MARMAȚIA

5-6

MUZEUL
JUDEȚEAN
MARAMUREȘ

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

MARMATIA

V – VI

BAIA MARE
1979–1981

https://biblioteca-digitala.ro

Autorii sînt rugați să trimită manuscrisele dactilografiate la două rînduri în două exemplare. Aparatul critic va respecta uzanțele științifice și va fi plasat la sfîrșitul lucrării, trimiterile numerotîndu-se în continuare. Materialele vor fi însoțite de un rezumat redactat într-o limbă de circulație europeană care nu va depăși 1/2 pagină.

Responsabilitatea asupra conținutului lucrărilor revine autorilor.

Orice corespondență se va adresa Muzeului județean Maramureș, 4800 Baia Mare, str. Bicazului 1—3, telefon 994 - 11927.

Toute correspondence sera envoyée á l'adresse Muzeul județean Maramureș, 4800 Baia Mare, str. Bicazului 1—3, téléphone 994 - 11927, R.S. Roumanie.

Please send any mail to the following addresse Muzeul județean Maramureș, 4800 Baia Mare, str. Bicazului 1—3, telephone 994 - 11927, Roumania.

Richten sie bitte jedwelche korespondenz an die Muzeul județean Maramureș, 4800 Baia Mare, str. Bicazului 1—3, telephon 994 - 11927. Rumänien.

Colectivul de redacție și coordonare a lucrării :

VALERIU ACHIM, redactor responsabil ;
TIBERIU ALEXA, secretar de redacție ;
JANETA CIOCAN, secretar de redacție ;
RODICA CHICUȘ, VICTOR GORDUZA, TRAIAN MOLDOVAN, VIORICA URSU, membri.

Traducerea rezumatelor : Viorica Alexa, Marius Jucan, Horia Ursu
Fotografii : **Andrei Șuth**

Redactor de carte : **AUGUSTIN COZMUȚA**

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

SOMMAIRE — INHALT — CONTENTS

Pag.

EDITORIALE

GHEORGHE T. POP — **Maramureşul la a 35-a aniversare a revoluţiei de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă** — — 11
Maramureş at the 35-th anniversary of the anti-imperialist and antifascist social and national liberation revolution — 25
Le Maramureş au 35-ème anniversaire de la révolution de libération nationale et sociale, antifasciste et antiimperialiste 26

GHEORGHE T. POP — **Existenţă, continuitate, unitate şi independenţă naţională în istoria poporului român. 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat şi independent** — — — — — — 27
Continuity, unity and national independence — — — 47
Existence, continuité, unité et indépendance nationale — 48

MOMENT JUBILIAR

IOAN RETEGAN — **Salutul Comitetului judeţean Maramureş al P.C.R. adresat Muzeului judeţean Maramureş cu prilejul a 80 de ani de existenţă** — — — — — — — — — — — — 51

VALERIU ACHIM — **Opt decenii de activitate muzeală la Baia Mare** — — 55
Huit décennies d'activité muséale à Baia Mare — — — 75

ARHEOLOGIE

MARIA BITIRI, MARIN CIRCIUMARU — **Aşezarea paleolitică de la Buşag şi mediul său natural** — 79
Le site paléolithique de Buşag et son milieu naturel — 106

ZOIA KALMAR — **Unelte de piatră şlefuită descoperite la Oarţa de Sus** — 107
The polished stone tools discovered at Oarţa de Sus — 110

https://biblioteca-digitala.ro

CAROL KACSÓ — **Depozitul de bronzuri de la Lăpuș** — 115
Der bronzefund von Lăpuș — 122

TIBERIU BADER — **Acul de bronz de la Budești** — 125
Eine Nadel von Budești — 128

I. HORAȚIU CRIȘAN — **Gîndirea, creația științifică și tehnică a geto-dacilor** — 129
The thinking, scientific and technical creation of the Geto-Dacians — 147

GEORGETA M. IUGA — **Cercetări arheologice de suprafață din zona Chioar** — 150
Recherches archéologiques de surface dans la zone Chioar 153

ISTORIE

CONSTANTIN ITTU — **Influențe heraldice maramureșene asupra primei steme a voievodatului Moldovei** — 157
Heraldic influences of Maramureș upon the first arms of the Moldavian „voievodat" — 161

SERGIU IOSIPESCU — **Constatări de istorie militară medievală în bazinul Someșului mijlociu** — 162
On some new facts concerning medieval military and historical documents in the Somes river region — 166

AUREL FEȘTILĂ — **Considerații cu privire la prima atestare documentară a municipiului Baia Mare** — 167
Consideration concerning the first documentary recognition of the Baia Mare town — 174

ANDREI PIPPIDI — **Note de istorie a Maramureșului în secolele XVI—XVII** 175
Notes d'histoire de Maramureș aux XVI-e et XVII-e siècles 184

VIORICA URSU — **În legătură cu memorialul din 1614 adresat autorităților imperiale de românii din ținuturile Baia Mare, Chioar și Sătmar** — 185
À propos du Mémoire de 1614 adressé aux autorités impériales par les Roumains des contrées de Baia Mare, Chioar et Sătmar — 193

VIORICA URSU — **Capodopere ale breslei olarilor din Baia Mare** — 194
Masterpieces of the potters Guild from Baia Mare — 198

MARIA URSUȚIU — **Aparatul economico-administrativ al domeniului Chioar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea** — 199
Les rouanges économiques-administratifs du domaine Chioar dans la deuxième moitié du XVII-e siècle — 205

LUCIA POP — **Începutul unei noi etape în evoluția economică a orașului Baia Mare — constituirea primelor asociații meșteșugărești și industriale** — 206
La constitution des premières associations artisanales et industrieles à Baia Mare — début d'une nouvelle étape dans l'évolution économique de la ville — 209

https://biblioteca-digitala.ro

AUREL VAIDA — **Ioan Dragomir — figură marcantă a revoluției de la 1848 în părțile Lăpușului și Chioarului** — — — — — — — 210
Ioan Dragomir — personnalité proéminente de la révolution de 1848 aux Pays de Lăpuș et Chioar — — — — 222

MIRCEA GHERMAN — **Mărturii documentare despre Andrei Mureșianu** — — — 224
Témoignages documentaires sur Andrei Mureșianu — — 237

VALERIU ACHIM — **Ioan Popescu din Coaș — înaintaș al învățământului pedagogic din Moldova** — — — — — — — — — 238
Ion Popescu of Coaș — a forerruner of the pedagogical education in Moldavia — — — — — — — — — — 247

GRIGORE PLOEȘTEANU — **Ecoul Memorialului din 1882 în Maramureș** — — — 248
Das Echo des Memorials von 1882 in Maramureș — — 261

LUANA POPA — **Din relațiile lui George Pop de Băsești cu Aurel Mureșianu în activitatea politico-națională de la sfîrșitul secolului al XIX-lea** — — — — — — — — — — 262
Sur les relations de George Pop de Băsești avec Aurel Mureșianu dans l'activité politico-nationale à la fin du XIX-e siècle — — — — — — — — — — — — — 265

ADALBERT BALOGH — **Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureș între anii 1860—1918 (II)** — — 266
Aspects concerning the penetration of foreign capital in the mining industry of Maramureș between 1860—1918 (II) 294

ADALBERT BALOGH — **Contribuții la cunoașterea dezvoltării zootehniei în Maramureș — începuturile aclimatizării „Brunci de Maramureș"** 295
Des contributions concernant le développement de la zootechnie de Maramureș — — — — — — — — 298

COLOMAN OSZOCZKI — **Aspecte din viața social-economică și mișcări ale muncitorilor din bazinul minier maramureșean în anii premergători Unirii (1911—1918)** — — — — — — — — — 299
Aspects concerning the social-economic life and the worker's mouvements in the mining basin of Maramureș during the precursory years of the Union (1911—1918) — 311

DORU E. GORON — **Voluntari români ardeleni și bucovineni în lupta pentru desăvîrșirea statului național român unitar (1916—1918)** 312
Volontaires roumains de Transylvanie et Bucovina présents à la lutte pour l'achèvement de l'état national roumain unitaire — — — — — — — — — — — — 323

VASILE CIUBÂNCAN — **Date demografice, socio-economice cu privire la populația din Maramureș afectată de dictatul de la Viena din 30 august 1940** — — — — — — — — — — — 324
Des données démografiques, socio-économiques, sur la population de Maramureș affectée par le Dictat de Vienne de 1940 — — — — — — — — — — — — — 347

GHEORGHE ROBESCU — **Aspecte privind economia regiunii miniere Baia Mare între anii 1944—1947** — — — — — — — — — — 348
Quelques aspects de l'économie de la région minière de Baia Mare entre les années 1944—1947 — — — — — — 356

https://biblioteca-digitala.ro

TRAIAN URSU — **Monumente memoriale din județul Maramureș** — — — 357
Quelques monuments memoriaux du département de Maramureș — — — — — — — — — — — — — 375

TOMA HUTIRA, IOAN POP — **Modificări în structura personalului muncitor din industria județului Maramureș** — — — — — — — — — — 376
Changes in the structure of the working people in the industry of the Maramureș county — — — — — — 380

VALERIU OPRIȘ — **Baia Sprie — mobilitatea teritorială a forței de muncă în industria minieră** — — — — — — — — — — 381
Baia Sprie — territorial mobility of the workers in the mining industry — — — — — — — — — — 385

ETNOLOGIE

TANCRED BĂNĂȚEANU — **Perspectivele și problemele de viitor ale artei populare** — 389
Les perspectives et les problèmes d'avenir de l'art populaire 396

IOAN CHIȘ ȘTER — **Elemente de unitate și continuitate în cultura populară spirituală din zona Chioar** — — — — — — — — 397
Des éléments de continuité et d'unité dans la culture populaire spirituelle de la zone de Chioar — — — — — 403

JANETA CIOCAN — **Implicații socio-economice ale orînduirii socialiste în cultura populară din satele Mocira și Cicîrlău** — — — — — 404
Les implications socio-économiques du régime socialiste sur la culture populaire des villages de Mocira et Cicîrlău — 423

SILVIA ZDERCIUC — **Decorul ceramicii populare maramureșene — tehnici** — — 424
La décoration de la céramique populaire de Maramureș. Téchniques — — — — — — — — — — — — 431

R. ANTONESCU — **Morfologia măștilor populare și funcția lor ceremonială** — 432
La morphologie des masques populaires et leur fonction de cérémonial — — — — — — — — — — — 436

MIHAI DĂNCUȘ — **Rituri de separare, agregare și inițiere în faza copilăriei — zona Maramureș** — — — — — — — — — — 437
Rites de séparation, agrégation et initiation dans la phase d'enfance — la zone de Maramureș — — — — — 459

ION OPRIȘ — **Endo și exogamia în satele Poienile Izei și Botiza** — — 460
L'endo et l'exogamie dans les villages de Poienile Izei et Botiza — — — — — — — — — — — — 473

TĂNASE FILIP — **Preocupări de etnologie și folclor la învățătorul Vasile Rebreanu** — — — — — — — — — — — — 474
Préoccupations concernant l'éthnologie et le folklore chez l'instituteur Vasile Rebreanu — — — — — — — 479

RODICA CHICUȘ, GEORGETA M. IUGA — **Catalogul de piese ceramice din colecția „Alexandru Șainelic"** — — — — — — — — — — — 480
Le catalogue des pièces céramiques de la collection de Alexandru Șainelic — — — — — — — — — — — 509

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIA ARTELOR

MARIUS PORUMB, IOAN A. POP — **Legături artistice și culturale între Țara Maramureșului și celelalte ținuturi românești în secolul al XVIII-lea** — — 513
Rélations artistiques et culturelles entre le Maramureș et les autres pays roumains dans le XVIII-e siècle — — — 518

TEREZA SINIGALIA — **Oportunitatea integrării arhitecturii „minore" urbane de la sfîrșitul secolului al XIX-lea în viața contemporană. Puncte de vedere** — — — — — — — — — — — — 519
Points de vue concernant l'opportunité de l'intégration de l'architecture urbaine „mineure" de la fin du XIX-e siècle dans la vie contemporaine — — — — — — — — 527

TIBERIU ALEXA, — **Ipolit Strâmbu — un proiect inedit de reformare a centrului artistic de la Baia Mare** — — — — — — — 528
Ipolit Strâmbu — un projet inédit de renouvellement du centre artistique de Baia Mare — — — — — — — 571

NEGOIȚĂ LAPTOIU — **Donația „Demian" făcută Muzeului din Baia Mare** — — 572
La donation „Demian" faite au musée de Baia Mare — 577

MUZEOLOGIE

TRAIAN MOLDOVAN — **Intenții și perspective privind relația public-muzeu în cadrul tematicii expoziției de bază a Secției de artă din Baia Mare** — — — — — — — — — — — 581
Intentions et perspectives concernant la relation public-musée dans le cadre des thèmes de l'exposition permanente de la Section d'art de Baia Mare — — — — — — 585

JANETA CIOCAN — **Obiectul etnografic muzeal în condițiile revoluției tehnico-științifice** — — — — — — — — — — — — 586
L'objet ethnographique muséal dans les conditions de la révolution technique-scientifique — — — — — — 588

SEVER DUMITRAȘCU — **Muzeul Țării Crișurilor — schiță monografică** — — — 589
Le musée du „Pays des Criș" — esquisse monographique 594

VIORICA URSU — **Modalități de implicare a muzeului, a altor instituții și organizații socialiste, în păstrarea și dezvoltarea, pe baze autentice, a creației populare și artizanale maramureșene** 595
Modalités d'impliquer le musée et d'autres institutions et organizations socialistes pour garder et développer, sur bases authentiques, la création populaire et artisanale de Maramureș — — — — — — — — — — — — 600

NOTE, CRONICI

Forumul istoriografiei mondiale (Valeriu Achim) — — 603
Le forum de l'historiographie mondiale

Cercetarea istorică maramureșeană (Augustin Cozmuța) — 606
La recherche historique au Maramureș

https://biblioteca-digitala.ro

Sesiunea omagială de comunicări științifice „Existență, continuitate, unitate și independență națională", Baia Mare, 1980 (Traian Ursu) — — — — — — — — — — 608
Session hommagiale de recherches scientifiques „Existence, continuité, unité et indépendance nationale", Baia Mare, 1980

Schimb de publicații cu străinătatea (Viorica Bârsan) — — 611
The book change abroad

Expoziția „Tracii și geto-dacii în nord-vestul Românici" (Carol Kacsó) — — — — — — — — — — — — 612
L'exposition „Les Traces et Geto-Daces dans le nord-ouest de la Roumanie"

Expoziții de minerale (Victor Gorduza) — — — — 616
Mineral exhibitions

RECENZII

ION MICLEA, RADU FLORESCU, **Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă**, București, 1980 ; vol. I. — **Preistoria Daciei**, vol. II — **Geto-Dacii**, vol. III — **Decebal și Traian**, vol. IV — **Daco-romanii** (Georgeta Iuga) 617

RADU POPA, MONICA MARGINEANU-CÂRSTOIU, **Mărturii de civilizație medievală românească. O casă a domniei și o sobă monumentală de la Suceava pe vremea lui Ștefan cel Mare**, București, 1979 (Georgeta Iuga) — — 619

TEODOR PAVEL, **Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația puterilor centrale (1878—1895)**, Timișoara, 1979 (Traian Ursu) — — — — — — — — 621

IOAN GODEA, IOANA CRISTACHE-PANAIT (colaboratori AUREL CHIRIAC, MARIN I. MALINAȘ), **Monumente istorice bisericești din eparhia Oradiei, județele Bihor, Sălaj și Satu Mare, Bisericile de lemn**, Oradea, 1978 (Janeta Ciocan) — — — — — — — — — — 624

GHEORGHE BODEA, **Vida, artist militant**, Cluj-Napoca, 1980 (Gheorghe Robescu) — — — — — — — — 626

* * * **100 de ani de presă tulceană**, Tulcea, 1979 (George M. Banu) — — — — — — — — — — 628

https://biblioteca-digitala.ro

EDITORIALE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Maramureşul la a 35-a aniversare a revoluţiei de eliberare naţională şi socială a României de sub dominaţia fascistă

Dr. GHEORGHE POP,
prim-secretar al Comitetului judeţean Maramureş al P.C.R., preşedintele Consiliului popular judeţean

Stimaţi tovarăşi,

Cu inimile pline de bucurie şi mîndrie patriotică, toţi fiii naţiunii române sărbătoresc împlinirea a 35 de ani de la glorioasa zi de 23 August 1944.

Prin profundele şi multiplele sale semnificaţii, ziua de 23 August a intrat în conştiinţa naţiunii noastre drept cea mai mare sărbătoare naţională, situîndu-se la loc de frunte în şirul momentelor înscrise cu litere de aur în cartea istoriei românilor, a luptei lor îndelungate — de peste 2050 de ani, de la întemeierea primului stat dac centralizat şi independent sub regele Burebista —, pentru independenţă, libertate naţională şi socială.

În marmura monumentului viu, închinat Eliberării, pe care întreaga naţiune îl ridică necontenit, prin minunatele fapte de fiecare zi ale construcţiei socialiste, se cer dăltuite cuvintele iubitului nostru conducător, tovarăşul Nicolae Ceauşescu : „23 August va rămîne veşnic în conştiinţa poporului, amintirea sa transmiţîndu-se din generaţie în generaţie, ca un simbol strălucit al eroismului maselor populare, al spiritului revoluţionar al comuniştilor, al tuturor militanţilor progresişti din patria noastră".

În aceste momente însufleţitoare, de aleasă simţire patriotică, gîndurile şi sentimentele noastre, ale maramureşenilor, ca şi ale întregului popor român, se îndreaptă către Partidul Comunist Român, către conducătorul nostru mult iubit şi stimat, personalitate remarcabilă a lumii contemporane, care cîrmuieşte cu îndrăzneală, demnitate şi omenie destinele naţiunii în opera de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, în urcuşul ei impetuos spre comunism, tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Expunere susţinută la 21 august 1979 în faţa activului judeţean de partid şi de stat.

https://biblioteca-digitala.ro

Recunoştinţă, dragoste nemărginită şi angajare plenară — acestea sînt gîndurile, faptele şi simţămintele noastre, pe care le reafirmăm şi cu acest prilej, mîndri de Hotărîrea adoptată în unanimitate de Plenara C.C. al P.C.R. din 4—5 iulie 1979, care prevede în cadrul conferinţelor organizaţiilor judeţene de partid, ce vor avea loc în pregătirea Congresului al XII-lea, ca să fie propus pentru funcţia de secretar general al partidului tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Plenara a exprimat, în acest fel, înalta apreciere dată de întregul partid şi întregul popor calităţilor excepţionale ale eminentului nostru conducător, neobositei sale activităţi consacrete fericirii poporului şi înfloririi multilaterale a patriei, cauzei generale a socialismului şi comunismului, păcii în lume.

În rîndul nostru, al comuniştilor, al tuturor celor ce muncim şi trăim în Maramureş, această minunată prevedere a Hotărîrii a fost primită cu neţărmurit entuziasm, cu totală adeziune. Doresc să exprim hotărîrea Organizaţiei noastre judeţene de partid, a delegaţilor săi la Congresul al XII-lea al partidului de a susţine din adîncul inimii şi al conştiinţei această propunere. Am convingerea neclintită că realegerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu la cîrma partidului, de fapt a destinelor noastre, reprezintă chezăşia fundamentală a ridicării mereu mai sus a scumpei noastre patrii pe columna civilizaţiei socialiste şi comuniste.

Oamenii muncii din Maramureş — muncitori, ţărani, intelectuali, fără deosebire de naţionalitate, cinstesc gloriosul jubileu de la 23 August cu realizări de prestigiu, pe măsura faimei, renumelui, hărniciei şi priceperii lor în înfăptuirea sarcinilor de plan pe acest an, a angajamentelor asumate în întrecerea socialistă.

Îngăduiţi-mi, stimaţi tovarăşi, să adresez celor prezenţi la adunarea festivă, şi prin dumneavoastră, tuturor comuniştilor şi oamenilor muncii fără deosebire de naţionalitate din Maramureş, în numele biroului Comitetului judeţean de partid, al Comitetului executiv al Consiliului popular judeţean şi al meu personal, cele mai calde felicitări pentru succesele obţinute în înfăptuirea politicii partidului, împreună cu cele mai bune urări de noi şi noi succese. De asemenea, se cuvine să adresăm un cald salut veteranilor din războiul antihitlerist ca şi militanţilor partidului nostru din anii ilegalităţii, prezenţi în această sală, odată cu omagiul nostru adus faptelor lor de glorie în bătăliile pentru libertatea socială şi naţională a poporului nostru, pentru neatîrnarea patriei.

Vă rog să-mi îngăduiţi să adresez cele mai calde urări de bun sosit pe pămîntul României, în Maramureş, delegaţiei Comitetului regional al P.C.U.S. şi Sovietului regional din regiunea vecină şi prietenă Ivano-Frankovsk, în frunte cu tovarăşul Artemenko Rostislav Efinovici, secretar al Comitetului regional de partid, care ne onorează cu prezenţa la manifestările prilejuite de măreaţa noastră sărbătoare naţională.

Noi vedem în oaspeţii noştri dragi din aceste zile pe reprezentanţii unui popor greu încercat în anii celui de-al doilea război mondial, popor care a purtat pe umerii săi cea mai mare parte a poverii acelei uriaşe conflagraţii. Ne leagă de poporul sovietic, ca şi de popoarele celorlalte ţări socialiste,

https://biblioteca-digitala.ro

sentimente de adîncă prietenie, de apropiere frățească, izvorîte din luptele duse umăr la umăr de ostașii români, alături de armata sovietică pentru răpunerea fiarei fasciste, de idealuri comune care ne animă : lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, instaurarea păcii și securității în lume, triumful cauzei socialismului și comunismului pe toate meridianele globului.

Îmi face o deosebită plăcere să relev, în acest context, amplificarea și adîncirea continuă a bunelor relații de apropiere, de cunoaștere reciprocă între județul Maramureș și regiunea Ivano-Frankovsk. În fiecare an numeroase delegații — pe linie de partid, de stat, ale organizațiilor de masă și obștești, ale unor colective de muncă din unitățile economice, din instituții, din domeniul artei și culturii, învățămîntului, sportului — realizează schimburi reciproce de vizite. Acestea reprezintă minunate prilejuri de cunoaștere mai bună, nemijlocită a preocupărilor, a realizărilor oamenilor muncii din cele două țări în edificarea noii orînduiri sociale, de împărtășire a experienței înaintate, de întărire a prieteniei, a apropierii, de slujire a ideii de colaborare și înțelegere reciprocă. Apreciem că, în întregul lor, aceste vizite se înscriu în totalitate în spiritul rezultatelor convorbirilor și înțelegerilor convenite între tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășul Leonid Brejnev. De aceea, noi ținem foarte mult la aceste schimburi de vizite, ca un model de relații între comuniști, între oameni ai muncii din două țări frățești și dorim ca și în viitor ele să se amplifice, să se aprofundeze, să se diversifice cît mai mult. Vă dorim, dragi oaspeți din Ivano-Frankovsk, să aveți zile de ședere plăcută în Maramureș, în patria noastră socialistă.

Stimați tovarăși,

Istoria românilor este străbătută, ca un fir roșu, de lupta lor necurmată pentru afirmarea și păstrarea ființei naționale, pentru zămislirea unui destin al demnității și omeniei, al neatîrnării. Visul și dorul acesta i-a însoțit dintotdeauna pe români, indiferent în ce provincii au trăit, despărțiți de granițe artificiale, de vitregiile vremilor și imperiilor străine.

Firește, lupta a fost grea și îndelungată, dar niciodată poporul nostru nu și-a părăsit năzuințele și dorurile sale în fața vrăjmașilor, luptînd eroic, jertfindu-și uneori ce avea mai drag, ca țara să devină liberă și independentă, ca să-și fie „sie însuși domn".

Așa cum se știe, încă de la primele manifestări ale fascismului în viața social-politică, Partidul Comunist Român a dezvăluit maselor esența sa antipopulară și antinațională, primejdia gravă pe care o reprezintă pentru independența și integritatea teritorială a țării, pentru pacea și securitatea popoarelor, mobilizînd masele largi la marile acțiuni de luptă împotriva fascismului și războiului. Istoria noastră a încrustat cu litere de foc angajamentul solemn pe care și-l lua, în acele clipe grele, partidul nostru : „Noi, comuniștii, sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist".

Există multe alte exemple și fiecare din ele păstrează o puternică încărcătură patriotică, o forță de mobilizare și influențare extraordinară a po-

https://biblioteca-digitala.ro

porului. Cum ar putea fi interpretată altfel, de pildă, următoarea vibrantă mărturie extrasă dintr-un apel al C.C. al P.C.R. din ianuarie 1938 : „Ne cheamă la luptă sîngele lui Doja, Horia și Tudor Vladimirescu. Ne cheamă la luptă dragostea de țară, pe care nu vrem s-o vedem sfîrșită și cotropită, dragostea de acest popor, pe care nu-l vrem îngenunchiat și robit".

Partidul nostru a fost acela care a organizat marea demonstrație antifascistă ce a avut loc în Capitală de 1 mai 1939 — la pregătirea căreia tovarășul Nicolae Ceaușescu, alături de alți activiști ai partidului, a avut un rol important.

Partidul nostru s-a ridicat cu hotărîre împotriva odiosului Dictat de la Viena, din august 1940, cînd trupul țării a fost sfîrtecat sub presiunea puterilor fasciste, dîndu-i satisfacție Ungariei horthyste, România fiind constrînsă să cedeze un teritoriu de circa 42 000 km pătrați și o populație în marea ei majoritate românească, precum și importante bogății și poziții strategice. Poporul român și-a exprimat indignarea și revolta față de această samavolnicie, menifestînd pentru integritatea teritorială a României.

Ca în întreaga țară, asemenea manifestări au avut loc și la Baia Mare, Sighetu Marmației, Baia Sprie, Tîrgu Lăpuș ca și în toată Șomcuta și alte așezări ale Maramureșului, unde masele populare, neclintite în dorul lor de libertate socială și națională, purtătoare ale unor nestinse sentimente patriotice, și-au exprimat cu tărie hotărîrea și voința de a lupta pentru România liberă și independentă.

Trădat de conducători și îndurerat adînc de cumplita sfîșiere a pămîntului țării, poporul român s-a găsit singur, fără nici un sprijin din afară, România fiind aruncată de fapt în brațele forțelor hitleriste. Pentru poporul nostru a urmat cea mai întunecată pagină a istoriei sale. În țară s-a instaurat un val de teroare fascistă, anticomunistă, dictatura regală, militaro-fascistă, restrîngînd și lichidînd drepturile și libertățile democratice. Consecință a unei politici contrare voinței poporului român, forțelor sale progresiste, patriotice, România a fost tîrîtă peste vrerea sa, de către Germania hitleristă, în războiul antisovietic.

În acele vremi de cumpănă, cînd însăși ființa României era amenințată, Partidul Comunist Român — deși se afla din 1924 în crunta ilegalitate — și-a asumat, cu îndrăzneală și luciditate, răspunderea de a organiza și conduce la victorie lupta tuturor forțelor muncitorești și populare, patriotice și naționale, a întregului nostru popor pentru eliberarea de sub dominația fascistă.

Este știut că încă de la instaurarea dictaturii fasciste, Partidul Comunist Român, dînd glas aspirațiilor și voinței întregului popor, s-a pronunțat pentru răsturnarea prin forță a acestei dictaturi, pentru scoaterea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la forțele antihitleriste.

„Sarcina și răspunderea istorică a Partidului Comunist din România față de poporul român — se arată în Platforma-program din 6 septembrie 1941 a P.C.R. — constă în organizarea în România a luptei, alături de marele popor sovietic și de celelalte popoare cotropite, pentru zdrobirea fascismului sîngeros german, a slugilor sale din toate țările, pentru alunga-

https://biblioteca-digitala.ro

rea ocupanților germani din România, pentru doborîrea bandei de trădători de la cîrma țării, în frunte cu generalul Antonescu, pentru eliberarea țării de sub jugul sîngeros german, pentru victoria Uniunii Sovietice, pentru România liberă și independentă".

Îndeplinindu-și cu strălucire rolul de conducător al luptei de eliberare, partidul nostru comunist a înțeles că, în situația în care se afla poporul român, soluția unei lovituri de stat prin acțiunea unor cercuri înguste ar fi fost ineficientă, putînd fi rapid reprimată de ocupantul hitlerist. Totodată, partidul nostru a respins și concepțiile care preconizau poziții de pasivitate, așteptarea eliberării ca un dar din afară. O schimbare profundă și trainică în viața unui popor nu poate fi decît opera sa proprie, rodul luptei unite a tuturor forțelor democratice, patriotice, a maselor celor mai largi și tocmai în acest fel a privit Partidul Comunist Român eliberarea patriei. Un prim succes pe linia ralierii forțelor democratice l-a marcat crearea Frontului Patriotic Antihitlerist, în componența căruia intrau, alături de P.C.R., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Partidul Socialist-Țărănesc, MADOSZ. și, temporar, Partidul Social-Democrat. În aprilie 1944 s-a făurit Frontul Unic Muncitoresc, între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, care a avut o însemnătate covîrșitoare în realizarea unității de acțiune a tuturor forțelor democratice, antifasciste.

În iunie 1944 s-a constituit Blocul Național Democratic, care cuprindea, alături de P.C.R. și P.S.D. și principalele partide burgheze — Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal, bloc ale cărui puncte esențiale din programul de acțiune erau identice cu cele formulate de comuniști încă din septembrie 1941.

Trebuie arătat că P.C.R. a stabilit contacte cu palatul regal încă din toamna anului 1943. O deosebită importanță a avut politica partidului comunist îndreptată spre realizarea unei strînse conlucrări între forțele patriotice și armată, ca și crearea propriului său instrument militar — formațiile de luptă patriotice.

Sistemul de alianțe politice făurit de partidul comunist constituia un veritabil model de acțiune revoluționară, aplicată la realitatea creată, evidențiind capacitatea superioară de înțelegere a intereselor vitale ale națiunii române, caracterul adecvat al stabilirii priorităților politice în cadrul strategiei globale a rezistenței antifasciste.

Folosind cu succes atît condițiile interne, cît și condițiile internaționale favorabile, create în primul rînd ca urmare a victoriei obținute de armata sovietică, a succeselor dobîndite de celelalte forțe ale marii coaliții antifasciste, Partidul Comunist Român a organizat, declanșat și înfăptuit revoluția de eliberare națională și socială antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, punînd capăt dictatului militaro-fascist, participării țării la un război odios. După arestarea mareșalului Antonescu și a clicii sale, a fost format un nou guvern în care pentru prima dată în istoria țării era reprezentat și Partidul Comunist.

La chemarea partidului comunist, armata română, în totalitatea ei, a întors armele, România angajîndu-se cu întregul ei potențial militar și eco-

https://biblioteca-digitala.ro

nomic, alături de Uniunea Sovietică, de coaliția antihitleristă în lupta pentru zdrobirea fascismului. Realizarea unei asemenea mutații a rămas unică în analele celui de-al doilea război mondial. Caracteristic este și faptul că, alături și în strînsă colaborare cu armata, au acționat masele largi populare de la orașe și sate, formațiunile de luptă patriotice.

Între 23 și 31 august 1944, întreaga parte centrală, de sud-est, sud și sud-vest a țării — aproximativ două treimi din teritoriul ei de atunci — a fost curățat de trupele hitleriste.

Vestea revoluției de eliberare de la 23 August 1944, a doborîrii dictaturii antonesciene, a declanșat și în Maramureș o și mai puternică rezistență față de ocupanții germano-horthyști. De altfel, după odiosul Dictat de la Viena, speranțele maramureșenilor, lăpușenilor, chiorenilor sau codrenilor, că vor reveni la patria-mamă, nu s-au stins niciodată și nici n-au putut fi înăbușite sau ucise de hoardele hitleriste și horthyste, cu toate mîrșăviile și samavolniciile locale. Cei mai vîrstnici — unii prezenți la adunarea noastră — cunosc bine „drepturile" de care se bucurau românii, ca și populația săracă din rîndul altor naționalități. Cu durere, mii de români din Maramureș au trebuit să ia drumul pribegiei, să se refugieze în România ca urmare a abuzurilor și represiunilor sîngeroase. Circa 30 000 de bărbați au fost încadrați în companiile de muncă forțată, iar peste 3 000 de bărbați și femei, în special tineri, au fost dezrădăcinați de la casele lor și deportați în Ungaria și Germania. Concomitent s-a desfășurat o nemiloasă acțiune de maghiarizare a populației nemaghiare.

Pe acest fond s-a întețit mișcarea de rezistență a populației din zonă. Sub influența partidului nostru comunist, a activității ilegaliștilor și patrioților s-au constituit comitete de rezistență, grupuri patriotice la Baia Mare, Sighetu Marmației, Vișeu, Lăpuș și alte localități, care sabotau mașina de război germano-horthystă, difuzau manifeste, apărau obiectivele mai principale să nu fie distruse de ocupanți în retragerea lor.

Nădejdea maramureșenilor, ca a tuturor ardelenilor, s-a împlinit. Ardealul de Nord a fost dezrobit și încadrat, firesc, la patria-mamă. Revoluția de eliberare națională și socială antifascistă și antiimperialistă din România din August 1944, a zdruncinat puternic dispozitivul militar german în sud-estul european, avînd o deosebită însemnătate internațională. Istoricii militari sovietici apreciază pe drept cuvînt că „după 23 August în România s-au creat în ansamblu condiții politice și militare favorabile pentru acțiunile Armatei Roșii". Într-adevăr la 30 și 31 august, Bucureștiul primea, în entuziasmul populației, ca în toate localitățile pe unde au trecut, marile unități sovietice și Divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu". Armatele sovietice au putut apoi să transforme ofensiva într-un marș strategic de peste 800 km pe un teritoriu curățat de inamic și să ajungă, fără mari dificultăți, pînă la începutul lunii septembrie, la frontiera româno-bulgară, iar la mijlocul aceleiași luni la frontierele româno-iugoslave și româno-ungare.

Cot la cot cu armatele sovietice, pecetluind frăția de arme cu eroism și jertfe, armata română — de circa 450 000 de oameni, și-a adus o contri-

https://biblioteca-digitala.ro

buție apreciabilă la înfrîngerea Germaniei hitleriste. Ea a eliberat peste 3 800 de localități, dintre care 53 de orașe, a provocat inamicului pierderi cifrate la circa 23 000 de morți și peste 170 000 de prizonieri. Pierderile proprii se ridică la circa 167 500 de oameni — morți, răniți sau dispăruți, adică 31% din efectivele totale angajate în luptă. Pentru faptele lor de arme, peste 300 000 de ostași români au fost decorați cu ordine și medalii românești, sovietice, cehoslovace și ungare.

În afară de aportul uman și militar, ca răspuns la înflăcărata chemare a Partidului Comunist Român — „Totul pentru front, totul pentru victorie" — poporul român a adus și o importantă contribuție economică la obținerea victoriei din 9 mai 1945, evaluată la peste un miliard de dolari (valută 1938), ceea ce echivalează cu cel puțin de 4 ori veniturile bugetare ale României din anul 1937/1938. Revoluția de eliberare națională și socială antifascistă și antiimperialistă din România de acum 35 de ani a avut importante consecințe în desfășurarea marii conflagrații mondiale, grăbind sfîrșitul acesteia. Așa cum avea să declare reprezentantul sovietic la Conferința păcii de la Paris : „la 23 August 1944... nu erau evidente perspectivele desfășurării evenimentelor militare și soarta Germaniei era departe de a fi clarificată". Tocmai de aceea, încă din primele zile ale cotiturii radicale săvîrșite în România, aceasta a fost apreciată ca un eveniment de profundă însemnătate internațională. Astfel, la 25 august 1944, ziarul american „New York Times" scria că : „istoria va consemna actul de la 23 August 1944 ca unul dintre cele mai hotărîtoare evenimente ale întregului război". Ziarul „Pravda" din 27 august 1944 consemna : „Ieșirea României din axa fascistă este importantă nu numai pentru poporul român. Presa străină afirma în mod just că s-a năruit întregul sistem de apărare german din Balcani... Lovitura primită de întregul sistem de dominație germană în Balcani cu greu poate fi subestimată". Postul de radio Londra a difuzat la 7 ianuarie 1945 aprecierea că : „Dintre toate națiunile care luptă împotriva Germaniei hitleriste, România se situează în al patrulea rînd în ce privește numărul de ostași care participă la bătălia de distrugere a nazismului". Iar radio Paris considera, la 13 ianuarie 1946, că „România a adus prin contribuția ei o scurtare a războiului cu cel puțin 6 luni".

Stimați tovarăși,

Eliberarea țării de sub dominația fascistă și victoria Revoluției de eliberare națională și socială armată antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944 a marcat începutul unei epoci istorice noi în dezvoltarea societății românești, deschizînd poporului român perspectiva făuririi unei vieți noi, demne și independente.

Într-o perioadă scurtă, de numai 35 de ani, România a cunoscut uriașe transformări revoluționare. „În viața unei națiuni — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — 35 de ani nu sînt prea mulți. În natură și univers, 35 de ani pot fi socotiți o clipă. Dar, în acești ani, poporul român a străbătut mai multe etape istorice în dezvoltarea sa economico-socială, de la societatea burghezo-moșierească, în care feudalismul deținea încă poziții importante, în care exploatarea și asuprirea — națională și socială — făcea ca o

https://biblioteca-digitala.ro

parte însemnată a poporului să nu se poată bucura din plin de cuceririle ştiinţei şi culturii, să nu-şi aibă asigurate condiţiile demne de viaţă, România a devenit, prin munca întregii naţiuni, o ţară industrial-agrară în care poporului îi sînt asigurate condiţii demne de viaţă, de muncă şi cultură, şi în care tot ceea ce se înfăptuieşte — atît în domeniul material, cît şi spiritual — este destinat bunăstării şi fericirii tuturor membrilor societăţii, fiecărui membru în parte".

Înfăptuirea istorică cea mai de seamă a acestei perioade a fost lichidarea pentru totdeauna a exploatării omului de către om, trecerea tuturor mijloacelor de producţie în mîinile poporului, care a devenit stăpîn pe avuţia socială, pe roadele muncii lui şi îşi făureşte în mod conştient propriul său viitor, liber, comunist.

Sub conducerea partidului comunist, înfăptuind programele de dezvoltare economico-socială a ţării, oamenii muncii — proprietari şi beneficiari direcţi ai întregii avuţii naţionale — au sporit producţia industrială a României faţă de perioada antebelică de circa 43 de ori, iar în agricultură de peste 3 ori. De asemenea, venitul naţional a crescut faţă de 1938 de peste 13 ori, iar veniturile reale ale oamenilor muncii au sporit din 1950 pînă în prezent de aproape 7 ori. Producţia din întregul an 1950 se realizează în prezent în numai 12 zile, la energie electrică, în 17 zile la oţel, în 19 zile la tractoare, în 28 de zile la ciment, în circa 2 zile la mobilă, în 65 de zile la ţesături. Industria noastră participă astăzi cu aproape două treimi la realizarea produsului social, asigurînd circa 75% din maşinile, utilajele şi instalaţiile necesare programului de investiţii şi contribuie preponderent la progresul ţării, satisfăcînd în condiţii tot mai bune cerinţele de consum ale întregii populaţii.

Progresele obţinute în economie, ca urmare a industrializării socialiste, au determinat schimbări profunde în structura socială a ţării. Faţă de 1950, cînd un sfert din populaţia ocupată lucra în ramuri neagricole, în anul acesta procentul acestei populaţii s-a ridicat la aproape două treimi.

Dintr-o ţară pe care ideologii claselor exploatatoare o socoteau „eminamente agrară", România de azi se situează pe locuri fruntaşe în lume într-o serie de ramuri industriale : — în construcţia de utilaj petrolier, în industria chimică, electronică şi altele.

Se schimbă neîncetat harta ţării. Ca urmare a industrializării socialiste a înflorit chipul oraşelor, vechi tîrguri de provincie, unde „niciodată nu se întîmplă nimic", se transformă rapid în puternice oraşe, centre industriale, unde pulsează o viguroasă activitate spirituală... Mai mult de jumătate din populaţia ţării trăieşte în case construite în anii socialismului. Numai în actualul cincinal vor fi date în folosinţă populaţiei circa un milion de apartamente. S-a generalizat învăţămîntul obligatoriu de zece ani, are loc o puternică dezvoltare a ştiinţei, culturii şi artei.

Stimaţi tovarăşi,

În ritmurile dinamice, viguroase ale ţării s-a dezvoltat şi a înflorit, în cei 35 de ani de libertate, şi judeţul nostru. Acest pitoresc colţ de ţară şi-a deschis larg ferestrele spre lumină, spre industrializare, spre civilizaţie, ster-

https://biblioteca-digitala.ro

gînd, cu hărnicie și omenia oamenilor săi, toate rănile și durerile trecutului, înapoierea economică, bolile, analfabetismul, sărăcia. Înaltelor valori morale ale maramureșenilor, impresionantelor lor virtuți umane — dragostea față de muncă, față de glie, față de neam, hărnicia legendară, iscusința admirabilă, dreptatea, omenia, curajul, tăria de caracter — li s-a deschis larg perspectiva afirmării plenare, a valorificării superioare pe coordonatele noi, socialiste.

Politica științifică a partidului nostru de industrializare socialistă, de dezvoltare armonioasă a tuturor zonelor și așezărilor țării, a rodit bogat și în Maramureș, ca pe întreg cuprinsul românesc. Au fost construite și date în producție uzine, fabrici și mine noi, altele s-au extins și modernizat, au luat ființă ramuri de producție noi, punîndu-se tot mai bine în valoare baza de materii prime, potențialul uman de hărnicie și inteligență.

Îndeosebi după Congresul al IX-lea al partidului, de cînd la cîrma partidului și a țării a fost investit tovarășul Nicolae Ceaușescu, județul nostru a cunoscut o dezvoltare fără precedent. Se cuvine ca și de la această tribună să exprimăm cele mai alese gînduri și sentimente de recunoștință, dragoste și stimă, ale tuturor comuniștilor și oamenilor muncii din Maramureș, față de secretarul general al partidului, pentru grija ce o poartă înfloririi necontenite a acestei străvechi vetre de civilizație.

Este demn de reținut că în 1980 producția industrială a județului va ajunge la circa 17 miliarde lei. În prezent, producția anului 1938 o realizăm în numai 25 de zile. Industria minieră extrage azi în numai 10 zile întreaga producție a anului 1948. Județului i-au fost alocate însemnate fonduri de investiții pentru dezvoltarea sa industrială și social-culturală. Numai în perioada acestui cincinal, beneficiem de peste 10 miliarde lei investiții, adică de peste 2 ori mai mult decît în cincinalul trecut. Aceasta înseamnă intrarea în producție a 30 de noi și importante obiective industriale, modernizări și extinderi de capacități, care oferă peste 20.000 noi locuri de muncă.

Industrializarea s-a răsfrînt în tot mai puternica urbanizare a unor localități ca : Baia Mare, Sighetu Marmației, Vișeu de Sus, Baia Sprie, în scoaterea din anonimat a celorlalte zone, în însăși bunăstarea maramureșenilor. În anii socialismului s-au construit circa 100.000 de noi locuințe, nenumărate edificii de învățămînt, cultură, sănătate, comerț și prestații de servicii.

Partidul nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu manifestă cea mai mare preocupare pentru făurirea omului nou, cu un larg orizont politic, profesional, de cultură, creator de bunuri materiale și spirituale. În școlile maramureșene învață peste 135.000 de tineri, instruiți de aproape 7.000 cadre didactice. Baia Mare a devenit centru universitar și științific. Dintr-un județ în care circa 75% din populație era în 1938 analfabetă, Maramureșul se remarcă azi pe plan național în domeniul învățămîntului, al științei, culturii și artei. Ca să ne referim doar la Festivalul „Cîntarea României" — minunată manifestare a creației și hărniciei, inițiată de tovarășul Nicolae Ceaușescu —, în ediția a doua, închinată celei de a 35-a aniversări a eliberării patriei, la întrecerile de masă au luat parte peste 46.000 artiști amatori.

https://biblioteca-digitala.ro

Socialismul a asigurat fiecărui cetățean nu numai dreptul la muncă, dar și dreptul la civilizație, cultură și demnitate umană.

Datorită rezultatelor bune obținute în dezvoltarea economică a țării, a fost posibilă stabilirea de către partid a majorării pînă în 1980 a retribuției cu peste 34 la sută, față de 20 la sută cît prevedea actualul plan cincinal. Cum știți, prima etapă a majorării s-a încheiat cu trei luni mai devreme, iar de la 1 august a.c. a început etapa a II-a de majorare a retribuției, de ea beneficiind în această lună și minerii și constructorii de mașini din Maramureș.

Au crescut continuu veniturile realizate din muncă de țărănimea cooperatistă, de întreaga populație a satelor, s-au îmbunătățit condițiile ei de viață. Este semnificativ că aproape 70 % din casele existente în satele din Maramureș sînt noi.

Fonduri însemnate au fost și sînt destinate de către stat învățămîntului, asigurării sănătății, pensiilor, alocațiilor pentru copii — România fiind primul stat din lume care a redus cheltuielile militare în vederea sporirii alocațiilor pentru copii. Îmbunătățirea necontenită a condițiilor de trai este relevată și de faptul că durata medie de viață a crescut de la 42 de ani în 1932, la aproape 70 de ani în prezent.

Caracteristic pentru dezvoltarea noastră socială este, în același timp, continua adîncire a democrației socialiste, promovarea principiilor eticii și echității socialiste, zămislirea omului nou, cu o concepție înaintată despre lume și viață, devotat cauzei partidului. Multiplele măsuri inițiate de partid, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și înfăptuite în anii din urmă la toate nivelele, au condus la crearea și continua perfecționare a unui cadru organizatoric original și unic în felul său, de participare nemijlocită a tuturor categoriilor de oameni ai muncii la conducerea întregii societăți.

Stimați tovarăși,

Marile succese obținute în dezvoltarea României, mai ales după cel de-al IX-lea Congres al partidului, perioada cea mai bogată în împliniri a istoriei sale, sînt indisolubil legate de personalitatea și de prodigioasa activitate desfășurată în fruntea partidului și a statului nostru de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, pildă de patriot înflăcărat, de devotament și abnegație în slujba intereselor vitale ale poporului român, a cauzei generale a socialismului și păcii.

Rostirile noastre „Partidul — Ceaușescu — România" ; „Ceaușescu și poporul", exprimă în modul cel mai limpede posibil unitatea de nezdruncinat a națiunii în jurul partidului, a secretarului său general, hotărîrea nestrămutată de a înfăptui întocmai Programul partidului.

Contribuția decisivă a tovarășului Nicolae Ceaușescu la fundamentarea, pe baze riguros științifice, a politicii interne și externe a țării, la înfăptuirea ei, dialogul viu, fructuos pe care-l poartă în permanență cu poporul, cu țara, au asociat pentru totdeauna numele secretarului general al partidului

https://biblioteca-digitala.ro

de toate înfăptuirile măreţe ale acestor ani, de visele şi aspiraţiile noastre de viitor, strălucit prefigurate în proiectul de Directive ale Congresului al XII-lea, în programele directive de dezvoltare a cercetării ştiinţifice, tehnologice şi energetice.

Stimaţi tovarăşi,

Muncind cu dăruire pentru edificarea noii orînduiri pe pămîntul României, poporul nostru este adînc preocupat de evoluţia situaţiei internaţionale, acţionînd cu neabătută hotărîre pentru înfăptuirea politicii externe a partidului şi statului nostru. După cum se ştie, ţara noastră dezvoltă larg relaţiile de prietenie, colaborare şi solidaritate cu toate ţările socialiste, cu ţările nealiniate, cu toate forţele care luptă împotriva politicii imperialiste, pentru lichidarea subdezvoltării şi asigurarea propăşirii independente a fiecărei naţiuni. România promovează ferm o politică de largă colaborare cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. Relaţiile sale cu toate statele lumii se întemeiază pe respectarea independenţei şi suveranităţii naţionale, a deplinei egalităţi în drepturi, a neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunţării la forţă şi la ameninţarea cu forţa, pe afirmarea largă a dreptului fiecărui popor de a-şi hotărî de sine stătător dezvoltarea economică şi socială, corespunzător voinţei sale.

Partidul şi statul nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu se pronunţă cu fermitate pentru făurirea unei noi ordini economice internaţionale, pentru desfinţarea blocurilor militare, pentru dezarmare, şi în primul rînd dezarmare nucleară, pentru întărirea securităţii europene, pentru soluţionarea diferendelor pe calea tratativelor, prin mijloace paşnice, pentru o lume mai dreaptă şi mai bună, o lume a păcii, în care toate popoarele să se bucure de cuceririle ştiinţei şi tehnicii, culturii şi civilizaţiei.

Tocmai pentru faptul că la baza politicii externe a partidului şi statului nostru stau asemenea principii şi comandamente constructive, România socialistă, poporul său, se bucură de un imens prestigiu internaţional, au astăzi în lume mai mulţi prieteni decît oricînd în trecut. Iar acest fapt este legat indisolubil, decisiv de numele ctitorului României noi de azi, care este tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Prin gîndirea sa clarvăzătoare, prin capacitatea genială de a găsi soluţii raţionale marilor probleme ale contemporaneităţii, prin activitatea sa tenace, neobosită, iubitul nostru conducător s-a afirmat ca o eminentă personalitate a vieţii politice internaţionale, ca un strălucit promotor al unei politici noi, de deplină egalitate şi respect între toate statele.

Vizitele întreprinse de conducătorul partidului şi statului nostru în numeroase state, unele situate în zonele „fierbinţi" ale luptei de eliberare naţională, contactele directe cu conducători de partid, de stat, cu numeroase alte personalităţi de seamă ale vieţii internaţionale contemporane de pe toate meridianele lumii s-au constituit de fiecare dată în marcante pagini ale cronicii relaţiilor internaţionale, în vibrante solii de pace, colaborare şi bună înţelegere ale poporului român. Este locul şi momentul să omagiem, de asemenea, aportul cu totul remarcabil pe care îl are, în scrierea acestei cronici, mult stimata tovarăşa Elena Ceauşescu, militant de

https://biblioteca-digitala.ro

frunte al partidului nostru, eminentă personalitate a ştiinţei româneşti, a vieţii ştiinţifice internaţionale, a cărei prestigioasă activitate şi-a găsit o unanimă recunoaştere şi apreciere a numeroase foruri ştiinţifice şi politice de peste hotare.

Eforturile, acţiunile iniţiate de tovarăşul Nicolae Ceauşescu în planul politicii externe, activitatea sa pusă cu devotament în slujba luptei împotriva imperialismului, colonialismului şi neocolonialismului, a oricărei forme de asuprire socială şi naţională a popoarelor, pentru o nouă ordine economică şi politică internaţională, pentru pace în întreaga lume, pentru cauza generală a socialismului şi comunismului, se bucură pretutindeni de adîncă stimă şi admiraţie, numeroase organisme şi foruri internaţionale acordînd preşedintelui României socialiste prestigioase titluri şi distincţii. Am trăit, recent, momente de adîncă emoţie patriotică, de imensă bucurie, prilejuite de înmînarea de către tovarăşul Leonid Brejnev a Ordinului „Lenin", cea mai înaltă distincţie a Uniunii Sovietice, ca expresie a aprecierii contribuţiei remarcabile aduse de tovarăşul Nicolae Ceauşescu la întărirea prieteniei şi colaborării româno-sovietice.

Stimaţi tovarăşi,

Sărbătorim glorioasa zi de 23 August în condiţiile succeselor remarcabile obţinute de oamenii muncii din România, fără deosebire de naţionalitate, de întregul nostru popor, în înfăptuirea Programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare a ţării spre comunism.

Oamenii muncii din Maramureş, mobilizaţi de organizaţiile de partid, acţionînd în virtutea unui nemărginit devotament faţă de partid, faţă de patrie, faţă de neamul al cărui fii sînt, şi-au onorat cu succes sarcinile de plan pe primii trei ani ai actualului cincinal, dînd suplimentar o producţie industrială în valoare de peste 2,2 miliarde lei. Realizări însemnate au fost dobîndite şi în agricultură, construcţii, în comerţ şi prestaţii de serviciu, în domeniul social cultural.

Şi în acest an, în întrecerea socialistă dedicată zilei de 23 August, colectivele unităţilor economice, în majoritatea lor, au înscris realizări de seamă în onorarea sarcinilor de plan şi a angajamentelor asumate, ceea ce a condus, între altele, la depăşirea planului producţiei nete pe primele 7 luni cu 98,7 milioane lei. Se afirmă tot mai puternic, în noul mecanism economico-financiar, autogestiunea şi autoconducerea muncitorească. Creşte rolul conducător al organelor şi organizaţiilor de partid în îndrumarea mai bună, mai eficientă a activităţii economice sociale, se perfecţionează stilul şi metodele de muncă ale consiliilor oamenilor muncii, ale organizaţiilor de sindicat, tineret, femei în îndeplinirea marilor sarcini ce le revin din documentele de partid.

După cum a subliniat tovarăşul Nicolae Ceauşescu, sarcina fundamentală a etapei actuale este concentrarea atenţiei asupra laturilor de ordin calitativ ale activităţii în toate ramurile economiei naţionale, trecerea de la acumulările cantitative la o calitate nouă, superioară. De asemenea, la loc central între preocupările noastre trebuiesc aşezate cele pentru reduce-

https://biblioteca-digitala.ro

rea consumurilor și realizarea de economii la combustibili, carburanți, energie electrică, termică și gaze naturale, în spiritul măsurilor cuprinse în cele două recente decrete ale Consiliului de Stat. Trebuie să facem totul ca fiecare om al muncii, fiecare cetățean să înțeleagă că a proceda în felul acesta este o necesitate obiectivă, de care depinde dezvoltarea economico-socială viitoare a patriei, creșterea necontenită a nivelului de trai al întregului popor, de fapt însuși viitorul națiunii noastre.

Stă în puterea noastră, a tuturor comuniștilor și oamenilor muncii din Maramureș, indiferent de naționalitate, să îndeplinim exemplar toate marile sarcini economice și sociale ce ne revin din acest cincinal.

Avem o experiență bogată, tradiții însuflețitoare de muncă. Să ne angajăm solemn și cu prilejul cinstirii celei de-a 35-a aniversări a eliberării patriei, ca să facem totul, să muncim mai bine, mai spornic, mai economicos, să biruim toate greutățile ce se vor ivi, astfel încît Maramureșul să se situeze pe un loc de frunte între județele țării în onorarea tuturor sarcinilor economico-sociale din acest cincinal, pregătind, în acest fel, cu temeinicie, rampa de lansare în noul cincinal 1981—1985. În felul acesta vom da aleasă cinstire marilor momente ale istoriei noastre naționale, vom aduce cel mai fierbinte omagiu memoriei înaintașilor, acelor eroi care și-au așezat sîngele drept piatră de temelie vieții noastre libere și fericite de azi.

Stimați tovarăși,

Aceste zile sînt dominate de ample pregătiri ce se fac pentru Congresul al XII-lea al partidului. Comuniștii, oamenii muncii dezbat cu răspundere proiectul de Directive, programele-directivă privind dezvoltarea cercetării științifice, a tehnologiei și energeticii, căutînd soluții pentru înfăptuirea noii calități în toate domeniile creației materiale și spirituale.

Documentele pentru Congresul al XII-lea au avut drept călăuză indicațiile și orientările date, cu clarviziune științifică, materialist-dialectică și spirit dinamic, novator, de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, relevîndu-se astfel din nou rolul proeminent al secretarului general al partidului în stabilirea liniei stratetige și tactice a partidului pentru înflorirea multilaterală a patriei.

Privită în lumina anilor 1981—1985, în perspectivă pînă în anii 1990 și 2000, România apare ca o țară în care se afirmă cu putere revoluția tehnico-științifică, cu mutații structurale în activitatea economico-socială, cu menținerea unui ritm înalt de creștere economică, a produsului social și a venitului național, cu amplasarea mai judicioasă a forțelor de producție pe teritoriul țării.

Va continua pe o treaptă superioară, ca ritm și orientare calitativă, politica de industrializare socialistă. Producția netă industrială va spori într-un ritm anual de 9—10 la sută, vor fi alocate fonduri de investiții de 1.300—1.350 miliarde lei, fiind prevăzută punerea în funcțiune a peste 1.200 capacități noi și modernizarea a circa 1.100 unități existente, realizarea a 375 noi capacități în agricultură, a unui număr însemnat de obiective social-culturale. Se vor construi de către stat 1.100.000 apartamente.

https://biblioteca-digitala.ro

Proiectul de directive prevede ca un obiectiv major al viitorului cincinal realizarea, în fiecare județ, a unei producții globale anuale pe locuitor de cel puțin 70.000 lei, din care 50.000 lei din industrie. Vor interveni schimbări importante în utilizarea forței de muncă, asigurîndu-se, în fiecare județ, în 1985 un număr de cel puțin 400 de persoane ocupate la 1.000 de locuitori.

Acestea, ca și celelalte prevederi ale documentelor supuse dezbaterii publice — primite cu o deosebită satisfacție și optimism de întregul nostru partid, de toți oamenii muncii — vor determina ridicarea generală a nivelului economic și a gradului de civilizație al tuturor zonelor țării.

În acest context, și Maramureșul va cunoaște o dezvoltare și înflorire fără precedent. În anul 1985, producția globală industrială va ajunge la peste 26 miliarde lei, prezentînd o creștere de peste 76 % față de 1980, iar producția agricolă va spori de peste 2 ori. Volumul fondurilor de investiții va fi de peste 17,7 miliarde lei. Se prevede construirea și darea în producție a 46 de obiective economice mai importante, cu precădere în minerit, metalurgie, construcția de mașini, industria ușoară, dar și în alte ramuri, unele noi pentru județul nostru, cum este chimia. Se vor crea astfel circa 22.000 noi locuri de muncă.

Mutații profunde vor surveni în creșterea nivelului de trai material și spiritual, fiind prevăzute a se construi 24.800 de apartamente, numeroase obiective de învățămînt, sănătate, cultură, comerț, prestații de servicii și altele. Este de remarcat repartizarea mai bună în teritoriu a noilor obiective economice, dezvoltarea unor zone și localități ca: Borșa, Cavnic, Băiuț, Baia Sprie, Șomcuta Mare, Ulmeni, Ocna Șugatag, Dragomirești, Bodan Vodă și altele.

Așa cum a indicat tovarășul Nicolae Ceaușescu, planul în profil teritorial pe muncipii, orașe, comune și unități va fi dat publicității în presa locală, astfel încît comuniștii, oamenii muncii să-l cunoască în detaliu, spre a participa cu toată energia la înfăptuirea lui.

Stimați tovarăși,

Succesele istorice obținute de clasa noastră muncitoare — clasa conducătoare în societate — de țărănime, intelectualitate, de întregul nostru popor, sub conducerea partidului în opera de edificare a noii orînduiri, perspectivele luminoase de viitor deschise de documentele pentru Congresul al XII-lea al partidului ne însuflețesc și mai mult, întăresc hotărîrea tuturor de a acționa cu energie și pasiune revoluționară pentru înfăptuirea politicii partidului, a tezelor, ideilor și sarcinilor cuprinse în cuvîntările tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Firește, după cum a subliniat secretarul general al partidului, pregătirile pentru cel de-al XII-lea Congres, care va avea loc în 19—24 noiembrie a.c., a adunărilor și conferințelor pentru dări de seamă și alegeri, vor trebui să contribuie la creșterea spiritului revoluționar al comuniștilor, la întărirea ordinii, răspunderii și disciplinei în toate domeniile de activitate, la sporirea forței politice și organizatorice a tuturor organelor și organizațiilor de partid și amplificarea legăturilor lor cu masele, la dezvoltarea capacității

https://biblioteca-digitala.ro

acestora de mobilizare a tuturor celor ce muncesc pentru realizarea în condiții de calitate și eficiență înaltă a sarcinilor cincinalului actual.

Perioada de pregătire a Congresului va trebui, în același timp, să fie perioada unei puternice manifestări a muncii politico-educative, de ridicare a nivelului politic și ideologic al comuniștilor, al celorlalți oameni ai muncii, la înrădăcinarea tot mai trainică a concepției științifice despre lume — materialismul dialectic și istoric —, a principiilor eticii și echității socialiste, la făurirea omului nou.

Atmosfera de avînt politic și însuflețire în muncă, specifică acestor zile, vorbește de la sine despre faptul că comuniștii, toți oamenii muncii fără deosebire de naționalitate din Maramureș, răspund cu abnegație chemărilor patriotice ale conducerii partidului, ale secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Ei sînt hotărîți ca în cinstea celui de-al XII-lea Congres — eveniment de uriașă însemnătate în viața partidului, a întregii noastre națiuni — să dobîndească succese de prestigiu, care să situeze Maramureșul pe un loc de frunte în competiția hărniciei dintre județele țării, spre a face să strălucească și mai puternic faima maramureșenilor și a minunatelor meleaguri din acest colț de țară românească. În acest fel ne vom spori contribuția la accelerarea progresului material și spiritual al patriei, la ridicarea României pe trepte tot mai înalte ale progresului și civilizației socialiste și comuniste.

Cu aceste gînduri și sentimente, îngăduiți-mi ca să vă transmit, încă o dată, cele mai bune urări de fericire și sănătate, de muncă spornică și responsabilă, de îmbogățire a comorii materiale și spirituale a țării și a Maramureșului.

Trăiască cea de-a 35-a aniversare a eliberării României de sub dominația fascistă !

Trăiască Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu !

Trăiască și înflorească scumpa noastră patrie — Republica Socialistă România !

Trăiască și înflorească prietenia româno-sovietică !

Să triumfe în lume pacea, prietenia și colaborarea între popoare !

MARAMURES AT THE 35th ANIVERSARY OF THE ANTI-IMPERIALIST AND ANTIFASCIST SOCIAL AND NATIONAL LIBERATION REVOLUTION

(*Summary*)

The anti- imperialist and antifascist social and national liberation revolution from the 23th of August 1944 is a crucial event of the Romanian history which marked the beginning of the deep revolutionary changes in Romania.

https://biblioteca-digitala.ro

The author of this exposé, dr. Gh. T. Pop, presenting us the special importance of this event, stresses that the insurection of 1944 represented the crowning of a long series of revolutionary fights of the working class in Romania, of the Comunist Party, of all the democratic fordes engaged in the revolutionary changing of the Romanian society.

An important place in this exposé is given to the hard years of the Antonescian dictatorship and of the Horthyst occupation in the North of Transylvania. It is shown the ceaseless fight of the nation, of the Comunist Party against the foreign occupation, and even shows the turning of the arms against Nazi Germany and its allies. It is underlined the contribution brought by the inhabitants of Maramureș to this fight.

The end of the exposé has been entirely dedicated to the showing of the remarkable achievements of the working people in Maramuresh in the years of the socialist building between 1976—1980. The remarkable achievements of the people here are shown as part of the succeses obtained by the whole people for the building of the socialist developed society.

LE MARAMURÈȘ AU XXXV-È ANNIVERSAIRE DE LA RÉVOLUTION DE LIBÉRATION NATIONALE ET SOCIALE, ANTIFASCISTE ET ANTI-IMPÉRIALISTE

(*Résumé*)

Evénement capital dans l'histoire du peuple roumain, la révolution de libération nationale et sociale, anti-fasciste et anti-imperialiste du 23 août 1944, a marqué le début des transformations révolutionnaires profondes en Roumanie.

L'auteur présente l'importance particulière de l'acte historique du 23 août 1944, et souligne le fait que cet événement est le couronnement de toute une série de combats révolutionnaires de la classe ouvrière de Roumanie, du Parti Communiste, de toutes les forces démocratiques, en vue de la transformation révolutionnaire de la société roumaine.

Une place importante este accordée à la présentation des années pénibles de la dictature d'Antonesco et de l'ocupation horthyste du nord de la Transylvanie, au combat permanent du peuple roumain, du Parti Communiste contre l'occupation étrangère, pour détourner les armes contre l'Allemagne nazie. Dans ce contexte, on souligne le rôle des masses populaires du Maramureș.

La dernière partie de l'exposé est dédiée entièrement aux succès remarquables obtenus par les ouvriers du Maramureș, pendant les années de la construction socialiste entre 1976—1980.

Ces succès sont présentés en relation avec les succès du peuple roumain tout entier dans la construction du socialisme.

https://biblioteca-digitala.ro

Existență, continuitate, unitate și independență națională în istoria poporului român. 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

Dr. GHEORGHE POP,
prim-secretar al Comitetului județean Mureș al P.C.R., președintele Consiliului popular județean

Una din minunatele tradiții ale noastre, ale românilor, este de a da înaltă cinstire marilor momente ale istoriei naționale. Fiecare dată marcantă a calendarului multimilenarei noastre existențe ca popor, ca națiune, constituie prilej de sărbătoare, de rememorare a măreților fapte generatoare a acestor evenimente, de evocare a luptei necurmate a înaintașilor noștri împotriva adversităților de tot felul, împotriva cotropitorilor străini, a exploatării și asupririi, pentru dreptate și libertate națională și socială. Din marea bogăție a istoriei noastre în asemenea momente încărcate de glorie, se desprinde, cu strălucire aparte, cel pe care îl omagiem astăzi : aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, sub conducerea lui Burebista.

După cum se știe, ca o expresie a prețuirii luptei de secole a poporului pentru libertate, independență, dreptate, a cinstirii pe care o acordă istoriei neamului conducerea partidului nostru comunist, personal secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, relevată o dată în plus de recenta sa întîlnire cu oameni de știință din domeniul istoriei, Plenara Comitetului Central al partidului din octombrie 1977 a adoptat o hotărîre cu privire la sărbătorirea acestui moment de excepție al genezei noastre. Dînd expresie, la acest înalt nivel, ideii de valorificare a istoriei în contemporaneitatea socialistă, relevînd rolul științei istorice în cadrul spiritualității noastre militante, Hotărîrea — document de excepțională însemnătate politico-ideolo-

Expunere susținută cu prilejul sesiunii omagiale de comunicări dedicate împlinirii a 2050 de ani de la făurirea primului stat dac centralizat și independent condus de Burebista.

https://biblioteca-digitala.ro

gică — evidențiază cu mare vigoare spiritul revoluționar în care partidul nostru comunist evaluează și interpretează istoria patriei, istoria în general, ca și strălucita viziune științifică, creatoare a secretarului general al partidului în deslușirea marilor valori ale existenței noastre de peste două milenii, în așezarea lor la temelia prefigurării destinelor viitoare ale neamului. Prin întregul său conținut, prin marile adevăruri pe care le relevă, Hotărîrea reprezintă o veșnic trainică semnătură ce atestă fără echivoc permanența noastră, continuitatea românească în spațiul carpato-dunăreano-pontic, de la primele sale începuturi.

Inspirîndu-se din acest document de elevată ținută istorică, ideologică, politică, biroul Comitetului județean de partid a stabilit măsuri care să asigure înfăptuirea și în Maramureș a spiritului Hotărîrii, în așa fel încît acest ținut de măreață tradiție istorică românească să dea cea mai înaltă cinstire aniversării evenimentului de acum 2050 de ani, să freamăte din toată ființa sa în ecoul actului de istorie săvîrșit de Burebista. Cu bucurie și deplină satisfacție, constatăm că organizațiile de partid, toți comuniștii, toți oamenii muncii maramureșeni, practic fiecare locuitor al acestei străvechi vetre de civilizație materială și spirituală românească au primit cu entuziasm aceste măsuri. Ca urmare, în întregul județ au avut loc numeroase acțiuni omagiale care au relevat coordonatele fundamentale ale istoriei patriei noastre, continuitatea poporului român pe teritoriul în care s-a format, factorii care au accelerat evoluția societății românești, ca și cei care au constituit piedici în calea progresului. Nenumăratele expuneri, conferințe, simpozioane, mese rotunde, expoziții, manifestări cultural-artistice etc. au prilejuit prezentarea luptelor purtate de poporul nostru pentru afirmarea ființei sale naționale, a luptelor de eliberare socială și națională duse de-a lungul secolelor de masele largi populare, a rolului luptelor de clasă în lichidarea exploatării și asupririi, a aportului hotărîtor al muncitorimii în lupta împotriva reacțiunii, a fascismului și războiului, pentru eliberarea României de sub dominația fascistă și trecerea la făurirea societății socialiste. În același timp, acest ansamblu de manifestări a evidențiat cu putere succesele de însemnătate istorică obținute de poporul nostru, sub conducerea partidului său comunist, în făurirea noii orînduiri sociale, în înflorirea patriei, în consolidarea independenței și suveranității noastre naționale.

Ca un corolar al tuturor acestor acțiuni desfășurate pe parcursul a mai bine de doi ani și jumătate, prezenta sesiune se dorește a fi o manifestare — sinteză, de relevare a rolului și locului pe care Maramureșul, oamenii săi l-au avut, de la cele mai îndepărtate începuturi și pînă în prezent, în istoria patriei și a poporului, a perspectivelor acestei străvechi vetre românești.

Acest moment aniversar dobîndește noi semnificații generate de contextul politic în care are loc : împlinirea a 15 ani de la Congresul al IX-lea al partidului, eveniment care a marcat începutul unei etape noi, superioare în dezvoltarea economico-socială a țării. În această perioadă de istorie nouă, revoluționară a patriei, de cînd la cîrma partidului, a țării se află cel mai brav fiu al său, eminentul bărbat de stat, tovarășul Nicolae Ceaușescu,

https://biblioteca-digitala.ro

poporul român a înscris în cartea de aur a istoriei României cele mai uriaşe, mai glorioase izbînzi în opera de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate.

Sesiunea noastră omagială este fericit loc de întîlnire a unui mare număr de activişti de partid, de stat, ai organizaţiilor de masă şi obşteşti, specialişti din diferite domenii, reprezentanţi ai colectivelor de oameni ai muncii, ai intelectualităţii, studenţi, elevi etc. Tuturor celor prezenţi în această sală, şi prin dumneavoastră întregii populaţii a Maramureşului, doresc ca, în numele biroului Comitetului judeţean de partid, al Comitetului executiv al Consiliului popular judeţean, ca şi al meu personal să adresăm cele mai călduroase felicitări pentru realizările cu care se înfăţişează la acest jubileu, să adresez tuturor urarea de noi şi strălucite succese în generosul efort de a încrusta pe chipul Maramureşului noi şi noi frumuseţi ale civilizaţiei socialiste şi comuniste.

În aceeaşi măsură, am deosebita bucurie de a saluta prezenţa la sesiunea noastră a unor eminente personalităţi ale ştiinţei noastre istorice, oameni de mare reputaţie, al căror renume a străbătut demult graniţele ţării.

Stimaţi tovarăşi,

„Constituirea statului centralizat de sub conducerea lui Burebista, în jurul anului 70 î.e.n. — se subliniază în Hotărîrea C.C. al P.C.R. cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat şi independent — a fost rezultatul dezvoltării vieţii materiale şi spirituale pe teritoriile locuite de geto-daci, care făceau parte din numeroasa populaţie a tracilor, cu adînci rădăcini în întreg spaţiul carpato-danubian-pontic".

Cu istoria dacilor începe de fapt istoria românilor, unul dintre cele mai vechi popoare din Europa. Ei au fost predecesori şi contemporani cu marile civilizaţii ale antichităţii, cu asiro-caldeenii, cu egiptenii, cu grecii, cu perşii, cu romanii. „Constituie un adevăr istoric de necontestat — se subliniază în Mesajul tovarăşului Nicolae Ceauşescu adresat participanţilor la cel de-al II-lea Congres internaţional de tracologie — faptul că toate naţiunile care trăiesc astăzi în această zonă geografică au suferit în trecutul lor îndepărtat, într-o măsură mai mare sau mai mică, influenţa tracilor, care şi-au pus pecetea pe felul de a fi al acestor popoare, a favorizat dezvoltarea contactelor şi legăturilor dintre ele. Vechile populaţii migratoare, care au venit şi s-au stabilit în această parte a Europei au găsit aici o organizare şi civilizaţie constituită — cea a tracilor, respectiv a geto-dacilor — în spaţiul căreia s-au format apoi şi s-au afirmat ca unităţi distincte, de sine stătătoare, popoarele care trăiesc astăzi în această parte a continentului".

În cursul mileniului al II-lea î.e.n., populaţia tracică a cunoscut o dezvoltare economică şi socială accelerată, determinată mai ales de apariţia şi apoi de generalizarea folosirii bronzului pentru confecţionarea uneltelor, armelor şi podoabelor. Descoperirile arheologice demonstrează o dezvoltare independentă a culturii materiale şi spirituale a comunităţilor în acest spaţiu faţă de alte centre evoluate din Europa.

Civilizaţia înfloritoare născută pe teritoriul actualului judeţ Maramureş are la origine bogatele şi variatele resurse metalifere din zonă. Comunităţile

https://biblioteca-digitala.ro

ce au locuit aici în epoca bronzului, cunoscute sub denumirea de purtătoare ale culturii Suciu de Sus, prezintă o serie de trăsături comune cu alte comunități tracice, dar și caracteristici proprii. Depozitele de bronzuri de la Valea Chioarului, Săpînța, Dragomirești, Vadu Izei, Sarasău, Ieud, Călinești, Ungureni, Rozavlea, Lăpuș, Bicaz, Șieu, Vima Mică și multe altele, tezaurele și obiectelele de aur găsite pe teritoriul județului Maramureș — dovezi și ale unei înfloritoare metalurgii a aurului —, recentele descoperiri de la Lăpuș și Rozavlea care înscriu județul Maramureș printre centrele cele mai vechi din Europa în care s-au confecționat unelte de fier, ele datînd din secolul al XIII-lea î.e.n., descoperirile arheologice de la Tisa (sec. VII-VI î.e.n.) și Sarasău (sec. VI—V î.e.n.), toate acestea demonstrează fără putință de tăgadă existența și aici a populației autohtone traco-dacice și evoluția ei spre forme superioare de organizare socială, ce vor culmina în cea de-a doua perioadă a epocii fierului, ca rezultat firesc al accelerării ritmului dezvoltării interne a populației băștinașe.

Dată fiind valoarea deosebită, atestată, a descoperirilor arheologice din județul Maramureș, apare ca firesc regretul față de amploarea redusă a cercetărilor. Putem spune că harta săpăturilor arheologice menite să readucă la lumină dovezi ale trecutului nostru istoric, ale vechimii, continuității, permanenței noastre pe aceste meleaguri este încă destul de albă.

Născută pe un puternic fond autohton, civilizația daco-getică reprezintă un produs propriu și specific, manifestîndu-se pe o vastă zonă a ariei carpato-danubiano-pontice. Dezvoltarea intensă a forțelor de producție a determinat substanțiale schimbări și în domeniul relațiilor de producție, concretizată într-o divizare din ce în ce mai accentuată a societății în clase antagoniste, premisă obligatorie a unei forme superioare de organizare politică, și anume cea de stat.

Unificarea politică a neamurilor geto-dacice, consecință obiectivă a evoluției interne, dar impulsionată și de amenințări externe, s-a realizat în prima jumătate a secolului I î.e.n., sub Burebista „cel dintîi și cel mai mare rege din Tracia". Înzestrat cu calități deosebite, abil om politic, dar și strălucit militar, energic, autoritar, bun organizator, Burebista a reunit sub cîrmuirea sa teritoriile de la Dunărea mijlocie la cetățile grecești de la nord de Marea Neagră și de la Carpații Păduroși la Balcani. Puterea daco-getică de sub conducerea lui Burebista — o armată de pînă la 200.000 de oameni, disciplinați și bine instruiți, cum spun istoricii — a ajuns să fie temută chiar pentru statul roman. Temere de altfel cu totul nejustificată, dată fiind lipsa oricărei năzuințe expansioniste, cuceritoare — trăsătură păstrată cu sfințenie de neamul nostru de-a lungul istoriei sale pînă în zilele noastre.

Întreaga noastră existență multimilenară este, într-adevăr, o pildă de existență desfășurată cu statornicie în demnitatea sentimentului pașnic. Ne-am mulțumit întodeauna cu cît am avut noi, mult sau puțin. Niciodată n-am rîvnit la ceva ce aparținea altora și nu nouă. Din ceea ce am avut am oferit, cu generozitate, cîte ceva și altora aflați la restriște. Dar dacă totuși existența noastră nu a fost una pașnică, liniștită, aceasta nu mai este o vină a noastră. Dacă într-o mînă țineam plugul și în alta arma, dacă într-o mînă țineam

https://biblioteca-digitala.ro

flori pentru a ne întîmpina cu cinste prietenii, iar în cealaltă scut sau spadă spre a nu ne apleca nici un moment capul în fața vrăjmașului, aceasta se datorește faptului că, unul după altul și fără întrerupere, ochi străini au pătruns cu lăcomie în ograda noastră, rîvnind meleagurile și bunurile create în truda secolelor de oamenii locurilor. A se apăra a devenit astfel la români o permanență, un instinct, care constituie un stîlp de rezistență al existenței lor, în egală măsură ieri, azi și mîine.

Statul creat de Burebista s-a destrămat imediat după moartea sa, survenită în jurul anului 44 î.e.n., în mai multe formațiuni, dintre care doar cea din jurul cetăților din Munții Orăștiei s-a menținut mai puternică, ea constituind focarul de recentralizare statală de la sfîrșitul secolului I e.n., sub conducerea regelui Decebal.

În timpul lui Decebal pericolul roman la adresa statului dac s-a accentuat, atît ca urmare a atracției bogățiilor sale, cît și a nefondatei temeri față de presupusa amenințare a geto-dacilor pentru posesiunile romane de la sud de Dunăre. Mai întîi sub Domițian, apoi sub Traian, Roma declanșează cucerirea Daciei pe calea armelor. Deși dacii s-au apărat cu înverșunare, lungimea războaielor daco-romane fiind prin ea însăși grăitoare, în cele din urmă, în anul 106 e.n., armatele romane înfrîng rezistența viteazului rege Decebal și reușesc să încorporeze o bună parte din Dacia în imperiul roman. De acum înainte, evoluția istorică de pe teritoriul României de azi intră într-o nouă etapă.

După cucerirea romană, o bună parte a teritoriilor locuite de neamurile dacice a rămas în afara provinciei ocupate, populația liberă, deși aflată în permanentă legătură cu provincia, nemodificîndu-și structural formele tradiționale de existență. Acestor teritorii le aparțin și zonele nord-vestice ale Daciei, inclusiv cele ale actualului județ Maramureș.

Prezența dacilor liberi pe pămîntul maramureșean este plenar atestată de numeroase descoperiri, cum sînt cele de la Călinești, Ieud, Giulești, Petrova, Sighetu Marmației, Vad, Ardusat. Aflate în mari muzee din țară — București, Baia Mare, Sighetu Marmației, Satu Mare, Zalău, Carei — sau din străinătate, Viena, Budapesta etc. — acestea vorbesc lumii cu forța de netăgăduit a faptului concret despre continuitate de locuire, despre numeroase caracteristici tradiționale păstrate în vreme, despre legăturile cu provincia romană, despre cele existente între diferitele comunități de daci liberi.

Retragerea romană din Dacia, petrecută în anul 271 e.n., sub împăratul Aurelian, a marcat un moment de cotitură în evoluția societății omenești de pe teritoriul României. Sinteza etnică daco-romană produsă în cursul secolelor II-III și continuată apoi în secolele următoare, a avut drept rezultat nașterea poporului român, care și-a păstrat continuitatea pe teritoriile pe care s-a format, făcînd față vicisitudinilor istoriei. Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — „După cucerirea Daciei de către romani— care, ca orice cucerire, a avut și urmări tragice pentru poporul dac, pe baza împletirii strînse a celor două civilizații ce au conviețuit vreme îndelungată, viața economică, socială și culturală din aceste ținuturi a cunoscut un nou și puternic progres. Din unirea dacilor cu romanii s-a plămădit în

https://biblioteca-digitala.ro

decursul secolelor un popor nou, plin de energie și vigoare, moștenitor al marilor virtuți și tradiții ale glorioșilor săi înaintași — poporul român".

Năvălirile popoarelor migratoare, diferite ca origine și aflate în stadii deosebite de dezvoltare economică și socială, chiar dacă au provocat rămîneri în urmă în evoluția societății, n-au putut înăbuși civilizația autohtonă, adînc înrădăcinată.

Marii noștri istorici ai perioadei moderne, A. D. Xenopol, B.P. Hașdeu și alții s-au angajat în lupta cu adversarii continuității românești în veacurile II—IX și în special cu adepții teoriei röeslerienе, care cade astfel în desuetitudine. Cu toate acestea, prefabricatul röeslerian naște și astăzi prozeliți care ocolesc cu bună știință, cu rea credință chiar învățămintele istoriei, întrucît astăzi istoria și civilizația dacilor sînt demonstrate de impresionante descoperiri arheologice. Este de domeniul absurdului a pretinde cuiva să creadă, să accepte ideea vidului uman în acest spațiu geografic într-o anume perioadă istorică.

A susține că odată cu retragerea legiunilor romane din Dacia a părăsit acest teritoriu și populația băștinașă este o regretabilă inepție istorică, un afront adus științei, dovezilor materiale pe care ea se sprijină, o ridicolă alternativă la faptul real pe deplin demonstrat. Realitatea este că nu numai că băștinașii au rămas pe loc în urma retragerii aureliene, dar chiar o parte din populația romană a rămas definitiv în Dacia, contribuind astfel la consolidarea procesului de cristalizare a poporului român.

„Documentele istorice, descoperirile arheologice — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — atestă faptul că pe teritoriile de bază ale vechii Dacii s-a accentuat procesul de formare și dezvoltare a poporului român, acesta continuîndu-și aici existența neclintit, muncind și creînd, pășind mereu înainte, pe calea progresului și civilizației. Luptînd fără preget pentru păstrarea ființei proprii, pentru apărarea libertății și neatîrnării, a granițelor strămoșești, poporul român a dezvoltat, totodată, relații de prietenie și solidaritate cu popoarele vecine, participînd activ la viața comunității mondiale".

Stimați tovarăși,

Descoperirile arheologice din Maramureș aparținînd acestei complexe și frămîntate perioade istorice, cum sînt cele de la Sarasău, Crăciunești, Tisa, Mesteacăn, Prislop, Boiu Mare, Vălenii Șomcutei, Lăpușel, Oarța de Jos etc., demonstrează în mod evident continuitatea de viață neîntreruptă de pe aceste meleaguri, identitatea formelor de manifestare cu cele din celelalte zone ale țării, gradul înalt de dezvoltare la care a ajuns societatea de aici. Ele acoperă, din punct de vedere cronologic, întreaga perioadă a secolelor IV—X, unele dintre ele depășind ca durată chiar secolul X, cum este așezarea Sarasău, ale cărei începuturi datează în secolul al IX-lea, continuînd să fiinteze și în sec. XII—XIII, ilustrînd în felul acesta nivelul de locuire românească din Maramureș anterior știrilor scrise despre această societate.

În altă ordine de idei, după cum se știe, în evul mediu timpuriu, baza organizării politice românești o formau „romaniile populare", „țările" sub

https://biblioteca-digitala.ro

forma cnezatelor, în cadrul cărora românii, vechi agricultori, erau organizaţi în puternice obşti săteşti. Cnezatele sînt organizaţii politice specifice românilor şi au existat pe tot teritoriul pe care au locuit. Ele s-au unit apoi în voievodate, formaţiuni politice mai mari şi mai puternice. Se cunoaşte că românii din Transilvania, conduşi de Glad, Gelu şi Monumerut au dus lupte eroice şi au opus rezistenţă expansiunii triburilor de alte origini.

Străduniile şi jertefele lor au fost încununate de succes, iar rezultatul a fost formarea celor trei state feudale româneşti : Ţara Românească, Transilvania şi Moldova.

În această perioadă Maramureşul şi-a păstrat vechea formă de organizare social-politică — voievodatul — constituit dintr-un număr de cnezate, şeful suprem al cnezatelor fiind voievodul Bogdan din Cuhea, care a respins nenumărate acţiuni expansioniste ale regalităţii maghiare. Este locul să spunem aici că plecarea lui Bogdan nu a fost consecinţa unei dorinţe, a unei cauze subiective, ci rezultatul îndelungatului conflict cu regalitatea maghiară ale cărei tentacule urmăreau desfiinţarea unui sistem politic tradiţional românesc, întinarea libertăţii, datinilor, obiceiurilor străvechi, a însăşi demnităţii oamenilor acestor locuri. Într-un fel această plecare poate fi interpretată ca o atitudine, ca un gest de protest vehement al românilor din nord-estul Ardealului la acţiunea expansionistă, înstăpînitoare, nefirească a nobilimii maghiare stimulată de regalitatea-mamă.

Deşi începînd din a doua jumătate a sec. al XIV-lea, regalitatea maghiară reuşeşte să impună în vechiul Maramureş structuri de organizare statală după modelul acesteia, totuşi, datorită dîrzeniei în luptă a maramureşenilor, aceasta nu a reuşit să lichideze trăsăturile specifice vieţii materiale şi spirituale străvechi.

Unul dintre momentele remarcabile ale istoriei zbuciumate a principatului transilvănean l-a constituit unirea acestuia, în 1600, cu Ţara Românească şi Moldova, sub sceptrul lui Mihai Viteazul, act care a găsit în maramureşeni un viguros suport de masă. Nu întîmplător, marele voievod şi-a stabilit ca punct de apărare şi loc de exercitare a puterii în această zonă a ţării, vestita cetate a Chioarului, de lîngă Baia Mare.

Adevărul istoric subliniat pregnant în Programul partidului, în opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu, cu privire la rolul hotărîtor al maselor în formarea istoriei noastre, în condiţiile evului mediu este pe deplin atestat şi de realităţile Maramureşului. Masele populare maramureşene — români, iar mai tîrziu şi maghiari, ruteni — şi-au adus activ aportul la marile frămîntări sociale ce au avut loc în decursul mai multor secole. Marea răscoală ţărănească de la Bobîlna (1437), războiul ţărănesc condus de Gheorghe Doja (1514), răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan (1784), precum şi alte ridicări revoluţionare ale ţărănimii transilvănene, au avut printre participanţi numeroşi maramureşeni. Luptînd împotriva Imperiului habsburgic înstăpînit asupra Transilvaniei, a puternicelor sale presiuni pentru lichidarea spiritualităţii tradiţionale româneşti, ca şi împotriva exploatării, Pintea Vi-

https://biblioteca-digitala.ro

teazul, eroul legendar de largă notorietate, reia și continuă tradiția de luptă a înaintașilor.

Învingînd greutăți dintre cele mai mari, dușmani de tot felul, poporul român a reușit să creeze valori spirituale de mare rezonanță, cunoscute și în vremea creării lor și cu atît mai mult astăzi : monumente de artă religioasă și laică, opere cu caracter istoric, geografic, etnografic, realizate de mari învățați (Nicolaus Olahus, Dimitrie Cantemir, Constantin Cantacuzino), și care au reprezentat luminoase focare de cultură nu numai pentru țările române ci, deopotrivă, pentru întreg sud-estul Europei.

Parte integrantă a pămîntului românesc, făuritor al unui fabulos tezaur de cultură materială și spirituală originală, păstrată nealterată pînă astăzi, de Maramureș se leagă începuturile scrisului în limba română, atestat prin Codicele de la Ieud, continuat și consolidat în secolele următoare prin scrisorile românești ale maramureșenilor cu bistrițenii și bucovinenii și prin textele rotacizante emanație a mănăstirii Peri, printr-o intensă circulație a cărții românești ieșite din teascurile tipografiilor din Rîmnic, Iași, Sibiu, București, Blaj, Alba Iulia, ș.a., dovadă că a ființat în permanență și a crescut, odată cu trecerea timpului, o puternică conștiință a unității de neam a românilor.

Maramureșenii păstrează și astăzi cu cea mai adîncă fidelitate moștenirea străveche a românilor de aici și în domeniul artei populare, al elementelor de cultură populară care atestă vechimea și continuitatea românilor în Maramureș : așezările, curtea și casa cu anexele gospodărești, portul popular, elementele de artă populară, olăritul etc.

Tovarăși,

Lupta de eliberare de sub jugul străin și pentru unitatea națională cunoaște un puternic avînt în epoca modernă, momentele sale de vîrf fiind revoluțiile din 1821 și 1848—1849.

Referindu-se la revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, în programul Partidului Comunist Român se apreciază că „acest eveniment marchează începutul istoriei moderne a României, un moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român. Deși înfrîntă, ea a zdruncinat puternic vechea orînduire, vestind transformările revoluționare viitoare".

Pentru prima oară Tudor Vladimirescu formulează într-un document public ideea unității naționale, precum și a necesității strîngerii legăturilor dintre românii din Țara Românească și Moldova.

Ideile înaintate, marile aspirații ale neamului românesc de eliberare socială și națională, de unire a tuturor românilor într-un stat, n-au fost abandonate odată cu înfrîngerea revoluției de la 1821. Dimpotrivă, ele au fost reluate și amplificate de către revoluționarii de la 1848.

„În cele trei principate române — aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu — revoluționarii, masele populare cereau lichidarea cu desăvîrșire a dominației străine, respectarea dreptului poporului de a-și organiza viața corespunzător voinței sale. Programele mișcărilor revoluționare din cele trei prin-

https://biblioteca-digitala.ro

cipate române demonstrează unitatea de interes şi aspiraţii a întregului popor, de a trăi într-un stat unitar, liber şi independent".

Valul revoluţionar al anului 1848 n-a ocolit nici meleagurile maramureşene, ideile înaintate ale revoluţiei fiind în deplină concordanţă cu aspiraţiile de libertate şi unitate naţională ale maramureşenilor. Prin delegaţii lor autorizaţi, ei au declarat adeziunea nestrămutată la programul revoluţionar adoptat de Marea Adunare de la Blaj, din 3—15 mai 1848. S-au dat adevărate bătălii între românii răsculaţi din părţile Borşei, ale Lăpuşului şi Chioarului, pe de o parte, şi trupele regulate trimise pentru „pacificare" la dispoziţia comitatelor Sătmar, Maramureş, Solnoc-Dobîca în numele revoluţiei ungare, care, pentru populaţia românească, era tot atît de nedreaptă precum nedreaptă era şi stăpînirea habsburgică. În aceste lupte, care au înroşit apa rîului Lăpuş cu sînge românesc, s-au ridicat adevăraţii comandanţi revoluţionari cum a fost generalul Dîmb, căpitanul Frîncu şi mulţi alţii.

Deşi înfrîntă, revoluţia de la 1848 a deschis era marilor prefaceri revoluţionare, naţionale şi sociale din România, a transformărilor burghezo-democratice, a înfăptuirii năzuinţelor de secole ale poporului român de a trăi liber, de a fi stăpîn pe destinele sale. În anii care au urmat revoluţiei de la 1848 s-a intensificat dezvoltarea forţelor de producţie şi, în acelaşi timp, s-a afirmat cu putere conştiinţa unităţii naţionale — ceea ce a dus în 1859 la unirea Ţării Româneşti cu Moldova şi la crearea statului naţional român modern. Apoi la 1877, pe cîmpul de luptă, România îşi cucereşte în glorie independenţa naţională.

Ambele evenimente, de o importanţă crucială pentru istoria noastră naţională, au avut un larg ecou, s-au bucurat de un puternic sprijin şi în Maramureş.

Stimaţi tovarăşi,

Procesul înfăptuirii pînă la capăt a celor mai nobile idealuri ale naţiunii române a fost frînt, după cum se ştie, de perpetuarea dominaţiei străine asupra unei părţi străvechi a pămîntului românesc — Transilvania. Integrarea sa de către regimul dualist austro-ungar, în statul maghiar, contrar voinţei poporului român, a declanşat vehemente ridicări în luptă ale românilor transilvăneni. În această mişcare revoluţionară, care s-a dezvoltat necontenit timp de peste cinci decenii — pînă în 1918 — Maramureşul a ocupat un loc de frunte. Continuînd tradiţiile străvechi ale luptei maramureşenilor pentru libertate şi dreptate, împotriva împilării şi asupririi, gînditori şi militanţi de pe meleagurile noastre au devenit tribuni de răsunet mondial ai acestor aspiraţii ale românilor asupriţi. printre aceştia se numără Vasile Lucaciu şi George Pop de Băseşti, care, ca purtători ai flamurilor tricolore româneşti, au formulat şi susţinut, alături de alţi militanţi, nobilele aspiraţii şi năzuinţe ale românilor.

Privite sub raportul semnificaţiilor, marile mişcări pentru eliberarea socială şi naţională din veacul al XIX-lea pot fi considerate tot atîtea puternice coloane de susţinere a edificiului naţional al poporului român. Ele au marcat, totodată, intrarea ţării pe făgaşul dezvoltării moderne, precum şi apariţia pe scena istoriei, o dată cu burghezia, a clasei muncitoare, forţa cea

https://biblioteca-digitala.ro

mai avansată, mai revoluționară a societății românești, port drapelul marilor idealuri ale celor ce muncesc, ale luptei pentru libertate socială și națională, pentru înfăptuirea societății lipsite de exploatare. „Idealurile de unitate națională și dreptate socială a înaintașilor — se subliniază în Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din octombrie 1977 — au găsit în clasa noastră muncitoare, în partidul ei politic, creat în urmă cu peste opt decenii, cel mai demn, consecvent și lucid apărător și promotor al progresului, preluînd și ducînd mai departe cele mai bune tradiții ale poporului român".

Declanșarea primului război imperialist, accentuarea contradicțiilor orînduirii capitaliste au determinat creșterea fără precedent a luptei popoarelor asuprite pentru libertate și unitate națională. Sub loviturile necruțătoare ale luptelor popoarelor s-a prăbușit imperiul habsburgic, din ale cărei ruine s-au ridicat un șir de state independente. În aceste împrejurări istorice s-a creat, ca rezultat al luptei și acțiunii forțelor progresiste interne, statul național unitar român, s-a înfăptuit idealul secular al poporului nostru.

Au rămas întipărite cu litere de aur în marea carte a istoriei patriei aceste cuvinte supuse votului general de către prestigiosul președinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia — la care au participat și numeroși maramureșeni — George Pop de Băsești: „Adunarea Națională a poporului român din Transilvania, Banat și Părțile Ungurene a primit rezoluțiunea prezentată de Vasile Goldiș, în întregimea ei, și astfel, Unirea acestor provincii românești cu țara-mamă (...) este pentru toate veacurile pecetluită".

Referindu-se la Unirea de la 1918, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Făurirea statului național unitar a determinat intrarea României într-o nouă etapă a dezvoltării, creînd premise pentru dezvoltarea mai intensă a forțelor de producție, pentru accelerarea progresului economic și cultural al țării. În același timp, aceasta a avut ca urmare creșterea forțelor proletariatului, intensificarea luptei democratice".

Privită în contextul evenimentelor care au avut loc pe plan european, unirea din 1918 apare nu ca un act singular, ci ca parte integrantă a luptelor de eliberare națională desfășurate în această perioadă istorică în centrul și răsăritul Europei. Hotărîrile plebiscitare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, care au consfințit unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu țara-mamă, au constituit un eveniment de o covîrșitoare importanță în viața poporului român. Realizarea unirii a marcat împlinirea unei cerințe fundamentale a procesului istoric obiectiv de dezvoltare a societății noastre.

În perioada interbelică, transformarea Partidului socialist în partid comunist, la Congresul din mai 1921, a constituit un moment istoric de răscruce în afirmarea clasei muncitoare, a comuniștilor ca principale forțe ale luptei pentru emanciparea socială și națională a poporului român, pentru democrație și progres. În toată perioada ce a urmat, Partidul Comunist Român s-a situat în fruntea luptei maselor populare, a celor mai înaintate forțe ale națiunii, pentru drepturi și libertăți democratice, împotriva fascismului, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a țării.

https://biblioteca-digitala.ro

Perioada dintre cele două războaie mondiale, caracterizată prin adîncirea continuă a contradicţiilor sociale, a fost jalonată de nenumărate bătălii ale clasei muncitoare, ale maselor largi populare.

În anii care au urmat marii crize economice din anii 1929—1933, norii grei ai războiului ameninţau tot mai insistent pacea lumii. Pe plan intern grupările politice de extremă dreaptă, în primul rînd Garda de Fier, încurajată de succesele dobîndite de statele revizioniste, caută prin orice mijloace să obţină puterea politică. Pe de altă parte, Ungaria hortistă, sprijinită de Germania nazistă, devine tot mai insistentă în ceea ce priveşte pretenţiile ei teritoriale asupra Transilvaniei.

În aceste condiţii Partidul Comunist Român ia iniţiativa unirii tuturor forţelor democratice şi progresiste ale ţării într-un larg front antifascist şi antirevizionist.

Sînt cunoscute împrejurările în care a izbucnit cel de-al doilea război mondial, împrejurări care au facilitat izolarea României pe plan internaţional.

După cum se ştie, politica profund conciliatoare a marilor puteri imperialiste, a cercurilor guvernante dintr-o serie de state a încurajat acţiunile agresive ale hitlerismului, permiţîndu-i să atace şi să subjuge o serie de ţări europene. Această politică a stimulat activitatea celor mai reacţionare cercuri din România, ca şi din alte state, care au păşit deschis pe calea trădării naţionale. Poporul român, aflat singur în faţa agresiunii fascismului german, lipsit de orice sprijin din afară, a devenit victima dictatului fascist de la Viena de la 30 august 1940, prin care România pierde un teritoriu de 42.000 km patraţi, o populaţie în majoritatea ei românească, precum şi importante bogăţii şi poziţii strategice.

Aşa cum se subliniază în Programul P.C.R. „La începutul războiului România s-a găsit izolată pe plan internaţional, ceea ce a uşurat dezmembrarea ei. Dictatul imperialist de la Viena şi apoi intrarea trupelor germane în ţara noastră... au dus de fapt la ocuparea României de către armatele hitleriste". Este plină de învăţăminte această nefericită împrejurare. După ce secole de-a rîndul România a fost obiect al dorinţelor, al disputelor cînd ale unei puteri, cînd ale alteia, fiecare năzuind-o ataşată, rîvnind-o — într-un asemenea moment greu, tragic, pentru însăşi existenţa fiinţei sale, ea fost părăsită, lăsînd-o practic pradă fiarei fasciste, fără nici o ieşire.

Actul odios, profund nedrept al Dictatului de la Viena, a stîrnit în întreaga ţară un val uriaş de proteste. Chemările comuniştilor împotriva dictatului de la Viena şi a guvernului prohitlerist în frunte cu Ion Gigurtu, au însufleţit sutele de mii de participanţi la marile mitinguri şi demonstraţii organizate în majoritatea oraşelor ţării. Poporul român şi-a exprimat indignarea şi revolta faţă de această samavolnicie, manifestînd pentru integritatea teritorială a României. Ca şi în întreaga ţară, asemenea manifestări au avut loc şi la Baia Mare, Sighetu Marmaţiei, Baia Sprie, Tg. Lăpuş şi în alte aşezări ale Maramureşului, unde masele populare, neclintite în dorul lor de libertate socială şi naţională, purtătoare ale unor nestinse sentimente patriotice, şi-au exprimat cu tărie hotărîrea şi voinţa de a lupta pentru România integră, liberă şi independentă.

https://biblioteca-digitala.ro

Odată cu impunerea odiosului dictat de la Viena, apoi cu instaurarea la 6 septembrie 1940 a dictaturii generalului Antonescu ce colabora direct cu Garda de Fier, în istoria poporului român s-a deschis fila cea mai neagră ; cu teritoriul sfîrtecat şi invadat de trupe hitleriste, România avea să fie tîrîtă scurt timp după aceea în războiul hitlerist.

Cu toate suferinţele poporului român sub dictatura militaro-fascistă, purtînd în suflet durerea şi indignarea pentru nedreptatea la care a fost constrîns, dar şi hotărîrea demnă de a nu se resemna, de a lupta cu arma în mînă pentru triumful idealurilor sale atît de nobile, el s-a dăruit cu eroism pe tot parcursul celor 4 ani întunecaţi pentru doborîrea fascismului şi pentru redobîndirea teritoriului pierdut. În acest sens, Maramureşul, aflat sub cizma fascistă hitleristo-hortistă, constituie unul dintre cele mai semnificative exemple.

Perioada celor patru ani de ocupaţie hortistă a acestui multimilenar teritoriu românesc, parte a străvechii vetre în care s-a aflat dintotdeauna poporul român, a însemnat cel mai greu şi mai înegurat capitol din istoria Transilvaniei, a populaţiei majoritare româneşti de aici, căreia ocupanţii i-au sortit cea mai cruntă teroare, al cărei scop strategic fundamental era de a asigura, permanentiza şi apoi extinde regimul de ocupaţie hortistă asupra întregului teritoriu românesc din interiorul arcului carpatic. În arsenalul instrumentelor care au scris istoria întunecată a acestor ani în aceste locuri, la loc de frunte s-au aflat maltratările şi crimele individuale şi în masă, expulzarea şi dizlocarea unor comunităţi compacte sau a unor grupuri de români din localităţile urbane şi rurale, împiedicarea participării reprezentanţilor populaţiei româneşti la viaţa politică şi de stat, internări în lagăre de concentrare, trimiteri în detaşamente de muncă forţată, deposedări de bunuri materiale, deznaţionalizarea şi maghiarizarea forţată a românilor, punerea lor la jug, fapt notoriu şi în localităţile Maramureşului etc.

Un şir lung, dureros de atrocităţi, crime, masacre, bătăi, schingiuiri, devastări, violări, înfăptuite printr-un odios mecanism complex de opresiune, ziua şi noaptea, pus la îndemîna armatei sau al oricărui element fascist, nyilasist, şovinist — aceasta a fost esenţa misiunii horthyste în nord -vestul Transilvaniei.

Comportarea criminală a autorităţilor horthyste a transformat şi Maramureşul într-o zonă a pustiirii şi disperării. În cei patru ani de ocupaţie, populaţia judeţului, care în majoritate era românească, s-a redus foarte mult ca urmare a deportărilor, încadrării forţate în companiile de muncă, refugierilor în România şi execuţiilor ce au avut lor.

În aceste condiţii deosebit de grele, partidul comunist a organizat în Maramureş mişcarea de rezistenţă, care a îmbrăcat diverse forme, cele mai frecvente fiind sabotajul economic şi lupta armată de partizani — toate acestea în condiţiile unei crunte represiuni din partea autorităţilor de ocupaţie. Remeţi, Săpînţa, Rona de Jos, Vişeu, Giuleşti, Deseşti, Baia Mare, Baia Sprie, Sighet, Tg. Lăpuş, Dumbrăviţa, Băiuţ, Dăneşti sînt numai cîteva din localităţile maramureşene în care au fost executaţi zeci de patrioţi în încercarea cotropitorilor de a frînge mişcarea de partizani.

https://biblioteca-digitala.ro

Incendierea a 130 de gospodării în Poienile de sub Munte, în întregime a satului Săbişa, completează imaginea barbariei fascisto-horthyste. Dar simbolul încleştării maramureşenilor cu sălbăticia ocupanţilor rămîne Moiseiul. Momentul Moisei nu este numai o eroică epopee, ci o încununare a spiritului de sacrificiu izvorît din negurile istoriei pentru apărarea fiinţei naţionale, a gliei strămoşeşti, a limbii, a obiceiurilor şi datinilor străbune. Moiseiul este un strigăt al continuităţii noastre, al permanenţei noastre dintotdeauna, aici, pe aceste meleaguri. Moiseiul este şi va fi întotdeauna simbolul substanţei adevărului că noi aici „Am fo ş-om si".

Stimaţi tovarăşi,

Istoria noastră contemporană este istoria dezvoltării socialiste a României, pregătită pas cu pas de creaţia materială şi spirituală, de lupta generaţiilor de înaintaşi care, timp de peste două milenii, au luptat şi s-au jertfit pentru propăşirea acestor străvechi meleaguri dacice.

Pe firul acestui drum multimilenar, ne apare în întreaga sa semnificaţie rolul revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă de la 23 August 1944, gîndită şi pregătită de partidul comunist al clasei muncitoare din România.

Idealurile de libertate naţională şi dreptate socială promovate de partidul comuniştilor români au fost liantul şi resortul de viaţă în bătăliile oştirii, ale întregii naţiuni, cheia marii biruinţe din 1944, înscrise sub semnul preluării în mîinile proprii de către popor a propriului său destin. Revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă din August 1944 este astfel sinteza şi veriga cea mai puternică pe drumul spre limanurile visate şi năzuite de cei mai luminoşi vizionari ai acestui popor.

Vestea victoriei de la 23 August 1944, a înlăturării dictaturii antonesciene de la conducerea statului român, a declanşat şi în Maramureş o şi mai puternică rezistenţă faţă de ocupanţi, populaţia răspunzînd cu elan patriotic chemării lansate de P.C.R. „Totul pentru front, totul pentru victorie".

În anii care au urmat acestui moment de răscruce în istoria neamului, România a parcurs mai multe etape, fiecare cu un rol bine definit în procesul ascensiunii pe treptele progresului contemporan. A fost instaurată puterea oamenilor muncii şi lichidată exploatarea omului de către om ; mijloacele de producţie, toate bogăţiile au trecut în mîinile poporului, care a devenit stăpîn pe avuţia naţională şi pe roadele muncii lui ; a fost creată economia socialistă unitară, baza trainică a ridicării bunăstării oamenilor muncii, s-a consolidat construcţia socialistă, trecîndu-se apoi la o nouă etapă, superioară. S-a dovedit astfel, prin graiul viu al faptelor, că socialismul şi comunismul îndeplinesc aspiraţiile de dreptate socială şi libertate naţională ale tuturor celor ce muncesc şi trăiesc pe pămîntul patriei, o afirmaţie pe deplin argumentată de realităţile prezente. România se înfăţişează azi, în al 2050-lea an de la întemeierea primului stat dac centralizat şi independent ca o ţară socialistă ce a cunoscut în toate domeniile vieţii economice şi social-culturale un progres ce ţine de domeniul miracolului. Rod al unor eforturi eroice desfăşurate de întregul popor pentru înfăptuirea politicii ştiinţifice a partidului său comunist, România şi-a îndeplinit cu riguroasă

https://biblioteca-digitala.ro

consecvență proiectele de multilaterală dezvoltare socialistă, fapt ce i-a adus aleasa prețuire a tuturor popoarelor lumii.

Între cele mai remarcabile realizări ale României anilor socialismului, la loc de frunte se află cele privind dezvoltarea industriei. În acest an, producția globală industrială, care a crescut în actualul cincinal într-un ritm mediu anual de 11 %, va fi de peste 53 de ori mai mare decît cea obținută în 1938, anul de vîrf al industriei României burghezo-moșierești.

Peste 35 % din totalul populației ocupate a țării lucrează în industrie, fapt semnificativ pentru procesul de modernizare pe care-l parcurge economia noastră, societatea românească în general.

Realizări remarcabile a înregistrat și agricultura, producția acestei ramuri crescînd de peste trei ori față de perioada antebelică. Toate remarcabilele succese obținute se datoresc creșterii bazei tehnico-materiale a agriculturii, extinderii și mecanizării și chimizării, îmbunătățirilor funciare, perfecționării cadrului organizatoric de conducere și planificare a agriculturii, creșterii conștiinței socialiste a celor ce cu dăruire și pasiune stropesc din belșug glia românească cu sudoarea minților și brațelor.

Pe temelia trainică a dezvoltării tuturor ramurilor producției materiale, au cunoscut o continuă afirmare și înflorire știința, învățămîntul și cultura. Știința s-a afirmat tot mai viguros ca o puternică forță a producției, cuceririle științei și tehnicii fiind larg introduse în toate domeniile de activitate. Relevant pentru această afirmație este faptul că cercetarea științifică națională asigură în actualul cincinal 90% din tehnologiile și materialele noi puse în fabricație. Învățămîntul de toate gradele s-a dezvoltat și perfecționat, s-a generalizat învățămîntul obligatoriu de 10 ani, s-a extins învățămîntul liceal și s-a realizat o mai bună profilare a celui superior. În bilanțul general al învățămîntului românesc, progresele însemnate în legarea lui cu cercetarea și producția rămîn ca fapte de referință, cu largi implicații pozitive.

Patrimoniul cultural al țării s-a îmbogățit cu noi opere de valoare, atît în limba română, cît și în limbile naționalităților conlocuitoare, opere ce-și trag seva din gloria istoriei, luptei și vieții poporului, din realitățile noastre sociale. Cele două ediții ale Festivalului național „Cîntarea României" au înobilat și valorificat pe un plan superior nesecatul izvor al spiritualității poporului nostru.

Perioada construcției socialiste se caracterizează prin strălucite realizări pe fondul dezvoltării economice și în domeniul ridicării bunăstării tuturor fiilor patriei.

Au fost majorate sistematic retribuțiile, pensiile de asigurări sociale, ale invalizilor de război, ale militarilor, ale pensionarilor din cooperația meșteșugărească și pensiile țăranilor cooperatori. Pentru prima dată în istoria acestei țări, și cam pentru prima dată în lume, în România s-a instituit sistemul de pensionare pentru țăranii cu gospodărie individuală.

Ca rezultat al trepidantului proces de industrializare, milioane de oameni au fost cuprinși în activități productive. O puternică dezvoltare a cunoscut construcția de locuințe.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu mai puțin măreț sînt împlinirile socialiste pe planul creării cadrului necesar afirmării multilaterale a personalității umane.

Ca urmare a înfăptuirii politicii partidului, a inițiativelor generoase, de însemnătate istorică ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, s-a realizat o democrație politică, economică și socială de tip nou, un sistem unitar de conducere a țării de către popor. Legile țării, planurile de dezvoltare economico-socială, toate măsurile de importanță majoră pentru progresul general al patriei sînt amplu dezbătute de oamenii muncii, perfecționate pe baza contribuției efective, concrete, a acestora.

Societatea românească de astăzi este societatea unei puternice coeziuni sociale și moral-politice, a unei indestructibile unități. Clasa muncitoare își îndeplinește cu cinste misiunea istorică de clasă conducătoare a societății. Acționînd în strînsă legătură cu clasa muncitoare, țărănimea ocupă un loc de frunte în producția materială, în activitatea generală de construcție a societății socialiste. Intelectualitatea aduce, de asemenea, o contribuție esențială la afirmarea gîndirii și creației românești pe toate planurile, la asigurarea progresului general al societății.

Pe fondul impetuoasei dezvoltări economico-sociale a întregii patrii, racordîndu-și neîntrerupt pulsul la inima cea mare a țării, Maramureșul s-a înscris și el viguros în procesul marilor transformări socialiste. De la județul de acum patru decenii, la cel de azi, distanța pe planul împlinirilor este incomensurabilă.

De la un teritoriu purtător al însemnelor înapoierii pe toate planurile, de la vatra de sărăcie, de boli, de ignoranță — dar, în același timp, și de nestins dor de libertate, dreptate și prosperitate — Maramureșul a parcurs rapid, sub zodia socialismului, drumul spre ținutul înfloritor de astăzi, spre vatra ce strălucește puternic pe firmamentul patriei ca o puternică forță economică și socială, ca o vatră în a cărei glie politica partidului a rodit bogat minunate valori și frumuseți socialiste.

Cea mai mare realizare pe aceste străvechi și încîntătoare meleaguri o constituie, desigur, amplul proces de industrializare socialistă. Volumul producției industriale maramureșene în 1980 este de aproape 16 ori mai mare decît în 1950. Despre potențialul de azi al industriei județului vorbește și faptul că valoarea producție industriale globale ajunge în acest an la circa 17 miliarde lei, față de 10,8 miliarde în 1975, întreaga producție a anului 1938 realizîndu-se numai în 24 de zile.

În prezent județul Maramureș deține locul I pe țară la producția minereurilor complexe și cupru convertizor, locul IV la acid sulfuric, locul V la tricotaje de lînă și tip lînă și locul VI la cherestea.

Între anii 1950—1980 Maramureșul a beneficiat de peste 27 miliarde lei investiții, din care 80,3 % au fost destinate sferei producției materiale. Numai în cincinalul 1976—1980 au fost alocate investiții în valoare de 11,8 miliarde lei, asigurîndu-se punerea în funcțiune a unor noi obiective productive, cum sînt: Întreprinderea de mașini-unelte, accesorii și scule Baia Mare, mina Dealul Bucății de la Baia Borșa, fabricile de confecții din Baia Mare și Sighetu Marmației, Întreprinderea mecanică din Sighetu Marmației,

https://biblioteca-digitala.ro

Întreprinderea de faianță Baia Mare, Filatura din Tîrgu Lăpuș, fabricile de mobilă din Vișeu de Sus, Tîrgu Lăpuș și Sighetu Marmației, abatorul Baia Mare, fabrici de produse lactate la Vișeu, Tîrgu Lăpuș și Sighet, complexul de îngrășare a porcilor Seini etc.

Concomitent cu dezvoltarea și modernizarea activității industriale tradiționale, în anii din urmă s-au pus bazele unor noi ramuri, practic inexistente înainte în județ, cum sînt construcțiile de mașini, industria ușoară și alimentară.

Dezvoltarea puternică a industriei și îmbunătățirea structurii sale au dus la o mai judicioasă folosire a forței de muncă, la creșterea gradului de ocupare a celei feminine, numărul personalului muncitor ajungînd de la 38.000 în 1951, la 148.000 în prezent, din care 75.000 în industrie.

Și agricultura Maramureșului, ca urmare a reorganizării ei, a înzestrării cu o bază materială modernă s-a dezvoltat continuu. A crescut an de an numărul tractoarelor și mașinilor care lucrează în I.A.S. și în cele 106 cooperative agricole ; suprafața arabilă ce revine unui tractor fizic a ajuns la 80 ha.

Numai în actualul cincinal agricultura județului a beneficiat de peste un miliard de lei investiții.

Un important sector, cu vechi tradiții în agricultura județului, îl constituie zootehnia. În prezent, în unitățile agricole de stat și cooperatiste, precum și în gospodăriile populației există 176.470 bovine, 136.890 porcine, 249.000 ovine și 2.305.000 păsări.

De asemenea, pomicultura ocupă o suprafață de peste 15.000 de hectare.

Și în județul nostru cercetarea științifică s-a manifestat an de an ca un aliat firesc și de mare eficacitate al producției. Activitatea Institutului de cercetări și proiectări pentru minereuri și metalurgia neferoasă, creație a anilor socialismului, se concretizează în elaborarea și aplicarea a noi procedee moderne de exploatare și preparare a minereurilor, ceea ce a condus la importante sporuri de producție, la ușurarea muncii minerilor și preparatorilor, la creșterea substanțială a eficienței activității unităților economice.

La cultivarea priceperii sătenilor în creșterea taurinelor din renumita rasă „Brună de Maramureș", în dezvoltarea zootehniei în general, un aport valoros îl are cercetarea și producția din cadrul Stațiunii de cercetări zootehnice Sighetu Marmației.

O contribuție de seamă și-o aduce cercetarea în Maramureș și la ameliorarea speciilor pomicole, la stabilirea unor tehnologii moderne, prin Stațiunea de cercetare și producție pomicolă Baia Mare, creație a anilor socialismului.

În domeniul învățămîntului, regimul trecut a lăsat, după cum se știe, o grea moștenire pentru Maramureș : peste 80.000 de neștiutori de carte, adică peste două treimi din totalul populației active de atunci a județului. Azi, prin grija partidului și statului peste o treime din populație se află într-o formă sau alta pe băncile școlii. Numai în cincinalul actual învățămîntul maramureșean beneficiază de peste 250 milioane lei investiții. Anual

https://biblioteca-digitala.ro

elevii primesc manuale gratuite în valoare de peste 6 milioane lei și burse de aproape 25 milioane lei. În cele 338 grădinițe, 316 școli generale, 24 licee, 14 școli profesionale, 5 școli de maiștri, 5 școli speciale, se pregătesc pentru muncă și viață peste 143.000 de elevi, care sînt instruiți de aproape 7.000 cadre didactice. Din anul 1961 Baia Mare a devenit centru universitar, pregătind profesori, subingineri mineri, metalurgi și constructori.

Viața spirituală a orașelor și satelor noastre, beneficiind de o bogată bază materială, cunoaște o efervescență deosebită. Cele două ediții ale Festivalului național „Cîntarea României" desfășurate în această perioadă au evidențiat pe deplin existența unui nesecat izvor de talente, de energii culturale în rîndul maselor.

În domeniul culturii, județul nostru dispune de 7 case de cultură, 191 cămine culturale, 3 cluburi muncitorești și 2 cluburi ale tineretului, un teatru dramatic și unul de păpuși, o secție de estradă, 2 muzee publice, un complex astronomic, 69 universități cultural-științifice, peste 100 brigăzi științifice ș.a. Arta plastică profesionistă, cu vechi tradiții în Baia Mare, arta amatoare, au cunoscut în această perioadă un uriaș salt calitativ.

Desigur, pentru a completa tabloul de azi al Maramureșului ar trebui să amintim cele peste 100.000 de locuințe noi din care aproape 30.000 au fost construite din fondurile statului, 9.000 cu sprijinul său iar peste 60.000 de către populație, cele 12 spitale cu aproape 5.000 paturi, cele 13 policlinici, 90 circumscripții sanitare, 43 farmacii, 740 medici și peste 2.800 cadre sanitare medii.

Stimați tovarăși,

De pe temelia solidă a realizărilor de pînă acum privim cu încredere, cu ardent optimism viitorul patriei prefigurat cu atîta strălucire de hotărîrile adoptate de cel de-al XII-lea Congres al partidului. După cum cunoașteți, obiectivul fundamental al viitorului cincinal îl constituie continuarea pe o treaptă superioară a îndeplinirii Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, creșterea în ritm susținut a economiei naționale, afirmarea tot mai puternică a revoluției tehnico-științifice, trecerea la o nouă calitate a întregii activități economice, pe această bază asigurîndu-se consolidarea și mai puternică a modului de producție socialist, ridicarea gradului de civilizație a întregului popor, întărirea forței materiale și spirituale a țării, a independenței și suveranității României socialiste.

În sensul înfăptuirii acestui obiectiv industria va crește într-un ritm de 10 %, ceea ce va permite ca pe întregul cincinal să se realizeze un spor egal cu întreaga producție a anului 1975. Procesul de amplasare rațională a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării va cunoaște o etapă nouă, calitativ superioară, astfel ca pînă în 1985 fiecare județ să realizeze o producție globală de cel puțin 70 mii lei pe locuitor.

În agricultură urmează a se înfăptui o profundă revoluție cuprinzînd atît baza tehnico-materială, cît și organizarea producției. Ca urmare se va asigura sporirea producției agricole, în perioada 1981—1985, cu 24,5—27,5% față de actualul cincinal.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe temelia noilor succese în economie, şi în funcţie de nevoile sale, învăţămîntul va continua să se dezvolte pe baza celor mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii. Urmează ca pînă în 1990 să fie generalizat învăţămîntul de 12 ani.

Şi în continuare se vor bucura de o înaltă preţuire creatorii valorilor spirituale, munca lor, lucrările care, prin valenţele lor educative şi artistice, îmbogăţesc cu noi opere patrimoniul cultural al ţării, opere în care să-şi afle întruchiparea emoţionantă noua condiţie a omului în societatea noastră.

Toate izbînzile socialiste viitoare se vor regăsi plenar în nivelul de trai, în calitatea vieţii oamenilor. Veniturile reale ale populaţiei vor spori în 1985 cu 23—25 % faţă de anul 1980. Sumele alocate pentru dezvoltarea învăţămîntului, ocrotirea sănătăţii, asistenţei sociale, culturii şi sportului vor creşte cu circa 37 % în 1985 faţă de anul 1980.

În deceniul următor, retribuţia reală a personalului muncitor va spori cu 37—39 %, iar veniturile reale ale ţărănimii pe o persoană activă cu 48—50 %, în timp ce fondurile sociale de consum pe locuitor vor creşte cu circa 40 la sută.

În perioada 1981—1985 vor fi construite un milion de apartamente din fondurile statului, iar între anii 1981—1990 se prevede construirea a 2.350—2.450 mii apartamente, ceea ce va permite rezolvarea în întreaga ţară a problemei locuinţelor.

Se vor dezvolta armonios toate oraşele şi comunele, devenite centre economice şi sociale puternice, bine dotate din punct de vedere edilitar, sanitar, comercial şi cultural, capabile să asigure tuturor locuitorilor condiţii tot mai bune de muncă şi viaţă.

În acest iureş trepidant al dezvoltării şi înfloririi multilaterale a patriei noastre se va integra organic şi Maramureşul.

Elaborat pe baza orientărilor cuprinse în Directivele Congresului al XII-lea al partidului, planul de dezvoltare economico-socială a judeţului în perioada 1981—1985 urmăreşte valorificarea superioară a resurselor materiale şi umane, ceea ce va asigura perspective nemaiîntîlnite în istoria Maramureşului.

Producţia globală pe locuitor va creşte şi în judeţul nostru de la 46.455 lei în 1980, la 72.172 lei în 1985, deci mai mult decît media pe ţară.

Nivelul producţiei globale a judeţului în 1985 va fi de 38,7 miliarde lei, reprezentînd o creştere de 62 % faţă de 1980, din care producţia globală industrială va reprezenta peste 27 miliarde lei, cu o creştere în ritm mediu anual de 10,5 la sută. Reflectînd transformările calitative din cadrul industriei, în cincinalul 1981—1985 se vor produce schimbări esenţiale în ce priveşte aportul ramurilor la realizarea producţiei industriale a judeţului.

Pe harta economică a judeţului, alături de ramurile tradiţionale sau apărute în ultimii ani, vor apărea noi ramuri cum sînt chimia şi metalurgia feroasă.

Accelerarea dezvoltării industriale a judeţului va avea ca efect şi crearea unui număr de 25.000 noi locuri de muncă, fapt ce va contribui la

https://biblioteca-digitala.ro

mai buna valorificare a potențialului uman al Maramureșului, la creșterea substanțială a nivelului de trai al populației.

Se va pune accent deosebit pe construirea de obiective mai mici, amplasate pe tot cuprinsul județului, în localități ca : Vișeu de Sus, Borșa, Baia Sprie, Tîrgu Lăpuș, Seini, Șomcuta Mare, Ulmeni, Dragomirești, Copalnic Mănăștur, Ocna Șugatag, Băiuț și altele.

În ceea ce privește agricultura județului, în cincinalul 1981—1985 și în viitor va cunoaște și ea un amplu proces de dezvoltare și modernizare, începînd cu baza tehnico-materială, care va crește simțitor, ajungîndu-se în 1985 la 1.734 tractoare, 225 combine autopropulsate și alte utilaje și mașini agricole.

Toate acestea, alături de o mai bună organizare, de o muncă mai responsabilă vor trebui să se materializeze în producții vegetale și animale sporite.

Va trebui să luăm toate măsurile pentru a îndeplini sarcinile majore trasate agriculturii județului nostru de către tovarășul Nicolae Ceaușescu cu ocazia vizitei efectuate în Maramureș în anul trecut. Este necesar ca, în cîțiva ani, practic pînă în 1983, să încheiem activitatea de organizare a pomiculturii în întregul județ, încît la sfîrșitul anului 1985 să putem avea recolte de fructe și din plantațiile noi și din cele modernizate.

Avem, de asemenea, sarcina de a ne produce și asigura cartofii necesari, legumele de care avem nevoie, pentru a nu aștepta să le primim din altă parte.

Maramureșul trebuie să obțină rezultate mai bune mai ales în dezvoltarea și ameliorarea „Brunei de Maramureș", rasă de mare însemnătate nu numai pentru județul nostru, ci și pentru multe alte județe din țară. Maramureșul, — așa cum din nou accentua tovarășul Nicolae Ceaușescu cu ocazia vizitei — trebuie să devină un mare producător și furnizor de animale de rasă de înaltă productivitate, deziderat deosebit de important pentru care avem toate condițiile asigurate.

În domeniul silviculturii, se prevede pentru cincinalul viitor executarea unor lucrări de reîmpăduriri pe o suprafață de 7,2 mii ha.

O problemă importantă cu care ne confruntăm, și căreia îi vom acorda maximă atenție și în viitor, este aceea a protecției mediului înconjurător.

Întregul proces de accelerare a dezvoltării economico-sociale a județului, stimați tovarăși, în cincinalul 1981—1985, are la bază un amplu program de investiții, cu care istoria acestor străvechi meleaguri românești nu s-a întîlnit niciodată pînă acum. Fondurile alocate însumează 17,9 miliarde lei.

Dezvoltarea economică susținută, asemănător întregii țări, va duce și în județul nostru la creșterea substanțială a nivelului de trai al populației. Numărul mediu al personalului muncitor din județ va fi în 1985 de 180 mii, înregistrîndu-se o creștere de peste 16 % față de 1980.

Sporuri însemnate vor înregistra și desfacerile de mărfuri cu amănuntul către populație și prestările de servicii. În vederea îmbunătățirii

https://biblioteca-digitala.ro

condițiilor de locuit ale populației, se vor construi 22.000 apartamente, se va dezvolta echiparea edilitară a localităților. Învățămîntul, cultura, știința vor urma, la rîndul lor, curbele unor ascensiuni fără precedent.

Stimați tovarăși,

Muncind cu dăruire pentru edificarea noii orînduiri pe pămîntul României, poporul nostru este adînc preocupat de evoluția situației internaționale, acționînd cu neabătută hotărîre pentru înfăptuirea politicii externe a partidului și statului nostru. După cum se știe, țara noastră dezvoltă larg relațiile de prietenie, colaborare și solidaritate cu toate țările socialiste, cu țările nealiniate, cu toate forțele care luptă împotriva politicii imperialiste, colonialiste, pentru lichidarea subdezvoltării și asigurarea propășirii independente a fiecărei națiuni. România promovează ferm o politică de largă colaborare cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. Relațiile sale cu toate țările se întemeiază pe respectarea independenței și suveranității naționale, a deplinei egalități în drepturi, a neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, pe afirmarea largă a dreptului fiecărui popor de a-și hotărî de sine stătător dezvoltarea economică și socială, corespunzător voinței sale.

Partidul și statul nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu se pronunță cu fermitate pentru făurirea unei noi ordini economice și politice internaționale, pentru desființarea blocurilor militare, pentru dezarmare și în primul rînd dezarmarea nucleară, pentru întărirea securității europene, pentru soluționarea diferendelor pe calea tratativelor, prin mijloace pașnice, pentru o lume mai dreaptă și mai bună, o lume a păcii, în care toate popoarele să se bucure de cuceririle științei și tehnicii, culturii și civilizației.

Tocmai pentru faptul că la baza politicii externe a partidului și statului nostru stau asemenea principii și comandamente constructive, România socialistă, poporul său, se bucură de un imens prestigiu internațional, au astăzi în lume mai mulți prieteni decît oricînd în trecut. Iar acest fapt este legat indisolubil, decisiv de numele ctitorului României noi de azi, care este tovarășul Nicolae Ceaușescu. Prin gîndirea sa clarvăzătoare, prin capacitatea genială de a găsi soluții raționale marilor probleme ale contemporaneității, prin activitatea sa tenace, neobosită, iubitul nostru conducător s-a afirmat ca o eminentă personalitate a vieții politice internaționale, ca un strălucit promotor al unei politici noi, de deplină egalitate și respect între toate statele.

Stimați tovarăși,

De la tribuna acestei sesiuni de înaltă ținută, consacrată împlinirii a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista, se cuvine să aducem fierbintele nostru omagiu tuturor celor care, prin gînd și faptă, prin cuget și jertfă, au făurit cărămidă cu cărămidă temelia patriei noastre de azi, mîndră, liberă, independentă.

În același timp, se cuvine să omagiem contribuția hotărîtoare a maselor de oameni ai muncii, a organizațiilor de partid care au știut să canalizeze eforturile tuturor forțelor națiunii spre edificarea, pe temelia clădită

https://biblioteca-digitala.ro

de înaintaşi, a societăţii noi, socialiste pe pămîntul scump al României. Muncitorii, ţăranii, intelectualii, tineri şi vîrstnici, bărbaţi şi femei, români sau de alte naţionalităţi — toţi fiii acestei glorioase naţiuni sînt cei care, prin muncă eroică, şi-au pus cu vigoare semnătura, în anii socialismului, pe epopeea împlinirii idealurilor, aspiraţiilor spre care au năzuit şi pentru care s-au jertfit, din cele mai vechi timpuri, înaintaşii.

În aceeaşi măsură, să nu uităm că dacă ni-i astăzi ţara ca o floare, şi Maramureşul o minunată petală a sa, dacă ni-i astăzi viaţa demnă, liberă şi fericită, dacă noi ne sîntem stăpîni în casă şi la masă, acestea le datorăm în măsură hotărîtoare iubitului nostru conducător, tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Este o mare fericire pentru noi toţi că ne bucurăm de înţeleapta cîrmuire a unuia din cei mai de seamă bărbaţi. Tot ce s-a înfăptuit bun, drept şi frumos în ultimii ani în această ţară de frunte a globului pămîntesc, poartă izul de gîndire şi sudoare a neostenitului comunist de omenie, a stejarului naţiunii române, care este secretarul general al partidului, preşedintele Republicii.

Am credinţa că, de fapt, exprim gîndurile şi sentimentele dumneavoastră şi prin dumneavoastră ale tuturor maramureşenilor, îndreptînd spre iubitul nostru tovarăş de luptă şi muncă mesajul de fierbinţi mulţumiri pentru tot ce a făcut şi face pentru noi, fie acolo în inima patriei, fie aici, în mijlocul nostru, avîndu-l ca cel mai distins oaspete, pentru ajutorul neprecupeţit pe care ni l-a acordat, pentru grija pe care a dovedit-o faţă de dezvoltarea pe toate planurile şi continua înflorire a Maramureşului. Să-i dorim, şi de la această tribună, multă sănătate şi putere de muncă, ani îndelungaţi la cîrma neamului românesc, spre neîntrerupta prosperitate a patriei, spre mereu mai deplină bunăstare a poporului.

Cu aceste gînduri, mulţumindu-vă, stimaţi tovarăşi, pentru atenţia cu care m-aţi urmărit, doresc succes deplin sesiunii în care sîntem reuniţi.

CONTINUITY, UNITY AND NATIONAL INDEPENDANCE

(*Summary*)

The author of this paper underlines the importance of the formation of the Dacian centralized and independant state lead by Burebista, an event that took place approximately 2050 years ago, its unparalled significance for all subsequent Romanian historical moments. The formation of the Dacian centralized state was the natural outcome of the material and spiritual development of the Dacian society. Beginning with the Dacians, one must see the beginning of the Romanian history, of the Romanian people, one of the oldest peoples in Europe, contemporary with the great ancient civilizations: the Assiro-Babilonians, the Greeks, the Persians and with the Romans.

https://biblioteca-digitala.ro

The author also reviews the great moments of the Romanian history, the ceasless fight of the Romanian people to defend its independance and sovereignity, to free Romanian territories found under foreign occupation and for the uniting of all Romanian provinces. The role of the Romanian Communist Party as well as of the Romanian proletariat is also underlined.

The author ends by presenting the great succeses obtained by his countrymen in edifying the Socialist society.

EXISTENCE, CONTINUITÉ, UNITÉ ET INDEPENDANCE NATIONALE

(*Resumé*)

L'auteur de cet exposé souligne l'importance particulière détenue dans l'histoire du peuple roumain par l'édification de l'état dace centralisé et independant conduit par Burebista, il y a presque 2050 ans.

On indique dans l'exposé que l'édification de l'état dace centralisé est le résultat naturel du développement matériel et spirituel de la civilisation dace. Avec l'histoire des Daces commence d'ailleurs l'histoire des Roumains, l'un des plus anciens peuples d'Europe, contemporains avec les grandes civilisations de l'antiquité, avec les Assyro-chaldéens, avec les Grecs, avec les Perses et avec les Romans.

Ensuite, l'auteur passe en revue les grands moments de l'histoire du peuple roumain, sa lutte incessante pour la défense de l'indépendance et de la souveraineté, pour la libération des teritoires roumains se trouvant sous l'occupation étrangère, pour l'édification de l'unité nationale.

On souligne le rôle particulier dans le progrès de la Roumanie, du prolétariat, du Parti Communiste Roumain.

A la fin sont présentés les succès remarquables obtenus par les habitants du Maramureș pendant les années de la construction socialiste.

https://biblioteca-digitala.ro

MOMENT JUBILIAR

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Salutul Comitetului județean Maramureș al P.C.R., adresat Muzeului județean Maramureș cu prilejul a 80 de ani de existență

IOAN RETEGAN
secretar al Comitetului județean
Maramureș al P.C.R.

STIMAȚI TOVARĂȘI,

La reuniunea de azi am deosebita plăcere ca în numele Biroului Comitetului județean de partid și al Comitetului executiv al Consiliului popular județean Maramureș, a tovarășului prim-secretar Gheorghe Pop, să transmit un călduros salut participanților la actuala sesiune de comunicări a Muzeului județean, a cărei tematică se circumscrie și domeniilor de investigație ale colectivului de la această instituție — respectiv istoriei, etnografiei, artelor plastice, științelor naturii, muzeologiei ; sesiune care are însăși importanță jubiliară, prin marcarea împlinirii a 80 de ani de la inaugurarea Muzeului băimărean, devenit, cu trecerea timpului, instituție de rang județean.

Actuala sesiune vine să exprime și să confirme încă o dată felul în care dumneavoastră, lucrătorii din domeniul muzeelor noastre, înțelegeți să transpuneți în viață hotărîrile din documentele de partid și de stat, valoroasele îndemnuri mereu proaspete și pline de înțelepciune ale conducătorului partidului și statului nostru — tovarășul Nicolae Ceaușescu, modul în care dumneavoastră — alături de cele mai diverse categorii de oameni ai muncii — întîmpinați, cu noi fapte și izbînzi, cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român.

Lucrările sesiunii actuale de comunicări se desfășoară într-o atmosferă de puternică emulație politică din țara noastră, generată de întîmpinarea Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român și materializată în realizarea sarcinilor de plan și a angajamentelor asumate în întrecerea socialistă pe acest an și pe întregul cincinal. Pretutindeni în țară, comuniștii, cu prilejul alegerilor organelor de conducere ale organizațiilor de partid, ana-

https://biblioteca-digitala.ro

lizează activitatea desfășurată, caută noi surse și posibilități pentru a munci mai mult și mai bine, în vederea creării condițiilor corespunzătoare pentru a trece la înfăptuirea obiectivelor măreţe ale cincinalului 1981—1985, a programelor — directivă ce vor fi adoptate de Congresul al XII-lea al partidului.

Stimaţi tovarăși,

Pentru oamenii muncii din județul Maramureș, din toate ramurile activității economico-sociale, din domeniul învățământului, educației și culturii, orientările cuprinse în Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Consfătuirea de lucru din 5—7 septembrie a.c. de la C.C. al P.C.R., precum și de la marea adunare populară din Baia Mare, cu prilejul vizitei de lucru, recent efectuată în Maramureș, sub impresia căreia mai sîntem și astăzi, constituie coordonatele concrete ale programului nostru de muncă și viață.

În spiritul acestor indicații și oamenii muncii din cultură își sporesc eforturile pentru ca activitățile organizate în cadrul Festivalului național „Cîntarea României" să aibă un bogat conținut politic și educativ, să prezinte contribuții cu eficiență crescîndă în dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, formării omului nou în lumina principiilor eticii și echității socialiste.

Muzeele — tezaure ale patrimoniului nostru material și spiritual, păstrătoare ale unor valori inestimabile, au mari posibilități în direcția cultivării concepției materialist-istorice despre lume și viață, educării patriotice și ateist-științifice, etice și estetice a oamenilor muncii. Marile posibilități înseamnă implicit și mari obligații ce revin instituțiilor muzeale în cultivarea, cu mijloace specifice, a dragostei pentru patrie, partid și popor, a spiritului de dreptate și adevăr, formării unor oameni sensibili la ideile nobile de bine și frumos, de respect și înțelegere față de alte popoare, pentru pace și progres.

Patrimoniul muzeal și activitatea muzeografilor oferă posibilități nenumărate în acest sens. De altfel, aceasta este și o prevedere a Congresului educației politice și al culturii socialiste din 1976, care spune că : „Muzeele de artă, artă populară și etnografie vor pune în evidență bogatul nostru patrimoniu artistic, subliniind caracterul original și valoarea creației românești, permanentul aport al artei populare la îmbogățirea celei culte".

Marele nostru istoric Nicolae Iorga, pledînd în mai multe rînduri pentru înființarea unor muzee ca o necesitate social-culturală, spunea că aceste instituții nu pot fi numai „un lux" rezervat unei pături privilegiate, singura capabilă să-i înțeleagă rosturile și îndreptățită să se delecteze în mijlocul comorilor sale, ci trebuie să fie o școală de formare a gustului public, să întindă o mînă generoasă spre oameni, pentru a-i atrage și a le face cunoscute învățămintele istoriei.

Cu atît mai mult, în societatea noastră socialistă, care înfăptuiește în mod revoluționar prefacerile economico-sociale și educative, muzeul adăpostind un vast patrimoniu de cultură și civilizație, creat de popor în milenara sa istorie pe aceste meleaguri, este al poporului, și pus în slujba lui, această instituție devenită larg democratică prin rostul și funcția impor-

https://biblioteca-digitala.ro

tantă ce o deține, și-a amplificat ponderea în viața spirituală a națiunii, bucurîndu-se de un binemeritat prestigiu.

Ca instituție de cultură și cercetare științifică și muzeul băimărean, a cărui tradiție de 80 de ani va fi evocată cu acest prilej, își face o datorie de onoare din a duce la îndeplinire sarcinile ce-i revin. Prestigioasă, de ținută științifică riguroasă, și în același timp deschisă cu multiple valențe spre marele public — dornic de informații, pasionat pentru minunata istorie a neamului, pentru cunoașterea naturii atît de darnică la noi — instituția muzeală, ca și sesiunea de comunicări „Marmația '79", organizată în aceste zile, este necesar să se reliefeze ca un act de educație politică cu importante valențe instructive.

Comunicările din programul sesiunii oferă prilejul cunoașterii și evocării unor momente și evenimente istorice remarcabile, a unor personalități și fapte de seamă din istoria mai veche și mai nouă a României. În acest domeniu sînt avute în vedere probleme ale epocii traco-dacice, ale creării și înfloririi statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista, ale convietuirii daco-romane, formării poporului și limbii române. Altele privesc aspecte ale epocii feudale, atît de interesante pentru istoria Maramureșului voievodal, participării sale la toate marile evenimente care au dus la desăvîrșirea statului național român unitar, afirmării social-politice a României în perioada modernă și contemporană. Anii rezistenței antifasciste, ai revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, de la care anul acesta poporul nostru a aniversat trei decenii și jumătate, au deschis o eră nouă în înaintarea României spre culmi tot mai înalte de progres și civilizație, prin edificarea cu succes a societății socialiste și comuniste pe pămîntul străbun al patriei.

Stimați tovarăși,

Oamenii muncii din Maramureș, fără deosebire de naționalitate, sub conducerea organelor și organizațiilor de partid, urmînd exemplul viu, înflăcărat al comuniștilor, se află angajați într-un generos efort consacrat întîmpinării cu rezultate bune în toate domeniile de activitate a celui de-al XII-lea Congres al partidului. Faptul că industria județului are un avans de 73 de zile în înfăptuirea actualului cincinal, că am realizat pînă în prezent o producție suplimentară de peste 3 miliarde lei, față de două miliarde cît ne-am angajat, denotă că harnicii locuitori ai Maramureșului sînt hotărîți să nu-și precupețească energiile creatoare și elanul în muncă, spre a-și face în mod exemplar datoria față de partid și popor, față de viitorul luminos al țării, prefigurat pe mai departe cu aceeași clarviziune de proiectele documentelor pregătitoare pentru Congresul al XII-lea. În același front de acțiune, oamenii de știință, artă și cultură, toți intelectualii sînt plenar angajați în munca vastă de făurire a omului nou, cu o înaltă conștiință socialistă, patriotică și revoluționară.

În acest context putem afirma că s-au realizat lucrări meritorii și în domeniul muzeologiei, la Baia Mare și Sighetu Marmației, unde cele două expoziții permanente de etnografie și artă populară constituie o veritabilă

https://biblioteca-digitala.ro

carte de vizită a bogatelor tradiții perpetuate pe aceste meleaguri, fiind tot mai mult frecventate de oamenii muncii și elevi, căutate de factori ce se ocupă de promovarea unui artizanat autentic cu specific local. Sînt, de asemenea, în curs de restaurare spațiile pentru expozițiile de istorie, artă plastică, mineralogie și istoria tehnicii miniere, în clădiri ele însele monumente de arhitectură și istorie.

Felicitînd colectivul de oameni ai muncii din cadrul muzeului băimărean, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de activitate muzeală, ne exprimăm convingerea că noile expoziții în curs de organizare vor completa în chip fericit peisajul cultural al județului și rețeaua muzeistică a țării, făcînd mai bine cunoscută bogăția patrimoniului cultural al acestor meleaguri în circuitul științific și turistic al patriei.

În numele Biroului Comitetului județean de partid, urăm Muzeului județean Maramureș din Baia Mare noi succese în muncă, realizarea însemnatelor obiective care îi stau în față, atît sub aspectul cercetării și punerii în valoare a patrimoniului muzeal al județului, cît și în ce privește amplificarea funcției educative în relația tot mai cuprinzătoare cu beneficiarii săi — oamenii muncii, creatorii bunurilor materiale și spirituale din societatea noastră.

Organele județene de partid și de stat ale Maramureșului constată cu satisfacție că, alături de colectivele muzeelor din Baia Mare și Sighetu Marmației, sînt prezenți la actuala sesiune și alți colaboratori apropiați ai acestor instituții din județ și din întreaga țară — marcanți specialiști de la muzeele din Capitală, din Brașov, Oradea, Craiova, Timișoara, din județele vecine cu noi : Cluj, Sălaj, Satu Mare, ca și de la institute și biblioteci ale Academiei, ale universităților din București și Cluj-Napoca, precum și din alte domenii de activitate în care cercetarea istorică este strîns legată de procesul instructiv-educativ.

Tuturor participanților la actuala sesiune jubiliară de comunicări științifice a Muzeului județean din Baia Mare le adresăm un călduros bun sosit pe meleagurile noastre maramureșene, dorindu-le o participare rodnică la lucrări și o ședere cît mai plăcută pe plaiurile acestui nordic colț de țară și omenie românească.

https://biblioteca-digitala.ro

Opt decenii de activitate muzeală la Baia Mare

VALERIU ACHIM,
directorul Muzeului judeţean Maramureş

Ideea înfiinţării unui muzeu la Baia Mare apare în a doua jumătate a secolului trecut, de prin anul 1885, cînd o mînă de intelectuali declanşează o susţinută campanie în presa locală, după moda timpului, pentru înfiinţarea, mai întîi a unei „Asociaţii muzeale băimărene", apoi a unui muzeu. Aceste idei nu erau de loc străine de cadrul istoric ce pregătea sărbătorirea mileniului unguresc. Cu toate acestea, dînd dovadă de spirit ştiinţific, istoricul dr. Iuliu Schönherr, membru al Academiei Ungare, cu merite incontestabile în înfiinţarea celor două instituţii, a reuşit să organizeze noua asociaţie pe o cale ferită de tendinţe vădit naţionaliste. Luptînd împotriva afilierii „Asociaţiei muzeale băimărene" la asociaţiile culturale „EMKE" ori „Szécseny", această asociaţie îşi propune „gruparea intelectualilor din întregul judeţ în cercuri de culturalizare a maselor cu cunoştinţe care să fie folositoare pînă în ultima colibă" [1].

După iniţiator, asociaţia muzeală trebuia să cuprindă, în afară de bibliotecă, secţiile de istorie, etnografie şi ştiinţe naturale. Secţia de istorie avea ca sarcină să reprezinte istoria monetăriei din Baia Mare, să salveze de la distrugere valorile trecutului, să efectueze săpături arheologice ; secţia de etnografie trebuia să întreprindă studii de etnografie, să reflecte spiritualitatea oamenilor, folclorul, tradiţiile populare, portul popular, producţiile meşteşugăreşti ; secţia de ştiinţe naturale să aibă preocupări pentru probleme geologice, minerit, probleme de topografie, de sănătate, geografie (flora, fauna) cu învăţămintele lor pentru viaţa oamenilor[2].

În această efervescentă confruntare de păreri, două evenimente culturale au convins intelectualitatea, forurile administrative locale despre nece-

1. „Nagybánya és vidéki", **Egy oha] másikkal szemben** (O dorinţă vis-a-vis de alta), an XII, nr. 1, 5 I 1886.
2. Ibidem. **Megyei muzeum — egyesuket II** (Asociaţia muzeală judeţeană II), anul XII, nr. 15, 13 IV 1886.

https://biblioteca-digitala.ro

sitatea înființării asociației muzeale : una a constituit-o expoziția istorică de la Baia Mare, din anul 1889, care a pus în lumină numeroase vestigii ale trecutului (piese arheologice, monede, medalii, arme, produse de breaslă, documente ș.a.) ; alta, înființarea, încă din 1896, a unei colonii de pictură la Baia Mare, ai cărei inițiatori (Simion Hollosy-Corbul, Bela Grunwald, Karoly Ferenczi, Reti, Thorma ș.a.) vedeau în viitoarea instituție muzeală locul lor de consacrare, primele donații de tablouri fiind făcute încă din 1898.

În urma acestui efort comun, *la data de 31 august 1899 ia ființă „Asociația muzeală băimăreană"*, avînd de la început 85 membri și un „Statut" de funcționare aprobat de oficialitățile orașului[3].

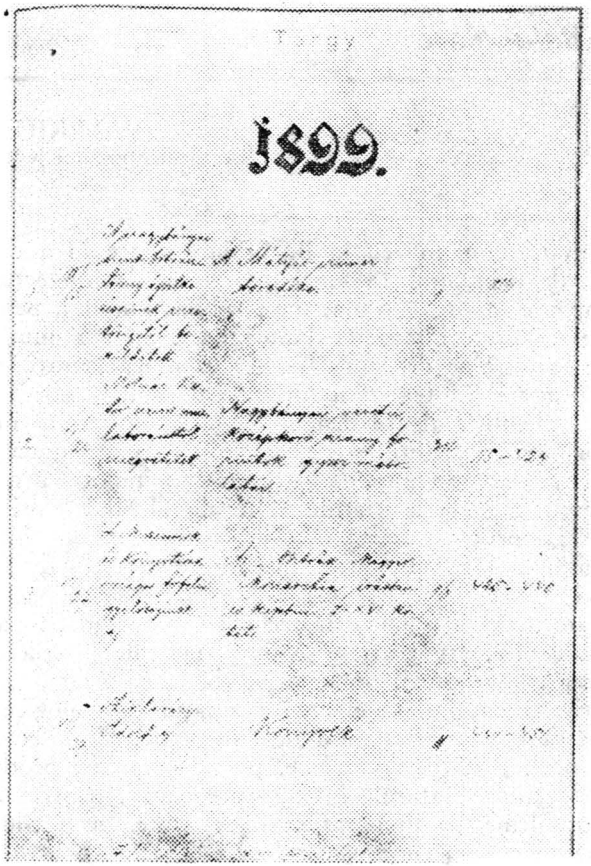

Fig. 1. **Pagină din primul inventar al muzeului băimărean (1899)**

3. Ibidem, **A nagybányai városi muzeum** (Muzeul orășenesc Baia Mare) anul XXV, nr. 36, 3 IX 1899 ; **A Nagybányai muzeum — egyesulet éstesitéje. Az 1900 — iki egyesulét évről** (Buletinul Asociației muzeale băimărene. Pînă în anul 1900), Nagybánya, Molnar, Mihály, Könyvnomtató mü intézétéből, 1901.

https://biblioteca-digitala.ro

După „Statut", scopul societății corespunde unor vederi progresiste: trezirea, dezvoltarea și propagarea interesului publicului față de muzeu; culturalizarea maselor prin răspîndirea științei; reunirea, în realizarea acestui scop, atît a oamenilor de specialitate, cît și a publicului interesat în probleme științifice și de educație colectivă; a se da explicații din domeniul arheologiei, istoriei, artelor, etnografiei și științelor naturii, prin organizarea de lecții publice și expoziții, tipărirea de cataloage, publicații etc.; a se îmbogăți patrimoniul muzeal prin efectuarea unor săpături arheologice[4].

La un an de la înființare, „Asociația muzeală băimăreană" avea 110 membri, un buget de 1.100 coroane, 1475 obiecte muzeale inventariate provenite din donații, 800 volume cărți, 1250 coroane cotizații ale membrilor. În anii următori fondul muzeal, administrat de asociație, crește vertiginos: în 1901 la 2444 piese, în 1904 la 6938, în 1914 la 11489 (inclusiv cărți)[5].

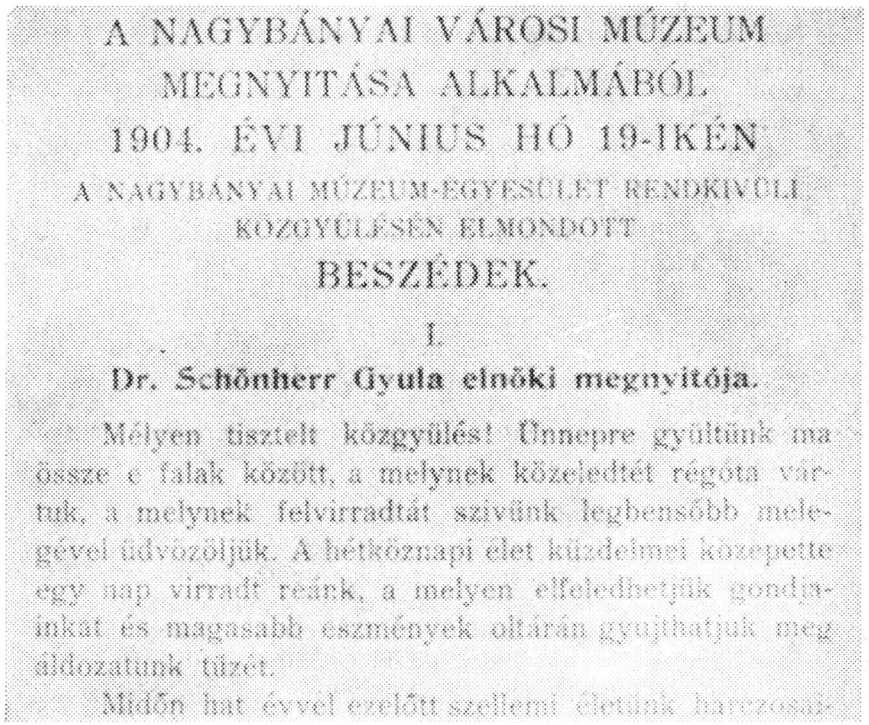

A NAGYBÁNYAI VÁROSI MÚZEUM
MEGNYITÁSA ALKALMÁBÓL.
1904. ÉVI JÚNIUS HÓ 19-IKÉN
A NAGYBÁNYAI MÚZEUM-EGYESÜLET RENDKIVÜLI
KÖZGYÜLÉSÉN ELMONDOTT
BESZÉDEK.
I.
Dr. Schönherr Gyula elnöki megnyitója.
Mélyen tisztelt közgyülés! Ünnepre gyültünk ma
össze e falak között, a melynek közeledtét régóta vár-
tuk, a melynek felvirradtát szivünk legbensőbb mele-
gével üdvözöljük. A hétköznapi élet küzdelmei közepette
egy nap virradt reánk, a melyen elfeledhetjük gondja-
inkat és magasabb eszmények oltárán gyujthatjuk meg
áldozatunk tüzét.
Midőn hat évvel ezelőtt szellemi életünk harczosai-

Fig. 2. Din cuvîntul de deschidere a primei expoziții (1904)

4. **A Nagybányai muzeum — egyesület alapszabályai** (Statutul Asociației muzeale băimărene), Nagybánya, Molnár Mihály Könyvnyomtató mü intézetéből, 1900, pp. 3—4; „Asociația muzeală băimăreană" s-a înființat la data de 31 august 1899, însă aprobarea Statutului de funcționare din partea Ministerului de Interne a mai întîrziat un an. Aceasta s-a obținut la data de 3 iunie 1900 și poartă nr. 45.669.
5. **După registrul de intrări al Muzeului orășenesc Baia Mare,** Arhiva Muzeului județean Maramureș, Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

În anii care au urmat, conducerea „Asociației muzeale băimărene", mai ales după alegerea acad. dr. Iuliu Schönherr ca președinte în 1903, a luptat cu numeroase greutăți administrative pînă la obținerea unui spațiu în clădirea vechii primării, compus din două săli, un coridor și a mobilierului necesar pentru depozitarea obiectelor donate și cumpărate. În acest fel condițiile minime fiind asigurate, *la data de 19 iunie 1904 au loc festivitățile de deschidere oficială a „Muzeului orășenesc Baia Mare"*.

Muzeul avea „Statut" de organizare și conducere, ale cărui 16 paragrafe se referă la : scop, colecții, conducere, organizare. Încă de la început, muzeul dispunea de patru colecții : 1) arheologie, istorie, numismatică ; 2) artă, artă manufacturieră ; 3) științele naturii ; 4) bibliotecă și arhivistică. Custodele era un funcționar de la primăria orașului. Muzeul era deschis în două zile pe săptămînă, cîte două ore. Chiar de la înființare dispunea de un „Îndreptar (ghid) prin colecțiile muzeului", o broșură avînd 83 pagini, în cadrul căreia se încerca și o interpretare a faptelor istorice.

Un incendiu, izbucnit în 10 august 1905, face să dispară o parte din clădirile vechii primării, iar obiectele muzeale evacuate să ajungă în magazia unui pompier. Conducerea orașului hotărăște să construiască pentru muzeu o clădire aparte, dar nu-și onorează hotărîrea. Astfel, din 1906, muzeul se redeschide în cîteva camere închiriate în localul ordinului minoriților, unde va funcționa timp de aproape 25 ani.

După 1910, cînd animatorul vieții muzeale de la Baia Mare, acad. dr. Iuliu Schönherr moare, entuziasmul membrilor asociației scade. Izbucnirea primului război mondial va duce la închiderea muzeului și păstrarea bunurilor pentru vremuri și gînduri mai bune.

Este incontestabil că înființarea la Baia Mare a celor două organisme culturale — „Asociația muzeală băimăreană" și „Muzeul orășenesc Baia Mare" — la cumpăna ultimelor două secole, a însemnat un act de progres. Nu atît în ce privește scopul fundamental al muzeului, care — prezentînd istoria cultelor și genealogia familiilor nobiliare trecute și prezente — trebuia să devină, după cuvîntul inaugural „un bastion de apărare al culturii maghiare în dezvoltare"[6], cît prin funcția de depozitare și conservare a numeroaselor piese muzeale, ce în alte condiții ar fi dispărut fără urme.

Ne vom declara în dezacord și cu interpretarea dată atunci faptelor istorice, care neglija existența multimilenară a poporului român pe aceste meleaguri, cnezatele și voievodatele românești, lupta antiotomană și rolul jucat în acele împrejurări de Iancu de Hunedoara și Matei Corvin, rolul țărănimii în răscoalele antifeudale, lupta poporului român, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru afirmare națională și socială.

★

În perioada interbelică, cu începutul marcat de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — 1 decembrie 1918 —, are loc un proces de integrare a vieții muzeale locale în noul context spiritual al României reîntregite.

6. Schönherr Gyula, **A Nagybánai városi muzeum megnytàsa alkalmàból 1904. Evi junius hó 9-iken. Beszédek I. Dr. Schönherr Gyula elnöki megnyitója.** (Cuvîntarea președintelui dr. Schönherr Gyula, cu prilejul deschiderii „Muzeului orășenesc Baia Mare", în 19 iunie 1904), în **A Nagybànyai muzeum — egyesület értesitője. Az 1904-iki egyesületi évről**, Nagybánya, 1905, pp. 1—8.

https://biblioteca-digitala.ro

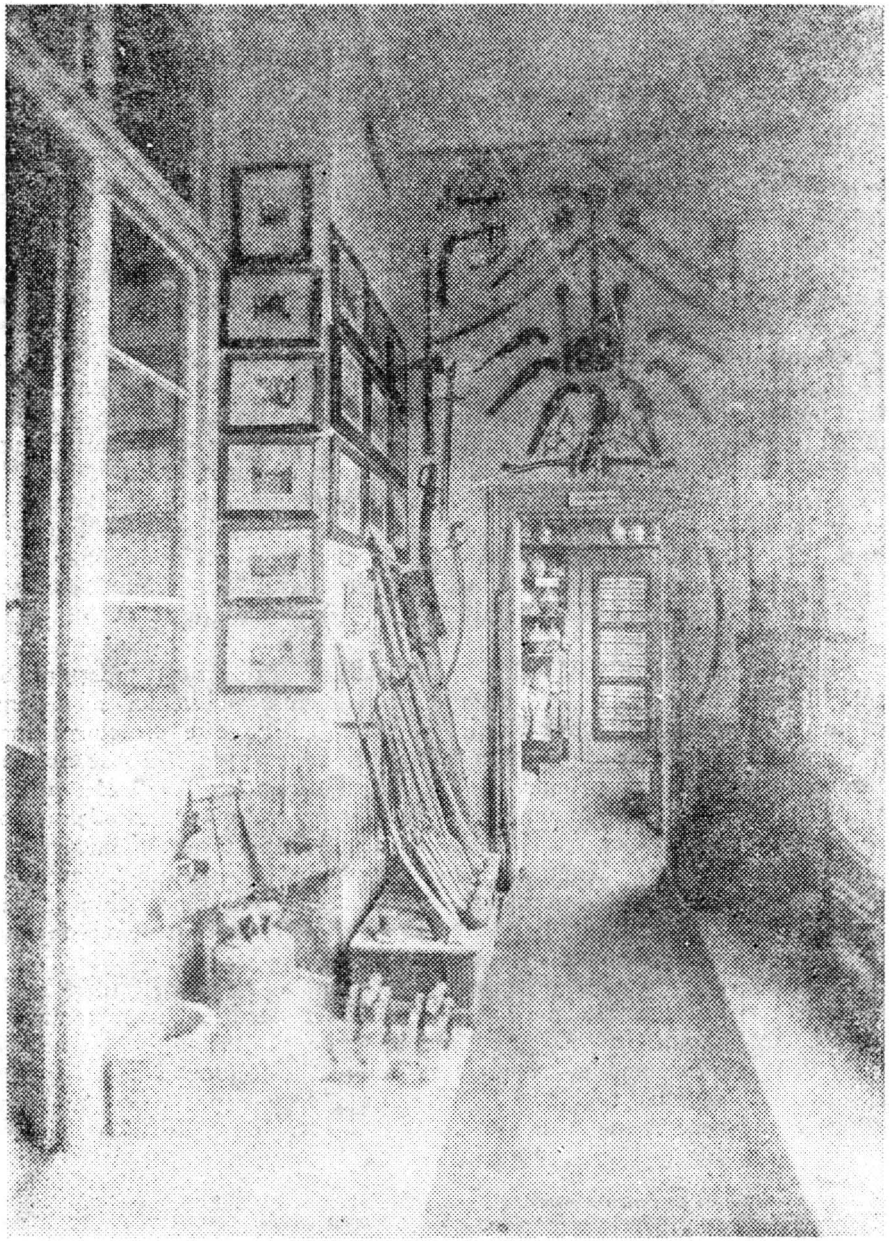

Fig. 3. Aspect din expoziție (1910)

https://biblioteca-digitala.ro

În sfera culturii începe o luptă între forțele progresiste și cele retrogradate. Cultura oficială este aservită intereselor claselor stăpînitoare burghezo-moșierești, iar conducerea instituțiilor culturale era deseori încredințată unor persoane din cluburile partidelor politice, care se schimbau de cîteva ori pe an, odată cu schimbarea guvernelor. În această luptă se afirmă însă un șir de personalități științifice, literare, artistice ale căror opere depășesc prin valoarea lor cadrul culturii naționale[7]. Progrese mari se înregistrează și în celelalte domenii de activitate.

Pentru a înțelege evoluția vieții muzeale de la Baia Mare, ca de altfel din întrega Transilvanie, este necesar să ne oprim la cîteva acte normative inițiate de către forurile superioare ale administrației românești de stat. Ne vom opri, chiar de la început, la circulara nr. 4983/22. V. 1919, a Consiliului Dirigent Român, de la Sibiu, primită și de conducerea „Muzeului orășenesc Baia Mare", în care se scrie : „Pînă la alte dispoziții, fără știrea și învoirea noastră nu vi se dă voie a îndepărta nimic din ce ține de averea instituției (...), făcîndu-vă răspunzători pentru dauna ce ar obveni în urma întrelăsării sau dispozițiunilor d-voastre contrare cu acest ordin"[8]. Cea de a doua este o circulară emisă de Inspectoratul Muzeelor din Transilvania, prin care se interesează de cadrele ce gestionează aceste instituții. Pe funcția de custode al muzeului se recomandă „un profesor ori un funcționar român din loc pentru această funcție onorifică, iar orașul să-l remunereze anual cu un onorar pentru serviciile aduse — (...). Pînă atunci să nu se facă nici o schimbare în muzeu" [9].

Peste un an, la 27. III. 1920, acționează și Prefectura județului Satu Mare, interesîndu-se dacă „colecțiunile sînt deschise publicului și ordonate, dacă au fost preluate de autoritățile române și cine este directorul lor"[10]. Din răspunsurile care se dau aflăm că postul de custode este vacant, cheile muzeului aflîndu-se la primar. În exercițiul financiar 1920/21, primăria orașului Baia Mare alocă o sumă de 3.620 lei pentru plata custodelui, chirie și reamenajarea expoziției. În 1923, la insistența Inspectoratului muzeelor din Transilvania, care cere „angajarea unei persoane cu calificație superioară în științele istoriei și a limbii române", primăria orașului Baia Mare îl desemnează pe postul de custode pe Aurel Coza, prestigiosul profesor de istorie de la Liceul „Gheorghe Șincai".

În anul 1924, muzeul reorganizat este redeschis în patru camere și două coridoare, conținînd 5.026 piese expuse, desigur fără un plan tematic de principiu, în funcție de spațiu, de mobilier, de dimensiunile obiectelor, ca într-un depozit. Oricum, la vremea aceea obligația custodelui, „de a schimba inscripțiunile în limba română, de a aranja obiectele pe categorii, de a le inventaria, în general de a le ordona" [11], a fost îndeplinită, iar custodele felicitat.

7. Andrei Oțetea **Istoria poporului român**, Editura științifică, București, 1970, p. 378.
8. Arh. M.J.M. (Muzeul județean Maramureș), **Consiliul Dirigent Român**. Resortul Cultelor și al Instrucțiunii Publice. Sibiu, 22 mai 1919, nr. 4983 — 1919, Secția IX-a, dos. nr. 1.
9. Arh. M.J.M. România. Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor. Secretarul general, Cluj, **Inspectoratul Muzeelor din Transilvania**, nr. 16516, 22 VI 1920, Cluj, Secție IX, dos. 1.
10. Fil. Arhivelor statului Maramureș, Fond nr. 1. **Primăria orașului Baia Mare**. Act nr. 1156, 27 III 1920.
11. Idem, **Ibidem**, Act. nr. 5960, 31 X 1923. (Se mai precizează că pentru încălzirea și curățirea muzeului custodele avea la dispoziție un om denumit atunci servitor).

https://biblioteca-digitala.ro

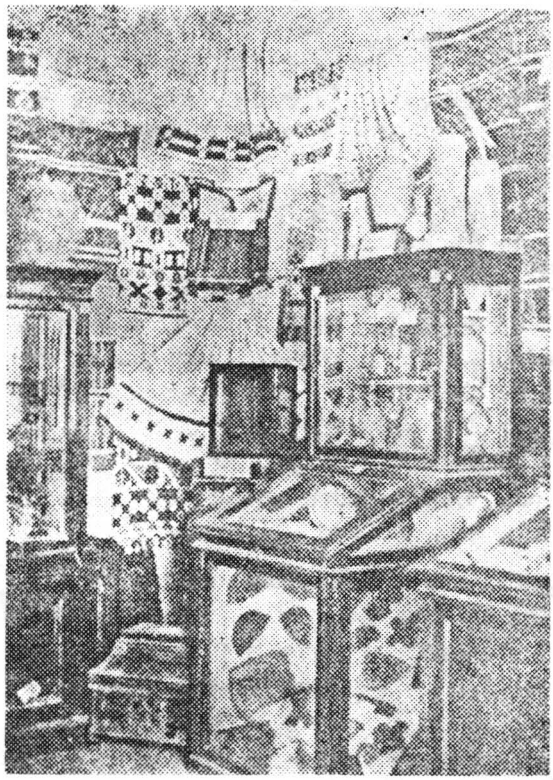

Fig. 4. Aspect din expoziţie (1924)

În 1926 profesorul Aurel Coza este transferat la Carei. Urmaşul său, profesorul Ioan Bozga funcţionează pînă în 1930 cînd din cauza crizei economice este eliberat din funcţie, iar muzeul mutat în casele Băncii oraşului (din str. Crişan 9), actualul sediu al Arhivelor Statului, făcîndu-se economii şi la plata chiriei. Din anul 1930 conducerea muzeului trece, pentru următorii patru ani, sub custodia unor funcţionari superiori ai primăriei, perioadă numită de noi „conducerea administratorilor", care îşi adjudecau custodiatul fără a renunţa nici ei la îndemnizaţie. Numirea în această funcţie se făcea, acum, în raport de apartenenţa la unul sau altul din aşa zisele „partide istorice". În noile clădiri muzeul ocupă două camere mari şi un coridor, fiind redeschis în acelaşi an (1930) în zilele de duminică şi sărbători, între orele 11—13. Reducerea spaţiului destinat muzeului nu va rămîne neobservată de unii dintre donatori, care indignaţi de această măsură arbitrară solicitau restituirea pieselor. Firește, acest lucru nu mai era posibil. De muncă ştiinţifică în perioada „conducerii administratorilor" nu putea fi vorba.

De reţinut însă ajutorul de 10.000 lei pus la dispoziţia muzeului din Baia Mare de Ministerul Cultelor şi Artelor din Bucureşti, în anul 1926, cerînd „un

https://biblioteca-digitala.ro

proiect al intenţiilor pentru viitoarea dezvoltare a instituţiunii" [12], cum şi circulara către şcoli a Ministerului Învăţământului, Cultelor şi Artelor, nr. 172291 din anul şcolar 1931/32, prin care şcolile erau îndrumate să organizeze excursii la muzeele locale şi la bisericile monumente istorice. În circulară se scrie: „Elevii vor fi conduşi de profesorii lor, îşi vor nota explicaţiile date de însoţitor sau de reprezentantul muzeului şi vor fi obligaţi să cunoască monumentele istorice locale *fără de care în viitor nu li se va elibera certificatul de absolvire*" [13]. Încercînd să pună în aplicare dispoziţia de mai sus, Liceul „Gheorghe Şincai" din Baia Mare se interesează de condiţiile în care muzeul poate fi vizitat, la care primăria oraşului Baia Mare răspunde: „(...) avem onoare a vă aduce la cunoştinţă cum că muzeul oraşului nostru stă oricînd la dispoziţia elevilor ce sunt datori a-l vizita împreună cu profesorul de specialitate (...). Vă rugăm numai ca data cînd elevii urmează să viziteze muzeul să ni se comunice cu 24 ore înainte" [14].

Un salt calitativ în viaţa muzeelor din România interbelică l-a constituit, fără îndoială, apariţia *Legii nr. 1241/1932 pentru organizarea bibliotecilor şi muzeelor publice comunale*, iniţiată de Nicolae Iorga, lege care defineşte la noi pentru prima dată noţiunea de „obiect muzeal" (art. 13),

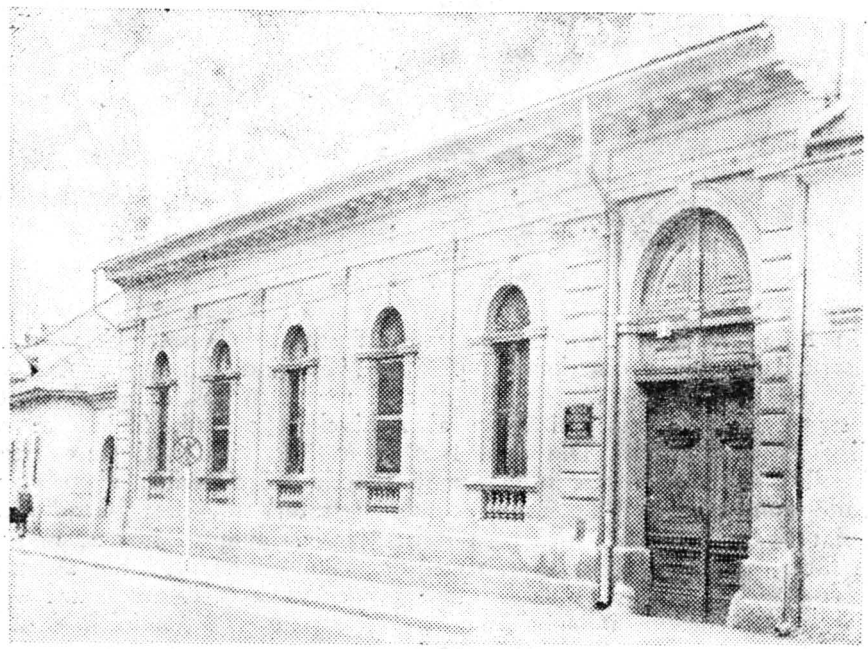

Fig. 5. Sediul Muzeului orăşenesc Baia Mare în perioada 1930—1950

12. Idem, ibidem, Act nr. 1544, 1924.
13. Idem, ibidem, Act nr. 5260, 17 XII 1931 ; Liceul „Gh. Şincai", din Baia Mare, act nr. 172. D I, 5 X 1931—32.
14. Idem, ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

ridică muzeele la rang de „instituții de cercetări științifice cu personal pregătit academic" (art. 16), reglementează problemele bănești, cele de protejare a fondului muzeal, retribuirea și, în fine, stabilește că directorii de muzee județene pot fi „numai persoane cu titluri academice sau merite personale față de colecții".

În baza acestei legi, conducerea orașului Baia Mare ia măsuri pentru o mai bună depozitare a obiectelor muzeale prin evacuarea chiriașilor, se îngrijește de încadrarea, din 1934, a unui custode cu studii de specialitate, profesorul Traian Tănase, sprijină propaganda muzeală, asigură fonduri pentru noi achiziții. Cu toate acestea mai sînt greutăți de ordin material, fapt ce rezultă și din cele peste 20 de rapoarte ale custodelui, din anii 1939—1940, pentru obținerea unor sobe de încălzit, a lemnelor de foc, efectuarea unor reparații ș.a.

Cu toate lipsurile și greutățile semnalate, perioada de după unire a însemnat un progres în domeniul activității muzeale locale, prin îmbogățirea colecțiilor cu materiale din viața și istoria poporului român, reorganizarea expozițiilor permanente, un mai accentuat interes pentru problemele educației în spirit patriotic. Deși trecut dintr-o mînă în alta, dintr-un local în altul, muzeul înființat în 1899, amplificat și reorganizat în perioada interbelică, și-a păstrat cu grijă fondul muzeal, devenind astfel o instituție permanentă.

În urma Dictatului de la Viena din 1940, a vremelnicei treceri a nordului Transilvaniei în administrația horthystă, muzeul, precum și alte instituții culturale românești, au avut de suferit. Profesorul Traian Tănase a fost înlăturat de la conducerea instituției. Reorganizarea muzeului pe alte principii nu era cine s-o facă din cauza greutăților provocate de război.

Cu anul 1944 s-a încheiat cea de a doua etapă din viața muzeului băimărean, o etapă zdruncinată, dar nu lipsită de unele realizări meritorii, în primul rînd pentru păstrarea și consolidarea ființei proprii.

★

Așa cum arată Hotărîrea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. cu privire la aniversarea a 35 de ani de la eliberarea României de sub dominația fascistă, „Actul de la 23 August 1944 a deschis o eră nouă în istoria României — era unor profunde transformări democratice, revoluționare, a realizării depline a independenței și suveranității naționale, a făuririi vieții noi, socialiste" [15].

De fapt în urmă cu 35 de ani în România s-a produs acea revoluție națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, care a schimbat din temelii întreaga arhitectură a vechii dominații burghezo-moșierești ; punîndu-se bazele orînduirii socialiste, viața spirituală a căpătat un nou conținut, exprimat în mod corespunzător prin noi și variate forme organizatorice.

În noile condiții, activitatea muzeală se înscrie în contextul întregii munci culturale ca parte care, acționînd în profunzime pe terenul cercetării științifice creatoare, al valorificării materialului expozițional, se pune în

15. „Scînteia", Anul XLVIII, Nr. 11426, vineri 18 mai 1979, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

situaţia de a executa un puternic rol instructiv şi educativ asupra conştiinţei cetăţenilor, care sînt realmente interesaţi în vizitarea muzeelor, „privindu-le ca pe nişte izvoare eficiente pentru lărgirea cunoştinţelor, pentru îmbogăţirea minţii, pentru desfătarea ochilor" [16].

Activitatea muzeului băimărean se reia în 1950, pentru ca din 1951 să devină regional, iar din 1968 judeţean.

Strădania forurilor regionale apoi judeţene şi municipale de partid şi de stat, a însăşi conducerii instituţiei a fost orientată în aceşti ani în primul rînd spre soluţionarea spaţiului necesar activităţii expoziţionale, de depozitare, restaurare şi conservare a patrimoniului muzeal. Dacă în 1955 muzeul a primit în administrare spaţiul din str. 1 Mai nr. 8, în suprafaţă de 807 mp, azi muzeul dispune de cinci grupuri de clădiri, cu sediul principal în str. Bicazului 1—3, în suprafaţă de 17.330 mp. Se adaugă la acestea complexele muzeale de la Şişeşti, Băseşti şi casele muzeu din Şomcuta Mare, Băiţa, Tg. Lăpuş.

Valorosul patrimoniu muzeal moştenit de la înaintaşi a fost nu numai bine întreţinut, în multe cazuri restaurat, dar şi îmbogăţit prin numeroase piese rezultate din cercetări, mai ales de arheologie, din achiziţii şi donaţii. Aici e cazul să adresăm cele mai calde mulţumiri tuturor acelora care, dintr-un înalt simţ patriotic, au făcut ca valoroasele donaţii Ulmeanu, Demian, Codarcea şi altele, precum şi colecţia unicat de minerale a Centralei minelor şi metalurgiei neferoase să ajungă în muzeul nostru.

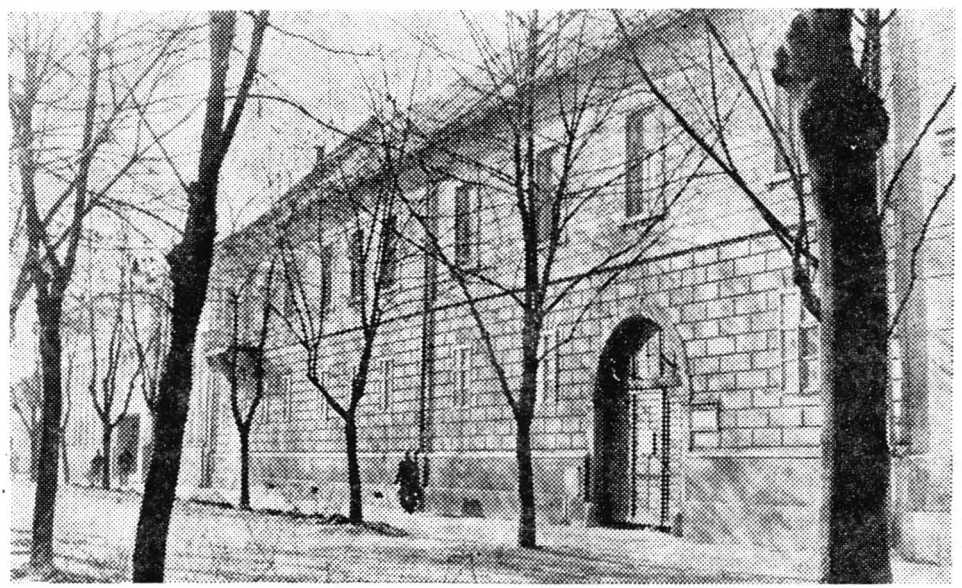

Fig. 6. **Clădirea muzeului din str. 1 Mai nr. 8 (secţia de artă)**

16. **Momente ale revoluţiei culturale în România.** Editura ştiinţifică Bucureşti, 1964, p. 371.

https://biblioteca-digitala.ro

Dinamica evoluției patrimoniului muzeal a înregistrat în acești ani cote de-a dreptul spectaculoase. Față de anul 1954, numărul obiectelor intrate în muzeu a crescut de opt ori, care se dublează prin piesele trecute în evidența instituției noastre ca urmare a aplicării Legii nr. 63/1974 de ocrotire a patrimoniului cultural național.

Acest valoros patrimoniu este păstrat, conservat, restaurat și valorificat printr-un corp de specialiști, personal de deservire culturală, de muncitori. Numărul lor a crescut de la 3 în 1951, la 15 în 1964, la 63 în prezent. Existența unui Consiliu de conducere în instituție, a unor organizații de masă și obștești, au făcut ca, sub îndrumarea organizației de partid, sarcinile fundamentale ale instituției să fie duse la îndeplinire lună de lună. Sistemul național de perfecționare, de care au beneficiat cu folos toți specialiștii, a dat un plus de calitate întregii noastre activități.

Problema care trebuia să-și găsească un răspuns în perioada acestor 35 de ani era aceea a profilului muzeului și a secțiilor sale. După felul, numărul și importanța colecțiilor muzeale, prioritate avea, încă de la înființare, *secția de istorie*. Tentative s-au făcut de la început și pentru organizarea *secțiilor de artă plastică, etnografie și artă populară, științe naturale, istoria tehnicii*. În acest fel muzeul, care an de an își îmbogățea colecțiile, se îndrepta către un profil mixt, profil pe care îl are și astăzi și îl va avea și în viitor.

Secția de istorie își deschide prima expoziție permanentă în anii noștri, în ziua de 22 august 1956, cînd în ziarul local „Pentru socialism", sub titlul „Se deschide muzeul regional", se scrie: „Începînd cu ziua de azi, publicul băimărean va avea la dispoziție încă un lăcaș în care își va putea petrece cîteva clipe într-un mod plăcut și folositor. Este vorba de muzeul regional, reamenajat recent..." [17]. După trei ani, în 1959, muzeul își întregește expoziția permanentă cu partea contemporană, despre care cronicarul arată că aceasta „grupează laolaltă tot ce este mai expresiv în prezentul și perspectivele de viitor ale acestui colț de țară" [18].

Soluția de atunci era, desigur, un pas înainte. Cele cca. 10 săli de expoziție nu puteau satisface însă pe nimeni, decît pentru moment. După numeroase proiecte, încercări, în prezent, în întîmpinarea a 2050 de ani de la formarea primului stat dac centralizat și independent, se pregătește noua ediție a expoziției permanente de istorie care, în cadrul fostei monetării băimărene, are rezervate 28 încăperi, cu un spațiu expozițional de 1.500 mp. Tematica este elaborată, spațiile în curs de amenajare.

În ordinea priorităților, pe locul imediat următor era *arta plastică*, cu vechi tradiții la Baia Mare. În 1959 conducerea muzeului propune Sfatului popular regional Baia Mare înființarea secției de artă plastică, deoarece „aici, în anul 1896 s-a înființat o școală de pictură devenită pe urmă renumită, și care formează una din tradițiile noastre progresiste în acest domeniu" [19]. Sfatul popular regional își însușește propunerea, și la rîndu-i cere aprobarea

17. „Pentru socialism", **La Muzeul regional Baia Mare**, anul X, nr. 1904, 28 II 1960.
18. Idem, **O nouă secție la Muzeul regional**, Anul X, nr. 1651 6 V 1959.
19. Arh. M.J.M., **Dosar nr. 8**, act. nr. 68, 9 VI 1959.

https://biblioteca-digitala.ro

de înființare din partea Ministerului Învățămîntului și Culturii[20]. Aprobarea nu a întîrziat să sosească, deoarece în raportul de activitate al muzeului pe anul 1960 se scria : „Considerăm ca un rezultat pozitiv al activității noastre deschiderea, în cinstea zilei de 23 August, a unei secții a muzeului, *secția de artă românească modernă și contemporană*, realizînd prin aceasta o veche dorință a oamenilor muncii din orașul nostru" [21].

În 1951, muzeul deținea, după un raport al directorului de atunci, „40 de tablouri și 20 plachete artistice", în 1961 — 159 lucrări, iar în prezent 2.302. Pregătim deschiderea noii expoziții permanente, într-un local aparte, în fostul sediu al muzeului din anii 1955—1976, care va avea menirea să reprezinte plastica nord-vestului țării, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi, cu accent pe ceea ce a fost și este specific locului, adică centrului artistic Baia Mare.

Muzeul băimărean avea obiecte etnografice încă din primii ani ai existenței sale. În 1952, la chestionarul etnografic al lui Gheorghe Dăncuș, Muzeul regional Maramureș răspundea că are în depozite 304 obiecte etnografice, majoritatea în stare bună. Pe baza unei note de control favorabilă înființării unei secții etnografice și de artă populară pe lîngă muzeul din Baia Mare, semnată în 1962 de N. Ungureanu și Gh. Dinuță[22], apar numeroase memorii, scrisori, tematici, toate susținînd înființarea secției „ca o necesitate primordială în dezvoltarea muzeului regional" [23]. În 1964 se propune ca secția să fie organizată în mod provizoriu „în cartierul Valea Borcutului, fostul castel al firmei „Aurum", iar definitiv în Dealul Florilor, din Baia Mare[24].

Aprobarea de înființare a secției de etnografie și artă populară se obține în 1964. Muzeul primește, între timp, printr-o conjunctură favorabilă, localul fostului Teatru de vară, ideea cu Valea Borcutului făcînd o deplasare către istoria tehnicii miniere, ca pînă la urmă și aceasta să fie abandonată din cauza distanței față de centrul municipiului. Satele județului sînt străbătute în lung și-n lat, făcîndu-se numeroase achiziții, numărul actual al pieselor inventariate depășind 6.000. Cu forțe sporite și un entuziasm fără margini, beneficiind și de sprijinul Consiliului Culturii și Educației Socialiste, al Muzeului satului și de artă populară din București, la 1 iulie 1978 se inaugurează expoziția pavilionară de etnografie și artă populară din Baia Mare. În preajmă, pe locul numit „Dealul Florilor", începînd din 1975, pe o suprafață de 12 ha, este în curs de amenajare o rezervație etnografică interzonală în aer liber, în cadrul căreia sînt instalate deja 20 obiective etnografice (case, șuri, grajduri, găbănașe etc.).

Cele mai multe probleme le-au pus, din cauza naturii colecțiilor, dar și a spațiului, secțiile de științele naturii și istoria tehnicii, care pînă să ajungă aici au trecut printr-o secție de minerit-mineralogie. Renunțîndu-se pentru

20. Idem, **Dosar nr. 9**, act nr. 25466, 25 VII 1960.
21. Idem, **Dosar nr. 2**, 10 I 1961.
22. Idem, **Dosar corespondență**, 1964, act nr. 11489, 5 X 1962. Nota de control este semnată N. Ungureanu, Gh. Dinuță.
23. La data de 10 septembrie 1963, în conducerea Comitetului de cultură și artă al regiunii Maramureș erau Gheza Vida pe funcția de președinte (onorific) și Valeriu Achim pe cea de secretar (titular).
24. Arh. M.J.M., **Dosar etnografic**, act nr. 176, 25 V 1964.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7. **Clădirea muzeului din Cîmpul tineretului (secţia de etnografie şi artă populară)**

moment la floră şi faună, secţia de ştiinţele naturii are în vedere bogata şi mult apreciata colecţie de minerale provenite din bazinul mineralogic Baia Mare, care la ora actuală însumează cca. 14.000 de eşantioane, unicat pe plan naţional, şi credem european, o bună parte din acestea provenind dintr-o foarte veche şi preţioasă colecţie a Centralei minereurilor şi metalurgiei neferoase. Expoziţia permanentă în curs de organizare are la dispoziţie 12 încăperi, şi un coridor, cu o suprafaţă expoziţională de 372 mp.

Cea mai nouă secţie înfiinţată de abia în 1976 este cea a tehnicii, iar noi i-am zis *miniere*, secţie a cărei expoziţie permanentă singură şi-a stabilit locul potrivit, la parterul sediului principal din str. Bicazului 1—3, unde încă din 1411 funcţiona o vestită monetărie, păstrîndu-se în bună parte instalaţiile afinăriei metalelor preţoase (aur, argint) provenite din zonă, în funcţie încă prin 1969.

Adăugînd acestora o foarte valoroasă colecţie de ceasuri, de pipe din toate continentele, cum şi rezervaţiile naturale ale judeţului, Complexul astronomic popular şi grădina zoologică vom avea o imagine globală a ceea ce înseamnă azi, şi va însemna mîine, Muzeul judeţean Maramureş din Baia Mare.

Pe baza hotărîrilor de partid şi de stat, a Programului politico-ideologic al partidului nostru, a documentelor adoptate de Congresul educaţiei politice şi al culturii socialiste, a cuvîntărilor rostite cu diferite prilejuri de

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 8. Clădirea muzeului din str. Bicazului 1—3 (sediul principal şi secţiile de istorie, mineralogie, istoria tehnicii)

către tovarăşul Nicolae Ceauşescu — secretarul general al partidului nostru —, conducerea colectivă a muzeului a stabilit şi a dus la îndeplinire o serie de măsuri pe linia aprofundării cercetării ştiinţifice, a conservării şi restaurării bunurilor muzeale, a valorificării lor pe teren cultural-educativ.

Avînd scop aplicativ, de dezvoltare, cercetarea noastră a vizat atît îmbogăţirea patrimonului muzeal, cît şi lărgirea cunoştinţelor specialiştilor despre un domeniu sau altul al activităţii instituţiei. Prin săpături arheologice efectuate sistematic în ultimii 15—20 de ani la Bogdan Vodă, Buşag, Suciu de Sus, Lăpuş, Onceşti, Călineşti, Sarasău, Oarţa de Sus, Bicaz, Mesteacăn, Cetatea Chioarului şi în alte locuri, s-au acumulat noi şi preţioase cunoştinţe despre purtătorii civilizaţiei bronzului, a fierului — traci, daco-geţi, daci liberi —, ai perioadei prefeudale şi feudale — strămoşi, români. Despre acest aspect al activităţii noastre binecunoscutul cercetător dr. Radu Popa scria cîndva : „Muzeul judeţean din Baia Mare a devenit în anii din urmă un puternic centru de cercetare şi valorificare a tezaurului istoric şi cultural din această parte a ţării (. . .)"[25].

Cercetarea arhivelor a adus la lumină noi şi valoroase date despre întreaga viaţă economico-socială a perioadelor istorice ulterioare, pînă în zilele noastre. Astfel de cercetări s-au întreprins şi în domeniul etnografiei, al artelor plastice, al ştiinţelor naturii. Specialiştii Oficiului judeţean P.C.N. au făcut studii asupra patrimoniului declarat, a monumentelor de arhitectură

25. Radu Popa, **Cercetări recente de arheologie medievală**, „Maramureş", supliment de cultură şi artă al ziarului „Pentru socialism", aprilie 1969, p. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

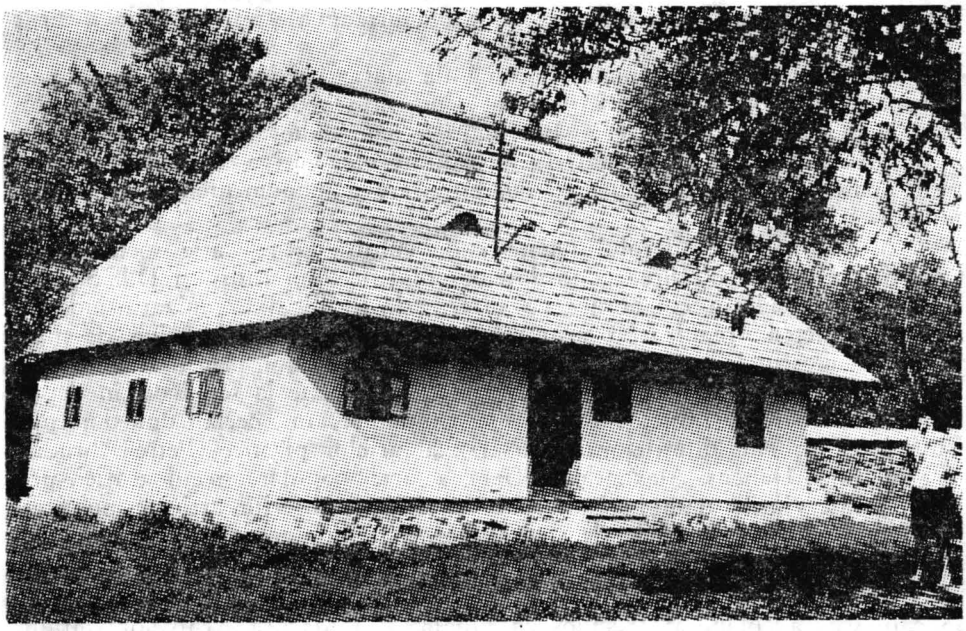

Fig. 9. Casa muzeu dr. Vasile Lucaciu — Şişeşti

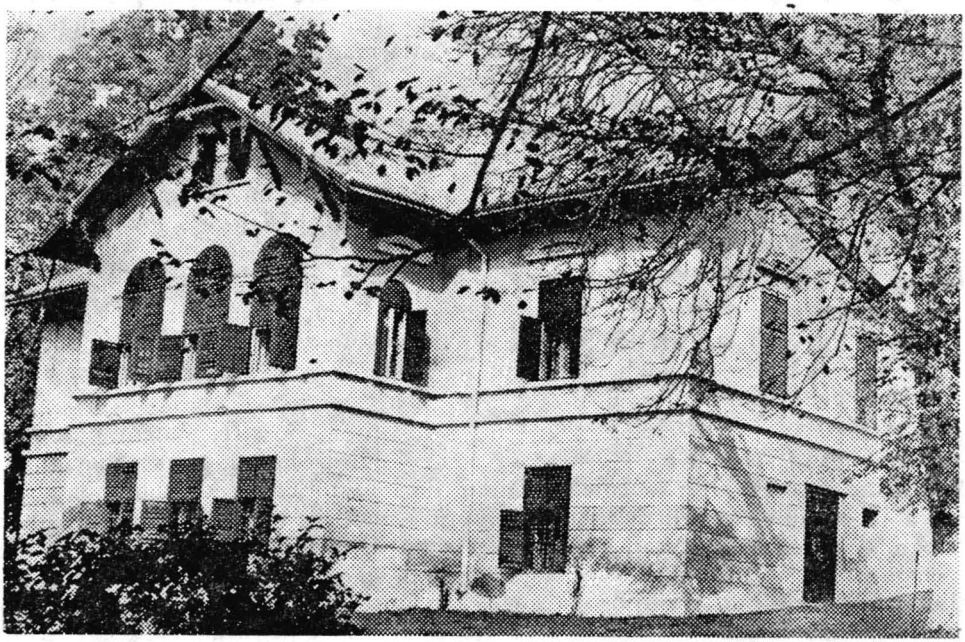

Fig. 10. Casa muzeu George Pop de Băseşti

https://biblioteca-digitala.ro

populară din județ, toate pe baza unor planuri anuale aprobate de forurile superioare.

Concomitent au fost luate o seamă de măsuri vizînd o mai bună păstrare a obiectelor muzeale, în primul rînd prin reorganizarea depozitelor, prin amenajarea și punerea în funcțiune a unor laboratoare de restaurare, încadrarea acestora cu personal de specialitate etc. Cîțiva ani la rînd, instituția noastră a efectuat și lucrări de restaurare a monumentelor istorice din județ.

Cu sprijinul Comitetului județean de cultură și educație socialistă, al Comisiei pentru răspîndirea cunoștințelor științifice din cadrul F.D.U.S., specialiștii muzeului, în colaborare cu diferite instituții și organizații județene și municipale, a organizat o susținută activitate cultural-educativă de masă prin așa-cunoscutele almanahuri muzeistice, inițiate de noi, prin dezbateri, mese rotunde, simpozioane, brigăzi științifice etc., organizate la sediu ori în deplasare. Numeroase au fost și expozițiile temporare, în special din domeniul istoriei (cu prilejul diferitelor aniversări), al artelor plastice (Petre Abrudan, Traian Bilțiu Dăncuș, Alexandru Ziffer), al artei populare și etnografiei, precum și interviurile date la radio, la televiziune, diferite articole publicate în presa locală ori revistele de specialitate, încadrate toate în Festivalul național „Cîntarea României".

Muzeul a fost preocupat și de buna organizare a sesiunilor științifice, în care sens a colaborat fructuos cu Filiala Baia Mare a Arhivelor statului, cu Filiala U.A.P., sesiuni care s-au bucurat de fiecare dată de o prestigioasă participare. Cele mai valoroase comunicări au văzut lumina tiparului în cadrul celor patru volume ale Anuarului „Marmația", în cadrul altor publicații editate de instituția noastră, precum : „Momente ale dezvoltării culturii și artei în Maramureș", 1967 (V. Achim și colect.) ; „Pagini din istoria Maramureșului", 1967 (O. Bandula și colect.) ; „Maramureșul și Unirea — 1918", 1968 (T. Hăgan și colect.) ; „Dr. Vasile Lucaciu . . .", 1968 (V. Achim, A. Socolan) ; „Lupta maselor populare maramureșene împotriva exploatării, pentru edificarea, sub conducerea P.C.R., a societății socialiste", 1972 (colect.) ș.a.

Am avut și alte realizări meritorii în ultimii ani. Este însă momentul să recunoaștem că am avut și numeroase greutăți, lipsuri, neîmpliniri. Ceea ce e demn de reținut este strădania fiecăruia dintre noi de a le înfrunta cu bărbăție și curaj, de a le analiza cu simț de răspundere și a găsi calea cea mai potrivită pentru înlăturarea lor.

Astăzi, trecînd în revistă activitatea instituției noastre, sîntem plini de mîndrie, că o idee atît de generoasă a secolului trecut a prins rădăcini, a crescut și s-a dezvoltat la cote nebănuite de inițiatori. Este de subliniat însă, că abia în anii construcției socialiste, prin condițiile deosebit de favorabile create de partid și de stat, s-a ajuns la acest nivel de dezvoltare. Mulțumim pentru toate acestea conducerii superioare de partid, Consiliului Culturii și Educației Socialiste, forurilor județene și municipale de partid și de stat, pe care le asigurăm și în continuare de toată strădania noastră pe ogorul fertil al muzeografiei românești.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 11. Aspect de la sesiunea jubiliară a muzeului — 1979

Fig. 12. Aspect de la deschiderea expoziției permanente de etnografie și artă populară (1 iulie 1978)

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 13. Conducerea de partid şi de stat a judeţului la vernisajul expoziţiei de etnografie (1 iulie 1978)

Fig. 14. Activitate politico-educativă cu elevii în muzeu

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 15. Publicaţii ale Muzeului judeţean Maramureş

Datorăm aceste rezultate şi entuziaştilor lucrători ai muzeului, din aceşti 80 de ani, conducătorilor instituţiei care, entuziasmaţi de nobila lor misiune, n-au încetat o clipă să ardă de dragoste şi grijă pentru marile valori ale poporului nostru, transmiţîndu-le acum, de la această prestigioasă tribună, caldele noastre mulţumiri şi felicitări.

Privind în perspectivă, drumul instituţiei noastre, ca şi al altor instituţii de acest fel din ţară, nu este greu de întrezărit, el profilîndu-se pe fondul general al dezvoltării economice şi sociale a României în următorul cincinal şi în perspectivă. Acest lucru rezultă cu claritate din documentele Congresului al XII-lea, supuse dezbaterii întregului nostru popor, în cadrul cărora sînt trasate liniile directoare ale înaintării României cu paşi tot mai îndrăzneţi pe calea înfăptuirii *Programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi trecerea treptată spre comunism.*

Înfăptuind acest măreţ *Program* şi prin contribuţia personalului muncitor din cadrul instituţiei noastre, Muzeul judeţean Maramureş, din Baia Mare, lansat vertiginos pe orbita anului 2000, nu poate decît să aibă, „*o tinereţe fără bătrîneţe...*".

https://biblioteca-digitala.ro

TABEL NOMINAL
cu directorii (custozii) Muzeului din Baia Mare

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Profilul profesional	Perioada	Obs.
1.	Myskovszky Ernö	Profesor	1904—1907	
2.	Schönherr Sándor		1907—	
3.	Németh Béla		1918—	În anul 1919 apare şi numele dr. Maniu Victor, funcţionar al primăriei.
4.	Coza Aurel	Profesor istorie	1923—1927 1.XI 6.II	
5.	Bozga Ioan	Profesor	1927—1930 26.XI 15.V	
6.	Dr. Iacob Emilian	Jurist	1930—1931 1.IX 31.XII	
7.	Ardeleanu Ioan	Jurist	1932—1933 1.I. 31.III.	
8.	Dr. Iacob Emilian	Jurist	1933—1933 IV XII	
9.	Tănase Traian	Profesor istorie	1934—1940 1.VII 14.IX	
10.	Rácz Miklos	Profesor pensionar	1940—1944 17.IX —	
11.	Szász Carol	Profesor	1950—1951 18.V(?) 30.VIII	
12.	Károly Zoltán	Profesor	1951—1953 11.IX 9.IV(?)	
13.	Kovács Elena	Critic de artă	1953—1961 10.IV 31.XII(?)	
14.	Luţaş Maria	Profesoară	1962—1963 12.I(?) 10.IX	
15.	Bandula Octavian	Profesor istorie	1963—1966 10.IX 16.X	
16	Socolan Aurel	Profesor istorie	1966—1974 1.XI 1.V	
17.	Achim Valeriu	Profesor română-istorie	1974— 1.V.	

NOTĂ : În perioadele neacoperite (1919—1922 şi 1944—1950) inventarul muzeului şi cheile de la depozite erau deţinute de primăria oraşului Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

HUIT DÉCENNIES D'ACTIVITÉ AU SERVICE DU MUSÉE À BAIA MARE

(*Resumé*)

Cet exposé a été présenté à la session jubiliaire de communications scientifiques Marmatia'79, à l'occasion de l'anniversaire des huit décennies d'activité au service du musée à Baia Mare.

On passe en revue succinctement l'activité de „L'Association du musée de Baia Mare" (Asociația muzeală băimăreană) et du „Musée de la ville de Baia Mare" (Muzeul orășenesc Baia Mare), fondée en 1899, respectivement en 1904, en accentuant surtout la dynamique du patrimoine du musée, des spécialistes, en on présente les résultats obtenus dans l'activité de recherche scientifique, de conservation, de restauration et de valorisation éducative.

On constate que des trois périodes distinctes d'activité — 1904—1918, 1918—1944, 1944—1979, — la plus prolifique c'est la dernière, celle des années de la construction socialiste, durant lesquelles l'activité du musée de Baia Mare et du département du Maramurès tout entier, a reçu de nouvelles dimensions, à la mesure de l'appui large et permanent accordé par les organes centraux et départementaux du Parti et de l'Etat.

Grâce à ses cinq sections — histoire, art plastique, ethnographie et art populaire, sciences de la nature et histoire de l'industrie minière — Le Musée du département du Maramurès est devenu l'un des plus prestigieux établissement du genre de notre pays.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ARHEOLOGIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Așezarea paleolitică de la Bușag și mediul său natural

MARIA BITIRI,
MARIN CÂRCIUMARU

Așezarea paleolitică de la Bușag (comuna Tăuții Măgherăuș, județul Maramureș) a fost descoperită în anul 1969, cînd s-au făcut primele sondaje (Maria Bitiri, 1971).

Rezultatele primelor investigații au fost mai mult decît încurajatoare, astfel încît în anii 1970 și 1971 am desfășurat aici săpături arheologice pe o suprafață care însumează 423 mp. Acestea, ca și verificările întreprinse ulterior (sondaje și colectări de probe pentru analize polinice în 1978 și cercetări de suprafață ale perimetrului așezării și zonele din preajmă în 1979) au pus în evidență condițiile specifice ale coastei Bușagului și au dus la concluzia că practic lucrările nu mai pot fi continuate.

Prin poziția de înălțare, pe coama dealului, în așezarea paleolitică de la Bușag au fost favorizate procesele de deflație, care au spulberat în permanență sedimentul, făcînd ca majoritatea straturilor ce conțin urmele de cultură materială, contemporane uneori unor lungi perioade, în sens strict cronologic, să fie cu mult mai subțiri decît cele din aceeași perioadă, cantonate însă în cu totul alte zone, ferite de vînturi puternice sau spălături și șiroiuri de suprafață. Din această cauză straturile paleolitice apar azi la adîncimi cu totul nesemnificative. La toate acestea se adaugă schimbarea destinației coastei Bușagului (în vechime acoperită de pădure, apoi despădurită și folosită ca pajiște) care a făcut ca în ultimii ani să se practice arături și săpături adînci în vederea plantării pomilor fructiferi, acțiuni care au produs răvășirea și distrugerea așezării paleolitice. Constatăm astfel că cercetările noastre au intervenit într-o ultimă perioadă posibilă pentru efectuarea lor, încît chiar dacă acum nu putem vorbi de cercetarea integrală a așezării, dispunem de suficient material pentru caracterizarea și încadrarea primelor descoperiri paleolitice din Depresiunea Țării Lăpușului, aflate la numai 10 km vest de Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Aşezarea paleolitică de la Buşag este situată deci în cadrul Depresiunii Baia Mare, depresiune cantonată în nord-vestul ţării la contactul dintre Cîmpia Tisei, Dealurile Someşene şi grupa munţilor vulcanici ai Gutîiului. V. Mihăilescu (1931) este primul geograf care a subliniat individualizarea acestei unităţi fizico-geografice, considerînd-o iniţial o zonă de contact între Dealurile Someşene şi lanţul vulcanic din partea nordică. Ulterior, el încadrează Depresiunea Baia Mare ca parte a Depresiunii Lăpuşului, pe care o consideră ca o regiune subcarpatică internă dispusă între lanţul vulcanic Gutîi-Ţibleş, la nord şi culmile Prisnel-Preluca, la sud (V. Mihăilescu, 1933). P. Coteţ (1957) tratează Depresiunea Baia Mare ca o unitate foarte bine conturată, dezvoltată într-un bazin sedimentar neogen, putînd fi considerată ca o depresiune particulară de contact între Dealurile Someşene şi lanţul eruptiv Oaş-Gutîi. În sfîrşit, într-o lucrare monografică amplă asupra Ţării Lăpuşului, Gr. Posea (1962) prezintă Depresiunea Baia Mare ca o unitate fizico-geografică a acesteia, alături de Depresiunea Lăpuşului şi Depresiunea Copalnicului, de care se deosebeşte prin aspectul său apropiat mai mult de cîmpie (în celelalte două depresiuni predomină relieful relativ deluros).

Depresiunea Baia Mare are forma apropiată de a unui triunghi, mai bine deschis spre vest unde peisajul este dominat de apele Someşului care, prin lunca sa largă, alcătuieşte o poartă largă deschisă spre nord-vest. Această regiune a constituit probabil şi în vechime principala cale de acces şi de legătură cu Cîmpia Tisei şi cu Depresiunea Oaş pentru vechii locuitori din perioada paleoliticului. O serie de rîuri şi pîraie, colectate de Someş, cum sînt Nistrul, Băiţa, Săsarul, Bîrsăul etc., după cum şi numeroase pîrîiaşe cu caracter temporar sau torenţial, ţes din toate părţile întreaga suprafaţă a depresiunii, despărţind şi unind în egală măsură dealuri şi coline cu înălţimi ce variază între circa 100 şi 400 m. „Mulţimea rîurilor, debitul lor mare, roca moale, unele centre de lăsare şi panta redusă au permis ca apele, odată intrate în această depresiune, să meandreze larg, să se deplaseze mult, erodînd într-o singură parte sau spre ambele maluri şi astfel să creeze lunci şi terase întinse, ajungînd în unele porţiuni pînă la roaderea sau distrugerea completă a interfluviului". De aceea „Depresiunea Baia Mare se pretează bine la o zonificare pe verticală (alcătuită din trei trepte) : o zonă înconjurătoare, formată din piemonturi sau porţiuni deluroase, o zonă de cîmp înalt, înglobînd terase superioare şi una joasă, de lunci şi terase inferioare, care oferă bune posibilităţi de microraionare în sens longitudinal" (Gr. Posea, 1962).

Dealul Buşag, pe care este situată aşezarea paleolitică, face parte din piemonturile colinare ce se întind la vest de oraşul Baia Mare, unind depresiunea cu versantul sudic al Munţilor Gutîi (fig 1). Dealul a fost puternic erodat nedepăşind 200 m, dar, prin poziţia lui, a atras de timpuriu pe omul paleolitic care beneficia aici de o largă perspectivă asupra luncii Someşului şi Lăpuşului, văi adînci cu maluri abrupte pe versantul nordic şi pîrîul Tăuaş ce îşi desfăşoară cursul pe sub poalele dealului şi îl înconjoară de la est la sud-est (fig.2). Aceste dealuri piemontane sînt alcătuite în general din formaţiuni panoniene, larg desfăşurate între Valea Săsarului şi Valea Someşului

https://biblioteca-digitala.ro

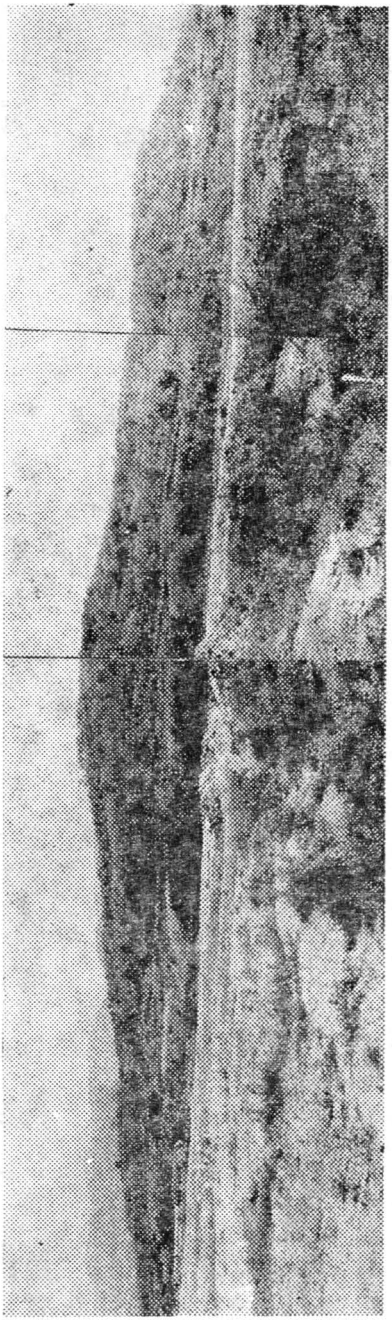

Fig. 1 — Vedere generală a Dealului Buşag.

https://biblioteca-digitala.ro

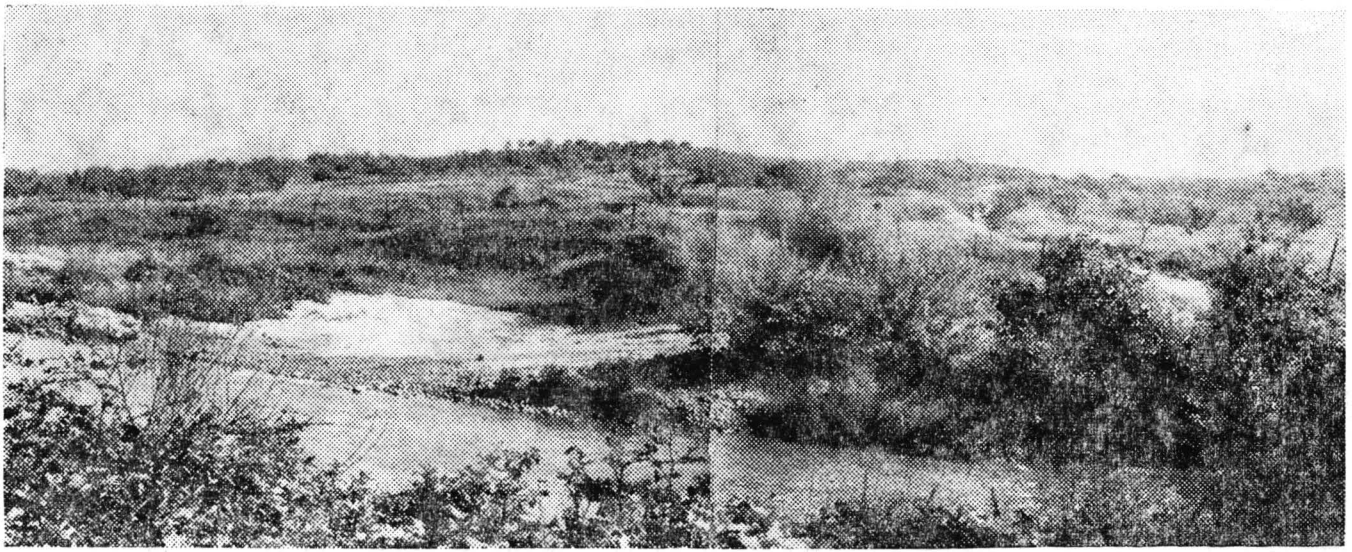

Fig. 2 — **Procese de eroziune care afectează pantele Dealului Bușag și pîrîul Tăuaș care înconjoară dealul de la est la sud-est.**

https://biblioteca-digitala.ro

sub formă de argile și nisipuri cu grosimi uneori destul de mari și structură torențială.

Condițiile climatului actual se caracterizează printr-o temperatură medie anuală crescută (9,4 °C) ca urmare a pătrunderii frecvente a maselor de aer cald pe culoarul Someșului. În luna ianuarie media temperaturii aerului este de —2,4 °C iar în luna iulie de 19,9 °C. Precipitațiile medii anuale depășesc 975 mm. Prima parte a anotimpului de vară este perioada cea mai bogată în precipitații, în speță luna iunie totalizînd peste 1100 mm.

Clima blîndă a Depresiunii Baia Mare favorizează dezvoltarea unei vegetații specifice. Astfel, pe lîngă pădurile de gorun, amestecate cu alte foioase, trăsătura esențială a vegetației silvestre o constituie pădurile de castan. Aria pădurilor de castan se dispune sub forma unei benzi cu o lățime ce variază de la cîteva sute de metri pînă la cîțiva kilometri de-a lungul Săsarului între Baia Mare și Baia Sprie (V. Tufescu, 1935). Asupra originii castanului s-au emis multe păreri. La 1600 e.n. se pare că exista, fiind folosit ca lemn de mină. R. Givulescu (1965) susține că probabil castanul, dacă a existat în zonă în terțiar, el a dispărut la începutul cuaternarului. Nu este exclus să aibă dreptate, avînd în vedere că polenul de castan nu a fost întîlnit în spectrele polinice reconstituite de noi în sedimentele pleistocene din stațiunile paleolitice din regiune.

Încă de la începutul cercetărilor de suprafață, s-a observat că piesele de piatră cioplită de factură paleolitică se concentrează pe fruntea dealului, în zona orientată către vest, de unde se deschide o largă perspectivă asupra luncii Someșului și Lăpușului. Acestea continuă către nord, porțiune cu versant abrupt ce se ridică deasupra unor văi adînci care separă Bușagul de alte promontorii ce se desfășoară la poalele dinspre sud ale Munților Gutîi.

Primele sondaje au fost amplasate în zona vestică, pe marginea unui pinten cu înălțime mai redusă, rupt probabil din corpul Bușagului și alunecat către lunca pîrîului Tăuaș. Pîrîul curge la poalele dealului de la est la vest, producîndu-i, în perioadele abundente în precipitații, importante eroziuni la bază, care au cauzat denivelări însemnate și au contribuit la teșirea muchiei acestui versant. Alte secțiuni au fost deschise mai sus, pe fruntea versantului nordic, în preajma stîlpilor electrici de înaltă tensiune și din loc în loc pe suprafața dealului.

Sondajele și secțiunile efectuate, în număr de 27, cu suprafețe cuprinse între 4 și 32 mp, ne-au permis să constatăm că materialul arheologic se concentrează pe o fîșie de circa 30—40 m lățime de-a lungul versantului de vest și nord-vest.

În vederea clarificării caracterului depozitelor geologice și a succesiunii straturilor de cultură, am deschis sondaje cu suprafețe reduse, pe care le-am adîncit pînă la 150 cm. Observații de ordin stratigrafic mai complete am putut face într-un taluz executat în malul unor surpături adîncite de șuvoaie pînă la pietrișul de la baza dealului. Aici stratigrafia se prezintă astfel :

— 0—10 cm strat cenușiu-gălbui, prăfos ;

— 10—40 cm strat gălbui, lutos ;

https://biblioteca-digitala.ro

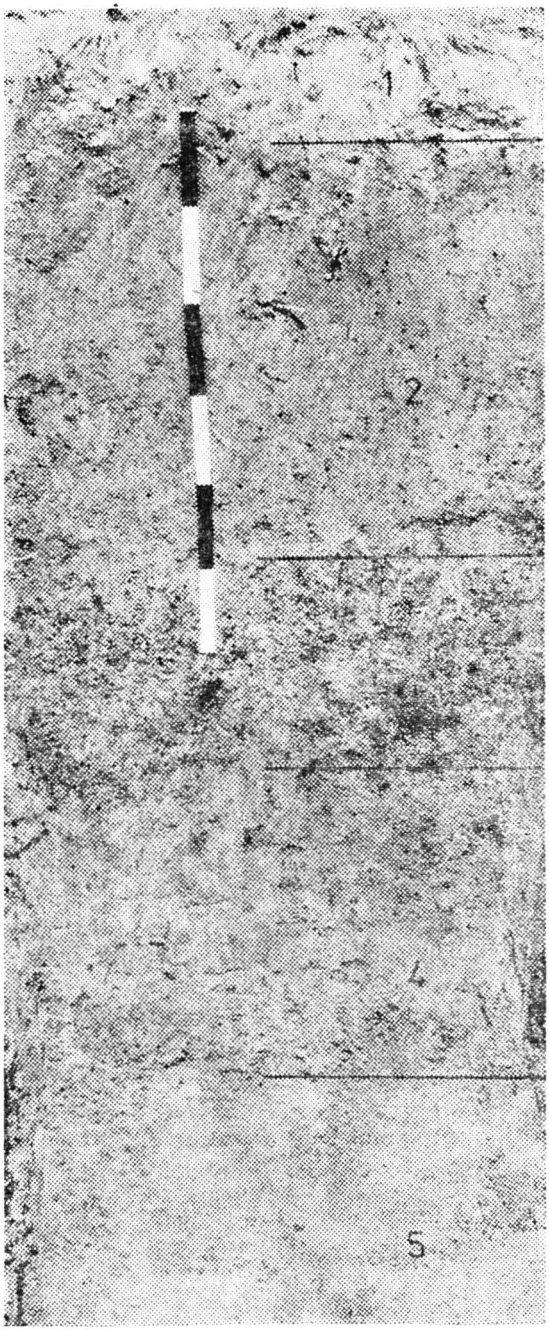

Fig. 3 — Stratigrafia unui profil din aşezarea de la Buşag. 1, strat cenuşiu-gălbui, prăfos ; 2, strat gălbui, lutos ; 3, strat de tranziţie ; 4, strat gălbui-roşcat, argilos, cu concreţiuni ferimanganice şi structură grăunţoasă ; 5, strat argilos masiv, cu pete ruginii şi cenuşii

https://biblioteca-digitala.ro

— 40—50 cm strat de tranziție ;

— 50—150 cm strat gălbui-roșcat, argilos, cu concrețiuni ferimanganice și structură grăunțoasă ;

— de la 150 cm în jos se dezvoltă un strat masiv argilos, cu pete ruginii și cenușii, care suprapune depozitele de pietriș și nisip cu structură torențială (fig. 3).

Materiale arheologice se concentrează în principal în stratul gălbui-lutos superior și în cel de tranziție, cuprinzînd în mai mică măsură partea superioară a stratului argilos gălbui-roșcat cu concrețiuni manganice. În medie ele ajung pînă la 70—80 cm adîncime. După tipologia pieselor litice și materia primă din care sînt cioplite am putut distinge două straturi de cultură suprapuse direct, care marchează două etape de locuire distincte, ambele cuprinse în limitele paleoliticului superior. Primul nivel reprezintă etapa de început a acestei perioade, iar cel de al doilea nivel pe cea de sfîrșit. Faptul că acestea se suprapun direct. și nu există un strat steril care să le separe și să dovedească diferența de timp dintre ele se explică prin poziția de înălțime a așezării, unde eroziunea, după cum am menționat, a fost puternică și nu a permis acumularea depozitelor loessice.

În ambele straturi s-au descoperit doar piese litice prezente într-un procentaj redus de unelte finite și numeroase așchii de cioplire și spărturi. Lipsesc resturile faunistice și vetrele de foc organizate. În felul acesta, pe baza observațiilor stratigrafice, a analizei tehnologice și tipologice a materialului litic și a materiei prime procedăm la caracterizarea celor două niveluri de locuire. Pentru o încadrare cît mai apropiată de cea reală am efectuat analize polinice în vederea stabilirii mediului paleoclimatic și fitogeografic al perioadei contemporane cu nivelurile de locuire.

Nivelul inferior.

Cea mai veche locuire paleolitică descoperită pînă acum în Țara Lăpușului este reprezentată de nivelul inferior din așezarea de la Bușag. Acesta se concentrează în partea superioară a depozitului gălbui-roșcat argilos, cu structură grăunțoasă (orizontul B al solului) și în cel de tranziție (A_2B), între aproximativ 40 și 80 cm adîncime.

De aici provin 2026 piese litice, cioplite din materie primă de origine locală, înțelegînd prin aceasta roci sedimentare silicifiate, formate sub acțiunea soluțiilor hidrotermale specifice zonei vulcanice în preajma căreia ne aflăm, bolovănași de rîu grezoși și cuarțitici, roci vulcanice cu diferite grade de purificare. Toate acestea se găsesc din abundență în prundișurile Tăușului și ale Someșului și în depozitele naturale de pantă antrenate de torenți și purtate de-a lungul văilor în microdepresiunile intracarpatice din nord-vestul României. Cele mai numeroase piese sînt cioplite din așa numitele opaluri, roci cu structură neomogenă și colorit divers (alb, roz, gălbui curat sau cu incluziuni mărunte de feldspat plagioclaz și hornblendă brună sau verde) care întrunesc un procentaj de 94,92 %. Celelalte piese sînt de silex (2,91 %), cuarțit (0,99 %), obsidiană (0,64 %), andezit și alte roci (0,54 %).

Stratul de cultură este subțire, cu materiale puțin numeroase, revenind mai puțin de cinci piese la mp. Reținem însă faptul că materialul arheologic

https://biblioteca-digitala.ro

nu este uniform răspîndit, pe alocuri întîlnindu-se zone mai aglomerate (ateliere) şi zone aproape lipsite de material.

Cele mai multe sînt deşeurile de cioplire, care întrunesc toate categoriile (aşchii de decorticare, aşchii de cioplire primară şi secundară, spărturi de diverse dimensiuni), ce se ridică la peste 60 %.

Din materialul recoltat în acest nivel am selecţionat un număr de 809 piese tipice (39,93 %), care constau din 352 aşchii simple şi retuşate, 268 lame şi unelte pe lame, 189 nuclee şi bulgări nucleari, toate avînd dimensiuni medii cuprinse între circa 5 şi 8 cm.

În caracterizarea tehnico-tipologică a pieselor litice trebuie avută în vedere calitatea materiei prime, care în general are o structură neomogenă, ceea ce a determinat într-o oarecare măsură caracterul aşchiar-arhaic al inventarului.

Din analiza nucleelor constatăm că acestea se înscriu în categoria celor prismatice cu unul şi două planuri de lovire şi negative de detaşări lamelare, forme specifice paleoliticului superior. La unele exemplare se constată folosirea unor faţete laterale drept plan de lovire, tocmai din cauza întîlnirii unor fisuri şi nodule în structura rocii, schimbarea direcţiei de cioplire fiind menită să evite porţiunea defectuoasă. De la categoria enunţată fac excepţie două nuclee discoidale, cu detaşări largi bifaciale, forme mai vechi, întîlnite în special în culturile paleoliticului mijlociu şi cîteva exemplare oarecum globulare, atipice.

O categorie aparte o formează un grupe de şapte cioplitoare (toporaşe), unelte cioplite pe bulgări nucleari, cu un capăt gros şi platformă largă şi altul cioplit şi ascuţit anume prin desprinderi bifaciale, prin care se formează un tăiş sinuos sau drept.

Aşchiile sînt în general late şi cu contururi neregulate. Se constată că între exemplarele întregi cele mai multe au planul larg, drept (107 exemplare), urmat în ordine numerică descrescîndă de cele cu planul punctiform (66 exemplare), diedru (22 exemplare) şi faţetat (10 exemplare), forme ce indică o tradiţie culturală carpatică veche, specifică culturilor musteriene. Restul aşchiilor fie că nu păstrează planul de lovire, fiind fragmentare, fie că au fost prelucrate şi transformate în unelte, acţiune prin care planul a fost înlăturat.

Lamele au forme diverse, unele sînt late şi groase, înscriindu-se în categoria celor aşchiare, altele mai subţiri cu laturile paralele şi plan de lovire mic„ punctiform. Aproape jumătate din numărul lor total sînt în stare fragmentară.

Între uneltele descoperite în acest strat se fac remarcate în primul rînd cele de răzuit — racloare şi gratoare (20 şi respectiv 16) — la care se adaugă cele şapte cioplitoare (prezentate deja la nuclee), trei burine şi două piese denticulate.

Racloarele sînt foarte diverse şi nici un tip nu face serie. Întîlnim aici forme musteriene clasice şi diverse tipuri de racloare mai puţin tipice, cioplite pe aşchii cu mărimi şi forme mai mult întîmplătoare. Astfel de piese s-au putut realiza numai în condiţiile în care prin cioplire se urmărea scopul

https://biblioteca-digitala.ro

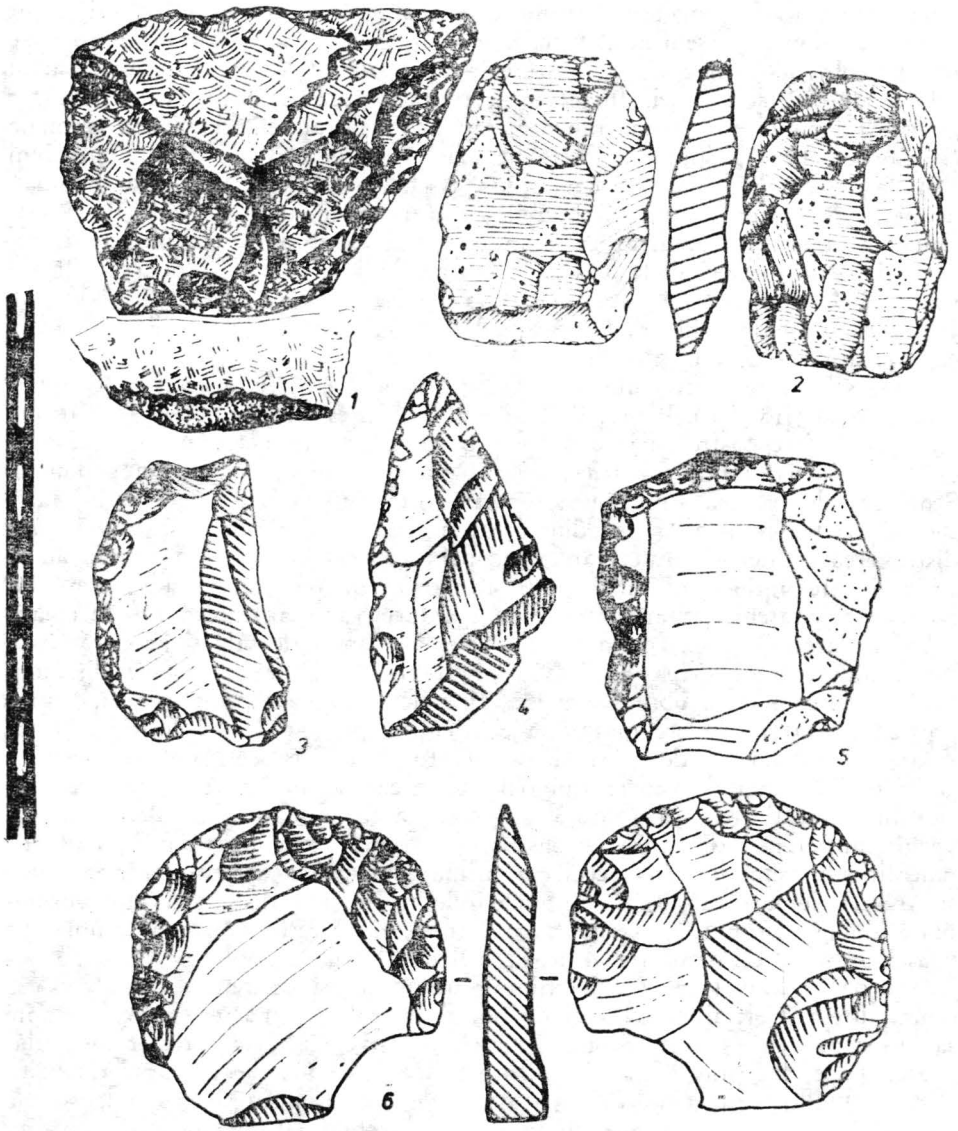

Fig. 4 — Bușag, nivelul inferior : 1—6 racloare pe așchii.

https://biblioteca-digitala.ro

imediat, unealta propriu-zisă şi nu forma ei, în condiţiile satisfacerii unor nevoi de moment. Asemenea exemplare se întîlnesc adesea atît în complexele din paleoliticul mijlociu, cît şi în cele din paleoliticul superior ce aparţin celor mai diverse culturi. Între formele tipice prezentăm un racloar de tip „déjeté" după terminologia franceză, sau „winkelkraitzer" după cea germană (F. Bordes, 1961), cioplit pe o aşchie masivă de cuarţit ale cărei dimensiuni sînt de 6,5 cm înălţime şi 9 cm lăţime. Aşchia are planul larg, uşor bombat, acoperit de cortex natural şi bulbul puţin proeminent (fig. 4/1). Piesa este unică în complexul analizat ca şi în tot paleoliticul din zona noastră intracarpatică, din peşteri şi de pe terase. Forme similare se cunosc doar pe Prutul mijlociu, în musterianul superior de la Ripiceni-Izvor, nivelul IV—V (Al. Păunescu, P. Sadurschi, V. Chirica, 1976), aici însă lucrat pe silex de bună calitate şi nu pe cuarţit.

Deosebit interes prezintă un racloar discoidal cioplit bifacial pe o aşchie lată de opal (fig. 4/6). Planul de lovire al aşchiei este larg şi drept, are forma lenticulară şi se păstrează intact. De o parte şi de alta a acestuia sînt dispuse două scobituri laterale simetrice, care îl pun în evidenţă ca pe un peduncul. Scobitura din partea stîngă este formată prin desprinderea unei aşchii largi de pe partea ventrală, cea din dreapta este întîmplătoare, produsă prin distrugerea crustei naturale, care îi acoperă partea dorsală şi pătrunde adînc în rocă afectîndu-i miezul în această zonă. În rest marginile piesei sînt ascuţite prin aşchieri mai mărunte şi mai largi, ale căror negative formează o bandă largă de 1—2 cm în jurul crustei pe partea dorsală şi acoperă toată suprafaţa ventrală. Această piesă a putut fi la origine un nucleu discoidal sau o încercare de a obţine o piesă bifacială, fapt ce nu a reuşit din cauza crustei. Avînd în vedere marginile ei ascuţite, piesa a fost folosită ca siguranţă ca instrument de tăiat şi răzuit. Indiferent în ce categorie am încadra-o din punct de vedere tipologic, ea prezintă, înainte de toate, o piesă cioplită bifacial, tehnică folosită pe scară largă în culturile paleolitice mai vechi, musteriene, dar care se păstrează o bună parte de timp în culturile paleoliticului superior, în special în prima jumătate a acestuia (Maria Bitiri şi M. Cârciumaru, 1978). Între racloarele tipice mai distingem două exemplare duble : primul convergent, cu latura stîngă uşor convexă, cioplit pe o aşchie groasă de opal (fig. 4/4), iar cel de al doilea cioplit pe o aşchie nucleară de andezit (fig. 4/2). Ultimul are o latură retuşată bifacial şi cea opusă direct. Celelalte racloare, de obicei laterale, au partea activă dreaptă sau uşor convexă şi sînt cioplite pe aşchii masive cu forme adesea întîmplătoare. Face excepţie doar un exemplar care se înscrie în tipul „déjeté" (fig. 4/5). Piesa este cioplită pe o aşchie de opal cenuşiu şi are dimensiunile de $7 \times 6 \times 2$ cm. Aşchia este plată, are o muchie naturală, groasă, dar nu păstrează nici plan de lovire, nici bulb de percuţie. Părţile active ale uneltei sînt semiabrupte, realizate prin retuşuri largi.

În general formele racloarelor sînt foarte diverse şi de multe ori nu se înscriu într-o anumită tipologie. La fel de diversă este tehnica de retuşare a părţilor active ; întîlnim aici retuşe marginale mărunte, retuşe largi semiabrupte şi largi oblice, scalariforme sau solzosoase, tehnici folosite larg atît

https://biblioteca-digitala.ro

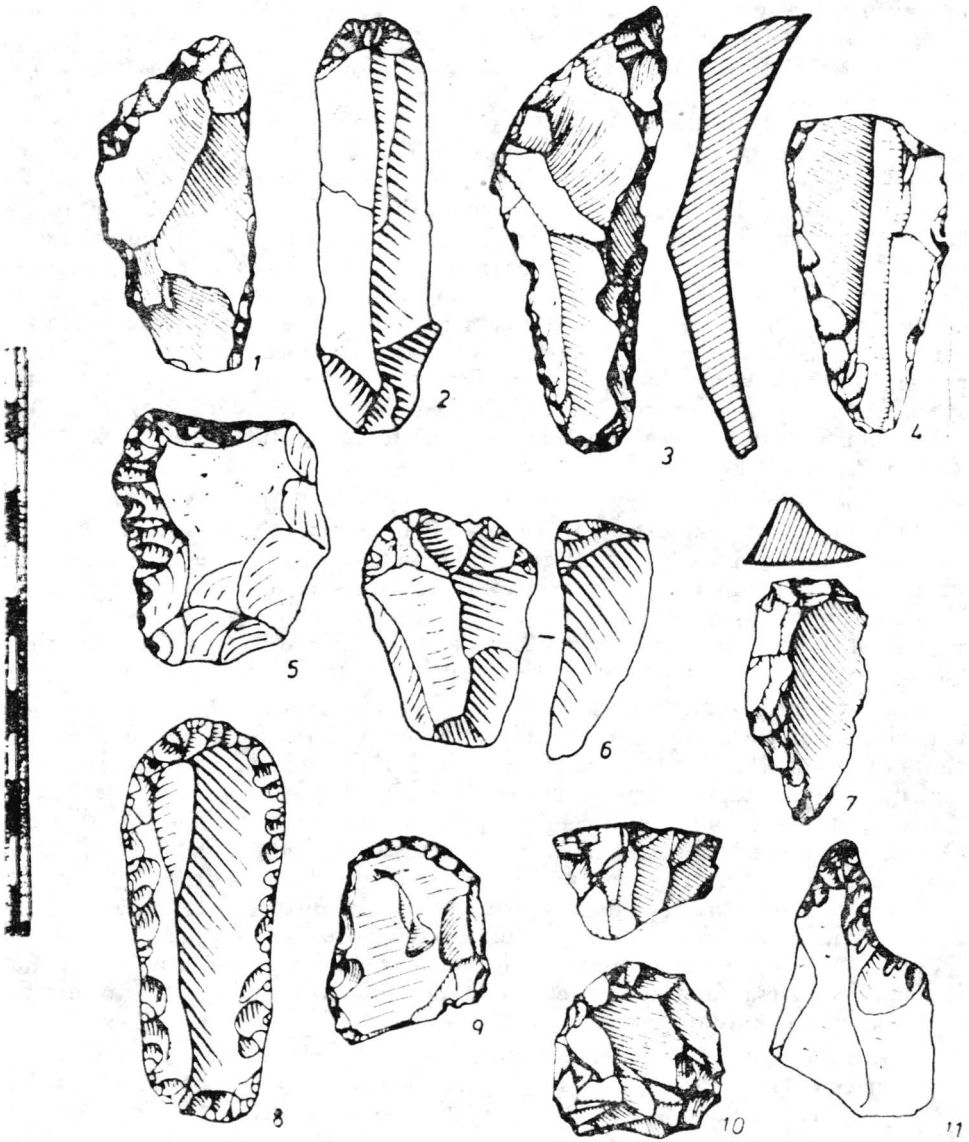

Fig. 5 — Bușag, nivelul inferior : 1, 5, racloare ; 2, 6, 9—11, gratoare de diverse tipuri ; 8, gratoar dublu pe lamă retușată.

https://biblioteca-digitala.ro

în culturile paleoliticului mijlociu, cît și cele ale paleoliticului superior, de început, în special.

Cea de a doua categorie de unelte o formează gratoarele cioplite în general pe așchii late și scurte, dar subțiri, pe așchii lamelare și pe lame (fig. 5/2, 6—11). Toate au partea activă convexă. În trei cazuri piesele au laturile retușate mărunt. Dintre acestea se detașează un gratoar cioplit pe o așchie groasă, fragmentară, cu partea activă formată la vîrf prin două scobituri laterale largi, care i-au imprimat o formă ce amintește de tipul „à museau" sau „bec" mai puțin caracteristic (fig. 5/11). Un singur gratoar este dublu (fig. 5/8). Piesa se deosebește de toate celelalte atît prin tehnica de cioplire, cît și prin materia primă din care a fost cioplită. Este vorba de un gratoar dublu cioplit pe o lamă de silex cenușiu închis, rocă întîlnită tot așa de izolat în așezările paleolitice din Oaș. Piesa are ambele laturi retușate oblic în toată lungimea lor. Tipologic astfel de piese sînt socotite specifice fazei mijlocii a culturii aurignaciene. Două exemplare similare (unul fragmentar și altul întreg) au fost descoperite în stratul II de la Boinești (Maria Bitiri, 1972).

Burinele sînt puțin numeroase (trei exemplare), între acestea un interes deosebit prezentînd un exemplar cioplit pe o așchie groasă de silex cu dimensiunile de 6×4,5×1,5 cm (fig. 6/5). Planul de lovire este larg și partea ventrală ușor bombată. Latura dreaptă este simplă, teșită abrupt și marchează grosimea așchei. Vîrful piesei este trunchiat oblic spre stînga prin retușuri semiabrupte inverse, burinul fiind realizat pe colțul drept. Latura stîngă este scurtă și retușată oblic prin desprinderi largi, oblice, directe.

La cele prezentate mai sus adăugăm un număr de șase lame retușate, majoritatea în stare fragmentară și foarte diferite, fiecare exemplar prezentînd alte caracteristici. Distingem în primul rînd o lamă așchiată lată, cu dimensiunile de 12,3×4 cm și marginile paralele (fig. 7/1). Ambele laturi sînt retușate parțial în partea centrală prin desprinderi largi, oblice și directe. O singură lamă subțire are ambele laturi retușate mărunt semiabrupt în toată lungimea lor și vîrfurile ascuțite (fig. 7/2). Simetria este stînjenită doar de un gang calcaros care a cuprins miezul rocii și a distrus o latură spre vîrf pe o porțiune de circa 2 cm. O altă lamă subțire, dar fragmentară, are o latură curbată spre vîrf și retușată foarte mărunt marginal abrupt pe toată lungimea ei, piesa căpătînd astfel forma de cuțit (couteau à dos) întîlnit de obicei în culturi musteriene tîrzii (fig. 7/5).

Între așchii este un singur exemplar care are ambele laturi retușate marginal mărunt (fig. 7/6). Piesa este în stare fragmentară (se păstrează partea de la bază cu planul diedru). Adăugăm la acestea o așchie masivă, puternic denticulată, care este un unicat (fig. 6/4).

Așadar, uneltele finite descoperite în stratul inferior de la Bușag sînt puțin numeroase, dar componența lor tehnico-tipologică prezintă deosebit interes, în special pentru etapa de început a paleoliticului superior, etapă care este așa de puțin cunoscută. Prin ele putem caracteriza o cultură timpurie, cu caractere arhaice și puține tipuri de unelte. În tehnica lor de cioplire se fac remarcate tradițiile vechi, musteroide, avînd numeroase așchii și diverse tipuri

https://biblioteca-digitala.ro

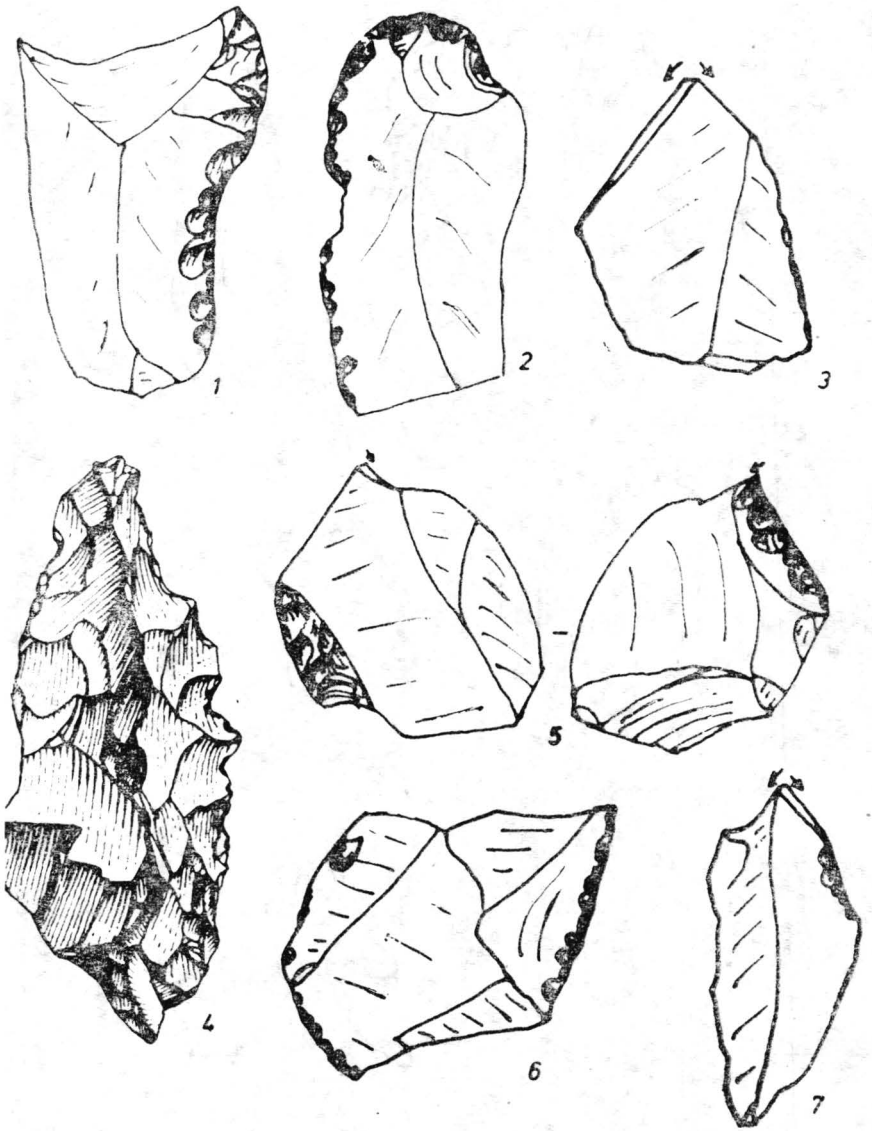

Fig. 6 — Buşag, nivelul inferior : 1, racloar ; 2, gratoar ; 3, 5, 7, burine ; 4, aşchie denticulată ; 6, aşchie retuşată.

https://biblioteca-digitala.ro

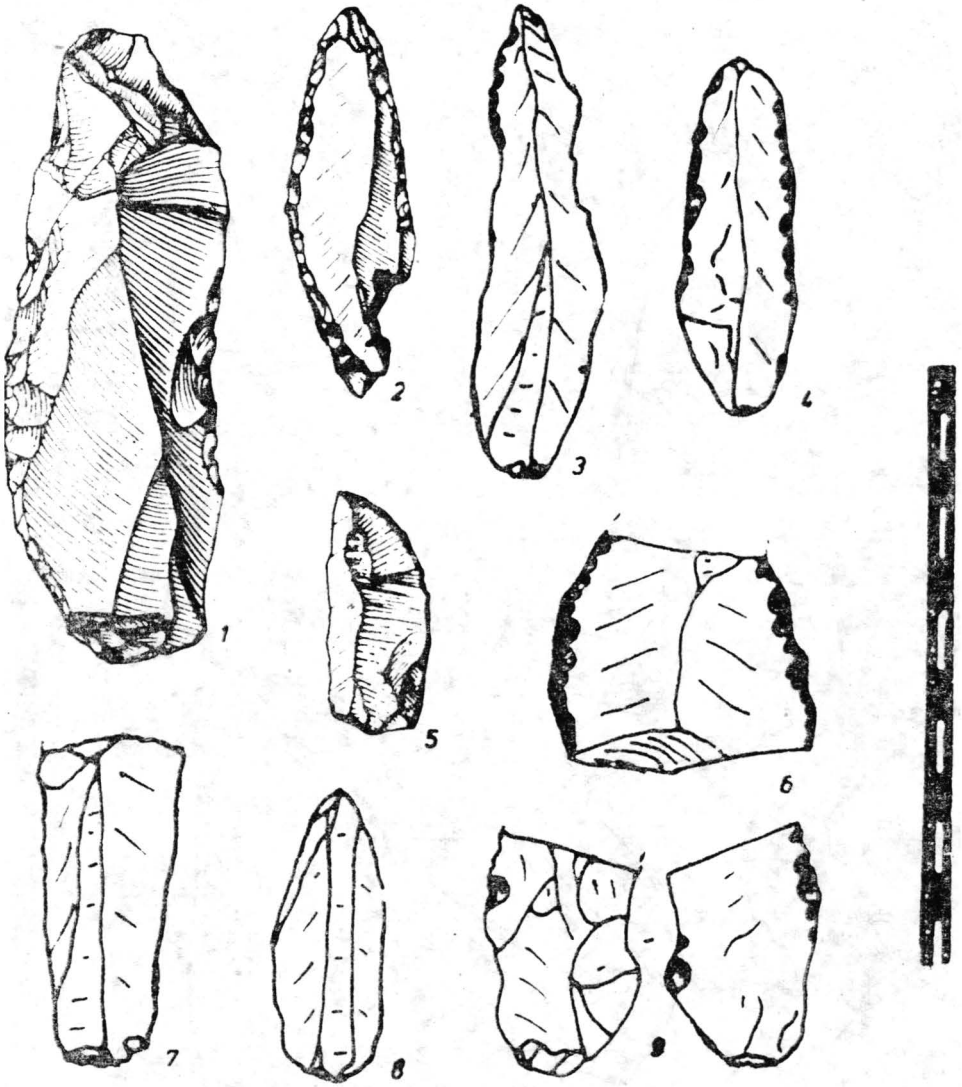

Fig. 7 — Buşag, nivelul inferior : 1—5, 9, lame retuşate ; 6, aşchie retuşată ; 7, 8, lame simple.

https://biblioteca-digitala.ro

de racloare, inclusiv bifaciale, dar fără vîrfuri, în amestec cu cele lamelare, aurignaciene, cu o gamă variată de gratoare, dar cu foarte puține burine. Piesele sînt cioplite din nuclee prismatice și piramidale și numai izolat discoidale, din materie primă de proveniență locală. Toate aceste elemente vin să apropie, din punct de vedere tipologic, primul nivel de locuire de la Bușag de cele atribuite musterianului tîrziu de la Boinești și Remetea din Țara Oasului (Maria Bitiri, 1972), avînd, față de acestea, elemente net progresive (gratoare pe lame retușate, în special), plasîndu-l între așezările ce caracterizează începutul paleoliticului superior din România (Maria Bitiri, 1965 și 1976).

Asupra sedimentului care conține materialul litic specific nivelului inferior de la Bușag s-a efectuat analiza polinică, în scopul reconstituirii climei și aspectului fitogeografic din perioada contemporană locuirii paleolitice din acea vreme, precum și pentru a obține date mai sigure în ceea ce privește geocronologia acestui nivel.

Spectrul polinic din partea inferioară a profilului (70 cm) reoglindește sfîrșitul unei faze anaterme. În timpul acesta procesul de împădurire permitea înglobarea a peste 20 % polen de copaci, din care cea mai mare parte o constituiau foioasele, reprezentate însă, aproape în exclusivitate, prin *Alnus* (7,8 %) și *Corylus* (9,7%). În procente modeste apăreau *Betula* (1,9%) și *Tilia* (1,0 %). Coniferele, reprezentate prin pin și molid, nu depășeau împreună 4 %. Între ierboase predominante erau familiile *Gramineae* (17,4 %), *Cyperaceae* (13,6 %) și *Compositae* (10,7 %), dar, în procente deloc neglijabile, se puteau, de asemenea, întîlni *Plantaginaceae* (5,8 %), *Polygonaceae* (5,8 %), *Cistaceae* etc. *Artemisia* întrunea valori de aproape 5%.

La adîncimea de 65 cm se constată o reducere simțitoare a copacilor termofili, în general, chiar dacă această împuținare se face pe fondul unei diversificări a elementelor termofile, în sensul că, alături de foioasele menționate în orizontul inferior, apar stejarul și ulmul. Ierboasele, reprezentate în cea mai mare parte prin aceleași specii ca și în stratul subiacent, își măresc evident suprafețele, astfel că polenul de *Gramineae* depășește 22 %, cel de *Cyperaceae* este superior cifrei de 21 % iar familia *Compositae* atinge aproape 15%.

Spectrul polinic de la 55 cm, cu toate că a fost reconstituit dintr-un sediment asemănător, din punct de vedere granulometric, cu precedentele, relevă condiții de sedimentare oarecum diferite, în raport cu perioada anterioară. Ne referim în primul rînd la creșterea procesului de împădurire, creștere realizată în paralel cu o mai mare diversitate a speciilor în raport cu etapa anterioară. Teiul înregistrează 6,7 %, stejarul 3,4 %, ulmul depășește 1 % etc. Pădurea, în componența căreia mai intra arinul, alunul, mesteacănul, ienupărul, laricele, molidul și pinul, reprezenta peste 35 % din polenul acestei perioade. Este cît se poate de evident că spectrul polinic de la această adîncime probează ameliorarea condițiilor mediului, sugerînd trăsăturile unei oscilații climatice în cadrul căreia clima a cunoscut o îmbunătățire în comparație cu etapa surprinsă în orizontul inferior (fig. 8).

La 50 cm asistăm la o nouă înrăutățire a mediului natural. Consecința acestei situații este dispariția din preajma profilului a unor copaci termofili, sau reducerea suprafețelor ocupate de alții, ceva mai rezistenți la con-

https://biblioteca-digitala.ro

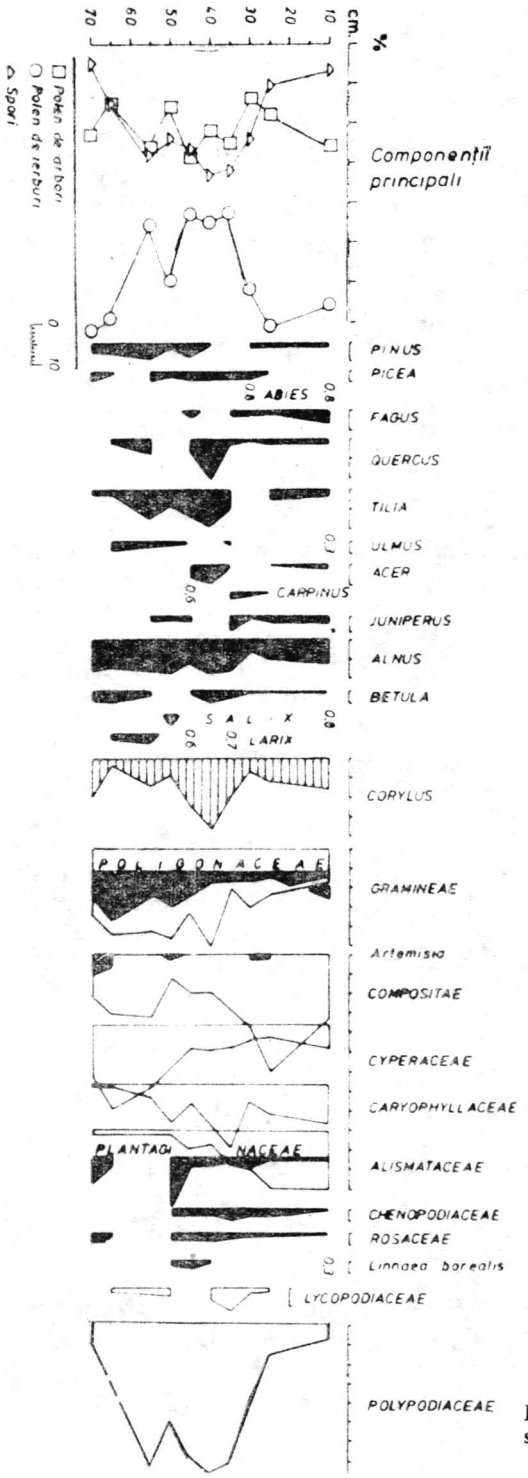

Fig. 8 — Diagrama polinică a sedimentului așezării paleolitice de la Buşag.

https://biblioteca-digitala.ro

dițiile mai aspre. Dintre copacii termofili doar prezența teiului se pare că a fost mai puțin deranjată de înăsprirea climei. Ierboasele își măresc din nou arealul. Familia *Plantaginaceae* însumează acum peste 11,5 %, familia *Gramineae* 23,2 % *Cyperaceae* 10 %, iar, în plus față de situațiile anterioare, se dezvoltă destul de mult familia *Caryophyllaceae*, atingînd circa 10 % din totalul polenului acestei perioade de sedimentare.

Trebuie remarcat faptul că de la acest nivel spre suprafață se constată schimbarea naturii sedimentului, în sensul că dacă pînă acum a fost de culoare gălbui-roșcat, argilos cu concrețiuni ferimanganice și structură grăunțoasă, între 50 și 40 cm se interpune un sediment care face *tranziția* spre un depozit gălbui, lutos, existent în partea superioară a profilului.

Important este, de fapt, aspectul climatic în care s-a înfăptuit sedimentarea acestui orizont de tranziție. Condițiile mediului se caracterizau, în această perioadă, prin cea mai evidentă îmbunătățire a climei surprinsă în întreg profilul cercetat de noi palinologic.

Procentul împăduririi atinge valori neîntîlnite pînă acum, depășind 40 %. Extinderea suprafețelor împădurite se realizează însă printr-o mare varietate de specii, multe din ele absente în structurile inferioare. Dintre arborii existenți în timpul sedimentării stratului de tranziție amintim teiul (7,1 %), stejarul (3,0 %), arțarul (3,0 %), ulmul (0,6 %), fagul (1,2 %), alunul (11,8 %), carpenul (0,6 %), arinul (6,0 %) etc.

În grupa ierboaselor doar gramineele se mențin cu o pondere însemnată realizînd 16 % în schimb familia *Cyperaceae* se restrînge la 6 %, familia *Plantaginaceae* abia mai depășește 1 %, iar familia *Caryophyllaceae* scade, de asemenea, sub 5 %.

Nu încape nici o îndoială că acest *strat de tranziție* a fost sedimentat în cadrul unui climat deosebit de favorabil, mai blînd decît cel existent în etapele anterioare surprins în diagrama polinică. Este un fel de optim climatic al perioadei în care s-a înfăptuit depunerea depozitului cercetat de noi, depozit contemporan, în cea mai mare parte, etapei cînd regiunea a fost locuită de omul paleolitic.

Între 30 și 40 cm se plasează limita dintre cele două niveluri paleolitice. Sub această limită, aproximativ pînă la 70—80 cm, sedimentul conține materialul litic atribuit nivelului inferior.

Referitor la nivelul inferior de locuire se pot trage, în urma studiului palinologic, cîteva concluzii de ordin paleoclimatic și geocronologic.

Din punct de vedere paleoclimatic, nivelul inferior de locuire a fost contemporan unei perioade caracterizate prin succedarea cîtorva faze în timpul cărora clima a prezentat trăsături specifice și deosebiri sensibile de la o etapă la alta.

Astfel, dacă în prima parte clima era temperată-răcoroasă cu umiditate moderată, aproximativ spre partea mijlocie a locuirii, specifice acestui prim nivel de locuire de la Bușag, climatul se modifică pierzînd din umiditate și devenind destul de uscat. În schimb, ultima etapă a acestui nivel inferior de locuire se caracterizează printr-un climat deosebit de favorabil, reprezentînd, din acest punct de vedere, optimul climatic al întregii locuiri paleolitice

https://biblioteca-digitala.ro

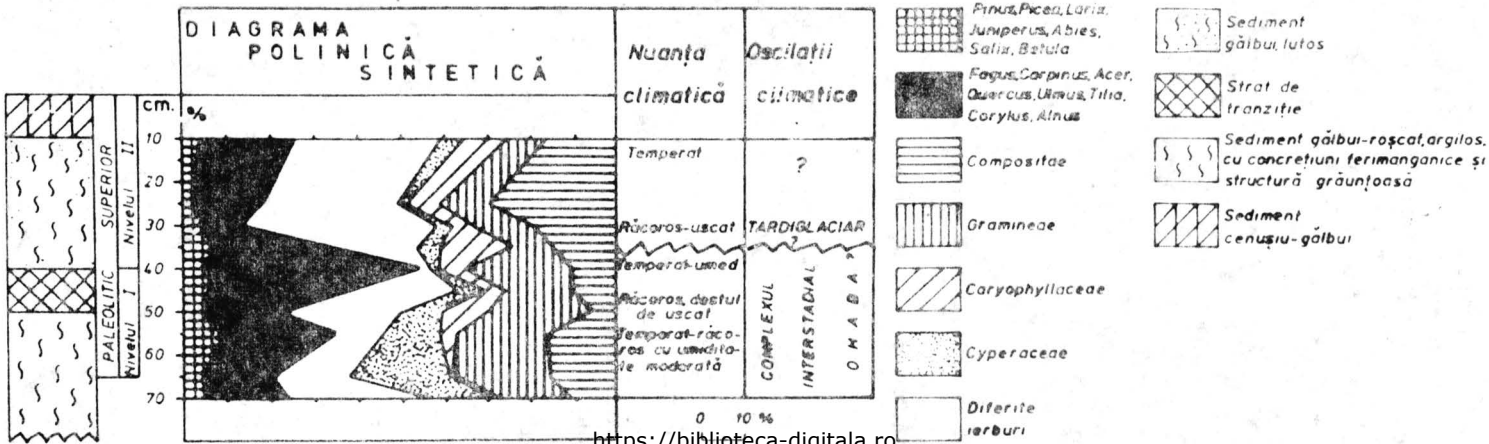

Fig. 9 — Diagrama polinică sintetică a sedimentului așezării paleolitice de la Bușag.

https://biblioteca-digitala.ro

de la Buşag. Este un climat temperat-umed care favoriza dezvoltarea unei păduri bine închegate în jurul aşezării. Pădurea era formată acum, în cea mai mare parte, din elemente ale stejărişului amestecat sau alte foioase termofile.

În legătură cu geocronologia nivelului inferior de locuire de la Buşag — aşa cum se prezintă diagrama polinică, conform modului de succedare a oscilaţiilor climatice în acest timp, precum şi aspectelor referitoare la parametrii de încălzire sau cei fitogeografici ai fiecărei oscilaţii — înclinăm să credem că este contemporan *complexului interstadial OHABA* specific pleistocenului superior pe teritoriul României (M. Cârciumaru, 1973 şi 1977), (fig. 9).

Precizarea adusă de studiul palinologic în legătură cu contemporaneitatea nivelului inferior de la Buşag cu *complexul interstadial Ohaba* este de o importanţă majoră. Aşa cum a rezultat din cercetarea majorităţii staţiunilor paleolitice din România (M. Cârciumaru, 1979), în timpul *complexului interstadial Ohaba* culturile musteroide din anumite regiuni au coexistat, din punct de vedere cronologic, cu culturile paleoliticului superior din alte zone ale ţării noastre. Deci, *complexul interstadial Ohaba* a reprezentat o perioadă de tranziţie de la paleoliticul mijlociu la cel superior, de apariţie a primelor manifestări de cultură materială atribuite paleoliticului superior şi de menţinere a unor tradiţii specifice paleoliticului mijlociu. Înseamnă că în acest sens trebuiesc privite aspectele legate de trăsăturile tehnico-tipologice ale nivelului inferior de la Buşag şi în general cele referitoare la cultura materială cuprinsă în acest nivel de locuire.

Geocronologic, putem preciza că nivelul inferior al locuirii paleolitice de la Buşag ar putea fi contemporan cu nivelul musterian I-a şi I-b din Peştera Curată de la Nandru, cu nivelul IV musterian din Peştera Bordul Mare de la Ohaba Ponor, cu musterianul şi prima parte a locuirii aurignaciene din Peştera Gura Cheii de la Rîşnov, cu cea mai mare parte a locuirii paleolitic superioare de la Bistricioara şi Dîrţu (Bazinul Ceahlău), cu ultima parte a nivelului V musterian de la Ripiceni-Izvor şi cu prima jumătate a locuirii paleolitice de la Mitoc-Valea Izvorului (paleoliticul de tip Mitoc).

Nivelul superior

Cel de al doilea strat de cultură de la Buşag se concentrează în partea superioară a coloanei stratigrafice, în depozitul gălbui-lutos, pe o grosime de circa 35 cm. Eroziunea naturală şi arăturile din ultimii ani au dus la distrugerea parţială a stratului, astfel încît numeroase piese au fost culese la suprafaţă şi incluse în studiul nostru prin omologări tipologice.

Din săpături şi din recoltările de suprafaţă am recuperat un număr de 2554 piese litice, cioplite din opal (84,18 %), silex (8,5 %), obsidiană neagră translucidă (4,58 %) şi izolat diverse alte roci (gresie şi alte categorii de galeţi) în proporţie de 2,74 %.

Cele mai multe din rocile amintite sînt cunoscute atît în stratul inferior de la Buşag, cît şi în toate aşezările paleolitice din Ţara Oaşului şi zonele limitrofe. Doar obsidiana face excepţie şi aceasta apare ca element nou în stratul superior de la Buşag, sub formă pură, neagră-translucidă. De-a lungul anilor de cercetare am constatat că această rocă apare mai frecvent doar în aşezările paleolitice din nord-vestul României şi aici, cu precădere, în

https://biblioteca-digitala.ro

structurile superioare atribuite gravetianului. În proporţii mai reduse obsidiana neagră-translucidă şi patinată a apărut în unele aşezări aurignaciene mijlocii din Ţara Oaşului (Maria Bitiri, 1972). Din acest punct de vedere Oaşul şi zonele limitrofe au fost, şi continuă să fie, singura parte a României în care comunităţile paleolitice au folosit pe scară mai largă obsidiana ca materie primă, situaţie comparabilă cu cea din Slovacia răsăriteană (L. Banesz, 1961) şi Ungaria (M. Gábori, 1950). Din păcate nici acum nu sîntem în situaţia să aducem precizări în legătură cu proveniența acestei roci. Întrebările ce ni le-am pus cu ani în urmă continuă să fie valabile.

A fost adusă obsidiana din depozitele naturale cunoscute de mult pe teritoriul Ungariei (Munţii Bükk) sau Slovaciei (Zemplin-Cejkov), sau a fost găsită sub formă de bolovani în prundişurile din preajmă ?

Aşezarea de la Buşag, ca şi cele din Oaş, se află în plină zonă vulcanică, unde obsidiana trebuie să existe. Ceea ce ştim acum este că asemenea bolovănaşi se găsesc, noi înşine am descoperit unul în Valea Turului. În cursul studiului pe material am constatat că peste tot unde s-au identificat unelte de obsidiană, acestea sînt asociate cu nuclee, aşchii de decorticare şi aşchii de cioplire, faptul dovedind că prelucrarea primară şi secundară se făcea pe locul aşezării. Se consideră că de obicei, în cazul aprovizionării cu materie primă din zone îndepărtate, prelucrarea primară (decorticarea) se făcea pe locul depozitului natural, în aşezare fiind transportate nucleele cu miez bun şi uneltele finite (J.K. Kozlowski, 1973), ceea ce nu este valabil pentru stratul superior de la Buşag şi nici pentru vreo aşezare paleolitică din nord-vestul României.

Am făcut o paranteză mai largă privind folosirea obsidianei în aşezările paleolitice din nord-vestul României întrucît această rocă este cunoscută la noi mai ales în aşezările neolitice şi mai tîrzii, ea devenind astfel un element specific pentru paleoliticul superior din microdepresiunile intramontane din această zonă.

Deşi din punct de vedere cultural cele două straturi de cultură de la Buşag marchează perioade diferite (începutul şi sfîrşitul paleoliticului superior), în general ele se suprapun, ceea ce denotă că era preferată zona marginală, înaltă, a dealului.

Piesele tipice (nuclee, lame şi aşchii simple şi retuşate) sînt ceva mai numeroase decît în primul nivel, ele ajungînd la 23,65 %. Nucleele sînt numeroase (156 exemplare), cele tipice înscriindu-se în categoria celor prismatice şi piramidale.

Se remarcă micşorarea accentuată a dimensiunilor inventarului litic, majoritatea pieselor tipice înscriindu-se între 3 şi 5 cm lungime.

Uneltele, în număr de 135 exemplare, sînt mult diversificate (5,28%), putînd fi împărţite în 11 tipuri, după cum urmează :

1 — **Gratoare**, tipul de unealtă cel mai numeros — 51 exemplare (37,78 %). Marea majoritate o constituie cele de tip terminal, cioplite pe lame şi aşchii scurte, între care 1/4 au laturile retuşate (fig. 10/2—8). Ca forme mai deosebite remarcăm trei gratoare mărunte, unghiforme (fig. 10/1) şi

https://biblioteca-digitala.ro

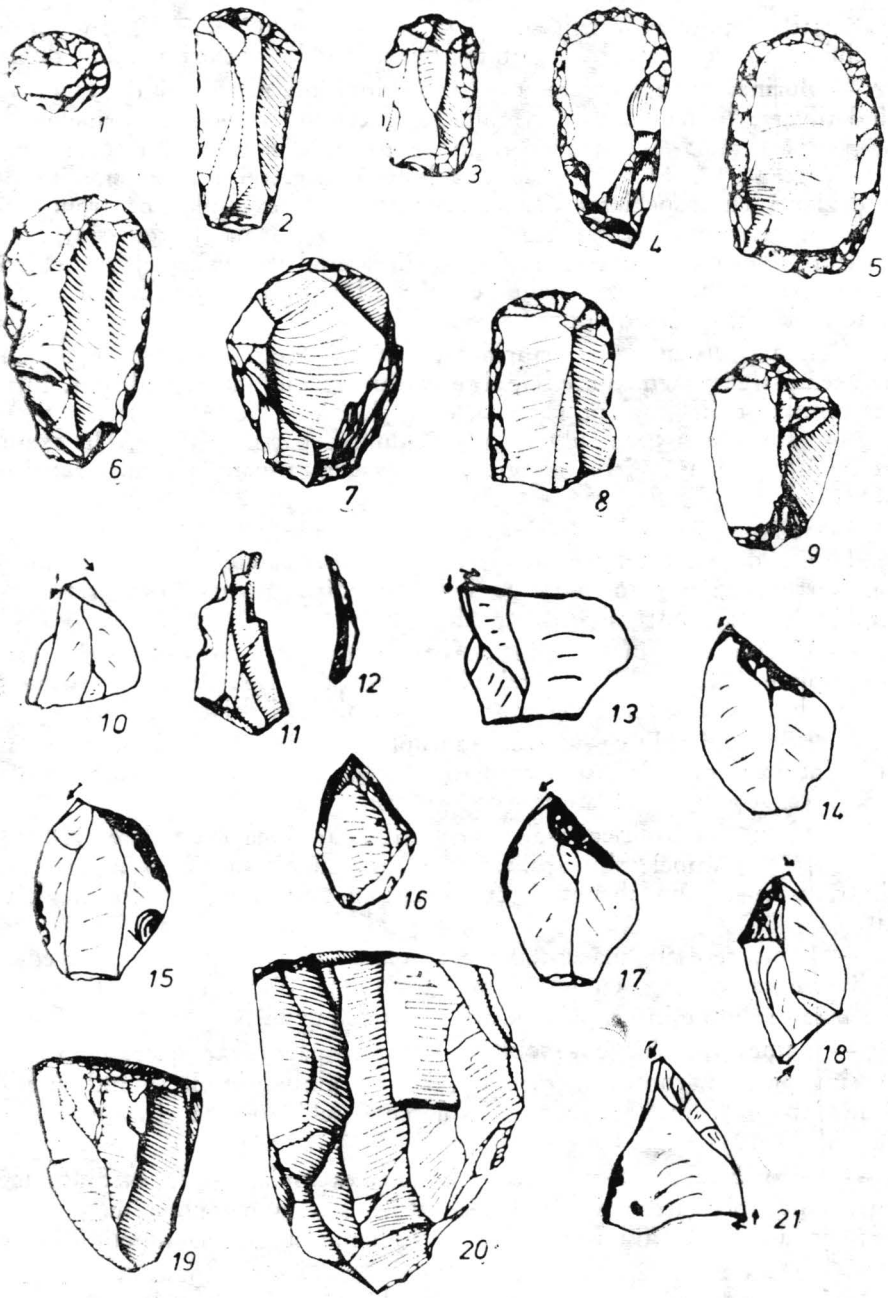

Fig. 10 — Buşag, nivelul superior : 1—8, gratoare ; 10, 11, 13—18, 21, burine ; 19, 20, nuclee ; 12, lamă de burin.

https://biblioteca-digitala.ro

trei carenate, cioplite pe aşchii scurte şi groase (fig. 10/6, 7, 9). În pofida numărului mare de gratoare, constatăm lipsa totală a exemplarelor duble.

2 — **Burine,** 15 exemplare, care reprezintă un procentaj de 11,11 %, asociind diverse tipuri. Cele mai multe se înscriu în categoria burinelor de unghi pe spărtură (7 exemplare), realizate pe lame şi pe aşchii scurte, neretuşate (fig. 10/10, 11, 13). Acestora le urmează trei burine cioplite pe capăt de lamă cu trunchierea oblică, retuşată şi un exemplar pe trunchiere convexă, de asemenea retuşată (fig. 10/14, 15, 17). Două burine sînt multiple, diedre. Un exemplar este dublu, asociind tipul de burină pe trunchiere oblică retuşată şi pe cel de unghi pe spărtură (fig. 10/18). Ultimul exemplar este un burin diedru drept.

3 — **Lame retuşate,** 17 exemplare (12,59 %). Marea majoritate o constituie exemplarele fragmentare, cioplite marginal oblic sau semiabrupt. Între acestea remarcăm în mod special două exemplare care au cîte o latură teşită prin retuşe abrupte şi baza subţiată prin cioplirea părţii ventrale. Un exemplar este întreg şi are vîrful ascuţit prin arcuirea uşoară a laturii retuşate (fig. 11/4).

4 — **Străpungătoare.** S-au descoperit 10 exemplare (7,4%) (fig. 11/12—16). Piesele de acest fel sînt realizate pe lame şi aşchii cu laturile neregulate. Vîrful străpungător este de regulă median, realizat prin retuşarea bilaterală mărunţă a extremităţii mai subţiri.

5 — **Unelte combinate.** Din această categorie s-au descoperit doar trei exemplare (2,22 %) Toate trei piesele asociază tipurile de gratoare şi burin, cioplite pe extremităţile unor lame aşchiare şi relativ groase.

6 — **Lame microlitice retuşate abrupt** (lamelles à bord abattu) sau inserţii, sînt în număr de şase exemplare (4,4 %). Piesele au o latură simplă, tăioasă şi cea opusă teşită abrupt prin retuşe directe (fig. 11/1, 3).

7 — **Vîrfuri microlitice.** S-au descoperit doar două exemplare (1,48 %) (fig. 11/2, 7). Ambele sînt realizate pe lame lungi, subţiri şi înguste, au laturile retuşate mărunt abrupt şi semiabrupt în toată lungimea lor şi vîrful ascuţit.

8 — **Lame retuşate mărunt,** 21 exemplare (15,55 %). Avem în vedere lame diverse ca mărime, cu retuşe marginale fine, discontinui, realizate intenţionat sau produse în timpul folosirii (retuşe de uzură).

9 — **Lame şi aşchii cu scobituri laterale,** patru exemplare (2,96 %). Toate sînt piese mărunte fragmentare, cu marginile simple, avînd cîte o scobitură laterală adîncă, retuşată abrupt, cu deschiderea de circa un centimetru (fig. 11/19—20).

10 — **Aşchii retuşate.** S-au descoperit cinci exemplare (3,7 %). Sînt piese cu forme întîmplătoare, avînd una din laturi, sau numai porţiuni, retuşată mărunt, dovadă că au fost folosite ca instrumente cu anume funcţionalitate.

11 — **Dăltiţe** (pieces ecaillès), un exemplar (0,74%). Piesa este cioplită pe o lamă scurtă, avînd un capăt ascuţit bifacial (fig. 11/21) în vederea obţinerii unui tăiş ascuţit, transversal.

https://biblioteca-digitala.ro

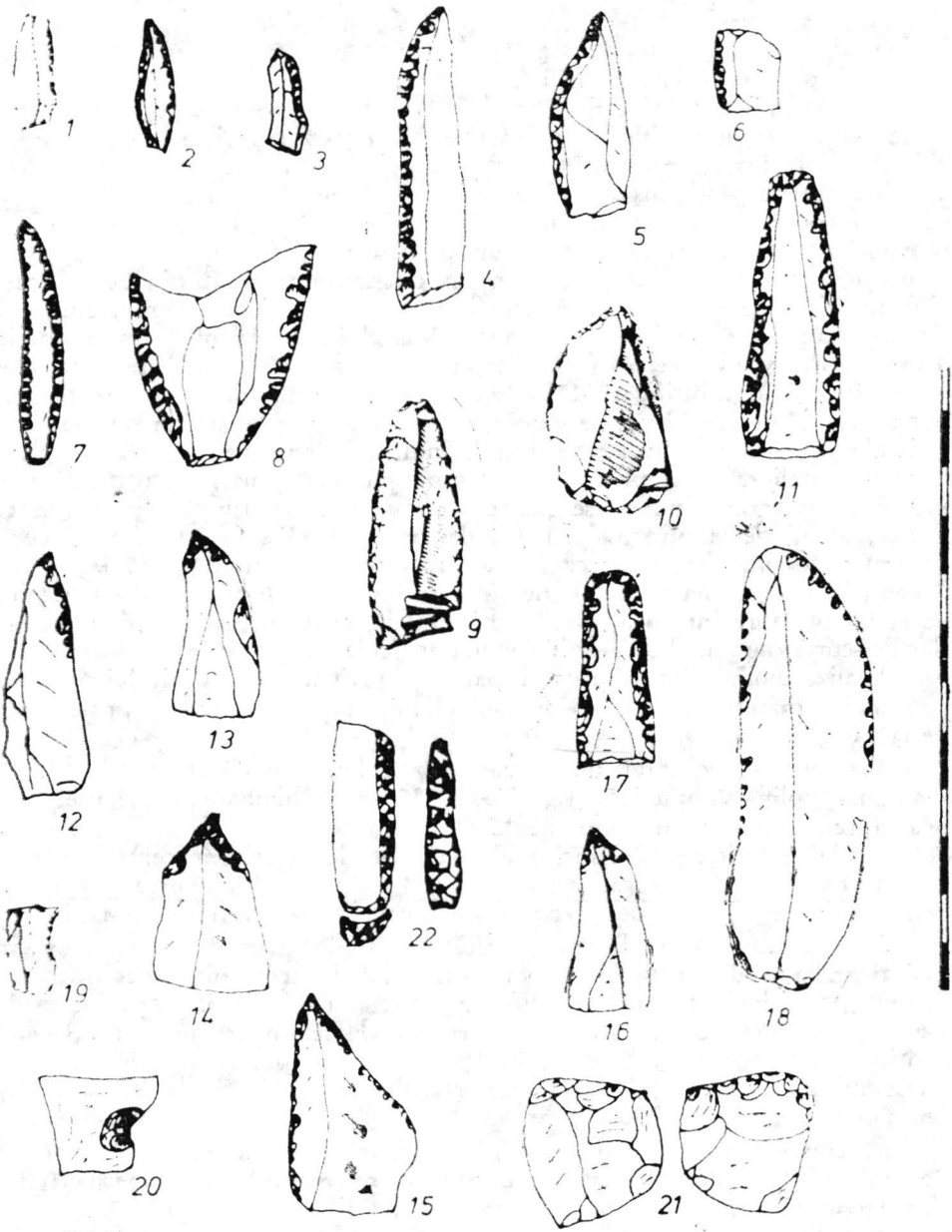

Fig. 11 — Buşag, nivelul superior : 1, 3, 5, 6, 8, 9—11, 17, 18, lame retuşate mărunt, abrupt, semiabrupt, abraziv ; 2, 7, vîrfuri ; 12, 13, 14—16, străpungătoare ; 19, 20, lame cu scobitură laterală retuşată ; 21, piesă tip „ecaillée".

https://biblioteca-digitala.ro

Din prezentarea materialului litic în general şi a tipurilor de unelte, în special, reiese că sîntem în faţa unui strat de cultură bogat, în care s-a descoperit o gamă variată de unelte.

Prin stabilirea tipologiei şi frecvenţei diverselor tipuri de unelte, aşezarea de la Buşag devine etalon pentru caracterizarea şi încadrarea altor obiective paleolitice din nord-vestul României şi întreg bazinul intracarpatic.

Nu putem aduce însă precizări asupra grosimii stratului iniţial de cultură, în consecinţă asupra duratei aşezării. Cei 35 cm apreciaţi de noi nu reprezintă grosimea reală a stratului, procesele de eroziune şi spălare de care vorbeam, încă la început, au redus cu siguranţă mult din acest strat. Sînt totuşi unele elemente care pot fi luate în discuţie, de care trebuie să ţinem seama. Avem în vedere în primul rînd faptul că nu am descoperit urme de foc şi nici vetre organizate, aşa cum s-a întîmplat în numeroase alte cazuri (Maria Bitiri, 1961), ceea ce poate fi un indiciu al caracterului temporar al aşezării. Este de remarcat, de asemenea, neuniformitatea materialului arheologic, în strat descoperindu-se adesea aglomerări de piese litice — „ateliere de cioplire". Un exemplu în acest sens îl constituie complexul format din numeroase pietre de rîu, unele naturale, altele sparte, nuclee, aşchii de cioplire şi spărturi, descoperit la 30 cm adîncime şi concentrat pe o suprafaţă de circa 150 cm p. Dacă avem în vedere aria întinsă a aşezării, pe muchia dealului, putem conclude că ultimul nivel de locuire de la Buşag reprezintă o aşezare multisezonală, cu urme de locuire repetate, dar de scurtă durată, ale aceloraşi comunităţi (cules, vînat ?).

Analiza polinică a cuprins şi partea superioară a depozitului în care este inclus materialul litic atribuit nivelului superior al locuirii paleolitice de la Buşag.

Aşa cum se constată după diagrama polinică desfăşurată (fig. 8) şi diagrama polinică sintetică (fig. 9), la 30 cm schimbarea vegetaţiei este bruscă remarcîndu-se o componenţă floristică total schimbată faţă de cea a perioadei anterioare. Cel mai mult au avut de suferit procentele arborilor cu frunza lată, ale căror reduceri valorice sînt mult prea pregnante pentru a putea fi puse pe o schimbare normală a condiţiilor climatice.

Această rupere a curbelor majorităţii copacilor termofili pare a sugera mai degrabă o discontinuitate sedimentologică la acest nivel decît o succesiune normală a straturilor. Altfel este greu să admitem, într-o perioadă aşa de scurtă de sedimentare (5 cm grosime de sediment), să se producă o „cotitură" atît de radicală a condiţiilor climei care să determine reducerea stejarului de la 10,2 % la 1,3 %, a arţarului de la 4,6 % la 0,7 % sau a teiului de la 9,2 % la 4,7 %.

În consecinţă, presupunem, conform datelor palinologice, că la circa 35 cm nu este exclus să existe o discordanţă sedimentologică, practic să lipsească o bună parte din depozitul care ar fi trebuit să suprapună, în continuitate sedimentologică, pe cel depus în etapa contemporană spectrului polinic de la adîncimea de 40 cm.

Scurta secvenţă din jurul adîncimii de 30 cm, în timpul căreia se pare că peisajul fitogeografic era puternic influenţat de un climat rece, ar putea

https://biblioteca-digitala.ro

aparține fie unei perioade de tip stadial, fie unei faze de răcire din timpul tardiglaciarului, eventual un episod rece din cadrul fazei pinului stabilită de E. Pop (1943) pentru evoluția vegetației de pe teritoriul României.

Depozitul specific deci nivelului superior al locuirii paleolitice de la Bușag, puternic influențat de activitatea antropică, amestecat și contaminat cu polen recent prin lucrările agricole, nu mai poate oferi siguranță în ceea ce privește succesiunea normală a spectrelor polinice și prin urmare nu i se poate acorda creditul necesar pentru o reconstituire paleoclimatică fidelă și pentru formularea unor ipoteze geocronologice reale.

În general, componența tipologică a uneltelor descoperite în așezarea de la Bușag îi imprimă un anume specific, determinat de predominarea uneltelor de răzuit (racloare și respectiv gratoare) în ambele straturi, element ce caracterizează toate așezările paleolitice din nord-vestul României. Un alt element comun îl constituie materia primă de proveniență locală, care constă din opaluri, roci culese din prundișuri și obsidiană, roci specifice zonelor vulcanice.

Cu diferențierile procentuale ale tipurilor de unelte specifice fiecărei așezări și, în consecință, fiecărei colectivități care le-a produs, cele mai apropiate analogii pentru stratul superior de la Bușag pot fi stabilite cu așezările din Țara Oașului și de aici cu structurile superioare de la Boinești, Călinești I și IV și Remetea-Șomoș I și II care reprezintă faza a doua, cea mai tîrzie, a gravetianului din această zonă (Maria Bitiri, 1969). În toate aceste așezări inventarul are un caracter microlitizat, iar între tipurile de unelte predomină gratoarele. La Boinești au apărut și gratoare mărunte, unguiforme, după cum și o piesă écaillée, ca și la Bușag. Un element comun îl constituie și numărul redus de lame și vîrfuri retușate abrupt. În așezările din Oaș însă burinele sînt puțin numeroase (2—3 %) și mai puțin diversificate. Gama tipologică largă, precum și procentul ridicat al burinelor (11,11 %) constituie specificul stratului superior din așezarea de la Bușag. Străpungătoare s-au descoperit în toate așezările din nord-vestul României. Tipologic ele diferă însă, în sensul că la Bușag sînt mediane, cioplite pe lame subțiri cu laturile neretușate, tip ce amintește pe cele de la Lespezi de pe Valea Bistriței (Maria Bitiri și V. Căpitanu, 1972), în timp ce la Boinești și Remetea în Țara Oașului, străpungătoarele sînt pe colț de așchie retușată (Maria Bitiri, 1972). Adăugăm la acestea și observația că în așezările din Țara Oașului uneltele combinate sînt mai diverse, aici apărînd și tipul de gratoar străpungător, după cum gratoarele duble, care lipsesc din stratul superior de la Bușag, sînt prezente atît la Boinești, cît și la Remetea.

Toate laolaltă însă păstrează tradiții vechi, aurignaciene, de fasonare a gratoarelor, tipul dominant de unealtă, ca și procentul lor ridicat, ceea ce constituie baza delimitării unei culturi paleolitice superioare în arie restrînsă la zona de nord-vest a României, pe care o vom denumi de tip Oaș.

În limitele acestei culturi, faza timpurie, sau poate de tranziție, o formează primele straturi de cultură de la Boinești și Remetea, caracterizate prin racloare, gratoare, așchii, lame, piese cioplite bifacial (vîrfuri foliacee),

https://biblioteca-digitala.ro

cioplitoare, nuclee prismatice, discoidale şi globurale, elemente comune culturii mai vechi, musteriene, carpatice.

Etapa a doua este marcată de stratul inferior de la Buşag, care păstrează în general aceleaşi tradiţii, dar cu un inventar mai diversificat şi cu tipuri de unelte specifice paleoliticului superior mai numeroase : nuclee prismatice, gratoare simple şi duble, burine aflate în asociere cu racloare simple şi bifaciale, piese denticulate.

Etapa a treia este reprezentată de aşezările de tip aurignacian (Călineşti II şi nivelurile mijlocii de la Boineşti şi Remetea), cu o industrie lamelară specifică, din care lipsesc elementele vechi. Această etapă este dominată de gratoare înalte pe aşchii şi gratoare pe lame simple şi duble, puţine burine, lame retuşate oblic şi cu scobituri laterale largi.

Etapa a patra este marcată de staţiunile tîrzii, gravetiene, de la Călineşti, Turulung-Dealul Pustiu, straturile superioare de la Boineşti şi Remetea şi stratul superior de la Buşag, ultima staţiune fiind cea mai caracteristică. Toate aceste staţiuni au inventar microlitizat, în care, pe lîngă formele de gratoare aurignacoide, apar puţine lame mărunte şi vîrfuri retuşate drept, lame denticulate, trunchiate, unelte combinate, străpungătoare şi o gamă variată de burine.

În limitele fiecărei etape pot fi stabilite unele eşalonări ; în timp (în măsura în care ne vor ajuta analizele polinice) şi în funcţie de caracterul dimensional şi tipologic al inventarului. Un început s-a făcut cu prilejul studierii aşezărilor paleolitice din Ţara Oaşului (Maria Bitiri, 1967, 1972).

Dealtfel, unitatea culturală a aşezărilor paleolitice din nord-vestul României nu apare singulară. Caracterul zonal accentuat al paleoliticului se profilează tot mai mult, pe măsură ce se extind cercetările. Recent a fost caracterizat paleoliticul din Banat (F. Mogoşanu, 1978), iar mai spre vest J.K. Kozlowski a desemnat o unitate culturală pe care a denumit-o „Sagvarian", caracterizată de aşezări deschise, în loess, cu o structură statistică şi tipologică apropiată de cea a nivelului superior de la Buşag. Aceasta constă din numeroase gratoare, care ajung pînă la 50 %, burine, circa 22 % lame à dos simple şi piese esquillées, cioplite din materia primă locală (J.K. Kozlowski, 1977). Cum în aşezările din nord-vestul României nu am descoperit cărbune pentru analize C_{14}, datările staţiunilor sagvariene ne sînt de un real folos.

Nivelul inferior de la Ságvár este datat la 16.950 î.e.n., iar cel superior la 15.450 î.e.n.

Cea mai recentă dată pentru complexele gravetiene din Ungaria pare a fi cea de la Dunaföldvár : 12.100 ± 315 (V. Gábori-Csank, 1970).

În limitele acestor date sînt de inclus staţiunile paleolitice din etapa a patra a culturii de tip Oaş.

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIE

BANESZ L., 1961, **Idole paléolithique et couches archéologiques a l'industrie d'obsidienne dans un ensemble de couche loessiques de Ceykov en Slovaque,** AR, XIII, nr. 6, pp. 765—774.

BITIRI MARIA, 1961, **Vetrele paleolitice în România,** SCIV, XII, nr. 1, pp. 7—15.

1965, **Cu privire la începuturile paleoliticului superior în România,** SCIV, 16, nr. 1, pp. 5—16.

1967, **Cîteva observații cu privire la paleoliticul din Oaș și periodizarea lui,** SCIV, 18, nr. 4, pp. 623—643.

1969, **Gravetianul în nord-vestul României,** SCIV, 20, nr. 4, pp. 515—531.

1971, **Așezarea paleolitică de la Bușag,** Marmația, II, pp. 7—18.

1972, **Paleoliticul în Țara Oașului,** Biblioteca de arheologie, seria complementară, 1.

1976, **La culture aurignacienne dans le Nord de la Roumanie,** L'Aurignacienne en Europe, Nisa.

BITIRI MARIA și CĂPITANU V., 1972, **Așezarea paleolitică de la Lespezi, jud. Bacău,** Carpica, II, pp. 39—68.

BITIRI MARIA și CÂRCIUMARU M., 1978, **Atelierul de la Mitoc — Valea Izvorului și locul lui în cronologia României,** SCIVA, 29, nr. 4, pp. 463—480.

BORDES F., 1961, **Typologie du Paléolithique ancien et moyen,** Bordeaux.

CÂRCIUMARU M., 1973, **Cîteva aspecte privind oscilațiile climatului din pleistocenul superior în sud-vestul Transilvaniei,** SCIV, 24, nr. 2, pp. 179—198.

1977, **Contribuții palinologice la cunoașterea oscilațiilor climatice din pleistocenul superior pe teritoriul României,** St. cerc. geol. geof. geogr. serie Geografie, XXIV, nr. 2, pp. 191—198.

CÂRCIUMARU M., 1979, **Paysage paléophytogéographique, variations du climat et géochronologie du paléolithique moyen et supérieur de Roumanie (étude palynologique),** Dacia (NS), XXIII.

COTEȚ P., 1957, **Depresiunea Baia Mare (Observații geomorfologice),** Probleme de geografie, V, pp. 141—163.

GÁBORI M., 1950, **Quelques problèmes du commerce de l'obsidienne à l'âge préhistorique,** A.E., 77, nr. 1, pp. 52—53.

GÁBORI-CSANK V., 1970, **C_{14} dates of the Hungarian Palaeolithic,** Acta Arch. Hung., XXII, 1—4, pp. 4—11.

GIVULESCU R., 1965, **Problema prezenței castanului comestibil (CASTANEA SATIVA MILL.) la Baia Mare, în lumina cercetărilor paleobotanice,** St. cerc. geol., geof., geogr., seria Geologie, 10, nr. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

KOZLOWSKI K.J., 1973,**The origin of lithic row materials used in the paleolithic of the Carpathian Contries,** Acta Arch. Carpatica, XIII, pp. 5—19.

1977, La fin des temps glacieres dans le bassin du Danube moyen et inferieur, „La fin des temps glaciaires en Europe", Colloque international du C.N.R.S., nr. 271, tom I, Bordeaux.

MIHĂILESCU V., 1931,**Marile regiuni geomorfologice ale României,** Bul. Soc Rom. de Geografie, L.

1933, **Diviziunile Carpaţilor Răsăriteni,** Bul. Soc. Rom. de Geografie, LI.

MOGOŞANU F., 1978, **Paleoliticul din Banat,** Bucureşti.

PĂUNESCU AL., ŞADURSCHI P., CHIRICA V., 1976, **Repertoriul arheologic al judeţului Botoşani,** Bucureşti.

POP E., 1943, **Faza pinului din Bazinul Bilborului,** Bul. Grăd. bot. Cluj. XXIII, nr. 1—2, pp. 97—116.

POSEA GR., 1962, **Ţara Lăpuşului,** Bucureşti .

TUFESCU V., 1935, **Castanii de la Baia Mare,** Bul Soc. de Geogr., LIV.

LE SITE PALÉOLITHIQUE DE BUŞAG ET SON MILIEU NATUREL

(Résumé)

Le site de Buşag présente deux couches de culture et se trouve sur le cime d'un monticule puissamment érodé, situé au nord de Baia Mare.

La première couche se trouve dans la dépôt jaune-rougeâtre, argileux, qui du point de vue paléoclimatique est caractéristique pour le complexe interstade Ohaba. De cette couche proviennent les pièces lithiques grandes et moyennes, à savoir : éclats, lames et pièces bifaciales et quelques types d'outils (racloirs, grattoirs, burins, pièces denticulées). Toutes pièces sont taillées dans des roches locales et nous indiquent un complexe archaique de la première moitié du paléolithique de l'Oaş.

La deuxième couche est déposée dans le sèdiment jaune-glaiseux des limites du tardiglaciaire. Le matériel archélogique est microlithisé, avec une typologie beaucoup plus diversifiée (11 types d'outils). Il est taillé dans les mêmes roches locales, ayant en plus de l'obsidienne noire translucide. Par la position stratigraphique et par la typologie des outils, cette couche rappele la dernière étape, gravetienne, de la culture de type Oaş.

https://biblioteca-digitala.ro

Unelte din piatră șlefuită descoperite la Oarța de Sus

ZOIA KALMAR

Oarța de Sus este situată în depresiunea eponimă care s-a format în zona de contact al cristalinului din Culmea Codrului cu pannonianul văii Sălajului. Acest bazinet de vale este mărginit de colinele Dealurilor Asuajului care au uneori versanții afectați de alunecări dar interfluviile sînt netede. Aici se întîlnesc soluri brune podzolice și brune argilice, puțin acidulate, bune pentru agricultură[1], ceea ce a făcut ca zona să poată fi locuită din cele mai vechi timpuri.

Meritul descoperirii așezării preistorice de la Oarța-*Măgură* se datorează muzeului județean de istorie din Baia Mare. Muzeul a efectuat pe *Măgura* cîteva sondaje. Cu acest prilej au fost descoperite locuiri aparținînd culturilor Tiszapolgár și Coțofeni[2]. Materialul arheologic din săpătură se găsește la Muzeul județean Maramureș din Baia Mare.

Sub îndrumarea profesorului T. Rusu, copiii din localitate au adunat un frumos material arheologic ce se găsește în colecțiile muzeului școlar (ceramică, unelte din silex și obsidian sau piatră șlefuită) descoperite pe raza comunei, cele mai multe de pe Măgură. Nu sînt date sigure cu privire la proveniența ficărui obiect.

În această lucrare vom prezenta uneltele din piatră șlefuită, aflate în colecția școlară[3]. Din lipsa unor detalii privind condițiile descoperirii, proveniență și naturii geologice a materialelor, ne vom limita la o prelucrare concentrată, tipologică a uneltelor socotind că în acest fel punem în circulație științifică un material arheologic deosebit de sugestiv și interesant care vine să îmbogățească harta arheologică a descoperirilor neolitice și eneolitice din nord-vestul țării.

1. E. Comșa, C. Kacsó, în **Materiale**, X, 1973, p. 47, fig. 1.
2. **Ibidem**, pp. 47—51 ; D. Popescu, în SCIV, 21, 3, 1970, p. 495.
3. Mulțumim și pe această cale prof. T. Rusu pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție pentru studiu și prelucrare acest material.

https://biblioteca-digitala.ro

Utilajul litic şlefuit are o largă gamă sortimentală, avînd diverse utilizări. Aceasta ne îndeamnă să le grupăm în două categorii : I — serii mari — topoare ; II — serii mici — săpăligi, dălţi, zdrobitoare etc.

I. — TOPOARELE.

Cu variantele :

A. — **dreptunghiulare, neperforate :** 1. — *scunde* cu secţiunea transversală plată (subvarianta a, fig 1/3, 4) ; mai înalte, cu secţiunea transversală asimetrică, aproape plan-convexă (subvarianta b, fig. 1/6, fig. 2/5) ; 2. — *mijlocii* cu secţiunea transversală plată (subvarianta a, fig. 1/1—2, 7) ; mai înalte, cu secţiunea asimetrică, plan-convexă (subvarianta b, fig. 1/8, 9, fig. 2/3) ; 3. — *lungi* cu secţiunea plan-convexă (subvarianta b, fig. 1/5, 10—11, fig. 2/1—3, ultimele trei avînd tăişul asimetric).

B. — **Topoare trapezoidale, neperforate** cu variantele : 1. — *scunde* cu secţiunea transversală trapezoidală (subvarianta a, fig. 2/6) ; 2. — *mijlocii*, mai înalte, cu secţiunea transversală ovoidal-trapezoidală, asimetrică (subvarianta b, fig. 2/4) ; 3. — *lungi*, cu secţiunea transversală plată (subvarianta a, fig. 2/1) ; mai înalte, cu secţiunea transversală trapezoidală (subvarianta b, fig. 2/2) ;

C. — **Topoare-ciocan, perforate** (fig. 2/7) ;

D. — **Topoare perforate cu ceafa lungă** (fig. 2/9).

II. — A. — **Dălţile** sînt plate, cu secţiunea trapezoidală (subvarianta a. fig. 4/5, 6) ; mai înalte, cu secţiunea trapezoidală (subvarianta b, fig. 4/2) ;

B. — **Zdrobitoarele** sînt lungi şi au fost confecţionate prin refolosirea topoarelor cu tăişul spart (fig.3/4, 6, fig. 4/1).

C. — **Topor-daltă** (a), un tip deosebit, lung, cu secţiunea transversală ovală, înaltă (fig. 4/3). Acest tip de topor-daltă este o piesă deosebită apărînd cu predilecţie în zonele centrale şi nordice ale Transilvaniei : în zona oraşului Turda[4] şi la Căprioara-*Poieni*[5]. Piesa prin dimensiuni şi formă aminteşte de „brăzdarele de plug", folosite în special în mediul liniarband-keramik. Aceeaşi funcţionalitate pare să aibă şi o piesă care, prin profilul său, indică folosirea ei ca „brăzdar de plug" (b, fig. 4/4). Chiar dacă nu se cunosc alte exemplare asemănătoare existenţa tipului anterior descris (fig. 4/3), şi al piesei de la Cristeştii Ciceului[6], ne îndeamnă la asemenea asocieri de idei.

D. — Fragmentele de piatră, cu urme de prelucrare, aparţin unora din subvariantele sus-menţionate (fig. 2/8, fig. 3/7—9). Tot în categoria pieselor ce nu pot fi definite, amintim şi un obiect ovoiform, plat cu ascuţire spre vîrf (fig. 3/5).

Materia primă din care sînt confecţionate aceste unelte este formată din : andezite, şisturi menilitice şi nisipoase, marne etc., roci luate din zonă.

4. Informaţii amabile Gh. Lazarovici.
5. Gh. Lazarovici, în **Acta MP**, 1, 1977, p. 37, fig. 2/4, 3/3.
6. Muzeul de istorie al Transilvaniei, inv. nr. 1717.

https://biblioteca-digitala.ro

Prezenţa materiei prime cît şi cantitatea mare de unelte descoperite la Oarţa de Sus pare să nu demonstreze existenţa aici a unor „ateliere", deoarece tot utilajul litic are urme de folosire. Topoarele au tăişul cioplit sau uzat, fiind adeseori refolosite ca zdrobitoare ; nu s-au găsit nici nuclee de piatră, sau fragmente de unelte în curs de prelucrare. Atelierul, ar trebui, poate, căutat în împrejurimi.

Marea cantitate de pietre şlefuite, precum şi microlitele (silex şi obsidian), descoperite pe raza comunei, atrage atenţia asupra existenţei unor locuiri neolitice, nedescoperite încă. În colecţia şcolii generale, există fragmente ceramice cu incizii, tortiţe şi tuburi de scurgere, în genul celor liniarbandkeramice, avînd analogii la Bükkaranyos-*Földvár*[7], Hòdmezövásàrhely-*Szakàlhát*[8], Sonkàd[9] etc. Uneltele de la Oarţa de Sus au, de asemenea, corespondente în acest mediu cultural[10], precum şi la Berea[11], Arad-*Grădiştе* etc., în alte civilizaţii.

Topoarele de tip A şi B se întîlnesc, mai ales, în neoliticul mijlociu şi tîrziu, în cultura ceramicii liniare, în grupul Ciumeşti, în grupul Iclod-Cluj[12], în culturile Tisa, Dudeşti[13], şi Vinca[14]. Alături de topoarele perforate, acestea dăinuiesc şi în eneolitic, fiind întîlnite în culturile Tiszapolgár[15] şi Coţofeni[16], dar în număr foarte redus. Toporul de tip C poate fi găsit atît în mediul Tiszapolgàr[17], cît şi în cultura Coţofeni[18].

Dălţile îşi încep evoluţia încă din neoliticul timpuriu, fiind însă deosebit de numeroase în neoliticul mijlociu şi tîrziu iar mai apoi vor începe să scadă numeric.

Numărul mare al topoarelor de mici dimensiuni, precum şi al dălţilor presupun existenţa şi a unui orizont neolitic de locuire în raza comunei, foarte probabil pe *Măgură*. Prezenţa topoarelor perforate ce dăinuiesc în eneolitic arată că acestea pot fi contemporane şi aparţin locuirii eneolitice semnalate pe *Măgură*.

În atenţia celor care vor studia şi prelucra materialele ceramice trebuie să stea şi posibilitatea existenţei unor descoperiri neolitice tîrzii după cum pare să o ceară topoarele şi dălţile. În muzeul şcolar din Oarţa se mai găsesc şi fragmente ceramice care urmează să fie prelucrate. Uneltele din piatră nu sînt, în general, elemente sigure de datare decît dacă sînt coroborate cu in-

7. N. Kalicz, J. Makkay, **Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene**, Budapesta, 1977, pl. 175/24.
8. **Ibidem**, pl. 158/1—3, 5, 159/7.
9. J. Korek, în **Act Arch Bp**, 29, 1—2, 1977, fig. 24/3.
10. N. Kalicz, J. Makkay, **Op. cit.**, fig. 161/17—18, 20—23.
11. E. Comşa, în **Muzeul Naţional**, II, 1975, fig. 6 ; o altă piesă în Muzeul judeţean din Baia Mare inv. nr. 886.
12. Gh. Lazarovici, în **Acta MN**, XIV, 1977, fig. 1/6 ; Idem, în **StComC**, II, 1977, p. 211 şi urm., precum şi materialul provenind de la Cluj, P-ţa Ştefan cel Mare, vezi, Gh. Lazarovici, R. Ardevan, Z. Kalmar, **Descoperiri neolitice fortuite la Cluj Piaţa Ştefan cel Mare**, comunicare pentru sesiunea Muzeului de istorie al Transilvaniei, Cluj Napoca, 1981.
13. M. Nica, T. Niţa, în **Dacia**, XXIII, 1979, fig. 9/4, 6—8.
14. Gh. Lazarovici, **Gornea-preistorie**, Reşiţa, 1977, pl. XXVIII/2—3, 5—8, XXXII/1, 2, 5, 6, 8.
15. I. Bognár-Kutzian, **The Early Copper Age Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin**, Budapesta, 1972, pl. XXXIII/1, XXXIV/6; Idem, **The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár-Basatanya**, Budapesta, 1963, pl. V/3, 18 ; pl. XIX/2, LXXII/6 ; Z. Kalmar, în **Acta MN**, XVII, 1980, fig. 3/3.
16. P. Roman, **Cultura Coţofeni**, Bucureşti, 1976, pl. 10/1.
17. I. Bognár-Kutzián, **Op. cit.**, pl. XIX/1.
18. P. Roman, **Op. cit.**, pl. 9/11.

https://biblioteca-digitala.ro

formații suplimentare bazate pe studiul ceramicii și al stratigrafiei. Aceste materiale ar necesita efectuarea unor mici sondaje și a altora noi în puncte nou descoperite, pentru lămurirea unor probleme deosebit de importante privind evoluția civilizațiilor neolitice din aceste zone ale țării, pentru îmbogățirea patrimoniul cultural național.

THE POLISHED STONE TOOLS DISCOVERED AT OARȚA DE SUS (MARAMUREȘ DISTRICT)

(*Summary*)

The study presents the tools made of polished stone which can be found in the school museum at Oarța de Sus. The stone tools are presented typologically and they belong to the Neolithic and Cooper Age. It seems necessary to investigate the places mentioned here in order to clarify tha archeological state in this part of the country.

https://biblioteca-digitala.ro

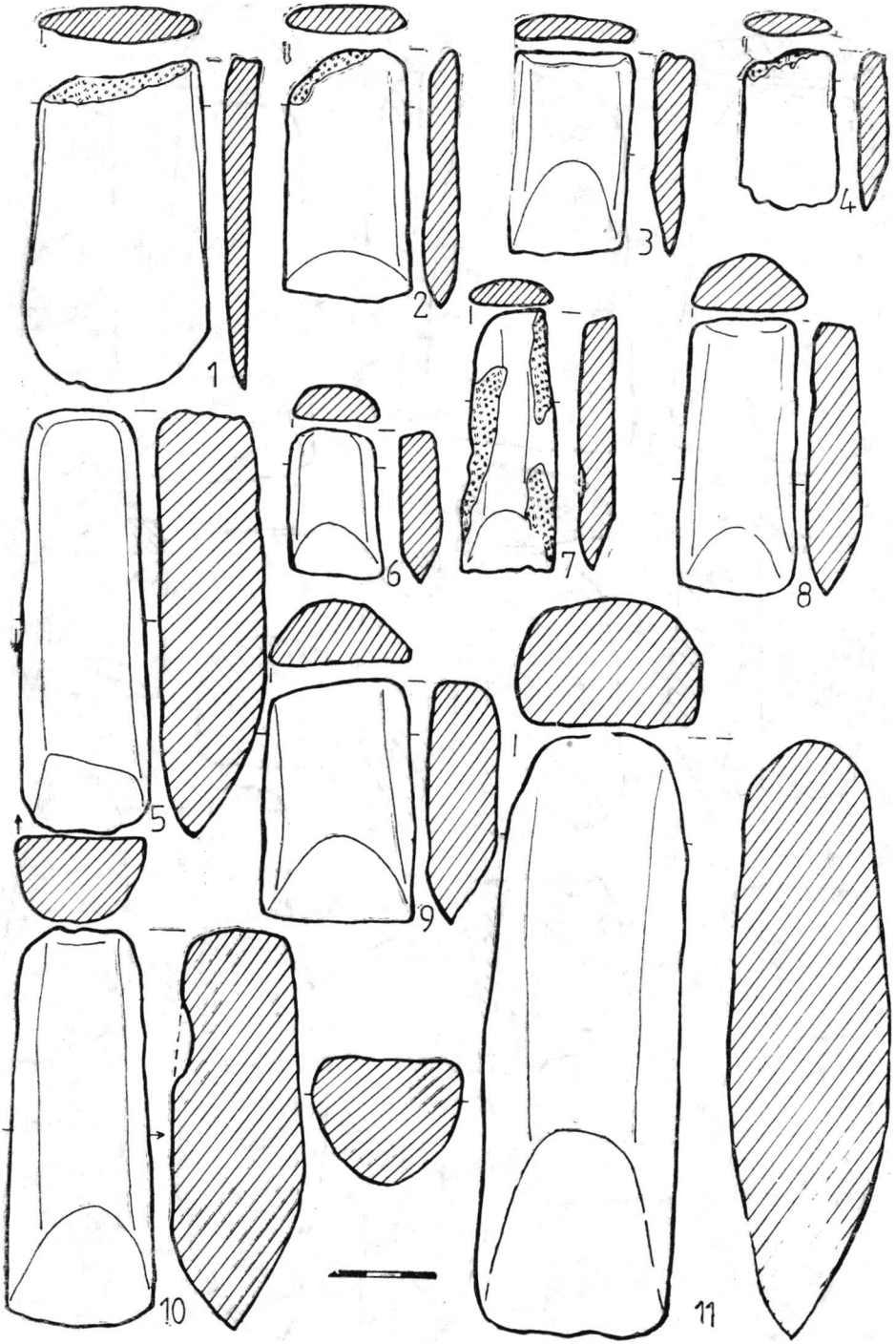

https://biblioteca-digitala.ro

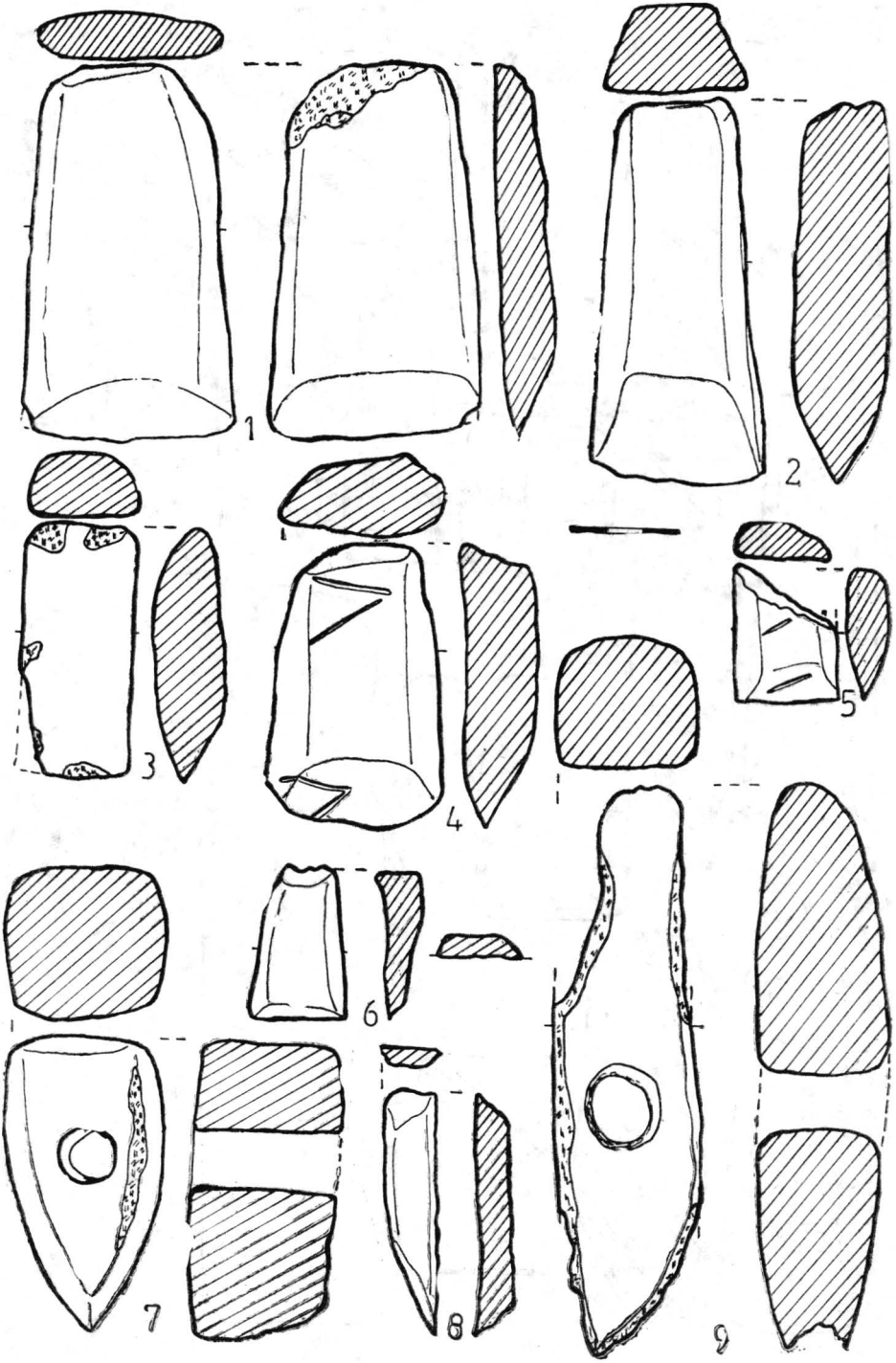

https://biblioteca-digitala.ro

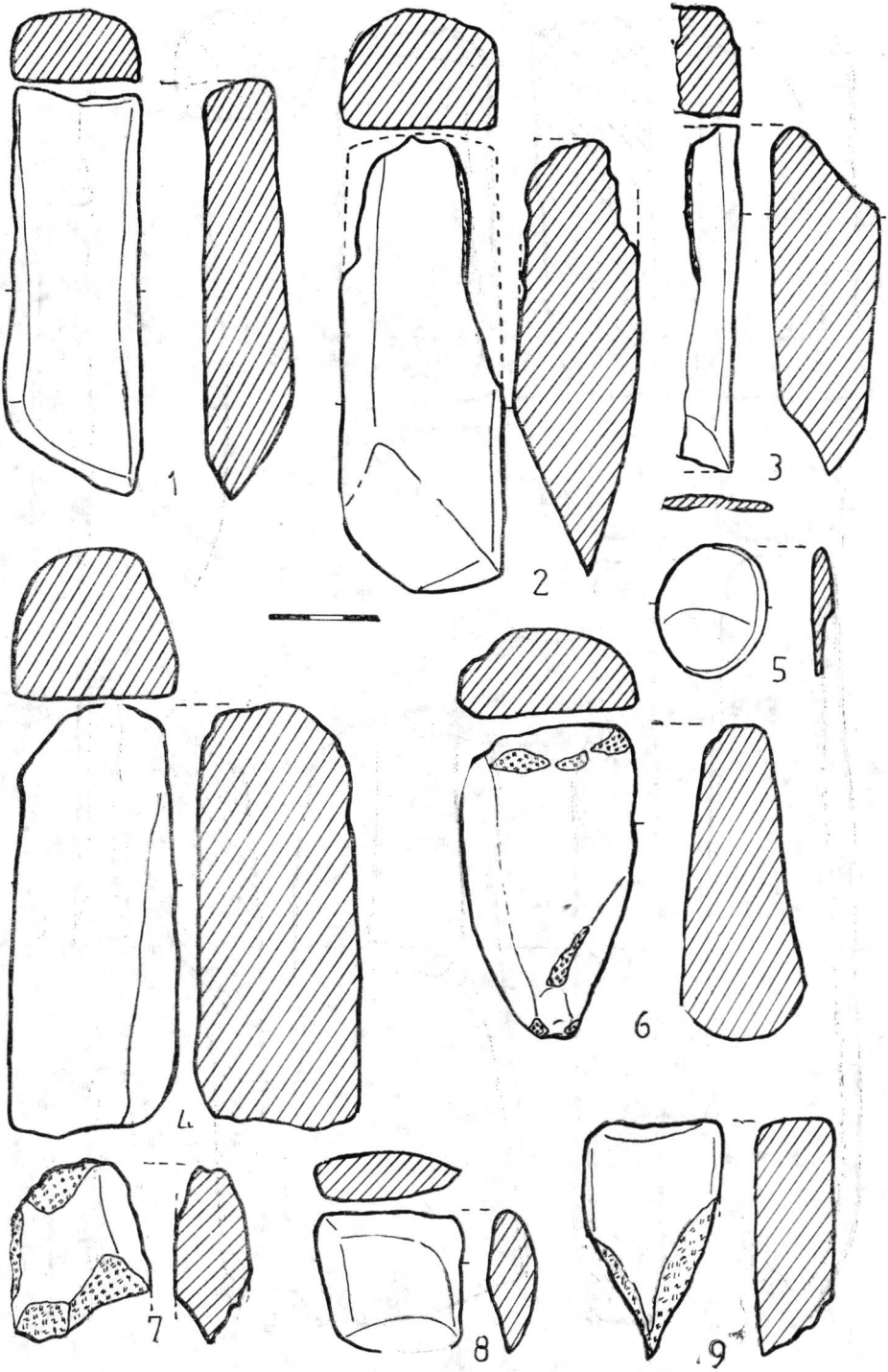

https://biblioteca-digitala.ro

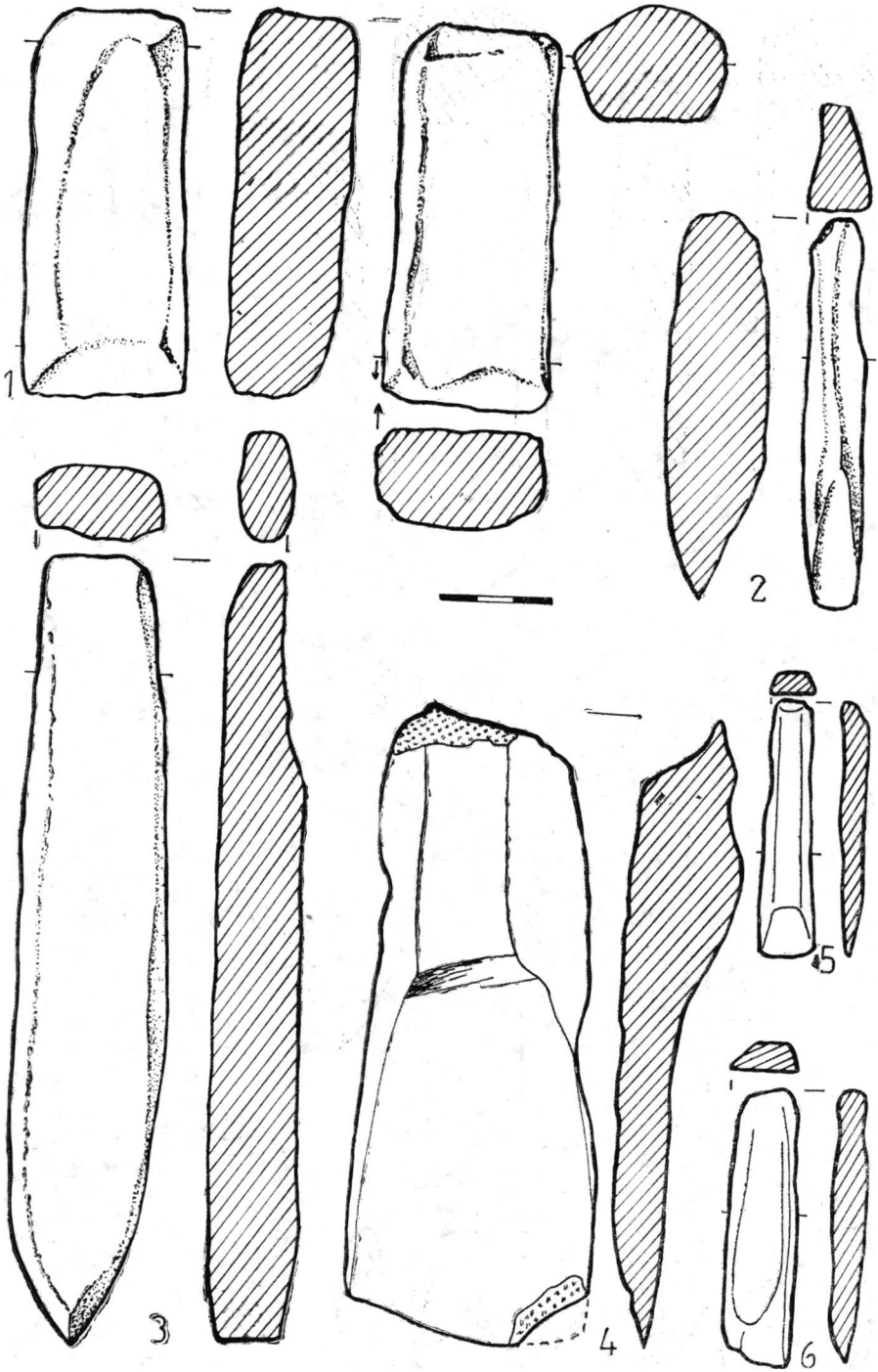

https://biblioteca-digitala.ro

Depozitul de bronzuri de la Lăpuş

CAROL KACSÓ

În apropiere de necropola tumulară de la Lăpuş, pe locul numit *Secătura Savului*, un deal aflat în prelungirea terasei *Podancu Mare*, pe care sînt amplasaţi tumulii din gruparea II[1], la cca. 500 m sud-est de aceştia, a fost descoperit un depozit de bronzuri.

Primele informaţii cu privire la depozit au fost obţinute de M. Rusu în anul 1961, cu prilejul săpăturilor ce le efectua în necropolă. Atunci, localnicul N. Jurj i-a relatat că, în primăvara anului 1932, a găsit, pe versantul sudic al numitului deal, la rădăcina unui copac răsturnat, mai multe piese de bronz. Potrivit spuselor sale, s-ar fi găsit atunci opt brăţări, două spade cu mînerul plin, două celturi şi o daltă. Dintre aceste piese, M. Rusu a achiziţionat pentru Muzeul de Istorie al Transilvaniei din Cluj Napoca (MIT) două celturi şi două brăţări, restul descoperirilor fiind considerate atunci pierdute[2].

În vara anului 1967, N. Jurj ne-a predat din acelaşi depozit cîteva din obiectele pe care între timp le-a regăsit (Mînerul unei spade, o daltă şi o seceră fragmentară) şi ne-a arătat pe *Secătura Savului* locul presupus de descoperire a lor. Am deschis aici o casetă de 3/4 m, fără a putea recupera vreun obiect. În timp ce efectuam cercetarea, N. Paşca, pe atunci elev în Lăpuş, ne-a informat că, în cursul anului 1961, a găsit şi el, foarte aproape de locul unde executam săpătura, mai multe obiecte de bronz. Acestea au fost achiziţionate de noi pentru Muzeul judeţean Maramureş din Baia Mare (MJM). Am deschis o casetă, tot de 3/4 m, şi în locul indicat de N. Paşca, ce se afla aproape de culmea dealului. Am găsit aici, la adîncimea de 0,35 m, o mică turtă de bronz.

Date fiind apropierea locurilor de găsire indicate de cei doi descoperitori, precum şi identitatea cronologică a bronzurilor din cele două loturi de piese recuperate, este sigur că ele aparţin unui singur depozit, punctul lor de depunere fiind cel ce ne-a fost arătat de către N. Paşca, unde am

1. Pentru topografia necropolei vezi C. Kacsó, „Dacia", N.S., XIX, 1975, p. 48.
2. M. Rusu, I. Ordentlich, **Necropola tumulară hallstattiană de la Lăpuş** (în manuscris).

https://biblioteca-digitala.ro

găsit şi noi, după cum s-a văzut, o piesă. Incertă rămîne doar apartenenţa la depozit a unui singur obiect — mînerul de spadă — întrucît el pare să dateze (vezi mai jos) dintr-o perioadă mult mai recentă decît restul bronzurilor din depozit.

Descoperirea pieselor : 1 Celt cu plisc masiv, secţiunea corpului rectangulară (pl. I/1). 2 Celtul de acelaşi tip, de dimensiuni mai mici, una din feţe şi porţiunea cu toartă rupte din vechime (pl. I/2). 3 Celt de tip transilvănean, varianta M. Rusu A_1 (pl. I/3). 4 Celt cu manşonul aproape drept, secţiunea corpului ovală, fără tortiţă (pl. I/4). 5 Celt masiv cu manşonul drept şi îngroşat, secţiunea corpului ovală, decorat cu linii reliefate pe ambele feţe ale corpului, deteriorat în zona tortiţei (pl. I/5). 6 Daltă cu toc, manşonul neîngroşat şi secţiunea corpului rotundă (pl. I/6). 7 Seceră cu buton, muchia îngroşată, vîrful drept, neornamentată (pl. I/7). 8 Seceră fragmentară de acelaşi tip, lipseşte partea dinspre vîrf, deteriorată în apropierea butonului (pl. I/8).9—15 Brăţări din bară subţire cu secţiunea rotundă, capetele subţiate, lipite sau foarte uşor îndepărtate, ornamentate cu crestături (pl. I/9—15). 16—17 Brăţări din bară masivă cu secţiunea rotundă, capetele subţiate, ornamentate cu crestături, una avînd un capăt rupt (pl. I/16, 17). 18 Brăţară din bară subţire cu secţiunea rotundă, capetele subţiate şi uşor îndepărtate, neornamentată (pl. II/18). 19—20 Brăţări cu secţiunea rombică, capetele subţiate, la una aproape lipite, la cealaltă îndepărtate, unul din capete fiind şi torsionat (pl. II/19—20). 21—25 Verigi de picior, una cu capetele subţiate lipite, celelalte cu capetele suprapuse (pl. II/21—25). 26 Topor cu gaură de înmănuşare transversală, tubul de înmănuşare ornamentat cu linii incizate dispuse în triunghiuri alăturate, iar pe margini cu crestături, lama cu secţiunea octogonală (pl. II/26). 27 Mîner de spadă cu antene, îngroşat la mijloc, antena formată dintr-un spin central şi două braţe îndoite în mod diferit, fiind păstrată şi o mică parte din lamă, care avea o nervură mediană reliefată (pl. II/27). 28 Turtă (pl. II/28).

Cele mai multe dintre piese sînt acoperite cu o patină de bună calitate, de culoare verde închis.

Dimensiunile, locul de păstrare şi numerele de inventar sînt următoarele[3] :

Nr. crt.	Lungimea	Diametrul	Greutate	Loc de păstrare	Nr. inv.
1	2	3	4	5	6
1	0,119 m	—	308 gr	MIT	20158
2	0,092 m	—	130 gr	MJM	196
3	0,101 m	—	172 gr	MJM	194
4	0,102 m	—	152 gr	MIT	20159
5	0,122 m	—	285 gr	MJM	195

3. M. Petrescu-Dîmboviţa, **Depozitele de bronzuri din România**, Bucureşti, 1977, p. 62, pl. 51/1—17 publică o parte din depozit. Numărul pieselor recuperate, precum şi repartiţia lor pe muzee sînt însă diferite faţă de cele indicate de autor.

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6
6	0,065 m	—	—	MJM	176
7	0,182 m	—	125 gr	MJM	197
8	—	—	54 gr	MJM	177
9	—	0,064 m	35 gr	MJM	189
10	—	0,065 m	42 gr	MJM	187
11	—	0,065 m	34 gr	MJM	188
12	—	0,066 m	37 gr	MJM	183
13	—	0,066 m	37 gr	MJM	186
14	—	0,066 m	35 gr	MJM	185
15	—	0,064 m	—	MJM	184
16	—	0,07/0,092 m	—	MIT	20160
17	—	0,075 m	97 gr	MIT	20161
18	—	0,065 m	41 gr	MJM	190
19	—	0,077 m	41 gr	MJM	192
20	—	0,065 m	20 gr	MJM	191
21	—	0,128 m	150 gr	MJM	182
22	—	0,112 m	160 gr	MJM	178
23	—	0,112 m	166 gr	MJM	181
24	—	0,114 m	171 gr	MJM	179
25	—	0,116 m	161 gr	MJM	180
26	0,130 m	—	215 gr	MJM	193
27	0,146 m	—	272 gr	MJM	175
28	—	—	57 gr	MJM	198

Potrivit informaţiilor primite, confirmate de altfel şi de cercetările pe care le-am efectuat, în locul în care au apărut bronzurile, n-au fost găsite şi resturi ceramice. Este cert deci că piesele n-au fost depuse într-un vas de lut, ci fie direct în pămînt, fie într-un vas de lemn sau săculeţ de pînză etc.

Dintre piesele descrise, celturile cu plisc, celtul de tip transilvănean, dalta cu toc, brăţările şi verigile de picior sînt piese comune într-un număr foarte mare de descoperiri din Bazinul carpatic, a căror încadrarea tipologică şi cronologică a fost în repetate rînduri discutată, fapt ce ne scuteşte de abordarea aici a acestor probleme[4].

În privinţa celtului de tip transilvănean, este de remarcat totuşi raritatea sa printre descoperirile de bronzuri din nordul Transilvaniei[5].

Celtul nr. 4 aparţine unei variante a celturilor cu manşonul drept. Din păcate el este deteriorat tocmai în zona manşonului, astfel că sînt greu de

4. Pentru analogiile din Transilvania vezi M. Petrescu-Dîmboviţa, **op. cit.**, passim.
5. Spre exemplu, în jud. Maramureş erau cunoscute pînă nu de mult doar 15 celturi de acest tip, vezi C. Kacsó „Marmaţia", III, 1977, p. 32; idem, SCIVA, 31, 1980, p. 296 şi 298. O descoperire recentă a unui mare depozit de bronzuri la Bogdan Vodă (peste 280 de piese), ce datează din perioada Hallstatt A, măreşte numărul de celturi de tip transilvănean din această zonă, totuşi el este cu mult mai mic decît al celturilor cu plisc. Similară este situaţia şi în Cîmpia someşană, unde au fost găsite 14 exemplare întregi şi fragmente de celturi de tip transilvănean, vezi T. Bader, **Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei**, Bucureşti, 1978, p. 86.

https://biblioteca-digitala.ro

făcut precizări mai amănunțite. Avînd în vedere prezența, e drept nu foarte numeroasă în comparație cu celturile de alt tip (celturi cu plisc, celturi transilvănene etc.), a celturilor cu manșonul drept, neornamentate în depozitele din Bronzul tîrziu, Hallstattul timpuriu[6], putem încadra și exemplarul nostru cu siguranță în aceste perioade.

Celtul nr. 5 face parte din categoria celturilor cu manșonul drept, îngroșat și cu decor plastic. Această categorie de celturi apare deja în depozitele din Bronzul tîrziu, dar este mai bine reprezentată în cele din Hallstatt-ul timpuriu. Decorul pe celtul de la Lăpuș, constînd din două linii oblice ce nu se întîlnesc, flancate de cîte o linie aproape verticală, apare însă destul de rar. Analogiile exacte ale celtului nostru se află în depozitul de la Aiud, datat în Ha A[7].

Toporul cu gaură de înmănușare transversală este o piesă unicat, considerat ca aparținînd foarte probabil categoriei de arme de lux[8]. Toporul se remarcă nu numai printr-o formă puțin obișnuită, dar și prin decorul său de linii incizate fine, care este asemănător ca execuție și dispunere cu ornamentul de caneluri fine de pe cîteva vase din necropola tumulară de la Lăpuș[9].

În timp ce în Bronzul mijlociu apar numeroase topoare decorate, începînd cu Bronzul tîrziu topoarele de acest fel constituie raritați, cele cîteva, cum sînt unele dintre topoarele de tip Drajna sau toporul cu disc și spin de la Dumbrăvioara[10], reprezentînd, la fel ca și piesa de la Lăpuș, exemplare de excepție, avînd probabil o funcționalitate aparte. Decorul de incizii fine nu dispare însă, el fiind folosit în continuare pentru ornamentarea altor categorii de bronzuri (spade, cuțite, vîrfuri de lance, vase de bronz, piese de podoabă și îmbrăcăminte).

O caracteristică interesantă a depozitului de la Lăpuș este asocierea în cadrul lui a diferitelor tipuri și variante de brățări. Datorită timpului în-

6. Boqata (M. Petrescu-Dimbovița, **op. cit.**, pl. 121, 1) ; Călina (**Ibidem**, pl. 30, 2) ; Ciumești (**Ibidem**, pl. 132, 12 — tipar) ; Dobrocina (**Ibidem**, pl. 41, 9) ; Drajna de Jos (A. D. Alexandrescu, **InvArch**, Roumanie, 2, R15 d, 29) ; Duda (M. Petrescu-Dimbovița, **op. cit.**, pl. 80, 10) ; Lăpuș (C Kacsó, Dacia, N.S. XIX, 1975, fig. 1, 6 și un tipar inedit din T. 16) ; Pecica (M. Petrescu-Dimbovița, **op. cit.**, pl. 176, 29, 30) ; Perișor (T. Soroceanu, A. Reteqan, Dacia, N.S. XXV, 1981, fig. 28, 9) ; Răchita (I. Berciu, D. Berciu, Apulum, III, 1949, fig. 28, 3); Sintana (inedit în col. Muz. Arad, informație E. Dörner) ; Suciu de Jos (M. Petrescu-Dimbovița, **op. cit.**, pl. 65, 10) ; Spălnaca II (**Ibidem**, pl. 194, 21) ; Uioara de Sus (**Ibidem**, pl. 216, 11, 13) ; Valea Largă (M. Roska, **Repertórium**, fig. 209, 7) ; Zimandu Nou (M. Petrescu-Dimbovița, **op. cit.**, pl. 277, 14) ; Aranyos 1 (J. Hampel, **Bronzkor**, pl. 217, 4—6) ; Kemecse (**Ibidem**, pl. 236, 10 ; Lázárpatak (**Ibidem**, pl. 108, 21) ; Miskolc (T. Kemenczei, ÉvkMiskolc, V, 1965, pl. 12, 1); Nagyhalász (A. Josa, T Kemenczei, ÉvkNyiregyháza, VI—VII, 1965, pl. 6, 4) ; Rohod (**Ibidem**, pl. 50, 13) ; Tállya (T. Kemenczei, ÉvkMiskolc, VIII, 1969, pl. 3, 3) ; Bodroq (V. Budinsky-Krička, ŠtZ. 18, 1970, fig. 6, 13) ; Dreslavice (J. Pavelčik, **Přehlad výzkumu**, 1963, pl. 11, 1, 6. 7 ; 12, 8) ; Gemer (J. Paulik, ŠtZ, 15, 1965, pl. 6, 4) ; Jablonice (M. Novotna, **Die Äxte und Beile in der Slowakei, PBF**, IX, 3, 1970, pl. 42, 766) ; Ožďany (J. Paulik, **op. cit.**, pl. 14, 4) ; Silțe (F. M. Potușniak, **Arheologicini znahidki bronzovovo ta zaliznovo viku na Zakarpatti**, Ujgorod, 1958, pl. 19) ; Suskovo (K. Berniakovici, SlovArch, VIII-2, 1960, pl. 2, 3).

7. M. Petrescu-Dimbovița, **op. cit.**, pl. 102, 5, 6. Pentru încadrarea cronologică a depozitului de la Aiud vezi și M. Rusu, în **Studien zur Bronzezeit, Festschrift für Wilhelm Albert v. Brunn**, Mainz/Rhein, p. 375 sqq.

8. A. Vulpe, **Äxte und Beile in Rumänien**, I, **PBF**, IX, 2, 1970, p. 65 (Locul de descoperire este indicat greșit — Tg. Lăpuș. Informația a fost preluată și de A. Mozsolics, **Bronze-und Goldfunde des Karpatenbeckens**, Budapest, 1973, p. 155, unde apare ca provenit din depozitul Tg. Lăpuș IV). O piesă de formă apropiată, menționată și de A. Vulpe, se află în depozitul de la Drajna de Jos (A. D. Alexandrescu, **op. cit.** R15 a, 4).

9. C. Kacsó, **op. cit.**, fig. 11, 4—6.

10. A. Vulpe, **op. cit.**, pl. 24, 338 ; C. Kacsó, Acta Mus Nap, XV, 1977, p. 57 sqq. Un fenomen similar se constată și la pumnale.

https://biblioteca-digitala.ro

delungat în care sînt folosite, brățările cu secțiunea rotundă, ornamentate cu crestături și cele neornamentate, ca și brățările cu secțiunea rombică sînt însă puțin concludente în privința aprecierilor cronologice, spre deosebire de cele ornamentate cu decor geometric, la care o anumită categorie de decor este utilizată un timp mai limitat. Astfel de brățări lipsesc însă din depozitul de la Lăpuș. În ceea ce privește brățările aici prezente, se poate remarca totuși că cele cu secțiunea rotundă sînt mai frecvente în depozitele din Bronz D, în timp ce cele cu secțiunea rombică apar în proporție aproximativ egală atît în depozitele din Bronz D, cît și cele din Hallstatt A.

Mînerul de spadă cu antene a fost descoperit, așa cum s-a văzut mai sus, împreună cu celelalte bronzuri. După afirmațiile lui N. Jurj, spada a fost găsită întreagă, lama fiind ruptă ulterior. În prezent, informația descoperitorului nu mai poate fi verificată, deoarece și locul rupturii este acoperit de patină. În ceea ce privește patina mînerului, mai este de consemnat că ea este identică cu cea a majorității pieselor din depozit, ceea ce constituie într-o orecare măsură un indiciu că condițiile și timpul de zacere ale acestei piese au fost aceleași cu ale celorlalte obiecte.

Totuși, apartenența mînerului de spadă cu antene la depozit este problematică datorită diferenței mari între datarea general acceptată a spadelor de acest tip[11] și încadrarea cronologică a restului pieselor. Pe de altă parte însă, trebuie remarcat faptul că atît spadele cu antene din Transilvania, cît și cele din alte zone prezintă deosebiri chiar esențiale în privința modului lor de realizare față de spada de la Lăpuș.

În timp ce restul pieselor din depozit pot fi încadrate cu suficientă siguranță la sfîrșitul perioadei Bronz D, începutul perioadei Hallstatt A, spada cu antene se datează, cel puțin pe baza descoperirilor de pînă acum, cel mai devreme în perioada Hallstatt B_1. Pare exclusă posibilitatea ca întreg depozitul să fi fost depus de abia în perioada Hallstatt B_1, mai ales că o bună parte a pieselor sînt întregi și au fost folosite pînă în momentul depunerii lor. Ar rămîne ca soluții de rezolvare a situației de la Lăpuș fie aceea de a considera spada cu antene ca piesă izolată, întîmplător (sau intenționat ?) depusă chiar în locul în care s-au depozitat înainte vreme alte piese, fie aceea că ea se datează din aceeași perioadă cu celelalte bronzuri. Cea de a doua alternativă, într-o măsură mai verosimilă, dacă ținem seama de informațiile cu privire la condițiile de descoperire, dar și de diferențele de formă dintre spadele cu antene provenite din alte zone și spada de la Lăpuș, va putea fi acceptată doar dacă ea va fi confirmată de o nouă descoperire de astfel de spadă într-un mediu atît de timpuriu (sfîrșitul perioadei Bronz D — începutul perioadei Hallstatt A).

Avînd în vedere condițiile de descoperire și recuperare a pieselor depozitului, este sigur că el a conținut inițial un număr mai mare de obiecte.

11. H. Müller-Karpe, **Die Vollgriffschwerter der Urnenfelderzeit aus Bayern, Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, 6**, München, 1961, p. 52 sqq. (cu literatura mai veche); P. Németh, I. Torma, KözlVeszprém, 1965, p. 61; A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., X, 1966, p. 129 sqq.; V. Bianco Peroni, **Die Schwerter in Italien, PBF**, IV, I, 1970, p. 112 sqq.; M. Novotná, **Die Bronzehortfunde in der Slowakei**, Bratislava, 1970, p. 53; V. Podborský, **Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit**, Brno, 1970, p. 116, sq.

https://biblioteca-digitala.ro

În timp ce cel de al doilea lot de bronzuri a fost, se pare, recuperat în întregime, din primul lot lipsesc un număr destul de mare de obiecte, care n-au mai putut fi regăsite. Ştim doar că printre acestea din urmă erau brăţări şi o spadă întreagă, poate tot de tipul cu antene. Avem totuşi certitudinea aproape deplină că piesele ce le avem la dispoziţie ne dau o imagine completă asupra compoziţiei de tipuri de bronzuri ce l-a avut depozitul de la Lăpuş, precum şi asupra faptului că aici au fost depuse, ca şi în cazul altor numeroase depozite contemporane sau apropiate din punct de vedere cronologic, alături de piese întregi, în bună stare de folosinţă, şi obiecte deteriorate sau uzate[12]. Într-o oarecare măsură, este totuşi surprinzătoare lipsa din depozitul de la Lăpuş a topoarelor cu disc şi spin.

Depozitul de la Lăpuş aparţine, ca şi celelalte depozite descoperite pînă în prezent în Depresiunea Lăpuşului (Peteritea I, II[13], Suciu de Jos I. II[14], „Tg. Lăpuş" [15], Ungureni I, II[16], Vima Mare[17]) grupului cultural Lăpuş, ce se datează, ca şi aceste depozite, în perioadele Bronz D şi Hallstatt A[18]. Acestui grup îi aparţin şi descoperirile de bronzuri din Depresiunea Sălajului[19], precum şi, foarte probabil, cîteva depozite găsite în nordul judeţului Bistriţa Năsăud[20].

12. În timp ce spada cu antene a fost, foarte probabil, deteriorată de către descoperitor, celelalte obiecte deteriorate sau uzate din depozit au fost astfel recuperate din pămînt, ele nepurtînd nici un fel de urme de stricăciuni recente.
13. ArchÉrt, XVII, 1897, p. 433 ; **MonSzolnok-Doboka**, I, p. 117 şi V, p. 450 ; OTÉ, XXVI, 1901, p. 35 ; M. Roska, **op. cit.**, p. 222 sq, nr. 37 ; A. Vulpe, **op. cit.**, p. 58., nr. 261 ; A. Mozsolics, **op. cit.**, p. 169 ; M. Petrescu-Dîmboviţa, **op. cit.**, p. 66.
14. E. Orosz, ÉvkSzolnok-Doboka, p. 21, nr. 5 ; M. Roska, **op. cit.**, p. 21, nr. 76 ; A. Vulpe, **op. cit.**, p. 82, nr. 364 şi p. 84, nr. 376, pl. 26 şi 27 ; A. Mozsolics, **op. cit.**, p. 118 ; M. Petrescu-Dîmboviţa, **op. cit.**, p. 69, pl. 65, 2—4, 8—10.
15. ArchÉrt, XV, 1895, p. 284, cu fig. la p. 192 ; J. Hampel, **op. cit.**, pl. 248, 1, 2 ; E. Orosz, **op. cit.**, p. 30, nr. 63—64; **MonSzolnok-Doboka**, I, p. 116; M. Roska, **op. cit.**, p. 153, nr. 44; A. Vulpe, **op. cit.**, p. 58, nr. 258 şi p. 99 sq., nr. 567, pl. 17 şi 41 ; A. Mozsolics, **op. cit.**, p. 155 ; M. Petrescu-Dîmboviţa, **op. cit.**, p. 70, 114 şi 151, pl. 66, 7—9 şi 215, 10, 11. În prima dintre lucrările mai sus citate se menţionează că în col. Floth din Beclean se găseau nouă obiecte de bronz, care au fost descoperite, probabil, la Tg. Lăpuş, dar nu par să fi aparţinut unui singur depozit, întrucît patina lor se deosebeşte. Astfel, se distinq trei grupuri de piese, ce se atribuie fiecare cîte unei descoperiri aparte. Pe baza acestui sumar şi echivoc raport, în literatura de specialitate s-a acreditat ideea existenţei a trei depozite provenite de la Tg. Lăpuş. În acest sens nu există însă nici o certitudine, întrucît patina deosebită a unor piese nu exclude în nici un fel aparteneţa acestora la acelaşi depozit. S-ar putea deci, ca şi în acest caz, să fie vorba de un singur depozit, care, pe baza celtului cu decor unghiular, s-ar data în Hallstatt A. În aceeaşi lucrare, la p. 285, se spune că în col. Floth se găseau şi patru fragmente de celturi, trei fragmente de topoare şi un fragment de seceră, care au fost descoperite în împrejurimile localităţii Tg. Lăpuş. Nici în cazul acestei menţionări nu putem avea certitudinea că este vorba de un depozit sau despre piese izolat descoperite şi reunite apoi într-o colecţie.
16. Gy. Primics, TTK, XVIII 1886, p. 317 ; E. Orosz, ÉvkSzolnok-Doboka, I, p. 23, nr. 18 şi III, p. 55 sq.; **MonSzolnok-Doboka**, I, p. 117 şi II, p. 292; M. Roska, **op. cit.**, p 50, nr. 218; idem, Közl, IV, 1944, p. 47 sq. ; M. Rusu, Dacia, N.S. IV, 1960, p. 164, nr. 8 ; A. Vulpe, **op. cit.**, p. 58, nr. 249—252, p. 81, nr. 360,p. 85, nr. 435, 436, p. 86, nr. 453, p. 94, nr. 538, p. 100, nr. 568, pl. 79 A ; A. Mozsolics, **op. cit.**, p. 176 sq. şi p. 185 sq. ; M. Petrescu-Dîmboviţa, **op. cit.**, p. 117 sq., pl. 273, 8—12 ; 274. În mai multe dintre lucrările menţionate, descoperirile din depozitul Ungureni II sînt citate, datorită unor confuzii în inventarele vechi ale muzeului din Cluj, ca provenite dintr-o localitate necunoscută din Transilvania sau de la Şanţ—Rodna Nouă. Meritul stabilirii provenienţei adevărate a acestui depozit îi revine lui M. Rusu. În lucrarea lui M. Petrescu-Dîmboviţa se menţionează că acestui depozit îi aparţine probabil şi o sabie, ce s-ar găsi în colecţia Muz. Baia Mare. Întrucît inventarele vechi ale muzeului nu ne mai stau la dispoziţie, nu ştim dacă o astfel de piesă a existat într-adevăr în colecţia arheologică a acestui muzeu, cert este însă că în prezent ea nu se mai află aici.
17. A. Vulpe, **op. cit.**, p. 82, nr. 370 şi p. 90, nr. 493, pl. 79 B ; T. Bader, **InvArch**, Roumanie, 6, R29 ; A. Mozsolics, **op. cit.**, p. 184 sq.; M. Petrescu-Dîmboviţa, **op. cit.**, p. 73, pl. 72, 7, 8.
18. C. Kacsó, **Necropola tumulară de la Lăpuş** (rezumatul tezei de doctorat), Cluj Napoca, 1981.
19. Idem, ActamMusPor, IV, 1980, p. 37 sqq.
20. Agrieş (G. Marinescu, Apulum, XVII, 1979, p. 91 sqq.) şi Perişor (T. Soroceanu, A. Releqan, **op. cit.**, p. 207 sqq., fig. 26—33, ambele depuse în vase cu identităţi clare în necropola tumulară de la Lăpuş.

https://biblioteca-digitala.ro

Geneza şi evoluţia grupului Lăpuş sînt strîns legate de existenţa în zonă a unei înfloritoare metalurgii, a cărei bază o constituie importantele resurse de metale neferoase ale munţilor Gutîi şi Ţibleş. Foarte probabil, aceste resurse n-au fost exploatate în mod intens decît începînd cu perioada Bronz D, dovadă în acest sens fiind faptul că din perioadele precedente ale epocii bronzului nu se cunoaşte decît un număr extrem de redus de piese de metal[21], aceasta putînd fi, eventual, importuri din alte centre metalurgice.

Activitatea metalurgică din zonă încetează odată cu sfîrşitul grupului Lăpuş, petrecut, potrivit datelor actuale, pe la mijlocul perioadei Hallstatt A. Din acest moment lipsesc atît aşezările şi necropolele, cît şi depozitele sau bronzurile izolate. A avut loc o depopulare a regiunii, determinată, foarte probabil, de pierderea importanţei sale economice, fie datorită cererii mai scăzute de metale neferoase, fie, mai probabil, datorită epuizării resurselor de minereuri exploatabile cu tehnologia acelor vremuri.

Piesele cele mai caracteristice produse în atelierele metalurgice ale grupului Lăpuş sînt topoarele cu disc şi spin, topoarele de tip Drajna, celturile cu plisc, brăţările, mai ales cele din bară subţire şi ornamentate. Nu lipsesc însă nici alte tipuri specifice epocii, cum sînt topoarele cu ceafa prelungită, celturile de tip transilvănean, diferitele variante de seceri etc.

În comparaţie cu numărul mare de obiecte prezente în depozite, numărul pieselor de metal din necropola tumulară de la Lăpuş, caracterizată de altfel printr-un inventar ceramic extrem de bogat, este foarte scăzut. Fără să intrăm aici într-o discuţie specială privind semnificaţia depozitelor, dorim doar să menţionăm că sîntem din ce în ce mai convinşi de faptul că, pe de o parte sărăcia de piese de metal din necropole, pe de altă parte abundenţa lor în depozite reflectă o particularitate a vieţii spirituale a comunităţilor tribale din Bronzul tîrziu, Hallstatt-ul timpuriu. Plasarea unor depozite în apropierea necropolelor, cum este cazul şi al depozitului de la Lăpuş, precum şi al celor două depozite, recent descoperite, de la Bicaz[22], constituie argumente în plus în această direcţie.

21. Toporul plat de cupru din necropola de incineraţie în urne de la Suciu de Sus (M. Roska, **Repertórium**, p. 90, nr. 78) şi toporul cu gaură de înmănuşare transversală de tip Hajdusámson de la Larga (M. Roska, **op. cit.**, p. 280, nr. 17, fig. 338 ; A. Mozsolics, **Bronzefunde des Karpatenbeckens**, Budapest, 1967, p. 168, fig. 10, 1 ; A. Vulpe, **op. cit.**, p. 49, nr. 202, pl. 13 ; M. Petrescu-Dîmboviţa, **op. cit.**, p. 49, pl. 19, 5). În privinţa celeilalte piese descoperite la Larga, toporul cu disc şi lama arcuită (ArchÉrt, XXII, 1902, p. 414; I. Nestor, 22 BRGK, 1932, p. 128; M. Roska, **loc. cit.**, fig. 339 ; idem, FolArch. 9, 1957, p. 63. sqq., fig. 12 ; A. Mozsolics, **loc. cit.**, fig. 10, 2 ; A. Vulpe, **op. cit.**, p. 101, nr. 570, pl. 41 ; M. Petrescu-Dîmboviţa, **loc. cit.**, fig. 19, 6), există controverse atît în legătură cu condiţiile sale de descoperire, cît şi cu datarea sa.

22. C. Kacsó, SCIVA, 31, 1980, 2, p. 295 sqq.

https://biblioteca-digitala.ro

DER BRONZEFUND VON LĂPUȘ

(*Auszug*)

Der Bronzefund von Lăpuș wurde in den Jahren 1932 und 1961 entdeckt, an einer Stelle ganz in der Nähe der bekannten Hügelnekropole, die den Namen Secătura Savului *trägt.*

Der grösste Teil der Gegenstände des Fundes stellen gemeinsame Typen einer grossen Anzahl von Funden dar, deren typologische und chronologische Eingliederung des öfteren diskutiert wurden. Ein besonderer Gegenstand stellt nur die Axt Taf. II/26 dar, welche höchstwahrscheinlich in die Gattung der Prunkwaffen gehört.

Gemäss der Mitteilungen der Entdecker, kam das Antennenschwert, welches bei der Entdeckung vollständig war, gleichzeitig mit den anderen Bronzen zum Vorschein, trotzdem ist seine Angehörigkeit zu dem Funde problematisch, dies auf Grund des zu grossen chronologischen Unterschiedes zwischen der allgemeinen akzeptierten Datierung dieser Schwertgattung (frühestens Ha B_1) und der Datierung der anderen Bronzen (Bz D — Ha A_1).

Die Wahrscheinlichkeit dass der gesamte Fund erst in der Ha B_1 deponiert wurde scheint ausgeschlossen zu sein, zumal ein grosser Teil der Stücke vollständig sind und bis zum Zeitpunkt der Deponierung benutzt wurden. Zur Lösung der Frage von Lăpuș würde nur die Möglichkeit bleiben, entweder das Antennenschwert als einen Einzelfund zu betrachten, der zufälligerweise (oder absichtlich?) an derselben Stelle, an welcher vorher andere Stücke deponiert wurden, oder jene dass es aus der gleichen Periode mit den anderen Bronzen stammen. Die zweite, in gewissen Masse einlenchtendere Alternative, wenn wir die Verschiedenheit der Form zwischen dem Schwert von Lăpuș und anderen Antennenschwertern in Betracht ziehen, könnte nur dann angenommen werden, wenn sie von einer neuen Entdeckung eines gleichen Schwertes aus einer so frühen Periode stammt (Bz D — Ha A_1).

https://biblioteca-digitala.ro

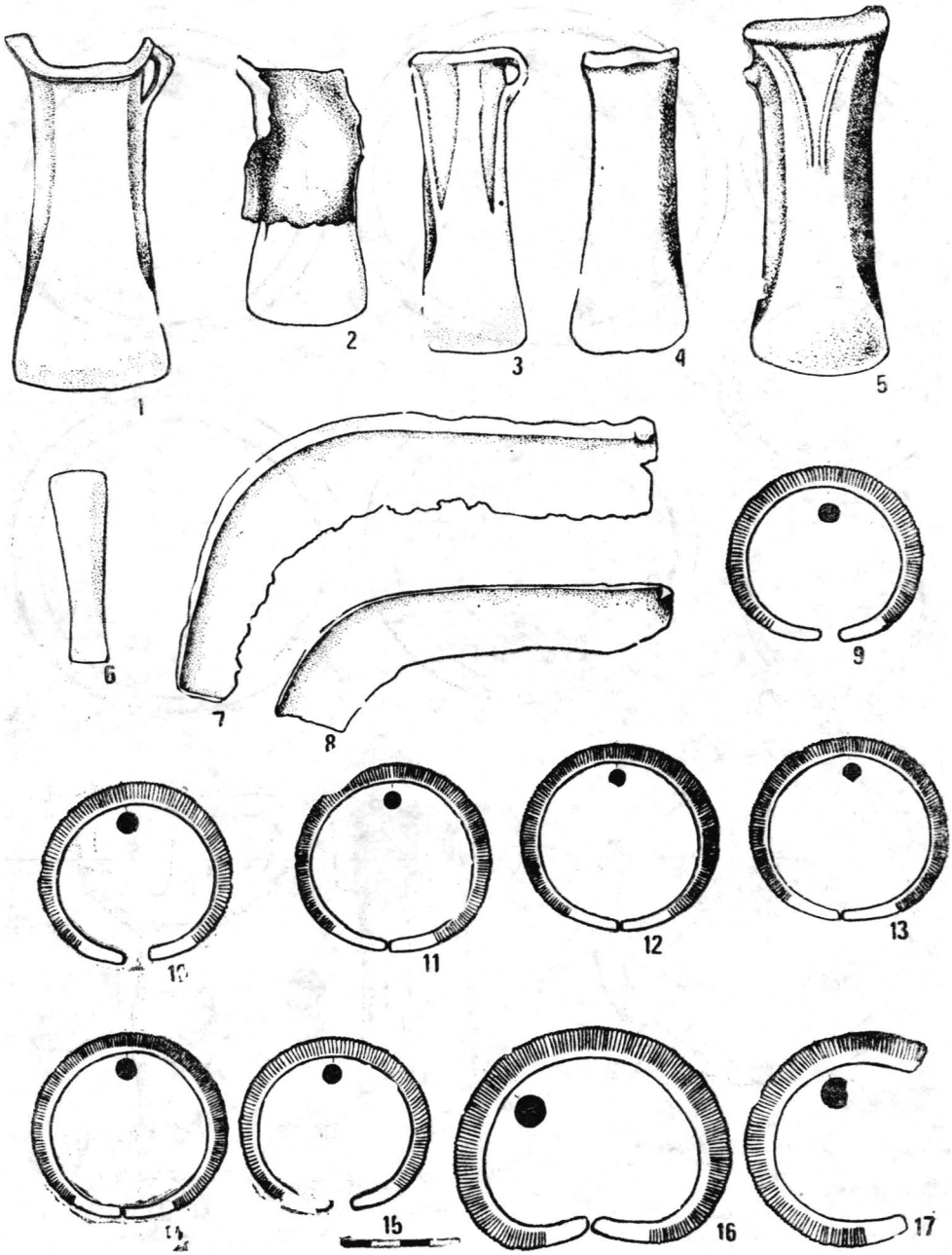

https://biblioteca-digitala.ro

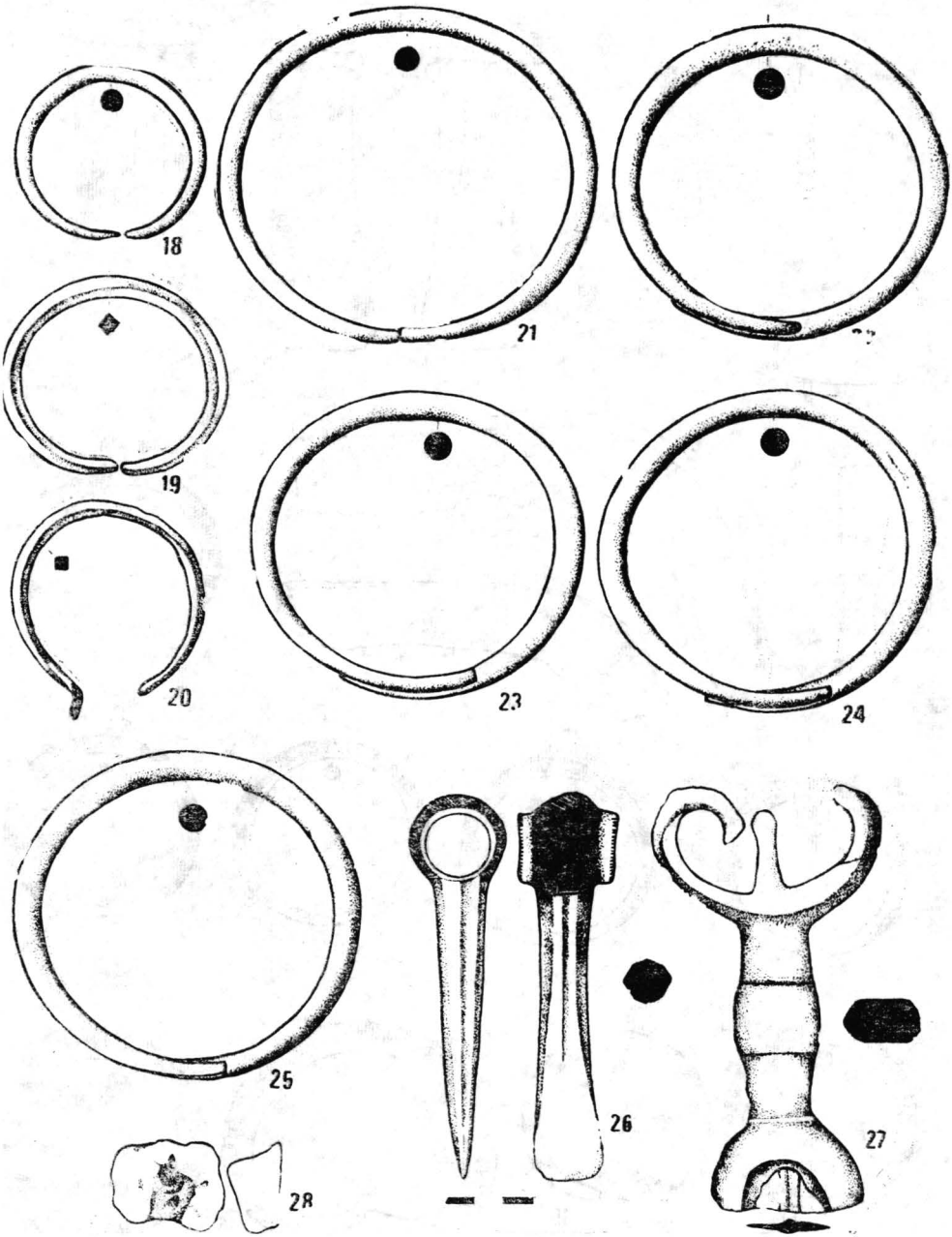

https://biblioteca-digitala.ro

Acul de bronz de la Budeşti

TIBERIU BADER

În părţile nordice ale României numărul descoperirilor arheologice aparţinînd epocii bronzului în ultimul timp, în urma cercetărilor efectuate şi a descoperirilor fortuite, a crescut în mod considerabil. Astăzi avem un mare număr de obiecte de bronz, provenind din depozite sau descoperiri izolate, găsite în nordul judeţului Maramureş (în Maramureşul istoric), din care o mare parte a fost publicată de specialişti[1], iar o altă parte, chiar descoperiri mai vechi, au rămas pînă în prezent inedite.

În cadrul acestei scurte note dorim să publicăm o descoperire de bronz din secolul trecut, care deşi este izolată, prin natura piesei, fiind mai rară impune publicarea ei. — Numele comunei Budeşti — situată în valea Cosău — este cunoscut în literatura de specialitate arheologică. Primele descoperiri din această localitatea au fost efectuate încă în a doua jumătate a secolului trecut, cînd s-au găsit aici următoarele obiecte : un fragment de cingătoare de bronz (a fost trimis la Muzeul Naţional din Budapesta), un celt de bronz (a fost în colecţia lui I. Mihàly) şi două piese : un ac de bronz şi o cataramă, care au ajuns la Muzeul liceului Bethlen Gábor din Aiud[2]. Dintre aceste obiecte publicăm acul de bronz, care astăzi se găseşte în Muzeul orăşenesc din Aiud.

Descrierea piesei :

Ac de bronz[3], cu capul în formă biconică (Nadel mit doppelkonischem Kopf), gîtul de trei ori umflat (mit dreifach geschwollenem Hals), are un

1. Depozitele de bronzuri din Maramureşul istoric au fost publicate de M. Petrescu-Dîmboviţa **„Depozitele de bronzuri din România"**, Bucureşti, 1977 (Săpînţa (pl. 10 ; 11/1—4) ; Coştiui I. II. (pl. 37/1—12) ; Crăciuneşti (pl. 37/13—16 ; 38 ; 39 ; 40/1—5) ; Dragomireşti (pl. 47/1—8) ; Ieud (pl. 50/11) ; Rozavlea III (pl. 62/5—14) ; Sarasău (pl. 63/1—4) ; Şieu (pl. 65/11—16) ; Vadu Izei (pl. 70/3—12 ; 71/1—2) ; Bîrsana (pl. 118) ; Glod (pl. 373/1—3), etc.).
2. G. Goos, **AVSL, XIII** (1876) ; **AÉ**, 1876, p. 294 ; M. Roska, **Repertórium**, p. 51, n. 220.
3. Piesa a ajuns în colecţia Liceului „Bethlen Gábor" din Aiud, în deceniul al nouălea din secolul trecut (1880 ?), din colecţia particulară a preotului Szathmári Károly. Poartă număr de inventar nr. 19 (probabil din 1880), cu următorul text : „Vértör bronzból, lelhelye Butfalva, Máramaros megye. Bronzkorszak", (Pumnal de sînge, locul descoperirii Budeşti, judeţul Maramureş, epoca bronzului). Sub nr. 20 în acest inventar este înregistrată o altă piesă descoperită tot în comuna Budeşti („Körpénz bronzból lelhelye Butfalva), Máramaros megye. Bronzkorszak". — (Monedă rotundă din bronz, locul descoperirii Bucşti, judeţul Maramureş, epoca bronzului). Piesa există şi astăzi în colecţia Muzeului orăşenesc din Aiud. E vorba de o cataramă de bronz, cu inel rotund şi cu placă dreptunghiulară, cu două găuri rotunde. Registrul o datează greşit în epoca bronzului. Prin urmare este vorba de două descoperiri separate şi nu una.

https://biblioteca-digitala.ro

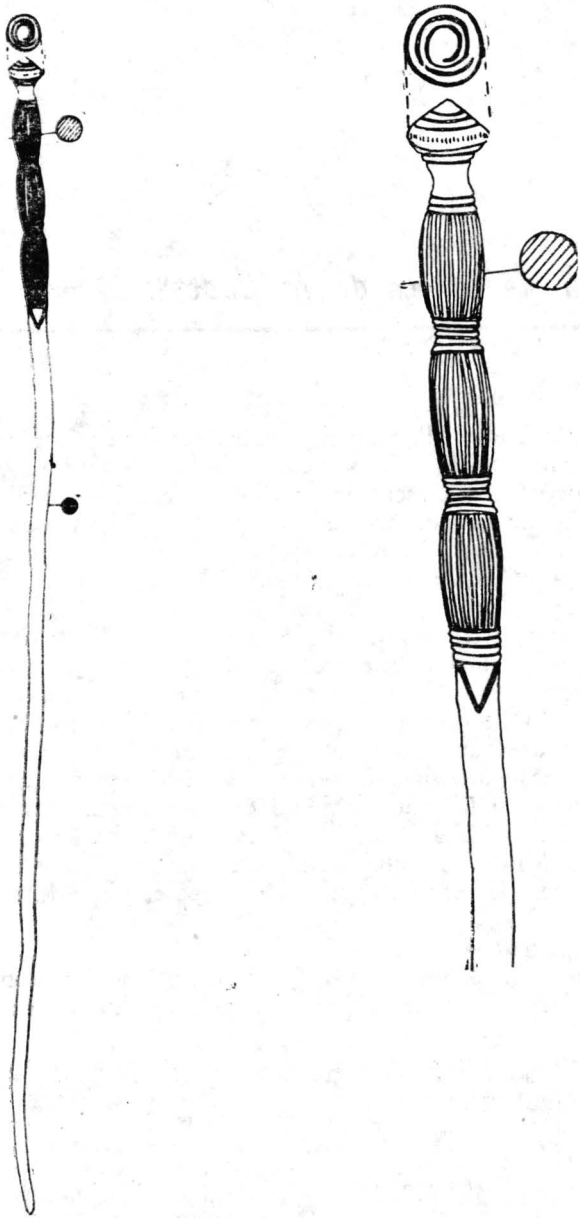

Fig. 1. Ac de bronz descoperit la Budeşti.

https://biblioteca-digitala.ro

corp cu secțiunea circulară, subțiindu-se treptat spre vîrf. Capul în secțiune este ușor oval. Partea superioară a corpului, gîtul și capul, sînt ornamentate. Conul de sus al capului are un motiv decorativ spiralic, realizat dintr-o linie incizată, care nu evoluează chiar pînă la vîrf. Sub spirale, la întinderea maximă a capului găsim o bandă formată din liniuțe verticale incizate fin. Conul de jos al capului este ornamentat cu trei cercuri concentrice, incizate. Sub cap, la gît acul se subțiază și de aici o porțiune a acului este compartată prin umflare în trei registre, ornamentate cu linii paralele verticale și apropiate, fiind despărțite de cercuri concentrice. Aici acul se subțiază, accentuînd și mai mult despărțirea celor trei registre. Marginea registrului al treilea este marcată la fel cu cercuri concentrice, la care se adaugă și un motiv triunghiular incizat. Patina este verde închisă.

Dimensiunile: lungimea totală 39,5 cm, diametrul corpului la mijloc 0,9 cm, diametrul capului 0,11×0,9 cm (fig. 1).

Încadrarea cronologică și culturală a acestei piese este destul de anevoioasă, fiind o descoperire mai veche și izolată, pe de o parte, iar pe de altă parte, deși descoperirile de bronzuri din nordul Maramureșului sînt destul de numeroase, pînă în prezent nu avem nici o analogie corespunzătoare pentru piesa noastră. De fapt, deocamdată nu cunoaștem nici un ac descoperit în această zonă a țării, iar din zonele vecine, din județul Satu Mare, zona Lăpușului, sau chiar din țară, nu avem o analogie potrivită.

Acul de bronz din Budești, tipologic, face parte din tipul cu gîtul de trei ori umflat (dreifach geschwollenem Hals), cu capul în formă biconică (mit doppelkonischem Kopf), ornamentat. Acest tip de ac a fost denumit de J. Říhovsky tip Hulín (după o descoperire din Moravia)[4], iar de M. Novotná tip Forró[5]. Analogiile cele mai apropiate sînt de la Vinicky (Slovacia)[6], dar capul ornamentat cu linii organizate în formă de plasă (cultura Piliny), Petronell (Austria de Jos), capul ornamentat cu cercuri concentrice[7] (descoperire izolată). La celelalte analogii mai apropiate capul în general nu este ornamentat. Exemplarele descoperite în Slovacia sînt datate de M. Novotná în orizontul Drevenik II și ele aparțin culturii Piliny[8], iar cele din Moravia și Austria după J. Rihovsky au un caracter specific pentru „Urnenfelderzeit" — timpuriu și aparțin orizontului depozitelor de tip Hulín/Blucina[9]. A. Mozsolics datează acest tip de ac în orizontul cronologic Forró (Bronz IV a)[10]. Pe baza acestor analogii credem că acul de la Budești se poate data într-o perioadă care în Maramureșul istoric precedă direct orizontul cronologic Uriu-Domănești, sau chiar la începutul acestei perioade.

4. J. Říhovský, **Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet**, PBF, XIII, 5, (München 1979), p. 112.
5. M. Novotná, **Die Nadeln in der Slovakei**. PBF, XIII, 6 (München 1980), p. 87 și urm.
6. **Ibidem**, pl. 22/518.
7. J. Říhovský, **Op. cit.** pl. 33/624.
8. M. Novotnà, **Op. cit.**, p. 88.
9. J. Říhovský, **Op. cit.**, p. 113.
10. A. Mozsolics, **Bronze — und Goldfunde des Karpatenbeckens**, Budapest, 1979, p. 65, pl. 6/6—9. Depozitul de la Forró conține patru ace de acest tip. Indicarea tipologică și cronologică a acului de la Budești a fost făcută cu ajutorul lui W. Kubach de la Institutul de preistorie al Universității „J.W. Goethe" de la Frankfurt pe Main.

https://biblioteca-digitala.ro

EINE NADEL VON BUDEŞTI (BEZ. MARAMUREŞ)

(Zusammenfassung)

Noch im vergangenen Jahrhundert, wurde in Budeşti eine langa Nadel (L. 39,5 cm), mit dreifach geschwollenem Hals und doppelhonischem Kopf gefunden. Der Kopf ist mit Spirale — und Kreislinien verziert. Sie kann in den Depotfundhorizont Dresenik — Forró — Vel'Kýj' Blh (Slowakei u. Ungarn) und Hulín/Blućina (Mähren) datieren.

https://biblioteca-digitala.ro

Gîndirea, creaţia ştiinţifică şi tehnică a geto-dacilor

ION HORAŢIU CRIŞAN

După cum se ştie, daco-geţii constituie ramura de nord a tracilor ce făceau parte din marea familie a indo-europenilor. Ei locuiau un vast teritoriu cuprins între Munţii Balcani, Carpaţii nordici, Dunărea Mijlocie şi litoralul de vest al Mării Negre. Complexa problemă a indoeuropenilor este departe de a fi rezolvată. Cu privire la spaţiul lor de formare şi la timpul în care a avut loc migraţia, ori migraţiile succesive, s-au formulat diverse păreri avînd la bază date lingvistice, arheologice ori antropologice[1]. Mai apropiată de adevăr, şi ipoteza ce a întrunit cele mai multe adeziuni în rîndul istoricilor, pare a fi aceea în conformitate cu care la sfîrşitul neoliticului începe o perioadă de mari prefaceri cauzate de apariţia unei populaţii de păstori, de neam indoeuropean, ce se va suprapune peste populaţia autohtonă sedentară şi eminamente agricolă. Acum va începe un proces de lungă durată de asimilare a noilor veniţi şi de constituire a unei sinteze etnoculturale şi lingvistice care va avea drept rezultat populaţia tracică ce se va manifesta plenar pe parcursul epocii bronzului. Fixarea lor definitivă pe acest spaţiu s-a întîmplat la cumpăna dintre mileniul al III-lea şi al II-lea î.e.n.[2]. Din masa tracilor, pe parcursul primei epoci a fierului se vor cristaliza treptat tracii de nord, individualizîndu-se faţă de cei de la sud de Haemus (Munţii Balcani) cunoscuţi sub numele de geto-daci. Procesul era

1. Din vasta bibliografie cu privire la acest subiect vezi de ex. : J. Vendryes, **Les langues du monde**, Paris, 1948 ; A. Meillet, **Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes**, Paris, 1948 ; P. Bosch-Gimpera, **Les Indo-Européns**, Paris, 1961 ; M. Gimbutas, **Indo-Europeans**, Pensilvania Univ. Press, 1970 ; Vl.Georgiev, **Introduzione alla storia delle lingue indo-europene**, Roma, 1966 ; M. Garašanin, **Nomades des steppes et autohtones dans le Sud-Est européan á l'epoque de transition du néolithique a l'âge du bronze**, în **Studia Balcanica**, V, 1971, pp. 9—14 ;
2. I. Nestor, în **Balcania**, VII, 2, 1944, pp. 333—334 ; E. Comşa, **Contribution à la connaissance du processus d'„indo-européniśation" des régions carpato-danubiennes**, în **Actes du II Cong. Int. d. Thracologie**, Bucureşti, 1980, pp. 29—35 ; S. Morintz, **Über die Abstammung der Thraker**, în acelaşi vol. pp. 49—57; I. Paul, în **Rev. muz.**, 4—5, 1980, p. 17 şi urm.; P.I. Roman, **Cultura Coţofeni**, Bucureşti, 1976, cu o vastă bibliografie.

https://biblioteca-digitala.ro

deja de multă vreme încheiat spre sfîrșitul secolului al VI-lea î.e.n. cînd vor apare în lumina izvoarelor scrise[3].

Numele de geți este folosit mai ales de autorii ce și-au redactat operele în limba greacă, începînd chiar cu părintele istoriei, cu Herodot, care vorvește cu multă admirație despre strămoșii noștri numindu-i : „cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci". În schimb, cei mai mulți dintre autorii de limbă latină folosesc denumirea de daci, apărută în literatura antică mai stăruitor abia în secolul I î.e.n.[4]. În ambele cazuri, însă, autorii se referă la toți tracii de nord, la toți geto-dacii, la același popor care vorbea aceeași limbă, fapt menționat fără echivoc „dacii vorbesc aceeași limbă cu geții" de către Strabon ((*Geogr.* VII, 3, 13), unul dintre cei mai de seamă istorici și geografi ai antichității. Chiar dacă la început etnonimele geți și daci au avut semnificație geografică, în sensul că geții locuiau la Dunăre iar dacii în interiorul arcului carpatic, cu timpul s-au impus asupra tuturor tracilor de nord.

Societatea geto-dacică, în mersul ei ascendent, a cunoscut încă din secolul al IV-lea un ritm rapid de dezvoltare, prin trecerea la ceea ce arheologii numesc epoca Latène (a doua vîrstă a fierului). La sfîrșitul secolului al II-lea î.e.n. și în primele decenii ale veacului următor Latène-ul se generalizase și se păsise în faza de maximă dezvoltare a strămoșilor noștri pe toate coordonatele și în dublu aspect : material și spiritual. Civilizația dacogetică de tip Latène s-a format pe un viguros trunchi autohton cu rădăcini adînc înfipte pînă în epoca bronzului la care s-au adăugat influențe exterioare venite din diverse direcții. Influențele străine au fost preluate activ și integrate în civilizația autohtonă care se dovedește a fi o sinteză profund originală înscriindu-se printre cele mai înaintate civilizații din afara lumii greco-romane[5].

Un moment de cea mai mare însemnătate în istoria daco-geților cu implicații multiple și majore în desfășurarea întregii istorii din această parte a Europei l-a constituit crearea de către Burebista în jurul anului 70 î.e.n. a primului stat dac centralizat[6]. Pe Burebista izvoarele literare ni-l arată dominînd deja la anul 82 î.e.n. și va fi răpus în anul 44 î.e.n. în același timp, sau la scurtă vreme, cu marele său rival de la Roma : Caius Iulius Cezar. Documente de diverse categorii : literare, epigrafice, arheologice, numismatice etc. arată că „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia", cum este intitulat Burebista într-o inscripție contemporană, a reușit să unifice întregul său neam de pe cuprinsul vastei sale arii de locuire și astfel să devină o redutabilă forță a Europei neinclusă între fruntariile greco-romane.

3. Cea mai veche menționare aparține lui Sofocle, **Triptolem**, fr. 547 care vorbește de un Charnabon care domnea peste geții probabil din sudul Dunării. Știri mai ample ne sînt furnizate de Herodot (**Hist.**, IV, 93) care povestește expediția lui Darius contra sciților din anul 514.

4. Menandru, (sec. IV î.e.n.) în comediile sale, vorbește de sclavi cu numele de Geta și Daos (**Georgos**, fr. 31 ; piesă nesigură, fr. 794—795 ; **Dyskolos**, descoperită în 1957. Cf. V. Pârvan **Getica. O protoistorie a Daciei**, București, 1927, p. 43, 234, 243, 284, 286 ; Vl. Iliescu, în **Studii de tracologie**, I, București, 1976, pp. 35—54 și mai nou A. Bodor, **Structura societății geto-dacice**, în vol. **Studii dacice**, Cluj Napoca, 1981, p. 10.

5. I.H. Crișan, **Die Anfänge der Latènezeit bei den Geto-Dakern**, în **Dacia**, N.S., XXII, 1978, pp.143—154.

6. Pe lîngă monografia noastră **Burebista și epoca sa**, ed. a II-a București, 1977 vezi, de ex., și R. Vulpe, **Burebista și Deceneu, creatorii statului geto-dac centralizat**, în vol. **2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent**, București, 1979, pp. 3—48 ; H. Daicoviciu, **Societatea dacică în epoca statului**, în vol. **Studii dacice**, Cluj-Napoca, 1981, pp. 23—47.

https://biblioteca-digitala.ro

Spiritualitatea daco-geților din care face parte gîndirea, creația științifică și tehnică, chiar în faza de apogeu a civilizației lor înscrisă între domnia lui Burebista și a eroicului rege Decebal, pînă la cucerirea romană, este greu de abordat datorită puținelor texte scrise ajunse pînă la noi. Izvoarele arheologice scoase la lumină, mai ales în ultimele trei decenii, de pe întreg cuprinsul Daciei au avut darul să dimensioneze civilizația strămoșilor noștri, să-i fixeze locul în cadrul civilizațiilor europene. Dar ele se lasă mai greu descifrate atunci cînd este vorba despre gîndire, creație științifică și tehnică. Cele mai multe dintre scrierile antice cu privire la strămoșii noștri s-au pierdut. Nu ni s-au păstrat, de exemplu, comentariile pe care știm că le-a scris împăratul Traian cu privire la războaiele purtate cu dacii, imitîndu-l pe Cezar, cuceritorul galilor, sau cele ale medicului său Criton[7]. Sînt puține acele texte antice care au fost copiate sau rezumate de autori tîrzii și astfel au ajuns pînă la noi. Cu privire la subiectul nostru deosebit de importantă este opera lui Dio Chrysostomos (cca. 40—120 e.n.) despre care aflăm doar de la Iordanes, istoric de origine gotică din secolul al VI-lea[8]. El a scris o istorie a goților și pentru a-și preamări strămoșii, profitînd de asemănarea numelor, a pus pe seama lor tot ceea ce aflase despre geți din numeroase texte ce ulterior s-au pierdut.

Vorbind despre Deceneu, mare preot și colaborator apropiat al lui Burebista, copiindu-l pe Dio Chrysostomos, Iordanes (*Getica*, 69—70) ne spune textual :

„El, observînd înclinarea lor (a geților, goți în textul lui Iordanes) de a-l asculta în toate, și că ei sînt din fire deștepți, i-a instruit în aproape toate ramurile filozofiei ; căci era un maestru priceput în acest domeniu. El i-a învățat etica, dezbărîndu-i de obiceiurile lor barbare, i-a instruit în științele fizicii, făcîndu-i să trăiască conform legilor naturii, transcriind aceste legi, ele se păstrează pînă astăzi, sub numele de belagines ; i-a învățat logica, făcîndu-i superiori altor popoare în privința minții ; dîndu-le un exemplu practic i-a îndemnat să petreacă viața în fapte bune ; demonstrîndu-le teoria celor douăsprezece semne ale zodiacului, le-a arătat mersul planetelor și toate secretele astronomice și cum crește și scade orbita lunii și cu cît globul de foc al soarelui întrece măsura globului pămîntesc și le-a spus sub ce nume și sub ce semn cele trei sute și patruzeci și șase de stele trec în drumul lor repede de la răsărit pînă la apus spre a se apropia sau depărta de polul ceresc".

Și Iordanes încheie : „Vezi cu plăcere ca niște oameni prea viteji să se îndeletnicească cu doctrinele filozofice, cînd mai aveau puțintel timp liber după lupte. Putem vedea pe unul cercetînd poziția cerului, pe altul însușirile ierburilor și ale fructelor, pe acesta studiind descreșterea și scăderea lunii, pe celălalt observînd eclipsele soarelui și cum prin rotația cerului (astrele) care se grăbesc să atingă regiunea orientală sînt duse înapoi spre regiunea occidentală, odihnindu-se apoi după o regulă prestabilită" [9].

7. Cf. I. I. Russu, **Getica lui Statilus Critо**, în **Studii clasice**, XIV, 1972, pp. 111—128.
8. S-a formulat și părerea că ar fi vorba de Dio Cassius și nu de Dion Chrysostomos. A. Bodor, **Op. cit.**, pp. 11—12.
9. **Fontes historiae Daco-Romanae**, II, București, 1970, pp. 416—417.

https://biblioteca-digitala.ro

Iată dovada existenței în societatea geto-dacică de pe vremea lui Burebista a unor preocupări de filozofie, de etică, de morală, de logică, apoi a unor preocupări științifice de fizică, de astronomie, de botanică și, în sfîrșit, de existență a scrierii. Cu siguranță că tabloul înfățișat de către Iordanes este exagerat și că asemenea preocupări nu erau proprii maselor de războinici daci, ci doar vîrfurilor aristocrației, unei părți a nobililor, și unei părți a preoției. Despre preocupările de natură științifică ale preoției dacice ne vorbesc și alți autori antici. Astfel, Strabon (*Geogr.* VII, 3, 11) ne spune despre Zalmoxis, pe care îl consideră om ce ar fi fost sclav al lui Pitagora „că ar fi deprins de la acesta unele cunoștințe astronomice, iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni... întemeiat pe semnele cerești, el făcea prorociri."

Pentru un grec, o înțelepciune ca cea a dacilor nu putea să aibă decît izvor grecesc și de aceea nu este mirare că Strabon îl face pe Zalmoxis om și sclav al învățatului Pitagora. Este posibil ca filozofia strămoșilor noștri ori preocupările lor științifice să fi avut unele asemănări cu cele ale grecilor și egiptenilor.

Cu privire la cunoștințele din astronomie ale preoților geto-daci s-au pus în legătură și cîteva dintre construcțiile circulare ce făceau parte din incinta sacră de la Grădiștea de Munte, (jud. Hunedoara), unde este plasat acel „munte sfînt" pomenit de izvoarele literare[10]. O ingenioasă punere de acord a mărimilor și raporturilor numerice rezultată din gruparea diferitelor elemente constructive, făcută în mod diferit de unii dintre cei care s-au ocupat în zilele noastre cu aceste monumente, a dus la presupunerea existenței unui calendar dacic original ce ar fi avut 360 de zile cu o corecție de un semestru la capătul unui ciclu de 34 de ani[11]. Alți cercetători, însă, consideră că asemenea calcule, tocmai prin exactitatea și extraordinara lor ingeniozitate, „trec dincolo de limitele verosimilului" [12]. Mai plauzibilă pare a fi ipoteza, formulată în ultima vreme, însoțită și de reconstituiri, după care ne-am găsi în prezența resturilor unor edificii circulare, a unor sanctuare cu acoperiș, nu sub „cerul liber" cum s-a crezut o vreme[13]. Aceasta nu exclude, firește, existența unor cunoștințe și preocupări de astronomie în societatea dacică din vremea lui Burebista și a urmașilor săi pînă la cucerirea romană. Despre asemenea preocupări ne stă mărturie relatarea lui Iordanes. Este posibil să fi existat și un calendar dacic în care să se fi fixat cunoștințele de astronomie.

Despre cunoștințele și preocupările din domeniul medicinii ne stau mărturie atît izvoare literare cît și descoperiri arheologice. Marele gînditor Platon ne vorbește de leacurile și descîntecele preoților-vindecători daci, ucenici ai lui Zalmoxis „despre care se zice că au darul să-i facă pe oameni nemuritori" (Platon, *Charmides*, 156 d)[14]. El a consemnat chiar și un principiu de medicină sacerdotală dacică: „Zalmoxis — spune el textual, referindu-se la preoții-medici daci — regele nostru, care este și zeu, spune că precum nu

10. Strabon (Geogr., VII, 3, 5) spune că se numea **Kogaionon** și același nume îl purta riul care curge la poalele lui. S-a presupus însă că ar fi vorba de o coruptelă. N. Gostar, V. Lica, în **Anuarul Inst. de ist. și arh. „A.D. Xenopol"**, XVII, 1980, pp. 623—627.
11. H. Daicoviciu, **Dacia de la Burebista la cucerirea romană**, Cluj, 1972, p. 241 și urm.
12. M. Babeș, **Puncte de vedere relative la o istorie a Daciei preromane**, în SCIVA, 25, 2, 1974, p. 236.
13. D. Antonescu, **Sanctuarul circular complex geto-dac (Propuneri de reconstituire)**, în SCIVA, 31, 4. 1980, p. 506 și urm.
14. **Izvoare**, I, pp. 100—101.

https://biblioteca-digitala.ro

trebuie să încercăm a vindeca ochii fără să fi vindecat întîi capul, ori capul fără trup așa nu se poate să încercăm a vindeca trupul fără să îngrijim și de suflet și că tocmai de aceea sînt boli la care nu se pricep medicii greci, fiindcă nu cunosc întregul de care ar trebui să se ocupe, căci dacă acesta merge rău, este cu neputință ca partea să meargă bine". Iată un principiu integralist de medicină sacerdotală asemănător cu cel al școlii medicale din Cos care a culminat cu Hipocrate supranumit „părintele medicinii științifice".

Despre legăturile existente între medicii-preoți daci și celebra școală din Cos și a existenței unei chirurgii traumatologice ne vorbește o trusă medicală descoperită pe una dintre terasele marelui complex dacic de la Grădiștea de Munte. Ea conține cinci borcănașe de lut, deosebit de îngrijit lucrate cu roata, pentru păstrarea alifiilor, un bisturiu de fier, o pensetă de bronz și o „tabletă" medicamentoasă. Analiza mineralogică și chimică a dovedit că „tableta" este alcătuită din cenușă condensată a unuia dintre vulcanii Mării Mediterane ce se presăra ca absorbant pe răni, remediu recomandat de reprezentanții școlii medicale din Cos. Tot în Cos își găsește apropiate analogii și penseta de bronz din caseta descoperită la Grădiștea de Munte care era folosită pentru extragerea schijelor osoase din răni.

Despre preocupările din domeniul botanicii farmaceutice, pe lîngă textul lui Iordanes, ne stau mărturie cele 21 de numiri dacice înscrise ca sinonime în textele lui Pedenius Dioscoride și Pseudo-Apuleius. Dovada cea mai sigură că medicina daco-getică și cunoștințele lor în materie de plante medicinale se bucurau de un mare prestigiu în lumea greco-romană rezidă tocmai din faptul că numirile dacice au fost înscrise în textele de medicină cultă cele mai reprezentative ale vremii[15]. Existența cunoștințelor științifice în societatea daco-getică de pe vremea lui Burebista face dovada înaltului grad de dezvoltare care l-a atins societatea strămoșilor noștri. Cunoștințele științifice în societatea daco-getică aparțineau, probabil, unei corporații sacre ce își găsește bune analogii în tagma magilor iranieni, a brahmanilor indieni, a flaminilor, augurilor, arvalilor și a altor colegii religioase romane. Este foarte probabil ca la curtea lui Burebista și a regilor care i-au urmat să existe a tagmă a învățaților din care cu siguranță au făcut parte numeroși preoți, deținătorii, ca și în cadrul celorlalte societăți antice, a cunoștințelor științifice acumulate de-a lungul vremurilor și mereu sporite.

Iordanes amintește de transcrierea unor legi pe vremea lui Deceneu ce s-ar fi păstrat pînă la el. Din păcate este singura atestare a acestora și ele n-au ajuns pînă la noi[16]. Despre existența și folosirea scrierii de către dacogeți în vremea lui Burebista sau mai tîrziu, a lui Decebal, ne stau mărturie cîteva texte literare antice. Știm că la împăratul Traian, în primul război dacic, s-a prezentat o delegație care avea scris pe o enormă ciupercă un „mesaj"[17]. De asemenea, Dio Cassius ne informează că Decebal a trimis o

15. Cu privire la preocupările medicale vezi I. H. Crișan, **Medicina în comuna primitivă și la daco-geți**, în vol. **Istoria medicinii românești**, București, 1972, pp. 27—44 și mai ales **Medicina și igiena în Dacia** (în curs de apariție).
16. Ar fi vorba despre o interpolare a lui Iordanes în textul lui Dion Chrysostomos cum crede R. Vulpe, **Burebista și Deceneu** . . . pp. 12—13.
17. Dio Cassius, LXVIII, 8.

https://biblioteca-digitala.ro

scrisoare împăratului Domițian, care trebuie să fi fost redactată în limba latină[18]. Toate acestea ne îndreptățesc să presupunem că la curtea regilor daci a existat un fel de cancelarie. Din curtea lui Burebista știm că făcea parte și grecul Acornion, probabil și el un om învățat.

Despre existența scrierii la geto-daci ne stau apoi mărturie și cîteva descoperiri arheologice. Astfel, printre numeroasele descoperiri făcute la Ocnița-Cosota, jud. Vîlcea, figurează, printre altele, și un vas mare de lut pentru păstrarea proviziilor pe care a fost scris, înainte de ardere, în grecește și cu alfabet grecesc „regele Thiamarcos l-a făcut" [19]. Un alt vas cu inscripție l-am descoperit în anul 1954 într-o locuință a marei așezări civile de la Grădiștea de Munte, jud. Hunedoara. Aici s-a dezvelit pe calea săpăturilor cea mai impunătoare cetate cu ziduri de piatră cioplită din toată lumea geto-dacică. Ea a fost construită în timpul glorioasei domnii a lui Burebista și a stat în picioare pînă la moartea eroicului rege Decebal. Complexul de fortificații din Munții Sebeșului cu uriașele lui ziduri de piatră construit în cea mai modernă tehnică a vremii, cea grecească, evidențiază dimensiunile civilizației strămoșilor noștri, situînd-o printre cele mai înaintate ale Europei nesclavagiste.

Vasul cu inscripție de la Grădiștea de Munte este de formă neobișnuită, a unei pîlnii cu diametrul de 1,26 m. El a fost lucrat îngrijit la roată și imediat sub buză a avut aplicate, înainte de ardere, cîte patru ștampile cu textul : „DECEBALUS PER SCORILO" [20]. S-a crezut o vreme că ar fi vorba de un text în limba dacică care ar fi însemnat Decebal fiul lui Scorilus. Cercetările recente au dovedit, însă, că inscripția a fost scrisă cu litere și în limba latină și se traduce : Decebal (l-a făcut) prin Scorilo[21]. În textul respectiv este, foarte probabil, vorba de Decebal, ultimul rege dac, ce ar fi proprietarul unei oficine de ceramică cum au fost, printre alții, regele Thiamarcos și unii împărați romani. Dar, nu este exclusă nici posibilitatea unui Decebal oarecare (numele este obișnuit la daci)[22], proprietar de atelier care să fi avut în serviciul său pe un Scorilus sau Scorilo, poate meșter trac din sudul Dunării unde se întîlnește frecvent acest nume[23]. Sigur este că atelierul respectiv funcționa pe lîngă curtea regilor daci și că printre alte produse aici se lucra și ceramică pictată de certă valoare artistică.

Cele două vase cu inscripții despre care am vorbit dovedesc fără putință de îndoială că scrierea era cunoscută și unor meșteșugari, fără să fie deci un apanaj exclusiv al „cancelariei" ori al unor preoți sau nobili daci.

18. Dio Cassius, LXVII, 7,3.
19. D. Berciu, **Regele Thiamarcos și tradiția statală**, în SCIVA, 30, 1979, pp. 347—358 ; I. I. Russu, **Scrierea greacă și latină în Dacia preromană**, în **Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj Napoca**, XIX, 1976, pp. 33—37 ; id. în aceeași revistă, XXII, 1979, pp. 257—263. În ultima campanie de săpături s-a descoperit și partea finală a inscripției care devine, în acest fel, limpede : Basilios Thiamarkos epoiei (informații amabile de la descoperitor, D. Berciu, căruia îi mulțumim călduros).
20. I. H. Crișan, **Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania**, București, 1969, pp. 189—199.
21. I. I. Russu, **Scrierea greacă și latină în Dacia preromană**, în **Anuarul inst. de ist arh. Cluj Napoca**, XIX, 1976, pp. 29—55. Descoperirea recentă de la Ocnița—Cosota vine să tranșeze definitiv problema.
22. I. I. Russu, **Limba traco-dacilor**, Ed. a II-a, București, 1967. p. 101.
23. **Ibidem**, p. 121.

https://biblioteca-digitala.ro

S-a mai spus în literatura noastră de specialitate că literele greceşti săpate pe unele blocuri de piatră descoperite în incinta sacră de la Grădiştea de Munte ar reprezenta texte cu caracter religios şi politic, un fel de album care nu mai poate fi citit deoarece blocurile au fost mişcate de la locul lor[24]. Cercetările din ultima vreme au arătat însă că nu poate fi vorba despre texte şi că literele singulare sau în asociere de cîte 2 sau 3 reprezintă de fapt cifre ce îşi găsesc explicaţia firească mai ales în raţiuni tehnice, de construcţie[25]. Pe baza literelor de care vorbeam s-a emis ipoteza după care dacii în secolul I î.e.n. ar fi folosit alfabetul grecesc pentru ca în secolul următor să treacă la cel latin. Iată însă că descoperirile recente fac dovada folosirii concomitente a celor două feluri de scriere.

În definirea şi conturarea gîndirii şi creaţiei ştiinţifice şi tehnice a unui popor fie el antic sau modern, un rol de seamă revine studierii produselor din toate domeniile de activitate. „Dintre produsele industriei umane — scria acum aproape un secol Grigore Tocilescu — nimic ca ceramica nu înlesneşte a urmări prin epoci înaintările progresive ale inteligenţei unei societăţi, unui popor şi măsura aplicării omului contra lucrurilor artistice"[26].

Vestigiile cele mai numeroase ce se scot la lumină într-o aşezare antică sînt vasele de lut legate nemijlocit de viaţa cotidiană. După o lungă evoluţie în secolul I î.e.n. ceramica daco-getică va intra în faza sa de apogeu. S-a generalizat tehnica lucrării cu roata şi au fost însuşite cele mai avansate tehnologii de ardere şi de prelucrare a lutului. Analizele recent făcute în laboratoarele Institutului de fizică din Cluj Napoca au putut stabili aspectele tehnologice de fabricare grupate în mai multe categorii. Ceramică lucrată cu structură de pori din categoria I şi II, de culoare roşie, arsă în atmosferă la temperatură în jur de 500 °C. Apoi, ceramică neagră arsă în atmosferă reducătoare la aproximativ 500—600 °C, impregnată cu materie organică şi incluziuni anorganice. O altă categorie este de culoare roşie-cafenie, arsă oxidant la temperatură de sub 700 °C şi, în sfîrşit, ceramică neagră arsă în atmosferă reducătoare tot la 700 °C fără impurităţi anorganice mari.

Deosebit de interesantă şi semnificativă este stabilirea tehnologiei de fabricare a ceramicii fine, lucrate cu roata. Structura de pori a acesteia aparţine categoriei a III-a şi a IV-a iar arderea ei în atmosferă oxidantă sau reducătoare s-a făcut la aproximativ 950 °C. Toate acestea dovedesc fără putinţă de tăgadă un înalt grad de perfecţionare tehnologică a producerii ceramicii perfect comparabil cu cel al ceramicii fine greceşti, romane sau a celei celtice[27].

În general ceramica dacică din toate categoriile nu este prea abundent decorată. Ea are o frumuseţe aparte şi o anumită eleganţă ce-i este conferită de armonia proporţiilor. Există chiar o geometrie proprie ceramicii daco-getice, rezultată din respectarea proporţiilor diferitelor elemente tectonice ale vaselor[28].

24. C. Daicoviciu, în **Istoria României**, vol. I, Bucureşti, 1960, pp. 327—328.
25. A. Bodor, în **Crisia**, 1972, pp. 27—35.
26. Gr. G. Tocilescu, **Dacia înainte de romani**, Bucureşti, 1880,, p. 509.
27. Morariu V. V., Ardeleanu I., Boqcan M. **Studiul fizic al ceramicii din epoca Latène**, în vol. I. H. Crişan, **Ziridava**, **Arad**, **1978**, pp. 291—308.
28. Pentru ceramica dacică vezi monografia citată în nota 20.

https://biblioteca-digitala.ro

Un loc aparte îl ocupă ceramica pictată, grupată în două mari categorii : una care folosește ca decor doar motivele geometrice și o a doua care întrebuințează o motivistică mai bogată din flori, frunze sau chiar animale, uneori creînd registre ornamentale cu reprezentări complicate. Se mai cuvine adăugată ceramica cu ornamente în relief, uneori complicate, zoo și antropomorfe, pentru a formula concluzia că meșteșugul olăritului la geto-daci a cunoscut o deosebită dezvoltare, realizîndu-se adevărate opere de artă. El stă mărturie a înaltului grad de creativitate tehnică și artistică a meșteșugarilor din perioada statului dac, în foarte multe privințe comparabil cu cel atins de lumea greco-romană și superior celorlalte popoare din așa numita Europă „barbară".

Un alt domeniu de manifestare a creativității științifice și tehnice a strămoșilor noștri îl constituie metalurgia. Cea a bronzului va cunoaște o deosebită înflorire mai ales începînd cu secolul al XIII-lea î.e.n., în special în Transilvania, bogată în zăcăminte de cupru, cînd se înregistrază apogeul metalurgiei bronzului. Tot acum se constată o deosebită dezvoltare a metalurgiei aurului. Transilvania se numără printre cele mai mari centre ale metalurgiei bronzului din întreaga Europă. Produsele realizate în atelierele transilvănene se vor răspîndi pe spații foarte largi ajungînd pînă la Caucaz sau în apusul Europei[29].

Au fost descoperite mari depozite — turnătorii de bronz cum sînt cele de la Uioara de Sus (oraș Ocna Mureș), Spălnaca și Aiud (jud. Alba), Gușterița (cartier al Sibiului), Band (jud. Mureș) sau Dipșa (jud. Bistrița Năsăud), a căror greutate se cifrează la aproximativ cinci tone, numărînd mii de piese în care sînt incluse atît cele finite cît și metalul gata de a fi prelucrat.

Numeroasele analize făcute pieselor care compun depozitele de bronzuri au dovedit că tracii de nord, din care se vor cristaliza etnic mai tîrziu daco-geții, posedau cunoștințe tehnologice remarcabile în prepararea bronzului, în dozarea aliajelor, în turnarea diferitelor piese, utilizînd toate procedeele cunoscute în antichitate : cel al cerii pierdute și al turnării în tipare de lut sau piatră. Dar, creativitatea tracilor de nord nu se rezumă la domeniul tehnologiei din ramura metalurgiei bronzului. Secerile și coasele în depozitele de bronzuri din Transilvania ce se datează la sfîrșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului sînt deosebit de numeroase, întrecînd numeric pe cele descoperite în celelalte zone ale Europei. Au fost catalogate, relativ recent, un număr de 3284 de seceri de diferite tipuri ce se datează în răstimpul la care ne referim (Bronz D — Hallstatt A—B).[30]. Că secerile sînt produse locale, ne-o dovedesc tiparele pentru turnat, găsite în număr mare. Enorma cantitate a secerilor de bronz din spațiul transilvănean a determinat pe învățații moderni să presupună că secerea ca atare este o

29. Vezi, de ex., M. Rusu, în **Dacia**, N.S., VII, 1963, p. 175 și urm. ; S. Morintz, **Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii**, București, 1978 ; M. Petrescu-Dîmbovița, **Depozitele de bronzuri din România**, București, 1977, pp. 15—37.

30. M. Rusu, **Metalurgia bronzului în Transilvania în Hallstatt A**, (manuscris pus la dispoziție de autor, fapt pentru care îi mulțumim).

https://biblioteca-digitala.ro

invenție nord-tracică cu centrul în interiorul arcului carpatic, de unde s-a răspîndit apoi în toată Europa[31].

Stadiul avansat al metalurgiei nu se va opri la cea a bronzului, metal ce va fi înlocuit cu fierul, cu eficiență și randament considerabil sporit dar și cu o tehnologie de lucru mai complicată. Cercetările din ultima vreme au dovedit că cele mai vechi piese de fier descoperite pe teritoriul țării noastre se datează în perioada de început a primei vîrste a fierului (Hallstatt A_1). Este vorba de un topor descoperit într-unul din mormintele necropolei de la Lăpuș la care se adaugă cel de la Rozavlea (jud. Maramureș) ce se datează în jurul anului 1200 î.e.n. Încă în această perioadă de început există indicii că reducerea minereurilor de fier și prelucrarea noului metal se făcea pe loc fără să fie vorba de piese importate. În etapa următoare (Hallstatt B) există dovezi sigure cu privire la reducerea și prelucrarea fierului. În acest sens ne stau mărturie descoperirile făcute, de exemplu, la Cernatu de Sus (jud. Covasna), Galița (jud. Constanța) sau Babadag (jud. Tulcea).[32]

O apariție atît de timpurie a metalurgiei fierului ridică problema originii acesteia, a spațiului de unde s-a putut ea răspîndi la noi. Cu privire la acest subiect s-au formulat mai multe ipoteze de către învățații contemporani concretizate într-o vastă literatură. Se știe că fierul a fost folosit de către hitiți în Asia Mică încă în secolul al XIV-lea î.e.n. S-a presupus că el a fost adus în zona noastră de către cimerieni, călăreți nomazi din stepele nord-pontice în secolul al VIII-lea î.e.n.[33]. Alți cercetători sînt de părere că din Asia Mică fierul a putut ajunge în regiunea noastră prin sudul grecesc[34]. O altă ipoteză formulată în ultima vreme ce cîștigă din ce în ce mai mulți adepți presupune existența unui centru metalurgic în nord-vestul Peninsulei Balcanice, încă în secolul al XI-lea î.e.n. independent de cel microasiatic. De aici fierul s-ar fi răspîndit în Italia, Europa Centrală, Grecia și țărmul Mării Egee.[35]

În sprijinul noii ipoteze cu privire la existența unui centru metalurgic european independent de cel hitit din Asia Mică vin și descoperirile făcute în Transilvania. Se presupune că bogata experiență și măiestrie deosebită a meșterilor traci în prelucrarea bronzului a dus la prelucrarea minereurilor de fier în care, de asemenea, țara noastră este bogată. Indiferent care dintre cele trei ipoteze principale se va adeveri pe baza viitoarelor descoperiri, sigur rămîne faptul că metalurgia fierului la strămoșii noștri este foarte veche. Ea va cunoaște o dezvoltare continuă pe tot parcursul primei vîrste a fierului (Hallstatt) dar mai cu seamă atunci cînd noul metal ce a revoluționat antichitatea s-a generalizat.

Epoca Latène (a doua vîrstă a fierului) începe în secolul al IV-lea î.e.n. iar metalurgia fierului va intra în faza sa de maximă înflorire încă de la

31. J. Déchelette, **Manuel d'archéologie préistorique, celtique et gallo-romaine**, II, 1, p. 17 ; V. Pârvan, **Getica**, p. 294.
32. C. Kacso, în **Marmația**, 2, 1971, pp. 45—47; S. Morintz, în **Dacia**, N.S., VIII, 1964, p. 105 și urm., M. Rusu, în vol. **In memoriam Constantini Daicoviciu**, Cluj, 1974, pp. 349—357; A. László, în SCIVA, 26, 1, 1975, pp. 17—39.
33. W. Wilter, **Über die Herkunft des Eisens**, în **Mannus**, 1942, p. 46 și urm. ; D. Berciu, în SCIV, 1963, p. 395 și urm.
34. K. Horedt, în **Dacia**, N.S., VIII, 1964, p. 119.
35. A. László, **Op. cit.**, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

sfîrșitul secolului al II-lea î.e.n. continuînd apoi pînă la cucerirea romană. Din această perioadă datează numeroase cuptoare sau alte vestigii care dovedesc cu prisosință prelucrarea minereurilor de fier. Au existat mai multe centre. Un astfel de centru este situat în Bazinul Ciucului, bogat în zăcăminte de fier. La Doboșeni (jud. Covasna) au fost descoperite două cuptoare pentru redus minereu de fier. Ele sînt de formă circulară, săpate în pantă, prevăzute fiind cu cîte o placă de lut ce avea în centru un orificiu prin care s-a introdus un tub menit să întețească focul. În jurul cuptoarelor și pe vatra lor s-a descoperit o mare cantitate de zgură, mult minereu de fier, cărbune, var și piatră de var, acesta din urmă cu rol important în procesul de reducere a fierului.[36]

Tot în Bazinul Ciucului s-au mai descoperit cuptoare de redus minereu de fier la : Moacșa, Cașinu Nou sau Bezid. Urme de prelucrarea minereului de fier s-au mai descoperit apoi în aceeași zonă la Cozmeni, Mădăraș, Păuleni—Ciuc și Tomești.[37]

La Șercaia (jud. Brașov) în cadrul unei așezări dacice a fost descoperit un cuptor de redus minereuri feroase, rezultate din exploatarea unui zăcămînt existent chiar pe loc, pe terasa Oltului. Un alt centru de prelucrare a minereurilor de fier s-a descoperit în zona muntoasă a Mehedinților, la Cireșu, în apropiere de Drobeta — Turnu Severin. Aici au fost dezvelite, pe calea săpăturilor sistematice, mai multe cuptoare situate și ele în pantă ca și cele de la Doboșani. Vatra cuptoarelor de la Cireșu este de formă ovoidală, mărginită de cîte un brîu de pămînt puternic ars sau de cărămizi ce făceau parte din calota cuptorului.[38] La Bragadiru (comună suburbană a municipiului București) a fost descoperit, de asemenea, un cuptor dacic pentru redus minereu de fier.[39] Urmele reducerii minereurilor feroase sînt prezente apoi, de exemplu, la Teiu (jud. Argeș) sau la Botoșani, în Moldova.

Așadar, cuptoarele dacice pentru redus minereu de fier din diferite zone ale țării noastre sînt amenajate în pantă, constînd dintr-o vatră de lut prevăzută cu un orificiu central necesar reverberației. Pe vatră se așezau, în alternanță, straturi de minereu de fier și de cărbune. La acestea se adaugă piatră de var și var ca fondant contribuind la îndepărtarea impurităților prin scăderea punctului de topire a amestecului de minereu și la creșterea fluidității. Fondantul ajută la intensificarea reacțiilor chimice ce se petreceau în cuptor, obținîndu-se pe această cale o desulfurare și defosfare a fontei.

Analizele de laborator făcute pe vestigii descoperite la Ocnița (jud. Vîlcea) dovedesc că dacii posedau bogate cunoștințe tehnologice care permiteau realizarea acelui prag de temperatură din interiorul cuptorului necesar separării cît mai depline a zgurii de metalul propriu-zis.[40]

36. Z. Székely, în **Materiale și cercetări arheologice**, V, 1959, pp. 231—233.
37. Șt. Ferenczi, **Premisele naturale ale metalurgiei fierului în Munții Orăștiei**, în **Studii și comunicări de etnografie — istorie**, Caransebeș, II, 1977, pp. 299—309 cu întreaga bibliografie referitoare la zona Ciucului ; I. Glodariu — E. Iaroslavschi, **Civilizația fierului la daci**, Cluj Napoca, 1979, p. 20 și urm.
38. L. Roșu, **Dovezi arheologice privind începuturile metalurgiei fierului în lumea geto-dacică**, în **Rev. muz. și monum.**, 4—5, 1980, pp. 34—41.
39. M. Turcu, în vol. **În memoriam Constantini Daicoviciu**, Cluj, 1974, pp. 389—392.
40. Șt. Olteanu, **Permanențe ale civilizației geto-dacice și daco-romane în structura societății medievale românești**, în **Carpica**, XII, 1980, pp. 15—23.

https://biblioteca-digitala.ro

Tipuri de cuptoare asemănătoare celor dacice se cunosc și în lumea celtică germanică sau greco-romană, dovedind că daco-geții și în acest domeniu posedau o tehnică avansată[41]. În ce măsură este vorba de o tehnică metalurgică a fierului proprie ce își are rădăcinile în vechea metalurgie a bronzului în care tracii de nord au excelat sau dacă la creativitatea dacilor s-au adăugat procedee împrumutate din alte civilizații cu care strămoșii noștri au venit în contact, este greu de precizat. Cert rămîne faptul că tehnologia fierului la daci este de înalt nivel. Același lucru se evidențiază și dacă urmărim procesul tehnologic în continuare.

În cuptoarele în care se topeau minereurile feroase se realiza doar o primă fază. Erau obținute lupe de fontă, rotunde sau ovale, cu partea superioară concavă, fiecare fiind prevăzută cu o despicătură triunghiulară practicată înainte de răcirea completă. Aceasta avea rolul de a se putea verifica calitatea fontei. Lupele erau prelucrate în continuare în ateliere de fierărie unde erau încălzite și prin ciocănire la cald se îndepărtau impuritățile, resturile de zgură rămase de la reducere. Prin același procedeu erau eliminate bulele de aer iar metalul bun de prelucrat era transformat în lingouri cu o structură omogenă. Întreg acest procedeu a putut fi lesne urmărit, mai ales cu ocazia dezvelirii atelierelor de fierărie descoperite în cadrul așezării celei mari din complexul de fortificații din Munții Sebeșului, foarte probabil Sarmisegetusa antică, situat pe teritoriul de astăzi al satului Grădiștea de Munte, jud. Hunedoara. Aici au fost descoperite prin săpături sistematice mari ateliere ce se datează în preajma războaielor purtate de împăratul Traian în Dacia (101—102 și 105—106). Pe lîngă numeroase unelte folosite în operațiile de prelucrare a fierului s-au descoperit și lupe de fier brut. Astfel, într-un singur atelier de la Grădiștea de Munte s-au găsit 30 de lupe cîntărind fiecare 9—11 kg. Greutatea celor recuperate este de 887 kg la care se adaugă cele pierdute, ajungîndu-se astfel, estimativ, la o tonă de fier brut aparținînd unui singur atelier. S-a calculat că pentru obținerea fiecărei lupe erau necesare aproximativ 500 kg minereu de fier. Deci, pentru realizarea lupelor descopreite în atelierul la care ne referim au fost folosite peste 50 de tone minereu de fier.[42]

Într-un alt atelier descoperit tot la Grădiștea de Munte s-au găsit 15 lupe de fier de aceeași formă și greutate cu cele despre care am vorbit.[43] Se mai cuvine adăugat faptul că săpăturile efectuate în marea așezare de la Grădiștea de Munte au dus la descoperirea mai multor ateliere de genul acelora despre care am vorbit. Iată dovada sigură că aici a funcționat, cel puțin în ultima perioadă a existenței așezării, în sec. I. e.n., un important centru de prelucrare a fierului.

Săpăturile de pînă acum efectuate în marea așezare dacică de la Grădiștea de Munte n-au dus la descoperirea unor cuptoare pentru redus minereu de fier și de aceea se presupune că prima operație din procesul tehno-

41. S. Dušek, în **Alt Thüringen**, Wiemar, 1965, p. 95 și urm. ; K. Bielenin, **Komplexe tehnologische und archäologische Forschungen über die frühgeschichtliche Eisenverhüttung im Gebiet von Swietokrzyskie — Gebirge**, în **Archaeologia Polona**, X, 1968, pp. 159—170.
42. I. Glodariu, în **Acta MN**, XII, 1975, pp. 107—134.
43. C. Daicoviciu și colaboratorii, în SCIV, IV, 1—2, 1953, p. 169.

https://biblioteca-digitala.ro

logic, reducerea minereurilor feroase, se făcea în altă parte. Unii cercetători presupun că este vorba de o zonă din imediata apropiere și că întregul complex de fortificații își găsește rațiunea tocmai în existența aici a unor bogate zăcăminte de fier.[44]

Alții însă sînt de părere că minereul se extrăgea din Munții Poiana Ruscă, din apropiere, unde se cunoaște exploatarea fierului din epoca romană[45].

Urme cu privire la reducerea secundară a fierului brut și ale unor ateliere de fierărie s-au descoperit în foarte numeroase așezări importante de tip *dava*, răspîndite pe toată aria de locuire geto-dacică, atît în interiorul cît și în afara arcului carpatic. Dintre acestea le vom aminti doar pe cele descoperite la Cetățeni, Poiana, Arpașul de Sus, Sîncrăieni, Tilișca sau Rîșnov. Se cuvin subliniate descoperirile deosebit de importante făcute în ultima vreme la Bunești (jud. Vaslui). În așezarea dacică de aici s-a găsit un mare număr de unelte de fier, printre care unele specifice atelierelor de fierărie, ce se datează în sec. III—II î.e.n.[46] Cel mai important centru cunoscut pînă acum din tot spațiul daco-getic rămîne însă cel de la Grădiștea de Munte care nu este întrecut de nici unul dintre cele descoperite în alte așezări.

În cadrul tuturor atelierelor de fierărie din Dacia s-au descoperit numeroase unelte de fier de forme, dimensiuni și utilizări diverse, uneori numărîndu-se cu zecile, ca în cazul atelierelor de la Grădiștea de Munte, la care se adaugă produsele finite sau în curs de confecționare. Analiza tipologică a uneltelor arată că ele își găsesc analogii, uneori apropiate, în cadrul altor civilizații cum sînt cele: elenistică, romană ori celtică. De cele mai multe ori utilizarea piesei este cea care determină și forma ei, așa că o întîlnim ca atare și în epocile ulterioare pînă aproape de zilele noastre sau chiar astăzi în fierării sătești. Este vorba despre clești, ciocane, dălți, burghie sau alte unelte la care cu greu se poate spune dacă constituie o creație originală a dacilor sau dacă ele au fost preluate din alte civilizații. Există însă și unelte despre care știm cu siguranță că au fost lucrate în altă parte. Astfel, de exemplu, o cuțitoaie descoperită într-unul dintre atelierele de la Grădiștea de Munte are imprimat numele unui proprietar de atelier din nordul Italiei, de la Aquileia.[47] Acestea dovedesc multiplele legături întreținute de daco-geți cu alte centre importante de lucrare a fierului. Numeroasele descoperiri despre care am vorbit dovedesc cu prisosință că la Grădiștea de Munte a existat unul dintre cele mai mari centre de confecționare a uneltelor de fier din Europa neinclusă între hotarele Romei, în primul secol al erei noastre.

Am insistat mai mult asupra metalurgiei fierului pentru că din el se lucrau uneltele agricole și meșteșugărești cele mai variate, contribuind substanțial la creșterea producției, fenomen care determină dezvoltarea societății pe toate coordonatele ei. Dar daco-geții vor prelucra și alte metale, în

44. Șt. Ferenczi, **Premisele naturale ale metalurgiei fierului în Munții Orăștiei** în **Studii și comunicări de etnografie — istorie**, Caransebeș, II, 1977, pp. 299—309; idem, **Importanța unor metale neferoase și a unor minerale în procesul de formare a puterii dacice în Munții Sebeșului**, în **Sargetia**, XIV, 1979, pp. 93—101.
45. I. Glodariu, E. Iaroslavschi, **Op. cit.**, p. 14.
46. Săpături făcute de Violeta Bazarqiuc, prin bunăvoința căreia am văzut materialele încă nepublicate.
47. C. Daicoviciu și colaboratorii, în SCIV, III, 1952, p. 301, fig. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

special argintul, fiind binecunoscuți ca iscusiți meșteri în confecționarea podoabelor. Se presupune că tezaurele de aur sau de argint descoperite pe teritoriul geto-dacic ce se datează în secolul al IV-lea î.e.n. și sînt ornamentate în stil animalier au fost lucrate de către meșteri geți în ateliere locale.[48] Tezaurele la care ne referim cum sînt de exemplu cele de la : Agighiol, Peretu, Băiceni, Coțofenești, Craiova sau Poroina, care pe lîngă valoarea lor artistică incontestabilă constituie tot atîtea dovezi ale unei remarcabile tehnici de lucrare a aurului și argintului, a unei înaintate tehnologii de prelucrare a metalelor nobile. Cu privire la acest tip de tezaure s-a formulat însă și părerea că ele, chiar dacă au fost lucrate pe loc, meșterii care le-au confecționat au fost străini, mai cu seamă greci, poate itineranți.[49]

Există însă un alt grup de tezaure, cu mult mai numeros, compus din podoabe și vase de argint, uneori aurite, ori podoabe de aur, ce se datează începînd cu sfîrșitul secolului al II-lea î.e.n. pînă la cucerirea romană. Datarea acestora este ușurată prin includerea în conținutul lor, în numeroase cazuri, și a unui număr mai mic sau mai mare de monede de argint, cele mai multe fiind denari republicani romani. Pînă acum se cunosc peste 100 de asemenea tezaure dacice de argint, încredințate spre păstrarea pămîntului, descoperite pe toată aria de locuire a geto-dacilor.[50] Doar în două cazuri este vorba de inventare funerare. Că aceste tezaure au fost lucrate de iscusiți meșteri daci stăpîni ai unei tehnici înaintate de prelucrare o dovedesc descoperirea în cadrul unor așezări a atelierelor în care ele au fost confecționate.

Un astfel de atelier a fost descoperit, relativ recent, în cadrul așezării dacice de la Tășad, jud Bihor. Aici a putut fi urmărit procesul tehnologic de lucrare a fibulelor.[51] Un alt atelier din care s-au păstrat foarte numeroase unelte (tipare, dăltițe de bronz etc.) s-a descoperit pe acropola marei așezări dacice de tip *dava* de la Pecica, jud. Arad, identificată cu Ziridava antică.[52] Ateliere de confecționat podoabe de argint au mai existat apoi în marea așezare de la Popești sau în cetatea de la Bănița.

Din argint, uneori aurit, se lucrau fibule de diferite tipuri sau forme, cele mai frecvente fiind fibulele mari cu mai multe nodozități deosebit de decorative. Apoi, colane, lanțuri ornamentale, brățări, aplici de tot felul, inele, cercei, falere și multe alte podoabe vestimentare sau de harnașament. Pe lîngă frumusețea formelor, podoabelor li se adaugă un plus de frumusețe prin ornamente realizate în diverse modalități tehnice ce demonstrează pe lîngă virtuțile artistice ale argintarilor și măiestria tehnică și creativitatea lor.

Un exemplar de deosebită măiestrie tehnică și artistică, de exemplu, îl constituie două ornamente de argint aurit descoperite la Tulburea, jud, Gorj,

48. P. Alexandrescu, **Un art traco-gète?**, în **Dacia**, N.S. XVIII, 1974, pp. 274—276.
49. I. H. Crișan, **Despre arta „traco-getică"**, în **Anuarul inst. de ist. și arh. Cluj Napoca**, XII, 1974, p. 25 și urm.
50. V.I. Dupoi, **Podoabele și vasele de argint daco-getice** (sec. **II** î.e.n.—I e.n.), rezumatul tezei de doctorat, București, 1981.
51. N. Chidioșan, **Contribuții la problema podoabelor dacice de argint din spațiul carpato-danubian**, în **Crisia**, VII, 1977, p. 27 și urm. ; idem, în **Acta MP**, I, 1977, p. 71.
52. I. H. Crișan, **Ziridava**, Arad, 1978, p. 84 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro

făcînd parte dintr-un inventar funerar[53]. Cele două ornamente sînt lucrate dintr-o foiță de argint aurit deosebit de subțire și sînt împodobite cu motive florale stilizate, în relief. Ele erau menite să împodobească, foarte probabil, un brîu lat de piele și sînt singurele podoabe de acest fel cunoscute pînă acum de pe toată aria de răspîndire a daco-geților.

Unul dintre cele mai bogate tezaure dacice de argint, și cu siguranță cel mai important care va rezolva multe probleme legate de credințele religioase ale dacilor, este cel recent descoperit la Lupu, comuna Cergău, jud. Alba, încă inedit. El a fost ascuns într-un vas de bronz și se compune din două fibule mari cu nodozități, una dintre ele perfect păstrată, în stare de funcționare, un vas de argint și șapte falere mari. Acestea sînt bogat ornamentate cu motive florale printre care figurează un călăreț, o zeitate feminină și un vultur. Se mai cuvine menționată placa de argint aurit păstrată fragmentar din iconografia căreia făcea parte un personaj masculin. Ea a aparținut tezaurului descoperit la Sălișteа, jud. Alba.[54] Dacă mai adăugăm falerele de la București — Herăstrău, pe cele de la Surcea sau fibulele de la Coada Malului și Bălănești socotim că am spus suficient în a dovedi că părerea mai de mult formulată potrivit căreia arta daco-getică ar fi aniconică se dovedește a fi greșită.[55]

Toate piesele daco-getice din argint sînt lucrate cu multă măiestrie în tehnici și cu ornamentică diferită, încadrîndu-se printre cele mai reprezentative produse ale genului din lumea rămasă în afara fruntariilor greco-romane. Argintul din care sînt confecționate podoabele este de foarte bună calitate, obținut fie din topirea monedelor, fie extras din zăcămintele transilvănene. Metalul nobil necesar lucrării podoabelor de argint era turnat sub formă de bare (lingouri), după cum o dovedesc tiparele de lut, ce au aparținut unor argintari, descoperite în așezările de la Pecica sau de la Poiana.

Tot din argint vor fi bătute și monedele dacice. Daco-geții vor emite monedă proprie începînd de la sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n. Monetăria dacică va cunoaște trei faze principale stabilite de către numismați în funcție de stil, greutate etc. După o perioadă de început ce se situează la sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n., pînă la sfîrșitul secolului următor va începe prima fază ce va dura aproximativ un secol. Faza a doua își are începutul la mijlocul veacului al II-lea î.e.n. și se va încheia în primele două — trei decenii ale secolului I î.e.n. O dată cu constituirea statului dac centralizat condus de Burebista se va trece la cea de a treia fază a monetăriei dacice cînd vor fi copiați fidel denarii republicani romani.[56]

În primele două faze sînt imitate modele greco-macedonene de tip Filip al II-lea, Alexandru cel Mare sau Filip al III-lea, la care se adaugă cele ale orașului Larissa (Thessalia) sau Macedonia Prima. Monetăria geto-dacică are la bază tehnica grecească împrumutată din lumea elenistică, direct sau prin intermediul tracilor de sud ori a celților. Este preluat și sistemul ponderal grecesc. Monedele decice de tip greco-macedonean imită la început destul de

53. P. Gheorghe, în **Revista muzeelor și monumentelor**, 1977, nr. ... pp. 58—61.
54. L. Mărghitan, **Tezaurul de podoabe dacice de argint de la Sălișteа**, în SCIV, 20, 1969, p. 325 și urm.
55. A se vedea în acest sens lucrarea noastră **Spiritualitatea geto-dacilor** (în curs de publicare).
56. C. Preda, **Monedele geto-dacilor**, București, 1973.

https://biblioteca-digitala.ro

fidel, iar mai apoi din ce în ce mai stilizat, prototipurile originale, realizînd un stil propriu, deosebit de cel al altor popoare care imită şi ele monedele greco-romane. În covîrşitoarea lor majoritate monedele daco-getice sînt de argint şi au fost realizate prin tehnica ştanţării cunoscută şi utilizată în aproape toată lumea antică. S-a format şi părerea că unele dintre monedele dacice au putut fi realizate prin turnare[57].

Meşterii geto-daci stăpîneau tehnica monetară în aşa măsură încît au reuşit să realizeze monede suberate pentru care era nevoie de un complicat proces tehnologic. Este vorba despre monede ce au un miez de aramă îmbrăcat apoi într-o cămaşă subţire de argint şi supuse ştanţării. Există apoi monede dacice ce au fost doar argintate. Măiestria meşterilor monetari daci se evidenţiază cu pregnanţă în faza a treia cînd sînt copiaţi fidel denarii republicani romani, în aşa fel încît cu multă greutate mai pot fi deosebite azi monedele emise de daci de cele scoase de către oficinele romane. În acest sens ne stau mărturie cele 14 ştanţe descoperite în anul 1961 în cetatea dacică de la Tilişca (jud. Sibiu). Cele 14 ştanţe de bronz au fost destulă vreme utilizate pentru ca în final să fie ascunse într-un vas de lut. Cu ajutorul lor se puteau bate averse şi reverse de monede republicane romane uşor de identificat.[58]

Pe lîngă monedele de argint, dacii au emis şi unele de aur, copiind tot pe cele republicane romane. Este vorba despre monedele cu legenda Coson descoperite în Transilvania, în zona dintre Mureş şi Carpaţi, mai ales în cetatea de la Grădiştea de Munte. Aici s-a descoperit întîmplător în anul 1803 un tezaur compus din aproxixmativ 1000 de piese, la care se adaugă altele găsite mai tîrziu. Faptul că monedele la care ne referim imită denari ai lui Brutus a dus la presupunerea că ar fi vorba de emisiuni ale acestuia realizate pentru plata mercenarilor daci înainte de lupta de la Philipi, din anul 42 î.e.n. Aria de răspîndire dovedeşte, însă, că este vorba despre monede bătute de regele Coson-Cotiso, unul dintre urmaşii lui Burebista[59].

Iată, aşadar, că şi în domeniul monetăriei se manifestă creativitatea şi gîndirea tehnică a strămoşilor nostri concretizată în emiterea unor monede proprii începînd cu sfîrşitul secolului al IV î.e.n. şi pînă la cucerirea romană, chiar dacă este vorba de imitarea unor prototipuri străine.

Domeniul în care gîndirea şi creativitatea ştiinţifică şi tehnică se poate mai bine surprinde este cel al arhitecturii, în special atunci cînd ne găsim în faţa unor clădiri monumentale de piatră, laice sau de cult. Locul unde aceasta s-a manifestat plenar şi vestigiile edificiilor au ajuns pînă la noi, multe dintre ele fiind deja dezvelite pe calea săpăturilor sistematice, îl constituie cetăţile dacice din sud-vestul Transilvaniei, în Munţii Sebeşului, asamblate într-un veritabil sistem ce avea în centru cetatea cea mare de la Grădiştea de Munte. Aceasta se găseşte la 1200 m altitudine, pe un promontoriu mărginit de două văi ce se unesc la poalele lui dînd naştere unui rîu ce se strecoară printr-un defileu îngust pînă în dreptul satului Costeşti. La intra-

57. I. Winkler, **Tehnica emisiunilor monetare la daco-geţi**, în **Studii şi Cercetări de Numismatică**, IV, 1968, pp. 335—342.
58. C. Preda, **Op. cit.**, p. 547.
59. I. Winkler, **Consideraţii despre monedele „Koson"**, în **Crisia**, 1972, pp. 37—41.

https://biblioteca-digitala.ro

rea în defileu au fost construite două mari cetăți, pe înălțimile „Cetățuia" și „Blidaru" la care se adaugă numeroase alte fortificații alcătuite mai cu seamă din turnuri de apărare și supraveghere. Accesul dinspre vest era barat de cetatea de la Piatra Roșie ridicată pe un pisc izolat, iar cel de pe valea Jiului de cetatea de la Bănița amplasată și ea pe o stîncă cu o bună poziție strategică. Pe valea Sebeșului, unei înaintări dușmane îi stătea stavilă cetatea de la Căpîlna (jud. Alba) iar accesului pe valea apei Cugirului i se opunea cetatea de la Cugir. Alte cetăți cu ziduri de piatră ecarisată au fost construite la Tilișca (jud. Sibiu) și Piatra Craivii (jud. Alba).

Sistemul de cetăți din Munții Sebeșului, care cuprinde o zonă de aproximativ 200 km², reprezintă, fără îndoială, o concepție grandioasă ce nu-și găsește analogii în nici o parte a Europei dinafara granițelor greco-romane.[60] Cu privire la complexul de fortificații din Munții Sebeșului, pentru a putea dimensiona gîndirea și creativitatea investite în realizarea lui, se cuvine spus că ne găsim în fața unui masiv alcătuit din micașist care, prin natura lui, nu dă terase plane de mai mari proporții, așa că, pentru a putea construi, ere obligatorie o prealabilă amenajare a terenului. Se cereau spații pe care să se ridice construcții de orice natură ar fi fost, fie ele militare, religioase ori civile. Au fost realizate prin eforturi deosebite și cu cheltuială de forță umană enormă, largi terase, unele măsurînd chiar sute de metri, cum sînt cele din incinta sacră de la Grădiștea de Munte. Terasele se cereau consolidate cu enorme ziduri de piatră capabile să oprească marea cantitate de pămînt terasat.

Apoi, din același motiv, stînca locală, foarte friabilă, nu putea fi fasonată pentru a fi inclusă în ziduri. Uriașa cantitate de piatră (calcar cochilifer) a fost adusă de pe valea Streiului, de la zeci de kilometri distanță. Cea mai apropiată carieră fiind cea de pe dealul „Măgura" din hotarul satului Sîntă Mărie de Piatră (jud. Hunedoara). Enorma cantitate de piatră de calcar extrasă și dăltuită cu multă migală a trebuit să fie transportată și mai cu seamă urcată pe diversele povîrnișuri abrupte pentru a ajunge pe platourile diverselor cetăți, adevărate cuiburi de vulturi. Toate aceste operațiuni implicau pe lîngă un uriaș efort fizic și unul de gîndire, de creativitate tehnică.

Pentru realizarea zidurilor cetăților dacice din Munții Sebeșului s-a folosit cea mai înaintată tehnică, cea grecească. Ele măsoară, în general, 3 m lățime, existînd unele ce depășesc în plus ori în minus, înscriindu-se în valori ce ajung la 2 ori 4 m. Ca și zidurile grecești, cele ale dacilor au două paramente, două fețe, lucrate din mari blocuri de calcar foarte îngrijit cioplite, măsurînd 0,50—0,80 m lungime, 0,40—0,60 m înălțime și 0,30—0,40 m grosime. Blocurile sînt așa de precis cioplite, încît îmbinarea lor se putea realiza prin simplă alăturare. Interiorul zidurilor (emplectonul) se realiza din piatră locală și pămînt. Legarea între cele două sau uneori patru paramente și miezul zidului se făcea cu ajutorul unor mari bîrne de lemn introduse în niște locașuri ascunse sau vizibile săpate în formă de rîndunică. În acest fel se realiza un corp de zid solid și unitar. Ziduri de acest fel s-au

60. Detalii și bibliografie în lucrarea noastră **Burebista și epoca sa**, pp. 339—383.

https://biblioteca-digitala.ro

folosit nu numai la alcătuirea incintelor de cetate, ci și la turnurile-locuință ori la zidurile menite să susțină terasele artificiale, ajungînd uneori să depășească 10 m înălțime. Mai trebuie spus că lungimea zidurilor, perimetrul unor cetăți, cum este cea de la Grădiștea de Munte, depășește 1 km.

În cazul turnurilor-locuință, cum sînt de exemplu cele de la Costești ori Tilișca, zidurile, pe toată grosimea lor, se continuă în cărămidă nearsă de formă și dimensiuni adecvate, iar acoperișul era realizat, în unele cazuri, din țiglă ce trădează modele elenistice. În cetățile dacice, care alcătuiesc sistemul despre care este vorba, s-au descoperit și alte monumente de tip grecesc, cum ar fi cisterna de piatră de la Blidaru menită să asigure rezervele de apă atît de necesară în timpul unui asediu. La acestea se adaugă numeroase conducte de apă realizate din țevi de teracotă de același tip. Participarea grecească la construirea întregului sistem este dovedită de literele dăltuite pe unele blocuri la care se adaugă planul dintre cetăți cum este cea de la Piatra Roșie sau Blidaru. În ambele cazuri ne găsim în fața unor incinte patrulatere cu turnuri de aceeași formă geometrică plasate în colțuri. Recrutarea unor meșteri greci a putut fi făcută de către Burebista din cetățile situate pe malul apusean al Pontului Euxin despre care știm că au intrat între hotarele statului său.

Reconstituirea edificiilor din interiorul cetăților dacice sau cele ce făceau parte din incinta sacră de la Grădiștea de Munte, cele mai monumentale, întîmpină deosebite dificultăți și implică un accentuat grad de probabilitate, pentru că ele au fost sistematic și radical distruse de către romani atunci cînd le-au cucerit, în așa fel încît aproape că n-a mai rămas piatră pe piatră. Cu privire la monumentele ce formau incinta sacră de pe „Muntele sfînt" pomenit de izvoare, de pe Dealul Grădiștii, s-a presupus că am avea de-a face cu edificii deschise, sub cerul liber, fără acoperiș.[61] În ultima vreme, însă, s-a încercat reconstituirea lor, ajungîndu-se la concluzia că ne găsim în fața unor clădiri monumentale, cu soluții constructive originale avînd la bază modele arhitecturale grecești, templul peristil în cazul celor patrulatere sau de tip tholos la sanctuarele rotunde. Reconstituindu-se templul cu cele 60 de baze (plinte) de calcar de pe terasa a XI-a se presupune că el a avut un subsol și că pardoseala și edificiul în sine erau cu mult înălțate față de nivelul plintelor de piatră care se mai păstrează astăzi. Pe acestea se ridicau coloane de piatră sau lemn iar edificiul, în ansamblul său, după calculele efectuate, a avut o lungime interax de 35 m și o lățime de 10,5 m.[62]

Cu privire la sanctuarul patrulater de pe terasa a XI-a cu 60 de coloane, recent s-a propus o altă reconstituire care elimină subsolul și *cella*[63]. S-a încercat și reconstituirea celui mare rotund cu stîlpi de andezit și de lemn, considerat de unii cercetători drept deschis, materializînd un complicat ca-

61. C. Daicoviciu și colaboratorii, în SCIV, III, 1952, p. 294 ; H. Daicoviciu, **Dacia de la Burebista la cucerirea romană** Cluj, 1972, p. 204 și urm.
62. I.H. Crișan, M. Moldovan, în **Tibiscum**, IV, 1975, pp. 91—106. Vezi și H. Daicoviciu, în **Acta MN**, XVII, 1980, pp. 65—81.
63. D. Antonescu, **Arhitectura sanctuarelor patrulatere dace. Comentarii și propuneri**, în **Rev. muz. și mon. Monumente istorice și de artă**, 1, 1980, pp. 61—76.

https://biblioteca-digitala.ro

lendar dacic, ajungîndu-se la concluzia că acesta a fost un edificiu monumental compus dintr-o galerie exterioară deschisă, ridicată cu circa 0,40-0,50 m față de nivelul de călcare antic. Galeria exterioară era mărginită de un puternic soclu circular de piatră și prevăzută cu o balustradă tot de piatră ritmată de 30 de intrări. Spre interiorul platformei se înălța edificiul propriu-zis, o clădire de lemn închisă și acoperită, cuprinzînd două încăperi concentrice dintre care una absidată. Clădirea avea în exterior stîlpi angajați, placați cu ceramică pînă sub acoperiș. Elementul central este valorificat prin înălțare și reprezintă un aspect original și o distincție arhitectonică ce se impune de la sine.[64]

Arhitectura daco-getică nu se reduce numai la cea militară ori sacră, ci se manifestă și pe planul locuințelor, integrîndu-se în sfera noțiunii la arhitectură civilă. În acest sens pot fi amintite turnurile-locuințe, cu mai multe nivele, ridicate din piatră și cărămidă avînd poate și un etaj superior din lemn cum sînt, de ex., cele două de pe platoul superior al cetății de la Costești.

La Piatra Roșie a fost descoperită o clădire de locuit construită din lemn pe fundații de piatră, alcătuită din două încăperi și înconjurată pe trei laturi de o largă prispă. Lungimea întregii clădiri este de 40 m și 29 m înălțime, iar una dintre încăperi măsoară 30 m × 12,60 m, pe cînd cea de-a doua are 10,50 m lungime și 12,60 m lățime. Dimensiunile mari ale locuinței de la Piatra Roșie fac dovada existenței unor clădiri monumentale care, chiar construite din lemn, presupun o cunoaștere a arhitecturii, a modalității practice de a dura edificii de proporții. Realizarea acestora implică gîndire tehnică de construcții. Ele pledează pentru iscusința meșterilor constructori daco-geți, care trebuie să fi fost cu mult mai mare decît niște simpli dulgheri.[65]

În general locuințele daco-geților ca și ale altor populații contemporane din afara lumii greco-romane erau construite din materiale perisabile, din bîrne de lemn ori din îngrădituri de nuiele pomestite cu lut. Nu lipsesc nici locuințele adîncite mai mult sau mai puțin în pămînt. Cele mai numeroase locuințe daco-getice au doar una și în rare cazuri două încăperi. Evident că vestigiile pe care le lasă asemenea edificii sînt modeste iar reconstituirea lor foarte greu de făcut. În cadrul arhitecturii daco-getice merită să fie amintit complexul cu pereți din vălătuci de pămînt, un „palat" descoperit la Popești în colțul de sud-est al cetății. Complexul este format din mai multe clădiri, unele cu caracter de cult, iar altele cu destinație practică : locuințe, bucătării, camere de provizii etc. Planul „palatului" de la Popești pare să fie inspirat din lumea elenistică, dovadă în acest sens stă prezența curților interioare.[66]

Cele prezentate socotim că sînt suficiente temeiuri pentru a formula concluzia existenței la strămoșii noștri daco-geți a unei remarcabile gîndiri și creativități științifice și tehnice, parte integrantă a spiritualității lor. Cul-

64. Idem, **Sanctuarul circular complex geto-dac (Propuneri de reconstituire)**, în SCIVA, 31, 4, 1980, p. 506 și urm.
65. Idem, **Propuneri de reconstituire a unor locuințe dacice din Munții Orăștiei**, în rev. **Arhitectura**, 5, 1977, pp. 65—69.
66. **Așezări getice din Muntenia**, București, 1966, pp. 31—34.

https://biblioteca-digitala.ro

tura spirituală a daco-geților reprezintă o sinteză originală ce își are rădăcinile bine și adînc înfipte în mediul și creația autohtonă, la care s-au adăugat diverse influențe receptate din civilizații cu care strămoșii noștri au venit în contact. Latura spirituală a civilizației daco-getice este pe măsura dezvoltării celei materiale și determinată de aceasta. Ea a contribuit la îmbogățirea tezaurului gîndirii antice.

Originalitatea gîndirii și creativității daco-geților se evidențiază în multiple domenii. Ea trebuie comparată cu cea a altor popoare care se găseau pe aceeași treaptă a dezvoltării sociale. O asemenea comparație evidențiază în chip pregnant stadiul avansat la care au ajuns strămoșii noștri. Comparațiile nu trebuiesc făcute cu civilizația greco-romană care se găsea la un nivel superior.

THE THINKING, SCIENTIFIC AND TECHNICAL CREATION OF THE GETO-DACIANS

(*SUMMARY*)

The Geto-Dacians form the Northern branch of the Thracians Since the IV b.o.e. when they to the Latin epoch, they have developed rapidly. In about 70 b.o.e. an important event in the Northern Thracians history vas the creation of the first centralised Dacian state.

The period of the higest development, of the climax of the Dacian civilization occurs during Burebista and Decebal's reign. Even in this period the spirituality consisting in thinking, scientific and technical creation is very difficult to be tackled because of the few texts left behind. To these we have to add the archeological discoveries which have considerably increased in the last three decades when the systematic diggings covered almost the whole teritory of today Romania.

Iordanes (Getica, 69—70) *speaks about their philosophical, ethical, moral and logical preocupations and the about their physical astronomical, bothanical interest, which will have concerned a part of the clergy during Burebista's reign. Other ancient authors tell us also about the scientific scope of the Dacian clergy activities. Concerning their astronomy knowledge, the few sites discovered in the holy precincts of Grădiștea de Munte are merilioned as elements of the hypothetical existence of their „Holy Mountain". The recent attempts of reconstitution show, however that there are probably religions buldings having nothing in common with the astronomic calculation or activities.*

Platon the great thinker tells us about medical preoccupations of the Dacian priests. He presents us even an integralist principle of the Geto-Dacian therapist piests. A medical pouch discovered in one of the dwellings

https://biblioteca-digitala.ro

of Sarmizegetusa testifies their connection with the famous Cos school whose representative was Hypocrattes.

A medical kind of interest is remarked within farmaceutical botany. The Geto-Dacians had known and used a lot of healing plants. An undoubtful proof concerning this is offered by the many Dacian synonimus written in different works such as Diascarides and Pseudo-Apuleius.

The writing was known not only at the courts of the Dacian kings but also by the craftsmen. Dio Cassius also tells us about a „royal office" relating about a letter which Decebal would have sent to Domitian. Some proofs concerning the usage of writing are offered by the inscriptions on two clay vessels : one of them discovered at Ocnița-Cosota (Vîlcea District) and the other one at Grădiștea de Munte. The first inscription is written in Greek, mentioning the king Thiamarcos, the owner of a ceramic workshop, and the other one in Latin, mentiones the king Decebal as the owner of such a workshop too. The study of the Dacian ceramics of different sorts and moreover the researches done at the Institute of Physics from Cluj Napoca prove a high technological perfection in the domein of ceramics, comparable to the Celtic one and in some respects to the Greek and Roman one. There exists even a geometry proper to the Daco-Dacian ceramics which vas used at the painted or decorated vessels with bas-reliefs.

A domain in which the activity of the Geto-Dacian fully manifested was that of metallurgy. This had ancient traditions and manifested extremely frustfully in the bronze epoch and in the first period of the Hallstatt epoch. The advanceds stage of metallurgy did not stop at that of bronze, the metal that was replaced by iron, having considerably increased efficiency and benefit and also a more complicated work technology.

It is supposed that an iron metallurgical centre existed in North-West of the Balcanic Peninsule since the XIth century b.o.e. from which the West part of Romania might have belonged as vell. The iron metallurgy knew a continual increase. There have also been discovered many centres with Dacian furnaces for reducing the iron-one in different areas. The technics for obtaining iron is considered to be one of the most developed one, of the antiquity : sloping furnaces with reverberation, lined or not with bricks, the using of the lime as flux. The same high technical level could be noticed in the technological process of processing iron. At Grădiștea de Munte several processing iron workshop have been discovered equipped with many tools of different shapes and types, similar to the great centres of processing iron in the Europe of those times. In a single workshop iron loops 887 kg heavy have been found, that were to be processed, and for the obtaining of which over 50 tons of iron ore are supposed to have been used. At least in the last period of the existence of Sarmizegetusa an important processing iron centre is supposed to have functioned.

Another domain which foresaw serious technical knowledge and artistic craftmanship was that of processing gold and silver. The numerous boards ornamented in animal style dated IV b.o.e. are suposed to have been worked in local workshop placed at the North and South of the Danube. Another numerous group of boards are dated beginning fhit the II nd b.o.e. up to

https://biblioteca-digitala.ro

the Roman Conquest. Up to now, over 100 of such hoardes well dated after the coins which form them are known. Different silver and sometimes gilded jewels and vessels had been worked with technical and artistic craftmanschip, being placed among the most representative products of the kind from the ex-world Greco-Roman head-pieces.

Workshopshave also been discovered (Tășnad and Pecica), where the whole technological process of fabrication could be followed. The Geto-Dacian also made silver coins, beginning with the end of the IV th century b.o.e. Fist by imitating the Greek-Macedonian coins, then the Roman ones. Gold boins bearing the name of king Coson, a descendent of Burebista, are also prezent.

Architecture is the domain in which creativity and thinking are distinguished with conspicuousness. The fortifications realised in various technical methods are analysed, laying stress on those with log squaring stone walls, taken over from the Greek world. With this constructive solution the spacious pile from Sebeș Mountains which folds out on a surface of 200 km² had been achieved.

There had been discovered a vast sacred precincts, formed of many round and square sanctuaries, in the very neighbourhood of the walls of the big fortified town of Grădiștea de Munte or, to other opinions among these walls. It vas supposed for some time that the Dacian sanctuaries from Sarmizegetusa would have been used „sub caelo" representing but simple alignments. Recent investigations guided to the conclusion that these were monumental edifices made of stone and wood, Various reconstructions had been considered. In accordance with some of these there are square sanctuories which had as model the Greek temples of Ionical inspiration. Of Hellenistic inspiration is also an immense edifice discovered in the great settlement of Popești.

On the basis of these the author concludes that the spiritual life of the Geto-Dacian civilization fits the material development and, being determined by this, that there existed a remarkable scientifical and technical thought and creativity which manifested itself in various domains of activity.

The spiritual culture of the Geto-Dacians represents an original synthesis deeply rooted into the native creation and medium, to which varied influences received from civilizations the Dacians met, were added.

This civilization might and should be compared to that of other people of Ancient Europe which had the same level of social development. The analogy shouldn't be done to the Roman-Greek civilization-which indeed was at a superior stage.

https://biblioteca-digitala.ro

Cercetări arheologice de suprafață din zona Chioar

GEORGETA MARIA IUGA

În primăvara anului 1976, cu prilejul unor cercetări de teren întreprinse de Muzeul județean Maramureș, în colaborare cu specialiști de la Institutul de Arheologie din București, în zona Chioarului, au fost descoperite patru puncte databile în mileniul I e.n., în raza localităților Boiu Mare, Mesteacăn, Prislop și Vălenii Șomcutei.

Din punct de vedere geografic zona cercetată face parte integrantă din Podișul Someșan, încadrîndu-se în platoul calcaros Purcăreț — Boiu Mare. Platoul a apărut la zi datorită eroziunii intense și îndelungate, dar datorită durității calcarului păstrează altitudini relativ înalte (500—550 m). Prezența calcarului a facilitat procesele de carstificare puse în evidență prin prezența a numeroase doline, chei, rîuri subterane și peșteri.

Din punct de vedere geologic zona se încadrează formațiunilor sedimentare de bordură a bazinului neogen Baia Mare. Situată în sudul acestuia, între masivul Dealul Mare — Țicău și masivul Preluca, se caracterizează ca alcătuire petrografică din marne, gresii și calcare, aparținînd paleogenului.

Rețeaua hidrografică este tributară Lăpușului, Bîrsăului și Someșului, cu o alimentație subterană carstică. Rîurile au în general debite mici.

Platoul calcaros are un climat continental, influențat de invaziile de aer din vest și se poate caracteriza printr-o temperatură medie anuală de 8°C, iar media precipitațiilor este de 810 mm.

Din punct de vedere pedologic distingem două tipuri de soluri : soluri scheletice și soluri brun podzolice. Acestea au o fertilitate naturală mijlocie și sînt folosite pentru culturi, fînețe, pășuni și pomi fructiferi.

În documentele scrise localitățile mai sus menționate apar pomenite în sec. XV (1405 — Boiu Mare, 1424 — Mesteacăn) și sec. XVI (1566 — Prislop și Vălenii Șomcutei).[1]

1. Suciu, Coriolan, **Dicționar istoric al localităților din Transilvania**, Ed. Acad. R.S. România, 1967, vol. II, p. 239.

https://biblioteca-digitala.ro

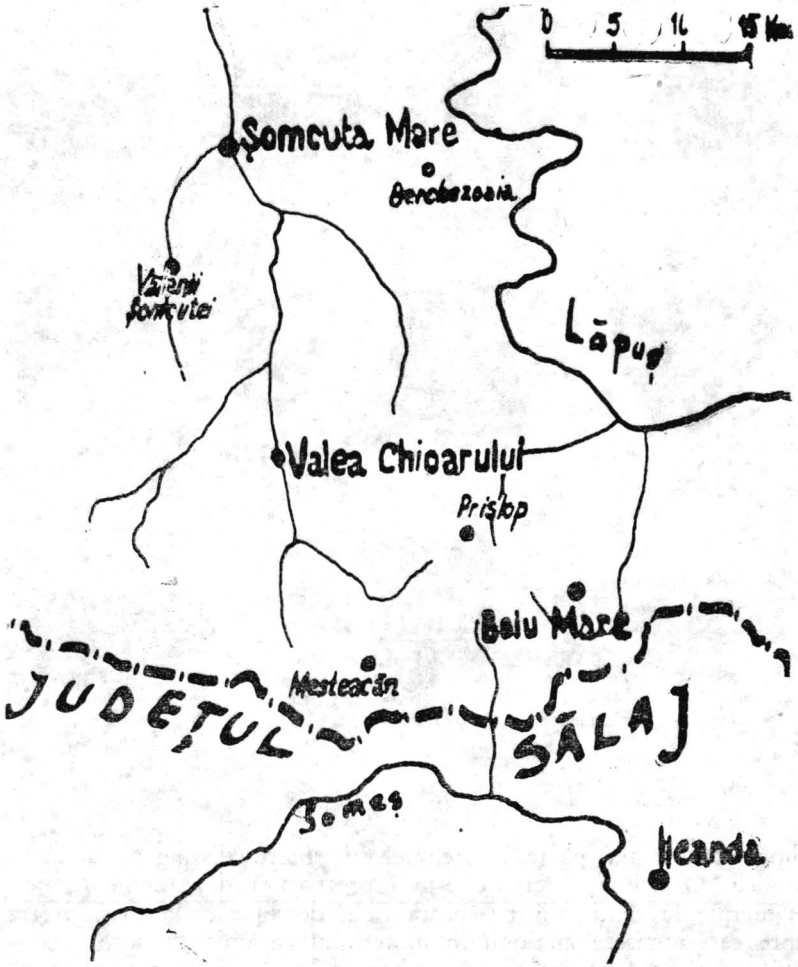

Zona cercetată în primăvara anului 1976

Aşezările, dovedite de prezenţa chirpicului şi a fragmentelor ceramice culese de la suprafaţa solului, se află în punctele „La Pod" (Boiu Mare), „La Parhon" (Mesteacăn), „Ograde" (Prislop) şi „Tog" (Vălenii Şomcutei). În toamna anilor 1978—1979, am întreprins la Mesteacăn, în punctul „La Parhon", săpături arheologice sistematice, fapt care ne avantajează în analiza artefactelor, permiţînd o confruntare a acestora cu cele rezultate din săpătură.

https://biblioteca-digitala.ro

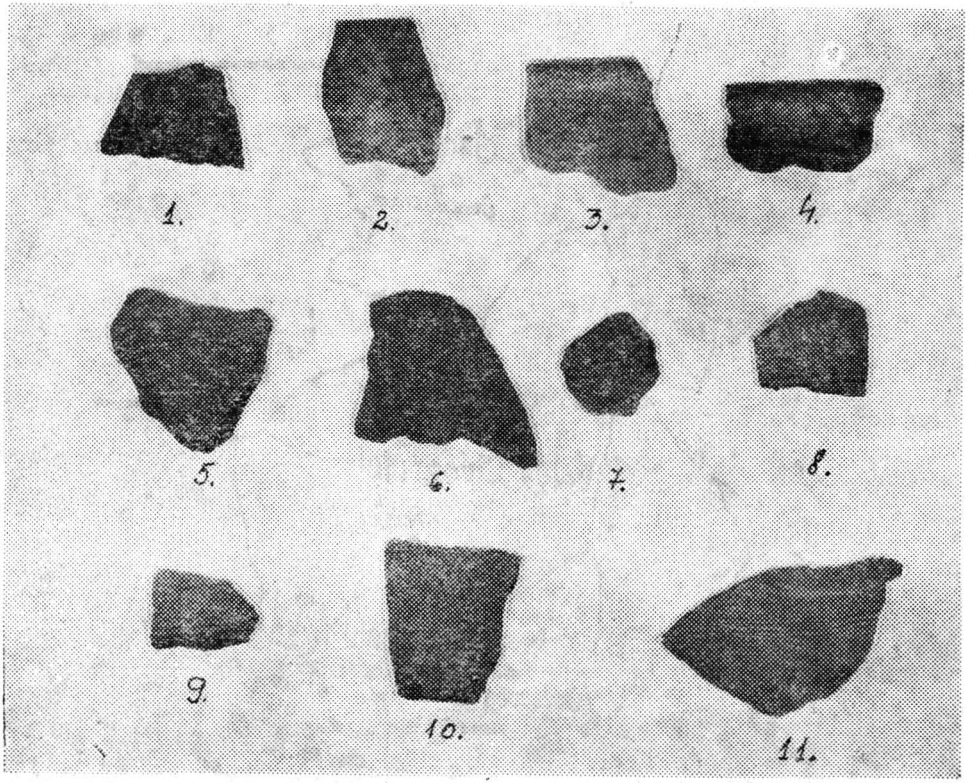

După compoziția pastei și tehnica de lucru distingem două categorii de ceramică. O primă categorie este reprezentată de fragmente de culoare cenușie, lucrate la roată, dintr-o pastă fină, descoperite la Prislop (fig. 1, 2), fragmente ce își găsesc analogii în materialul ceramic de secol III—IV e.n. descoperit în timpul cercetării la Mesteacăn.[2] A doua categorie o constituie ceramica lucrată cu mîna și mai ales la roată, descoperită în toate cele patru puncte : Prislop (fig. 3—5), Boiu Mare (fig. 6, 7), Vălenii Șomcutei (fig. 8—10) și Mesteacăn (fig. 11). Această categorie de ceramică este lucrată dintr-o pastă de culoare brun-cărămizie și înspre negru, ce conține nisip cu bobul mic și mijlociu. Buzele descoperite sînt lucrate îngrijit, răsfrînte în afară și, în cazul celor de la Prislop, tăiate drept. O bună parte a materialului este ornamentat. Ornamentul constă din linii drepte și vălurite dispuse orizontal. Valul are un aspect variat, realizat cu meandre largi (Prislop), dar și cu meandre strînse și aproape ascuțite (Vălenii Șomcutei). Și

2. Iuga, G., M., **Raport preliminar privind cercetarea arheologică de la Mesteacăn, județul Maramureș,** în MATERIALE ȘI CERCETĂRI ARHEOLOGICE, A XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979, p. 311 sq.

https://biblioteca-digitala.ro

această categorie își găsește analogii în materialul descoperit ulterior la Mesteacăn,[3] încadrîndu-se în secolele VIII—IX ale mileniului I.

În contextul cercetării arheologice din județul Maramureș privind mileniul I e.n., identificarea așezărilor de la Boiu Mare, Prislop, Mesteacăn și Vălenii Șomcutei are importanță mai ales că despre această perioadă avem puține date ; aceste rezultate adăugîndu-se însă cercetărilor de la Călinești[4], Crăciunești și Sarasău[5] pot să dea o imagine mai concludentă privind habitatul în această perioadă pe teritoriul județului Maramureș.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE SURFACE DANS LA ZONE DE CHIOAR

(*RÉSUMÉ*)

L'auteur nous présente les résultats d'une recherche à la surface du sol entreprise en 1976. Le matériel céramique découvert à cette occasion fait preuve de l'existance de quelques habitats datant du II-e—IV-e et du VII-e —IX-e siècles de notre ère aux alentours de la localité Prislop et du VII-e —IX-e siècles de notre ère aux alentours des localités : Boiu Mare, Mesteacăn et Vălenii Șomcutei.

3. **Idem**, p. 313.
4. Popa, Radu, Kacsó Carol, **Cercetări arheologice la Călinești, Maramureș**, în SCIVA, tom 25, nr. 4, București, 1974, pp. 561—578.
5. Popa, Radu, **Noi cercetări de arheologie medievală în Maramureș, șantierul Sarasău**, în SCIV, tom 22, nr. 4, București, 1971, pp. 601—626.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Influențe heraldice maramureșene asupra primei steme a voievodatului Moldovei

CONSTANTIN ITTU

Această problemă, a influențelor maramureșene asupra primei steme moldave, a trezit un real interes în lumea heraldiștilor, emițîndu-se totodată și o serie de ipoteze. Conform uneia din acestea, prima stemă a Moldovei a fost puternic înrîurită de stemele de familie ale voievozilor Dragoș de Bedeu și Bogdan de Cuhea.

Este știut faptul că regele maghar Ludovic d'Anjou era interesat să întărească granița sa răsăriteană, pentru a preîntîmpina atacurile tătare. În anii 1352—1353, în urma unor victorii obținute împotriva tătarilor, cu sprijinul populației locale, s-a constituit pe versantul estic al Carpaților o marca militară care prelungea zona dominației maghiare în direcția unor acțiuni antimongole.[1]

În fruntea noii mărci se afla voievodul Dragoș, care însă nu stăpînea decît o mică parte din teritoriul Moldovei. Mai tîrziu Bogdan de Cuhea, aparținînd tot nobilimii de origine română din Maramureș, se răzvrătește împotriva regelui maghiar, trece munții în Moldova și îi alungă pe descendenții lui Dragoș, întemeind statul feudal Moldova.

S-a emis ipoteza că numai Bogdan a avut capul de bour în stema sa, nu și Dragoș.

★

Ne permitem acum să facem o scurtă incursiune în istoria heraldicii. In epoca de început, stema cuprindea un scut în cîmpul căruia se punea o mobilă heraldică, luată din lumea animală, vegetală ș.a.m.d. Treptat scutul, cu toate împărțirile sale (sau sfîșieri, în limbaj heraldic) a rămas pe mai departe piesa principală într-o stemă, dar i s-au adăugat o serie de accesorii : coiful, care era deasupra, „timbrîndu-l". După forma coifului și după poziția sa (din față, 2/3 la dreapta) se poate ușor observa dacă posesorul

1. **Istoria Românlei**, vol. II, București, 1962, p. 167.

https://biblioteca-digitala.ro

stemei este un proaspăt înobilat sau un descendent al unei vechi familii. Alte accesorii heraldice mai sînt : coroana, creştetul, care uneori dar nu în mod obligatoriu reprezenta mobila de pe scut, lambrechinele, ţinătorii, precum şi deviza heraldică. Nu intenţionăm să facem aici un studiu tehnic de heraldică, ci ne-am mărginit să trecem în revistă etapele mai importante, pentru a lămuri un aspect al problemei.

S-a emis la un moment dat ipoteza că acest vestit cap de bour ar fi apărut întîi drept creştet şi numai apoi drept mobilă ce încarcă scutul. Dacă regulile heraldice prevăd că uneori mobila principală de pe scut apare ca şi creştet, inversarea situaţiei este o imposibilitate heraldică, fiindcă din punct de vedere cronologic creştetul nu apăruse ca element heraldic. Vremea lui Dragoş şi Bogdan aparţine, pentru tot centrul Europei şi parte din răsăritul ei, epocii scutului, fără accesoriile de care am vorbit mai sus.

★

N. Iorga presupune că acest cap de bour, ca element heraldic, poate să fi fost adus din Lituania datorită unei căsătorii, care pare să fi fost aceea a lui Laţcu, fiul şi succesorul lui Bogdan. Iorga nu insistă, dovadă că această problemă nu era lămurită.[2]

Din punct de vedere heraldic, dacă ar fi fost adus capul de bour datorită unei căsătorii, atunci această stemă ar fi cuprins mobila principală a

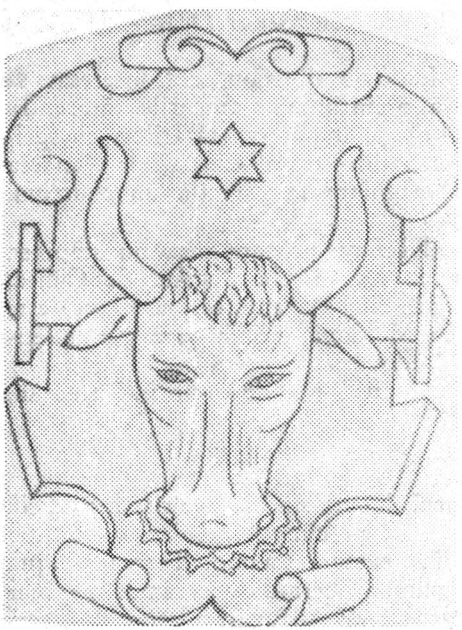

Fig. 1. Stema atribuită, după Siebmacher, voievodului Dragoş de Bedeu

Fig. 2. Stema Moldovei la sfîrşitul sec. XIV

2. N. Iorga, **Sur le blason des Princes roumains**, Bucureşti, 1912, passim.

https://biblioteca-digitala.ro

voievozilor maramureșeni (indiferent care ar fi fost ea) și *alături* dar în *poziție secundară*, capul de bour ca aparținînd mamei purtătorului și nu tatălui său. Stema însă nu cuprinde decît o singură piesă heraldică cea de care am vorbit mai sus.

Întorcîndu-ne la influențele maramureșene asupra stemei Moldovei, nu trebuie să uităm că orașul Sighet avea o stemă aproape identică cu cea a Moldovei, din 1383, dar încă înainte de sec. al XIV-lea acest cap de bour era în stema comitatului de Maramureș.[3] De asemenea Miron Costin scrie în cronica sa că Sighetul are ca pecete capul de bour, „întocmai ca Moldova".[4] Într-o diplomă din 1421, întocmită de cei patru juzi ai nobililor din comitatul Maramureșului, al doilea sigiliu are în cîmp un cap de bour cu stea între coarne. Posesorul sigiliului era din familia lui Dragoș.[5]

★

Voievozii Transilvaniei au folosit pecetea personală începînd din mijlocul sec. XIII-lea[6] Urmărindu-le exemplul, Dragoș și Bogdan vor folosi pecetea personală în Moldova.

Dragoș, în calitate de vasal al regelui Ungariei, în concordanță cu regulile heraldice strict aplicate și respectate în acea epocă, n-a avut libertatea de a-și făuri o nouă stemă, și atunci a folosit în Moldova stema pe care o avea de cînd era în Maramureș.

Voievozii maramureșeni din familiile stăpînitoare în Giulești și Nireș, precum și în Bedeu erau înrudiți cu voievozii din Cuhea, Moiseni, Borșa și cele două Seliști. Această înrudire este menționată pentru prima dată în documentul din 1349, emis de regele Ludovic la Bistrița, în care se spune că Giula, fiul lui Dragoș din Giulești și Nireș, s-a plîns de ruda sa, Ștefan, fiul lui Iuga, care în unire cu unchiul său Bogdan, ambii din Cuhea, l-au alungat, au distrus proprietățile și le-au ars.[7] Se știe că Giula de Giulești și Nireș, Dragoș de Bedeu, descălecătorul, și Dragomir de Bedeu erau frați.[8] Datorită acestei înrudiri se explică prezența capului de bour în stema familiei lui Bogdan de Cuhea, probabil într-o altă împărțire a cîmpului heraldic, și însoțit de alte piese pentru a diferența familiile între ele.

★

Dacă studiem cu atenție scutul pe care este așezat capul de bour din stema publicată de Siebmacher[9] și atribuită Moldovei observăm că :

— scutul are formă neregulată și este compus din două bucăți împreunate la mijloc orizontal, într-un mod neobișnuit în heraldică ceea ce ar indica o reparare în urma unei rupturi orizontale.

— marginile scutului prezintă lipsuri și tăieturi de formă ovală pe care trebuie să le fi avut la originea lui.

3. I. Mihaly de Apșa, **Diplome maramureșene, din sec. XIV—XV**, Maramureș, Sighet, 1960, p. 180.
4. I. Bogdan, **Cronici inedite**, s. a., p. 190.
5. C. Gane, **Trecute vieți de doamne și domnițe**, vol. I, 1933, p. 258.
6. S.Jako, **Sigilografia cu privire la Transilvania**, Documente privind istoria României. Introducere, vol. II, 1956, p. 598.
7. Th. Codrescu, **Uricariu**, vol. XXII, p. 498 sq. după lucrarea lui Hunfalvi, Despre români în Moldova și întemeierea principatelor, pe baza documentelor anchiziționate.
8. M. Sturdza-Săucești, **Culoarea roșie și bourul în stema Moldovei**, Sibiu, manuscris.
9. J. Siebmacher, **Grosses und Allgemeines Wappenbuch**, 2 vol, Nürnberg, 1898.

https://biblioteca-digitala.ro

— are în cîmp două culori, sus roşu şi jos albastru, care se despart pe linia de îmbinare a celor două părţi ale scutului.

Din cele de mai sus putem trage următoarele concluzii :

— figura de pe scut şi marginile atît de neregulate sînt consecinţa tăieturilor pe care acest scut le-a suferit în urma luptelor la care strămoşii voievozilor de Bedeu au luat parte. Avem de-a face deci cu figura simbolică a unui scut foarte vechi.

În multe steme din heraldica franceză, engleză şi germană se întîlnesc scuturi ştirbite, găurite, reparate, care sînt astfel păstrate ca semne de mare onoare.

Tot astfel şi scutul menţionat este un scut vechi, zdrenţuit, tăiat, care aparţine unei familii de nobili de arme şi nu poate aparţine Moldovei, stat nou, care nu putea avea un scut vechi zdrenţuit ci unul nou şi întreg. Adevărata stemă a Moldovei independentă era formată dintr-un scut ascuţit încărcat cu capul de bour, semnul distinctiv al familiei lui Bogdan, fost voievod de Maramureş.

Dragoş Vodă venind în Moldova (în 1353) a trebuit să păstreze vechea sa stemă cu scutul zdrenţuit şi încărcat de capul de bour, pentru că numai suzeranul său, în acest caz, suveranul maghiar, putea să-i confere o altă stemă, prin diplomă regală; dar regele n-a făcut-o. Numai Bogdan, declarîndu-se independent, a păstrat semnul distinctiv al familiei sale, capul de bour, dar a schimbat vechiul scut cu unul ascuţit, în care culoarea roşie a primit adevărata sa semnificaţie, aceea de semn al neatîrnării.

★

După ce Bogdan trece în Moldova şi refuză să recunoască suzeranitatea regelui maghiar, acesta întreprinde o expediţie de pedepsire, fără succes, însă. Intenţia regelui era de a-l înlocui pe Bogdan cu Drag, fiul lui Sas, descendentul lui Dragoş. Întreaga familie a lui Sas se refugiază în regatul maghiar, unde regele le conferă, la 1365, domeniile confiscate de la Bogdan.[10] Totodată regele Ludovic d'Anjou le acordă o nouă stemă, mai ales că vechea stemă, modificată puţin, a fost luată ca stemă a noului voievodat independent.

Conform regulilor heraldice[11] regele a avut la dispoziţie două mijloace pentru stigmatizarea atitudinii fostului vasal, şi anume :

— să constituie *steme defăimate*, ale familiilor, luînd ceva din figurile heraldice vechi, existente în vechile steme.

— să acorde *steme noi*, cu interzicerea de a purta vechile steme. Deoarece, din toate familiile înrudite, numai Bogdan şi descendenţii săi erau consideraţi răzvrătiţi, pentru că au trecut în Moldova, ceilalţi membri rămînînd în Transilvania, regele a ales soluţia a doua şi le-a acordat *steme noi*.

★

Am căutat, în această modestă lucrare, să aducem contribuţia noastră în problema, atît de interesantă, a primei steme moldave, stemă care, datorită descălecatului, a primit aşa puternice influenţe maramureşene.

10. I. Mihaly de Apşa, **Op. cit.**, vol. 7, p. 402.
11. Baron von Sacken, **Heraldik**, 8 vol., Leipzig, 1920.

https://biblioteca-digitala.ro

Iată că o altă ramură a istoriei, heraldica, ne ajută la clarificarea unei probleme, chiar dacă, așa cum subliniam mai sus, acum n-a făcut decît să deschidă drumul unor noi cercetări.

Am spus că heraldica este o ramură a istoriei și nu, cum se obișnuiește, o știință auxiliară. Nu pledez „pro domo", dar din moment ce heraldica are obiect și metodă proprie de cercetare, este de datoria noastră să-i acordăm locul ce i se cuvine.

HERALDY INFLUENCES OF MARAMUREȘ UPON THE FIRST ARMS OF THE MOLDAVIAN „VOIEVODAT"

(*SUMMARY*)

The author is interesed in the first Moldavia's Coat of Arms, connected with the heraldrics influences from Maramureș. Dragoș of Bedeu and Bogdan of Cuhea are, both, Voievods (Princes) of Maramureș, and they had in their Coats of Arms, as the main element, the ox-head.

The first, Dragoș of Bedeu, used his Coat of Arms in the new east-Carpatian teritory, as a vassal of St. Stephen's Kingdoom, and the second, Bogdan of Cuhea, used it as a independent Prince.

The work contain a heraldric technical part which explains the main etapes in heraldry's evolution. Such being the case the ideea which shows us that the ox-head was used, first, as a „cimier" and after this as the main element of a Coat of Arms is an heraldric nosens (from the typological and chronological point of view).

Neither the ideea which try to prove us that the ox-head apeared in Moldavia's Coat of Arms as a marriage result is no good, because, in such case, the ox-head must be in the second, not in the principal position.

The Dragoș's descendents turned back from Moldavia in Maramureș, and trey became the vassals of the Hungarian King. Their Coat of Arms are differend from that of independent Medieval State of Moldavia which keep the Coat of Arms with ox-head as the first element.

https://biblioteca-digitala.ro

Constatări de istorie militară medievală în bazinul Someșului Mijlociu

SERGIU IOSIPESCU

Deși de multă vreme și vehement combătută, demarcația dintre protoistorie și istorie, înțeleasă ca începînd cu apariția izvoarelor scrise — mai stăruie încă, situație relevată mai ales în atomismul rezistent al arheologiei, dornică de a fi socotită o disciplină măcar autonomă. Trebuind să efectueze specifice puneri în ecuație de date, evaluate și analizate, istoria militară a fost și este precumpănitor atrasă de bogăția surselor scrise, de preferință a izvorului narativ. Cu oarecare talent literar și vestmîntul de rigoare al limbajului tehnic povestirea cronicărească este materia primă optimă pentru istorica-bătălie. Dar dacă lucrul este lesnicios pentru tablouri istorice largi ca spațiu și durată, de pildă al întregului ev mediu românesc din Transilvania, situația se modifică în cazul unui cadru mai restrîns, geografic și în timp, precum al societății bazinului mijlociu al Someșului din veacurile XII—XVI. Cel puțin pentru primele două secole amintite aproape nimic nu se poate alege din analistica vremii care să satisfacă pe istoricul militar, și chiar nemilitar, tradiționalist. Apelul la data arheologică, la descoperirile de armament, de fortificații, îl pun în încurcătură, prelucrarea lor într-o înlănțuire dinamică fiindu-i de-a dreptul imposibilă. Mă grăbesc să asigur distinsa asistență că o astfel de stare de lucruri — prăpastia dintre arheologie și istorie — tinde să fie depășită de istoriografia militară actuală, preocupată în egală măsură de viziunea microscopică a cercetării arheologice și de aceea de ansamblu a istoriei cu izvoare scrise. Din îmbinarea organică a celor două se speră, în ideal, reconstituirea globală, în evoluție și în profunzime a trecutului, termen necesar împreună cu prezentul spre a nu rata calea firească spre viitor.

Încă o precizare se impune. Sînt acum peste trei sferturi de veac de cînd Nicolae Iorga preconiza cercetarea istoriei românești în contextul celei universale, fiind viața de secole a poporului nostru o parte dintr-aceea a umanității întregi. Și iarăși atrăgea atenția asupra unor desfășurări generale — invazii, colaborări, conviețuiri sau simbioze — care, petrecute într-ace-

https://biblioteca-digitala.ro

lași teritoriu național al unui popor, nu pot fi scăpate din vedere, ele fiind parte integrantă a evoluției istorice a acelui popor. S-a înțeles de multe ori dezideratul exprimat de Nicolae Iorga drept rezolvat prin includerea la începutul expunerilor a unor statice paragrafe de „situații internaționale", urmate imediat de povestirea pragmatică de istorie națională. Este necesar să insistăm asupra denaturării astfel a viziunii lui Iorga și totodată a faptului, valabil mai cu seamă pentru istoria militară, că orice încercare de rezumare duce în chip fatal la deformare și eroare.

★

Bazinul mijlociu al Someșului este o zonă de legătură dintre cîmpia rîului Tisa și podișul central al Transilvaniei. Cursul Lăpușului deschide o cale de acces spre Bistrița, iar Almașul desparte masivul Meseșului de dealurile Clujului, secționînd pătrunderea pe această direcție. Vocabularul militar mai înregistrează acest ținut și sub numele de Poarta Someșului, toponim care deja anunță o întreagă istorie de invazie și rezistență, de civilizație amenințată. Cercetarea ținutului sub unghiul de vedere al istoriei militare medievale se poate face confruntînd cele cîteva fărîme de informații scrise cu realitățile de pe teren și arheologice.

Gesta Hungarorum — atît de disputata cronică de început a ungurilor — cunoaște, venind dinspre Sălaj și Poarta Meseșului, după o zi de drum prin pădure, rîul Almaș[1]. Pentru aspectul urmărit aici nu interesează atît confruntarea militară descrisă ci faptul, esențial, al ignorării totale a oricăror date geografice asupra colțului de pămînt transilvan cuprins la nord-est de munții Meseșului, între Someșul Mijlociu și Tisa superioară : Satu Mare și Almașul sînt singurele amintite. Cum după cercetările mai vechi și mai noi ale istoriografiei maghiare Anonimul notar autor al Gestelor va fi trăit în vremea regelui Bela al II-lea sau al III-lea, rezultă că în mediul intelectual latin occidental sau occidentalizat de la curtea arpadiană a secolului al XII-lea bazinul Someșului Mijlociu reprezenta o pată albă, un „hic sunt leones" al vechilor hărți. Aserțiunea acestui contact tardiv al ungurilor cu aceste locuri este confirmată și prin cunoscutul document din 1199 care menționează pentru prima dată Maramureșul — sub forma Maramurisio, imposibil de redus la o pronunție ungarofonă — drept loc al unei vînători a regelui Emeric, foarte probabil o expediție de explorare, poate în vederea unei viitoare cuceriri. Arheologic pătrunderea ungară în bazinul Someșului Mijlociu ar putea fi precizată de situația stratigrafică de la castrum Megyes sau Meggessala. Monseniorul Tăutu a introdus pentru prima dată în circuitul istoriografic sursa relativă la această cetate stăpînită de români probabil pînă la începutul secolului al XIII-lea[2]. Este neîndoielnică identificarea toponimului acestei cetăți cu al Mediașului-Aurit, numit și la 1490 Megyes et Meggyesalja[3]. Din păcate procesul transformării acestei fortificații românești în cetate regală nu a putut fi surprins arheologic, rămînînd a fi o sarcină a viitoarelor cercetări.

1. SRH, I, 66—67.
2. Aloisio Tăutu, **Vechimea românilor din Țara Oașului**, în „Buna Vestire", 1966/67, pp. 13—16.
3. Csánki, I, 469.

https://biblioteca-digitala.ro

Peisajul istoric al bazinului Someşului Mijlociu din secolul al XIII-lea este dominat de existenţa celor două mari zone de „păduri" (sylvae) situate la apus şi răsărit de rîu, respectiv a Ardudului/Arded şi de pe cursul Lăpuşului, Chechis/Keykus, Finteus/Fenteus. Nu este cazul să reluăm cu acest prilej discuţia semnificaţiei socio-politice a termenului „sylva" (pădure) al documentelor latine : mă mărginesc aici să arăt că asimilarea acestor sylvae cu „organizaţiile obşteşti, prestatale, ale populaţiei autohtone"[4] este nepotrivită evoluţiei istorice a popoarelor romanice în general, a celui român în special. Ideea însăşi a unor formaţiuni prestatale medievale este lipsită de conţinut şi nu corespunde noţional materialismului istoric clasic şi actual.

Oricum, pe temeiul unei diplome de la regele Andrei al II-lea al Ungariei, document studiat atent de Frigyes Pesty şi de remarcabilul director al Muzeului care ne găzduieşte, Julius (Gyula) Schönherr, s-au datat sub anul 1231 atestările amintitelor păduri, ale Finteuşului, Chechişului şi Ardudului. Datarea, general acceptată, nu ţine seama însă de caracterul diplomei din 1231, păstrată într-un transumpt din 1397 publicat de Gustav Wenzel[5]. La rîndul său acest transumpt cuprinde în rezumat mai multe diplome arpadiene de danie, fapt evident în ultima publicare a actului în primul volum al monumentalului Codex Diplomaticus et Epistolarius Slovaciae. Astfel încît textul restabilit al primei diplome arpadiene cunoscute pentru pădurea Chechişului „Hemericus, frater noster, illustris rex Hungarie, Thome comiti in recompensacionem fidelium serviciorum, que sibi in expedicione quam habuit contra Bulgaros super fluvium Morawa laudabiliter exhibuit, silvam quandam nomine Keykus, que olim populorum qui wlgo Keykusuend dicuntur fuerat, per suum conclusisset privilegium /. . ./"[6], trebuie datat înainte de septembrie 1204, deci în timpul domniei regelui Emeric. Anterior acestei epoci pădurea Chechişului aparţinea deci populaţiei locale ; încălcînd dreptul de proprietate al acesteia regele dăruise ţinutul unui credincios ostaş al său, comitele Toma, distins în luptele cu bulgarii pe rîul Morava. Un al doilea act, referitor la dăruirea pădurii Finteuşului către acelaşi comite Toma se impune a fi redactat, potrivit criticii diplomatice interne, între 1213 şi 1216.[7] În acest caz ţinutul fusese scos de sub dependenţa cetăţii Satu Mare, situaţie deosebit de interesantă şi care necesită o scurtă zăbavă. Admiţînd drept foarte posibilă o stăpînire a localnicilor asupra pădurii lor, a Finteuşului de pe Lăpuşul inferior şi către Someş, precum în cazul Chechişului, rezultă că înainte de secolul al XII-lea ţinutul a fost înglobat domeniului cetăţii Satului Mare prin aceeaşi încălcare a vechiului drept de stăpînire. Dar apartenenţa Finteuşului domeniului Satu Mare în secolele XI—XII poate conduce, eventual, la ipoteza extinderii pînă aici pe Lăpuşul inferior a ducatului lui Menumorut care după Gesta Hungarorum cuprindea şi castrum Zothmar.

4. Pavel Binder, in St. art. ist., X, 1967, p. 28.
5. Wenzel, Arpad, XI, pp. 230—234.
6. Codex Dipl. Epist. Slov., p. 105.
7. Codex Dipl. Epist., I, p. 141.

https://biblioteca-digitala.ro

Rămîne aşadar doar pădurii Ardudului vechea datare, 1231 — a primei atestări documentare, cunoscute pînă astăzi, legată de hotărnicia Finteuşului şi Chechişului.

În fine dintr-acelaşi veac, al XIII-lea, ar fi de stabilit relaţia dintre aceste păduri devenite domenii senioriale şi cetăţile epocii angevine, în primul rînd, Chioarul, Cetatea de Piatră. Maria Szentgyörgy, în valoroasa ei monografie despre societatea domeniului Chioarului, a relevat o diplomă din 1246 a capitlului de Nytra (Slovacia), omisă de editorii colecţiei Documentelor privind istoria României, seria Transilvania, diplomă care, potrivit opiniei Mariei Szentgyörgy, s-ar referi la viitoarea Cetate de Piatră. Este vorba de o împărţire de posesiuni ale familiei germane, originare din Suabia, Gutkeled,[8] posesiuni printre care se amintea „iuxta Lapuş terram sui triginta aratrorum sufficientem cum uno loco castri eidem castro adiacentem viam eciam securam que de villa Sceplok ducit adidem castrum".[9] Caracterul lacunar al informaţiei geografice cuprinse în document nu îngăduie astăzi identificarea cetăţii pomenite cu Chioarul ci mai degrabă cu aceea evidenţiată şi pe teren de la Cheud şi anume Aranyosvár. Rămîne aşadar ca primă atestare documentară a Chioarului aceea cuprinsă în diploma de la 21 iunie 1319 a regelui Carol I Robert d'Anjou[10]. Mă grăbesc însă să remarc faptul că evenimentele la care se referă diploma angevină — apărarea cetăţii regale a Chioarului de către magistrul Desideriu împotriva răzvrătiţilor Ştefan, fiul fostului voievod Lorand, şi Bekch, fiul fostului comite palatin Kopasz —, se petrecuseră anterior, în anii 1316—1317, aceasta fiind data primei atestări documentare certe a Chioarului. Evoluţia ulterioară a cetăţii şi domeniului ei — confirmată treptat prin cercetările arheologice întreprinse de Muzeul gazdă a sesiunii noastre şi Institutul de istorie militară din Bucureşti —, a fost marcată pînă la mijlocul secolului al XVI-lea de stăpînirea aici a Drăgoeştilor maramureşano-moldoveni. Începutul prezenţei urmaşilor lui Dragoş voievod din Moldova la Chioar se plasează oricum după 1363, anul consolidării domniei lui Bogdan I la est de Carpaţi. Diploma angevină din august 1378[11] dată de Louis I d'Anjou voievodului Baliţă, fratelui său comitele Drag de Satu Mare şi Maramureş şi rudei lor Ioan, este de fapt o întărire a posesiunii Drăgoeştilor asupra ţinutului şi cetăţii Chioarului, pe care ei o stăpîneau dinainte, posibil anterior anului 1370[12]. Blocul posesiunilor Drăgoeştilor în nord-vestul Transilvaniei, cuprinzînd ţinuturi în Maramureş, Ugocsa, Satu Mare, Crişana, domeniile Medieşului Aurit, Chioarului, Ardudului, Aranyos-ului/Cheud, Ciceu, Unguraş, s-a consolidat din punct de vedere românesc-ortodox la sfîrşitul secolului al XIV-lea prin întemeierea mănăstirii din Peri[13].

Printr-o evoluţie firească după etapa iniţială de oprimare provocată de impactul brutal al invaziei ungare, românii din nord-vestul romanităţii

8. SRH, I, 189, 298—299.
9. **Codex Dipl. Patrius**, I, p. 24.
10. DIR, C, XIV, pp. 319—320.
11. **Doc. Valach.**, pp. 279—280.
12. Cf. Fejer, **Codex**, IX[4], p. 114.
13. Zenovie Pâclişanu, RJR, XIII, 1, pp. 101—103.

https://biblioteca-digitala.ro

orientale se reafirmau politic sub dinastia francezo-napolitană a Angevinilor. Proces de astă dată ireversibil cu toate scăderile şi înălţările după vitregia sau dimpotrivă blîndeţea timpurilor. Astfel că într-una din călătoriile sale prin ţară de la începutul veacului nostru Nicolae Iorga afla şi aici acea nobilime română liberă, precum în ţările libere stăpînite de români Moldova şi Ţara Românească.

ON SOME NEW FACTS CONCERNING MEDIEVAL MILITARY HISTORICAL DOCUMENTS IN THE SOMES RIVER REGION

(*SUMMARY*)

The paper acknowledges some considerations of the author, resulted from the direct comparison of the medieval sources with his own remarks and studies done on the field.

The object of the study of some aspects of military medieval history is the Someş river region, its middle part, an area that, because its strategic importance was called the gate in defending Transylvania and the Someş region.

https://biblioteca-digitala.ro

Considerații cu privire la prima atestare documentară a municipiului Baia Mare

AUREL S. FEȘTILĂ

Preocupări mai vechi și mai noi consacrate cercetării documentelor referitoare la trecutul orașului Baia Mare pun în evidență semnificative fapte de istorie locală săvîrșite de masele populare de pe aceste meleaguri în contextul fenomenelor politice și economico-sociale ce s-au succedat în decursul vremurilor pe teritoriul patriei noastre.

Avînd o existență multiseculară, orașul Baia Mare este menționat de timpuriu în documentele scrise sub denumirea latină de „Rivulus Dominarum" sau „Civitas Rivuli Dominarum"[1] care în traducere românească înseamnă „Rîul doamnelor" sau „Cetatea Rîul Doamnelor". (Civitas = cetate, oraș, tîrg, urbe).

Consultînd literatura istorică se constată că în rîndul specialiștilor au apărut unele opinii controversate cu privire la *prima atestare documentară a localității Baia Mare* în sensul că unii autori de lucrări indică anul *1327*, iar alții indică anul 1329. Cu toate că se ia ca bază de referință unul din cei doi ani, argumentele invocate pentru înfățișarea și descrierea localității din această perioadă sînt fundamentate pe conținutul unui alt document datat din anul *1347*, de altfel singurul act ce se păstrează în forma originală și cu textul complet. Rezultă că pentru definirea începutului istoriei scrise a Băii Mari sînt citate *trei documente cu date diferite*, fapt ce provoacă o anumită nedumerire. De aceea însemnările de față își propun să elucideze aspectele legate de prima atestare documentară a străvechiului centru minier de la poalele Munților Gutîi.

Documentul din 1327[2] este o diplomă cu caracter privat emisă de cancelaria regelui feudal maghiar prin care se acordă unor proprietari pe nume Ladislau și Erdeu ... „dreptul perpetuu de a percepe vamă de trecere peste

1. **Documente privind istoria României. Veacul al XIV-lea Seria C. Transilvania,** vol. II, actul nr. 544 pp. 289—290.
2. **Muzeul județean Maramureș. Actul inventariat cu nr. II/1598.**

https://biblioteca-digitala.ro

podul de lîngă Zazarbànya" ... (Mina Săsar). Această diplomă, scrisă în limba latină, s-a păstrat fragmentar şi cu mari lipsuri în text. Originalul se găseşte la Arhivele Statului din Budapesta şi în anul 1904 a fost achiziţionată o fotocopie împreună cu placa negativului (executate de fotograful Weinwurn Anton) care se află la Muzeul din Baia Mare. Un an mai tîrziu se publică în analele Muzeului o scurtă relatare despre existenţa acestui act[3].

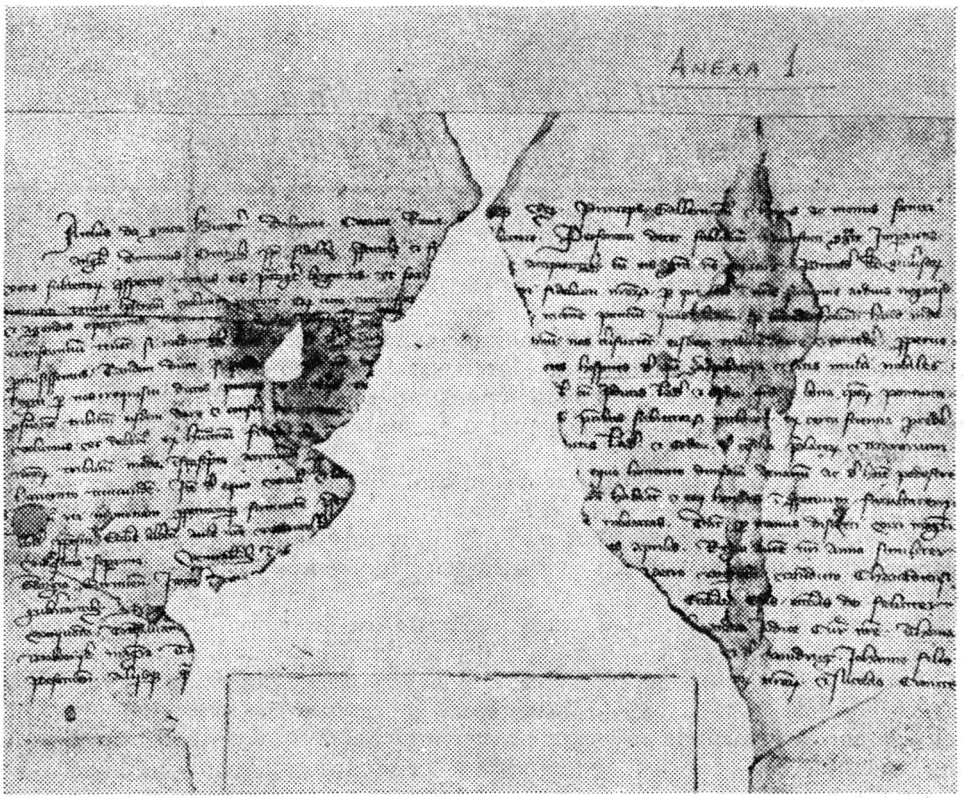

DOCUMENTUL DIN ANUL 1327

Se poate descifra din text că regele Carol Robert acordă supuşilor săi Ladislau şi Erdeu, proprietarii podului de lîngă „Zazarbanya" dreptul perpetuu de a lua vamă de trecere peste pod ... „cîte o jumătate de denar pentru cai trăgînd" ... şi pentru oameni, iar sumele obţinute să fie folosite pentru întreţinerea şi conservarea podului. Actul a fost dat de rege „în al 27-lea an al domniei noastre" ... prin mîna prepozitului bisericii de Alba.

Denumirea de „Zazarbanya" a fost asimilată de către unii istorici cu denumirea localităţii Baia Mare indicîndu-se în mod eronat acest act ca fiind prima menţiune documentară a oraşului.

3. A Nagybányai muzeum egyesület értesitöje, 1905/1906, p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro

Majoritatea autorilor maghiari de lucrări istorice de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea (Wenzel Gusztáv, Décsenyi Gyula, Pálmer Kálmán şi alţii) identifică în mod greşit oraşul Baia Mare sub denumirea de „Zazarbànya"[4] şi citează documentul din 1327 ca fiind actul ce indică prima menţiune documentară a localităţii. Niciunul din aceşti autori nu dă nici un fel de relaţie despre conţinutul documentului citat şi acest lucru este lesne de înţeles dacă avem în vedere starea de deteriorare gravă a înscrisului original şi lipsurile din text ce nu pot fi refăcute.

Trebuie menţionat şi faptul că actul din 1327 nu a fost publicat în nici una din colecţiile de documente referitoare la istoria României care sînt destul de cuprinzătoare pentru această perioadă.

Pornind de la analiza puţinelor cuvinte ce pot fi descifrate din textul incomplet al documentului din 1327, putem desprinde următoarele aspecte :

a) Nu găsim în acest act nici un fel de referire directă la denumirea localităţii Baia Mare, care în mod sigur era cunoscută la acea dată, aşa cum am menţionat mai sus, sub numele de „Rivulus Dominarum" şi dispunea de un document privilegial propriu ce-i conferea statutul de oraş. (Civitas) Fără a cunoaşte cînd şi de către cine a fost emis întîiul document despre Baia Mare, ştim că el a fost distrus într-un incendiu, fapt pentru care conducerea oraşului a cerut suveranului feudal în 1347 un nou act privilegial pentru recunoaşterea şi întărirea drepturilor instituite anterior.

b) Denumirea de „Zazarbánya" consemnată în actul din 1327 care se atribuie în mod nejustificat localităţii Baia Mare indică de fapt o aşezare ce exista separat de localitatea Baia Mare pentru că în documentul din 1347 sînt menţionate cele două aşezări „Rivulus Dominarum" şi „Zazarbánya" ca două unităţi administrative distincte. Nu ştim la ce teritoriu anume se referea această denumire, dar este sigur că ea nu putea fi una şi aceiaşi cu denumirea oraşului Baia Mare. Însuşi termenul de „Zazarbánya" ce semnifică în traducere „Mina Săsar" (bánya = mină) indică la origine o unitate economică în jurul căreia s-a închegat probabil şi o comunitate civică. De aceea sîntem îndreptăţiţi să considerăm mai aproape de adevăr opinia că „Zazarbànya" era o anumită proprietate a regelui, că ea putea fi o colonie minieră constituită în mod independent aşa cum era mica aşezare din jurul minei de la Dealu Crucii, sau din altă parte a bazinului minier, avînd strînse legături cu centrul urban Baia Mare.[5] Excludem ipoteza că „Zazarbánya" ar fi fost atribuită localităţii Baia Sprie pentru că această aşezare nu putea fi legată de Baia Mare printr-un pod peste apa Săsarului aşa cum rezultă din actul în cauză.

Existenţa separată a localităţii „Zazarbánya" rezultă şi din faptul că cei doi cetăţeni Ladislau şi Erdeu, proprietarii podului nu se aflau sub autoritatea conducerii administrative a oraşului Baia Mare de la care ar fi putut obţine privilegiul dorit, avînd în vedere atribuţiunile largi de care se bucura în acea vreme magistratul. De aceea ei au fost nevoiţi să apeleze la

4. Décsenyi Gyula A Nagybányai Szentistván templom maradványoi Budapesta 1893, p. 7.
5. Barovszki Samu — Magyarozság vármegyei és városai, Szolmàr vàrmegye, Budapesta, 1901, pp. 195—196

https://biblioteca-digitala.ro

autoritatea regelui spre a obţine dreptul de a percepe taxe de trecere peste pod şi reglementarea obligaţiilor privind întreţinerea şi conservarea lui. Aceste îndrituiri nu puteau fi impuse decît prin forţa juridică a organului superior celor două comunităţi independente una de alta. Din acest context rezultă că podul care făcea legătura între cele două localităţi prezenta un mare interes economic, care desigur nu putea fi altul decît cel legat de activitatea minieră şi de aceea era firesc să fie stabilite reglementări majore pentru utilizarea lui.

c) Identificarea localităţii Baia Mare prin substituirea ei sub numele de „Zazarbánya" constituie un criteriu greşit de interpretare fără a ţine seama de realitatea concretă din acea perioadă.

Nu poate fi acceptată părerea acelor autori care au dat un caracter extensiv acestei denumiri pentru a defini prin ea existenţa localităţii învecinate ce era de fapt mult mai mare, avînd rolul preponderent. În acest caz abordarea problemei s-a făcut printr-o simplă deducţie care nu poate fi admisă ca temei cert şi nici ca argument scris pentru a declara prima atestare documentară a unei localităţi căreia nici măcar nu i se pomeneşte numele. Este adevărat, şi documentele ne confirmă acest lucru, că „Zazarbánya" a fost mai tîrziu înglobată în teritoriul administrativ al oraşului Baia Mare fără a mai fi menţionată ca localitate separată.

d) Actele privilegiale emise şi transcrise ulterior cu privire la Baia Mare şi localităţile din jur, care sînt cunoscute de noi, nu fac nici un fel de referire la documentul din anul 1327 poate tocmai datorită caracterului său privat, limitat la un simplu drept individual, particular.

Avînd în vedere aceste considerente se poate formula concluzia, fără teama de a greşi, că *documentul din 1327 nu poate constitui act de referinţă pentru prima atestare documentară a localităţii Baia Mare* pentru că de fapt numele de atunci al oraşului nu apare în acest document. Simpla învecinare a celor două localităţi nu ne îngăduie să atribuim uneia numele celeilalte.

Documentul din 1329 este o diplomă privilegială emisă de regele Carol Robert. Originalul acestui act s-a pierdut în împrejurări necunoscute, păstrîndu-se doar o transcripţie rezumativă din anul 1479 la Capitlul din Oradea, consemnată cu ocazia unui proces de hotărnicie ce a avut loc între reprezentanţii magistratului din Baia Mare şi urmaşii vestitei familii a Drăgoşeştilor (Nicolae şi Bartolomeu Dràgffy).

Transcriptul are următoarea formulare :

. . . „Scrisoarea regelui Carol dată în anul Domnului o mie treisute douăzeci şi nouă, în a patra zi înainte de calendele lui Iunie, arată că comitele Corrard, judele oraşului Baia Mare şi Baia Sprie, venind înaintea domnului rege Carol, a cerut să i se dea şi să i se hărăzească o pădure mare de nelocuit, aflătoare între pomenitele oraşe, înăuntrul semnelor lor de hotar. Iar el i-a dat şi i-a hărăzit acelui comite Corrard şi moştenitorilor săi acea pădure şi după tăierea copacilor ei, locul acesteia, pe care dînsul şi urmaşii săi să poată aşeza oameni şi să poată face un sat sau mai multe sate, dar fără

https://biblioteca-digitala.ro

a păgubi şi a pricinui pierderi folosinţelor din acea pădure ale pomenitelor oraşe".

Nu ştim în ce măsură acest rezumat latin reproduce fidel şi cît anume reproduce din conţinutul actului original, dar din analiza textului desprindem cîteva concluzii semnificative.

În primul rînd aflăm care era denumirea oficială a celor două localităţii miniere şi anume „Rivulus Dominarum" pentru Baia Mare şi „Mediu Mons" (Muntele mijlociu) pentru Baia Sprie. Ambele localităţi formau la acea dată unitate administrativă unitară pentru că este menţionat un singur jude primar. (Corrardus judex civitatis Rivuli Dominarum et de Monte Medio).[6]

În al doilea rînd trebuie relevat faptul că mineritul din această zonă era puternic dezvoltat şi el constituia principala ocupaţie a locuitorilor. Tocmai de aceea suveranul, manifestînd interes pentru exploatarea metalelor nobile care îi asigura importante venituri, a donat acea pădure comitelui Corrard şi moştenitorilor săi pentru „a o tăia", subliniind în mod expres... *„fără a păgubi şi a pricinui pierderi folosinţelor din acea pădure"* ... fapt ce ne indică sensul major al utilizării materialului lemnos, care viza cerinţele mineritului. Tot pentru nevoile dezvoltării mineritului şi a asigurării forţei de muncă necesară la exploatările existente s-a specificat în acest document că... *„după tăierea copacilor... să poată aşeza oameni şi să poată face un sat sau mai multe sate"*... acţiune materializată prin crearea localităţii Tăuţii de Sus.

În al treilea rînd, reţinem ideea importantă că localitatea Baia Mare alcătuia încă pe atunci o aşezare urbană bine conturată, avînd statutul de oraş cu autonomie administrativă, cu forme proprii de organizare şi conducere.[7] Faptul că Baia Mare este menţionată în documentul din 1329 cu titlul de „civitas" (cetate) ne permite să presupunem existenţa acestei aşezări şi în secolul al XIII-lea.[8]

Cele cîteva considerente enunţate mai sus sînt suficiente pentru a concluziona că diploma privilegială din 29 mai 1329, chiar dacă nu ni s-a păstrat în original şi nu-i cunoaştem în întregime conţinutul, *constituie prima atestare documentară a oraşului Baia Mare*. S-ar putea ca cercetările ulterioare să ducă la descoperirea unor noi documente care să prelungească în timp şi să pună într-o nouă lumină vechimea de necontestat şi însemnătatea oraşului minier Baia Mare.

Documentul din 1347[9] este o diplomă privilegială scrisă şi în limba latină pe pergament. Ea a fost emisă de cancelaria regelui Ludovic I de Anjou şi se păstrează în original la Arhivele Statului din Baia Mare. Prin conţinutul acestui act, pe care îl cunoaştem în întregime, fiind publicat în mai multe lucrări, putem reconstitui trăsăturile caracteristice ale oraşului Baia Mare din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Documentul din 1347

6. Wenzel Gusztáv **Magyarország bányászotonok ktitikai története** Budapesta, 1880, p.110.
7. Pascu Ştefan — **Voivodatul Transilvaniei**, Vol. II, Ed. „Dacia" Cluj Napoca, 1979, pp. 141—143.
8. Giurescu C. Constantin şi Giurescu C. Dinu, **Istoria Românilor**, vol. I, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 230.
9. **Documente privind istoria României. Veacul al XIV-lea Seria C. Transilvania**, vol., IV, Edit. Academiei, actul nr. 577, pp. 400—404.

https://biblioteca-digitala.ro

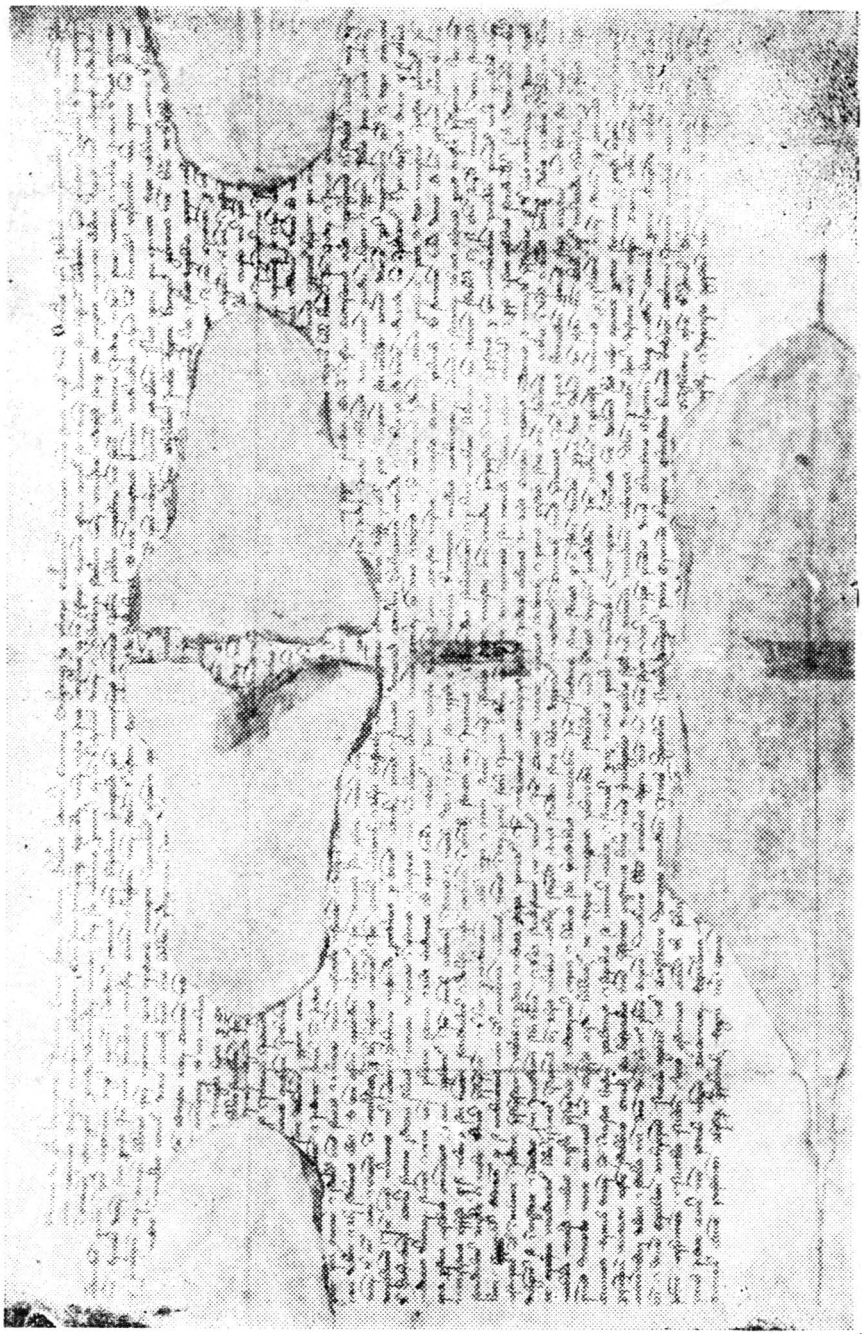

DIPLOMA PRIVILEGIALĂ DIN ANUL 1347

Originalul se găseşte la Arhivele Statului din Baia Mare, Fondul primăriei oraşului I/1

https://biblioteca-digitala.ro

prezintă o deosebită importanţă nu numai pentru istoria localităţii noastre, ci şi pentru istoria naţională, fiind unul din documentele valoroase care oferă cele dintîi şi cele mai veridice date şi informaţii cu privire la organizarea administrativă a oraşului medieval, la tehnica minieră, la modul de organizare a mineritului şi de prelucrare a minereurilor în acea perioadă de început al evului mediu[10].

Încă de la începutul înscrisului se specifică faptul că el a fost dat la cererea parohului Ioan, a judelui Martin, a notarului Petru şi al delegatului Ulric, toţi juraţi din Baia Mare, care s-au înfăţişat înaintea suveranului, solicitînd un nou înscris în locul vechiului document care... *„fusese nimicit pe neaşteptate în vîltoarea unui foc"* ...

Din privilegiile acordate oraşului Baia Mare prin diploma din 1347 ... *„după chipul altor oraşe de seamă"* reţinem următoarele: 1) delimitarea hotarelor oraşului pînă la o distanţă de trei mile în jur, 2) dreptul ca cetăţenii să-şi aleagă în mod liber judele primar, parohul şi juraţii, 3) dreptul judelui primar de a judeca împreună cu juraţii toate pricinile mari şi mici de pe teritoriul oraşului, 4) scutirea de vamă şi „dreptul slobod" de a desface produsele „fără luarea vreunei părţi din ele", 5) dreptul de a organiza tîrg odată pe an (cu o durată de 15 zile), 6) dreptul orăşenilor de a-şi construi întărituri cu şanţuri şi palisade pentru apărarea localităţii împotriva atacurilor vrăşmaşe, 7) dreptul de a lua de pe moşiile şi din pădurile regeşti lemne de construcţie, piatră de var şi alte materiale necesare la construcţii şi la lucrările de minerit, 8) dreptul de a alege un ... „maistru priceput al muntelui" şi supraveghetori de mină care ... „necontenit şi cu credinţă să meargă şi să cerceteze toate hrubele (galeriile) şi lucrările de mină şi să se îngrijească de venitul urburii şi să-l sporească cu rîvnă ca nu cumva venitul regelui să poată fi împuţinat şi păgubit" ...

Atenta analiză a acestui document ne dezvăluie şi alte aspecte ale structurii administrative, juridice şi economico-sociale ale oraşului Baia Mare, între care un loc aparte îl ocupă problemele privind organizarea şi dezvoltarea minerităţii[11]

Diploma privilegială din anul 1347 confirmă nu numai existenţa şi vechimea anterioară a localităţii Baia Mare, ci fixează şi cadrul ei deosebit în sistemul aşezărilor urbane, ca oraş liber cu autonomie proprie în exercitarea unor largi atribuţiuni administrative, juridice, economice şi militare, fiind subordonat direct autorităţii centrale. Dată fiind importanţa prevederilor cuprinse în această diplomă, ele au fost în mod repetat transcrise în perioadele ce au urmat, fiind reconfirmate şi întărite de către suverani şi principi care prin intrigi, concesiuni sau lupte sîngeroase au ajuns vremelnic stăpînii acestei localităţi.

Pornind de la semnificaţia vechimii şi permanenţei oraşului Baia Mare, de la necesitatea evidenţierii rolului său activ manifestat pe plan economic,

10. Maghiari Nic. şi Olteanu Şt., **Din istoria mineritului în România** Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1970, pp. 113—114.
11. **Monografia municipiului Baia Mare**, vol. I, Consiliul popular al municipiului Baia Mare, 1972, pp. 131—133 şi 521—524.

https://biblioteca-digitala.ro

social şi politic de-a lungul secolelor, organele municipale de partid şi de stat au luat în anul 1979 iniţiativa lăudabilă de a organiza o sesiune de comunicări ştiinţifice şi o suită de manifestări politico-educative dedicate *împlinirii a 650 de ani de la prima atestare documentară a localităţii.*[12]

Înscrisă pe cordonatele majore ale dezvoltării economico-sociale caracteristice orînduirii noastre socialiste, Baia Mare înregistrează astăzi un ritm dinamic de realizări, iar pe baza hotărîrilor celui de al XII-lea Congres al P.C.R. îi sînt asigurate şi în viitor luminoase perspective în toate domeniile de activitate.

Ele se datoresc politicii statornice a partidului nostru de dezvoltare armonioasă a tuturor localităţilor ţării, muncii entuziaste şi elanului creator ale miilor de băimăreni angajaţi cu toate forţele la îndeplinirea sarcinilor ce le revin din Programul comuniştilor de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României.

CONSIDERATIONS REGARDING THE FIRST DOCUMENTARY ATTESTATION OF THE BAIA MARE MUNICIPALITY

(*SUMMARY*)

Taking notice of the controversial opinions of some historians in connection with the specification of the date and of the document which attests the beginning of the written history of the Baia Mare town — a very ancient mining centre — the autor puts before the contents emitted in the first part of the fourteenth century which refer to this locality.

Analysis being done the conclusion resulted show that Baia Mare is mentioned for the first time in a document published in 1329 as „Rivulus Dominarum" (The Ladies River).

Baia Mare locality hat already had by that time the statute of a free town, with proper forms of organization, and leading with large economical, administrative, military and judicial prerogatives being subordinate directy to the central authority of the feudal state.

The material takes into accounts the significance of the oldness and the permanence of the mining centre at the slopes of the Gutîi Mountains, today the residence of the district Maramureş, one of the large cities of the Socialist Romania.

12. **Baia Mare la 650 de ani**, în ziarul „Pentru socialism", nr. 7336 din 29 mai 1979.

https://biblioteca-digitala.ro

Note de istorie a Maramureșului în sec. XVI–XVII

ANDREI PIPPIDI

Înainte de a purcede la o nouă cercetare a împrejurărilor și a oamenilor care au condus viața spirituală a românilor din Maramureș între 1570 și Unirea de la Ujgorod (1646), nu socotim de prisos a explica alegerea acestui subiect. Nu fiindcă tema noastră n-ar fi reținut pînă acum atenția istoricilor — dimpotrivă, un lung șir de studii, acelea ale lui Augustin Bunea, N. Iorga, Antál Hodinka, Al. Ciplea, Șt. Meteș, Simion Reli și Zenovie Pîclișanu, au făcut cunoscută succesiunea episcopilor maramureșeni. Rectificările de adus în această privință sînt puțin însemnate. *Dar, din străbaterea faptelor unei perioade de aprige lupte bisericești și politice într-o provincie de hotar, zonă de contacte și clivaje lingvistice și etnice în care factorul religios a jucat un rol de netăgăduit în stabilirea identității culturale a diferitelor populații, reies unele concluzii de un interes mai general atît pentru încadrarea în istoria românilor și în cea a Sud-Estului european, cît și din punctul de vedere al metodei.*

În lumina observațiilor altor cercetători, ale lui Radu Popa mai recent,[1] cu privire la caracterul „feudal" al organizării ecleziastice a Maramureșului, valabile nu numai pentru veacul al XIV-lea ci și pentru o epocă mai tîrzie, se explică „dualismul episcopal" la care s-a referit S. Reli,[2] mai exact dubla dependență a acestei regiuni de episcopiile Muncaciului și Vadului. La pacea de la Speyen din 1570, prin împărțirea teritoriilor fostului regat al Ungariei între împăratul Maximilian al II-lea și Ioan-Sigismund, principe al Transilvaniei, celui din urmă i-a revenit, împreună cu comitatele Bihor, Crasna și Solnocul mijlociu, și Maramureșul, pe cînd Muncaciul și restul Beregului au intrat în stăpînirea Habsburgilor.[3] Ca atare, asupra populației ortodoxe a Maramureșului se va exercita autoritatea „episcopului românilor" din Transilvania, calitate care, între 1571 și 1574, cînd s-a retras sau, după I. Lupaș,

1. Radu Popa, **Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea**, Buc., 1970, p. 216.
2. S. Reli, **Biserica ortodoxă română din Maramureș în vremurile trecute**, Cernăuți, 1938, pp. 76—78.
3. Zenovie Pâclișanu, **O carte care nu trebuia scrisă** (extras din „Cultura creștină"), Blaj, 1938, pp. 13—17.

https://biblioteca-digitala.ro

a fost depus,[4] îi aparţinea lui Eftimie. Acesta, desigur acelaşi cu egumenul cronicar de la Neamţ, refugiat în părţile Bistriţei din 1566, după înfrîngerea pretendentului moldovean Ştefan Mîzgă al cărui partizan fusese, a fost sfinţit în mod canonic de către patriarhul de Peć Macarie Sokolović[5] Era, de la restabilirea patriarhiei sîrbeşti în 1557, prima oară că un arhiereu român îşi cere întărirea de la acest scaun, ocupat atunci de fratele însuşi marelui vizir Mehmed-paşa.[6] Între Eftimie şi Ghenadie, patronat de domnul Ţării Româneşti şi de mitropolitul acestuia care-l sfinţeşte la Tîrgovişte în 1579, se intercalează scurta păstorire a unui vlădică „de lege românească sau grecă" numit Cristofor.[7] Pe acesta, Bunea îl identifica cu acel menţionat încă în 1557, cu reşedinţa la mănăstirea din Geoagiul de Sus (jud. Alba).[8] S-ar putea presupune chiar că titlul de arhiepiscopi pentru Ghenadie şi succesorul său, Ioan de la Prislop — Coresi, în prefaţa *Sbornicului* de la Sebeş din 1580, îi spune celui dintîi „mitropolit" [9] — era menit să le afirme superioritatea asupra unor arhierei locali, ca amintitul Cristofor sau Spiridon de Vad. Trebuie de asemeni ţinut seama de rivalitatea dintre capul bisericii româneşti ortodoxe din Transilvania şi superintendentul calvin, şi el de rang episcopal.

Fie că îşi începuse păstorirea în 1576 sau în 1579, lui Spiridon i se recunoaşte titlul în 1585, probabil cu prilejul schimbării de mitropolit de la Alba Iulia. Jurisdicţia sa cuprindea nord-vestul Transilvaniei, dar de nicăieri nu rezultă că şi-ar fi putut asuma şi drepturile predecesoriilor săi asupra Maramureşului.[10] În schimb, posedăm informaţii după care, în 1582, „Rutheni quos et Valachi vocant" depindeau de episcopia Muncaciului, al cărei titular era la acea dată Vladislav.[11]

Din 1595, Unirea de la Brzesk crease o minoritate greco-catolică în Ucraina, Podolia, Galiţia, teritorii ale regatului polono-lituanian. Ca urmare, biserica catolică din Ungaria şi cea din Transilvania au încercat să obţină o adeziune asemănătoare din partea ortodocşilor din Rusia subcarpatică şi Maramureş.[12] Totuşi, centrul episcopal de la Muncaci a rămas ortodox, dependent de mitropolia neunită de la Kiev. Voievod al Kievului era cneazul Constantin de Ostrog, a cărui atitudine favorabilă faţă de Mihai Viteazu este cunoscută.[13] La rîndul său, domnul român înţelegea să folosească legăturile

4. I. Lupaş, **Destituirea unui episcop român în Ardeal la 1574**, în **Studii, conferinţe şi comunicări istorice**, I, Buc., 1928, pp. 109—116.
5. Hurmuzaki, XV, pp. 647—648, 653, 654, 655—656.
6. C.J. Jireček, **Der Gross-Vesier Mehmed Sokolović und die Serbischen Patriarchen Makarij und Antonij**, „Archiv für Slavische Philologie".
7. Hurmuzaki, XV, pp. 659—660. Pentru M. Păcurariu, **Istoria bisericii ortodoxe române**, ed. a II-a, Sibiu, 1978, p. 122, el este Hristofor al II-lea.
8. A. Bunea, **Vechile episcopii româneşti a Vadului, Geoagiului, Silvaşului şi Bălgradului**, Blaj, 1902, p. 55 şi urm.
9. A. Sacerdoţeanu, **Predosloviile cărţilor româneşti**, I, 1508—1647, Buc., 1938, p. 44, 53, pe cînd Serafim al Ungrovlahiei poartă titlul de „arhimitropolit".
10. A. Bunea, **Op. cit.**, pp. 57—58, n. 1, 73—75, nr. 2.
11. N. Iorga, **Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene (Studii şi documente cu privire la istoria românilor**, XII, Buc., 1906, XLIV.
12. Despre aceste împrejurări vezi documentele din **Monumenta Ucrainae Historica**, I, Roma, 1964, p. 92 şi urm. şi lucrarea lui Oscar Halecki, **From Florence to Brest, 1458—1596**, New York — Roma, 1958. Ne-a lipsit studiul lui Alexander Baran, **Eparchia Maramorosiensis eiusque Unio**, „Analecta Ordinis Sancti Basilii Magni", seria a 2-a, sect. I, vol. XIII, Roma, 1962.
13. Kazimierz Tyszkowski, **Relations du prince Constantin Basile d'Ostrog avec Michel, prince de Valachie**", Revue historique du Sud-Est européen", pp. 276—283. Vezi şi Ilie Corfus, **Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea**, Buc., 1979, pp. 420—422.

https://biblioteca-digitala.ro

strînse dintre ortodocșii ucraineni și cei din sudul Dunării pe calea corespondenței începute în 1597 cu mitropolitul de Tîrnovo, Dionisie Ralli Paleolog, care pregătea o insurecție generală contra turcilor în Bulgaria.[14] La 14 septembrie din același an, Mihai îi declara unui agent imperial că „populația creștină din Bulgaria și de peste Dunăre îl așteaptă cu mare nerăbdare și îl cheamă zi de zi".[15] Am avut altădată prilejul de a analiza rolul clerului grec din Balcani în mișcările de eliberare care se țin lanț în întregul Sud-Est în anii care au urmat marii victorii de la Lepanto, rol ce a revenit îndeosebi unor etnarhi care întruneau autoritatea ecleziastică și cea politică.[16] Să adăugăm că, în aceeași vreme, înainte de a se încadra în frontul antiotoman condus de Mihai Viteazul, Moldova a fost pe punctul de a cunoaște o neașteptată promovare în ierarhia bisericii ortodoxe, devenind după Moscova (1589) cea mai nouă patriarhie răsăriteană. Din motive între care bănuim și intenția de a îndepărta ispita unirii cu Roma, o dată cu crearea încă unei episcopii, cea de Huși, mitropolitul Gheorghe Movilă a primit de la Constantinopol „mantia și cîrja patriarhală", deși sinodul care urma să-l înalțe la această demnitate n-a mai fost convocat niciodată.[17] Astfel s-ar fi întărit poziția fratelui lui Gheorghe, domnul instalat de poloni împotriva lui Sigismund Báthory și a lui Mihai, Ieremia Movilă, iar capul bisericii moldovene s-ar fi înălțat mai presus de mitropolitul Eftimie al III-lea al Ungrovlahiei. Acestui Eftimie, care participase la încheierea tratatului de la Alba Iulia din 1595, i se acordaseră, prin același act care subordona politic Țara Românească Transilvaniei, prerogative asupra clerului ortodox din Ardeal. „Toate bisericile românești din stăpînirile Înălțimii Sale" — se prevedea într-o clauză a tratatului — „vor fi sub judecata și la dispoziția arhiepiscopului de Tîrgoviște". Era consecința noii reglementări a raporturilor dintre Sigismund și domnii români care realizase cu cinci ani înainte de unirea din 1600 o primă formă de organizare comună a celor trei țări.[18] Unității lor politice, asigurate prin suzeranitatea vremelnică a lui Báthory asupra Țării Românești și Moldovei, îi corespundea logic o unitate bisericească, pentru români cu centrul la Tîrgoviște.

Față de această situație, Mihai a intervenit și în favoarea românilor din Maramureș, dependenți acum nu de scaunul Vadului, deținut de Spiridon, ci de acel al Muncaciului. S-a susținut nu odată[19] că numirea lui Șerghie de Tismana în această episcopie ar data din 1597. Documentul care a stat probabil la baza acestei aserțiuni, un salv-conduct din partea principelui Tran-

14. Andrei Pippidi, **La résurrection de Byzance ou l'unité politique roumaine ? L'option de Michel le Brave**, „Revue des études sud-est européennes", XIII, 3, 1975, pp. 367—378. În ultima vreme am găsit la Biblioteca Polska din Paris, ms. 3, pp. 261, 323—326, scrisori din 1597 ale lui Dionisie Ralli Paleolog.
15. Hurmuzaki, III, I, pp. 519—520.
16. Andrei Pippidi, **Au sujet des peuples de l'Europe du Sud-Est dans la politique internationale à la fin du XVI-e siècle et au début du XVII-e**, East European Quarterly, X, 1, pp. 116—123.
17. Hurmuzaki, XIV, 320—322. Cf. N. Iorga, **Bizanț după Bizanț**, Buc., 1972, p. 142.
18. N. Iorga, **Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor**, I, Vălenii-de-Munte, 1908, pp. 219—220; idem, **Istoria lui Mihai Viteazul**, Buc., 1968, p. 165 Vezi și M. Berza, **Mihai Viteazul și unirea țărilor române**, în volumul omagial **Ștefan Meteș la 65 de ani**, Cluj-Napoca, 1977, pp. 258—259.
19. Alexandru Cziple, **Documente privitoare la episcopia din Maramureș**, „Analele Academiei Române", s. II, mem. sect. ist., t. XXXVIII, 1916, p. 268; Șt. Meteș, **Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria**, I, Sibiu, 1935, p. 505; Al. Filipașcu de Dolha și de Petrova, **Istoria Maramureșului**, Buc., 1940, p. 120; Z. Pâclișanu, **Art. cit.**, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

silvaniei pentru „honorabilis Zergye igumen, presbyter valachalis" (nici vorbă aşadar de titlul episcopal !), poartă data de 24 august 1597 iar ultima menţiune a predecesorului său se întîlneşte o lună mai tîrziu, la 27 septembrie.[20] Ceea ce se spune aici despre Serghie, că merge în Ţara Românească — pentru Sigismund, „regnum noster Transalpinense" — de unde se va întoarce în curînd, nu îndreptăţeşte presupunerea că el s-ar fi statornicit pînă atunci la vest de Carpaţi.

Serghie, urmaş al lui Grigorie,[21] a fost egumen al Tismanei din 1591 pînă în 1598[22] şi îl cunoştea desigur pe Mihai din vremea în care acesta, ca ban de Mehedinţi, avusese de-a face cu monahii de la Tismana.[23] Pentru biografia acestui prelat sînt deosebit de interesante două documente, de la 15 aprilie şi 13 iulie 1626. Din cel dintîi aflăm că Serghie „a fost arhiereu la Muncaci şi la Maramureş, aşezat de către răposatul Mihai vodă cînd a fost voievod în ţara Ardealului. Pentru că mai înainte vreme părintele arhiereu Serghie a fost vieţuitor din tinereţea lui în sfînta mănăstire, arhimandrit 12 ani, cu binecuvîntarea prea cinstitului şi preasfinţitului mare arhipatriarh Ieremia din Ţarigrad şi cu voinţa întregului sobor l-a pus răposatul Mihnea vodă să fie vrednic păstor în sfînta mănăstire".[24] Referirea la Ieremia al II-lea, şi anume la cea de a treia păstorire a sa între 1587 şi 1595, subliniază caracterul excepţional al numirii lui Serghie. Acesta avusese aşadar rangul onorific de arhimandrit încă din 1579—1580. Se prea poate ca Mihai Viteazul să-l fi însărcinat cu misiuni diplomatice în legăturile sale cu Transilvania. Al doilea document adaugă : „Iar dacă s-au întîmplat de a plecat Mihail voievod de aici crai în ţara Ardealului, atunci, pe acea vreme, a luat Mihail voievod pe părintele arhimandrit Serghie de aici de la Tismana de l-a pus episcop la sfînta episcopie numită Mucaci în Ţara Ungurească".[25]

Un episcop de Muncaci figurează între semnatarii hotărîrii sinodului din Suceava, de la 2 iunie 1600, prin care erau depuşi mitropolitul Gheorghe al Moldovei şi cei trei sufraganţi ai săi, titularii de Roman, Rădăuţi şi Huşi, fugari în Polonia, dar nu e Serghie, ci un Petronie, deci numirea lui Serghie a avut loc mai degrabă între iunie şi septembrie 1600, cînd încetează stăpînirea lui Mihai în Transilvania, decît în 1599, îndată după biruinţa de la Şelimbăr[26]. După Nectarie, patriarh de Ohrida, care se găsea în Moldova din 1597,[27] după Dionisie Ralli-Paleolog, locţiitor de mitropolit al Sucevii, şi după alţi doi ierarhi pribegi, Gherman de Cezareea şi Teofil de Vodena,

20. Antal Hodinka, **A Munkácsi Gör. Szert Püspökség Okmánytára**, I, **1458—1715**, Ungvár, 1911, p. 35—36. După Şt. Metes, **Op. cit.**, p. 181—182, acest Ladislau (Filipaşcu, **loc. cit.**, „Vasile") fusese sfinţit la Suceava de mitropolitul Gheorghe Movilă, în 1596.
21. Staret în 1589 (**Doc. privind istoria României**, XVI, B, V, p. 419) — 1590 (Ion-Radu Mircea, **Catalogul documentelor Ţării Româneşti 1369—1600**, Buc., 1947, pp. 224—226).
22. **Documenta Romaniae Historica**, XI, doc. 6, 21, 80, 106, 145, 248, 315.
23. DIR, vol. cit., pp. 341—342 (1 ianuarie 1588).
24. DRH, B, XXI, 90, doc. 50.
25. **Ibid.**, p. 226, doc. 115.
26. N. Iorga, **Istoria bisericii româneşti**, I, pp. 224—225. Documentul a fost editat de N. Iorga, **Studii şi documente**, IX, pp. 29—32, şi Hurmuzaki, XIV, pp. 109—111, acum şi în DRH, B, XI, pp. 532—535, doc. 386.
27. Vezi scrisoarea lui Ieremia Movilă către Jan Zamoyski de la 14 august 1598 (Hurmuzaki, supl. II la vol. I, pp. 478—479) şi alta a lui Meletie Piqas către Nectarie de la 11 ianuarie acelaşi an (ibid., XIII, p. 348). Cf. N. Iorga, **Istoria bisericii româneşti, I, pp. 257—258.**

https://biblioteca-digitala.ro

alături de amintitul Petronie, iscălește și „Efrem ot Habrul", a cărui identificare a fost odinioară un subiect de controversă. Cel dintîi editor al documentului, N. Iorga, l-a socotit titularul *in partibus* al diocezei Hebronului din Palestina[28]. Numai în 1939 Dem. Russo a restabilit adevărul, arătînd că e vorba de mănăstirea Habra, din apropiere de Baia Mare, a cărei existență e confirmată de o jalbă a preoților și nobililor români din acest ținut, pe care a comentat-o de curînd muzeografa Viorica Ursu.[29] Prin urmare, Efrem era și el un „episcop de mănăstire", fără să putem ști cine și cînd îl consacrase și asupra cărui teritoriu reclama drepturi arhierești. Din parte-ne, am crede că el era fie un fost episcop, rezidînd acum la Habra, fie vicarul pentru Maramureș al lui Petronie de Muncaci.

În 1601 la Muncaci se afla Serghie, ca „episcopus Rutenorum ritus Graeci", bucurîndu-se de protecția arhiducelui Matthias și sprijinit de comandantul trupelor imperiale din Hust, feudă conferită lui Basta.[30] Anii 1602—1603 sînt ani de ciumă și război în Maramureș.[31] Confirmat la Kiev,[32] Serghie revendica în 1604 averea mănăstirilor Peri și Habra, care fuseseră deposedate, domeniile primei fiind trecute pe seama cetății Hust pe cînd ale celeilalte erau cotropite de familia Kökenyesdi de Vetiș. Dintr-o scrisoare a lui Ștefan Bocskai către Valentin Homonnay și Francisc Mágócsi, la 17 decembrie 1606, se vede că între Serghie și „violentes impetitores, turbatores et damnificatores" conflictul continua, pînă cînd, la 9 martie 1607, i se restituie episcopului numai mănăstirea din Peri[33]. Amintirea pustiirii vechiului lăcaș în 1606 se mai păstra încă la 1761, după mărturia unui membru al familiei Rednic din Giulești[34].

Lui Bocskai i se datorează, la 23 septembrie 1605, numirea lui Spiridon, pe care-l înlocuise din 1599 Ioan „Chyernay", deci *de Cerna* ca episcop al românilor din părțile Turdei, Clujului, Dobîcei, Crasnei și Solnocului[35]. I se dă, la 23 iunie 1607, titulatura calvină de superintendent al tuturor bisericilor românești din principat. La 29 aprilie 1608, Gabriel Báthory îi întinde jurisdicția și asupra Maramureșului[36].

Despre Serghie se știe că la un moment dat și-a părăsit eparhia devastată spre a se refugia în Polonia, dar cînd? Numai faptul că în 1616 el capătă o autorizație de liberă trecere a hotarului nu poate dovedi că mai avea calitatea de episcop, chiar dacă mai sălășluia în vreuna din mănăstirile maramureșene[37].

28. Op. cit., p. 238, și în articolul aceluiași, **Sfătuitorul bizantin al lui Mihai Viteazul: mitropolitul Dionisie Rali Paleologul**, „Rev. istorică", 1919, V, p 20. Cf. D. Russo, **Studii istorice greco-române**, I, pp.108—109, și N. Iorga, **Un om, o metodă și o școală**, „Rev. istorică", XXVI, 1940, p. 9.
29. A. Veress, **Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești**, IX, Buc., 1937, pp. 26—29. Rămîne posibilă identificarea lui Efrem cu episcopul de Rădăuți de mai tîrziu (cca. 1609—15).
30. A. Hodinka, **Op. cit.**, pp. 43, 44—45.
31. Hurmuzaki, XV, I, p. 791.
32. N. Iorga, **Scrisori și inscripții**, p. XLV.
33. A. Hodinka, **Op. cit.**, pp. 46, 47, 49—50; A. Cziple, **art. cit.**, pp. 288—289.
34. Z. Pâclișanu, **Citeva contribuții la istoria mănăstirii din Peri Maramureșului**, în **Închinare lui Nicolae Iorga**, Cluj, 1931, pp. 333—335.
35. A. Bunea, **Op. cit.**, pp. 73—75, nr. 2.
36. **Ibid.**, p. 76; N. Iorga, **Sate și preoți din Ardeal**, Buc., 1902, p. 331; idem, **Scrisori și inscripții**, p. XLVI; idem, **Istoria bisericii românești**, I, p. 227.
37. A. Hodinka, **Op. cit.**, p. 51.

https://biblioteca-digitala.ro

Încă din anii 1608—1609 apare un candidat de vlădică, pe care probabil românii îl ceruseră din Moldova pentru a rezista propagandei calvine, călugărul Silovon (Siluan), pe care Constantin vodă Movilă îl recomanda în scrisori ca învățat și cucernic.[38] Chiar dacă el s-a încumetat să intre în Maramureș, n-a fost niciodată recunoscut de cîrmuire.

Trebuie să treacă anul de restriște 1611, în care s-au dat lupte crîncene în Maramureș, între românii chemați să lupte pentru prințul lor și oastea prădalnică în solda Habsburgilor, comandată de Sigismund Forgács și silită să se retragă către Moldova[39], ca să vedem iarăși o reorganizare bisericească a provinciei. Ea începe în 1614, cînd Ștefan Tomșa, invocînd vechiul obicei ca ortodocșii din Transilvania să aibă episcopi din Moldova, se arăta gata să trimeată un asemenea vlădică la cererea localnicilor[40]. Scrisoarea fiind adresată căpitanului de Sătmar, Andrei Doczy, nu poate fi vorba decît de un arhiereu pentru Maramureș, probabil acel Augustin care s-a întors de îndată în Moldova.

Față de existența unui episcop *unit* de Muncaci, Atanasie Krupecki, impus în 1614 de comitele Gheorghe Homonnay pentru a-i converti pe ruteni și români la catolicism, noul principe Gabriel Bethlen, calvin, va răspunde în februarie 1615 prin alipirea Maramureșului la o eparhie de rit ortodox care mai cuprindea Turda, Dobîca, Solnocul interior și cel mijlociu, Crasna, Bihorul, Bistrița și Gurghiul, în fruntea căreia a fost, pînă în 1618, Teofil[41]. Acestuia îi urmă Eftimie, în titulatura căruia se adaugă Chioarul și Sătmarul : el este confirmat în iunie 1623[42]. Pentru uniți fusese numit Petronie, în locul lui Atanasie al Muncaciului, avînd în jurisdicția sa și Maramureșul, pe lîngă comitatele Ung, Szabolcs, Zemplen și Sáros.

Spiridon nu murise încă în 1619 : refugiat în Moldova, el se mai considera „episcopul român al Maramureșului" și cerea despăgubiri pentru banii și obiectele — între care o carte, în valoare de 32 de florini, și un palos ! — lăsate în Susenii Bîrgăului și la un popă din Năsăud[43].

Serghie trăia în Polonia, de unde, în 1623, Radu Mihnea l-a chemat în Moldova. Trecînd apoi în Țara Românească, îl regăsim între 15 aprilie și 2 septembrie 1626[44] (la 27 martie următor nu mai era în viață)[45] ca egumen al Tismanei. Cu acest prilej, apar alături de mitropolit și de vlădicii de Rîmnic și Buzău nu mai puțin de cinci superiori ai marilor mănăstiri din Țara Românească, toți cu rangul de episcopi : Antonie la Argeș, Partenie la Snagov și doi Ioasaf, unul la Dealu și altul la Mislea. Aceștia din urmă erau greci din Macedonia, foștii episcopi de Seres și de Grevena[46]. Un alt titular de Grevena, „Serghie mitropolit Grivanschi", se afla în Țara Românească

38. **Ibid.**, pp. 50—51; „**Történelmi Tár**", 1895, pp. 412—413.
39. Hurmuzaki, IV, I, pp. 447—455; A. Veress, **Documente**, VIII, Buc., 1935, pp. 213—223.
40. A. Veress, **Op. cit.**, IX, p. 24—25. Vezi și N. Dobrescu, **Fragmente privitoare la istoria bisericii române**, Budapesta, 1905, pp. 19—22.
41. N. Iorga, **Istoria bisericii românești**, I, p. 229.
42. **Ibid.** și Z. Pâclișanu, **O carte care nu trebuia scrisă**. Mai vezi A. Hodinka, **Op. cit.**, pp. 53—54.
43. Hurmuzaki, XV, I, p. 878.
44. DRH, B, XXI, p. 82 (doc. 46), p. 256 (doc. 135, 136).
45. **Ibid.**, doc. 199, mențiune a urmașului său, Teofil.
46. **Ibid.**, p. 82. Cf. D. Russo, **Op. cit.**, I, pp. 171, 173.

https://biblioteca-digitala.ro

dinainte de 1624, cînd plecase după milostenii în Rusia, și va ajunge în 1628 stareț al Dealului[47].

Dacă am stăruit asupra acestei împrejurări neobișnuite nu e numai spre a completa biografia unuia din trecătorii episcopi maramureșeni, ci pentru a semnala prezența masivă a reprezentanților înaltului cler balcanic în nordul Dunării, situație care corespunde crescîndei influențe politice și economice a emigrației grecești în țările române și căreia i se opun o serie de măsuri luate în 1630 și anii următori[48]. Consecințele influenței grecești din prima jumătate a secolului al XVII-lea au fost mai amănunțit cercetate decît cauzele ei : de aceea s-au putut confunda clientela levantină, din insule și din Pera, a unor domni ca Radu Mihnea, Alexandru Iliaș sau Leon Tomșa și cohorta, avînd cu totul alt caracter, de refugiați epiroți și macedoneni, cărora e îngăduit să li se bănuie chiar o origine vlahă, ultimii supraviețuitori ai luptelor purtate în Sud-Estul Europei sub steagul ridicat cu un sfert de veac în urmă de către Mihai Viteazul. Din această generație de ireductibili, stăpîniți pînă la capăt de iluzia revanșei, făcea parte Dionisie Ralli-Paleolog, uneltind pînă la adînci bătrînețe, în 1618—1620, cu Nicolae Pătrașcu și Radu Șerban, ca și el pensionați de Habsburgi, ca și el în legături cu ducele de Nevers, înființînd un ordin cavaleresc în vederea proiectelor de restaurare a Imperiului bizantin[49]. Asupra altui personaj din aceeași categorie am dori să zăbovim aici, întrucît își are locul în fastele episcopale ale Maramureșului.

Biografia acestui Ieremia se poate reconstitui mai bine decît acelea ale predecesorilor săi. Grec de la Seres, din Macedonia, fiu de preot, el însuși călugăr la Athos, venind la Tîrgoviște să ceară ajutoare pentru mănăstirea sa, a fost consacrat diacon de mitropolitul Țării Românești Serafim, apoi ieromonah de către patriarhul ecumenic Ieremia al II-lea. Acestea se petreceau probabil pe la 1580, deoarece în martie 1585 el devine arhiepiscop de Pelagonia, titlu pe care-l va păstra vreme de 20 de ani.[50] N-a rezidat însă la Prilep, sediul mitropoliei sale, ci l-a însoțit pe patriarhul Gavriil de Ohrida într-o îndelungată călătorie prin Polonia, la Praga, Viena, Innsbruck și Roma. Cei doi prelați greci l-au vizitat la începutul lui septembrie 1587 la Tübingen pe învățatul elenist Martin Crusius, care nu i-a uitat pe oaspeții săi[51]. După 1593, Ieremia a ajuns pînă în Spania, fiind și închis cîtva timp în temnițele inchiziției[52]. În 1598 era la Napoli, la Genova, la Milano, de unde se îndreaptă în august spre Praga, întovărășinu-l pe Atanasie al Ohridei, urmașul lui Gavriil, care de la înfrîngerea răscoalei conduse de el împotriva turcilor căutase sprijinul lui Mihai Viteazul și ocrotirea papii[53]. Ne-

47. DRH, B, XXII, p. 124 (doc. 62). În Rusia, vezi S. Dragomir, **Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul XVII**, „Analele Acad. Rom.", s. II, m.s. ist., t. XXXIV, 1912, pp. 1072, 1140.
48. DRH, XXIII, pp. 4—5, 80—81, 98, 139—143.
49. A. Veress, **Op. cit.**, IX, pp. 115—117, 149—150, 151, 164, 175.
50. S. Dragomir, **art. cit.**, p. 1071. Cf. studiile lui Em. Legrand, A.P. Péchayre și N. Milev.
51. M. Crusius, **Annales Suevici**, III, Frankfurt, 1569, pp. 802—805.
52. N. Milev, **Ochridskiat patriarh Atanasii i skitanliata mu v čužbina (1597—1615)**, „Izvestiia na istoriceskoto družestvo v Sofiia", V, 1922, pp. 113—128.
53. Jov. N. Tomić, **Gradja za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka krajem XVI i početkom XVII veka**, I, în „Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda", VI, Beograd, 1933, p. 298.

https://biblioteca-digitala.ro

găsind ascultare nici la curtea imperială, pribegii s-au întors în Italia dar la Como, într-un han, au fost arestaţi. Erau în mîinile inchiziţiei şi Ieremia avea amintiri precise de la Madrid, aşa că, împreună cu Atanasie, au evadat într-o noapte din mănăstirea din Milano unde erau deţinuţi. Mergînd pe jos şi ascunzîndu-se ziua în păduri, au trecut în Elveţia şi, la 5 mai 1599, au apărut iarăşi la Tübingen, unde au primit găzduire şi ajutor, înainte de a porni din nou la drum, către Praga[54]. Abia după douăzeci de ani, Ieremia este numit, de Gabriel Bethlen, episcop de Maramureş, Abaujvar, Saros şi Zemplen, cu diplomă dată la 21 august 1620 şi confirmată la 7 octombrie de castelanul de Eperjes[55]. Chiar în anul următor, el se găsea în Rusia, la Moscova şi la Kiev, alăturîndu-se poate lui Nectarie de Ohrida care adusese ţarului îndemnuri la acţiune contra Imperiului otoman.

Un Petronie, care ar putea fi cel din 1600, ocupă în februarie 1623 vechiul său scaun de la Muncaci, ca episcop unit („ecclesiarum unionis Graecae") al Maramureşului[56]. Ortodocşii erau păstoriţi de Eftimie şi, mai presus de acesta, de Dosoftei, venit din Moldova unde fusese „mai mare peste toate mănăstirile" şi care cîrmui întîi de la Vad, apoi între 1625 şi 1628 de la Alba Iulia, ca mitropolit, şi, fiind înlocuit acolo de Ghenadie Brad, rămîne în Maramureş pînă în 1635[57]. În acelaşi timp, anume de la 1627 la 1633, episcopia ortodoxă de Muncaci şi Maramureş o deţine Ioan Grigorie sau Grigorovici, căruia i-o dăduse Bethlen, fiindcă era „cunoscător al limbii latine şi al altor limbi, învăţat în studiile teologice"[58]. Prezenţa în 1631 a unui episcop Venedict pare să ateste o încercare de a menţine dioceza Vadului pentru românii bistriţeni, în statornică legătură cu Moldova. Dar ea a fost fără îndoială părăsită înainte de 1636, cînd superiorul ierarhic al protopopului Ionaş din Ialova era mitropolitul Gheorghe-Ghenadie de la Alba Iulia[59].

Activitatea episcopului maramureşean Dimitrie Pop de Moisei nu era pînă acum cunoscută decît pentru anii 1635—1637[60]. Două documente inedite din Arhivele Statului de la Cluj, fondul Bistriţa, vin să lămurească întrucîtva aceste împrejurări. La 9 noiembrie 1633, Miron Pop, judele nobilimii din Ieraşul de Sus, scrie din Moisei lui Martin Soponos, judele primar din Bistriţa, rugîndu-l să aprobe desfacerea cununiei dintre fiica nobilului Gheorghe Pop din Moisei şi Gheorghe Rusu, fiul cneazului din Runcu-Salvei, deoarece acesta din urmă a fost declarat „lotru". Despărţenia fusese încuviinţată de vlădica Dosoftei şi de Dimitrie popa din Moisei, intitulat „episcop"[61]. Cei doi arhierei îşi împărţeau deci atribuţiile în bună înţelegere. Popa Dimitrie din Moisei apare şi la 11 iulie 1634, menţionat într-un act din Borşa al vice-comitelui Francisc Stoica, stabilind hotarele satelor Moisei, Săcel şi Săliştе[62]. Aşadar la Moisei, unde nu era încă o mănăstire (va fi abia

54. M. Lacko, **Alcuni documenti riguardanti l'arcivescovo di Ochrida Atanasio**, „Orientalia christiana periodica", XXXIII, 2, 1967, pp. 632—637. Cf. M. Crusius, **Diarium**, II, Tübingen, 1931, pp. 251—256.
55. S. Dragomir, **Loc. cit.**
56. A. Hodinka, **Op. cit.**, pp. 53—54.
57. Şt. Meteş, **Op. cit.**, pp. 188, 505.
58. A. Hodinka, **Op. cit.**, pp. 57—61.
59. Hurmuzaki, XV, pp. 982, 1020.
60. A. Cziple, **art. cit.**; A. Bunea, **Op. cit.**, p. 83; Al. Filipaşcu, **Op. cit.**, pp. 122—123.
61. Arhivele Statului Cluj, fondul Bistriţa, doc. 219/1633.
62. Arh. St. Cluj, f. Bistriţa, doc. 81/1634.

https://biblioteca-digitala.ro

din 1672), Dimitrie Pop, desigur din familia amintită în primul document, funcționa ca vicar al lui Dosoftei, acesta avînd, într-o însemnare de pe mineiul slavon de la Apșa de Jos (Susani) titlul de „arhiepiscop"[63]. Venitul anual al unui asemenea prelat — precizare necesară pentru a măsura modestia și caracterul rural al ierarhiei bisericești maramureșene — se aduna de la țărani, cîte un florin, și de la nemeși, un potronic, iar de la biserici 21 de bani, 22 de lumînări și patru piei de miel[64].

Ruperea de ortodoxie a unui număr de preoți atrași la uniatism de Vasile Tarasovici, cel hirotonisit în Moldova din 1633 ca episcop al Muncaciului și Maramureșului, lăsa către 1650 ca reprezentanți ai ierarhiei ortodoxe pe egumenul Sava de Bistra[65], pe protopopul Simion Pătrașcu[66], pe unul Silvestru[67], pe vlădica Grigorie „Moldavski" — cine o mai fi fost acela? — și pe „arhiepiscopul" Mihail Molodeț[68].

La capătul acestei anevoioase încercări de a completa lista episcopilor maramureșeni și a le îndrepta cronologia, ni se pare că se pot formula unele încheieri cu valoare teoretică. Fărîmițarea a ceea ce ar fi constituit normal o singură dioceză, o anumită mobilitate a sediilor episcopale și a titularilor lor corespund slăbirii autorității de stat, a principilor Transilvaniei, în Maramureș. Această situație ne lasă să întrevedem care vor fi fost realitățile istorice dintr-o perioadă mult mai timpurie, atît în Maramureș cît și în Moldova și Țara Românească. Dacă, într-adevăr, încercările de a explica începuturile de organizare a bisericii românești „nu pot depăși stadiul ipotezelor"[69] ipotetică este și analogia pe care cutezăm a o propune aici între ierarhii maramureșeni din secolele XVI—XVII și „pseudo-episcopii" vlădici de schituri, care au precedat mitropoliile noastre[70].

O altă concluzie ar fi aceea că relațiile care-i uneau pe românii din cele trei principate s-au manifestat cum era firesc și în acest domeniu: *Mihai Viteazul numește un călugăr oltean ca episcop al Maramureșului și cheamă alți doi arhierei din aceeași regiune la Suceava pentru a reorganiza biserica Moldovei, din Moldova au venit alți cîțiva episcopi sau egumeni pentru Maramureș și, în lipsa lor, viața religioasă a ținutului a fost supravegheată de mitropolitii de Alba Iulia, care adeseori își primeau binecuvîntarea din Țara Românească.*

În sfîrșit, prezența unui episcop al Maramureșului, cărturarul Ieremia din 1620, implicat în lupta pentru eliberarea popoarelor balcanice de sub dominația otomană, constituie o neașteptată, dar nu și fortuită, verigă de legătură cu Sud-Estul european. De fapt, instabilitatea politică accentuată din această perioadă a cuprins o zonă foarte întinsă din care făcea parte și Ma-

63. I. Bîrlea, **Însemnări din bisericile Maramureșului (Studii și documente**, XVII), București, 1909, p. 2, deși identificat de N. Iorga în notă cu alt Dosoftei, episcopul din 1715—1728.
64. N. Iorga, **Istoria bisericii românești**, I, p. 328.
65. A. Hodinka, **Op. cit.**, p. 180.
66. N. Iorga, **Op. cit.**, p. 329.
67. M. Păcurariu, **Op. cit.**, p. 309.
68. I. Bîrlea, **Op. cit.**, pp. 42—43, 209.
69. R. Popa, **Op. cit.**, p. 215.
70. R. Constantinescu, **Note privind istoria bisericii române în secolele XIII—XV**, IV. **Pseudo-episcopii, Studii și materiale de istorie medie**, VI, 1973, pp. 187—191.

https://biblioteca-digitala.ro

ramureşul. Dar, prin izolarea naturală a poziţiei sale, prin caracterul tradiţional autonom al structurilor sale politice şi ecleziastice, acesta a rezistat multă vreme tentativelor de convertire la catolicism sau calvinism, care erau numai mijlocul de a reduce la supunere faţă de o autoritate străină, fie ea princiară, fie imperială, însă mai cu seamă cea a feudalilor locali maghiari, populaţia românească credincioasă amintirii unei vieţi statale proprii.

NOTES D'HISTOIRE ÉCCLÉSIASTIQUE DE MARAMURES AU XVI-e ET XVII-e SIÈCLES

(*RÉSUMÉ*)

L'étude constitue une contribution à la connaissance de la vie spirituelle des Roumains de Maramureş dans une période où dans l'histoire des relations entre les pays roumains, le facteur religieux a joué un rôle important.

Les liaisons qui unissaient les Roumains des trois principautés s'étaient manifestées à l'époque de Michel le Brave : le voivode nomme un moine d'Oltenie comme évêque de Maramureş et fait venir encore deux prélats à Suceava pour réorganiser l'Eglise de la Moldavie. En même temps sont venus de Moldavie encore quelques évêques ou prieurs pour le Maramureş et en leur absence, la vie religieuse de la région a été surveillée par les métropolites d'Alba Iulia qui recevaient souvent la bénédiction de Ţara Românească

https://biblioteca-digitala.ro

*În legătură cu memoriul din 1614, adresat autorităților imperiale de românii din ținutul Baia Mare, Chioar și Sătmar**

VIORICA URSU

Răstimpul la care ne referim din istoria zbuciumată a evului mediu românesc este acela care a cunoscut înfăptuirea, prin geniul lui Mihai Viteazul, a celei dintîi uniri laolaltă a tuturor românilor și cîștigarea independenței lor — moment de seamă în istoria țării, împlinit de voievod din jertfe multe și din străduințe vechi.

Permanența legăturilor între țările române, prin circulația necontenită dintr-o parte și alta a Carpaților, a oamenilor, cu produsele muncii lor, cu gîndurile și nădejdile lor, a generat și întreținut conștiința unității de neam a românilor — expresie a originii comune, a unității lor de cultură materială și spirituală[1].

Aceste legături, atît de firesc manifestate, după cum le consemnează documentele medievale, i-au unit pe români *în timp* căci, generații după generații, secole de-a rîndul, s-au manifestat neîntrerupt și i-au unit *în spațiu*, punînd în legătură adesea zone îndepărtate locuite de români[2].

În Transilvania, românii au vibrat de cîte ori domni munten ori moldoveni treceau munții, fie venind în fruntea oștilor în sprijinul voievodului ardelean, fie, maziliți de Poartă, străduindu-se aici să-și recruteze oaste, spre a-și redobîndi tronurile[3].

Dintre domnii români, acțiunile lui Mihai Viteazul au avut ecoul cel mai larg în rîndul maselor de români din toate colțurile Transilvaniei, voievodul unirii bucurîndu-se de sprijinul lor moral și participarea efectivă.

*) Comunicarea a fost prezentată la Sesiunea științifică **Continuitate multimilenară**, organizată de **Muzeul de istorie al Transilvaniei**, la Cluj-Napoca, 25—27 mai, 1979.

1. Nicolae Iorga, **Istoria lui Mihai Viteazul**, București, 1968, p. 293; Ștefan Pascu, **Voievodatul Transilvaniei**, vol. II, Cluj, 1979, p. 10.
2. Viorica Ursu, **Un document inedit privind relațiile Chioarului cu țările române în evul mediu**, în „Marmația", IV, Baia Mare, 1978, p. 76.
3. Șt. Metes, **Domni din principatele române pribegi în Transilvania în veacul al XVII-lea**, 1934; Viorica Ursu, **Domni și voievozi români pe meleaguri sătmărene**, Baia Mare, 1969.

https://biblioteca-digitala.ro

Domnul român s-a străduit să-şi apropie fruntaşii românilor ardeleni — nobili, căci „nu erau cu toţii iobagi, ci se bucurau adesea de largi privilegii, pe care şi le ştiau apăra".[4]

În bună parte, această largă popularitate s-a datorat şi faptului că Mihai Viteazul s-a îngrijit, cu mult înaintea stăpînirii sale în Transilvania, de viaţa spirituală a românilor de aici.[5] Din anul 1595, de altfel, biserica românească din Transilvania depindea ierarhic de biserica Ţării Româneşti. Iar perioada domniei lui Mihai Viteazul, în fruntea ţărilor române unite sub sceptrul său politic, a însemnat, odată cu intensificarea legăturilor între cele trei ţări, şi o înflorire a culturii româneşti în Transilvania[6]. Este important să amintim, datorită implicaţiilor politice, a popularităţii de care se va bucura voievodul, ca şi a adeziunii românilor ardeleni la faptele lui Mihai, grija sa pentru lăcaşele de cult româneşti, ctitoriile sale în Transilvania, în primul rînd, noua catedrală a mitropoliei de la Alba Iulia, înzestrată de domn cu danii din chiar proprietăţile sale în Transilvania.[7] De asemenea, bisericile de la Ocna Sibiului, Făgăraş, Lujerdiu, Teiuş, Geoagiu, Rîmeţi.[8] Încît, într-o vreme în care rolul bisericii în cultura şi politica societăţii era covîrşitor, este şi această atitudine, dincolo de un firesc sentiment de ocrotire al domnului pentru neamul său, expresia unui tact politic şi diplomatic izvorît din genialitatea lui Mihai Viteazul, care era omul epocii sale, în înţelesul cel mai complex al cuvîntului.

Aducerea cu sine în Transilvania a unor devotaţi conducători ai clerului românesc avea aceeaşi explicaţie.[9]

Astfel, într-o perioadă în care Maramureşul, Chioarul etc., ajunseseră sub jurisdicţia episcopiei de Muncaci, Mihai Viteazul aduce în scaunul episcopal pe Serghie de la Tismana,[10] făcîndu-l „vlădică pentru Maramureş"[11]. Asupra rosturilor lui Serghie şi a lui Petronie — episcop de Muncaci şi el, de asemenea devotat domnului român —,[12] ca şi asupra mănăstirilor Peri în Maramureş şi Habra în Chioar, aflate în subordinea acestor episcopi, vom reveni în cele ce urmează.

Domn al Moldovei, desăvîrşind unirea politică a celor trei ţări române, Mihai Viteazul înscrie printre măsurile menite a-i consolida puterea, instalarea şi aici a unor conducători ai bisericii, devotaţi politicii sale. Astfel, pa-

4. N. Iorga, **Istoria românilor**, vol. V, Bucureşti, 1937, p. 365.
5. N. Iorga, **Politica lui Mihai Viteazul**, conferinţă, Iaşi, 8 noiembrie, 1918, în **Istoria lui Mihai Viteazul**, Bucureşti, 1968, p. 409. Este important să amintim aici faptul că Mihai Viteazul s-a îngrijit şi de aspectul social-economic ale vieţii românilor din Transilvania, impunînd dietei măsuri de sprijinire a satelor româneşti. Toate acestea au dus la creşterea deosebită a popularităţii sale. Vezi I. Crăciun, **Dietele Transilvaniei ţinute sub domnia lui Mihai Viteazul (1599—1600)**, în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională", vol. VII, 1936—1938, Buc., 1939, pp. 20—21.
6. Marius Porumb, **Mihai Viteazul, ocrotitor al artei şi culturii româneşti din Transilvania**, în „Potaissa, studii şi comunicări", vol. II, Turda, 1980, p. 195.
7. Mircea Păcurariu, **Mihai Viteazul şi biserica ortodoxă românească din Transilvania**, în „Mitropolia Olteniei", an XXVII, nr. 5—6, Craiova, 1975, p. 352.
8. Marius Porumb, **Op. cit.**, p. 203.
9. Mircea Păcurariu, **Op. cit.**, p. 355.
10. Arhimandritul Serghie vine de la mănăstirea Tismana ca episcop al Muncaciului şi Maramureşului, recomandat lui Mihai Viteazul de nobilul român Toma Kendi, prieten al lui Serghie. Vezi G.G. Rafiroiu, **Mănăstirea din Peri**, Oradea, 1934, p. 35.
11. N. Iorga, **Istoria românilor**, p. 363.
12. **Ibidem**.

https://biblioteca-digitala.ro

ıriarhul şi cei trei episcopi moldoveni, fugiţi cu Ieremia Movilă în Polonia, sînt destituiţi de sinodul întrunit la Iaşi, la 2 iunie 1600.[13] Actul întocmit de sinod a fost semnat, alături de Dionisie Ralli — apropiat colaborator al domnului şi locţiitor al episcopului Sucevei[14] şi de Petronie, amintitul episcop de Muncaci, chemat de Mihai în acest scop. De asemenea, documentul poartă semnătura episcopului Efrem, a cărui reşedinţă era mănăstirea Habra de lîngă Baia Mare. Acesta din urmă semnează în actul sinodului „smerenii Efrem ot Habrul"[15].

Fără să cunoaştem o episcopie asupra căreia Efrem îşi exercita la acea dată autoritatea, căci mănăstirea Habra ţinea de episcopul de Muncaci, deducem că era conducătorul acestei mănăstiri. Poate pentru pregătirea şi activitatea sa, cunoscute lui Mihai Viteazul, i s-a conferit rangul de episcop şi se bucura de consideraţia domnului.

De bunăseamă, mănăstirea Habra, călugării de aici, zona importantă de influenţă pe care o avea : ţinutul Băii Mari, Sătmarului, Chioarul — după cum vom afla dintr-un memoriu întocmit la 1614 în cauza mănăstirii — au cunoscut şi sprijinit acţiunile lui Mihai Viteazul. Căci Efrem, stareţul cu rang de episcop de lîngă Baia Mare, a fost şi el chemat de domn în Moldova, participînd la sinodul amintit. Se pare că Efrem, după menţiunea prezenţei sale la Iaşi, în zilele în care Mihai Viteazul se intitula în capitala Moldovei „domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată Ţara Moldovei", a revenit la Habra, spre a-l sprijini pe domn aici, în această parte a Transilvaniei.

Dar, după uciderea lui Mihai Viteazul, devenise posibilă transpunerea hotărîrilor dietei de la Letzfalu, din octombrie 1600 în legătură cu expulzarea clerului român care-i sprijini acţiunile. Hotărîrile dietei prevedeau ca „toţi călugării să fie proscrişi din toată ţara ... fiindcă stricăciunea şi pericolul nostru de acum au venit din cele două ţări române ...".[16] Încît, după moartea voievodului, în contextul persecuţiilor la adresa românilor din Transilvania, printre conducătorii bisericii româneşti alungaţi se aflau : Ioan de Prislop — mitropolitul de la Alba Iulia, Petronie, episcopul amintit şi Efrem de la Habra, silit şi acesta să plece în pribegie.[17] Efrem a fost însă bine primit în Moldova, căci la 1608 este episcop de Huşi şi la scurt timp după aceea episcop de Rădăuţi.[18]

Iar Serghie, episcopul adus de Mihai Viteazul de la Tismana la Muncaci, revendica la 1604 drepturile sale uzurpate asupra mănăstirilor Peri şi Habra amintind şi despre averile acestora. Într-o scrisoare către Toma Kendi, nobil român, cu care Serghie se afla în bune relaţii, spunea că „principele

13. N. Iorga, **Studii şi documente**, vol. IX, 1905, pp. 26—31.
14. Dionisie Ralli Paleologul, fost episcop de Tirnovo, sfetnic al lui Mihai Viteazul, nutrea încrederea nestrămutată că domnul român avea să elibereze nopoarele robite de turci. Vezi, Ion Matei, **Preoţimea românească ardeleană în veacul XVI**, Sibiu, 1911; Andrei Pippidi, **Au sujet des peuples de l'Europe du Sud-Est dans la politique internationale á la fin du XVI-e siècle et au debut du XVII-e siècle**, „East European Quarterly", vol. X, No. 1, p. 122.
15. D. Russo, **Studii istorice greco-române**, vol. I, Bucureşti, 1939, pp. 108—109.
16. Mircea Păcurariu, **Op. cit.**, p. 355.
17. St. Meteş, **Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII—XX**, Bucureşti, 1971, p. 113.
18. Mircea Păcurariu, **Contribuţii la istoria episcopilor Romanului, Rădăuţilor şi Huşilor în sec. al XVII-lea şi începutul sec. al XVIII-lea**, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an LV, nr. 1—2, 1979, p. 67.

https://biblioteca-digitala.ro

mi-a dat mănăstirea din Peri, mănăstirea şi clădirile de deasupra Băii Mari, din ţinutul Chioarului . . .".[19] „Călugărul cărturar", cum îl numea Iorga, îl roagă în aceeaşi scrisoare pe amicul său să-i cruţe, în timpul asediului cetăţii Hust, cărţile care le lăsase acolo.[20]

Cele două mănăstiri româneşti au fost, după relatările contemporane, devastate în anii de după moartea lui Mihai Viteazul. Iar revenirea acestora la vechile lor rosturi şi la vechile lor drepturi a constituit obiectul unor insistente demersuri adresate de români autorităţilor. Astfel, mănăstirea din Peri, ctitorie a drăgoşeştilor, investită la 1391 cu dreptul de stavropihie pentru românii din Maramureş şi împrejurimi,[21] cunoscut centru de spiritualitate şi cultură românească, revine, după pustiirea suferită, lui Serghie. Nu pentru multă vreme însă, căci vitregia vremurilor ce aveau să urmeze îl vor întoarce pe amintitul episcop, după cîţiva ani de pribegie prin Polonia şi Moldova, la Tismana.[22]

Habra, însă, continuă să facă obiectul demersurilor adresate autorităţilor imperiale de către românii din nordul şi nord-vestul Transilvaniei, acuzînd abuzurile nobilimii şi cerînd să se facă dreptate în această pricină. Situaţia este relatată de o scrisoare trimisă din Baia Mare lui Francisc Darocszi, consilier al Camerei imperiale din Caşovia, la 15 septembrie 1614 şi semnată de : „noi, toată preoţimea şi nobilimea română din ţinutul Baia Mare, Chioar şi Sătmar".[23] Documentul este, de fapt, un memoriu întocmit de fruntaşi ai românilor acestor părţi ale Transilvaniei, cerînd să se pună capăt abuzurilor prin care Petru Kökiniesdi, mare proprietar cu reşedinţa la Vetiş, în apropiere de Satu Mare, a ocupat mănăstirea, domeniile acesteia (cîmpii, livezi, vii, eleştee, păduri), alungînd călugării, devastînd şi dărîmînd clădirile. Clopotul mănăstirii a fost dus şi acesta la Vetiş. Memoriul aminteşte că din pricina acestor samavolnicii mănăstirea „s-a pustiit de tot, aşa că de opt ani n-o mai locuieşte nimeni", deci din 1606 (n.n.).

În legătură cu localizarea mănăstirii Habra, care în anii de după Mihai Viteazul a încetat să existe, problema a preocupat mai puţin literatura istorică, aceasta şi datorită faptului că scrisoarea-memoriu din 1614 în cauza mănăstirii, deşi publicată de A. Veress în culegerile sale de documente, a scăpat în general atenţiei istoricilor.[24] Prima identificare o încercase Nicolae Iorga, dar crezuse mănăstirea una şi aceeaşi cu cea a Habronului din Palestina.[25] D. Russo, într-o notă la Studii istorice greco-romane, pe baza relaţiei dată de episcopul Serghie în scrisoarea amintită către Toma Kendi, face menţiunea situării acestei mănăstiri lîngă Baia Mare.[26] Plecînd de la indicarea vecinătăţii oraşului Baia Mare şi studiind documentul din 1614, am fost preocupaţi de localizarea exactă pe teren a mănăstirii. În acest sens, docu-

19. Hodinka Antal, **A Munkácsi görög-katolikus püspökség története**, Budapesta, 1909, pp. 46—47.
20. **Ibidem**.
21. Radu Popa, **Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea**, Bucureşti, 1970, p. 252.
22. G.G. Rafiroiu, **Op. cit.**, p. 36.
23. Andrei Veress, **Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti**, vol. IX, Bucureşti, 1937, pp. 26—29. Originalul scrisorii în Arhivele Statului din Budapesta.
24. Doar regretatul istoric Ştefan Meteş face o sumară referire la document, într-o notă la opera sa **Emigrări româneşti din Transilvania**. . ., p. 112.
25. N. Iorga, **Studii şi documente**, pp. 26—31.
26. D. Russo, **Op. cit.**, p. 355.

https://biblioteca-digitala.ro

mentul precizează că aceasta „din vechime a fost zidită între hotarele celor două sate... Groşi şi Ocoliş[27] aflătoare în ţinutul Băii Mari... într-un loc anumit...". Dar, cercetînd hotarele acestor sate, nu am găsit, păstrate la suprafaţă, urmele vreunei construcţii mănăstireşti. Se păstrează însă denumirea de „Habru" pentru un teren de cca 12 ha, situat la 10 km de Baia Mare, în hotarul comunei Groşi, în partea de sud-vest. Locul este mărginit spre vest de Ocoliş, spre sud-est de Cărbunar, spre est de Dumbrăviţa. Terenul este reprezentat parţial de deal, cu păduri de fag, stejar şi tei, acesta din urmă dispus asemenea unui brîu. Teiul credem că reprezintă aici o plantaţie veche, pădurile de tei nefiind specifice zonei. În partea de sus a terenului, spre Ocoliş, o platformă cu livadă, iar la poale un teren cu izvoare care au dat naştere unei mlaştini. Săparea unui puţ în anul 1979, pentru captarea izvoarelor şi aprovizionarea cu apă potabilă a satului Chechiş, a constituit prilejul observării în secţiune a unor urme de arsură şi fragmente de cărămidă, la minus 0,80 m.

Locul numit şi azi Habru a fost înconjurat de păduri de stejar, ultimii arbori impresionant de mari, (seculari), au fost tăiaţi în anul 1950.[28] Este vorba, probabil, de întinsele păduri, amintite în documentele medievale în legătură cu posesiunile drăgoşeştilor, în preajma oraşului Baia Mare, păduri ţinînd de domeniul Chioarului.[29]

Tradiţia satelor din jur păstrează amintirea mănăstirii pe lîngă izvoarele care au generat cu timpul, datorită paraginii, terenul mlăştinos de sub deal. Legenda mănăstirii păstrează şi amintirea clopotului acesteia.[30] Se păstra, de asemenea, pînă decurînd, obiceiul oamenilor din jur de a se aduna pe „Habru" în fiecare primăvară*.

Memoriul la care ne referim aminteşte că satele Ocoliş şi Groşi au fost vîndute lui Kökiniesdi Pavel, tatăl celui reclamat, deşi actele privilegiale ale oraşului Baia Mare menţionează familia respectivă deţinînd aceste sate din anul 1624.[31] De menţionat că aceste sate, aparţinînd domeniului Băii Mari, au făcut obiectul mai multor tranzacţii. La 1601, de pildă, satele Ocoliş şi Dumbrăviţa sînt revendicate de Iancu Vodă, fiul lui Bogdan Vodă din Moldova, după cum rezultă din scrisoarea arhiducelui Mathia către

---

* În cercetările noastre de teren ne-a fost de un real folos sprijinul ing. agronom Augustin Bilţ. Ne-am bucurat, de asemenea, de concursul organelor de conducere comunale, al cetăţenilor din localităţile Groşi şi Ocoliş.

27. C. Suciu, **Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania**, vol. I, p. 272; Groşi, în limba maghiară — Tökés; vol. II, p. 8; Ocoliş, în l. maghiară — Feketefalu.
28. După relatările localnicilor: V. Lupan, învăţător pensionar din Groşi, I. Dumbrăviceanu, Groşi, nr. 145 şi V. Ciunt, Groşi, nr. 340.
29. R. Popa, **Op. cit.**, p. 251.
30. Potrivit legendei, cunoscută deopotrivă de tineri şi vîrstnici şi relatată în aceeaşi variantă de oamenii din Groşi şi Ocoliş, începînd cu formula „spuneau bătrînii că...", mănăstirea există, dar se află scufundată în mlaştină" împreună cu toate odoarele „numai din aur" şi „cu clopote cu tot", care, „mai spun bătrînii, că se auzeau noaptea". Despre clopote, legenda spune că încercarea de-a fi transportate de la mănăstire ar fi eşuat, căci urcînd panta spre drumul acum părăsit, s-au răsturnat, rostogolindu-se în mlaştină, unde s-ar fi scufundat. Informatori: Hoban Florin, Groşi nr. 154 şi cei menţionaţi mai sus. De asemenea, Pop Emanoil în vîrstă de 101 ani, din Ocoliş nr. 66 şi fiica sa Băban Maria, de 70 de ani.
Desigur, comentînd legenda, înţelegem străduinţa oamenilor de-a menţine vie în amintirea locurilor şi generaţiilor prezenţa vestitei mănăstiri, de care românii din împrejurimi au fost legaţi sufleteşte.
31. Arhivele statului, Filiala Baia Mare, **Acte prezidenţiale**.

https://biblioteca-digitala.ro

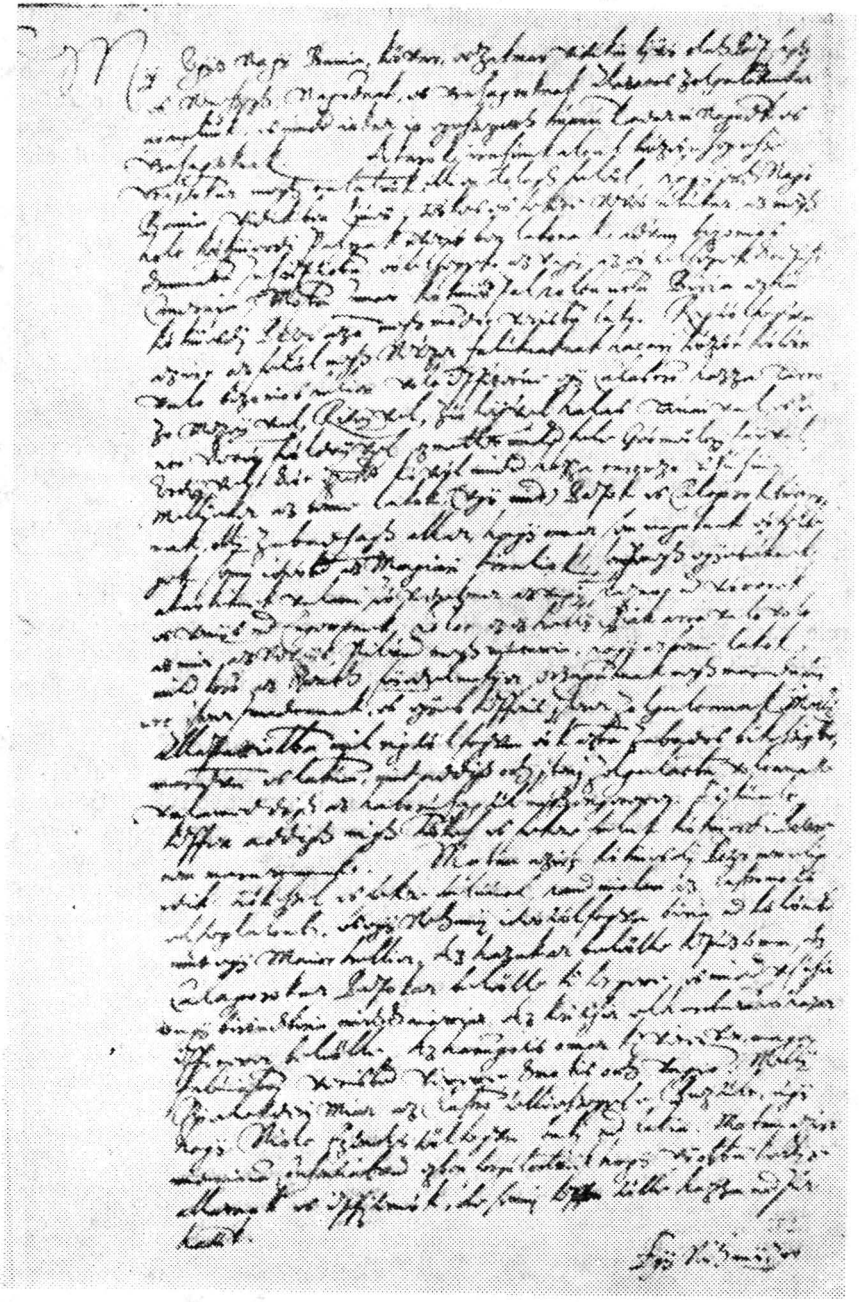

Memoriul din 1614 adresat autorităţilor austriece de românii

https://biblioteca-digitala.ro

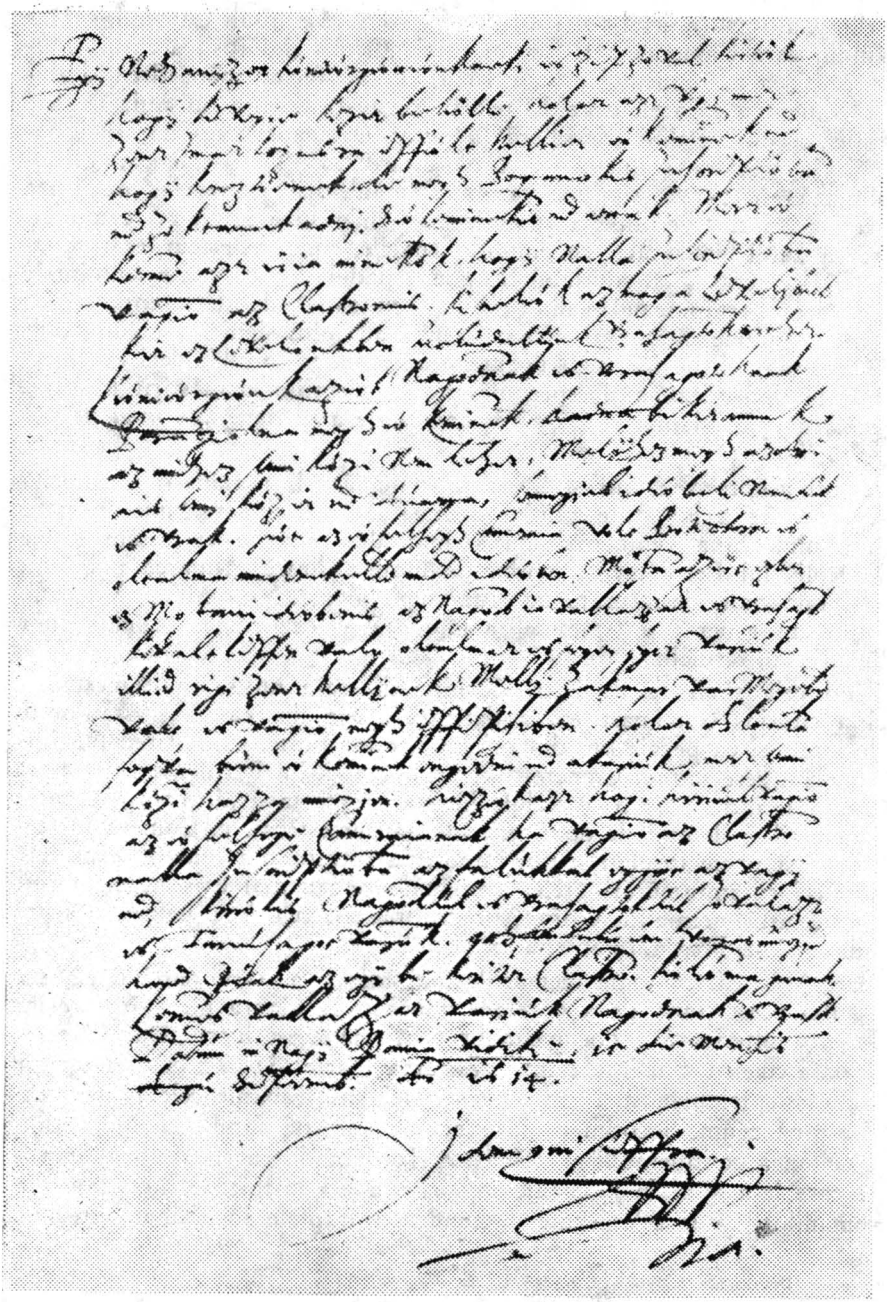

din ţinutul Băii Mari, Chioarului şi Sătmarului.

https://biblioteca-digitala.ro

Camera din Caşovia (noiembrie 1601), ca şi din răspunsul Camerei.[32] Dar şi în cazul în care Camera ar fi vîndut satele Ocoliş şi Groşi, această tranzacţie, se precizează în memoriul din 1614, nu a afectat mănăstirea şi domeniul său, „pentru că acel loc zidit pentru ruga sfîntă, n-a obişnuit să deie în înscripţie... nu creştinii (se referă la autorităţile austriece) dar nici păgînii (aluzie la frecventele incursiuni turco-tătare)...". De asemenea, memoriul subliniază în cîteva rînduri vechimea mănăstirii româneşti de lîngă Baia Mare... „şi din vechime a fost zidită o mănăstire într-un loc anumit între hotarele celor două sate, cu cîmpiile, luncile, viile, heleşteurile şi ogoarele ei, pe lîngă aceasta cu tot felul de pomi, păduri... cu toate folosinţele lor... pe care le stăpîneau locuitorii ei... cu astfel de slobozenii, că de acolo în nici o vreme, n-au tras nici un venit sau folos şi nici n-au îngăduit să se ieie nici majestăţile lor regii ungurilor nici nimeni altul", deci cu libertăţi respectate dintotdeauna. Despre menirea locuitorilor mănăstirii (a călugărilor, n.n.), memoriul precizează că era aceea de a se ruga *„pururea pentru rămînerea ţării noastre"*.

Revenind asupra vechimii şi libertăţilor mănăstirii româneşti, memoriul aminteşte „în care a lor stare rămînînd ei şi lăcuind din vechime în pace slobodă... pînă ce a venit războiul şi mai ales pînă ce au rămas satele Groşi şi Ocoliş lui Petru". Este vorba de luptele dintre gruparea nobilimii filoturce şi imperiali, desfăşurate în zonă după moartea lui Mihai Viteazul. Aceste lupte au generat o stare de nesiguranţă şi dezordine, prilejul unor libere abuzuri sau răfuieli.

Înşirînd cele săvîrşite de Petru Kökiniesdi, care nu se mulţumeşte cu satele, ci a cuprins şi mănăstirea, a dărîmat casele din ea... şi stăpîneşte toate folosinţele ei ca pe ale lui, din pricina acestor fapte, mănăstirea pustiindu-se, memoriul cere şefului Camerei să-i poruncească lui Petru „să-i dea pace acelui lucru", amintind din nou vechile libertăţi respectate, „în care nici tatăl său, nici nemeşii şi domnii de odinioară nu s-au amestecat, ci Camera majestăţii sale ia fost protectorul şi scutul împotriva tuturor din toate vremurile." Înţelegînd deci că împrejurări grele, asemănătoare, au mai existat, memoriul cere şi în această vreme „ajutorul şi ocrotirea deosebită a măriei voastre pentru zidirea, (rezidirea n.n.) acestui loc sfînt".

Se pare însă că, cu toate memoriile înaintate şi a stăruitoarei dorinţe a românilor din acest ţinut de a o reface, mănăstirea Habra nu a fost reclădită.[33] Tăcerea ulterioară a documentelor confirmă acest lucru. Dar în acest caz ni se pare cu atît mai interesantă păstrarea foarte vie în memoria satelor din jur a existenţei mănăstirii, amintirea căreia a străbătut cele patru veacuri scurse pînă acum. Socotim că la explicarea acestui fapt contribuie, dincolo de vechimea considerabilă a mănăstirii la data distrugerii sale, şi implicaţiile pe care le-a avut în momente importante şi deosebit de încordate din istoria românilor, ca şi cele legate de numele şi faptele lui Mihai Viteazul.

32. Andrei Veress, **Documente**..., vol. VI, p. 418 şi 438.
33. Potrivit relatării lui Pop Emanoil din Ocoliş, născut în anul 1880, bătrînii povesteau în copilăria lui că după dispariţia mînăstirii, călugări din alte părţi se mai adunau aici pentru rugi, pe colina apropiată de Habru numită şi azi „Dealul călugăresc".

https://biblioteca-digitala.ro

La acestea se adaugă, desigur, împrejurările triste în care, după uciderea voievodului, mănăstirea şi-a încetat existenţa.

Menţiunea mănăstirii Habra de lîngă Baia Mare alături de mănăstirea din Peri, influenţa mare asupra Chioarului, Sătmarului, ţinutului Băii Mari, proprietăţile atît de însemnate aflate în patrimoniul său şi care se întindeau, în jurul anului 1600, pe fostele domenii ale drăgoşeştilor, vechimea invocată în mai multe rînduri, „vechile libertăţi", „în nici o vreme", pînă atunci, încălcate, ne-au îndemnat să bănuim o dată a întemeierii sale, apropiată de cea a mănăstirii din Peri şi eventual aceiaşi ctitori. Poate întemeierea a avut loc imediat după anul 1405, dată la care drăgoşeştii se înstăpînesc în Chioar, sau după 1424, cînd stăpînesc în acest ţinut 40 de sate.[34] Cercetări ulterioare vor putea completa informaţiile pe care le avem pînă acum despre istoricul mănăstirii.

Mănăstirea Habra, existentă pînă după moartea lui Mihai Viteazul, a fost, după cum reiese din informaţiile de pînă acum, un vechi centru al spiritualităţii româneşti, sub influenţa căruia se aflau ţinuturi însemnate din nord-vestul Transilvaniei. În contextul luptei pentru păstrarea fiinţei de neam a românilor, potrivit credinţei şi mentalităţii vremii, această mănăstire a căpătat în conştiinţa lor importante rosturi în lupta pentru „rămînerea ţării", fiind se pare unul din centrele de rezistenţă politică, religioasă, culturală, ale românilor din Transilvania evului mediu.

À PROPOS DU MÉMOIRE DE 1614 ADRESSÉ AUX AUTORITÉS IMPÉRIALES PAR LES ROUMAINS DES CONTRÉES DE BAIA MARE, CHIOAR ET SĂTMAR

(*RÉSUMÉ*)

L'article présent met en valeur un intéressant document par lequel la noblesse et le clergé roumain de ces régions demandent aux autorités impériales autrichiennes la justice concernant le monastère Habra, près de Baia Mare.

Le Mémoire invoque l'ancienneté et les libértés dont ce monastère a bénéficiés jusqu'à l'envahissement de ses domaines (leur occupation par abus par la famille Kökiniesdi de Vetiş), la mise en fuite des prêtres, la destruction de bâtiments, toutes ces choses-là se passant dans le années d'après l'assassiné de Michel le Brave.

Le Mémoire n'est au fond qu'un retour sur la requête en plusieurs étapes envoyée aux autorités à l'intention de la réconstruction du monastère parce que, dans la consecience des auteurs, les moines de ce demeure de sentiment roumain avaient la tâche de priar toujours pour l'éternelle persistance de notre pays.

34. Ştefan Pascu, **Voievodatul Transilvaniei**, vol. II, p. 448.

https://biblioteca-digitala.ro

Capodopere ale breslei olarilor din Baia Mare

VIORICA URSU

Tradiţiile meşteşugului olăritului fiind deosebit de vechi şi pe aceste meleaguri, colecţiile muzeului băimărean cuprind un mare număr de piese ceramice provenind din toate zonele judeţului Maramureş. Acest material variat ca tehnică de preparare a pastei, de ornamentaţie şi ardere, acoperă, fără întrerupere, toate epocile istorice, încît piesele din ceramică, grupate cronologic în colecţii, oferă imaginea practicii neîntrerupte a olăritului pe aceste locuri[1].

Colecţiile de ceramică feudală ale Muzeului judeţean Maramureş cuprind un important număr de piese întregi sau reconstituite, fragmentare sau fragmente ceramice, rezultate în urma cercetărilor arheologice[2], ori păstrate la suprafaţă şi ajunse prin donaţii, achiziţii în patrimoniul muzeului. Această din urmă categorie cuprinde piese de valoare documentară şi uneori artistică deosebită, cum sînt cahlele datînd din sec. XIV—XV, opaiţe de mină din sec. XIV—XVI, creuzete (vase de probă), din recuzita minieră medievală, cîteva habane, ca şi vase de breaslă provenind din Baia Mare şi Baia Sprie. De asemenea, alte categorii de produse ceramice cu rosturi utilitare şi decorative, de pildă pipe, acestea în mare număr provenind din Tîrgu Lăpuş[3].

Ceramica feudală la care ne referim în cele ce urmează, în afara valorii muzeale deosebite, oferă preţioase informaţii de ordin social-economic şi

1. V. Butură, **Introducere la:** B. Slătineanu, **Studii de artă populară**, Bucureşti, 1972, p. XXV.
2. De menţionat ceramica feudală provenită din cercetările arheologice de la Sarasău (sec. VIII—XIII), vezi R. Popa, **Noi cercetări de arheologie medievală în Maramureş, Şantierul Sarasău**, SCIV, nr. 4/1971, ceramica descoperită la Cuhea (sec. XIV—XV); vezi R. Popa, M. Zdroba, **Şantierul arheologic Cuhea**, Baia Mare, 1968; descoperirile de la Giuleşti, (sec. XIV—XVI); vezi R. Popa, **Cnezatul Marei**, Baia Mare, 1969, ca şi descoperirile efectuate **la Cetatea Chioarului**, ceramică, sec XVII; vezi S. Iosipescu, Viorica Ursu, Tr. Ursu, **Raport preliminar de cercetare arheologică la Cetatea Chioarului**, în **Materiale şi cercetări arheologice**, Oradea, 1979.
3. Pipele din ceramică nesmăluită frumos ornamentate, în număr de 30 piese întregi şi 210 fragmentare, datînd din sec. XIX, au fost descoperite cu prilejul unor lucrări edilitare în centrul oraşului Tg. Lăpuş, în anul 1976.

https://biblioteca-digitala.ro

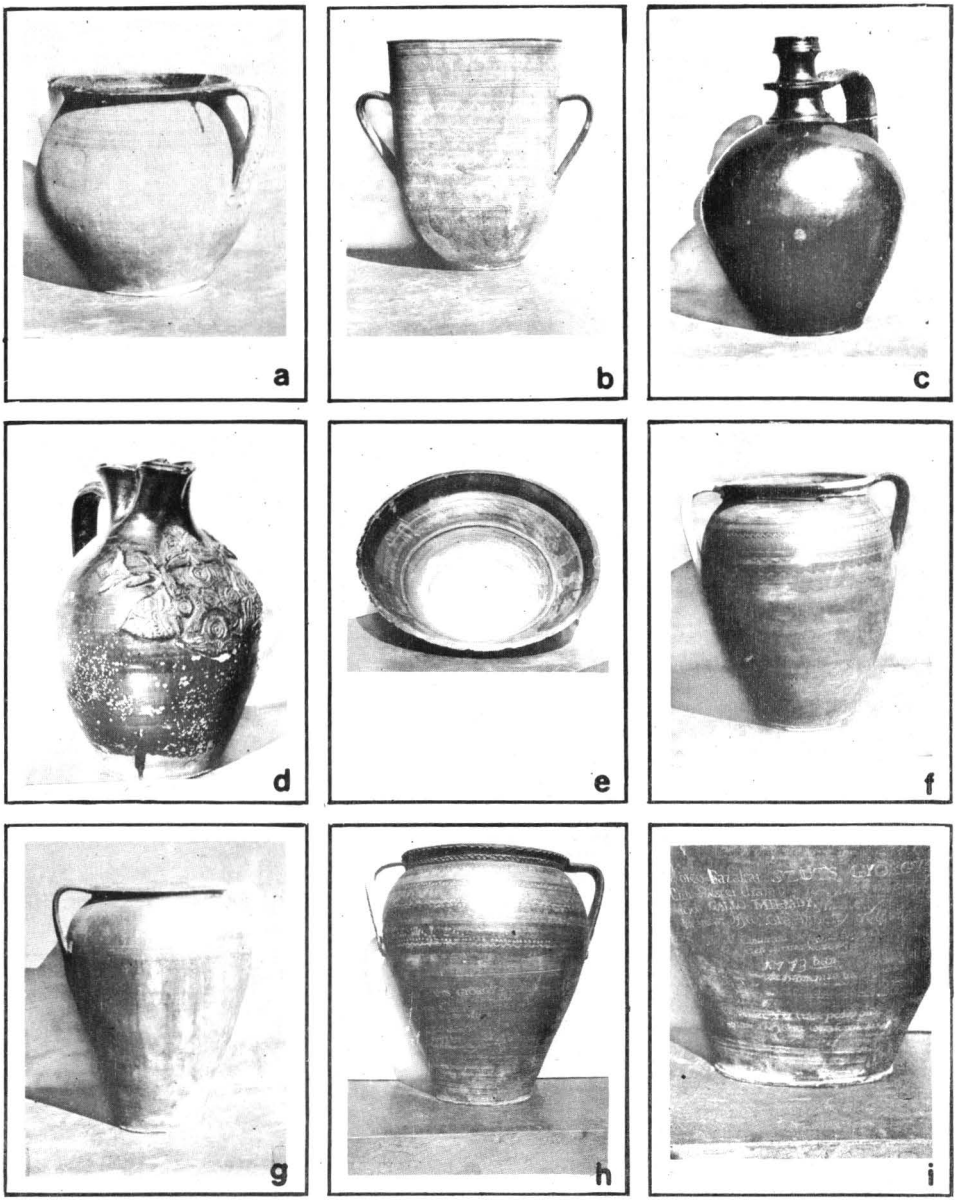

Pl. I. Capodopere ale breslei olarilor din Baia Mare (a, b, c, d, e, f, g, h).
Vasul cu text, capodoperă de breaslă, executat de „tînărul fecior român" Süts György (Cojocaru Gheorghe), datat 1773 (h,i.)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

politic fiind produsă în cadrul organizat al breslei şi în contextul relaţiilor de producţie feudale ale oraşului medieval.

În categoria ceramicii de breaslă se înscriu 30 de vase nesmălţuite şi smălţuite, bine păstrate, provenind din Baia Mare şi Baia Sprie. Un număr de opt din acestea sînt capodopere de breaslă lucrate de olari băimăreni (Pl. I). Dintre ele, mai importante sînt oalele mari de capacitate între 30—40 l, piese de ceramică nesmălţuită (Pl. I, a, b), ulcioare smălţuite, cu capacitatea de 25 l (Pl. I, c, d) şi o fructieră de dimensiuni mari — înălţimea de 70 mm şi diametrul de 595 mm (Pl. I, e). Piesa masivă, îngrijit lucrată, este acoperită cu smalţ de culoare galben-maronie, pictată cu verde (urme de pensulă dispuse pe toată suprafaţa vasului). Două dintre vasele amintite poartă inscripţii, iar altele patru poartă aplicată pe pereţi, în afară, ştampila din 1846 a breslei olarilor din Baia Mare[4].

La trei din vasele — capodopere de breaslă, datînd din sec al XVIII-lea, asemănătoare ca dimensiuni, tehnică de execuţie, ornamentică şi mai importante prin realizare, prin inscripţii şi datare, ne vom referi în cele ce urmează. Sînt de fapt trei oale mari, cu pereţi groşi de 15—20 mm, din ceramică nesmălţuită, lustruită, de culoare roşiatică, arsă o singură dată. Pasta se compune din argilă bogată în oxizi de fier, în amestec cu marnă, care îi dă un aspect unsuros, uşor lucios, fin şi plăcut, chiar în lipsa smalţului.

Masive ca formă şi volum, vasele amintesc şi prin destinaţia lor — recipiente pentru seminţe, făină etc. — de chiupurile antice. Dar primul rost al acestor piese ceramice l-a constituit examenul de admitere al calfei de olar în rîndul meşterilor breslei. Aşa se explică aspectul deosebit de îngrijit al execuţiei, ornamentarea şi eleganţa vaselor amintite. Acestea sînt pictate în partea superioară a suprafeţei cu brîie, meandre, zigzaguri şi puncte (fig. 1).

Primul vas, inv. 429 (Pl. I, f), are următoarele dimensiuni : diametrul bazei 185 mm, înălţimea 445 mm, diametrul gurii 315 mm. Puţin diferite sînt dimensiunile vasului cu nr. de inv. 431 (Pl. I, g), respectiv : diametrul bazei 183 mm, înălţimea 540 mm, diametrul gurii 290 mm.

Din cele trei piese ceramice, vasul datat 1773, de dimensiuni mai mari decît cele două asemănătoare şi amintite, cu ornamentaţia mai bogată, este piesa care prezintă un interes deosebit mai cu seamă datorită textului gravat pe pereţi (Pl. I h).

Cu baza relativ mică (diametrul 200 mm), înălţimea de 550 mm, vasul are corpul suplu în partea inferioară, pereţii evazaţi, fiind puternic bombat în partea superioară. Gîtul este foarte îngust, buza evazată, diametrul gurii vasului fiind de 355 mm. Cele două torţi masive, aplatizate, plecînd de la buză spre mijlocul corpului, formează cu peretele acestuia un unghi aproape drept.

Vasul este ornamentat cu motive realizate în relief, aplicate, formînd la marginea exterioară a buzei un guler meandrat (Pl. II). În aceeaşi tehnică este ornamentat şi gîtul vasului. Aici motivul aplicat realizează un brîu

4. Sigiliul breslei olarilor din Baia Mare, la M. Zăroba, **Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecţiile Muzeului judeţean Maramureş**, în **Marmaţia**, vol. II, Baia Mare, 1971, p. 122.

https://biblioteca-digitala.ro

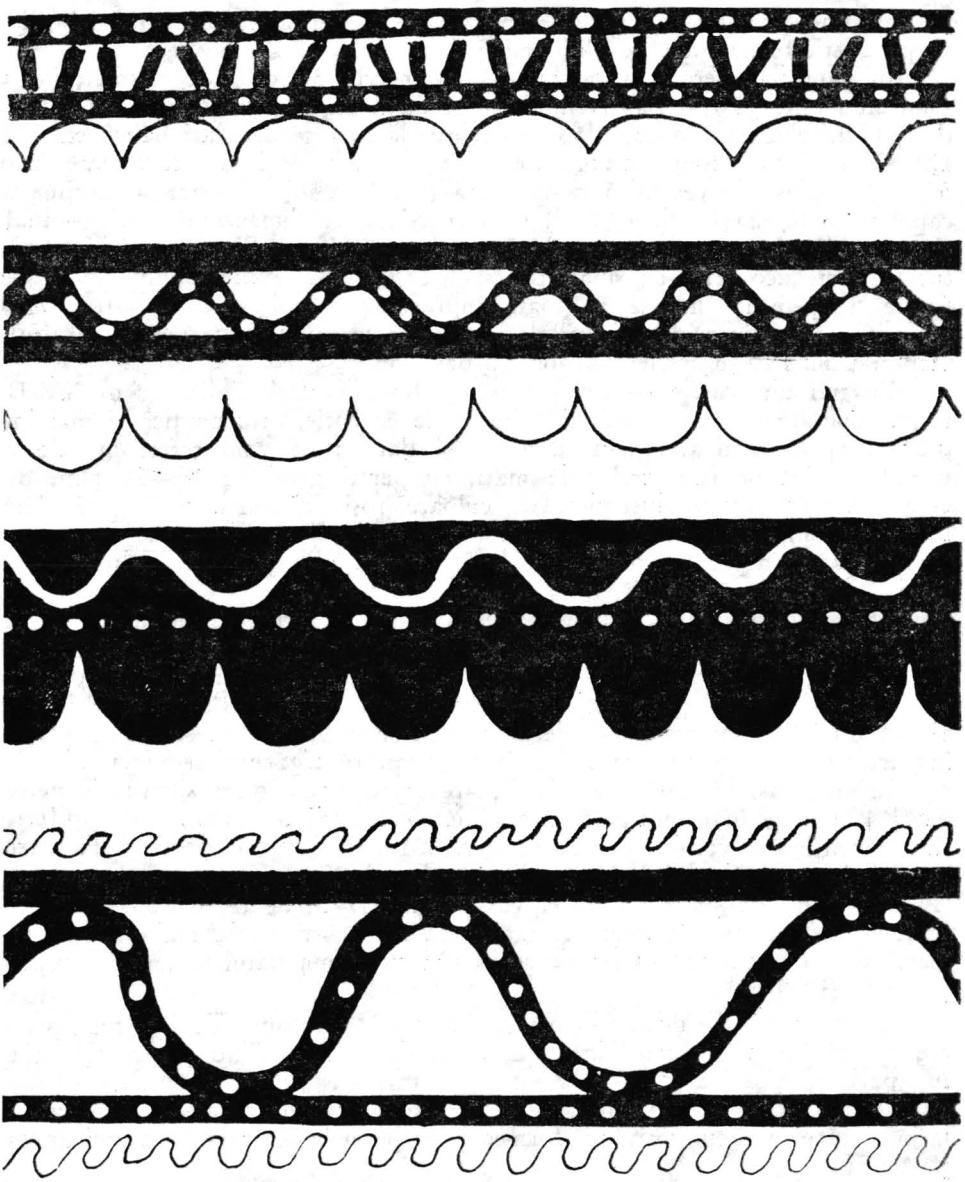

Fig. 1. Detaliu din decorul vaselor — capodopere ale breslei olarilor din Baia Mare. Pictură cu ocru brun şi caolină.

https://biblioteca-digitala.ro

de alveole. Torţile poartă, de asemenea, aplicat un ornament în relief, amintind motivul bradului, dispus de-a lungul torţii spre baza acesteia. De aici, motivul se continuă sub toartă, pe peretele vasului, cu aşa-numitele de către olarii bătrîni, „hurci", care urmează trei spirale şi de data aceasta cu alveole.

De la gît pînă la baza torţii, suprafaţa vasului este pictată cu ocru brun şi caolină albă, în brîie de linii continui, meandrate, alternînd sau suprapunîndu-se cu zigzaguri (alternînd şi suprapunîndu-se şi culorile). Peste benzile de ocru sînt aplicate puncte albe, iar în partea superioară a registrului ornamentat se remarcă un brîu ondulat cu meandre foarte largi.

Pe una din feţe, suprafaţa vasului poartă o inscripţie în limba maghiară, gravată înainte de ardere. Textul dispus pe zece rînduri menţionează numele olarului — calfă care a executat vasul, ca şi numele meşterului („maistrului" n.n.), data şi alte relaţii despre autorul piesei (Pl. I, i). Redăm textul în transcriere, ca şi în traducere românească :

1 „Ez öreg Fazakat Szüts György én tsinaltam, 2 Czéh Mester Uramnál mikor laktam 3 Ki volt Gallo Mihály, S mibellyén probáltam 4 En ámbár Ifyu alá legény voltam 5 cináltam Nagy Bányán 6 Czéh Mastér korongján 7 1773 ban 8 Az harmintzadik julyusban 9 Ez verlet' s ez irást pedig Galló István 10 Irtam a'ki jokat olvaforak kiván".

1 „Această veche oală Szüts György eu am făcut-o 2 Cînd locuiam la Domnul meu marele Meşter al Breslei 3 Care a fost Gallo Mihai, în al cărui atelier am dat proba 4 cu toate că eram un Tînăr fecior român 5 am făcut-o în Baia Mare 6 la roata Maistrului de Breslă 7 în 1773 8 În 30 Iulie 9 Această inscripţie însă Gallo István 10 eu am Scris-o, care îi doreşte cititorului cele bune".

Deci, vasul a constituit examenul sau proba care a condiţionat primirea tînărului olar român Szüts György (Cojocaru Gheorghe), care a lucrat în Baia Mare, în atelierul marelui meşter Gallo Mihai (nume frecvent şi azi în varianta Gal), la 30 iulie 1773. Inscripţia de pe vas a fost gravată de Gallo Istvan, poate o rudă a meşterului, care salută cititorul, în finalul textului.

Avem de a face cu un valoros produs şi document al breslei olarilor din Baia Mare, a cărei activitate este cunoscută, potrivit documentelor de arhivă păstrate, din a doua jumătate a sec. al XVI-lea, pînă în sec. al XIX-lea[5].

Dintre documentele cunoscute, sînt interesante statutele breslei, conţinînd amănunte privind condiţiile admiterii olarilor ucenici şi calfe în breaslă. Statutul din 1725 — copia acelui din sec. al XVII-lea, menţionează în acest sens lucrările obligatorii pentru calfă la intrarea sa în rîndul meşterilor breslei : o oală de fiert, un ulcior cu gură îngustă, un vas de seminţe, o farfurie, precizîndu-se şi capacitatea acestor vase[6]. Obiectele se executau în faţa a doi meşteri, plătiţi cu un florin.

O adnotare din 1722, copiată şi aceasta în acelaşi registru, conţinînd statutul breslei olarilor, menţionează că olarul tînăr doritor să ajungă mem-

5. **Îndrumător în Arhivele statului, judeţul Maramureş,** Bucureşti, 1974, p. 139.
6. A. Socolan, **Două documente inedite privind breasla olarilor din Baia Mare,** în **Marmaţia,** vol. I, Baia Mare, 1969, p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

bru al breslei este obligat să execute patru obiecte — capodopere, din care două se dau „cinstitului primar", iar două rămîn în beneficiul breslei[7]. Nu ştim din care categorie provine vasul descris mai sus datat 1773, împreună cu celelalte vase menţionate şi aflate în colecţia muzeului băimărean.

Statutul breslei olarilor, copiat în 1725 purtînd pecetea din 1483 a oraşului Baia Mare, precizează într-un alt articol că ucenicul care doreşte să fie primit în breaslă trebuie să fie „de neam bun şi să înveţe ucenicie trei ani". Sînt menţionate, de asemenea, obligaţiile materiale ale candidatului: taxe pentru breaslă, daruri pentru meşteri etc. Este de remarcat regimul sever de funcţionare al breslei olarilor, ca şi preocuparea pentru pregătirea tinerilor ucenici şi calfe spre a deveni foarte buni meseriaşi.

Breasla olarilor din Baia Mare a emis şi alte documente, păstrate astăzi în fondurile Filialei din Baia Mare a Arhivelor Statului,[8] importante privind organizarea producţiei de ceramică şi desfacerea acesteia, pînă la desfiinţarea breslei în 1872.

În ceea ce priveşte producţia de ceramică la Baia Mare, oraşul va continua să fie unul din importantele centre ale olăritului transilvănean, după anul 1872 şi chiar după 1900[9]. Acest fapt este reflectat şi de colecţia de ceramică a muzeului din Baia Mare, care conţine piese numeroase atît de la sfîrşitul sec. al XIX-lea, cît şi din prima jumătate a sec. al XX-lea.

În prezent, muzeul băimărean depune eforturi susţinute, alături de alţi factori, pentru revitalizarea centrului de ceramică de la Baia Mare, ca şi a altor centre de veche tradiţie, orăşeneşti şi săteşti, din judeţul Maramureş[10].

MASTERPIECES OF THE POTTER'S GUILD FROM BAIA MARE

(*SUMMARY*)

The article refers to the ceramic collections of the Baia Mare Museum, the feudal section, presenting to the reader some products of the Baia Mare XVIII-th century potters. The big size pots of red and unenamelled pottery are accurately done and painted. These objects were in fact the proofs on which journeymen could become craftsmen, members of the potter's guild which activity is attested in Baia Mare between the centuries XVI and XIX. The most important of the pots is dated 1771 and bears an engraving, disclosing thus the name of its author: „A young Romanian lad", Szücs György (Cojocaru Gheorghe).

7. Document din 1823 — copie a registrului breslei din 1774, ulterior datării capodoperei la care ne-am referit în detaliu. Documentul publicat de A. Socolan, în lucrarea citată.
8. Balogh Béla, Oszoczki Kalman, **A nagybányai fazekas iratalbol**, în **Bányvidéki Fáklya**, nr. 3270, din 8 august 1970.
9. Silvia Zderciuc, **Centrul ceramic Baia Mare**, mss.
10. La Baia Mare lucrează în prezent trei olari dintre care Bagosi Alexandru, păstrează tradiţia acestui meşteşug, ajuns în familie la a patra generaţie. Sînt de asemenea active centrele de ceramică populară de la Tg. Lăpuş, Săcel, Sighet, Băiţa.

https://biblioteca-digitala.ro

Aparatul economico-administrativ al domeniului Chioar în a doua jumătate a sec. al XVII-lea

MARIA URSUȚIU

Domeniul feudal, acest complex economic de realizare a producției feudale, incumbă un cadru de funcționare bine organizat, dotat cu un personal de direcție, administrație și jurisdicție adecvat. Structura acestui aparat economic-administrativ este azi cunoscută în liniile sale generale[1]. Mai mult, se cunoaște în detaliu structura și situația personalului domeniului Hunedoara[2], Făgăraș[3], Gurghiu[4]. Sînt cunoscute și analizate, în literatura de specialitate, și atribuțiile unor dregători superiori ai Chioarului din sec. XVII : căpitanul suprem, vice-căpitanul, provizorul și pîrcălabul[5]. În monografia Mariei Szentgyörgyi aceste dregătorii sînt urmărite sub raportul implicațiilor lor sociale și mai puțin al semnificației lor economice.

Inițial întreaga grijă a existenței și funcționării unei cetăți și a domeniului aparținător ei s-a aflat în mîna căpitanului și a ajutoarelor ierarhic subordonate : vicecăpitanul, castelanii. Cu timpul, prin creșterea economiei alodiale, se impune obiectiv crearea unui organ domenial aparte avînd ca atribuție exclusivă conducerea și administrarea treburilor economice. Acest organism economico-administrativ, cristalizat încă în sec. al XVI-lea, are în frunte pe provizor care dirijează întreaga economie a domeniului. El este numit de stăpîn și răspunde în fața acestuia la fel cu căpitanul cetății.[6]

1. Ember Győző, **Az ujkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiüzéséig**, Budapest, 1946, pp. 482—485; Prodan David, **Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea**, vol. I, București, 1967, pp. 495—516.
2. Pataki Iosif, **Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente**, București, 1973, pp. XXXVI—XLVI.
3. **Urbariile Țării Făgărașului**, ed. D. Prodan, vol. II, București, 1976, pp. 43—56.
4. Ursuțiu Liviu, **Relații agrare pe domeniul Gurghiu în sec. XVII—XVIII**, Teză de docorat, pp. 101—1012.
5. Szentgyörgyi Maria, **Kővár vidékének társadalma**, Budapest, 1972, pp. 91—94.
6. În cazul Chioarului, provizorul și întregul aparat economic și militar este subordonat căpitanului suprem al cetății. Situația aceasta de excepție se explică prin faptul că aproape toată jumătatea de secol (1665—1690) căpitan suprem al Chioarului este Mihail Teleki, prim-consilier al principelui, omul care și-a dominat epoca prin personalitatea sa politică.

https://biblioteca-digitala.ro

În cele ce urmează, ne propunem să prezentăm structura aparatului economico-administrativ al domeniului Chioar, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Analiza noastră are la bază patru liste de personal din anii 1665[7], 1676,[8], 1685[9], și 1695[10] precum și socotelile provizorale din anii 1676—1684[11].

În fruntea aparatului economico-administrativ, și la Chioar, se găsește provizorul care se îngrijește de strîngerea, distribuirea și valorificarea produselor domeniului, organizează munca cîmpului, asigură integritatea lui teritorială și valorică. El mai are și atribuții judecătorești și executive.

În munca sa, provizorul e ajutat de sameș, slujbașul care ține evidențele de bunuri, eliberează chitanțele justificative de predare-primire etc.

De magazii, hambare, pivnițe, se îngrijește chelarul. În 1665 e menționat și un frumentar, ca distribuitor al grînelor, ajutînd pe chelar.

Domeniul dispune de două măieriști, la Românești și Remetea Chioarului, unde locuiau și munceau maierul sau măieriță. Ei purtau de grijă curților de orătănii, grădinilor de zarzavat, livezilor alodiale.

Alături de acești slujbași se aliniază slujitorii de tot felul, reclamați de necesitățile cetății și domeniului : doi paleri, doi argați cu două ajutoare, crîșmarul, grădinarul (uneori dublat de un stupar), măcelarul, brutarul cu un ajutor, trei armurieri, doi butnari, îngrijitorul de cai, păstori (doi-trei), toboșarul.

Pentru munci ocazionale sînt angajați cu învoială scrisă (*conventio*): zidari, fierari, cărămidari, dulgheri. Sînt angajați cu săptămîna, cu ziua, cu plăți fixate în acte individuale sau în registre globale cu enumerarea succesivă a slujbelor, meseriilor, serviciilor angajate. Slujbașii mai importanți, provizorul, sameșul, chelarul, maierul, erau angajați cu anul, convenția putînd fie reînnoită la dorința stăpînului sau respectiv a provizorului.

Plata se făcea, în toate cazurile, parte în bani, parte în natură (provizii, îmbrăcăminte) și se onora în rate cu periodicitate neregulată, în funcție de sezon, de posibilități. Sînt dese restanțele în plăți, convertirea unor produse în bani. Pentru unele categorii de servicii, retribuțiile erau numai în natură sau numai în asigurarea hranei zilnice (*praebenda*). Obișnuit, în ultimele două cazuri e vorba de meseriași sau slugi proveniți din rîndul iobagilor domeniului. Aceștia mai beneficiau și de scutiri parțiale sau totale de prestații iobăgești pe durata serviciului la domeniu.

În categoria serviciilor plătite în bani și în natură se înscriu : provizorul, sameșul, chelarul, maierii, argații, grădinarul, brutarul, crîșmarul, măcelarul, palerii, meseriașii. Între cei retribuiți numai în natură îi găsim pe păstori, paznici, toboșar.

7. Biblioteca Fil. Acad. R.S.R., Cluj-Napoca, Colecția Kemény Sámuel, **Grammatophilaceum Transilvanicum**, T. 11, pp. 871—879.
8. **Idem**, pp. 697—700.
9. **Idem**, p. 134.
10. **Magyar Gazdagságtörténelmi Szemle**, 1899, pp. 181—182.
11. Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond **Socoteli princiare**, nr. 236—246.

https://biblioteca-digitala.ro

Cel mai detaliat registru de personal şi plăţi e cel din anul 1665. După acest registru, personalul angajat pentru necesităţile domeniului şi salariile lor se prezintă astfel :

Provizorul :
100 fl. bani
10 coţi postav (sau 40 fl.)
50 găl. grîu
80 vedre vin
30 găl. ovăz
10 miei
2 găl. caşe
2 găl. sămînţă de in
10 caşi
2 găl. mazăre
5 stj. fîn
4 porci
2 vadre unt
1 vadră miere
10 bolovani sare
2 căzi varză (murată)

Crîşmar :
16 fl. bani
6 găl. grîu

Frumentar :
3 fl. bani/lună
4 cupe vin/zi
4 pîinişoare/zi

Măcelar :
8 fl. bani
4 găl. grîu
1 porc

Butnar :
5 găl. grîu
1 găl. mei
1 porc
2 cupe unt

Toboşar :
5 găl. grîu
1 porc

Sameş :
32 fl. bani
16 fl. pentru haine
16 găl. grîu
20 vedre vin
6 miei
2 porci
7 caşi
10 bolovani sare
2 cupe unt
4 cupe miere

Chelar :
36/60 fl. bani
6 găl. grîu
1 porc
4 caşi
4 cupe unt
2 cupe miere
1/2 găl. mazăre

Brutar :
6 fl. bani
6 găl. grîu
1 porc
4 pîinişoare/zi

Grădinar :
10 fl. bani
6 găl. grîu
1 găl. mei
4 caşi
1 porc
2 cupe unt

Măieriţa :
10 fl. bani
6 găl. grîu
1 porc
4 caşi
1 găl. mei
2 cupe unt

Judele maier :
8 fl. bani
1 pereche încălţări
1 mantie
6 perechi opinci
1 porc
6 pîinişoare/zi

Măieriţa din Romăneşti :
6 fl. bani
6 fl. pentru haine
2 perechi încălţări
6 găl. grîu

Măieriţa din Remetea Chioarului :
6 fl. bani
2 perechi încălţări
8 lîni
2 clăi cînepă
2 mierţe grîu/lună

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru ajutoarele ei, cîteva fetițe, mai primește :

1 mierță grîu/lună
5 lîni
4 clăi cînepă
2 perechi încălțări

Stupar :

4 fl. bani
8 lîni
2 clăi cînepă
2 perechi încălțări
4 pîinișoare/zi

Văcar :

6 găl. grîu
1 porc (sau 1/50 fl.)
1/2 piele vită

Oier :

6 găl. grîu
10 cași (sau 4 pîinișoare/zi)

Porcar :

6 găl. grîu
4 pîinișoare/zi

Paznici :

10 opinci/an
4 pîinișoare/zi

Zidar (străin de domeniu) :

2 fl./săpt.
2 fonți carne/zi (sau 28 d.)
2 cupe vin/zi
2 fonți brînză/săpt.
6 pîinișoare/zi

Zidar (de pe domeniu) :

20 d./zi
2 fonți brînză/săpt.
1 font carne/zi (sau 20 d.)
2 cupe bere/zi
2 perechi opinci
fructe uscate în zi de post

Economul din Romănești :

8 fl. bani
4 porci
1 val postav (sau 4 fl.)
1 căptușeală de miel (sau 1/40 fl.)
2 perechi încălțări (sau 2/80 fl.)
6 mierțe orz (pt. bere)
6 pîinișoare/zi (sau 9 găl. grîu/an)

Paleri :

2 fl. bani/lună
3 fonți brînză/săpt. (sau 3 denari)
1 val postav (sau 9 lîni)
4 pîinișoare/zi

Ajutorii de paleri :

4 pîinișoare/zi

Birișii (argații) :

6 fl. bani
8 lîni
6 d. (pt. căciulă) fl.
5 clăi cînepă (sau 1/20 fl.)
1 caș
1 porc (sau 2 fl.)
3 găl. grîu
1 mierță fructe uscate
1/2 piele vită (pt. opinci)
24 d. (pt. ciorapi)
2 mierțe mei

Ajutor de biriș :

5 fl. bani
7 lîni
20 d. pentru căciulă
4 clăi cînepă (sau 1/40 d.)
1 caș (sau 20 d.)
1 porc (sau 1/50 fl.)
1/2 piele vită
2 găl. grîu
1/2 mierță cașe mei
20 d. pentru ciorapi
5 pîinișoare/zi
1 mierță fructe uscate

Îngrijitor de cai :

6 fl. bani
1 val postav
3 încălțări
4 pîinișoare/zi

Primesc cîte 4 pîinișoare/zi :

— **temnicerul**
— **cazangiul (de țuică)**
— **îngrijitorul ceasului**
— **distribuitorul de lemne**
— **robii**

https://biblioteca-digitala.ro

Din 1685 cunoaştem o evidenţă a plăţilor în grîu, după cum urmează :

provizorul	— 40 găl.
sameşul	— 12 găl.
butnarul	— 5 găl.
toboşarul	— 6 găl.
grădinar, oier, porcar	— 6 găl.
argat	— 3 găl.
ajutor argat	— 2 găl.
armurier	— 12 găl.
pîinişoare în prebendă	— 76 găl.

Evolutiv putem urmări situaţia de plată a cîtorva categorii de angajaţi : provizorul, sameşul (care la 1676 şi 1692 cumula şi funcţia de chelar), a argaţilor şi a ajutorilor lor, a brutarului, grădinarului şi a toboşarului. Aceştia sînt constant înscrişi în registrele de personal din 1665, 1676, 1692 :

PROVIZOR

Anul	Bani fl.	Grîu găl.	Ovăz găl.	Vin vedre	Mei găl.	Mazăre găl.	Unt vedre	Miere vedre	Caşi nr.	Miei nr.	Porci nr.	Varză căpăţini	Fin stj.	Sare bolovani	Oţet vedre	Găini nr.	Îmbrăcăminte fl.
1665	100	50	30	80	2	22	1	1	10	10	4	—	5	10	—	—	40
1676	100	40	30	80	2	2	1/4	1	60 fonţi	20	3	—	—	—	—	—	—
1692	100	40	25	80	2	2	1	1	60 fonţi	16	3	—	6	10	2	26	—

SAMEŞ (şi CHELAR în 1676, 1692)

Anul	Bani fl.	Grîu găl.	Ovăz găl.	Vin vedre	Mei găl.	Miei nr.	Porci nr.	Caşi fonţi	Unt vedre	Miere vedre	Îmbrăcăminte fl.	Sare bolovani
1665	32	16	—	20	—	6	2	7 buc	2	4	16	10
1676	25	10	—	10	1	6	1	40	—/4	—/2	—	—
1692	25	10	600 maje	20	—/2	6	1	40	2	—	—	—

https://biblioteca-digitala.ro

BIRIȘ (argat)

Anul	Bani fl.	Grîu găl.	Căciulă ciorapi denari	Cînepă clăi	Porc nr.	Piele vită nr.	Fructe uscate mierțe	Mei mierțe	Caș nr.	Lîni nr.
1665	6	3	31 d.	5	1	1/2	1	1	1	8
1676	5/25	6	—	—	—	—	—	1	—	6
1692	4	3	—	5	1	1/2	—	1	—	3

AJUTOR DE BIRIȘ

1665	5	2	40 d.	4	1	1/2	—	1/2	1	7
1676	4/20	4	—	—	—	1/2	—	1/2	—	7
1692	3	2	—	4	1	1/2	—	1/2	—	7

GRĂDINAR

Anul	Bani fl.	Grîu găl.	Porc nr.	Unt cupă	Mei găl.	Caș font
1665	12	6	1	2	1	4 buc.
1676	6	6	1	2	1	40
1692	4	5	1	—	1	—

BRUTAR

Anul	Bani fl.	Grîu găl.	Porc nr.
1665	6	6	1
1676	6	6	1
1692	5	5	1

Comparînd aceste plăți observăm că ele se mențin aproape constante în cursul acestei jumătăți de secol. Doar alocația bănească pentru îmbrăcăminte, din 1665, dispare din convențiile ulterioare.

Dacă echivalăm în bani plățile primite în natură[12] constatăm că plata provizorului se ridică, la 1676, la circa 270 fl. iar a sameșului la 73 fl. (la prețul zilei aceasta reprezintă valoarea a 27 boi, respectiv 7 boi). Din această valoare ei primeau 65 % în natură.

Urmărind socotelile provizorale observăm că din existentul de cereale din perioada sept. 1677—apr. 1678, 15,33 % din grîu, 20,67 % din ovăz și 16,85 % din mei au fost livrate în plăți. În aceeași perioadă, din același

12. Prețurile au fost luate din **Urbariile Țării Făgărașului**, vol. II, p. 46.

https://biblioteca-digitala.ro

stoc de provizii, pentru semănături s-au alocat 8,78 %, 19,92 % şi respectiv 1,4 %, deci cote-părţi mult mai mici decît cel folosit în plăţi.

La aceste plăţi trebuie alăturată şi prebenda (raţia alimentară zilnică) repartizată în funcţie de serviciul prestat. Prebendarilor obişnuiţi (*ordinarius praebendarii*) li se prescriu numărul de pîinişoare pe zi. La 1676 sînt menţionaţi 16 prebendari obişnuiţi primind zilnic între 4—10 pîinişoare. Prebendarii ocazionali (*extraordinarii praebendarii*) sînt meşteşugari care lucrează pe durate limitate. Lista lor de prebendă e mai variată conţinînd şi cantităţi de carne, vin, brînză, caş.

Numărul personalului permanent angrenat în aparatul economico-administrativ al domeniului, în perioada 1665—1692, este de 22—29 persoane. La aceştia trebuie adăugaţi meşterii angajaţi ocazional.

Juzii şi juraţii satelor, paznicii, vameşii, morarii, pescarii şi alţii, aşa numiţi *officiolati*, sînt şi ei verigi de legătură între provizor şi supuşii din satele domeniului. Aceştia nu sînt salariaţi de domeniu dar beneficiază, pentru serviciile lor, de diverse scutiri de prestaţiile curente iobăgeşti. Ei dublează, sau chiar triplează, numărul persoanelor ocupate în administrarea domeniului. Privitor la aceşti slujitori se cere studierea detaliată a urbariilor domeniului Chioar.

În concluzie, subliniem că aparatul economico-domenial a fost o cerinţă obiectivă pentru realizarea producţiei feudale, pentru asigurarea valorificării domeniului dar a fost în acelaşi timp, şi aceasta am urmărit s-o demonstrăm, şi unul din importanţii consumatori ai produselor lui.

LE ROUANGE ÉCONOMIQUE-ADMINISTRATIF DU DOMAINE CHIOAR DANS LA DEUXIÈME MOITIÉ DU XVII-e SIÈCLE

(*RÉSUMÉ*)

L'étude présent la structure de l'appareil économique-administratif du domaine de Chioar à base de listes inédites du personnel des années : 1665, 1678, 1685 et 1695 et des comptes provisorales entre : 1676—1684.

La nombre du personnel engréné en permanence dans l'administration du domaine, dans la période d'entre 1665—1695, est de 22—29 personnes. A ceux-ci il faut ajouter les contremaîtres engagés occasionnellement ainsi que d'autres officiolats (*juges, jures, gardiens, douaniers, meuniers*) *qui n'étaient pas salariés mais qui bénéficiaient de diverses dispenses et quotes-parts des rentes en échange des servicas faits au maître ou aux dignitaires. Ceux-ci doublent le nombre des personnes occupées dans l'administration du domaine.*

L'ouvrage énumère les employés, les domestiques et les artisans engagés par conventions écrites, avec leurs payements annuels ou hebdomadiares, en nature et en argent. Approximativement 65% de la valeur des payements s'acquittaient en nature, le rouange économique-administratif étant l'un des principaux consomateurs des produits du domaine.

https://biblioteca-digitala.ro

Începutul unei noi etape în evoluția economică a orașului Baia Mare — constituirea primelor asociații meșteșugărești și industriale

LUCIA POP

În plin veac al XIX-lea, după ce apusul și chiar monarhia austro-ungară au fost zguduite de valul revoluționar, după ce cătușele privilegiilor s-au sfărîmat în multe părți, românii trebuiau încă să lupte împotriva privilegiilor și a privilegiaților străini care nu voiau să renunțe la ele.

Era încă puternic și predominant spiritul de breaslă, mai mult în Transilvania decît în țările din apus care erau deschise de timpuriu înnoirilor. Încercările de a pune bazele unei economii noi au dat puține rezultate, băștinașii rămînînd credincioși ritmului și deprinderilor vieții economice[1].

Istoria Transilvaniei, în general, a însemnat remarcabile vrednicii meșteșugărești, la înălțime și chiar depășind îndemînarea și iscusința meșteșugarilor străini. În epoca breslelor, românii s-au organizat în bresle deosebite, dintre care unele au ajuns la o mare dezvoltare. În noile condiții însă, create de apariția relațiilor de producție capitaliste, breslele încep să decadă. Industria de breaslă nu realiza producția de calitate superioară pe care standardul mai ridicat de viață al populației îl reclama.

Putem afirma că meșteșugarii au constituit dintotdeauna baza populației orașului Baia Mare. Concomitent cu dezvoltarea forțelor de producție și apariția treptată a noilor relații de producție, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, se produce o diversificare și o specializare crescîndă a meseriașilor băimăreni, fenomen care este caracterizat în primul rînd prin creșterea numărului branșelor și al domeniilor de lucru față de perioadele anterioare.

Breslele au fost unele dintre cele mai eficace instrumente de oprimare și comprimare a voinței românești de a se afirma în producția și progresul orășenesc. Prin ele s-a împiedicat formarea și dezvoltarea firească a unei

1. Victor Jinga, **Problemele fundamentale ale Transilvaniei**, vol. I, „Astra" Brașov, 1945, p. 263.

https://biblioteca-digitala.ro

burghezii românești, a cărei lipsă au simțit-o timp îndelungat românii ardeleni.[2]

Autoritățile, conștiente de faptul că erau necesare forme noi de organizare și desfășurare a activității industriale, au elaborat, începînd cu mijlocul secolului al XIX-lea, o serie de instrucțiuni sau circulare care să reglementeze situația creată.

Astfel la 1 aprilie 1851 au intrat în vigoare Instrucțiunile provizorii ale Consiliului Locumtenențial privind practicarea comerțului, meseriilor și industriei, dată la care erau abrogate toate legile de pînă atunci. În aceste instrucțiuni se proclamă libera practicare a meseriilor, fără restricții privind originea, naționalitatea sau averea, precum și libertatea concurenței în activitatea comercială și industrială.

Important este că în broșura cuprinzînd aceste prevederi sau hotărîri, la capitolul privind industria, se dă definiția fabricilor sau întreprinderilor industriale și anume: fabrici sînt acele întreprinderi industriale care, deoarece activează într-un cerc mai larg, funcționează cu mulți oameni, pretinde un capital de investiții considerabil iar produsele lor au o foarte mare circulație.

Potrivit hotărîrilor, fabrică poate înființa oricine dorește și are capital, nefăcînd excepție nici femeile[3].

Un alt document care ne arată decăderea breslelor este dispoziția de la începutul anului 1852 dată de guvernatorul Transilvaniei Carol von Schwarzenberg, din Sibiu, prin care înlătura o serie de abuzuri și monopoluri ale breslelor. Această dispoziție a ajutat foarte mult vieții economice, dîndu-i un avînt remarcabil. Atunci s-a desființat „numerus clausus" pentru comerț și industrie. S-au creat condiții ca elementul românesc să pătrundă în industrie și comerț, într-o măsură mult mai mare ca pînă atunci[4].

Industria a început să fie sprijinită efectiv de către stat abia pe la sfîrșitul veacului al XIX-lea. Desființarea breslelor și introducerea libertății industriale nu au dus la regresul activității atelierelor și a fabricilor ci dimpotrivă, fabricile și atelierele sporesc atît numeric cît și din punct de vedere al volumului producției. S-a dovedit în felul acesta fără prea multă întîrziere că breslele nu erau necesare economiei generale a țării, care a luat o dezvoltare mult mai sigură și mai organică numai după desființarea acestora.

Aceste instituții economice urbane medievale, devenite anacronice, au fost desființate prin articolul de lege VIII, paragraful 83, din anul 1872.

La 18 noiembrie 1872 este emisă o Circulară de către Ministerul Agriculturii, Industriei și Comerțului privind aplicarea legii mai sus amintite, referitoare la constituirea asociațiilor industriale și la întocmirea statutelor acestora — moment ce coincide cu desființarea breslelor. Se spune în această circulară că statutele asociațiilor în curs de formare să se întocmească pe baze legale și să fie aduse la cunoștință forurilor superioare. Sînt paragrafe care se referă și la fostele bresle și foștii breslași, și anume că aceștia trebuie

2. Victor Jinga, **Op. cit.**, p. 257.
3. Arhivele statului Baia Mare, **Colecția fondurilor de bresle**, dosar 224, act. 4.
4. Victor Jinga, **Op. cit.**, p. 216.

https://biblioteca-digitala.ro

să cunoască statutele respective pentru a putea adera, dacă doresc, la asociații în funcție de profilul preocupărilor lor. În articolul 4 al legii se atrage atenția ca asociațiile să se închege cît mai repede, iar în articolul 83 se insistă asupra desființării breslelor într-un răstimp de trei luni de la intrarea legii în vigoare[5].

Prin desființare să nu înțelegem dispariția totală a breslei, ci dispariția acestei forme de organizare, deoarece fostele bresle puteau să adopte orice altă organizare. Puteau chiar să renunțe la adoptarea altei forme de organizare, în acest caz membrii se împrăștiau iar „averea" fostei bresle se pierdea.

La început asociațiile meșteșugărești și industriale aveau statute provizorii, care ulterior erau modificate, îmbunătățite și după aceea definitivate, supuse aprobărilor.

Am studiat, pentru a putea ilustra cîteva detalii privind modul de organizare al asociațiilor băimărene, *Statutul asociației industriale a curelarilor, șelarilor și blănarilor din Baia Mare*, aprobat de Ministerul Agriculturii, Industriei și Comerțului la 30 decembrie 1878. Documentul, aflat la filiala Arhivelor statului din Baia Mare, cuprinde 26 de articole. Prima sa parte se referă la scopul asociației, care era sprijinirea intereselor industriale comune ale membrilor. Aceste interese erau : apărarea membrilor săi de rele care vin independent de voința lor și pentru aceasta au fost create două fonduri financiare — unul pentru ajutor de boală și altul pentru înmormîntări, fiind folosite conform unor instrucțiuni, existînd o serie de condiții de manipulare. De asemenea, pe baza legii meșteșugărești, erau stabilite ordine severe privind relațiile dintre membri, ca dovadă este constituirea unei comisii de împăciuire pentru aplanarea conflictelor din cadrul asociației.

S-a arătat un deosebit interes pentru perfecționarea în meserie a membrilor, prin înființarea unor școli de specialitate pe lîngă asociații, precum și sprijinirea acelor instituții care contribuie la ridicarea meșteșugurilor și care se zbat pentru dezvoltarea industriei în general.

Membru al asociației putea fi orice meșter cu meseria respectivă, cu condiția să o practice pe teritoriul orașului Baia Mare. Cei care intrau în asociație primeau în acel moment un exemplar din statut și o cărticică de chitanțe, iar pentru aceste tipărituri trebuiau să plătească douăzeci de florini, sub forma taxei de intrare, la casa asociației. Calitatea de membru al asociației lua sfîrșit odată cu moartea, cu mutarea sau retragerea prin cerere, în ultimul caz fiind obligată persoana respectivă să plătească întreaga taxă pe anul în curs. Membrii pot fi excluși din asociație atunci cînd nu s-au achitat de obligațiile bănești ce le revin și atunci cînd este dovedit faptul că duc o viață imorală[6].

La adunările asociației fiecare membru avea dreptul de a lua cuvîntul și de a vota, drepturi care nu erau transmisibile altor persoane. La rezolvarea problemelor asociației participau, dintre funcționari, următorii : președintele, vicepreședintele, casierul, secretarul, contabilul, juristul.

5. Arhivele statului Baia Mare, **Colecția fondurilor de bresle, Breasla curelarilor, șelarilor și blănarilor**, dosar 230, act. 35.
6. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

Președintele asociației era ales prin vot secret în adunarea generală, pe timp de trei ani.

Aceste adunări generale se întruneau odată pe an, dar în cazuri de extremă urgență erau convocate adunări cu caracter extraordinar. Convocarea se făcea cu opt zile înainte, pe bază de invitații în care era trecută ordinea de zi. Problemele personale erau puse în discuție în adunarea generală numai dacă cel puțin 10 (zece) membri erau de acord, iar votul era secret. Cînd se întîmpla ca voturile să fie egale și președintele avea dreptul de a vota.

Acest statut a fost elaborat la Baia Mare la 28 septembrie 1878 și aprobat de către Ministerul Agriculturii, Industriei și Comerțului, la 28 decembrie 1878.

Multe din primele statute ale asociațiilor, așa după cum am mai spus, erau provizorii. Referitor la ele sau în general la orientarea asociațiilor sînt emise circulare sau hotărîri. Astfel în urma unei ședințe a Consiliului orășenesc din Baia Mare de la 24 iulie 1880, este emisă o Hotărîre adresată unui oarecare David Samuel, locuitor al orașului și președinte de asociație. Această hotărîre recomandă, pentru bunul mers al asociațiilor industriale în general, să-i cuprindă și pe cei care-și mai practică meseria în afara asociației.

Toate aceste măsuri precum și normele cuprinse în statut ne arată că aceste asociații meșteșugărești și industriale sînt mult superioare breslelor și corespund stadiului nou de dezvoltare al economiei orașului.

În concluzie, trebuie să subliniem faptul că ideile călăuzitoare ale asociațiilor meșteșugărești și industriale au fost : ideea națională și ideea solidarității profesionale.

LA CONSTITUTION DES PREMIÈRES ASSOCIATIONS ARTISANALES ET INDUSTRIELLES À BAIA MARE — DÉBUT D'UNE NOUVELLE ÈTAPE DANS L'EVOLUTION ÉCONOMIQUE DE I.A VILLE

(*RÉSUMÉ*)

La déchéance des corporations s'accentue au milieu du XIX-è siècle, à cause des relations de production capitaliste.

L'économie de la ville de Baia Mare, n'Y fait pas exception, ce qui engendre une spécialisation accentuée des artisans de la villa. Pour dépasser ce moment, on prend des mesures destinées à obtenir l'appui de l'Etat dans l'Industrie.

Après la disparition des corporations en 1872, on constitue des associations artisanales et industrielles ayant des statuts de fonctionnements propres.

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan Dragomir — figură marcantă a revoluției de la 1848-1849 din părțile Lăpușului și Chioarului

AUREL VAIDA

IOAN DRAGOMIR 1811—1883

De multe ori vitregia vremurilor și odată cu ele scurgerea timpului au învăluit în necunoscut viața și activitatea unor personalități de seamă care în tumultuoasa noastră istorie au devenit slujitori fideli ai înaltelor aspirații de libertate și progres. Așa s-au petrecut lucrurile mai ales cu unii dintre cei ce nu au făcut parte din pleiada marilor personalități istorice, ci din ierarhia următoare, a fruntașilor locali, care în rîndurile maselor transformau ideea în fapt de conștiință și contribuiau la desăvîrșirea marilor gînduri revoluționare. Date și însemnări, mai închegate sau lapidare, despre asemenea înaintași se mai găsesc încă în dosarele necercetate ale unor arhive, în pupitrele unor colecționari sau ale unor persoane care nu le cunosc valoarea. O asemenea dispersare a mărturiilor trecutului lasă pînă în zilele noastre în anonimat pe mulți dintre cei care au luptat, uneori pînă la sacrificiu, pentru o lume nouă și față de care avem obligația de a-i revanșa în rîndurile glorioșilor noștri înaintași.

Una din personalitățile a cărei figură se conturează pregnant, în lumina documentelor inedite, este și aceea a lui Ioan Dragomir — conducătorul revoluției pașoptiste și al vieții culturale pe plaiurile lăpușene și chiorene. El

https://biblioteca-digitala.ro

s-a născut la 20 august 1811,[1] în localitatea Copalnic-Mănăștur[2]. Este fiul mai mare al lui Ștefan și Maria Dragomir[3], mici nemeși locali, privilegiu cîștigat ca urmare a serviciilor aduse în administrarea districtului Chioar și fiscului. Cel de-al doilea copil al lui Ștefan Dragomir este Alexa, numit și Andrei, care în timpul revoluției a avut parte de un tragic sfîrșit.

Convins că oamenii de rînd nu se pot afirma decît prin știință de carte, Ștefan Dragomir, cu toată situația lui materială precară, și-a dat fiii să urmeze școala de stat din localitate, pe care se cunoaște că au absolvit-o.

Drumul spre cultură al celor doi copii a fost deosebit, dar destinul le-a fost apropiat.

Absolvind în 1822 cursurile școlii din Copalnic-Mănăștur, Ioan Dragomir și-a continuat pregătirea secundară pînă în 1826 la gimnaziul romano-catolic din Baia Mare, desăvîrșindu-și studiile în anii următori la liceul episcopal din Blaj, primul institut de învățămînt superior din Transilvania. La Blaj, tînărul Ioan Dragomir a învățat să fie apărătorul poporului român și al valorilor sale spirituale, să lupte pentru păstrarea și promovarea lor. Apreciat ca un absolvent cu calități eminente, în 1834 va fi numit profesor de filozofie la Liceul din Blaj, post pe care îl va deține pînă în 1839.[4] După aceea a continuat să funcționeze ca „prefect de studii" la același liceu.[5] Coleg și prieten al lui Simion Bărnuțiu, Ioan Dragomir se alătură revoltei acestuia împotriva episcopului Ioan Lemeny, care considerîndu-l cuprins de aceleași „rătăciri" ca și prietenul său îl îndepărtează din post în 1846. Expulzarea din Blaj nu l-a dezarmat, ci rămînînd nestrămutat în convingerile sale cere să fie numit preot al lucrătorilor minieri din Băiuț, o localitate de munte din Solnocul interior.[6]

Stabilindu-se aici, își va petrece timpul în mijlocul acestor oameni care, după expresia lui Petőfi, erau „... niște soboli palizi (care) scormonesc și iar scormonesc într-una pînă la moarte... ca să aibe cu ce să-și tîrască zilele, copiii și nevestele lor și să aibe ce să risipească aceia care nu le sînt nici copii și nici neveste".[7] Iată mediul pe care îl alege Ioan Dragomir să-și îndeplinească îndatorirea de părinte spiritual.

Intrînd în contact cu viața mizeră a acestui proletariat vlăguit, îi apără interesele împotriva apăsării și a comportării abuzive a administrației minelor și a funcționarilor districtului minier. În același timp este preocupat de luminarea lucrătorilor băieși, trezîndu-i spre cultură, transformînd localitatea, deosebit de eterogenă sub raport național, într-o comunitate de acțiune a unității muncitorești.

Investirea ca protopop al tractului Lăpuș va consolida lupta începută, dînd conștiinței celor asupriți un conținut nou. În același timp, nu uită legă-

1. Filiala Arhivelor Statului Baia Mare, **Registrul de născuți al comunei Copalnic-Mănăștur**, nr. 869, fila 26, poziția 5.
2. **Ibidem.**
3. **Ibidem.**
4. Silviu Dragomir, **Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—49**, V, p. 299.
5. **Ibidem.**
6. **Ibidem.**
7. Petőfi Sándor, **Munkái (Opere)**, Budapesta, 1906, v, IV, p. 223.

https://biblioteca-digitala.ro

turile cu Bariţiu, Bărnuţiu şi alţi fruntaşi ardeleni şi, potrivit ideilor acestora, caută să dea un suflu nou vieţii cultural-spirituale în satele lăpuşene.

Izbucnirea revoluţiei din Ungaria la 15 martie 1848 şi extinderea ei în Transilvania i-au dat noi speranţe. Credea că răsturnarea revoluţionară va impune lichidarea asupririi naţionale şi sociale şi va contribui la îmbunătăţirea vieţii băieşilor. Fiind preocupat de desfăşurarea evenimentelor, citeşte proclamaţiile liderilor revoluţiei maghiare şi ia cunoştinţă de obiectivele ei, ia legătura cu Bărnuţiu şi Papiu — urmărind cu atenţie orientarea dată de „Gazeta Transilvaniei". Aflînd că la Suciu de Sus studentul Ioan Popovici (Ioan Pop) a dus un manifest adresat românilor,[8] s-a deplasat acolo, a luat cunoştinţă de conţinutul lui, l-a multiplicat şi l-a popularizat în tractul său. Puţin mai tîrziu i-au parvenit „Proclamaţiunea" lui Bărnuţiu şi „Chemarea" lui Pumnul, în vederea convocării adunării de la Blaj, lucru ce de asemenea îl popularizează în satele Lăpuşului, inclusiv printre minerii băiuţeni.

La început deosebirile de vederi ce apar între manifestele româneşti provenite din Budapesta, printre care „Fraţilor români",[9] şi cele elaborate de fruntaşii ardeleni Bariţiu, Bărnuţiu, Pumnul, Buteanu etc. pare să-l fi derutat, determinîndu-l într-o perioadă scurtă de timp să adopte o poziţie insuficient de clară în problemele revoluţiei. Clarificarea poziţiei sale începe să se contureze în momentul în care apar limitele programului revoluţionar maghiar în privinţa drepturilor naţiunilor din Ungaria şi ale problemelor agrare, limite ce dau naştere la ample dezbateri pregătite de fruntaşii români locali. Într-o astfel de împrejurare, Ioan Dragomir participă la o întrunire a fruntaşilor români ţinută la Copalnic Mănăştur. Dar la 8 mai are loc o altă întrunire în comuna Lăpuş, convocată de el, la care iau parte o serie de fruntaşi de seamă din părţile lăpuşene. Întrunirea îşi desfăşoară lucrările sub conducerea protopopului Mihai Raţiu.[10] Printre fruntaşii de faţă, în afară de Ioan Dragomir şi Mihai Raţiu, se mai numărau protopopul George Coman, Dumitru Martin, Ioan Pop, Gavril Bozga, Ioan Coman, Teodor Coman, Vasile Gavriş, Nicolae Pop şi alţii.[11] Dezbaterile au fost destul de confuze.[12] În încheiere s-a votat o moţiune, în care o parte a celor întruniţi s-au pronunţat atît pentru uniune, cît şi pentru programul elaborat de Bariţiu.[13] Unii dintre participanţi s-au arătat însă potrivnici uniunii cu Ungaria, refuzînd să semneze petiţia.[14] Ulterior, pînă la ţinerea adunării de la Blaj, semnatarii moţiunii de la Lăpuş şi-au schimbat atitudinea, susţinînd principiile revoluţiei române. Este perioada scurtă de timp în care Ioan Dragomir, şi el susţinător al uniunii, are posibilitatea, prin intermediul fruntaşilor naţionali năsăudeni, să ia legătura cu Bărnuţiu, să se întîlnească cu vicarul Pop Macedon de la Năsăud, cu Moţ Dîmbu de la Zagra şi cu ofiţerii români din Regimentul 2 de graniţă, contacte care au

8. Victor Cheresteşiu, **Adunarea Naţională de la Blaj**, Bucureşti, 1968, p. 228.
9. **Ibidem**, pp. 207—208.
10. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, pp. 171—172.
11. **Ibidem.**
12. **Ibidem.**
13. **Ibidem.**
14. **Ibidem**, p. 299.

https://biblioteca-digitala.ro

dus la clarificarea pozițiilor și alinierea tuturor fruntașilor lăpușeni și chioreni la principiile revoluției române.

Ce l-a determinat pe Ioan Dragomir ca la cele două adunări să adopte poziții diferite încă nu știm. Se poate că la mijloc să fi fost confuzia care stăpînea sufletele în primele zile ale revoluției maghiare, sau numai o manevră personală spre a se acoperi față de autorități. Cel mai plauzibil argument pare a fi ultimul, întrucît nu la Lăpuș, unde poziția lui este aceeași, este ales delegat la adunarea de la Blaj, ci la Copalnic Mănăștur.[15]

Pentru același motiv pledează și faptul că delegații din Fișculaș și părțile lăpușene aveau deplină încredere în Ioan Dragomir, alegîndu-l să conducă grupul lor la Adunarea Națională de pe Cîmpia Libertății[16].

Călătoria pînă la Blaj a fost grea, anevoioasă și plină de peripeții. Adunarea grupului delegaților și plecarea s-au făcut într-un secret desăvîrșit, întrucît descoperirea acestora putea duce la reținerea lor de către autorități și arestarea oricărei persoane izolate suspecte ce se îndrepta spre sud. Dar Ioan Dragomir a știut să-și îndeplinească sarcina, conducîndu-și delegații mai mult noaptea, evitînd localitățile și comunicațiile principale, reușind să ajungă la Blaj cu două zile înainte de adunare, întreținînd un spirit combativ pe timpul desfășurării ei.[17]

Atitudinea lui Ioan Dragomir la adunările de la Copalnic Mănăștur și Lăpuș nu a trecut neobservată la Blaj. În seara zilei de 14 mai, conducătorii revoluției transilvănene au ținut o consfătuire la „seminar", la care au luat parte principalii reprezentanți ai maselor din principat, inclusiv din părțile ungurene (Partium).[18] Lucrările consfătuirii au fost conduse de Bărnuțiu, Barițiu, Buteanu, Papiu, Vasile Maiorescu și alții, care i-au îndemnat pe cei prezenți să respingă uniunea. Pentru că la adunare, printre cei de față, se găseau și delegați care în adunările locale s-au manifestat pentru uniune, Bărnuțiu i-a pus pe toți să jure „că nu vor susține în nici un caz uniunea".[19]

Cu prilejul consfătuirii de la „seminar" Simion Bărnuțiu a pus în discuție și atitudinea lui Ioan Dragomir privitoare la poziția sa față de uniune. „Ai primit uniunea?" — l-a întrebat Bărnuțiu. Justificarea lui Dragomir a fost destul de confuză: „Ca chiorean da, însă ca preot în Solnocul de Mijloc — nu!". Răspunsul a fost dezaprobat de cei de față și nu au mai vrut să stea de vorbă cu el.[20] A doua zi, cînd a luat cuvîntul în fața mulțimii, s-a declarat ferm împotriva uniunii. „Nu aprob uniunea — a spus I. Dragomir — pînă ce românii nu dobîndesc drepturi egale cu celelalte popoare din Ardeal. Ungurii ori pleacă în Schiția ori se pleacă. Vreau să folosească pe români de trambulină, dar aceasta nu se va întîmpla decît numai dacă Kossuth va linge ceea ce a scuipat",[21] adică dacă va retracta declarațiile privind nerecunoașterea națiunii române. În continuare a vorbit despre

15. **Ibidem.**
16. **Anuarul „Marmația"**, vol. IV, Baia Mare, 1978, p. 114.
17. **Ibidem.**
18. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, p. 299.
19. **Ibidem.**
20. **Ibidem.**
21. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

„unirea Moldovei cu Ardealul pînă la Tisa".[22] Cuvîntarea pe care a ţinut-o a schimbat opinia faţă de el şi adunarea l-a ales membru al delegaţiei către Dieta de la Cluj,[23] condusă de episcopul Lemeny, făcînd parte din grupul delegaţilor intransigenţi în ce privea susţinerea postulatelor de la Blaj.

După ce delegaţia şi-a exercitat mandatul, în măsura în care se cunoaşte că s-a putut face acest lucru în Dieta din Cluj, Ioan Dragomir a revenit la Băiuţ şi a început să aducă la cunoştinţa credincioşilor din tractul său şi a minerilor băiuţeni hotărîrile marelui forum naţional, îndemnîndu-i să-şi păstreze „naţionalitatea şi limba strămoşească".

Măsurile luate de autorităţi, de a împiedica plecarea delegaţilor sătesti la adunare, s-au transformat după aceea într-o adevărată vînătoare a celor identificaţi că au fost la Blaj, urmăririle prelungindu-se toată vara.[24] Comportarea lui Ioan Dragomir şi mai ales discursul său la adunare nu au trecut neobservate de iscoadele guvernului aflate de faţă, şi , încă înainte ca el să sosească la Băiuţ, notabilităţile locale cunoşteau totul şi îl aştepta o comisie care să-l cerceteze şi să-l aresteze[25] pentru depunerea jurămîntului, a discursului rostit la Blaj împotriva uniunii şi pentru agitaţia şi incitarea la răzvrătire în localităţile lăpuşene.

Aşa cum rezultă din diferite însemnări ale vremii, din momentul în care au sosit în Băiuţ, autorităţile au început să-l provoace şi să-i facă şicane, iar la 29 iunie îl vor aresta. Cum a decurs arestarea relatează însuşi Ioan Dragomir într-o scrisoare către Papiu Ilarian. „Cum am sosit acasă — scrie I. Dragomir — comisia de investigare a cătat, domnii mei, şi au adunat mărturii mincinoase cîte au putut afla şi a cerut ca îndată să mă prezint în faţa ei. Nu mă duc. Atunci sînt trimişi oameni înarmaţi, dar nici atunci nu m-am dus avînd multă încredere în popor. M-au citat de mai multe ori dar în zadar. Nu m-am dus pînă ce nu a venit după mine personal solgăbiroul. Atunci, pe baza ordinului lui m-am dus". Arestatul trebuia transportat la Dej pentru a fi judecat de tribunalul statarial, lucru ce urma să fie făcut în mare taină. Aşa că Ioan Dragomir a fost legat şi ascuns într-un fund de căruţă cu coviltir. Călătoria la Dej s-a făcut tot în ascuns, de frica răzbunării băiuţenilor şi a populaţiei satelor. „Zău, nu ştiu cum am ajuns în Dej — relatează mai departe I. Dragomir, în scrisoarea către Papiu. — Am fost urcat într-o căruţă şi ţinut ascuns sub coviltir ca să nu afle lumea. Cînd am trecut prin Lăpuşul Românesc solgăbiroul tremura ca varga de frică. A schimbat caii ca să nu fie cunoscut. Din Magyar Lapoş, Bak, comisarul a luat-o pe ascuns nu pe drumul ţării, ci pe alte drumuri necunoscute. Ziua de Sfîntu Petru mi-am petrecut-o pe drum şi după ce a întunecat am ajuns la Dej... Un mustăcios dă veste să mă duc cu el. La o uşă stă un „vitez" care mă petrecu într-un loc unde pînă atunci nici o vieţuitoare din seminţia mea nu umblase, între nişte ziduri puturoase. Acolo, mustăciosul, noaptea pe la ora 10, mi-a deschis uşa unei chilii în care fusese arestat Gyar-

22. **Ibidem.**
23. Victor Cheresteşiu, **Op. cit.**, p. 471 şi S. Dragomir. **Op. cit.**, p. 299.
24. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, pp. 171—172, 299—300.
25. Biblioteca Academiei R.S. România, Bucureşti, secţia de manuscrise, **Corespondenţa Papiu Ilarian**, documentul S $\frac{\text{C.C. CXII}}{21}$ inv. 24, 365, fila 243—248.

https://biblioteca-digitala.ro

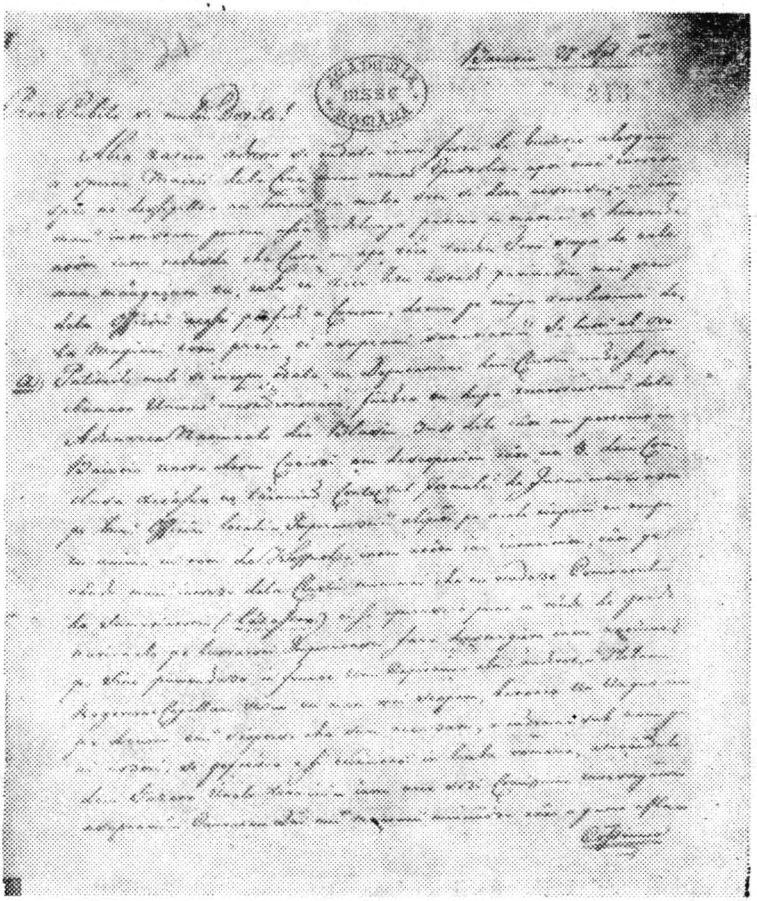

Prima pagină a scrisorii lui Ioan Dragomir către Papiu Ilarian.

maty. Chilia era foarte neglijată în ea găsindu-se numai o scîndură uscată. Sînt încuiat acolo singur. Prin interior guzacii se mişcau şi alergau în turmă unii după alţii. A treia zi fratele Marcian cu D. Tamaşy parohul cezaro-creesc din Ocnagraţia (Ocna Dejului) după mare rugare au dobîndit aprobarea de a intra la mine. După aceia arestul a fost mai tolerabil, mai ales după ce am scris o epistolă perceptorului Ladislau Pop la Mănăştur. Scrisoarea o am lăsat-o desigilată şi a citit-o temnicerul." [26]

În timpul arestului a fost anchetat pentru „agitaţie antiungurească" şi silit să facă depoziţii anchetatorilor asupra „conferinţei secrete" condusă de Bărnuţiu în seara zilei de 14 mai şi a cuvîntării ţinute a doua zi de el.[27]

26. **Ibidem.**
27. Kádár Iózsef, **Istoria comitatului Solnocului interior şi Dobîca în 1848—1849,** Dej, 1890, p. 37.

https://biblioteca-digitala.ro

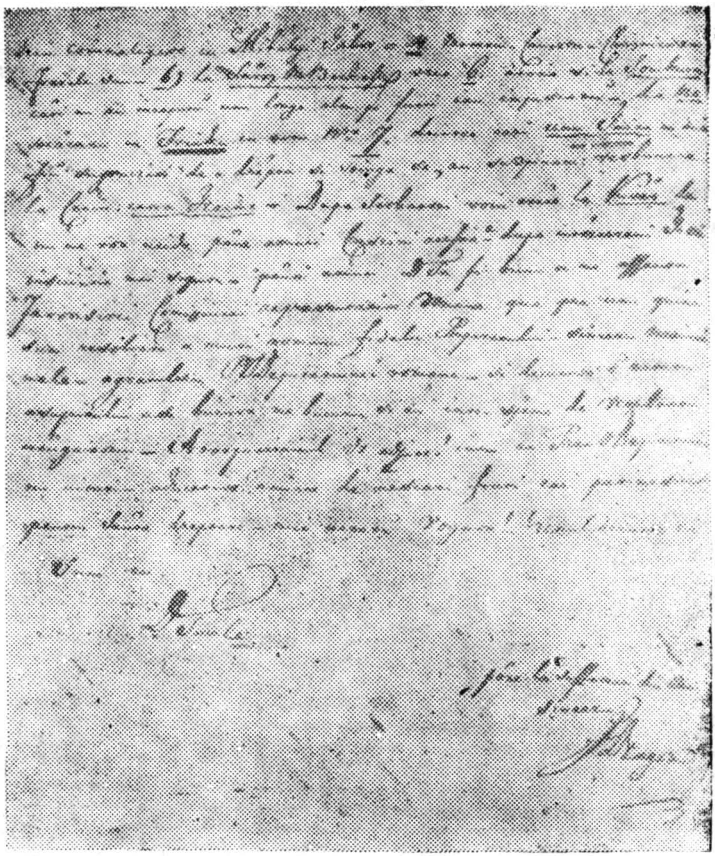

Ultima pagină a scrisorii lui Ioan Dragomir către Papiu Ilarian.

Numai după 9 zile, adică în 7 iulie „luîndu-se în considerare mărturisirile făcute cu ori care căinţă",[28] a fost eliberat din închisoare de la Dej.

De fapt, eliberarea sa din închisoare, pe considerent de „mărturii de căinţă", era doar o justificare a tribunalului. Adevărul era altul. Eliberarea i se datorează pe de o parte intervenţiilor făcute de Marcian, parohul de la Ocna Dejului, D. Tamaşy şi a lui Ladislau Pop de la Copalnic Mănăştur, iar pe de altă parte — aşa cum arăta Ioan Dragomir — „Punerea în libertate a fost vîrtos influenţată de aceia că românii adunaţi la casele pretoriale pentru a alege deputaţii în Dieta ungurească murmurau poftind ... să mă sloboadă afară iar lucrătorii băiuţeni toţi, inclusiv papiştaşii ... au subscris o suplică pentru mine".[29] Eliberarea nu a însemnat sfîrşitul calva-

28. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, pp. 299—300.
29. Biblioteca Academiei, secţia manuscrise, **Op. cit.**, filele 243—248.

https://biblioteca-digitala.ro

rului, ci doar începuturile acestuia. La Băiuţ şi Strîmbu erau oameni destinaţi să-l întărîte, să caute să-l „prindă cu cuvîntul sau fapta". Nu putea vorbi în biserică şi nu avea voie să-şi primească prietenii. Cei ce călcau interdicţia erau consideraţi spioni, dezbrăcaţi de haine şi percheziţionaţi.[30].

Deşi supus unei supravegheri severe, reuşeşte să menţină legătura cu oamenii de seamă ai districtului grăniceresc şi cu alţi fruntaşi transilvăneni, iar corespondenţa cu aceştea, bine ascunsă, nu este găsită cu prilejul numeroaselor percheziţii domiciliare.

Încă din luna aprilie, guvernul, prin direcţiunea minei, organizează la Băiuţ şi Strîmbu gărzi cetăţeneşti pe care le pune sub comanda căpitanului Hoffman Frigyes.[31] Sub presiunea conducerii minei, mulţi băieşi din cele două localităţi sînt siliţi să intre în gărzi. Preotul Dragomir, prin curajul şi abilitatea sa, a reuşit să menţină o legătură strînsă cu unii membri ai acestora, îndemnîndu-i să nu lupte împotriva fraţilor lor, ci a nobilimii maghiare. Pîrît căpitanului Gyene, care staţiona cu armată la Strîmbu, că: „... este corifeul românilor din district şi sfătuieşte poporenii să nu iasă înarmaţi din hotarul comunei şi nici să lupte cu cei de un sînge cu ei," în august este din nou arestat pentru cîteva zile.[32] Nervozitatea funcţionarilor de stat este justificată, întrucît influenţa lui Ioan Dragomir era atît de mare asupra gărzilor, încît acestea nu au avut niciodată capacitatea de a părăsi Băiuţul şi Strîmbu ca să lupte în afara lor. Mai mult, la îndemnul său, satele Lăpuşului şi Chioarului îşi trimit, în lunile august-octombrie, unul după altul, delegaţii la Năsăud, unde depun jurămînt. Alte sute de bărbaţi plecau şi rămîneau acolo, înrolîndu-se în rîndul grănicerilor sau al *gloatelor* lui Dîmbu şi ale fraţilor Mihăilaş.

Odată cu răscoala satelor din Chioar şi Lăpuş, mai ales la începutul lunii octombrie, garda cetăţenească locală din Băiuţ şi Strîmbu a fost întărită cu 5 companii de honvezi, trimise de guvern din Satu Mare, Kantes, Ugocsa, Szablacs şi Nyiregyhaza.[33] În aceeaşi lună, la chemarea lui Dîmbu, Ioan Dragomir pregăteşte populaţia din zona Lăpuşului în vederea apărării împotriva gărzilor cetăţeneşti maghiare, organizînd în sate cete de globaşi, conduse de căpitani, printre care se numără şi Ioan Mureşan, judele comunei Lăpuşu Românesc. Aşa se face că la 23 octombrie 1848 lăncerii lăpuşeni, sau cum li se mai spunea, „miliţia de ţară", erau organizaţi în tabere la Suciu de Sus, Lăpuş, Rohia, Pietriş şi Copalnic Mănăştur.[34] Astfel, la sosirea lui Moţ Dîmbu, chemat încă de la 4 octombrie de conducătorii răsculaţilor chioreni să le fie „păstor al norodului",[35] taberele amintite s-au alăturat lui, bazinul Lăpuşului trecînd sub controlul răsculaţilor. Au făcut excepţie localităţile Băiuţ şi Strîmbu Băiuţ.

Timp de 17 zile autorităţile de la Băiuţ şi Strîmbu, temîndu-se de un atac din afară, au manifestat toleranţă faţă de Ioan Dragomir, încetînd cu provocările împotriva lui. A fost o perioadă scurtă spre sfîrşitul căreia for-

30. **Ibidem.**
31. Kádár József, **Monografia judeţului Someş**, 1901, vol. IV, pp. 46—49.
32. Biblioteca Academiei — secţia manuscrise, **Op. cit.**, filele 243—248.
33. Káčár József, **Op. cit.**, p. 552.
34. Arhivele Statului Năsăud, **Fond Iulian Marţian**, pachet XXIII, dosar 58—59, filele 172, 175—178.
35. **Ibidem**, pachet XXII, dosar 54, filele 2—3.

https://biblioteca-digitala.ro

ţele revoluţionare române şi maghiare din nordul Transilvaniei au ajuns la negocieri de împăcare.[36] Dar la 2 noiembrie, armistiţiul a fost călcat, trupele guvernamentale atacînd prin surprindere tabăra răsculaţilor de la Săcălăşeni.[37] Concomitent, luptele s-au generalizat pe tot frontul în lungul hotarului nord-vestic al Chioarului. La 7 noiembrie sub presiunea adversarului, răsculaţii sînt siliţi să se retragă spre districtul grăniceresc şi spre Dej, Katona reuşind pînă la 11 noiembrie să ocupe Chioarul şi zona Lăpuşului.

Odată cu victoria lui Katona, persecuţiile împotriva lui Ioan Dragomir au fost reluate... „fără veste la 9 noiembrie mă văd pe mine şi casa înconjurată de voluntari de la T. Bánya... Intrînd înăuntru îmi spun că sînt rob şi îmi verifică toate scrisorile, prin toate ungherele din casă, deschid lăzile, împrăştie aşternuturile, caută podurile, în pivniţă şi grajd... dar spre norocire nu găsesc nimic. Şi ca pe un condamnat la moarte, desculţ, prin mol pînă la genunchi, mă petrec între doi (inşi) de-a lungul uliţii pînă la gatăr şi de acolo la varda (arestul) din Strîmbu"[38]. Timp de 9 zile, cît a stat la arest a fost anchetat de căpitanul Lator György din Ugocea, înjurat, pus să înghită fum şi presat să-şi abandoneze convingerile. În cea de a noua zi — spune Ioan Dragomir — „îmi veni înştiinţarea să stau gata că voi fi dus la Magyar Lápos spre a răspunde în faţa scaunului de judecată militară". A fost transportat pîn la arestul din comuna Lăpuş, iar acolo, a doua zi, la arestul din Tg. Lăpuş, unde funcţiona tribunalul statarial. Tribunalul l-a găsit nevinovat de acuzaţiile aduse. În ziua următoare i s-a dat sentinţa de „absoluţiune", adică achitare, şi punerea lui în libertate[39].

Hotărîrea tribunalului statarial nu era întîmplătoare, ci acoperea o crimă înfăptuită de honvezii lui Kossuth. La 9 noiembrie ,după arestarea şi escortarea sa la Tg. Lăpuş, conducerea militară a trupelor din Băiuţ l-a arestat şi pe fratele său Alexa, sub învinuirea de spion. Au urmat trei zile de anchetă, aducîndu-i-se diferite acuzaţii. Apoi anchetatorul Koecher — acelaşi care îl anchetase de fiecare dată şi pe Ioan Dragomir — punîndu-şi în gînd să-l lichideze într-un mod deosebit, îi promite eliberarea din arest dacă va accepta să plece cu trupele maghiare. Dîndu-şi seama că se urmăreşte condamnarea sa la moarte, Alexa Dragomir acceptă propunerea. Este dat pe mîna unor soldaţi care urmau ca mai tîrziu să înfăptuiască crima. Căpitanul Hoffman Frigyes, comandantul gărzii din Băiuţ, îi respinge cererea de a fi lăsat să se ducă pînă acasă. Trec prin Lăpuş la Groşii Ţiblesului, unde însoţitorii săi îl silesc să urce în turnul bisericii, să tragă clopotele şi să le coboare de acolo. În aceeaşi zi, spre seară, unitatea de honvezi de la Strîmbu Băiuţ ajunge în Suciu de Sus, care era în flăcări. Aici, în întunericul nopţii, luminat doar de flăcările ce cuprinseseră satul, Alexa Dragomir cade mort, împuşcat în ceafă de către unul din cei ce-l păzeau[40].

36. **Ibidem.**
37. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, vol. III, p. 196.
38. Biblioteca Academiei — secţia manuscrise, **Op. cit.**
39. **Ibidem.**
40. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

La părăsirea închisorii din Tg. Lăpuş, Ioan Dragomir rămîne îngrozit aflînd de ştirea morţii fratelui său. La 3 zile dup sosirea în Băiuţ, peste tristeţea lăsată de tragica moarte a fratelui său, a apărut însă şi o umbră de speranţă. În 24 noiembrie, forţele unite ale Regimentului 2 românesc de graniţă, lăncierii lui Avram Iancu conduşi de tribunul Ciruleanu, cei de sub comanda lui Atanasie Moţ Dîmbu şi a fraţilor Mihăilaş nimicesc în lupta de la Dej puternica grupare militară condusă de maiorul Katona Mikloş, urmărindu-i trupele rămase pînă lîngă Baia Mare[41].

Vestea înfrîngerii lui Katona a căzut la Băiuţ şi Strîmbu ca un trăsnet. Autorităţile au început să părăsească localităţile în miez de noapte[42] Companiile de honvezi şi gărzile rămase mai la urmă nu au mai apucat să se retragă, fiind capturate şi dezarmate de lăncierii lui Dîmbu şi Mihăilaş, sprijiniţi şi de Ioan Dragomir şi oamenii săi[43]. Intrînd în Strîmbu Băiuţ, eliberatorii sînt primiţi de populaţie ca fraţi şi oaspeţi[44].

Dar nici de această dată bucuria libertăţii nu a durat mult. La 19 decembrie cursul evenimentelor este schimbat din nou de puternica ofensivă dezlănţuită în Transilvania de generalul Bem[45]. Trupele sale, ocupînd zona, înfiinţează la Strîmbu un atelier de confecţionare a armamentului şi muniţiei (săbii, puşti, tunuri şi gloanţe), topitorie care este botezată cu numele vestitului general[46].

Ştiind că nu va fi cruţat, Ioan Dragomir se ascunde din timp în pădure. Casa îi este înconjurată de soldaţi sosiţi din Baia Sprie să-l aresteze. Nefiind găsit, este căutat în mine, prin împrejurimi, pe la cunoscuţi, peste tot unde se credea că ar putea fi adăpostit. Urmărirea s-a extins şi în Maramureş, scriindu-se autorităţilor din Sighet să-l caute şi ele la Glod, unde casa parohului local a fost pusă sub pază zi şi noapte, la cantonul din Poienile Glodului, la Botiza, şi în alte sate de peste munţi. Totul fără nici un rezultat, căci Ioan Dragomir, ocolind pe la răsărit Poiana Botizii, urcă în munţi, de unde, condus de o călăuză nopţi întregi, peste văi şi dealuri, prin ape pînă peste genunchi, „că îmi îngheţase picioarele... m-am retras la Boiereni, unde urmăritorii nici nu visau. La Boiereni stăteam ascuns într-o chilie (bisericuţă în pădure) împreună cu Gavril Man, refugiat şi el, fiind urmărit pentru aceleaşi motive"[47].

La Boiereni, Ioan Dragomir a stat ascuns pînă după amnistia dată de generalul Bem, şi numai la 2 ianuarie 1849 s-a înapoiat la Băiuţ. Amnistia a fost mai mult o formalitate, întrucît toţi cei amnistiaţi urmau să se prezinte la Baia Mare să se căiască de faptele lor. Cum Ioan Dragomir nu a consimţit să se supună unei astfel de reguli, la 9 ianuarie 30 de soldaţi îi înconjoară casa şi îl arestează, de data aceasta împreună cu parohul Toader din Cavnic[48].

41. Al. Papiu Ilarian, **Istoria românilor din Dacia superioară**, schiţa tomului III, publicată de Ştefan Pascu, 1943, p. 91.
42. Biblioteca Academiei, secţia manuscrise, **Op. cit.**
43. Kádár József, **Op. cit.**, vol. IV, p. 552.
44. Biblioteca Academiei, secţia manuscrise, **Op. cit.**
45. George Bariţiu, **Părţi alese din istoria Transilvaniei, 1880**, vol. II, p. 394.
46. Biblioteca Academiei, secţia manuscrise, **Op. cit.**
47. **Ibidem.**
48. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

Duşi la arestul din Strîmbu Băiuţ pentru a fi anchetaţi, Ioan Dragomir reuşeşte şi de data aceasta să fugă. Din nou autorităţile îl caută peste tot. După revoluţie, Ioan Dragomir a rămas dezamăgit de poziţia Curţii de la Viena în legătură cu satisfacerea drepturilor naţionale şi sociale în numele cărora şi pentru care s-au jertfit zeci de mii de oameni. Îl amăreşte faptul că vechii funcţionari, acei care în timpul revoluţiei luptau cu atîta asiduitate împotriva drepturilor românilor, sînt menţinuţi în funcţii, fără să fie traşi la răspundere, că aceiaşi oameni care l-au persecutat aveau acum posibilitatea să-i aducă noi învinuiri imaginare. „De la ei nu de la alţii — arată Ioan Dragomir în altă scrisoare către Papiu — îmi este ameninţată astăzi viaţa morală[49]... şi ar mişca toată piatra şi ar răsturna-o asupra mormîntului meu". Ei „... susţin că toţi preoţii ar trebui să fie spînzuraţi ca să fie pace căci sub oblăduirea lor cîinii exaltaţi ce purtau nume de Urban şi Dîmbu nu au fost traşi la răspundere"[50]. Nemulţumit de continuarea nedreptăţilor, de împăcarea atît de repede dintre Curte şi nobilime, Ioan Dragomir şi-a continuat lupta pentru dreptate naţională şi pentru ridicarea culturală a locuitorilor din tractul său Imediat după revoluţie vizitează fiecare sat în parte, îndrumă oamenii cum să-şi refacă gospodăriile distruse, adună plîngerile lor şi le susţine în faţa oficialităţilor. În acelaşi timp, adună date despre persecuţiile la care au fost supuşi pe timpul revoluţiei răsculaţii locali români şi le înfăţişează diferitelor foruri. Din cercetările sale sînt cunoscute persecuţiile la care au fost supuşi Teodor Coman din Poiana Botizii[51] şi Ştefan Buda din Ungureni[52].

Investigaţiile făcute de Ioan Dragomir în părţile Lăpuşului şi Chioarului înfăţişează şi alte excese. La Suciu de Sus, după ce soldaţii lui Katona au ajuns acolo, au aprins întreg satul, iar pe Teodor Pop l-au: „...legat şi escortat la Magyar Lápos, bătut cu latul săbiilor, împroşcat cu picioarele şi l-au lăsat numai pentru a scoate din fundul pămîntului clopotele bisericii". Lui Ioan Petrişor, parohul din Răzoare (Maşca), la fel: „soarta nu i-a fost uşoară" şi „averea lui prădată în întregime". Ioan Petrea din Coruia (Chioar) a murit de mîna honvezilor, deşi „era bărbat tînăr şi vîrtos". În temniţa Gherlei a murit un preot din protopopiatul Reteagului. Tot de la Gherla au fost scoşi din închisoare „Epifan Iuga şi Selişanu". „Peste tot grăind — consemnează Ioan Dragomir — nici un paroh nu a rămas nescărmănat afară de unul Silasy protopop, care, după ce a fost dus la Dej, a susţinut cu toată credinţa independenţa maghiară şi Mihali Racz, care a rămas cum este, nici cald nici rece"[53]. „Ceilalţi chioreni toţi au fost băgaţi în punga lui Kossuth şi învăluiţi în bancnote, în afară de unul singur, perceptorul Ladislau Pop, care pentru bărbătească statornicie abia a scăpat cu viaţa după arestul de o jumătate de an pe la Cluj şi Baia Mare"[54]. Şi relatările lui I. Dragomir cu privire la evenimentele din timpul revoluţiei continuă: „Tot românul a avut de suferit. Satele acestui district sînt arse

49. Ibidem.
50. Ibidem.
51. Ibidem.
52. Ibidem.
53. Ibidem.
54. Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

toate. Cufoaia, Suciurile, Rogozul" etc. Sub maiorul Andris au fost spînzuraţi la Suciu de Sus 4 români. În Chioar, în satele cele mai fruntaşe, Gaura, (azi Valea Chioarului), Vărai, au fost spînzuraţi oameni din porunca lui Katona. La Cătălina au fost spînzuraţi 4 (inşi). În coînţelegere cu Gabor Mihali la Seraş şi Berchezoaia au spînzurat 6 şi tot atîţia la Şomcuta, iar unde nu au încăput unul lîngă altul pe furci au fost împuşcaţi. La Mesteacăn cu Frîncu cu tot sînt împuşcaţi şi spînzuraţi 7, apoi un taică cu 2 fii ai săi sugrumaţi în dreapta şi stînga tatălui ca să suspine răzbunarea la cer către treime"[55].

Nu sînt uitate nici răzbunările românilor. În lupta de la Brebeni, căpitanul Maloş, comandantul unei unităţi de honvezi, cade prizonier în mîinile lăncierilor lui Dîmbu, care îl leagă de coada unui cal, şi-l tîrăsc aşa pînă moare. „Dămăcuşenii ia foc în timpul luptelor arzînd pînă la temelii, iar la Suciu de Sus sînt împuşcaţi 7 „önkéntes" (voluntari) ce transportau muniţie pentru trupele lui Katona"[56].

Pe baza datelor privitoare la desfăşurarea revoluţiei Ioan Dragomir adresează memorii către împărat în vederea acordării unor fonduri de reconstrucţie a satelor şi gospodăriilor arse şi distruse. Obţinîndu-se din partea Curţii de la Viena fondurile solicitate, acestea nu ajung să fie folosite în scopurile destinate. Singurul sat care beneficiază de ajutor bănesc este Dămăcuşenii, care se reface în întregime, pe cînd celelalte nu primesc nimic. Văzînd nedreptatea la care se dedau oficialităţile, se adresează într-un memoriu direct împăratului cerînd satisfacţii în numele sacrificiilor făcute de români în timpul revoluţiei[57].

Este important de cunoscut că Ioan Dragomir nu a fost numai un militant al revoluţiei sau un duhovnic oarecare, ci şi un factor spiritual de seamă, omul care pe plan local, după revoluţie, se va dedica ridicării culturale a maselor asuprite, deschizînd o pagină meritorie în direcţia dezvoltării viitoare a conştiinţei naţionale.

Timp de 36 de ani, Ioan Dragomir, înţelegîndu-şi pe deplin misiunea socială faţă de poporul de jos, a dus o pilduitoare luptă. Venit pe plaiurile lăpuşene ca simplu preot al minerilor băiuţeni şi-a cîştigat încrederea şi stima acestora fiind iubit de ei şi indiferent de naţionalitate sau religie, de o parte situîndu-se el, ţăranii lăpuşeni şi minerii băiuţeni, aceştia „soboli palizi" ce scormoneau pămîntul pînă la moarte[58], iar de cealaltă parte autorităţile perfide, uneltele unei tiranii crunte, fără milă. Chiar şi în ultimii ani ai vieţii, ostenit de atîtea suferinţe, mai avea tăria să-i vadă pe cei în suljba cărora s-a dăruit, să viziteze şcolile sătеşti, să dea poveţe, să-şi îndeplinească atribuţiile de paroh oficiind ultimul botez la sfîrşitul toamnei anului 1882 în casa unui miner din Băiuţ. La 2 ianuarie 1883, Ioan Dragomir îşi dă obştescul sfîrşit[59], în credinţa că lupta sa pentru libertate şi

55. **Ibidem.**
56. **Ibidem.**
57. Victor Cheresteşiu, **Op. cit.**, pp. 464—465.
58. Petőfi Sándor, **Op. cit.**
59. Filiala Arhivelor Statului Baia Mare, **Matricola morţilor satului Băiuţ**, nr. 652, anul 1883 fila 20, poziţia 1.

https://biblioteca-digitala.ro

progres nu va rămîne zadarnică, şi la 4 ianuarie este purtat de mineri pe ultimul drum, înhumîndu-l în cimitirul comunal sub brazii falnici ai Băiuţului, în amintirea lui săpîndu-se în piatră următorul epitaf :

IOAN DRAGOMIR ARHIDIACON PAROH
1811—1883

Acum cînd fuseşi chemat
La odihnă a te duce
Fii(i) tăi ţi-au ridicat
Pe mormînt această cruce.

. . . . . .

Ca să ştie cei ce-or trece
Pre aici în viitor
Că sub glia asta rece
Zace un aprig luptător

IOAN DRAGOMIR, PERSONALITÉ PROÉMINENTE DE LA RÉVOLUTION DE 1848—1849 AUX PAYS DE LĂPUŞ ET CHIOAR

(*RÉSUMÉ*)

Ioan Dragomir est né le 20 août 1811. Jusqu'à présent on n'a rien écrit sur lui. Originaire de Copalnic-Mănăştur (Chioar), après avoir fréquenté l'école élémentaire d'état dans la localité natale, il finit ses études au lycée de Blaj, ou en 1834 il sera nommé professeur de philosophie ou même lycée, poste qu'il occupera jusqu'en 1839. Ensuite if fonctionnera toujours là comme „préfet d'études".

A cause de ses convictions politiques, l'archevêque Ioan Lemeny l'écarte et lui donne la charge de prêtre des mineurs dans le centre minier Băiuţ du département „Solnocul Interior" où il va gangner une large popularité.

En 1848—1849 il deviendra le principal chef politique et spirituel de la révolution roumaine dans la dépression de Lăpuş. Au printemps de 1848 il organise des assemblées locales dans lesquelles on débat les programmes révolutionnaires. Il est élu délégué pour l'assemblée de Blaj du 15 mai 1848 et il fait partie de la délégation de l'assemblée envoyée au Parlament de Cluj.

Apres son retour à Băiuţ, dès la moins de juin, les autorité du gouvernement révolutionaire hongrois le persécute et l'emprisonne toujours pour son activité au service de la révolution roumaine, motif pour lequel il est plusieurs fois appelé devant le tribunal de Tg. Lăpuş et Dej qui le mettra chaque fois en liberté. Depuis le mois de décembre 1848 et jusqu'à la fin de la révolution en 1849 il est resté caché la plus grande partie du temps des forêts et montagnes d'où il a continué son activité révolutionnaire.

https://biblioteca-digitala.ro

Après la révolution il a examiné les crimes et les abus des armées révolutionaires hongroises contre les insurgés roumains de Lăpuş et Chioar.

Il a présenté à la Cour de Vienne des mémoires demandant des moyes pécuniaires pour la reconstruction des villages brûlés pendant la révolution. De même, en tant qu'archiprêtre et inspecteur scolaire religieux il se préoccupera du développement et la modernisation de l'enseignement roumain dans le département Lăpuş et surtout de la fondation et le fonctionnement d'une école principale „paritaire" à Tg. Lăpuş.

Il est mort le 2 janvier 1883 à Băiuţ où il est enterré.

https://biblioteca-digitala.ro

Mărturii documentare despre Andrei Mureşianu

MIRCEA GHERMAN

ANDREI MUREŞIANU (1816—1863)

În muzeele noastre, un loc de frunte este rezervat „Bardului revoluţiei de la 1848", loc pe care îl ocupă şi în lucrările istorice sau literare privind glorioasa epocă în care a trăit şi creat el. Puţini cercetători însă s-au aplecat exclusiv asupra vieţii şi creaţiei lui Andrei Mureşianu, articolele şi studiile monografice existente însumînd un număr redus de titluri[1]. Puţine sînt şi manuscrisele care se mai păstrează de la Andrei Mureşianu deoarece în ultima perioadă a vieţii sale, chinuit de boală, şi-a ars toate poeziile inedite împreună cu un „Manual de gramatică românească" şi traducerea „Analelor" lui Tacit[2]. Fără ediţia tipărită în anul 1862 poate că şi mai multe din poeziile sale ar fi rămas necunoscute.

În Arhiva Mureşenilor de la Muzeul judeţean Braşov se mai păstrează doar manuscrisele a trei poezii alăturea de alte documente referitoare la scurta şi sbuciumata sa viaţă, la care se mai adaugă foarte puţinele documente aflate în alte arhive din ţară şi cîteva scrisori pe care le mai cunoaştem doar datorită faptului că au fost publicate de cei care odată le mai deţineau. Intenţia noastră este de a reuni aceste date, astfel ca să poată sluji la o cunoaştere cît mai completă

1. Jacob Mureşianu, **Trăsături fundamentale din biografia răposatului,** în „Gazeta Transilvaniei" XXVI, 1863, nr. 101 din 19 oct., pp. 391—392; G. Bogdan-Duică, **Andrei Mureşianu,** în „Tribuna", 1888, nr. 179—180; Valeriu Braniştе, **Mureşianu András; Tanulmány az erdély román irodalom köréből,** Budapest, 1891; Ioan Raţiu, **Viaţa şi operele lui Andrei Mureşianu,** Blaj, 1900; Mircea Bogdan, **Adrei Mureşianu, contribuţii biografice,** Braşov, 1942; D. Păcuraru, **Prefaţă** la volumul Andrei Mureşianu, **Poezii şi articole,** Bucureşti, 1963 şi alte articole ocazionale care reiau date şi aprecieri din lucrările de mai sus.
2. Ioan Raţiu, **Op. cit.,** p. 148.

https://biblioteca-digitala.ro

a vieții și activității acestui mare patriot, personalitate literară controversată și încă insuficient valorificată în adevărata ei lumină.

Născut la 16 noiembrie 1816 în orașul Bistrița, Andrei Mureșianu era cel de al treilea fiu al lui Teodor Mureșianu[3] care ținea în arendă o moară de argăsit scoarță și al Eftimiei născută Sărățeanu. Dintre cei trei copii singur Andrei va urma studii complete (Ștefan ajunge cantor de biserică în Bistrița, iar Vasile va conduce mai departe moara, urmînd tatălui său), la școala normală și liceul piariștilor din Bistrița, iar din anul 1832 pînă în 1838 la școlile din Blaj, unde absolvă cursurile de filologie și teologie avînd numai calificative de „eminent". În urma îndemnurilor și intervențiilor vărului său, Jacob Mureșianu (1812—1887) și a prietenului Gheorghe Bariț (1812—1893) care i-au fost colegi la Blaj, Andrei Mureșianu sosește în Brașov la 8 aprilie 1838 funcționînd ca institutor la școala confesională de la Biserica Sf. Adormire din Cetate.

La 20 mai 1840 înaintează o cerere către „Georgie Nika inspector la școala românească de la Capelă, spre împărtășire cu ceilalți reprezentanți ai numitei școli cu reverență", solicitînd ca „Amăsurat punctelor învoelii făcute despre o parte între Dumneavoastră, în numele cinstitei obști românești de la capelă, iar despre alta între mine subiscălitul, ca unul ce am primit asupra mea institutia tinerimei în acum pomenita școală a obștei române, cu titlul și plată de al doilea profesor, doresc cu toată dragostea a vă înștiința cum că de la 17 septembrie a anului 1840 sînt hotărît a nu mai rămînea profesor la școala capelei — care poftindu-vă progrese și înaintare în cele începute, rămîi pentru totdeauna al Dumneavoastră prea plecat Andrei Murășanu al 2-lea profesor, Brașov, 20 mai c.v. 1840"[4].

Cererea sa este aprobată astfel că în toamna anului 1840 trece ca profesor la Gimnaziul latino-german, unde funcționa vărul său Jacob Mureșianu[5]. De acum înainte activitatea sa se împarte între catedră și redacția „Gazetei" și „Foii" unde era prim colaborator intern al lui Gh. Bariț.

Despre această perioadă ne lasă chiar Gh. Bariț cîteva amintiri scrise în anul 1877 : două scrisori din 1849 și cîteva date „pentru a corege cel puțin unele date eronate ale altora"[6]. Cercetînd însă aceste însemnări memorialistice, se constată tocmai unele erori și interpretări subiective, inerente scurgerii timpului, fapt ce ne-a determinat a reține selectiv numai cîteva aspecte.

3. Tradiția orală familială duce descendența Mureșenilor la patru frați și o soră cu numele de Chindriș, care au emigrat la începutul sec. al XVIII-lea din satul lor natal din Maramureș, Biserica Albă, stabilindu-se în ținutul Bistriței-Năsăud în localitățile: Feleac, Nimigea, Ienciul de Cimpie și Rebrișoara — frații — iar sora în Reteag. Aici li s-a spus „Moroșeni" — adică „cei veniți din Maramureș" — nume care se va păstra pînă la mijlocul sec. al XIX-lea, suferind apoi transformările paralele cu evoluția limbii și ortografiei de atunci Moroșan — Murășan — Mureșan — Mureșanu — Mureșianu. Aceeași tradiție orală leagă pe acești „Chindriș" de primul cunoscut cu acest nume, Ioan Candidus alias Cîndea, alias Chindriș, semnalat de documente în sec. XV—XVI, descendent direct al voievodului Balc și al Dragoșizilor (vezi: Mircea Gherman, **Contribuții la genealogia Dragoșizilor**, în „Muzeul Național", III, București, 1976, pp. 269—278).
4. Arhiva Bis. Sf. Nicolae, Brașov.
5. Cu privire la această înrudire, considerăm din cercetările genealogice întreprinse că tatăl poetului, Teodor Mureșan, era unul din cei 5 copii — în documente se face referire numai la cei de sex masculin — ai lui Artemie Moroșan, căsătorit cu „fiica lui Nichita fiul lui Iftode Pop". Între acești 5 băieți, era și Ioan (1771—1841) căsătorit cu Anastasia Fogarassy (1783—1854) părinții lui Jacob Mureșianu.
6. „Transilvania", nr. 21/1 Nov. 1877, pp. 244—245.

https://biblioteca-digitala.ro

Casa în care a locuit la Braşov Andrei Mureşianu.

Semnificativă este relatarea că Gh. Bariţ a ars mare parte din scrisorile lui Andrei Mureşianu în anul 1852 pentru a nu ajunge în mîinile autorităţilor, deoarece acestea deja „călcaseră cancelaria mitropolitului Alexandru în Blaj şi locuinţa lui Ioan Maiorescu în Viena"[7]. Astfel explică Gh. Bariţ că din numeroasa corespondenţă pe care a avut-o cu Andrei Mureşianu nu mai avea atunci decît cele două scrisori şi, adăugăm noi, o posibilă explicaţie şi pentru alţi corespondenţi ai poetului. În continuare arată preferinţele lui An-

7. Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

drei Mureșianu pentru autori ca Byron, Lamartine, V. Hugo, Musset, G. Sand, Cervantes, Pușkin ș.a. precum și cunoștințele pe care le face la Brașov și „la apele minerale"[8] ... de la anul 1839 înainte cu : Eliade, Moroiu, N. Bălcescu, Boliac, Nic. Rucăreanu etc. Este perioada cînd traduce din italiană pe Petrarca și manifestă o adevărată predilecție pentru Goethe. Cunoaște pe „Susana, fiica lui Vasile Greceanu parohul de la capela gr. răsăriteană... amor care din cauze confesionale rămase pînă în 1842 platonic". Într-adevăr, căsătoria lor a avut loc la 27 august 1842. Prietenii cu care „convenea" obișnuit erau Anton Kurtz „din mamă italiană" și Gh. Bariț însuși care „îi deveni și nun". Asupra temperamentului său, Gh. Bariț îl descrie ca „vesel, glumeț, cîntăreț și dansator de frunte, supranumit în societatea română de atunci *grădina de flori*". Asupra bolii poetului, Gh. Bariț, după ce arată trecerea succesivă de la „melancolie la monomanie, însoțită de mizantropie", consemnează posibilitatea următoarelor cauze : moartea fiicei de 14 ani, nepăzirea regulelor dietetice și certurile confesionale „căci acelea îl persecutară și pe patul morții", încheind că „după noi, Andrei Mureșianu a suferit de morbul nostru național, care este : ilusiuni pierdute, ilusiuni nobile, sublime, sacre..."[9].

Gh. Bariț publică în continuare două scrisori adresate lui Andrei Mureșianu „la Cernăuți, după ce se întorsese de la Ploiești unde fugise și dînsul în 10/22 Martie cu familia sa și cu a mea de înaintea vendetei insurgenților".

Prima scrisoare datată „Brașov 8/20 August 1849" la o zi după sosirea la Brașov, relatează drumul și oprirea în 6/18 August la Paul Vasici, director de carantină la Timiș. „Acum suntem acasă — continuă poetul — și ce n-am dus cu noi, am aflat tot, ear ce am dus cum știi ne-au furat schiții. Aici e pace, liniște. Românii luptă pentru binele românilor de se rup. Pe aici era să înceapă Gazeta noastră. Mă îndeamnă și pe mine. Eu le răspunsei, că de aș avea voia de la Dta, pe care te cunosc de șef al acestui organ și norma după care să urmez, bucuros aș face-o, dar neavînd aceasta, îmi socotesc de păcat a cosi în holdă streină". Minunat exemplu de onestitatea și caracterul poetului care, după alte amănunte personale, încheie spunînd : „DD frați Hurmuzachi le sărut mîinile pentru multa bunătate ce arată cu Dta și cu tot genul român. M'aș ruga să-mi facă o înștiințare a cărții mele în mult lăudatul Dlor jurnal, de care au început a tremura ciocoii din Valahia și Moldova, dar și sașii dintre noi"[10].

Gh. Bariț răspunde de abia la 1 octombrie, iar Andrei Mureșianu îi scrie din nou la 10 oct., rîndurile sale trădînd dezamăgirea față de interpretarea pe care prietenul său o dăduse problemei „Gazetei". „Ce se atinge de Gazetă, mi se pare că nu ne-am înțeles bine, poate că eu ți-am scris confuz (aici urmează cîteva pasagii de natură strict privată, care n-au nici un interes pentru alții — nota Bariț). Fii sănătos și vină acasă, reîncepe-o, ori caseaz-o pentru totdeauna și te apucă de altă pîine. Eu de parte-mi mă voi bucura tot-

8. Probabil se referă la localitatea Arpătac (Elopatak — Vîlcele) din apropierea Brașovului care apare în scrierile timpului ca un loc obișnuit de recreație și de întîlniri a românilor din Brașov cu cei de peste Carpați.
9. „Transilvania", nr. 21 /1 nov. 1877, p. 245.
10. Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

deauna cînd te voi ştii în viaţă, sănătos şi nesupărat, fiind sigur că de te-ai afla în ori care colţ al lumei, mergîndu-ţi trebile bine, îţi vei aduce aminte şi de mine". Din termenii răspunsului şi evitarea acelor pasagii eliminate de Bariţ se poate deduce că reacţia lui fusese cam tare şi nedreaptă, fina şi subtila dojană pe care i-o face Andrei Mureşianu confirmînd încă o dată înaltele sale calităţi morale şi de caracter.

În continuare poetul îi vorbeşte despre lucrarea sa „Icoana creşterii rele, ca un îndreptar pentru oricare părinte înţelept, prelucrată pentru români după principiile renumiţilor bărbaţi Saltzman şi Han, tipărită la Braşov", ştiri despre fratele lui Bariţ, Iosif şi că „în timpul revoltei au fost toată familia Dtale la Iancu". În încheiere îl cheamă acasă dîndu-i recomandări pentru alegerea drumului: „Pentru a te reîntoarce prin Moldo-România nu e vorbă. Căci acum de ţi-am şi scoate paşaport cum ai zis, cine ne stă bun că boierii nu-ţi vor face vre-o insultă; noi care am fost pe afară, le ştim toate maşinaţiile. Aşa dară Dta nu mai întîrzia, ci vină prin Bistriţa, căci alt fel sărmana Marghioala (soţia lui Bariţ — Maria Velisar n.n.) să usucă pe picioare"[11].

Reţinem din aceste două documente şi faptul că poetul, contrar afirmaţiilor unor biografi ai săi, în 1849 a plecat din Braşov la Ploieşti şi a revenit direct, fără a mai ajunge la Cernăuţi ca şi Gh. Bariţ.

Urmează lunga perioadă sibiană, cînd este angajat concipist gubernial şi translator, din 1850 şi pînă în aprilie 1861.

Din anii sibieni se semnalează cîteva documente, care de asemeni nu se mai păstrează, dar au fost publicate de posesorii lor. Astfel, Aurel A. Mureşanu publică în anul 1929 fragmente din cinci scrisori adresate de Andrei Mureşianu vărului său Jacob Mureşianu în anii 1853, 1854 şi 1855, documente pe care atunci le mai deţinea[12]. Din acestea se poate vedea grija pe care o are de a nu periclita situaţia prietenilor săi şi a sa, prin publicarea în foile braşovene de poezii semnate cu numele său. La 30 martie 1854, cînd îi trimite lui Jacob Mureşianu o „poezioară făcută din proză", îi cere: „... botează autorul cu ce nume voi, căci *ca naş ce erai să-mi fi* (sub. ns.) îţi compete dreptul acesta, dar de-i da-o, dă-o în cel mai deaproape număr, şi dacă ţi-ar face cineva o imputare, arată-i Nr-ul 24 din Satelitul... căci acolo e în proză".[13] Iată deci la ce supraveghere atentă era supus poetul şi manifestările sale publice.

Un alt document este o scrisoare a lui Andrei Mureşianu către mama Elenei Aron Densuşianu — Maria Gh. Circa —, publicată de aceasta în revista „Convorbiri" din Bucureşti, aflată sub direcţia lui Mihail Dragomirescu[14]. În scrisoare poetul adresîndu-se „verişoarei"[15] sale îi transmite condoleanţe la moartea fratelui ei Oprea Mărgieanu însoţite de cuvinte de mîngîiere în care din nou domină cele două idei care îl urmăreau: patriotismul său fierbinte şi amărăciunea vieţii pe care era nevoit să o ducă. Astfel poetul

11. **Ibidem.**
12. Aurel A. Mureşianu, **Andrei Mureşianu intim**, în „Ritmuri", Braşov, anul I, nr. 2/1 oct. 1929.
13. **Ibidem.**
14. Scrisoarea este republicată în „Gazeta Transilvaniei", nr. 105 din 11/24 mai 1907.
15. Soţia poetului, Suzana Mureşianu, era verişoară cu Maria Gh. Circa, mama Elizei Circa, violonistă cunoscută, şi a Elenei, soţia lui Aron Densuşianu.

https://biblioteca-digitala.ro

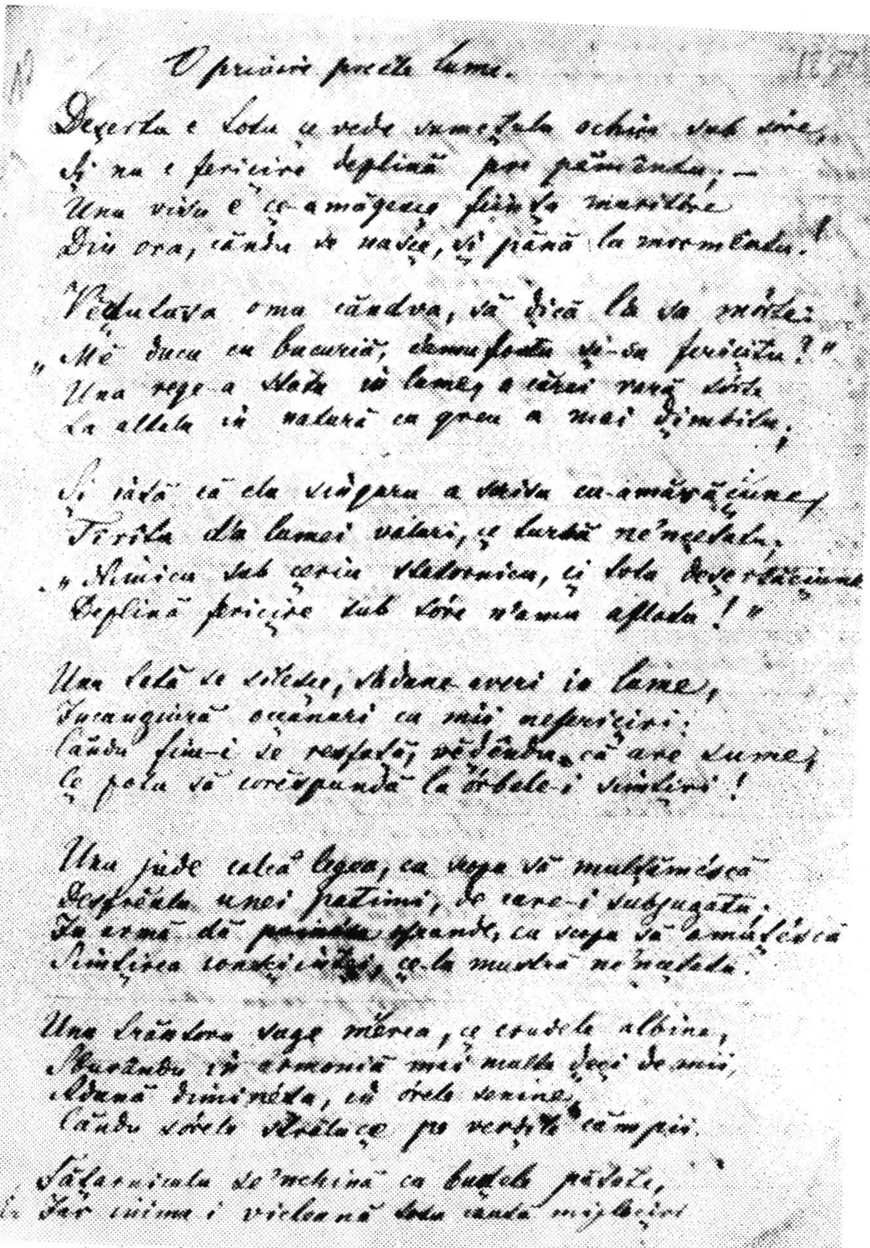

O privire preste lume.

Deşertu e totu ce vede semeţulu ochiu sub cere,
Şi nu e fericire deplină pre pământu; —
Unu visu e ce-amăgesce fiinţa muritore
Din ora, cându se nasce, şi până la mormêntu.

Vădulaşa omu cândva, să zică la sa ursite:
„Mě ducu cu bucuriă, deamu fostu şi-su fericitu?"
Unu rege a statu în lume, a cărui rară sorte
La altulu în natură cu greu a mai zimbitu;

Şi vădă că ela senguru a strâdu cu-amărăciune,
Tiritu ella lumei valuri, ce lucră ne'ncetatu,
„Nimica sub ceriu statornicu, şi totu deşertăciune
Deplină fericire sub sore n'amu aflatu!"

Unu bela se socotesce, adune averi în lume,
Încungiură oceanuri cu mii nefericiri;
Cându finele se respetă, vědendu că are lume,
Ce potu să corespundă la órbele-i simţiri!

Unu jude calcă legea, ca sepa să mulţămescă
Desfrênatu unei patimi, de care-i subjugatu;
În urmă dă ~~[illegible]~~ sfrunde, ca sepa să amăţescă
Simţirea consciinţei, ce-lu mustră ne'ncetatu.

Una trăndavu suge mierea, ce crudele albine,
Lucrându cu armonia mai multe zile de-a rându,
Adună dimineaţa, cu orele senine,
Cându sórele străluce pe verdele câmpii.

Sătaraiulu se'nchina ca budele pădure,
Şi în inimă i vicleană totu cându [illegible]

Manuscrisul poeziei O PRIVIRE PRESTE LUME.

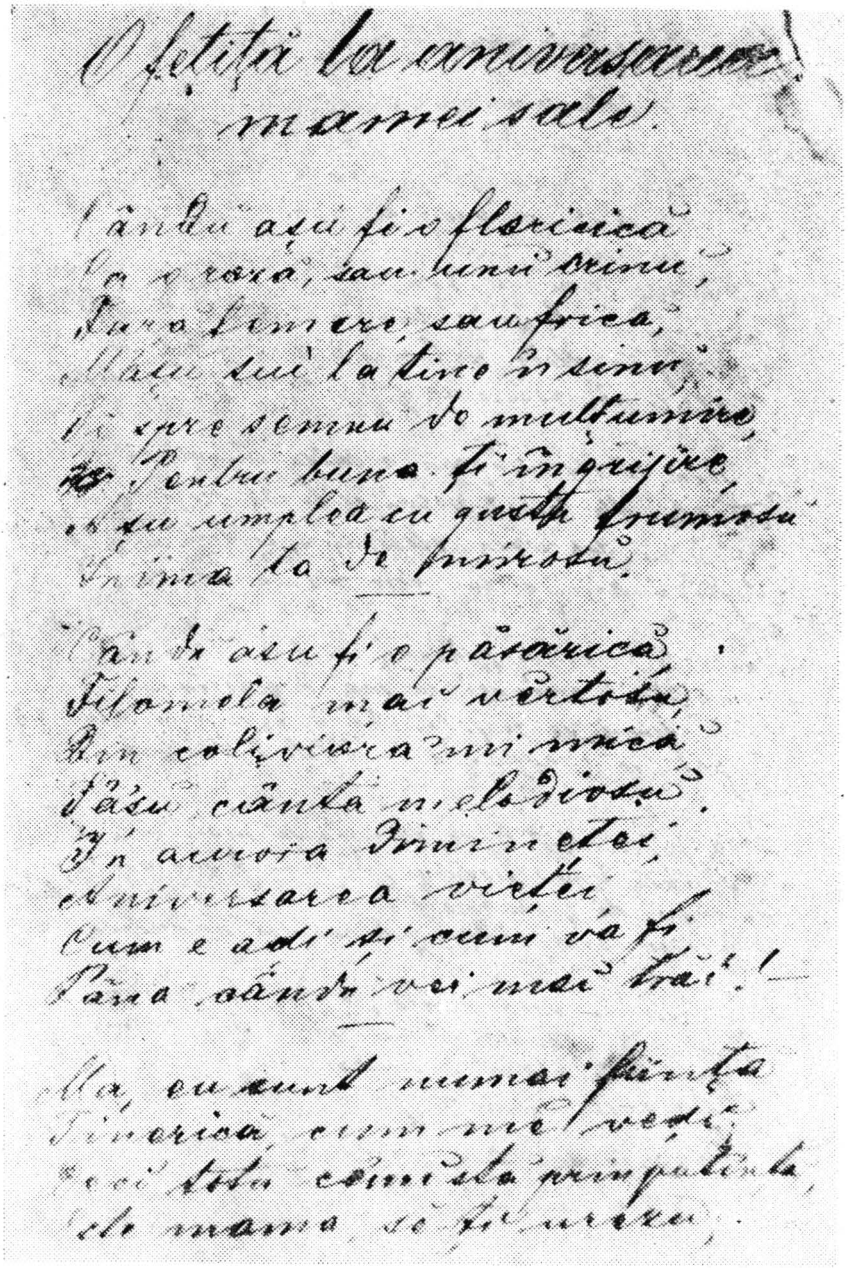

Manuscrisul poeziei O FETIȚĂ LA ANIVERSAREA MAMEI SALE.

https://biblioteca-digitala.ro

sugerînd că singurul rost în viață este munca pentru națiune, își spune : „Ce era el să fie pentru tine, pentru sine și pentru întreaga noastră națiune în această epocă a umilirii naționale, cînd fiecare se îngrijește de azi pe mîine, cînd simțul și patriotismul au ajuns de batjocură și de rîs ?" continuînd apoi cu o descriere simbolică a propriei sale soarte „... mă plîng după poziția ce o aveam în vis în serile trecute, cînd mi se părea că mă aflu Domnitor peste o națiune numeroasă și în jurul meu alergau bărbați și se sfătuiau să fericească pe un popor brav și sănătos din lume, Iar cînd mă deșteptai din acel vis dulce și plăcut, mă pomenii în mînă cu niște hîrtii ciocoiești ce aveam să le traduc pe seama unui tribunal din marele principat al Ardealului". Scrisoarea este însoțită de o notă scrisă de Aron Densusianu la Brașov, la 17/7 st.v. 1879 cu mențiuni despre întîlnirile sale cu Andrei Mureșianu[16].

O altă scrisoare din perioada sibiană este răspunsul pe care îl dă în anul 1855 lui Simion Bărnuțiu, care îl invitase să ocupe catedra de limba și literatura română la universitatea din Iași, expunîndu-i motivele refuzului său[17].

Revenit la Brașov în aprilie 1861, Andrei Mureșianu se ocupă de pregătirea volumului său de poezii, care va apărea în anul 1862 în tipografia lui Ioan Gott sub titlul „Din poesiele lui Andrei Mureșianu". Cu toată primirea entuziastă consemnată de „Amicul școlii" din Sibiu[18] și apoi caldul apel pe care Jacob Mureșianu îl lansează în „Foaia pentru minte, inimă și literatură"[19] volumul nu îi aduce poetului, aflat în situație materială precară, veniturile scontate. Una din ultimele mulțumiri pe care le cunoaște va fi premiul de 50 galbeni pe care ASTRA îl acordă poetului pentru volumul său, în ședințele din 30 iulie și 2 sept. 1862.

Toate aceste împrejurări desigur că au contribuit la faptul că în prezent se mai păstrează foarte puține manuscrise ale lucrărilor sale. Astfel, în Arhiva Mureșenilor din Brașov, se află numai 3 poezii[20] la care vom adăuga poezia „O fetiță la aniversarea mamei sale", care poartă și semnătura poetului, aflată tot la Brașov în colecție particulară[21].

Creația sa, care a provocat vii controverse în critica noastră literară, cuprinde totuși o poezie acceptată și, ceea ce este mai important, confirmată de votul posterității, „Răsunet" sau „Deșteaptă-te române" fiind mobilizatorul imn care va însoți poporul român, începînd cu revoluția din 1848, care totodată l-a și zămislit în etapele sale spre desăvîrșirea unității naționale. Scris de Andrei Mureșianu sub puternica impresie provocată de ecourile Marii Adunări Naționale de pe Cîmpia Libertății de la Blaj 3/15 Mai 1848, va apare

16. „Gazeta Transilvaniei", nr. 105 din 15/24 mai 1907.
17. Vezi: Ioan Rațiu, **Op. cit.**, pp. 38—41.
18. „Amicul școlii", Sibiu, 1862, p. 48.
19. „Foaie pentru minte, inimă și literatură", Brașov, nr. 2/1863.
20. „O privire peste lume", apărută întîi în „Foaia pentru minte, inimă și literatură", VIII, 1845, nr. 27 din 2 iulie, pp. 218—220 și apoi în ediția 1862, pp. 50—52, manuscrisul prezentînd doar diferențe neînsemnate; „Orfana din munți", apărută în ediția 1862, pp. 86—90, manuscrisul conținînd 10 din cele 22 strofe ale poeziei; „Locul fericirei", apărută întîi în „Foaia pentru minte, inimă și literatură", XVII, 1854, nr. 53 din 29 decembrie, p. 285 și apoi în ediția 1862, pp. 138—141, manuscrisul avînd strofa a 8-a lipsă (12 în loc de 13). Primele două au apărut și în ediția 1963 la pp. 31 și 51.
21. Manuscrisul ne-a fost pus la dispoziție de către Dr. Emil Bologa din Brașov, căruia îi mulțumim și pe această cale. Poezia datînd din anul 1854 a apărut numai în ediția 1862 la pp. 146—147.

https://biblioteca-digitala.ro

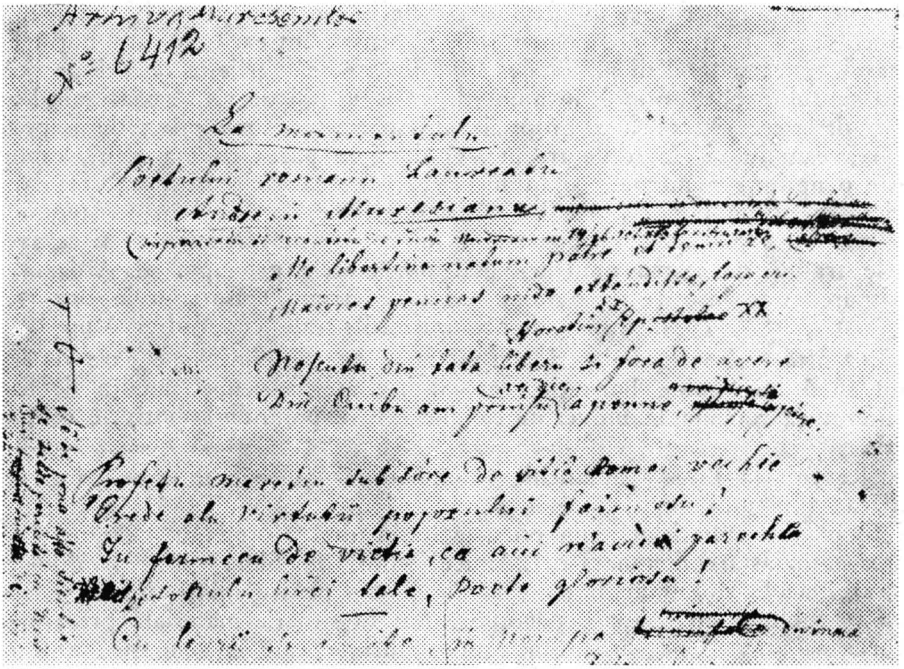

Oda scrisă la moartea lui Andrei Mureşianu de vărul său Iacob Mureşianu (1812—1887).

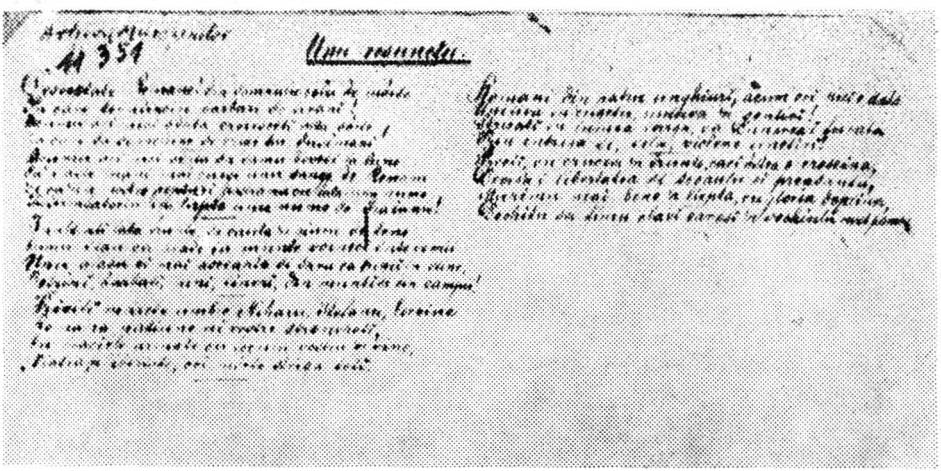

Exemplar din RĂSUNETUL copiat şi difuzat de tinerii Braşovului în 1848.

https://biblioteca-digitala.ro

în „Foaie pentru minte, inimă și literatură" Nr. 25 din 21 iunie 1848. Imediat poezia electrizează toate inimile și cele 800 exemplare în care apărea „Foaia" devin cu totul insuficiente. Tinerii brașoveni își asumă sarcina de a face numeroase copii de mînă pe care le vor difuza apoi pretutindeni[22]. Una din aceste copii se mai păstrează în Arhiva Mureșenilor[23].

Înfrîngerea revoluției și instaurarea absolutismului au fost pentru sensibilul poet ardelean lovituri grele care au lăsat urme adînci și asupra creației sale. Protestul social și național izbucnește viguros ca un strigăt de revoltă din mijlocul calmului apatic al iluziilor pierdute. Acum scrie el „Omul frumos" (1849) „Un devotament familiei Hurmuzachi" (1850) „O dimineață pe Surul" (1853) „România la 1848" (1854), „Eremitul din Carpați" (1854), care dovedesc o maturizare a concepțiilor sale, demascînd nedreptatea socială cu o virulență care de multe ori depășește limitele patriotismului, a naționalismului propriu generației sale. Pe aceste considerente socotim greșite unele aprecieri potrivit cărora această perioadă a creației sale ar reprezenta un „declin" (Ion Rotaru) sau „conformism" (D. Păcuraru), argumentat cu poeziile de „Omagierea unor înalte personalități politice ale statului austriac", în realitate reduse la numai trei și care, în mod evident, aveau drept scop tocmai atenuarea situației create prin ascuțirea tonului de protest din poeziile sus-citate.

Cu privire la data morții poetului, față de unele mențiuni eronate, facem precizarea că s-a produs în seara zilei de 11/23 octombrie 1863, fiind anunțată a doua zi de „Gazeta Transilvaniei"[24], iar înmormîntarea a avut loc la 14/26 octombrie 1863 în cimitirul Bisericii Sf. Treime de pe strada „Pe tocile" din Scheii Brașovului. De aici brașovenii îl vor muta la 17 august la cimitirul Groaveri, ridicîndu-i și un monument de marmoră[25].

Vărul său, Jacob Mureșianu, i-a închinat o odă pe care a recitat-o la înmormîntarea poetului și al cărui manuscris se păstrează[26]. Poezia, din care redăm cîteva pasagii mai semnificative și realizate, va apărea apoi și în „Foaie"[27].

La mormîntul poetului român laureat
Andrei Mureșianu
(improvizată și decantată de Iacob Mureșianu în 14/26 oct. 1863 la astrucare)

Me libertino natum patre et tenui re
Maiores pennes nido extendisse, loqueri
Horatius § I Ep-XX

Născutu din tată liberu și fără de avere
Din cuibu am prins, vei zice, la panne și putere

Profet măreț sub soare de viță Romei veche
Erede al virtuții poporului faimos!

22. Cf. Gh. Barit, **Părți alese din istoria Transilvaniei**, Sibiu 1891, vol. III, p. 245.
23. Arhiva Mureșenilor, nr. 11.351.
24. „Gazeta Transilvaniei", nr. 99, din 12/24 oct. 1863.
25. În același an, 1883, apare ediția a II-a a volumului său de poezii, la care însă nu ne-am referit, deoarece datorită numeroaselor intervenții față de original creația sa a fost denaturată, aceasta constituind și unul din motivele generatoare de critici aspre și nedrepte la adresa operei sale poetice.
26. Arhiva Mureșenilor, nr. 6412.
27. „Foaie pentru minte, inimă și literatură", nr. 17/1863.

https://biblioteca-digitala.ro

În farmec de viață, cu ani n-avu pereche
Retorul lirei tale, poete glorios !

(...)

Nici moartea, nici timpul din inimi nu te-a șterge
Ca spiritu-ți el viava, va crește în popor
Că faima lirei tale din gur-n guri va merge
Și numele-ți rămîne în veci nemuritor !

(...)

Și amicii fizi își cîntă cu gele a ta passare
Din sînul națiunei, ce-atîta te-a amat !
C'ai fost o piatră scumpă, diamant de cele rare
În spelindida'i cunună, ca Grachii, devotat !

Te plînge a ta consoartă și fiii unui brav părinte
Și toți cîți se deșteaptă citind oraclul tău,
Deci frate și în ceruri de toți să-și fie aminte,
La cari e Roma mamă și tată Marte zeu !

(...)

Te du dar, cercatează concordia divină
Și spune-i să-și demande o tîmplă între noi ;
Dar cîntă s-amuțească discordia, alină
Acea nefericire nutrită de ciocoi.

Ca să se facă faptă, ce cîntă lira noastră :
Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri !
Lăsați cu toți în Tartar, intriga, sfada voastră
Cei sclavi la patimi rele și focuri de-uneltiri !

Și toți într-o unire, cerească armonie
Să propășim la culme cu jertfe și prinos
Că cine nu progresă, trist cade-n agonie
Și-ntrada-n fericire io'nchide și Christos !

(...)

Căutați comoara voastră în fapte generoase
Ca-n singura avere dincolo de mormînt ;
Și de-am posede lumea, palate auroase,
Nimic avem al nostru din ce e pe pămînt.

Comoara ta poete e scumpa-cea cunună
De fapte generoase, ce lumii ai lăsat
C-abea murișî și-o liră de acele și răsună
Și-ți cîntă nemurirea, ce-n viață ai cîștigat !

https://biblioteca-digitala.ro

Să odihnească-n pace a tale oseminte
Poet al României, poet Laureat !
Și-așteaptă după faptă-ți, să-ți crească monumente
Că națiа în sînu-ți și azi te-a legănat !

Asupra cauzelor decesului lui Andrei Mureșianu biografii săi și-au exprimat diverse opinii prin care să motiveze depresiunea nervoasă suferită de poet la sfîrșitul vieții. Printre acestea greutățile materiale și condițiile grele de viață din perioada care a urmat revoluției fără îndoială că au contribuit în cea mai mare măsură la traumatizarea unui psihic pe cît de sensibil pe atît de greu încercat.

Ioan Axente Sever (1821—1909), vechiul tovarăș de arme al lui Avram Iancu, va atribui unei întîmplări, petrecute în anul 1854 la Sibiu, un rol hotărîtor în înrăutățirea situației personale a poetului, apreciere susținută de

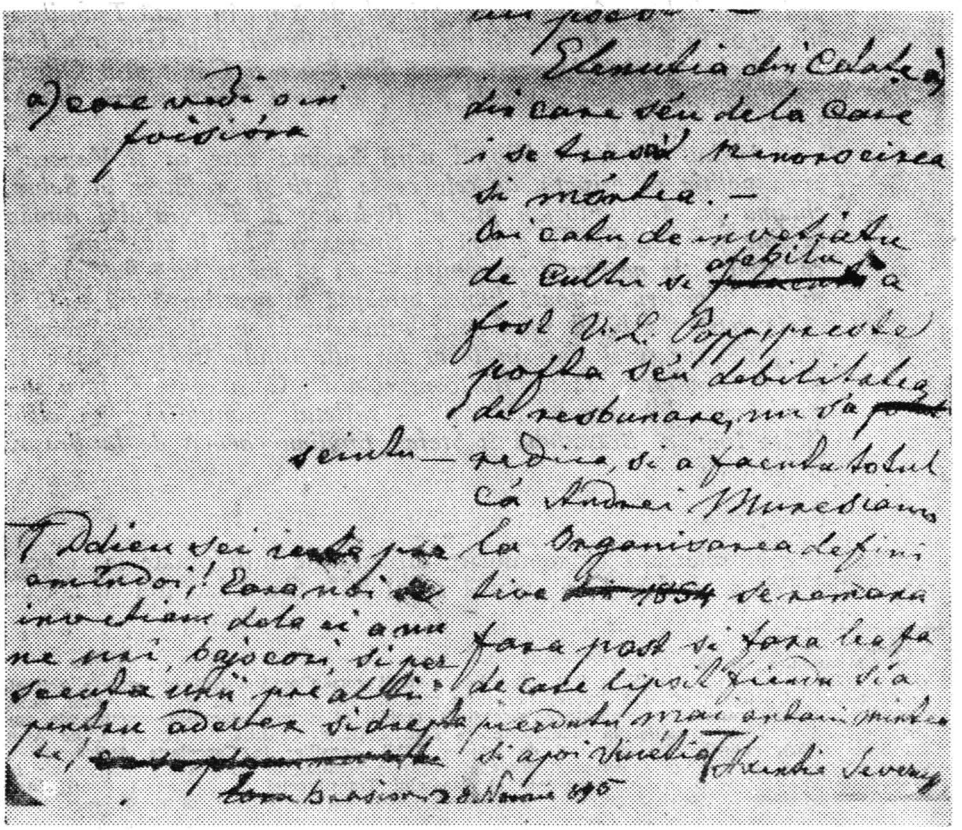

Manuscris aparținînd lui Axente Sever, intitulat CARE FU CAUZA MORȚII PREMATURE A LUI ANDREI MUREȘIANU (fragment).

https://biblioteca-digitala.ro

altfel și de alți contemporani[28]. Într-un manuscris păstrat[29], datînd din anul 1895, Axente Sever relatează împrejurările în care Andrei Mureșianu a scris poezia „Elenuța din Cetate", un pamflet adresat soției lui Vasile Ladislau Papp[30], care apoi l-a urmărit pe poet cu răzbunarea sa, ajungînd pînă la a contribui la punerea sa în disponibilitate.

Încheiem prezentarea acestor mărturii documentare despre Andrei Mureșianu cu extrase din manuscrisul lui Axente Sever intitulat :

„Care fu cauza morții premature a lui Andrei Mureșianu"

Era în 1854. Cîtorva ascultători de drept, cum le zic necorect juriștii, de la academia de pia memoria în Sabinu (Sibiu n.n.) le plesnesce prin cap, să pună la cale ținerea unui bal în acel loc. Cînd noi românii avem de cuget să începem sau facem „ceva" compatrioții noștri se alarmează, se sparie ca vulpea cînd a văzut lupul prima dată.

Astă dată însă, nu s-a speriat — ci s-a aprins de dorul de a vedea un bal românesc — era primul, dacă nu în toată Transilvania sigur în Sabin.Inițiatorii acestei intreprinderi erau Gregoriu Pop fiul decimatorului de acest nume din Sebeș și Constantin Oltean cumnatul lui Ladislau Vasile Papp, amîndoi juriști tineri, drăgălași și frumușei.

Auzind Epplu (episcopul n.n.) Saguna care ca și Vancea[31] avea poliția sa privată, de cele ce se fierb și pregătesc în Sabin, chiamă pe Aron Florian primul Redactor al Telegrafului român la sine și văzînd că e glumă cu ținerea balului îi zice „mă tem că copii ăștia ne vor compromite — ca să nu se facă bal e peste putință ; pentru că toată lumea așteaptă cu neastîmpăr să vadă și să ia parte la balul românesc ; prin urmare copii debe (trebuie, n.n.) delăturați și puși în locul lor alți conducători, în care să avem încredere și să nu fim compromiși". Ceea ce se și făcu sub conducerea lui Avram Panciu — sufletul Sabiniu(lui), un altul Costa Ioan al Brașovului și Ștefan Emilian chemat de la Brașov și subscrisul.

(. . .)

Axente Sever relatează în continuare dificultățile întîmpinate la respectarea tradiției de a se alege și o „mamă a balului". Candidau trei românce :

28. I. Rațiu, **Op. cit.**, p. 128.
29. Arhiva Mureșenilor, nr. 1057.
30. Vasile Ladislau Papp (1819—1875) a fost unul din fruntașii românilor transilvăneni care a activat de pe poziții „legaliste", ocupînd diverse funcții în magistratură și demnități politice. Astfel, după revoluția din 1848, cariera sa cunoaște o ascensiune rapidă, el ocupînd succesiv funcțiile de comisar districtual (1849), consilier la judecătoria din Bistrița (1850), consilier la Tribunalul de Apel din Sibiu (1852), consilier la ministerul de justiție (1859), consilier la Cancelaria Aulică (1860), vicepreședinte al guvernului Transilvaniei din Cluj (1861), președinte al Tribunalului Suprem pentru Transilvania de la Viena (1865), președinte al Senatului Transilvaniei la Budapesta (1867), fiind numit în anul 1863 și consilier intim al Împăratului, iar în 1872 primind titlul de baron.
Datorită pozițiilor înalte pe care le-a deținut a avut posibilitatea de a aduce însemnate servicii luptei poporului român, care în anul 1867 îl alege președinte al ASTREI.
31. Comparația lui Axente Sever face abstracție de cronologie, Ion Vancea de Buteasa (1820—1892) fiind episcop unit în anul 1865, iar în 1868 mitropolit la Blaj.

https://biblioteca-digitala.ro

soția comerciantului Gomma, Elena Papp, soția lui Ladislau Papp, și soția lui Andrei Mureșianu, situație delicată și generatoare de susceptibilități.

(...)

Cu toate acestea deși ne temeam că se va supăra D-na Papp, a căzut alegerea pe D-na Gomma nu că doară ar fi fost mai tînără sau mai frumoasă, ci pentru că avea purtarea mai naturală, nesilită și elegantă. Atîtea ne-a trebuit. D-na Papp se făcu foc și a alergat în toate părțile pe la toate cunoștințele ca să le abată, să le înduplece a nu lua parte la balul grosolanilor cari nu vor să știe și respecte nici un rang (...).

Această purtare, nepotrivită, cu cei ce pretind a fi din așa numita societate si care durere și după 50 ani aproape trecuți[32] *se mai repetește și observă chiar și pre la noi, a îndemnat pe Andrei Mureșianu a scrie a 2-a zi după ținerea și splendidul rezultat al balului, poezia „Elenuța din Cetate" din care sau de la care i se trase nenorocirea și moartea.*

Oricît de învățat, de cult și afabil a fost V.L. Papp, peste pofta sau debilitatea de răzbunare, nu s-a știut ridica și a făcut totul ca Andrei Mureșianu la organizarea definitivă să rămînă fără post și fără leafă de care lipsit fiind și-a pierdut mai întîi mintea și apoi viața. D-zeu să-i ierte pe amîndoi. Iară noi să învățăm de la ei a nu ne urî, batjocori și persecuta unii pe alții pentru adevăr și dreptate.

Brașov, 28 noiembrie 1895 Axente Sever

Că și această împrejurare a contribuit la necazurile lui Andrei Mureșianu este neîndoielnic, la fel ca toate greutățile pe care le-a întîmpinat după revoluție și pe care nu le-a putut nici învinge nici suporta. El, bardul care s-a ridicat cu toată ființa împotriva nedreptății, a oprimării și a domniei celui tare împotriva celui slab, nu putea trăi călcînd în picioare ceea ce avea el mai sfînt : drepturile, libertatea și demnitatea omului.

TÉMOIGNAGES DOCUMENTAIRES SUR ANDREI MURÉȘIANU

(*RÉSUMÉ*)

Le travail présente quelques documents inédits sur la vie et l'activité d'Andrei Mureșianu, lesquels enrichissent les connaissances sur la biographie du poète.

32. Eroare evidentă, la data redactării manuscrisului, 1895, împlinindu-se numai 41 ani.

https://biblioteca-digitala.ro

Ion Popescu din Coaș — înaintaș al învățământului pedagogic din Moldova

VALERIU ACHIM

La data de 3 august 1904 a avut loc adunarea din Șomcuta Mare a Despărțămîntului „Astra", cu care prilej publicistul Augustin Paul evoca activitatea de o jumătate de secol a unui român chiorean crezînd — după cum afirmase cu acel prilej — că „nici o temă alta n-ar putea fi mai potrivită pentru o conferință decît aprecierea activității acestui bărbat și nici o altă localitate nu părea mai indicată pentru o asemenea apreciere, decît tocmai Șomcuta Mare, orășelul la care Popescu atît de mult ținea, ca la fosta capitală a districtului în care s-a născut"[1].

Era vorba, așadar, de un oarecare Popescu, mai exact de dascălul Ion Popescu din Coaș (după părinți numit Popovici), refugiat în țara vecină Moldova, cu prilejul evenimentelor revoluționare din 1848, dar care, iubindu-și locurile natale, n-a uitat să revină pe aici, participînd, alături de frații ardeleni, la toate manifestările culturale importante. Astfel, în 1881, devine membru al „Astrei", iar în 1886 membru fondator al „Societății pentru crearea unui fond de teatru român", luînd parte la adunarea generală din Șomcuta Mare[2].

Desigur, sînt și alte motive de evocare. Ion Popescu trecînd munții, ca Simion Bărnuțiu, Gherman Vida, Petre Dulfu și atîția alții, a dus odată cu dragostea de libertate, egalitate și fraternitate — și pasiunea pentru muncă, dorința nețărmurită pentru luminarea poporului, pentru ridicarea țăranului, lucrătorului și intelectualului român la un grad de civilizație corespunzător ideilor și posibilităților epocii.

Ion Popescu se naște în satul Coaș, azi aparținînd comunei Săcălășeni, din județul Maramureș, în anul 1830. Între anii 1842—1846 urmează cursul

1. Augustin Paul, **Ion Popescu din Coaș. Activitatea de un jumătate de secol a unui român chiorean în România.** Conferință ținută la adunarea din Șomcuta Mare a despărțămîntului chiorean al „Asociațiunei" în ziua de 3 august, n. 1904, de către Augustin Paul fost profesor de liceu, publicist, Tip. „Victoria" în Șimleul Silvaniei, „Biblioteca desp. Șimleu al „ASTREI", nr. 1, 1906, p.. 3.
2. Idem, **ibidem**, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

inferior al Gimnaziului regesc din Baia Mare, iar între anii 1846—1848 cursul superior al Gimnaziului piariștilor din Cluj. Tot timpul școlarității a fost disciplinat și sîrguincios la învățătură. Anul revoluționar 1848 l-a ajuns elev în clasa a VI-a[3].

Încă în acel an revoluționar, la frageda vîrstă de 18 ani, Ion Popescu devine conducător de gloată (Landsturmführer) în corpul prefectului militar român Florian Micaș, atașat trupelor de sub comanda colonelului austriac Urban, comandantul regimentului al II-lea de grăniceri din Năsăud, care în luptele împotriva nobilimii maghiare a intervenit și prin părțile Chioarului[4]. În urma înăbușirii revoluției, Ion Popescu este nevoit să se refugieze în Bucovina, fiind găzduit pentru un timp în casa prestigiosului cărturar Hurmuzaki. Aici se întîlnește cu numeroși revoluționari din Transilvania, Moldova și Țara Românească, inclusiv cu boierul Iorgu Radu, de lîngă Bîrlad, pe moșia căruia va primi, pentru un timp, un post de logofăt[5].

Foarte sugestivă este descrierea pe care i-o face un fost elev de-al său, scriitorul Nicolae Petrașcu, într-o scrisoare din 20 martie 1927 : „Înalt, frumos și voinic, cu un cap bine dezvoltat, cu o frunte proeminentă boltită, ca de zimbru, cu ochii albaștri, purtînd barbă și mergînd totdeauna în pas milităresc, de parcă auzea ritmul trompetei, el părea că-și aduce aminte în tot momentul că fusese militar, adică voluntar în revoluția de la 1848, din Transilvania"[6].

Începînd din 1851, Ion Popescu îmbrățișează cariera didactică, căreia i se dedică toată viața. Ca învățător și director al unicei școli primare publice din orașul Bîrlad[7] obține rezultate didactice și pedagogice „uimitoare". El introduce pentru prima dată în învățămîntul moldovenesc obiectul geografiei bazat pe folosirea hărților executate de către elevi, organizează festivități pentru public cu prilejul zilelor de 1 Mai (așa-zisele maialuri).

Dacă în 1851 Bîrladul avea o singură școală primară publică, cu 3 clase și 70 de elevi, în 1860, în urma stăruințelor lui Ion Popescu, același oraș dispune de 7 școli primare publice, din care 5 de băieți 2 de fete, cu cca. 1 000 de elevi[8]. În anul 1858, la Bîrlad ia ființă și un gimnaziu (viitor liceu), în cadrul căruia profesorul Ion Popescu predă la început limba română și germană, mai apoi, pînă la pensionare, limba latină. Numeroase serii de absolvenți au învățat de la acest prestigios dascăl nu numai trainice cunoștințe

3. Idem, **ibidem**, p. 7; vezi și Arhivele Statului, Filiala Baia Mare, **Colecția fondurilor școlare**, Conscrierea tuturor tinerilor școlari din Gimnaziul regesc din Baia Mare care au frecventat cursurile în anul școlar 1842/43, registrul 25, poziția 28; pentru restul anilor **ibidem**, cota 26, poziția 24 ș.a.m.d.
4. Elia Popu, **Cetatea de piatră**, în rev. „Transilvania", XI, nr. 15, 1 august 1878, p. 172.
5. Augustin Paul, **Ibidem**, pp. 7—8.
6. Iacov Antonovici, **Un dascăl ardelean la Bîrlad : Ion POPESCU**, 1928, Atelierele Zanet Corlăteanu, Huși, p. 365.
7. Erau în schimb cinci pensioane, în cadrul cărora erau școlarizați copiii boierilor și ai cetățenilor mai înstăriți. În anul 1851, în orașul Bîrlad, funcționau: 1. Pensionul francez de băieți al lui Columb; 2. Pensionul francez de băieți al lui Cailol; 3. Pensionul grecesc de băieți al lui Pondichi; 4. Pensionul grecesc de băieți al lui Papastaver; 5. Pensionul francez de fete al doamnei Baar.
8. Pompeiu Ion Popescu, **Faptele și activitatea publică și privată de interes public național a lui IONU POPESCU**. Profesor onorific, fost deputat, președintele Societății pentru învățătura poporului român, „Județul Tutovei", din Urbea Bîrladului, etc. Cu începere din anul 1848 pînă la 12 iulie 1901 încetarea sa din viață (...), Bîrlad, Tipografia și legătoria de cărți, C-tin D. Lupașcu, 1915, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

IOAN POPESCU
— la 38 ani

— la 50 ani, ca locotenent colonel în garda civică

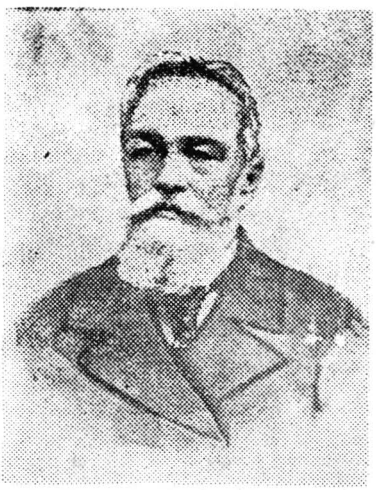

— la 65 ani

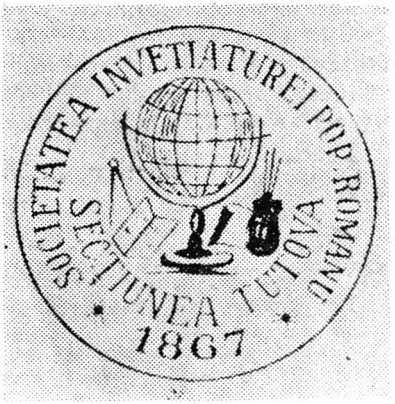

Emblema Societății 1867

https://biblioteca-digitala.ro

din aceste domenii, dar și cum să se comporte în viață. „Nimeni nu l-a întrecut pe Popescu în arta de a face educațiune, în același timp cu instrucțiunea" — arăta biograful său Augustin Paul[9].

Dar meritele cărturarului ardelean nu s-au oprit aici. Dîndu-și seama de marea lipsă de învățători la sate, întrucît în cele cîteva școli private întreținute de biserici predau dascăli care învățau pe elevi mai ales rînduiala cîntărilor bisericești, Ion Popescu ia asupra sa obligația de a recruta și pregăti învățători calificați, mai întîi prin cursuri periodice, apoi prin înființarea unei școli special destinată acestui scop.

Asigurîndu-și concursul voluntar al celorlalte cadre didactice în predarea lecțiilor, începînd cu anul 1870 Popescu și-a recrutat, mergînd cu căruța din sat în sat, 60 de băieți sănătoși și inteligenți, absolvenți ai cursului primar, ca viitori elevi interni ai școalei normale de învățători. În curînd s-a primit un edificiu, iar prin „Societatea pentru învățătura poporului român", din județul Tutova, al cărui președinte era, s-a asigurat hrana și o parte din îmbrăcămintea elevilor. Aceste rezultate nu sînt deloc întîmplătoare, deoarece „În calitatea sa de președinte al acestei societăți a început o campanie din cele mai energice și totodată din cele mai folositoare pentru înaintarea culturală a poporului român"[10].

Cu prilejul festivităților legate de deschiderea școlii normale de învățători, Ion Popescu, în calitate de director, a spus următoarele cuvinte înălțătoare: „Să fie bine și pace în România, ca asemenea întreprinderi înmulțindu-se și imitîndu-se la toate județele și dînd fructele lor mîntuitoare, *România să devină unită, cultă și civilizată de la o margine la alta, mare, tare și fericită, spre a-și reocupa locul ei cuvenit între națiunile Europei*"[11].

De abia în 1874 statul ia asupra sa întreținerea integrală a acestei instituții, după ce entuziastul dascăl, împreună cu colgii săi voluntari, dăduseră deja școlilor din județ mai multe zeci de învățători calificați. „La 1874 — arăta Augustin Paul —, după patru ani de muncă și după alergături de nedescris, Popescu a avut rara satisfacție de a vedea ieșind din școala întreținută de dînsul 52 de învățători calificați, care au fost numiți la școlile din nou înființate în județ, completîndu-se numărul acestor școale la 70"[12].

Ion Popescu stă în fruntea acestei școli peste două decenii, timp în care își poate pune în aplicare o serie de idei înaintate în domeniul educației, unele chiar de pionierat în învățămîntul românesc. Astfel, în scopul conservării și reînvierii industriei casnice, elevii normaliști vor purta tot timpul costum național, idee însușită de ministrul V.A. Urechea și generalizată în toată țara pe baza unei legi promulgată în 1882. Elevii au fost deprinși cu lucrul manual (în special cu confecționarea pălăriilor din paie, obicei vechi, prin părțile Chioarului, din Transilvania), cu învățatul muzicii, cu pregătirea și organizarea a nenumărate serate, cu autoservirea în școală și internat. Din fondurile realizate cu prilejul serbărilor școlare se organizau excursii

9. Augustin Paul, **Ibidem**, p. 15.
10. Idem, **ibidem**, p. 16.
11. Ștefan Cucoș, Gheorghe Gohoreanu, **100 de ani de activitate a Liceului pedagogic „Alexandru Vlahuță", Bîrlad, 1870—1970**, I.P.T., p. 18.
12. Augustin Paul, **Ibidem**, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

şcolare şi expoziţii de-ale elevilor, cum au fost cele de la Bucureşti în 1880, Iaşi 1884, Paris 1889.

Despre această îndelungată perioadă din activitatea lui Ion Popescu, profesorul Ştefan Cucoş, directorul Liceului pedagogic „Alexandru Vlahuţă" din Bîrlad, cu prilejul sărbătoririi centenarului şcolii spune: „Din 1870 şi pînă la pensie — martie 1891, ca profesor şi director, Ioan Popescu a slujit şcoala cu pasiune, cu înaltă pricepere şi devotament rar întîlnit, transformînd datoria de a instrui şi educa tineretul în ideal".[13]

Concomitent, Ion Popescu desfăşoară o susţinută activitate publicistică şi editorială, în care sens amintim lucrările: „Şcoala normală", o călduroasă pledoarie pentru necesitatea instrucţiunii prin şcolile săteşti şi înfiinţarea unei preparandii, „Anuarul Şcoalei normale" — 1876/77, cu o disertaţie asupra mai multor rele din comunele rurale, „Ridicarea şi lăţirea meseriilor şi micilor industrii între români", idee pentru care Popescu a militat neîncetat, reuşind să recruteze şi să trimită în Transilvania, la Cluj, Braşov, Timişoara, pentru specializare, cca 100 de tineri. „Prin mijloacele modeste ale societăţii (...) le-a acordat subvenţii în formă de împrumuturi în condiţiuni uşoare, spre a le înlesni deschiderea de ateliere, procurarea de maşini şi instrumente"[14]. Bună parte din ei s-au reîntors în Moldova nu numai cu meseria învăţată, dar şi cu *idei socialiste* „unii discutînd (...) despre *valoare şi plus valoare*"[15]. Îşi aduce contribuţia la instalarea unei tipografii şi înfiinţarea primului ziar al oraşului Bîrlad, „Semănătorul", în 1870, al cărui director a fost mai mulţi ani la rînd. Ţelul primordial al ziarului era „luminarea şi instrucţiunea poporului", după cum rezultă din articolul-program intitulat *Ceea ce credem noi* (27 sept. 1870). Scris de personalităţi marcante ale Bîrladului — Ion Popescu, Ştefan Neagoe, I.C. Codrescu, Panaite Chenciu, „Semănătorul" „a fost o adevărată şcoală la care au crescut şi s-au luminat (...) tinerele generaţii de elevi ai şcolilor publice din Bîrlad"[16].

Dar profesorul Ion Popescu desfăşoară şi o amplă activitate politică, aşa cum însuşi recunoaşte: „...timp de peste 50 de ani am luat parte activă, în primul rang, la toate actele naţionale, politice, sociale şi economice, care au ridicat România — într-un timp foarte scurt — la un grad foarte înalt de dezvoltare în cultură..."[17]. El este unul din fruntaşii locali ai Unirii fapt pentru care o perioadă a şi fost suspendat din învăţămînt. Sprijină reformele lui Cuza şi Kogălniceanu, care „au împroprietărit pe ţăranii pontaşi sau clăcaşi, ridicîndu-i şi la deplina egalitate civilă şi politică cu toţi ceilalţi cetăţeni români"[18].

În anii următori, Ion Popescu a participat la lupta pentru cucerirea independenţei depline de stat a României, în cadrul companiei a VI-a Bîrlad, din Regimentul 10 dorobanţi. La asaltul asupra redutei Griviţa, din 30 septembrie 1877, batalionul 2, din care făcea parte şi subunitatea sa, a înaintat

13. Ştefan Cucoş, Gheorghe Gohoreanu, **Op. cit.**, p. 21.
14. Augustin Paul, **Ibidem**, p. 25.
15. Idem, **ibidem**, pp. 25—26.
16. Mihai D. Miţă, Dumitru D. Miţă, Ştefan Cucoş, **Monografia Liceului pedagogic Bîrlad, 1870—1970**, I.P. Iaşi, p. 97.
17. Pompeiu Ion Popescu, **Ibidem**, pp. 24—25.
18. Idem, **ibidem**, p. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

Normaliști bîrlădeni după anotimpuri (iarna)

Normaliști bîrlădeni după anotimpuri (vara)

„cu cea mai mare repeziciune prin ploaia de gloanțe și obuze", pentru a veni în sprijinul dorobanților din primul batalion. Apoi, de-a lungul lunilor septembrie—noiembrie 1877, dînsul a luat parte la asediul Plevnei și lichidarea grupării otomane concentrată în ea. Pentru eroismul de care a dat dovadă în războiul din 1877/78, Ion Popescu a fost distins cu Medalia „Apărătorii Independenței"[19].

Dintr-un raport confidențial redactat de ambasadorul Austro-Ungariei la București — Lachmann —, înaintat ministrului de externe Kálnoky, la data de 5 iunie 1882, rezultă prețioase informații cu privire la componența și activitatea Societății „Carpați". Aflăm astfel că printre cei 1 364 membri, din care peste jumătate erau „cetățeni" ai monarhiei, deci ardeleni, figura și *Popescu, Normalschul-Direktor.* Din acest raport mai aflăm un lucru deosebit de important, și anume că Popescu, directorul școlii normale din Bîrlad, *educă viitorii învățători pentru a propaga în școlile comunale ideea că granița României nu se află în Carpați, ci înspre malul Tisei.* „Există deja

19. „Gazeta Transilvaniei", din 15/18 iulie, 29 iulie—11 august 1901; vezi și Paul Abrudan, **Voluntari transilvăneni în războiul pentru cucerirea independenței de stat a României din 1877—1878** (Profiluri), în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară", M.M.C. nr. 10, 1977, pp. 97—112.

https://biblioteca-digitala.ro

foarte mulţi partizani ai ideii de viitor privind constituirea României într-un imperiu dacic" — se spune în raport[20].

Ion Popescu devine unul din fondatorii locali ai Partidului Naţional Liberal, dar după cîţiva ani (1884), constată că în partid au intrat noi generaţii, „conduse de interese personale", noi omeni, pe care „nu-i preocupă publicul (...) decît de a-şi cîştiga situaţiuni avantajoase", nici „idealuri naţionale şi sincer liberale"[21].

La sfîrşitul secolului ajunge deputat în Parlamentul ţării. În această calitate are o poziţie înaintată, făcînd diferite propuneri de îmbunătăţire a proiectelor de legi puse în dezbatere. Astfel, face un amendament la proiectul de modificare a *Legii învăţămîntului primar*, prin care propune: „cărţile şi chiar veşmintele necesare elevilor săraci de la şcolile săteşti, să se cumpere de comuna respectivă"[22]. Printr-un alt amendament la proiectul de lege asupra învăţămîntului profesional propune ca să se adopte în cameră „metodul nostru unic şi sigur, eficace şi practic, pentru creşterea şi formarea în streinătate (de fapt în Transilvania n.n.), cu cea mai mare înlesnire, foarte ieftin şi în cel mai scurt timp — 8—10 ani —, a oricîte mii de meseriaşi şi mici industriaşi de toate specialităţile..."[23]. Proiectul nu a devenit lege.

Cunoscînd bine starea de înapoiere economică şi socială a ţărănimii moldovene, Ion Popescu este tentat să reflecteze şi asupra mijloacelor şi căilor prin care această situaţie ar putea fi ameliorată. Iniţiază chiar un proiect de lege cu privire la „Mijloacele practice pentru ridicarea ţărănimei", semnat de 81 deputaţi, dezbătut în cameră în 16 iunie 1899, dar fără rezultat favorabil.

Ion Popescu îşi începe argumentaţia arătînd că „Dacă este în ţară o stare de lucruri care merită atenţiunea şi consideraţiunea tuturor, spre a i se aduce îmbunătăţiri radicale, adevărate şi serioase, este starea morală şi materială, de tot şi fără seamăn înapoiată, a sătenilor noştri peste tot"[24]. Avea mare dreptate, dar calea pe care o indica, în primul rînd, era *cîştigarea ştiinţei*. „Totuşi, întîiul pas — scria Ion Popescu — este căutarea ştiinţei, după aceasta va veni şi căutarea mijloacelor"[25]. Apoi, în altă parte, „Trebuie cultură între ţărani, fără nici-o întîrziere. Trebuie să înveţe cum să-şi lucreze pămîntul cei ce au şi cei ce vor să aibă"[26]. În acest scop propune înfiinţarea de şcoli cu profil agricol în fiecare sat de la 100 contribuabili în sus, bazate pe cîte un model de *Economie domestică* (care va fi însăşi locuinţa învăţătorului), de *Economie rurală* (ţarina învăţătorului), şi de *Industrie casnică* (domiciliul elevilor şi familia învăţătorului). „Ele vor fi model de intuiţie zilnică şi de imitaţiune continuă pentru sătenii fiecărei localităţi (...), aşa cum e şcoala de aplicaţiune pe lîngă şcoala normală"[27].

20. Teodor Pavel, **Mişcarea românilor pentru unitate naţională şi diplomaţia Puterilor Centrale** (1878—1895), Ed. „Facla", Timişoara, 1979, pp. 163—165.
21. Pompeiu Ion Popescu, **Ibidem**, p. 27.
22. Idem, **ibidem**, p. 29.
23. Idem, **ibidem**, p. 30.
24. Ion Popescu, **Expunere de motive la Proiectul de lege menit a fi prezentat corpurilor legiuitoare din iniţiativa parlamentară despre „Mijloacele practice pentru ridicarea ţărănimei"**, Bucureşti, Tipografia „Corpului Didactic", C. Ispăşescu & G. Brătănescu, Strada Academiei, nr. 30, 1898, p. 3.
25. Idem, **ibidem**, p. 6.
26. Idem, **ibidem**, p. 7.
27. Idem, **ibidem**, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

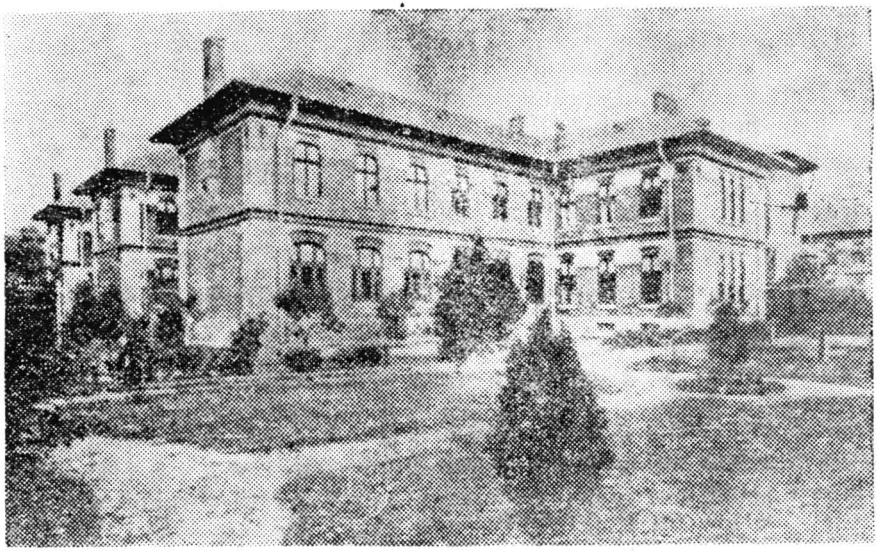

Noul edificiu al Şcolii normale din Bîrlad, distrus de fascişti în 1944

Bustul ridicat lui I. POPESCU în 1924

Centenarul Liceului pedagogic 1870—1970

https://biblioteca-digitala.ro

Propune de asemenea ținerea unor conferințe periodice pentru țărani, prezentarea unor cărți și reviste, organizarea unor excursii în Transilvania, pe care o vedea mai dezvoltată din punct de vedere economic și social, scoaterea unor noi publicații care să conțină sfaturi pedagogice, articole de economie domestică și rurală, de industrie casnică și economie politică, de literatură română, științe și arte, de instrucțiune civică și națională[28]. Se aduc și alte argumente în sensul ideilor susținute în proiectul de lege enunțat și, în fine, autorul lor concluzionează : „Numai atunci ei, asigurîndu-și pe această singură cale o bună stare materială, vor putea beneficia de celelalte condițiuni de cultură, spre a se ridica și la o bună stare morală, intelectuală, fizică și prin aceste la o stare de prosperitate peste tot"[29]. Este ușor de înțeles că în gîndirea politică și socială a deputatului bîrlădean își făcuseră loc ideile generoase ale iluminismului practic haretian[30].

Traversînd o epocă zbuciumată din istoria României moderne, chioreanul Ion Popescu din Coaș s-a dovedit a fi nu numai un mare dascăl și un bun patriot, dar și un mare vizionar, ideile și activitățile lui politice și profesionale, inclusiv cu privire la viitorul României, a viitoarei Dacii, integrîndu-se organic progresului economic și social al țării în plină desfășurare. De altfel, așa cum se remarcă în lucrarea intitulată *Centenarul Liceului pedagogic Bîrlad*, „multiplele funcții publice pe care le-a avut Ion Popescu sînt dovada unei munci desfășurate cu asiduitate de un om cu o extraordinară energie fizică și intelectuală, care și-a pus întreaga capacitate de muncă, dinamizată de devotament și pasiune, în slujba progresului social și cultural al neamului"[31].

Ideile lui Ion Popescu nu întotdeauna au fost pe placul mai marilor zilei. Ultimii ani ai vieții, sărac, uitat și părăsit de prieteni, și-i petrece în casa pe care i-au făcut-o cetățenii Bîrladului, dar cu gîndul nu de puține ori peste munți, la Chioarul lui drag, pe care mai dorea să-l revadă o dată. Moare însă pe neașteptate la 12 iulie 1901, fără să-și poată împlini ultima și poate cea mai arzătoare dorință. În anul 1924 i s-a ridicat, în fața Școlii normale, un bust de bronz, opera sculptorului Ion Dimitriu-Bîrlad.

Evocarea vieții și activității acestui brav soldat pe terenul fertil al învățămîntului românesc, al ridicării țărănimii la un grad de civilizație, constituie nu numai o obligație de conștiință, dar și un moment de adîncă cinstire și recunoștință pentru cel care, departe fiind de ai săi, din Ardeal, n-a uitat niciodată unde vine pe harta României Dealul Mesteacănului și vestita Cetate a Chioarului, leagănul copilăriei sale. Puntea pe care a întins-o peste înalții Carpați, între cele două provincii surori — Moldova, Transilvania — constituie un model de cald și înflăcărat patriotism.

28. Idem, **ibidem**, p. 29.
29. Idem, **ibidem**, p. 20.
30. Ion Orghidan, **Considerații privind tipologia structural-istorică a educației de masă**, „Revista de pedagogie", anul XXI, mai 1972, p. 97.
31. Mihai D. Miță, Dumitru D. Miță, Ștefan Cucoș, **Op. cit.**, p. 45.
32. Idem, **ibidem**, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

ION POPESCU OF COAS A FORERUNNER OF THE PEDAGOGICAL EDUCATION IN MOLDAVIA

(*SUMMARY*)

The author of the study points out, besides some biographical information, the fruitful activity of teacher Ion Popescu of Coaș (Maramureș) in the field of the pedagogical education at Bîrlad (Moldavia), in the second half the 19-th century. Besides the fact that he founds a normal school at Bîrlad in 1870, which he supports with the contribution of some citizens, within this form of teaching and instruction, he introduces new didactic and principles, which get legislated the next years and are extended at national level. It is about the obligatory character of teaching music, manual work, the pupils self-serving in the boarding-schools, the organizing of documentation trips, the wearing of the national costume in school, and so on.

The study also makes references at Ion Popescu's political activity, showing that he participates at the revolution of 1848 in Transilvania, at the independence war from 1877/78, also that he sides with the unionists in the perioud of the political struggles for Moldavia's union with Muntenia, in 1858/59.

For his fruitful activity on the ground of cultural and political life, he is awarded a lot of medals.

Though his entire activity, he created a lasting unity between all historical Romanian provinces.

https://biblioteca-digitala.ro

Ecoul Memorialului din 1882 în Maramureş

GRIGORE PLOEŞTEANU

Cucerirea independenţei de stat a României şi creşterea prestigiului internaţional al tînărului stat suveran au impulsionat lupta românilor împotriva regimului asupritor austro-ungar. Un eveniment remarcabil în viaţa politică a acestora îl va reprezenta crearea în anul 1881 a Partidului Naţional Român din Ungaria şi Transilvania. Conferinţa naţională de la Sibiu din 12—14 mai 1881, care a consfinţit unificarea mişcării naţionale a românilor din monarhia bicefală, a stabilit linia politică şi a adoptat Programul P.N.R. Comitetul electoral a fost totodată însărcinat *„să compună un memorandum explicativ în cauză şi ca să-i dea cea mai întinsă publicitate"*.

Memorialul, elaborat de George Bariţiu, va fi dat publicităţii în anul 1882, în împrejurările intensificării asupririi şi a creşterii tendinţelor de deznaţionalizare a românilor. O expresie elocventă a acestei politici a reprezentat-o proiectul de lege privitor la şcolile medii, prezentat la 6 octombrie 1881, de A. Trefort, Parlamentului din Budapesta. Proiectul, lezînd grav autonomia confesional-şcolară, a stîrnit protestul general al factorilor conducători şi al opiniei publice româneşti.[1] Cu deplin temei se aprecia că dispoziţiile sale urmăreau distrugerea „învăţămîntului naţional", „angajarea şcolilor în serviciul sistemului de deznaţionalizare"[2].

Politica promovată de oficialităţile guvernamentale era aplicată cu zel pe plan local, în comitate, unde oprimarea românilor cunoaşte forme diferite, de la reprezentarea cu totul disproporţională în aparatul administrativ, la încercările de a lovi în limba şi cultura românească, reazimul fiinţei naţionale. Edificatoare este în această privinţă şi situaţia din fostele comitate Maramureş şi Sătmar. Astfel, într-o corespondenţă publicată în ziarul *Observatorul* la începutul anului 1883 se informa că în comitatul Maramureş cei 60 000 de români nu au nici un jude la Tribunalul regesc, ci numai un cancelist şi cîţiva diurnişti, care figurau doar ca interpreţi la dezbateri. La comitat erau reprezentaţi de un fiscal, dr. I. Mihali, iar la Tribunalul

1. **Studiu introductiv**, la I. Chiorean, Gr. Ploeşteanu, **Documente privind mişcarea naţională din Transilvania (1881—1884)** (manuscris).
2. Arh. Stat. Braşov, **Fond. Eforia şcolilor ortodoxe române din Braşov**, nr. 311 1882, f. 1—6.

https://biblioteca-digitala.ro

orfanilor de un notar, Şt. Rednic. Nici-un funcţionar român nu exista la Judecătoria singulară. Aşadar, luînd în considerare şi pe vicecomite, „60 de mii de români în centru la comitat au 3 dregători români şi un vicar scos din comisiunea municipală"[3]. Populaţia majoritară, asuprită, avea parte de sărăcie şi neştiinţă. „Întuneric, urgie şi nefericire este partea imensei majorităţi a locuitorilor din comitatul Marmaţiei", se scria în *Observatorul*[4].

În comitatul Satu Mare, cu prilejul alegerilor din 1881, fostul deputat dietal Andrei Medan candidează fără succes în colegiile Şomcuta Mare şi Lăpuş[5]. De la Satu Mare se îndreaptă către George Barițiu plîngerile profesorului Vasile Lucaciu şi ale avocatului Simion P. Deseanu, care într-o scrisoare din 1 iulie 1882 menţionează „suferinţele noastre ce le îndurăm în acest comitat nefericit"[6]. Din paginile ziarului sibian *Observatorul* sîntem informaţi şi de încercările intreprinse pentru desfiinţarea şcolii confesionale româneşti din Şomcuta, cu pretextul „că acolo învaţă numai româneşte şi elevii nu se pot prepara deplin la cursul gimnazial"[7]. Pe această cale se urmărea de fapt înfiinţarea unei şcoli comunale, de stat, instrument propice deznaţionalizării elevilor români.

În aceste împrejurări nefavorabile, mişcarea de rezistenţă naţională şi de afirmare culturală a românilor maramureşeni, condusă de fruntaşii radicali — preoţi, avocaţi, învăţători —, grupaţi în organizaţiile locale ale Partidului Naţional Român, create în anul 1881[8], s-a intensificat şi dobîndit noi dimensiuni. S-au înmulţit totodată legăturile cu conducătorii românilor transilvăneni, care au exercitat o influenţă pozitivă, stimulatoare. Într-o corespondenţă trimisă din Seini ziarului *Observatorul* se afirma: „Ne-am deşteptat şi noi la viaţa conştiincioasă (conştientă n.n.) românească şi lucrăm după modestele noastre puteri la edificarea palatului măreţ, ce se numeşte civilizaţiune"[9]. La rîndul său, Ştefan Bilţ, protopopul Băii Mari, declara: „noi numai ca români voim să trăim în frăţietate cu ungurii"[10]. Apariţia *Memorialului* din 1882 va fi întîmpinată cu satisfacţie de către fruntaşii români, conducători ai mişcării politico-naţionale din Maramureş, care vor exprima deplina adeziune faţă de istoricul act şi solidaritatea românilor maramureşeni cu obiectivele Partidului Naţional Român.

Destinat în primul rînd opiniei publice, *Memorialul* făcea cunoscută

3. Corespondenţe particulare ale „Observatorului". **Diecesa Gherlei, comit. Maramureşului,** 8 ian. a.c. st. n., în **Observatorul**, VI, nr. 1 din 5/7 ianuarie 1883, pp. 3—4.
4. **Observatorul**, V, nr. 93 din 24/6 decembrie 1877, p. 369.
5. **Ibidem**, IV, nr. 58 din 18/30 iulie 1881, pp. 233—234.
6. Gr. Ploesteanu, **Vasile Lucaciu şi George Barițiu, sau continuitatea luptei pentru drepturi naţionale a românilor transilvăneni**, în „Studii şi comunicări", Satu Mare, 1975, p. 102.
7. Coresp. partic. ale „Observatorului". **Din comitatul Sătmar, 5 dec.**, în **Observatorul**, V, 1882, nr. 98 din 11/12 decembrie, p. 390.
8. Organizaţia P.N.R. din comitatul Satu Mare a fost creată la 13 aprilie 1881. Cu acelaşi prilej a fost ales comitetul central permanent format din Ioan Darabanth, protopop şi canonic onorar, ca preşedinte, Ioan Marcu şi George Marchiş, protopopi, vicepreşedinţi, Dimitrie Pop şi Ioan Pop, avocaţi, secretari. S-au ales, de asemenea, membrii celor 6 subcercuri electorale (Crasieu, Baia Mare, Mediesul Aurit, Careii Mari, Sătmar şi Şomcuta Mare). Coresp. partic ale „Observatorului", **Sătmar, 13 aprilie 1881**, în **Observatorul**, IV, 1881, nr. 30 din 11/23 aprilie, pp.119—120. În acelaşi an trebuie să se fi creat şi organizaţia locală din comitatul Maramureş al P.N.R., maramureşenii trimiţînd un număr de 6 delegaţi la Conferinţa din 12—14 mai 1881 de la Sibiu. **Telegramă. Sighetul Marmaţiei, 5 mai 1881**, în **Observatorul**, IV, 1881, nr. 34 din 27/5 mai 1881, p. 135.
9. Coresp. partic. ale „Observatorului". **Seini, 23 nov. 1882**, în **Observatorul**, V, 1882, nr. 92 din 20/2 decembrie, p. 368.
10. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

situația insuportabilă a românilor transilvăneni, cauzele reale pentru care aceștia nu puteau fi mulțumiți cu situația și „sistema" existentă, cu tratamentul prea vitreg sub care gemeau și suspinau[11]. După cum se preciza chiar în preambulul acestui act public de acuzare a regimului dualist asupritor, „scopul adevărat al dualismului austro-ungar este asigurarea hegemoniei elementului german dincolo și a elementului maghiar dincoace de Leitha. Deși ambele aceste elemente se află în țările poliglote ale monarhiei în minoritate notorie, totuși reprezentanții lor cu ocaziunea încheierii acelui pact nefericit au crezut că vor fi în stare să-și ajungă acel scop mai pe sigur prin disoluțiunea în atomi a tuturor naționalităților negermane și nemaghiare, prin exterminarea limbii, a caracterului și a oricărei urme etnografice, totodată prin consolidarea, posibila înavuțire și înmulțire a elementului german în așa numitele provincii ereditare sau cisleitane, iar a celui maghiar în așa zisele provincii ale coroanei ungurești"[12]. Referindu-se la suferințele și persecuțiile cărora era supus poporul român, cel mai oprimat din monarhie, *Memorialul* declara că românii erau hotărîți „odată pentru totdeauna" să nu renunțe „cu nici un preț din lume la limba și naționalitatea lor", precum nici la vreun drept național și politic care li se cuvenea. Pentru poporul român, de origine latină și autohton în Transilvania, care număra aproape trei milioane, „egalitatea de drepturi și egala îndreptățire" era doar „o ficțiune". Calea parlamentară îi era închisă, lipseau drepturile și legislația cu privire la reuniuni și adunări publice, dreptul de petiționare și libertatea presei. Responsabile pentru politica de oprimare erau cercurile guvernante și nu poporul maghiar, care el însuși constituia obiectul discriminării din partea claselor privilegiate[13].

Se făceau apoi referiri la Conferința națională de la Sibiu din 12—14 mai 1881, la linia politică preconizată, rezistența pasivă față de alegeri în Transilvania și activism pentru românii din părțile de vest —, erau prezentate rezoluția și programul adoptat de P.N.R. O atenție deosebită s-a acordat justificării primului punct din program, care prevedea „recîștigarea autonomiei" Transilvaniei. Avînd ca suport date istorice și statistice, acte de stat, memorialul releva și justifica autonomia, independența de Ungaria și integritatea Marelui Principat. Proclamarea ca urmare a încheierii acordului dualist austro-ungar — în 1867 — a „uniunii-fuziuni" era apreciată ca un atentat public, consfințit prin lege și îndreptat împotriva „dreptului de existență și dezvoltare națională a românilor", lupta acestora împotriva „uniunii" fiind deci „*cea mai naturală și justă*, luptă pentru existență, la care prin urmare a renunța înseamnă a *renunța la viață, la existență*"[14]. În continuare, se dovedeau, pe baza documentelor, vechimea și drepturile națiunii române din Transilvania și Ungaria, drepturi răpite ulterior. Românii, cei mai vechi și cei mai numeroși locuitori ai țării, au avut districte,

11. **Memorial compus și publicat din însărcinarea conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibiu în zilele din 12, 13 și 14 mai st. n. 1881. Prin comitetul său esmis cu acea ocaziune.** Sibiu, 1882, p. 3. Vezi și V. Netea, **George Barițiu, Viața și activitatea sa**, Ed. științifică, București, 1966, pp. 271—274; L. Maior, **Le Mémorial de 1882 et son écho en Europe**, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1969, nr. 2, pp. 283—295.
12. **Memorial**..., pp. 4—5.
13. **Ibidem**, p. 7.
14. **Ibidem**, p. 38.

https://biblioteca-digitala.ro

voievozi şi cnezi proprii, chiar unii voievozi şi vicevoievozi ai Transilvaniei au fost de origine română.

Cea de a doua revendicare din programul Partidului Naţional Român privea legiferarea utilizării limbii române „în toate ţinuturile locuite de români, atît în administraţiune cît şi în justiţie", considerată o „chestiune de viaţă şi de moarte" pentru toţi românii din Austro-Ungaria. Limba română era vorbită de zece milioane de oameni de aceeaşi origine, constituia limba majorităţii locuitorilor din Transilvania, Banat, Bucovina, şi din cîteva comitate din vest, fiind totodată înţeleasă şi vorbită de cei mai mulţi compatrioţi de altă naţionalitate. Românii, se afirma în *Memorial*, „nu vor renunţa niciodată" la dreptul de a se cultiva în limba naţională, iar prin revendicarea lor nu pretindeau decît recunoaşterea şi realizarea unui drept „recunoscut altor popoare din Europa civilizată"[15].

Memorialul mai făcea referiri, argumentate, la celelalte postulate ale naţiunii române cuprinse în programul adoptat de Conferinţa naţională din 1881 : alegerea şi numirea în ţinuturile locuite de români de funcţionari care cunoşteau limba acestora, revizuirea radicală a legii electorale, cea existentă fiind discriminatoare şi asupritoare, prin censul mai ridicat stabilit pentru Transilvania (de 2, 3 sau chiar de 10 ori mai mare ca în Ungaria), îndepărtîndu-i pe români de la viaţa electorală, respectarea autonomiei cofesional-şcolare etc.

În *Memorial* sînt evocate momente de seamă ale luptei naţiunii române pentru drepturile sale şi sînt reproduse revendicările formulate în *Supplex libellus Valachorum* (1791) şi în cadrul adunării naţionale de la Blaj din 15—17 mai 1848 etc.

Acordînd atenţie problematicii social-economice, situaţiei ţărănimii, documentul supune unei critici aspre legiuirile agrare nedrepte şi modul în care ele au fost aplicate în Transilvania[16].

Ca o concluzie, se afirma că naţiunea română „niciodată şi în nici o împrejurare" nu se va putea împăca „cu sistema existentă şi va insista cu perseverenţă" pentru realizarea programului adoptat în 1881.[17] Cîteva documente, acte publice vechi şi noi, legi, reunite în anexă („Apendice"), probau veridicitatea afirmaţiilor din *Memorial*.

Prin cuprinsul şi prin orientarea sa documentul politic din 1882 a subminat sistemul dualist austro-ungar şi a prefaţat totodată *Memorandul* din 1892[18]. Tipărit în limba română în 2.000 de exemplare, în limba maghiară în 700 de exemplare, în limba germană în 600 de exemplare şi în limba franceză în 750 de exemplare[19], *Memorialul* a cunoscut o largă răspîndire în rîndurile românilor şi în Europa.

Surprinse şi iritate în mod deosebit, cercurile oficiale din Budapesta au căutat numaidecît să spargă unitatea mişcării naţionale româneşti, apelînd în acest scop şi la mitropolitul Miron Romanul. În acelaşi timp, încă înainte

15. **Ibidem**, p. 70.
16. **Ibidem**., pp. 104—106.
17. **Ibidem**, p. 107.
18. St. Pascu, **Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia**, Cluj, 1968, p. 147.
19. V. Netea, **Istoria Memorandului**, Bucureşti, 1974, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

ca documentul să fi fost difuzat și cunoscut în Maramureș, oficialitățile au trecut la organizarea unei adunări în Sighetul Marmației, pentru a demonstra că el nu reprezintă vederile tuturor românilor și cu scopul de a paraliza „efectul memorandului"în monarhie și în străinătate. După cum se afirmă însă în presa vremii și cum rezultă și din corespondența contemporanilor,[20] această adunare a fost pregătită pe coridoarele Parlamentului din Budapesta, cu organizarea ei fiind însărcinat deputatul Gavril Várady, care se folosește pentru atingerea țelului de vicecomitele de origine român Ladislau (Vasile) Mihalka[21]. Inițiativa adunării a aparținut regimului, a fost convocată de către vicecomite prin organele de stat — solgăbirăi, primari și notari —, iar scopul ei a fost tăinuit, afirmîndu-se că s-ar urmări constituirea unei fundații pentru ajutorarea studenților și elevilor merituoși.[22] La adunare — era informat G. Barițiu de către un corespondent din Maramureș —, au fost „provocați și siliți a lua parte toți juzii procesuali, notarii și juzii comunali... dregători comunali, partea cea mai mare boiernași"[23]. Acestea sînt deci împrejurările în care s-a întrunit adunarea din 21 noiembrie 1882 în casa comitelui din Sighetul Marmației. Ea s-a desfășurat în limba maghiară și au luat cuvîntul doar vicecomitele V. Mihalka și pretorul Vincze Gyula, funcționari de stat, de orientare guvernamentală.[24] După ce s-a decis înființarea fondului de ajutorare a studenților români, limitîndu-se și condiționîndu-se însă acordarea ajutorului de progresul „deosebit" în însușirea limbii oficiale, pretorul a prezentat un proiect de rezoluție prin care era condamnat memorialul din Sibiu, „pentru federalism" la care năzuiește prin principiile sale, care atacă „ideea de stat maghiar", pentru „lupta fără scop intenționată" prin acest act, se exprima atașamentul față de baza dreptului public maghiar și datoria de a se „jertfi toate puterile spre consolidarea internă și întărirea vieții de stat". În același sens a vorbit și vicecomitele, pledînd împotriva *Memorialului*, după care s-a trecut la subscrierea unei rezoluții[25].

Trebuie remarcat însă mai întîi faptul că adunarea, la care se pare că au participat persoane de diferite naționalități, era din punctul de vedere al românilor ilegală, deoarece atitudinea acestora fusese deja exprimată, în favoarea întocmirii unui memorial, prin votul delegaților maramureșeni la conferința din 12—14 mai 1881 de la Sibiu.[26] Apoi, după cum se precizează în presa vremii, la această adunare n-au participat toți preoții și docenții români. Cei șase preoți care au luat totuși parte la adunare și anume V. Jody, T. Bud, V. Pavel, V. Pop, I. Ivașco și I. T. Fane, au făcut-o — cel puțin unii dintre ei — doar cu scopul de a-și exprima dezacordul față de autorități.[27] Mai trebuie luat în considerare și faptul că — potrivit afirmației unui corespondent maramureșan al ziarului redactat de Barițiu —, nici zece dintre

20. Al. Roman, Către G. Barițiu, Pesta, 6 noiembrie 1882, în **George Barițiu și contemporanii săi**, vol. II, București, Ed. Minerva, 1975, pp. 248—249.
21. **Pronunciamentul din Marmația**. Budapesta, 22 noiembrie 1882, în **Telegraful român**, XXX, nr. 133 din 12/25 noiembrie 1882, pp. 530—531.
22. P. R(otariu), **Demonstrațiune contra Memorialului**, Timișoara, în 30 noiembrie n., în **Luminătorul**, III, nr. 93 din 20 noiembrie (2 decembrie) 1882.
23. **Prea stimate D-le Red.** I, în **Observatorul**, V, nr. 91 din 17/29 noiembrie 1082, p. 361.
24. P. R(otariu), **Demonstrațiune contra Memorialului**, în **Luminătorul, nr. cit.**
25. **Telegraful român**, XXX, nr. 133 din 13/25 noiembrie 1882, p. 530.
26. Vezi **Observatorul**, IV, nr. 43 din 27/8 iunie 1881, pp. 172—173.
27. **Comedia politică de la Maramureș**, în **Observatorul**, V, nr. 90 din 13/25 noiembrie 1882, p. 358.

https://biblioteca-digitala.ro

participanţi nu cunoşteau în momentul desfăşurării adunării cuprinsul *Memorialului*.[28] Iată numeroase considerente pentru care întrunirea din 21 noiembrie 1882 din Sighetul Marmaţiei a fost apreciată în paginile presei româneşti — în *Observatorul*, *Luminătorul*, *Telegraful român* etc. —, o „comedie" sau „farsă" politică. Aşa au apreciat-o chiar şi unele periodice maghiare. Într-un articol de fond din ziarul *Szabadsàg* din Oradea (numărul din 30 noiembrie 1882) se scria : „Mă mir cum presa ... a primit cu atîta bucurie declaraţiunea „patriotică" ... din Maramureş şi cum poate să o declare de o manifestaţiune mai însemnată politică, pe cînd în realitate întreaga declaraţie solgăbirăiască a lui Vincz Gyula miroase aşa de mult a oficiozitate, încît pierde toată însemnătatea politică. Fericirea şi libertatea aceea mare, despre care vorbeşte ea, degeaba o căutăm pe teritoriul ungar".[29] Ceva mai tîrziu, Holosy Istvàn va afirma în ziarul *Közérdek* din Sighetul Marmaţiei, „că toată afacerea cu anatemizarea Memorandului din Sibiu a fost numai o comedia vană (...)"[30].

Atitudinea şi sentimentele adevărate ale românilor maramureşeni faţă de *Memorialul* din 1882, de adeziune deplină la ideile pe care le cuprindea, de solidaritate cu autorul istoricului document, şi-au găsit o elocventă exprimare în largul ecou şi răspîndire pe care acesta a cunoscut-o în Maramureş, în adresa şi corespondenţele de adeziune trimise din aceste părţi lui G. Bariţiu, în sprijinul moral pe care l-au acordat din toată inima remarcabilului om politic transilvănean într-un moment în care era atacat de către Vincenţiu Babeş şi de ziarul *Luminătorul* pentru intransigenţa *Memorialului*,[31] în demascarea în presă a farsei organizate de oficialităţi în Sighetul Marmaţiei.

Astfel, într-o scrisoare adresată din Băseşti la 3 noiembrie 1882, George Pop, după ce îl informa pe Bariţiu că a citit „blăstămatul pamflet" din *Luminătorul*, scria că îi împărtăşeşte pe deplin durerea, adăugînd următoarele rînduri încurajatoare şi de îndemn la continuarea luptei politice de către veteranul cărturar şi om politic : „Pentru că unu sau doi mizerabili de profesiune te înşelară în modul cel mai infernal noi şi naţiunea nu-ţi permitem — pardonează expresiunea asta — a ne părăsi. D-Ta ai fost cu trup şi suflet toată viaţa al nostru şi debue (trebuie — n.n.) să fi pînă în veci (...). Fiii adevăraţi ai naţiunii şi prin dînşii naţiunea întreagă va afla calea şi modul de a-ţi da satisfacţiunea necesară prin care vom pune pumnu în gura celor mizerabili. Aşa este convincţiunea mea şi sum sigur că a tuturor celor buni şi adevăraţi fii ai naţiunei".[32] În aceeaşi epistolă George Pop informa pe destinatar că se înţelesese cu G. Marchiş şi Iosif Vulcan să strîngă — cu prilejul sinodului diecezan care avea loc la Oradea —, „colecte pentru Memorialul nostru". Totodată îşi exprima dorinţa ca Bariţiu să-i expedieze — în cazul în care încă nu a făcut-o —, cel puţin 50 de exemplare din *Memorial* lui I. Vulcan, pentru a fi împărţite preoţilor şi protopopilor din întreaga dieceză, iar lui 50 de exemplare, solicitate anterior.

28. **Observatorul**, V, nr. 91 din 17/29 noiembrie 1882, p. 361.
20. P. R(otariu), **Un corb alb**, Timişoara, în 4 decembrie n., în **Luminătorul**, III, nr. 94 din 24 noiembrie (6 decembrie) 1882.
30. **Ştiri dorite din Maramureş**, în **Observatorul**, VI, nr. 69 din 2/12 septembrie 1883,, p. 378.
31. Vezi **Luminătorul**, III, nr. 82 din 12/24 octombrie 1882.
32. Bibl. Academiei R.S. România, **Ms. rom. 1010**, f. 143.

https://biblioteca-digitala.ro

Deosebit de grăitoare este *Adresa de încredere a românilor din părțile sătmărene pentru redigerea memorialului comitetului esmis de conferința generală a românilor din Transilvania și Ungaria ținută în Sibiu* trimisă din Satu Mare la 20 noiembrie 1882 lui George Bariţiu, adresă semnată de 13 fruntași politici maramureșeni între care : Simoin P. Deseanu, avocat în Satu Mare, Ștefan Bilț, protopopul districtului Baia Mare, Iosif Pop Mihail Lucaciu și dr. Vasile Lucaciu, George Marchiș și Ioan Marchiș.[33] După cum subliniază înșiși semnatari, actul reprezintă „*o adresă de încredere*, pentru principiile exprese și documentele registrate în Memorialul ajuns deja în mîinile noastre", pe care îl recunoșteau „ca culminarea fatigiilor anteluptătoare pe terenul drepturilor noastre publice naționale românești". Adeziunea lor la principiile expuse în *Memorial* era deplină : „Principiile dezvoltate în acest memorial, cu franchețe le declarăm fără rezervă de ale noastre proprii. Prin urmare toate încercările îndreptate spre slăbirea adevărului purtat în cuprinsul acestui operat, le dezavuăm ca perfide și nenaturale. Afirmațiunile colportate de inimicii cauzei noastre, că acest memorial nu ar fi efluxul dorinței și nu ar fi voința întregului popor românesc din Transilvania și Ungaria le declarăm ca maliţioase și absurde".[34] Jurîndu-i „fidelitate de principii", asemenea lui George Pop de Băsești, îl rugau pe Bariţiu să stea pe mai departe în fruntea luptătorilor pentru *limbă, naționalitate și existență*, cu fermitatea care îi era înnăscută. G. Bariţiu a luat act cu satisfacție de această declarație, publicînd-o fragmentar în *Observatorul*[35].

Peste numai trei zile, la 23 noiembrie 1882 i se adresa din Satu Mare omului politic transilvănean protopopul Ioan Marcu. Scrisoarea lui constituia o nouă dovadă de atașament față de *Memorial*, „acest op unic și nepreţiabil (de nepreţuit — n.n.)", față de Bariţiu și ideile acestuia și totodată de condamnare a atitudinii lui Vincențiu Babeș. Cărturarul sătmărean scria : „cînd mi-a venit exemplarul, ce a-ți binevoit a-mi trimite și pentru care vă mulțămesc din anima și v-am văzut pe adresă scrisoarea, m-am bucurat, văzînd că dorul mi s-a plinit. În toate sum de ideile Domniei Voastre și cînd am perles opul, mi-a venit aminte versul cu fulgerul frînt din nori și aruncat în tătărime (. . .)"[36]. După ce arată efectul *Memorialului* asupra presei maghiare și îl încurajează pe Bariţiu să continue activitatea politică, I. Marcu susține necesitatea de a se da un răspuns foilor străine care atacau actul din 1882 ; aceasta impunea solidaritatea „că unul singur nu poate face pentru toți". Scrisoarea este importantă și pentru faptul că ne oferă informații cu privire la difuzarea memorialului în Satu Mare și, desigur, în împrejurimi. Astfel, Bariţiu era informat că pînă în acel moment s-au vîndut 42 de exemplare. Corespondentul său mai cerea trei exemplare din ediția maghiară, destinate celor care nu cunoșteau limba română (i-au fost trimise 4 exemplare la 27 noiembrie 1882)[37]. În încheierea epistolei, I. Marcu reafirma : „cei buni sunt cu Domnia Voastră, și alții, oricum și-ar căsca

33. **Ibidem, Ms. rom. 998**, f. 96—97.
34. **Ibidem.**
35. **Gărgăunii naționali**, în **Observatorul**, V, nr. 100 din 18/30 decembrie 1882, p. 397.
36. Bibl. Academiei R.S. România, **Ms. rom. 998**, f. 98.
37. **Ibidem**, f. 99.

https://biblioteca-digitala.ro

fălcile, sunt numai de dispreț, necum să poată seduce opiniunea publică". Revenind într-o scrisoare din 4 februarie 1883, Ioan Marcu își exprima dezacordul față de critica din *Luminătorul*, la adresa Memorialului, pe care n-o considera ca fiind scrisă „de bărbat", „ci numai de pendene prunciască"[38].

Unul din cei mai zeloși răspînditori ai *Memorialului* în Satu Mare și în ținutul înconjurător era Vasile Lucaciu, semnatar — așa cum am menționat —, al adresei din 20 noiembrie 1882. La 24 noiembrie 1882 profesorul îl informa pe Barițiu că pînă la acea dată vînduse 50 de exemplare, fără a primi însă de la toți prețul lor[39].

Un alt maramureșean, sprijinitor al P.N.R., care difuza memoriale a fost George Marchiș, pe atunci arhidiacon în orașul Carei (aparținea de comitatul Satu Mare). Într-o scrisoare pe care i-a adresat-o la 25 noiembrie 1882 lui G. Barițiu, el solicita un exemplar în limba maghiară ; exemplare românești avea de la Beiuș și în eventualitatea că ar mai fi fost necesare și altele, urmau a fi comandate[40].

La sfîrșitul anului 1882 prima ediție a *Memorialului* se epuizase, așa că s-a trecut la tipărirea celei de a doua ediții, a cărei apariție era anunțată la 10 februarie 1883 de *Observatorul*[41]. Solicitarea lui în părțile maramureșene trebuie să fi fost în continuare mare, de vreme ce, după cum aflăm dintr-o scrisoare din 15 martie 1883 a lui Vasile Lucaciu către George Barițiu, tînărul om politic îi ceruse editorului Krafft să-i mai trimită zece exemplare din ediția a II-a românească și trei exemplare din ediția în limba maghiară[42]. Un alt exemplar a fost trimis direct de la București pe adresa *Societății de lectură a românilor din Maramureș*, care-și avea sediul în Sighetu Marmației[43]. În sfîrșit, *Memoriale* mai puteau fi comandate și cumpărate direct de la librăriile din Sighetu Marmației și Satu Mare[44].

Din informațiile prezentate, rezultă că românii din Maramureș, din părțile de nord-vest ale Transilvaniei au manifestat un viu interes față de *Memorialul* din 1882, act politic important, „nemuritor" — după expresia lui V. Lucaciu —, în care era „depusă" „istoria filosofică a națiunii noastre". Larga lui răspîndire în părțile de nord-vest ale Transilvaniei, ca și corespondența fruntașilor politici maramureșeni cu G. Barițiu, dovedește aderența maramureșenilor la ideile cuprinse în el, deci la lupta împotriva asupririi naționale și sociale promovată de regimul dualist austro-ungar instaurat în 1867, a cărui legalitate era contestată. În același timp, *Memorialul* a contribuit la fortificarea conștiinței naționale și la activizarea luptei românilor maramureșeni, luptă în care se impune tot mai mult, ca o personalitate de prim rang, viitorul memorandist Vasile Lucaciu.

38. **Ibidem.**
39. **Ibidem, Ms. rom. 996,** f. 246.
40. **Ibidem, Ms. rom. 1010,** f. 171.
41. **Observatorul,** VI, nr. 8 din 29/10 februarie 1883, p. 32.
42. Bibl. Academiei R.S. România, **Ms. rom. 996,** f. 246.
43. G. Suciu, Oct. Rotaru, **Cu privire la ediția franceză a Memorialului din 1882,** în „Revista Arhivelor", XLVII, vol. XXXIII, nr. I, 1971, p. 4.
44. **Bibliografie,** în **Observatorul,** VI, nr. 91 din 16/28 noiembrie 1883, p. 468.

https://biblioteca-digitala.ro

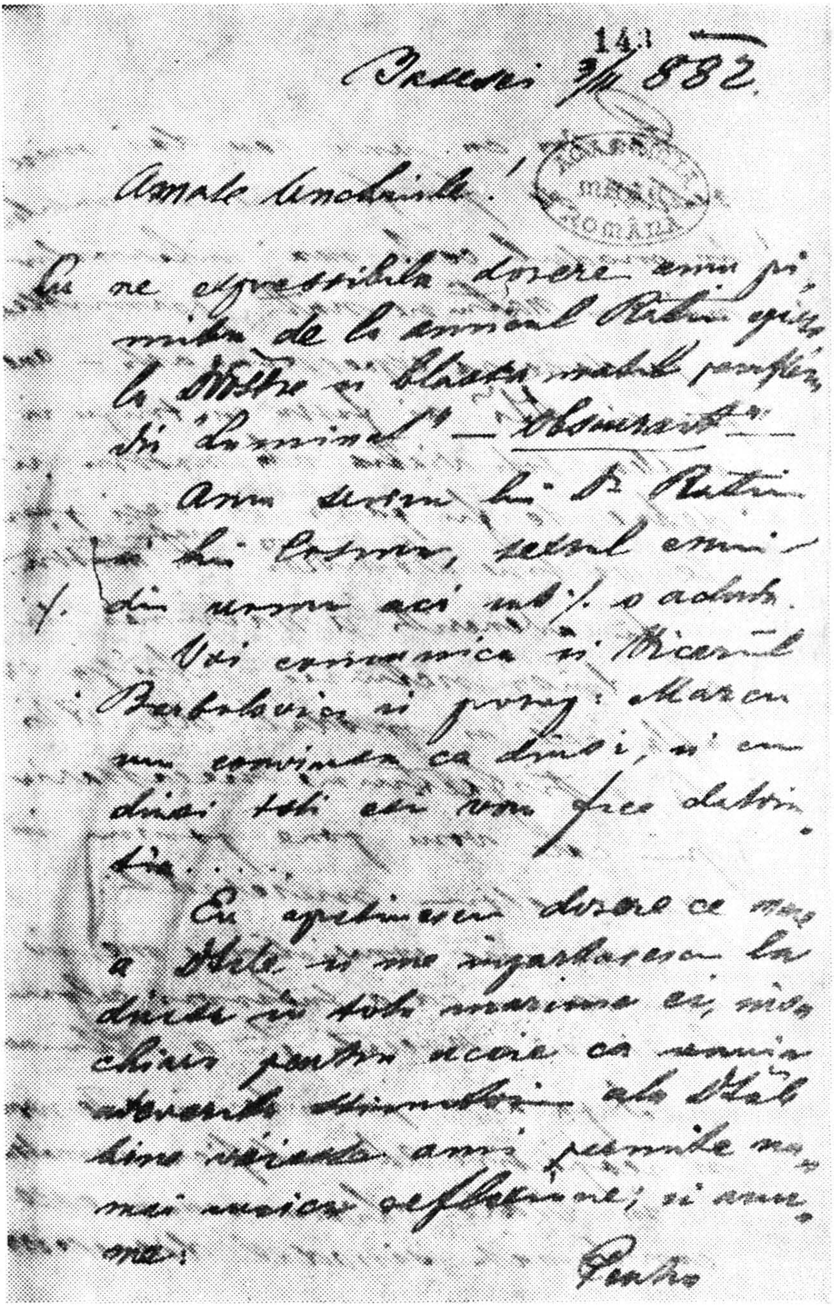

14:1

Paris 3/14 882.

Amate [illegible]!

Cu ne espresibila durere am primit de la amicul [illegible] la [illegible] și [illegible] din [illegible] — [illegible] —

Am scris lui D. [illegible] lui [illegible], [illegible] din urma acci [illegible] o adauh.

Voi comunica și [illegible] Barbolovici și prony: Marcu [illegible] ca dinsii, și ca dinsii toti [illegible] vom face datoria . . . .

Eu [illegible] durere ce mi a [illegible] și mi [illegible] la [illegible] in tote [illegible] ea, mai chiar pentru aceia ca [illegible] ale [illegible] am permite mai [illegible] reflexiune; și am [illegible]

Pentru

https://biblioteca-digitala.ro

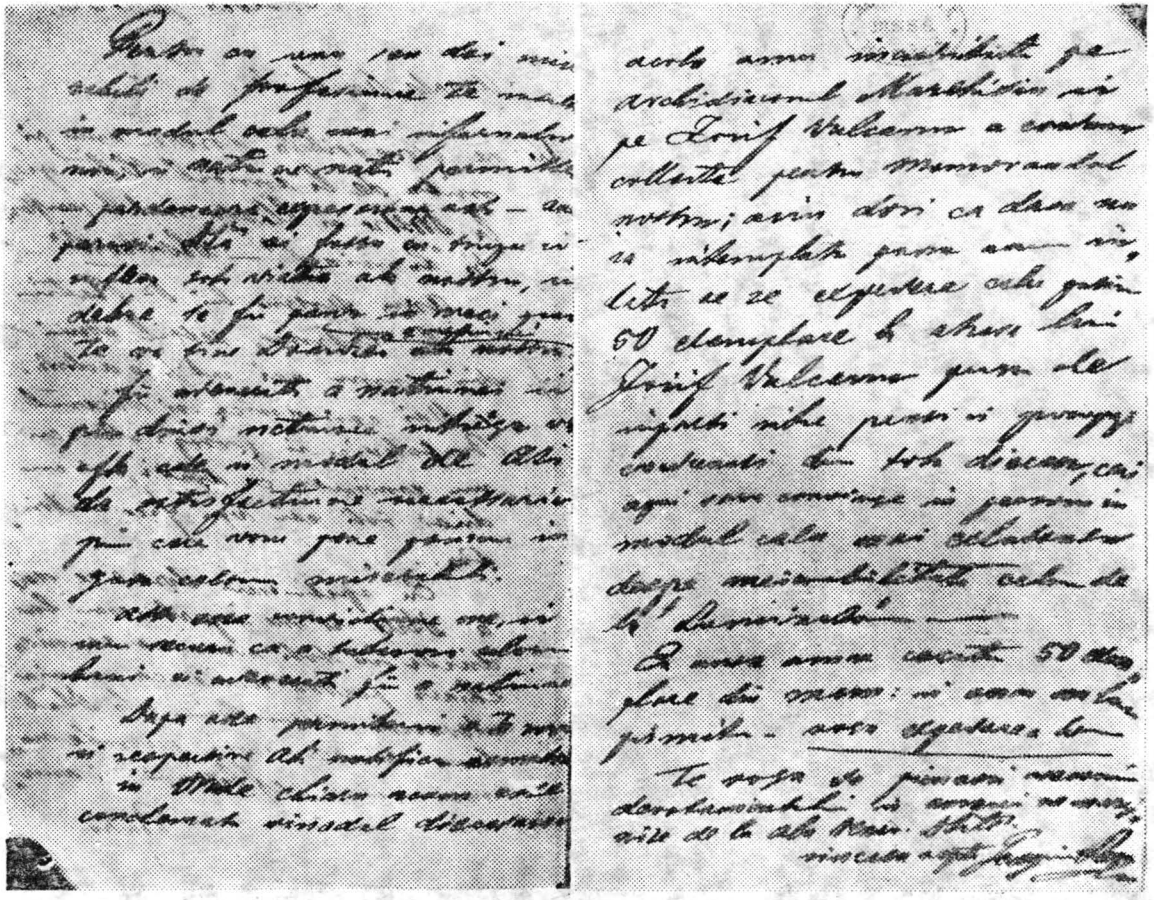

Fig. 1—2 Scrisoarea lui George Pop de Băseşti către George Bariţiu, Băseşti 3 nov. 1882 (Biblioteca Academiei R.S.R., Ms. rom. 1010, f. 143—144)

https://biblioteca-digitala.ro

Anexe

Băseşti, 3/11 1882

I

Amate unchiule !

Cu ne expresibilă durere am primit de la amicul Raţiu epistola D-voastre şi blăstămatul pamflet din „Luminat(orul)“ — Obscurant.

Am scris lui Dr. Raţiu şi lui Cosma, textul (...) (din urmă aci sub) o aclud.

Voi comunica Vicarul(ui) Barbulovici şi protop(opului) Marcu ; sum convins că dînşii toţi îşi vor face datorinţa...

Eu apreţuiesc durerea cea mare a D-tale şi mă împărtăşesc la dînsa în toată mărimea ei, însă chiar pentru aceia ca unuia adeverit stimătoriu al D-tale bine voieşte a-mi permite numai mica reflexiune ; şi anume :

Pentru că unu sau doi mizerabili de profesiune te înşelară în modul cel mai infernal, noi şi naţiunea nu-ţi permitem — pardonează expresiunea asta — a ne părăsi. D-ta ai fost cu trup şi suflet toată viaţa al nostru, şi debue să fi pînă în veci, pînă te va ţine Dumnezeu al nostru, a nostru vei [fi].

Fiii adevăraţi a naţiunei şi prin dînşii naţiunea întreagă va afla calea şi modul de a-ţi da satisfacţiunea necesară, prin care vom pune pumnu în gura celor mizerabili.

Asta este convicţiunea mea, şi sum sigur că a tuturor celor buni şi adevăraţi fii a naţiunei.

După asta, permite-mi a te ruga şi respectiv a-ţi notifica următoarele : în Oradea chiar acum este conchemat sinodul diecesan ; acolo am încredinţat pe arhidiaconul Marchis şi pe Iosif Vulcan a esaduna colecte pentru Memorandul nostru ; a-şi dori ca, dacă nu s-a întîmplat pînă acum, îndată să se expedeze cel puţin 50 exemplare la adresa lui Iosif Vulcan, pentru a le împărţi între preoţi şi protopopi credincioşi din toată diecesa ; căci s-ar convinge în persoană, în modul cel mai eclatant, despre mizerabilitatea celor de la „Luminătorul“.

Eu însă am cerut 50 exemplare din Mem(orial), şi încă nu le-am primit — rog expedarea lor.

Te rog să primeşti asigurarea devotamentului şi amoarei nemărginite de la al vener. D-tale

sincer nepot

Georgiu Pop

(Bibl. Academiei R. S. România, *Ms. rom. 1010, f. 143*).

https://biblioteca-digitala.ro

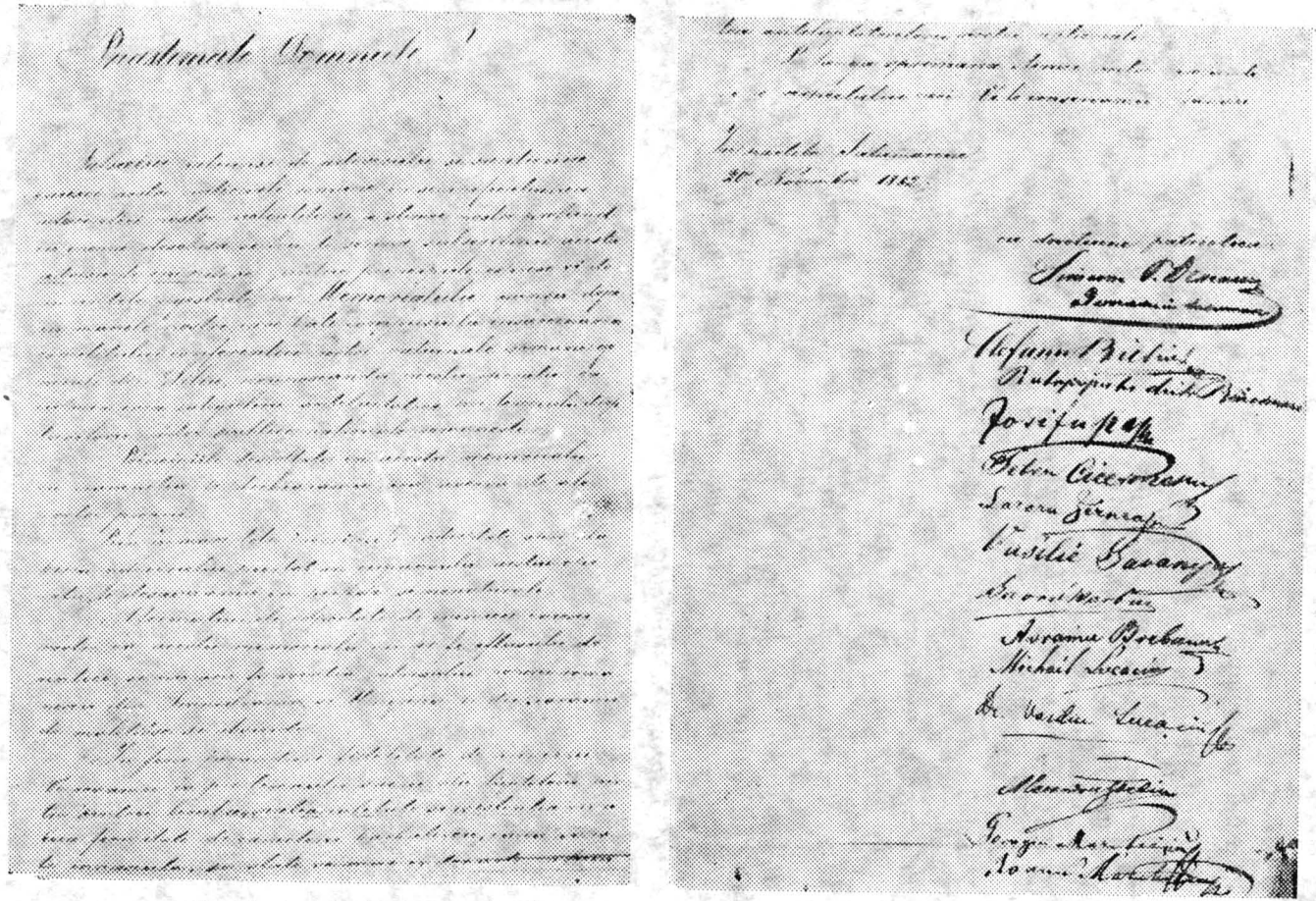

Fig. 3—4 Adresă de încredere (Biblioteca Academiei R.S.R., Ms. rom. 998, f. 96—97)

https://biblioteca-digitala.ro

II

Preastimate Domnule !

Subscrișii, pătrunși de adevărul și sînțenia cauzei noastre naționale romîne în semnificațiunea aderenței noastre neclintite și a stimei noastre profunde cu inima deschisă și frunte serină subscriem această adresă de încredere *pentru principiile exprese și documentele registrate în* Memorialul *ajuns deja în mîinile noastre, care l-ați compus la însărcinarea comitetului conferinței noastre naționale române generale din Sibiu, recunoscînd acest operat, ca culminarea fatigiilor anteluptătoare pe terenul drepturilor noastre publice naționale românești.*

Principiile dezvoltate în acest memorial, cu francheță le declarăm fără rezervă de ale noastre proprii.

Prin urmare toate încercările îndreptate spre slăbirea adevărului purtat în cuprinsul acestui operat, le dezavuăm ca perfide și nenaturale.

Afirmațiunile colportate de inimicii cauzei noastre, că acest memorial nu ar fi efluxul dorinței, și nu ar fi voința întregului popor românesc din Transilvania și Ungaria le declarăm de maliționse și absurde.

În fine, jurîndu-vă fidelitate de principii, Vă rugăm, ca pe terenul sacru al luptelor noastre pentru limbă, naționalitate *și* existență *cu acea fermitate de caracter bărbătesc, care vă este înnăscută, să stați și mai îndeparte în frun (f. 96 v.)tea anteluptătorilor noștri naționali.*

Pe lîgă sprimarea stimei noastre profunde și a respectului care Vi-l conservăm, fiind cu devoțiune patriotică.

În părțile Satumarene
20 noiembrie 1882.

Simeon P. Desseanu
advocat în Satu Mare.
Ștefan Bilțiu
protopopul distr. Baia Mare
Iosif Pop
Petru Ciceronescu
Lazăr Jernea
Vasile Savanyu
Gavril Barbu
Avram Breban
Michail Lucaciu
Dr. Vasiliu Lucaciu
Alexandru Stețiu
Georgiu Marchiș
Ioan Marchiș.

(*Preastimatului Domn George Barițiu în Sibiu, Adresa de încredere a românilor din părțile Satumarene pentru redigerea memorialului comitetului esmis de conferința generală a românilor din Transilvania și Ungaria ținută în Sibiu*).

(Biblioteca Academiei R.S. România, *Ms. rom. 998*, f. 96—97).

https://biblioteca-digitala.ro

DAS ECHO DES MEMORIALS VON 1882 IN MARAMUREŞ

(*ZUSAMMENFASSUNG*)

Das Memorial *von 1882 verfasst in dem Auftrag der rumänischen National-konferenz, die in Sibiu zwischen 12.—14. Mai 1881 tagte, von George Bariţiu, konstituirte ein ausführliche Schriftstück an erste Reihe für die Öffentlichkeit Europas, über die unerträgliche Lage, in der Rumänen aus der österreichisch-ungarischen Monarchie sich befanden, und des Rechtes des Programms der Rumänischen Nationalpartei.*

Diese Programm verlangte die Zurückerstattung der Autonomie des Grossfürstentums Siebenbürgen, das Recht der Benützung der rumänische Sprache in alle von Rumänen bewohnte Gebiete, so in der Verwaltung, wie in der Justiz, die Nennung in diesen Gebieten den Beamte die die rumänische Sprache verstehen, die gründliche Revision des Wahlgesetzes etc.

Das Memorial *war gegen die dualistische Struktur der Reiches ausgerichtet.*

Versuchend die Einheit der rumänischen nationalen Bewegung zu spalten, die amtliche Kreise aus Budapest haben eine Versammlung am 21. November 1882 in Sighetul Marmaţiei veranstaltet, in welchem eine Resolution, die das Memorial *verurteilte, angenohmen wurde.*

In Wahrheit, wie es von den villen zeitgenosischen Erzeugnisse hervorkammdurch Korrespondenz wie auch durch die zeitgenosische Presse-die Versammlung war eine politische „Komödie", eine Farce.

Benützend die unveröfentliche Korrespondenz von George Bariţiu, die sich in dem Handschriftenfond der Bibliothek der Rumänischen Sozialistische Republik aus Bukarest befindet, der Verfasser stellt das grosse Echo und die Ausbreitung des Memorials *in Maramures vor. Die Briefe von George Pop de Băseşti, Ioan Marcu, Vasile Lucaciu, George Marchiş aus den Jahren 1882—1883, wie auch die* Vertrauensadresse der Rumänen aus Gegend Satu Mare *von 20. November 1882 zu G. Bariţiu gesendet, erweissen die Zustimmung der politischen Leiter der Rumänen aus Maramureş zu den Ideen des* Memorials *und zum Programm der Rumänischen Nationalpartei.*

https://biblioteca-digitala.ro

Din relaţiile lui George Pop de Băseşti cu Dr. Aurel Mureşianu în activitatea politico-naţională de la sfîrşitul secolului al XIX-lea

LUANA POPA

Despre amîndoi Nicolae Iorga a aşternut fraze pline de semnificaţie. I-a numit bătrînii naţiei[1] şi reprezentanţi de seamă ai generaţiei mai vechi[2] pentru că de-a lungul mai multor decenii de luptă naţională au fost întotdeauna în fruntea ei, cu acelaşi veşnic entuziasm, cu aceeaşi dîrzenie a celor care ştiu că reuşita nu este departe.

Printre filele îngălbenite ale documentelor din Arhiva Mureşenilor se află şi o serie de scrisori, telegrame, dovezi atît ale relaţiilor de colaborare care au existat între George Pop de Băseşti şi dr. Aurel Mureşianu, cît şi al strînsei prietenii dintre membrii acestor două familii[3].

Problematica mesajelor trimise spre Ţara Bîrsei de pe meleagurile maramureşene evidenţiază comunitatea de idei a celor doi fruntaşi ardeleni în desfăşurarea luptei naţionale şi, mai cu seamă, în stabilirea metodelor de acţiune, ambii fiind susţinători ai solidarităţii tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, ai tacticii pasiviste precum şi ai colaborării cu naţiunile asuprite din imperiul austro-ungar.

Deşi solidaritatea cu slavii pentru dobîndirea autodeterminării naţionale devine, începînd cu anul 1881, politica oficială a P.N.R., iniţiativa unor contacte mai strînse cu fruntaşii cehi şi slovaci o au o serie de personalităţi transilvănene[4]. Unul dintre aceştia este dr. Aurel Mureşianu care încă din perioada studenţiei la Viena (1867—1872) colaborează intens la revista po-

1. Dr. Trofin Hăgan, Ioan S. Mureşan, Valeriu Achim, Vasile Căpîlnean, **Maramureşul şi Unirea (1918)**, Baia Mare, 1968, p. 120.
2. Nicolae Iorga, **Oameni cari au fost**, Editura pentru tineret, 1967, p. 214.
3. Există în acest sens în cadrul Arhivei Mureşenilor o bogată corespondenţă între ginerele lui G. Pop de Băseşti, avocatul Francisc Hosu Longin şi dr. Aurel Mureşianu, precum şi între soţiile celor 2 fruntaşi ardeleni care evidenţiază strînsele relaţii ce au existat între cele două familii de-a lungul a mai multor decenii. Aceste documente cuprind interesante informaţii despre evenimentele politice de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor, fiind oglinda frămîntărilor care au existat în sînul mişcării naţionale, a P.N.R.-ului.
4. Keith Hitchins, **Cultură şi naţionalitate în Transilvania**, Ed. Dacia, Cluj, 1972, p. 78.

https://biblioteca-digitala.ro

litică, de orientare democratică „Die Reform", editată de renumitul publicist Francisc Schusselka, prieten al poporului român[5]. Atît în paginile acestei reviste, cît și mai tîrziu, în articolele de fond ale „Gazetei Transilvaniei" din ciclul „Solidaritate", cărturarul brașovean, analizînd cu multă profunzime realitățile politice existente, situația poporului român și a celorlalte națiuni asuprite din monarhia austro-ungară, susține necesitatea unității de acțiune a tuturor românilor în jurul P.N.R., promovarea unor relații de înțelegere, colaborare și luptă comună între cei oprimați indiferent de naționalitate. Personal a avut relații de strînsă prietenie cu o serie de oameni politici și de cultură ai poporului ceh, profesorii universitari L. Pic, Ioan Urban Jarnik, gazetarul Francisc Schusselka, avocatul Podlipno cu care întreține de-a lungul anilor o bogată corespondență[6].

În toamna anului 1891, deschiderea expoziției regnicolare de la Praga oferă condițiile realizării unei apropieri dintre fruntașii cehi și români. Sub pretextul vizitării de către un grup de transilvăneni a expoziției, la inițiativa lui Aurel Mureșianu se organizează o primă întîlnire cu principalii conducători din Boemia și Slovacia. Proiectul acestei acțiuni, comunicat de Aurel Mureșianu lui G. Pop de Băsești, este salutat cu mult entuziasm, fruntașul maramureșan fiind însuflețit de aceeași dorință de a se face pași noi în înfăptuirea dezideratului alianței națiunilor asuprite din Imperiu.

„Răspunzînd la prețuita scrisoare (n.n.) din 12 a.c. — scrie „Badea George" la 17 septembrie 1891 — mă grăbesc a-ți notifica că eu și încă 5—6 inși din Sălaju sîntem gata a lua parte la călătoria proiectată la Praga". În continuare el sfătuiește pe directorul „Gazetei Transilvaniei" să facă „propagandă în Gazetă, dar asta cu grabă, să aibe oamenii timp a se pregăti"[7]. Peste cîteva zile într-o nouă scrisoare G. Pop anunță participarea la excursie a 10 reprezentanți maramureșeni menționînd numele cîtorva: avocatul Filip, Aurel Cosma, avocatul Cocian[8].

Filmul vizitei celor 30 de români conduși de dr. Aurel Mureșianu la expoziția de la Praga este realizat în paginile „Gazetei Transilvaniei" din octombrie 1891. În cadrul articolelor de fond, al rapoartelor speciale, al telegramelor sau al foiletoanelor prodigioasei publicații brașovene sînt redate momentele semnificative ale contactului politic realizat între fruntașii ardeleni și cehi de-a lungul acelor 5 zile de ședere la Praga. Deși scopul oficial al vizitei era de „a dovedi că și românii asupriți din partea de dincoace a monarhiei țin seama de stăruințele nobile pentru cultură, progres și egal îndreptățire națională ale poporului boem . . . le prețuiesc în mare grad și le acompaniază cu simpatiile lor"[9], primirea deosebită ce li s-a făcut reprezentanților națiunii române din Transilvania, discursurile ținute, schimbul de experiență pe linie culturală și politică realizat între fruntașii celor două popoare asuprite relevează semnificația acestui important pas în înfăptuirea

5. Mircea Băltescu, „Dr. Aurel Mureșianu și Gazeta Transilvaniei", în **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, p. 121.
6. Parte din această corespondență se află în cadrul Arhivei Mureșenilor însumînd un număr de cca. 50 de scrisori adresate dr. Aurel Mureșianu.
7. Muzeul județean Brașov, **Arhiva Mureșenilor**, d. 512, nr. 13.597.
8. Muzeul județean Brașov. **Arhiva Mureșenilor**, d. 512, nr. 13.598.
9. „Gazeta Transilvaniei", nr. 210, 22 sept. 1891.

https://biblioteca-digitala.ro

solidarității celor oprimați de dualismul austro-ungar. De altfel, înseși autoritățile, alertate de această apropiere, semnalează în raportul oficial din 19 februarie 1892 că : „ideea solidarizării cu naționalitățile slave este evidențiată de vizita la expoziția industrială din Praga a delegației române"[10].

Referindu-se la acest moment, caracterizînd situația românilor din Imperiu, ziarul ceh „Narodni Listy" notează : „Națiunea română cu totul scoasă din administrația statului, jefuită de fructele muncii sale materiale și spirituale, asuprită în misiunea ei culturală, disprețuită în stăruințele cele mai drepte și cele mai firești ale vieții sale naționale, această națiune se apără în contra pieirii politice și contra pieirii limbii sale, jurtfindu-și toate puterile". Iată de ce, în același ziar se sublinia în încheiere : „A ne înțelege și a ne sprijini întru-olaltă aceasta să fie în timpul serios de față deviza tuturor națiunilor asuprite din monarhie, a celor slave ca și a celor neslave"[11].

Un alt moment însemnat al evoluției problemei naționale din imperiul autro-ungar, al realizării solidarității româno-slave îl reprezintă Congresul naționalităților din august 1895, la care o contribuție importantă a avut-o G. Pop de Băsești. Este continuarea preocupărilor manifestate cu intensitate de cei doi fruntași ardeleni, în cadrul cărora îi revine acum lui „Badea George" rolul de conducător, fiind ales președinte al acestui for, dovadă a prestigiului deosebit de care se bucura.

Cu ocazia deschiderii lucrărilor Congresului de la Budapesta dr. Aurel Mureșianu se adresează solilor transilvăneni așternînd în paginile gazetei brașovene cuvinte care exprimă acel „covîrșitor simț de respect față de greutatea unei probleme politice"[12] : „credincioși cauzei dorim din suflet ca ceea ce se face și se lucrează să fie numai în favorul înaintării marelui scop al unirii națiunilor nemaghiare și al solidarității celor asupriți. Pentru ca să fie așa însă trebuie să se țină seamă înainte de toate, de marele interese ale unirii și ale solidarității în sînul nostru al românilor, trebuie să se lucreze în conștiința grelei răspunderi față de națiunea noastră care s-a săturat pînă în suflet de amăgirile vremurilor și chiar la rai de ar fi ea nu mai vrea să meargă cu ochii legați"[13].

Deși Congresul naționalităților nu a finalizat problema unei alianțe de durată între partidele naționale, român, slovac și sîrb, el a avut o mare valoare morală, dezvăluind Europei, la un timp scurt după Memorand, profunzimea nemulțumirilor popoarelor din monarhia austro-ungară.

În cadrul relațiilor dintre G. Pop de Băsești și dr. Aurel Mureșianu un loc distinct îl ocupă rolul publicației brașovene în lupta națională de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Mesajele fruntașului maramureșan, corespondența trimisă redacției gazetei evidențiază respectul manifestat față de cea care „a cultivat în ogoarele nației noastre dragostea în solidaritate frățească"[14]. Elocvent în acest sens sînt rîndurile trimise de G. Pop de Băsești la sărbătorirea jubileului de 70 de ani ai „Gazetei Transilvaniei" :

10. Teodor Pavel, **Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația puterilor centrale 1878—1895**, Ed. Facla, Timișoara, 1979, p. 261.
11. „Gazeta Transilvaniei", nr. 222, 6/18 oct. 1891.
12. Nicolae Iorga, **Op. cit.**, p. 215.
13. „Gazeta Transilvaniei", nr. 163, 23 iulie/4 august 1895.
14. Muzeul județean Brașov, **Arhiva Mureșenilor**, Dosar 512, nr. 13.598.

https://biblioteca-digitala.ro

„Eu, și coetanii mei și sutele de mii de români care s-au inspirat din lupta eroică de 7 decenii a „Gazetei" pururea dezinteresată și la înălțimea chemării sale, pusă în serviciul cauzei naționale române te salutăm cu devotament.

Cu adîncă veneraţiune și admiraţiune — scria la 29 decembrie 1907 bătrînul naţiei de la Băseşti — ne posternăm înaintea memoriei fericiţilor tăi fundatori George Bariţiu și Iacob Mureșianu, marilor dascăli ai încercatei noastre naţiuni, care și-au îndeplinit sfînta și marea misiune de a ne lumina în cale, ca să putem ieși din sclavia milenară"[15].

Nu este întîmplător faptul că între cei doi reprezentanţi de seamă ai românilor care au trăit și activat în colţuri depărtate ale Transilvaniei a existat o permanentă comunitate de idei și simţăminte înobilate de un profund respect. Deși documentele vremii nu sînt darnice în informaţii cu referire la începutul și evoluţia acestor relaţii, totuși din ele reiese un aspect semnificativ ce caracterizează gîndurile și faptele acestei generaţii de mari luptători — cel al dăruirii pînă la sacrificiu pentru înfăptuirea visului dorit de multe generaţii — o naţiune română liberă și unitară.

SUR LES RELATIONS DE G. POP DE BĂSEȘTI AVEC dr. AUREL MUREȘIANU DANS L'ACTIVITÉ POLITIQUE NATIONALE À LA FIN DU XIX-è SIÈCLE

(*RÉSUMÉ*)

Fondée sur des documents inédits des Mureșianu, cette étude présente des aspects de l'activité politique nationale déployée par les deux personalités transylvaines à la fin du XIX-è siècle.

On met en évidence l'Identité d'idées à l'égard de la nécessité de collaborer avec les autres peuples opprimés de l'Empire autriche-hongrois, tout en rappelant le fait que Mureșianu a été l'initiateur et l'organisateur de la visité que la délégation roumaine a faite à Prague en 1891, alors que G. Pop de Băsești a rempli la fonction de président du Congrès des nationalités fondé en 1895.

15. „Gazeta Transilvaniei", nr. jubiliar, iunie 1908, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

*Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureș între anii 1860-1918 (II)**

ADALBERT BALOGH

Prima încercare de pătrundere a capitalului englez îl consemnăm încă din anul 1889, dar de o prezență mai însemnată a acestuia putem vorbi doar din anul 1899.

Cea mai însemnată afacere este legată de numele londonezului Creewel Iacob care, potrivit contractului încheiat la data de 9 mai 1899, a preluat toată averea Asociației miniere Rota Ana și Nicolae din Cavnic. Printre vechii posesori de cuxe se află și erariul (cu 4 cuxe), precum și cîțiva acționari din Viena și Budapesta. Valoarea tranzacției se ridică la suma de 468.600 florini, dintre care 168.600 reprezentau instalațiile existente în mină și la șteampuri. În curînd noul proprietar înființează o societate minieră sub numele de „Rota Anna Mines Limited", cu un capital de bază în valoare de 250.000 font-șterlingi, din care 20.000 va depune în numerar pentru garanție la unele institute bancare din Budapesta. Minele Rota vor fi trecute pe numele societății, al cărei reprezentant va rămîne în continuare Creewel. Cu investiții însemnate a căror valoare, după unele izvoare, se ridică la 1,5 după altele la aproape 3 milioane de coroane, noua societate va construi cea mai modernă instalație de preparare a vremii din acest bazin minier și va trece la extragerea aurului prin folosirea prima dată în Transilvania a metodei de cianurare. Totodată s-au făcut însemnate lucrări de modernizare a minei și în special ale instalațiilor de transport și de evacuare a apelor subterane. Noul șteamp dotat cu 60 de săgeți californiene a fost proiectat pentru o capacitate de 400 tone pe zi, urmînd ca într-o lună de zile producția de aur să ajungă la 80 kg. La un moment dat la această societate au lucrat 848 de muncitori, dintre care cca 150 erau italieni și croați, precum și un număr de 45 de supraveghetori, tehnicieni și funcționari.

* Prima parte a acestui studiu a fost publicată în „Marmația" IV (1978), pp. 137—151.

https://biblioteca-digitala.ro

După experimentări și căutări prea costisitoare, care au durat peste un an de zile, specialiștii străini constată cu regret că procesul tehnologic întrebuințat deja de un deceniu, în special în minele sudafricane, la Cavnic, datorită compoziției specifice a minereurilor, nu dă randamentul scontat, pierderile de metale prețioase fiind prea mari, ceea ce în curînd s-a soldat cu reducerea și ulterior cu încetarea activității productive. Pe la mijlocul anului 1904, mina și instalațiile pendinte au fost vîndute bancherului Ioan Francisc Zeibig din Sibiu. În anul 1908 s-au făcut încercări pentru înființarea unei noi firme cu capital englez, sub numele de „Karpatian Mines Limited", ce urma să preia mina Roata din Cavnic, dar cu toate încercările aceasta nu s-a realizat și la sfîrșitul anului 1910 mina în cauză este preluată de erariul pentru suma de 300.000 coroane.[21] De la această tranzacție în zona Cavnicului capitalul străin particular nu va mai reapare.

O altă încercare de pătrundere a capitalului englez este legată de numele firmei „Hungarian Mineral Company Limited", cu sediul la Londra care începînd cu anul 1902 și-a manifestat interes în special pentru minele de zinc. În acest sens în anul 1902 în hotarul localității Firiza a deschis mina Ioan și încă din anul 1899 a întreprins cercetări pentru zinc în zona Valea Borcutului și Firiza. Totodată la Baia Sprie a pus în funcțiune o instalație pentru o capacitate de 20—25 tone pe zi, la care lucrau în medie 10—12 muncitori. Pentru aprovizionarea instalației s-au încheiat contracte și cu mai multe mine particulare din Baia Sprie. De asemenea societatea engleză preia jumătate din acțiunile asociației „Trei Stejari" Sf. Anton din Valea Borcutului. Cu toate acestea, începînd cu anul 1903, activitatea instalației de preparare încetează ; la fel vor fi neglijate și lucrările de cercetări și de exploatare minieră și timp de aproape un deceniu, cu toate presiunile făcute de Căpitănatul Minier Baia Mare pentru intensificarea lucrărilor, firma în cauză își va neglija activitatea și va continua să țină ocupate în zadar însemnate teritorii miniere. Cauzele eșecului sînt multiple, dintre care din nou trebuie să remarcăm neglijarea specificului minereurilor zincoase din această parte a țării, precum și faptul că interesul ce s-a manifestat la începutul secolului față de zinc și antimoniu ulterior a scăzut. Motivul constă însă în faptul că colonelul James Colguhoun, J. W. Hughes și W. Kent Lemon, în calitate de acționari principali ai societății, de la început au dus lipsă de bani, erau mai mult niște aventurieri cu speranța că fără investiții vor reuși să stoarcă avere din bogățiile subsolului din această parte a Transilvaniei.

În anul 1912, pentru a salva situația, se înființează Asociația minieră William Kent Lemon. Din cele 128 de cuxe ale noii societăți, un număr de 50 le va păstra societatea „Hungarian Mineral Company Limited", 10 bucăți intră în posesia avocatului Samuil Cukor, iar restul de 68 în posesia Asociației miniere „Sf. Ștefan" din Ilba, care de fapt pînă la sfîrșitul pri-

21. **Inspectoratul minier Baia Mare**, registre operative nr. 1, p. 65; nr. 7, pp. 41—47 și act nr. 2012/1899, 990, 1032, 3266, 3398/1900, 7133/1905, 4633/1909, 823/1911; **Bányászati és Kohászati Lapok**, anul XXXII 1899, p. 432, anul XXXIII, 1900, p. 13, anul XXXIV, 1901, pp. 314—315, anul XXXVII, 1904, p. 611 și 808.

https://biblioteca-digitala.ro

mului război mondial va administra puținele lucrări de întreținere care se vor mai întreprinde la mina Ioan din Firiza și la concesiunile aferente.[22]

Cu scopul și posibilități financiare identice cu cele sus-arătate a fost deschisă în anul 1899 și mina Alexandru din Ilba, acordată pentru zinc, plumb, cupru, aur și argint, în proprietatea firmei „Frommer and Company Limited", printre acționarii ei principali găsindu-se aceiași Colguhoun și Hughes. Cu excepția lucrărilor de deschidere a minei și menținerea unui număr de 32 concesiuni miniere, practic nici această firmă nu a făcut nimic pentru dezvoltarea mineritului. După anul 1905 nici taxele miniere nu au mai fost achitate și, înainte de a fi fost licitate, în 1908 averea societății a fost preluată de bancherul Maximilian Bartha, viitorul coproprietar al minelor „Sf. Ștefan", din Ilba, în componența cărora va intra în curînd și mina Alexandru, împreună cu toate dependințele sale.[23]

În privința spiritului de aventurier n-a rămas mai prejos nici londonezul Emek Saszekleton care, în anul 1911, s-a oferit să cumpere în valoare de 192.000 coroane mina Borzaș-Romlaș din Valea Borcutului, cerînd imediat de la Ministerul Comerțului subvenții pentru o întreprindere minieră cu un capital de bază cu cel puțin 300.000 coroane. La data obținerii subvenției el nu dispunea de nici un perimetru sau concesiune minieră.[24]

Un alt antreprenor englez care și-a încercat norocul în zona Baia Sprie a fost londonezul Charles King care, în anul 1901, pentru 24.000 coroane bani gheață și tot atîtea în acțiuni ale unei viitoare societăți miniere, a intrat în posesia minei Șuior. Societatea n-a mai putut fi închegată, iar zona Șuiorului pînă la sfîrșitul primului război mondial a fost ținută ocupată, fără vreo activitate de exploatare sau de explorare demnă de a fi consemnată.[25]

Din studiul documentelor rezultă că în industria minieră din Maramureș firmele cu capital englez au jucat un rol mai important în primii ani ai secolului nostru, după care s-au retras. Fac excepție Charles King în zona Șuiorului și firma Societatea Carpatice maghiare de petrol pe acțiuni („Magyar Kárpáti petróleum Részvénytársaság), pendintă direct de firma londoneză „Anglo-Hungarian Petroleum Company Limited", cea din urmă avînd un rol mai deosebit în deceniul al doilea al secolului XX în special în zona Săcelului.

Primele cercetări atestate pentru petrol pe teritoriul Maramureșului datează din 1875 și sînt legate de numele unor antreprenori austrieci. Resursele concrete sînt consemnate doar la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd vienezii Carol Sorg și Carol Diener obțin și primele perimetre de exploatare pentru petrol și vor menține un număr mare de concesiuni de cercetare în toată Valea Superioară a Izei. Prin intermediul firmei „Societatea minieră și

22. **Inspectoratul minier Baia Mare**, registre operative nr. 5, p. 585; nr. 8, p. 52; nr. 9, p. 33; act nr. 47, 1342, 2482, 2607/1902, 8575, 10670/1905, 2688, 2689, 12446/1908, 5319/1909, 397/1910, 3, 5/1913, 179, 265/1914, 46/1915, 195/1916; **Bányászati és Kohászati Lapok**, anul XLII, 1909, p. 658, **Magyar bányakalauz**, redactor Déry Károly, anul VI, 1905, p. 74.
23. **Inspectoratul minier Baia Mare**, registre operative nr. 8, p. 42; act nr. 2672/1900, 5855/1908 și 3005/1910.
24. **Idem**, act nr. 316 și 1179/1911.
25. **Idem**, registre operative, nr. 2, p. 120, 121; act nr. 1850/1901, 5296/1909, 112, 407, 2728/1911 și 269/1916.

https://biblioteca-digitala.ro

de petrol din Ungaria pe acțiuni" („Magyarországi bànya és petróleum részvénytàrsasàg") cu sediul la Paris, prin anii 1905—1907 și capitalul francez își va încerca norocul. Tot atunci apare în zonă și numele londonezului Ernest Kempf. Dar în locul unei activități serioase, firmele străine, potrivit caracterizării Căpitănatului Minier Baia Mare, își pierd mijloacele lor financiare limitate prin „dute-vino și prin a face reclamă". Concesiunile și drepturile lui Diener pe rînd sînt cedate mai întîi firmei americane „The First Hungarian Oil and Mining Company" din Clevland (1908), urmată de Iacob Hirsch și Emeric Brachfeld (1909), care împreună cu Georg B. Dilley, Egon Krankl, Samuil Löwy, John Arthur Weisz și Sigmund Zerkovitz, vor înființa „Sindicatul din Valea Izei pentru exploatare de petrol" („Izathaler Petroleum Bergbau Syndikat"), din posesia căruia în 1910 ele vor ajunge pe numele Societății carpatice maghiare de petrol pe acțiuni care în 1912 va mai prelua și toate concesiunile de cercetare pentru petrol deținute de erariu în Valea Izei. Societatea în cauză își va continua cercetările pînă în anul 1918. Spre sfîrșitul anului 1914, deținea un număr de 380 de concesiuni de cercetare, iar în 1917 lucra cu 7 sonde de foraj tip canadian, cu putere totală de 198 HP. Aceste realizări sînt însă legate și de subvențiile guverniale, care de fapt în timpul războiului a și supravegheat toate lucrările în cauză.[26]

★

De la sfîrșitul primului deceniu al secolului XX are loc pătrunderea capitalului financiar maghiar care, în strînsă colaborare cu unele bănci din Viena, în decurs de un deceniu, intră în posesia zonei miniere din jurul localității Ilba și ulterior a unor mine din Valea Borcutului și Firiza, iar printr-o altă grupare acaparează zona Baia Borșa. Atenția lui va fi concentrată spre cercetarea și prospectarea unor zone bogate în minereuri neferoase și în special în zinc și cupru.

Activitatea întreprinsă în jurul Ilbei a fost legată de numele bancherilor Adolf Löwe din Fiume (Rieka) și Maximilian Bartha din Budapesta, care de fapt au slujit drept paravan intereselor Băncii maghiare de Scont și de schimb s.p.a. din Budapesta. În urma unor cercetări începute în anul 1908 în hotarul localităților Ilba, Cicîrlău, Vama, Racșa, Negrești, Băița și Nistru, aceștia se conving de rentabilitatea afacerilor și trec la acapararea mai multor mine. Astfel cu prețul de 10 000 coroane a fost cumpărată de la niște localnici mina „Sf. Ștefan" iar de la firma engleză Frommer and comp. Limited mina Alexandru cu perimetrele Alexandru, Albert, Francisc și Hughes. Sînt obținute 3 perimetre miniere noi (Marcel, Irma și Hugo), iar pe baza de contract de arendare sînt trecute sub control și perimetrele deținute de Asociația minieră „Hanno Jakab" din Ilba. Se reînființează Asociația minieră „Sf. Ștefan" din Ilba, acțiunile căreia la început sînt deținute în exclusivitate de către Löwe, Bartha și banca sus-arătată, iar după 1912 un număr de 12 cuxe au fost trecute pe numele vienezului Alexandru Weig.

26. Idem, registre operative, nr. 5, p. 83; nr. 6, p. 85, și 110; act nr. 8612, 11314/1905, 4273/1906, 2446/1907, 40, 2367, 5973/1908, 316, 4360, 4970/1909, 2222, 2483, 2503/1910, 2782/1911, 2923, 3107/1912, 1241/1914, 2515/1917; **Magyar bányakalauz**, redactor Déry Károly, anul III, 1892, p. 51.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin ocuparea sub formă de concesiuni de cercetare, Asociația minieră „Sf. Ștefan" intră în controlul unui imens teren minier. Astfel pe lîngă perimetrele sus-amintite, în anul 1911, asociația deținea un număr de 212 concesiuni de cercetare, pe care cu mici schimbări le va deține și pînă la sfîrșitul perioadei ce ne interesează. Din acest motiv asociația va intra în conflict cu niște antreprenori din Baia Sprie și va fi reclamată pentru imobilizare de terenuri miniere. Asociația se apără invocînd în special lipsa de muncitori, la care reclamanții ripostează convingător și fără echivoc, demn de a fi remarcat și din alt punct de vedere : „. . .să li se plătească muncitorilor salariul cuvenit și în acest caz vor găsi și muncitori cîți vor ei".

În primii săi ani de activitate, Asociația minieră „Sf. Ștefan" își va concentra atenția spre explorarea și prospectarea unor terenuri bogate în zinc. Cu scopul urgentării lucrărilor de înaintare în galerii și pentru reducerea cheltuielilor de salarizare, încă din luna decembrie 1908 au fost montate, prima dată în bazinul minier băimărean, două perforatoare pneumatice de tip Ingersoll-Rand, acționate de un motor cu benzină de 40 HP. De asemenea, în luna mai 1912 la Ilba a fost pusă în funcțiune cea mai modernă instalație de preparare a minereurilor neferoase a anilor antebelici din jurul Băii Mari, dotată printre altele cu o moară cu bile, cu pîlnii și mașini de decantare precum și cu diferite tipuri de mese vibratoare marcă Humbold și Wilfley. Întreaga instalație de preparare a fost acționată de un dinam de 63 amperi și 230 V, care la rîndul său a fost racordat la o mașină semistabilă cu aburi tip Robey de 75—100 HP. Prin intermediul acestei instalații s-a reușit separarea cu succes a conținutului zincos de plumb, producînd concentrate de plumb de 70—75% și de zinc de 40—45%. În curînd se va introduce și flotarea minereurilor cuprifere și vor fi făcute cercetări pentru extragerea aurului nativ prin cianurare.

Primul bilanț de care dispunem consemnează pentru anul 1912 la venituri 48.173,41 coroane rezultate din vînzarea concentratelor de plumb și 47.611,54 coroane la cele de zinc (care erau exportate în Silezia), față de 301.955 coroane la cheltuieli.

Izbucnirea primului război provoacă o acută lipsă de muncitori : față de 140 muncitori cu care asociația lucra la începutul războiului, în luna septembrie 1915 nu vor mai fi prezenți decît 17. În asemenea condiții pînă în trimestrul II al anului 1916, cînd minele asociației vor intra sub control militar, activitatea productivă se va reduce, care însă nu va împiedica pe proprietarii asociației de a face noi cumpărări de perimetre sau concesiuni de cercetare miniere. Astfel pe lîngă cele 8 concesiuni de cercetare preluate pentru suma de 222 000 coroane de la Ioan Petrovan, principalul acționar al asociației, Adolf Löwe, în anul 1916, pentru suma de 192 000 de coroane intră și în posesia majorității cuxelor minei Borzaș-Romlaș din Valea Borcutului ; tot el va încerca să-și cumpere cu prețul de 128 000 de coroane mina și concesiunile existente în Valea Borcutului ce erau deținute de Asociația minieră Sfînta Treime, care însă pînă la urmă nu se va mai realiza. De asemenea, tot în același an se va mai încheia un contract de arendare

https://biblioteca-digitala.ro

pe termen de 20 de ani pentru mina deținută de Asociația minieră „Petru-Paul" din Firiza.

La sfîrșitul anului 1917 și începutul lui 1918 toate acțiunile Asociației miniere „Sf. Ștefan" din Ilba vor fi preluate de Societatea pe acțiuni pentru minele metalifere din Ungaria („Magyarhoni Ércbánya részvénytársaság) cu sediul la Budapesta. Cu toate că în prezent nu cunoaștem grupările care au stat în spatele acestei firme, credem că toată tranzacția a fost făcută numai formal. Altfel ne este imposibil să explicăm prețul derizoriu de mic, 100 de coroane pentru o cuxă, ce se anunță organelor miniere ca preț de vînzare-cumpărare al întregii averi a asociației care, la sfîrșitul primului război mondial, a dispus de cele mai vaste terenuri miniere și de instalațiile de preparare cele mai moderne ce se aflau în proprietate particulară din bazinul minier Baia Mare[27].

Reluarea activității de cercetare, explorare și de exploatare minieră din zona Baia Borșa a fost legată de numele Societății pe acțiuni pentru exploatarea minieră și de topitorie din Ungaria Superioară („Felsőmagyarországi bánya és kohómű részvénytársaság"), în proprietatea comună a Băncii Maghiare de comerț din Pesta (Pesti Magyar Kereskedelmi Bank") și a Băncii anglo-austriece, care de altfel încă din 1905 deținea un număr de 61,5 cuxe ale Asociației miniere „El Galbenă de Apus" din Baia Sprie. Pe baza rezultatelor cercetărilor ce au durat mai mult de un deceniu, în anul 1915 obține patru perimetre miniere în zona vechilor exploatări de pirită cuprifere Burloaia și Gura Băii, situate în hotarul Borșei, a căror exploatare se va reîncepe în 1916, după ce în prealabil au fost puse în funcțiune instalațiile de preparare, construite în apropierea gării de la Borșa pentru prelucrarea minereurilor de la Baia Borșa și din Valea Rodnei, cele din urmă au fost transportate cu ajutorul unui funicular ce lega mina „Anyes" cu instalațiile de preparare de la Borșa. Această instalație era acționată printr-un motor Diessel de 150 Hp. Ajunse sub control militar, în anul 1916 din mina Gura Băii au fost extrase 2 469,5 tone, iar la Burloaia 1059,8 tone pirită. Activitatea de exploatare și de preparare s-a continuat și în anii 1917 ș 1918 ; la un moment dat în 1918 numărul total al muncitorilor de la mina „Anyes" se ridică la 262, la cele două mine din Baia Borșa la 217, iar la instalațiile de preparare la 218 persoane.

Între timp societatea proprietară a cumpărat pentru suma de 512 000 coroane și majoritatea acțiunilor asociației miniere „Maximilian", iar pentru 600 000 coroane în exclusivitate mina „Leopold" din Valea Borcutului, la care însă pînă la sfîrșitul războiului lucrările vor fi sistate[28].

În primele două decenii ale secolului XX, se cunosc și alte încercări ale unor oameni de afacere din Budapesta pentru deschidere de mine noi sau

27. **Inspectoratul minier Baia Mare**, registre operative nr. 1, p. 373; 5, p. 769; nr. 8, p. 39; act nr. 2705, 3502, 3565, 5087, 6080, 6269/1908, 123, 165, 2023, 3648, 4391, 4442, 5664/1909, 313, 572, 1976/1911, 56, 58, 59, 1502, 2034, 2328/1912, 13, 40, 41, 42, 289, 588, 1045, 1112, 2390/1913, 98—100, 814/1914, 45, 47, 48, 270, 1379, 1384/1915, 194, 429, 1162, 1292, 1670, 1854, 2139/1916, 383, 505, 2537—2540/1917, 169, 544, 545, 615, 1274, 1378/1918.

28. **Idem**, registre operative nr. 5, pp. 111—114; act nr. 9674/1905, 13992/1907, 1255, 1392, 2457/1911, 1555, 2043, 2175, 2706/1912, 1164/1913, 8—11, 1820/1914, 1456, 1649, 1650, 1651/1915, 199, 199, 766/1916, 628, 2448, 2616/1917, 303, 488, 1009/1918; Sándor Vilmoș, **Nagyiparl fejlődés Magyarországon** 1867—1900; Budapesta, 1954, pp. 473—474.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru luarea altora în arendă, cum a fost de exemplu situaţia minelor „Alexandru" şi „Gerold" din Cicîrlău, dar în lipsă de capital, activitatea lor se va rezuma la ocuparea terenurilor, fără vreo activitate minieră demnă de a fi luată în considerare[29].

★

Cu scopul de a înlesni unele concluzii la problematica tratată mai sus, am întocmit evidenţele şi situaţiile de la anexa 1—4. Datele cuprinse în anexele 1, 2 şi parţial şi cea din anexa 4 ne prezintă unele situaţii complete, în schimb situaţia comparativă privind cantitatea şi valoarea producţiei de aur, argint, cupru şi plumb preschimbate la topitoriile de la Ferneziu şi Cavnic, precum şi la monetărie din partea minelor erariale şi particulare pe anii 1896—1905 (anexa 3) nu poate să ne prezinte o imagine completă despre producţia totală realizată în aceşti ani. Această situaţie, după cum rezultă şi din denumirea ei, nu conţine nici o informaţie privind cantitatea produselor de zinc, antimoniu, petrol etc. realizate în aceşti ani şi aceasta din simplul motiv că la topitoriile în cauză au fost prelucrate doar concentratele de aur, argint, cupru şi plumb, iar semiprodusele de zinc, antimoniu etc. au fost valorificate în străinătate. Pe de altă parte trebuie să ţinem cont şi de faptul că potrivit unor dispoziţii legale, la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor, exploatările miniere nu erau obligate de a le preschimba la monetăria statului producţiile lor de aur şi argint. Din această cauză unele firme cu capital străin, cum de exemplu cele din Budeşti şi Cavnic, din producţia lor de aur şi de aur şi de argint figurează în situaţia dată doar cu o cantitate mult diminuată, pe simplu motiv că aurul şi argintul nativ, obţinut prin instalaţiile lor de concentrare şi de separare, le-au valorificat în străinătate. Astfel din unele date[30—33] din păcate incomplete — aflăm că Exploatarea minieră Rota din Cavnic în anul 1900 a realizat o producţie de 161,1 kg aur şi 80,0 kg de argint, iar pentru anul 1901 ea figurează cu 144,0 kg aur şi 125,3 kg de argint, pe cînd în situaţia de la anexa nr. 3 aceeaşi exploatare pe anul 1901 apare doar cu 13,519 kg de aur şi 54,986 kg de argint, iar în cazul producţiei anului precedent aceste rubrici au rămas goale. Tot în această ordine de idei arătăm că pe lîngă datele ce apar în situaţia anexă 3, exploatarea minieră Jereapăn şi Totoş din Budeşti figurează pe anul 1903 cu o producţie de 263 q de zinc iar pentru anul 1905 aceeaşi exploatare apare cu o producţie de 50,6 q de cupru ; de asemenea mai consemnăm pentru anul 1904 o producţie de 35 q de antimoniu reali-

29. **Inspectoratul minier Baia Mare,** registre operative nr. 4, p. 177, nr. 5, p. 92, 555; act nr. 2334/1912, 274/1913, 797/1916, 447/1918.
30. **Idem,** registre operative nr. 1, 2, 4, 5, 8; **Magyar Bányakalauz,** redactor Déry Károly, anul III, IV, V, VI şi VII.
31. **Ibidem,** Gálffy Pál, **A nagybányai m. kir. bányakapitánység hatósági kerületének bányaipara 1897-évben** (Industria minieră din circumscripţia Căpităniatului minier regal maghiar Baia Mare pe anul 1897) în **Bányászati és Kohászati Lapok,** anul XXXI, 1898, pp. 236—237; **idem,** anul XXXIV, 1901, pp. 190—191.
32. Direcţia minelor **Baia Mare,** registru nr. 8, 9/1896, 7, 8/1897, 13/1898, 16, 17/1899, 6/1900, 8, 9/1901, 8/1902, 12/1904, 12/1905; Wehlner Aladár, **Magyarország bánya és kohólpara 1900 évben,** (Industria minieră şi metalurgică a Ungariei pe anul 1900), în **Bányászati és Kohászati Lapok,** anul XXXV, 1901, pp. 423—426.
33. **Inspectoratul minier Baia Mare,** act nr. 1751/1916.

https://biblioteca-digitala.ro

zată la minele Herja, precum și o producție de 47,79 și 142,75 q de zinc atribuite unor exploatări particulare pentru anii 1899 respectiv 1900 care la fel nu pot fi atribuite decît unor firme cu capital străin[34].

Cu toate hiatusurile semnalate mai sus, putem constata că în perioada analizată pînă la sfîrșitul primului război mondial diferite firme particulare cu capital străin au reușit să acapareze un imens teritoriu minier care, începînd cu mijlocul primului deceniu al secolului XX este echivalent cu 30—35% din totalul perimetrelor miniere și peste 50% din numărul concesiunilor miniere de cercetare acordate. Aceste terenuri în majoritatea cazurilor erau doar ocupate în loc să fi fost puse în exploatare. Datorită acestui fapt, capitalul străin particular în această perioadă a avut un rol mult diminuat în ceea ce privește cantitatea și valoarea producției realizate. Producția de aur și de argint a celor 4 mine erariale existente (Dealu Crucii și Valea Roșie din Baia Mare, Baia Sprie și Cavnic) precum și ale minelor particulare cu capital autohton, pînă la izbucnirea primului război mondial a depășit cu mult realizările firmelor cu capital străin particular. Fac excepție anii 1900 și 1901 cînd mina „Rota" din Cavnic echivalează oarecum balanța față de minele particulare cu capital autohton. În ceea ce privește producția de plumb și de cupru, exploatările ce lucrau sub controlul capitalului străin se vor situa în fața celorlalte mine particulare, dar rămîn în inferioritate față de rezultatele obținute de minele erariale. În schimb producția de concentrate de zinc și de antimoniu ce s-a realizat în această zonă minieră precum și cea de petrol aparține aproape în întregime firmelor străine.

Față de această situație se pune întrebarea : care a fost motivul imobilizării unor fonduri bănești importante pe care firmele străine interesate le-au cheltuit pentru acapararea acestor terenuri miniere, dacă investițiile în cauză numai în puține cazuri s-au soldat cu profituri imediate ? Pentru a da un răspuns veridic, urmează să invocăm și să analizăm concomitent cîteva constatări ce se desprind din datele deja prezentate.

Investițiile făcute în exploatarea minieră aproape în toate cazurile erau considerate a fi rentabile. Mai ales dacă era vorba despre o zonă minieră cum era cea de față, care de-a lungul secolelor a suscitat un interes deosebit în rîndul străinilor care au vizitat aceste meleaguri.

La acest imbold incontestabil s-a asociat conjunctura favorabilă ce s-a manifestat pe piața internațională la sfîrșitul secolului al XIX-lea față de unele produse de metale neferoase. Datorită acestui stimulent, la răscruce de veac au avut loc investițiile franceze, germane și engleze din jurul Budeștiului, Ilbei, Firizei etc., soldate și cu punerea în funcțiune a celor două instalații de preparare pentru produse de zinc din Baia Mare și Baia Sprie precum și topitoriei de antimoniu pendintă de minele Herja. Iar cînd în urma decăderii conjuncturei precum și după constatarea eșecului legat de aplicarea fără discernămînt a unor procedee tehnologice străine, exploatările sau instalațiile au început să lucreze cu pierdere, terenurile ocupate n-au

34. **Bányászati és Kohászati Lapok**, anul XXXIII, 1900, p. 171, anul XXXIV, 1901, pp. 190—191, și 425—426, anul XXXV, 1902, pp. 543—545, anul XXXVI, 1903, p. 525, anul XXXVII, 1904, p. 497, anul XXXVIII, 1905, p. 495 și anul XXXIX, 1906, p. 838.

https://biblioteca-digitala.ro

mai fost părăsite, așteptînd fie reînvierea conjuncturei, ori pentru simplu motiv de a preveni o eventuală concurență ce ar fi putut prezenta produsele acestora în cazul în care redeschiderea era făcută de alte firme. În această privință un colorit aparte prezintă situația grupului englez de la mina Rota din Cavnic care, după ce s-a convins că tehnologia folosită pe scară mondială, datorită compoziției specifice a minereurilor exploatate, nu corespunde, a hotărît retragerea sa de pe aceste meleaguri, căutînd să recupereze ce este posibil pentru a le investi în alte afaceri mai rentabile la acel moment.

Concomitent cu evidențierea acestor constatări, trebuie să subliniem și un alt aspect foarte important și semnificativ : majoritatea persoanelor sau grupurilor de interese străine care au încercat să acapareze terenuri miniere în Maramureș erau lipsite de posibilități financiare solide și în multe cazuri banii de care dispuneau erau de ajuns doar pentru ocuparea terenurilor, fără a mai putea face și investiții pentru utilarea corespunzătoare a exploatărilor, iar în cazurile în care prin contractări de împrumuturi au trecut peste aceste prime greutăți, la scadența datoriilor, pe acestea nu le mai puteau onora și au intrat în faliment. După cum s-a putut vedea n-au lipsit nici aventurieri care, după primul pas făcut pe aceste meleaguri, s-au mulțumit cu declarații și promisiuni pompoase și prin escrocherii încercau să ducă în eroare pe alții sau să obțină subvenții statale.

Din toate acestea cel mai puțin folos l-a avut populația locală. Frecventele schimbări ce au intervenit în numărul muncitorilor preocupați de firmele cu capital străin a creat o nesiguranță permanentă între aceștia pentru ziua de mîine. Salariile ce se plăteau din partea antreprenorilor străini erau tot atît de scăzute ca și în restul exploatărilor din zonă, dimpotrivă, cum s-a putut observa, uneori și mai scăzute.

În aceste condiții investițiile făcute de cele cîteva firme particulare cu capital străin pentru introducerea pe alocuri a tehnicii și tehnologiei vremii au servit doar pentru majorarea profitului ce s-a stors în urma exploatării bogățiilor subsolului maramureșean. Pe de altă parte imensele terenuri miniere acaparate de capitalul străin în perioada analizată vor servi ca o bază solidă pentru activitatea de exploatare în perioada interbelică.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 1

EVIDENȚA

terenurilor miniere deținute de firmele cu capital străin particular (1892—1918)[30]

Nr. crt.	Localitatea	Denumirea firmei sau antreprenorului	Suprafața totală a perimetrelor deținute în m.p.	Nr. concesiunilor de cercetare deținute	Observații
0	1	2	3	4	5
		Anul 1892			
1	Băița	Thyrza „Sf. Mihai" (franceză)	30888		
2	Borșa	„Klotild" Prima societate maghiară pentru industria chimică din Bocicoiu Mare (elveţiano-maghiară)	812088		
3	Borșa	Mina „Solomon și Reghina" (germană)	180465,6		
4	Budești	Asociația minieră „Sf. Nicolae" Totoș și Jereapăn (austriacă)	540824		
5	Budești	Mina „Irma" (germană)	90232,8		
6.	Săcel	Diener Carol (austriacă)	180865		pentru petrol
7	Săcel	Sorg Carol (austriacă)	180465		pentru petrol
		Total :	2015628,4		
		Anul 1896			
1	Băița	Thyrza „Sf. Mihai" (franceză)	30888		
2	Băița	Mina „Carolina" (franceză)	135348		
3	Borșa	„Klotild"... Bocicoiu Mare (elveţiano-maghiară)	812088		
4	Borșa	Mina „Solomon și Reghina" (germană)	180465,6		
5	Budești	Asociația minieră „Sf. Nicolae" Totoș și Jereapăn (austriacă)	540824		
6	Budești	Mina „Irma" (germană)	90232,8		

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4	5
7	Săcel	Diener Carol (austriacă)	90230		pentru petrol
8	Săcel	Sorg Carol (austriacă)	180405		pentru petrol
		Total :	2060481,4		
		Anul 1900			
1	Baia Sprie	Mina Şuior (engleză)	90232		
2	Băiţa	Thyrza „Sf. Mihai" (franceză)	270696		
3	Băiţa	Mina „Carolina" (franceză)	135348		
4	Băiţa-Nistru	Mina „Galbenă" (franceză)	405752		
5	Borşa	„Klotild"... Bocicoiu Mare (elveţiano-magh.)	812088		
6	Borşa	Mina „Solomon şi Reghina" (germană)	180465		
7	Budeşti	„The Budfalu Gold and General Miningproperties Company Limited" (franceză)	767936	141	
8	Budeşti	Mina „Irma" (germană)	90232,8	9	
9	Budeşti	Minele „Gheorghe, Sigismund şi Ana" (germană)	541396,8		
10	Cavnic	Mina Rota „Ana" (engleză)	750594	5	
11	Chiuzbaia-Ferneziu	Minele Herja : „Aloisiu", „Terezia", „Clementin", „Sf. Treime", „Iosif", „Carol de Borome", „Toţi Sfinţii" şi „Ignatie" — arendate de Hubert Merzenich (germană)	437864		
12	Chiuzbaia-Ferneziu	Mina „Salan şi Nepomuc" Herja, — arendate de Hubert Merzenich şi Adolf Kaiser (germană)	90232,8		
13	Firiza	Mina „Francisca" (franceză)	90232,8		
14	Ilba, Baia Mare (Valea Borcutului), Firiza	Frommer et comp. (engleză)	721860		
15	Ilba, Nistru, Băiţa, Ferneziu, Baia Mare, Baia Sprie, Botiza	Ungarische Zinkhütten und Erzbergbau Gewerkschaft (germană)	180465,6	104	
16	Săcel	Iosif Deutsch şi urmaşii (austro-magh.)	180466	300	
		Total :	5745861,8	559	

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4	5
		Anul 1905			
1	Baia Mare	Mina „Vilhelm" Valea Borcutului (germană)	180465	15	
2	Baia Mare, Baia Sprie, Ilba, Firiza etc.	Hungarian Mineral Comp. (engleză)	1263259	32	
3	Baia Sprie	Mina Șuior (engleză)	90232	4	
4	Băița	Thyrza „Sf. Mihai" (franceză)	473864	23	
5	Băița	Mina „Carolina" (franceză)	135348		
6	Băița-Nistru	Mina „Galbenă" (franceză)	514800		
7	Budești	Asociația minelor metalifere din Maramureș (germană)	778725	151	
8	Budești	Minele „Irma, Gheorghe, Sigismund și Ana" (germană)	631629,6		
9	Chiuzbaia-Ferneziu	Minele Herja: „Aloisiu" (germană)	51480		
		„Iosif" (germană)	96596		
		„Clementin" (germană)	51480		
		„Terezia" (germană)	51480		
		„Ioachim și Ana" (germană)	90233		
		„Toți sfinții" (germană)	45116		
		„Carol de Borome" (germană)	45116		
		„Salan și Nepomuc", arendată de Hubert Merzenich (germană)	90232,8		
		„Sfînta Treime", arendată de Hubert Merzenich (germană)	45116		
10	Cicîrlău	Mina „Geroldi" — arendată de S. Brachfeld din Budapesta (maghiară)	51480	1	
11	Cicîrlău	Mina „Alexandru" (maghiară)	541396	26	
12	Firiza	Mina „Francisca" (franceză)	93232		
13	Ilba, Baia Mare, Firiza, etc.	Frommer et. comp. (engleză)	721860		

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4	5
14	Ilba, Nistru, Băiţa, Firiza, Baia Mare, Baia Sprie, Botiza	Ungarische Zinkhütten und Erzbergbau Gewerkschaft (germană)	902328	143	
15	Săcel	Diener şi Szarvasy (austro-ungară)	180466	300	pentru petrol
16	Săcel	Societatea minieră şi de petrol din Ungaria (franceză)	—	64	pentru petrol
		Total :	71266294,4	759	
		Anul 1910			
1	Baia Mare	Mina „Vilhelm" Valea Borcutului (germană)	180466		
2	Baia Sprie	Mina Şuior (engleză)	90232	4	
3	Băiţa-Nistru	Thyrza „Sf. Mihai" şi dependenţele (franceză)	1169128	23	
4	Budeşti	Asociaţia minelor metalifere din Maramureş (germană)	767887	150	
5	Budeşti	Minele „Irma, Gheorghe, Sigismund şi Ana" (germană)	541396		
6	Chiuzbaia-Ferneziu	Mina Herja (franceză)	585822	11	
7	Cicîrlău	Mina „Geroldi" — arendată de S. Brachfeld din Budapesta (maghiară)	51480	1	
8	Cicîrlău	Mina „Alexandru" (maghiară)	541396	18	
9	Firiza	Mina „Francisca" (franceză)	90232		
10	Firiza şi Baia Mare	Hungarian mineral comp. (engleză)	180465,6	14	
11	Ilba	Asociaţia minieră „Sf. Ştefan" (maghiaro-austriacă)	451164	240	
12	Ilba	Mina „Hanno Iacob" — în arenda asociaţiei „Sf. Ştefan"	372109		
13	Ilba, Nistru, Firiza, Baia Mare, Baia Sprie, Botiza	Ungarische Zinkhütten und Erzbergbau Gewerkschaft (germană)	902328	143	
14	Săcel	Societatea carpatică maghiară de petrol pe acţiuni (engleză)	180466	138	pentru petrol
		Total :	6104571,6	742	

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4	5
		Anul 1914			
1	Baia Mare	Mina „Vilhelm" Valea Borcutului (germană)	180465		
2	Baia Sprie	Mina Șuior (engleză)	90232	6	
3	Băița-Nistru	Societatea franceză „Sf. Mihai" (franceză)	902320	20	
4	Budești	Asociația minelor metalifere din Maramureș (germană)	767887	150	
5	Budești	Minele „Irma, Gheorghe, Sigismund și Ana" (germană)	541396	7	
6	Chiuzbaia-Ferneziu	Mina Herja (franceză)	585822	11	
7	Cicîrlău	Mina „Geroldi" (arendată de Sandor Brachfeld din Budapesta) (maghiară)	51480	1	
8	Cicîrlău	Mina „Alexandru" (maghiară)	541396	39	
9	Firiza	Mina „Francisca" (franceză)	90232	25	
10	Firiza, Baia Mare (Valea Borcutului)	Mina „Ioan", în proprietatea firmei Wiliam Kent Lemon (maghiară-austriacă-engleză)	180465,6	12	
11	Ilba	Asociația minieră „Sf. Ștefan" (maghiaro-austriacă)	1624190	210	
12	Ilba	Mina „Hanno Iacob" — în arenda asociației „Sf. Ștefan"	372109		
13	Ilba, Nistru, Baia Mare, Baia Sprie, Botiza	Ungarische Zinkhütten und Erzbergbau Gewerkschaft (germană)	902328	146	
14	Săcel	Societatea carpatică maghiară de petrol pe acțiuni (engleză-maghiară)	270698	393	pentru petrol
		Total :	7101020	1020	
		Anul 1918			
1	Baia Mare	Mina Vilhelm Valea Borcutului (germană)	180465		
2	Baia Mare (Valea Borcutului)	Mina Leopold, — în proprietatea Societății pe acțiuni pentru exploatarea minieră și de topitorie din Ungaria Superioară (maghiaro-austriacă)	208513		

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4	5
3	Baia Mare (Valea Borcutului)	Mina Maximilian, — în proprietate similară cu Mina Leopold, mai puțin 28 cuxe ce se află în posesia lui Ungarische Zinkhütten und Erzbergbau Gewerkschaft	50824		
4	Baia Mare (Valea Borcutului)	Mina Borzaș-Romlaș, — în proprietatea lui Adolf Löwe (maghiară)	225580		
5	Baia Sprie	Mina Șuior (engleză)	90232	6	
6	Băița-Nistru	Societatea franceză „Sf. Mihai" (franceză)	902320	20	sub control militar
7	Borșa	Minele Burloaia și Gura Băii, — în proprietatea Societății pe acțiuni pentru exploatarea minieră și de topitorie din Ungaria Superioară (maghiaro-austriacă)	721862,4		sub control militar
8	Budești	Asociația minelor metalifere din Maramureș (germană)	767887	150	sub control militar
9	Budești	Minele „Irma, Gheorghe, Sigismund și Ana" (germană)	541396	7	
10	Chiuzbaia-Ferneziu	Mina Herja (franceză)	585822		sub control militar
11	Cicîrlău	Mina „Geroldi" (arendată de Sandor Brachfeld din Budapesta (maghiară)	51480		
12	Cicîrlău	Mina „Alexandru" (maghiară)	541396		
13	Firiza	Mina „Francisca" (franceză)	90232		
14	Firiza, Baia Mare (Valea Borcutului)	Mina „Ioan", — în proprietatea firmei William Kent Lemon (maghiaro-austriaco-engleză)	180465,6		
15	Ilba	Asociația minieră „Sf. Ștefan" (maghiaro-austriacă)	1624190		sub control militar
16	Ilba	Mina „Hanno Iacob", — arendată de Asociația „Sf. Ștefan"	372109		
17	Ilba, Nistru, Baia Mare, Baia Sprie, Botiza	Ungarische Zinkhütten und Erzbergbau Gewerkschaft (germană)	902328		
18	Săcel	Societatea carpatică maghiară de petrol pe acțiuni (engleză-maghiară)	270698		sub control militar
		Total :	8307800	183	

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 2

EVIDENȚA

comparativă privind împărțirea terenurilor miniere deținute de exploatările miniere erariale din Baia Mare (Dealul Crucii și Valea Roșie), Baia Sprie și Cavnic precum și de exploatările particulare cu capital autohton și cel străin[31].

ANUL	MINE ERARIALE		MINE PARTICULARE					
			Cu capital autohton		Cu capital străin		Total mine particulare	
	Supraf. perimetrelor în m.p.	Nr. concesiunilor de cercetare	Supraf. perimetrelor în m.p.	Nr. concesiunilor de cercetare	Supraf. perimetrelor în m.p.	Nr. concesiunilor de cercetare	Supraf. perimetrelor în m.p.	Nr. concesiunilor de cercetare
1892	7856872	Nu deținem date exacte	Nu deținem date exacte		2015628,4	Nu deținem date exacte		
1896	7669971	Nu deținem date exacte			2060481,4	Nu deținem date exacte		
1897	9225359	Nu deținem date exacte	Nu deținem date exacte				12187497	Nu deținem date exacte
1900	9766735	22	8497773,2	Nu deținem date exacte	5745861,8	559	14243635	Nu deținem date exacte
1905	7526408	31	Nu deținem date exacte		7126294,4	759	Nu deținem date exacte	
1910	7980233	17	Nu deținem date exacte		6104571,6	742	Nu deținem date exacte	
1914	9613191,6	39	Nu deținem date exacte		7101020	1020	Nu deținem date exacte	
1918	Nu deținem date exacte		Nu deținem date exacte		8307800	183	Nu deținem date exacte	

https://biblioteca-digitala.ro

SITU

comparativă privind cantitatea şi valoarea producţiei de aur, argint, cupru şi plumb partea minelor erariale şi particulare cu capital autohton şi străin din actualul judeţ

Nr. crt.	Denumirea exploatării	Felul produselor preschimbate	A		
			1896	1897	1898
0	1	2	3	4	5
I.	Minele erariale din Baia Mare (Dealul Crucii şi Valea Roşie), Baia Sprie şi Cavnic	aur în kg	287,16385	327,84217	—
		argint kg	4101,534	4856,839	—
		cupru q	594,027	472,195	—
		plumb q	9549,00	10508,92	—
	valoarea în florini (coroane)		834412,96	956968,92	—
II.	Minele particulare în total	aur în kg	214,53062	227,06743	219,35290
		argint kg	1153,4891	1060,7360	792,3584
		cupru q	0,905	1,185	2,44
		plumb q	1031,30	1528,69	1229,59
	valoarea în florini (coroane)		430832,60	450728,44	420004,76
	Minele particulare cu capital străin				
1	Minele Thyrza „Sf. Mihai", „Carolina" şi „Galbenă" din Băiţa şi Nistru	aur în kg	19,12969	20,04920	10,09764
		argint kg	52,5462	77,6714	28,4384
		plumb q	2.84	4,24	5,73
	valoarea în florini (coroane)		31498,27	37015,42	18181,44
2	Mina „Adolf" (Kaiser Adolf respectiv Ungarische Zinkhütte . . .)	aur în kg	—	—	—
		argint kg	—	—	—
		cupru q	—	—	—
		plumb q	—	—	—
	valoarea în florini (coroane)		—	—	—
3	Mina Herja „Iosif" (şi începînd cu anul 1902 „Toţi sfinţii" „Clementin" şi „Terezia" iar din 1903 „Ludovic" şi „Ioachim")	aur în kg	—	—	—
		argint kg	—	—	—
		plumb q	—	—	—
	valoarea în florini (coroane)		—	—	—

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 3

A Ţ I E

preschimbate la topitoriile din Ferneziu şi Cavnic precum şi la monetăria statului din Maramureş (mai puţin cele din zona Băiuţului) în anii 1896—1905[32].

N U L						
1899	1900*	1901**	1902	1903	1904	1905
6	7	8	9	10	11	12
368,40565	306,4450	256,943	—	—	—	—
5633,499	—	5047,205	—	—	—	—
697,49	—	631,76	—	—	—	—
11626,54	—	11784,85	—	—	—	—
1055770,165	—	1781892,12	—	—	—	—
225,82241	186,46180	225,70516	338,3521	349,81091	363,45502	323,77155
836,2678	849,6070	919,4380	1056,3946	1102,4006	921,8933	853,5418
10,44	2,55	1,52	18,11	1,15	1,44	7,06
1575,48	1284,59	1419,01	1059,12	1024,17	582,48	486,27
439886,22	753374,43	882432,53	1240302,18	1278284,04	1296019,29	1155072,46
16,08296	15,36422	13,60579	11,36184	12,53243	13,63979	12,08032
70,957	78,2925	53,3694	41,9224	31,4184	26,2808	29,3575
20,53	17,42	5,54	19,89	2,67	0,95	—
23905,15	59923,47	50809,05	48417,05	44224,99	49036,78	42239,28
0,160	0,36414	0,114	0,146	3,76064	3,61725	9,35089
51,295	56,1405	23,750	16,145	30,9814	28,2219	37,0708
—	1,82	—	16,17	—	—	—
230,41	322,25	158,54	117,81	1,54	—	—
6463,92	19022,41	7669,78	7008,04	15390,45	14467,84	34163,04
—	—	—	—	—	—	—
5,435	12,745	134,397	202,454	154,872	34,462	6,535
5,28	15,72	51,02	78,03	12,84	11,32	0,39
385,38	2299,31	16702,99	20632,82	14453,17	3618,94	598,69

*. Incepind cu anul 1900 inclusiv valoarea este exprimată în coroane.
**. Pentru anul 1901 din datele minelor erariale, aurul şi argintul de steamp, precum şi valoarea acestuia, lipseşte.
***. Nu deţinem date precise.

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4	5
4	Mina Jereapăn „Ştefan" şi Totoş „Nicolae" Budeşti	aur în kg	—	—	—
		argint kg	—	—	—
		cupru q	—	—	—
		plumb q	—	—	—
	valoarea în florini (coroane)		—	—	—
5	Mina „Alexandru" Cicîrlău	aur în kg	—	—	—
		argint kg	—	—	—
		plumb q	—	—	—
	valoarea în florini (coroane)		—	—	—
6	Mina Rota „Ana şi Nicolae" Cavnic	aur în kg	—	—	—
		argint kg	—	—	—
		plumb q	—	—	—
	Valoarea în coroane		—	—	—
7	Mina „Vilhelm" Valea Borcutului	aur în kg	—	—	—
		argint kg	—	—	—
	Valoarea în coroane		—	—	—
8	Hungarian Mineral Company	aur în kg	—	—	—
		argint kg	—	—	—
		plumb q	—	—	—
	Valoarea în coroane		—	—	—
9	Mina Şuior Baia Sprie	aur în kg	—	—	—
		argint kg	—	—	—
		plumb q	—	—	—
	Valoarea în coroane		—	—	—
	Total mine cu capital străin	aur în kg	19,12969	20,04920	10,09764
		argint kg	52,5462	77,6714	28,4384
		cupru q	—	—	—
		plumb q	2,84	4,24	5,73
	valoarea în florini (coroane)		31498,27	37015,42	18181,44

https://biblioteca-digitala.ro

6	7	8	9	10	11	12
2,36186	0,091	0,39554	—	1,66216	1,19194	2,73121
12,8228	2,379	6,3346	3,586	10,6425	6,3111	7,9096
8,26	—	—	—	—	—	0,45
56,98	43,92	84,07	57,53	140,71	81,87	91,59
5813,31	2213,69	3957,63	1924,00	10424,51	6711,84	12038,96
—	0,030	0,19791	—	—	—	—
—	1,011	2,4892	—	—	—	—
—	18,22	44,42	—	—	—	—
—	890,50	2115,39	—	—	—	—
—	—	13,519	—	—	—	—
—	—	54,986	—	—	—	—
—	—	29,76	—	—	—	—
—	—	51404,36	—	—	—	—
—	—	—	4,25253	6,41385	8,00264	6,93009
—	—	—	17,7442	17,1765	18,6786	17,3329
—	—	—	15465,76	22541,90	40397,42	24128,21
—	—	—	0,035	—	—	—
—	—	—	2,932	—	—	—
—	—	—	13,79	—	—	—
—	—	—	744,21	—	—	—
—	—	—	—	—	—	0,026
—	—	—	—	—	—	0,132
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	97,16
18,60482	15,84936	27,83224	15,79137	24,36908	26,45162	31,12051
150,5098	150,5680	175,3262	304,7536	245,0908	113,9544	98,8378
8,26	1,82	—	16,17	—	—	0,45
313,20	417,53	373,35	287,05	187,76	94,14	91,98
36567,76	84349,38	132659,20	94191,88	107035,02	114232,82	113265,34

https://biblioteca-digitala.ro

S I T U

comparativă privind cantitatea producţiei realizate de exploatările miniere

A

Nr. crt.	Denumirea exploatării	Felul şi valoarea producţiei	1906	1907	1908
0	1	2	3	4	5
I.	Exploatări erariale				
1	Exploatarea minieră „Dealul Crucii" Baia Mare	aur în kg	161,998	157,7918	149,883
		argint kg	447,926	841,532	536,628
		plumb q	92,24	65,5	70,6
	Valoarea în coroane		582473,93	610086,48	539590,97
2	Exploatarea minieră Valea Roşie Baia Mare	aur în kg	208,656	266,003	311,290
		argint kg	356,715	383,714	501,146
		cupru q	1,3	—	—
		plumb q	12,4	13,3	10,0
	Valoarea în coroane		723640,00	913337,93	1064665,58
3	Exploatarea minieră Baia Sprie	aur în kg	25,866	17,220	13,113
		argint kg	2034,655	1776,373	1661,179
		cupru q	—	—	3
		plumb q	9376,0	7683,1	7666,6
		pirită feroasă q	—	—	—
	Valoarea în coroane		669197,06	582611,64	435168,61
4	Exploatarea minieră Cavnic	aur în kg	24,125	19,013	18,287
		argint kg	2332,147	1650,869	1775,201
		cupru q	259,4	307,00	362,2
		plumb q	2957,0	2057,6	2026,4
		zinc q	—	—	—
	Valoarea în coroane		498193,85	393476,63	325256,74
	Total exploatări erariale	aur în kg	420,745	460,0278	492,573
		argint kg	5171,443	4658,488	4474,154
		cupru q	260,7	307,00	365,2
		plumb q	12437,8	9819,5	9773,6
		pirită feroasă q	—	—	—
		zinc q	—	—	—
	Valoarea în coroane		2473504,84	2498512,68	2364681,90

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 4

A Ţ I E

din actualul judeţ Maramureş (cu excepţia zonei Băiuţ) între anii 1906—1915[33].

N U L						
1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915
6	7	8	9	10	11	12
165,104	159,963	152,30853	146,692	137,119	149,717	108,90739
662,734	689,972	548,982	534,125	506,179	549,882	382,298
100,9	123,2	96,9	105,0	65,7	76,7	68,1
598762,56	586687,06	549380,27	536057,35	501964,04	543889,01	413304,39
270,138	340,193	377,154	281,049	249,644	181,133	197,74145
372,306	440,946	532,492	397,420	509,945	365,645	304,946
—	—	—	—	—	—	—
14,3	6,2	96,5	9,8	6,9	2,6	4,7
906873,53	1154375,91	1281083,94	959415,00	865016,88	650093,88	700199,41
11,021	13,043	11,191	11,845	7,999	7,393	4,287
1737,779	2334,974	1703,736	2155,156	1360,001	1446,156	983,431
25,1	31,5	10,0	21,6	18,6	7,9	16,5
7931,0	10778,8	8429,4	9077,4	6505,2	7343,1	4928,4
—	—	—	5100,3	36830,0	37705,0	67651,0
414590,69	556681,18	440067,93	666697,27	450054,02	499295,35	466429,25
22,641	29,198	37,3235	57,621	75,225	33,225	12,57388
1606,756	1857,758	1373,604	1712,134	1374,284	1317,191	371,022
346,9	380,8	296,8	376,4	300,00	303,8	106,8
2416,7	2541,0	2237,4	2604,7	1943,8	2320,3	353,8
—	—	—	—	2665,7	—	—
343303,59	378209,45	346330,62	524325,81	519107,51	366428,18	133723,99
468,904	542,397	577,97703	497,207	469,987	371,468	323,50972
4379,575	5323,650	4158,814	4798,835	3750,409	3678,874	2041,697
372,0	412,3	306,8	398,0	318,6	311,7	123,3
10462,9	13449,2	10860,2	11796,9	8521,6	9742,7	5355,0
—	—	—	5100,3	36830,0	37705,0	67651,0
—	—	—	—	2665,7	—	—
2363530,37	2675953,60	2616862,76	2686495,43	2336142,45	2059706,42	1713657,74

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4	5
II.	Exploatări particulare a) cu capital autohton				
1	Mina Rota Ana Nicolae	aur în kg	50507	46,911	—
		argint kg	30,889	26.988	—
	Valoarea în coroane		164991,26	156356,85	—
2	Exploatarea minieră „Sf. Ioan Botezătorul" Valea Adîncă Baia Sprie	aur în kg	16,63411	12,542	10,142
		argint kg	78,7851	59,866	54,297
		plumb q	166,5	120,8	75,0
	Valoarea în coroane		69884,64	53166,33	40227,13
3	Exploatarea minieră „Sf. Ioan Evanghelistul" Valea Roşie Baia Mare	aur în kg	18,662	14,259	7,097
		argint kg	21,035	29,336	10,610
	Valoarea în coroane		6332,86	49409,76	24199,29
4	Exploatarea minieră „Iosif de Calazant" Valea Roşie, Baia Mare	aur în kg	116,33834	58,09476	115,22605
		argint kg	133,0544	79,6788	127,39994
		plumb q	7,3	5,5	9,5
	Valoarea în coroane		396028,25	199171,58	389130,09
5	Exploatarea minieră Borzaş-Romlaş Valea Borcutului, Baia Mare	aur în kg	—	1,039	1,782
		argint kg	—	1,909	3,235
	Valoarea în coroane		—	3741,70	6126,25
6	Exploatarea minieră Leopold Valea Borcutului Baia Mare	aur în kg	101,451	112,2546	105,5497
		argint kg	446,647	413,8117	555,401
		plumb q	8,5	13,1	7,1
	Valoarea în coroane		380047,89	412912,93	392796,57
7	Exploatarea minieră Maximilian Valea Borcutului Baia Mare	aur în kg	62,964	72,436	74,719
		argint kg	46,651	74,438	49,341
	Valoarea în coroane		211511,13	242711,56	249330,38
8	Mina Domnişoara din Nistru	aur în kg	0,659	0,208	0,052
		argint kg	0,982	2,998	0,041
		cupru q	16,7	42,4	—
	Valoarea în coroane		6175,03	11205,25	173,88

https://biblioteca-digitala.ro

6	7	8	9	10	11	12
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
8,269	6,605	9,77333	8,822	8,239	5,878	3,21392
41,365	22,726	28,674	22,942	21,250	20,613	11,7834
55,2	31,6	35,8	29,7	32,9	33,4	22,3
32223,83	24544,51	35614,65	32310,41	30391,12	22582,82	13592,49
7,265	10,353	2,08585	4,009	4,773	4,873	3,9603
8,967	20,261	4,1911	5,066	4,202	3,825	4,0499
24581,12	35689,23	7204,09	13625,86	16066,98	16337,93	13723,76
78,24524	49,01086	31,62141	9,837	19,837	13,386	9,69656
67,6897	56,8554	41,9939	15,336	49,924	38,353	23,8541
6,4	6,1	3,5	1,4	47,4	2,4	0,8
262359,17	165779,76	107407,31	33714,34	71879,47	47574,14	35487,48
1,980	8,981	2,05025	8,286	2,008	8,993	0,074
2,529	7,358	1,9988	10,890	2,732	9,627	0,248
6704,88	30489,78	6895,43	28232,67	9477,12	30390,01	301,58
109,979	171,864	133,357	134,389	135,238	109,916	50,08793
220,921	293,415	339,520	323,826	338,414	278,658	142,1591
—	7,2	5,8	4,0	2,0	—	—
378775,26	590056,73	466455,68	472379,12	476437,89	386423,92	183122,58
84,205	85,366	65,92607	69,556	122,541	93,683	53,35696
52,676	53,360	43,4665	44,279	73,640	59,186	36,6995
280457,63	284632,05	219932,18	232400,32	409024,32	312273,74	183734,03
—	—	—	0,246	0,916	0,097	0,559
—	—	—	7,716	25,350	1,072	11,152
—	—	—	63,2	211,8	8,7	93,7
—	—	—	12494,3043	43885,31	1647,41	33105,27

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4	5
	Total mine particulare cu capital autohton	aur în kg	367,21545	317,74436	314,56575
		argint kg	758,0435	662,0255	810,3244
		cupru q	16,7	42,4	—
		plumb q	182,3	139,4	91,6
	Valoarea în coroane		1291965,06	1128675,96	1101983,59
	b) Cu capital străin				
1	Exploatarea minieră Herja, Chiuzbaia, Ferneziu	aur în kg	—	—	—
		argint kg	10,779	—	—
		plumb q	1,1	—	—
	Valoarea în coroane		1178,39	—	—
2	Exploatarea minieră „Sf. Ştefan" Ilba	aur în kg	—	—	—
		argint kg	—	—	—
		cupru q	—	—	—
		plumb q	—	—	—
		şlic de plumb q	—	—	—
		şlic de zinc q	—	—	—
	Valoarea în coroane		—	—	—
3	Exploatarea minieră Thyrza „Sf. Mihai" Băiţa	aur în kg	4,7771	1,1739	—
		argint kg	24,9779	4,841	—
		plumb q	—	8,8	—
	Valoarea în coroane		18291,14	4798,99	—
4	Mine metalifere din Maramureş Budeşti	aur în kg	3,711	3,265	7,539
		argint kg	29,408	16,163	31,585
		cupru q	12,4	56,6	82,2
		plumb q	299,7	185,6	358,8
		zinc q	1461,1	—	—
	Valoarea în coroane		48036,02	30566,11	51016,24
5	Exploatarea de petrol Săcel	ţiţei q	10,0	30,00	300,0
	Valoarea în coroane		24,00	100,00	1200,0

https://biblioteca-digitala.ro

6	7	8	9	10	11	12
289,94324	332,17986	244,81391	234,305	293,552	236,826	120,94867
394,1477	454,1754	439,8443	430,055	515,512	411,334	229,9460
—	—	—	63,2	211,8	8,7	93,7
61,6	44,9	45,1	35,1	82,3	3,5	23,1
985101,89	1131192,06	843509,34	825157,53	1057162,21	815229,97	463067,19
—	0,509	—	—	—	0,021	0,045
—	580,189	89,335	1,339	—	80,262	133,695
—	1522,4	217,8	4,3	—	126,5	182,2
—	99875,63	14174,71	262,13	—	13117,68	25093,51
0,757	0,904	0,0711	0,234	0,032	0,007	—
1,197	0,211	0,0158	26,950	1,487	0,081	—
—	—	—	0,5	0,8	—	—
2,6	2,0	—	333,7	13,0	—	—
—	—	—	1328,7	—	—	—
—	—	—	4775,0	—	—	—
2755,44	3206,45	1323,05	110968,37	802,67	712,48	—
—	—	—	—	—	0,206	0,68346
—	—	—	—	—	6,695	30,5060
—	—	—	—	—	58,2	234,4
—	—	—	—	—	4005,80	19920,17
5,156	1,26565	0,482	0,112	0,048	—	—
18,4308	24,5524	13,580	6,803	4,255	—	—
27,1	—	—	—	—	—	—
203,4	322,6	192,1	98,7	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
29045,57	16049,60	4248,96	5457,69	561,67	—	—
600,0	16,0	10,0	700,0	200,0	134,0	2002,1
2000,00	48,0	30,00	3500,0	1000,00	670,00	50051,00

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4	5
	Total exploatări cu capital străin	aur în kg	8,4881	4,4389	7,539
		argint kg	65,1649	21,004	31,585
		cupru q	12,44	56,6	82,2
		plumb q	300,8	194,4	358,8
		şlic de plumb q	—	—	—
		zinc q	1461,1	—	—
		şlic de zinc q	—	—	—
		ţiţei q	10,0	30,0	300,0
	Valoarea în coroane		67529,55	35465,10	52216,24
	Total exploatări particulare	aur în kg	375,70355	322,18326	322,00475
		argint kg	823,2084	683,0695	841,9094
		cupru q	29,1	99,00	82,2
		plumb q	493,1	333,8	450,4
		şlic de plumb q	—	—	—
		zinc q	1461,1	—	—
		şlic de zinc q	—	—	—
		ţiţei q	10,0	30,0	300,0
	Valoarea în coroane		1359495,61	1154141,00	1154199,83

https://biblioteca-digitala.ro

6	7	8	9	10	11	12
5,943	2,67865	0,5531	0,346	0,080	0,234	0,72746
19,6278	604,9524	102,9308	35,092	5,742	87,938	164,2010
27,1	—	—	0,5	0,8	—	—
206,0	1847,0	409,9	436,7	13,0	184,7	416,6
—	—	—	1328,7	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	4775,0	—	—	—
600,0	16,0	10,0	700,0	200,0	134,0	2002,1
33801,21	119179,68	19776,72	120188,19	2364,34	18505,96	95064,68
285,88624	334,85851	245,3601	234,651	293,632	237,160	121,67613
413,7755	1059,1278	542,7751	465,147	521,254	499,272	374,1470
27,1	—	—	63,77	212,6	8,7	93,7
267,6	1891,9	455,0	471,8	95,3	188,2	439,7
—	—	—	1328,7	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	4775,0	—	—	—
600,0	16,0	10,0	700,0	200,0	134,0	2002,1
1018902,90	1250371,74	863286,06	945345,72	1059526,55	833735,93	558131,87

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTS CONCERNING THE PENETRATION OF FOREIGN CAPITAL IN THE MINING INDUSTRY OF MARAMUREȘ BETWEEN 1860—1918

(*ABSTRACT*)

The penetration of foreign capital constituted one of the main characteristics of the development of mining industry in Maramureș in the second half of the 19th and the beginning of the 20th century.

The author points out the main stages of this process :

a) till the end of the eighties, the penetration mainly of the Austria capital ; b) from 1882, till the end of the end of the century, besides the Austrian capital, an increasingly important place will take the French, English and German capital ;

c) at the beginning of the 20th century the English withdraw their interests and their place will be taken by two companies with their seat in Budapest, working with Hungarian capital and a large interest of the German and Austrian capital.

Most of the foreigners or foreign groups interested in the mining fields of Maramureș lacked capital. The few serious investments had been done in the mines of Cavnic, Herja or Ilba, for the introduction of new technology, in order to increase the profit. But this did not bring any benefit to the population living in this area. But these fields bought up by the foreign capitalists will later serve as a solid basis for mining in the following period.

https://biblioteca-digitala.ro

Contribuții la cunoașterea dezvoltării zootehniei în Maramureș — începuturile aclimatizării „Brunei de Maramureș"

ADALBERT BALOGH

Creșterea animalelor și în cadrul acestora a vitelor cornute a constituit de-a lungul secolelor una din ramurile de bază ale vieții economice din Maramureș.

Pînă în ultimul sfert al secolului al XIX-lea, în părțile limitrofe cu Moldova, Năsăudul și Lăpușul, precum și în văile Cosăului și Marei, au fost răspîndite vitele de stepă, de culoare alb-cenușie, aclimatizate cu iernatul în aer liber, dar de o productivitate redusă, cunoscute sub denumirea de rasă transilvăneană sau maghiară ; în satele dinspre Galiția erau ținute vitele mărunte cu părul negru ori bălțate, cunoscute sub denumirea de vite „rișcă".

Despre condițiile statornicite și nivelul existent în creșterea animalelor, citățm un pasaj dintr-un raport tipărit în 1876 : „În timpul verii vacile de lapte și de jug precum și viteii sînt ținute în pășunile sterpe comunale. În timpul verii stabulația nu se practică de loc, dar și iarna ținerea animalelor se bazează în exclusivitate pe fîn, din care motiv în anii secetoși, care se repetă în medie din cinci în cinci ani, se duce mare lipsă de fîn ; așa s-a întîmplat și în primăvara anului 1875, cînd vitelor li s-au dat de mîncare paiele de pe acoperișul caselor și grajdurilor"[1].

Pentru întregirea acestui tablou trist, iată cîteva rînduri dintr-un alt raport, întocmit de unul dintre cei trei medici veterinari din Maramureș, despre situația existentă în plasa Vișeului, în care se arată că hrana necorespunzătoare a animalelor este agravată de „iernatul necorespunzător, unde grajdurile calde nu există, dimineața vitele beau din pîrîuri înghețate din care motiv ele răcesc, toată ziua sînt ținute sub cerul liber"[2].

1. **Máramaros vármegye egyetemes leírása**, (Descrierea generală a comitatului Maramureș), redactat de Szilágyi István, Budapesta, 1876, p. 380.
2. Arhivele Statului Baia Mare, fond **Prefectura județului Maramureș**, (în continuare Prefectura Maramureș), Seria Comitetul municipal, nr. 99/1890, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

Aprecierile de mai sus oglindesc niște obiceiuri statornicite cu multe secole în urmă, o situație care, în condițiile producției capitaliste, au devenit anacronice, mult depășite în țările dezvoltate din Europa apuseană și care în Maramureș la acel moment au provocat o adevărată criză a gospodăriilor țărănești.

Primul semn de alarmă s-a dat în anul 1876 în sesiunea de la Sighet a medicilor și naturaliștilor din Ungaria, cu care prilej, în urma raportului ținut de Paul Timár, s-a scos în relief faptul că decăderea creșterii animalelor este generată și de inexistența vreunei preocupări pentru selectarea și întreținerea taurilor comunali, din care cauză vacile rămîn sterpe.[3]

Consemnarea situației și analiza cauzelor au fost urmate de întocmirea, din partea medicilor veterinari și a unui număr restrîns de funcționari comitatenși legați de popor, a unui plan pentru redresarea situației: pentru îmbunătățirea rasei trebuie să fie soluționată asigurarea în număr corespunzător a comunelor cu reproducători de rasă, iar pe de altă parte luarea de măsuri pentru organizarea unor cooperative de prelucrarea laptelui, care aveau misiunea să faciliteze în mod pozitiv trecerea la un sistem intensiv al creșterii animalelor din Maramureș.

Primele măsuri pentru înfăptuirea programului de mai sus au fost luate deja în primăvara și vara anului 1879. După modelul comitatului Hunedoara, în plasa din Valea Izei a fost redactat și pus în aplicare un regulament privind ținerea reproducătorilor comunali, care prevedea obligativitatea satelor de a asigura, pe cheltuială comunală, la numărul de 60—80 de vaci a unui taur comunal. Pentru verificarea respectării acestor dispoziții, s-a instituit o comisie specială. Aceste măsuri vor constitui punctul de plecare pentru regulamentul comitatens pus în aplicare în anul 1886 pe întregul teritoriu al Maramureșului care, printre altele, conține prevederi și în privința rasei animalelor. „Taurii comunali să fie de rasă pur autohtonă ori de rasă din Apus și în special de *rasă Allgau și ceea ce se asimilează cu aceasta, de rasă brună*, care se potrivește bine cu condițiile noastre naturale"[4]. (sublinierea autorului).

Referirile ce s-au făcut de această dată pe adresa reproducătorilor de Allgau se bazau deja pe experiențele proprii: primul transport de tauri de această rasă a fost vîndut prin licitația ce a avut loc la 10 mai 1879[5]. Această licitație a însemnat de fapt începutul acelui proces îndelungat, la capătul căruia, prin încrucișarea rasei autohtone cu cea de Allgau, s-a ajuns la apariția și răspîndirea vitelor de rasă „Brună de Maramureș", apreciate pentru calitățile lor și în zilele noastre.

Reproducătorii de rasă Allgau ce au sosit în mod regulat an de an la început au fost împărțiți în plășile Sighet și Valea Tisei. Specialiștii au trecut abia mai tîrziu la îmbunătățirea situației în întregul comitat.

Au urmat ani grei și plini de eforturi! Aclimatizarea noii rase de vite a presupus și schimbarea obiceiurilor legate de creșterea vitelor, ceea ce a

3. Máramaros vármegye egyetemes leirása, p. 360.
4. **Prefectura Maramureș**, Seria Comitetul municipal, nr. 59/1879, Protocoale de ședință nr. 261/1885.
5. Idem, Actele vicecomitelui, nr. 2569/1879.

https://biblioteca-digitala.ro

mers foarte anevoios. Pe de altă parte înființarea rețelei de cooperative pentru industrializarea laptelui, din cauza lipsei de capital, nu s-a reușit.

Dintre cooperativele înființate un rol mai important l-a jucat cea de la Opreșa, dar și aceasta după cîțiva ani își încetează activitatea, iar vitele sale în 1885 trec în proprietatea antreprenorului elvețian Zürcher Herczog. Potrivit înțelegerii încheiate cu Ministerul Agriculturii, elvețianul a arendat pășunile alpine de pe muntele Opreșa precum și fînețele și pășunile deluroase între Sighetu Marmației și Vadu Izei, pe care în interval de cîțiva ani de zile a reușit să organizeze o fermă model pentru producerea și prelucrarea laptelui. În anul 1889 Herczog a dispus deja de peste 160 de vaci de rasă, la întreținerea cărora, precum și la pregătirea cașului după modele elveține, au lucrat 11 specialiști străini și un număr mare de muncitori localnici. Organele locale încearcă să înființeze pe lîngă fermă, pe bază de burse, un curs pentru însușirea metodelor avansate legate de creșterea animalelor și prelucrarea laptelui. Demersurile lor nu sînt sprijinite de organele superioare, din care cauză încercările eșuează[6].

În schimb măsurile luate pentru îmbunătățirea rasei animalelor au avut mai multă izbîndă. Ca urmare, în raportul medicului veterinar Gröller din 1891 despre situația creșterii animalelor, sînt consemnate referitor la plășile Sighet și Valea Tisei și unele aprecieri pozitive: „... comunele de aici sînt dotate bine cu tauri care au iernat destul de bine și, ca urmare, în domeniul creșterii animalelor se constată un evident progres"[7]. Dar pe teritoriul celorlalte plăși și inclusiv în orașul Sighet mai există mult de lucru!

Cu toate acestea rezultatele înregistrate în Maramureș pentru aclimatizarea noii rase de vite în curînd au suscitat atenția comitatelor învecinate, chiar și a comercianților de vite din Galiția. În raportul întocmit despre situația comitatului pe anul 1893, se apreciază: „... comerțul cu vacile încrucișate cu rasa de Allgau a fost destul de vioi, pentru acestea s-a plătit bine". În cursul acestui an, numai într-un singur comitat învecinat, au fost transportate în jur de 100 vaci încrucișate. Este prima atestare ce ne stă la îndemînă în care Maramureșul figurează ca exportator de animale de rasă. Cu toate acestea importul de taurine de rasă în Maramureș continuă, începînd cu acest an se trece chiar și la importul de juninci de rasă Allgau, din care în cursul anului 1893 au fost repartizate și vîndute pe credit populației cc. 200 de juninci.[8]

Schimbările intervenite pot fi urmărite și statistic. Potrivit conscrierilor oficiale, în anul 1895 pe teritoriul comitatului Maramureș, pe lîngă un număr de 167 de tauri de rasă transilvăneană, existau deja 237 de tauri străini, în mare parte de Allgau. Pentru cumpărarea taurilor de Allgau, în plasa Valea Tisei s-a înființat și o cooperativă. Cu doi ani mai tîrziu, comisia comitatensă pentru agricultură a hotărît ca anual, în ziua de 19 martie, să fie organizate expoziții de reproducători, legate de premierea crescătorilor celor mai harnici și pricepuți. Prima expoziție de acest gen a avut loc în 1898.

6. **Idem**, Comitetul municipal, nr. 105/1890, pp. 4—10.
7. **Ibidem**, nr. 462/1891, pp. 4—5.
8. **Ibidem**, nr. 35/1894, p. 30, și nr. 354/1894, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Reușita acestei acțiuni a determinat organele competente ca în anul următor să organizeze deja și prima expoziție de juninci de rasă[9].

Modificările intervenite pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea în structura creșterii de vite din Maramureș sînt oglindite și în noul „Regulament comitatens pentru creșterea vitelor cornute, a porcilor și ovinelor". În acest regulament se prevedea că după fiecare 40—70 de vaci, comunele sînt obligate de a ține cîte un taur. Dar mai importante sînt prevederile legate de rasa taurilor, în care sens se spune : „Pe teritoriul comitatului pentru prăsilă sînt admiși doar taurii de rasă brună". Excepție fac comunele din plasa Teceu și alte 4 comune din plasa Hust, unde încă și la această dată majoritatea vitelor o formează cele de rasă de stepă alb-cenușie. Borșa, Moiseiu, Sarasău și parțial orașul Sighet prezintă o altă excepție : în aceste localități au fost răspîndite vitele alb-roșii, de rasă Pinzgau, din care motiv organele ministeriale aprobă vremelnic, pentru un termen de cel mult 10 ani, în aceste locuri să fie admiși și reproducători Pinzgau, dar cu condiția ca după expirarea acestui termen și ele vor trece obligatoriu la ținerea animalelor de rasă brună[10].

Din cele relatate rezultă că în decursul unui sfert de veac de la constatările ce s-au făcut în 1875 și timp de 20 de ani de la licitarea primului transport de tauri de rasă Allgau, în domeniul creșterii vitelor din Maramureș s-au înregistrat schimbări radicale. Izbucnirea crizei economice de la începutul secolului al XX-lea a însemnat însă amînarea încheierii procesului declanșat. Micii producători de animale, forțați de spaima sechestrelor dezlănțuite din cauza impozitelor neachitate, au fost obligați să vîndă cele mai frumoase animale de prăsilă. Urmărirea acestui proces nefast constituie deja obiectivul unei alte comunicări.

LES DÉBUTS DE L'ACLIMATION DU BÉTAIL DE LA RACE „BRUNA DE MARAMUREȘ"

(*RÉSUMÉ*)

A base de documents d'archive du temps, la communication présente les préoccupation concernant la modernisation de l'élevage des bètes à cornes en Maramureș, et dans ce cadre les mesures prises pour l'amélioration de la race des animaux. Dès 1870 et jusqu'à la fin du XIX-ème siècle, depuis l'importation des premiers reproducteurs d'Allgau et leur croisement avec le bétail existant dans le comitat, on assiste à un processus de naissance et de diffusion d'une nouvelle race d'animaux, „Brună de Maramureș", comme et appréciée jusqu'à nos jours.

9. **Ibidem**, nr. 338/1895, nr. 355/1895 și nr. 297/1897.
10. **Ibidem**, nr. 57/1896.

https://biblioteca-digitala.ro

Aspecte din viața social-economică și mișcări ale muncitorilor din bazinul minier maramureșean, în anii premergători Unirii (1911-1918)

COLOMAN OSZÓCZKI

Mișcările muncitorilor din bazinul minier maramureșean, în anii premergători Unirii, marchează o etapă nouă în lupta maselor populare pentru emanciparea socială, precum și pentru eliberarea lor națională.

Acțiunile muncitorilor maramureșeni în al doilea deceniu al secolului al XX-lea constituie o parte integrantă a luptei generale duse de masele populare din Transilvania împotriva exploatării capitaliste și moșierești, împotriva războiului imperialist.

Aceste lupte s-au grefat pe contradicțiile economice, sociale și naționale care în anii războiului s-au ascuțit și mai mult, precum și pe tradițiile luptelor revoluționare comune ale muncitorilor și țăranilor români, maghiari și de alte naționalități din Transilvania[1].

În preajma izbucnirii primului război mondial acest bazin minier concentra un număr relativ mare de muncitori, care în majoritatea lor lucrau la minele metalice neferoase erariale și particulare, precum și la cele trei exploatări de sare maramureșene. Astfel, în această perioadă numărul muncitorilor, de la minele și topitoriile erariale din Baia Mare, Baia Sprie, Cavnic și Ferneziu, precum și de la Asociațiile miniere particulare din Băița, Herja, Chiuzbaia, Ilba, Nistru, Valea Borcutului etc. din subordinea Căpitănatului minier din Baia Mare, oscila între 3098 și 3324, iar de la minele de sare din Coștiui, Ocna Șugatag între 928 și 1239.[2]

Exploatarea și prelucrarea minereurilor prețioase și neferoase în primul deceniu al secolului al XX-lea a cunoscut o dezvoltare rapidă, ne mai întîlnită pînă atunci, datorită investițiilor făcute în vederea modernizării exploa-

1. Constantin Enea și Vasile Șchiopu, **Aspecte din viața social-economică și lupta țărănimii maramureșene (1914—1918)**, în „Marmația", II, Baia Mare, 1971, p. 185.
2. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Inspectoratul geologic minier Baia Mare**, acte nr. 2192/1912, nr. 1[illegible]/1912 și nr. 1195/1914. În continuare Inspectoratul geologic.

https://biblioteca-digitala.ro

tării bogățiilor subsolului, dar și prin creșterea gradului de exploatare a muncitorilor minieri. Aceste investiții, începute la minele și topitoriile erariale în primul deceniu al secolului al XX-lea, au fost continuate și în primii ani ai deceniului următor. Astfel, după cum rezultă din raportul de producție întocmit de Căpitanatul minier din Baia Mare pe anul 1913[3], la Mina „Dealul Crucii" și „Valea Roșie" din Baia Mare, precum și la Oficiile miniere și topitoriile din Baia Sprie și Cavnic, au fost înlocuite în mare majoritate mașinile cu aburi cu mașini electrice, la șteampuri mesele vibratoare vechi au fost înlocuite cu mese vibratoare cu un șoc mai rapid tip „Humbold", „Feraris", „Barsch" sau „Rittinger", care erau puse în funcțiune cu ajutorul motoarelor electrice. Au fost instalate pompe electrice pentru extragerea apei din mină și în multe galerii a fost introdus deja transportul electric. Ascuțirea perforatoarelor de mine se executa de asemenea electric, ceea ce înlocuia munca manuală obositoare a fierarilor.

La Topitoria din Ferneziu a fost pusă în funcțiune Stația de alcalinizare al bismutului care a fost de fapt extras din minereurile și șlicurile de plumb din Baia Sprie și Cavnic, iar bismutul a fost comercializat în formă de praf și vîndut firmei germane „Sächische Blaufarbenwerk Oberschlema".[4]

La majoritatea minelor particulare în schimb instalațiile miniere au rămas rudimentare și zdrobirea minereurilor se făceau în șteampuri vechi, construite încă în secolul trecut.

În această perioadă de avînt al ciclului capitalist de producție, în urma introducerii tehnicii noi și a intensificării exploatării minerilor se observă o creștere generală a producției finite care nu va mai fi atinsă decît în anii 1936—1938[5].

Producția finită de aur extrasă de la minele erariale și particulare din anii 1911—1913 oscila între 752,85 kg la 834,43 kg anual, cea de argint între 4 308,40—5 375,87 kg, cea de cupru între 307,72—534,55 q, iar cea de plumb între 8660—14 489 q. Valoarea medie anuală a producției atingea suma de 3 445 427 coroane, ne mai cunoscută pînă atunci[6]. La exploatările salinare din Maramureș, în urma modernizării într-o oarecare măsură a extragerii sării și în urma exploatării muncii minerilor salinari, se observă de asemenea o creștere anuală a producției care în medie atinge 1 050 540 q, valorînd 15 758 100 coroane[7].

Curînd însă noua criză economică de producție a fost factorul hotărîtor care a generat intensele pregătiri de război ale claselor dominante și în același timp o înrăutățire simțitoare a situației tuturor oamenilor muncii.

Accentuarea crizei economice și politice, cheltuielile făcute pe spinarea maselor muncitoare, precum și șomajul din timpul crizei a avut drept rezultat înviorarea mișcărilor muncitorești, creșterea rolului luptelor greviste.

Deși în anul 1912 a fost publicată legea despre „măsurile excepționale" (art. LXVIII)[8], în urma cărora au fost interzise mișcările greviste și au fost

3. **Ibidem**, act nr. 1195/1914.
4. Idem.
5. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare**, dos. nr. 28/1938.
6. **Inspectoratul geologic**, acte nr. 2192/1912 și 1195/1914.
7. Idem.
8. Vezi și Cherestesiu, Cornelia Bodea ... **Din Istoria Transilvaniei**, vol. II, Buc. 1961, p. 317.

https://biblioteca-digitala.ro

dizolvate toate sindicatele, totuşi în această perioadă mişcările au luat un nou avînt.

În anii 1911—1912 au avut loc în Transilvania aproximativ 75 de greve[9] avînd drept obiective împiedicarea reducerii salariilor şi oprirea prelungirii timpului de lucru.

Dacă în ultimii ani ai primului deceniu din secolul al XX-lea, în urma grevelor de răsunet din 1907, se observase o oarecare stagnare în mişcarea muncitorilor din acest bazin minier, în primii ani ai deceniului următor muncitorii au luptat hotărît pentru revendicarea drepturilor la muncă, împotriva reţinerilor din salarii şi concedierilor făcute în masă. Muncitorii angajaţi în cadrul asociaţiilor miniere particulare, într-un număr destul de însemnat*, au fost trataţi mult mai rău decît cei erariali, proprietarii minelor din lipsa de fonduri sau prin invocarea altor motive au concediat de la o zi la alta pe muncitori fără de nici o obligaţie din partea lor, sau au reţinut din salariile acestora sume apreciabile pe diferite pretexte. Elocventă ni se pare în această privinţă plîngerea făcută de Kosan Gheorghe, în numele tuturor minerilor concediaţi, în ianuarie 1911, de la Asociaţia minieră „Thyrza Sf. Mihai" din Băiţa, în care se arată că un număr de treizeci de mineri au fost concediaţi în timpul iernii fără să li se acorde din partea conducerii asociaţiei cele mai mici drepturi şi anume: restituirea sumelor adunate în casa de ajutor reciproc[10].

O altă plîngere semnificativă în acest sens este cea înaintată de muncitorii Pop Carol, Pomian (Pomnyán) Gheorghe, Török Francisc şi Peskan Grigor, Căpitanatului minier din Baia Mare, împotriva arendaşilor minei Asociaţiei „Sf. Iosif Calasantius" Valea Roşie din Baia Mare, care din lipsa de fonduri la 1 noiembrie 1911 au concediat 18 muncitori subterani şi 16 muncitori de la şteampuri[11]. Din raportul întocmit de preşedintele casei de ajutor al asociaţiei rezultă că pentru data de 11 sau 14 decembrie 1911 a fost fixată ţinerea şedinţei, în vederea restituirii fondurilor acumulate în această casă de ajutor. Pentru această perioadă conducerea asociaţiei a cerut întăriri de la poliţia oraşului deoarece... „se prevede o şedinţă furtunoasă în clădirea societăţii cititorilor"[12], din partea celor concediaţi.

Nici muncitorii de la Asociaţia minieră „Herja" — Chiuzbaia nu au fost mai bine trataţi de către firma engleză (The Kisbánya mining Co. Limited). După cum rezultă din plîngerea făcută de cei 29 de muncitori în 9

*) De pe raza judeţului actual Maramureş semnalăm următoarele Asociaţii miniere particulare mai mari: Asociaţia minieră „Leopold" şi „Borzaş-Romlaş", Valea Borcutului din Baia Mare cu 405 muncitori; Asociaţia minieră „Sf. Iosif Calasantius", Valea Roşie din Baia Mare cu 182 muncitori; Asociaţia minieră „Maximilian", Valea Borcutului din Baia Mare cu 84 muncitori; Asociaţia minieră „Sf. Ştefan", din Ilba, cu 60 muncitori; Asociaţia minieră „Herja" din Chiuzbaia, cu 50 muncitori; Asociaţia minieră „Domnişoara", şi „Thyrza Sf. Mihai" din Băiţa cu 51 muncitori. Vezi **Inspectoratul geologic**, Acte nr. 1920/1912 şi 2192/1912.

9. I. Cicală, **Mişcarea muncitorească şi socialistă din Transilvania 1901—1921**, Buc., Edit. Polit., 1976, p. 190.
10. **Inspectoratul geologic**, act nr. 139/1911.
11. **Ibidem**, acte nr. 2469, 2767, 2794 şi2826/1911.
12. **Idem**.

https://biblioteca-digitala.ro

aprilie 1912[13], această asociație a concediat majoritatea muncitorilor de aici fără a asigura un cîștig minimal pentru întreținerea familiilor lor. Din fondurile adunate de muncitori în casa de asigurare a asociației, conducerea a reținut sume apreciabile, fără nici o justificare și a propus doar 21 de muncitori în vederea beneficierii de ajutoare dintre cei concediați. Este de subliniat faptul că în urma acestor concedieri, șapte muncitori, în semn de protest pentru concedierea colegilor lor, au plecat de la această mină[14], ceea ce atestă lupta conștientă a muncitorilor de aici și solidaritatea existentă între oamenii muncii.

Semnificativ este în această privință și îngrijorarea conducerii Căpitanatului minier, față de măsurile luate de Casa cercuală pentru asigurări sociale din Satu Mare, privind blocarea salariilor muncitorilor de la Asociația minieră „Maximilan" Valea Borcutului din Baia Mare, pentru plata unor datorii ale arendașului minei. Căpitanul atrage atenția Casei de asigurări asupra... „unor posibile mișcări muncitorești de mare amploare"[15] față de care își declină orice răspundere. De fapt din plîngerea semnată de cei 12 mineri rezultă o încordare maximă care în orice moment putea să izbucnească într-o grevă a muncitorilor din cauza neplatei la timp a salariilor.

Situația tot mai grea a populației și îndeosebi a muncitorilor, în urma concedierilor făcute și în urma scumpetei provocată de noua criză economică, duce inevitabil la creșterea mișcărilor revoluționare în masă. Ca urmare a creșterii gradului de exploatare, în 16—17 octombrie 1912[16], muncitorii mineri din Baia Mare au declarat grevă parțială, pretinzînd ridicarea salariului. Greva a fost înăbușită de către jandarmi, iar muncitorii au fost obligați să reia lucrul, după ce autoritățile au arestat pe frații Farkaș și pe Igli Ștefan. Această mișcare a muncitorilor a impulsionat pozitiv înființarea unui sindicat pentru apărarea drepturilor muncitorilor și pentru organizarea mișcărilor acestora. *Primul sindicat al muncitorilor din orașul Baia Mare a fost oficializat ca persoană juridică la Tribunalul județean Satu Mare în decembrie 1912,*[17] *cînd a luat numele de „Sindicat independent"*. Președinte al sindicatului a fost ales Szabad (Loy) Carol, iar ca secretar Petrilă Iosif. Sindicatul a organizat minerii și pe ceilalți muncitori din oraș în organizațiile sindicale pe exploatări și întreprinderi. Sindicatele de aici erau sub conducerea directă a P.S.D.U.

Combativitatea conducătorilor acestor sindicate rezultă și din cuvîntul de încheiere a lui Petrilă Iosif, cu ocazia ținerii primei ședințe sindicale unite din 31 decembrie 1912, cînd spunea : „... Domnii își petrec în casină, noi în ședință sindicală discutăm pentru pîine"[18].

La începutul anului 1913 muncitorii din acest bazin minier, împreună cu cei din alte orașe mari ale Transilvaniei, protestează împotriva așa-zisei

13. **Ibidem**, acte nr. 1046, 1122, 1204, 1232 și 1590/1912.
14. **Idem**.
15. **Ibidem**, acte nr. 1365 si 1366/1912.
16. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Krizsán Paul**, act nr. 10 **Memorii**, precum și A. Socolan, **Mișcări muncitorești țărănești pînă în 1918 în județul Maramureș**, în Lupta maselor populare maramuresene împotriva exploatării pentru edificarea sub conducerea P.C.R. a societății socialiste, Baia Mare, 1972, p. 42 și 43.
17. **Idem**.
18. **Idem**.

https://biblioteca-digitala.ro

„reforme" a dreptului de vot a guvernului[19], care a încercat să mențină starea privilegiată a claselor dominante și să micșoreze sistematic libertățile și drepturile poporului muncitor.

În această perioadă a fost declanșată în orașul Baia Mare una din grevele cele mai însemnate a minerilor, înaintea izbucnirii primului război mondial. Un grup de muncitori de la Asociația minieră „Leopold" Valea Borcutului din Baia Mare în luna aprilie 1913 a cerut ca proprietarul minei Pokol Alexiu să majoreze salariile lor la 3 coroane pe zi de muncă, subliniind că în actuala perioadă cînd scumpetea a atins cifra maximă este imposibil de a întreține familiile lor cu un cîștig de 2,68 de coroane[20]. Pentru această „îndrăzneală" a minerilor proprietarul minei a concediat pe semnatarii plîngerii, fără ca să satisfacă cel puțin drepturile lor legale (plata a 14 zile termen de lichidare și fondurile lor din casa de ajutor reciproc). În urma acestor „incidente" 59 de muncitori au părăsit munca și au plecat de la mină fraternizînd cu cei 5 mineri care au fost concediați. Împreună au înaintat Căpitanatului minier din Baia Mare o plîngere în careau subliniat că nu intenționează să lucreze la această mină. După cum rezultă și din raportul întocmit de proprietarul minei către Căpitanatul minier, în ziua de 15—16 aprilie 1913, cei 64 de muncitori subterani [21], semnatarii plîngerii, s-au adunat în fața clădirii administrative și au refuzat să intre în mină pînă cînd proprietarul nu va satisface revendicările lor.

În ziua de 16 d.m. a fost chemată și poliția care a participat la lichidarea plăților muncitorilor și a asigurat ordinea și liniștea în cadrul asociației.

În răspunsul dat muncitorilor de Căpitanatul minier din Baia Mare rezultă și faptul că „muncitorii nu ar avea dreptul la achitarea sumelor din fondurile casei de ajutor reciproc, deoarece organizînd greva respectivă, conform legilor miniere (art. 201 și 204), nu pot beneficia de acest drept". Conducătorii minerilor care au cerut cu hotărîre ridicarea salariilor muncitorilor au fost : Lauber Ștefan, Șomcutean Gheorghe, Boldizsár Iosif, Rad Petru și Molcsán Mihai.[22]

Nu peste mult timp în luna septembrie 1913 este semnalată plîngerea muncitorilor Toma Gavrilă, Săsăran Paul și Strebeli Paul, de la Oficiul minier și al topitoriei din Cavnic, împotriva conducerii minei erariale, arătînd că de două luni de zile nu au fost plătite salariile cuvenite ; ei cer Căpitanatului minier să intervină hotărît în vederea achitării salariilor lor și să li se restituie fondurile lor din casa de ajutor reciproc.[23]

În preajma primului război mondial socialiștii și conducătorii sindicatelor muncitorești din Transilvania, în bună parte, au căutat să folosească lupta pentru revendicări economice, pentru drepturi și libertăți democratice în scopul mobilizării maselor împotriva pregătirilor de război ale Austro-Ungariei.

19. Victor Cheresteșiu, Cornelia Bodea. . ., **Op. cit.**, p. 318.
20. **Inspectoratul geologic**, acte nr. 961, 975 și 1199/1913.
21. **Idem.**
22. Idem.
23. **Ibidem**, act nr. 1929/1913.

https://biblioteca-digitala.ro

Războiul mondial izbucnit între marile puteri în iulie 1914 a avut un caracter imperialist, urmărind în primul rînd împărţirea teritoriilor. Clasele dominante din Austro-Ungaria au contribuit nemijlocit la pregătirea şi dezlănţuirea acestui război sîngeros, în vederea perpetuării dominaţiei asupra unor provincii şi înăbuşirea mişcărilor sociale şi politice de pe aceste teritorii.

Războiul a intensificat la maximum nemulţumirile în rîndurile maselor largi populare, care erau obligate să suporte intensificarea exploatării capitaliste şi să-şi jertfească viaţa pe front pentru o cauză complet străină intereselor lor.[24]

Anii primului război mondial au creat noi greutăţi şi suferinţe şi în rîndurile muncitorilor maramureşeni. O parte din asociaţiile miniere particulare şi-au sistat lucrările în întregime, iar altele s-au ocupat doar cu întreţinerea minelor, din lipsa de fonduri. La majoritatea minelor în schimb s-a ivit o acută lipsă de braţe de muncă din cauza mobilizărilor generale. Conducătorii minelor au folosit tot mai mult munca femeilor şi copiilor. Dintr-un raport întocmit de Căpitanatul minier din Baia Mare către Ministerul de Finanţe rezultă că în preajma izbucnirii primului război mondial la 31 de mine erariale şi asociaţii miniere particulare a lucrat un număr impresionant de 762 de copii sub 18 ani, dintre care 282 erau lucrători subterani.[25]

Dintr-o adresă înaintată de Societatea minelor metalice maramureşene din Totoş-Budeşti (Máramarosi fémbányatrásulat) către Căpitanatul minier rezultă că societatea din lipsa braţelor de muncă a sistat lucrările de exploatare în anii 1915—1917 şi cei şase muncitori rămaşi din 50 s-au preocupat doar cu întreţinerea minei. Rezultă totodată că dacă societatea ar putea să facă rost de braţele de muncă necesare nici atunci nu ar putea să-i întreţină pe aceştia cu alimente.[26] O serie de mine erariale şi particulare erau nevoite să lucreze cu un efectiv de 40—45% din cauza mobilizării masive făcute în primii doi ani ai războiului mondial.**

În acest complex de împrejurări numărul total al muncitorilor de la minele şi topitoriile erariale şi asociaţiile miniere particulare din acest bazin minier a scăzut de la 3324 din anul 1913 la un număr de 1874 în anul

**) Semnalăm efectivul personalului avut de minele şi topitoriile erariale şi asociaţiile particulare mai mari în anii premergători primului război mondial, precum şi încorporările făcute din acest efectiv în anii 1914/1915. De la Oficiul minier şi topitoria din Baia Sprie din 510 muncitori au fost mobilizaţi 227; Oficiul minier şi topitoria Cavnic din 853 erau mobilizaţi 99; Mina „Dealul Crucii" Baia Mare din 254, mobilizaţi 153; Mina „Valea Roşie" Baia Mare din 583, mobilizaţi 306; Asociaţia minieră „Leopold" şi „Borzaş-Romlaş" Valea Borcutului din 405, mobilizaţi 208; Asociaţia minieră „Maximilian" Valea Borcutului din 84 erau mobilizaţi 80; Asociaţia minieră „Sf. Ştefan" Ilba din 60 erau mobilizaţi 54; Oficiul superior salinar Slatina din 556 erau mobilizaţi 283; Oficiul minier salinar Coştiui din 358 erau mobilizaţi 126; Oficiul minier salinar Ocna Şugatag din 325 mobilizaţi 127; Vezi Insp. geologic, Acte 1920 şi 2192/1912, şi act nr. 1670/1916.

24. I. Cicală, **Op. cit.**, p. 197.
25. **Inspectoratul geologic**, act nr. 1776/1913.
26. **Ibidem**, act nr. 448/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

1915, iar în cadrul salinelor maramureşene de la numărul de 1239 din 1913 la 749 în anul 1915.[27]

Muncitorii care au rămas în cadrul exploatării miniere în majoritatea lor au fost inapţi de serviciul militar fiind bolnavi sau bătrîni, neavînd deci puterea de muncă a tinerilor plecaţi în război. Un alt inconvenient pentru aceste mine era obligativitatea, din lipsa braţelor de muncă, de a angaja muncitori nespecializaţi sau prizonieri de război care nefiind interesaţi nu lucrau cu un randament scontat.

Astfel, după cum rezultă dintr-un raport întocmit de Inspectoratul minier salinar din Slatina în 12 ianuarie 1916 în cadrul minelor salinare maramureşene au lucrat în total 190 de prizonieri,[28] dintre care mare majoritate cîndva au lucrat în agricultură, nefiind obişnuiţi deci cu exploatarea sării.

Pentru ieşirea din situaţia deosebită în care se afla mineritul şi în primul rînd pentru controlul producţiei şi asigurarea materiilor prime pentru armată, precum şi pentru supravegherea îndeaproape a muncitorilor, în anii 1915—1916 se recurge şi în bazinul minier maramureşean la militarizarea întreprinderilor celor mai importante. Aici au fost încorporaţi în detaşamente de muncă şi consideraţi soldaţi, muncitorii rămaşi pe loc, care continuau să lucreze în condiţii şi mai grele, neavînd drepturi civile şi primind un salariu de mizerie.

De la Asociaţia minieră „Herja" — Chiuzbaia muncitorul Toma Ilie în octombrie 1917 a înaintat o plîngere în care a arătat că de la începutul războiului a fost mobilizat şi de atunci lucrează la această mină ca muncitor considerat soldat. În luna mai 1917 s-a accidentat, fapt pentru care a fost concediat şi nu a primit nici un ajutor din partea conducerii minei, deşi înainte de mobilizare a lucrat tot aici şi era membru în casa de ajutor reciproc.[29]

Totuşi militarizarea exploatărilor miniere şi intensificarea muncii minerilor n-au putut înlătura urmările războiului şi producţia începe să scadă an de an. Această situaţie a fost agravată şi pentru faptul că minele au întîmpinat mari greutăţi în aprovizionarea cu materiale explosive, lemne de mine şi în transportarea minereurilor.

Astfel, producţia de aur extras din minele acestui bazin şi prelucrat la topitoriile din raza de activitate a Căpitanatului minier Baia Mare a scăzut de la 618,21 kg aur în anul 1914 la 172,6 kg în anul 1917, iar argintul de la 4 189,35 kg la 1 475,37 kg.[30] Producţia de plumb şi de cupru pe care se punea un accent mai mare în timpul războiului din cauza nevoilor armatei a scăzut vertiginos în anul 1915 cînd se extrăgea 231,60 q de cupru şi 5 807,60 q[31] de plumb, după care producţia începe să se redreseze din nou, dar în anul 1917 scade iarăşi. Valoarea totală a producţiei de metale neferoase din bazinul minier băimărean arată în schimb o scădere accentuată în anii războiului începînd din anul 1914 cînd era de 2 928 167 coroane,

27. **Ibidem**, acte nr. 1195/1913 şi 1670/1916.
28. **Ibidem**, acte nr. 101 şi 201/1916, precum şi 117/1917.
29. **Ibidem**, act nr. 2147/1917.
30. **Ibidem**, acte nr. 415/1915, 574/1916, 1670 şi 1751/1916, 642 şi 2448/1917, precum şi 52/1919.
31. **Idem**.

https://biblioteca-digitala.ro

iar în anul 1917 de 1 546 242 coroane.[32] Minele salinare din Maramureş atingeau de asemenea cea mai mică producţie în anul 1915 de 884 732 q, valorînd 13 578 917 coroane, ca în urma angajărilor noi şi a demobilizării unei părţi a muncitorilor calificaţi să crească producţia în anul 1916 la 1 133 521 q, valorînd 17 861 990 coroane.[33]

Scăderea producţiei de la minele salinare a fost desigur influenţată şi de faptul că războiul se ducea şi pe teritoriul Maramureşului unde erau concentrate numeroase trupe militare.

În anii primului război mondial situaţia muncitorilor din acest bazin minier s-a înrăutăţit şi mai mult faţă de perioada antebelică, datorită greutăţilor create de război şi de consecinţele lui. Salariul real al muncitorimii scădea, datorită creşterii vertiginoase a preţurilor la produsele alimentare. Salariile medii ale minerilor de la minele erariale din Baia Mare în anul 1913 erau de 2,65 coroane pe o zi de lucru ca în 1916 să se ridice la 4,50—5 coroane.[34] Comparînd în schimb cu ridicarea preţurilor la principalele produse alimentare (1 kg de făină s-a ridicat de la 0,43 coroane la 1,06 coroane, carnea de vită de la 2 la 11 coroane, unt de la 3,60 la 13,8 coroane) rezultă că salariul real al muncitorilor a scăzut sub nivelul minimului de existenţă.[35]

Dacă între anii 1914—1917 salariile s-au majorat în medie cu 100 % preţurile în schimb au crescut cu aproximativ 400 %.[36]

Un alt factor care a contribuit mult la creşterea mizeriei în rîndurile muncitorilor din acest bazin minier a fost lipsa de alimente, îmbrăcăminte şi combustibil.

De la începutul războiului autorităţile de pe aceste teritorii au întîmpinat mari greutăţi în aprovizionarea populaţiei cu alimente şi cereale. Aceste greutăţi sînt semnalate şi în plîngerea proprietarului morii din Baia Mare în ianuarie 1915 cînd subliniază că... „este nevoit să închidă moara din cauza lipsei de grîu, deoarece dacă pînă în prezent a putut măcina 5 000 q grîu lunar, în ultimul timp n-a fost în stare să se aprovizioneze cu cel puţin 1 q de grîu".[37]

Pentru crearea rezervelor de alimente necesare frontului autorităţile au introdus raţionalizarea alimentelor şi s-a introdus sistemul cartelelor; Cooperativele de consum înfiinţate în cadrul minelor sub presiunea muncitorilor, din cauza lipsei de alimente, nu au corespuns cerinţelor şi muncitorii au fost siliţi să-şi procure alimentele necesare în cea mai mare parte de pe piaţă la preţuri de speculă.

Semnificativ ni se pare în această idee plîngerea unui grup de cetăţeni din oraşul Baia Mare, înaintată Ministerului Aprovizionării în decembrie 1917[38] arătînd mizeria în care sînt nevoiţi să trăiască locuitorii oraşului din

32. **Idem.**
33. **Idem.**
34. **Ibidem,** acte nr. 1195/1913, 1670/1916 şi 2448/1917.
35. I. Cicală, **Op. cit.,** p. 200.
36. Constantin Enea şi Vasile Schiopu, **Din lupta muncitorilor de la salinele din Transilvania (1914—1918),** în „Studii şi articole de istorie", VIII, Buc., 1966, p.212.
37. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Primăria oraş Baia Mare, acte prezid. nr. 11/1915.** În continuare Primăria.
38. **Ibidem,** act prezid., nr. 55/1917.

https://biblioteca-digitala.ro

lipsa alimentelor de bază deoarece acei care răspund de distribuirea lor împart alimentele între comercianți care fac speculă. Semnatarii plîngerii Kondor Sigismund, György Iosif, Tegye Carol și Kis Carol subliniază ... „Dacă această situație nu se va schimba poporul se va răscula".[39]

Rapoartele anuale, întocmite de Căpitanatul minier din Baia Mare către Ministerul de Finanțe, în această perioadă, subliniază greutățile pe care le întîmpină minele și topitoriile din raza sa de activitate în aprovizionarea muncitorilor cu alimentele de bază (pîine, carne, cartofi) și lipsa făinii de mălai care era mîncarea de bază a muncitorilor din aceste părți, deoarece era cea mai ieftină.[40]

Din cauza lipsei brațelor de muncă din agricultură și din cauza secetei care a bîntuit în vara anului 1916, recolta a fost foarte slabă, scăzînd speranțele muncitorilor într-o îmbunătățire a situației lor precare.

În primii ani ai războiului mondial, desigur și din cauza introducerii legilor excepționale care au lipsit pe muncitori de libertatea de organizare și de libertate de acțiune, precum și pentru faptul că cei mai pregătiți și buni organizatori au fost mobilizați, pe teritoriul bazinului minier maramureșean au fost semnalate doar mișcări muncitorești de mai mică amploare.

La început muncitorii încearcă folosirea căilor legale cu cereri și plîngeri personale și în grup, ca să recîștige drepturile lor sociale și politice și să facă față greutăților ridicate de acest război sîngeros. Dar văzînd că aceste rămîn fără răspuns și că situația lor se îngreunează tot mai mult, recurg la soluții mai eficace declarînd greve în multe locuri.

Spre sfîrșitul anului 1915 muncitorii de la Minele „Valea Roșie" și „Dealul Crucii" din Baia Mare au declarat grevă,[41] cerînd majorarea salariilor, în vederea menținerii raportului dintre salariu și prețul de cumpărare și în vederea achitării tuturor ajutoarelor de iarnă prevăzute în contractul de muncă.

Cu cît se prelungește războiul autoritățile în vederea sprijinirii armatei încearcă să mărească ziua de lucru care la unele întreprinderi ajunge la 14—16 ore.

Între timp de teama izbucnirii mișcărilor Ministerul Comerțului cu ordinul nr. 35041/1917[42] atrage atenția Inspectoratelor industriale în vederea respectării timpului de lucru legal de către proprietarii de întreprinderi ... „acolo unde este posibil, dacă nevoile armatei bineînțeles nu vor suferi din această cauză". Este interzisă folosirea muncii femeilor dar ... „să se facă tot posibilul pentru nevoile armatei, în aceste clipe grele".[43]

La început oficialitățile încearcă să rezolve plîngerile muncitorilor pașnic, prin înființarea Comisiei de plîngeri cu problemele muncitorilor (Munkásügyi panaszbizottság) la Budapesta, care este menită să rezolve plîngerile care local n-au putut fi rezolvate. În cazul însă cînd doleanțele nu au

39. **Idem.**
40. **Inspectoratul geologic**, acte nr. 1670/1916 și 2448/1917.
41. Fond **Krizsán Paul**, act nr. 10. **Memorii**, precum și A. Socolan, **Op. cit.**, p. 43.
42. **Primăria**, act prezid., nr. 33/1918.
43. **Idem.**

https://biblioteca-digitala.ro

puțut fi soluționate pe cale pașnică autoritățile recurg la cele mai severe măsuri împotriva muncitorilor.

În această idee amintim plîngerea și revendicările înaintate în august 1918 de muncitorul Sopp Gheorghe de la minele din Cavnic Comisiei de plîngeri din Budapesta, care în numele tuturor lăcătușilor și fierarilor cere cu hotărîre ridicarea salariilor... „deoarece din cîștigurile actuale nu se poate trăi". Din corespondență rezultă că muncitorii de la această mină nu s-au liniștit nici după intervenția comisiei, fapt pentru care aceasta comunică în 24 septembrie 1918 propunerea Ministerului de Finanțe nr. 118592/1918 că... „acest muncitor neastîmpărat să fie imediat încorporat".[44]

Nemulțumirile muncitorilor de la salinele maramureșene erau tot așa de insuportabile ca ale muncitorilor de la minele metalice neferoase.

Șirul noului avînt al acțiunilor greviste din acest bazin minier l-au deschis muncitorii salinari de la Coștiui și Ocna Șugatag. Aceștia după cum a formulat împuternicitul lor Nazath Ioan, în ședința comună a delegaților muncitorilor, conducerea Oficiului minier superior salinar și comisarul minier trimis din partea Căpitanatului minier din Baia Mare,[45] se bucuraseră înainte de izbucnirea războiului mondial de anumite avantaje față de ceilalți muncitori mineri ca: o anumită cantitate de cereale garantată prin contractul colectiv, uzufructul unei grădini de 400 de stînjeni pe care muncitorii puteau să-și construiască case și 400 stînjeni grădină pentru zarzavaturi. După începerea războiului aceste avantaje au fost anulate. Muncitorii de aici încă în luna mai 1916[46] au prezentat revendicările lor în fața conducerii oficiului, atunci cînd a intrat în vigoare distribuirea făinei acordate ca ajutor de război. Oficiul minier a încercat să liniștească „spiritele" hotărînd să majoreze salariile muncitorilor cu 40 %. Pentru potolirea mișcării muncitorilor, Ministerul de Finanțe, în luna decembrie 1916, a fost nevoit să aprobe mărirea salariilor. Cînd această hotărîre a fost adusă la cunoștința minerilor, aceștia au declarat... „cel mai important ajutor ar fi restabilirea cantității de cereale contractuale, căci majorarea în sine a salariilor nu le îmbunătățește situația lor".[47]

Datorită nenumăratelor memorii, înaintate Comisiei de plîngeri, care au rămas fără nici un răspuns, muncitorii, sub îndrumarea elementelor revoluționare, în ziua de 7 august 1917[48] *au declarat greva.* La începerea lucrului ei s-au prezentat la apel, au intrat în mină, unde în schimb au refuzat să lucreze declarînd că... „din lipsa alimentelor necesare nu au forță pentru a lucra".[49]

Muncitorii au cerut ca: — Oficiul să-i aprovizioneze din nou cu cereale, conform vechiului sistem; — lunar să le procure zarzavaturi și alte alimente; — salariile muncitorilor să fie majorate cu cel puțin 100 %; — să fie reglementată problema pensiilor și a ajutoarelor de boală; — să pri-

44. **Inspectoratul geologic,** acte nr. 1873 și 2193/1918.
45. **Ibidem,** acte nr. 1708 și 1788/1917.
46. **Idem,** precum și Constantin Enea și Vasile Șchiopu, **Din lupta muncitorilor de la salinele...** pp. 218—219.
47. **Idem.**
48. **Idem.**
49. **Idem.**

https://biblioteca-digitala.ro

measca la un preț redus îmbrăcăminte și încălțăminte ; — să fie anulată munca suplimentară de sîmbătă noaptea (pe care o prestau de fapt în locul duminicii).[50].

Conducerea comitatului aflînd de izbucnirea grevei s-a deplasat imediat la fața locului, cu atît mai mult că în această regiune staționau numeroase trupe militare și astfel ideile revoluționare cîștigau teren tot mai mare. Prefectul comitatului a făcut cîteva promisiuni în vederea rezolvării revendicărilor juste ale muncitorilor, însă fără ca să-și asume și obligația rezolvării lor.

Pentru acest fapt minerii au rămas în grevă și în ziua de 8 august și nu au reluat lucrul numai în următoarea zi, cînd conducerea oficiului salinar a satisfăcut parțial revendicările lor (majorarea salariilor cu 100 %, acordarea sumei de 60 000 coroane, drept diferență de preț la cereale, și asigurarea alimentelor necesare)[51].

Conducerea oficiului în schimb a cerut ca forurile competente ... „să ia măsuri energice pentru îndepărtarea agitatorilor, fie mobilizîndu-i, fie prin alte mijloace". Din ancheta ce a avut loc la această mină s-a constatat ... „influența dăunătoare a agitatorilor" ca Nazath Ioan, Treitli Iuliu, Gurka Ioan, Borodi Ștefan, Minya Vasile și Bogdan Iuliu,[52] muncitori care au fost ținuți de oficiu sub supraveghere.

Comisarul minier Kollventz Geza, care la insistența Ministerului de Finanțe a întocmit raportul său în 14 august 1917, despre constatările făcute scria .... „în 9 august d.m. la sosirea mea lucrau deja toți muncitorii, dar constatarea mea este că principalul motiv al nemulțumirilor a fost sistarea cantităților de cereale și că asigurarea acestor cantități de cereale nu ar mai crea nemulțumiri așa de mari ca pînă în prezent. Dacă totuși s-ar mai întîmpla spiritele ar fi greu de potolit, cu atît mai mult că revendicările muncitorilor sînt juste".[53]

Aceste revendicări ale minerilor în general aveau un caracter social economic și oglindeau starea de mizerie în care se sbăteau muncitorii de la salinele maramureșene. Nu peste mult timp în partea cea mai nord-estică a județului Maramureș, la Borșa, începe o revoltă a muncitorilor încorporați în detașamentele de muncă de aici. În luna decembrie 1917[54] la Societatea minieră și de topitoare din Ungaria Superioară (Felsőmagyarországi bánya és kohómű rtg) mai mulți mineri s-au răsculat datorită salariilor mici și pentru lipsa de alimente. Ei au cerut conducerii societății să le ridice salariile de la 5,50 la 7 coroane pe zi de muncă, precum și să asigure alimentele necesare muncitorilor și familiilor lor. Au cerut totodată ca jumătate de normă pe care trebuiau să o efectueze în zilele de duminică să fie considerată ca o normă întreagă, ca la multe alte întreprinderi[55].

În urma plîngerii făcute de mineri la comisia de plîngeri și în urma anchetei întreprinse de comisarul miner Muntyan Izidor, din partea Căpitanatului

50. Idem.
51. Idem.
52. Idem.
53. Idem.
54. Ibidem, act nr. 34/1918.
55. Idem.

https://biblioteca-digitala.ro

minier Baia Mare, conducerea societăţii a fost nevoită să majoreze salariile muncitorilor, iar familiile acestora au beneficiat de ajutorul cuvenit.[56]

În anii avîntului revoluţionar iau fiinţă la Baia Mare organizaţiile locale ale P.S.D.U. (1918)[57] şi sub îndrumarea acestora şi a sindicatelor unite, lupta maselor populare în preajma Unirii Transilvaniei cu România capătă un caracter mai hotărît pentru revendicarea cerinţelor lor sociale şi politice.

Semnificativ este în acest sens mişcarea minerilor din Baia Mare în august 1918, cînd Grupul local al Uniunii muncitorilor mineri şi a topitoarelor din Baia Mare (Magyarországi bánya és kohómunkások szövetsége nagybányai helyi csoportja),[58] în numele tuturor muncitorilor de aici, au înaintat o plîngere la Comisia de plîngere centrală cerînd cu hotîrîre majorarea salariilor şi asigurarea alimentelor cele mai necesare.

În acest timp oficialităţile judeţului depuneau mari eforturi pentru contracararea acţiunilor revoluţionare ale prizonierilor. Aceştia, reîntorşi de pe front, introduceau în rîndurile populaţiei ideile lor revoluţionare în vederea împiedicării cu forţa a războiului. În vara anului 1918 Ministerul de Război ordonă ca oficialităţile judeţelor să ia cele mai severe măsuri în vederea supravegherii prizonierilor de război reîntorşi din Rusia, deoarece ... „după cum se aude, aceştia s-au înţeles între ei, că dacă vor fi folosiţi la seceratul grîului vor incendia totul pentru că numai astfel se poate împiedica continuarea războiului şi vor putea contribui la încheierea cît mai grabnică a păcii".[59]

Neliniştea autorităţilor s-a mărit şi mai mult în aceste luni în bazinul minier maramureşean deoarece în mişcarea de revendicări au fost atrase, într-o oarecare măsură, şi gărzile naţionale locale, care înclinau de partea muncitorimii. Dintr-o scrisoare înaintată de către primarul oraşului Baia Mare, comisarului gărzilor naţionale din Budapesta, rezultă că gărzile locale de aici au declarat că ... „vor lua cu forţa solda lor în caz dacă conducerea nu va asigura 30 de coroane pe zi, acum cînd preţurile cresc zi ce trece şi cînd atît minele cît şi celelalte instituţii ale oraşului sînt în pericol"[60].

În perioada premergătoare actului Unirii, pe teritoriul bazinului minier maramureşean, concomitent cu mişcările revendicative ale muncitorilor, împotriva războiului sîngeros, se desfăşura lupta poporului român pentru făurirea unităţii naţionale. Această luptă şi frămîntări care domneau în rîndurile populaţiei a îngrijorat şi mai mult oficialităţile, care pentru stăvilirea lor au luat cele mai severe măsuri de înăbuşire. Documentele vremii conţin o mulţime de date despre aceste mişcări naţionale care, împreună cu mişcările sociale revendicative ale muncitorilor, au contribuit la destrămarea mai rapidă a Monarhiei Austro-Ungare şi au creat condiţii favorabile pentru desăvîrşirea unităţii de stat a României.

56. **Ibidem**, act nr. 932/1918.
57. Trofin Hăgan, **Mişcările muncitoreşti şi ţărăneşti în Maramureş în anii primului război mondial**, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj", XII, 1969 p.165.
58. **Inspectorat geologic**, act nr. 1819/1918.
59. **Primăria**, acte prezid. nr. 43/1918.
60. **Ibidem**, acte prezid nr. 80/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTS FROM THE LIFE OF THE MINERS IN THE BAIA MARE MINING DISTRICT AND FROM THE SOCIAL STRIFES IN THE YEARS FORTHCOMING THE UNITING WITH ROMANIA

(*SUMMARY*)

The study observes the above mentioned period within a new decade for the social and national emancipation of the Romanian miners in the years fothcoming the uniting with Romania (1911—1918). Relying on some until now not known documents, the author discloses the causes which inevitably lead to the growth of the revolutionary movements of the workers from the mines of Baia Mare, Baia Sprie, Băiţa, Borşa and Cavnic and from the salt mines of Coştiui, Ocna Şugatag and Slatina. The workers from these mining areas decidedly fought for higher wages and against unemployment, against enlisting in the army and the raging war. The authorities had to repell these activities with much difficulty, using in several cases the most repressive of their methods.

The actions taken by the workers from Maramureş in the second decade of the XX-th century are considered as an important part of the general strife lead by the exploited masses in Transylvania against the capitalist and foreign yoke. This gave birth to favourable conditions to the accomplishment of the statal unity of Romania.

https://biblioteca-digitala.ro

Voluntarii români ardeleni și bucovineni — în lupta pentru desăvîrșirea statului național român unitar (1916-1919)

DORU E. GORON

Izbucnirea primului război mondial, la 28 iulie 1914, a agravat și mai mult situația românilor aflați în provinciile de sub dominația monarhiei austro-ungare.

Siliți să lupte pe front, românii transilvăneni au căutat diverse prilejuri de a nu se încadra în lupta de cucerire a noilor teritorii, politică dusă de cercurile reacționare, declanșatoare a marelui flagel mondial. Refuzul de a se prezenta la unități, trecerea Carpaților, sau chiar dezertarea din armata austro-ungară și prezentarea în armata română, sînt numai cîteva din acțiunile românilor transilvăneni, îndreptate împotriva vechiului regim austro-ungar.

Conștienți că Transilvania este o veche provincie românească și că în scurt timp va sosi măreața clipă, mult visată de atîtea generații — Unirea Transilvaniei cu România — românii transilvăneni căzuți prizonieri pe frontul italian și rusesc s-au organizat în unități de voluntari, luptînd alături de armatele române pentru eliberarea teritoriului românesc.

Îndemnați de același ideal comun și dovedind apartenență la același sînge, prin activitatea neobosită a ofițerilor de origine română, prizonieri în Rusia, și în special a lui Victor Deleu[1], după intrarea României în război alături de aliați în luna decembrie 1916, se constituie la Darnița, lîngă Kiev,

1. S-a născut la 25 mai 1876 în com. Pericei, Jud. Sălaj. Urmează cursurile primare în comuna natală, iar cursurile liceale în mai multe localități din Transilvania. Este absolvent al Facultății de drept din Budapesta. Între 1905—1914 este avocat la Șimleu Silvaniei; redactează împreună cu Ioan P. Lazăr „Gazeta de Duminecă"; ia parte activă la toate activitățile politice și culturale din Șimleu Silvaniei și jur. Este candidatul P.N.R. la alegerile dietale din 1910—1911 în Circumscripția electorală Șimleu Silvaniei, fiind considerat un element periculos și trimis pe frontul din Bucovina unde cade prizonier în octombrie 1914 la ruși. Este organizatorul Corpului de voluntari români transilvăneni și bucovineni din Rusia în anul 1917, foști prizonieri în armata rusă. În Consiliul Dirigent se ocupă de înființarea și organizarea instituțiilor publice în noul stat România Mare. A terminat în calitate de primar, cu opera edilitară pentru binele cetățenilor capitalei Ardealului, municipiul Cluj. Moare la 31 decembrie 1939, la Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro

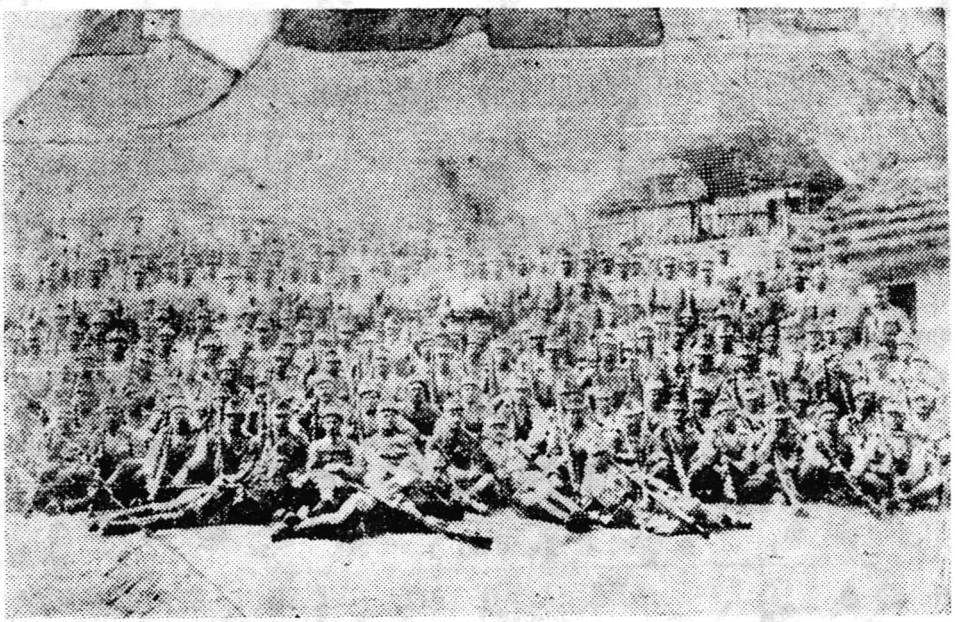

Voluntari români la Darniţa în 1916

într-un lagăr, în care sînt concentraţi românii transilvăneni făcuţi prizonieri de armata rusă. Ei se vor organiza într-un corp de voluntari al cărui prim luptător, conducător şi organizator devine Victor Deleu.

Întruniţi la Darniţa într-o mare adunare naţională, la 26 aprilie 1917, voluntarii români lansează memorabilul lor *Manifest*[2] către toate popoarele şi statele din Antantă şi cele neutre. Această adunare a fost denumită pe drept cuvînt „Prima Alba Iulia", ea fiind „cea dintîi manifestare colectivă şi organizată care proclamă în faţa lumii voinţa de autodeterminare a poporului român din Transilvania, Banat şi Bucovina şi de unire necondiţionată cu România"[3].

Unităţile militare de voluntari români din Rusia, sub conducerea lui Victor Deleu, la începutul verii anului 1917 intră în România, unde la Iaşi la 8 iunie 1917 li se face o primire deosebit de frumoasă, pecetluindu-se în acele clipe „Prima Alba Iulia", adică deplina unitate în gînd şi faptă a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor[4]. Memorabilă rămîne pentru istoria noastră cuvîntarea rostită de Victor Deleu de pe soclul statuii lui Cuza din Piaţa Unirii a Iaşilor în 8 iunie 1917 : „Am venit pentru că aci ne-a chemat în primul rînd sîngele şi neamul ; în al doilea rînd, dragostea de

2. „România", Iaşi, I, nr. 123, din 7 iunie 1917.
3. Ştefan Pascu, **Declaraţia de la Darniţa. Prima declaraţie oficială de unire cu România a provinciilor locuite de români din imperiul austro-ungar,** în „Tribuna", Cluj, din 20 iunie 1968.
4. Reportaje despre sosirea voluntarilor la Iaşi au publicat ziarele locale „Evenimentul", anul XXV, nr. 103 şi 104 şi „România", anul I, nr. 125 şi 126 din 9 şi respectiv 10 iunie 1917; vezi şi Doru E. Goron, **Victor Deleu la Iaşi la 8 iunie 1917,** în **Acta MP,** II, 1978, pp. 235—239.

https://biblioteca-digitala.ro

această țară liberă la care zburau visurile noastre... Eram datori să venim... fiincă sîntem siguri că vom birui... Vom birui pentru că nu sînt așa de înalți Carpații cît ne sînt inimile de înălțate"[5].

Ofițerii sînt repartizați pe specialități la diverse unități aflate în refacere și care aveau nevoie de cadre, iar gradații și trupa au fost repartizați îndeosebi regimentelor de infanterie 26 Rovine, 3 Olt, 16 Caracal și 5 Vînători[6].

Victor Deleu împreună cu batalionul de voluntari transilvăneni este repartizat la Divizia 10, luînd parte „în luna august 1917, la memorabila bătălie de la Mărășești. Introduse în luptă la 14 august, în zona dealului Chicera, subunitățile de voluntari s-au bătut eroic, reușind — împreună cu alte unități să stăvilească ofensiva inamicului. Însă atacurile repetate ale alpinilor

ROMÂNIA

ORGAN AL APĂRĂRII NAȚIONALE

AU VENIT ARDELENII...

SPRE ALBA-IULIA

Un jurământ istoric

Articole din presa vremii ce consemnează sosirea voluntarilor ardeleni la Iași în iunie 1917, fragmente

germani le-au rărit rîndurile, obligîndu-i să se replieze în Valea Zăbrăuțului. În zilele următoare, îmbărbătați de bravul lor comandant, voluntarii au luat parte la numeroasele lupte, și prin neîncetate atacuri și contratacuri de zi și noapte, aducîndu-și contribuția la înfrîngerea dușmanului[7].

Încă din primele zile ale sosirii voluntarilor la Iași, se organizează Biroul Ardelean-Bucovinean (AB) care avea scopul de a se ocupa „exclusiv cu românii din provinciile românești subjugate"[8]. Noile batalioane de voluntari transilvăneni sosiți din Rusia[9] sînt și ele repartizate la diferite unități ale ar-

5. „România", Iași, I, nr. 126 din 10 iunie 1917.
6. Petre Nemoianu, **Prima Alba Iulia. Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului**, Timișoara. 1922, p. 71.
7. Paul Abrucan, **Voluntarii transilvăneni, participanți la bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz**, în „Năzuința", Zalău, X, nr. 999 din 3 august 1977. În luptele de pe frontul Moldovei au participat alături de armata română aproape 8000 de soldați și ofițeri ardeleni și bucovineni. Vezi Augustin Deac și Ioan Toacă, **Lupta poporului român împotriva cotropitorilor 1916—1918**, Ed. militară, București, 1978, p. 232.
8. Petre Nemoianu, **Op. cit.**, p. 68.
9. La Kiev funcționa un serviciu care se ocupa de organizarea, echiparea și trimiterea în țară a batalioanelor de voluntari ardeleni și bucovineni care se formaseră. Despre sosirea batalioanelor la Iași, vezi „România", Iași, nr. 168 din 23 iulie, nr. 205 din 2 sept., nr. 236 din 8 oct., și nr. 252 din 27 oct. 1917.

https://biblioteca-digitala.ro

matei române. Dar dorința voluntarilor era ca ei să fie constituiți într-o unitate distinctă. În acest sens Marele Cartier General Român hotărăște la 13 octombrie 1917 înființarea Corpului Voluntarilor Transilvăneni, care se va constitui la 17 noiembrie 1917 sub comanda colonelului Marcel Olteanu, stabilindu-se sediul la Hîrlău[10]. În cadrul noului corp se înființează trei regimente : Turda, Alba Iulia și Avram Iancu[11].

În urma situației create în România, atît pe plan intern și mai ales pe plan extern, la 2 februarie 1918, Corpul voluntarilor transilvăneni și bucovineni este dizolvat de către Marele Cartier General Român[12]. Pînă la 15 mai 1918 mai funcționează Serviciul central al voluntarilor. De la această dată se desființează, partea militară trecînd la Ministerul de Război, iar partea civilă la Ministerul Agriculturii. Voluntarii au fost răspîndiți în toată

Anul I. — No. 1. 10 copeici numărul Kiev, 20 Iulie 1917

ROMANIA MARE

Foaia Voluntarilor Români din Austro-Ungaria

ABONAMENTUL

Apare odată pe săptămână

Sub-redactor: SEVER BOCU

REDACȚIA și ADMINISTRAȚIA

Kiev. Corpul Voluntarilor Români

Către soldații Românii mari

Armata Transilvaniei și Bucovinei

Primul număr al gazetei „România Mare", Foaia Voluntarilor Români din Austro-Ungaria, apărut la Kiev în iulie 1917.

Moldova ; ofițerii pe la diverse servicii, după specialitatea fiecăruia și nevoi, iar aproximativ 20 000 de voluntari demobilizați la munca cîmpului, repartizați mai ales la marile moșii.

Începînd cu luna octombrie 1918, lumea întreagă asistă la ultimele zvîrcoliri ale agoniei Puterilor Centrale, declanșatoarele primului cataclism mondial, războiul din 1914—1918. Sfîrșitul lor era limpede pentru oricine. La 4 octombrie 1918 Germania, apoi în 5 octombrie 1918 Austro-Ungaria își reînoiesc Aliaților cererile de armistițiu și propunerile de pace. Aceasta din urmă după ce, la 16 octombrie 1918, Împăratul Carol I de Habsburg lansează un manifest către „credincioasele" sale popoare, prin care preconizează transformarea imperiului într-o federație de state independente[13]. Evident, în manifest nu se face pomenire despre români.

10. **Istoria României în date**, Editura enciclopedică română, București, 1971, p. 306.
11. **România**, Iași, I, nr. 301, din 20 dec. 1917 ; Petre Nemoianu, **Op. cit.**, pp. 72—73 ; Vasile Bianu, **Însemnări din războiul României Mari**, Cluj, 1926, vol. I, p. 319.
12. Petre Nemoianu, **Op. cit.**, p. 69.
13. **Din istoria Transilvaniei**, Ed. Academiei R.P.R., București, 1961, vol. II, p. 359.

https://biblioteca-digitala.ro

În aceeași zi (16 octombrie 1918), din Iași, voluntarii români transilvăneni răspund Manifestului lui Carol I de Habsburg printr-o declarație[14], contestînd acestuia dreptul de a vorbi în numele națiunei române din Transilvania și exprimînd voința acesteia de a deslipi ținuturile românești transilvănene de imperiu și unirea lor cu România liberă.

Declarația[15] este însușită, la 19 octombrie 1918, de către Comitetul național al românilor emigrați din Austro-Ungaria[16] care, în cadrul unei mari adunări și manifestațiuni organizată la Iași, o adoptă ca moțiune de răspuns manifestului Împăratului Carol I de Habsburg[17].

În același timp, tot la Iași, serviciile centrale A-B (Ardeal-Bucovina), care funcționau pe lîngă Ministerul de Război și Ministerul de Agricultură, se reunesc, sub dirijarea lui Victor Deleu, conducătorul recunoscut al voluntarilor transilvăneni și trec la Marele Stat Major. Aici în cel mai mare secret și fără nici un zgomot, desfășoară o asiduă activitate în vederea rechemării sub arme a Corpului de voluntari. Corpul ofițeresc, chemați individual, încep să sosească, să alcătuiască cadrele, să pregătească formațiile, să se ocupe de echipament și armament.

Între timp evenimentele se precipită. La 14 și 15 octombrie 1918 Austro-Ungaria cere din nou pace Aliaților. La 18 octombrie 1918 Turcia capitulează. Unități ale corpului expediționar aliat sub comanda generalului Franchet d'Esperey sînt la Dunăre. Generalul Berthelot preia comanda unităților de linie.

La 1 noiembrie 1918 izbucnește revoluția în Austro-Ungaria. Primul ministru ungar, contele Tisza, este asasinat.

Regele Ferdinand emite ordinul de mobilizare generală[18]. Este a doua mobilizare a Corpului de voluntari transilvăneni. Victor Deleu decide, cu asentimentul Marelui Stat Major, să trimită în Transilvania emisari din rîndul voluntarilor cu misiunea de a asigura pe ardeleni că marea clipă istorică a sosit, că visul național se împlinește, apoi să supravegheze, să asigure și să coordoneze înființarea gărzilor naționale, să vegheze, în mod special, asupra menținerii ordinei și disciplinei în aceste zile care ar putea deveni tulburi și în care s-ar putea strecura acțiuni care să degenereze și, prin aceasta, să umbrească marea acțiune comună. În acest scop, redactează, „Instrucțiuni" precise pentru acești emisari denumiți „ofițeri informatori"[19] (vezi anexa 1).

14. **Istoria României în date**, p. 310.
15. „Evenimentul", Iași, XXVI, nr. 212 din 24 oct. 1917; **Calendarul Voluntarilor**, Cluj, 1924.
16. În vara anului 1918, la Iași este reorganizată activitatea românilor din Transilvania și Bucovina. În urma acestei reorganizări Comitetul românilor din Transilvania și Bucovina își schimbă denumirea în „Comitet național al românilor emigranți din Austro-Ungaria"; cf. **Desăvîrșirea unificării statului național unitar român**, Editura Academiei R.S.R., București, 1968, pp. 142—143.
17. Ștefan Pascu, **Marea Adunare Națională de la Alba Iulia**, Cluj, 1968, p. 319.
18. Decretul de mobilizare al armatei române apare și în ziarul „Evenimentul", Iași, XXVI, nr. 215 din 29 oct. 1918. În februarie 1918 cînd voluntarii au fost demobilizați, cîțiva ofițeri care au participat efectiv la înființarea și ființarea Corpului Voluntarilor au fost decorați de către Regele Ferdinand. Victor Deleu „precum un vizionar fanatic... în cuvîntul de mulțumire, spune că are convingerea nestrămutată că rolul voluntarilor transilvăneni și bucovineni nu s-a terminat, că va veni din nou clipa cînd, la chemarea gornistului, se vor strînge sub cutele drapelului ca să-și împlinească jurămîntul. Să înfăptuiască, în ciuda tuturor piedicilor care azi apar de neînvins, România Mare a tuturor românilor așa cum au visat-o"; cf. Ovidiu Deleu, **Victor Deleu, 1878—1939**, caietul VI, manuscris depus la Arhivele Statului Sălaj.
19. **Calendarul Voluntarilor**, Cluj, 1924.

https://biblioteca-digitala.ro

Ofiţerii informatori, 40 la număr, din care 30 pentru Transilvania şi 10 pentru Banat, au trecut clandestin frontiera, începînd cu 14 noiembrie 1918 şi s-au îndreptat fiecare, „în regiunea lui de origine".[20] Au fost aleşi dintre cei mai vajnici, mai încercaţi şi mai expeditivi voluntari de la Darniţa[21].

Din 9 noiembrie 1918, în urma ultimatumului dat de noul guvern Coandă trupelor de ocupaţie germane de a părăsi ţara, România este din nou în stare de război cu Puterile Centrale, Corpul de voluntari transilvăneni, cu cele trei regimente ale sale : „Turda", „Alba Iulia" şi „Avram Iancu" este complet echipat şi sub arme.

Regele Ferdinand, în semn de apreciere şi duioasă recunoştinţă pentru aceşti eroi pribegi, care au fost cei mai năpăstuiţi dintre toţi de la încheierea păcii separate, decide ca între trupele de frunte care vor intra în Bucureşti, şi care vor defila, triumfătoare, în capitala ţării, să fie şi detaşamentele de voluntari transilvăneni[22].

De asemenea, la sugestia lui Victor Deleu prin Marele Stat Major, se ordonă ca fiecare unitate a armatei române care va pătrunde în Transilvania, după desăvîrşirea actului Unirii, să aibă în frunte cîte un detaşament (batalion, companie sau pluton) de voluntari transilvăneni. Aceasta pentru a ilustra că Transilvania a luptat însăşi cu arma, pentru eliberarea sa, alături de armata română *şi să se confirme public, pentru întreaga opinie mondială, că armata română intră în Transilvania ca armată de eliberare naţională şi nu cu intenţie de cucerire teritorială.*

La Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, Corpul de voluntari transilvăneni este reprezentat de o delegaţie alcătuită din : Victor Deleu, Vasile Osvadă, Toma Vasinca, Romul Boca şi dr. Chioran[23], iar şeful delegaţiei, Victor Deleu, este ales în biroul Marei Adunări Naţionale, care proclamă Unirea în calitate de secretar[24], precum şi în Marele Sfat Naţional[25].

Tot ca o recunoaştere, o mîndrie transilvăneană şi un omagiu adus eroismului fiilor Ardealului care au luptat cu arma şi au sîngerat pentru dezrobire şi Unire, delegaţia Marei Adunări Naţionale de la Alba Iulia care aducea, la Bucureşti, actul Unirii să-l prezinte regelui Ferdinand, ţine să facă o vizită Corpului de voluntari care se afla cazat în cazarma regimentului Mihai Viteazul din Dealul Spirei[26]. Delegaţia a fost salutată în numele armatei române de generalul Constantin Prezan, în numele Corpului de voluntari de către conducătorul acestora Victor Deleu şi de către comandanţii diviziei şi regimentelor.

A sosit şi vremea ca voluntarii transilvăneni să se reîntoarcă la vetrele lor. Iată cum descrie *Foaia Poporului* din Sibiu revenirea voluntarilor, la

20. Petre Nemoianu, **Op. cit.**, p. 76.
21. Numele „Informatorilor" mi-au fost comunicate de către Ovidiu Deleu, căruia îi mulţumesc încă odată pe această cale.
22. „Evenimentul", Iaşi, XXVI, nr. 234 din 21 nov. 1918.
23. „Foaia poporului", Sibiu, nr. 2 din 2 dec. 1918.
24. **Desăvîrşirea unificării statului naţional unitar român**, p. 417.
25. „Gazeta oficială a Consiliului Dirigent", Sibiu, nr. 13—15 din 28 februarie 1919; „Românul", Arad, VIII, nr. 73 din 29 iulie 1919.
26. Vasile Bianu, **Op. cit.**, vol. II, p. 170.

https://biblioteca-digitala.ro

sfîrșitul lunii decembrie 1918 : „În decursul războiului o parte din românii noștri căzuți prizonieri în Rusia, precum și unii de-acasă, au trecut în România să-i dea ajutor în luptele grele ce le avea cu dușmanii ei. Acești însuflețiți frați au format la Iași o armată care a purtat numele de „Corpul Voluntarilor Ardeleni", compus din trei regimente botezate : „Avram Iancu", „Alba Iulia" și „Turda", ale căror cadre erau așezate la Iași.

Voluntarii ardeleni au luat parte la cele mai grele lupte ce le-a avut România în decursul războiului. Luptele de la Mărășești și Oituz au fost cîștigate prin curajul și jertfirea acestor regimente.

Cît preț s-a pus pe eroismul acestor frați se vede și de acolo că regele Ferdinand și-a exprimat dorința ca la intrarea în București, după depărtarea nemților, să fie însoțit, între alții, și de un regiment de ardeleni ceea ce s-a și întîmplat.

Acum din ordinul înalt, acești eroi se pot reîntoarce la vetrele lor. Primul transport constatator din 50 ofițeri și 430 soldați a și sosit în orașul nostru, miercuri seara, cu un tren special. În zilele acestea vor urma și ceilalți.

La gară li s-a făcut o primire frumoasă și însuflețitoare. I-a primit cu vorbe de laudă și mulțumită însuși ministrul de război, dr. Ștefan Cicio Pop. În numele voluntarilor a răspuns părintele Simonetti de la Rășinari, care, în 1916, după respingerea românilor la Orlat, a plecat cu armata română. Generalul Moșoiu a scos la iveală bravurile acestor regimente ardelenești salutîndu-i în numele armatei române pe pămîntul scump al Ardealului. Sfîrșindu-se programul la gară, voluntarii au pornit în rînduri prin oraș, avînd în frunte corul meseriașilor cu drapele, în aplauzele publicului român care-i însoțea de la gară"[27].

Voluntarii au fost demobilizați[28] și lăsați la vetrele lor pentru a-și regăsi, reveniți după patru ani de război, familiile și pentru a întări formațiunile locale ale gărzilor naționale și de menținere a ordinei. Căci ei reprezentau elementul disciplinat și ascultător, fiind de asemenea călîți în focul luptelor de pe front, cu caracterul dîrz și viteaz al ostașului veteran. Dar abia reajunși acasă, la o lună de zile, sînt din nou chemați de goarnă să alerge la chemarea, de astă dată, a patriei lor scumpe și întregite. Armata română trebuiește sprijinită în acțiunea sa militară de preluare a teritoriului din apusul țării.

Voluntarii transilvăneni sînt mobilizați a treia oară prin ordinul de chemare nr. 167/1919[29]. Răspunsul voluntarilor la chemarea goarnei este comentat în articolul *Corpul Voluntarilor Ardeleni :* „Credința desăvîrșită ce o punem în graba cu care vor alerga voluntarii ardeleni la întîia chemare să-și facă datoria, nu ne-a înșelat. Din toate centrele de concentrare ni se

27. Articolul **Voluntarii ardeleni vin acasă**, în „Foaia poporului", Sibiu, nr. V, 29 dec. 1918.
28. Printr-un ordin circular din 26 ianuarie 1919 al Consiliului Dirigent în urma demobilizării se „înființează pe lîngă Prezidența Consiliului Dirigent o secție numită „Serviciul Corpului Voluntarilor ardeleni", care va avea ființă pînă la terminarea agendelor comandamentului C.V.A. și a unităților subordonate, a serviciului central, a biroului VI, din direcția recrutării, — Ministerul de Război, — și a Cooperativei Vatra" ; cf. „Gazeta oficială a Consiliului Dirigent", nr. 1—22 febr. 1919, p. 2.
29. **Ibidem**, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

vestește cu mîndrie sosirea voluntarilor a căror însuflețire și iubire de neam e neîntrecută. Cei mai mulți dintre ei erau nemîngăiați cînd, la mobilizarea din 1918, nu li s-a dat posibilitatea să fie printre cei dintîi cari vor trece în Ardeal. De cînd s-au hotărît să părăsească Rusia acești oameni de toate vîrstele și de toate condițiile sociale au simțit arzătoarea dorință de a lucra pentru libertatea neamului. Posibilitatea abia acum li s-a dat. Ei pricep deplina însemnătate a zilelor de azi și, știindu-i sub arme, putem fi convinși că își consideră de sfînta datorie chemarea de a veghea la siguranța României Mari.

Cinste lor !"[30]

Organizarea acestor noi unități de voluntari, la care se adaugă și elementele mai tinere din formațiile gărzilor naționale și unitățile de voluntari transilvăneni care se reîntorceau în țară în formații militare, din Italia[31], este condusă din nou de Victor Deleu, de astă dată din postul său de secretar general la resortul Internelor din Consiliul Dirigent, care avea în atribuțiuni siguranța noului stat. Unitățile de voluntari vor primi denumirea de „Voluntarii lui Deleu"[32], pe care înșiși și-o vor da-o. Compozitorul Constantin Savu, și el voluntar de la Darnița, va compune „ad hoc" un marș al voluntarilor[33].

Aceste unități de voluntari iau parte efectivă, alături de armata română, la curățirea teritoriului țării de ultimele rămășițe ale armatei dușmane, participînd la angajările în luptele militare armate ce s-au dat în vestul țării.

După ce, în sfîrșit, Ardealul a fost eliberat și în fapt administrația românească s-a putut astfel înscăuna pe întregul teritoriu al României Mari, Corpul de voluntari transilvăneni își poate spune cu mîndrie că și-a îndeplinit cu succes misiunea și sfînta datorie către neam și patrie. Este definitiv demobilizat la 6 iulie 1919. Evenimentul decurge, în cadru festiv, la Sebeșul Săsesc.

Acolo este organizată o serbare[34] la care iau parte : din partea Armatei române generalii : Cristescu, șeful Marelui Stat Major, și Nicolae Petala, comandantul corpului IV armată, care nu-și poate stăpîni emoția și lacrimile, căci amîndoi generalii cunoșteau pe voluntari încă de la sosirea lor la Iași, în 8 iunie 1917. Apoi, din partea Consiliului Dirigent : președintele acestuia, Iuliu Maniu, șefii de resort : Octavian Goga, Aurel Vlad, Valeriu Branițte, Victor Bontescu și secretarii generali Victor Deleu și Moroianu. Din partea bisericii protopopul Median, iar din partea autorităților locale primarul Sebeșului, Victor Roth. După serbare a urmat o grandioasă defilare a celor trei mii de voluntari din regimentele „Alba Iulia" și „Avram Iancu" care urmau să fie demobilizați.

30. „Patria", Sibiu, nr. 3 din 18 febr. 1919.
31. **Ibidem**, nr. 9, din 25 febr. 1919 ; vezi și Ștefan Merlaș, **Amintiri despre Compania I din Legiunea Română din Italia**, mss. cepus la Arhivele Statului Sălaj.
32. „Universul", București, nr. 28 din 30 ianuarie 1940.
33. „Gazeta Voluntarilor", Cluj, I, nr. 20 din 3 iunie 1923.
34. „Patria", Sibiu, nr. 115, din 9 iulie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre numeroasele, simțitele și frumoasele discursuri ce s-au rostit la această sărbătoare remarcăm pe cele ale : președintelui Consiliului Dirigent, care „a arătat în ce împrejurări s-a format Corpul de voluntari al românilor ardeleni, luptînd cu cele mai mari greutăți. Le aduce cele mai călduroase laude vitejilor voluntari care în deplină conștiință au știut să lupte și acasă în Ardeal cînd li s-a făcut chemarea. Îi roagă ca reîntorcîndu-se la vetrele lor, să-și facă și acolo datoria, să fie apostolii României Mari și a ideii românești"[35].

Octavian Goga „salută pe cei de față ca pe vechi cunoscuți. Am cutreierat în acești cinci ani ai pribegiei peste tot locul și am cunoscut, atît de-a lungul Munteniei și Moldovei și pe întinsele stepe ale Rusiei, o conștiință de rasă a poporului român pe care o pun mai presus de toate și care este conștiința națională a lui ce-i dă dreptul la viață" ! „Își aduce înduioșat aminte de acea măreață zi din Iași cînd a văzut intrînd cele dintîi unități ale voluntarilor ardeleni. I-a văzut în zilele cele mai vitrege cînd situația era cea mai critică și totuși apariția lor i-a șters toate nedumeririle și i-a inspirat încrederea în viitor. Îi roagă ca acum, dacă merg acasă, dacă și-au făcut datoria, cu arma, să-și facă datorinta și cu fapta și să fie adevărați propovăduitori ai poporului. Să le spună la cei de acasă că acum s-a făcut România Mare după cum au dorit-o"[36].

„Generalul Nicolae Petala își ține de datorință să spună și el cîteva cuvinte către voluntari al căror comandant a fost pe frontul din Moldova. Pe urmă îi roagă să crească, acasă, pe fiii lor vrednici de armata românească". „Mai spune că meritele și rezultatele ce le vedem azi înfăptuite nu sînt numai ale armatei, care nu și-a făcut decît datoria intrînd în luptă cînd a sosit momentul, ci și a românilor de aici, care au suferit și au luptat mii de ani știind să rămînă români"[37].

În răspunsul pe care îl dă vorbitorilor, Victor Deleu în numele voluntarilor săi spune : „Voluntarii nu s-au înșelat cînd și-au zis, pornind la luptă, că voința lor s-a arătat mai tare și avîntul lor mai înalt decît culmile Carpaților pe care i-au trecut". „Făgăduiește în numele voluntarilor, ofițeri și soldați, că de cîte ori ar mai avea nevoie de ei neamul și țara și în viitor, ei vor răspunde la chemare cu aceiași însuflețire cu care au pornit acum doi ani, din Rusia, spre frontul Moldovei"[38].

Conform făgăduinței făcută în numele lor, de conducătorul lor care s-a identificat cu ei[39], pînă la a deveni un simbol al lor, Victor Deleu, voluntarii transilvăneni, grupați în Uniunea Foștilor Voluntari Români[40], își vor aduce în continuare aportul lor dezinteresat și prețios la consolidarea noului stat național, îndemnați de nețărmurita lor dragoste de neam și țară.

35. **Ibidem.**
36. **Ibidem.**
37. **Ibidem.**
38. **Ibidem.**
39. Victor Deleu a continuat să poarte grija voluntarilor săi. În timpul Consiliului Dirigent, unde funcționa ca și consilier la resortul de interne, Victor Deleu trimite foștilor voluntari prin intermediul administrației județelor sume de bani ca ajutor. În acest sens vezi anexa 3.
40. „Uniunea Foștilor Voluntari Români" s-a înființat la Cluj, la 29 august 1922. În acest sens vezi Arhivele Statului Cluj, Fond Victor Deleu, precum și dările de seamă publicate în „Patria", Cluj, nr. 187 din 30 august 1922, și în „Universul", București, nr. 199 din 4 septembrie 1922.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXE

I.

Instrucțiuni pentru cei 30 de ofițeri informatori trimiși în Ardeal și pentru cei 10 trimiși în Banat la 1 noiembrie 1918. Ajunși pe teritoriul Ardealului, ofițerii ardeleni vor observa următoarele norme :

1 Vor combate orice idei distructive menite ca să descompună începutul de organizații naționale și de armonie socială. Vor arăta că disciplina și ordinea sînt singurele mijloace de a îndeplini practic idealul nostru național.

2. Vor arăta că România a pornit pe calea democrației. Sufragiul universal și împărțirea pămînturilor se va face în toate ținuturile românești dar cu răbdare și în mod constituțional.

3. Românii din Ardeal sînt organizați în gărzi naționale cu comandanți numiți de Comitetul Național. Ofițerul va lua contact cu comandanții acestor gărzi, de la care vor lua toate informațiunile necesare. În localitățile unde nu se găsesc astfel de gărzi, ofițerul va lua în mînă organizarea lor, și le va pune sub autoritatea Comitetului Național și al Comandamentului militar. Menirea gărzilor este să se facă serviciul de poliție și să se formeze viitoarea armată ardeleană a României Mari. Vor executa orice ordin de chemare cînd interesele neamului, în luptă pentru înfăptuirea idealului, o cer.

4. Toate denunțurile cari adesea ori izvoresc din setea de răzbunare se vor opri cu multă băgare de seamă și se vor întreprinde pașii indicați numai după o temeinică cercetare. Nedreptățile sînt izvorul dușmăniilor celor veninoase. Ofițerul nu are dreptul să pedepsească ci numai să reclame la locurile competente afară de cazul de legitimă apărare și forță majoră.

5. Va lăsa în vigoare administrația românească instalată căci este mai bine o administrație rea decît o anarhie. Se vor sprijini toate organizațiile românești.

6 Se va răspîndi ideea Unirii cu România, credința către regele Ferdinand I și ideea disciplinei față de Comitetul Național.

7. Față de populația străină se vor lua toate precauțiunile ca să nu rămînă nici un fel de armă în mîinile lor. Pe cît se poate se va feri de barbarii și de orice purtare neomenească și va fi complezant și prevenitor.

8. Funcționarii străini vor fi înlăturați și înlocuiți cu funcționari români, chiar fără să aibe pregătirea necesară în funcția ce ocupă.

9. Se va instala în fiecare localitate un serviciu de poliție și supraveghere și se va ține sub pază indivizii bănuiți ca foști jandarmi, pușcăriași, anarhiști, notari și șoviniști.

https://biblioteca-digitala.ro

10. Se va atrage atenţia soldaţilor români să se poarte bine şi frăţeşte cu populaţia română. Se vor împiedica furturi, rechiziţionări forţate, brutalizări şi orice act de rea voinţă. Toate cazurile ajunse la cunoştinţa ofiţerului vor fi raportate fără întîrziere şi fără nici o consideraţiune forurilor competente care singure vor avea precădere să le judece şi reprime. Orice consideraţiune strictă, deoarece autorităţile nu pot avea un tablou firesc al împrejurărilor.

11. Purtarea ofiţerului va fi întru toate model. Prin exemplul său va ridica moralul atît al trupei cît şi al populaţiei.

12. Va lucra din toate puterile ca raportul dintre trupa de ocupaţie şi populaţie să fie adînc frăţesc. Frate vine la frate.

13. Deoarece rechiziţionările şi cvartiruirile produc nemulţumirile cele mai mari la populaţia civilă şi deoarece abuzuri cît de mici, în această privinţă, pot avea efecte dezastruoase, rechiziţionările şi cartiruirile să se facă cu tact şi pe cît se poate în bună înţelegere. Se vor cruţa mai ales populaţia din ţinuturile româneşti care au fost stoarse şi chinuite îndeajuns de vechiul regim.

II.

Ordin de chemare

Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului şi al ţinuturilor ungurene locuite de români, cheamă la arme Corpul Voluntarilor Români, în întregime.
1. Corpul Voluntarilor Români se concentrează :
La Alba Iulia, toţi acei ofiţeri, grade inferioare şi trupă care au aparţinut regimentului 1, „Turda" şi „Vînători de munte" ;

La Cluj, toţi aceia care au aparţinut regimentului 2 „Alba Iulia", 3 „Avram Iancu" şi Batalionul 6 Etape.

Ofiţerii au să se prezinte în timp de 48 ore de la publicare. Gradele inferioare şi trupa la 7 februarie (1919) st. n.

Oamenii Corpului Voluntarilor Români se vor prezenta individual.

Români !

Să vă ducă la îndeplinirea ordinului de chemare mîndria conştientă că îndepliniţi o sfîntă datorie faţă de pămîntul nostru liberat, faţă de fraţii care nu se pot bucura încă de libertate şi faţă de patria noastră română.

Este ceasul sfînt cînd trebuie să punem stăpînirea noastră pe întreg pămîntul moştenit de la strămoşi, cînd trebuie să punem temelia unui viitor demn şi corespunzător jertfelor şi suferinţelor de veacuri ale părinţilor noştri.

Aveţi să răspundeţi chemării pentru a dovedi lumei întregi că ne iubim ţara şi moşia şi că ştim să o stăpînim cu vrednicie ducînd cu noi linişte, libertate şi stăpînire dreaptă în toate colţurile ţării.

ss. Iuliu Maniu
Prezidentul Consiliului Dirigent

https://biblioteca-digitala.ro

III

ROMANIA
CONSILIUL DIRIGENT
RESORTUL AFACERILOR INTERNE
Nr. 11714 — 1919

Obiectul : Trimiterea banilor de echipament a soldaţilor demobilizaţi din Reg. Avram Iancu Cluj.

Domnule Prefect !

Prin mandat poştal v-am trimis astăzi suma de cor. 7000 adică (şapte mii coroane), care sumă conform tabloului aici anexat, să o distribuiţi prin forurile administrative celor cuprinse în tablou.

Solvirea sumelor să se facă pe lîngă arătarea de primitor a „biletului de demobilizare" luîndu-se chitanţa de la fiecare. Chitanţa e liberă de timbru.

Ne veţi înainta aceste chitanţe dimpreună cu tabloul, restituind — pe lîngă arătarea motivelor, — sumele ce nu s-au putut solvi.

Sibiu, la 3 octombrie 1919

P. şeful de resort :
ss. Deleu
consilier de resort

P. şeful contabilităţii
ss. Nistor

[*Rezoluţie*] *Sunt a se provoca primpretorii, cărora li sa vor trimite banii, ca să se împartă în înţelesul ordonanţei*

Zalău, 1919.X.31

Dr. George Pop
prefect

COTA : Arhivele Statului Sălaj, Fond Prefectura judeţului Sălaj, Prefect — administrativ, dosar 2251/1919, fila 1

LES VOLONTAIRES ROUMAINS DE TRANSYLVANIE ET BUCOVINA (1916—1919)

(*RÉSUMÉ*)

L'étude est dédié à un moment de la lutte pour l'unité nationale dans un état indépendant et unitaire. Le moment dont il s'agit et l'action de l'organisation, l'activité et démobilisation du corps de volontaires roumains de Transylvanie et de Bucovina.

https://biblioteca-digitala.ro

Date demografice și socio-economice cu privire la populația din Maramureș afectată de Dictatul de la Viena din 30 august 1940

VASILE CIUBĂNCAN

Perioada celor patru ani de ocupație horthystă asupra nordului Transilvaniei, străvechi pămînt românesc, a însemnat unul dintre cele mai întunecate capitole din milenara istorie a poporului român. Populația românească, majoritară pe acest teritoriu, a fost supusă unor nemaiîntîlnite încercări ca urmare a regimului de cruntă teroare instaurată de ocupanții horthyști.

În lumina concepției potrivit căreia „omul constituie factorul determinant al progresului social" [1] și a faptului că populația unui stat, a unui teritoriu istoric dat, reprezintă avuția cea mai de preț, ne propunem, în continuare, să înfățișăm aspecte noi de ordin demografic, ale teritoriului despărțit vremelnic de România, în vara anului 1940.

Studiul se referă la populația din 11 județe ale Transilvaniei, după cum urmează : Bihor, Ciuc, Cluj, Maramureș, Mureș, Năsăud, Odorhei, Sălaj Satu Mare, Someș și Trei Scaune.

Un rol important în cunoașterea sub multiple aspecte a acestei populații l-a avut recensămîntul general al populației României efectuat la 29 decembrie 1930, pe baze științifice, și în care se oglindesc problemele întregii populații, inclusiv partea cu referire la naționalitățile conlocuitoare, componente ale acestei populații.

Din examinarea datelor acelui recensămînt rezultă că la 29 decembrie 1930 populația celor 11 județe era de 2.710.348 locuitori.[2] Din aceștia, 403.918, adică 17,20 %, trăiau în mediul urban, iar 2.246.430, respectiv *82,80* la sută, trăiau în mediul rural.[3]

1. Nicolae Ceaușescu, **Cuvîntare la Conferința mondială a populației**, Editura politică, București, 1974, p. 6.
2. **Recensămîntul general al populației României**, 1930, vol. IX, pp. 48—49, 84, 85, 156, 163, 170, 176, 210, 215, 225, 226.
3. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

Față de recensămîntul efectuat, la 31 decembrie 1910, de către regimul austro-ungar, s-a înregistrat un spor absolut de populație cu 232.117 locuitori.[4] Acest spor este deosebit de semnificativ, dacă ținem seama de faptul că între cele două recensăminte s-a interpus primul război mondial, cu toate consecințele lui dezastruoase asupra populației Transilvaniei.

Această populație analizată după unul din criteriile principale de apartenență, cel al naționalității, ne dă următorul tablou :

Perioada	Totalul populației	Compoziția națională : [5]					
		Români	Maghiari	Germani	Ruteni Ucraineni	Evrei	Alte naționalități
1	2	3	4	5	6	7	8
29. XII.	2.710.348	1.437.587	960.784	67.958	24.166	141.550	78.353
1930	100	53,40	35,45	2,51	0,89	5,22	2,79

După criteriul naționalității populația teritoriului avea următoarele caracteristici : populația de naționalitate română reprezenta 53,40 la sută,[6] fiind prezentă în toate zonele cu o mare arie de răspîndire și cu o pondere numerică însemnată în interiorul județelor. În 8 din cele 11 județe ponderea populației de naționalitate română reprezintă variabile de la 57,7 la sută pînă la 77,5 la sută ; în cel de al 9-lea județ (Mureș) o pondere de 45,7 la sută, dar și aici era în majoritate relativă. În 3 județe, respectiv în : Ciuc, Odorhei și Trei Scaune, cunoscute și sub denumirea — județele din secuime, aici ponderea se exprima în variabile de la 4,9 la sută la 16,0 la sută.[7]

Populația de altă naționalitate decît cea română, prezentă în teritoriu, deținea o pondere de 46,6 la sută. Din această populație, cea de naționalitate maghiară reprezenta 35,45 la sută din populația teritoriului. Era mai numeroasă în mediul urban și era în majoritate în județele Ciuc, Odorhei și Trei Scaune.[8]

Populația de naționalitate evreiască se situa pe al treilea loc ca număr și pondere în populația teritoriului și care era concentrată cu precădere în mediul urban.[9]

Pe al patrulea loc, ca mărime și pondere, se situa populația de naționalitate germană. Era prezentă atît în mediul urban, cît și în mediul rural, fapt care reflecta multiplele sale ocupații și îndeletniciri.[10]

4. **Ibidem.**
5. **Recensămîntul general al populației României**, 1930, vol. II, pp. 58—59, 130, 131, 134, 135, 276—277, 290, 291, 304—305, 316—317, 384—385, 394—395, 414—415, 476—477.
6. **Ibidem.**
7. **Ibidem.**
8. **Ibidem.**
9. **Ibidem.**
10. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

Mai existau în teritoriu și locuitori de altă naționalitate decît cele enumerate, dar acestea luate fiecare în parte erau puține numericește și aveau pondere mai mică de unu la sută în populația totală.[11]

Analiza datelor privind compoziția națională confirmă adevărul istoric general după care populația de naționalitate română reprezenta majoritatea absolută în populația totală ; împreună cu ea trăia și o populație de diferite naționalități, aflată în minoritate, sub aspect numeric.

În perioada următoare, respectiv de la 1 ianuarie 1931 și pînă la 31 iulie 1940, mișcarea populației a cunoscut fenomene demografice în ansamblul lor pozitive, care au condus la următoarele rezultate : s-au născut vii 767.186 persoane ; au decedat 506.807 persoane. S-a obținut astfel un excedent natural de 260.379 locuitori, care adăugați la numărul populației de la 29 decembrie 1930 ne dă populația probabilă a teritoriului existentă la 31 iulie 1940 în număr de 2.970.727 locuitori.[12] Acest spor de populație s-a obținut în proporție de peste 98 la sută în mediul rural.

Creșterea totală a populației, și aproape exclusiv a celei din mediul rural, a dus la unele mutații pozitive și în compoziția națională a populației teritoriului, care la 31 iulie 1940, comparativ cu anul 1930, arăta astfel : [13]

Perioada	Totalul populației	Compoziția națională product. a populației					
		Români	Maghiari	Germani	Ruteni Ucrainieni Ruși	Evrei	Alte naționalit.
1	2	3	4	5	6	7	8
31. VII. 1940	2.970.727	1.604.481	1.023.391	71.830	28.272	151.807	90.946
	100	54,70	34,45	2,41	0,95	3,93	3,00

Dacă analizăm datele oferite de cele două tablouri ce cuprind numărul locuitorilor în total și pe naționalități, în anii 1930, și respectiv 1940, putem constata cu ușurință că din excedentul natural de 260.379 de locuitori, în 1940, românii erau în număr de 146.494, maghiarii 62.607, germanii 3.872, iar evreii 10.257. Rezultă deci că excedentul natural al populației românești a fost mult mai mare decît al celorlalte naționalități și avea la bază sporul natural al populației. Tocmai acest aspect a contribuit la schimbarea rapor-

11. **Ibidem.**
12. **Anuarul statistic al României**, 1934, pp. 43, 45, 48, 49, 63, 65.
Anuarul statistic al României, 1935—1936, pp. 53, 54, 57, 59, 60, 63.
Anuarul statistic al României, 1937—1938, pp. 93, 94, 97, 113, 114, 117.
Anuarul statistic al României, 1939—1940, pp. 145, 146, 149, 151, 152, 155, **Buletinul demografic al României nr.** 5/1940, p. 198, nr. 6/1940, p. 248, nr. 7/1940, p. 282, nr. 8/1940, p. 316, nr. 9/1940, p. 345, nr. 10/1940, p. 388, nr. 11/1940, p. 426.
13. Dr. Sabin Manuilă, **Studiu etnografic asupra populației României**, 1940, Institutul central de statistică, București, 1940, pp. 85—103, **Buletinul demografic al României**, nr. 5/1940, p. 204, nr. 6/1940, p. 254, nr. 7/1940, p. 288, nr. 8/1940, p. 321, nr. 9/1940, p. 360, nr. 10/1940, p. 394, nr. 11/1940, p. 432.

https://biblioteca-digitala.ro

tului numeric dintre naționalități, în 1940 față de 1930, în favoarea elementului românesc. Astfel, după cum rezultă din cele două tablouri, dacă în 1930 românii reprezentau 35,40 la sută din tabelul populației, în 1940 acest procent a crescut la 54,70 la sută, în timp ce, în același interval, numărul maghiarilor a scăzut de la 35,45 la sută, la 34,45 la sută, al germanilor de la 2,51 la sută la 2,41 la sută, iar al evreilor de la 5,33 la sută la 3,93 la sută.

Putem afirma cu toată tăria că populația teritoriului care la o lună de la evidențierea datelor despre existența ei a fost aproape în întregime cedată și atribuită Ungariei horthyste prin Dictatul de la Viena era mai românească ca în orice perioadă de dinainte. Această populație în majoritate absolută românească, împreună cu celelalte naționalități conlocuitoare ca parte a unui întreg, nu așteptau vreo „eliberare" din afară. Anacronismul Dictatului de la Viena, din acest punct de vedere, apare cu atît mai evident.

În acest cadru general al populației celor 11 județe se înscrie, ca o parte a ei, și populația județului Maramureș.

Analiza noastră cuprinde date și aspecte despre populația județului din perioada interbelică, conform împărțirii administrativ-teritoriale existente în anul 1930. În partea finală a studiului sînt redate date și despre populația din localitățile ce fac parte din județul Maramureș în actuala sa formă administrativ-teritorială de după 1968.

Revenind la analiză, în județul Maramureș, raportat la limitele lui teritoriale din anii interbelici, arătăm că la recensămîntul din anul 1910 populația Maramureșului a fost de 145 436 locuitori[14]. Din aceștia 23 637 cetățeni locuiau în mediul urban, respectiv în orașul Sighet, iar 121 779 în mediul rural[15].

Primul război mondial a avut consecințe negative și asupra populației județului, dar ele au fost recuperate într-un timp destul de scurt.

La recensămîntul românesc din 29 decembrie 1930, la același număr de localități, populația județului Maramureș a ajuns la 161 575 locuitori[16]. S-a obținut un spor absolut de 16 139 persoane și un ritm mediu anual de creștere de 11,9 la sută.

Populația orașului Sighet a ajuns la 27 270 locuitori. În mediul rural continuau să trăiască 134 405 persoane, mediu în care s-a înregistrat cea mai mare parte a sporului natural[17].

Din populația totală, un număr de 78 643 persoane era de sex masculin, iar 82 932 persoane de sex feminin[18].

Un fenomen pozitiv îl reprezenta componența populației după vîrste. Astfel populația de vîrstă între 0—12 ani număra 53 220 persoane, adică 33 la sută, care s-au născut după 1918. Populația de vîrstă de la 13—19 ani număra 24 426 persoane[19]. Aceste două grupe de populație luate împreună numărau 73 646 persoane, 45,58 la sută din totalul populației. În cea de a

14. **Recensămîntul general al populației României**, 1930, vol. IX, p. 156.
15. **Ibidem.**
16. **Ibidem.**
17. **Ibidem.**
18. **Recensămîntul general al populației României**, 1930, vol. I, p. 401.
19. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

doua grupă a populației se reflectă influența negativă a primului război mondial în ce privește creșterea populației mai ales a sporului absolut.

Din punct de vedere al compoziției naționale, populația județului Maramureș s-a înscris pe coordonatele generale ale populației celor 11 județe analizate, precum și ale întregii Transilvanii ; această comparație fiindu-ne dată de următorul tabel[20].

Anul	Totalul populației	Români	Maghiari	Germani	Ruteni Ucrainieni Ruși	Evrei	Alții
1	2	3	4	5	6	7	8
1930	161 575	93 207	11 174	3 239	19 303	33 828	788
29.XII	100	57,70	6,90	2,00	11,94	20,90	0,48
Urban	27 270	9 658	5 424	161	1 265	10 526	236
	100	35,41	19,88	0,59	4,63	38,59	0,86
Rural	134 305	83 549	5 750	3 078	18 037	23 302	588
	100	62,20	4,26	2,29	13,42	17,35	0,43

Rezultatele recensămîntului prezentate în tabel atestă caracterul românesc al populației județului Maramureș, prin faptul că populația de naționalitate română era în majoritate absolută în cadrul populației totale, precum și a celei rurale, și deținea a doua pondere în mediul urban. Împreună cu ea era prezentă și o populație de altă naționalitate decît română, a cărei pondere numerică în ordine descrescîndă era următoarea : evrei, apoi ruteni, ucrainieni, ruși luați împreună, precum și maghiari și germani, și alții, aproximativ 8—10 naționalități. Acestea din urmă numericește erau puține, cu o pondere sub unu la sută. Și în județul Maramureș generalul și specificul istoric se oglindesc în mod veridic.

În perioada de la 1 ianuarie 1931 și pînă la 31 iulie 1940 mișcarea demografică a populației județului a fost în continuare pozitivă. S-au născut vii 52 494 persoane. Au decedat un număr de 31 612 persoane. S-au obținut astfel un excedent natural de 20 878 persoane. Datorită acestui rezultat pozitiv, populația probabilă a județului Maramureș a ajuns la 31 iulie 1940 la 182 453 locuitori[21]. Ritmul mediu anual de creștere a fost de 12,92 la sută, superior celui mediu obținut pe teritoriul celor 11 județe. Pe baza excedent-

20. **Recensămînul general al populației României**, 1930, vol. II, pp. 304—305.
21. **Anuarul statistic al României**, 1934, p. 43, 45, 48, 49, 63, 65.
Anuarul statistic al României, 1935—1936, p. 53, 54, 57, 59, 60, 63.
Anuarul statistic al României, 1937—38, p. 93, 94, 97, 113, 114, 117, **Anuarul statistic al României**, 1939—1940, p. 145, 146, 149, 151, 152, 155, **Buletinul demografic al României** nr. 5/1940, p. 196, nr. 6/1940, p. 248, nr. 7/1940, p. 282, nr. 8/1940, p. 316, nr. 9/1940, p. 345, nr. 10/1940, p. 388, nr. 11/1940, p. 426.

https://biblioteca-digitala.ro

tului natural obținut, s-au produs și unele mici mutații în compoziția națională a populației în raport cu situația din anul 1930[22].

Anul	Totalul populației probabile	Compoziția națională probabilă					
		Români	Maghiari	Germani	Ruteni Ucrainieni Ruși	Evrei	Alții
1940	182 453	106 426	11,282	3 731	22 739	37 478	797
31.VII—2	100	58,33	6,18	2,04	12,46	20,54	0,43
	Total excedent natural	Excedentul natural după naționalitate					
1940	20 878	13 219	108	492	3 482	2 650	26
31.VII—2	100	63,32	0,52	2,36	16,66	17,28	

Datele din tabel reprezintă însumarea rezultatelor anuale privitoare la mișcarea populației județului pe o perioadă de aproape 10 ani, legat de acestea s-au mai adăugat și înregistrarea unui număr de 13 496 de căsătorii încheiate și în același timp nu număr relativ scăzut de divorțuri, 185 de cazuri. Majoritatea fenomenelor demografice au fost favorabile unei creșteri continue a populației.

În perioada respectivă s-au manifestat și fenomene demografice negative, în primul rînd printr-o rată ridicată a mortalității infantile care a deținut o pondere de aproape 34 la sută din mortalitatea generală, fapt ce a diminuat simțitor excedentul natural. În această stare de lucruri se reflectă nivelul scăzut al vieții economico-sociale și o slabă asistență medicală mai ales în mediul rural. În ciuda greutăților, fenomenele demografice de ordin pozitiv au fost predominante și s-au impus în mișcarea populației pe perioada analizată.

În continuare prezentăm un tablou cu date suplimentare, detaliate pe localități, despre populația evaluată ca fiind existentă în județ în luna aprilie 1940 (anexa 1[23]). Aceste date despre populația totală pe localități și după naționalitate au fost întocmite de către organele de stat locale : prefectură, preturi și primăriile comunale, în luna iunie 1940, la cererea conducerii Ținutului Someș cu reședința la Cluj. Nu s-a executat un recensămînt în adevăratul înțeles al cuvîntului ci numai o evaluare a populației probabile exis-

22. Dr. Sabin Manuilă, **Studiu Etnografic asupra populației României**, 1940, Institutul Central de statistică, București, 1940, pp. 85—103, **Buletinul demografic al României**, nr. 5/1940, p. 204, nr. 6/1940, p. 254, nr. 7/1940, p. 288, nr. 8/1940, p. 321, nr. 9/1940, p. 360, nr. 10/1940, p. 394, nr. 11/1940, p. 432.
23. Arhivele statului, Cluj, **Fond Ținutul Someș**, Dosar nr. 70/1940, p. 12.

https://biblioteca-digitala.ro

tente atunci. Datele însă oglindesc în esență realitățile și pot fi acceptate ca fiind reale, fără însă a le absolutiza, mai ales în aspectele de detalii. În principal ele sînt în consens cu datele oficiale pe linie de statistică a perioadei, cu mici toleranțe, în plus ori în minus, și datorită metodologiei prin care ele s-au obținut și evidențiat fiecare. Datele statistice cu privire la mișcarea populației județului nu au înregistrat și factorul migrator, pe cînd evaluarea operativă din iunie 1940 încerca să înregistreze situațiile ce au existat în teren la acea dată.

Datele din anexa I, referitoare la populația județului Maramureș din perioada interbelică, sînt amplificate prin datele complementare, ce se referă la populația din celelalte localități, care în prezent fac parte din actuala componență a județului, conform împărțirii administrative din anul 1968, și care în perioada interbelică au aparținut fostelor județe de atunci: Satu Mare, Someș și Sălaj (anexa II[24]).

Această listă de date vine în completarea celor din prima anexă, le amplifică și împreună demonstrează, pe o arie teritorială mult mai largă, caracterul preponderent românesc al acestei populații, la care se adaugă realitatea specificului istoric. Caracterul românesc al populației județului rămîne fenomenul caracteristic, indiferent în ce perioadă ori la ce arie geografică îl analizăm.

Revenind la analiza populației județului Maramureș din perioada interbelică, alături de problematica de factură demo-economică și importanța lor politică, se mai pot evidenția și alte aspecte care reflectă integrarea ei efectivă în problematica vieții politice și a luptei naționale ce era atunci la ordinea zilei.

O latură a acestei participări o reprezintă contribuția populației județului la efortul național de apărare și fortificare a granitei de vest a țării împotriva agresiunii hitleristo-horthyste.

Populația județului a subscris benevol sume importante la fondul național de apărare a țării. Deși sîntem în posesia unor date parțiale cu referire la această contribuție, problema necesitînd noi investigații pe plan local, arătam de exemplu că funcționarii de stat din raza județului au subscris în luna ianuarie 1940 salariul pe o lună, în sumă de 224 000 lei, pentru fondul de apărare[25]. Personalul de la primăria orașului Sighet raporta o subscripție de 115 000 lei[26]. Asemenea subscripții au fost mult mai numeroase, din partea tuturor categoriilor sociale ale populației, precum și în toată perioada anilor 1938—1940, dar care necesită a fi investigate.

O altă latură a contribuției populației s-a materializat în munca efectiv prestată, atît manuală cît și cu atelajele pentru efectuarea lucrărilor de fortificații și de amenajare a teritoriului, pentru scopul de apărare, participare ce a cuprins zeci de mii de oameni din întreg județul.

În perioada anilor 1939—1940, pînă la Dictatul de la Viena, România, din cauza pericolului unei agresiuni fasciste externe, a fost silită să efectueze

24. **Ibidem**, pp. 14—19, 20—25, 26—30.
25. Arhivele Statului Cluj, **Fond Ținutul Someș**, Dosar 199/1940, Documentul 26112, p. 837.
26. **Ibidem**.

https://biblioteca-digitala.ro

concentrarea apoi mobilizarea unor însemnate efective militare pe granița de vest a țării. La această chemare a patriei au participat cu un elan patriotic de nedescris toți cei chemați sub arme, între care și maramureșenii. *Populația județului putea contribui pentru nevoile de apărare a țării cu cel puțin 30 000—35 000 de luptători apți pentru serviciul militar, egal cu efectivele pentru 3 Divizii*[27].

Populația civilă în această perioadă a fost pusă în situația să contribuie și în același timp să facă alte sacrificii materiale, respectiv să răspundă la rechizițiile de animale de tracțiune, de atelaje, rechiziții de furaje impuse de nevoile întreținerii armatei în stare de luptă. Această participare în condițiile specifice de ocupație în agricultură și silvicultură a populației a cerut foarte multe eforturi, necesare a fi în mod conștient înțelese și pe care populația le-a făcut. Populația avea încredere nestrămutată în dreptatea cauzei sale, pe care era gata să o apere cu orice sacrificii, împreună cu armata de la frontieră, cu întregul popor.

Agravarea situației internaționale prin desfășurarea operațiunilor militare pe continentul Europei în favoarea puterilor Axei în anii 1939—1940, îndreptarea direcției strategice a războiului hitlerist în spre sud-estul Europei, izolarea politică a României pe plan extern au dus la situația în care României i-a fost impus Dictatul de la Viena din august 1940, contra voinței de luptă exprimată de către întreaga armată și de către popor. Cercurile guvernante și alte forțe politice din interior au acceptat dictatul și sentința lui.

Acest act imperialist a produs o adîncă indignare și consternare în rîndurile armatei, ale poporului român și evident în aceeași măsură în rîndul populației Maramureșului. Consecințele imediate ale Dictatului au fost din cele mai grave. Fortificațiile militare de la granița de vest a țării realizate cu atîta trudă și sacrificii au fost cedate și părăsite fără luptă. Fortificațiile numai din teritoriul care a fost cedat au costat uriașa sumă de 5 894 234 lei, sumă egală cu valoarea de 62,65 la sută din bugetul de apărare a României pe anii 1939—1940[28].

Armata, care a fost pregătită ani de zile pentru a fi în stare să apere granițele țării, a primit ordin să se retragă și să cedeze teritoriul fără luptă. S-a creat astfel o adevărată dramă națională politică, morală și militară, atît pentru armată, cît mai ales pentru populația ce a căzut victimă dictatului. Iată în acest sens dezvăluirea unui document al vremii, respectiv, ordinul comandamentului Brigadei a II-a Mixte Munte, care se găsea în misiune de apărare pe granița de vest a țării, inclusiv a părții ei maramureșene[29] : „Ostași ai Brigadei a II-a Mixte Munte :

1. Ați ținut cu vrednicie 1 1/2 an sectorul de pe Tisa unde sînt de veacuri, în fapte numai sate de români curați ai OAȘULUI și MARAMUREȘULUI, ori din Someș — Năsăud — Bihor — Sătmar, sate în care tot

27. Arhivele Statului Cluj, **Fond Ținutul Someș**, Dosar 75/409/1939, Tabela 1—2—3.
28. **Direcția Generală a Arhivelor Statului**, Fond Președinția Consiliului de Miniștri, Dosar nr. 134/1941, p. 4, **Breviarul statistic al României**, vol. II, 1939, pp. 434—436.
29. Unul din exemplarele Ordinului semnat de către Colonel I. Dumitrache aparține fostului combatant al Brigăzii a II-a Mixtă Munte Ioan Răcășan, din Șimleu Silvaniei, județul Sălaj. Documentul i-a fost înmînat autorului studiului de față pentru documentare și se găsește în posesia subsemnatului. Pe această cale exprimă sincere mulțumiri titularului documentului Ioan Răcășan.

https://biblioteca-digitala.ro

ce aveţi mai drag, mai scump, stăteau acolo liniştiţi ştiind că voi sînteţi gata de luptă.

2. Nu v-au îndoit într-un an şi jumătate nici ploi, nici viscole, nici nevoile caselor... şi nici ura şi gloanţele celor de peste apă.

Nu v-ar fi îndoit, cu siguranţă nici lupta vitează.

3. Ni s-a luat dreptul să luptăm şi să murim pentru apărarea pămîntului nostru sfînt...

4. V-am îmbărbătat numai cu grija cinstei fiecăruia dintre voi şi a curăţeniei fără egal, a onoarei drapelelor Batalioanelor şi Divizioanelor din care faceţi parte.

Le-aţi păstrat ostaşi, sus acolo unde sînt aşezate spre cinstea neamului şi vă mulţumesc fierbinte pentru destoinicia voastră de vînători de munte.

5. Comandantul vostru de Brigadă vă roagă acum, ostaşi, cînd nenorocirea cea mai neagră ne-a lovit Ţara, Rămîneţi cu Toată Cinstea lîngă drapelele Batalioanelor şi Divizioanelor şi cu acelaşi suflet fără egal, încheiaţi îndatoririle voastre ostăşeşti în întregime.

Să mergem acolo unde sînt ordinele, să depunem armele şi materialele noastre în magazii şi apoi să plecăm acasă şi să arătaţi acolo, cu fruntea sus, că nu din vina voastră s-a întîmplat nenorocirea noastră a tuturor.

Voi ordona Batalioanelor şi Divizioanelor să vă dea la plecare CERTIFICAT DE ONOARE UNDE SE VA ARĂTA CE MINUNAŢI OSTAŞI AŢI FOST FIECARE DIN VOI ÎN ANUL NEGRU — 1940.

Aceste certificate de onoare să le păstraţi între actele cele mai de preţ ale familiilor voastre şi să vă mîndriţi cu ele în faţa oricui s-ar îndoi de voi, fiindcă nu vă cunoaşte.

Să trăiţi ostaşi cuminţi ai Batalioanelor şi Divizioanelor din Brigada 2-a Mixtă Munte.

COMANDANTUL BRIGADEI 2-a MIXTE MUNTE
COLONEL I. Dumitrache".

O altă consecinţă imediată a Dictatului a fost aceea a exodului de populaţie. S-au evacuat imediat autorităţile, instituţiile, unităţile militare şi o însemnată populaţie civilă. Cea mai mare parte a populaţiei, legată de pămîntul strămoşesc, a rămas pe loc să înfrunte ocupaţia străină şi pe ocupanţi, păstrîndu-şi încrederea nestrămutată în dreptatea sa istorică.

Regimul horthyst, de ocupaţie fascistă, cu planuri ascunse împotriva populaţiei, în primul rînd a celei româneşti, a întreprins un şir de măsuri represive, în mod deliberat concepute şi aplicate, trecînd la expulzări forţate de cetăţeni români, la intimidări, la alte fapte care au determinat noi exoduri în România. În perioada septembrie 1940—31 martie 1943, au fost nevoiţi să părăsească judeţul un număr de 5 966 originari din judeţ, reprezentînd 6,40 la sută din populaţia de naţionalitate română existentă în anul 1930 şi 5,60 la sută din cea probabilă în iulie 1940[30].

30. Arhivele Statului Mureş, **Fond Comisariatul Guvernamental al Refugiaţilor**, Secţia militară, Tabela 1—11.

https://biblioteca-digitala.ro

În acest context să analizăm rezultatele recensământului populației județului Maramureș din februarie 1941, efectuat de regimul horthyst în cadrul unui recensământ general.

Facem precizarea că după dictat, la județul Maramureș au mai fost arondate administrativ teritorial un număr de 6 localități de peste rîul Tisa, azi în Ucraina subcarpatică, teritoriu ce se găsea atunci sub ocupația horthyistă. Populația acestor 6 localități, înainte de recensământul din ianuarie 1941, a fost evaluată în statisticile oficiale maghiare, astfel: Apșa de Jos 8 046 locuitori, Apșa de Sus 4 430, Biserica Albă 1 836, Teceul Mare 8 268, Slatina 2 502, Visk 7 675, total 32 547 locuitori[31]. Nu s-a comunicat populația după naționalitate nici atunci și nici după recensământ, fapt ce creează o anumită dificultate în analiză.

La recensământul populației din februarie 1941, în județul Maramureș, în noua situație administrativ-teritorială, parțial modificată, au fost înregistrați 241 876 locuitori[32]. Rezultă deci un plus de 32 433 persoane față de populația probabilă ce a existat în iulie 1940, și cu 28 275 mai mult față de evaluarea făcută de organele administrativ locale în iunie 1940. Aceasta se explică tocmai prin populația provenită din localitățile de peste Tisa, la care se mai adaugă și alte cauze.

În localitățile județului Maramureș, din teritoriul românesc, inclusiv al orașului Sighet, populația recenzată a fost de 174 973 locuitori, (s.n.)[33]. Anexa II. Deci mai puțin cu 39 803 locuitori față de totalul însumat pe județ împreună cu localitățile de peste Tisa. Acest plus a revenit deci celor 6 localități menționate și care nu aparțin României.

O a doua precizare este aceea că în populația recenzată pe teritoriul românesc nu a mai fost cuprinsă și aceea care s-a refugiat ori a fost expulzată în România în perioada septembrie 1940—februarie 1941, și acest fapt s-a reflectat în scăderea populației totale, cu 7 480 persoane față de situația de dinaintea dictatului, și îndeosebi a celei românești.

O altă precizare mai este aceea că între cei 174 973 locuitori din raza județului, au fost incluși în situație și un număr de persoane din populația străină, adusă de regimul de ocupație, din afara teritoriului românesc, armată, poliție, administrație, civili, al căror număr nu îl cunoaștem.

În acest cadru, să examinăm și compoziția națională a populației conform datelor aceluiași recensământ[34].

POPULAȚIA DUPĂ NAȚIONALITATE

Perioada	Totalul populației	Români	Maghiari	Germani	Ruteni	Evrei	Alții
Februarie 1941	214 816	106 606	52 441	2,581	24 484	27 784	900
	100	49,62	24,41	1,20	11,39	12,93	0,41

31. Várady Károly, **Csonka Magyarország Közigazgatási helységpertaram**, Budapest, 1941, (Ungaria ciuntită și teritoriile revenite, Budapesta, 1941).
32. **Magyar Statisztikai Szemle** nr. 1—3, I—VI, évfolyam XII, 1944, p. 6, 10. (Cronică statistică maghiară nr. 13, ianuarie martie, anul XII/1944).
33. **Îndreptar statistic al județului Maramureș**, Institutul Central de statistică, București, 1949.
34. **Magyar Sztatisztikai Szemle** nr. 1—3, I—III, 1944 évfolyam XII/1944, p. 6, 10, (Cronică statistică maghiară, nr. 1—3, ianuarie—martie, anul XII/1944).

https://biblioteca-digitala.ro

POPULAȚIE DUPĂ LIMBA MATERNĂ

Perioada	Totalul populației	Români	Maghiari	Germani	Ruteni	Idiș	Altele
Februarie 1941	214 816	111 484	41 128	3 035	25 829	32 789	541
	100	51,89	19,14	1,41	12,02	15,26	0,25

Concluzia pe care o desprindem este aceea că în primul rînd s-a atestat, și în aceste condiții deosebite, caracterul românesc al populației Maramureșului, unde continua să dețină majoritatea absolută în populația totală, după limba maternă. Totuși apreciem că numărul de 106 606, ori de 111 484 cetățeni români înregistrați după naționalitate, ori după limba maternă, nu aparțin în întregime județului Maramureș, ci o parte din ei, ce-i drept puțini numericește erau români din localitățile de peste Tisa, din Apșa de Jos, Apșa de Sus, Biserica Albă etc. Dar aceasta este o precizare de amănunt, care nu modifică situația generală a acestei populații.

Populația românească ce a existat înaintea dictatului în cadrul județului apreciem că s-a mai diminuat pînă la data efectuării recensămîntului cu aproximativ 4 500—5 500 persoane, nevoite să plece în România în perioada septembrie 1940—februarie 1941, fie localnici, ori salariați de stat, originari din județele de peste Carpați.

Pe baza datelor de care dispunem din sursele provenite de la autoritățile române pînă la Dictatul de la Viena și a celor comunicate după recensămîntul din februarie 1941 de către autoritățile maghiare, dar și din lipsa datelor despre populație pe naționalități și limba maternă pe fiecare localitate, putem face numai următoarele evaluări probabile a existenței populației românești în ianuarie 1941. Din totalul de 174 973 locuitori, au fost români, după naționalitate ori după limba maternă, aproximativ 99 000 —100 000 cetățeni, 57,14 la sută, luînd ca bază datele de la 31 iulie 1940 (minus populația plecată n.n.). Diferențele în minus față de datele românești din anul 1940 le explicăm tocmai prin lipsa celor 4 500—5 500 persoane plecate din județ. Diferența în plus de populație românească, după datele recensămîntului maghiar, apreciem că a aparținut localităților de peste Tisa.

În ce privește populația de naționalitate evreiască ori de limbă idiș, prin datele recensămîntului maghiar ea a fost diminuată în primul caz cu 9 736 persoane, iar în al doilea caz cu 4 689 persoane în raport cu datele despre existența ei la 31 iulie 1940. Aceste date nu reflectau realitatea, deoarece populația respectivă în acea perioadă a rămas pe loc. Datele publicate însă ne dezvăluie o altă realitate, și anume, diminuarea ei, după ambele criterii menționate, și aceasta s-a făcut în favoarea unei pretinse populații maghiare mai numeroasă, dar artificial ajustată, prin cifre. Faptul a fost posibil datorită politicii de maghiarizare forțată, dusă de regim, precum și legilor cu caracter rasial antisemit existente atunci, care afectau grav existența acestei populații.

Pe baza datelor reale cunoscute de la autoritățile românești, înainte de cedarea teritoriului, apreciem că la recensămîntul din ianuarie 1941 popu-

https://biblioteca-digitala.ro

laţia de naţionalitate izraelită ori de limbă idiş a fost de aproximativ 37 500 locuitori, pe teritoriul românesc al judeţului, deci 21,43 la sută din total. Credem că o asemenea populaţie a mai existat şi în localităţile de peste Tisa, inclusă în totalul acelui judeţ, deoarece la populaţia de religie izraelită au fost înregistrate 39 793 persoane.

În ce priveşte populaţia de naţionalitate maghiară, ea ne apare la acest recensământ în mărimi foarte diferite faţă de realitate. După naţionalitate apare cu un plus de 41 159 persoane, iar după limba maternă cu 29 946 persoane pe total judeţ, faţă de datele statistice ori evaluate din lunile iunie—iulie 1940 ale autorităţilor româneşti.

Aceste cifre contradictorii reflectă însă următoarele situaţii de fapt: o creştere artificială a acestei grupe de populaţie, în primul rînd pe seama şi în detrimentul populaţiei evreieşti mult diminuată, iar într-o anumită măsură şi pe seama unor alte naţionalităţi, prin aducerea unei anumite populaţii maghiare din afara teritoriului, odată cu instalarea regimului de ocupaţie străină, prin existenţa probabilă a unei populaţii maghiare şi în localităţile de peste Tisa, şi care a fost inclusă în populaţia totală pe judeţ.

În lumina acestor consideraţii, mai apreciem că, la scara teritoriului judeţului Maramureş românesc, populaţia de naţionalitate ori de limbă maghiară a fost de aproximativ 11 300 persoane, ca populaţie reală, şi care a aparţinut judeţului respectiv, adică 6,46 la sută din total.

În ce priveşte populaţia de naţionalitate ori de limba rusă, ruteană, ucraineană o apreciem la scara judeţului Maramureş românesc la aproximativ 22 800 persoane la recensământul din 1941, adică 13,03 la sută. Diferenţa în plus pînă la cifrele ce au fost publicate apreciem că a aparţinut localităţilor de peste Tisa. Au mai existat cca. 5 000 persoane de naţionalitate germană şi aproximativ 453 persoane de alte naţionalităţi.

Menţionăm că este o primă interpretare şi prelucrare a datelor recensământului maghiar din 1941 cu referire la judeţul Maramureş, şi pe care o facem în limitele informaţiilor care pînă în prezent au fost furnizate prin datele oficiale, publicate de către autorităţile maghiare de atunci, comparate apoi cu cele ale autorităţilor româneşti, de dinaintea cedării teritoriului.

Pe această bază am putea reconstitui următorul tablou al populaţiei după naţionalitate, pe teritoriul românesc al judeţului Maramureş:

Perioada	Totalul populaţiei	Populaţia după naţionalitate					
		Români	Maghiari	Germani	Ruteni Ucraineni	Evrei	Alţii
Februarie 1941	174 973	100 000	11 300	3 000	22 800	37 500	453
	100	57,14	6,46	1,71	13,03	21,43	0,23

În final să mai examinăm şi datele recensământului populaţiei judeţului Maramureş efectuat în ianuarie 1948, şi care ne permit să formulăm unele

https://biblioteca-digitala.ro

concluzii cu privire la consecinţele dictatului, ale ocupaţiei străine, ale războiului.

La acest recensămînt, populaţia judeţului Maramureş a fost de 150 323 locuitori, Anexa III[35]. Constatăm deci un minus de 32 130 locuitori, faţă de situaţia din iulie 1940, de 11 252 locuitori faţă de recensămîntul din 1930, şi un plus de numai 4 887 locuitori faţă de situaţia din 1910. În 30, din cele 59 localităţi totalul populaţiei eram mai mic ca şi la recensămîntul din anul 1930.

Aceste date ne permit să constatăm şi în acelaşi timp să formulăm concluzia după care Dictatul de la Viena din 30 august 1940, ocupaţia fascistă horthystă şi războiul mondial au cauzat judeţului Maramureş pierderi de populaţie care, însumate, au fost egale cu întregul excedent natural al judeţului pe o perioadă de 35—36 de ani. Iată numai o latură a gravităţii evenimentelor şi a consecinţelor acestora, pe care astăzi, după 40 de ani de la declanşarea lor, încercăm să le analizăm şi să le interpretăm (s.n.)

Compoziţia populaţiei după limba maternă, criteriu după care au fost publicate datele, era următoarea :[36]

Perioada	Totalul populaţiei	Populaţia după limba maternă				
		română	maghiară	germană	idiş	Altele
februarie 1948	150 323	109 372	14 349	1 615	3 072	21 915
	100 %	72,76	9,55	1,07	2,04	14,58

Poporul român a rezistat acestor grele încercări, iar sub conducerea Partidului Comunist Român a înfăptuit revoluţia de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă, trecînd la edificarea orînduirii socialiste pe care o dezvoltă multilateral.

Despre generaţia care a suportat vitregiile fascismului, ale războiului şi ale ocupaţiei străine, şi împotriva cărora a luptat, apoi a participat la făurirea şi dezvoltarea orînduirii noastre socialiste, tovarăşul Nicolae Ceauşescu spunea : „În pofida jertfelor şi sacrificiilor pe care a trebuit să le facă, ea poate fi mîndră că a avut fericirea să fie părtaşe la această măreaţă operă, că i-a revenit sarcina să înscrie în milenara carte de aur a patriei cea mai grandioasă pagină de înfăptuiri revoluţionare, că prin eforturile ei neobosite, prin spiritul patriotic arzător şi elanul ei nestins, a făcut ca scumpa noastră patrie să se ridice mereu mai sus, liberă, demnă, înfloritoare, spre piscurile socialismului şi comunismului, ocupînd un loc de cinste în rîndurile tuturor naţiunilor lumii“[37].

Iată o cronică de istorie în care se înscrie atît de frumos şi Maramureşul de ieri, de azi şi de mîine.

35. **Îndreptarul statistic al judeţului Maramureş**, Institutul Central de statistică, Bucureşti, 1949.
36. **Ibidem.**
37. Nicolae Ceauşescu, **Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală, organizată cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă**, 22 august, 1979, Editura politică, Bucureşti, 1979, p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

Județul Maramureș Anexa I

T A B E L

cuprinzînd numărul locuitorilor după naționalitate pe localități, existenți în luna aprilie 1940

Nr. crt.	Denumirea localității	Numărul locuitorilor după naționalitate						
		Români	Germani	Ruteni	Maghiari	Evrei	Alții	Total
	Plasa Iza							
1	Bocicoel	1623				51		1674
2	Botiza	2088				144		2172
3	Cuhea	2000				538		2538
4	Dragomirești	2661	26		27	892		3606
5	Glod	894				248		1142
6	Ieud	3020			2	272		3294
7	Poienile Glodului	1087				190		1277
8	Rozavlea	2476				1084		3828
9	Săcel	3437				762		4200
10	Săliștea de Sus	3544			6	850		4400
11	Șieu	2101				253		2354
12	Slătioara	689				153		842
13	Strîmtura	3472	1		5	399		3877
	Plasa Sighet							
14	Bocicoiu Mare	174	16	40	324	324	1	879
15	Cîmpulung la Tisa	152		1100	1605	460	22	3354
16	Coștiui	455			692	20		1167
17.	Crăciunești	56	1	924	2	892	5	1880
18.	Iapa	1844		9	10	538	8	2409
19.	Lunca	41	3	1044	1	40		1129
20.	Remeți	104		842		407		1953
21.	Rona de Jos	2591		842		412		3895
22.	Rona de Sus	92		2756	105	473		3426
23.	Săpînța	3520	2	10	5	1213		4350
24.	Sarasău	1694	1	4	7	170	1	1877
25.	Teceul Mic	185	77	393	203	57	30	945
26.	Virișmort	317		303	156	110		886
	Plasa Sugatag							
27.	Bîrsana	3278			19	520		3817
28.	Berbești	2415			4	450		2875

https://biblioteca-digitala.ro

Nr. crt.	Denumirea localității	Numărul locuitorilor după naționalitate						
		Români	Germani	Ruteni	Maghiari	Evrei	Alții	Total
29.	Brebi	1603				215		1818
30.	Budești	2619				504		3123
31.	Călinești	1803				169		1972
32.	Cornești	542						542
33.	Crăcești	1140				90		1230
34.	Deseşti	1233			3	85		1321
35.	Fereşti	446			4	30		480
36.	Giuleşti	742		3	4	132		2181
37.	Hărnicești	777				75		852
38.	Hoteni	426			1	6		433
39.	Năneşti	1215				46		1261
40.	Onceşti	2023				182		2205
41.	Ocna Şugatag	501	13		936	169		1619
42.	Sat Şugatag	1284			10	102		1396
43.	Sîrbi	1076				96		1172
44.	Vad	2169			10	104		2283
45.	Valea Porcului	573				21		594
46.	Văleni	1483				52		1565
	Plasa Vişeu							
47.	Bistra			786		250		1036
48.	Borşa	10730	350		100	4500		15680
49.	Leordina	2269			18	225		2512
50.	Moisei	4811			13	1415		6239
51.	Petrova	2595		1508	89	886		5011
52.	Poienile de sub Munte	25	13	5433	63	955		6489
53.	Repedea	4		1750		296		2050
54.	Ruscova	18		2490	12	1680		4200
55.	Valea Vişeului	12		970	9	95	7	1150
56.	Vişeul de Jos	5263				700		5963
57.	Vişeul de Sus	4522	4520	198	100	4324	35	13699
58.	Vişeul de Mijloc	2322				520		2842
59.	Sighetul Marmației	8712	405	1871	5401	9332	88	25809
	Total general	109749	5491	22470	9844	38912	197	186603

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa II

T A B E L

cuprinzînd populaţia pe localităţile aparţinătoare judeţelor Satu Mare, Someş, Sălaj şi care aparţin în prezent judeţului Maramureş

Nr. de ordine	Localitatea	Populaţia probabilă pe naţionalităţi existentă în IV—VI 1940					
		Români	Maghiari	Germani	Evrei	Alţii	Total
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Băiuţ	700	300	120	40	340	1490
2.	Boiereni	968				11	979
3.	Berent	585			2		587
4.	Coroieni	531			5		536
5.	Costeni	720			6	6	732
	Cufoaia	922					413
6.	Cupşeni	922			9	10	941
7.	Dămăcuşeni	6	776		112		894
8.	Dealul Mare	612					612
9.	Dobricul Lăpuş	532			8		540
10.	Dumbrava	263					263
11.	Drăghia	327					327
12.	Groape	102					102
13.	Groşi	1573	325		36	20	1954
14.	Inău	524			3		527
15.	Lăpuş	3140	48		118	45	3351
16.	Larga	384					384
17	Libotin	1176					1176
18.	Peteritea	514			7		521
19.	Poiana Botizii	320					320
20.	Poiana Porcului	716			1		717
21.	Răzoare	969			13	30	1012
22.	Rogoz	1140			8	14	1162
23.	Rohia	1270			3	6	1279
24.	Stoiceni	421			5		426
25.	Suciul de Jos	1390			16	10	1416
26.	Suciul de Sus	2160			43	31	2234
27.	Strîmbu Băiuţului	300	150	70	17	120	657
28.	Tîrgu Lăpuşului	902	1231		870	28	3031
29.	Ungureni	1740				10	1750
30.	Văleni	844				20	864
31.	Vima Mică	816			1		817

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8
32.	Vima Mare	836			8	4	848
33.	Mesteacăn	672			6	16	694
34.	Boiu Mare	840			8	14	862

Localităţi ce au aparţinut de fostul judeţ Satu Mare

1.	Baia Mare	9831	5513	409	2174	184	18111
2.	Baia Sprie	1912	2751		371		5034
3.	Aciua	588			2		590
4.	Ardusat	1534	112	5	53		1704
5.	Arieşul de Cîmp	269			2		270
6.	Arieşul de Pădure	354	5		4		363
7.	Băiţa	1538	555		31		2124
8.	Bîrgău	336			13		349
9.	Berchez	177	429		36		642
10.	Berchezoaia	707			10	1	718
11.	Berinţa	960	2		15		977
12.	Bozînta Mare	674			3		677
13.	Bozînta Mică	453					453
14.	Brebeni	387			5		392
15.	Buciumi	762	7		35		804
16.	Buşag	519	10		15		544
17.	Buteasa	822			2		824
18.	Cavnic	1681	797		82		2560
19.	Cărbunar	734			7		741
20.	Cărpiniş	319			4		323
21.	Cerneşti	965	6		18		989
22.	Cetăţele	702					702
23.	Chechiş	799	1		5		805
24.	Chiuzbaia	899					899
25.	Cicîrlău	1548	10		38		1596
26.	Ciocotiş	1046			52		1098
27.	Ciolt	486			10		496
28.	Coaş	1449			31		1480
29.	Coltău	20	1156		12		1188
30.	Colţirea	430	5		28		463
31.	Copalnic	1065	2		17		1084
32.	Copalnic Mănăştur	839	56		345		1240
33.	Coruia	759			15		774
34.	Crucişor	666	12		19		697
35.	Culcea	607			11		618
36.	Curtuiuşu Mare	823			10		833
37.	Curtuiuşu Mic	384			2		386
38.	Dăneştii Chioarului	287			12		299

https://biblioteca-digitala.ro

1 2	3	4	5	6	7	8
39. Dumbrăviţa	1219	4		12		1235
40. Duruşa	238					238
41. Fînaţa	728			16		744
42. Fărcaşa	1195	62		44		1301
43. Făureşti	773			61		834
44. Fericea	558					558
45. Fersig	605	2		18	5	630
46. Finteuşul Mare	794			12		806
47. Finteuşul Mic	605	7		16	8	636
48. Ferneziu	1834	876		27		2737
49. Firiza	1244	5		9		1258
50. Groşi	1260			10		1270
51. Hideaga	412	12		60	7	491
52. Hovrila	356					356
53. Iadăra	995	3		7		1005
54. Ilba	1116	36		6		1158
55. Lăpuşel	1084	234		50		1369
56. Lăschia	620				4	624
57. Lucăceşti	428	5		6		439
58. Măgureni	464					464
59. Merişor	340	2		5		347
60. Mireşul Mare	1377	7		100		1484
61. Mocira	887			6		893
62. Mogoşeşti	603	1		20	26	650
63. Ocoliş	692	9				701
64. Plopiş	417			4		421
65. Poşta	452			1		453
66. Preluca	1190					1190
67. Pribileşti	641	12	3	13	1	670
68. Prislop	679			8		687
69. Recea	975			3		978
70. Remetea Chioarului	1141	6		45		1192
71. Remeţi	788	2	2	17	1	810
72. Rus	645			5		650
73. Rusor	480	4		8	2	494
74. Satulung	786	294	6	29	36	1158
75. Satul Nou de Jos	784			7		791
76. Satul Nou de Sus	715	1		2		718
77. Săbişa	691			8		699
78. Săcălăşeni	836	5		26		867
79. Săsar	1530			36		1566
80. Sîrbi	680	3		12		695
81. Seini	3208	1506	133	774	6	5649
82. Şindreşti	185					185

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8
83.	Şişeşti	1104			4	1	1109
84.	Şomcuta Mare	1538	162	8	981	9	3028
85.	Stejera	171		1			172
86.	Şurdeşti	1208			9		1217
87.	Tămaia + Buzeşti	1517	6		20		1543
88.	Tăuţii de Sus	896	103		35		1032
89.	Trestia	819			10		829
90.	Tulgheş	354	2		4		560
91.	Unguraş	407					407
92.	Vad	453			3		456
93.	Valea Chioarului	714			10		724
94.	Vărai	651	4		12		667
95.	Văleni	1231			10		1241
96.	Viile Apei	313	357		7		677
	Localităţi ce au aparţinut fostului judeţ Sălaj						
1.	Ariniş	626	168	2	99		
2.	Asuajul de Jos	1038	2		8		
3.	Asuajul de Sus	1544	39	1	14		
4.	Arduzel	78	580		10		
5.	Băiţa	1546	7		36	1	
6.	Băseşti	1126	14		27	1	
7.	Bicaz	951			17		
8.	Babţa	1299	4		48	4	
9.	Chelinţa	801			68		
10.	Ciuta	454			6		
11.	Corni	854			11		
12.	Corunt	573	9		7		
13.	Gîrdan	969	8	3	21		
14.	Mînău	492	489		14		
15.	Odeşti	808	1		15		
16.	Oarţa de Jos	906			20		
17.	Oarţa de Sus	903			11		
18.	Orţiţa	415			3		
19.	Sălişte	361			5		
20.	Stremţ	756	2		10		
21.	Someş Uileac	846	28		11		
22.	Sălsig	1413	20		30		
23.	Tămăşeşti	860			23		
24.	Ţicău	309	153	58	4		
25.	Tohat	422			3		
26.	Urmeniş	606			10		
27.	Ulmeni (Someş)	723	291		107	2	
28.	Vicea	334	1				

https://biblioteca-digitala.ro

Județul Maramureș ANEXA III

TOTALUL POPULAȚIEI PE LOCALITĂȚI

conform recensământului maghiar din februarie 1941 și a recensământului românesc din ianuarie 1948

Nr. curent	Localitatea	Totalul populației	
		februarie 1941	ianuarie 1948
	Plasa Iza		
1.	Bocicoel	1307	1464
2.	Botiza	2257	2295
3.	Cuhea	2347	2289
4.	Dragomirești	3335	2898
5.	Glod	976	842
6.	Ieud	3023	3138
7.	Poienile Glodului	1208	1101
8.	Rozavlea	3468	2999
9.	Săcel	3916	3469
10.	Săliștea de Sus	4086	4138
11.	Șieu	1969	1889
12.	Slătioara	818	773
13.	Strîmtura	3660	3345
	Plasa Sighet		
14.	Bocicoiu Mare	775	424
15.	Cîmpulung la Tisa	3073	2818
16.	Coștiui	1013	871
17.	Crăciunești	1981	1149
18.	Iapa	2216	1864
19.	Lunca[1]	1129	1066
20.	Remeți	1837	1622
21.	Rona de Jos	2835	2326
22.	Rona de Sus	3375	3234
23.	Săpînța	3949	3170
24.	Sarasău	1736	1700
25.	Teceul Mic[2]	945	1047
26.	Virișmort	923	897
	Plasa Șugatag		
27.	Bîrsana	4039	3842
28.	Berbești	2477	2077
29.	Brebi	1754	1574
30.	Budești	3123	2609
31.	Călinești	1974	1963
32.	Cornești	549	548
33.	Crăcești	1299	1228
34.	Deseși	1270	1163
35.	Fericești	463	446
36.	Giulești	2023	1991
37.	Hărnicești	803	808
38.	Hoteni	351	434
39.	Nănești	888	821
40.	Onceși	1557	1511
41.	Ocna Șugatag	1583	1492
42.	Sat Șugatag	1393	1359
43.	Sîrbi	1057	1020
44.	Vad	2286	2160
45.	Valea Porcului	584	590
46.	Văleni	1299	1328
	Plasa Vișeu		
47.	Bistra	1101	861
48.	Borșa	12294	10407
49.	Leordina	2489	2413
50.	Moisei	5615	5053
51.	Petrova	4734	2786
52.	Poienile de sub Munte	6501	5820
53.	Repedea	1998	1702
54.	Ruscova	3677	2937
55.	Valea Vișeului	1109	1178
56.	Vișeu de Jos	4733	4774
57.	Vișeu de Sus[3]		8371
58.	Vișeu de Mijloc	15914	2204
59.	Sighetu Marmației	25926	18329
	Total	174 973	150 323

1. În ianuarie 1941 a fost inclusă și partea de peste Tisa, total 2820 locuitori. Noi am dat numai partea românească pe baza evaluării făcute în iunie 1940.
2. Teceul Mic în 1941 a fost recenzat la Teceul Mare peste Tisa, 10317 locuitori. Noi am dat populația Teceului Mic evaluată în iunie 1940.
3. Inclus la Vișeul de Mijloc.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa IV

Populaţia judeţului Satu Mare pe localităţi, la recensământul maghiar din anul 1941, în care şi localităţi ale actualului judeţ Maramureş

Nr. crt.	Denumirea localităţii	Totalul populaţiei	Nr. crt.	Denumirea localităţii	Totalul populaţiei
1	2	3	1	2	3
1.	Aciua	579	37.	Buciumeni	854
2.	Adrian	557	38.	Buşag	532
3.	Agriş	1040	39.	Buteasa	930
4.	Amaţi	889	40.	Buzeşti	594
5.	Andrid	2200	41.	Călineşti	2394
6.	Apa	2663	42.	Cămărzana	2492
7.	Apatiu	394	43.	Cămin	1480
8.	Ardud	4932	44.	Căpleni	2540
9.	Ardusat	1779	45.	Cărăşeu	1431
10.	Arieşul de Cîmpie	279	46.	Cărbunar	712
11.	Arieşul de Pădure	331	47.	Carei	15850
12.	Atea	531	48.	Cărpiniş	375
13.	Ambudt Boba	1352	49.	Cavnic	2415
14.	Băboşeşti	717	50.	Cerneşti	872
15.	Baia Mare	21399	51.	Certeze	2903
16.	Baia Sprie	4292	52.	Cetăţele	598
17.	Băiţa	2140	53.	Chilia	587
18.	Bîrgău	349	54.	Chiuzbaia	971
19	Beltiug	2614	55.	Cicîrlău	1589
20.	Berchez	675	56.	Ciocotiş	1070
21.	Bercu	1088	57.	Ciolt	499
22.	Berchezoaia	674	58.	Ciumeşti + Morna Nouă	2191
23.	Berea	463	59.	Chechiş	956
24.	Berindan	651	60.	Coaş	1515
25.	Berinţa	931	61.	Coltău	1105
26.	Berveni+Lucăceni	3759	62.	Colţirea	456
27.	Bicău	428	63.	Copalnic	1113
28.	Bicsad	2127	64.	Copalnic Mănăştur	1146
29.	Boghiş	1981	65.	Corod	817
30.	Boineşti	964	66.	Coruia	855
31.	Borleşti	1571	67.	Craidorolţ	2751
32.	Botiz	3213	68.	Crucişor	726
33.	Bozînta Mică	461	69.	Culcea	600
34.	Bozînta Mare	613	70.	Culciu Mare	927
35.	Brebeni	306	71.	Culciu Mic	628
36.	Bolda	402	72.	Cuţa	692

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3
73.	Curtuiușul Mic	403
74.	Curtuiușul Mare	978
75.	Dănești + Bontăeni	363
76.	Dănești	929
77.	Dara	1127
78.	Dindești	1810
79.	Doba + Paulian	1620
80.	Domănești	1226
81.	Dorolț	707
82.	Dumbrava	1142
83.	Dumbrăvița	1149
84.	Durușa	217
85.	Fînațe	1270
86.	Fărcașa	1270
87.	Făurești	740
88.	Fericea	318
89.	Ferneziu	3228
90.	Fersig	683
91.	Finteușul Mare	803
92.	Finteușul Mic	600
93.	Firiza	1215
94.	Foieni	2015
95.	Valea Chioarului	697
96.	Gereușa	1277
97.	Ghenciu	1504
98.	Ghilvaci	737
99.	Ghirișa	1049
100.	Giungi	717
101.	Groși	1238
102.	Hideaga	543
103.	Hodișa	700
104.	Homorodu de Jos	892
105.	Homorodu de Mijloc	898
106.	Homorodul de Sus	534
107.	Hovrila	372
108.	Hrip	999
109.	Horea	43
110.	Iadăra	1020
111.	Iegheriște + Poiana Codrului	1093
112.	Ilba	1156
113.	Iojib	1493
114.	Irina	835
115.	Istrăru	344
116.	Lăpușel	1312
117.	Lăschia	582
118.	Lazuri	1720
119.	Lechința	749
120.	Lipău	905
121.	Livada	2210
122.	Livada Nouă	1784
123.	Lucăcești	505
124.	Mădăras	1845
125.	Măgureni	341
126.	Mărius	726
127.	Martinești + satul Cucu	1002
128.	Mediești Aurit	4452
129.	Medișa	728
130.	Merișor	353
131.	Nicula	1375
132.	Mireșul Mare	1452
133.	Mocira	830
134.	Moftinu Mare	1859
135.	Moftinu Mic	1629
136.	Mogoșești	652
137.	Moișeni	886
138.	Necopoi	621
139.	Nisipeni	760
140.	Noroceni	234
141.	Negrești	4790
142.	Oar	1618
143.	Ocolis	675
144.	Odoreu	2031
145.	Orașul Nou	2509
146.	Peleșul	1055
147.	Pelișor	315
148.	Petea	351
149.	Petin	568
150.	Petrești	1800
151.	Pișcani	1297
152.	Plopișor	389
153.	Poiana Codrului la Iegheriște	—
154.	Pomi	1645
155.	Portița	597
156.	Posta + Săpîia	475
157.	Potău	1214
158.	Preluca	1017
159.	Pribilești	670
160.	Prilog	958

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	1	2	3
161.	Prislop	681	191.	Solduba	810
162.	Racșa	2069	192.	Șomcuta Mare	3199
163.	Rătești	913	193.	Someșeni	612
164.	Recea	948	194.	Stîna	1116
165.	Remetea Chioarului	1214	195.	Stejera	185
166.	Remetea Oașului	883	196.	Șurdești	1128
167.	Remeți	783	197.	Tămaia + Buzești	1116
168.	Roșiori	1086	198.	Tătărești	1357
169.	Rus	759	199.	Terebești + Gelu	2035
170.	Ruseni	505	200.	Tăuți Măgherăuș	—
171.	Rușor	396	201.	Nistru	—
172.	Resighea	794	202.	Tăuți de Jos	2300
173.	Săcălășeni	815	203.	Tăuți de Sus	—
174.	Săbișa	702	204.	Tiream	2111
175.	Sîi	1155	205.	Trip	1537
176.	Sandra	730	206.	Tulgheș	578
177.	Sanislău	4282	207.	Tur	1108
178.	Sînmiclăuș	986	208.	Tîrșolț	2117
179.	Sîrbi	635	209.	Trestia	700
180.	Săsar	164	210.	Unguraș	474
181.	Sătmărel	1510	211.	Urziceni	1988
182.	Satu Mare	52011	212.	Vad	436
183.	Satul Nou de Jos	**765**	213.	Valea Vinului	1345
184.	Satu Nou de Sus	742	214.	Văleni	1254
185.	Satu Lung	1113	215.	Vama	2642
186.	Seini	5645	216.	Vărai	699
187.	Șindrești	623	217.	Vetiș	2138
188.	Șișești + Negreea	1990	218.	Vezendiu	1050
189.	Socond	947	219.	Viile Apei	6351
190.	Soconzel	725			

1. Arh. Stat Baia Mare, **Colecția de documente**, inv. 542, dosar nr. 1, filele 1—234, original l. maghiară.

https://biblioteca-digitala.ro

DEMOGRAPHISCHE, SOZIAL-ÖKONOMISCHE DATEN MIT BEZUG AUF DIE BEVÖLKERUNG VON NORDSIEBENBÜRGEN UND DES MARAMUREȘGEBIETES DIE DAS WIENER DIKTAT VOM 30 AUGUST 1940 BETRAF

(*ZUSAMMENFASSUNG*)

Auf Grund von demographischen Daten untersucht der Verfasser die Entwicklung der Bevölkerung der Kreise: Bihor, Ciuc, Cluj, Maramureș, Mureș, Năsăud, Odorheiu, Sălaj, Satu Mare, Someș und Trei Scaune die vom Wiener Diktat betroffen wurden.

Die vorgelegten Daten erweisen, dass die Bevölkerung dieses Gebietes in absoluter Mehrheit rumänisch war. Weiters ergibt sich, dass es neben den Rumänen in diesem Gebiet, in gutem Zusammenleben auch Staatsbürger magyarischer, deutscher, jüdischer, rutänisch-ukrainischer und anderer Nationalitäten gab, die aber weniger zahlreiche Volksgruppen bildeten.

In diesem Rahmen wird eine eingebendene Untersuchung der Bevölkerung des Kreises Maramureș, für die Jahre 1910—1948 gemacht.

Als Endergebnis und Schlussfolgerung wird festgestellt dass das Diktat von Wien, die fremde faschistische Besetzung, und der zweite Weltgeieg, dem Kreise Maramureș Bevölkerungsverluste verursachten, welche dem gesamten natürlichen Unerschuss für einen Zeitraum von etwa 35—36 Jahren gleichwertig.

Die Nationale Befreiung und der Sozialismus eröffneten eine neue Ära in die Geschichte des Vaterlandes wie in der Geschichte des Maramureș-gebietes.

https://biblioteca-digitala.ro

Aspecte privind economia regiunii miniere Baia Mare între anii 1944-1947

GHEORGHE ROBESCU

Anii care au urmat celui de-al doilea război mondial se caracterizează în țara noastră prin importante transformări de ordin social și politic, pe fondul unei situații economice deosebit de dificile. Refacerea economiei naționale constituia deci una din problemele de cea mai mare importanță pentru statul român, fără de care marile procese revoluționare ar fi fost imposibil de înfăptuit.

Studiul de față se va limita la prezentarea aspectelor de ordin economic ale bazinului minier Baia Mare și într-o măsură mai mică se va referi la aspecte de ordin social și politic.

Din punct de vedere al activității miniere, regiunea Baia Mare este una din cele mai vechi din Europa și prezintă o importanță economică deosebită prin faptul că metalele neferoase și prețioase, precum și o serie întreagă de produși chimici ce se realizau în principal la Baia Mare asigurau bunul mers al multor întreprinderi din țară și din străinătate. Astfel, concentratele piritoase și pirita erau indispensabile fabricii de acid sulfuric Valea Călugărească, fabricilor de hîrtie Zărnești, Letea, Piatra Neamț. Concentratele zincoase erau cerute de uzinele metalurgice de la Copșa Mică, Hunedoara și Reșița. Concentratele de molibdenită erau folosite pe scară largă de întreprinderile metalurgice pentru fabricarea oțelurilor speciale, de o importanță deosebită pentru economia națională.[1]

Pînă la actul naționalizării din iunie 1948, cele mai importante exploatări miniere ale regiunii Baia Mare aparțineau de *Direcția minelor și uzinelor statului MINAUR*. Este vorba de exploatările miniere de la Baia Sprie, Cavnic, Băiuț, Valea Roșie, Dealul Crucii și Rodna Veche. Tot de MINAUR aparținea uzina metalurgică *Firiza de Jos* și *Instalația de afinare a aurului*. În paralel, principalele societăți particulare care și-au desfășurat activitatea

1. Trofin Hăgan — **Contribuția minerilor din bazinul Baia Mare la refacerea economiei naționale**, în **Anuarul Institutului de istorie din Cluj**, IX, 1966, p. 196.

https://biblioteca-digitala.ro

pînă în 1948 erau : *Societatea franceză a minelor de aur din Transilvania*, cu exploatări la Băiţa şi Nistru ; *Societatea Petroşani S.A.R.*, cu exploatări pe Valea Borcutului şi la Budeşti ; societatea *Minele de plumb şi zinc* de la Herja, care aparţinea de *Fabrica de acid sulfuric şi produse chimice „Phönix"*[2]. Existau de asemenea numeroase mici asociaţii miniere, cu posibilităţi materiale reduse, al căror număr se ridica, cu un an înaintea naţionalizării, la 110. Dintre acestea, la 25 iunie 1947 doar 16 erau în activitate, avînd o producţie totală de 23,4588 kg aur fin, în luna mai a aceluiaşi an.[3]

Criza economică a început să se manifeste în bazinul minier al Băii Mari încă din primul an al administraţiei maghiare. În medie, producţia de argint şi de plumb din anii 1941—1944 a scăzut cu aproximativ 8 % faţă de ultimii ani antebelici. La aur, pentru aceeaşi perioadă de timp, producţia a scăzut cu aproximativ 50 %. La cupru, în schimb, s-a înregistrat o oarecare creştere. (vezi anexa).

În anul 1946 producţia industriei miniere şi metalurgiei băimărene era cu 40 % mai mică faţă de anul 1938. Scăderea considerabilă a producţiei în anii 1945 şi 1946 a fost generată în parte de greutăţile de aprovizionare cu materii principale de exploatare : cocs metalurgic, cărămizi de magnezită, cărămizi refractare, oţeluri speciale, rulmenţi, lagăre, motorină, dinamită, etc. O serie de maşini şi piese de maşini uzate n-au putut fi înlocuite ca urmare a imposibilităţii de a se încheia convenţii comerciale cu firme din străinătate ; apoi lipsa de fonduri suficiente pentru procurarea unei serii întregi de materiale de exploatare, precum şi alimente pentru muncitori.[4] Cauzele acestei stări de lucruri trebuie căutate în efectele provocate de anii îndelungaţi de război cînd aprovizionarea ritmică a regiunii cu materialele şi utilajele necesare a fost paralizată. O altă cauză o constituie, evident, distrugerile provocate de trupele de ocupaţie în retragere. Dacă uzinele şi minele au suferit pagube de mai mică amploare datorită retragerii precipitate a ocupanţilor, în schimb au fost distruse linii ferate, poduri, linii de funicular, au fost confiscate camioane, căruţe, vagoane, locomotive, animale de tracţiune, ceea ce a contribuit la paralizarea transporturilor şi la îngreunarea considerabilă a activităţii economice.[5]

Referitor la uzina *Firiza de Jos*, a cărei producţie consta din aur, argint, plumb, cupru, sulfat de cupru, ţevi de plumb şi glazură, activitatea productivă a scăzut cu 55 la sută faţă de ultimii ani antebelici, în primul rînd ca urmare a lipsei cocsului metalurgic ce se importa. Pentru menţinerea producţiei, chiar sub o formă redusă, a fost necesar un efort deosebit din partea muncitorilor. Ca urmare a folosirii amestecului de mangan cu cocs s-a ajuns să se prelucreze cu o tonă de cocs 7,3 tone minereu, faţă de 4 tone cît se prelucra în 1944, cu aceeaşi cantitate de cocs[6].

2. Arh. statului Baia Mare, Fond **Dir. minelor şi uzinelor statului**, dosar. nr. 145/1933 şi 31/1948. Vezi şi Gheorghe Robescu, **Aspecte privind dezvoltarea mineritului şi metalurgiei neferoase din nordul Transilvaniei între anii 1919—1940. Activitatea capitalului particular** în **Acta Musei Porolissensis**, IV, 1980, pp. 593—604.
3. **Ibidem**, Fond **Inspectoratul geologic minier**, Dosar nr. 29/1947.
4. **Ibidem**, Fond **Inspectoratul geologic minier**, Dosar nr. 44/1946, filele 20—24.
5. Ziarul „Igaszaq", din 1 Mai 1945.
6. Filiala Arh. statului Baia Mare, Fond **Inspectoratul geologic minier**, Dosar nr. 45/1946 fila 122.

https://biblioteca-digitala.ro

În ceea ce privește distrugerile provocate de armata de ocupație în retragere, este dificil de stabilit cu exactitate valoarea lor reală. Din documentele de arhivă consultate rezultă că pentru cele 38 de sate ale plășii Baia Mare valoarea totală a bunurilor localnicilor ridicate de ocupanți în perioada de după 23 August 1944, pînă în momentul retragerii acestora, se ridică la suma de 702 700 000 lei (nestabilizați), conform unui act semnat de secretarul de plasă la 26 aprilie 1946. Între bunurile ridicate erau menționate în acest act: 208 vite, 191 de căruțe, 55 perechi de hamuri, 24 000 kg cereale, 724.000 kg furaje[7]. În aceeași perioadă de timp, numai de la firma MINAUR au fost ridicate de către armata de ocupație bunuri în valoare de 6 471 339 058 lei (nestabilizați), între care: 7 autocamioane, 5 autoturisme, creuzete de platină, 23,1673 kg aur, și 1140,386 kg argint[8].

O serie întreagă de avarii au fost remediate într-un timp relativ scurt, cîteva săptămîni sau cîteva zile după Eliberare, ceea ce a permis reluarea activității productive chiar și sub formă redusă. Astfel, prin eforturile muncitorilor, de multe ori prin prelungirea benevolă a programului de lucru, a fost refăcut un pod peste rîul Săsar, s-a reparat locomotiva ce asigura circulația între Baia Mare și Ferneziu, precum și liniile ferate Dealul Crucii—Ferneziu și Ilba—Baia Mare, a fost refăcută instalația electrică a spitalului, au fost recondiționate și date în folosință morile „Steinfeld" și „Dumbrăviceanu"[9].

În primele luni de după Eliberare, Baia Mare era izolată de restul țării ca urmare a distrugerii legăturilor feroviare de către armata de ocupație în retragere. Linia ferată Baia Mare—Satu Mare a fost redată în folosință la 27 februarie 1945, iar Baia Mare—Cluj la 1 iunie 1946[10].

Una dintre cele mai importante întreprinderi ale bazinului minier băimărean era *Fabrica de acid sulfuric și produse chimice „Phönix"*, deschisă în 1907 de industriașii familiei Weiser[11]. În primii ani de după Eliberare, întreprinderea a traversat o perioadă deosebit de critică. Această situație a fost moștenită în parte de la vechiul regim al ocupației, cînd produsele au fost vîndute la prețuri derizorii și s-a risipit materia primă.

Pînă în 1940 proporția numerică a salariaților de la „Phönix" era de 2/3 români și 1/3 maghiari. În următorii ani, prin concedierile masive de muncitori români, raportul s-a inversat. Sub aspect economic acest proces a avut urmări negative, deoarece în multe cazuri erau concediați muncitori cu experiență, fiind angajați alții mai puțin pricepuți.

După Eliberare, întreprinderea continuă să se afle într-o situație critică. La 22 octombrie este numit comandant militar al uzinei căpitanul so-

7. **Ibidem**, Fond **Pretura plășii Baia Mare**, Dosar nr. 93/1946.
8. **Ibidem**, Fond **Inspectoratul geologic minier**, Dosar nr. 42/1946, fila 30.
9. Ziarul „Igaszaq" din 1 Mai 1945.
10. **Ibidem**, și ziarul „Colț de țară" nr. 30 din 30 mai 1946.
11. În 1941 uzina a fost naționalizată de statul maghiar și se numea **Uzinele chimice ale statului**, la 1 februarie 1946 și-a schimbat denumirea în **„Uzinele chimice metalurgice „Hungaria"**. După 17 octombrie 1944 uzina intră sub comandament sovietic, sub aceeași denumire, pînă în martie 1945 cînd se reinstaurează oficial administrația românească în nordul Transilvaniei. În 1946 se revine la denumirea de odinioară; în 1948, după actul naționalizării, uzina se numea: **Uzinele „Phönix" naționalizate — fabrica de acid sulfuric și produse chimice**. În prezent, după o serie de alte schimbări de titulatură, uzina este cunoscută sub denumirea de **Întreprinderea metalurgică de metale neferoase** (I.M.M.N.), avînd în componența ei și vechea uzină **Firiza de jos**.

https://biblioteca-digitala.ro

vietic Korobkin, care îndeplinește această funcție pînă la 16 martie 1946. Tot acum uzina intră sub administrația C.A.S.B.I. (Comisia pentru administrarea bunurilor inamice). Între cauzele care au dus uzina aproape de faliment menționăm, în primul rînd, prețurile prea mici de vînzare a produselor uzinei, stabilite sub prețul lor de cost. Spre exemplu, un kilogram de acid sulfuric se vindea cu 320 lei în loc de 1 250 lei, sau la pămînt decolorant prețul cu amănuntul era de 2 340 lei în loc de 3 346 lei. Apoi, o altă cauză o constituia blocările de produse hotărîte de comandamentul sovietic, cît și de conducerea de la București, constituită în martie 1945.

Starea grea a uzinei „Phönix" a influențat negativ asupra situației materiale a muncitorilor din întregul bazin minier băimărean, deoarece încă din timpul comandamentului militar sovietic toate întreprinderile din zonă și-au făcut un fel de economat comun, ca urmare a faptului că furnizorii nu vindeau alimente decît pe produse ale uzinei „Phönix". Aceasta din urmă a cedat întreprinderilor băimărene din produsele ei la prețuri derizorii și în pierdere. Așa se face că în 1946 uzina a ajuns în pragul falimentului[12].

Începînd cu 1947, atît uzina „Phönix" cît și celelalte întreprinderi și exploatări miniere din zonă încep să se redreseze economic. La sfîrșitul acestui an producția societății MINAUR era de : 760,469 kg aur ; 5474,635 kg argint ; 1731,303 tone plumb ; 198,757 tone cupru și 3 701,300 tone concentrat zincos[13]. În 1948 și următorii ani producția a crescut continuu ca urmare a redresării pieții economice a regiunii.

Sub aspect politic, în Nordul Transilvaniei situația era mai dificilă decît în restul țării, deoarece în rîndurile unei părți din populație se instalase o stare de nesiguranță cu privire la hotarele apusene ale României, situație generată de unele prevederi neclare cu privire la Transilvania în armistițiul încheiat de România cu Puterile Aliate, în septembrie 1944[14].

De cele mai multe ori, elemente reacționare, șovine, căutau să imprime unor revendicări de ordin economic ale muncitorimii un aspect politic. Menținerea unor stări de spirit ostile transformărilor revoluționare era scopul acestor elemente. În ceea ce privește regiunea minieră a Băii Mari, sub acest aspect, se caracterizează prin existența unui climat favorabil reconstrucției țării în rîndurile muncitorilor, în ciuda unor mari greutăți în buna funcționare a economatelor.

O contribuție remarcabilă în menținerea acestui climat favorabil refacerii economice și l-au adus organizațiile locale ale P.C.R., P.S.D., Sindicatele unite, U.T.C., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, MADOSZ, care în martie 1945 au creat organizația băimăreană a F.N.D., în fruntea căreia a fost ales primarul orașului, Alexandru Orosz[15].

12. Arh. statului Baia Mare, Fond, **Uzina „Phönix"**, Dosar nr. 5/1946.
13. Cădariu Ioan, **Aspecte ale naționalizării principalelor mijloace de producție în Maramureș — 11 Iunie 1948 în Lupta maselor populare maramureșene împotriva exploatării, pentru edificarea, sub conducerea P.C.R., a societății socialiste**, Baia Mare, 1972, p. 279.
14. Articolul 19 al Convenției de armistițiu dintre guvernul român și guvernele Națiunilor Unite avea următorul conținut : „Guvernele aliate socotesc hotărîrile Arbitrajului de la Viena, cu privire la Transilvania, ca nule și inexistente și sînt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României . . .". Vezi Ștefan Lache și Gheorghe Țuțui, **România și Conferința de pace de la Paris din 1946**, Editura „Dacia", Cluj Napoca, 1978, pp. 315—319.
15. Colecția de documente a Muzeului jud. Maramureș, document nr. 482.

https://biblioteca-digitala.ro

În cursul anului 1946, în lunile iunie și respectiv octombrie, orașul Baia Mare a fost vizitat de două personalități marcante ale vieții politice românești, de Lucrețiu Pătrășcanu, ministru de justiție, și de Petru Groza, primul ministru. În timpul acestor vizite, ambele personalități, în discursurile ținute, au insistat asupra importanței refacerii economice a țării și au subliniat faptul că, la Paris, Conferința de pace a recunoscut reîncadrarea definitivă a nordului Transilvaniei la statul român[16].

Cu ocazia conferinței administrative de plasă din 5 aprilie 1946, Alexandru Orosz, primarul orașului, face cîteva aprecieri la Baia Mare, arătînd că, „administrația se face în bune condițiuni, funcționarii își fac datoria, iar după eliberare au înțeles să se încadreze în spiritul democratic, și în perfectă colaborare cu organizațiile politice". În continuare, se referă la faptul că sînt unele greutăți în funcționarea economatelor. Unul din motive ar fi că aproape 10 000 de locuitori nu sînt încadrați în economat. Insistă, apoi, asupra rolului pozitiv al organizațiilor democratice grupate în F.N.D. în activitatea de refacere economică a orașului.

În continuare vorbitorul se referă la starea drumurilor, afirmînd că sînt bine întreținute. În programul de lucrări s-a prevăzut imediata asfaltare a „pieții mici", a străzii Malinovski și a terenului din fața școlii de conducători tehnici (în prezent Centrala minereurilor și metalurgiei neferoase).

În încheiere, referindu-se la problemele de învățămînt, spune că școlile funcționează normal și sînt aprovizionate cu combustibilul necesar. În buget a fost prevăzută suma de 18 000 000 lei, care între timp a fost majorată[17].

Referitor la această ultimă problemă ridicată de primar, în legătură cu învățămîntul, în anii de după Eliberare, au trebuit învinse greutăți deosebit de mari. La sfîrșitul anului școlar 1944—1945, se preciza într-un raport din 12 iulie 1945, la nivelul județului Satu Mare (de care aparținea și orașul Baia Mare) numărul copiilor recenzați era de 31 311, înscriși 23 290 și frecvenți 15 873. Adică doar jumătate din copiii de vîrstă școlară ai județului frecventau școala. De asemenea, același raport preciza că, după Eliberare, în județul Satu Mare, în fostele școli românești predau 150 de învățători maghiari. Această situație era cu totul nefirească dacă ne gîndim că 77% din populația rurală a județului o constituiau românii. Mai mult decît atît, la începerea anului școlar 1944—1945, inspectoratul școlar maghiar a refuzat redeschiderea școlilor românești, chiar în condițiile în care evenimentele petrecute după 23 August 1944 indicau clar viitoarea configurație politică a regiunii[18].

S-a pus încă de la început problema lichidării analfabetismului, esențială pentru progresul economic și cultural al regiunii. În plasa Baia Mare, în 1945, la o populație de 30 103 locuitori, existau 5 022 locuitori neștiutori de carte (populație peste vîrsta de 7 ani)[19].

16. „Colț de țară", nr. 3/14 iunie 1946 și nr. 23/1 nov. 1946.
17. Arhivele statului Satu Mare, Fond **Prefectura județului Satu Mare**, Dosar nr. 8/1946.
18. **Ibidem**, Dosar nr. 8/1945.
19. Arhivele statului Baia Mare, Fond **Direcția regională de statistică**, Dosar nr. 7/1945.

https://biblioteca-digitala.ro

O altă problemă care s-a pus cu acuitate în primii ani după Eliberare a fost aceea a ocrotirii sănătății populației. În Baia Mare, la o populație de 19 989 de locuitori, cîți număra la 15 august 1945[20] exista o policlinică și un singur spital — Spitalul mixt cu secția epidemică, cu 75 de paturi, și un singur cadru medical[21]. Dacă ținem cont și de numărul locuitorilor din împrejurimi o singură policlinică și un singur spital erau insuficiente. În afară de Baia Mare, pentru localitățile apropiate mai existau : un spital cu 30 de paturi la Șomcuta Mare, apoi dispensare în localitățile Seini, Baia Sprie, Ardusat, Berința, Săcălășeni și Mireșu Mare[22].

Evident, studiul de față nu epuizează problematica primilor ani de după Eliberare, scopul său fiind de a prezenta cîteva aspecte ale luptei pentru refacerea economiei distruse de război în acest colț de țară, eforturile muncitorimii băimărene în primii ai ai revoluției populare în țara noastră, pe calea reconstrucției țării.

ANEXA 1

T A B E L

cuprinzînd producția de minereu și metale realizată de Direcția minelor și uzinelor statului MINAUR între anii 1936—1939[23]

Produse	ANII				Obs.
	1936	1937	1938	1939	
AUR (kg)	1041	1200	1919	1121	
ARGINT (kg)	7323	9624	8489	7786	
PLUMB (tone)	2620	3403	3128	2828	
CUPRU (tone)	211	275	270	290	
MINEREU (tone)	134788	178603	177053	172176	

T A B E L

cuprinzînd producția de metale realizată de Direcția minelor și uzinelor statului MINAUR, între anii 1940—1946[24]

Anul	PRODUCȚIA			
	Aur (kg)	Argint (kg)	Plumb (tone)	Cupru (tone)
1940	692,460	6742,363	2577,401	318,653
1941	668,872	5535,984	2312,787	328,120
1942	789,754	6443,094	2640,404	303,352
1943	757,470	5766,744	2686,518	225,076
1944	690,515	6062,864	2627,712	231,112
1945	481,294	4139,749	1561,574	139,915
1946	467,792	2845,450	926,997	88,118

20. **Ibidem**, Dosar nr. 16/1947.
21. **Ibidem**, Dosar nr. 4/1945.
22. Arhivele statului Satu Mare, Fond **Prefectura județului Satu Mare**, Dosar nr. 8/1945.
23. G. Robescu, **Art. cit.**, p. 595.
24. Arh. statului Baia Mare, Fond **Combinatul minier**, Dosar nr. 41/1947, fila 215—221.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 2

T A B E L

cuprinzînd producţia de metale realizată de principalele societăţi miniere particulare din regiunea minieră Baia Mare, între anii 1940—1945[25]

Nr. crt.	Societatea	Anul	Aur (kg)	Argint (kg)	Cupru (tone)	Plumb (tone)
1	Soc. **Petroşani** Baia Mare	1940	448,769	2254,557	—	—
		1941	511,829	2425,424	—	—
		1942	454,528	2703,589	—	—
		1943	544,840	3445,673	—	—
		1944	445,679	2747,079	—	—
		1945	87,467	345,847	—	—
2	**Aurum**, Valea Borcutului	1940	122,480	97,225	—	—
		1941	95,436	101,575	—	—
		1942	87,371	95,681	—	—
		1943	68,481	92,293	—	—
		1944	38,400	126,974	—	—
		1945	13,758	35,734	—	—
3	**Societatea franceză**, Băiţa	1940	100,664	514,191	—	—
		1941	98,670	453,533	—	—
		1942	126,972	542,552	—	—
		1943	111,769	475,702	—	—
		1944	—	—	—	—
		1945	31,999	138,089	—	—
4	**Minele de plumb şi zinc**, Herja şi Nistru	1940	19,195	8244,3	352,300	2368,200
		1941	27,32	7534,9	275,900	2400
		1942	30,56	10888	462,200	2979,400
		1943	26	10903,2	353,600	3688,500
		1944	24,900	9581,5	289,400	3052,900
		1945	31,6	5675,9	192,700	1988,200

ANEXA 3

T A B E L

cuprinzînd numărul de muncitori angajaţi la MINAUR, în august 1947[26]

Nr. crt.	Exploatarea	Numărul muncitorilor	
		subteran	suprafaţă
1.	Valea Roşie	156	110
2.	Dealul Crucii	297	345
3.	Baia Sprie	197	311
4.	Cavnic	228	266
5.	Băiuţ	232	209
6.	Uzina electrică		96
7.	Direcţiune		128

25. **Ibidem**, Fond **Inspectoratul geologic minier**, Dosar nr. 32/1946 fila 7.
26. **Ibidem**, Dosar nr. 41/1947, fila 174.

https://biblioteca-digitala.ro

T A B E L

cuprinzînd producţia **Direcţiei minelor** MINAUR pe luna august 1947[27].

Minereu (tone)		Metale conţinute				Concentrate de	
Produs	Prelucrat	Aur (kg)	Argint (kg)	Plumb (t)	Cupru (t)	Zinc (t)	Pirită (t)
8454	5071	31,758	212,758	71,801	6,519	146,6	235,18

T A B E L

cu producţia **Direcţiei minelor** MINAUR de la 1 septembrie 1946 la 1 iulie 1947, exprimată în procente, faţă de producţia din luna august 1946[28]

Anul	Luna	Minereu		Metale conţinute				Concentrate	
		Produs %	Prelucrat %	Aur %	Argint %	Plumb %	Cupru %	Zinc %	Pirită %
1946	IX	97,2	78	98,1	38,4	108,1	129,6	106,6	89,5
	X	117,9	138,2	127,6	76,6	45,6	75,5	29,9	15,6
	XI	130	211,5	124,5	135,5	143,1	129,2	185,9	250,1
	XII	104,9	202,5	104,2	137,3	120,7	100,4	145,8	256,0
1947	I	97,8	151,2	114,9	122,5	94,0	77,4	100,4	130,4
	II	77,2	170,7	96,5	117,7	122,6	231,7	117,3	119,4
	III	81,4	249,7	156,0	233,8	208,3	257,8	30,6	305,4
	IV	77,3	202,5	116,9	201,7	226,3	214,3	247,4	226,3
	V	94,4	184,8	115,7	205,9	223,0	231,7	255,4	302,0
	VI	85,3	196,8	132,4	161,1	150,3	191,3	170,7	179,0

27. **Ibidem**, Dosar nr. 41/1947, fila 104.
28. **Ibidem**, Dosar nr. 41/1947, fila 99.

https://biblioteca-digitala.ro

QUELQUES ASPECTS DE L'ECONOMIE DE LA REGION MINIERE BAIA MARE ENTRE LES ANNEES 1944—1947

(*RÉSUMÉ*)

L'auteur nous présente la situasion économique de la région de Baia Mare, l'une des plus anciennes du point de vue de l'activité minière en Europe, pendant les premières annés qui ont suivi la guerre.

Utilisant largement les informations trouvées dans des documents inédits de l'archive locale, cette etude insiste sur les causes qui ont entraîne la desorganisation de l'industrie minière, métalurgique et chimique La Direction des mines et usines de l'etat — *MINAUR a été notamment sujet d'una analyse portée sur les entreprises les plus importantes de la région. Cette* Direction des mines et usines de l'etat *s'ocupait de l'extraction des métaux non ferreux et précieux.*

L'analyse est portée aussi sur les principales entreprises chimiques, telles que L'usine d'acide sulfurique et de produits chimique „Phönix". *On présente les implications sociales et politiques que la situation economique grave ont entraînées aussi bien que les efforts des ouvriers de Baia Mare de surmonter ces difficultes.*

Les problèmes sociaux et politiques ne sont exposés que dans la mesure où ils sont en un raport direct avec la situation economiqe comme : la problème des frontières d'ouest de la Roumanie, l'adiminstration sovietique, le rôle des organisations politiques démocratiques, problèmes d'ordre edilitaire, d'enseignement et de santé publique.

https://biblioteca-digitala.ro

Monumente memoriale din județul Maramureș

TRAIAN URSU

Evenimentele deosebite, momentele cruciale din viața unui popur, ale colectivităților și ale personalităților de seamă au fost marcate aproape întotdeauna, de către contemporani sau urmași, prin diferite semne materiale, numite convențional *monumente memoriale*, reprezentate sub formă de obeliscuri, statui, fîntîni, plăci comemorative, clădiri etc. Aceste monumente păstrează vie amintirea eroilor neamului căzuți în focul bătăliilor ca și amintirea personalităților politice și culturale care au luptat pentru libertatea și independența patriei și a poporului.

Localitățile județului Maramureș păstrează peste o sută de astfel de semne-monumente memoriale. Aici prezentăm doar o parte din monumentele care se referă la eroii căzuți în cele două războaie mondiale și la cîteva din acțiunile comuniștilor în ilegalitate*.

În prima jumătate a secolului al XX-lea omenirea a cunoscut două războaie pustiitoare, în care poporul român a fost tîrît cu toate că nu-i un popor războinic și nici nu a rîvnit teritorii ale vecinilor. Ambele conflagrații s-au soldat cu mari jertfe omenești, care pentru poporul român au fost imense.

Atît în primul, cît și în al doilea război mondial, românii au avut de recucerit teritorii ce le fuseseră răpite de-a lungul zbuciumatei lor istorii. Pentru redobîndirea sau păstrarea teritoriilor respective românii au desfășurat o susținută activitate diplomatică, dar lipsa de înțelegere a marilor puteri i-a determinat să pornească la luptă armată pentru recucerirea acestora.

Județul Maramureș, ca întregul pămînt românesc, a plătit un mare tribut de sînge atît în primul, cît și în al doilea război mondial, pentru realizarea unirii Transilvaniei cu România și respectiv pentru recucerirea teritoriilor românești răpite în anul 1940.

În primul război mondial locuitorii Maramureșului aflați sub stăpînirea austro-ungară au „suferit deosebit de mult de pe urma evenimentelor și a

* Un studiu de mai mare amploare, aflat în curs de elaborare, cuprinde prezentarea exhaustivă a monumentelor memoriale din județul Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

bătăliilor, care s-au desfășurat de mai multe ori chiar în părțile nordice ale acestei regiuni"[1]. Dintre locuitorii acestei zone „au fost mobilizați zeci de mii de tineri și trimiși pe diferite fronturi cu regimentele 5, 12 și 85. Mulți dintre aceștia și-au găsit sfîrșitul pe cîmpul de luptă în măcelurile care au avut loc sau s-au întors acasă grav mutilați și răniți"[2]. La fel s-au petrecut lucrurile cu tinerii mobilizați și din celelalte zone ale actualului județ Maramureș (Chioar, Codru și Lăpuș), o mare parte dintre ei jertfindu-și viața pentru interese străine națiunii lor. Conștienți de această jertfă inutilă și dăunătoare intereselor poporului român, mulți tineri din aceste teritorii, ca de altfel din întreaga Transilvanie, s-au refugiat în România, iar din cei care au ajuns ca soldați pe front, o parte au dezertat îndreptîndu-se spre aceleași teritorii. Aceștia, și mulți dintre prizonierii de război, români ardeleni din armata austro-ungară ajunși în Rusia și Italia, s-au înrolat ca voluntari în armata română să lupte pentru dezrobirea Transilvaniei. Astfel numărul „voluntarilor din Ardeal și Bucovina și al «dezertorilor» aflători pe pămîntul României erau de 29 000 și 1 816 ofițeri"[3] din care, credem, mulți proveneau din teritoriile actualului județ Maramureș, trecuți în Moldova mai cu seamă după intrarea României în război*.

În timp ce soldații din Maramureș luptau pe diferite fronturi, populația civilă, cei rămași acasă au fost supuși la cele mai mari privațiuni. „Femeile, bătrînii nemobilizați și copiii au trebuit să îndure rechiziționările, subscrierile la împrumuturile de război și diferite corvezi publice"[5]. La puțin timp de la izbucnirea războiului, dar mai ales în anul 1918, bîntuie aci foametea. Ca urmare „vicecomitele din Sighet informa în ultimele luni ale războiului comandamentul militar de aici că locuitorii din regiunea Răhău, circa 40 000 de oameni, n-au ce mînca și domnește între dînșii foametea în măsura cea mai mare". Astfel de rapoarte soseau și din alte părți ale zonei[6]. În același timp „populația românească a regiunii a trebuit să îndure și asuprirea națională, care se accentua în timpul războiului" fiind aduse aici numeroase trupe austro-ungare și germane[7].

Populația județului a avut de suferit chiar după terminarea războiului. Tragedia din Tîrgu Lăpuș** e un exemplu de tristă amintire, e unul din multe alte cazuri petrecute în zilele respective în Transilvania[8].

* După 28 august 1916, cînd România declară război Puterilor Centrale, atrocitățile față de populația românească din Transilvania nu cunosc limite. Se aplică „legea XVIII despre răspunderea materială a trădătorilor de patrie". Românii vor fi considerați ca trădători de patrie și li se va pune averea sub sechestru... Temnițele de la Brașov, Făgăraș, Sibiu, Cluj, Seghedin etc. gemeau de «trădători», iar drumul spre Moldova era cunoscut de către maramureșeni încă din sec XIV, ba chiar din totdeauna.

** Vezi mai jos „Monumentul eroilor din Tîrgu Lăpuș" ridicat în memoria celor asasinați la 5 decembrie 1918.

1. Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, **Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie**, București, 1968, p. 247.
2. **Ibidem.**
3. Ion Clopoțel, **Revoluția din 1918 și unificarea Ardealului cu România**, Cluj, 1926, p. 138.
4. **Idem**, p. 12.
5. Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, **Op. cit**, p. 248.
6. **Ibidem.**
7. **Idem.**
8. Aurel Gociman, **Măcelul de la Beliș**, București, 1932.

https://biblioteca-digitala.ro

Desăvîrșirea formării statului național unitar român, la 1 decembrie 1918, a constituit cadrul propice unificării mișcării muncitorești din țara noastră și a creării partidului comunist, fapt realizat la 8 mai 1921. Încă de la crearea Partidului Comunist Român în județul Maramureș au acționat organizații ale sale, care și-au intensificat munca cu toate că în perioada 1924—1944 partidul comunist acționa în ilegalitate. În această perioadă comuniștii din județul nostru au înfruntat opresiunea regimului burghezo-moșieresc din România și apoi opresiunea ocupanților horthyști. Ca urmare mulți membri de partid au fost arestați, închiși și supuși la torturi, unii pierzîndu-și chiar viața, dar cei rămași au continuat lupta cu dușmanul în orice condiții. Comuniștii au fost în fruntea celor angajați în lupta pentru scuturarea jugului străin, pentru eliberarea teritoriilor românești răpite țării în anul 1940.

Pentru cinstirea activității din ilegalitate a comuniștilor, forurile județene de partid și de stat au marcat cu semne memoriale, obeliscuri și plăci comemorative, cîteva locuri mai importante unde s-au desfășurat manifestări deosebite ale comuniștilor maramureșeni.

În cel de-al doilea război mondial numeroși locuitori ai județului Maramureș au luptat în armata română și în rîndurile partizanilor pentru eliberarea teritoriilor românești răpite de horthyști în vara anului 1940. La sosirea trupelor române și sovietice în zonă, care dădeau lovituri zdrobitoare ocupanților hitleriști și horthyști, ura poporului față de dușmani s-a manifestat și prin „înrolarea ca voluntari a mii de cetățeni patrioți în rîndurile armatei române și ale armatei sovietice"[9]. De menționat numărul mare de voluntari înrolați în armata sovietică, din localitățile : Poienile de sub Munte — 400, Ruscova — 131, Rona de Sus și Repedea — circa 200, din Remeți — 54 etc.[10]. De asemenea, din rîndul populației civile, țărani și muncitori au sprijinit lupta de partizani, devenind ei partizani cu toate riscurile la care erau supuși. Mulți dintre aceștia au fost executați de către autoritățile horthyste ca : Vasile Onișa și Gligor Codrea din Iapa, în apropiere de Budapesta[11], Lakata Ilie, Popadineț Vasile și Sukici Iosif în Sighetu Marmației, ca și cei 11 țărani, strînși din diferite sate și de prin munți, ... uciși în mod bestial la Novicior pe rîul Vaser, pentru că sprijiniseră acțiunile partizanilor[12].

Populația civilă din teritoriile ocupate de către horthyști a fost supusă la grave suferințe. De un dramatism zguduitor este cazul de la Moisei, unde au fost asasinați 29 de civili evadați din detașamentele de muncă forțată, apoi asasinii au incendiat 260 de case[13]. De un mare tragism este și executarea celor 9 persoane la Săbișa. „Pe acești cetățeni — spune un martor ocular, fasciștii (horthyștii n.n.) i-au pus să-și sape singuri groapa și i-au împuș-

9. **România în războiul antihitlerist, 23 August 1944 — 9 Mai 1945**, Editura Militară, 1966, p. 268.
10. **Idem**, p. 269.
11. **Idem**, p. 268
12. **Ibidem**.
13. **Ibidem**, vezi și : Sanda Faur, **Poem în lemn despre nemurire**, în „Flacăra" 19 august 1967 ; Vasile Gaftone, **Solemnitatea de la Moisei**, în „Scînteia", 14 august 1972 ; **Dezvelirea monumentului de la Moisei al partizanilor maramureșeni**, în „Pentru socialism", 15 august 1972 ; Col. Florian Tucă, **Coloanele-statui de la Moisei**, Editura militară 1975 ; Vasile T. Suciu, **Dialog cu Vasile Petean, de 72 ani, supraviețuitor al masacrului de la Moisei**, în „Vatra" nr. 8/1980, pp. 113 A — 113 D.

https://biblioteca-digitala.ro

cat cu mitraliera după care au aruncat peste ei paie și lemne, au turnat petrol și le-au dat foc. În groapă se mai auzeau țipete ; încă nu muriseră toți cînd le-au dat foc"[14].

Locuitorii județului Maramureș, români și ai naționalităților conlocuitoare, au sprijinit, sub diferite forme, lupta armatelor române și sovietice pentru eliberarea completă a teritoriului țării de sub dominația hitleristo-horthystă, prin transportul de muniție, repararea podurilor și șoselelor, prin informațiile date și indicarea drumurilor prin munți trupelor române și sovietice. „Datorită intervenției populației, multe detașamente de distrugere fasciste au fost silite să se retragă în grabă, mai înainte de a-și fi putut îndeplini misiunile. Astfel au fost salvate exploatările miniere din Baia Sprie, întreprinderile industriale din Baia Mare și altele"[15].

Apoi soldații și voluntarii, proveniți din județul Maramureș, au continuat lupta în rîndul armatelor române și sovietice împotriva fascismului în Ungaria, Austria și Cehoslovacia pînă la victoria finală unde și-au dat viața peste 109 000 de soldați români[16].

În memoria celor ce și-au jertfit viața pe cîmpurile de luptă ale celor două războaie mondiale și în luptele de partizani, pentru recucerirea și eliberarea teritoriilor locuite de români, dar ocupate de dușmani, locuitorii multor sate ale județului Maramureș ca și unele instituții și organizații de masă și obștești au ridicat monumentele memoriale aflate astăzi pe teritoriul județului.

1. Monumentul „Ostașului român"[17], din municipiul Baia Mare ,aflat în parcul „Cîmpul Tineretului", (fig. 1), a fost ridicat în memoria ostașilor români căzuți eroic în al doilea război mondial pentru eliberarea patriei de sub dominația străină.

Inscripții : jos, în dreapta monumentului : „Ostap Andrei, Artist-sculptor, Dîmboianu A. Arhitect", iar deasupra monumentului „23 Aug. 1960. Model-creație Ostap Andrei Sculptor și montat de Colect. Fondului Plastic — București. Similache A., Liritis D., Saita A., Saita M., Gîrbocea V., Constanda Poplești D., Smedoiu L".

Inițiativa construirii acestui monument aparține Comitetului de cultură și artă al regiunii Maramureș, fiind dezvelit în preajma zilei de 23 August 1959, iar în anul următor a primit forma actuală. Monumentul este construit din piatră și ciment, avînd în partea cea mai înaltă 890 cm. Scenele de luptă și reconstrucție sînt realizate în tehnica meplat.

Monumentul reprezintă un soldat înaintînd hotărît în lupta cu dușmanul, să încheie cît mai repede cu cotropitorii pentru a se reîntoarce acasă unde are multe de reconstruit, așa cum sugerează scenele redate pe drapelul ce se desfășoară în spatele său.

14. **România în războiul antihitlerist. 23 August 1944 — 9 Mai 1945**, Editura militară, 1966, p. 268.
15. **Idem**, p. 269.
16. **Marea conflagrație a secolului XX, Al doilea război mondial**, Ediția a II-a, București, 1974, p.438 și 495.
17. **La Baia Mare : Dezvelirea Monumentului ostașului român**, în „Pentru socialism", anul X, nr. 1745, 25.08.1959 ; Virgil Dănciulescu, **La Baia Mare a fost dezvelit monumentul Ostașului român**, în Romînia liberă", anul XVII, nr. 4651, 25.09.1959.

https://biblioteca-digitala.ro

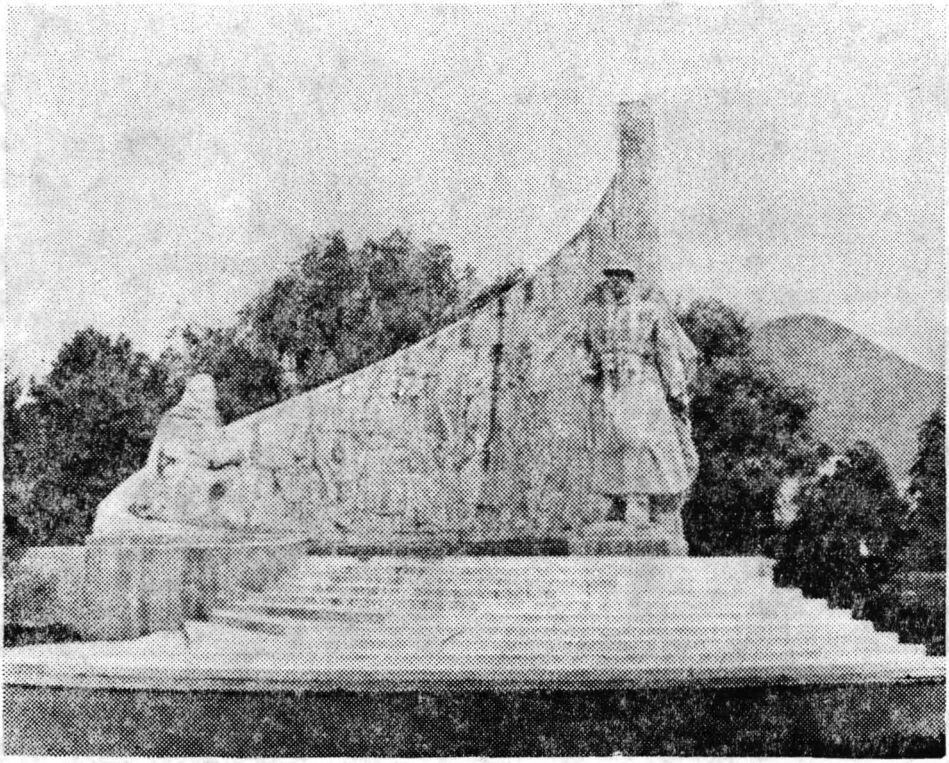

Fig. 1. Monumentul „Ostașul român" — Baia Mare

În partea opusă a drapelului se află compoziția statuară : o mamă cu copilul în brațe. Din privirea ei se desprinde îndemnul adresat ostașului de a lupta pînă la victoria finală, pînă la zdrobirea totală a dușmanului, așa încît generațiile viitoare să nu mai fie amenințate de spectrul războiului. În exterior sînt redate scene de luptă în care s-au înfrățit soldați români și sovietici, luptă la care a luat parte și populația civilă sub diferite forme, inclusiv ca voluntari alături de soldați. În interiorul monumentului, ce reprezintă un vast drapel, sînt redate scene de reconstrucție a țării la care participă întregul popor sub conducerea Partidului Comunist Român.

2. Obeliscul cu placă comemorativă[18] din municipiul Baia Mare se află în stațiunea Izvoare, în curtea cantonului nr. 19, (fig. 2).

Placa a fost dezvelită pentru a imortaliza activitatea unor organizații ale Partidului Comunist Român din ilegalitate.

Inscripția : „În anul 1936 s-a ținut, în acest loc, în condiții ilegale, conferința teritorială a Partidului Comunist Român, care a cuprins organizațiile din Baia Mare, Satu Mare și Sighetu Marmației".

18. **Dezvelirea unor plăci comemorative**, în Pentru socialism", anul XVI, nr. 3962, 18.10.1966.

https://biblioteca-digitala.ro

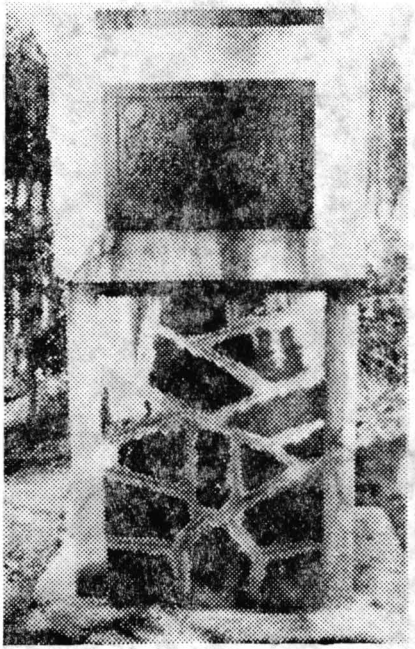

Fig. 2.
Placă comemorativă — Baia Mare — staţiunea Izvoare

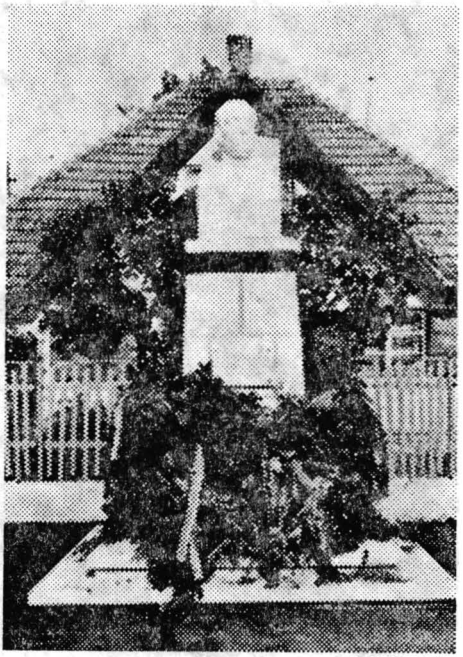

Fig. 3.
Monumentul eroului Ion Şiugariu — Băiţa

Placa comemorativă a fost comandată de către Comitetul regional de cultură şi artă Maramureş şi a fost dezvelită la 16 octombrie 1966.

Placa din bronz a fost turnată la Unio Satu Mare şi are 43/60 cm., fiind fixată pe un obelisc, din piatră de granit şi beton, înalt de 200 cm.

3. Monumentul eroului „Ion Şiugariu"[19], din satul Băiţa, comuna Tăuţi Măgherăuş, se află în centrul localităţii, (fig. 3).

Inscripţia: „Ion Şugariu, poet-erou 1914—1945", semnătura autorului şi anul realizării operei „T.M.77" (adică Traian Moldovan, sculptor).

Bustul a fost comandat de către Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Maramureş, dezvelirea monumentului avînd loc la 21 august 1977.

Bustul este din marmoră de Ruşchiţa, soclul din beton, iar placa cu inscripţie este din marmoră de Moneasa. Monumentul are înălţimea de 345 cm.

4. Monumentul eroilor din comuna Băseşti, (fig. 4) se află în curtea grădiniţei de copii, şi a fost ridicat în memoria eroilor din comună căzuţi pe fronturile primului război mondial pentru desvîrşirea înfăptuirii statului naţional unitar român.

19. Ştefan Bellu, **Cinstind eroii**, în „Pentru socialism", anul XXVIII, nr. 6794, 28.10.1977.

https://biblioteca-digitala.ro

Inscripția : „1914—1918"*.

Monumentul, din beton, a fost construit în anul 1930 de către locuitorii comunei sub îndrumarea învățătorului Vasile Robu și a preotului Alexandru Achim. Are înălțimea de 446 cm.

Meșterul zidar a fost Balint, din Cehu Silvaniei.

5. Monumentul eroilor obelisc, din satul Buciumi, comuna Șomcuta Mare se află în fața căminului cultural, (fig. 5) fiind ridicat, de către autoritățile locale, în anul 1948 în memoria eroilor căzuți în cel de-al doilea război mondial.

Inscripția : „Glorie veșnică eroilor căzuți pentru eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist 1944—1945".

Monumentul a fost construit de către meșterul zidar din sat, Seliuc, folosind materialele : piatră, beton și marmoră albă. Are înălțimea de 310 cm.

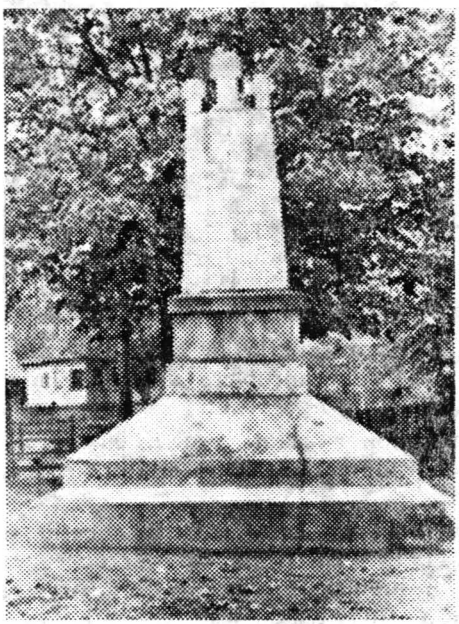

Fig. 4.
Monumentul eroilor — Băsești

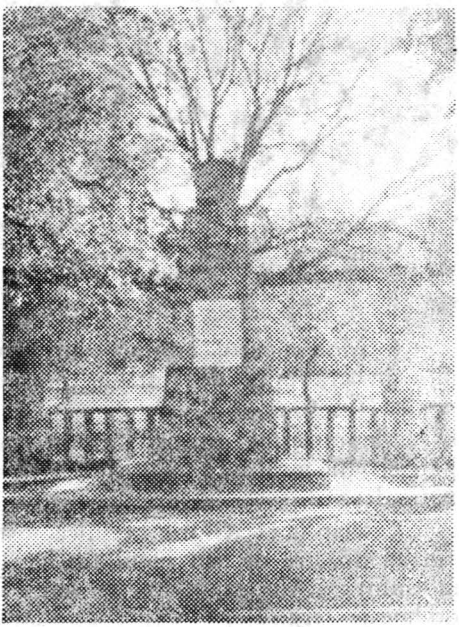

Fig. 5.
Monumentul eroilor — Buciumi

* Numele eroilor au fost șterse de pe monument în anul 1940 după 30 august. Numele eroilor : Pop Alexă, Pop Vasile, Rogoz Andreiu, Pop Simion, Merce Gligor, Silaghi Mihaiu, Pop Șimion, Mureșan Lazăr, Rogoz Pașc, Măriș Victor, Pop Ilie I. Alex, Moldovan Teodor, Iluț Zaharie, Petrican Ioan, Pop Andreiu, Călăuz Teodor, Maghiari Constante, Dragoș Teodor, Măriș Constante, Măriș Ștefan, Pop Simion, 1. I., Pop Pavel, Roman Ioan, Pop Iosif, Mureșan Precup, Silaghi Constante, Pop Vasile l. I., Iluț Ioan, Dragoș Gheorghe, Pop Ioan l. Mihai, Pop Simion, a Evei, Merce Găvrilă, Pușcaș Ioan, Lacatîș Alexandru, Lacatîș Gligor, Lacatîș Ștefan, Ianoș Gligor, Pop Ioan a Pașcului, Crișan Tinu, Călină Nicolae, Marinca Găvrilă.

https://biblioteca-digitala.ro

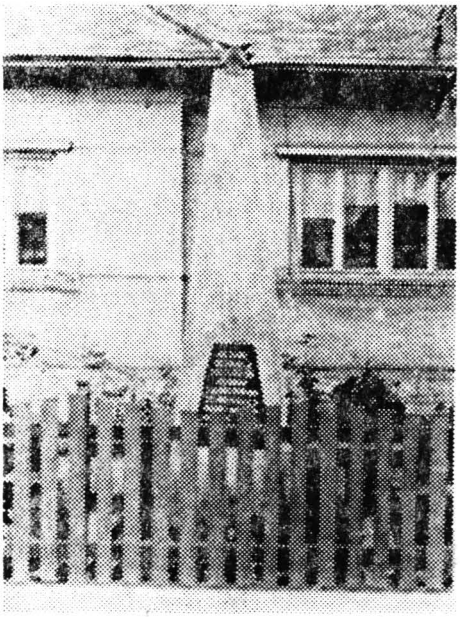

Fig. 6.
Monumentul eroilor — Fărcaşa

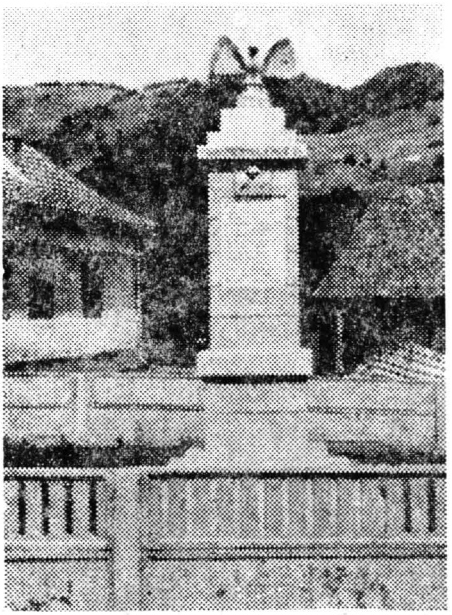

Fig. 7.
Monumentul eroilor — Groşii Ţibleşului

6. Monumentul eroilor din comuna Fărcaşa se află în centrul localităţii în grădiniţa de flori a casei cu nr. 345, în apropiere de magazinul sătesc (fig. 6).

Monumentul este ridicat în memoria eroilor căzuţi pentru eliberarea patriei. În jurul său mai sînt încă trei morminte cu numele eroilor îngropaţi aici.

Inscripţia : „Glorie veşnică ostaşilor români căzuţi pentru eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist 1944—1945". Inscripţia de pe crucile de mormînt : „Aici se odihneşte serg. Strîmbu Florea decedat 1944", „Aici se odihneşte serg. Popa Vasile decedat 1944", „Aici se odihneşte caporal Ghebeleu Gheorghe decedat 1944", „Dormi în pace".

Monumentul a fost ridicat în anul 1959 la iniţiativa Consiliului popular comunal, meşter zidar fiind Lucăcel, din comuna Benesat, judeţul Sălaj. Construcţia este din piatră şi beton şi are înălţimea de 245 cm.

7. Monumentul eroilor, din satul Groşii Ţibleşului, comuna Suciu de Sus, amplasat în parcul din apropierea căminului cultural, în centrul satului, (fig. 7), a fost ridicat în memoria eroilor căzuţi în cele două războaie mondiale.

Inscripţia : „Monumentul eroilor — Groşii Ţibleşului, jud. Maramureş, ridicat în anul 1975, în memoria eroilor căzuţi pe cîmpurile de luptă.

https://biblioteca-digitala.ro

Călătorule tînăr și vîrstnic ! De cîte ori vei întîlni pe aceste drumuri o cruce pe a cărei piatră este săpat un nume de erou — oprește-te măcar o clipă, descoperă-te și gîndește că fără jertfa celui de acolo ar fi fost imposibil ca tu să trăiești astăzi liber, să iubești soarele, florile, munții și rîurile pe care le-a apărat și ți le-a lăsat ca moștenire infanteristul, vînătorul de munte, artileristul, tanchistul, marinarul și aviatorul erou 1914—1918 : Bozga Ioan, Bozga Lazăr, Bud Lazăr, Bud Gavril, Bud Nicolae, Bud Ilie, Bud Petru, Bud Macovei, Bura Ioan, Cosma Ioan, Cosma Simion, Filimon Nicolae, Horț C. Ioan, Horț C. Ioan, Jurj Ioan, Mihalca Ichim, Mihalca Augustin, Mihalca S. Ioan, Mihalca L. Ioan, Mihalca A. Ioan, Mihalca Arsente, Bechiș Gavril, Pașca Costan, Pașca Ioan, Pașca P. Nicolae, Pașca L. Nicolae, Pop Dumitru, Pop Filip, Pop Ilie, Pop G. Lazăr, Pop F. Lazăr, Pop T. Lazăr, Pop Dumitru, Pop I. Ioan, Pop L. Ioan, Pop T. Ioan, Pop I. Ioan, Pop N. Ioan, Pop Nicolae, Sighiartău Vasile, Ungur Ioan, Mihalca Simion, China Casian, Vlășan Gheorghe. 1941—1945 : Bozga Gavril, Bozga Lazăr, Bozga Ioan, Bud Nicolae, Horț Nicolae, Jurj Nicolae, Mihalca Lazăr, Mihalca Gavril, Mihalca F. Ioan, Mihalca G. Ioan, Pașca Gheorghe, Petruț Ignat, Pop I. Ioan, Pop T. Ioan, Pop Gavril, Pop Nicolae, Ungur Ioan, Filip Nicolae, Susa Maftei, Mihalca V. Gavril".

Monumentul a fost ridicat de către localnici, cu ajutorul Consiliului popular al comunei Suciu de Sus, după proiectul lui Ștefan Solyom, din Cluj-Napoca. Autorul proiectului este și meșterul executant, care a folosit la construirea monumentului ciment, pietriș și fier-beton. Inscripția este săpată pe plăci de marmoră albă, iar înălțimea monumentului este de 330 cm.

8. Monumentul eroilor, din satul Lăpușel, comuna Recea, amplasat în curtea casei parohiale, în centrul localității, (fig. 8), a fost ridicat în memoria eroilor căzuți în cele două războaie mondiale.

Inscripția : „Glorie eroilor noștri căzuți pentru eliberarea patriei pe toate cîmpurile de luptă. Urmașii recunoscători".

Monumentul a fost ridicat, în anul 1975, din contribuția urmașilor celor căzuți pe fronturile de luptă. La construirea monumentului s-a întrebuințat piatră și ciment fiind ridicat pînă la înălțimea de 255 cm.

9. Monumentul patrioților (fig. 9), din comuna Moisei, ridicat în partea de sat numită „Groși", la ieșirea din localitate, pe partea stîngă a șoselei Moisei—Borșa, este dedicat celor 29 de români asasinați de către horthyști la 14 octombrie 1944.

După asasinatul[20] comis, în două case din Moisei[21], horthyștii au incendiat peste 400 de case și anexe gospodărești din localitate[22].

Inscripția : „Pe aceste locuri au fost uciși în vara anului 1944, de guvernanții fasciști, 29 de cetățeni din diferite comune ale raionului Vișeu

20. Vasile T. Suciu, **Dialog cu Vasile Petean, de 72 de ani, supraviețuitor al masacrului de la Moisei,** în revista „Vatra" nr. 8/1980, p. 113 A — 113 D.
21. Se mai păstrează doar una, casa de la nr. 851, în care au fost împușcați cîțiva patrioți. Casa este restaurată de către Muzeul județean Maramureș, din anul 1981.
22. Florian Tucă, **Coloanele-statui de la Moisei,** Editura militară, 1975, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 8.
Monumentul eroilor — Lăpuşel

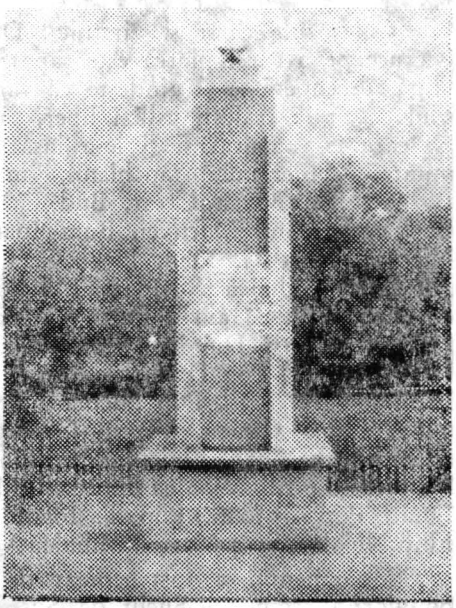

Fig. 9.
Monumentul patrioţilor — Moisei

pentru că au acordat ajutor partizanilor care luptau împotriva fascismului, pentru eliberarea şi independenţa patriei !"[23].

Monumentul a fost ridicat de către Sfatul popular al raionului Vişeu, în anul 1956. Au fost folosite ca materiale de construcţie piatra şi betonul, iar pentru inscripţie s-a confecţionat o placă din marmoră albă.

10. Monumentul eroilor (fig. 10), aflat în curtea bisericii din centrul comunei Moisei, a fost ridicat în memoria celor căzuţi la datorie pe fronturile de luptă ale celui de al doilea război mondial şi în amintirea patrioţilor asasinaţi la Moisei, la 14 octombrie 1944 de către horthyşti.

Inscripţia : „Eroii de la Mosei". Coman Lupu Şuşcă, Coman Vasile Tomi, Ciuban Simion l. V., Covaci Ştefan l. Şt., Hojda Ioan l. Th., Coman Nistor, Hojda Gheorghe l. Şofran, Hojda Vasile Nepoţic, Horj Ştefan l. Th., Horj Ioan l. I., Miţ Ioan B., Horj Gheorghe l. V., Grad Vasile l. Şt., Săcel, Ivaşcu Ioan l. V., Ivaşcu l. T., Ivaşcu Gheorghe l. H., Mihali Ştefan l. Gr., Tomoioagă Ştefan Slică Moisei, Tomoiagă Ioan Ştip, Tomoiagă Teodor Ştip, Tomoiagă Grigore Ciotu, Ştefcu Ioan Hăisan, Tomoiagă Maftei Vivat, Tomoiagă Ioan Huci, Tomoiagă Vasile Colbău, Timiş Nicoară, Roşca Alexa, Andreica Ioan Vivat — Vişeu, Bejan Petru com. Fărăgău, Blaga Teodor, Curticăpean Vasile I, Curticăpean Vasile II, Sabău Simion, Sabău

23. Textul inscripţiei nu exprimă realitatea, deoarece s-a constatat, în urma investigaţiilor făcute ulterior, că mare parte din patrioţii asasinaţi aici erau din judeţul Mureş, cîţiva din judeţul Cluj (vezi bibliografia indicată la nota 20).

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan, Pop Simion, Boieru Vasile — Voivodeni, Radu Mihai I, Radu Mihai II, Pop Ioan, Lavina Vasile, Ghibuț Augustin — Voiniceni 1944—1974.

„Făcută sub pr. Toma Păunescu — 14.X.1974".

Monumentul, din beton și marmoră albă, înalt de 175 cm, este un obelisc de formă prismatică terminat în partea superioară ca o carte deschisă în care se află numele eroilor mai sus nominalizați.

Trebuie menționat că la data ridicării acestui obelisc nu erau cunoscuți toți patrioții români asasinați la Moisei, dar în prezent sînt identificați cei ce și-au pierdut viața în acel moment tragic[24] pe care poporul român nu-l va uita niciodată.

11. Complexul monumental (fig. 11), din comuna Moisei, amplasat în partea localității numită „Groși", la marginea pădurii, nu departe de locurile unde s-a comis asasinarea, de către horthyști, la 14 octombrie 1944, a celor 29 de patrioți români transilvăneni, în memoria cărora a fost ridicat.

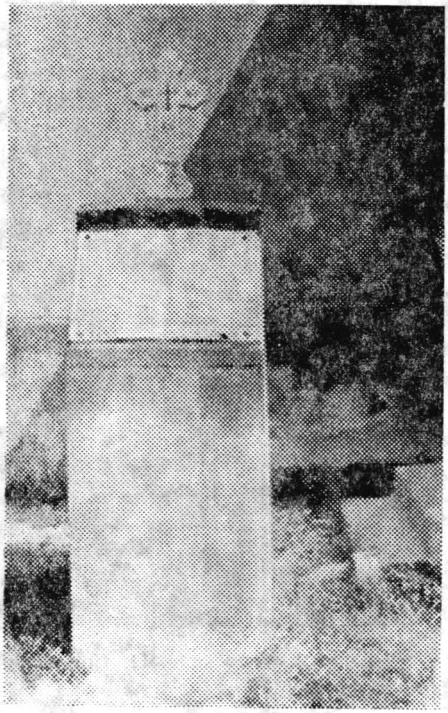

Fig. 10
Monumentul eroilor — Moisei

Complexul monumental, cu cele 12 statui din piatră așezate în cerc, are diametrul de 15 m, iar statuile au cîte 5 m înălțime fiecare. Autorul acestei grandioase opere de artă, Gheza Vida (1913—1980) spunea: „în determinarea complexului monumental în formă de cerc, cu 12 raze, în care sînt așezate statuile, simbolizează în concepția mea cele 12 luni ale anului și le-am gîndit așa pentru că maramureșenii sau cei ce trec pe aici, pe la noi, să-și amintească în fiecare lună din an și în fiecare zi din lună de cele petrecute la Moisei"[25].

24. Vasile T. Suciu, **Idem.** Patrioții asasinați de către horthyști, în 14 octombrie 1944, la Moisei, erau din localități transilvănene și maramureșene ; județul Mureș — **Fărăgău :** Blaga Toader, Bejan Petru, Curticăpean Vasile I, Curticăpean Vasile II, Pop Simion, Sabău Ioan, Sabău Simion ; **Voievodeni :** Boieriu Mihai, Radu M. Mihai, Radu R. Mihai, Papp Ioan, Savina T. Vasile ; **Milășel :** Gorca Simion ; **Bărdești,** comuna Sîntana de Mureș : Hosu Vasile, Pelea Iacob, Pelea Ștefan ; **Sîntana de Mureș :** Puni Vasile ; **Voiniceni, comuna Ceașul de Cîmpie :** Ghibuțiu Augustin ; **Hărțău comuna Pănet :** Raica Alexandru ;**Sîngeorgiu de Mureș :** Buja Lazăr ; **Sînmărtinul de Cîmpie :** Strete Ioan ; **Nima comuna Ricîu :** Judecan Vasile ; **Berghia :** Olteanu Vasile ; **Șincai :** Gheorghe Ștefan. Județul Cluj — **Socol comuna Fizeșul Gherlei :** Oșorhea Ioan, Szekely Miklos. Județul Maramureș — **Moisei :** Tomoioagă Ștefan Glică ; **Săcel :** Grad Gheorghe — Abeloaiei ; **Vișeul de Mijloc :** Andreica Ioan Vivat. Mare parte din patrioții români asasinați la Moisei, de către horthyști, au fost identificați, după o activitate de cercetare continuă de cîțiva ani, de către profesorul Gheorghe Coman de la școala generală de 10 ani din comuna Moisei împreună cu o echipă de elevi de la aceiași școală.

25. Florian Tucă, **Op. cit.,** p. 41

https://biblioteca-digitala.ro

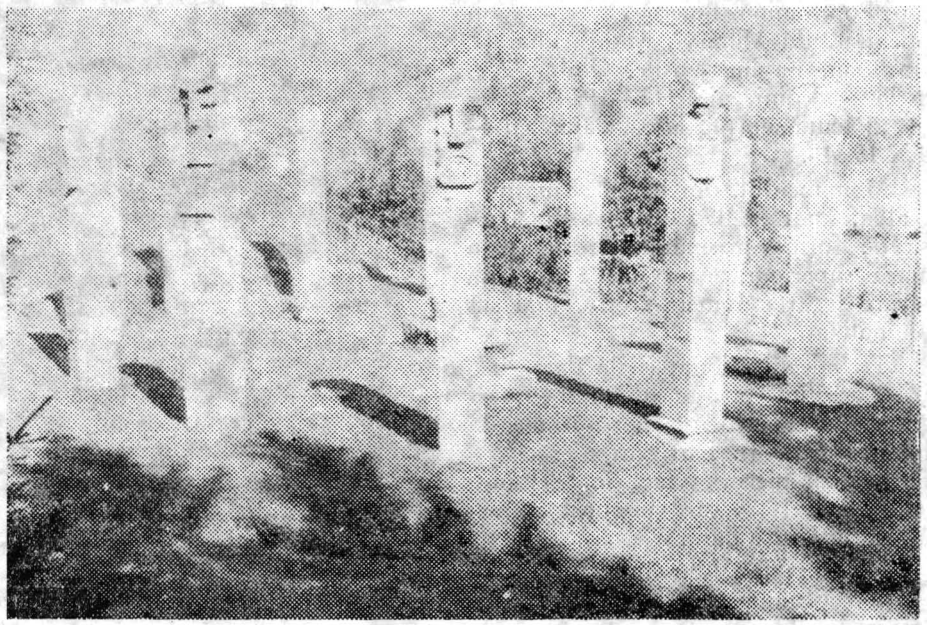

Fig. 11. Complexul monumental — Moisei

De la calea ferată pînă la Complexul monumental duce o alee de brazi, care se continuă apoi cu o scară din 42 de trepte din piatră de granit. La baza scării se află o masă de piatră în care au fost fixate o placă de marmoră neagră cu inscripţia: „Pe aceste locuri au căzut în anul 1944, împuşcaţi de către ocupanţii hitlerişti şi horthyşti, 29 de patrioţi maramureşeni, luptători pentru eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist", şi o altă placă din oţel inoxidabil cu textul: „În memoria celor căzuţi aici! Echipaj «Floarea de colţ», Casa pionierilor Cîmpia Turzii, jud. Cluj. Iulie 1973".

Inaugurarea ansamblului monumental, din piatră[26], a avut loc în data de 13 august 1972. Acest monument, operă de artă de certă valoare, operă de artă dublată şi de importanţa ei memorială, a fost realizată sub patronajul Comitetului de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Maramureş.

În centrul acestui „soare simbolic" se află o lespede de piatră pe care a fost aşezat „un vas în formă de căuc, unde în zilele comemorative se aprinde focul sacru..."[27].

26. Ansamblul monumental de la Moisei are o primă variantă din lemn. Statuile de lemn se află expuse în Baia Mare în clădirea „Expoziţiei de etnografie şi artă populară" de pe Dealul Florilor.
27. Florian Tucă, **Op. cit.**, p. 44.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 12.
Monumentul eroilor — Oarța de Jos

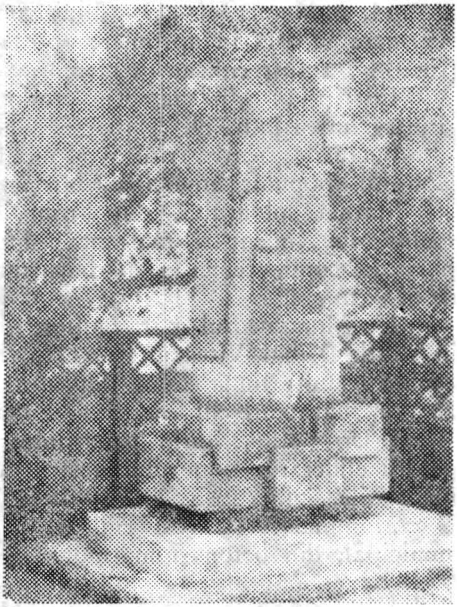

Fig. 13.
Monumentul eroilor — Satulung

12. Monumentul eroilor din comuna Oarța de Jos, aflat în centrul localității, aproape de Consiliul popular, (fig. 12), este ridicat în memoria eroilor căzuți pentru eliberarea patriei.

Inscripția : „Glorie veșnică ostașilor români căzuți pentru eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist 1944—1945".

Monumentul a fost ridicat, în anul 1959, de către Consiliul popular al comunei, fiind angajat ca meșter zidar Lucăcel, din comuna Benesat, jud. Sălaj. Ca material de construcție s-a folosit betonul, iar ca suport pentru inscripție o placă din marmoră neagră. Înălțimea monumentului este de 245 cm.

13. Monumentul eroilor din comuna Satulung, amplasat lîngă consiliul popular, (fig. 13), a fost ridicat în memoria eroilor căzuți pentru patrie.

Inscripția : „Glorie veșnică eroilor noștri 1947".

Monumentul, din beton, a fost ridicat de către o unitate militară de construcții C.F.R.*. Înălțimea monumentului este de 330 cm.

* Informația primită de la Vasile Mugur, veteran de război care locuiește în Baia Mare, str. Secerei, 1/49.

https://biblioteca-digitala.ro

14. Monumentul „Ostaşului român"[28], din municipiul Sighetu Marmaţiei, care se află în apropierea poştei, între străzile Traian şi Bogdan Vodă, (fig. 14), a fost ridicat în memoria eroilor români căzuţi pentru patrie.

Inscripţia : „În memoria eroilor căzuţi pentru libertatea, independenţa şi integritatea Patriei".

Lucrările pentru ridicarea monumentului au fost coordonate de către Consiliul popular municipal, iar dezvelirea a avut loc la 23 August 1974.

Statuia soldatului, din bronz, aparţine sculptorului D. Popovici. Pe soclul din ciment şi marmoră sînt scene în basorelief ce reprezintă chipuri de copii, femei şi bărbaţi maramureşeni. Monumentul are înălţimea de 655 cm.

15. Monumentul partizanilor, din municipiul Sighetu Marmaţiei, aflat în strada Mihai Viteazul, (fig 15), este ridicat în memoria celor trei partizani executaţi lîngă zidul din apropiere, dar şi în memoria tuturor partizanilor maramureşeni căzuţi la datorie în cel de al doilea război mondial.

Inscripţia : „Glorie partizanilor maramureşeni care şi-au jertfit viaţa pentru eliberarea poporului nostru de sub jugul fascist. Lakata Ilie, Popadineţ Vasile, Sukici Iosif, 28 VI—1944".

Monumentul a fost ridicat în anul 1956, de către Consiliul popular municipal, din beton şi marmoră albă şi are înălţimea de 230 cm.

Fig. 14.
Monumentul „Ostaşului român" — Sighetu Marmaţiei

Fig. 15.
Monumentul partizanilor — Sighetu Marmaţiei

28. **La Sighetu Marmaţiei a avut loc festivitatea de dezvelire a monumentului „Ostaşului român"**, în „Pentru socialism", nr. 6317, 27.08. 1974.

https://biblioteca-digitala.ro

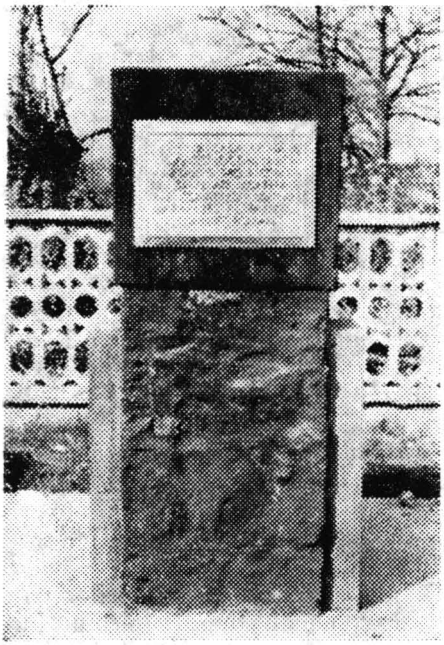

Fig. 16.
Placă comemorativă — Sighetu Marmației

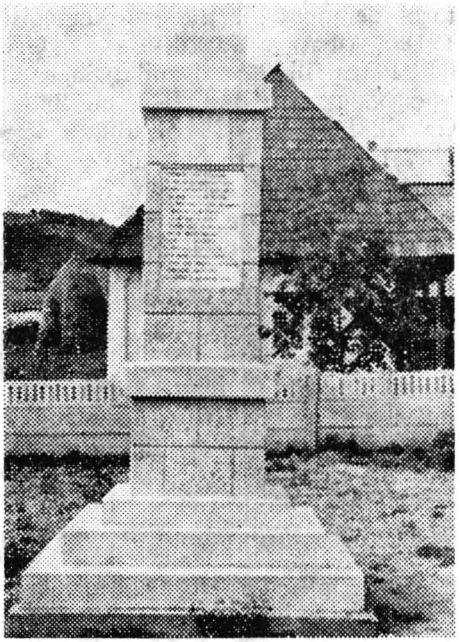

Fig. 17.
Monumentul eroilor — Suciu de Sus

16. Obeliscul cu o placă comemorativă[29], din municipiul Sighetu Marmației, strada Arieșului nr. 12, (fig. 16), a fost dezvelit în memoria activității din ilegalitate a comuniștilor maramureșeni.

Inscripția : „În casa aflată pe acest loc, s-au ținut în anul 1936 și 1940, în condițiile ilegalității, conferințe ale comitetului județean Maramureș al Partidului Comunist Român".

Placa comemorativă a fost comandată de către Comitetul regional de cultură și artă Maramureș, în anul 1966, fiind dezvelită la 16 octombrie a aceluiași an. Turnarea ei s-a făcut la Unio Satu Mare și este din bronz, având dimensiunile 43/60 cm.

17. Monumentul eroilor din comuna Suciu de Sus, ridicat în parcul din centrul localității, (fig. 17), este dedicat memoriei eroilor căzuți în cele două războaie mondiale.

Inscripția : „Monumentul eroilor Suciu de Sus, jud. Maramureș.

Călătorule tînăr și vîrstnic ! De cîte ori vei întîlni pe aceste drumuri o cruce pe a cărei piatră este săpat un nume de erou — oprește-te măcar o clipă, descoperă-te și gîndește că fără jertfa celui de acolo ar fi fost imposibil ca tu să trăiești astăzi liber, să iubești soarele, florile, munții și rîurile pe care le-a apărat și ți le-a lăsat ca moștenire infanteristul, vînă-

29. Vezi nota 18.

https://biblioteca-digitala.ro

torul de munte, artileristul, tanchistul, marinarul şi aviatorul erou. 1914—1918 : Albas I. Gavril, Bilţ T. Grigore, Bizo Gheorghe, Bizo Maxim, Bizo Gh. Petru, Bizo Şt. Dănilă, Badea D. Ioan, Bud A. Costan, Bud V. Gavril, Bud N. Gavril, Bud T. Ioan, Buda P. Casian, Burzo G. Mihai, Burzo Gh. Gavril, Burzo T. Gavril, Burzo T. Maftei, Burzo T. Ioan, Burzo T. Gheorghe, Burzo M. Teodor, Burzo I. Petru, Butean Gr. Ion, Ciceu I. Casian, Chindriş Teodor, Crăciun I. Ioan, Cosma I. Gheorghe, Ilieş T. Ioan, Mureşan Gh. Gavril, Mureşan I. Gavril, Mureşan I. Filip, Marchiş M. Ioan, Marchiş M. Vasile, Pop F. Ioan, Pop G. Ioan, Pop. G. Teodor, Pop Gr. Ioan, Pop A. Gheorghe, Pop V. Gheorgghe, Pop V. Gavril, Ropan T. Ioan, Ropan I. Gheorghe, Ropan T. Ioan, Ropan V. Damian, Rus Al. Dumitru, Todoran M. Vasile, Ungur M. Gavril, Ungur M. Filip, 1941—1945 : Bude P. Ioan, învăţător, Bizo C. Ioan, Bud I. Victor, Bud I. Gavril, Burzo G. Gavril, Burzo T. Ioan, Burzo M. Teodor, Burzo I. Teodor, Burzo Gh. Filip, Chindriş Gr. Ioan, Cozma C. Teodor, Damian L. Tănase, Damian F. Ioan, Damian I. Simion, Filip I. Doroftei, Mihalca P. Axente, Marchiş A. Gavril, Marchiş T. Ioan, Opriş P. Petru, Paşca Gh. Ioan, Paşca S. Ioan, Pop I. Ioan, Pop D. Victor, Pop V. Maxim, Pop T. Gavril, Ropan G. Ioan, Ropan P. Maftei, Sălincean Sever, Sălincean Iulian, Sima D. Gavril, Todoran I. Teodor, Tulici I. Ioan, Ungur I. Dumitru".

Monumentul a fost ridicat, în anul 1975 din contribuţia locuitorilor comunei Suciu de Sus şi a Consiliului popular comunal, după proiectul lui

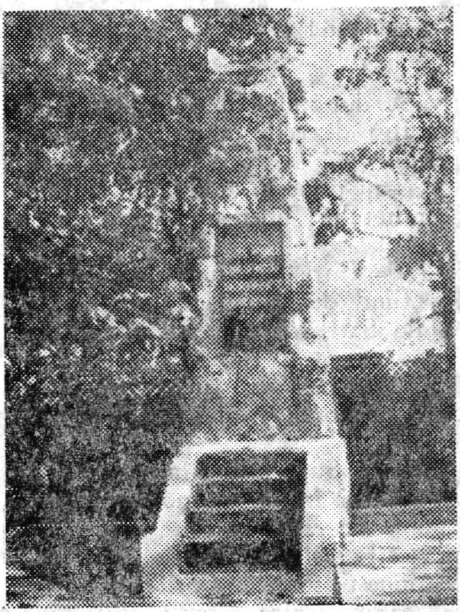

Fig. 18.
Monumentul eroilor — Şomcuta Mare

Fig. 19.
Monumentul eroilor — Tăuţi Măgherăuş

https://biblioteca-digitala.ro

Ștefan Solyom, din Cluj-Napoca. Autorul proiectului este și meșterul executant, care a folosit la construirea monumentului ciment, pietriș și fier. Inscripția este săpată pe plăci de marmoră albă. Înălțimea monumentului este de 330 cm.

18. Monumentul eroilor din comuna Șomcuta Mare, aflat în parcul de lîngă Consiliul popular, (fig. 18) a fost ridicat în memoria eroilor căzuți pentru apărarea patriei în cel de al doilea război mondial.

Inscripția : „Glorie veșnică eroilor noștri căzuți în lupta pentru apărarea patriei".

Monumentul a fost ridicat în anul 1945 din inițiativa refugiaților din localitate, reîntorși după eliberarea patriei, cu sprijinul autorităților comunale. Meșterul zidar a fost Pop Ioan (1888—1954). din satul Buciumi.

Monumentul, înalt de 380 cm, este construit din piatră și ciment.

19. Monumentul eroilor[30], din comuna Tăuți Măgherăuș, aflat în centrul comunei, (fig. 19), este ridicat în memoria eroilor din localitate căzuți pentru apărarea patriei în cele două războaie mondiale.

Inscripția : „În memoria celor căzuți în războiul din 1914—1918 și în lupta împotriva fascismului 1944—1945".

Inițiativa ridicării monumentului aparține Consiliului popular al comunei, iar dezvelirea a avut loc la 18 august 1974.

Meșterii zidari au fost Ioan Zentea și Gheorghe Palfi.

Monumentul este construit din beton și marmoră și are înălțimea de circa 480 cm.

20. Monumentul eroilor[31], din orașul Tîrgu Lăpuș, aflat în parcul din fața casei de cultură, (fig. 20), a fost ridicat în memoria eroilor căzuți, la 5 decembrie 1918, sub gloanțele dușmanului. Atunci, 60 de soldați unguri, cu sediu la Strîmbu Băiuț, au deschis focul asupra mulțimii adunate în curtea școlii din centrul orașului. Mulțimea venise să asculte cele hotărîte de către Marea Aunare Națională de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918[32]. Monumentul este dedicat în același timp și eroilor căzuți în al doilea război mondial.

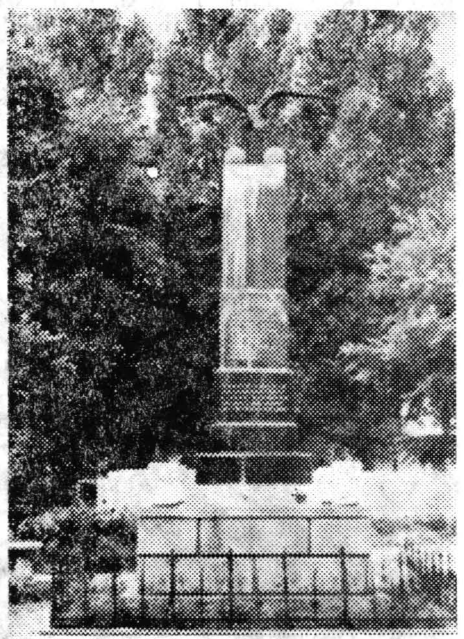

Fig. 20.
Monumentul eroilor — Tg. Lăpuș

30. Notă în ziarul local „Pentru socialism", nr. 6316, 20.08. 1974.
31. Ion Olteanu și colectivul, **Afirmarea românească în Someș**, Cluj, 1937, pp. 54—57.
32. Aurel Gociman, **Op. cit.**, pp. 270—273 ; Ion Olteanu, **Op. cit.**, pp. 54—57.

https://biblioteca-digitala.ro

Inscripția: „Spre veșnică recunoștință și omagiu eroilor căzuți la 5 decembrie 1918 pentru întregirea neamului. Ne-am jertfit viața cu drag celui mai scump ideal UNIREA tuturor românilor. Și aceasta să vă servească drept pildă pentru a păstra pământul sfînt al țării stropit cu sîngele nostru. Acest monument a fost ridicat în anul 1935. În anul de doliu 1940 a fost dărîmat. A fost reclădit în anul 1946 în amintirea eroilor căzuți pentru reîntregirea neamului". Eroii de la 5 decembrie 1918: „Dr. Ciortea Titus, Bude Casian, Șanta George, Pop Teodor, Buda Vasile, Ungur Nicolae, Dumitru Filip, Filip Vasile plutonier, Suciu Vasile învățător, Vlașin Vasile, Ungur Teodor, Perhaița Varvara, Pop Dumitru, Chindriș Ioan, Herman Vasile, Lucian Gavril, Lucian Nicolae, Șanta Ioan, Herța George, Bude Zacheiu, Herman Ludovica, Lt. rez. Sever Sălniceanu, serg. Iuliu Sălniceanu, sold. Teofil Cupșa, Roman Drumereschi și 86 răniți".

Monumentul a fost ridicat de către primăria orașului, fiind dezvelit la 21 mai 1936 (nu în anul 1935 după cum menționează inscripția realizată în anul 1946) dar în anul 1940, după odiosul Dictat de la Viena, monumentul a fost demolat de către ocupanții horthyști. În anul 1946 a fost din nou ridicat dar iarăși a fost demolat în anul 1949 fiind ridicat, pe actualul loc, la începutul anului 1968 de către Comitetul regional de cultură și artă Maramureș și cu sprijinul organelor locale.

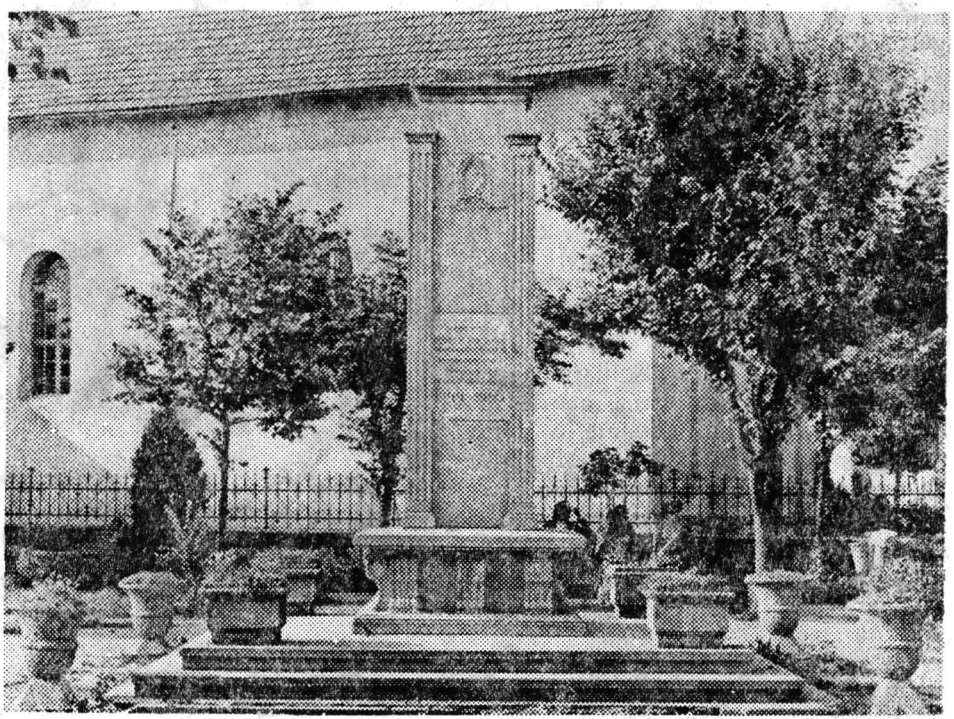

Fig. 21. Monumentul eroilor — Tîrgu Lăpuș

https://biblioteca-digitala.ro

Ctitorii, din anul 1936, au fost locuitorii orașului Tg .Lăpuș sub directa coordonare a primarului Nicolae Perhaița și a notarului Ion Micu.

Meșterul pietrar a fost Gheorghe Bălan din Seini și a folosit ca materiale de construcție marmoră neagră și beton. Înălțimea monumentului este de 500 cm.

21. Monumentul eroilor, din orașul Tîrgu Lăpuș, ridicat de către Consiliul popular orășnenesc, aflat în parcul din apropiere, (fig. 21), este dedicat ostașilor și ofițerilor români căzuți eroic pentru eliberarea patriei.

Inscripția : „Glorie eternă ostașilor și ofițerilor români căzuți în lupta pentru eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist, 1944—1945".

Monumentul, ridicat în anul 1959, din piatră și beton, înalt de 475 cm, a fost construit de către o cooperativă meșteșugărească din municipiul Satu Mare.

QUELQUES MONUMENTS MEMORIAUX DU DEPARTEMENT DE MARAMURÈS

(*RÉSUMÉ*)

Parmi les quelques cent monuments historiques bâtis par les citoyens de certaines localités ou de certaines institutions, organisations de masse et publiques dans le département du Maramurès on présénte ici seulement quelques uns.

Ces monuments sont voués à la mémoire des héros tués pendant les deux guerres mondiales, pour l'union de la Transylvanie avec la Roumanie et la réconquette des territoires roumaines usurpés en 1940. On présente aussi des plaques commémoratives qui évoquent des moments de la lutte menée en illégalité par les organisations locales du P.C.R.

https://biblioteca-digitala.ro

Modificări în structura personalului muncitor din industria județului Maramureș

T. HUTIRA, I. POP

Dezvoltarea economico-socială a țării noastre, în condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane, se caracterizează și prin modificarea structurii personalului muncitor. Printre factorii care își pun amprenta asupra acestui proces sînt : creșterea înzestrării tehnice a muncii, perfecționarea organizării producției și a muncii, cît și dezvoltarea sistemului de pregătire a cadrelor, conform cerințelor înfăptuirii Programului făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

Analiza noastră s-a desfășurat la nivelul industriei județului Maramureș, începînd cu constituirea acestei unități administrativ teritoriale, considerînd că este utilă prezentarea tendințelor structurii muncitorului colectiv industrial, în contextul abordării planificate a dezvoltării economico-sociale în profil teritorial.

Tabelul nr. 1*

Dinamica unor indicatori demografici în județul Maramureș

— mii persoane —

	1968	1978	$\frac{1978}{1968}$
1. Personal ocupat în economia județului	96,9	143,6	1,48 ori
2. Personal muncitor ocupat în industria județului	44,4	71,2	1,60 ori
3. Muncitori ocupați în industria județului	39,0	66,2	1,69 ori

Din interpretarea datelor din tabelul nr. 1, reiese devansarea, în perioada analizată, de către dinamica personalului ocupat în industria județului a creșterii populației ocupate în economia județului, 1,60 ori față de 1,48 ori.

*) **Anuarul statistic al R.S. România 1979**, pp. 198—204 ; 222 ; 226 ; **Forța de muncă în R.S. România**, D.C.S., 1969, p. 142 ; 190 ; 197.

https://biblioteca-digitala.ro

Explicația rezidă, evident, în accentul pus pe dezvoltarea prioritară a industriei, ca bază a ridicării economico-sociale a Maramureșului, dezvoltîndu-se, în primul rînd, ramurile care ocupă un număr relativ ridicat de personal.

În cadrul industriei, în dezvoltarea forței de muncă utilizate, se impune atenției dinamica mai ridicată a numărului muncitorilor față de creșterea numărului personalului muncitor. Desfășurat în deceniul analizat, procesul a determinat creșterea ponderii muncitorilor în cadrul personalului muncitor cu 5,14 la sută, de la 87,83 la sută, în anul 1968, la 92,97 la sută în anul 1978.

Semnificativă pentru schimbările calitative petrecute este creșterea, concomitent cu ponderea muncitorilor, a numărului personalului cu studii superioare — tehnice și economice — care revine la 1000 muncitori, de la 12,30 în 1968 la 19,41 în 1978, deci cu 7,11 specialiști. Aceasta demonstrează caracterul pozitiv al sporirii ponderii muncitorilor în cadrul personalului muncitor al ramurii, procesul înfăptuindu-se pe seama reducerii ponderii personalului neproductiv.

În anul 1979, cu toate îmbunătățirile aduse raportului dintre cadrele cu studii superioare și muncitori, la 1000 muncitori reveneau 13,4 ingineri. Din acest punct de vedere județul Maramureș se situa sub nivelul mediu al industriei țării noastre, unde reveneau 20 specialiști la 1000 muncitori. Considerăm că explicația o reprezenta preponderența, în acel moment, în realizarea producției globale a ramurilor industriale aflate sub nivelul mediu al înzestrării tehnice a industriei. Este o certitudine, acum, că înfăptuirea Hotărîrilor Congresului al XII-lea al P.C.R., privind modernizarea structurii pe ramuri a industriei județului, va duce la îmbunătățirea raportului menționat.

Investigarea structurii personalului muncitor în unități economice reprezentative, tabelul nr. 2, evidențiază procese semnificative pentru industria județului Maramureș :

Tabelul nr. 2*

Raportul : ingineri și subingineri — muncitori în întreprinderi industriale

Întreprinderea	Anul	Muncitori	Ingineri	Subingineri	Ingineri la 1000 muncitori	Subingineri și ingineri la 1000 muncitori
1	2	3	4	5	6	7
Într. mecanică de mașini și utilaj minier	1975	2547	64	21	25,1	33,3
	1980	4249	89	121	20,9	49,4
	$\frac{1980}{1975}$	1,66 ori	1,39 ori	5,76 ori	0,83 ori	1,48 ori

*) Sursa : Evidența Direcției muncii Maramureș, 1980.

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7
Întreprinderea textilă	1975	2240	24	2	10,7	11,6
	1980	4064	43	10	10,5	13,0
	1980/1975	1,81 ori	1,79 ori	5 ori	0,98 ori	1,12 ori
Într. forestieră de exploatare și transport	1975	8008	77	2	9,6	9,8
	1980	7318	87	31	11,8	16,1
	1980/1975	0,91 ori	1,12 ori	15,5 ori	1,22 ori	1,64 ori

— ca efect al înfăptuirii hotărîrilor Plenarei C.C. al P.C.R. din iunie 1973, se constată diminuarea sau creșterea moderată a numărului inginerilor revenind la 1000 muncitori industriali și creșterea substanțială a numărului subinginerilor. Totuși, raportul de 1 inginer : 0,73 subingineri este, încă, necorespunzător, din punctul de vedere al conjugării optime a activităților de concepție cu cele de conducere nemijlocită a proceselor de producție. Obiectivul este realizarea proporției 1 inginer : 3—4 subingineri ;

— se constată diferențieri pe ramuri privind acoperirea cu cadre tehnice cu pregătire superioară. Cauze posibile sînt cerințele diferite ale proceselor tehnologice, privind acoperirea cu cadre cu pregătire superioară, cît și construirea de puțin timp a întreprinderii textile. În industria textilă de exemplu, în anul 1980, reveneau la 1000 muncitori de 3,8 ori mai puțini ingineri și subingineri decît la Întreprinderea mecanică de mașini și utilaj minier.

Este încă o prezență nedorită pentru utilizarea eficientă a forței de muncă, subfolosirea cadrelor tehnice cu pregătire superioară în unele unități economice — tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 3*

Aspecte ale subfolosirii cadrelor tehnice cu pregătire superioară

Unitatea economică	Anul	Subingineri încadrați pe posturi de muncitori	
		Total	% din total
1	2	3	4
Într. mecanică de mașini și utilaj minier	1975	10	47,6
	1980	37	30,5
	1980/1975	3,7 ori	0,64 ori
Într. metalurgică de metale neferoase	1975	—	—
	1980	34	54,8
	1980/1975	—	—

*) Sursa : Evidența Direcției muncii Maramureș, 1980.

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4
Exploatarea minieră Şuior	1975	—	—
	1980	19	50,0
	1980/1975	—	—

Din totalul de 305 subingineri încadraţi în anul 1980 în 4 întreprinderi (I.M.M.U.M., I.M.M.N., Într. textilă, I.F.E.T.) şi 3 exploatări miniere (E.M. Şuior, E.M. Baia Sprie, E.M. Săsar) analizate de noi, 115 subingineri erau subfolosiţi, reprezentînd 37,7 la sută dit totalul categoriei profesionale din care fac parte. Situaţia se explică atît prin repartizarea neoptimizată a cadrelor pe unităţi economice şi localităţi, în condiţiile nerepartizării absolvenţilor cursurilor serale, cît şi prin abaterile, uneori inerente, dintre finalizarea pregătirii cadrelor şi intrarea în funcţiune a noilor capacităţi de producţie.

Asigurarea unităţilor industriale cu maiştri, oglindită de raportul de 26,5 persoane la 1000 muncitori, reprezintă un nivel apropiat de cerinţele conducerii formaţiilor de muncă, superior raportului de 18,1 la 1000 muncitori înregistrat, în anul 1972, pe ansamblul industriei republicane. Situaţia privită însă prin prisma raportului de 1,90 maiştri la 1 inginer, reclamă creşterea ponderii primei categorii, impunîndu-se, în medie, un raport de 3 : 1.

Tabelul nr. 4*

Raportul maiştri — muncitori în întreprinderi industriale

Întreprinderea	Anul	Muncitori	Maiştri	Nr. maiştrilor la 1000 muncitori
1	2	3	4	5
1. Într. mecanică de maşini şi utilaj minier	1975	2547	50	19,6
	1980	4249	135	31,7
	1980/1975	1,66 ori	2,7 ori	1,61 ori
2. Într. metalurgică de metale neferoase	1975	3577	72	20,1
	1980	3833	95	24,8
	1980/1975	1,07 ori	1,31 ori	1,23 ori
3. Întreprinderea textilă	1975	2240	37	16,5
	1980	4064	100	24,5
	1980/1975	1,8 ori	2,7 ori	1,49 ori

*) Sursa : Evidenţa Direcţiei muncii Maramureş, 1980.

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5
4. Într. forestieră de exploatare și transport	1975 1980	8008 7318	101 199	12,6 27,1
	$\frac{1980}{1975}$	0,91 ori	1,9 ori	2,15 ori
5. Exploatarea minieră Șuior	1975 1980	1667 1678	48 41	28,8 24,4
	$\frac{1980}{1975}$	1,01 ori	0,85 ori	0,84 ori

În perioada 1970—1979, ponderea forței de muncă feminine în cadrul personalului muncitor al industriei județului a crescut substanțial, de la 18,3 la sută la 31,6 la sută, superior creșterii realizate în întreaga economie a județului, asigurînd apropierea industriei la nivelul celorlalte ramuri ale economiei naționale. Ca urmare a acestei tendințe, s-a îmbunătățit folosirea resurselor de muncă disponibile, crescînd aportul județului la realizarea venitului național cît și nivelul de trai al locuitorilor lui.

CHANGES IN THE STRUCTURE OF THE WORKING PEOPLE IN THE INDUSTRY OF MARAMUREȘ COUNTY

(SUMMARY)

In the work there are analysed the changes in the structure of the industrial working people, in the conditions of the contemporary technical-scientific revolution. It is presented the evolution of the relation between the engaged who have high technical and economical studies and the foremen, on the one hand and the workers on the other hand. It is also presentad the weight of the feminine labour in the industrial enterprises of the county.

https://biblioteca-digitala.ro

Baia Sprie — mobilitatea teritorială a forței de muncă din industria minieră

VALERIU OPRIȘ

În ansamblul mobilității forței de muncă a economiei județului Maramureș, deplasările zilnice ale populației active din industria minieră sînt de cea mai mare importanță. Sectorul extracției minereurilor neferoase determină mari fluxuri pendulatorii din ruralul apropiat sau îndepărtat (50—60 km) care rezolvă echilibrul balanței forței de muncă în proporție de 52,3 la sută din necesarul pe ramură al orașului Baia Sprie.

Un prim aspect economic este bine definit : spectrul infrastructural nuanțează aici tipologia orașului minier (70,5 la sută populație activă ocupată în minerit — 1979)[1], posesor al unei ramuri economice în dezacord cu potențialul demografic intern de acoperire dar cu o neobișnuită forță de atracție (217 navetiști/1 000 locuitori — 1979).

În perioada anilor 1965—1980 orașul Baia Sprie și-a creat un vast cîmp de polarizare în limitele județului Maramureș și înafara sa (vezi cartograma nr. 1), compus din 77 centre contributive, din care 22 centre comunale, 3 comune suburbane, 47 sate și 3 orașe (cca. 32 la sută din totalul localităților județului).

Investigațiile privitoare la curenții de mobilitate dezvăluie aportul hotărîtor al orașului Baia Mare — 34 la sută — la completarea forței de muncă din Baia Sprie, fapt relevant la adresa relațiilor complexe de factură economico-demografică stabilite între cele 2 orașe învecinate.

Mobilitatea teritorială diurnă a forței de muncă se desfășoară după linii de deplasare de intensități diferite (număr de navetiști)[2]. Deplasările minerilor de pe Valea Marei sînt fortuite din pricina influenței limitative a masivului montan Gutîi, de unde rezultă o modestă contribuție (5,5 la sută) a compartimentului Mara (Mara, Deseşti, Giulești) la ansamblul mobilității.

1. * * * Date prelucrate după registrele de recensăminte anuale ale Consiliului popular al orașului Baia Sprie și registrele de evidență transporturi de la E.M. Baia Sprie și E.M. Șuior (1979—1980).
2. V. Giosu, „**Mobilitatea teritorială a populației României**", Contribuții geografice, extras An. șt. Univ. A.I. Cuza Iași, Geografie, secția II c ; Tom XVIII — 1972.

https://biblioteca-digitala.ro

Afluxurile se controlează predominant din vestul habitatului Baia Sprie (62,5 la sută) și din sud-est (32 la sută), fiind conectate la zonele de maximă densitate a populației rurale, mai ales în sud-vestul județului Maramureș. Traiectele extrajudețene (Sălaj și Satu Mare), de slabă intensitate, semnalează contribuția localităților Bîrsău, Borlești (județul Satu Mare), Lemniu (județul Sălaj) cu personal navetist (5—25 persoane) în industria minieră din Baia Sprie. Marele flux pendulatoriu provenit din sud-vestul județului și salba satelor contributive se cuprind, din punct de vedere geografic, în zona Chioarului, zona Codrului și Podișul Boi-Gîlgău, pînă spre dealurile Lăpușului.

O importantă absorbție de personal se centrează spre sud, solicitînd localitățile de pe cursul inferior al Bloajei și cele adiacente axei de circulație Baia Sprie—Cavnic (Negreia, Șindrești și Cetățele) mergînd pînă la „recrutări"[3] de la mari distanțe — Rohia, Boiereni, la sud-est de Tîrgu Lăpuș.

Cel mai important este aportul pe ramură al satului Ciocotiș (3,6 la sută), deși la mărimi demografice apropiate altor localități se află la o mai mare depărtare de centrul de polarizare Baia Sprie.

În constelația centrelor de recrutare deosebim următoarea ierarhie a categoriilor de contribuabili (exclusiv Baia Mare).

A. Cu participare modestă (1—2 la sută)
exemplu : Sălsig, Tămaia, Ciolt, Fărcașa.

B. Cu participare mică (0,5—1 la sută)
exemplu : Ardusat, Coaș, Șomcuta Mare, Curtuiușu Mic, Buzești, Tăuții de Sus etc.

C. Cu participare foarte mică (sub 0,5 la sută)
exemplu : Arduzel, Ariniș, Boiu Mare etc.

(După datele Bir. transp. E.M. Baia Sprie și E.M. Șuior — 1980).

Deplasările zilnice pentru muncă suportă cheltuieli de timp specifice, studiate și cartate de noi prin metoda izocronelor[4] (vezi harta).

Această metodă are menirea să reliefeze raporturile stabilite între distanțele de parcurs și eficiența practicării navetei. Din două motive ea pare să ilustreze maniera industrial-minieră de navetism :

a) Aliura insolită a izocronei de 3 ore care trădează marea putere de atracție a minerităului în condiții de navetă rapidă și comodă ;

b) Construirea ei exclusiv în funcție de tempo-ul curselor în convenție. (Se reține faptul că naveta în minerit nu se efectuează pe cale ferată).

Serviciile de navetă fixate la 28 rute (325 km) s-au îmbunătățit substanțial în urma modernizării arterelor de circulație din județ, a mijloacelor de transport, crescînd operativitatea legăturii dintre domiciliul minerilor, aflat în mediul rural, și locul de muncă. Aceasta explică în mare măsură valoarea ridicată a timpului mediu consumat în procesul mobilității zilnice pentru muncă, 149 minute.

3. J. Beaujeu Garnier, G. Chabot, **Geografie urbană**, Ed. șt., București, 1971, Cap. **„Mobilitatea populației"**.
4. P. Poghirc, D. Nichiforel, **Izocronele transporturilor în comun în orașul Iași**, extras An. șt. Univ. A.I. Cuza, Iași, Sect. II, șt. nat., Tom XIV, 1968.

https://biblioteca-digitala.ro

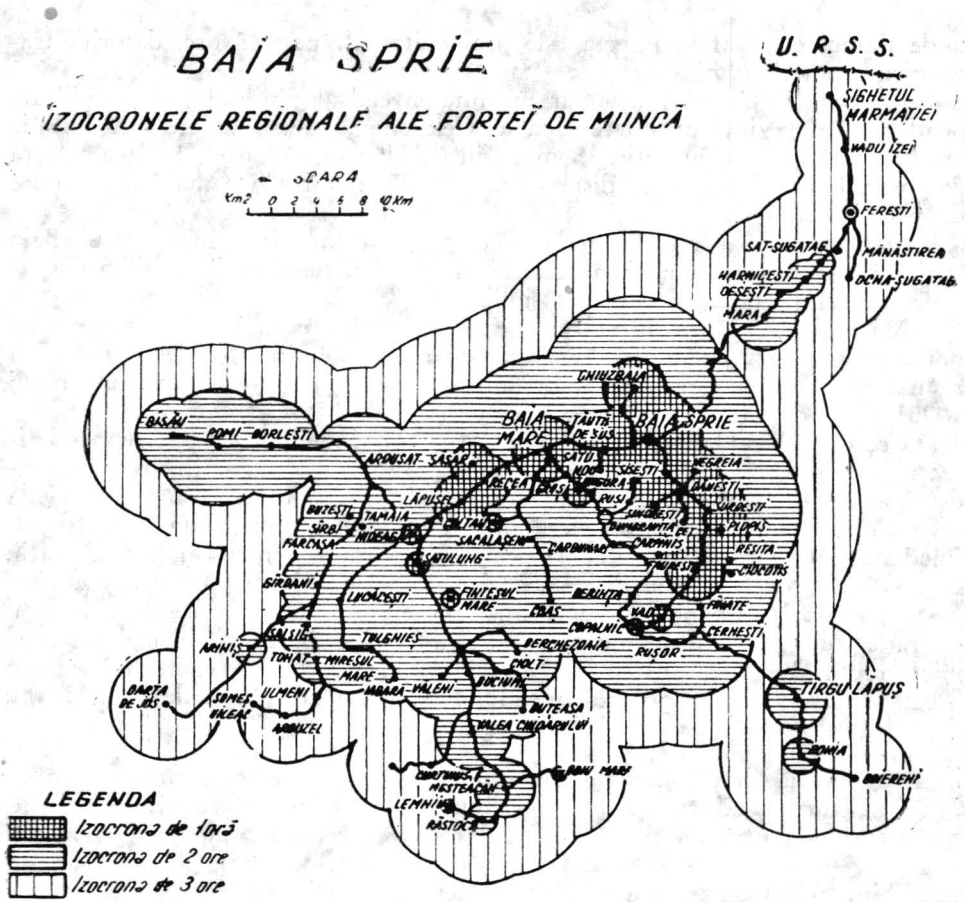

Arealul optim al deplasărilor, în condiții ce nu afectează bugetul de timp personal, caracterizat ca eficient din punct de vedere economic și demografic, cu suprafața sa de 264 km² se subînscrie izocronei de o oră. De aici este dirijată spre Baia Sprie cea mai mare parte a forței de muncă navetiste (65,8 la sută).

Izocrona de o oră, calculată pentru Baia Sprie, include zone de mare densitate a populației: Bazinetul Rus—Șișești—Copalnic Mănăștur și Depresiunea Baia Mare cu localitățile Hideaga, Satulung, Coltău, Finteușu Mare.

Aria deplasărilor ce depășesc timpul economicos, precizate de izocrona de 2 ore, se desfășoară pe o suprafață de 1275 km² și marchează intensități descrescătoare în funcție de îndepărtarea față de Baia Sprie, dar totodată, contribuie cu un aport însemnat de brațe de muncă: 30,5 la sută. Principalele centre rurale care marchează izocrona de 2 ore sînt Rușor, Cernești, Trestia, Ciocotiș și Fînațe — spre sud-est, continuate la mai mare depărtare de cele din apropiere de Tîrgu Lăpuș. Analog se petrec lucrurile spre Fereștí,

https://biblioteca-digitala.ro

unde timpul efectuat în navetă este prelungit mult peste 2 ore, datorită traversării Muntelui Gutîi.

Izocrona de 3 ore, foarte rar întîlnită în cadrul procesului de mobilitate pendulară, reprezintă un interes aparte. Cele cîteva cazuri izolate sînt date de localitățile Sighetu Marmației, Someș-Uileac, Ulmeni, Arduzel, Fericea, Oarța de Jos și Boiereni, aflate la distanțe de 55—60 km și sub o mai mică putere de polarizare.

Dată fiind participarea redusă cu personal muncitor spre orașul Baia Sprie (3,6 la sută la total) din acest areal, problema reducerii mobilității spațiale la izocrona de 2 ore devine posibilă.

Măsurile ce se vor întreprinde pentru renunțare la naveta îndepărtată pot merge în pas cu o mai bună racordare la posibilitățile de antrenare a resurselor locale de muncă (4 000 tineri apți de muncă pînă în pragul anului 1990), pledînd în favoarea izocronei de o oră.

Cercetarea modalităților de ajustare a forței de muncă pentru acoperirea necesarului în industria minieră din Baia Sprie vizează utilizarea preponderentă a resurselor interne (prin stimularea procesului de urbanizare) și a resurselor disponibile din zonele limitrofe cu rol complementar, aflate sub imediata influență a orașului respectiv, important centru minier al țării. Bogatul potențial de forță de muncă al comunelor : Șișești, Dumbrăvița, Cernești și Copalnic-Mănăștur, cu centre reprezentative în procesul actual al migrației diurne, ne îndreptățește să căutăm soluționarea problemei la nivel microteritorial [5], orientarea măsurilor de optimizare în vederea realizării unui areal de aprovizionare propriu orașului Baia Sprie pe o rază de 15—20 km.

★

Fenomenul descris a avut girul progresului în anii celei mai puternice industrializări socialiste, s-a propagat sub semn pozitiv în relațiile de influență urbană a orașului Baia Sprie asupra ruralului maramureșean. Germenii noului se pot observa azi înscriși în structura vetrelor rurale Șișești, Dănești, Rus, Șindrești, Chiuzbaia ș.a., a căror populație activă este într-o însemnată proporție cuprinsă în mineritul din Baia Sprie.

5. I. Blaga, **Repartizarea teritorială a forțelor de producție în România**, Ed. șt., Buc., 1974, pp. 34—35.

https://biblioteca-digitala.ro

BAIA SPRIE — TERRITORIAL MOBILITY OF THE WORKERS IN THE MINING INDUSTRY

(*SUMMARY*)

The areas of labour mobility determined by miner industry in the town of Baia Sprie, — underlined once more by the sources map-have a large extent over the county of Maramureș (57% of its surface area). This brings about a large number of towns having a frame of own activities — 31,7% out of the wohole number of towns in the county.

The greatest number of official trips take place within the best limits — between the following iscocrones : from 1 to 2 hours.

The steps taken in order to avoid far-off commutations can rely on a better supply of local labour and first of all on the total giving up official trips that take more than 3 hours.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ETNOLOGIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Perspectivele și problemele de viitor ale artei populare

TANCRED BĂNĂȚEANU

Prin condiționările sale determinante, prin atributele sale definitorii, *arta populară* — înseriată categoriilor de fenomene și procese ale culturii umane — se înscrie legic în limite bine conturate și precizate, dar variabile în timp, spațiu, stadiu de evoluție, în funcție de caracterele specifice ale culturii căreia îi este integrată.

Arta decorativă, aplicată, este prezentă în viața omului, pe toate meridianele globului, din cele mai vechi timpuri, de la oamenii neoantropi, deveniți ființe sociale, care își confecționau și ornamentau rudimentar armele, uneltele și obiectele de uz și pînă la industrial design-ul zilelor noastre.

Dar, arta populară, deși certă manifestare a artei decorative, aplicate, nu își face apariția și există decît de la o anumită perioadă a evoluției omenirii, numai în anumite condiții și numai atunci cînd primește anume atribute definitorii.

Pentru a ne putea lămuri viziunea și coordonatele contemporane ale conceptului de artă populară este necesar deci să-i stabilim locul și funcția în istoria culturii, să-i delimităm caracterele definitorii. În acest scop trebuie precizat, dintru început, că arta populară este, înainte de orice, o artă a *ethnosului*, deci integrată, din toate punctele de vedere, complexității interdependente a fenomenelor și proceselor etnografice. Aceasta implică permanenta ei raportare la etnografie. Și, la fel ca în etnografie, în care toate materialele, procesele, fenomenele anterioare formării unor grupuri etnice bine constituite și determinate, aparțin paleo-etnografiei, tot astfel trebuie ținut cont și de o paleo-artă populară, așa numita artă primitivă. Căci, nu putem desemna drept artă populară (avînd și trăsături specifice etnice deci) nici statuetele stestopige din paleolitic, nici „capela Sixtină a preistoriei" cum au fost denumite frescele de la Lascaux, nici ceramica cucuteniană și nici gînditorul de la Hamangia, sau multe altele. Pornită din aceeași bază comună, impulsionată de aceleași condiționări și factori motrici, „arta primitivă" primește forme diferențiate în punctele variate pe care le ocupă în

https://biblioteca-digitala.ro

spirala evolutivă a istoriei omenirii pe diferitele meridiane ale globului, ceea ce duce la decalaje tot mai manifeste pe măsura închegării unor grupări omenești, a constituirii unor forme culturale, a diferențierii evolutive și a unor manifestări embrionare de disimilare etnică. Substrat comun al tuturor realizărilor artistice ulterioare „arta primitivă" își face simțită prezența pînă în zilele noastre, în arta unor formațiuni omenești aflate încă în stadiu înapoiat de dezvoltare, ca substrat al unor forme evoluate de artă sau chiar și pînă în unele forme superioare ale artei moderne, care-și revendică — după Max Raffael, Leon Underwood, C. Absolon și alții — filiațiunea după acest proto-model, încercînd uneori prin substituirea terminologică a *op-art*-ului să-i acorde atributul de valabilitate generală. Din caracterele definitorii ale acestei arte primitive — ale acestei atît de propriu denumită de greci *tekné* — desprindem funcția bivalentă utilitar-estetică — în care un rol important îl are fațeta utilitară a magiei — și caracterul său „popular", în accepțiunea unicității, identității și generalizării creării și folosirii, consumării sale de către toți indivizii aceleiași colectivități. Desprindem, de asemenea, trăsătura sa — considerată drept esențială de către Claude Lévi-Strauss — de sistem de semne și nu artă reprezentativă.

Fără să facem o reînoită prezentare a ceea ce considerăm că se integrează conceptului de artă populară tradițională, dorim doar să formulăm unele precizări definitorii. Astfel, considerăm *arta populară*, creația artistică populară, drept *un ansamblu de procedee tehnice aplicate pe materiale diferite, cu variate mijloace de exprimare, spre desăvîrșirea unui obiect cu funcții bine determinate și cu valențe artistice și etnice manifestate în formă, ornamentică, cromatică, realizat în cadrul unui limbaj social, spre satisfacerea unui comandament social, pe plan național.* În accepțiunea limbajului de specialitate, arta populară tradițională însemnează artă etnografică — și nu artă folclorică cum greșit i se spune uneori — cu valoare de document specific etnic și avînd ca pondere de 90%, prin permanență, autohtonie, continuitate — *arta țărănească*, arta rurală. În condițiile economiei autarhice arta populară era legic necesară, pe toate planurile : material, social, estetic etc. și cu pregnante valențe etnice. Conținutul ideologic al operei de artă populară tradițională constă în certificarea specificului etnic, al autohtoniei, permanenței poporului, cît și funcțiilor obiectelor.

Apariția *artei populare* este marcată de momentul în care, în cadrul unei comunități omenești cu caractere etnice bine diferențiate, se ivește diviziunea care separă grosul maselor de o minoritate dominantă, conducătoare. Din acel moment, creația artistică realizată de fiecare om și exercitată pe obiecte de uz, unelte, locuință etc., pe care el însuși le folosește — arta populară deci — se diferențiază de creațiile artistice realizate pentru folosul celor ce nu erau decît beneficiarii acestui proces creator.

Păstrînd și continuînd, printr-un proces evolutiv legic, premizele caracterelor paleo-tekné-i (deci caracterul utilitar, caracterul de producție de masă, caracterul nemercantil) arta populară se definește acum prin mutația socială, determinată de apartenența sa de clasă și printr-un caracter nou, acela al *etnicității* sale, devenind artă specifică unei comunități omenești cu o certă și bine conturată constituție etnică. Devine deci și la propriu și la figurat —

https://biblioteca-digitala.ro

arta ethnosului. De aici, pe lîngă altele, și valorile patriotice ale artei populare, de aici și orientarea spre creația artistică a poporului a marilor patrioți și revoluționari, de aci și perenitatea ca și permanența sa catalizatoare în actualitatea culturală românească.

Cu adînci rădăcini în trecutul pre-etnogenetic al poporului — căci, în funcție de cele enunțate mai sus se poate vorbi de o artă populară dacică, scitică, tunguză, hausa, mayașă, ca și de una română, rusă, franceză etc., prin permanenta raportare și dependență: creație artistică — etnie — se atribuie, pe drept cuvînt, acestei creații calificativul de artă populară, fie că este creată de fiecare om în parte, fie că e creată de meșteri specializați, cu condiția să asigure necesitățile maselor producătoare de bunuri, să răspundă gustului lor, să le reflecte concepția.

Arta decorativă populară circumscria, în forme artistice, tot orizontul — destul de restrîns — al vieții economice, istorice, etnice, geografice a poporului, însumînd toate coordonatele existenței unei colectivități regizate de economia gospodăriei închise. Pînă la un moment dat se diferențiază producția meșteșugarilor care creau pentru cea de a doua clasă a societății și a căror creație era denumită *artizanat*. Mai tîrziu apare și producția artistică decorativă de manufactură, apoi cea fabricată. Paralel, continuă creația artistică a unor indivizi deosebit de talentați, mari artiști creatori.

Procesul este firește mult mai complex decît mecanismul succint creionat mai sus, cu implicații mai adînci în istoria și filozofia culturii, cu aderențe cauzate de regrupări de etnii, de apariția unor altor popoare, de noi procese etnogenetice, de culturi deci și forme de artă, depășind sau subsumîndu-se culturilor unor popoare sau mari arii culturale (ca, spre pildă, arta coptă, sau manifestări artistice specific bogomilice) etc. Îl considerăm însă suficient spre a avea un punct de plecare pentru analizarea actualității în problematica artei populare.

Accepțiunea care se dă azi conceptului de artă populară diferă mult, după coordonatele specifice diverselor culturi în care se manifestă. Astăzi, atributele definitorii ale artei populare diferă — în afară de diferențele determinate de concepțiile diferitelor școli, de diferențele de terminologie — în funcție de realitățile existente în diferitele categorii de țări, de formațiuni statale, în funcție de condiționările variatelor coordonate care regizează accepțiunile diferite ale acestui concept, în funcție de valorile, valențele noi, determinate de mutațiile exercitate asupra acestor coordonate.

Astfel, în funcție de stadiile diferite de dezvoltare — care sînt reprezentate azi pe glob în toate formele, de la comuna primitivă și pînă la comunism — în funcție de sistemele social-economice diferite (țări socialiste, capitalist-imperialiste, în curs de dezvoltare, sub ocupație colonială sau dominație neo-colonialistă), în funcție de coordonate geografice, economice și etnice, conceptul de artă populară are accepțiuni variate. Ne vom referi doar la cîteva exemple tipice spre a ilustra varietatea accepțiunilor date acestui concept.

Spre pildă, în unele țări, în care meșteșugurile artistice au avut o deosebit de mare dezvoltare și care au cunoscut și dominația colonială, ca Egip-

https://biblioteca-digitala.ro

tul, Iranul, India etc. arta populară este sinonimă cu artizanatul, cu handicrafts, deși există o foarte valoroasă și interesantă artă populară autentică, de masă, în accepțiunea definiției enunțate mai sus, dar care este ignorată. Concepția este atît de înrădăcinată, încît la vestita școală de la Santiniketan, înființată de Rabindranath Tagore, creatorii populari ce lucrau acolo continuau tradiția meșteșugarilor și nu a artei populare de masă.

În alte regiuni, ca în Japonia sau Mexic, de exemplu, arta populară tradițională nu este tranșant diferențiată de arta feudală, să zicem, dar constituie un puternic suport pentru modernismul sui-generis, deosebit de autentic și specific etnic al noii arte decorative, aplicate, în sensul afirmației lui Malraux, că stilul poate fi expresia legitimă și renăscută a intenției creatoare, al cărui simț unește toți artiștii unei civilizații ca un același suflet.

Cu totul alta este situația în țările Africii negre, în care popoarele, care se trezesc la o nouă viață, după ce cunoscuseră fastidioase forme de cultură înaintată și foarte diferențiată, transformă tradiția — în care se înglobează organic arta populară — în sistem, o consideră drept puls al unei societăți întregi, expresia unei drame colective, un ritual plastic, care își are permanența și prezența vie în noile forme de viață pe care și le croiesc, ca un proces de aculturație. Arta populară africană reprezintă, așa cum sublinia Léopold Sédar Senghor la Festivalul mondial al artelor negre de la Dakar din 1966 : „valoarea exemplară a civilizației negro-africană și necesitatea de a o decripta spre a fundamenta pe ea un nou umanism".

În Europa occidentală, arta populară, fiind de mult dispărută, conceptul acesta este înlocuit, în majoritatea cazurilor, în accepția etnografilor și specialiștilor de istoria artei populare, de către acel al meșteșugului, al artizanatului (artisanat d'art, handicrafts etc.), specific feudalismului, deși capătă și denumirile de Volkskunst, folklore, art populaire etc. Deosebirile fundamentale de concepții în această problemă — deși cunoscute din publicații — mi-au fost și mai pregnant dezvăluite la o recentă conferință internațională a lui World Crafts Council (Consiliul mondial al artelor decorative, de pe lîngă UNESCO), organizată la Praga și Moravany, unde nu deosebirile de limbă sau de terminologie, ci de realități și concepții puneau aproape în imposibilitate găsirea unui numitor comun de premiză a discuțiilor.

O cu totul altă situație este în țara noastră.

În România, existența, încă vie, a unui proces de creație în masă, la ultima generație de creatori care au mai prins ultimele forme ale economiei gospodăriei închise de tip feudal, este dublată de existența unor diverse alte forme de producție artistică. Aceasta se petrece în cadrul procesului de aculturație — ca element dinamizator al evoluției și transformărilor — cauzat de creșterea internă și impactul cu formele noi, socialiste. În lumea rurală, cu prelungiri și reminiscențe ale unor forme tradiționale are loc o trecere de la o „cultură a textelor" la o „cultură a gramaticilor" în sensul întrebuințat de I.M. Lotman și de M. Pop.

Sub aspectul formelor de producție, arta decorativă, populară, cunoaște azi, la noi, aspecte diferite :

https://biblioteca-digitala.ro

— Creația artistică individuală, spontană, neorganizată, continuă să se manifeste la unele produse necesare uzului casnic ;

— continuă, de asemenea, producția artistică neorganizată a unor meșteri specialiști, în anumite genuri de artă decorativă, inclusiv arta de amatori și așa-zisa artă „naivă" ;

— unii creatori individuali și meșteri lucrează în cadrul atelierelor organizate pe lîngă cooperativele agricole de producție ;

— unii creatori individuali și meșteri activează în cadrul industriei locale ;

— UCECOM-ul produce creații de artă decorativă prin ateliere organizate, în sate sau orașe, specializate în diverse meșteșuguri artistice și prin munca la domiciliu a unor creatori individuali ;

— industria ușoară produce obiecte de artă decorativă la nivelul producției de fabrică ;

— artiștii decorativi crează artă decorativă în cadrul formelor de producție ale Fondului Plastic, care mai organizează și producția unor creatori individuali și meșteri specializați.

Apare deci clar marea varietate a formelor de producție în domeniul artei decorative, în zilele noastre.

Cuprindem deci, în zilele noastre, la noi, toată gama evolutivă a formelor de producție ale artei populare, în contextul unei societăți în care arta — în speță arta decorativă, aplicată — în orice fel s-ar manifesta ca proces de producție primește, pe drept cuvînt, accepțiunea de artă populară, în semnificația apartenenței la tradiția populară, cît și a apartenenței la condiția și concepția nouă a omului, în confluența structurală economică și culturală a României socialiste.

Sistemul semantic al artei populare se întemeiază pe concepția comună de viață a creatorilor și purtătorilor formelor culturale. În acest context conceptul etic poate fi transpus pe planul creației artistice, îmbrățișînd în cadrul normelor de conduită morală corespunzătoare unei anumite ideologii, complexitatea fenomenelor acestui proces intim, ca o formă a conștiinței sociale. Aceasta e valabil atît pentru secolele trecute, în universul omogen al colectivităților rurale de viață dirijată de norme etice severe și bine conturate, care regizau toate manifestările culturale ale acestor colectivități, cît și pentru zilie noastre, cu alte coordonate de viață. Toate se încadrează unor ancestrale formule etice structurate în ansamblul conștiinței și responsabilității sociale a poporului, care formează un întreg sistem filozofic, în care își au loc germenii unor concepții ce au dat naștere vieții noi pe care o trăim. „Numai din izvorul care țîșnește din stîncile colțuroase sau șerpuiește lin pe nisipurile aurii au sorbit strămoșii noștri, în vremurile grele, vitejia și înțelepciunea care i-au ajutat să răzbată prin secole", afirma cu patos și căldură patriotică tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Apare evident că studiul și valorificarea acestui tezaur al culturii noastre populare tradiționale servește dezvoltării multilaterale în viitor, nu atît și numai prin formele artistice pe care le îmbracă creația populară, ci îndeosebi și mai ales prin exemplul ingeniozității și al talentului creator al

https://biblioteca-digitala.ro

poporului, care se transpune, în zilele noastre, pe alte planuri superioare, prin transpunerea valorilor morale, a valorilor de concepție de viață și estetice, din arta populară în arta cultă. Prin cunoașterea limbajului artistic popular, a mijloacelor sale de exprimare, de expresie — ca o creație spontană — se asigură, de altfel, și educația în vederea unei prime trepte de cunoaștere a artei. Iar Festivalul național „Cîntarea României" acordă un nou sens și o nouă valoare acestor creații.

Și, ca un amendament la afirmația lui André Malraux care spunea că : „Cultura nu se moștenește, ea se cucerește", vom parafraza precizînd că cultura noastră contemporană trebuie să cucerească piscurile, explorînd moștenirea culturală tradițională, determinîndu-i cu rigoare științifică valorile actuale.

În impactul său direct cu noi forme de viață și cultură, noi condiții, noi cerințe și concepții, arta populară — reflectare directă a unor realități economice, sociale, etnice — își modifică permanent conținutul, formele procesului de creație, procedeele tehnice și modalitățile de expresie artistică. Acestea se datoresc în mod firesc, legic, permanent și ireversibil, pe lîngă schimbarea funcționalității obiectelor care-i formează patrimoniul, în funcție de schimbarea necesităților mereu înoite și unor noi forme de creație — cooperatiste, printre altele — antrenării în procesul creației și a unor mase urbane sau urbanizării centrelor rurale, se datoresc apariției unor noi materii prime și se datoresc și schimbării concepției estetice, prin lărgirea orizontului artistic și prin căutarea unor noi mijloace de exprimare artistică.

Dar, una din modificările profunde și esențiale este și aceea survenită în conceptul de *artă populară*, schimbarea sensului conceptului. Astfel dacă, pînă nu demult, arta populară avea accepțiunea de artă țărănească, uneori meșteșugărească, etnografică — eminamente tradițională deși cunoștea și inovații — astăzi arta populară trebuie să fie considerată — printr-o legică mutație — drept *arta întregului popor*, unanim acceptată drept o producție artistică neprofesionistă, cu o puternică amprentă național-etnică și socialistă. Astăzi, la confluența între societatea folclorică și cea contemporană, cînd raportul, uneori de impact, între tradiție și inovație generează cultura, asistăm la necesitatea creării unui armonios sistem de drepturi și îndatoriri reciproce între creator și publicul consumator — la coralitatea culturală — ceea ce asigură și democratizarea artei.

Ne mai fiind constrîns să-și confecționeze singur, într-un sistem autarhic, obiectele, uneltele și ustensilele necesare vieții și muncii omul rămîne însă permanent sub imperiul necesității manifestării plenare a talentului său creator peren și de profundă esență umană, cu caractere diferențiate. Acesta se manifestă imperios pe planuri variate, dezvoltîndu-se și concretizîndu-se sub aspectul inovațiilor, al investițiilor tehnice și al creației artistice, căci, după cum spunea și Benjamin Disreeli „omul, de la poet pînă la olar este hărăzit creației". Dar, în proporție tot mai mare, procesul de creație artistică se desfășoară nu în măsura și subordonat unor necesități materiale, ci cu scopul imperios al unor comunicări sociale și se manifestă, îndeosebi, în afara procesului de producție propriu fiecărui individ, luînd forma și sensul unei creații neprofesioniste, de amatori, al hobby-ului chiar.

https://biblioteca-digitala.ro

În măsura în care această creație, „creația populară" prin procesul ei de masă primește prin conținut și validarea ei etnică, națională, reflectă concepția întregului popor, fiindu-i specifică, această creație devine cu adevărat *artă populară*, indiferent de către cine este creată, subsumînd noțiunea perimată după părerea noastră de „artă de amatori" și acoperind și aceea de modă a „artei naive". Este acum arta decorativă creată de întregul popor — indiferent prin ce exponent al acestuia — și acceptată, valorificată și elogiată de întregul popor, pe care îl reprezintă. Aceasta la fel cum și design-ul constituie azi o artă populară, după cum arta populară a constituit sute de ani design-ul unor timpuri revolute.

Creația populară constituie o categorie culturală care este atributul fiecărui ins, component al națiunii indiferent de ocupație, sex, vîrstă. Ea decurge din necesitatea de exprimare, din conștiința socială și exprimă și un imperativ etnic. Pentru a exista trebuie să fie ratificată de consensul colectivității pe care o reprezintă (public, jurii, specialiști) și trebuie să păstreze normele stilistice etnice, care nu se admit să fie degradate, ele constituind norma fundamentală a culturii noastre naționale. Conținutul ideologic al operei de artă populară constă în autenticitatea integrată în viață prin toate coordonatele sale diacronice și în certificarea specificului etnic, al autohtoniei, permanenței poporului cît și a funcțiilor obiectelor. Acestea îi dau și valoarea gnoseologică și educațională. Creația populară se manifestă și prin inovații, înnoiri ale mijloacelor de exprimare artistică în raport cu creația populară tradițională. Acesta nu înseamnă însă nici tablouri din fragmente de timbre, obiecte decorative din scoici, patchwork-uri din broderii de cămăși, și nici reprezentări hibride, ridicole, caricaturale ale unor teme majore, care constituie kitsch-uri.

Iar caracterul popular rezidă nu numai în elemente exterioare, care trebuie să-și aibă rădăcinile în tradiție, ci în noul conținut al procesului de creație, deci o unitate simbiotică între tradiție și inovație care, după Menendez Pidal, crează cultura.

Iar valoarea istorică a creatorului popular se integrează momentului economic și cultural-social, ca proces al creației populare.

Analizînd cadrul acesta larg al formulei actuale a creației artistice populare și raportînd-o la definițiile artei de amatori și a artei „naive", constatăm integrarea și subsumarea acestora două din urmă cadrului larg, general, al artei populare contemporane.

Astfel, pentru a da doar trei exemple de dezvoltare creatoare a tradiției populare etnice în mijloace de exprimare artistică „naivă" îi putem cita pe Nicolae Popa din Tîrpești — Neamț cu sculpturile sale în piatră, Vasile Frunzete din Rășinari — Sibiu cu pictura sa pe sticlă și lemn și regretatul Stan Ion Pătraș.

Și dacă, în cadrul artei populare tradiționale girul de acreditare al creatorilor populari era asigurat, în trecut, de către confirmarea și integrarea creației de către o mică colectivitate socială care le atribuia și prestigiu, astăzi prestigiul creatorilor populari contemporani se situează pe plan național.

Iar specialiștii, prin studii, jurii, variate forme de travaliu specific muzeal, ca exponenți specializați și instrumente ale poporului asigură selecția,

https://biblioteca-digitala.ro

girul și prestigiul și acreditează creației atributul de artă populară contemporană, substituindu-se — în cadrul unui vast proces educațional — temporar — judecății și confirmării colectivității din timpuri revolute.

Creația nu va dispare niciodată, iar harul creator al poporului va continua mereu să se manifeste în forme și concepte noi. Rămîne ca noi, specialiștii istorici și critici ai artei populare, ca adevărați activiști politici cu înaltă calificare profesională cum se cere să fim, să ne onorăm obligația previziunii științifice, a găsirii căilor pe care se va dezvolta în viitor creația populară, spre a orienta la modul genuin, căci după cum ne învață tovarășul Nicolae Ceaușescu, știința nu înseamnă doar verificarea unor lucruri aflate ci găsirea unora noi.

Deocamdată, urmînd perceptul lui Montesquieu după care este suficient de a atrage doar atenția asupra unui subiect important și nu a-l epuiza, deschidem drum larg interpretărilor și soluțiilor mereu reînoite, asistînd la uriașul proces de creație al poporului nostru, la coralitatea fenomenului creator și păzind cu strășnicie nu atît forma artistică tradițională, cît normele stilistice ale artei noastre populare, care nu trebuiesc degradate, ele constituind o normă patriotică fundamentală a culturii noastre naționale.

LES PERSPECTIVES ET LES PROBLEMES D'AVENIR DE L'ART POPULAIRE

(*RÉSUMÉ*)

Après que l'auteur présente succintement : la génèse de l'art populaire, le concept d'art populaire varié, après les coordonées spécifiques de diverses cultures où se manifeste en fonction de différentes étapes de développement qui sont présentes aujourd'hui sur le globe terrestre en toutes ses formes, de la commune primitive jusqu'au communisme, en fonction de différentes systèmes socio-économiques, en fonction des coordonnées géographiques, économiques et ethniques, précise le concept d'art populaire généralement accepté par les spécialistes roumains. Ainsi l'art populaire, la création populaire est considérée comme un ensemble de procédés techniques appliqués aux différents matériaux avec de divers moyens d'expression vers l'achèvement d'un object à des fonctions bien déterminées, à des valences artistiques et ethniques manifestées dans la forme, dans la chromatique, réalisé dans le cadre d'un langage social pour la satisfaction d'un commendement social sur la plan national. Il nous montre aussi tant les changements dans la création artistique populaire roumaine d'aujourd'hui, que la gamme évolutive des formes de la production de l'art populaire dans le contexte de la société socialiste de Roumanie.

https://biblioteca-digitala.ro

Elemente de unitate și continuitate în cultura populară spirituală din zona Chioar

I. CHIȘ ȘTER

Fenomenele de unitate și continuitate în cultura populară dintr-o anumită zonă pot fi cercetate cu folos numai dacă se are în vedere faptul că un act folcloric se află mereu în stadiul de variantă și prin urmare că poate fi în orice moment o inovație față de varianta anterioară. Pe de altă parte, el se înscrie într-un context mai larg, într-un sistem care are un caracter unitar și care își impune, aproape în totalitate, legile sale de funcționare. Pentru epocile mai îndepărtate, cercetarea raportului dintre unitatea culturii populare românești și diferențierile zonale ridică o serie de greutăți. Dar trebuie să spunem că impresionanta unitate a culturii populare românești, în ciuda granițelor politice impuse de vitregia vremurilor, durînd pînă în anul 1918, este un fenomen analog cu unitatea de limbă și își are obîrșia în epoca românei comune, care a preluat și transformat elemente mai vechi, din fondul traco-dacic și roman. Trăsăturile caracteristice ale culturii populare din această zonă geografică și vocația culturii populare românești s-au format într-o perioadă îndepărtată de zilele noastre și s-au perpetuat peste veacuri. S-au format într-un spațiu natural și cultural — cel sud-est european — românii încadrîndu-se de la început în zona periferică a două arii culturale, care în secolele X—XIV s-au aflat în permanent contact : anume, cea care se întinde de la Novgorod la Dunărea de Jos și cea întinsă de la Marea Adriatică și Sicilia pînă în Orientul latin[1]. Elementele care individualizează cultura populară românească nu s-au zămislit, și nu aparțin ariei balcanice (deși au avut strînse legături cu ea), ci unei unități mai mari care este sud-estul european, la confluența dintre Orient și Occident, cel mai potrivit nume al spațiului nostru fiind cel carpatic sau carpato-danubian[2].

Cultura populară românească are la bază o anume concepție despre viață, o anume filozofie, marcată de o profundă originalitate. Moartea și

1. Vezi Răzvan Theodorescu, **Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)**, Editura Acad. R.S.R., București, 1974, p. 11.
2. Constantin C. Giurescu, **România, stat al ariei balcanice ?**, în **Probleme controversate în istoriografia română**, Editura Albatros, București, 1977, pp. 76—79.

https://biblioteca-digitala.ro

renașterea naturii, perpetuarea speciei umane, permanența vieții, elemente de substrat ale concepției despre lume a oamenilor de pretutindeni, au căpătat la români o coloratură aparte, conform propriei lor naturi și moșteniri culturale și mediului geografic în care le-a fost dat să trăiască. Perisabilitatea lucrurilor (a lemnului, cu deosebire, a cărui civilizație s-a dezvoltat în acest spațiu) n-a determinat la noi stări de angoasă și n-am făcut din ea o tragedie. Sentimentul înfrățirii cu natura prin intermediul muntelui, codrului, al luncii și cîmpului, atît de puternic exprimat în literatura orală și în cea scrisă, are temelii milenare. Observarea pădurii, a naturii în general, a putut determina însă și conștiința dramatică a vremelniciei umane în raport cu refacerea permanentă și eternitatea naturii, sublimată de Eminescu în *Revedere*: „Numai omu-i schimbător, / Pe pămînt rătăcitor, / Iar noi locului ne ținem, / Cum am fost, așa rămînem: Marea și cu rîurile, / Lumea cu pustiurile, / Luna și cu soarele, / Codrul cu izvoarele". În orice caz, notele componente ale fizionomiei morale a poporului român: „precumpănirea rațiunii, raționalismul (lato sensu), realism, sentiment național adînc, dar sobru, însoțit de un spirit de largă toleranță, putere remarcabilă de absorbție, spirit de măsură și înțelegere corectă a situațiilor, refuzul misticismului", considerate cele mai caracteristice, care *în totalitate* îl individualizează în marea familie a popoarelor lumii[3], se regăsesc în viața politică și practică, în creația scrisă și cu deosebire în producția spirituală populară și își au rădăcinile în trecutul nostru îndepărtat.

Numeroase elemente care dau unitatea culturii spirituale populare românești trebuie căutate în epoca începuturilor, poate chiar înainte de perioada formării poporului român. Lucian Blaga, făcînd deosebire între „cultura majoră" (cultă) și „cultura minoră" (populară) era convins că „termenii distincției ne obligă să ne întoarcem pînă în preistorie", că observînd cu luare-aminte satul din răsăritul și sud-estul Europei „ai dintr-o dată sentimentul unei deplasări prin veacuri, pînă-n preistorie". Geometrismul drept liniar al ornamenticii populare ne duce pînă la mileniul doi sau trei î.e.n., ciobanul nostru se îmbracă aproximativ ca și ciobanul dac[4]. Muzicologii afirmă că diversitatea dialectală a muzicii populare românești a apărut pe baza unui fond comun: „muzica românească s-a afirmat înainte de a se diversifica"[5]. În epoca străveche trebuie să fi apărut înclinația folclorului nostru spre lirism (atît de evidentă în zonele mai conservatoare, spre exemplu Maramureș, Oaș și Bihor), elementul liric infiltrîndu-se și în creațiile structural epice, uneori pînă la preponderență[6] (cazul *Mioriței* care este o poezie lirică într-un cadru de baladă). Tot acolo trebuie căutate rădăcinile baladelor în care domină elementul voinicesc, fiindcă nevoia satisfacerii sentimentului de voinicie, cultul însușirilor fizice se află la mare cinste la populațiile străvechi (evoluția categoriilor de baladă a fost: voinicească-vi-

3. Athanase Joja, **Profilul spiritual al poporului român**, în „Steaua", XVI (1965), nr. 9, pp. 11—12.
4. Lucian Blaga, **Permanența preistoriei**, în **Ființa istorică**, Ediție îngrijită, note și postfață de Tudor Cătineanu, Editura „Dacia", Cluj Napoca, 1977, pp. 59—61.
5. Octavian Lazăr Cosma, **Hronicul muzicii românești**, vol. I. Epoca străveche, veche și medievală, Editura muzicală a Uniunii compozitorilor, București, 1973, p. 88.
6. L. C. Chiimia, **Folclorul în substanța literaturii române vechi**, în „Rev. de ist. și teor. lit.", XX (1971), nr. 1, pp. 9—10.

https://biblioteca-digitala.ro

tejească-haiducească-hoțească)[7]. Tot atunci se vor fi cristalizat o serie de trăsături ale obiceiurilor noastre de iarnă (substratul mitologic, antecreștin al sărbătorilor noastre de la sfîrșitul anului este astăzi din ce în ce mai bine cunoscut[8]), în general ale obiceiurilor de peste an sau ale celor din viața omului, o seamă de credințe și superstiții comune întregului teritoriu dacoroman. Speciile considerate arhaice : cîntecele rituale funerare (cîntecul bradului, cîntecul zorilor, cunoscînd o extraordinară unitate tipologică în nord-vestul Olteniei, Banat și sud-vestul Transilvaniei), colindele profane (cu mare unitate de tipuri în sud-vestul Transilvaniei, Muntenia subcarpatică, Valea Ialomiței, lunca Dunării și Dobrogea[9]), ca și cîntecul liric maramureșean și oșenesc datează, foarte probabil, din epoca în care nu avem de-a face cu granițe politice. Așa cum observa L. Blaga, „în general, tot felul de a fi, ritmul vieții, modul de a gîndi, felul de a se purta, diversele acte fac impresia unui stil statornicit de mii de ani"[10].

Această unitate originară, menținută pînă în zilele noastre, nu exclude diversitatea. Se admite că putem delimita două mari zone sau „vetre" care „par a cuprinde elemente de cultură și artă de veche origine daco-romană" : prima se desfășoară de-a lungul unei axe ce pornește de la Dunărea bănățeană, peste dealurile vestice ale Banatului pînă în culmile Bihorului, în răsărit întinzîndu-se pînă pe culmile munților Perșani în zona Cîmpulung-Tîrgoviște. Centrul ei este masivul Orlea ; a doua se întinde din Țara Oașului, prin Maramureș, peste Carpați, pînă în Obcinele Bucovinei. Sînt zonele în care Carpații au permis continuarea vieții populare în timpul migrațiilor, adevărate vetre de refugiu. Ele au păstrat elemente de cultură populară și le-au transmis spre Cîmpie. Fiecare are o remarcabilă unitate în cîteva din cele mai vechi genuri ale folclorului nostru : cîntecul bradului, cîntecul zorilor, cîntecul liric[11]. Semnalînd elementele de folclor dintr-o anumită zonă trebuie să avem mereu în vedere unitatea, apartenența lor la un sistem de cultură cu origini străvechi.

Din punct de vedere al unității (încadrării perfecte în sistemul culturii populare spirituale românești), al vechimii și continuității, zona folclorică a Chioarului ne oferă cîteva fenomene remarcabile. În primul rînd, profuziunea colindelor profane. Găsim în zonă aproape toate tipurile, de la colindele de flăcău și fată, care mențin deosebit de activă „funcția premaritală a unor încercări de obîrșie inițiatică"[12], pînă la tipul polifuncțional cunoscut prin incipitul „Mă luai, luai", derivînd din matricea confruntării unui tînăr sau tînără cu o mare primejdie, matrice aparținînd tot scenariului inițiatic[13]. Elemente ale acestui scenariu s-au conservat și în varianta

7. Dumitru Pop și Ion Șeuleanu, **Contribuții la studiul baladei populare românești : balada voinicească**, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", series Philologia, anul XIII, 1967, facsimil 1, pp. 7—25.
8. Petru Caraman, **Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi. Contribuție la studiul mitologiei creștine din Orientul Europei**, Iași, 1931 ; mai nou Monica Brătulescu, **Substratul mitologic al colindei**, în „Secolul 20", nr. 202—203 (11—12), 1977, pp. 115—127.
9. Ovidiu Birlea, **Folclor și istorie**, în „Rev. lit. și folcl.", tomul 11 (1966), nr. 1, p. 18.
10. L. Blaga, **Op. cit.**, p. 16.
11. Ovidiu Birlea, **Folclorul și unele probleme ale dezvoltării poporului român**, în „Revista de folclor", nr. 1—2, 1959 ; vezi și Romeo Ghircoiașiu, **Contribuții la istoria muzicii românești**, vol. I, Editura muzicală, București, 1963, p. 76.
12. Monica Brătulescu, **Op. cit.**, p. 122.
13. **Idem, ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

unui obicei de primăvară, păstrat pînă de curînd în satele „de pe Fişculaş", aflate la o interferenţă zonală, dar oricum în vecinătatea Chioarului (Şurdeşti, Cetăţele, Bontăieni etc.). Este vorba de „Udătoriu", ce nu poate fi considerat o variantă a „Tînjelei" din Maramureş, aceasta din urmă mult mai săracă în secvenţe rituale, ci ambele sînt (ca şi cele din alte zone) „variante" ale unui obicei agrar care are semnificaţia sărbătoririi primului ieşit la arat. În „Udătoriu" din aceste sate craii (cei care conduc ceremonialul) sînt aleşi după ce au fost supuşi unor încercări (să urce pe funia clopotului pînă sus, să alerge etc.) ; o dată aleşi sînt supuşi altor probe (să găsească însemnul ascuns de udător, să prindă boii la jug, să fie atenţi dacă nu li s-a „furat" resteul şi altele) ; cînd udătoriul reuşeşte să fugă şi să pună piciorul în hotarul celuilalt sat, devine tabu : culcat la pămînt, trebuie înconjurat cu ouă (varianta Cetăţele, Bontăieni). În săptămîna în care se desfăşoară fazele obiceiului, funcţionează un sistem de interdicţii erotice, observate cu străşnicie de toţi feciorii, dar mai ales de cei cu atribuţii de acest gen (jendari, aleşi dintre feciori). Aceste interdicţii şi această supraveghere dovedesc că obiceiul a fost performat de ceata de feciori (veche instituţie) care şi-a prelungit prerogativele din sărbătorile de iarnă pînă în primăvară[14]. Varianta „Udătoriu" a frumosului obicei agrar ar trebui revitalizată aşa cum a fost „Tînjaua" la Hoteni (Maramureşul istoric).

De veche obîrşie la români este tradiţia moaşei de neam, păstrată în Chioar (sub numele de „moaşa de coşarcă", de exemplu, în Boiu Mare) ca şi în alte zone ale ţării (Gorj). În condiţiile asigurării asistenţei medicale calificate, ea se pune totuşi şi îndeplineşte doar funcţiile rituale (face prima scaldă, îmbracă pentru prima oară copilul, aduce lehuzei mîncare timp de trei zile etc.). De mare vechime trebuie să fie obiceiul „uspăţului de daruri", organizat în unele sate chiorene (Preluca Veche, Preluca Nouă, Buteasa etc.), în momentul în care familia respectivă consideră că nu va mai avea copii. Prin acest ospăţ copilul este „răscumpărat" de la moşi şi de la nănaşi, cărora li se plăteşte „usteneala".

Din celălalt rit de trecere, căsătoria, s-a conservat în Chioar (după cîte ştim, numai aici) o foarte frumoasă oraţie numită „închinătura la mireasă", performată de o fată, prietenă a ei, înainte de a începe masa mare (dacă nunta se desfăşoară la mire) sau înainte de masa de la mireasă care precede plecarea la cununie (localităţile Preluca Veche, Negreia, în care este deosebit de vie şi cu numeroase secvenţe). Această oraţie consfinţeşte pe plan poetic desprinderea şi trecerea în noua stare.

Practica, descrisă pe larg de S. Fl. Marian[15], a trecerii animalelor sau păsărilor peste sicriu, în timpul ceremonialului de înmormîntare, s-a păstrat pînă în zilele noastre în unele sate chiorene (de ex. Sălniţa). Era comună întregului teritoriu din nordul Dunării. Ştim de ea dintr-o circulară a vlădicăi Sava de la 1675 : „nice oi, au vaci preste mormîntu să nu de, au

14. A se vedea Traian Herseni, **Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Ţara Oltului**, Editura „Dacia", Cluj Napoca, 1977.
15. **Înmormîntarea la români.** Studiu etnografic, Bucureşti, 1892.

https://biblioteca-digitala.ro

găini"[16]. În credinţele poporului român şi ale altor popoare animalele sau păsările au o funcţie magică. Cocoşul se îngroapă în holdă, cu capul afară, în locul în care se secerau ultimele spice şi, împreună cu ele, i se tăia capul, iar carnea era consumată de secerători. În el se refugia spiritul holdei, care trebuia preluat pentru a asigura perpetuarea rodului[17]. Cînd se face casă nouă, în mijlocul camerei în care va locui de obicei familia, se îngroapă capul unei găini (se pune şi la temelia casei), pregătită pentru meşteri. Animalele sau păsările date de pomană au şi ele o funcţie magică, dar în legătură cu mortul. Pasărea „captează" spiritul mortului şi astfel se perpetuează legătura acestuia cu „lumea luminată", dacă nu cumva pasărea marchează timpul în lumea în care merge „dalbul de pribeag". Nu vom insista asupra altor gesturi funerare de mare vechime păstrate în Chioar ci vom releva aci că în unele sate (Buteasa, Preluca Veche etc.) pomenirea morţilor se făcea (şi se mai face şi azi, cu tendinţe de schimbare) primăvara, în ciuda interdicţiei bisericii de a o transfera la 1 noiembrie. Obiceiul practicat primăvara se numeşte „staurele florilor"[18]. Cu acest prilej fiecare familie făcea o pîine din cea mai bună făină, în care se punea numai apă, sare şi drojdie (ca în colac), înstrutată cu nişte bucăţele de aluat („mn'eluţ") şi numită „văcăreaţă". Se prepara numai pentru această ocazie şi nu se ducea la cimitir, ci se consuma în casă, în mod obligatoriu de către toţi membrii familiei şi cei ataşaţi ei. La cimitir se duceau doar colăceii (numiţi „pomin'ioare") care se împărţeau copiilor ce aşteptau înşiraţi pe două rînduri (unii veniţi încă de cu seara din satele vecine). Colăceii erau mult preţuiţi în trecut într-o zonă în care făina de grîu era puţină şi scumpă. Nu e cazul să dăm aici explicaţii mai ample. Vom arăta, numai, că la romani pomenirea morţilor se făcea tot primăvara, cînd înfloresc trandafirii, la sărbătoarea numită *Rosalia* (rom. Rusalii), iar în apropierea ei se afla sărbătoarea florilor numită *Florilia*. S-a produs, probabil, un transfer de semnificaţie şi funcţionalitate de la Rosalia la Florilia (de la Rusalii la Florii). Astfel se poate explica de ce morţii sînt pomeniţi în unele sate româneşti (ca cele din zona Chioar) în duminica florilor.

Dar în Chioar s-a păstrat o instituţie de vechime extremă, comună mai tuturor popoarelor, instituţia înfrăţirii, numită aici „cuprindere de fărtaţi". Ea se practică fie în cadrul ceremonialului nupţial, fie în cadrul „uspăţului de daruri", fie ca ceremonial separat. Se bazează pe comuniune alimentară şi nu are efecte patrimoniale. Principalul obiect ceremonial este colacul. El se dă împreună cu alte cadouri în timp ce îi închină cu ţuică, cel care vrea să se cuprindă fîrtat (surată) tovarăşului său cel mai bun (dacă mirele se supune ceremonialului, îşi va chema de fărtat pe prietenul cel mai bun care mai rămîne flăcău). Apoi se sărută prin colac şi de aici încolo se vor considera mai uniţi decît fraţii de sînge. Cercetătorii au văzut în instituţia înfrăţirii fie o alianţă de luptă (Ch. du Cange), fie o reminiscenţă păgînă orientală (K.E. Zacharia von Liegenthal), fie un obicei răspîn-

16. Apud A. Fochi, **Folclor românesc din Transilvania în sec. al XVII-lea**, în „Revista de folclor", III (1958), nr. 1.
17. Cf. Ion Ionică, **Dealul Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Ţara Oltului**, Bucureşti, 1943.
18. Informatorul Nechita Vasile, 52 de ani, Buteasa crede că termenul este împrumutat din domeniul păstoritului, pentru că la „staurul florilor" se string mulţi copii, „ca oile la staur".

https://biblioteca-digitala.ro

dit la europeni de la popoarele slave (St. Kiriakidis), fie o practică izvorîtă din nevoia rezistenței în fața dușmanului într-o societate a talionului și a violenței (Maxim Kovalevski). Dintre învățații români, Hasdeu crede că am împrumutat-o de la cumani, Ioan Bogdan de la bulgari, A.D. Xenopol de la slavi (lui i se alătură C.D. Dissescu, St. Gr. Berechet), Ion Peretz că ne-ar fi venit din Orient, prin intermediar bizantin și slav. Gheorghe Cronț[19] arată, pe bună dreptate, că este un obicei cunoscut și practicat de daci și rămas în tradiția poporului român de la aceștia.

Menținerea fărtăției în Chioar se explică prin funcția ei de întrajutorare. Satele de deal sînt mai slabe. Terenul este puțin fertil și trebuie lucrat la timp pentru a obține o recoltă cît de cît bună. O singură familie rareori răzbește cu lucrul. De aceea, principalele munci agricole (arat, cosit, secerat) se fac cu clăci. Neputîndu-și asigura numărul necesar de clăcani dintre rudele de sînge, îl completează cu fărtații. În afară de aceasta, fărtăția în Chioar are o explicație istorică. Asaltați de tot felul de rele (toponimia păstrează bine amintirea lor), de jefuitorii în numele stăpînului local sau al statului, chiorenii au trebuit să păstreze o formă trainică de întrajutorare și solidaritate, în afara înrudirii de sînge. Astăzi fărtăția este o mîndrie a chiorenilor : mîndria de a avea prieteni buni și, prin aceasta, de a putea contribui la menținerea armoniei și echilibrului colectivității.

Există, prin urmare, date importante în folclorul chiorean care vorbesc de existența, unitatea și continuitatea neîntreruptă a românilor pe aceste meleaguri. Ei au păstrat (numele pînă astăzi neștirbite) instituțiile tradiționale comune tuturor românilor, instituții de mare vechime și sobrietate, care au căpătat, aici în Chioar, o coloratură aparte, demnă de luat în seamă.

19. Vezi **Instituțiile medievale românești. Înfrățirea de moșie**, Editura Acad. R.S.R., București, 1969, p. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

ÉLÉMENTS D'UNITÉ ET CONTINUITÉ DANS LA CULTURE POPULAIRE SPIRITUELLE DE LA RÉGION DU CHIOAR

(*RÉSUMÉ*)

L'étude souligne qu-il existe dans le folklore du Chioar des éléments intéressants (par exemple, la célébration du premier fermier sorti pour le labourage, les „arroseurs", la sage-femme de parent, la dédicace à la mariée pendant la table cérémonielle, le passage des animaux et des oiseaux par-dessus le tombeau pendant les funérailles, les pratiques de fraternité) qui mettent en évidence l'existence, l'unité et la continuité ininterrompues des Roumains dans ces parages.

Les gens du Chioar ont gardé les institutions traditionnelles commnes à tous les Roumains, institutions très anciennes et très sabres qui y ont reçu un coloris à part, digne d'être pris en considération.

https://biblioteca-digitala.ro

Implicații socio-economice ale orînduirii socialiste în cultura populară din satele Mocira și Cicîrlău

JANETA CIOCAN

În cercetarea de teren și în conceperea studiului de față am avut în vedere moștenirea rămasă de-a lungul veacurilor de la o populație românească trainică și perenă pe vatra strămoșilor ei.

Am ales în acest scop localitățile Mocira și Cicîrlău din județul Maramureș, propunîndu-ne tratarea diacronică și sincronică a fenomenelor de cultură populară raportate la interdependența condițiilor istorice, economice și sociale. În tipologizarea formelor creației artistice populare au fost urmărite și interferențele și deopotrivă analogiile existente în zonele învecinate, fără a fi neglijate posibilele înrîuriri în urma contactului cu alte populații de-a lungul epocilor istorice. Deopotrivă s-a încercat depășirea simplei analize descriptive a fenomenului de cultură materială și spirituală, recurgîndu-se de cîte ori a fost posibil la descifrarea valențelor creației, la stabilirea concordanțelor estetice și semantice a fenomenelor, la stabilirea semnificațiilor în contextul vieții sociale, rituale, în scopul realizării unei viziuni de ansamblu asupra complexității formelor de expresie ale creativității populare.

Cercetînd dimensiunile culturii populare din cele două sate în contemporaneitate, ne-am propus evaluarea într-o optică etno-sociologică a mutațiilor ce s-au produs și se produc fără încetare sub ochii noștri în direcția modernizării treptate a muncii și traiului ca urmare a valorificării potențelor dinamismului obținut în urma transformărilor socio-economice ale satului românesc contemporan.

Prezenta lucrare nu formulează pretenția valabilității constatărilor din cele două sate românești, ca atare pentru toate localitățile din Maramureș. Dezvoltîndu-se în condiții istorice și economice mai mult sau mai puțin diferite și evoluția ocupațiilor, specializarea meșteșugărească, căderea accentului pe un domeniu sau altul al creației artistice a diferit întrucîtva de la o arie la alta. Cu toate aceste fenomene particulare referitoare la unele localități maramureșene (ca de exemplu satele sau centrele miniere), putem afirma, în urma cercetării

https://biblioteca-digitala.ro

culturii populare din cele două localități, că aceasta constituie parte integrantă a culturii populare românești. Limitarea ariei studiate la cele două sate a permis cu atît mai mult cercetarea intensivă și descifrarea trecutului istoric, a tradițiilor culturale și a „mecanismului" social al modernizării rurale, al valorificării în forme contemporane a ceea ce s-a moștenit de veacuri.

COORDONATE GEOGRAFICE ȘI ISTORICE

Așezate pe văile cursului superior al Someșului Mare, nu departe de străvechiul centru minier al Băii Mari, cele două sate românești Mocira și Cicîrlău au avut o evoluție istorică asemănătoare.

Satul Mocira, aparținînd comunei suburbane Recea, este așezat în depresiunea Baia Mare, străjuită de culmile împădurite ale munților Oaș, Gutîi, Văratec și de platforma șomeșeană cu numeroase masive de cristaline exhumate. Relieful este cel caracteristic luncii și terasei Lăpușului, satul Mocira fiind așezat chiar pe malul drept al rîului Lăpuș. Situat pe un podiș terasat cu puține denivelări, dar cu nenumărate meandre ale albiei rîului, satul are o toponimică variată care sugerează ingeniozitatea și spiritul de observație al poporului. Așa este oronimul „poduri" atribuit hotarului din sud-estul satului. Hotarele satului sînt străbătute de trei afluenți ai Lăpușului — Valea Craica, Valea Caselor, Valea Cărbunărească, hidronime care ne sugerează zone de roire (V. Caselor) a satului sau de practicare a unor îndeletniciri străvechi cum era cărbunăritul (V. Cărbunărească).

Litologic predomină sedimentele formate din marnă, nisipuri și pietrișuri.

Straturile impermeabile ce se găsesc la suprafață duc la declanșarea unor alunecări de teren cum se evidențiază mai ales pe malul pîrîului Craica. Alunecările de teren s-au mărit mai ales după desfințarea unor livezi, care nu mai erau productive.

Revărsările din timpul primăverii și apa freatică aflată la 2—4 m adîncime favorizează existența unor zone de înmlăștinire și băltire. În albia majoră a rîului se găsesc chiar bălți care nu seacă decît vara tîrziu („Răstoacă").

Solul din lunca Lăpușului, aluvionar, cu o ușoară structură nisipoasă, este favorabil culturii legumelor.

Clima este determinată de așezarea satului în nord-vestul țării și de relieful înconjurător. Munții care înconjoară depresiunea Băii Mari opresc masele de aer de origine continentală din est și pe cele de origine polară din nord. Se simte în general influența maselor de aer dinspre vest, nord-vest. Vînturile bat primăvara, vara și toamna și lipsesc aproape complet iarna.

Aceste aspecte climatologice și temperatura moderată de 9,6°C — 2,7°C (iarna) și 20,2° (iunie) au favorizat dezvoltarea unei vegetații variate. Solul este fertil permițînd cultivarea cerealelor și legumelor, ca și a pomilor fructiferi, precum și dezvoltarea pădurilor de foioase.

Documentele medievale atestă existența unor păduri de stejar în jurul Mocirei aproape de nepătruns. Defrișările masive prin runcuire pentru extinderea zonelor locuibile și a terenurilor arabile au dus la dispariția totală

https://biblioteca-digitala.ro

a bogatei zone de protecţie şi apărare naturală a satului formată de stejărişuri. În locurile altădată împădurite pe păşunile grase, s-a instalat azi o vegetaţie spontană diversă în mare parte folosită de localnici în practicile lor de medicină populară (taraxacum, achillea millefolium, rossa canina pseudoacacia). Vegetaţia, clima şi reţeaua hidrografică au determinat existenţa unei bogate faune naturale (căpriorul, iepuri, dihori, jderi, lupi, vulpi, fazani, raţe sălbatice, potîrnichi) precum şi o bogată faună ihtiologică reprezentată de crapi, somni, plătici, roşioare.

Aşezat în aceeaşi depresiune a Băii Mari, Cicîrlăul este situat la nord-vest faţă de municipiu, pe partea sudică a dealurilor Căliman, Secătura şi Piclău. Hotarul satului este scăldat de abundenţa reţelei hidrografice formată de Valea Cicîrlăului, Valea Mare şi Valea Negruţii.

Solul podzolic şi nisipos este favorabil culturilor de cereale, pomilor fructiferi şi viţei de vie care constituie bogăţii considerabile, exploatate încă secole în urmă.

Nu mai puţin însemnate ca materie primă erau pădurile de foioase care coborau pînă în sat constituind mijloc de apărare şi protecţie a satului şi material de construcţie ori pentru făurirea uneltelor de muncă, a mobilierului, a renumitelor porţi şi construcţii arhitectonice etc.

Zona montană şi submontană cu roci granitice ca şi cu roci andezite şi bazaltice oferă un material bogat de construcţie exploatat în carierele din inima munţilor Oaş.

În sînul aceloraşi munţi sătenii din Cicîrlău exploatau de sute de ani minele din care extrăgeau metale preţioase (aur, argint). Aceste bogăţii oferă astăzi posibilitatea concentrării unei importante forţe de muncă, contribuind implicit la schimbările economice ale satului, la schimbarea nivelului de trai, la modernizarea satului şi în cele din urmă la schimbarea întregii concepţii de viaţă.

Structura geologică a determinat o distribuţie aproape uniformă a cîmpiei, a dealurilor şi a zonei submontane, iar activitatea umană a contribuit esenţial la schimbarea înfăţişării acestor locuri.

Şi aici ca şi în hotarul celuilalt sat, vegetaţia şi clima blîndă au determinat existenţa unei faune bogate.

În toponimia satului există indicii elocvente asupra acestui aspect. Însuşi numele satului este legat de o veche legendă locală, după care în marile păduri de stejar şi fag din jurul aşezării româneşti trăiau foarte multe ciocîrlii. Tăietorii de lemne găseau lemnul cel mai bun de construcţie „acolo unde cîntau ciocîrliile", mai tîrziu spuneau la „Ciocîrlia", apoi la „Ciocîrlău", care rămîne numele satului consemnat şi în documentele secolului trecut.

O retrospectivă asupra cadrului geografic prezentat de cele două aşezări umane duce la concluzia că aceste condiţii naturale, temperatura blîndă, precipitaţiile atmosferice echilibrate, solurile dominant podzolice, precum şi resursele solului şi subsolului au determinat dezvoltarea unor ocupaţii variate (apicultura, creşterea animalelor, pădurărit, minerit), a meşteşugurilor, a tehnicii populare. Factorii naturali au fost aşadar favorabili dezvoltării vieţii economice şi sociale, reflectîndu-se în cultura materială şi spirituală a locuitorilor acestor străvechi ţinuturi româneşti.

https://biblioteca-digitala.ro

COORDONATE ISTORICE

Cercetările arheologice şi urmele de locuire în aria acestor sate atestă o continuitate de vieţuire omenească încă din neolitic. Menţionăm între altele toporul de bronz descoperit în hotarul satului Cicîrlău, fragmente de unelte şi ceramică etc.

Primele menţiuni documentare despre cele două sate româneşti apar la începutul secolului XV, Cicîrlăul la 1407 cu denumirea de O-Sikarlo, iar Mocira la 1411, sub denumirea de Hidegkuth[1] (menţionăm că istoricul maghiar Borovszky Samu pomenea satul Mocira ca fiind atestat la 1410)[2].

Un interesant document, aflat la Filiala Arhivelor Statului din Baia Mare, pomeneşte la 13 ianuarie 1430 satul Mocira (Hydegkuth) în legătură cu o pricină a lui Sandrinus, fiul lui Drag de Bethek şi cetăţenii şi minerii din Baia Mare : „cum că acelaşi Sandrinus mai de mult într-o moşie a lor numită Hydegkuth".[3] Ştiut fiind că acel Drag era fiul lui Dragoş-voievod de Maramureş, ni se pare cu atît mai semnificativă asocierea existenţei acestei vechi aşezări româneşti cu vestiţii voievozi şi conducători de oşti din Maramureş.

Destinul istoric al celor două aşezări a fost asemănător, făcînd parte fiecare din cîte un domeniu feudal stăpînit fie de oraşul cetate Baia Mare, fie de nobili maghiari.

La 1566 satul Mocira, împreună cu alte sate şi cu tîrgul Baia Sprie şi oraşul Baia Mare, aparţineau marii cetăţi[4]. Menţiunea apartenenţei la acelaşi domeniu se repetă în conscripţiile urbariale din 1569, 1576, 1583. Conform acestor conscripţii domeniul era regal. Stăpînul feudal al domeniului aşadar şi al satului Mocira fiind însuşi împăratul Austriei.

Satul iobag Mocira avea prin urmare obligaţii caracteristice satelor româneşti în condiţiile legilor feudale specifice secolului XVI—XVII.

Populaţia satului o formau iobagii români conduşi de un jude, fiind în acelaşi timp sub jurisdicţia unuia dintre cei doi voievozi menţionaţi pe acest domeniu la 1566 : Gregorius Molnar din Şurdeşti şi Joannes Rantaz din Ferneziu.[5]

La 1569 în fruntea listei capilor de familie din satul Mocira apărea înscris Wayvoda Joannes Peter.[6]

Faţă de stăpînul domeniului iobagii români prestau munci şi daruri. La 1584 registrul Tretinei menţiona Mocira ca centru de voievodat condus de Joannes Bank Wayvoda.[7]

În ce priveşte cifra demografică o putem deduce din aceleaşi conscripţii. La 1578 cele 14 sate ale domeniului aveau 184 capi de familie, însem-

1. Cf. Csanki I 556 — Maksai 146 apud Coriolan Suciu, **Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania**, vol. I Ed. A.R.S.R., 1967.
2. Borovszky Samu, **Magyarorszag Varmegyei és Varosai — Szatmar Varmegye**, 1909.
3. Filiala Arhivelor Statului Baia Mare, Fond I Primăria oraşului Baia Mare. Pachet Seria documentelor privilegiale nr. act 3, 3a, 3b. Anul 1430, ianuarie 13. Originalul este pergament fără sigiliu scris în limba latină. Alăturat copiile şi traducere.
4. Cf. David Prodan, **Iobăgia în Transilvania în sec. XVI**, vol. II, p. 239.
5. **Ibidem**, p. 240.
6. **Ibidem**.
7. **Ibidem**.

https://biblioteca-digitala.ro

nînd că cifra medie va fi fost de 13 capi de familie. Stabilind proporţia demografică caracteristică sec. XVI ar rezulta un număr de cca. 70—80 persoane. În spatele acestor date documentare trebuie să vedem şi existenţa unei alte cifre de populaţie (jelerii sau subjelerii, „inquilini" sau „subinquilini"), care erau deseori ignoraţi de actele oficiale. Deducem astfel că satul Mocira se afla printre aşezările importante ca mărime din acea vreme.

Populaţia înscrisă se arată în scădere şi este explicabil căci la 1566 domeniul era grav rănit de turci, în Mocira apărînd 16 sesii pustiite de turci, iar numărul sesiilor pe întreg domeniul se ridica la mai bine de un sfert din totalul acestora.[8]

Satul Mocira ca şi celelalte ale domeniului plăteau censul, o dare împovărătoare, plăteau de asemenea „datul lemnelor la Crăciun" („muneraria")[9] plăteau răscumpărarea unei vite de tăiere la Sîngiorz. Astfel la 1569 textul Mocirei înregistra obligaţia de a plăti la Sîngiorz, la fiecare vacă de doi ani sau mai mult, cîte 2 dinari[10]. Plăteau de asemenea tretina prin răscumpărare în bani. În schimb se preciza că Mocira nu dădea none şi dijme din semănături,[11] dar se presta dijma porcilor după cum menţiona conscripţia de la 1569.[12] Semnificativă pentru ocupaţiile locuitorilor era dijma stupilor în satul Mocira menţionată la 1569. Aceeaşi conscripţie preciza că de fiecare turmă de oi trebuia să se dea un miel, un caş şi 12 dinari şi o oaie cu miel drept strungă (In super ouvem unam cum agnelo pro ztrenga).[13]

Obligaţiile în muncă ale iobagilor înscrise ca „servita" cuprindeau cositul fîneţelor, strînsul fînului, munci de construcţie şi reparaţii la castelul cetăţii, prestarea muncilor în minele împărăteşti de aur şi argint, făcutul şi transportul cărbunelui la mină, munci agricole pe pămîntul alodial.

Din cele prezentate mai sus se relevă că însuşi caracterul obligaţiilor iobăgeşti atestă existenţa în satul Mocira a unei populaţii curat româneşti. Semnificativ pare aspectul că muncile miniere în minele de aur şi argint erau plătite, ceea ce însemna că minerii iobagi români erau lucrători specializaţi, recunoscuţi ca atare, folosindu-se experinţa lor de veacuri în activitatea de exploatare a bogăţiilor subsolului. În schimb muncile pe pămîntul alodial erau gratuite, nu rareori nemulţumirile iobagilor ducînd în disperare, la diferite forme de revoltă (lotrie). Menţionăm în acest context şi plîngerea iobagilor din Recea, Mocira, Satu Nou de Jos, Satu Nou de Sus, făcută în 1685 către judele oraşului Baia Mare pentru amînarea plăţii impozitelor şi îndatoririlor pe care nu erau în stare să le satisfacă datorită situaţiei precare[14]. Aceleaşi forme de revoltă se întrevăd şi în acţiunile de simpatie faţă de haiducul maramureşean Pintea Viteazu, exprimate prin atribute onomastice ca : Pintiuca date copiilor, sau toponimul Tăul Pintenilor.

8. **Ibidem**, p. 241.
9. **Ibidem**, p. 248
10. **Ibidem**, p. 249.
11. **Ibidem**, p. 251
12. **Ibidem**, pp. 281—285.
13. **Ibidem**, p. 253
14. A. Feştilă şi colectivul, **Monografia municipiului Baia Mare**, vol. I, 1972.

https://biblioteca-digitala.ro

Voievozii şi juzii români aveau îndatoriri militare şi participau la adunarea oştirii. Accentul obligaţiilor iobăgeşti cădea însă pe minerit, care rămînea sursa principală de venit a domeniului.

În cercetarea noastră diacronică şi sincronică am constatat o neîntreruptă activitate în domeniul exploatării subsolului, care concentrează şi azi un număr de locuitori din satul Mocira.

La începutul sec. XVII locuitorii satului Mocira iau parte la frămîntările legate de încercarea de unire a provinciilor române sub Mihai Viteazu. După uciderea voievodului, satul devine la 1602 proprietatea lui Ştefan şi Farcas Szabo ca donaţie.[15]

La 1654 satul trecea în proprietatea lui Way Peter, apoi a baronului Banffy. Mai tîrziu devine proprietatea familiei Bethlenn pînă la sfîrşitul sec. XIX.

La sfîrşitul sec. XIX. devine proprietatea lui Barbu Gavril, de origine română, înrudit cu Vasile Lucaciu şi Patriciu Barbu, participînd activ la lupta de eliberare naţională şi emancipare socială. Descendentul familiei, Nicolae Barbu făcuse parte din delegaţia oraşului Baia Mare la Marea Adunare de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918.

Reforma agrară din 1923 nu a îmbunătăţit situaţia foştilor iobagi din Mocira. Abia după 23 August 1944 a fost deschisă calea marilor prefaceri şi împliniri pentru locuitorii acestei aşezări. Împroprietărirea ţăranilor, apoi cooperativizarea ca şi concentrarea unei însemnate forţe de muncă în industrie şi şantiere au dus la îmbunătăţirea şi modernizarea satului, care a devenit un adevărat cartier suburban al Băii Mari.

Istoricul satului Cicîrlău a cunoscut acelaşi mers sinuos al evoluţiei aşezării, de la străvechea vatră neolitică şi pînă la înfloritoarea comună de azi.

Prima menţiune documentară o avem de la 1407, satul numindu-se O-Sikarlo, apoi la 1493.[16]

Satul subordonat oraşului Baia Mare apărea menţionat în continuare în actele oficiale ale sec. XVI—XVII (1698)[17] şi în sec. XIX (1828—1851) cu denumirea de Nagysikarlo,[18] ceea ce indica fie dimensiunile notabile ale aşezării, fie existenţa, alături de marele Cicîrlău, a unui cătun Cicîrlăul Mic, sau poate cu altă denumire, rezultat prin procesul de roire a familiilor din vechea aşezare.

Situat în apropierea tîrgului Seini, satul a aparţinut vremelnic domeniului cu acelaşi nume, apoi domeniului Medieşul Aurit. Prin sec. XVII localitatea a fost donată contelui Al. Karoly, iar din 1810 în hotarul satului aveau pertinenţe şi familiile nobiliare maghiare Wesselenyi, Szeletki, Vancoi, Darvai, Kendel, Horvath, Nagy.

Familiile de iobagi de pe moşia Cicîrlăului aveau obligaţii asemănătoare celor din Mocira. Existau în sat iobagi (coloni) cu sesii şi vite de muncă, dar şi jeleri (inquilini) fără sesii şi chiar fără casă. Obligaţiile iobăgeşti pre-

15. Borovszky Samu, **Op. cit.**
16. Cf. Csanki I 485 apud Suciu Coriolan, **Op. cit.**, p. 147
17. Suciu Coriolan, **Op. cit.**, p. 147.
18. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

vedeau răscumpărarea censului, răscumpărarea dării vinului (la o sută de vedre un florin). La 1569 satul dădea cîte 8 găleţi (cubulus) de vin sau 1 florin ca răscumpărare. Existau şi obligaţii în daruri la sărbători, cîte o găleată (cubulum) de ovăz şi cîte o găină pentru fiecare sesie întreagă. Nona nu se plătea în uz fiind numai dijma. Se achitau deopotrivă dijma porcilor şi răscumpărarea ghindăritului, dijma din miei şi din stupi, care sînt de altfel generale[19]. Obligaţiile de lucru erau nelimitate. Se prestau munci la cositul fîneţelor, pe pămînturile alodiale, la arat şi secerat, la îngrijirea viilor, la defrişări, la activităţi miniere la minele de aur şi argint din hotarul satului.

Viile şi calitatea vinului obţinut erau vestite în sec XIX în întreg imperiul.

În sec. XVII, XVIII, XIX, viaţa satului trece prin aceleaşi frămîntări cu caracter social şi naţional care au caracterizat şi istoria satului Mocira, iar la 1918 locuitorii acestui sat au îmbrăţişat cu aceeaşi bucurie cauza mare a tuturor românilor, unirea într-un singur stat român. Cu toate că foştii iobagi fuseseră împroprietăriţi în 1923 cu cîte o mică parcelă de pămînt arabil sau livezi, stăpîni adevăraţi ai pămîntului au devenit abia după reforma agrară din 1945, şi mai ales după săvîrşirea cooperativizării agriculturii, cînd producţia agricolă şi pomicolă scot satul din anonimat, făcîndu-l demn de consemnat în statisticile pozitive ale zilelor noastre.

ELEMENTE DE ETNODEMOGRAFIE

S-a relevat, după conscripţiile urbariale şi menţiunile onomastice legate de cele două sate, că au avut din vechi timpuri o populaţie curat românească, organizată în obşti ţărăneşti, avînd în frunte juzi sau voievozi. Dacă referitor la mijlocul mileniului al doilea s-a încercat stabilirea cu aproximaţie a cifrei de populaţie pe baza menţiunilor mai mult sau mai puţin sumare din actele feudale, la 1900[20] pe suprafaţa de 1 192 de iugăre cadastrale a satului Mocira era concentrată o populaţie formată din cca. 780 de membri. Din aceştia 769 erau români şi 11 maghiari. După primul război mondial, la 1921, Mocira (Laposhidegkut) avea suprafaţa de 1 200 iugăre, 834 locuitori, din care numai 12 constituiau populaţia alogenă restul fiind români[21]. La 1930 populaţia era de 849 de membri, proporţia fiind de 99% români[22].

La 1900 satul Cicîrlău avea o populaţie de 1 250 de membri locuind o suprafaţă de 5 539 iugăre şi din care 1 167 români, 78 maghiari, 4 germani[23]. La 1921 intravilanul şi hotarul satului Cicîrlău avea o suprafaţă de 5 495 iugăre şi 1 304 locuitori, din care 1 247 români, maghiari 6, germani

19. David Prodan, **Op. cit.**, pp. 348—349.
20. **Magyar Korona Orszolnok 1900 éve népszámlálusa**, Bucapest, 1902, 1904 vol. I.
21. Martinovici C., Istrate N., **Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite**, Cluj, 1921 p. 165.
22. Recensământul general al populaţiei 1930, Bucureşti.
23. Martinovici C., Istrate N., **Op. cit**, p. 68.

https://biblioteca-digitala.ro

11, evrei 39 şi alţii[24]. În 1930 populaţia sporise la 1 450 membri, din care 1 386 români, 74 maghiari, 2 germani, 2 cehi, 42 evrei, 2 ţigani[25].

După 1944 numărul populaţiei era de 1 527 locuitori la Cicîrlău şi puţin peste 1 000 la Mocira, sporul de populaţie fiind încetinit de calamităţile conflagraţiei mondiale.

Un ritm alert s-a înregistrat în sporul demografic în ultimii 10 ani, cînd populaţia atinge un număr de peste 1 500 locuitori în Mocira şi peste 2 000 în Cicîrlău, numărul gospodăriilor crescînd proporţional de la 258 la 404 în Mocira şi de la 386 la 585 în Cicîrlău.

STRUCTURA AŞEZĂRILOR

Cele două sate, Mocira şi Cicîrlău, sînt aşezări de tip adunat. La ambele sate se remarcă fenomenul de roire a satului. În întîmpinarea acestei ipoteze vine toponimia locală şi tradiţia orală exprimată în legendă

În satul Mocira există Valea Caselor, unde localnicii susţin că ar fi fost vechiul sat şi de asemenea s-ar fi descoperit urmele unor case. În sprijinul acestei ipoteze vine şi textura actuală a satului, care are o singură uliţă mare, casele fiind dispuse de o parte şi de alta a drumului. În afara acestei împărţiri prin dispunerea de-a lungul drumului, toponimia indică şi o altă repartiţie de la sud spre nord, adică „josenii" şi „susenii", indicînd procesul de extindere a aşezării în urma sporului de populaţie. În trecut această repartiţie semnifica şi o anumită diferenţiere socială determinată de fertilitatea optimă sau mai scăzută a unei porţiuni faţă de cealaltă a satului. Gospodăriile sînt de formă patrată şi aproape egală, parcelate desigur încă la sfîrşitul sec. XVII, cînd s-a emis legea imperială de „tragere la linie a satelor" (1767—1773), parcelarea se va fi făcut astfel cu intravilane aliniate, înşiruite una după alta de o parte şi de alta a arterei de comunicaţie, avînd dimensiuni aproape identice.

În satul Cicîrlău întîlnim legenda potrivit căreia vechiul sat se afla mai sus, spre deal, la locul numit „Satul Pustiu". Satul ar fi fost mutat pe locul actual în urma unei invazii a tătarilor. În timpul invaziei sătenii îşi făcuseră fortificaţii din valuri de pămînt care zăgăzuiau apele Cicîrlăuţului. În faţa ameninţării hoardelor, localnicii au deschis zăgazul lăsînd drum slobod apelor, care i-au izolat şi apărat de duşmani, în acelaşi timp au distrus vechea aşezare înecînd vatra satului.

Textura stradală a satului indică şi aici aplicarea legii de aliniere şi sistematizare de la sfîrşitul sec. XVII. Străzile grupează casele într-un sat de tip compact, adunat, dispuse perpendicular pe artera principală de comunicaţie.

Sub aspect economic-funcţional cele două sate au un caracter agricol, creşterea vitelor contribuind în acelaşi timp în mod esenţial la intensificarea şi extinderea cultivării pămîntului.

24. Magyar Korona . . .
25. Recensămîntul general al populaţiei 1930, Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Exploatarea bogăţiilor subsolului în minele de aur şi argint a determinat într-o oarecare măsură şi caracterul industrial minier al acestor două aşezări.

CADRUL OCUPAŢIONAL

Cu toate că investigaţiile arheologice nu s-au efectuat încă sistematic în aria celor două sate, terminologia locală agrară, toponimia şi onomastica ne facilitează afirmaţia neîndoielnicei vechimi a practicării neîntrerupte a agriculturii şi creşterii animalelor. Cuvinte autohtone ca ţarină, vatră, strugure, sîmbure, mazăre etc. s-au păstrat în lexiconul agricol.

Satele Mocira şi Cicîrlău atestă o străveche cultivare a pămîntului. Se cultivau astfel păioasele : grîu, orz, ovăz, secară, plante textile şi oleaginoase.

În sec. XVI—XVII, agricultura avea un randament scăzut, căci numai aşa se explică că în conscripţiile urbariale nu apare dijma din semănături şi nici din vin. Obştile nu aveau în aceea vreme nici vii proprii. Mai dezvoltată va fi fost creşterea vitelor, a cornutelor mari, a porcinelor, a oilor, în cadrul obligaţiilor feudale fiind de aceea menţionată tretina, quinquagesima şi dijma porcilor. În acea perioadă iobagii îşi lucrau propriile sesii pentru obţinerea unei infime cantităţi de cereale necesare traiului. Neexistînd un teren alodial agricol, muncile iobăgeşti se reduceau la cultivarea viei şi la recoltatul fînatului. Dar dacă pămîntul de arătură lipsea, era cu atît mai însemnată întinderea viilor, cerînd o muncă agricolă de specialitate. Cultura viţei de vie a fost un binevenit cîştig pentru domeniu.

După eliberarea iobagilor, micile proprietăţi erau cultivate cu grijă pentru obţinerea unei minime recolte necesare traiului.

La 1900 peste 750 de locuitori din Mocira practicau agricultura, în cadrul căreia se dezvoltase mai ales pomicultura şi legumicultura. Livezile de pomi ale Mocirei, ca şi legumele (în special varza) din grădinile gospodăreşti, aprovizionau în secolul trecut piaţa Băii Mari.

Pomicultura se dezvoltase deopotrivă şi la Cicîrlău, unde peste 1 100 locuitori practică această ramură agricolă la 1900. În hotarul satului Cicîrlău existau încă din secolul trecut vii bogate, în mare parte replantate la 1890. După 1946 proprietăţile particulare asupra viilor (familiile din Baia Mare : Carpati, Moradi, Almaşi, Matolcik, Stal, Bella etc.), au trecut în posesia ţăranilor, iar după cooperativizare în marea proprietate colectivă.

SISTEMELE DE CULTURĂ

Anchetele efectuate în ultimii ani au mai desprins informaţii valoroase privitoare la sistemele şi formele de cultivarea pămîntului. Cel mai vechi sistem a fost cel „cu ţelină", cînd pămîntul se cultiva succesiv 3—4 ani în raport cu fertilitatea sa naturală sau cu fertilizarea de către om, ca apoi să fie lăsat cîţiva ani la odihnă.

Sistemul de cultură cu ogor s-a practicat sub două forme : cu două cîmpuri sau cu ogor bienal. Interdependenţa dintre cele două ocupaţii

https://biblioteca-digitala.ro

principale, agricultura şi creşterea vitelor, este evidenţiată şi în aceste două localităţi. Ţarina este fertilizată prin păşunatul animalelor înainte de arat şi după secerat, pînă la ogorît. Această interdependenţă a ocupaţiilor este un argument hotărîtor al stabilităţii aşezărilor.

Sistemul trienal, deşi favorabil agriculturii, a fost acceptat mai greu, datorită reducerii păşunilor. De aceea, în 1898 se legifera în Transilvania chiar obligativitatea lui[26].

După 1930 s-a răspîndit sistemul ogorului cu patru cîmpuri. Abia după cooperativizarea agriculturii însă, exploatarea intensivă a pămîntului se realiza cu succes, fertilizarea lui cu îngrăşăminte chimice şi naturale, brazda adîncă trasă cu tractorul aducînd un randament şi un spor de venit considerabil.

Din informaţiile orale rezultă că pînă la sfîrşitul sec. al XIX-lea principala unealtă agricolă o constituia plugul de lemn cu brăzdar de fier. Brăzdarele de fier, armăturile hîrleţelor, sapelor, săpăligilor, secerilor fără dinţi, coaselor întrebuinţate în activităţile agricole erau lucrate de fierarii locali în Cicîrlău, iar locuitorii din Mocira îşi procurau uneltele la tîrgurile din Baia Mare unde se adunau meşterii fierari, lemnari, dulgheri, tîmplari etc. din tot ţinutul Chioarului. De altfel unele piese vechi, ca şi documentele de arhivă, ne relevă aspectul că locuitorii din Mocira îşi vor fi procurat uneltele în sec. XVII—XVIII de la manufacturile mari existente pe lîngă topitoriile de fier din Baia Mare[27].

Recoltatul grînelor se făcea cu mijloace simple utilizîndu-se îmblăcitul. Informaţiile orale ne relevă şi îmblăcitul cu caii. La începutul sec. XX este amintit treieratul cu maşina mecanică acţionată manual. Prin deceniul 3—4 începea să fie folosită batoza cu vapori.

După 1950 munca anevoioasă cu unelte simple a fost înlocuită cu randament sporit prin folosirea tractorului, iar întrebuinţarea combinelor şi a „Gloriilor" a avut nu numai consecinţe importante economice, ci a contribuit la însăşi schimbarea modului de viaţă şi a concepţiilor cu privire la binefacerile progresului tehnicii.

Un rol însemnat în dezvoltarea social-economică a celor două sate l-au avut, alături de agricultură, grădinăritul (Mocira), pomăritul (Mocira, Cicîrlău), creşterea viţei de vie (Cicîrlău), activităţi care presupuneau deopotrivă stabilitatea şi permanenţa aşezărilor în această zonă, precum şi o experienţă de viaţă şi muncă multiseculară.

Documentele sec. XIX pomenesc aportul de venit în gospodăria ţărănească adus de grădinărit. La 1900 istoricul maghiar Borovszki relata că satul Mocira avea o contribuţie însemnată la aprovizionarea pieţii din Baia Mare cu legume. Se cultiva în special varza, tomatele etc.[28]. Păstrînd vechile tradiţii ale grădinăritului şi lucrînd cu mijloace moderne, mecanizate, satul Mocira se numără şi astăzi în fruntea producătorilor de legume, aceasta constituind una din sursele de venit ale satului cu o coopera-

26. Vuia Romulus, **Satul românesc din Transilvania şi Banat**, Bucureşti, 1945, p. 65.
27. David Prodan, **Op. cit.**, vol. II.
28. Borovszki Samu, **Op. cit.**,

https://biblioteca-digitala.ro

tivă agricolă fruntaşă. Bunăstarea economică a întregului sat este reflectată şi în arhitectura satului care adaptată planurilor de sistematizare actuale a atins nivelul construcţiilor urbane.

Pomăritul a constituit o ocupaţie cu pondere însemnată din timpuri îndepărtate la Mocira şi Cicîrlău. Fructele : mere, pere, prune, nuci se consumau proaspete, se cărăuşau la tîrgurile mari din Maramureş, ori se conservau prin uscare, afumare sau fierbere pentru iarnă. Mult căutate erau poamele şi prunele uscate avînd introduse sîmbure de nucă. Acestea constituiau un aliment şi o reţetă predilectă Cicîrlăului îndeosebi. Cultivarea pomilor fructiferi s-a extins în special după împroprietărirea ţăranilor. Comerţul cu fructe se realiza în bani sau pe produse cerealiere. În condiţiile actuale s-a trecut la o pomicultură raţională, intensificîndu-se cultura soiurilor cu randament mare (parmen auriu, delicios şi dublu delicios).

Cercetările ampelografilor şi ale etnologilor din ţară au dovedit vechimea, evoluţia şi însemnătatea practicării creşterii viţei de vie pe teritoriul ţării noastre[29].

David Prodan[30] interpreta documentele sec. XVI, care menţionau creşterea viţei de vie şi producerea vinurilor, ca unul dintre veniturile considerabile ale domeniului Seini.

Într-adevăr condiţiile pedoclimatice existente în hotarul satului Cicîrlău au favorizat dezvoltarea acestei ramuri a agriculturii. Borovszki amintea la 1900 că dealurile Cicîrlăului au fost replantate la 1890 cu noi soiuri de viţă de vie[31] După 1910 soiurile nobile au fost distruse de o epidemie de filoxeră, nerezistînd pînă astăzi decît soiurile hibride mai rezistente la schimbările de climă. Cu toate acestea, localnicii au rămas pînă azi producători de vinuri bune şi căutate.

Dovezile cele mai sigure ale dezvoltării viticulturii în Cicîrlău şi a producţiei de vinuri sînt teascurile masive achiziţionate din acest sat şi făcînd parte azi din patriomoniul secţiei de etnografie a Muzeului judeţean din Baia Mare.

În acest sat se folosea teascul cu şurub de lemn, general răspîndit în nord-vestul Transilvaniei, ca şi în alte zone din ţară. În depistările de teren ni s-a evidenţiat folosirea cu precădere a două variante : teascul cu şurub şi vană şi teascul cu şurub şi platformă. Primele erau de dimensiuni mai mici şi care puteau stoarce pînă la 200—300 de kg de struguri, celelalte mai mari puteau stoarce între 500—1000 kg de struguri odată. Aceste instalaţii pot fi considerate adevărate monumente de tehnică şi artă, prin masivitate, perfecţiunea execuţiei şi chiar realizare artistică, pilonii de susţinere a grinzii mobile de presare fiind sculptaţi în prisme şi volute ce amintesc de stîlpii troiţelor. Nu rareori pe aceste teascuri era incizat anul execuţiei (cum este teascul din secţia etnografică de la Baia Mare, provenit

29. Mironescu N. Al., Petrescu Paul, **Cu privire la instrumentarul viticol tradiţional** în „Cibinium" Sibiu, 1966 : Mironescu N. Al. **Cu privire la istoricul viticulturii româneşti** în „Apulum" — Alba Iulia, 1969.
30. David Prodan, **Op. cit.**, vol. II.
31. Borovszky Samu, **Op. cit.**

https://biblioteca-digitala.ro

din Cicîrlău şi datat 1861). Storsul strugurilor se făcea şi în „călcătoare", „văni" uriaşe de lemn, din doage de tei avînd o capacitate de 200—300 kg. Piese document, dar şi obiecte artistice în acelaşi timp, sînt în inventarul muzeului nostru „coşurile" de spate pentru cules strugurii realizate din doage de lemn de tei şi brad, lucrate de dogarii locali sau din Baia Mare.

CREŞTEREA VITELOR

Pădurile întinse de stejar şi fag care acopereau odinioară dealurile şi luncile din hotarul celor două sate, păşunile grase din luminişuri şi de-a lungul văilor au oferit din timpuri îndepărtate condiţii necesare creşterii cornutelor mari, a cabalinelor, a porcinelor şi în mai mică măsură a ovinelor .Am amintit deja că în sec. XVI—XVII satele Mocira şi Cicîrlău aveau în cadrul obligaţiilor feudale darea tretinei, quinquagesimei şi a dijmei porcilor[32].

Aceste dări în animale relevă aşadar că şi în aceste sate încă în evul mediu creşterea vitelor constituia o ocupaţie principală alături de agricultură şi în strînsă interdependenţă cu aceasta.

Forma cea mai răspîndită a constituit-o creşterea animalelor în gospodărie fără staul şi stînă, avînd ca scop asigurarea hranei familiei şi comercializarea produselor lactate şi pentru îngrăşăminte naturale. Păşunatul se făcea pe izlazul satului sau în luminişuri şi păduri, iar oile se păstrau în imaşul satului aflat în apropierea comunităţii. O îndeletnicire veche a fost comerţul cu animale şi carne. La 1900 în Cicîrlău era organizat chiar un abator[33]. Ei vor fi aprovizionat măcelăriile din Baia Mare şi Seini, contribuind deopotrivă la dezvoltarea unor meşteşuguri (curelărit, tăbăcărit, cojocărit, opincărit).

În ultimele decenii, după cooperativizarea agriculturii, s-au luat măsuri eficiente pentru extinderea creşterii animalelor. În cele două sate cooperativele agricole dispun de ferme moderne de vaci. Pentru satul Mocira ferma de vaci cu rasa Brună de Maramureş reprezintă o sursă importantă de venituri.

CĂRBUNĂRITUL

Cu toate că a constituit o îndeletnicire a unui număr mai mic de persoane, ea a fost o activitate strîns legată de pădurărit, odinioară o ocupaţie principală a celor două sate care aveau păduri uriaşe de foioase. Astăzi însă pădurile complet tăiate au dus la stingerea acestei ocupaţii. În sec. XVI—XVII iobagii celor două sate aveau ca obligaţii faţă de stăpînul domeniului arderea şi furnizarea cărbunelui necesar în procesul de reducere a metalelor la minele de aur, argint şi plumb.

Fără îndoială că aceşti cărbunari deserveau şi atelierele rurale de fierărit, aprovizionau cu combustibil şi oraşele cetate din vecinătate Baia

32. Davić Prodan, Op. cit., vol. II.
33. Magyar Korona . . . vol. II.

https://biblioteca-digitala.ro

Mare şi Seini. Pînă azi se văd încă pe marginea văilor vetrele vechilor „milere", cuptoare de ars cărbuni.

În satul Cicîrlău am găsit informatori care îşi aminteau de arderea manganului pe care îl comercializau la oraş sau la sate pe bani sau alimente. Aceiaşi informatori relatează că arderea manganului se făcea în cuptoare mari conice clădite din lemn.

Toponimia locală din Mocira şi Cicîrlău ne indică practicarea acestei ocupaţii şi aici. Pe Valea Cărbunărească vor fi fost o dată înşiruite „milere" care fumegau tot timpul anului.

Această ocupaţie pare, conform informaţiilor orale, să nu mai fi fost practicată după 1930.

OCUPAŢII SECUNDARE

Ocupaţiile secundare (cules din natură, albinărit, pescuit) au premers agriculturii şi creşterii animalelor şi s-au menţinut ca posibilităţi de completare de hrană şi venit în cadrul gospodăriei ţărăneşti.

Clima umedă şi caldă, vegetaţia variată, pădurile de foioase au pus la îndemîna locuitorilor mijloace naturale de existenţă.

Culesul din natură se concentra asupra strîngerii plantelor medicinale comestibile, tinctoriale, colorante, insecticide, care se folosesc permanent pentru necesităţile casnice.

Pescuitul se făcea în apele văilor ce treceau prin hotarul satelor, văi bogate în peşte (crapi, roşioare, cleni). Procedeele de pescuit cele mai obişnuite erau cu instrumente de metal, undiţa. Pe Someş şi Lăpuş se întrebuinţau ustensilele împletite din nuiele, coşul orb şi vîrşa. Azi pescuitul se practică doar ocazional mai mult pe Someş şi Lăpuş.

Vînătoarea. Fauna bogată care va fi fost în pădurile uriaşe de stejar (urşi, lupi, vulpi, mistreţi, jderi, iepuri, potîrnichi) a favorizat vînătoarea ca o ocupaţie secundară a locuitorilor din cele două sate. Capcanele de lemn şi de fier pentru animale mari sau pentru rozătoare, găsite în cele două sate, constituie neîndoielnice dovezi asupra practicării vînătorii. Pentru prinderea potîrnichilor se foloseau lanţuri din sfoară sau sîrmă, iar pentru animalele mari şi aici ca şi în alte zone ale ţării, s-a practicat prinderea animalelor în gropi sau ţarcuri special construite.

O dată cu defrişările masive de la sfîrşitul sec. XIX a dispărut în mare măsură şi vînatul. În zilele noastre statul duce o politică de ocrotire a naturii, de restabilire a echilibrului biologic. În hotarul satului Mocira legea protecţiei bunurilor naturale a dus la crearea unei rezervaţii de potîrnichi, vînatul fiind permis doar în anumite perioade ale anului.

EXPLOATAREA SUBSOLULUI

Documentele feudale din sec. XVI—XVII relevă faptul că principala sursă de venit a domeniului Baia Mare o constituiau minele de aur şi argint, de plumb şi fier. De aceea principala sarcină iobăgească şi în satele Mocira şi Cicîrlău erau muncile în mine, la ştampuri şi în topitorii, ca şi

https://biblioteca-digitala.ro

în carierele de piatră[34]. Urbariile feudale subliniau şi diviziunea muncii, procese de specializare a unor maiştri români înscrişi ca „craterius" (cel ce pregătea cuptorul), „caminar" (topitor) sau „fasar" (miner).

După primul război mondial aportul satelor la minerit scade simţitor, ca să crească în proporţie de 80—90% în anii noştri. Tradiţia mineritului, experienţa multiseculară a locuitorilor în această direcţie, combinate cu noile condiţii de muncă şi cu utilajele moderne, au contribuit la ridicarea prestigiului mineritului maramureşean, în care minerii din Mocira şi Cicîrlău sînt aşezaţi la loc de frunte. Salariile mari, condiţiile optime de muncă şi de trai au dus la transformări esenţiale socio-economice şi culturale în aceste sate, reflectate în arhitectură, locuinţă şi aranjarea interiorului, în achiziţionarea de maşini de utilitate gospodărească, cu mijloace de mass media.

Pietrăritul a constituit în satul Cicîrlău o ocupaţie de mai multe secole legată de exploatarea carierelor de piatră. De aceste exploatări a fost legată şi construcţia primei linii de cale ferată şi a gării din Cicîrlău pe la sfîrşitul sec. XIX (1884)[35].

La 1930 cca 5% din populaţia Cicîrlăului era angajată în activităţi legate de pietrărit. Existau 50 de cioplitori în piatră, iar alţii angajaţi în muncile de extracţie şi cărăuşie. Se extrăgeau cu precădere andezit pentru pavajul drumului. O specializare reală a cioplitorilor era în confecţionarea pietrelor de moară şi a monumentelor funerare. În 1940 cariera, proprietate particulară fiind, se închide datorită vicisitudinilor războiului. După 1944 se redeschide, sub firma Grosinger, pînă în 1946 cînd trece în proprietatea statului[36].

Actualmente cariera de piatră este profilată pe extracţia pietrei de construcţie (pentru drumuri şi şosele sau clădiri).

MEŞTEŞUGURI POPULARE

Alături de alte domenii ale culturii populare, meşteşugurile constitue un capitol însemnat în viaţa şi activitatea oricărei comunităţi tradiţionale. Meşteşugurile au apărut şi în aceste localităţi ca forme specifice de muncă pe ramuri de activitate fără desprinderea totală de agricultură sau creşterea animalelor.

Abordarea acestui domeniu referitor la localităţile Mocira şi Cicîrlău ne-a condus la concluzia vechimii meşteşugurilor în zonă.

Meşteşugurile săteşti au jucat un rol nu numai important în cadrul domeniului feudal Baia Mare şi Seini, dar şi în sînul comunităţii săteşti, meşteşugarii jucînd rolul de fruntaşi în viaţa obştei, reprezentînd-o şi apărîndu-i interesele[37].

La sfîrşitul sec. XVI şi începutul sec. XVII documentele vermii marcau o puternică evoluţie a meşteşugurilor de pe domeniile feudale. Înseşi obli-

34. David Prodan, **Op. cit.**, vol. II.
35. Cebuc Al., Mocanu C., **Din istoria transporturilor de călători din România**, Bucureşti, 1967, p 128.
36. Motica Nicolae, informator n. 1908 Cicîrlău.
37. Pascu Ştefan, **Meşteşugurile din Transilvania în sec. XVI**, Bucureşti, Ed. A.R.S.R., 1954, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

gaţiile iobăgeşti pe sate sau grupuri de sate configurau specializarea ulterioară a acestora pe anumite ramuri meşteşugăreşti. Locuitorii satului Cicîrlău lucrau în topitorii, carierele de piatră, făceau cărbuni. Ulterior se conturează specializarea anumitor meşteri în: fierărit, cioplitul pietrei şi cărbunărit. Aceşti meşteri deserveau domeniul şi comunitatea proprie.

Necesităţile legate de construcţii, de îmbrăcăminte, alimentaţie au determinat specializarea unui număr de meşteşugari în: dulgherit, cojocărit, cizmărit, morărit etc.

La 1900 erau înregistraţi la Cicîrlău fierari, tîmplari, 1 dulgher, 1 pantofar, 1 măcelar, 3 morari, iar alţii 10 integraţi în activităţi industriale[38]. Credem că aceştia din urmă vor fi fost cioplitori în piatră cu toate că nu avem indicaţii exacte.

În aceeaşi perioadă la Mocira nu erau trecuţi decît doi croitori şi 17 persoane cuprinse în activităţi industriale. Cunoscînd tradiţiile de muncă ale satului credem că aceştia din urmă vor fi fost cuprinşi în activităţi miniere şi de siderurgie la Baia Mare. Recensămîntul populaţiei de la 1900, după care am extras aceste date, este fără îndoială lacunar, statisticile făcîndu-se probabil numai după meserii impozabile sau declarate. În afara acestora au fost neîndoios reprezentate aproape toate meşteşugurile legate de viaţa unei comunităţi (dulgheri, tîmplari, morari, fierari, cizmari, cojocari, tăbăcari). Existenţa acestora este atestată de informaţiile orale, care relatează că doar în mică măsură necesităţile gospodăreşti erau satisfăcute de meşteşugarii din Baia Mare şi în mare măsură de meşteşugarii locali[39].

După 1950, alături de vechile meşteşuguri, se afirmă tot mai mult zidăritul, dar după 1960, cînd cea mai mare parte a populaţiei lucrează în industrie şi pe şantiere, meşeşugurile ţărăneşti au intrat în desuetudine, toate necesităţile gospodăriei fiind satisfăcute prin comerţul socialist sau cooperativele meşteşugăreşti din Baia Mare şi Seini.

Noua viziune a satului nostru, de-a nu risipi nimic din energia şi puterea creatoare a poporului, de a valorifica tradiţiile în contemporaneitate, s-a făcut simţită şi în această zonă.

De prin 1970 forţele care nu sînt folosite în activităţile cooperativei agricole de producţie sînt concentrate în minele de la Ilba, Nistru, Băiţa, Săsar, în Combinatul chimic, la Filatura de bumbac (Maratex) şi Fabrica de faianţă (Faimar), Agrofruct, Avicola, şi Cariera de piatră de la Cicîrlău.

Transformările din ultimul sfert de veac se referă şi la schimbările survenite în tehnica populară. Vechile instalaţii pentru prelucrarea produselor alimentare, morile, au fost înlocuite sau părăsite, toate cele necesare alimentaţiei procurîndu-se prim comerţul socialist. Urmele vechilor mori şi informaţiile orale ne permit afirmaţia că au existat cca. 5 mori în fiecare sat, aceasta însemnînd încă o dovadă a practicării agriculturii. Aceste mori erau construite din bîrne de lemn de stejar cu temelie de piatră, avînd

38. Recensămîntul populaţiei din ţările coroanei Ungariei 1902—1904.
39. Informatori: Macarie Ioan 89 ani, Motica Nicolae 71 ani, Macarie Floare 79 ani, Bordaş Floare 59 ani.

https://biblioteca-digitala.ro

roata cu palete cu alimentaţie prin aducţiune inferioară. La Cicîrlău a existat şi o moară de vînt[40].

Vechile instalaţii masive pentru storsul strugurilor se mai pot vedea şi azi în unele gospodării, cele mai vechi datînd de peste 100—150 de ani, azi folosite în mică măsură.

Joagărele altădată frecvente în raza celor două sate astăzi au dispărut, fiind înlocuite cu utilaje moderne care uşurează munca celor angrenaţi în asemenea activităţi.

FORME DE COMUNICAŢIE ŞI TRANSPORT, TÎRGURI

Fiind aşezate în apropierea celor trei centre importante Baia Mare, Baia Sprie şi Seini, cele două sate gravitau spre tîrgurile organizate la oraş încă din sec. XV—XVI[41].

Aceste tîrguri, în afara schimbului economic şi a schimbului organizat pentru procurarea produselor necesare gospodăriei, au avut în viaţa colectivităţii rurale o deosebită importanţă, cu profunde semnificaţii economice, reflectînd viaţa economică a satelor şi nivelul de dezvoltare a meşteşugurilor, dar contribuind în acelaşi timp în mod esenţial la schimbul de valori culturale. La aceste tîrguri se întîlneau săptămînal, lunar sau anual cu locuitorii altor sate, cu meşterii altor sate, de la care cumpărau sau învăţau noi meserii sau procedee, tîrguri cu o mare varietate de produse de schimb, care figurau încă în sec. XVI — în mercurialele tîrgurilor : pănură, sumane, cergi, piei, cizme, căldări, ceramică etc.[42]. Tîrgurile constituind odinioară prilejuri de întîlnire a iobagilor din diferite sate şi domenii feudale, ocazii de pregătire a diferitelor forme de răzvrătire împotriva asupririi feudale (amintim formele de răzvrătire organizate de Pintea Viteazu). Din această cauză, la sfîrşitul sec. al XVIII-lea, deseori tîrgurile anuale au fost interzise, nu numai în Maramureş, ci în tot nord-vestul Transilvaniei.

Probabil că locuitorii celor două sate se deplasau la tîrguri şi în zone mai îndepărtate. Deosebit de interesantă ni se pare legătura ce se stabilea între satul Cicîrlău şi Maramureşul istoric. Mergînd pe culmea dealurilor se ajunge în cca. 6 ore de drum în satul Iapa, de lîngă Sighetu Marmaţiei. De altfel această legătură se constată şi în toponimia satului, existînd în hotarul Cicîrlăului locul numit „coada iepei". Acest drum era folosit chiar în urmă cu 30—40 de ani.

Caracterul uman în cazul tîrgurilor determina esenţiale mutaţii şi schimbări de valori culturale. Aici se cunoşteau tinerii şi se cumpărau lăzile de zestre pentru mirese. Aici se făcea schimbul de concepţii, obiceiuri, rituri, modă, viziune estetică. Considerate adevărate ocazii folclorice ele grupau tinerii care se cunoşteau, organizau jocuri, îşi comunicau doine şi balade. Tîrgurile erau aşadar prilejuri de cunoaştere, iar azi de valorizare a vechilor manifestări de artă populară viabile.

40. Informator Ştiru Ioan, fost preot în Cicîrlău.
41. David Prodan, **Op. cit.**, (domeniul Seini) pp. 345—355.
42. David Prodan, **Op. cit.**, pp. 345—355, Pascu Ştefan, **Op. cit.**, passim.

https://biblioteca-digitala.ro

Arterele de comunicaţie erau cele ce legau centrele Baia Mare de Satu Mare şi de Cluj-Napoca (azi şosele naţionale). Ca mijloace de transport şi comunicaţie au fost folosite carele, căruţele, săniile, iar de la sfîrşitul sec. trecut şi începutul secolului nostru şi trenurile. Astăzi transportul mărfurilor şi deplasarea persoanelor se face în condiţii optime cu trenuri de călători, cu autobuzele şi nu rareori cu autoturismele proprietate personală.

Deşi în lucrarea de faţă nu ne-am propus să tratăm şi problemele legate de mutaţiile socio-culturale, ca rezultat al tranformărilor economice, vom creiona cîteva aspecte legate de aceste mutaţii.

Unul din domeniile în care se face mult simţit progresul tehnic este cel al construcţiei şi utilizării locuinţei.

Schimbările fundamentale din ultimele două decenii şi-au pus amprenta în primul rînd asupra arhitecturii populare în cele două sate cercetate. Noul aspect al satelor subliniază elementele de progres care însoţesc procesul de modernizare a locuinţei ţărăneşti.

Un prim aspect în elementele de progres în ce priveşte construcţia locuinţei constă în mărirea spaţiului de locuit. Acesta a adus modificări în dispoziţia şi rolul funcţional al încăperilor. În ambele sate cercetate casele vechi din lemn au fost înlocuite aproape toate cu case de cărămidă, care nu mai păstrează planul şi organizarea interiorului tradiţional. O dată cu răspîndirea de către consiliile populare a unor proiecte tip, s-a impus casa de „tip compact", legată de creşterea numărului de încăperi. În ultimii 10 ani mai ales în Mocira au fost construite case după proiecte executate de specialişti arhitecţi ai C.P.J. Maramureş.

Ca materiale de construcţie s-au folosit în trecut lemnul de stejar cioplit. La baza construcţiei se afla o fundaţie din piatră de rîu ce susţinea tălpile peste care se aşezau bîrnele orizontal. Acoperişul era din paie de grîu bătute la majoritatea caselor din Mocira[43] şi cu jupi de secară în Cicîrlău.[44]

După 1950 materialul lemnos este înlocuit cu cărămidă, la început nearsă (văioage), iar după 1970 cu cărămidă arsă procurată de la fabrică.

Ca o reminiscenţă a vechilor credinţe, se mai păstrează şi azi obiceiul de a pune şi azi la fundaţia caselor capul unui cocoş, obiceiul pierzîndu-şi semnificaţia magică dîndu-i-se azi explicaţia „că-i mai bine şi să fie belşug la casă". La terminarea ridicării pereţilor se pune pe casă un „struţ" (buchet de flori) cu un ştergar, care rămânea meşterului şi o sticlă de ţuică care era băută de cei care ridicau casa.[45] Înainte de mutarea în casă se făcea sfeştania, după care se dădea un ospăţ (acest din urmă obicei păstrîndu-se şi azi), dar toţi cei care participau trebuiau să aducă ceva (alimente în general) pentru ca noii proprietari să aibă noroc şi belşug.

Între casele noi cel mai răspîndit tip este casa cu două camere la uliţă, bucătărie, cămară şi antreu. După 1970 apare şi camera de baie cu instalaţii sanitare moderne, folosindu-se boylerul electric, hidroforul, acestea mai ales

43. Informatori : Herman Floare 77 ani, Gherasim Petre 82 ani, Cadăr Floare 76 ani, Ivan Marta 83 ani.
44. Informatori : Macarie Ioan 89 ani, Macarie Floare 79 ani, Motica Nicolae 71 ani.
45. Informatori : Herman Floare 77 ani, Ivan Marta 83 ani din Mocira şi Macarie Floare 79 ani, Pop Maria 53 ani, Bordaş Floare 59 ani, Macarie Ileană 42 ani din Cicîrlău.

https://biblioteca-digitala.ro

în satul Mocira. Tot aici din 1975, casele care s-au construit după proiecte ale C.P.J. se ridică pe două sau trei nivele.

Continuîndu-se încă o veche tradiţie se exclude din circuitul cotidian „casa curată", care are în continuare rolul de reprezentare. Mobilierul a fost înlocuit complet cu mobilier procurat de la oraş, cel tradiţional fiind ţinut în bucătăria de vară. În decorarea interiorului la casele noi au dispărut complet blidele de pe pereţi, ştergurile şi ruda. De curînd blidele şi ştergurile au reapărut în „casa curată" sau în antreu, femeile motivînd aceasta „pentru că este iar la modă"[46].

După electrificarea completă a celor două sate (1963), gospodăria ţărănească a fost înzestrată cu echipament electro-casnic modern şi mijloace de comunicaţie în masă (radiou, televizor, radioreceptor, casetofon etc.). Azi nu mai există case în cele două sate fără aragaz sau maşină de gătit electrică, fără radiou şi televizor. Toate acestea au dus la transformări ample, la ieşirea familiei ţărăneşti din vechea izolare, punînd-o în legătură prin multiple canale cu societatea, cu toate problemele acesteia.

Transformarea societăţii rurale, dintr-o societate cu economie aproape închisă, într-o societate de consum asemănătoare celei urbane şi schimbările demografice intervenite schimbă coordonatele acestei probleme.

Dacă înainte portul popular folosit era cel specific zonei Chioarului, caracterizat prin sobrietate şi simplitate — portul popular femeiesc compus din cămaşă albă, brodată cu alb şi cu ornament în ciur, rochie albă şi zadie neagră cu model floral ales în război ; portul popular bărbătesc compus din cămaşă albă, broderia cu elemente geometrice cusut cu maşina, cu gaci largi (cei de sărbătoare fiind executaţi din 10 lăţimi) — astăzi acest port a dispărut complet, datorită şi apropierii de oraş a celor două sate, ceea ce a dus la existenţa unor influenţe din partea acestuia mult mai timpuriu ca în alte sate. Astăzi necesităţile legate de îmbrăcăminte sînt rezolvate prin intermediul comerţului socialist.

Trecînd în revistă prefacerile de ordin socio-economic din cele două sate în orînduirea socialistă observăm un accentuat curs ascendent al nivelului de trai material şi spiritual, fapt ce a dus la modificări în sistematizarea localităţilor, a gospodăriei şi locuinţei, în nivelul aspiraţiilor ca rezultat al industrializării.

Realizările de pînă acum sînt o treaptă în procesul de dezvoltare complexă a modului de viaţă a populaţiei de aici. În lumina noilor directive, aceste două sate au toate premisele necesare transformării lor în puternice centre agroindustriale.

46. Informatori : Pop Maria 53 ani, Bordaş Floare 59 ani, Mureşan Carolina 49 ani, Vereş Floare 45 ani Cicîrlău, Cadăr Floare 46 ani şi Pavel Victoria 32 ani din Mocira.

https://biblioteca-digitala.ro

LISTA DE INFORMATORI

CICÎRLĂU

Macarie Ioan, 89 ani, născut în Cicîrlău, român, nr. casă 513
Macarie Floare, 79 ani, născută în Cicîrlău, român, nr. casă 513
Macarie Gheorghe, 48 ani, născut în Cicîrlău, român, nr. casă 513
Vereş Floare, 45 ani, născută în Cicîrlău, român, nr. casă 511
Motica Nicolae, 79 ani, născut în Cicîrlău, român, nr. casă 120
Pop Maria, 53 ani, născută în Cicîrlău, român, nr. casă 431
Vinţ Ioan, 45 ani, născut în Cicîrlău, român, primarul comunei.
Griga Gheorghe, 49 ani, născut în Cicîrlău, român, director I.C.R.A. Baia Mare
Mureşan Carolina, 49 ani, născută în Cicîrlău, român, nr. casă 430
Bordaş Floare, 59 ani, născută în Cicîrlău, român, nr. casă 402
Roman Viorica, 30 ani, născută în Cicîrlău, român, nr. casă 374
Pop Florica, 29 ani, născută în Cicîrlău, român, nr. casă 365

MOCIRA

Herman Floare, 77 ani, născută în Mocira, român, nr. casă 22
Gherasim Petre, 82 ani, născut în Mocira, român, nr. casă 40
Herman Carolina, 80 ani, născută în Mocira, român, nr .casă 245
Cădar Floare, 76 ani, născută în Mocira, român, nr. casă 130
Ivan Marta, 83 ani, născută în Mocira, român, nr. casă 425
Pavel Victoria, 32 ani, născută în Mocira, român, nr. casă 53
Gherasim Ioan, 30 ani, născută în Mocira, român, nr. casă 450
Herman Gheorghe, 35 ani ,născut în Mocira, român, profesor, directorul şcolii
Ciocan Victoria, 65 ani, născută în Mocira, român, medic, Baia Mare
Graur Florica, 56 ani, născută în Mocira, român, medic, Baia Mare

https://biblioteca-digitala.ro

SOCIAL-ECONOMIC IMPLICATIONS OF THE SOCIALIST SOCIETY OVER FOLK CULTURE IN THE VILLAGES MOCIRA AND CICÎRLĂU, MARAMUREȘ COUNTY

(*ABSTRACT*)

This study had view the heritage prezerved over the centuries by a Romanian population stable and perennial on their forefathers'land.

Wihth this purpose the author has chosen the settlements of Mocira and Cicirlau in Maramures Caunty, and aimed at treating the historical, economic and social conditions in a synchronical and dyacronical way.

The stady also tries to rise above a mere descriptive analysis of the material and spiritual culture phenomena, resorting to making clear the values of creation, to establising the estetic and semantic co-ordinates of the phenoman, to fiding out the significance in the context of the social, ritual life with the aim of achieving a general view over the complex modalities of expresion in popular creativity.

Evaluating the popular culture in the two villages, from a contemporary point of view, the author wanted to achieve a an ethnical and sociological survey of the changes thet have occurred, ceaselessly under our own eyes, changes that have graduley modernized the work and living conditions as a result of turning to account the potentialities rezulted from the socio-economic transformations of the Romanian conteporany village.

The observations referring to these two villages may not apply as sach to oll localities in Maramures County.

The limiting of the area under stady at only two smoll localities allowed for a more intensive research and cultural traditions ond of social mechanicalism of rural modernization of turning to account in contemporary forms of everything that had been ineherited for centuries.

https://biblioteca-digitala.ro

Decorul ceramicii populare maramureșene — tehnici

SILVIA ZDERCIUC

Abordînd problema tehnicii ceramicii populare românești ne referim în mod obișnuit la : modelarea sau confecționarea formelor, la sistemele de ornamentare, precum și la sistemele de ardere.

În cele ce urmează vom încerca o succintă trecere în revistă a celor mai importante tehnici de ornamentare specifice centrelor de ceramică din județul Maramureș.

Tehnicile de ornamentare a ceramicii maramureșene prezintă următoarele caracteristici :

1. În evoluția sistemelor de ornamentare a fiecărui centru — cu mici excepții — se pot urmări tehnicile de ornamentare caracteristice unei anumite epoci, apariția, dispariția sau coexistența lor.

2. Unul din factorii de bază în clasificarea tehnicilor de ornamentare îl constituie uneltele cu care se realizează ornamentul.

3. Anumite ornamente se realizează pe vasul crud, altele pe vasul uscat.

4. Unele tehnici de ornamentare se folosesc în raport cu destinația vaselor (relieful înalt pentru vase ocazionale, ornamentele îmbrînate pentru vasele de mare capacitate).

5. Cu aceiași unealtă se pot realiza ornamente diferite. De exemplu cu ajutorul pensulei se pot picta sau stropi ornamentele.

6. O serie de ornamente se realizează prin adăugare de material (relieful înalt, îmbrînarea), altele prin eliminarea de material (excizia).

7. Pentru realizarea unei compoziții ornamentale pot fi folosite mai multe tehnici și unelte de ornamentare diferite. Este cazul decorului din ceramica sgrafitată.

Dacă forma, decorul și cromatica constituie coordonatele ce definesc valoarea artistică a unui obiect de ceramică, realizarea lor optimă, cea care definește adesea și stilul creatorului, depinde în mare măsură de tehnică, de calitatea, de ineditul ei.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu putem avea o viziune unitară a creaţiei fără explicitarea ei prin tehnică (fie cea de modelare, fie cea de ornamentare). Prin urmare făurirea şi realizarea unor valori artistice nu este posibilă fără înţelegerea şi studiul tehnicii de făurire a lor.

Tehnicile de realizare a decorului în ceramica maramureşeană le vom prezenta în raport cu răspîndirea şi uneori ineditul lor.

Ulcior smălţuit, cu gura rotundă, toartă lată, decorat prin pictare cu cornul.

Corn din lut ars, modelat la roată, de factură mai nouă. E folosit la decorul ornamentelor, îndeosebi al celor geometrice.

Incizia, tehnică de decor de largă circulaţie în secolul al XIX-lea, îndeosebi în ornamentarea vaselor produse de către centrele orăşeneşti (Baia Mare, Baia Sprie etc.), este cunoscută sub două variante :

1. Incizia sau sgrafitarea ornamentelor, tehnică cu ajutorul căreia se conturează elementele compoziţiei ornamentale la farfuriile sau canceele destinate mediului rural (e vorba de vasele cu funcţionalitate strict decorativă). Termenul utilizat în literatura de specialitate pentru această variantă este cel de tehnica „sgrafitto", produsele înseşi, decorate cu această tehnică, constituindu-se în grupa denumită „ceramica sgrafitată". Tancred Bănăţeanu în lucrarea sa „Arta populară bucovineană" o numeşte tehnica inciziei „champlevé".

Asemănarea dintre tehnica prin care este realizat decorul cunoscutei ceramici de „kuty" şi cea a ceramicii maramureşene este vădită.

https://biblioteca-digitala.ro

Pieptenele este instrumentul folosit cu precădere la modelarea vaselor. Îl semnalăm cu cazul sistemelor de ornamentare prin incizie în două variante : incizia cu vîrful pieptenului, procedeu de obţinere a valului, ornament de veche tradiţie, în pasta crudă a vasului sau prin trasarea decorului cu ajutorul pieptenului într-o masă coloristică după ce în prealabil culoarea a fost pictată cu pensula.

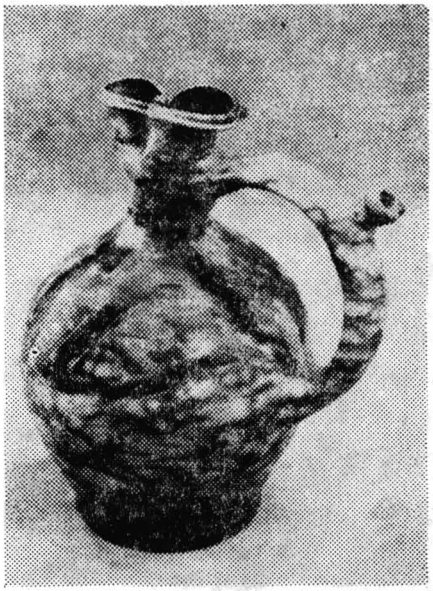

Ulcior smălţuit, cu gura bilobată, toartă tubulară cu „ţiţă", decorat prin stropire cu snopul.

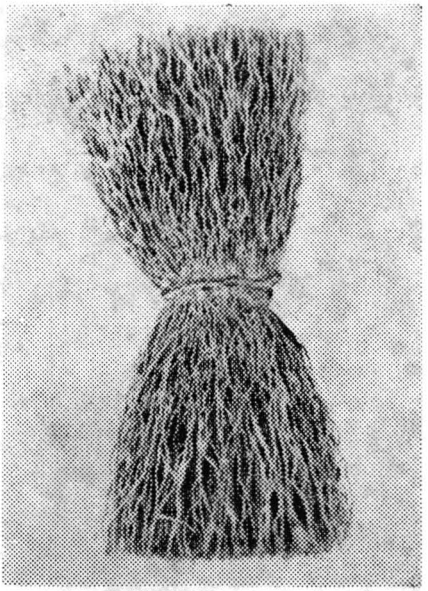

Unealtă de ornamentare în formă de snop, confecţionat din fire de tătarcă

Astăzi creatorii populari încearcă o reconstituire a vechii tehnici a ceramicii sgrafitate maramureşene, transpunînd această tehnică nu prin copierea formelor tradiţionale, ci pe forme miniaturale — uneori destul de reuşite, — destinate îndeosebi turismului intern şi internaţional.

Sistemul de ornamentare prin pictare cunoaşte următoarele tehnici :

1. Pictarea cu cornul, care poate fi considerată una din tehnicile cu cea mai largă răspîndire în ţara noastră. Ornamentele realizate cu acest instrument se caracterizează printr-o precizie a desenului, precizie la care talentul creatorului popular constituie factorul cel mai important în crearea unor valori autentice şi în realizări artistice deosebite.

Tehnica de ornamentare cu cornul cunoaşte următoarele variante :

1. Pe roată, în timpul învîrtirii ei ;
2. Pe roată fără învîrtire şi prin pictarea liberă.

Unealta ce poartă în general denumirea de corn este confecţionată din corn de vită în al cărui vîrf, ciocul cornului, se adaugă cotorul unei

https://biblioteca-digitala.ro

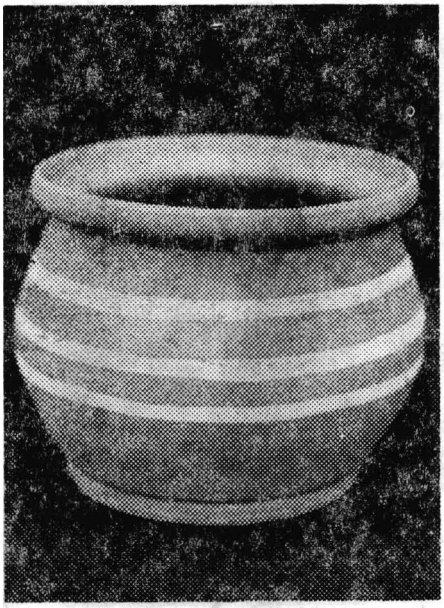

Faze de ornamentare realizate prin pictare cu „plotogul", tehnică de ornamentare tradițională folosită îndeosebi pentru decorarea formelor uzuale.

https://biblioteca-digitala.ro

pene de gîscă, cu ajutorul căreia se realizează ornamentul propriu-zis. Cornul, scobit în interior, constituie rezervorul în care se introduce culoarea. În mod curent olarul are pentru fiecare culoare un alt corn, aşezîndu-le pe un suport din lut ars.

Forma acestei unelte atît de răspîndite este aproape identică pe întreg teritoriul ţării. Diferenţa constă doar în dimensiuni.

Tipar confecţionat din lut ars pentru modelarea motivelor ornamentale vegetale reliefate.

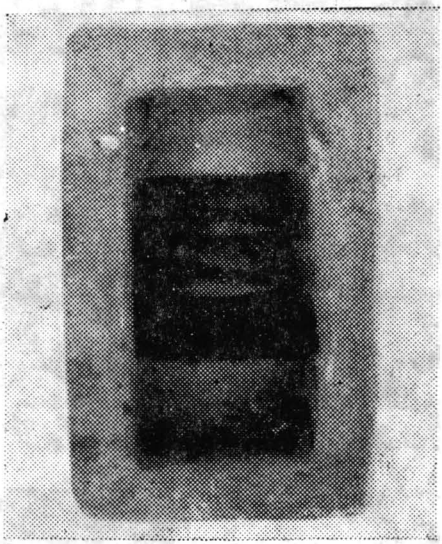

Tipar confecţionat din lut ars pentru modelarea ornamentelor reliefate geometrice.

În evoluţia ei, această unealtă tradiţională a început să fie confecţionată în a doua jumătate a secolului trecut din lut de oale, smălţuită sau nesmălţuită. La început forma era asemănătoare cu cea confecţionată din coarnelor bovinelor. Mai recent cornul pentru decorat ia forma unei puşculiţe pentru bani — folosite de către copii, avînd orificiul prin care se introduce culoarea, rotund sau trapezoidal.

Pictarea cu pensula constituie — cel puţin pentru prima jumătate a secolului XX — cea mai răspîndită tehnică de ornamentare, utilizată atît la realizarea decorului ceramicii nesmălţuite, cum este, de exemplu, ornamentul „val", cît şi la ornamentarea vaselor smălţuite, indiferent de destinaţia lor. Stilul ornamentelor realizate prin pictare cu pensula e predominant floral.

Pensulele rudimentare folosite în secolul al XIX-lea şi chiar în prima jumătate a secolului al XX-lea sînt confecţionate dintr-o pană de gîscă avînd în vîrf păr de animale. Pentru realizarea ornamentelor mai fine se folosea părul din urechile animalelor.

https://biblioteca-digitala.ro

Pictarea cu plotogul este o tehnică de ornamentare de dată relativ recentă. Ea se realizează cu ajutorul unei bucăți de piele, de formă dreptunghiulară, crestată la capete. Decorarea cu plotogul este precedată de trasarea unor linii ajutătoare cu cornul sau cu o pensulă foarte fină. În centrul ceramic Baia Mare pictarea cu plotogul este o tehnică de ornamentare tradițională și se întîlnește la vasele de uz folosite la păstrarea de-

Ploscă, confecționată probabil la Tîrgu Lăpuș, găsită la Groșii de sub Munte, 1963. Decorată prin excizie, colecția Gh. Aldea, București.

rivatelor din lapte („hîrgăul" pentru „groscior", „lapte acru"), precum și la „hîrgaiele" cu care se transportă mîncarea la cîmp.

Există, natural, și variante ale pictării cu plotogul, în care pictarea se face direct pe vas, fără a se trasa în prealabil liniile ajutătoare. În acest caz plotogul se înfășoară în jurul unui bețișor fiind folosit ca o pensulă.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu ajutorul plotogului se realizează un decor vălurit, ce sugerează unele ornamente realizate cu „gaiţa", tehnică de ornamentare specifică centrului Horezu din judeţul Vîlcea.

Ornamentarea prin stropire este o tehnică de ornamentare rapidă, folosită în mod obişnuit pentru decorarea recipientelor (ulcioarelor pentru apă).

Decorul realizat prin stropire dă efecte cromatice vesele şi se prezintă sub forma unor pete neregulate care acoperă total sau aproape total întreaga suprafaţă a vasului.

Variantele acestui sistem de ornamentare sînt strîns legate, ca şi în cazul sistemelor de ornamentare menţionate anterior, de instrumentele folosite la realizarea ornamentelor :

1. Stropirea cu pensula
2. Stropirea cu peria
3. Stropirea cu snopul, această din urmă variantă constituind una din tehnicile mai puţin cunoscute. Varianta mai sus menţionată este semnalată pînă în prezent doar în trei centre, toate situate în nordul ţării : Deja şi Zalău (jud. Sălaj), Baia Mare (jud. Maramureş). Unealta folosită la realizarea decorului se prezintă sub forma unui snop confecţionat din fire de tătarcă.

Realizarea decorului prin lustruire cu piatra este caracteristică ceramicii nesmălţuite negre. O excepţie o constituie ceramica roşie nesmălţuită confecţionată în Săcelul maramureşean.

Este singurul centru de ceramică roşie nesmălţuită, în stadiul actual al cercetărilor, care foloseşte tehnica lustruirii cu piatra, tradiţie care se transmite peste generaţii şi formează ineditul acestei tehnici. Piatra de rîu care se foloseşte în mod obişnuit la lustruire este ajustată de către olari pentru ca lustruirea să fie mai uniformă.

MODELAREA

Înţelegem prin sistemul de ornamentare al modelării un grup de tehnici ce cuprinde realizarea anticipată a ornamentelor şi aplicarea lor ulterioară pe vase.

Cu ornamentele realizate prin modelare se decorează vasele ocazionale, de mare capacitate, sau cele cu destinaţie specială. Ele se realizează cu mîna prin formarea unor suluri din lut, care se aplică pe pereţii vaselor în raport cu desfăşurarea ornamentelor.

Modelarea ornamentelor cu mîna a fost înlocuită în secolul al XIX-lea, îndeosebi pentru vasele decorative comandate de oficialităţi, cu modelarea ornamentelor cu ajutorul tiparelor din lut şi ghips.

În prima jumătate a secolului al XX-lea se extind două sisteme de ornamentare :

a) **Ornamentarea prin turnare,** realizată prin turnarea culorilor, începînd de pe gîtul vasului, cu ajutorul unei linguri (din lemn sau metal). Uneori se utilizează şi o oală de format mic.

https://biblioteca-digitala.ro

Ornamentele, în formă de limbi sau medalioane, apar în ceramica maramureşană îndeosebi pe *ulcioarele de apă nesmălţuite*, limbile de smalţ de culoare închisă neagră sau brun închis detaşîndu-se vesel de pe fondul cărămiziu roşcat al vasului (centrele Baia Mare în prezent, în trecut Baia Sprie şi Tg. Lăpuş).

b) **Traforarea, mod de ornamentare** împrumutat după modelele ceramicii manufacturiere. Se realizează cu ajutorul unor unelte ascuţite din lemn sau metal, prin eliminare de material. Traforarea este utilizată la decorarea farfuriilor — fructiere folosite în sec. XIX şi prima jumătate a sec. XX, îndeosebi de către populaţia urbană, sau în cazul ploştilor folosite în ceremonialul tradiţional. Decorul realizat prin traforare dă efecte artistice reduse.

Elementele comune ale tehnicilor de decor enumerate constituie încă o dovadă peremptorie a unităţii ceramicii populare româneşti, chiar dacă există unele excepţii legate, credem, de stadiul actual al cercetărilor.

Studiul uneltelor în corelaţie cu studiul tehnicilor de ornamentare ne-a dat posibilitatea să încadrăm formele ceramicii maramureşene într-o epocă anume, să le definim specificul local şi unele influenţe din exterior.

În această prezentare succintă a tehnicilor de ornamentare, am ocolit aspectele de amănunt, unele din ele nu lipsite de interes.

LA DÉCORATION DE LA CÉRAMIQUE POPULAIRE DE MARAMUREŞ. TÉCHNIQUES

(*RÉSUMÉ*)

L'étude essaie un succint passé en revue des plus importantes techniques de décoration spécifiques aux centres de céramiques du département de Maramureş.

1. L'incision ou la sgrafitation des ornamentations, technique réalisée à l'aide du „peigne" ou d'un autre outil à la pointe aiguë.

2. La peinture à la corne, au pinceau, à la brosse et à la gerbe, cette dernière étant réalisée à l'aide d'un outil confectionné aux fils de tatars.

3. Le polissage à la pierre est caractéristique à la céramique nonémaillée noire. Une exception est la céramique rouge nonémaillée confectionnée à Săcel, au Maramureş.

4. Le modelage technique utilisé particulièrement à la décoration des grands vases.

5. Le coulage, mode d'ornamentation utilisé das la décoration des brocs pour l'eau.

6. Le chantournage utilisé à la décoration des plats ou des gourdes.

https://biblioteca-digitala.ro

Morfologia măștilor populare și funcția lor ceremonială

ROMULUS ANTONESCU

Rîndurile care urmează nu au rolul de a epuiza multiplele aspecte care se ivesc din analiza profundă a raportului ce se poate stabili între morfologia măștilor populare și funcția pe care ele o îndeplinesc în cadrul ceremoniilor ocazionate de sărbătorile de iarnă la români.

Bibliografia acestei teme este destul de insuficientă și, în general, ea se oprește la descrierea plastică a măștilor și mai puțin la funcția pe care o îndeplinește personajul mascat în cadrul cetei, precum și la raportul, temporar, dintre ceată și colectivitatea sătească.

E adevărat că înregistrarea contemporană a faptelor nu mai lasă loc unor interpretări diacronice de certă valabilitate și că această lipsă sărăcește aria investigației științifice. Totodată, caracterul pregnant de amuzament și-a pus amprenta atît pe confecționarea recuzitei, cît și pe textele care însoțesc ceremonialul.

În principiu, se știe că jocul cu măști își are izvorul în exuberanța bachică din antichitate și este menit să potențeze, pe cale magică, prolificitatea și fertilitatea. E de presupus că, în cadrul ritualului respectiv, fiecare mască trebuia să îndeplinească o funcție bine delimitată de dogmele ceremoniale. De asemenea, cei ce oficiau ritualul se bucurau de privilegiile de castă, respectate juridic, chiar dacă riturile dionisiace aveau tangență și cu „vulgul".

Ce a rămas în cultura populară românească ?

În primul rînd alcătuirea cetei ceremoniale după un tipic care stă, în general, la baza oricărei înțelegeri de grup. Fie că funcționează pe parcursul unui an întreg (cum se întîmpla la Drăguș-Făgăraș), fie că este alcătuită numai pentru luna decembrie (cum se procedează pe valea Trotușului, la Dărmănești), ceata devine, din momentul statuării ei, prezență individuală și își asumă, pentru perioada existenței, prerogativele pe care le primește prin tradiție (asanare morală la Drăguș, jucarea pentru prima dată a fetelor care au împlinit vîrsta ieșirii la horă, la Făget-Banat, sau numai simpla menire de propițiere).

https://biblioteca-digitala.ro

Din momentul apariției grupului și pînă la dizolvarea lui, între colectivitatea sătească și ceată se stabilesc relații de reciprocitate. Nu s-au studiat cu amănunțime încă aceste raporturi, cît de înrădăcinate sînt ele de o parte și de alta, ce repercusiuni poate avea ignorarea unei realități.

În afară de relațiile noi ce se nasc între cele două colectivități, o importanță deosebită capătă felul în care ceata se organizează, modalitățile de ierarhizare a responsabilităților în cadrul grupului, domeniul în care acționează fiecare individ, la început în ceea ce privește funcționarea „școlii de urs", cum se numește în unele zone cadrul organizat în care se învață și se pun la punct elementele spectaculare. Apoi, în ce măsură, în momentul desfășurării ceremonialului, fiecare individ intră în relații cu ceilalți din grup, dacă personajul întruchipat de el face parte din fondul principal al arsenalului de mijloace spectaculare, fără de care ceremonia devine altceva, sau face parte din aria periferică a acestui arsenal. Se conturează deja aici o problemă cheie care merită o atenție specială. Ceremonia se constituie ca un limbaj în care mijloacele de realizare se pot grupa, după importanța lor, într-un „nucleu" care dă esență spectacolului, menirea lui și care, în general, este stabil. Aici trebuie căutate elementele de tradiție. Inovațiile se produc în aria periferică a limbajului, unde verigile de transmitere a mesajului sînt mai slabe. Totuși și inovația este determinată de felul cum iradiază ideologia „nucleului". Dacă, spre exemplu, se consideră că „jocul caprei" (în Maramureș) are caracter de divertisment, deci funcția ritualică este nulă sau aproape nulă, atunci se dă amploare ariei periferice, apar figuranți mai mulți („dracii"). Desigur că investigarea acestor realități poate duce la concluzii substanțiale, la sublinierea mecanismului de proliferare imaginativă a ceremonialului, la circumscrierea cu precizie a raportului dintre tradiție și inovație, precum și la surprinderea cauzalității acestora.

Nu lipsită de importanță pentru înțelegerea totalitară a rolului fiecărui personaj în cadrul grupului este morfologia măștii. De aceea clasificarea încercată de Romulus Vulcănescu[1] și care are la bază criteriul de diferențiere după cît din corpul uman acoperă masca (integrale, reductive etc.) ni se pare de minimă rezistență, deoarece are în vedere valoarea în sine a măștii și nu raportul dintre ea și personaj. În acest sens, interpretarea ar trebui să țină seamă de recuzita în ansamblul ei necesară unui personaj și nu numai de realizarea plastică a măștii propriu-zise. Astfel nu s-ar putea explica de ce există „draci" și „Sarsailă", pentru că numai masca respectivă nu oferea prea multe elemente diferențiatoare decît în contextul grupului din care face parte.

Ajunși în acest punct va trebui să acordăm atenție deosebită vieții sociale a obiectului de recuzită.

Pentru înțelegerea acestei noțiuni, vom porni de la cîteva exemple de un ordin ce depășește puțin cadrul acestui studiu. De pildă, un scaun nu este numai o simplă piesă de mobilier pe care se poate sta mai mult sau mai puțin comod și care are sau nu o formă estetică. El are un rol în or-

1. Romulus Vulcănescu, **Măștile populare**, București, 1970, p. 92.

https://biblioteca-digitala.ro

ganizarea interiorului țărănesc și, prin utilizare, omul îi transferă semnificații de ordin social. Dar tocmai acest aspect este ignorat în fișele etnografice care însoțesc obiectele noastre muzeale. Rubrica „utilizare" rămîne de cele mai multe ori completată precar, trezind pentru unii cercetători etnografi reacții cu privire la necesitatea existenței acestei rubrici, pentru că, se spune, obiectul vorbește de la sine. Realitatea infirmă însă această poziție. Scaunul, luat ca exemplu de noi, poate fi cel de la vatră, cel pe care „stă moșul cînd își trage cizmele", fiecare membru al familiei își are scaunul său (există scaune confecționate special pentru soacră), scaune pe care se stă numai cînd se toarce, sau folosite și la alte acțiuni gospodărești (mestecatul mămăligii, croitul opincilor, tocatul ierburilor sau a bostanilor etc.). Un jug de boi „impistrit", achiziționat din Țara Hațegului, este înfrumusețat pentru „ca să i se cunoască fața", dar este pus invers la car atunci cînd este dus mortul la cimitir. În acest caz, jugul de boi nu mai este doar o piesă de transport, ci i se conferă subtil și funcții magico-rituale. Numai investigînd cu de-amănuntul viața socială a obiectului, el ni se dezvăluie cu toate semnificațiile pe care le capătă în circulația lui materială.

Același lucru se poate susține cu temeinicie și în ce privește recuzita ceremonialelor cu măști, deoarece ele sînt bunuri materiale care dau viață, într-un context dat, unor personaje simbol, transmit niște mesaje culturale. De aceea, nu numai masca trebuie interpretată, ci toate accesoriile legate de configurația personajelor.

Aruncînd o privire mai atentă asupra jocurilor cu măști din Maramureș, e de ajuns, pentru demonstrația ce o intenționăm, să ne oprim asupra „jocului caprei". Ni se pare deosebit de sensibilă în a produce idei fecunde formula bipartită (F+C), considerată, în volumul lui Francisc Nistor[2], ca fiind nucleul de la care se pornește în organizarea ceremonialului. Este această formulă valabilă? Răspunsul ni-l poate da analiza fiecărui element component. „Capra" are rațiune de a exista nu numai prin mască, ci și prin mișcarea pantomimică pe care o realizează și care, la rîndul ei, e susținută de melodia fluieraşului. Deci, cele două personaje se condiționează reciproc, nu pot exista decît în formulă binară. În acest caz, celelalte personaje sînt complemente ale divertismentului, nu au substanță în economia ceremonialului. În consecință, formula mai sus menționată este valabilă.

Dar, „jocul caprei" cunoaște și o variantă mai dezvoltată, axată pe dialogul dintre cioban (sau moș) și țigan. Aici interpretarea nu poate fi ruptă de luarea în considerare a textului literar, cu deosebire a aceluia versificat. Interesează, pentru surprinderea stratului vechi al ceremonialului, tocmai versurile care aduc în discuție calitățile deosebite ale animalului. „Capra" are stea albă în frunte, dă lapte mai mult decît obișnuit, poate chiar a doua zi să fete trei iezi. În partea a doua a spectacolului capra intră într-o stare letargică și pentru trezirea ei se rostește un descîntec.

Și iată o nouă întrebare. Într-un eventual corpus al descîntecelor românești, textele din „jocul caprei" pot avea rațiune, deși ar fi desprinse de context? În fond, ca realizare artistică și ca gestică adiacentă, ele sînt si-

2. Francisc Nistor, **Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș**, Baia Mare, 1973, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

milare cu descîntecele propriu-zise. Desigur că întrebarea enunțată comportă clarificări și discuții și nu e locul acum să o aducem în prim plan.

Revenind la „jocul caprei", descîntecul are darul s-o tămăduiască. Din acest punct de vedere, momentul descîntecului nu ni se pare o simplă dezvoltare „de divertisment, de spectacol pur", „ca o reminiscență aproape nejustificată și care se leagă în dialog pur teatral, golit de sensurile inițiale"[3]. Să nu uităm că descîntecul este spus în casa în care se urează, că, în general, el enumeră toate zilele săptămînii, deci se axează în plan temporal și își găsește justificare în planul mai subtil al urării. În fine „capra" se trezește din starea ei letargică, adică, ritualistic vorbind, ies învingătoare elementele de belșug și prolificitate, pentru care capra este un animal deosebit. Numai astfel ne putem explica de ce acest „personaj" capătă sensuri simbolice foarte largi și dincolo de divertisment.

Considerăm, în încheiere, că atunci cînd se abordează o asemenea temă trebuie studiate neapărat următoarele probleme :

1. Raportul care se stabilește între colectivitatea sătească și grupul sau ceata de urători ;

2. Raportul care se stabilește între fiecare membru al cetei sau grupului, ierarhizarea membrilor, statutul juridic care îi guvernează ;

3. În ce măsură recuzita servește la delimitarea cantitativă și calitativă a unui personaj și raportul între membrii grupului în timpul desfășurării ceremonialului și între membrii grupului și asistență. Gradul de participare bilaterală.

4. În ce măsură textul literar (sau muzical) servește la delimitarea cantitativă și calitativă a unui personaj.

Desigur că nu avem pretenția de totalitate a problematicii puse în discuție, dar credem că punctajul de mai sus poate constitui cadrul general pentru punerea în valoare a ceea ce am numit viața socială a bunurilor materiale și spirituale și care conturează orizontul specific al unui popor.

3. **Ibidem**, p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro

LA MORPHOLOGIE DES MASQUES POPULAIRES ET LEUR FONCTIONS CÉRÉMONIELLES

(*RÉSUMÉ*)

Au début de l'article l'auteur montre que la bibliographie qui traite les masques populaires est insuffisante, les études entreprises s'arrêtant sur la description plastique des pièces et presque pas du tout sur la fonction que le personnage masqué accomplit dans le groupe et les rapports établis entre le groupe des chanteurs de noëls et la collectivité villageoise dans le cadre de laquelle se produit le phénomène. On n'a pas clarifié, en détails, non plus les rapports qui s'établissent entre les individus du groupe de chanteurs de noëls, ni leur rôle dans l'économie du phénomène ni le système d'organisation du groupe.

Il faut aussi souligner que les transformations ne se produisent pas dans les soi-disant „noyau" des méthodes de performer, celui-ci étant particulièrement stable et c'est ici qu'il faut chercher les significations des substrats des coutumes.

A la fin l'auteur conclusionne que l'abord des coutumes qui utilisent comme accesoires des masques, doit tenir compte des aspects suivants :

1. Le rapport qui s'établit entre la collectivité villageoise et le groupe ou la troupe de chanteurs de noëls.

2. Le rapport qui s'établit entra chaque membre du groupe, la hiérarchisation des membres, le statut juridique qui les dirige.

3. Le degré de participation bilaterale (groupe-collectivité).

4. Le degré dans lequel le texte littéraire (ou musical) définit un personnage.

https://biblioteca-digitala.ro

Riturile de separare, agregare și de inițiere în faza copilăriei. Zona Maramureș

MIHAI DĂNCUȘ

Obiceiurile care marchează principalele momente din viața omului încep, firește, prin cele legate de naștere, înțelegînd prin aceasta „trecerea din lumea necunoscută în lumea albă, cunoscută ; domină grija pentru integrarea perfectă în această lume, într-un destin individual modelat la nivelul optim al funcțiilor biologice și sociale. Obiceiurile de naștere vor fi dominate de rituri și ceremonialuri de integrare (...) ; aceasta este deci marea integrare a noului născut în destinul său pămîntesc"[1]. De aceea tot ce se va face pentru noul născut, începînd din momentul nașterii, trecînd peste perioada liminară (cele șase săptămîni) și în continuare va avea caracterul unor succesiuni de rituri și ceremoniale ordonate logic pe secvențe la care vor fi supuși noul născut precum și unii din performerii principali (mama copilului, moașa, nașii).

În general la români, la fel și în comunitățile tradiționale maramureșene, femeia gravidă și șase săptămîni după naștere era considerată ca „murdară" (impură). „... această impuritate se transmite în mod normal și copilului, care este supus unui anumit număr de tabuuri... La fel diversele rituri de apărare — protejare impotriva ochiului rău, contagiunilor, bolilor, demonilor de tot felul, în același timp sînt egale pentru mamă cît și pentru copil, sau dacă sînt destinate în mod special copilului, mecanismul lor nu prezintă nimic deosebit în particular în raport cu aceleași practici de același ordin"[2].

Spre realizarea purificării și integrării, în mod necesar copilul trebuie mai întîi despărțit de mediul său anterior, or acest mediu nu este altul decît mama copilului. Pentru aceasta atît mama cît și copilul în timpul primelor zile (pe parcursul riturilor de separare imediate) vor fi încredințați unei alte persoane — în cazul nostru — performerul principal *moașa*, care va

1. Pop Mihai, Ruxăndoiu P., **Folclor literar românesc**, București, 1976, p. 174.
2. Arnold Van Gennep, **Les rites de passage**, Paris, 1969, Cap. V — Nașterea, p. 70, traducere în manuscris.

https://biblioteca-digitala.ro

și oficia riturile primordiale de separare : secționarea cordonului ombilical, prima baie rituală, primul înfășat, în unele cazuri (atunci cînd copilul este periclitat) ritul de dare a numelui și de încreștinare, adică riturile de agregare la societatea familială și religioasă.

SECȚIONAREA CORDONULUI OMBILICAL — RIT DE SEPARARE

Nașterea în comunitățile tradiționale maramureșene avea loc numai în prezența moașei, eventual a mamei, respectiv soacrei sau a altei persoane apropiate (în absența imediată a moașei), dar numai de gen feminin. Sigur, în ansamblul problemelor ce implică nașterea rolul principal revine moașei, care se bucură de prestigiu, încredere și respect. De aceea o vom găsi prezentă cu sfaturi practice, în calitate de actant principal, încă din perioada gravidității, în timpul nașterii și pe parcursul perioadei de 40 de zile după naștere și chiar după aceea.

În succesiunea riturilor de la naștere, după aceasta, prima secvență este cea a secționării cordonului ombilical, rit de separare a fătului de mamă, de vechea stare, de mediul său anterior[3] după care, prin alte rituri la care va fi supus (de purificare și agregare), fătul va trece la noua stare. De aceea secționarea cordonului ombilical este considerată ca unul din momentele esențiale și hotărîtoare în desprinderea fătului.

Secționarea este executată de către moașă, după care „îl leagă cu ață, la o săptămînă cade singur — îl găsești pă „rante" (cîrpe). Să ține pînă cînd crește coconu mare (6—7 ani), să ține într-o sticlă ; dacă-l dezleagă i coconu cuminte, învață bine"[4] ; sau : „buricul îl taie moașa, îl înnoadă, și să uscă și ptică el singur. Să pune un ban de argint pă buric și pă pîntece și să leagă cu cingătoare, apoi la 9—10 zile pică singur"[5]. În zona Codrului (limitrofă Maramureșului). „După ce moașa tăia cordonul ombilical al copilului, îl înnoda și îl lăsa să se usuce pînă ce-i cădea capătul. Apoi, acesta era legat cu ață, *cu lănțug* și se păstra (pe meștergrindă sau sub pragul ușii) pînă ce copilul împlinea vîrsta de șapte ani. Înainte de aceasta însă copilul era *ursit* pe *învățătură*, hărnicie, noroc etc... După șapte ani, cordonul se scotea la iveală, copilul trebuind să tragă de *lănțugul de ață* cu care a fost legat, astfel ca să-și dezlege cele pe care fusese ursit, să se împlinească toate"[6].

Dacă secționarea, înnodarea și presarea cu un bănuț de argint (știute fiind calitățile medicale ale argintului) sub cingătoare, se pot considera ca practici sanitare de profilaxie, cu siguranță că păstrarea ombilicului pentru deznodare — condiție a împlinirii ursitelor nu este decît o credință deșartă. Se poate totuși discuta problema deznodării ca o probă de isteține pentru copil, deci un rit de inițiere.

3. A.V. Gennep, **Op. cit.**, p. 70 și urm.
4. Inf. Balea Susana, 47 ani, 7 cl. elem., Ieud, 1975.
5. Inf. Marina Marișca, 56 ani, 4 cl. elem., Rona de Jos, 1977.
6. Dumitru Pop, **Folclor din zona Codrului**, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă al județului Maramureș, Baia Mare, 1978, pp. 34—35.

https://biblioteca-digitala.ro

Tot în categoria riturilor de separare și purificare trebuie să includem și desprinderea fătului de placentă. În mentalitatea tradițională placenta este „casa copilului, locșorul lui pe care moașa îl îngroapă între flori, că așă-i bine"[7] sau „în grădină într-o groapă adîncă"[8] sau „casa coconului să îngroapă în grădina cu flori împreună cu trei grăunțe de bob pentru ca noua mamă să nască în viitor tot fecior"[9], sau „casa coconului se îngroapă cu gura-n jos de către mama care are mulți copii, ca să nu mai nască alții"[10]. De remarcat caracterul sacru care i se conferă placentei, grija cu care se îngroapă spre a fi ferită de batjocură (prin călcarea în picioare etc.), credințele în legătură cu felul cum se îngroapă. A.V. Gennep consemnează pentru tribul Oraibi din Arizona că „de îndată ce copilul s-a născut, mama vine, scoate placenta și o va îngropa împreună cu covorul, nisipul etc. (cu care a intrat în atingere n.n.) însîngerat într-un loc sacru numit „colina placentelor"[11].

Îngroparea placentei într-un loc ferit, un „loc sacru", loc anume nu ni se pare ceva nefiresc, ba din contră, un gest uman cu semnificații adînci, avînd în vedere că aceasta la un moment dat era parte integrantă din trupul mamei și al copilului, deci nu poate fi aruncată oriunde. Faptul că această practică este generalizată la noi și o mai găsim și la alte popoare, denotă unitatea de gîndire și de concepție a omului de oriunde în problemele ce vizează existența în general. „Aceluiași tratament, variind de la popor la popor, este supusă placenta la fel și prepuțiul, ambele operații avînd ca element comun faptul că marchează o separație care trebuie să fie compensată cel puțin prin măsuri de precauție. Că unele din aceste rituri sînt simpatice și pregătesc copilul la o mai bună folosire a membrelor sale și a forței sale, a iscusinței sale — aceasta a fost demonstrat de școala engleză și germană, dar altele sînt chiar rituri de separare de lumea asexuată sau de lumea anterioară societății umane și rituri de agregare la societatea sexuală și la familia îngustă sau largă — clanul sau tribul"[12].

Măsurile de precauție de care vorbește A.V. Gennep sînt la noi păstrarea cordonului ombilical și îngroparea placentei. Riturile de separare se continuă cu un nou ciclu — băile rituale.

BĂILE RITUALE — APA

În cultura populară românească, în general, *apa*, ca element de ritual (de natură cosmică), se regăsește într-o serie de acte și fapte folclorice, în majoritatea lor conferindu-i un rol benefic, dar, și nu în ultimul rînd, malefic (apa moartă). O găsim ca element esențial în descîntece, în cadrul obiceiurilor de la nuntă și înmormîntare, în ciclul obiceiurilor de peste an (ciclul agrar), în basme și, desigur, în obiceiurile de la naștere etc. „Spre deosebire de aer, — spune Take Papahagi — care poate fi și e oriunde și

7. Inf. Marina Marișca.
8. Inf. Balea Susana.
9. Inf. Luca Maria, 50 ani, 4 cl. elem., Strîmtura, 1976.
10. Inf. Stan Ileana, 40 ani, 4 cl. elem., Dragomirești, 1976.
11. Arnold Van Gennep, **Op. cit.**, cap. IV — Graviditatea și facerea.
12. Arnold Van Gennep, **Op. cit.**, cap. V, Nașterea și copilăria, p. 70.

https://biblioteca-digitala.ro

oricînd pentru oricine și orice, apa poate fi rară sau insuficientă, poate lipsi, poate fi nimicitoare sau vătămătoare etc. : iată motive ce explică disproporția folclorică dintre aer și apă"[13].

Prezentă ca element de ritual în toate categoriile folclorului obiceiurilor, dar și în basme, legende, descîntece cu o serie de semnificații și diverse încărcături simbolice, *apa* „se remarcă ca o structură binară complexă, prin utilizarea determinanților *vie* — *moartă*"[14]. Dacă apa vie își are corespondentul „în apa curgătoare, care dă viață", „izvorăște" și „e limpede" „e bună de băut", deci este pusă întotdeauna sub semnul beneficului, „apa moartă" este „stătătoare", „murdară" etc. și poartă însemnele maleficului.

Structura binară a funcțiilor și semnificațiilor simbolice ale apei, dintr-o altă perspectivă, cea a ritualului îmbăierii, presupune apa ca element esențial în practica ritului de îmbăiere la nou născut și la mort :

$$\text{nou-născut} \xrightarrow[\text{purificare}]{\text{baia rituală}} \text{mort}$$

În practica obiceiurilor la naștere, în special în perioada celor 40 de zile, elementele cosmice „lumină" — „întuneric", „ziua" și „noaptea", „focul" și „apa" capătă încărcături simbolice deosebite, care în mentalitatea țărăncii maramureșene jucau un rol aparte vizînd dezvoltarea ulterioară și viața nou-născutului.

Dacă lumina și întunericul, ziua și noaptea se constituie în simetrii simbolice ce poartă însemnele binelui și răului, — apa „simbol cosmic, receptacul al tuturor germenilor, devine substanță magică și medicinală prin excelență, ea vindecă, ea întinerește, ea asigură viața eternă".[16]

Cunoscînd importanța deosebită și rolul pe care-l joacă apa în viața folclorică românească, ne vom referi în continuare la aceasta din perspectiva băilor rituale ce se fac nou-născutului în cadrul riturilor de separare, purificare și agregare.

Actantului principal, moașa, îi revine misiunea de pregătire și oficiere a îmbăierii noului-născut. Obiceiul diferă de la sat la sat în privința perioadei — în unele sate numai prima baie, în majoritatea băile din prima săptămînă după naștere și chiar în toate cele patruzeci de zile cît ține perioada liminară. Cu siguranță că în perioade mai îndepărtate diferențele de azi de la comunitate la comunitate nu erau așa pregnante. De altfel, în general, întregul ritual al îmbăierii este foarte unitar pentru toate comunitățile investigate[16].

Pentru baie se aduce „apă neîncepută", „apă de ciupă se aduce numai dintr-o fîntînă, nu din mai multe locuri, nu-i bine. Apa de ciupă să aduce numai înainte de asfințirea soarelui, așă i bine pîntru necuratul".[17] Take Papahagi în dicționarul său o explică astfel : „Apa neîncepută este aceea

13. Take Papahaqi, **Mic dicționar folkloric — Spicuiri folklorice și etnografice comparate**, Editura „Minerva", București, 1979, p. 62.
14. **Idem**, capitolul **Note**, redactat de Valeriu Rusu, p. 506.
15. Mircea Eliade, **Traité d'histoire des religions**, chapitre „Les eaux et le symbolisme aquatique", Paris, 1970, citat din M. Bocșe, „Griul, finalitate simbol. . ." în AMET, IX, 1977, p. 267.
16. Cercetarea s-a făcut în satele: Berbești, Vad, Rona de Jos, Săpînța, Onceștí, Birsana, Strimtura, Ieud, Cuhea, Dragomirești.
17. Inf. Balea Maria, 81 ani, 4 cl. elem., Ieud, 1977.

https://biblioteca-digitala.ro

care se aduce de la fîntînă fără a vorbi... Aromânii o numesc apă nințipută... sau apă nigrită..." ceea ce cadrează perfect cu precizarea că această apă „se aduce de la fîntînă fără a vorbi", întrucît *nigrită* înseamnă *negrăită*, adusă fără a scoate grai, fără a pronunța vreun cuvînt sau sunet".[18] Explicația este valabilă și pentru zona Maramureș. Apa se fierbe în „oala ciupei", oală nouă în care nu se fierbea și altceva. Fîntîna din care se aducea apa pentru ciupă se schimba numai dacă plîngea copilul: „să știmba ciupa, să lua apă din altă fintînă".[19] Apa pentru ciupă trebuia să fie călduță pentru a nu opări copilul.

În zona folclorică a Codrului (limitrofă Maramureșului) profesorul Dumitru Pop atestă practica băii rituale astfel: „Era interzisă îmbăierea copilului în apă care a clocotit înainte, pentru că făcea „clocotici", un fel de bube, pe tot corpul. Dacă s-a întîmplat totuși să se îmbolnăvească, remediul era unul singur: să fie îmbăiat în apă cu „flori de clocotici".[20] Se confirmă astfel asemănări în rituri cu cele din zona de care ne ocupăm, explicabile datorită ariei comune de dezvoltare de-a lungul veacurilor și mai ales permanentei legături între aceste zone încă din cele mai vechi timpuri.[21]

În zona de care ne ocupăm prima baie se face imediat după naștere cu apă călduță, preparată cu respectarea celor de mai sus. Tot acum, moașa unge obrăjorii copilului cu „scursuri de la mamă ca să aivă ruji în obraji și îi strînge barba pentru a face gropiță și nasul să nu sie cîrn",[22] rituri de influențare a înfățișării viitoare a noului-născut, dovadă a grijii care se poartă de pe acum copilului.

Dacă prima baie se face imediat după naștere, băile celelalte se vor face „dimineața și seara, că doarme bine". „Ciupa", respectiv apa pentru îmbăiere se prepară cu multă grijă, respectîndu-se un întreg ceremonial, folosindu-se diverse obiecte de ritual, toate purtînd însemnul beneficului, astfel: „apă sfințită, fire de busuioc, bănuți de argint, strună de ceteră (să sie horitor), lapte dulce (să-i sie dulce viața și să aivă pielea fină), măieran — floare domnească" [23] la Ieud, „clopoțel de aramă (ca noul născut să aivă glas frumos)" [24] la Bîrsana, „banul de argint să sie coconul curat, să n-aivă bube" [25] la Nănești, în apă „să mai pun niște flori de pe lîngă apă că or si coconii grași" [26] la Rona de Jos, „țîță (lapte de mamă) — că așa-i bine"[27] la Oncești. Pregătită fiind „ciupa" — apa pentru îmbăiere — moașa oficiază îmbăierea cu multă grijă și dragoste.

Importanța ce se acorda în societatea tradițională maramureșeană îmbăierilor denotă grija deosebită pentru făt încă din primele zile. Considerăm ritul îmbăierii un rit de purificare, dar în același timp și un rit de separare de mamă, de vechea stare. De altfel băile din perioada „de marge", chiar

18. Take Papahagi, **Op. cit.**, p. 59.
19. Inf. Balea Maria.
20. Dumitru Pop, **Op cit.**, p. 34.
21. A se vedea: I. Mihaly de Apșa, **Diplome maramureșene din secolul XIV și XV**, Sighet, 1900; Al. Filipașcu, **Istoria Maramureșului**, Buc., 1940.
22. Inf. Balea Susana, 47 ani, 7 cl. elem., Ieud, 1975.
23. **Idem.**
24. Inf. Ștefanca Maria, 60 ani, 4 cl. elem., Bîrsana, 1972.
25. Inf. Vancea Maria, 46 ani, 4 cl. elem., Nănești, 1972.
26. Inf. Marina Marișca, 56 ani, 4 cl. elem., Rona de Jos, 1977.
27. Inf. Godja Maria, 56 ani, 3 cl. elem., Oncești, 1973.

https://biblioteca-digitala.ro

dacă prin caracterul ceremonial ce li se imprimă, recuzita (bănuț de argint, diverse flori fără efecte medico-sanitare, clopoțel, strună de ceteră, apă sfințită etc.) ce poartă însemnele unor mărci de natură magică — la prima vedere se înscriu în domeniul ceremonialului, ele au mai mult un scop igienic foarte clar și bine determinat. Sigur că între obiectele de ritual intră și planta cu rol curativ-sanitar (florile de mușețel), laptele de mamă sau laptele de vacă etc.

Ceremonialul îmbăierii se încheie cu aruncarea „ciupei" și înfășarea noului născut. Apa folosită la îmbăiere, preparată cu acele obiecte cu încărcătură magică, sigur va primi și ea un conținut sacru și de aceea nu este indiferent cînd și unde se aruncă. Aruncarea apei se execută în sensul de rotire a soarelui și într-un loc anume — *„în grădinuța cu flori*, în același loc pentru feciorași pentru ca unde s-a duce să-și capete fata, iar pentru fete în mai multe locuri să umble mai mulți feciori la ele, să aivă petitori mai mulți. Da nu-i voie aruncată în pticioare, în cărare să nu i să ieie somnul".[28]

Considerăm acest rit de aruncare a apei pe flori, diferențiat pentru băieți și fete, ca un act de provocare și influențare în bine a soartei fătului.

Înfășatul noului-născut

În imediată succesiune logică, după îmbăiere urmează înfășatul copilului, ritual ce se succede în mai multe secvențe. După prima baie „să suflă asupra copilului, să nu ia ceva pă el din apă, să suflă în cruciș de două ori, se ridică coconul cu picioarele în fundul ciupei — în picioare — să sie sînătos și voinic".[29]

„Suflatul în cruciș" îl considerăm un rit de apărare cu semnificație simbolică creștină. Dacă inițial, cu siguranță, moașa, care era considerată ca avînd și puteri magice, prin suflare arunca duhurile rele, suflarea „în cruciș" este o suprapunere creștină de factură mai recentă.

Primele cîrpe pentru înfășat se confecționau diferențiat: „pentru băiat din izmenele tatălui, pentru fetiță din poalele mamei".[30] Așa precum apa de scaldă — „ciupa rituală" — se arunca în locuri diferite pentru fete și într-un loc anume pentru băieți, considerăm aceste rituri ca primă diferențiere pe sexe — rituri de agregare sexuală —, dar de aici și pînă la prima îmbrăcare sexuală se vor succeda o serie de alte rituri care nu diferențiază fătul pe sexe. De altfel secvențele de mai sus (aruncarea apei și confecționarea cîrpelor) se execută de moașă fără a fi implicat în mod conștient noul născut.

Înfășarea se face cu multă grijă și atenție, în așa fel „ca mînuțele să sie legate în lontru, să i să îndrepte",[31] la băiat „să pune o cîrpucă între picioare și se ridică coițele în sus ca să nu le strîngă între picioare — să fac cîrpucă anume la băieți — la fete nu, cînd îl înfeși îi lățești fruntea, îi

28. Inf. Marina Marișca, 56 ani, analf., Rona de Jos, 1977.
29. Inf. Balea Susana.
30. **Idem.**
31. Inf. Marina Marișca

https://biblioteca-digitala.ro

dai părul în sus pentru a fi deştept, — la fiecare înfăşare se face cruce pă perină".[32]

Şi riturile înfăşării, alături de cele ale îmbăierii rituale, se înscriu în riturile de purificare, apărare şi separare Înfăşarea mînuţelor şi protejarea organelor genitale la băieţi s-au dovedit prin experienţa vieţii ca acte de profilaxie medico-sanitară absolut necesare privind evoluţia şi dezvoltarea normală fizică ulterioară a noului născut. Grija faţă de noul născut nu exclude nici perspectiva. Astfel în societatea tradiţională maramureşeană, unde guverna principiul „tot ce se concepe se naşte", copiii se succedau aproape de la an la an şi sigur gîndurile părinţilor vizau şi relaţiile viitoare dintre fraţi. Credinţa că „prima faşă trebuie să se păstreze pentru toţi copiii, să nu să rupă — să ţină unul la altul — aceia fraţi trăiesc bine tăt mereu"[33] poartă încărcătura unor sentimente nobile, umanitare chiar dacă nu are nici un suport ştiinţific real.

Prima tunsoare

Riturile de separare sînt, în general, toate acelea în care se taie ceva, în care se rupe sau se întrerupe ceva. De aceea prima tunsoare o încadrăm în riturile de separare. Prima tundere rituală se face cu ocazia botezului religios de către preot, dar acesta are mai mult un caracter formal, acceptată fiind de societatea tradiţională în virtutea ritului obligatoriu. De altfel unii preoţi (în special cei mai în vîrstă formaţi la şcoala blăjeană) nici nu efectuează tunderea propriuzisă, ci doar rostesc formula rituală : „Tunde-se robul lui Dumnezeu Ion..." şi mimează actul tunderii ; alţii realizează tunderea în formă de cruce.[34]

Prima tundere rituală conform tradiţiei se efectuează în satele Maramureşului de către mamă cînd fătul împlineşte vîrsta de un an, „iar părul tuns se pune într-un pom îngemănat, în grindă, ca să-i crească părul mare ca şi coroana pomului şi să-i lumineze mintea".[35]

Interesant de consemnat este faptul că profundele mutaţii pe plan economic, social şi cultural ce se produc în satele Maramureşului se repercutează şi asupra folclorului obiceiurilor, aceasta nu numai în sensul desacralizării acestora, fenomen foarte normal şi actual, dar şi în părăsirea unor credinţe, obiecte şi instituţii perimate şi integrarea altora care şi-au făcut loc în viaţa satelor. Astfel, consemnăm, în comuna Rona de Jos, faptul că după tunderea rituală „părul de pă frunte să duce la cumparativă (prăvălia sătească) şi să lasă acolo că acela-i deştept (gestionarul)".[36] În comuna Vadul Izei, limitrofă oraşului Sighetul Marmaţiei, contaminarea merge şi mai departe : „părul se taie la un an, cînd ştie a vorbi, şi i să întăreşte capul în vîrf ; — părul de la fete să duce la restaurant, la oraş, unde-i lume multă, să pune pă masă cînd nu te vede nimeni, ca să sie dragă fata la băieţi, aşa cum trag băieţii la restaurant să tragă şi la fată".[37] La Săpînţa,

32. Inf. Balea Susana.
33. Idem.
34. Informaţie primită de la preot Ion Marcu, 70 ani, Ieud.
35. Inf. Balea Maria.
36. Inf. Marina Marişca.
37. Inf. Rus Anuţă, Vadul Izei, 49 ani, 4 cl. elem., 1977, Vadul Izei.

https://biblioteca-digitala.ro

la un an mama taie părul înnodat, îl ține pînă cînd îi mare (6—7 ani) „pentru a dezlega nodul să-și încerce norocul".[38] Ritul este în primul rînd de separare, raportîndu-se la momentul tăierii părului, dar cuprinde și secvența „deznodării", sigur într-o altă etapă și care vizează inițierea dar și sondarea viitorului prin proba de isteține la care este supus copilul (a se vedea în acest sens un rit asemănător : deznodarea cordonului ombilical).

Important de consemnat este faptul că aceste credințe coexistă în comunitățile sătești la persoane de vîrste diferite, de la generațiile mai vîrstnice pînă la generațiile mai noi. Din investigațiile făcute constatăm că localitățile suburbane încearcă să adapteze vechile credințe și rituri la realitățile zilelor noastre, iar comunitățile tradiționale din zonă, fie că prin generațiile mai vîrstnice păstrează nealterate vechile rituri, fie că generațiile mai noi renunță total la ele.

Tot în cadrul riturilor de separare includem și *„înțărcatul" copilului*, respectiv întreruperea alăptatului natural și introducerea alimentației normale.

Perioada înțărcatului diferă în funcție de mai mulți factori. În primul rînd și hotărîtor este sănătatea mamei, Dacă mama este sănătoasă și are lapte se dă copilul să sugă și peste vîrsta de un an și chiar doi-trei. Dacă este bolnavă, sau nu are lapte să „înțarcă" copilul. Dacă are lapte, este sănătoasă și „dorește să nu mai vină alt copil repede" [39] alăptează cît mai mult. Pentru înțărcare „e bine să pui grăunte de ai că îndărătă țîța ; să unge țîța cu funingine să nu-i placă coconului",[40] „să punea lînă neagră în sîn, ori să ungea țîța cu furingine, ori cu poprică și să spărie coconul".[41] Consemnăm tot aici și alte credințe și rituri în legătură cu alăptatul : Dacă copilul este bolnav și nu poate suge, mama trebuie să-și mulgă țîța — nu e voie să fie aruncată în locuri unde umblă pași ci într-un colț în grădină unde nu umblă nimeni : „că dacă umblă pași pă ea îți ia țîța", sau „dacă-ți curge țîța (laptele) pă zadie, s-o iei cu degetul și să dai pă cămeșă în locul țîțelor și să zici : *țîța să rămîie în loc !*, la rîu cînd lai (speli) rantele (scutecele) trebuie să ai grijă să nu curgă țîța în apă, că atunci să duce cu apa și nu mai ai țîță la cocon".[42]

Sigur că majoritatea acestor credințe nu au un suport științific — medical, ci ele încearcă să explice la nivelul gîndirii tradiționale fenomenul care nu-și găsea altă explicație bazată pe un temei real. Remarca Prof. Dumitru Pop că „e lipsit de orce temei credința după care copilul trebuie să sugă mai întîi din sînul drept, ca să nu fie stîngaci" [43] este revelatoare în sensul celor de mai sus.

Faptul că în gîndirea trdițională laptelui de mamă i se dă o importanță deosebită, care a generat o multitudine de credințe, nu este întîmplător, deoarece acesta, prin calitățile sale deosebite, se constituie în ali-

38. Inf. Stan Ileană a Irinei, 60 ani, 7 cl. elem., Săpința, 1976.
39. Inf. Balea Susana.
40. **Idem.**
41. Inf. Rus Anuță.
42. Inf. Balea Susana.
43. Dumitru Pop, **Op. cit.**, p. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

mentul vital al fătului, dar și cu calități curativ-profilactice : „Io cînd am fo groasă cu Ioană am dus carne din pod și-am făcut-o rozosină la ochi. Ca să-i treacă i-am pus groștior de țîță pă ochi — am pus țîța a prinde și i-am pus pă ochi și s-o vindecat".[44] Boala de ochi, în gîndirea tradițională, de data aceasta, este consecința nerespectării interdicției din perioada graviditătii de a „aduce carne din pod". Sau „mulgeam țîță la cocon dimineața în ochi să se dezlipească".[45] Este confirmat medical rodul curativ al laptelui de mamă în diverse boli ale copilului ; practica este prezentă și astăzi în satele Maramureșului.[46] Traian Herseni, într-o lucrare recentă, consemnează că : „Principiul fundamental al vieții, sănătății și imortalității era considerat însă cel puțin în formele religioase primare, chiar laptele zeiței-mamă. Mitul spune că una din zeițele pămîntului, Demeter, a vindecat pe Triptolem de o boală foarte grea cu propriul ei lapte (deci lapte vindecător, dătător de viață). Alt mit arată că Hera, consoarta lui Zeus, alăptînd pe Heracles a scăpat din sîn un strop de lapte, iar acesta s-a prefăcut în crin, utilizat apoi ca simbol al sînului matern și ca ambrozie, deci băutură sacră a imortalității, băutura prin definiție a zeilor nemuritori. În același context se credea că laptele Herei putea face din oricine un nemuritor. În unele rituri de origine preelenică, cu un caracter arhaic foarte precis, unora dintre zeități li se aducea ca ofrandă lapte cu apă și miere cu excluderea vinului. Laptele cu miere și subțiat cu apă era hrana copiilor mici și era considerat deci, ca principiu al nașterii, creșterii și vitalității, iar apoi al renașterii și imortalității[47].

Atestările din mitologia greacă privind rolul laptelui de mamă (al laptelui în general) în viața omului vin să confirme străvechi credințe și practici la popoarele balcanice, dovezi ale unității culturii umane.

Somnul copilului. Cîntecul de leagăn.

În cadrul riturilor de separare, agregare și inițiere, o atenție deosebită trebuie acordată cîntecelor de leagăn —„cîntecelor de adurmit coconii" — și chiar legănatului în sine cu toată gestica sa, șoaptele mamei, obiectelor care sînt alăturate copilului în leagăn, dispuse în locuri anume spre a-i facilita somnul liniștit și pentru a-l feri de răul de orice natură.

Riturile de separare, cu toate secvențele pe care le-am analizat, vizează în primul rînd separarea de mamă, separarea de o anume stare excepțională în care se găsește fătul și trecerea treptată, prin parcurgerea altor rituri, cele de agregare, în noua stare care-i va conferi individualitatea și personalitatea, îl va integra în societate.

Deși, în general, cîntecul de leagăn nu este considerat „ca aparținînd folclorului obiceiurilor tradiționale",[48] ci este integrat categoriei liricii populare literar-muzicale, prin funcția sa de incantație magică, prin conținut, invocînd destinul individual al copilului, prin contextul în care este rostit,

44. Inf. Rus Anuță, 49 ani, 4 cl. elem., Vadul Izei.
45. Inf. Marina Marisca.
46. Informația ne parvine de la Dr. Victor Pop, medic pediatru emerit, cu un stagiu în Maramureș de peste 30 de ani.
47. Traian Hereseni, **Forme străvechi de cultură poporană românească**, Cluj-Napoca, 1977, p. 328.
48. Mihai Pop, P. Ruxăndoiu, **Op. cit.**, p. 346.

https://biblioteca-digitala.ro

se integrează ceremonialului complex al riturilor de familie, și deci noi găsim de cuviință să-l analizăm aici.

Cadrul intim în care se desfășoară ceremonialul adormirii copilului și fundalul melodic străvechi al cîntecului care se constituie într-un dialog, între mamă ca emițător și copil ca receptor inconștient al mesajului transmis oral, dublat de melos, gestică (apropierea periodică de copil, mîngîierile cu privirea și mîna, apărarea de răul real-palpabil, ori de cel imaginar), toate acestea concură la convingerea că această specie a liricii populare nu poate fi tratată și analizată scoasă din context ca o simplă piesă de lirică populară. În fond trăirea puternică a actantului principal, *mama*, în momentul rostirii cîntecului, invocarea viitorului, soartei tînărului vlăstar, a condiției sociale și familiale, toate acestea conchid în a considera acest cîntec o urare, o invocare, care este mult mai aproape de folclorul obiceiurilor.

Țăranul român, confruntat de-a lungul veacurilor cu forțele oarbe ale naturii și cu condiția socială nedreaptă, si-a găsit un ajutor pentru zilele grele ale bătrîneții și neputinței în copilul care se năștea și în care își punea toate speranțele :

„Aia, aia, puișor
De te-aș vedé mărișor
Să sii tati de-ajutor
Sî mămuchii de slujbucă
Că-i beteagă și slăbucă“[49]

* * *

„Haia, haia, pui de cuc,
Eu te-adorm ș-apoi mă duc
La tătuca tău la plug.
Haia, haia, puișor,
Cînd ti-i face mărișor
Te-oi mîna cu tătucă
Să-i ajuți a săcera
S-a cosî pă plai iarba“[50].

De remarcat că ultimele versuri ale cîntecului vizează și întroducerea în profesie a noului născut : fetița în cele casnice, iar băiatul în munca la cîmp.

De multe ori cîntecul de leagăn se constituie, așa cum am arătat mai sus, într-un dialog între mamă și copilașul inconștient care devine receptorul necazurilor vieții și neîmplinirilor mamei, confesorul ei :

„Aia, aia, cu mama,
Dă-o-n bai pă moașă-ta
C-o făcut pă tată-tău
Tăt un mare mutalău
Si-mi mînîncă capul meu“[51]

* * *

„Eu să n-am de legănat,
Trece-aș dealu la Bănat
Si-aș uita de supărat ;
Eu să n-am de ciupăit
Duce-m-aș spre răsărit
Si m-aș scăpa de urît“[52]

49. Inf. Irina Apan, 21 ani, 7 cl. elem., Bîrsana, 1976.
50. Inf. Pălăguță Știopei, 67 ani, 4 cl. elem., moașă, Bîrsana, 1976.
51. Inf. Irina Apan.
52. Inf. Docă Ivanciuc, 65 ani, 4 cl. elem., țărancă, Bîrsana.

https://biblioteca-digitala.ro

„Haia, haia, tu, Ileà
Mire-să de moașă-ta
C-o făcut pă tată-tău
Să-mi mănînce capu-mn'eu ;
Că de tri zîle tăt be
De tine nu să gîndé
Haia, liu, liu, și te-abuă,
Pînă mîni ce s-a fa zîuă"[53]

Gîndurile mamei se scurg lin pe melodia care vine de undeva din străfunduri, în versuri și imagini de o neasemuită frumusețe, fie că este vorba de o rostire într-o desfășurare epică, fie că, prin intermediul metaforei, se codifică sentimente de o noblețe adînc umană :

„Haia, haia, nu zdera,
Culcă-te, mîndru-i disa,
Mama mere-a săcera
Sî ptită de grîu ț-a fa.
S-apoi, nani, puișoară,
Mama s-a duce la moară
Și ț-a face scovergioară,
Să te pot vede umblînd
Și să fac altu la rînd :
Că mama, fără de prunci
I ca nucu fără nuci ;
Ori și cîte frunze-ar fa,
Nuci din el nu poți mînca,
Ori și cît ar înverzi
Nuci în el nu poți găsî. . ."[54].

Idealul țărăncii din Maramureșul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea era ca unul din copii să facă carte și să prospere în treptele superioare ale societății. De aceea, frecvent vom găsi această invocare în cîntecele de leagăn într-o formă sau alta :

„Haia, haia, liu, liu, liu,
Mama leagănă pruncu
Vîntu leagănă codru !
Haia, liu, liu, cu mama,
Vîntu leagănă frunza,
Iară eu pă dumăta !
Haia, liu, liu, și-i durni,
Sî bine ti-i hodini
Pînă mama a sosî.
Mama, la moară să duce,
Fărinucă ț-a aduce ;
Ț-a fa tocană cu brîndză,
Să-ț ptice bine la rîndză,
Cu brîndză și lapte dulce
Să crești mare cît mai iute ;
Cu lapte și cu groștior
Ca să crești, tu, mărișor,
Să te faci un domnișor !"[55].

Invocarea viitorului fătului, a soartei acestuia prin aceste cîntece este expresia unor sentimente adînci umane, care cîteodată depășesc cîntecul, trasformîndu-se în adevărate provocări și chiar forțări ale destinului.

Stabilirea tipologiei cîntecelor, analiza aprofundată a variantelor în contextul ceremonial, va oferi cu siguranță o imagine mai amplă a cîntecului de leagăn în contextul riturilor de trecere în perioada postnatală, respectiv a riturilor de separare, agregare și de inițiere[56].

53. Inf. Ioană Man, 42 ani, 4 cl. elem., țărancă, Bîrsana.
54. Inf. Pălăguță Știopei, 67 ani, 4 cl. elem., moașă, Bîrsana.
55. Inf. Ioană Cora, 51 ani, 4 cl. elem., țărancă, Bîrsana, 1976.
56. Începutul de repertoriere a cîntecului de leagăn pentru zona Maramureș cu sub-zonele sale este în curs și va reprezenta un capitol din culegerea care se constituie ca anexă la această lucrare. Nu am exemplificat cu texte din alte zone, deoarece dorim să ne aceastăcale să dăm în circuitul științific producțiunile specifice Maramureșului.

https://biblioteca-digitala.ro

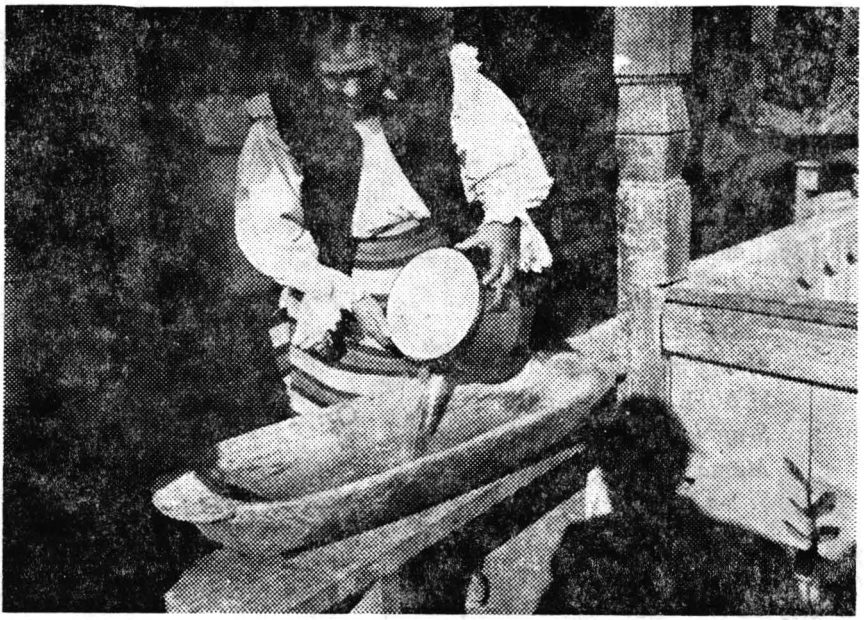

Apă ne-ncepută.

În apă se toarnă lapte.

https://biblioteca-digitala.ro

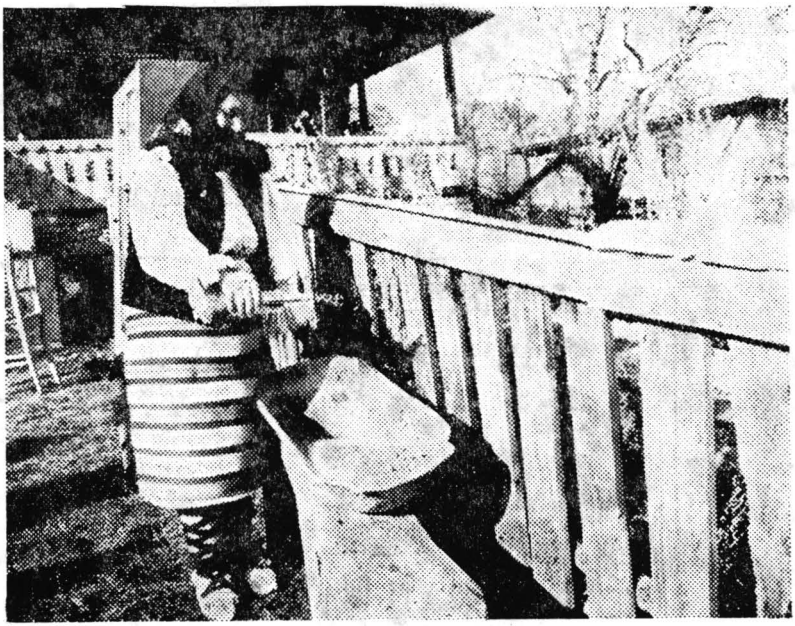

Totul se sfinţeşte cu aghiazmă.

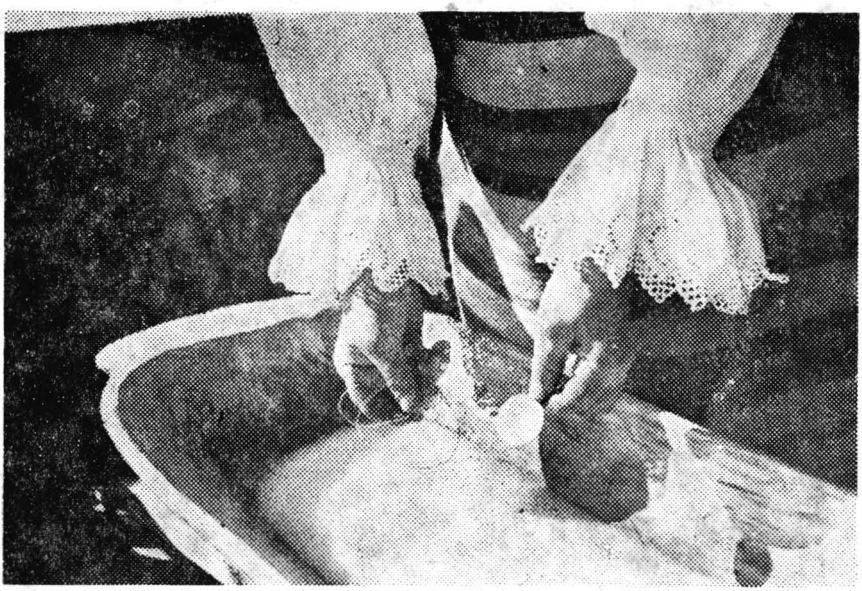

Introducerea monedei de argint. Struna de ceteră.

https://biblioteca-digitala.ro

„Ciupa“ se aruncă pe flori în grădiniță.

Idem — pentru băieți într-un singur loc.

https://biblioteca-digitala.ro

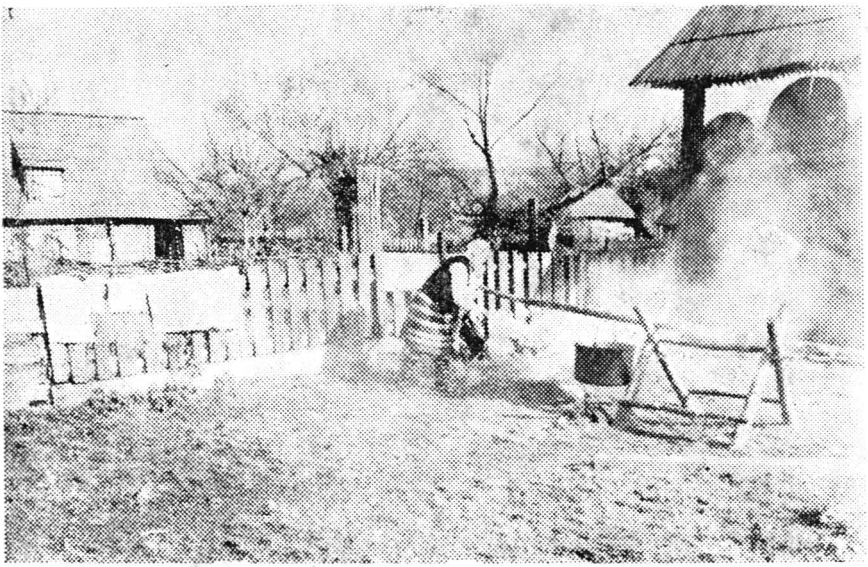

Descîntatul „rantelor“ atinse de vînt.

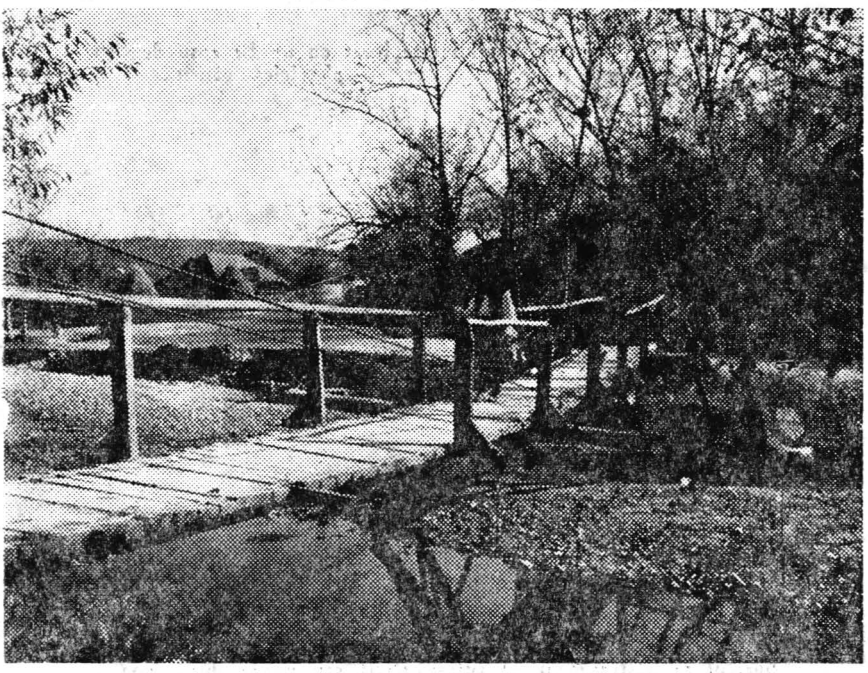

În căutarea pietrei găurite.

https://biblioteca-digitala.ro

La încheietura mînuței copilul este legat cu un fir roșu de care este prinsă o cruciuliță sau o pietricică găurită.

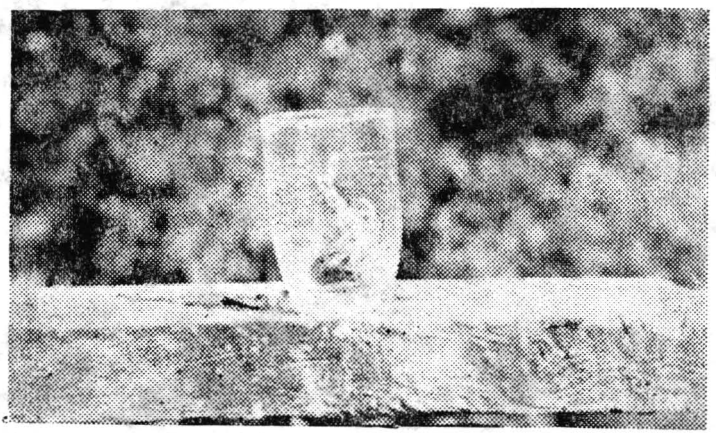

Buricul se păstrează uscat într-o sticlă sau pahar după icoană sau pe meșter-grindă.

https://biblioteca-digitala.ro

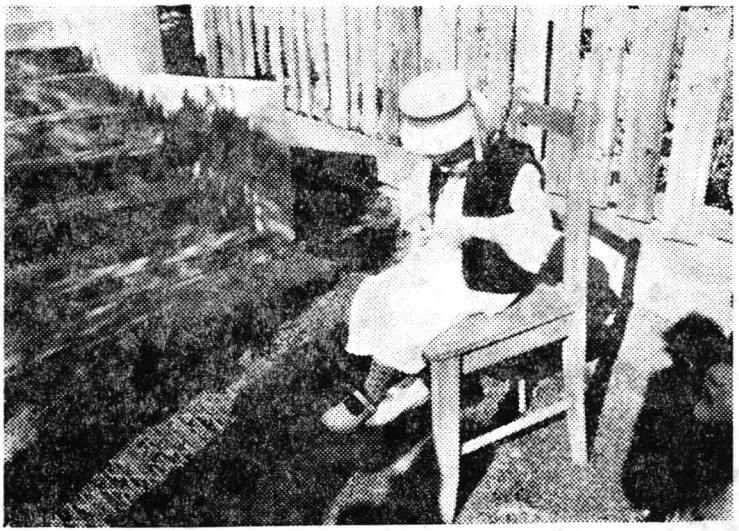

Dezlegarea rituală a buricului.

În căutarea pietrei găurite pe prund.

https://biblioteca-digitala.ro

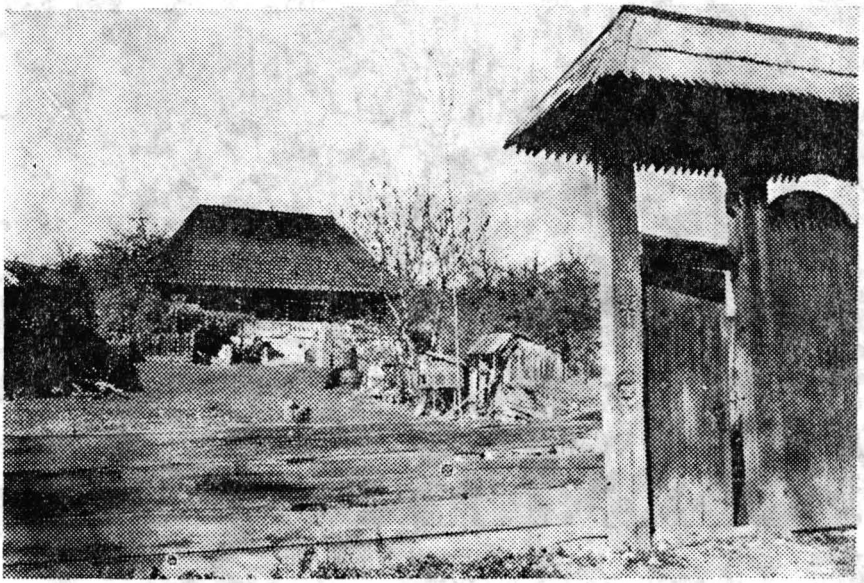

Gospodăria — spațiul unde se petrece obiceiul cu majoritatea riturilor.

Aruncatul gunoiului din casă cu dosul către soare și în sens invers.

https://biblioteca-digitala.ro

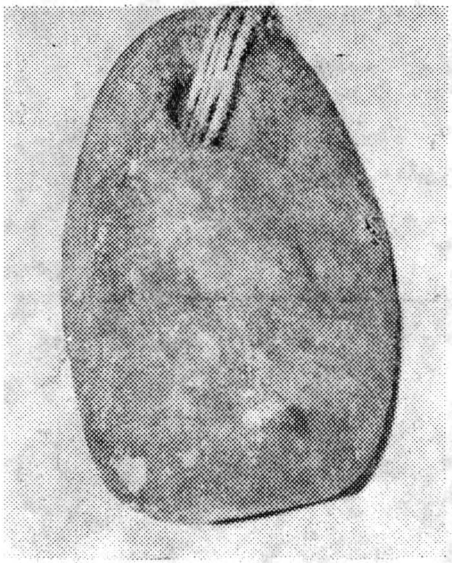

Piatră găurită. Întîmplător topor din piatră din neolitic.

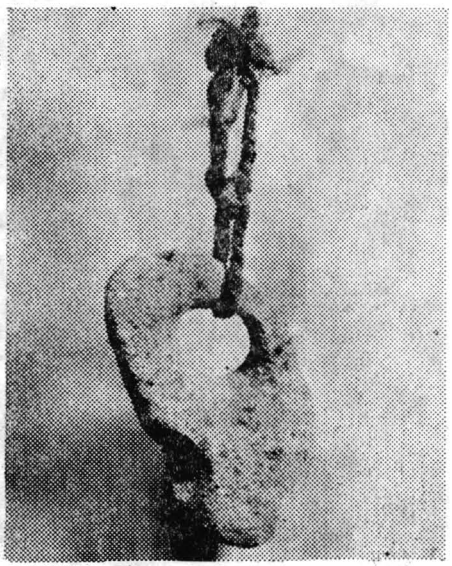

Piatră găurită — satul Năneşti — Valea Izei.

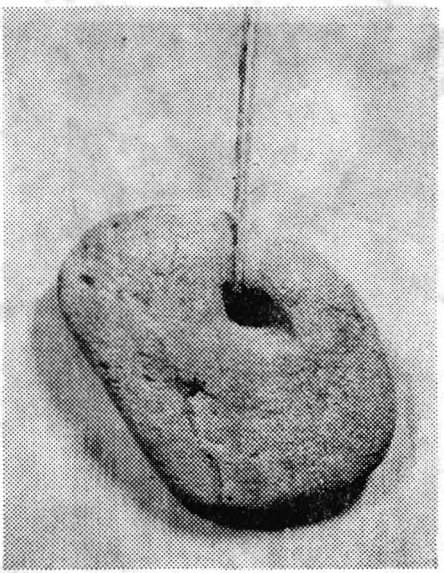

Piatră găurită — satul Ieud — Valea Izei.

https://biblioteca-digitala.ro

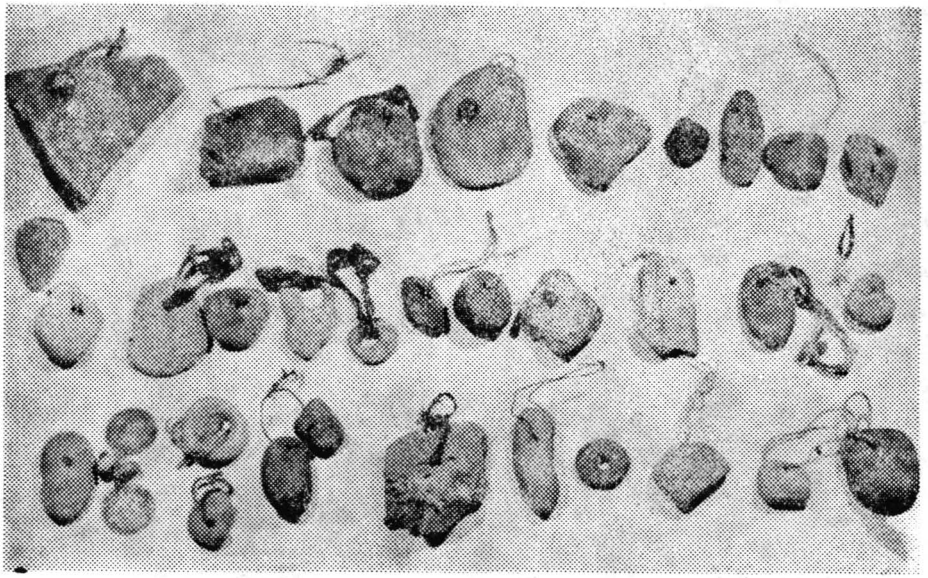

Colecție de pietre găurite recuperate din satele Maramureșului (Valea Izei).

Piatră găurită prinsă pe tocul ferestrei — comuna Strîmtura — Valea Izei.

https://biblioteca-digitala.ro

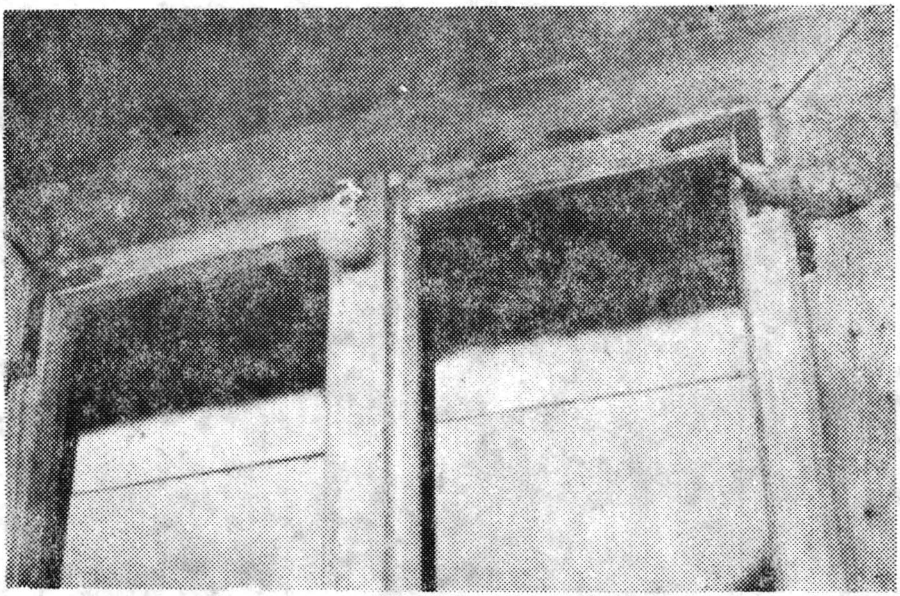

Piatră găurită prinsă de cerceveaua ferestrei — comuna Ieud Valea Izei.

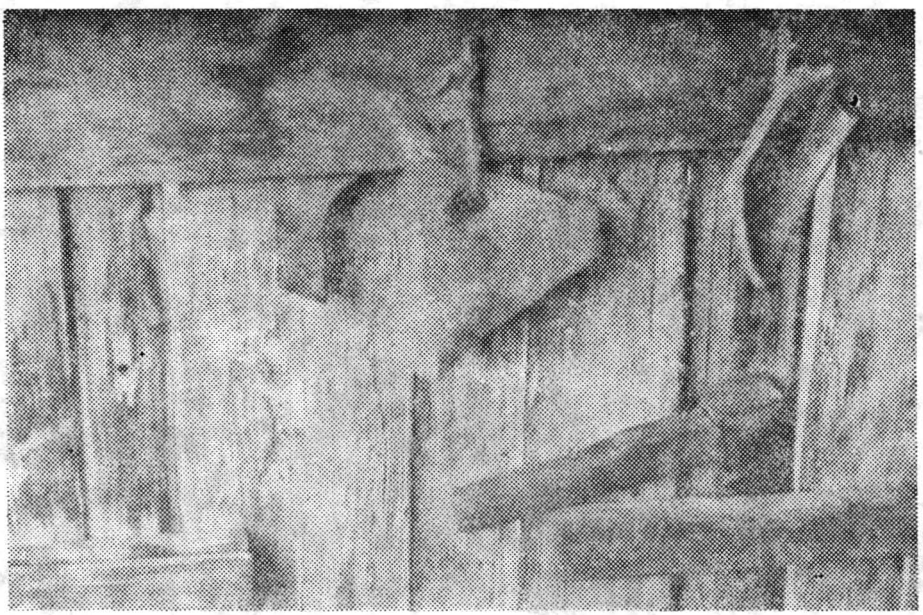

Piatră găurită la intrarea în tindă — Rozavlea — Valea Izei.

https://biblioteca-digitala.ro

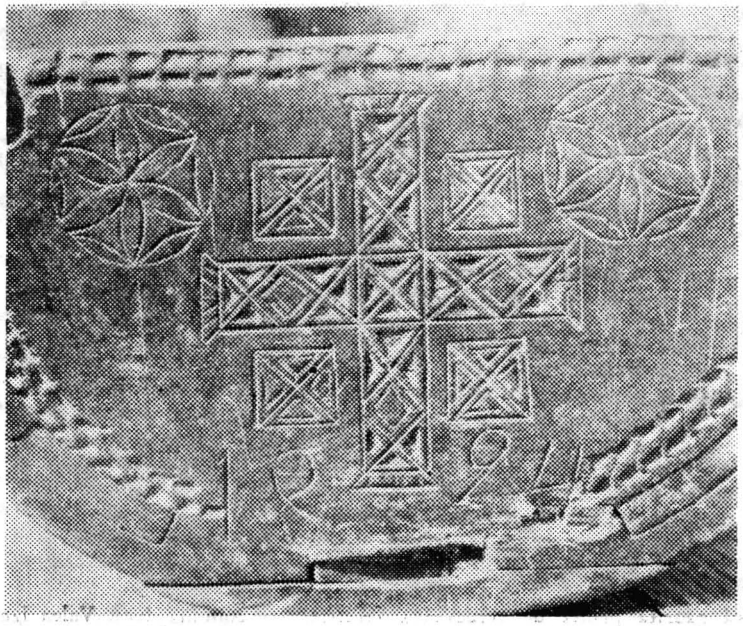

Leagăn de grindă — detaliu — insemne solare şi creştine apără „coconul" de rău. Rona de Jos — Valea Ronişoarei.

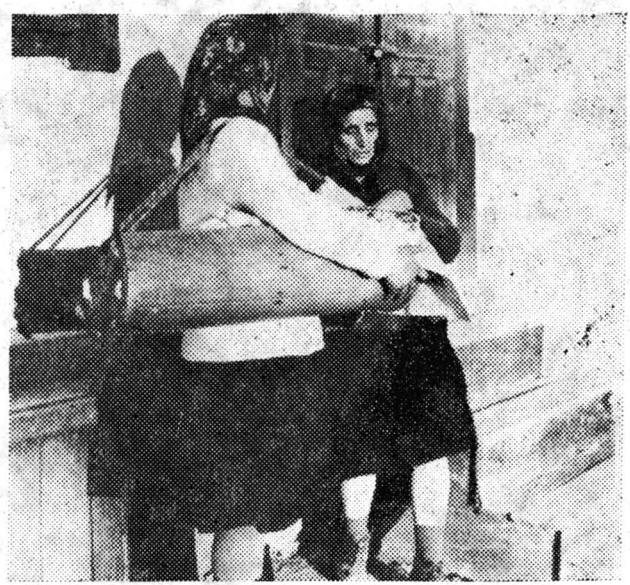

Leagăn de umăr — Borşa.

https://biblioteca-digitala.ro

THE RITES OF SEPARATION, AGREGATION AND INITIATION DURING CHILDHOOD. THE ETHNOGRAPHICAL ZONE OF MARAMUREŞ

(*SUMMARY*)

This paper is a part of an ampler scientific survey entitled „The birth in the romanian seasants' tradition in Maramureş". The author is mainly interested in the principal sequences of the rites which accompany the new-born establishing at the sauve time the performers and the context in which they appear. The main chapters: „The severance of the umbilical cord"-rite of separation", „Ritual baths-water", „The Swaddling of the new-born", „The sleep of the child. Lullaby"-bring besides the multitude of theoretical considerations a great annount of new informational material.

The comparative references to the limitrophe romanian ethnographical zones as well as to the traditions of other peoples alow the integration of the maramureşean specific traits whithin the general context of the romanian folklore by bringing evidences of cultural identity.

https://biblioteca-digitala.ro

Endo și exogamia în satele Poienile Izei și Botiza

ION OPRIȘ

Ne propunem prin prezentul studiu să răspundem numeroaselor probleme desprinse dintr-o cercetare efectuată în vara anului 1973[1] în cadrul satelor Botiza și Poienile Izei, al cărui obiectiv principal — în jurul căruia se vor organiza de altfel supozițiile și concluziile noastre din această etapă — fază constatativă-cantitativă ce se cere urmată de arheologie socială — îl constituia procesul endo și exogamiei.

Cele două unități de organizare socială — satele Poienile Izei și Botiza — astăzi componente ale comunei Botiza, sînt așezări menționate în documente încă din secolul al XIV-lea[2].

Prezente în decursul a șase secole, cum certifică mențiunile documentare, și sigur cu o vechime cu mult mai mare, așezările ce fac obiectul studiului nostru se plasează din punct de vedere geografic în zona de sud-est a județului Maramureș, într-o zonă depresionară situată la sud de Iza, iar sub raport etnografic în zona Izei. Localitatea Poieni este mărginită la sud de Vîrful Lupului, la est de Vîrful Pietricelei, nord — Vîrful Pietrele Albe, vest Vîrful Bornicii. Așezarea Poienile (Glodului) Izei este străbătută de cîteva (15) fire de apă, care, toate, se varsă în Valea Satului ; Botiza la rîndu-i se plasează geografic între dealurile Budeștiului, poiana Dolhoy, dealul Secuiului ; ea este străbătută de firele de apă Sasul, Băița, Botiza și Șieuțu.

Populația celor două așezări nu depășea la data de 8 august 1973 cifra de 4 343 suflete, din care 2 166 de sex masculin, iar 2 177 de sex feminin ; în starea demografică generală pe plan județean, Botiza înscriindu-se pe un

1. Cercetarea a fost inițiată de Asociația Folcloriștilor Maramureșeni și Muzeul Maramureșean din Sighetu Marmației, la ea participînd o echipă pluridisciplinară condusă de muzeograful Mihai Dăncuș.
2. Prima mențiune a satului Botiza o întîlnim într-o diplomă a Regelui Ludovic al Ungariei dată la anul 1353; în 1373 tot Ludovic dă, printre altele, și Botiza lui Balc, Draq și Ioan, fiii lui Sas voievod. În 1411, dată în numele lui Sigismund, o altă diplomă dăruiește Botiza lui Stanislau, fiul lui Dolha Ion și fraților săi Ioan, Gheorghe și Bogdan.
Prima mențiune pentru Poieni este la anul 1459 cînd Ruszkovai Ioan ocupă cu forța domeniile ce aici. Pentru toate cf. „Máramarosi Diplomák a XIV és XV Századbol" — Apsay Mihaly Ianos — Sighet, 1900.

https://biblioteca-digitala.ro

loc mediu[3]. Botiza, aşa cum reiese din documente, pare a fi cea mai veche dintre cele două localităţi[4].

Analiza întreprinsă de noi în domeniul căsătoriei se realizează din punct de vedere metodologic prin consultarea următoarelor surse de informaţii: Registrul stării civile păstrat la Consiliul popular al comunei Botiza, Registrul de căsătorii, Registrul de naşteri şi de morţi de la biserica parohială Poienile Glodului[5]; de asemenea a fost utilizat un chestionar referitor la problematica ce ne interesează — chestionar avînd la bază un material-cadru al Institutului de studii sud-est europene, elaborat în anul 1971 — care a fost aplicat unui număr de nouă subiecţi aleşi pe principiul scalării de vîrstă.

Tot sub aspect metodologic menţionăm că am efectuat înregistrările noastre începînd cu anul 1908, în cazul evidenţelor de stat privind căsătoriile (vezi tabelul nr. 1); întrucît între 1929 şi 1961 inclusiv, înregistrăm o lipsă de informaţie, aceasta s-a completat cu o a doua sursă de documentare constituind evidenţa parohiei Poieni (vezi tabelul nr. 2), care începe cu anul 1935. În ceea ce priveşte situaţia celorlalte două componente ale dinamicii demografice — procesul natalităţii şi al decesului (vezi tabelele 3 şi respectiv 4) am utilizat sursa documentelor de evidenţă ale parohiei susamintite. Scopul întregului demers ştiinţific şi metodologic întreprins era de a găsi răspunsul la întrebarea: în ce condiţii, în ce tempo şi cum funcţionează şi evoluează mutaţiile din domeniul elementului care asigură perenitatea vieţii şi a matricei sociale — satul —: căsătoria. Această dimensiune socială a realităţilor umane rurale se prezintă în cadrul cercetat într-o statică majoră în ceea ce priveşte ieşirea, prin căsătorie, în afara cadrului dat. Înainte de 1928, din 390 de căsătorii înregistrate (vezi tabelul 1) în Botiza, observăm că importul în cadrul comunităţii este de 45 bărbaţi la 26 femei[6] cu 325 de miri din interiorul comunităţii.

Făcînd analiza dispunerii satelor din care provin cei stabiliţi prin căsătorii în noua localitate, observăm că preponderent este numărul bărbaţilor. Din vecinătatea imediată vin în Botiza 3 bărbaţi şi 6 femei (Poieni) reprezentînd de fapt şi numărul cel mai mare din acest punct de vedere. Mişcarea cea mai mare în acest interval care ar putea fi împărţit în 3 etape a cîte 7 ani fiecare, se observă în a 3-a din acestea (1921—1928) cînd înregistrăm numărul de 27 bărbaţi/9 femei şi care coincide de fapt unei stări psiho-sociale puse de noi în strînsă legătură cu noile mutaţii produse în satul românesc după primul război mondial. Tot în acest context care înregistrează după cum vom vedea şi corespondentul în creşterea demo-

3. Anuarul statistic pe anul 1971 menţionează cifra de 353 668 suflete în mediul rural, p. 66. Din punct de vedere al evoluţiei situaţiei demografice înregistrăm o creştere simţitoare faţă de anul 1930 cu 317 304 locuitori în total, 1948 cu 221 287, 1956 — 367 114, 1966 — 427 645 şi 1971 — 465 354 (p. 64).
4. Cf. Cronica Parohiei Botiza, pp. 23—26. Aceeaşi cronică consemna, şi noi am mai întîlnit încă cîteva cărţi de real interes pentru istoricul bisericii, printre ele un Apostol de la Blaj — 1766, un ceaslov din Iaşi — 1777, o Evanghelie de la Blaj — 1766.
5. Mulţumim şi pe această cale secretarului Consiliului popular Botiza — Perţa Vasile, ca şi preotului Iuliu Henciu, pentru concursul dat la consultarea materialelor respective.
6. Menţionăm că la acest calcul trebuie să se aibă în vedere faptul că din acest număr 10/13 este înregistrat în cazul familiilor de evrei care încep să se stabilească după 1905 în satele Maramureşului.

https://biblioteca-digitala.ro

grafică — prin sporirea natalității — observăm că la media de 19 căsătorii/an, maxima o înregistrăm în anul 1928, iar minima în 1908 și 1917, ultimul an fiind desigur în strînsă legătură cu situația creată de marea conflagrație.

Tot în cazul satului Botiza, al doilea eșantion statistic ales de noi îl reprezintă din punct de vedere temporal perioada 1962—1973, care se poate relativ și ea repartiza în două etape a cîte 7 și respectiv 5 ani fiecare. În această perioadă numărul total de căsătorii este de 417, deci cu o medie de 34,8 căsătorii pe an.

Comparativ cu primele trei segmente (1908—1928) analizate se evidențiază o creștere simțitoare a numărului de căsătorii, dar important ni se pare aici de relevat faptul că numărul celor intrați în comunitate crește spectaculos: 114 bărbați și 65 femei; totodată un număr de 50 familii complete din afara satului se stabilesc în cadrul acestuia[7].

Cel mai mare procentaj de „intruși" prin căsătorii în satul Botiza îl dau vecinii lor din Poieni, din rîndul cărora între 1962 și 1973 au intrat în sat 41 de bărbați și 51 femei: 50,14% (deci peste 50% din totalul outsiderilor). Încă începînd cu 1962 în sat încep să se așeze familii din Brăila, Tîrnăveni, Alămor și alte localități, fapt semnificativ ca element mutațional atît în concepția generală de desprindere față de vatra satului (mutări tocmai de la Brăila), cît și cea pe care o vom vedea de a se muta băștinașii. Remarcăm totuși că principalul element specific de exogamie, în sensul proveniență, ni-l procură arealul imediat vecin: Șieu, Strîmtura, Rozavlea, Dragomirești, Ieud, Bîrsana ș.a.

Cercetarea noastră a desprins în mod mai obiectivat realități și evident mai bine documentat satul Poieni, ale cărui procese endo și exogamice sînt, în concepția noastră, tipice marelui proces de mutație conceptuală în domeniul dat.

Am analizat (vezi tabelul nr. 2), prin aceeași metodă de segmentare în 7 ani, o perioadă cuprinsă între 1935—1973, care însumează un număr de 406 căsătorii, cu o dispunere relativ egală în diversele segmente ale perioadei, cu o evidentă creștere în intervalul 1956—1962, dup care se stabilizează întregul proces. Ceea ce remarcăm prin excelență în întreaga etapă de care ne ocupăm este faptul că, din toate documentele consultate, reiese că — cu excepția anului 1951 — în comunitatea sătească nu au intrat prin căsătorie decît bărbații. Acest fapt este un dat comun pentru satul maramureșean înainte de producerea schimbărilor fundamentale contemporane — în primul rînd economice, care au revoluționat concepția privind modul de existență. Cu toate că din 1938—1948 s-au înregistrat 135 de căsătorii, în Poieni nu au intrat decît 17 bărbați; toți mirii intrați provin din imediata vecinătate. Numărul altor intrați prin căsătorie crește simțitor între 1949—1962 (respectiv la 159 căsătorii 34 de bărbați intrați în sat), după care situația devine iar complet închisă.

7. A se vedea unele trăsături comune prezente în studiul „Caracterul exogamic al comunității sătești maramureșene și unitatea folclorică a zonei", Constantin Eretescu, Comunicări pe teme folclorice, 1971, pp. 34—35 (sub egida Comitetului pentru cultură și educație socialistă al județului Maramureș).

https://biblioteca-digitala.ro

Remarcăm tot din analiza registrului de căsătorii că în anii 35—38 şi apoi între anii 1963—1971 înregistrăm un număr de 85 căsătorii în care partenerele sînt mai vîrstnice decît partenerii. Ceea ce am putea explica înainte de 1945 prin „căsătoria de interes" nu mai funcţionează pregnant în zilele noastre[8]. Sistemul de căsătorii nu calcă rudenia primară sau secundară decît la grad de excepţie.

Analizînd comparativ cele două variante — naşterea şi moartea — care dau dimensiunea fizică din punct de vedere demografic şi care determină real existenţa numerică a oricărui nucleu uman, (vezi tabelele nr. 3 şi 4) observăm, în cazul unităţii Poieni — că ea este relativ echilibrată, cu o menţinere pozitivă, prevalentă, a variabilei naşteri. Pentru cei 70 de ani pe care-i putem acoperi cu date, momentele declinului demografic coincid cu marile conflagraţii, anii de intemperii sau boli gripale (ex.: 1915—1918, 1930, 1942—45, 1954, 1957, 1967).

Să urmărim în cele ce urmează cîteva date pe care ni le pun la dispoziţie informatorii[9] şi care se înscriu, prin totala lor coincidenţă în punctele esenţiale, în relevarea pregnantă a concluziilor noastre. Mari mutaţii s-au făcut în ceea ce priveşte numărul de copii care se cresc azi, raportaţi pe cap de familie; dacă în trecut aceştia erau obişnuit de 2—6 (şi mai mult), astăzi concepţia în acest punct a evoluat astfel că nu înregistrăm mai mulţi de 3, în general situaţia 1—2 fiind cea obişnuită. Mutaţiile sînt şi în privinţa vîrstei la care se face căsătoria. Dacă înainte vîrsta la care se încheia căsătoria era de regulă 16—20 ani la fete şi 22—25 la bărbaţi, ea a crescut în cazul fetelor la 18—20 şi se menţine în general aceeaşi în cazul bărbaţilor. Dacă înainte de 1950 căsătoria în afara satului era o raritate, şi mai mult în cazul bărbaţilor[10], după acest an încep să se producă schimbări radicale legate de marile transformări produse în lumea satului contemporan şi în concepţiile locuitorilor săi.

Acţiunea începută de noi, care de fapt ne deschide drumul unor cercetări sistematice în acest domeniu, se cere a fi continuată prin adăugarea unor noi informaţii şi date care să releve şi mai concret obiectivele propuse. Ea relevă încă o dată că dezvoltarea industriei maramureşene determină plecarea unor bărbaţi, mai ales, în sfera acesteia: situaţia şcolară, care s-a generalizat, dă un alt orizont tineretului şi determină continuarea studiilor, orientarea acestuia spre profesii urbane; se produce, ca o consecinţă directă, spargerea legilor de „castă" şi, ca urmare, căsătoria în afara satului devine frecventă.

8. Diferenţele acestea se prezintă şi în cazul Botizei: 82 de căsătorii din 396 sînt făcute cu fete mai vîrstnice. Anul de vîrf îl reprezintă 1920 (6 din 15) şi 1927 (17 din 35).
9. Au fost utilizate informaţii culese de la următorii informatori chestionaţi special pentru aceste probleme: Pătrăuş Ioan al Tăului, 76 ani, Botiza, Petreuş Maria 76 ani, Brima Anghelina 80 ani, Munteanu Maria a lui Pătru, 78 ani, Poieni, Petreuş Ana a lui Vasile, 71 ani, Poieni, Gavrilă Giurgiu şi Dunca Năstasă, Poieni, Munteanu Ioana a lui Gheorghe, 61 ani, Poieni, Bîrlea Gavrilă a lui Grigore, 89 ani, Poieni.
10. Informatorii apreciază unii foarte plastic complexitatea fenomenului; de pildă, Bîrlea Gavrilă explică fenomenul „pentru că aici era locul, nu se putea aduce locul" (pămîntul dat de zestre este o informaţie pe care o certifică toţi cei chestionaţi).

https://biblioteca-digitala.ro

TABELUL nr. 1

CĂSĂTORII — Registrul Stării civile Botiza*)

Anul	Nr. total căsătorii	Ambi miri din interiorul comunității	Mire străin	Din localitate	Mireasa străină	Din localitatea	Loc de înregistrare a căsătoriei	Observații
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1908	7	5	—	—	2	Racșa Rozavlea	Botiza	
1909	10	8	2	—	2	Berbești Szurdol	Botiza	
1910	16	15	—	—	1	Sajomezi	Botiza	
1911	23	21	1	Ieud	1***	Bocicoi	Botiza	
1912	13	10	—	—	1+2***	Rozavlea	Botiza	
1913	16	15	1	Pojamezo	—	—	Botiza	
1914	10	9	1***				Botiza	
1915	10	4	6***		6***		Botiza	
1916	11	10			1	Poienile Glodului	Botiza	
1917	6	4	2***		2***		Botiza	
1918	13	10	2+1***	Sajo	1***		Botiza	
1919	25	24	1	Slătioara			Botiza	
1920	15	12	3	Sajo, Rozavlea Hovasmezö			Botiza	
1921	18	17			1	Dragomirești	Botiza	
1922	17	15	2	Dragomirești Poienile Glodului			Botiza	
1923	20	17	2	Ieud	1	Poieni	Botiza	

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1924	24	21	3	Bocicoel, Sighet, Poieni			Botiza	
1925	22	17	5	Dragomirești, Șieu Budești, Suciu, Vizer de Jos	3	Poieni	Botiza	
1926	27	23	4	Bocicoel, Vad, Berbești, Strîmtura	2	Poieni	Botiza	2 fam. din af. comunității
1927	35	32	3	Săsad (2), Giod	1	Poieni	Botiza	1 fam. din af. comunității
1928	42	36	8	Șieu, Dragomirești, Ieud, Rozavlea (2), Vizer, Poieni, Nănești	2	Poieni	Botiza	2 fam. din af. comunității
1962	34	16	14	Poieni (9), Ieud, Rozavlea (2), Brăila, Rona	13	Poieni (9), Șieu (2), Groși, Leordina	Botiza	9 fam. din af. comunității
1963	40	20	17	Poieni (8), Rozavlea (2), Sighet, Bîrsana, Chiozea, Slătioara, Fundul Moldovei, Todireni, Găuriciu-Zimnicea	8	Poieni (4), Fărcașele, Remeți, Viișoara, Strîmtura (2), Silea (Tîrnăveni), Moisei	Botiza	8 fam. din af. comunității
1964	31	20	11	Poieni (8), Macea (Arad), Ruscova, Alămor (Sb.)	8	Poieni (8)	Botiza	8 fam. din af. comunității
1965	42	22	19	Poieni (10), Alămor (4), Dragomirești, Rozavlea, Leordina, Sighet, Ieud (2)	11	Poieni (11)	Botiza	10 fam. din af. comunit.
1966	28	16	8	Poieni (2), Lăpuș, Bîrsana, Sălișteа de Jos, Vișeu, Bretea Mureșană, Albești (Muscel)	6	Poieni (6)	Botiza	5 fam. din af. comunității
1967	40	28	9	Poieni (2), Livada, Rozavlea, Ieud, Tazlău, Cerbăul Mare (Mediaș), Dragomirești	6	Poieni (5), Cîndești	Botiza	2 fam. din af. comunității

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	9	7	8	9
1968	33	22	11	Poieni (6), Rozavlea (2), Ieud, Vișeu, Tălpașu	7	Poieni (6), Valea Bîrsăului (Gorj)	Botiza	6 fam. din af. comunității
1969	28	23	3	Iacobeni (Sv.), Cupșeni, Baiu	2	Rozavlea, Dragomirești	Botiza	
1970	24	19	5	Radna, Sîmbăteni (Arad), Alămor, Petrova, Bogdanu			Botiza	
1971	43	30	9	Poieni (3), Tg. Lăpuș, Băiuț (2), Strîmtura, Bogdanu, Chiuești, Alămor	3	Rozavlea, Poieni (2)	Botiza	
1972	43	34	8	Poieni, Rozavlea (2), Sălișteа, Ieud, Spermezeu (B.N.), Bocicoiu, Dragomirești	2	Rozavlea, Strîmtura	Botiza	2 familii complete
1973	31*	—	—	—	—	—	Botiza	Pînă la data de 8 aug. a.c.

Total populație comuna Botiza 8 august 1973 : 4 343
din care : — masculin 2 166 ;
— feminin 2 177

Legendă : *) Registrul începe cu data de 7 februarie 1907.
**) Împărțirea primelor eșantioane (din 7 în 7 ani).
***) familii de evrei.

Listă de localități din care se face import :

Brăila ;
Fărcașele, Tîrnăveni, Fundul Moldovei, Găuriciu ;
Ruscova, Alămor ;
Alămor ;
Albești, Bretea ;
Cerbău, Tazlău ;
Tălpașu, Valea Boului ;
Iacobeni ;
Petrova, Alămor, Sîmbăteni ;
Alămor, Chiuești.

https://biblioteca-digitala.ro

CĂSĂTORII — după registrul Bisericii Poienile Glodului

Anul	Nr. total	Mire străin	Din localitatea	Mireasă străină	Din localitatea	Diferența medie de vîrstă	Locul de înregistrare	Observații
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1935	12	1	Ieud	—	—	5 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1936	8	—	—	—	—	7 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1937	5	—	—	—	—	6 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1938	12	1	Botiza	—	—	6 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1939	6	—	—	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1940	11	1	Botiza	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1941	9	—	—	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1942	4	1	Budești	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1943	8	1	Bîrsana	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1944	3	1	Rozavlea	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1945	16	3	Sîrbi (2) Onceşti	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1946	16	—	—	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1947	11	4	(2) Glod, Şieu, Lavnele de Sus	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1948	14	4	(2) Glod, Botiza, Băiuţ	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1949	6	1	Budeşti	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1950	13	2	Glod, Strîmtura	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1951	10	4	(2) Botiza, Glod Strîmtura	1	Botiza	—	Bis. Paroh. Poieni	
1952	7	4	Gura Arieş, Botiza, Rozavlea, Măgheruş	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1953	14	2	Ieud, Sighet	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1954	11	3	Săcel, Slătioara, Botiza	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1955	10	3	Botiza, Rozavlea, Stiopa	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1956	16	4	Botiza (3) Rozavlea	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1957	11	3	Botiza (2) Rozavlea	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1958	19	2	Borșa, Odoreu	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1959	10	2	Botiza, Glod	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1960	14	2	Borșa, Strîmtura	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1961	10	2	Sighet, Remeți	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1962	8	—	—	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1963	9	—	—	—	—	8 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1964	8	—	—	—	—	8 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1965	14	—	—	—	—	9 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1966	8	—	—	—	—	6 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1967	13	—	—	—	—	4 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1968	14	—	—	—	—	4 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1969	7	—	—	—	—	4 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1970	3	—	—	—	—	3 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1971	10	—	—	—	—	5 ani	Bis. Paroh. Poieni	
1972	15	—	—	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	
1973*	10	—	—	—	—	—	Bis. Paroh. Poieni	

* Pînă la 10 aug. 1973

https://biblioteca-digitala.ro

TABEL 3

NAŞTERI — Registrul Bisericii Poieni

Anul	Numărul total	Băieţi	Fete	Gemeni	Observaţii
1	2	3	4	5	6
1902	30	13	17	2	fete
1903	31	21	10		
1904	25	15	10	2	fete
1905	37	16	17		
1906	34	23	21	6	4 băieţi 2 fete
1907	28	20	8		
1908	43	25	18	2	băieţi
1909	31	16	15		
1910	33	14	19		
1911	32	15	17		
1912	35	17	18	2	fete
1913	27	10	17		
1914	27	9	18		
1915	27	19	8	2	băieţi
1916	20	10	10	2	fete
1917	20	12	8		
1918	18	8	10		
1919	35	19	16	2	1 fată 1 băiat
1920	29	16	13		
1921	30	11	19		
1922	33	16	17	1+1	
1923	36	17	19		
1924	33	17	16		
1925	28	13	15	2	băieţi
1926	29	12	17	2	băieţi
1927	23	10	13		
1928	32	16	16	2	fete
1929	36	21	15	2	băieţi
1930	31	13	18		
1931	38	25	13		

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6
1932	40	20	20		
1933	33	14	19		
1934	24	17	7		
1935	32	17	15		
1936	40	17	23		
1937	30	13	17		
1938	41	23	18		
1939	30	14	16		
1940	27	18	9		
1941	27	17	10		
1942	31	12	19		
1943	21	15	6		
1944	24	10	14		
1945	24	10	14		
1946	27	12	15		
1947	23	13	10		
1948	19	12	7		
1949	30	11	19		
1950	26	17	9	2	băieți
1951	25	10	15		
1952	29	16	13		
1953	21	10	11		
1954	31	16	15		
1955	34	19	15		
1956	26	11	15		
1957	28	15	13		
1958	24	16	8		
1959	25	6	19		
1960	24	12	12		
1961	28	12	16		
1962	31	15	16		
1963	23	9	14		
1964	32	19	13		
1965	17	10	7		
1966	22	8	14		
1967	25	13	12		
1968	30	15	15		
1969	17	8	9		
1970	20	8	12	2	1 băiat 1 fată
1971	19	12	7		
1972	23	13	10		
1973	11	8	3		

Pînă la data de 10 august 1973

https://biblioteca-digitala.ro

TABEL 4

MORŢI — REGISTRUL BISERICII POIENI

Anul	Număr total	Masculin	Feminin	Observaţii
1	2	3	4	5
1902	10	4	6	
1903	11	7	4	lungoare
1904	13	6	7	„
1905	11	8	3	
1906	22	9	13	
1907	39	23	16	
1908	19	7	12	
1909	16	10	6	
1910	24	9	15	
1911	30	11	19	
1912	22	15	7	
1913	15	7	8	
1914	14	6	8	
1915	27	15	12	
1916	21	13	8	
1917	23	11	12	
1918	48	19	29	lungoare, oftică, influenţă spaniolă
1919	13	7	6	debilitate, influenţă spaniolă
1920	21	10	11	
1921	12	7	5	
1922	21	18	3	
1923	16	7	9	
1924	21	10	11	oftică
1925	13	8	5	„
1926	20	12	8	„
1927	23	11	12	tifos
1928	12	9	3	oftică
1929	15	8	7	
1930	42	22	20	tifos, tuberculoză
1931	15	6	9	
1932	11	5	6	
1933	15	4	11	

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5
1934	19	3	16	dezinterie, cancer
1935	17	11	6	gripă
1936	17	9	8	
1937	17	7	10	
1938	22	11	11	
1939	16	7	9	
1940	11	7	4	
1941	20	6	14	
1942	25	14	11	
1943	10	3	7	
1944	10	4	6	
1945	20	14	6	
1946	10	6	4	
1947	14	5	9	
1948	13	3	10	
1949	15	8	7	
1950	11	7	4	
1951	11	6	5	
1952	12	6	6	
1953	11	5	6	
1954	22	9	13	
1955	8	5	3	
1956	6	3	3	
1957	25	8	17	
1958	10	7	3	
1959	9	4	5	cancer
1960	8	3	5	cancer
1961	12	4	8	
1962	15	9	6	cardiac
1963	9	3	6	
1964	13	10	3	
1965	16	9	7	cancer
1966	11	3	8	
1967	17	10	7	cancer
1968	9	8	1	
1969	9	6	3	
1970	9	6	3	
1971	5	3	2	
1972	18	13	5	
1973	11	5	6	

https://biblioteca-digitala.ro

BOCICOIUL

Erina Cheşa	15
Ioană Chieşa	18
Dumitru Moiş	40

BREB

Vişovan Ana	25

CUHEA

Bizău Ioan	19
Vlad Ioana	16
Irină Moiş	33
Iulia Săpînţoi	64

DRAGOMIREŞTI

Dumitru Bercea	40
Maria Hener	25
Ierina Vlad	26
Ileana Zubaşcu	18

GLOD

Cocian Maria	18
Ioana Jar	18

IEUD

Vasile Barani	38
Elena Birlea	
Gheorghe Bizău	50
Anuţa Dunca	25
Dumitru Goja	15
Vasile Dăncuş	15
Măricuţa Hotea	19
Gheorghe Hruşco	51
Ioana Chiş	30
Gavrilă Meşter	25
Măricuţa Proţoc	16

HĂRNICEŞTI

Palagă Botiş	18

ONCEŞTI

Maria Drăguş	18
Docă Drăguş	20
Pătru Drăguş	
Anuţa Goja	16
Maria Negrea	40

PETROVA

Ileana Ardelean	15—20
Niţa Ardelean	15—20
Maria Bercea	15—20
Ilcă Filipciuc	15—20
Maria Fucec	15—20

POIENILE GLODULUI

Ana Dunca	20
Iosif Ilieş	25
Maria Muntean	24

VĂLENI

Găvrilă Mărginean	
Erima Moldovan	18
Dochiţa Moldovan	18
Alexa Petreuş	
Gheorghe Vancea	

VIŞEU DE JOS

Maria Ardelean	25
Vîrvara Braicu	19

L'ENDO ET l'EXOGAMIE DANS LES VILLAGES POIENILE IZEI ET BOTIZA

(*RÉSUMÉ*)

On présente les résultats des recherches entreprises dans les deux villages en 1973.

On signale des mutations importantes chez les enfants, dont le nombre par famille diminue de 6 à 2, l'âge du mariage chez les filles hausse de 16 à 18—20 ans, le nombre des mariages au dehors du village hausse à cause des transformations produites dans la vie rurale contemporaine.

https://biblioteca-digitala.ro

Preocupări de etnologie și folclor la învățătorul Vasile Rebreanu

TĂNASE FILIP

În ultimul timp apar tot mai multe materiale despre viața și activitatea romancierului Liviu Rebreanu, care s-a format într-o familie cu puternice tradiții în ale scrisului cum a fost aceea a învățătorului Vasile Rebreanu. Este adevărat că încă monografiile despre marele scriitor Liviu Rebreanu, apărute pînă azi, pun în circulație un număr de date incomplete sau mai puțin controlate despre familia Rebreanu sau perpetuează erori. Una dintre aceste erori se găsește în monografia lui Al. Piru consacrată lui L. Rebreanu în 1965, unde găsim afirmația că tatăl scriitorului, Vasile Rebreanu, ar fi publicat „cîteva încercări auzite din popor" în *Tribuna* lui Ioan Slavici. Or, adevărul este că Vasile Rebreanu nu a colaborat cu nimic la *Tribuna* sibiană. În schimb, numeroase alte colaborări folcloristice ale sale, publicate într-o altă revistă din Transilvania, sînt trecute sub tăcere și ignorate pe nedrept atunci cînd se vorbește despre tradiția scrisului în familia Rebreanu. Pentru noi, preocupările lui Vasile Rebreanu în domeniul folclorului sînt semnificative și pentru faptul că se leagă într-un fel și de părțile Maramureșului, mai precis, ale Lăpușului, așa cum rezultă din studiul lui Mircea Popa publicat în revista *Limbă și literatură*[1].

Din datele deținute pînă acum rezultă că familia învățătorului Vasile Rebreanu este originară din satul Chiuza, județul Bistrița Năsăud. Din căsătoria lui Samoilă Rebreanu cu Irina Bulea se naște la 18 aprilie 1862 viitorul învățător, care se inițiază în tainele cărții mai întîi în sat, apoi la gimnaziul românesc din Năsăud. După 4 clase aici, se înscrie la „preparandia" (școala normală de învățători) din Gherla, pe care o absolvă în 1882. După un curs de notari tot la Gherla, intră funcționar la poșta din Chiuza (1883—1884), satisfăcîndu-și între timp și stagiul militar. Ca elev la Gherla n-a dus-o prea strălucit sub raport material, de aceea a apelat în vacanțe și la unele expediente care mai puteau să-l ajute la refacerea bu-

1. Conf. Mircea Popa, în **Limbă și literatură**, vol. I/1979, pp. 73—81.

https://biblioteca-digitala.ro

getului. Astfel, Mircea Popa deține informația că în vara anului 1880 Vasile Rebreanu a îndeplinit funcția de pedagog în familia notarului Petru Mureșanu din Dej, pentru copilele acestuia, Laura și Cornelia, la limba română. Petru Mureșanu Șireganul (originar din Șireag) manifesta și ambiții literare, culegînd și publicînd folclor în unele reviste ale vremii ca *Gazeta Transilvaniei* și *Foaia poporului*, posedînd și o „colecție folclorică" de care Vasile Rebreanu nu era străin (azi în posesia Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., sub cota ms. nr. 322). Relațiile dintre Vasile Rebreanu și protectorul său s-au menținut bune și în continuare. Poate că și exemplul notarului să-l fi determinat pe tînărul învățător să încerce și el ceva asemănător. Oricum, în 1885, cînd, scăpat de armată, tînărul Rebreanu se gîndește să se căsătorească, îl va lua de martor pe notarul Petru Mureșanu. În anunțul publicat la rubrica *Informații* a *Gazetei Transilvaniei* se scria: „În 15 februariu n. s-a serbat în Beclean cununia d-lui Vasile Rebreanu sub-notar în Chiuza cu d-șoara Ludovica Diuganu, prima diletantă teatrală în Beclean. Martori au fost d. Petru Mureșanu cu soția d-sale din Deșiu"[2].

După căsătoria cu Ludovica Diuganu (n. la 7 octombrie 1862 — m. la Aiud la 15 mai 1945) Vasile Rebreanu se va muta la Tîrlișua, unde obținu-se un post de ajutor de notar. Toamna, în noiembrie, li se naște primul copil, Liviu, viitorul romancier. La insistența lui Gavrilă Man, avocat în Dej, cum se menționează într-o scrisoare către profesorul Leon Scridon din Năsăud, Vasile Rebreanu se mută în primăvara anului următor, 1886, în Lăpușul unguresc, adică Tg. Lăpuș, unde acceptă postul de învățător confesional cu 200 florini lunar. Ar fi interesant de cercetat documentele vremii (arhive oficiale la Dej, ori familiale) în legătură cu activitatea învățătorului Vasile Rebreanu la Tg. Lăpuș, azi în județul Maramureș, unde a stat 3 ani. Cercetarea ar pune în lumină lucruri noi nu numai în domeniul învățămîntului, ci pe un plan mai larg cultural, gîndindu-ne că școala din Tg. Lăpuș a beneficiat de slujitori cum a fost tatăl viitorului nostru mare romancier, Liviu Rebreanu.

Din Tg. Lăpuș, familia Vasile Rebreanu se mută în 1889 la Maieru, unde va sta aproape 10 ani, pînă la 27 decembrie 1897, cînd trece la Prislop ca învățător de stat. Noua slujbă era plătită mai bine și îi va aduce un spor la salariu. Trecerea sa de la școala confesională românească la o școală de stat, unde se preda obligatoriu și limba maghiară, s-a făcut atît la dorința inspectorului școlar Csernátony, prieten al învățătorului, așa cum ni se relatează în romanul *Ion*, cît și prin legăturile ce le avea cu profesorul și deputatul dietal Ioan Ciocan, director al liceului din Năsăud, pentru care Vasile Rebreanu a făcut aproape de fiecare dată propagandă electorală prin satele învecinate. Cu tot ajutorul lui Ioan Ciocan nu reușește, în 1898, să obțină postul de notar în Tradam (vacant, prin moartea notarului Stoessel). Dorea să plece din Prislop, sat sărac și aruncat pe coasta unui deal, „unde nice pe bani nu să poate omul provedea cu cele necesari pentru trai", i se confesează lui Ioan Ciocan în același an. Acum avea de întreținut o familie numeroasă, 7 copii (după Liviu, se născuseră-: Iulius-Sabin, Petru, Livia, Emil, Maria,

2. **Gazeta Transilvaniei**, XLVIII, 1885, nr. 29, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

Flora, toți la Maieru), dintr-un singur salariu de 450 de florini. La un moment dat e gata să se mute în Banat, la Homoliţca, dar nu obţine post în învăţămînt. S-a pensionat forţat în 1908, după 23 de ani de serviciu, dar a mai lucrat în diferite posturi administrative, la Ilva Mică de pildă, mereu presat de grija familiei rămasă la Prislop, pentru moment, apoi s-a mutat la Năsăud. Aici învăţătorul moare la 14 iunie 1914, fiind înmormîntat în cimitirul bisericii greco-catolice din localitate. În ferparul tipărit cu acest prilej se specifică : era „în al 30-lea an al căsătoriei sale", printre rudele care-l deplîng fiind şi fratele său, Teodor Rebreanu.

★

Activitatea didactică a învăţătorului Vasile Rebreanu s-a împletit pe tot parcursul ei cu o activitate publicistică susţinută. Vasile Rebreanu a redactat numeroase articole şi note de călătorie, a aşternut pe hîrtie unele consideraţii pedagogice, a cules poezii şi datini populare, deci a avut preocupări folcloristice şi etnologice, a scris despre igiena populară şi despre obiceiurile la nunţile ţărăneşti, s-a pronunţat în chestiuni de limbă sau a făcut traduceri din ungureşte. El face impresia frumoasă de cărturar rural harnic şi modest, cum erau pe vremea aceea cu sutele prin satele Transilvaniei şi pe care exemplul ilustru al lui Ioan Pop Reteganul i-a îndemnat la o muncă susţinută. Se pare că la început învăţătorul Rebreanu scrisese poezii, după cum mărturiseşte fiul său în volumul de confesiuni „*Amalgam*", dar abandonase această preocupare în favoarea folcloristicii. „N-a mai scris versuri, adevărat — scrie L. Rebreanu în volumul menţionat — dar a început să adune poveşti, descîntece, chiuituri şi alte produse poetice populare şi le-a publicat pe unde s-a nimerit spre cea mai mare bucurie a inimii sale".

„Pe unde s-a nimerit" sînt de fapt revistele *Gazeta poporului* de la Timişoara şi *Ungaria* de la Cluj. În prima revistă el publică două „tractate" *Gătirea săpunului* şi *Laptele*, oferind sătenilor sfaturi pentru obţinerea săpunului în gospodăria proprie şi menţinerea unei igiene sănătoase în familie, cît şi pentru folosirea multiplă a laptelui în gospodărie şi în primul rînd ca aliment pentru copii[3]. Ultimul material publicat este un reportaj de călătorie, datat Lăpuşul unguresc, adică Tg. Lăpuş, 5 septembrie 1887 şi intitulat „*De ici de colea din ţiara Ardealului (Suveniri de călătorie)*", în care creionează unele aspecte ale învăţămîntului rural din jurul Dejului pledînd pentru o mai bună corelare dintre nivelul de cultură al elevilor şi asigurarea traiului zilnic al dascălului, fiindcă : „... şcoală bună fără învăţător harnic nu poate fi, iar învăţător bun cu salar slab asemenea ! Cuvîntul şcoală întruneşte în sine trei părticele nedespărţite : edificiu, învăţătoriu şi şcolari. Edificiul poate fi cît de grandios, nu plăteşte nimic dacă învăţătorul e slab, precum şi d-a întoarselea ; şcolari apoi încă pot fi cu sutele în şcoală, ce folos însă dacă nu este cine să-i curăţe şi pieptene minciunile neştiinţei şi ale întunericului". Învăţătorul este, după părerea lui, elementul de bază al acestui raport şi el trebuie să năzuiască spre perfecţionarea şi îmbogăţirea cunoştinţelor sale, păstrîndu-şi nealterată dragostea de profesiune şi de neam.

3. **Gazeta poporului**, nr. 34, din 22 august/4 septembrie 1885.

https://biblioteca-digitala.ro

Colaborarea cea mai intensă a lui Vasile Rebreanu s-a produs însă în paginile revistei *Ungaria* de la Cluj, scoasă în 1892 de către profesorul Moldovan Gergely. E o revistă în care s-au publicat multe articole privitoare la colaborarea româno-maghiară, s-au făcut traduceri din scriitori maghiari de seamă (Petőfi, Arany, Jókai, Mikszánth, Eötvös etc.), după cum au fost făcute cunoscute publicului maghiar, prin traduceri, însemnate creații ale scriitorilor români (B. Șt. Delavrancea, D. Zamfirescu, Al. Vlahuță, I.L. Caragiale ș.a.), ori au fost prezentați critic M. Eminescu, T. Cipariu, N. Xenopol, ș.a. Este adevărat că intelectualii români mai de seamă au evitat să colaboreze la această revistă din cauza tendințelor ei filo-maghiare pronunțate în plan politic. Au publicat însă traduceri în paginile ei unii profesori și publiciști ca : George Alexici, Lazăr Șăineanu, Grigore Moldovan, A. Viciu, A. Pituc, I.C. Pop etc.

Debutul lui Vasile Rebreanu la această revistă s-a făcut în nr. 1 din 1892, p. 45, cînd a publicat o *Găcitură* (*Din jurul Năsăudului*) nesemnată, urmată în continuare de alte 33[4]. În alt număr[5] a publicat sub titlul *D'ale poporului* cinci cîntece satirice din Maieru. Activitatea de folclorist și-a continuat-o apoi și în alte numere publicînd, sub genericul *Poezii poporale*, o serie de cîntece, chiuituri și piese lirice din jurul Năsăudului și al Beclean-ului[6]. Multe din acestea sînt bucăți erotice, altele au un caracter social etc. Iată una dintre acestea : „Mă uitam din deal în luncă, / Toate plugurile umblă / Numai al meu stă mai rău ; / Ferele îs la birău, / Potungul la făgădău / Teleguța la mîndruța, / Eu singur stau și-mi fac lege / Da la toamnă ce-oi culege ? / Voi culege petrîngei / M-oi umple ca de mălai".

Interesul lui Vasile Rebreanu se îndreaptă apoi de la producția lirică spre folclorul obiceiurilor. În nr. 7 din 1892 al revistei *Ungaria*[7] el publică o suită de *Datine poporale* (*Prima ieșire cu plugul*, *Bunavestire*, *Joia Mare* și *Rosalii*), explicînd de fiecare dată atît obiceiul, cît și semnificația pe care o are în popor. De exemplu, la Joia Mare se scoate afară o pîine, un cuțit și o cofă cu apă ce semnifică „Nutrirea și încălzirea sufletelor celor răposați". La Rusalii are loc împănarea boului care ar reprezenta „Reîntoarcerea cu triumf de la războe în evul vechi", la prima ieșire cu plugul se pune în curte pe un scaun o pită, un vas cu apă și un alt vas cu jar și tămîie, pe care 3 femei le afumă de 3 ori, în timp ce la Bunavestire primul care se scoală înconjoară casa cu un clopoțel și tămîie pe jar.

Un alt obicei mult practicat în jurul Năsăudului este *Stărostitul*[8] pe care îl descrie în nr. 6 din 1892 al revistei. Relatarea obiceiului se face sobru, fără adaosuri inutile și detalii nesemnificative, dovedind calități de observator și povestitor, atent la regie și la mișcarea scenică, apropiindu-se prin relatare de autorii „cópiilor de pe natură".

4. **Ungaria**, II, 1893, nr. 2, pp. 30—31.
5. **Ungaria**, I, 1892, nr. 3, pp. 67—68.
6. **Ungaria**, I, 1892, nr. 6, pp. 140—141, nr. 10, pp. 289—290; II, 1893, nr. 11, p. 271, nr. 12, pp. 294—295
7. **Ungaria**, nr. 7, I, 1892, pp. 288—289.
8. **Ungaria**, nr. 6, I, 1892, pp. 245—248.

https://biblioteca-digitala.ro

Cel mai întins material pe care Vasile Rebreanu îl publică în coloanele *Ungarici* este cel întitulat *Medicini populare românești*[9]. Pornind de la constatarea că „Românii noștri — deși așa-zicînd preste tot sînt lipsiți de cunoștințe higienice, încă atribuiesc prevenirea morburilor împrejurărilor expuse de Hypocrat (ceea ce se va vedea din descîntecele și medicinile de mai jos), dar cu adaugerea că la toată întîmplarea voința d-zeească lucrează în prima linie" ; el dorește să combată superstițiile și practicarea leacurilor băbești, oferind un mijloc sigur și ușor de procurat, prin aplicarea unor medicamente de casă, verificate în practica milenară a țăranului. În articolul său el expune și descrie simptomele și modul de tratament la peste 93 de boli, cărora le dă denumirea populară cît și diagnoza, chiar dacă astăzi ea este demult depășită.

De-a lungul celor patru ani cît a colaborat la *Ungaria*, Vasile Rebreanu a efectuat pentru redacția revistei și o utilă muncă de traducător. Menționăm aci numai traducerile de folclor și medicină populară, care ne interesează în acest context : *Copilul în credința poporală ungurească*. Aceasta este o traducere după un original de Ștefania Dörfler, măritată Wlislocki, de V. Rebreanu[10], *Date medicale din epoca Arpadienilor*[11]. Din Herman Antal el traduce *Unghia în credința poporală*[12].

Ne dăm seama că Vasile Rebreanu a fost un pasionat culegător și iubitor de folclor, chiar traducerile efectuate vizează preocupările lui în acest domeniu. „Întreaga viață a unui popor — spune el — se reprezintă mai mult prin cîntecele țărănești, care sînt argumente nerăsturnavere în ceea ce privește trecutul și prezentul lui" : *Ungarisme în limbă*[13]. Din acest motiv el s-a străduit să pătrundă înțelesurile ascunse ale datinilor și medicinei populare, ale limbii vorbite de popor. În articolul citat mai sus, el oferă cîteva etimologii de termeni populari, dar o face cu rezervele de cuviință ale nespecialistului care poate greși : „Nefăcînd așa, ar însemna a înhăma nescari cai la un car fără osii ; bai mai mult, aș cădea în greaua judecată : de a detrage fără motiv din valoarea limbei mele materne, pentru a servi interese străine neamului meu fără ceva bază reală". E judecata sănătoasă a omului de bunsimț, căruia nu-i place să rătăcească pe domenii care nu-i sînt proprii sau să aspire la măriri ce nu i se cuvin — susține întemeiat Mircea Popa în studiul menționat din *Limbă și literatură*, 1/1979, p. 78. De altfel, Vasile Rebreanu recomandă munca onestă în lupta cu unele neajunsuri ale vieții trecătoare, omul deși mai sărac nu se schimbă cu cel bogat care, de regulă, devenind egoist e pătimaș, deoarece în dînsul nu se mai răsfață dragostea și nici darea de mînă către de-aproapele său, precum zice și poezia : „Nu-i sărac acela care, / Duce veșnic lipsa mare / De iubește și-i iubit / Traiul său e-nourit" — *Higiena copilului*[14].

9. **Ungaria**, I, 1891, nr. 8, pp. 330—334; nr. 9, pp. 377—382; nr. 10, pp. 416—421; II, nr. 1—2, pp. 17—20; nr. 3 pp. 63—67; nr. 4, pp. 88—92.
10. **Ungaria**, IV, 1895, nr. 4, pp. 157—160; nr. 5, pp. 178—181; nr. 6, pp. 200—204; nr. 7, pp. 222—226.
11. **Ungaria**, IV, 1895, nr. 5, pp. 167—170; nr. 6, pp. 197—200.
12. **Ungaria**, IV, 1895, nr. 11, pp. 333—337; nr. 13, pp. 349—353.
13. **Ungaria**, II, 1892, nr. 4, p. 80.
14. **Ungaria**, IV, 1894, nr. 1, pp. 22—26; nr. 2, pp. 66—71.

https://biblioteca-digitala.ro

Preocupările folcloristice și etnologice incluse în activitatea publicistică a lui Vasile Rebreanu ne îndreptățesc să-l socotim pe acesta un adevărat cărturar, care l-a obișnuit pe fiul său, viitorul mare romancier, Liviu Rebreanu, să țină seama în opera lui, în special în romanul „Ion", și de împrejurările familiale. Cunoașterea activității de folclorist a tatălui lui Liviu Rebreanu este dincolo de orice îndoială ; o parte din această activitate se leagă și de Maramureș, mai precis de Tg. Lăpuș, unde Vasile Rebreanu a funcționat ca învățător timp de trei ani (1886—1889). Evidențierea ei contribuie la elucidarea unor episoade ale biografiei marelui romancier, adevăratul creator al romanului românesc modern.

SCHOOLTEACHER VASILE REBREANU'S ETHNOLOGICAL AND FOLKLORIC ACTIVITY

(*SUMMARY*)

The author of this paper deals with the ethnological and folkloric activity of the schoolteacher Vasile Rebreanu, father of the great Romanian novelist Liviu Rebreanu, as it results from the pages of the journals „Gazeta poporului" (*Timișoara*) *and „Ungaria"* (*Cluj*).

The author stresses upon some ethnological preocupation of Vasile Rebreanu, some of them concerning the Maramureș district too, namely Tg. Lăpuș, where he was a teacher for three years (*1886—1889*). *There are mentioned some biographical data that are to be found in his son's work, the novel „Ion".*

https://biblioteca-digitala.ro

Catalogul de piese ceramice din colecția „Alexandru Șainelic"

RODICA CHICUȘ,
GEORGETA MARIA IUGA

Lucrarea își propune prezentarea unei colecții particulare constituite din 89 obiecte (77 piese ceramice, 2 piese din lemn — mobilier, un covor și 9 icoane pe sticlă).

Deținătorul și inițiatorul colecției este pictorul Alexandru Șainelic (Baia Mare, str. Victoriei, nr 19). Absolvent al Institutului de arte plastice „Ion Andreescu" Cluj-Napoca, bun cunoscător al particularităților etnografice maramureșene, Alexandru Șainelic este de peste 20 de ani instructor la sectorul artă populară și artă plastică de amatori în cadrul Centrului de îndrumare a creației populare și mișcării artistice de masă Maramureș.

Colecția a fost constituită începînd din anul 1958, fondul de bază fiind piesele produse în centrele de ceramică smălțuită, cu circulație pe cuprinsul județului Maramureș.

Catalogul pieselor ceramice întocmit de noi are un caracter exhaustiv, epuizînd starea unei mulțimi deschise.

Prezentarea materialului se face pe centre ceramice, tipologic și funcțional, dezvoltînd elementele proprii fiecărui obiect prin notarea părților componente (descriere), a stării de conservare și a provenienței.

Avînd în vedere faptul că această colecție înmănunchează piese reprezentative din centrele mai importante ale județului, am considerat utilă extinderea problematicii catalogului prin întocmirea unui repertoriu de motive și elemente cromatice, precum și prin utilizarea unui limbaj controlat codificat folosit atît în descrierea obiectelor, cît și în sistematizarea aparatului critic și ilustrativ.

Fiecare centru ceramic primește un indicativ numeric :

Vama 1
Baia Mare 2
Lăpuș 3
Valea Izei 4

https://biblioteca-digitala.ro

În cadrul fiecărui centru distingem mai multe subclase tipologice :

farfurie 1
canceu 2
ulcior 3
strachină 4
ploscă 5

Prezentarea materialului se face pe centre ceramice și după criteriul tipologic ; inserarea în catalog se face între paranteze rotunde.

În analiza statistică am avut în vedere și dispoziția topografică a motivelor ; registrele ornamentale (centru și bordură) au fost diferențiate prin indicativele C și respectiv B. Cele trei registre ornamentale existente la strachini au fost diferențiate prin indicativele C (cîmp central), P (peretele vasului), B (bordura), iar la cancee și ulcioare avem patru registre B (buză), G (gît), C (corp), T (toartă).

Deci prezentarea cuprinde : dimensiune, descriere, pe registre ornamentale, colorit, starea de conservare, proveniența și data achiziției.

1. **Ceramica de Vama.** (Anexa 1)

Aparține zonei etnografice Țara Oașului. Primele date despre prezența unor olari în această zonă sînt de la mijlocul sec. al XIX-lea.

Vasele lucrate aici sînt în general de uz casnic, dintre care o valoare artistică deosebită o au farfuriile și ulcioarele „de nănași". Tehnica de decorare este prin pictare și prin zgrafitare. Ornamentul nu prezintă o mare varietate, dar din îmbinarea cu fantezie a elementelor de bază și a culorilor rezultă o mare diversitate și bogăție ornamentală.

Cele mai frecvente motive ornamentale sînt : flori stilizate, frunza, steaua, elemente antropomorfe, elemente aviforme. Culorile de bază : roșu, verde, negru, brun.

În literatura de specialitate se vorbește despre o moștenire bizantină în ornamentarea ceramicii din acest centru, însă este evidentă o integrare a acesteia în ansamblul creației populare din zonă.

1.1.(1). Farfurie
- — 25,5 x 16 cm
- — C : acoperit proporțional cu elemente vegetale (flori și frunze) realizat prin zgrafitare și pictare.
- — B : decor geometric, brîuri, cercuri concentrice și puncte mari.
- — Brun, verde, negru.
- — Restaurat prin lipire cu smalț verde.
- — Prilog (Oaș) 1959.

1.1.(2). Farfurie
- — 27 x 16 cm
- — C : element floral stilizat, realizat prin zgrafitare.
- — B : bandă concentrică decorată cu puncte mari, dublate de val.

https://biblioteca-digitala.ro

— Roșu, verde, negru, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Firiza, 1960.

1.1.(3). Farfurie
26,5 x 16,5 cm.
— C : element floral bogat.
— B : brîu de puncte mari și un brîu concentric realizat cu „gaița".
— Verde, brun, negru.
— Crăpat și restaurat.
— Codru Butesii, 1958.

1.1.(4). Farfurie
— 25 x 15,5 cm.
— C : element vegetal bogat (flori și frunze), lucrat prin zgrafitare și cu cornul.
— B : brîu lat pe care sînt dispuse puncte mari alternînd cu „altițe" (executate cu „gaița").
— Verde, brun, negru
— Smalțul de pe fundul vasului șters, ca urmare a folosirii în gospodărie.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(5). Farfurie
— 27,5×17 cm.
— C : element floral cu conturul realizat prin zgrafitare.
— B : brîu lat decorat cu val (trasat cu „gaița") și puncte mari.
— Roșu, verde, brun, negru.
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1960.

1.1.(6). Farfurie
— 27,5×17 cm.
— C : element stelar realizat prin zgrafitare, efect redat de pete de culoare conturate dublu.
— B : brîu lat decorat cu „altițe" și puncte mari.
— Verde, roșu, negru.
— Crăpat de la centru spre bordură.
— Codru Butesii, 1961.

1.1.(7). Farfurie
— 26,8×16,5 cm.
— C : element vegetal bogat (floare și frunze) ; conturul realizat prin zgrafitare iar petalele și frunzele prin dublă conturare.
— B : brîu lat decorat cu pete mari și cu „altițe".
— Verde, roșu, negru.
— Pete de smalț desprinse.
— Codru Butesii, 1959.

https://biblioteca-digitala.ro

1.1.(8). Farfurie
— 28×16,5 cm.
— C : motiv stelar, brațele stelei în formă de flori stilizate, decorat prin pictare și prin zgrafitare.
— B : brîu lat decorat cu val și puncte mari.
— Verde, brun, roșu.
— Stare de conservare : bună.
— Batarci (Oaș), 1961.

1.1.(9). Farfurie
— C : element vegetal bogt (flori și frunze). Conturul decorului realizat prin zgrafitare, florile și frunzele conturate dublu prin culoare.
— B : brîu lat decorat cu „altițe" și cu puncte mari.
— Verde, roșu, brun, negru.
— Pe centru smalțul desprins.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(10). Farfurie
— 27,3×16 cm.
— C : motiv stelar, brațele stelei în formă de frunze, conturate dublu prin culoare.
— B : brîu lat peste care este dispus un chenar compact din puncte mari.
— Roșu, verde, brun, negru.
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(11). Farfurie
— 26,5×16,5 cm.
— C : element vegetal, conturul realizat prin zgrafitare.
— B : brîu lat decorat cu puncte mari grupate cîte trei și cu „altiță".
— Verde, roșu, negru.
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1960.

1.1.(12). Farfurie
— 26,6×16,5 cm.
— C : decor stelar, colțurile stelei alternează cu frunze.
— B : brîu lat pe care sînt dispuse puncte mari.
— Roșu, negru, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(13). Farfurie
— 27×15,8 cm.
— C : element vegetal stilizat (flori și frunze) executat prin zgrafitare și dublare prin culoare a petalelor.

https://biblioteca-digitala.ro

— B : brîu lat decorat cu puncte mari grupate și „altițe".
— verde, roșu, negru.
— Pe centru pete mici de smalț desprins.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(14). Farfurie
— 27,7×15,5 cm.
— C :element vegetal stilizat, conturul decorului realizat prin zgrafitare. Alternanță ritmică a culorii.
— B : brîu lat decorat cu puncte mari și „altiță".
— Roșu, verde, negru.
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(15) Farfurie
— 27×15,8 cm.
— C : blazon stilizat. În partea superioară anul confecționării „1888".
— elemente vegetale stilizate ce încadrează motivul central.
— Roșu, verde, negru.
— Stare de conservare : bună.
— Firiza, 1960.

1.1.(16). Farfurie
— 27,5×16,5 cm.
— C :element vegetal (floare de lalea și frunze) cu conturul realizat prin zgrafitare ; florile și frunzele conturate dublu prin culoare.
— B : val dublat de puncte mari.
—Verde, roșu, negru.
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(17). Farfurie
— 27,2×16 cm.
— C : element stelar cu colțurile în formă de frunze, conturul zgrafitat. Culorile alternate.
— B : puncte mari alternînd cu „altiță".
— Roșu, verde, negru.
— Smalț căzut în pete mici.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(18). Farfurie
— 26,5×16 cm.
— C : element vegetal bogat (lalea), conturul realizat prin zgrafitare.
— B : grupaj de puncte mari alternat cu „altițe".
— Roșu, negru, verde (predominant).
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1959.

https://biblioteca-digitala.ro

1.1.(19). Farfurie
— 27,7×15,8 cm.
— C : element stelar, cu colțurile în formă de frunză, dublate prin culoare. Conturul zgrafitat.
— B : brîu lat decorat cu puncte mari dispuse pe „altiță".
— Roșu, verde, negru.
— Stare de conservare : bună.
— Batarci, (Oaș), 1961.

1.1.(20). Farfurie
— 27,4×16,3 cm.
— C : element vegetal bogat dublat prin culoare cu conturul zgrafitat.
— B : grupaj de puncte mari alternînd cu „altiță".
— Roșu, negru, verde (predominant).
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(21). Farfurie
— 27×16 cm.
— Element vegetal stilizat, realizat prin zgrafitare și prin dublarea prin culoare a formei.
— B : brîu lat.
— Verde, roșu (predominant).
— Bordura crăpată și smalț desprins pe toată suprafața obiectului.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(22). Farfurie
27,5×16,3 cm.
— C : flori stilizate, grupate central și circular, cu conturul zgrafitat.
— B : val dublat.
— Roșu, verde, negru.
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(23). Farfurie
— 25×14 cm.
— C : motiv stelar.
— B : ornament stelar în decagon dispus circular.
— Stare de conservare : bună.
— Buteasa, 1960.

1.1.(24). Farfurie
— 25×13,8 cm.
— C : element vegetal dispus sub formă de ghirlandă.
— B : decor geometric alternat cu elemente vegetale.

https://biblioteca-digitala.ro

— Roșu, verde, brun.
— Centru crăpat și restaurat.
— Buteasa, 1960.

1.1.(25). Farfurie
— 24,5×15 cm.
— C : element stelar cu colțurile în formă de frunze.
— B : elemente florale stilizate.
— Verde, roșu (predominant).
— Stare de conservare : bună.
— Buteasa, 1960.

1.1.(26). Farfurie
— 25,5×16 cm.
— C : motiv antropomorf încadrat de elemente vegetale stilizate.
— B : decor geometric alternat cu motiv floral stilizat.
— Roșu, negru, verde.
— Stare de conservare : bună.
— Buteasa, 1960.

1.1.(27). Farfurie
— 25×15 cm.
— C : motiv stelar, cu flori stilizate între brațe, înscris într-un pătrat.
— B : brîu de „altițe" (realizat cu „gaița").
— Verde, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Buteasa, 1960.

1.1.(28). Farfurie
— 25,5×15,7 cm.
— C : element stelar, cu frunze între brațe, culoarea alternată ritmic.
— B : brîu lat decorat cu puncte mari grupate cîte patru.
— Roșu, negru, verde.
— Stare de conservare : bună.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(29). Farfurie
— 27×15,5 cm.
— C : element vegetal (floare de lalea cu frunze), dublat prin culoare, conturul zgrafitat.
— B : brîu lat decorat cu val dispus între cercuri concentrice.
— Roșu, verde, negru.
— Crăpat pe bordură și restaurat cu smalț verde.
— Codru Butesii, 1959.

1.1.(30). Farfurie
— 25×15,5 cm.
— C : element vegetal, dublat prin culoare cu conturul zgrafitat.

https://biblioteca-digitala.ro

— B : brîu lat decorat cu puncte mari alternînd cu „altiță".
— Roșu, verde, negru.
— Prezintă o crăpătură transversală.
— Codru Butesii, 1959.

1.2.(31). Canceu
— 28,5×7,3×6,2 cm.
— B : accentuată prin șănțuire exterioară.
— G : cilindric, nedecorat.
— C : puternic bombat, se îngustează spre fund, decorat cu elemente vegetale stilizate și benzi dispuse pe verticală.
— T : în formă de ureche.
— Roșu, verde, brun.
— Stare de conservare bună.
— Prilog, 1960.

1.3.(32). Ulcior — ol de nănaș
— 30,5×11×4,2 cm.
— B : trilobată, prevăzută cu sită.
— G : puternic îngustat, decorat pe orizontală cu linii oblice.
— C : puternic bombat, decorat pe orizontală cu brîu lat și motive geometrice dispuse simetric.
— T : în formă de semicerc prevăzută cu un orificiu.
— Roșu, verde, brun (predominant).
— Stare de conservare : bună.
— Prilog, 1960.

2. **Ceramica de Baia Mare** (Anexa 2)

Baia Mare este așezată în zona Chioar. Primele mențiuni despre olarii din Baia Mare datează din 1671.

Tipurile de vase lucrate aici sînt farfurii mari și ulcioare. Ornamentul specific este cel floral îmbinat cu elemente geometrice. Cromatica predominantă este albastrul intens (cobalt), brun-cărămiziu și verde.

Ornamentația este realizată cu cornul, conturul decorului fiind obținut prin zgrafitare. La piesele recente s-a utilizat tehnica ornamentării cu pensula.

2.1.(1). Farfurie
— 25,5×16,3 cm.
— C : motiv vegetal ce acoperă fundul vasului.
— B : elemente geometrice și vegetale stilizate.
— Roșu stins, albastru (predominant).
— Pe bordură pete de smalț desprinse.
— Groși, 1961.

2.1.(2). Farfurie
— 26,5×14,7 cm.
— C : motive vegetale. Conturul ornamentului zgrafitat. Pe piesă apare anul în care a fost confecționată (1881).

https://biblioteca-digitala.ro

— B : elemente vegetale stilizate legate între ele prin linii punctate sinuoase.
— Roșu stins, albastru (predominant).
— Stare de conservare : bună.
— Groși, 1961.

2.1.(3). Farfurie
— 25×14,4 cm.
— C : motiv stelar la care se adaugă și alte elemente complementare (puncte mari, etc.).
— B : ghirlandă de frunze legate între ele prin mici puncte.
— Roșu stins, albastru (predominant).
— Pete mici de smalț desprinse.
— Groși, 1961.

2.1.(4). Farfurie
— 26×16,7 cm.
— C : motiv stelar și elemente vegetale complementare ; culorile alternate.
— B : element geometric și vegetal stilizat.
— Roșu stins, albastru (predominant).
— Smalț șters.
— Groși, 1961.

2.1.(5). Farfurie
— 26,8×15,7 cm.
— C : element aviform (cocoș).
— B : element vegetal stilizat alternat cu motiv geometric format din valuri dispuse perpendicular pe centru.
— Roșu stins, albastru (predominant).
— Smalțul de fond tocit din cauza folosirii în gospodărie.
— Groși, 1961.

2.1.(6). Farfurie
— 28,5×15,5 cm.
— C : motiv stelar și elemente vegetale complimentare. Conturul decorului zgrafitat.
— B : elemente vegetale stilizate legate între ele prin linii sinuoase punctate.
— Roșu stins, albastru (predominant), verde.
— Stare de conservare : bună.
— Groși, 1961.

2.1.(7). Farfurie
— 25,5×13,5 cm.
— C : motiv stelar și elemente vegetale complimentare.
— B : brîu lat decorat cu puncte mari și mici.
— Roșu stins, albastru (predominant).
— Pete de smalț șterse de pe bordură.
— Groși, 1961.

https://biblioteca-digitala.ro

2.1.(8). Farfurie
— 24,7×14,7 cm.
— C : motiv geometric dispus concentric ; executat cu „gaița" („altiță").
— B : „altiță" alternînd cu puncte mari grupate cîte două.
— Roșu stins, albastru.
— Stare de conservare : bună.
— Groși, 1961.

2.1.(9). Farfurie
— 27×16 cm.
— C : motiv vegetal bogat.
— B : motiv geometric. Efectul decorativ dat de simetria decorului și de alternanța culorilor.
— Roșu stins, albastru.
— Stare de conservare : bună.
— Groși, 1961.

2.1.(10). Farfurie
— 26×14 cm.
— C : element vegetal stilizat și elemente decorative complimentare.
— B : grupaj de puncte mari alternat cu motive vegetale (crengi de brad).
— Roșu stins, albastru (predominant).
— Stare de conservare : bună.
— Groși, 1961.

2.1.(11). Farfurie
— 25,5×15 cm.
— C : motivul ornamental dispus concentric, element vegetal stilizat și decor geometric format din cercuri și brîu de puncte mari și mici.
— B : decor geometric, cercuri concentrice alternate cu puncte mari grupate.
— Roșu stins, albastru.
— Stare de conservare : bună.
— Groși, 1961.

2.1.(12). Farfurie
— 27,3×15,8 cm.
— C : element decorativ stelar, cu brațe în formă de frunze, la care se adaugă elemente decorative complimentare.
— B : decor geometric alternat cu elemente florale stilizate.
— Roșu, albastru.
— Smalțul de fond șters.
— Groși, 1961.

https://biblioteca-digitala.ro

2.1.(13). Farfurie
— 27×15,8 cm.
— C : element vegetal stilizat.
— B : decor geometric.
— Roșu stins, albastru.
— Smalț șters spre centru.
— Groși, 1961.

2.1.(14). Farfurie
— 28×16,5 cm.
— C : element vegetal stilizat, dublat prin culoare.
— B : element geometric alternînd ritmic cu element vegetal stilizat.
— Roșu stins, albastru.
— Pete mici de smalț desprinse.
— Groși, 1961.

2.1.(15). Farfurie
— 28×16 cm.
— C : element vegetal stilizat.
— B : decorată bogat cu cercuri concentrice tăiate de linii oblice scurte.
— Roșu stins, albastru (predominant).
— Smalț șters pe buză.
— Groși, 1961.

2.5.(16). Ploscă
— 23×6 cm.
— Gura mică circulară, dispusă direct pe corpul vasului.
— C : circular aproape plat, la partea superioară, sub forma unei creste, are un motiv decorativ în relief. La partea inferioară este prevăzut cu elemente de sprijin. La partea superioră în stînga și dreapta sînt dispuse două mici inele pentru fixarea unei sfori sau curele. Decorată, pe ambele fețe, cu motive vegetale stilizate alături de elemente geometrice.
— Albastru, roșu, verde.
— Fisurată pe corp și restaurată de meșter cu smalț verde.
— Firiza, 1962.

3. **Ceramica de Lăpuș** (Anexa 3)

Aparține zonei etnografice Țara Lăpușului, una din cele patru zone etnografice ale județului Maramureș. Din punct de vedere geografic așezată la limita de nord a podișului someșan.

În această zonă a circulat o mare varietate de ceramică, dar cercetările au stabilit și existența unor centre de olari locali. Aceste centre au dat, în vechime, o ceramică neagră-nesmălțuită și o ceramică smălțuită, pentru decor.

https://biblioteca-digitala.ro

Categoriile de vase produse sînt străchini și farfurii, de uz și decorative.

Tehnica de decorare era zgrafitarea și pictarea. Elementele decorative predominante sînt cele vegetale.

La începutul secolului XX se întîlnesc forme diferite smălțuite în brun închis sau negru decorate cu motive geometrice.

3.4.(1). Strachină.
- 25×10,2 cm,
- C : elemente vegetale stilizate.
- P : elemente vegetale stilizate (lalea).
- B : mult redusă, cu rol de chenar, decorată cu val în linii frînte și cercuri concentrice.
- Verde, galben, brun.
- Smalț desprins în pete mici.
- Prislop, 1960.

3.4.(2). Strachină
- 15,5×10 cm.
- C : element aviform, conturat prin zgrafitare.
- P : element vegetal stilizat, conturat prin zgrafitare.
- B : chenar îngust ; val realizat cu „gaița".
- Verde, galben, brun.
- Smalțul desprins pe bordură.
- Prislop, 1960.

3.4.(3). Strachină
- 26×11,3 cm.
- C : element aviform, conturat prin zgrafitare.
- P : element vegetal (frunze) dispus sub forma unei ghirlande.
- B : mult redusă, cu rol de chenar, decorată cu val în linii frînte și cercuri concentrice.
- Galben, verde, brun.
- Prezintă crăpături accentuate dinspre centru spre bordură.
- Prislop, 1960.

3.4.(4). Strachină
- 25,5×11 cm.
- C : element aviform, conturat prin zgrafitare.
- P : element floral stilizat (lalea).
- P : mult redusă, cu rol de chenar, decorată cu val în linii frînte.
- Galben, verde, brun.
- Pe bordură smalț desprins.
- Prislop, 1960.

3.4.(5). Strachină
- 27×10 cm.
- C : element vegetal stilizat.

https://biblioteca-digitala.ro

— P : element decorativ geometric alternat.
— B : mult redusă, cu rol de chenar, decorată cu cercuri concentrice.
— Negru, alb.
— Prezintă crăpături în zona centrală, restaurată de meșteri cu smalț verde.
— Rogoz, 1962.

3.4.(6). Strachină

— 24,5×9,7 cm.
— C : element vegetal stilizat.
— P : elemente geometrice și vegetale stilizate.
— B : mult redusă cu rol de chenar, decorată cu val de linii frînte și cercuri concentrice.
— Negru și alb.
— Stare de conservare : mediocră.
— Rogoz, 1962.

4. Ceramica de „Valei Izei" (Anexa 4)

Din cercetările de pînă acum nu a fost identificat centrul care a produs ceramica cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de „Valea Izei".

Dar numărul mare al vaselor de acest tip întîlnite în această zonă exclude simpla lor circulație și duce la concluzia existenței unui centru de producție locală, cu atît mai mult cu cît produsele ceramice se înscriu, de altfel, cromatic și ornamental, în stilul artei populare din această zonă etnografică.

Tipurile predominante sînt farfuriile și canceele. Decorul specific este cel vegetal stilizat și cel geometric.

În colorit constatăm utilizarea culorilor stinse, verde deschis, galben și brun. Tehnica de decorare cea mai frecvent utilizată este prin zgrafitare și pictare.

Din punct de vedere cromatic și ornamental, produsele acestui centru se apropie de produsele centrului ceramic Kuty din Bucovina.

4.1. (1.). Strachină

— 23,3×10 cm.
— C : element decorativ vegetal stilizat.
— P : elemente vegetale stilizate dispuse circular.
— B : mult redusă, cu rol de chenar, decorată cu val și cercuri concentrice.
— Verde, galben, negru.
— Pete de smalț desprinse pe toată suprafața vasului.
— Aspra, 1959.

https://biblioteca-digitala.ro

4.1.(2). Farfurie
— 22,3×13,5 cm.
— C : elemente vegetale stilizate înscrise într-un motiv stelar punctat.
— B : decorată cu patru elemente vegetale stilizate.
— Verde, negru, galben, brun.
— Crăpătură transversală.
— Cufoaia, 1961.

4.1.(3). Farfurie
— 22,5×13 cm.
— C : element aviform cu contururi realizat prin zgrafitare.
— B : val.
— Verde, negru, brun, galben.
— Stare de conservare : mediocră.
— Aspra, 1959.

4.1.(4). Farfurie
— 21,5×14 cm.
— C : motiv vegetal stilizat înscris într-un motiv stelar.
— B : decorată cu patru elemente vegetale stilizate.
— Galben, verde, brun, negru.
— Stare de conservare : mediocră.
— Cufoaia, 1961.

4.1.(5). Farfurie
— 21×13 cm.
— C : element decorativ aviform cu contururi realizat prin zgrafitare.
— B : val, puncte mari și pete de culoare.
— Galben, verde, brun.
— Pete mici de smalț desprinse de pe bordură.
— Cufoaia, 1961.

4.1.(6). Farfurie
— 21,5×13 cm.
— C : element central cu contur realizat prin zgrafitare.
— B : val, puncte mari și pete de culoare.
— Galben, verde, brun.
— Pete mici de smalț desprinse la limita dintre centru și bordură.
— Aspra, 1959.

4.1.(7). Farfurie
— 22×13 cm.
— C : element vegetal dispus lateral sub formă de ghirlandă, iar în interior motiv vegetal ; conturul decorului realizat prin zgrafitare.
— B : val, puncte mari și pete de culoare.

https://biblioteca-digitala.ro

— Galben, verde, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Cufoaia, 1961.

4.2.(8). Canceu
— 14,3×5,8×5,6 cm.
— B : largă, ușor răsfrîntă.
— G : puțin evidențiat printr-o vagă strangulare.
— C : ușor bombat, decorat pe verticală cu element vegetal stilizat ce se prelungește pe gîtul vasului.
— T : formă de ureche.
— Verde, galben, brun.
— Smalț desprins pe toată suprafața.
— Aspra, 1959.

4.2.(8). Canceu.
— 20,5×7×7,5 cm.
— B : în formă de potir marcată cu o bandă de culoare dispusă circular.
— G : prelungit, îngustat spre bază, decorat cu val dispus pe verticală.
— C : bombat spre bază, decorat cu motiv vegetal dispus pe verticală.
— T : în formă de ureche.
— Verde, galben, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Aspra, 1959.

4.2.(10). Canceu
— 19,5×6,8×7 cm.
— B : largă, în formă de potir.
— G : îngustat la bază, decorat în partea superioară, pe orizontală, cu brîu circular și val de linii frînte.
— C : ușor bombat spre bază, decorat pe verticală cu motiv vegetal stilizat, iar la bază cu val de linii frînte.
— T : în formă de ureche.
— Galben, brun, verde.
— Stare de conservare : bună.
— Aspra, 1959.

4.2.(11). Canceu
— 20,5×7,5×6 cm.
— B : largă, în formă de potir.
— G : îngustat la bază, decorat cu benzi orizontale de culoare.
— C : ușor bombat spre bază, decorat pe verticală cu benzi alternînd cu val, iar spre bază, pe orizontală, cu val de linii frînte.

https://biblioteca-digitala.ro

— T : în formă de ureche.
— Galben, brun, verde.
— Stare de conservare : bună.
— Preluca Veche, 1960.

4.2.(12). Canceu
— 18,7×7,5×6 cm.
— B : largă, în formă de potir, marcată de două benzi de culoare dispuse orizontal.
— G : îngustat spre bază, prezintă un motiv vegetal prelungit de pe corp.
— C : ușor bombat, decorat pe verticală cu motiv vegetal prelungit pe gît, iar spre bază, pe orizontală, o bandă de culoare.
— T : în formă de ureche.
— Galben, verde, brun.
— Pete mici de smalț desprinse de pe întreaga suprafață.
— Preluca Nouă, 1960.

4.2.(13). Canceu
— 22×77,5×6,5 cm.
— B : largă, ușor răsfrîntă, marcată cu o bandă de culoare.
— G : ușor îngustat spre bază, unde este marcat cu brîu și val de linii frînte.
— C : ușor bombat spre bază, decorat pe verticală cu val de linii frînte dublat de benzi de culoare.
— T : în formă de ureche.
— Galben, verde, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Preluca Nouă, 1961.

4.2.(14). Canceu
28,5×7,3×6,2 cm
— B : largă, în formă de potir.
— G : cilindric, decorat în partea superioară cu o bandă dispusă pe orizontală.
— C : ușor bombat, decorat cu un motiv vegetal bogat ce se prelungește pe gîtul vasului, încadrat de val ce urcă pe verticală.
— T : în formă de ureche.
— Galben, verde, brun-roșcat.
— Stare de conservare : bună.
— Aspra, 1959.

4.2.(15). Canceu
— 20×7×6,5 cm.
— B : largă, în formă de potir.
— G : ușor îngustat spre bază, marcat, în partea superioară, cu un brîu, iar pe verticală cu un val.

https://biblioteca-digitala.ro

— C : bombat, decorat cu element geometric dispus pe verticală, înscris într-o piramidă.
— T : în formă de ureche.
— Galben, brun, verde.
— Stare de conservare : bună.
— Preluca Nouă, 1961.

4.2.(16). Canceu
— 21×7×6 cm.
— B : largă în formă de potir.
— G : ușor îngustat spre bază, decorat în partea superioară cu două benzi dispuse orizontal.
— C : ușor bombat, decorat pe verticală cu un element vegetal ce se prelungește pe gîtul vasului ; marcat spre bază cu un brîu orizontal.
— T : în formă de ureche.
— Verde, galben, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Preluca Nouă, 1961.

4.2.(17). Canceu
— 21×7×6 cm.
— B : în formă de potir.
— G : puțin îngustat spre bază, decorat în partea superioară cu un brîu dispus orizontal.
— C : ușor bombat, decorat în partea superioară cu un motiv vegetal dispus pe orizontală și cu o linie lată marcată cu puncte mari care se prelungesc pe gîtul vasului ; sub motivul vegetal este dispus un brîu orizontal.
— T : în formă de ureche.
— Galben, verde, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Aspra, 1959.

4.2.(18). Canceu
— 13,5×3×5,5 cm.
— B : răsfrîntă, mult îngustată, tăiată de un șanț circular.
— G : cilindric, cu un inel proeminent în zona de mijloc pentru fixarea torții, decorat la bază cu element geometric încadrat într-un brîu circular.
— C : bombat, supradimensionat, decorat pe verticală cu motiv vegetal stilizat, iar spre bază cu trei cercuri concentrice.
— T : în formă de ureche, fixată de gît printr-un inel cirlar.
— Verde, galben, brun.
— Smalțul de fond șters în mare parte.
— Preluca Veche, 1961.

https://biblioteca-digitala.ro

4.2.(19). Canceu.
— 20×7,5×7 cm.
— B : largă în formă de potir.
— G : îngustat spre bază, decorat în partea superioară cu un brîu dispus circular.
— C : bombat, decorat pe verticală cu motive vegetale stilizate ce se prelungesc pe gîtul vasului, iar spre bază cu val de linii frînte încadrat în brîuri paralele.
— T : în formă de ureche.
— Galben, brun, verde.
— Stare de conservare : relativ bună.
— Aspra, 1959.

4.2.(20). Canceu
— 18×7×6,5 cm.
— B : în formă de potir.
— G : ușor îngustat spre bază, decorat în partea superioară cu motive geometrice, val de linii frînte încadrate de două brîuri paralele ; în zona centrală, decor geometric format din grupaje de linii verticale.
— C : ușor bombat, decorat pe orizontală cu ornamente vegetale în friză, iar spre bază cu brîuri paralele.
— T : în formă de ureche.
— Galben, verde, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Preluca Nouă, 1961.

4.2.(21). Canceu
— 21×8,3×6,5 cm.
— B : largă, ușor răsfrîntă spre exterior.
— G : puternic îngustat spre bază.
— C : bombat, decorat pe verticală cu element geometric înscris într-o piramidă ; marcat spre bază cu un brîu circular.
— T : în formă de ureche.
— Galben, verde, brun.
— Pete mici de smalț desprinse de pe întreaga suprafață a vasului.
— Preluca Nouă, 1959.

4.2.(22). Canceu
— 20,5×8×7 cm.
— B : largă, ușor răsfrîntă spre exterior.
— G : îngustat spre bază, decorat cu un brîu circular.
— C : bombat, decorat pe verticală cu un motiv vegetal stilizat, prelungit pe gîtul vasului, iar spre bază cu un val orizontal de linii frînte.
— T : în formă de ureche.

https://biblioteca-digitala.ro

— Galben, verde, brun.
— Stare de conservare : bună.
— Preluca Veche, 1961.

4.3.(23). Ulcior — ol
— 31×4,2×7 cm.
— B : trilobată prevăzută cu sită.
— G : puternic înguștat, cu o îngroșare evidentă a părții superioare, corespunzînd locului de fixare a torții, decor bogat, îmbinînd elemente geometrice și vegetale dispuse în benzi paralele.
— C : mult bombat, decorat în registrul superior cu motiv vegetal dispus în friză ; spre bază cinci brîuri paralele.
— T : în formă de semicerc prevăzută cu orificiu.
— Galben, verde, brun.
— Stare de conservare : bună.

Din analiza variabilelor decorative prezentate în Anexa 5 remarcăm predominanța motivului geometric în decorarea ceramicii de Vama și Valea Izei și a motivului fitoform stilizat în ceramica de Baia Mare și Lăpuș.

Analizate din punct de vedere topografic, motivele geometrice se dispun, cu precădere ,pe bordură iar cele fitoforme, stelare și aviforme pe centru.

Din analiza variabilelor cromatice prezentate în Anexa 6, deosebim parametrii caracteristici centrelor din discuție :

Vama : roșu, negru, verde.
Baia Mare : albastru și roșu.
Lăpuș : galben, verde, brun.
Valea Izei : brun, galben, verde.

Această analiză statistică vine să confirme odată în plus fenomenul de aculturație prezent la produsele din centrul Baia Mare și integrarea ceramicii de Vama, Valea Izei și Lăpuș în cromatica și ornamentația specific românească.

În mediul rural obiectele prezentate de noi au avut o funcție atît utilitară cît și una decorativă și rituală (în special „olurile de nănaș").

Prin transferarea lor în mediul urban, într-o colecție, ele își pierd funcțiile inițiale, avînd doar o funcție pur decorativă. Totodată nu putem exclude caracterul subiectiv al constituirii întregii colecții.

Catalogul întocmit de noi își propune să se constituie într-o formulă de lucru, operantă, cu inerente posibilități de îmbunătățire și dezvoltare.

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Atanasiu Pia, **Metode și tehnici de lucru pentru sisteme de informare științifică**, București, 1976.
2. Bănățeanu Tancred, **Arta populară din nordul Transilvaniei**, Baia Mare, 1969.
3. Dunăre Nicolae, **Ornamentica tradițională comparată**, București, 1976.
4. Florescu-Florea B., Tereza Mozes, **Arta populară din regiunea Crișana, I. Ceramica populară din regiunea Crișana**, Oradea, 1967.
5. Ionescu-Ruxăndoiu L., Chițoran D., **Sociolingvistica. Orientări actuale**, București, 1975.
6. Klusch Horst, **Corelații geometrice la diferite tipuri de forme — criteriu de clasificare în studiul ceramicii**, în **Studii și comunicări**, 19, Sibiu, 1969.
7. Negoiță Jana, **Modalități de clasificare și codificare a ceramicii populare românești**, în PEUCE, VII (Tulcea), 1979.
8. Nicolescu Corina, Petrescu Paul, **Ceramica românească tradițională**, București, 1974.
9. Petrescu Paul, **Motive decorative celebre**, București, 1971.
10. Pop Mihai, **Obiceiuri tradiționale românești**, București, 1976.
11. Slătineanu Barbu, **Ceramica românească**, București, 1938.
12. Slătineanu Barbu, **Studii de artă populară**, București, 1972.
13. Slătineanu Barbu, Petrescu Paul, Stahl Paul, **Manual de ceramică populară**, București, 1958.
14. Slătineanu Barbu, Stahl Paul, Petrescu Paul, **Arta populară în Republica Populară Română. Ceramica**, București, 1958.
15. Socolan Aurel, **Două documente inedite privind breasla olarilor din Baia Mare**, în MARMAȚIA, I, Baia Mare, 1969.
16. Ștefănescu I.D., **Arta veche a Maramureșului**, București, 1968.
17. Soproni Olivér, **Bizánci hatások a felsötiszai kérámiában**, în NÉPRAJZI ÉRTESITÖ, Budapesta, 1959.
18. Zderciuc Silvia, **Centrul de ceramică Baia Sprie (județul Maramureș)**, în MARMAȚIA, II, Baia Mare, 1971.
19. Zderciuc Silvia, **Ceramica populară din Țara Lăpușului**, în MARMAȚIA, I, Baia Mare, 1969.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 1

Codul		A	B	C_1	C_2	D	E	F	Roşu	Albastru	Galben	Negru	Verde	Brun	Alb
1.1.(1)	c			'								'	'	'	
	b		'												
1.1.(2)	c				'				'			'	'	'	
	b	'	'												
1.1.(3)	c			'								'	'	'	
	b	'													
1.1.(4)	c			'								'	'	'	
	b	'													
1.1.(5)	c			'					'			'	'	'	
	b		'												
1.1.(6)	c						'								
	b	'							'			'	'		
1.1.(7)	c			'											
	b	'							'			'	'		
1.1.(8)	c						'								
	b	'										'	'	'	
1.1.(9)	c			'											
	b	'							'			'	'	'	
1.1.(10)	c						'								
	b	'							'			'	'	'	
1.1.(11)	c			'											
	b	'							'			'	'		
1.1.(12)	c						'								
	b	'							'			'		'	

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 1

Codul		A	B	C_1	C_2	D	E	F	Roșu	Albastru	Galben	Negru	Verde	Brun	Alb
1.1.(13)	c				'				'			'	'		
	b	'													
1.1.(14)	c				'				'			'	'		
	b	'													
1.1.(15)	c				'				'			'	'		
	b				'										
1.1.(16)	c			'					'			'	'		
	b	'													
1.1.(17)	c						'		'			'	'		
	b	'													
1.1.(18)	c			'					'			'	'		
	b	'													
1.1.(19)	c						'		'			'	'		
	b	'													
1.1.(20)	c			'					'			'	'		
	b	'													
1.1.(21)	c				'				'				'		
	b	'													
1.1.(22)	c				'				'			'	'		
	b		'												
1.1.(23)	c						'		'			'	'		
	b						'								
1.1.(24)	c			'					'			'	'		
	b	'		'											

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 1

Codul		A	B	C_1	C_2	D	E	F	Roșu	Albastru	Galben	Negru	Verde	Brun	Alb
1.1.(25)	c						'		'				'		
	b			'											
1.1.(26)	c					'			'			'	'		
	b	'			'										
1.1.(27)	c				'		'						'	'	
	b	'						•							
1.1.(28)	c			'			'		'			'	'		
	b	'													
1.1.(29)	c			'					'			'	'		
	b	'	'												
1.1.(30)	c			'					'			'	'		
	b	'													
1.2.(31)	g								'				'	'	
	c	'			'										
1.3.(32)	g	'							'				'	'	
	c	'													

•

LEGENDA

A — motiv geometric
B — val
C_1 — motiv fitoform
C_2 — motiv fitoform stilizat
D — motiv antropomorf
E — stelar
F — motiv aviform

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 2

Codul		A	B	C_1	C_2	D	E	F	Roșu	Albastru	Galben	Negru	Verde	Brun	Alb
2.1.(1)	c			'					'	'					
	b	'			'										
2.1.(2)	c			'					'	'					
	b	'			'										
2.1.(3)	c	'					'		'	'					
	b			'											
2.1.(4)	c			'					'	'					
	b	'			'										
2.1.(5)	c					'			'	'					
	b	'			'										
2.1.(6)	c				'		'		'	'					
	b	'			'										
2.1.(7)	c			'			'		'	'					
	b	'													
2.1.(8)	c	'							'	'					
	b	'													
2.1.(9)	c			'					'	'					
	b	'													
2.1.(10)	c	'			'				'	'					
	b	'		'											
2.1.(11)	c	'			'				'	'					
	b	'													
2.1.(12)	c	'					'		'	'					
	b	'			'										

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 2

Codul		A	B	C_1	C_2	D	E	F	Roșu	Albastru	Galben	Negru	Verde	Brun	Alb
2.1.(13)	c				'				'	'					
	b	'													
2.1.(14)	c				'				'	'					
	b	'			'										
2.1.(15)	c				'				'	'					
	b	'													
2.5.(16)		'			'				'	'			'		
4.2.(17)	g	'									'		'	'	
	c	'		'											
4.2.(18)	g	'									'		'	'	
	c	'			'										
4.2.(19)	g	'									'		'	'	
	c	'	'		'										
4.2.(20)	g	'	'								'		'	'	
	c	'		'											
4.2.(21)	g										'		'	'	
	c	'													
4.2.(22)	g	'									'		'	'	
	c		'		'										
4.3.(23)	g	'		'							'		'	'	
	c	'		'											

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 3

Codul		A	B	C_1	C_2	D	E	F	Roșu	Albastru	Galben	Negru	Verde	Brun	Alb
3.4.(1)	c				'						'		'	'	
	p				'										
	b	'	'												
3.4.(2)	c					'					'		'	'	
	p				'										
	b		'												
3.4.(3)	c					'					'		'	'	
	p			'											
	b	'	'												
3.4.(4)	c					'					'		'	'	
	p				'										
	b		'												
3.4.(5)	c				'							'			'
	p	'													
	b	'													
3.4.(6)	c				'							'			'
	p	'			'										
	b	'	'												

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 4

Codul		A	B	C_1	C_2	D	E	F	Roşu	Albastru	Galben	Negru	Verde	Brun	Alb
4.4.(1)	c				'						'	'	'		
	p				'										
	b	'	'												
4.1.(2)	c				'		'				'	'	'	'	
	b				'										
4.1.(3)	c					'					'	'	'	'	
	b		'												
4.1.(4)	c				'		'				'	'	'	'	
	b				'										
4.1.(5)	c					'					'		'	'	
	b	'	'												
4.1.(6)	c										'		'	'	
	b	'				'									
4.1.(7)	c			'							'		'	'	
	b	'	'												
4.2.(8)	g										'		'	'	
	c				'										
4.2.(9)	g		'								'		'	'	
	c			'											
4.2.(10)	g	'	'								'		'	'	
	c	'			'										
4.2.(11)	g	'									'		'	'	
	c	'	'												
4.2.(12)	g			'							'		'	'	
	c	'		'											

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 4

Codul		A	B	C_1	C_2	D	E	F	Roșu	Albastru	Galben	Negru	Verde	Brun	Alb
4.2.(13)	g	'	'								'		'	'	
	c	'	'												
4.2.(14)	g	'									'		'	'	
	c		'	'											
4.2.(15)	g	'	'								'		'	'	
	c	'													
4.2.(16)	g	'									'		'	'	
	c	'		'											

Centrul	Roșu	Albastru	Galben	Negru	Verde	Brun	Alb
Vama	27	—	—	27	31	12	—
Baia Mare	16	16	—	—	—	—	—
Lăpuș	—	—	4	2	4	4	2
Valea Izei	—	—	23	4	23	22	—

Centru — tip ceramic Vama		Motiv						
		A	B	C_1	C_2	D	E	F
1.1.(1—30)	c	—	—	14	7	1	10	—
	b	25	4	2	3	—	1	—
1.2.(1)	g	—	—	—	—	—	—	—
	c	1	—	—	1	—	—	—
1.3.(1)	g	1	—	—	—	—	—	—
	c	1	—	—	—	—	—	—
TOTAL :		28	4	16	11	1	11	—

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 4

Centru — tip ceramic Baia Mare	Motiv						
	A	B	C_1	C_2	D	E	F
2.1.(1—15) c	5	—	5	5	1	5	—
2.1.(1—15) b	13	—	2	6	—	—	—
2.5.(16)	1	—	—	1	—	—	—
TOTAL :	19	—	7	12	1	5	—

Centru — tip ceramic Lăpuș	Motiv						
	A	B	C_1	C_2	D	E	F
3.4.(1—6) c	—	—	—	3	3	—	—
3.4.(1—6) p	2	—	1	4	—	—	—
3.4.(1—6) b	4	5	—	—	—	—	—
TOTAL :	6	5	1	7	3	—	—

Centru — tip ceramic Valea Izei	Motiv						
	A	B	C_1	C_2	D	E	F
4.4.(1) c	—	—	—	1	—	—	—
4.4.(1) p	—	—	—	1	—	—	—
4.4.(1) b	1	1	—	—	—	—	—
4.1.(2—7) c	—	—	—	2	2	2	—
4.1.(2—7) b	3	3	—	2	1	—	—
4.2.(8—22) g	5	4	1	—	—	—	—
4.2.(8—22) c	6	3	4	2	—	—	—
4.3.(23) g	1	—	1	—	—	—	—
4.3.(23) c	1	—	1	—	—	—	—
TOTAL :	17	11	7	8	3	2	—

https://biblioteca-digitala.ro

LE CATALOGUE DES PIÈCES CÉRAMIQUES DE LA COLLECTION DE „ALEXANDRU ȘAINELIC"

(*RÉSUMÉ*)

L'ouvrage se propose la présentation d'une collection particulière composée de 89 objets dont 77 sont des pièces céramiques. Le possesseur et l'initiateur de la collection est le peintre de Baia Mare Alexandru Șainelic. La collection a été constituée à partir de 1958, le fond principal étant formé par les pièces produites dans les centres de céramique émaillée circulant sur l'étendue du département de Maramureș.

La présentation du matériel se réalise par centres céramiques typologiquement et fonctionnellement, développant des éléments propres à chque objet. Chaque centre céramique a reçu un indicatif numérique : Vama 1 ; Baia Mare 2 ; Baia Sprie 3 ; „Valea Izei" 4. Dans le cadre de chaque centre on distingue plusieurs sous-classes typologiques ; assiette 1 ; carafe 2 ; broc 3 ; jatte 4 ; gourde 5, l' insersion dans le catalogue est faite entre parenthèses rondes.

Par le fait que cette collection réunit des pièces représentatives des centre céramiques mentionnés, on a établi aussi un répertoire de motifs et d'éléments chromatiques. Dans l'analyse statistique on a considéré la disposition topographique des motifs. Les régistres ornamentaux. Les régistres ornamentaux des assiettes — le centre et la bordure — ont été distingués par l'indicatif C et B. Les trois régistres ornamentaux des jattes on été distingués par les indicatifs C (le champ central) P (la paroi du vase) B (la bordure).

La présentation de chaque objet embrasse les éléments suivants : les dimensions, la description sur des régistres ornamentaux, le coloris, l'état de conservation, la provenance et la date de l'acquisition.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIA ARTELOR

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Legături artistice și culturale între Țara Maramureșului și celelalte ținuturi românești în secolul al XVIII-lea

MARIUS PORUMB,
IOAN AUREL POP

În contextul istoriei, culturii și artei românești, Maramureșul, cel mai nordic ținut al României, ocupă un loc de primă importanță. Țara Maramureșului a exercitat o deosebită atracție, atît pentru cercetătorii istoriei medievale românești, cît și pentru etnografi, lingviști, sociologi, istorici ai artei și culturii. Primele cercetări au fost întreprinse încă în cursul secolului al XIX-lea, continuate apoi în prima jumătate a secolului nostru. O bogată literatură referitoare la istoria și fenomenul cultural-artistic maramureșean, la oamenii și locurile de aici, a apărut în ultimii ani.

La sfîrșitul secolului al XVII-lea se deschide o nouă etapă în istoria Transilvaniei — cucerirea și integrarea principatului în Imperiul habsburgic. În anii de la sfîrșitul celui de-al XVII-lea veac și în primii ani ai secolului următor, atît în Transilvania cît și în Maramureș, datorită frămîntărilor politice și sociale, condițiile sînt neprielnice unor susținute manifestări culturale și artistice[1]. Acțiunea de atragere a românilor la catolicism, inițiată în 1697, urmărea de fapt transformarea majorității populației Transilvaniei în cetățeni devotați imperiului. Drept recompensă se promiteau o serie de avantaje economice și social-politice. Această acțiune de catolicizare a populației românești a stîrnit și efecte contrare celor scontate de Curtea imperială vieneză. Legăturile cu Moldova și Țara Românească se intensifică acum și datorită măsurilor luate pentru sprijinirea ortodoxiei de către cele două principate. O dovadă a acestor intense legături, întărite de ofensiva catolicizării ,este scrisoarea guvernatorului Kornis din 18 noiembrie 1726, prin care episcopul Maramureșului Dosoftei este chemat înaintea guberniului: „... domnul episcop român al Făgărașului, baron

1. **Istoria artelor plastice în România**, II, București, 1970, p. 173.

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan Nemeş Patachi se plînge înaintea guberniului împotriva călugărului neunit, totodată arhimandrit, cu numele Dosofteiu, care (...) trecînd din Maramureş în Moldova, acolo a fost consacrat episcop şi, venind apoi iarăşi în Maramureş, a sporit şi sporeşte fără nici o cauză dreaptă numărul preoţilor neuniţi, sfinţind preoţi români în taină, noaptea..."[2].

Începînd cu al doilea sfert al secolului al XVIII-lea, Transilvania şi Maramureşul prezintă fenomenul unei intense activităţi artistice româneşti. In special în lumea satelor, activitatea artistică cunoaşte în acest secol o efervescenţă nemaiîntîlnită. În toate ţinuturile româneşti se formează centre de zugravi, ce împodobesc noile ctitorii, biserici de lemn sau de piatră. Meşteri din Transilvania sau Maramureş învaţă arta picturii în centrele tradiţionale din Moldova şi Ţara Românească.

Legăturile de ordin spiritual ce existau între românii de pe cele două versante ale Carpaţilor sînt confirmate prin larga circulaţie a cărţilor ieşite de sub teascurile tiparniţelor de peste munţi, ce pătrund pînă în cele mai îndepărtate locuri ale ţinuturilor transilvănene ori maramureşene.

Relaţiile directe întreţinute cu diferite centre de cultură din Moldova şi Ţara Românească îmbrăcau în această perioadă haina ecleziastică, fiind de fapt continuarea mai vechilor legături permanente ce nu cunoşteau nici graniţe şi nici oprelişti. Amintim în acest context dăruirea unui potir de argint în anul 1716, pe care „îl închină şi îl prinoseşte Măria Sa luminatul Domn al Ţării Româneşti, Io Ştefan Cantacuzino Voievod" probabil mănăstirii maramureşene de la Moisei[3], mărturie — simbol al atenţiei acordate de domnitorii români ţinuturilor de dincoace de Carpaţi.

Pentru Transilvania primei jumătăţi a veacului al XVIII-lea, monumentele de arhitectură şi pictură ale Ţării Româneşti reprezentau modele demne de urmat, nu numai din motive de ordin religios ci şi pe baza unor temeiuri valorice, arta epocii brîncoveneşti fiind considerată o culme a stilului românesc, ce se afirma cu prestigiu în toate provinciile din jurul arcului carpatic. Ni se pare deosebit de semnificativă alegerea de către Ioan Inochentie Micu pentru pictarea iconostasului catedralei din Blaj a unui zugrav din Ţara Românească, considerat a fi între cei mai talentaţi iconari ai vremii[4]. Marele luptător pentru drepturile neamului românesc menţiona expres în contractul încheiat cu Ştefan Zugravul de la Ocnele Mari : „Cum numitul zugrav toată tîmpla sau catapeteasma bisericii ... cu mare cuviinţă şi frumoase precum în Ţara Românească la Cozia şi la Hurez se află..."[5]. Contractul prevedea, de asemenea, ca pe lîngă zugravul venit din Ţara

2. Al. Cziple, **Documente privitoare la episcopia din Maramureş**, în **Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice**, 1915—1916, seria II-a, tom. XXXVIII, p. 363.
3. I. Bîrlea, **Însemnări din bisericile Maramureşului**, Bucureşti, 1909, p. 165. Credem că acest potir găsit la Săcel (în apropierea Mănăstirii Moisei) a fost donat iniţial Mănăstirii Moisei, cu toate că aceasta nu avea hramul Înălţarea Domnului, cum se menţionează în inscripţia de donare. În satul Biserica Albă, unde se află un vechi monument de arhitectură, presupus loc de donaţie pentru acest potir (vezi V. Ursu, **Un document inedit privind relaţiile Chioarului cu ţările române în evul mediu**, în **Marmaţia**, IV, 1978, p. 79, nota 14), deşi biserica avea hramul amintit nu era însă aşezămînt monahal.
4. Marius Porumb, **Zugravi şi centre româneşti de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea**, în **Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie din Cluj Napoca**, XIX, 1976, p. 105.
5. Ioana Cristache Panait, **Un zugrav din Ţara Românească în Transilvania în prima jumătate a secolului al XVIII-lea**, în **Studii şi cercetări de istoria artei**, 1971, tom. 16, nr. 2, pp. 325—327.

https://biblioteca-digitala.ro

Românească să învețe arta picturii și un transilvănean. Faptul are o semnificație și o importanță deosebită pentru evoluția ulterioară a artei românești din Transilvania. Deși nu știm în ce măsură s-a realizat prevederea contractului menționată mai sus, este cert că, după exemplul de la Blaj, într-o serie de biserici, mici lăcașuri de țară din aproape toate regiunile Transilvaniei, au pictat adesea meșteri din Țara Românească și nu rareori transilvăneni, exponenți ai unui stil brîncovenesc local, ce-și continuă evoluția chiar și în veacul următor[6].

Maramureșul prin poziția sa geografică și prin evoluția sa istorică gravita, datorită legăturilor sale de ordin spiritual și în special cultural-artistic, spre Moldova. Influențele artistice cele mai numeroase, în veacurile anterioare, veneau de la răsăritul arcului carpatic, în cazul multor monumente maramureșene fiind sesizabilă participarea efectivă a unor artiști moldoveni.

În veacul al XVII-lea, în propagarea unor intense relații cu Moldova, un rol deosebit de însemnat a avut Mănăstirea Moisei, important centru cultural și artistic, în care a funcționat o școală locală de pictură[7], ai cărei zugravi au realizat opere nu numai la monumentele din Maramureș, dar și pe valea Someșului, în Țara Năsăudului ori în ținutul Lăpușului. Moiseiul a fost în veacul al XVIII-lea și un centru de rezistență împotriva unirii românilor cu biserica Romei. Indemn și sprijin în această acțiune de păstrare a vechii credințe venea la 1759 din Moldova, de unde Calistrat, egumenul Mănăstirii Putna, cere maramureșenilor să reziste în apărarea „pravoslavnicei credințe" și numește egumen la Moisei pe chir Teofan[8]. O altă dovadă a legăturilor pe care le întreținea acest centru monahal este că la sfîrșitul celui de-al XVII-lea veac, cînd egumen era Timotei Brașoveanu[9], Mănăstirea Moisei deținea un număr important de cărți manuscrise ori tipărituri din Moldova și Țara Românească sau din alte ținuturi locuite de români: *Antologhion* din Iași, *Catavasier*, *Menologhion* și *Penticostarion* din Blaj, *Evanghelie* din București, *Euhologhion* din Tîrgoviște, *Liturghier* de la Sibiu etc.[10].

In prima jumătate a veacului al XVIII-lea, mănăstirea de la poalele Pietrosului primea cărți din Moldova, trimise de însuși „Vlădica Chir Varlaam ot Rădăuți"[11], cum menționează inscripția de donare. In această epocă se perindă pe la Moisei un mare număr de moldoveni, unii dintre ei cărturari, ca acel ieromonah Gheorghie de la Mănăstirea Neamțului, prezent aici în anul 1737[12], ori ca monahul Tănase, tot din Moldova, care menționează pe un *Triodion* slavon: „... să se știe cînd am șezut aici (la) mă-

6. Vasile Drăguț, **Arta brîncovenească**, București, 1971; Marius Porumb, **Ștefan Zugravul de la Ocnele Mari** în **Acta Musei Napocensis**, XIV, 1977, p. 403; Idem, **Ștefan Zugravul autorul tîmplei comandate de Inochentie Micu Clain**, în **Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu**, Cluj Napoca, 1974, pp. 486—491.
7. Marius Porumb, **Pictura icoanelor din Moisei și iradierea ei în zonele înconjurătoare în veacul al XVII-lea**, în **Marmația**, IV, 1978, pp. 327—339.
8. Al. Cziple, **Op. cit.**, pp. 375—376.
9. Ioan Bîrlea, **Op. cit.**, p.132.
10. Vezi inscripțiile de pe cărți la Ioan Bîrlea, **Op. cit.**, pp.131—134.
11. **Idem**, p. 132.
12. **Ibidem.** Pe un **Minei** de la Moisei se afla următoarea inscripție citată de Bîrlea: „**Eramonah Georghiia, sî/ă/nta mînăstirea Neamțulu, din Moldova, vle/t/ 7245, iară de la H/risto/s 1737, aprii 7; scris-am eu Ioanu dilacu, am scris, cînd am șezut aice la mînăstire.**"

https://biblioteca-digitala.ro

năstire la Moisii jumătate de an, în zilele prealuminatului Domn Io Ioan Nicolae Voivod (Mavrocordat), ... Nichifor, mitropolit Ţării Moldovii ; apucîndu-mă iarna aice, în Ţara Maramurăş, am şezut aice la mănăstire la Moiseiu... 1745 meşt. martie 25 zile"[13].

Cam în aceiaşi perioadă făcea o însemnare „Grigore diiacu Seliştei de la Ardealu"[14], mărturie a unor legături ale maramureşenilor şi cu sudul Transilvaniei. In anul 1779 Andrei, arhimandritul Mănăstirii Moldoviţa, vizita şi el Moiseiul[15].

Însemnările de pe cărţi aduc în atenţie un gust pentru cărturărie, caracteristic pentru veacul al XVIII-lea în mai toate ţinuturile româneşti şi aflat în acord cu străduania de luminare, prezentă pe spaţii întinse ale continentului european. Unitatea culturală românească este demonstrată şi de circulaţia cărţii. Astfel, în secolul al XVIII-lea sînt atestate în Maramureş zeci de cărţi tipărite la Rîmnic, Bucureşti, Iaşi, Blaj, Rădăuţi, Buzău, Tîrgovişte, Sibiu[16]. În acelaşi ţinut românesc au activat şi o seamă de copişti, precum Ştefan Moldoveanul, „dascăl din Dragumireşti", Ilie Popovici din Iaşi, Vasile Moldoveanul ; de asemenea, este cunoscută şi prezenţa unui legător de cărţi din Moldova, anume Ioniţă Voiţa, care la 14 august 1766 scrie o însemnare pe o Evanghelie tipărită la Iaşi şi aflată în satul Mara. A legat cărţi în Călineşti, Sîrbi, Hărniceşti şi în alte sate[17].

Larga receptare în Maramureş a cărţilor tipărite în centrele extracarpatice evidenţiază unitatea limbii româneşti, intensitatea crescîndă a conştiinţei naţionale, într-o vreme cînd lupta românilor pentru drepturi politice cunoaşte o etapă superioară în Transilvania.

Meşteşugul şi arta pe care maramureşenii le-au pus în construirea caselor şi a porţilor se regăsesc şi la bisericile de lemn edificate de-a lungul veacurilor. In Maramureş se află monumentele cele mai reprezentative ale arhitecturii de lemn din ţara noastră, adevărate capodopere ale genului, fiind fără îndoială o culme a artei de a construi în lemn de pe continentul european[18].

Numeroase biserici de lemn, ce sînt datate în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, reprezintă de fapt tipuri arhitectonice mai vechi cu cîteva secole. În mod frecvent bisericile erau construite pe acelaşi loc unde fusese şi înainte mai vechiul lăcaş de cult, iar reparaţiile şi restaurările se făceau treptat prin înlocuirea unor grinzi sau a şindrilei, forma arhitectonică şi chiar unele detalii decorative păstrîndu-se aidoma. Aceste transformări de-a lungul veacurilor au dus la corecţii în elevaţie şi elementele formale, explicîndu-se astfel perfecţiunea acestor importante monumente, pline de sobrietate şi eleganţă, ca un „rezultat al unei activităţi de creaţie continuă a generaţiilor de meşteri".

13. **Idem**, p. 134.
14. **Ibidem**.
15. **„Adecă eu smeritul Andrei arhimandritul de la Moldoviţa am venit la mănăstirea Moisei, unde este ctitor preotul Ionaş, fiul popii Mihai VI. 1779" ; Ibidem.**
16. Aurel Socolan, **Circulaţia cărţii vechi româneşti în nord-vestul Transilvaniei**, în **Marmaţia**, I, 1969, pp. 30—31.
17. Mircea Păcurariu, **Legăturile bisericii ortodoxe din Transilvania cu Ţara Românească şi Moldova în secolele XVI—XVIII**, Sibiu 1968, pp. 119—120.
18. Tancred Bănăţeanu, **Arta populară din nordul Transilvaniei**, Bucureşti, 1969, p. 84.

https://biblioteca-digitala.ro

Din punct de vedere al planimetriei la bisericile de lemn maramureşene se constată unitate de concepţie, edificiile fiind ridicate pe sistemul de plan folosit de întreaga arhitectură medievală românească şi caracteristică cultului ortodox.

Alături de dispoziţia planimetrică tradiţionalist maramureşeană întîlnim şi forme de excepţie ale planului, ca de pildă la biserica de lemn din Călineşti (Susani), monument de tip treflat singular în arhitectura de lemn a Maramureşului. Biserica a fost ridicată în anul 1784, aşa cum arată o inscripţie de deasupra uşii de intrare : „Să să ştie că atunce vreme s-a făcut această sfîntă biserică. Anul Domnului 1784",[19] fiind ridicată pe locul unui monument mai vechi, amintit documentar în anul 1712. Forma planului bisericii din Călineşti (Susani) este neobişnuită în Maramureş, ea fiind de evidentă influenţă moldovenească. Este interesant de evidenţiat faptul că edificiul s-a ridicat în timpul cînd preot în Călineşti era Filip Opriş (mort în 1795), care fusese hirotonit la Iaşi de mitropolitul Moldovei Antonie în anul 1733.[20] Este firesc ca odată întors acasă în Maramureş, învăţăcelul de la Iaşi, devenit paroh al Călineştilor să încerce introducerea unor elemente noi în construcţia bisericii pe care o iniţiază în satul de pe valea Cosăului. Planul edificiului aminteşte de bisericile de piatră de plan triconc din Moldova, dar şi de monumente ale arhitecturii de lemn de formă treflată din regiunile de la răsăritul Carpaţilor.[21] Pronaosul bisericii de lemn din Susanii Călineştiului este de formă poligonală, evocînd prototipuri arhitectonice frecvente în Moldova vecină, dar şi din arhitectura tradiţională de lemn a altor zone româneşti.

Aşezat la hotarul dintre două sfere cultural artistice diferite, într-o zonă de contact cu lumea medievală occidentală, Maramureşul a rămas totuşi fidel concepţiilor artistice ortodoxe din ambianţa românească, fiind contaminat abia tîrziu, la sfîrşitul veacului al XVIII-lea, de unele elemente stilistice aparţinînd Apusului. Alături de bogata activitate a zugravilor maramureşeni, se remarcă activitatea unor pictori veniţi de peste munţi din Moldova sau din Transilvania.

O vie activitate duce în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea în Maramureş zugravul Radu Munteanu din Ungureni, localitate din Ţara Lăpuşului. Zugravul lăpuşan trece munţii în Maramureş unde îl găsim în anul 1771 făcînd o însemnare pe un *Apostol* la cererea unor săteni din Botiza, care cumpăraseră cartea pentru biserica din satul lor. În acelaşi an zugrăveşte un grup de icoane pentru biserica de lemn din Glod, iar în 1775 decorează interiorul bisericii Bîlenilor din Săliştea de Sus, deoarece într-un pomelnic de la această biserică se menţionează : „... *ani de la zugrăvitul bise-*

19. Ioan Birlea, **Op. cit.**, p. 72.
20. Pe un **Liturghier**, tipărit la Bucureşti în 1746, se află următorul text : „Philipppus Opriş parochus kalimfalvensis, cuius erat s. Liturghia, meus praedecesor, ordinatus fuit în regno Moldaviae, in Metropoli, in civitate /Iaşi/, per Antonium, totius Moldaviae Metropolitan, anno 1733, et obiit anno 1795 ..." I. Birlea, **Op. cit.**, p. 67.
21. I. Cristache Panait, T. Elian, **Bisericile de lemn din Moldova**, în **Buletinul Monumentelor Istorice**, 1972, nr. 2, pp. 39—59.
22. Dana Tarnavschi Schuster, **Biserici de lemn din Ţara Lăpuşului**, în **Buletinul Monumentelor Istorice**, 1973, nr. 2, p. 47 ; Marius Porumb, **Zugravi şi centre româneşti de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea**, în **Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie din Cluj Napoca**, XIX, 1976, p. 112, p. 119.

https://biblioteca-digitala.ro

ricii 1775 ... Radu Zugravu". Pe valea Marei, la Deseşti tîmpla şi pictura parietală sînt semnate în 1780 de acest pictor venit de pe plaiurile Ţării Lăpuşului. La această biserică Radu Munteanu are un colaborator maramureşan, zugravul Gheorghie Vişovan. În 1793 picta pentru biserica din Budeşti Susani o cruce de mînă, şi probabil în acelaşi an zugrăveşte mai multe icoane în satul vecin Sîrbi (Josani).[22]

În veacul al XVIII-lea în Maramureş se cunosc un număr însemnat de pictori, o adevărată „şcoală" locală, care se bucura de un binemeritat prestigiu nu numai în acest nordic ţinut, ci şi în alte regiuni ale Transilvaniei ori chiar în Moldova. Icoane ori picturi murale aparţinînd zugravilor maramureşeni întîlnim în numeroase localităţi de pe valea Someşului, din Ţara Năsăudului ori din ţinutul Bistriţei, în părţile Sălajului, în Ţara Lăpuşului ori în Chioar.[23]

Cadrul în care evoluează arta românească din Transilvania şi Maramureş în veacul al XVIII-lea este favorabil unor confluenţe artistice, unor schimbări de valori din sfere culturale diferite, ceea ce contribuie la realizarea unor originale sinteze, aportul substanţial avîndu-l artiştii locali, ce se grupează acum în adevărate „şcoli" şi centre de pictură, afirmînd încă o dată în arta lor strînsele şi permanentele legături cu Ţara Românească şi Moldova. Fenomenul artistic din această epocă, aşa cum am mai arătat şi în alte rînduri, manifestă orientări şi curente, ce subliniază tendinţele centripete ale celor trei ţări româneşti şi în acest domeniu.

RÉLATIONS ARTISTIQUES ET CULTURELLES ENTRE LE MARAMUREŞ ET LES AUTRES PAYS ROUMAIN DANS LE XVIII-e SIÈCLE.

(*RÉSUMÉ*)

Pendant le XVIII-e siècle le Maramureş — le plus nordique des pays roumains — a entretenu intensifs et permanents rapports avec les régions de Transylvanie, a eu des modèles à suivre l'art de Valchie (sous le règne de Constantin Brancoveanu) e l'architecture des églises moldaves, c'est inspiré des livres édités dans les plus importants centres de l'espace roumain, en réalisant des synthèses cultural-artistiques originales, mais en accord avec l'unité spirituelle carpatho-danubienne.

23. Marius Porumb, **Icoane din Maramureş**, Cluj Napoca, 1975, p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro

Oportunitatea integrării arhitecturii „minore" urbane de la sfîrșitul secolului al XIX-lea în viața contemporană. Puncte de vedere

TEREZA SINIGALIA

Zilnic, pașii grăbiți ne poartă pe fiecare pe străzile cîte unui oraș mai vechi sau mai nou. Este de regulă alert ritmul cu care străbatem un București sau o Baia Mare, nu chiar necunoscute, dar cărora ne-am obișnuit să nu le dăm atenție, considerîndu-le apriori arhitectura ca fiind banală, neinteresantă, rezultantă în cea mai mare parte a unui gust cel puțin îndoielnic. Căci privim cel mai adesea cu un zîmbet ușor condescendent arhitectura ridicată la cumpăna veacurilor, pînă în preajma primului război mondial.

Deși comunicarea mea se referă, prin forța împrejurărilor, mai cu seamă la București, fiecare va regăsi în imaginile care o însoțesc frînturi de cadre sau obiecte întregi dintr-o lume cunoscută, căci, încă înainte de marea Unire din 1918, putem regăsi un tip de „preunificare", evident nu programatic urmărită, ci determinată în primul rînd de anumite necesități funcționale și de un fortuit racord — dictat și de gust și de modă și facilitat de circulația formelor și a meșterilor — nu doar limitat la țara noastră, ci extins în spațiul unei Europe întregi, în care regăsim cu ușurință volume și forme familiare nouă.

Și totuși, dincolo de șablon și de banal, cartierele bucureștene de la sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea dau marca proprie orașului. Este primul nostru oraș modern — cu casa, grădina, fîntîna și urbanistica sa — o istorie destul de recentă ce e drept, dar singura rămasă încă aproape întreagă. Iar lucrurile sînt valabile nu numai pentru București, întrucît zeci de orașe din țară, muntene, transilvănene sau moldovene, punctate ici-colo de siluetele cunoscutelor monumente vechi de veacuri sînt alcătuite din case, străzi, cartiere real modeste care însă păstrează o istorie încă vie, particularizată de nuanțe adesea dificil de descifrat, dar care le conferă specificul.

https://biblioteca-digitala.ro

Orașul istoric, cel solemn sau romantic, cel vesel sau cel recules, cel industrial sau cel al păcii patriarhale, există și invită la meditație și la studiu, dar mai cu seamă la o privire atentă, la exercițiul unui ochi mai ager care să descopere dincolo de detaliul adesea încîntător sau de o compoziție insolită, semnificații mai adînci.

Pentru că în clocotul vieții moderne toate acestea riscă să dispară, cele cîteva lucruri pe care doresc să le subliniez sînt și un semnal de alarmă, dar, poate, și prilejul de a descoperi, fiecare în parte, o lume nouă, pe lîngă care am trecut, dar la care nu ne-am gîndit niciodată.

Iar această lume poate fi negîndit de bogată ; un cîmp vast s-ar putea deschide cercetării și valorificării.

Aceste case, străzi, piațete vor împlini în curînd 100 de ani. Sînt contemporanele lui Eminescu și Caragiale, ale lui Slavici și Coșbuc, pe aici a trecut Luchian. Dar, dincolo de această memorie istorică, au importanță deoarece au fost locuite de oameni obișnuiți, sînt *documente* încă vii ale vieții unui secol care este deja istorie.

Se constituie în această vreme un urbanism nou, iar alături de moartele planuri cadastrale, ele sînt mărturia evidentă nu doar a unei parcelări anume, ci și a unui spațiu construit, cu volume, goluri și plinuri, spații verzi sau decor care pot vorbi mai elocvent decît impersonalul document de arhivă despre oamenii care le-au comandat, le-au ridicat sau le-au locuit, despre spațiul spiritual care le-a generat, convertind faptul banal al construcției în fapt de cultură.

Evident, documentul de arhivă își are aici locul său.

Într-o ipotetică cercetare cu caracter sociologic — de tipul celor începute pentru sate de multă vreme — coroborarea datelor oferite de *martorul construit* cu un act de proprietate, de vînzare-cumpărare, de zestre sau de moștenire ori de credit, poate oferi surprize nebănuite. Două case „gemene" — dintre zecile de perechi care împînzesc încă străzile anumitor cartiere, case cu fronton, monogram, cartuș decorativ, feronerie pretențioasă sau comună, plante rare, grădină, piațetele cu fîntînă dintr-o fundătură înnobilată de case elegante capătă un alt relief cînd presa vremii sau migăloasa cercetare de arhivă dezvăluie nume, profesiuni, situații sociale, care fac nu doar istoria mărunță a unei familii, bună să fie plămadă pentru un romancier mai mult sau mai puțin modern, ci fapt ferm de istorie socială, interpretabil în contextul unei epoci și veriga absolut necesară celui care astăzi sau mîine așterne pe hîrtie capitolul „viața socială și materială" la sfîrșit de veac în orașele țării. În fond, însăși cunoscuta de toți împărțire pe capitole a tratatelor de istorie ar putea fi, dacă nu amendată, cel puțin îmbogățită cu aspecte noi, privind gustul, moda, mentalitățile, faptul aparent mărunt care intră cu cel social într-o specială dialectică.

Existența în București, nealterată încă, a primului cartier de locuințe-tip, în zona celei mai moderne industrii de la sfîrșitul secolului al XIX-lea (Uzina de gaz, Fabrica de chibrituri, Uzina electrică, Fabrica de ulei „Phönix" etc.) constituie un document de prim ordin pentru cercetătorul de azi.

https://biblioteca-digitala.ro

Mărturii grăitoare ale gradului de urbanizare modernă, ale nevoii sporite de confort, ale gustului epocii — aceste case, această arhitectură „minoră" în contextul marei arte de a construi își merită însă dreptul său la viață în cetatea contemporană.

Nu numai în numele valorii de document, dar pentru că este istorie adevărată, pentru că dă unei părți a orașului pecetea sa de neconfundat, pentru că asanată și dotată cu necesarul confort al omului modern înseamnă nu doar mai mult spațiu verde, grădină și casă cu un cat sau două, decor în stuc ci și, poate, un tavan pictat de Luchian, Verona sau Vermont.

Astăzi trăiesc aici oameni — ei trebuie să trăiască și mîine, în viitor pentru că nelocuite, văduvite de spirit, casele mor. Paragina cuprinde deja cîteva vechi artere comerciale (Rahova, Văcărești, Călărași), cu obloane trase — dar ele ar putea reînvia prin grijă atentă și o prospectare judicioasă a spațiului comercial. Experiențe de la noi și din alte părți vădesc rodnicia unor inițiative, care, cu puțină imaginație și îndrăzneală, au nevoie pentru a transforma prăfuitul și anacronicul în micul magazin de antichități, de obiecte de artă modernă, în cafeneaua de epocă, în mici ateliere de creație plastică sau artizanală, în cofetării pentru copii.

Să ne imaginăm cum va arăta orașul de mîine, în care nu ne vom mișca decît printre blocuri. Și chiar dacă ar fi proiectate de un Le Corbusier sau de un Alvar Aalto, ar fi, prin forța necesității, uniform, banal în cele din urmă, vesel prin culoare sau variat prin accente, dar trist prin repetabilitatea celulară, de fagure, a apartamentelor sale, sigur mai salubru, dar și mai impersonal. Să ne imaginăm orașul fără trecut, fără istorie. Pentru prezentul de azi avem nevoie de aceste case, curți verzi și părculețe cu ghizduri de fîntîni secate. Luarea lor în evidență — alături de rămășițele vechiului mobilier urban — cartarea pe hărți speciale a unor zone întregi sau numai a unor obiective izolate, ocrotirea prin lege și necesara integrare în viața modernă, fie pe de o parte prin introducerea confortului necesar, pe de alta prin înglobarea armonioasă în noile ansambluri de locuit, n-ar face decît să îmbogățească și să reliefeze orașele noastre de astăzi, nu doar ca o grijă față de trecut, ci și ca răspuns la nevoia resimțită de toți de variație, de liniște, de odihnă pentru spirit.

https://biblioteca-digitala.ro

București — cvartalul „Înnoirii". Locuințe tip (1898)

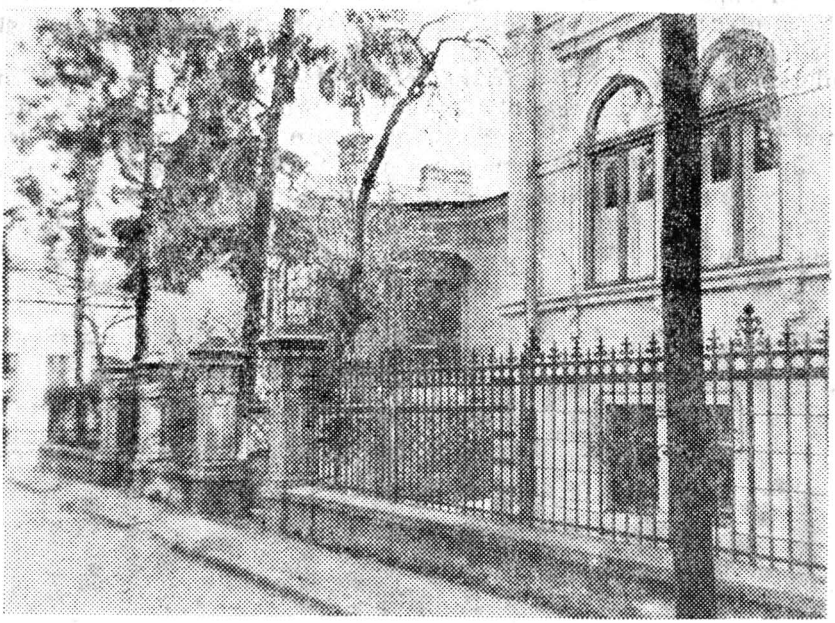

București — Intrarea Costache Negri — Cotroceni (1898)

https://biblioteca-digitala.ro

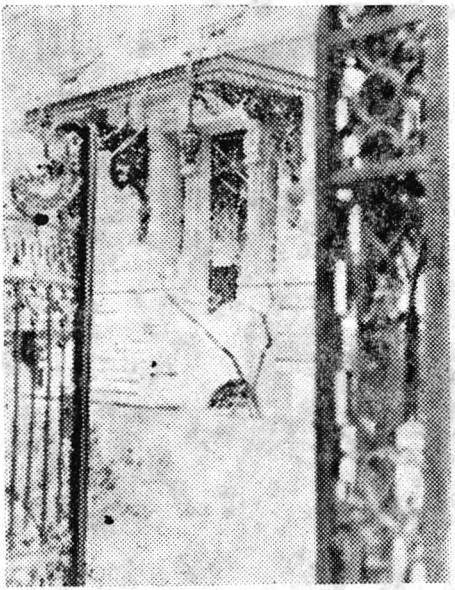

București — Str. Nikos Beloianis nr. 21 (cca. 1900)

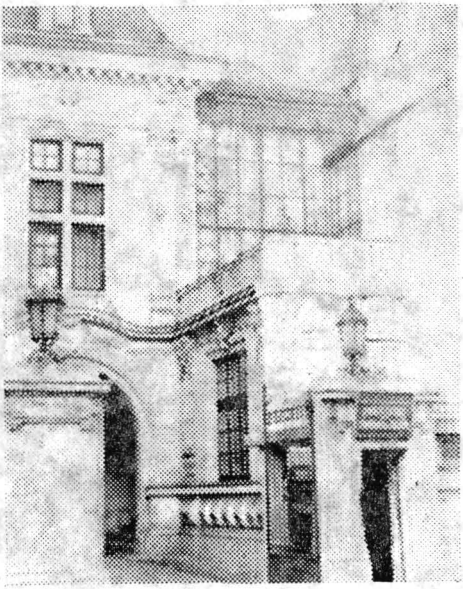

București — str. Nikos Beloianis nr. 6 (1890)

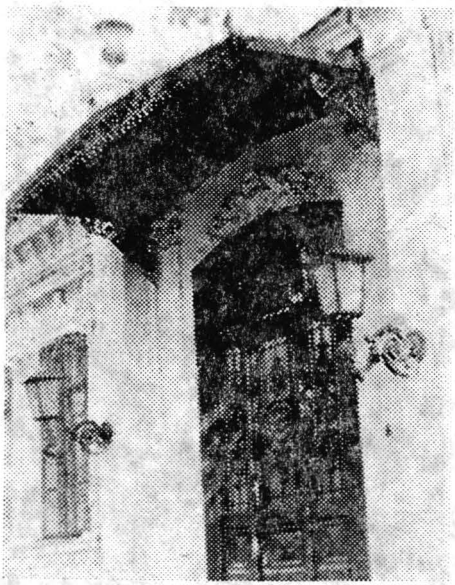

București — locuință din str. Stelea Spătarul (cca. 1860)

București — casă din str. Aurel Vlaicu

https://biblioteca-digitala.ro

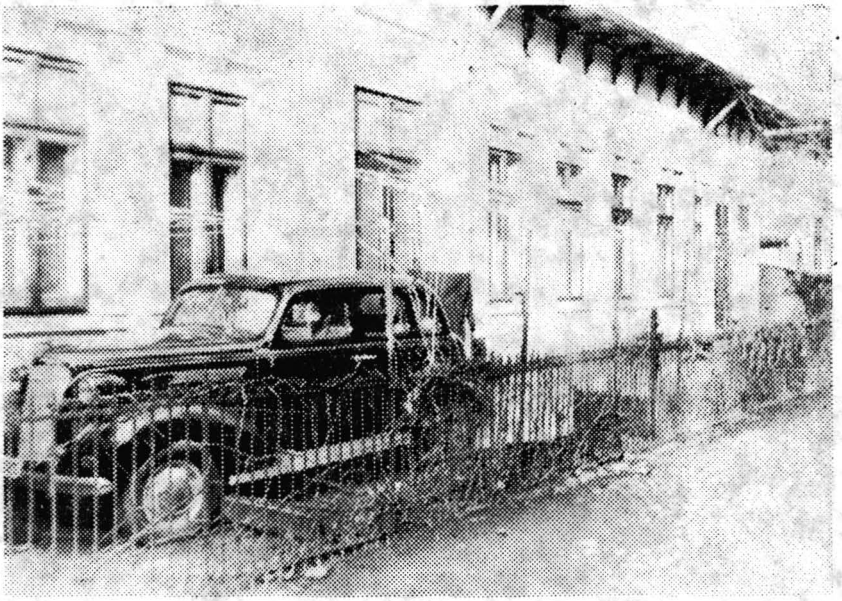

București — cvartalul „Înnoirii" — locuințe tip (1898)

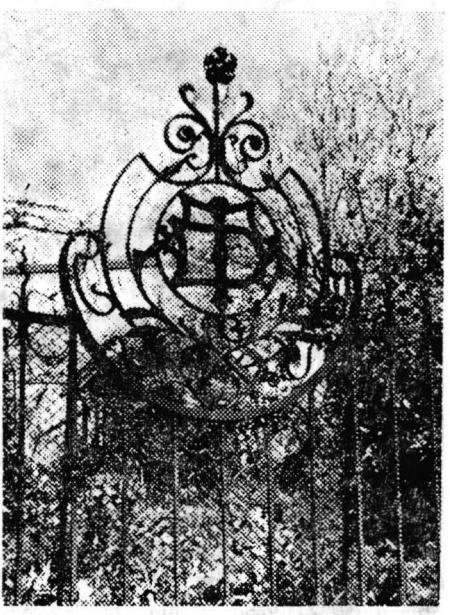

București — poartă și casă în str. prof. Ioan Bogdan

https://biblioteca-digitala.ro

București — cvartalul „Înnoirii" — locuințe tip (1898)

București — casă din str. Toamnei

https://biblioteca-digitala.ro

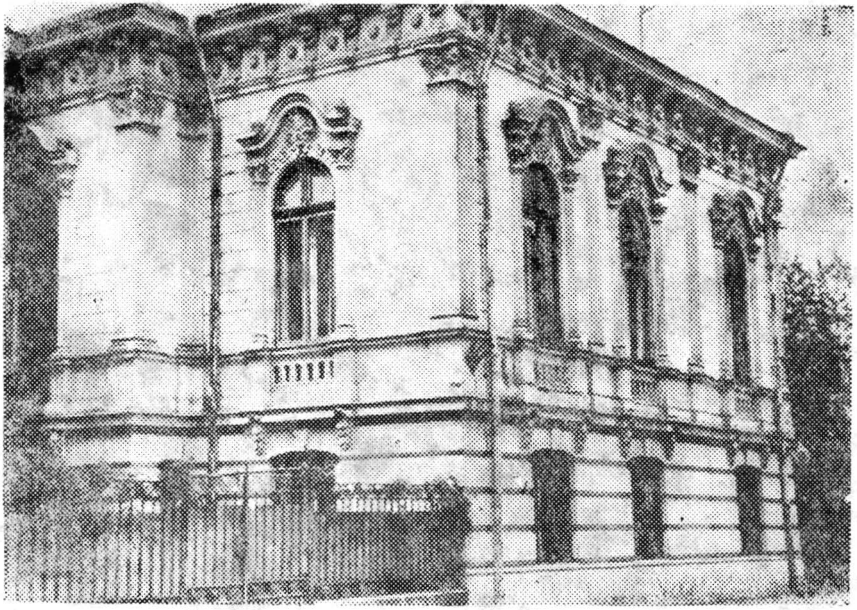

București — casă din str. Polonă

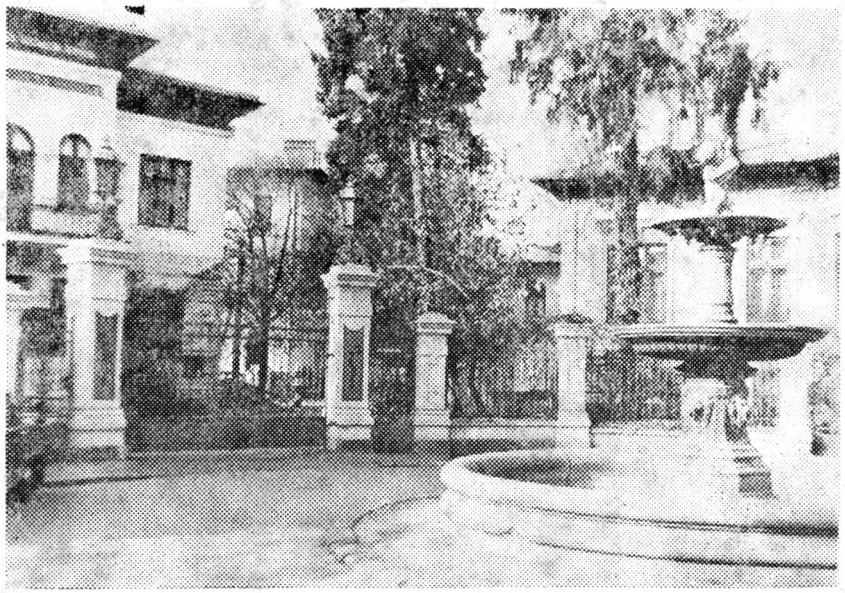

București — Intrarea Costache Negri — Cotroceni (1898)

https://biblioteca-digitala.ro

POINTS DE VUE CONCERNANT L'OPPORTUNITE DE L'INTEGRATION DE L'ARCHITECTURE URBAINE „MINEURE" DE LA FIN DU XIXe SIÈCLE DANS LA VIE CONTEMPORAINE

(*RÉSUMÉ*)

On garde encore dans les villes du pays entier des nombreuses maisons ou des quartiers datant des dernieres décennies du XIXe siècle ou du commencement du XXe. Cette modeste architecture, qui confère aux plusieurs habitations urbaines un certain cachet propre, risque a disparaître dans la vague de modernisation. Notre communication se propose de soulingner la valeur documentaire de ces „temoignes" construits, qui peuvent compléter avec beaucoup de succes les sources gardées dans les archives et les bibliothèques, afin de contribuer à la réalisation d'une histoire compléte — avec d'importants repères sociaux et culturels — de l'époque de leur édification.

Témoignages du degrés de l'urbanisation moderne du temps, du besoin accru de confort, du goût, ces maisons, cette architecture „mineure" dans le contexte de l'art majeur de bâtir, merite le droit de cité dans la vie contemporaine.

Conservées et assainées, protegées par la loi, intégrées dans les ensembles nouveaux, maisons ou quartiers conférent à la ville d'aujourd'hui et de demain un morceau de sa propre histoire, encore vive et viable, un préponse à notre propre besoin de variation, de calme et de repos pour l'esprit.

https://biblioteca-digitala.ro

Ipolit Strâmbu — un proiect inedit de reorganizare și dezvoltare a Centrului artistic de la Baia Mare

TIBERIU ALEXA

1. *Argumente preliminare.* Deschiderea reală a orizontului de cuprindere în cercetarea actuală a artelor plastice românești pare să indice o mai consistentă aplecare asupra unor momente ori fenomene menținute, pînă de curînd, la periferia interesului cultural. Primenirea tehnologiilor de investigare, modelarea unei sensibilități noi, explică în bună măsură orientarea spre *o cercetare de recuperare.*[1] O asemenea tendință nu trebuie justificată, neapărat, ca simplă reacție la sentimentul atitudinii restrictive spre care ar putea îndemna lectura cîtorva recente încercări de sinteză. În definitiv, peisajul marilor valori plastice românești este configurat cu destulă precizie. Se poate obiecta, însă, că nu există un echilibru compensator între aliniamentul de onoare, să-i zicem *al alitelor* și cel al valorilor de mîna a doua. Adeseori, acest al doilea contingent este contestat pe de-a-ntregul, practicîndu-se astfel un gen de epurare elitistă a valorilor patrimoniului cultural și artistic. Nu este dificil de constatat faptul că cercetarea mai veche a evitat, dintr-un motiv sau altul, sau pur și simplu fără vreun motiv anume, destule contribuții culturale semnificative. În consecință, reconstituirea unor imagini globale — sau altfel spus *nevoia de recuperare ori reevaluare* — se poate impune deopotrivă ca o obligație științifică și morală. Cu siguranță la un asemenea aspect se va fi referit în preambulul studiului său și Negoiță Lăptoiu[2]. În această deschidere ne permitem să avansăm ideea cuprinderii centrului artistic de la Baia Mare printre obiectivele unei necesare munci de cercetare și reconsiderare. În mod firesc, dez-

1. Bibliografia de specialitate a ultimilor ani tinde să confirme un asemenea calificativ. Fără a consacra, încă, o tendință generală, dominantă, ea alimentează, tot mai mult, prezența unei sensibilități mai atente la nuanțe, deopotrivă la nivelul reevaluării unor verdicte anterioare (vezi, spre exemplu, în acest sens, Andrei Cornea, **Primitivii picturii românești**, București, 1979) și în recuperarea cîtorva experiențe mult timp ignorate (tot spre exemplificare, vezi Paul Constantin, **Arta 1900 în România**, București, 1972).
2. Negoiță Lăptoiu, Perioada **bălmăreană a picturii lui Petre Abrudan**, în **Marmația**, III, Baia Mare, 1977, p. 127 sqq.

https://biblioteca-digitala.ro

baterea locului care îi revine în istoria artelor noastre presupune cunoașterea exactă a dimensiunilor și valențelor sale interioare. Ori, în general, însăși această cunoaștere se dovedește lacunară. În mod special configurația etapei sale interbelice se relevă cu totul insuficient. Dincolo de bunele intenții, un studiu recent[3] al aceluiași cercetător clujean nu a izbutit decît, cel mult, să impună o parte din momentele importante cuprinse în istoria sa evenimențială. Alături de alte indicii, ele par să confere activităților artistice desfășurate între cele două războaie la Baia Mare un alt conținut decît cel epigonic. Pornind de la aceste premise, am constatat o vizibilă lipsă de concordanță între cunoașterea aspectelor factologice și respectiv a valențelor artistice pe care le-a exprimat în epocă. În mare măsură, latura strict istorică a cercetării este departe de a corespunde sugestiilor fertile pe care le relevă, fie și numai empiric, operele unui Alexandru Ziffer, Eugen Pascu, David Iandi, Hugo Mund, Petre Abrudan, Klein Iosif, etc. O asemenea necorelare ne îndeamnă la anumite rezerve față de puterea de generalizare ce se poate atribui unor informații adesea insuficiente.[4]

În baza acestei ipoteze de lucru, Secția de artă a Muzeului județean Maramureș și Oficiul județean Maramureș pentru Patrimoniul Cultural Național au angajat o acțiune amplă în vederea recuperării și prelucrării mărturiilor documentare. Dacă, în principiu, avem în vedere întregul trecut al manifestărilor artistice băimărene, cercetările întreprinse în 1979—1980 au urmărit determinarea unui răspuns la întrebarea *ce* și *cum* a exprimat, în anii interbelici, mișcarea artistică băimăreană. Surpriza s-a ivit cu prilejul identificării unei inițiative culturale de excepție. Conturînd pe de o parte cadrul de bază al relațiilor statornicite între Baia Mare și București odată cu înfăptuirea marii Uniri din 1918, ea ar putea contribui substanțial și la reevaluarea personalității inițiatorului ei, Ipolit Strâmbu. Încă inedită, ea prefigurează deci posibilitatea unei duble restituiri.

Ne sînt cunoscute marile rezerve cu care este reținut Strâmbu în contextul artelor românești.[5] La rîndul nostru, însă, ne manifestăm oarecare rezerve față de drastica sa expediere la subsolul contribuțiilor culturale românești. Pledează în favoarea unei atitudini comprehensive față de „problema" Strâmbu absența unei demonstrații pertinente pe operă și, în mod deosebit, observația că limitele, întemeiate exclusiv pe criterii artistice, ale fixării și definirii portretului personalității, nu epuizează contribuția acesteia

3. Idem, **Date privind colonia și școala de pictură de la Baia Mare, în perioada interbelică**, în **Marmația**, IV, 1978, p. 355 sqq.
4. **Ibidem**; este de subliniat faptul că destinul învățămîntului artistic băimărean nu dovedește ipso facto „...**agonia unor principii estetice**..." (p. 364), cum pare să creadă autorul; trebuie să facem o distincție netă între Colonia artistică, Asociația pictorilor, Școala de pictură, și conținutul artistic al creației pe de altă parte; ca atare, rămîne de văzut în ce măsură vor rezista aprecierile finale (p. 364—365) în confruntare cu analiza specificului creației contemporane momentului, aspect pe care studiul evită să-l abordeze.
5. Fără a fi ignorată pe de-a-ntregul (vezi Petre Oprea, **Profesorul și pictorul Ipolit Strâmbulescu**, în **SCIA**, X, 1963, nr. 2, p. 273 sqq., sau Paul Rezeanu, în **Cuvînt înainte** la catalogul **Expoziția retrospectivă Ipolit Strâmbu**, Craiova, 1975, p. 5 ,(care doar o amintește), prezența lui Strâmbu la Baia Mare și repercusiunile ei, deloc minore, nu au făcut, pînă acum, obiectul vreunei investigări anume. Așa se explică absența sa din marea retrospectivă a artei băimărene organizată în 1971 la Baia Mare. În privința imaginii comune despre personalitatea artistului, sînt elocvente opiniile vehiculate de Petre Oprea, **op. cit.**, passim. Vezi o sumară schițare a problematicii în articolul nostru **Egy bukaresti román művész az egykori nagybányai festőtelepen**, în **Bányavidéki Fáklya**, XXJII, 1980, nr. 3800, p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

la ceea ce numim azi *istoria culturii*. Documentele[6] care ne restituie acum un interesant model de gîndire a actului cultural par să susţină din plin această observaţie vis-á-vis de Ipolit Strîmbu. Căci, dacă importanţa creaţiei sale se circumscrie, într-adevăr, valorilor artistice de mîna a doua — acel „aliniament secund" acceptat cu mare discriminare — (fapt care, în treacăt fie spus, rămîne de dovedit), omul de cultură dobîndeşte, măcar şi numai prin prisma iniţiativei sale băimărene, merite ce nu mai sînt, de această dată, de importanţă minoră. În 1919 şi 1920 îl găsim conducînd grupurile de studenţi bucureşteni ai Şcolii de Arte Frumoase[7] care au petrecut în timpul verii cîte două luni de studii la Baia Mare[8]. În ambianţa de aici, stimulat, se pare, şi de un climat local extrem de prielnic[9], Ipolit Strâmbu va fi întrevăzut şansele şi avantajele unei soluţii inedite pentru rezolvarea, fie şi numai parţială, a problemei ce, pe atunci, confrunta cu acuitate mişcarea noastră plastică : *atelierele*[10]. Atît în scopuri didactice cît şi pentru stimularea creaţiei propriu-zise, ea a stat în atenţia mai generală a demersurilor organizatorice din anii '20. Acest context bine determinat explică iniţiativa

6. Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, **fond Ministerul Artelor** (în continuare: **Ministerul Artelor**), dos. nr. 673/1921:
   a) f. 2 şi 38 — în continuare: **Anexa 1**, (memoriul din 17 august);
   b) f. 1 şi 39 — în continuare: **Anexa 2**, (memoriul din 12 octombrie);
   c) f. 8 — în continuare: **Anexa 3**, (memoriul din 11 ianuarie);
   d) f. 9 — în continuare: **Anexa 4**, (adresa Ministerului Artelor **din 18 martie 1921** către Primăria oraşului Baia Mare) şi respectiv
   e) Arhivele Statului filiala Baia Mare, **fond Primăria oraşului Baia Mare**, acte administrative (în continuare: **Primăria oraşului**), act nr. 1067/19 febr. 1921 — în continuare **Anexa 5** (hotărîrea de cecare a terenului).
7. Între alte documente depistate de noi, care relevă, la rîndul lor, aspecte dintre cele mai interesante ale relaţiilor Baia Mare—Bucureşti, se află şi cel adresat Ministerului Artelor, prin care Asociaţia elevilor Şcoalei de belle arte bucureştene îşi revendică organizarea primei colonii băimărene, în 1919: **„Pentru realizarea dezvoltării educaţiei artistice Asociaţia a ţinut în anul 1918** (sic! — de fapt în 1919) **o colonie de vară la Baia Mare pentru studiul picturei în aer liber. Aceasta cu concursul domnului ministru Goldiş care prin ordinul 249 recunoaşte comitetul acestei Asociaţiuni;** cf. Ministerul Artelor, dos. nr. 554/1921, f. 106.
8. În timpul coloniei din 1919 Asociaţia nu a beneficiat de subsidii din partea statului. În 1920, deşi promisă (vezi **ibidem**, dos. nr. 533/1920, adresele nr. 26658/18 iulie 1920 către Banca Naţională, şi respectiv nr. 26658/7 august 1920 către prelatul băimărean Al. Breban), suma acordată, în valoare de 10 000 lei, nu a mai ajuns în timp util la Baia Mare, astfel încît, practic, primele două colonii s-au desfăşurat oarecum în regie proprie. Faptul a avut însă urmări, stînd, alături de alte motive, pe lista nemulţumirilor agitate la sfîrşitul anului de către studenţii bucureşteni. La 22 septembrie, Asociaţia solicita ministerului, prin adresa 184, **„...a ne face cît mai curînd achitarea acestei sume pentru îndeplinirea datoriilor făcute pe seama Ministerului Artelor"** (cf. **ibidem**, dos, nr. 554/1920, act. nr. 41596/1 nov. 1920). Mai delicată a fost problema imposibilităţii Asociaţiei de a onora profesorului Thorma plata cuvenită conform unor înţelegeri prealabile pentru orele de corectură. În consecinţă găsim revendicarea solvirii acestei datorii la **punctul 8 al Memoriului** Asociaţiei înaintat cu prilejul grevei din toamna lui 1920 (vezi **ibidem**, dos. nr. 554/1920, f. 107). Abia în decembrie Alexandru Breban informează autoritatea ministerială despre lichidarea chestiunii: **„...am predat magistrului Ioan Thorma... 6000 lei pentru corecturile făcute elevilor Şcoalei de Belle Arte din Bucureşti în anii 1919 şi 1920 exprimîndu-i totodată mulţumirile Excelenţei Voastre pentru modul politicos cum dînsul a ştiut să conducă aceste cursuri..."** (cf. **Ibidem**, dos. nr. 553/1920, f 106), fapt confirmat prin chitanţa de mînă a artistului adresată lui Breban şi transmisă la Bucureşti: **„Kedves barátom. A mai napon a Román kormány nevében kezeimhez jutattolt 6000 lei azzal hat ezer lei tiszteletdijamit mint a Nagybányai Festőiskola vezetője megkaptam. Kérlek fejezd ki a miniszter előt a tiszteletem nyilvánitásai. Nagybányán, dec. 6. Hived (ss) Thorma János"** (cf. **Ibidem**, f. 67).
9. Într-un context oarecum aparte, ardeleanul Alexandru Poplăcenel, participant la mai multe dintre colonii, între care şi la cea din 1919, rememorează în 1920 **„...primirea aceea caldă, sprijinul, dragostea tuturora care ne aşteptau cu drag..."** (cf. **ibidem**, dos. nr. 554/1920, f. 21—22), în august, acelaşi an, Ministerul Artelor adresează comandantului militar al Băii Mari, colonelul Ciano Aslan o scrisoare de mulţumiri prin care **„...colonia de vară de la Baia Mare a Şcolii de Arte Frumoase e adînc mişcată de sprijinul moral ce-i acordaţi..."**, (cf. **ibidem**, dos. nr. 553/1920, act. nr. 26658/28 august 1920.
10. În sfîrşit, pline de semnificaţii se dovedesc gîndurile publicate în 1919 de chiar Ipolit Strâmbu (vezi Ipolit Strâmbu, **Rămas bun**, în **Renaşterea**, Baia Mare, I, 1919, nr. 38, p. 1).

https://biblioteca-digitala.ro

lui Strâmbu, care, prin construcțiile propuse pentru Baia Mare, spera să doteze o parte a tinerilor plasticieni din țară cu un minimum de condiții necesare creației. Nemulțumirile studenților bucureșteni de la Arte Frumoase din toamna lui 1920[11], în care lipsa acelorași ateliere a constituit o problemă majoră i-au prilejuit un demers oarecum asemănător, de data aceasta la București[12]. Corelate, cele două încercări conservă atributele unui alt profil al inițiatorului și, desigur, mai mult decît accidentul unor paleative.

În sfîrșit, documentele în cauză sugerează o a doua arie de investigare, cel puțin la fel de semnificativă precum cea dintîi. Este cunoscut faptul că locul centrului artistic de la Baia Mare în peisajul istoriei culturii românești nu este încă precizat, și ar fi fastidios să argumentăm acum și aici această afirmație. În ce privește etapa sa interbelică, sînt deopotrivă deficitare cunoașterea aspectelor interioare ale istoriei sale evenimențiale și artistice, la fel ca relevarea conținutului relațiilor *Baia Mare—București* întreținute pe parcursul deceniului trei. Acest din urmă aspect, poate esențial pentru evaluarea justă a contribuției culturale băimărene, dobîndește prin implicațiile inițiativei artistului bucureștean cîteva precizări de maximă importanță. Deocamdată nu sîntem în măsură să restituim în detaliu modul în care s-au stimulat reciproc, în cadrul acestei ambianțe culturale, factorii locali și grupurile venite de la București, Iași, Cluj. Știm însă cu precizie că nume de prestigiu ale culturii românești au fost angajate, într-un fel sau altul, în evenimentele proiectate sau consumate la Baia Mare timp de 10 ani. Au mediat, înlesnit și stimulat diverse acțiuni cu implicații directe, și în primul rînd raporturi ce tot mai mult par a fi fost fecunde, Octavian Goga, Virgil Cioflec, Ion Minulescu, G.D. Mirea, Alexandru Lapedatu, Coriolan Petranu, Alexandru Popp, Emil Isac ș.a. În această atmosferă stimulatoare, ce proiectează centrul băimărean în atenția unor înalți factori de decizie din domeniul vieții noastre culturale interbelice, meritul inițiativei lui Strâmbu rezidă în aceea că a prefațat, *prin argumente și intenții*, relațiile acestui efervescent deceniu trei.

Important pentru argumentul preliminar al studiului nostru este faptul că informația pe care o aduce demersul analizat vizează direct sau mijlocit trei planuri distincte. Identificăm astfel un *plan local*, cu referiri nemijlocite la probleme de structură proprii centrului băimărean[13], *planul interesului general național*, cu propuneri de soluționare a unor deziderate expri-

11. Pentru locul deținut de problema atelierelor în dezbaterile vremii, vezi **Ministerul Artelor**, dos. nr. 554/1920, passim; de asemenea și sublinierea din primul memoriu, **Anexa 1**, [§ 4—03].
12. Vezi **Ministerul Artelor**, dos. nr. 448/1920, act. nr. 35450/18 septembrie 1920. În plin proces de angajare a inițiativei sale băimărene, artistul propunea pentru București o soluție mai modestă, determinată însă de o motivație înrudită: „**În lipsa atelierelor individuale pentru tinerii pictori din Capitală îmi permit să propun Ministerului următoarea soluție...**" care constă de fapt în sugestii privind amenajarea adecvată a podului Casei Iulia Hașdeu.
13. Vezi **Anexa 1**, [§3, §4] unde Strâmbu motivează intențiile sale cu propunerea de a se aduce cîteva îmbunătățiri școlii băimărene, întregul proiect implicînd de fapt acest plan local în măsura în care autorul însuși își identifică demersul în totalitatea aspectelor sale cu aceste îmbunătățiri.

https://biblioteca-digitala.ro

mate constant în epocă[14], și, în sfîrșit, *planul inițiativei particulare* ce se conturează prin acțiunile practice întreprinse de artist. Acest din urmă moment surprinde atribute oarecum inedite ce contestă, pînă la un punct, imaginea comună despre cel care a fost Ipolit Strâmbu[15]. De importanță aproximativ egală cele trei planuri se condiționează oarecum reciproc[16], relevînd aspecte parțiale ale unei mișcări culturale singulare, *centrul artistic de la Baia Mare*, la care se asociază deschiderea surprinzătoare a viziunii lui Strâmbu către o problematică de real interes internațional[17], cu rezonanțe politice de incontestabilă valoare progresistă.

În mod inevitabil am modificat cursul firesc al logicii discursului. *Argumentele preliminare*, care la fel de bine și-ar putea asuma statutul de concluzii, au în intenția noastră rolul de a justifica aducerea în discuție a unuia dintre momentele inedite ale acestei mișcări artistice. Confruntați fiind cu referințe ce pot naște suspiciuni înaintea demonstrației (cazul imaginii comune despre Strâmbu) cît și cu posibile rezerve în fața evaluării unor informații inedite, dorința noastră este ca *argumentele preliminare* să justifice nu o metodologie, concluzii definitive, sau un scop de circumstanță, ci să motiveze o *strategie de lucru*, validă și din perspectiva valorilor locale băimărene, dar și prin prisma a ceea ce numeam la început *nevoie de recuperare*. Intenția acestui studiu este să susțină dezbaterea unei problematici mai ample. El este deci un început, o poartă spre un teritoriu deschis, bogat în primul rînd în necunoscute.

2. *Ambianța locală și dimensiunile inițiativei.* Documentele apărute din momentul declanșării inițiativei (cel dintîi memoriu poartă data 17 august 1920 — anexa 1) și pînă la primele demersuri pentru realizarea practică a proiectului (21 ianuarie 1921 — anexa 4) sînt regăsite în mare parte. Cele cîteva absente nu sînt de natură să afecteze reconstituirea desfășurării acțiunii, în liniile ei generale. Eventuala lor regăsire poate însă îmbogăți informația de amănunt semnificativ.

Este cert că acțiunea va fi fost determinată de un complex de împrejurări bine precizat. Se relevă cu destulă claritate un climat deosebit de favorabil, în care, de la bun început, factorii locali și cei din capitală s-au regăsit în fericita convergență a unor aspirații comune. În 1919, anul primei colonii, atît dintr-o parte cît și din cealaltă s-a manifestat un spirit

14. **Ibidem**, [§4—01]. Strâmbu argumentează convingător sensul în care „... o **îmbunătățire de ordin național artistic trebuie să se facă ...**", termenul de **național** dorind să definească, fără nici o îndoială, cuprinderea unei arii de general interes cultural românesc. Dar poate cea mai elocventă expresie a acestui plan rezidă în intenția constituirii unei mișcări artistice internaționale (vezi Anexa 1 [§3—01] și **Anexa 2** [§4—01—05]. Desigur, în această deschidere primează nu vreun interes cultural local, de grup, sau determinat de vreo altă conjunctură. Într-un asemenea moment totul s-ar supune comandamentelor culturii naționale, care, într-un context politic cum era cel al anului 1920, ar fi dobîndit valențe politice majore ; vezi mai pe larg în continuare, în **3.03. Nivelul structurii de participare.**

15. La drept vorbind se pare că el a găsit de unul singur soluțiile adecvate. Marile sale disponibilități organizatorice, ce nu pot fi apanaj al unui pedagog oarecare, merită, desigur, o atenție lipsită de prejudecăți.

16. Însăși structura proiectului este astfel concepută încît îmbunătățirile locale condiționează viabilitatea argumentului de bază invocat de Strâmbu, cel al interesului general național, prin „... **influența culturală excepțională ce școala de pictură din Baia Mare ar putea exercita asupra artei românești ...**" (cf. **Anexa 1**, [§1]).

17. Vezi **Anexa 1**, [§3—01] ; „... **să se caute a atrage aici colonii de belle arte din toate țările învecinate**" pare să fie expresia ambițioasă a opțiunii artistului pentru instituirea unui centru artistic internațional (vezi în acest sens și **ibidem**, [§7—02, §7—03] și **Anexa 2**, [§4—01, 02, 04 și 05].

https://biblioteca-digitala.ro

de emulație colectivă, materializat prin gesturi care au antrenat realizarea unor acte de semnificativă valoare culturală. Înainte de toate însăși prezența grupului tinerilor artiști — pe atunci încă studenți — constituie un asemenea act. Citățm doar cîteva nume a căror creație beneficiază, de acum, de validarea istoriei — Alexandru Phoebus, Lucian Grigorescu, Ion Musceleanu, Dan Băjenaru, alături de altele așteptînd deocamdată girul unei înțelegeri mai nuanțate : Georgeta Holban Peters, Maria Grigorescu, Elena Vavylina, Alexandru Poplăcenel ș.a. Încă nu cunoaștem cui îi va fi venit, pentru întîia oară, ideea constituirii coloniilor la Baia Mare. Cunoaștem însă amănuntul deloc neglijabil al înțelegerii manifestate de Consiliul Dirigent transilvănean față de intențiile *Asociației elevilor Școlii de belle arte* bucureștene și sprijinul acordat în acest sens de Vasile Goldiș[18]. Alte mărturii documentare vin să ne restituie cîte ceva din contribuțiile morale și materiale cu care factorii locali s-au angajat în sprijinirea tinerilor artiști români. Cele 4 237 coroane acordate lor de Consiliul urban băimărean veneau să acopere datoriile rezultate din închirierea locuințelor de-a lungul celor două luni petrecute aici în 1919. O cerere înaintată în acest sens municipalității, în luna septembrie, solicita sprijinul autorității locale în numele unor „*interese culturale*", argumentînd că „*orașul ar putea întreprinde acest lucru cu atît mai mult cu cît sprijină mai multe asociații culturale*"[19]. Însușindu-și argumentația petentului, Consiliul decidea achitarea sumei corespunzătoare din capitolul bugetar pentru *neprevăzute*[20]. În acest fel municipalitatea preia în bună măsură susținerea financiară a coloniei într-un moment în care ambiția creatoare și elanul trebuiau să compenseze precarele disponibilități pecuniare ale studenților. Căci, așa cum rezultă din conotarea unei cereri din 1920 adresată de studenții bucureșteni Ministerului Artelor „*anul trecut nu s-a acordat nici un ajutor* (financiar — n.n.) *de acest fel*"[21]. Tot în 1920 cîțiva dintre participanți vor relata ministrului artelor în exercițiu, Octavian Goga, despre atmosfera stimulatoare și sprijinul plin de înțelegere întîlnite la Baia Mare în vara anului 1919[22]. De cealaltă parte comportamentul studenților-artiști a fost altul decît al unor simpli oaspeți de ocazie. În manifestările culturale la care participă regăsim tendința unei implicări reale în viața culturală a comunității locale. O întrevedem în spectacolul teatral organizat „*în favorul unor elevi săraci*"[23] (pentru realizarea căruia Consiliul Urban a acordat în mod gratuit sala de teatru a hotelului „Ștefan"[24]), ea fiind elocvent exprimată prin sprijinul cu

18. Vezi **Ministerul Artelor**, dos. 554/1920, fila 106.
19. Vezi **Primăria orașului**, act. nr. 3544/1920.
20. Vezi **ibidem**, act. nr. 4321/1921 : Rezoluția Consiliului orășenesc.
21. Vezi **Ministerul Artelor**, dos. nr. 533/1920, act. nr. 026658
22. **Ibidem**, dos. nr. 554/1920, f. 21—22 (fără număr de înregistrare la registratura generală a ministerului) ; alte relații în acest sens sînt cuprinse în scrisoarea de mulțumire adresată de ministerul comandantului militar local Ciano Aslan, (vezi nota 9) și în adresa nr. 26658/7 august 1920 transmisă lui Alexandru Brebau.
23. Vezi **Primăria orașului**, act. nr. 3034/1919 : „**subscrișii, membri ai coloniei școalei de arte frumoase din București, Vă rugăm să bine-voiți a ne da sala de teatru aflătoare în Hotelul Ștefan din localitate pentru scopul de a aranja acolo în serbare teatrală împreunate cu dans, jucîndu-se piesa teatrală „Viața e scurtă" în favorul unor elevi săraci . . .**" ; semnează între alții : Achim Traian, Băjenaru Dan, Holban Georgeta, Igiroșianu Horia, Constantin Ștefan, Nechiforescu Otto ș.a.
24. Vezi **ibidem**, rezoluția: **Hotărîre. Consiliul orășenesc pe lîngă responsabilitatea Dlui Președinte cedează sală de teatru pe ziua de 12 august în mod gratuit cu acea condiție că comisia arangetoare este datoare a se îngriji, de curățenia, iluminarea sălei, precum și de solvirea diurnelor pompierilor și polițiștilor ; totodată logea Nr. 10 se rezervează în mod gratuit magistratului . . .** (ss) **D. Victor Maniu**" ; expediată la 9 august.

https://biblioteca-digitala.ro

care „coloniștii" au răspuns *Apelului* lansat pentru dotarea tînărului liceu românesc „Gheorghe Șincai"[25]. Fără îndoială, însă, cea mai semnificativă acțiune o constituie expoziția organizată la încheierea celor două luni de studiu[26]. Mai bogată în conținut decît o simplă manifestare publică, ea mărturisește pe deplin convergența intereselor culturale comune, lucrările expuse fiind realizate sub dubla îndrumare a profesorilor Ipolit Strâmbu și Ioan Thorma[27]. Făcînd corectura în 1919 de unul singur în cadrul școlii de pictură[28], Thorma și-a cîștigat aprecierea călduroasă a confratelui bucureștean pentru competența cu care a îndrumat munca tinerilor „coloniști"[29], iar Strâmbu s-a bucurat la rîndul său de stima și recunoașterea intelectualității locale pentru modul în care a înțeles să se implice în viața culturală a orașului[30]. Că acest contestat artist s-a atașat plenar la acțiunea de dezvoltare a vieții culturale băimărene o dovedește și conferința intitulată „*Desemn*", susținută, după toate probabilitățile în 1919, în fața unui public format se pare din dascăli băimăreni de această specialitate. Abordînd, într-un spirit comprehensiv, o densă problematică de pedagogie artistică, el își încheia dizertația prin cîteva considerații ce dovedesc o lucidă înțelegere a comandamentelor sociale și culturale aflate în fața națiunii reîntregite : „*domnilor, neamurile nu se judecă după lărgimea teritoriilor și mulțimea locuitorilor ci mai ales după capacitatea oamenilor. Noi sub acest raport încă nu ne-am spus cuvîntul pe lume, iar cei [care o] să ni-l spună sînt micuții aceștia a căror minte și suflet e ca o ceară în mîinile noastre, depinde de noi cum îi vom pregăti*"[31]. Astfel conturată, și e aproape sigur că viitorul va aduce noi detalii, atmosfera stimulatoare care a întreținut activitatea tinerilor artiști va fi oferit profesorului bucureștean primele su-

25. Vezi Gheorghe Hețcou, **Apel**, în **Renașterea**, Baia Mare, I, 1919, nr. 19, p. 1.
26. Cf. **Expoziția coloniei pictorilor români din Baia Mare**, în **Renașterea**, I, 1919, nr. 19, p. 3. Dintre lucrările studenților expozanți sînt remarcate cele expuse de Geta Holban, Lucia Demetriad Bălăcescu, Michaela Eleutheriade, Janeta Scăneru, Dan Băjenaru ș.a. Alături de aceștia, ... **expune și profesorul Strâmbu mai multe studii în plin aer, peisagii și portrete (...). Din lucrările sale remarcăm portretul a doi țărani din jur**".
27. Vezi **Nagybánya és Vidéke**, XLV, 1919, nr. 36, p. 3: „**képkiállitást rendeznek tanulmányaikból, Thorma tanár növendékei, kik, Strâmbu bukaresti müvésztanár vezetésel a nyarat itt töltötték (...).**"
28. Vezi **ibidem**, XLV, 1919, nr. 18, p. 3. În 1919 Thorma avea să efectueze personal corectura cursanților, după obținerea prealabilă a autorizației necesare continuării cursurilor școlii libere de pictură din localitate.
29. Cf. **Anexa 1**, [§2—07] : „**... o parte din elevii școalei noastre de belle arte (...) au făcut studii aci sub corectura și sfaturile foarte bune ale profesorului școalei, pictorul Thorma.**"
30. Vezi **Expoziția coloniei pictorilor români din Baia Mare**, în **loc cit.** ; Analizînd expoziția, cronicarul îi face artistului o prezentare elogioasă : „**Profesorul Ipolit Strâmbu este unul din cei mai buni pictori din țară (...) elevii săi îl sînt foarte recunoscători pentru felul cum a știut să le facă cunoscut meșteșugul picturei.**" Însă cea mai cu tîlc consemnare se ascunde în sublinierea formației intelectuale a artistului: „**Studiile și le-a făcut la München (subl. n.)...**". Acest amănunt biografic este scos în evidență poate nu întîmplător. El apelează la verificatele sensibilități băimărene într-ale artei, pentru care începutul epocii de glorie a mișcării locale se revendică tot din climatul artistic al capitalei bavareze. Poate fără să-și dea seama, sau poate presupunînd o înrudire spirituală întrevăzută în spațiul comun de formare artistică, anonimul autor al cronicii este cel dintîi care schițează pentru posteritate o problematică reală și de incontestabilă actualitate, prin prisma — palpabilă astăzi — a apropierilor între creații băimărene din iurul anului 1900 și compozițiile de factură plen-air-istă realizate de Strâmbu în aceiași ani. Mai mult decît atît, o posibilă confruntare comparatistă a lucrărilor băimărene de la începutul secolului cu producția contemporană a Tinerimii Artistice credem că ar putea releva similitudini de-a dreptul surprinzătoare și, îndeosebi, o excelentă temă asupra căreia s-ar cuveni a reflecta (vezi fig. 1—2 și 3—4).
31. Cf. Muzeul de Artă al R.S.R., București, **fond Saint George**, inv. nr. 1995 **Desemn. Conferință ținută la Baia Mare de Prof. Ipolit Strâmbu** mss.

https://biblioteca-digitala.ro

gestii ale viitorului său demers. Şi e firesc să fi fost aşa din moment ce această primă şedere la Baia Mare l-a impresionat într-atît, prin oamenii întîlniţi aici şi prin puterea de seducţie plastică a peisajului local, încît nu i-a fost greu să-şi facă publice, prin cuvinte calde, sentimentele lăuntrice : *„La revedere, dar, ţie oraş iubit al femeilor încrosuate, cu coşuri şi feţe înfăşurate în zadii roşii ; la revedere vouă dealuri măreţe cari stăpîniţi în pînticile voastre toate comorile pămîntului"*[32]. După această primă experienţă — şi nu greşim apreciind colonia din 1919 ca o experienţă decisivă — Strâmbu se simţea dator, în contextul articolului citat mai sus, cu un asemenea adagiu : *„Colonia Şcoalei de belle arte plecînd îşi ia rămas bun de la Baia Mare. Ea mulţumeşte băimărenilor pentru ospitalitatea largă şi dragostea frăţească cu care a fost primită"*[33]. Iar acel *„să ducem mai departe munca pe care abia o începem"* ce încheie metaforicul său *Rămas bun* poate să aibă semnificaţia unei intenţii deja prefigurate.

Ceea ce a urmat în anul 1920 dobîndeşte ţinuta unei organizări bine chibzuite. Prima experienţă tinde să se permanentizeze ca o expresie elocventă a comuniunii de interese culturale promovate deopotrivă la Bucureşti şi Baia Mare. Prevăzători, conducătorii *Asociaţiei elevilor Şcoalelor de belle arte din România*[34] se adresează din vreme Prefecturii judeţului Satu Mare[35] şi, în acelaşi timp, direct Primăriei oraşului Baia Mare[36]. Cu acest prilej solicită sprijinul autorităţilor locale şi relaţii despre posibilităţile de cazare, masă şi atelierele pentru studii, dar nu uită să-şi reafirme intenţiile şi opţiunea pentru un ideal artistic înalt pe care îl citim cu uşurinţă, desigur dincolo de vreo anume stereotipie retorică a formulării : *„Asociaţia Elevilor şcoalelor de Arte Frumoase din Bucureşti şi Iaşi, hotărînd ca şi anul acesta să facă o colonie de vară pentru pictura în aer liber, la Baia Mare, unde anul trecut a avut fericirea să fie primită atît de frăţeşte de autorităţile locale şi unde sîntem convinşi că vom izbuti să creem un curent artistic curat românesc, un focar de la care să se* [adape] *toţi cei ce de-acum înainte, vor alerga, plini de entuziasm şi dornici de muncă din toate colţurile către Baia Mare, Cu onoare vă rugăm să binevoiţi a ne comunica cele lămuriri..."*[37]. În spiritul atitudinii manifestate cu un an în urmă, Primăria răspunde favorabil solicitării, desigur în limitele impuse prin circumstanţele economice nu tocmai favorabile ale momentului[38]. Acordul transmis la Bucureşti pe 18 iunie îngăduie Asociaţiei timpul necesar unei intervenţii la Octavian Goga, ministrul artelor, spre a obţine finanţarea din

32. Ipolit Strâmbu, **Rămas bun**, în **loc. cit.**
33. **Ibidem.**
34. **Asociaţia elevilor Şcolii de belle arte** bucureştene, fondată în 1918, fuziona în mai 1920 cu cea similară a „beleartiştilor" ieşeni, dată după care poartă acest nume.
35. **Primăria oraşului**, act. nr. 2613/1920.
36. **Ibidem**, act. nr. 2475/1920.
37. **Ibidem**, act. nr. 2613/1920.
38. **Ibidem**, act. nr. 2475/1920 — rezoluţia Consiliului Urban : „(...) 1. **Aci pot afla găzduire pentru vacanţă în internat 30 băieţi şi 30 fete.** (...) 3. **Da ateliere particulare aci mai sînt. 4. Cît stă în putinţa noastră vom face ca artiştii de bună speranţă să se afle cît se poate de bine în mijlocul nostru".** În condiţiile dificultăţilor întîmpinate în aprovizionarea oraşului cu unele alimente, ne apare ca firesc răspunsul referitor la servirea mesei : „2. **Prevederea** (mîncării), **dacă Dv. aduceţi făină, zahăr, cafea şi untură din care noi ducem aci mare lipsă, ar costa 20 kor**(oane) **legumele şi serviciile".**

https://biblioteca-digitala.ro

partea statului[39]. Cele 10 000 lei acordate[40] sînt transmise prelatului Alexandru Breban la Baia Mare[41]. Ciorna — manuscris cu adnotarea „*redactat de domnul Ştefan Şoimescu*" — foarte probabil în numele lui Virgil Cioflec, director general în departamentul artelor — pare să releve şi la nivelul ministerului multă simpatie pentru colonia studenţească şi pentru centrul băimărean[42]. Este dificil să ne explicăm odiseea prelungită a acestei sume care circulă de la Banca Românească[43] la Alexandru Breban[44] pe un traseu întortochiat şi din care s-a achitat pînă la urmă doar onorariul cuvenit pe doi ani profesorului Thorma (6 000 lei)[45], dar care nu a ajuns vreodată în mîinile studenţilor coloniști. Faptul are aici o mai mică importanţă .În schimb este semnificativă constanta adeziune a localnicilor, a factorilor de decizie din minister şi a studenţilor înşişi la forma de organizare *a coloniei*, activitate deopotrivă pedagogică şi de creaţie. În acest context general presupunem că Ipolit Strâmbu v-a fi întreţinut un contact apropiat cu Thorma, din partea căruia puteau să-i parvină sugestii fertile. Cum însă nu deţinem evidenţe în acest sens, reţinem ideea ca o posibilă ipoteză, deocamdată nedovedită. Oricum, credem că faptele consemnate mai sus sînt suficient de grăitoare pentru a ne lăsa să întrevedem în climatul local premergător iniţiativei, acel factor catalizator în care identificăm o premiză determinantă, poate nu singura, dar cu siguranţă una esenţială.

Sub auspicii atît de promiţătoare, Strâmbu adresează Ministerului Artelor primul său memoriu redactat la Baia Mare, la 17 august 1920 (anexa 1). Argumentaţia expusă aici dezvoltă două planuri. Unul de informare istorică, în intenţia vădită de a familiariza factorii ministeriali de decizie cu antecedentele artistice băimărene. Cel de al doilea cuprinde formularea propriu-zisă a proiectului. Astfel, după o sintetică evocare a „istoricului şcoalei", sînt amintite coloniile româneşti din 1919 şi 1920, mai apoi autorul expunînd raţiunile, destinaţia şi mijloacele de realizare. Ele schiţează, în ultimă instanţă, un adevărat program de dezvoltare a centrului artistic băimărean. Cel de-al doilea memoriu (anexa 2) poartă data de 12 octombrie 1920, a fost redactat, după toate probabilităţile la Bucureşti, iar conţinutul său are o structură oarecum deosebită. Preambulul[46] sugerează ideea că noua întîmpinare este urmarea firească a faptului că cea dintîi nu primise încă vreun răspuns din partea ministerului. În favoarea acestei observaţii pledează şi singura adnotare a actului din 12 octombrie, într-un spirit lapidar[47]. Notăm, în subsidiar, reacţia oarecum înceată a ministerului. Acelaşi

39. Vezi **Ministerul Artelor**, dos. nr. 553/1920, act nr. 26658/19 iulie 1920.
40. Vezi **ibidem**.
41. **Ibidem**, dos. nr. 533//1920, act. nr. 26658/7 august 1920.
42. **Ibidem** : „**Am primit cu multă simpatie şi cu un deosebit interes organizarea coloniei de vară la Baia Mare. (...) În consecinţă am fost fericit a depune pe lîngă domnul Ministru toată stăruinţa şi solicitudinea ce comportă un asemenea frumos scop. Domnul Ministru a binevoit a ţine într-o largă măsură seama de dificultăţile şi sacrificiile ce incumbă asemenea lăudabile organizări, acordînd Asociaţiunii suma de 10.000 lei, care în restrînsele prevederi bugetare în momentul de faţă este tot ce putem face**".
43. Ministerul Artelor solicită, la 28 iunie, Băncii Naţionale eliberarea sumei prin ordonanţa de plată 505/28. iulie 1920, (cf. **Ministerul artelor**, dos. nr. 533/1920, acte nr. 26658 şi 26659/28 iulie 1920).
44. Vezi **ibidem**, dos. nr. 533/1920, f. 54.
45. Vezi **ibidem** ; în acelaşi sens şi f. 67.
46. Vezi **Anexa 2**, [§1—01—07].
47. **Ibidem**, adnotat în colţul din stînga sus : „**La dosarul lucrărilor. 24. IV. 921. (ss) Soimescu**".

https://biblioteca-digitala.ro

preambul ne oferă și măsura implicării autorului în realizarea practică a propriului proiect. Dintre actele amintite aici nu am identificat deocamdată nici unul. Dincolo de informațiile suplimentare pe care le pot cuprinde, simpla lor citare poate fi interesantă : *Primăria, chiar de atunci* (din august — n.n.) *s-a arătat dispusă, în ce-o privește și a și ales locul principalei construcțiuni ; Ministerul de Domenii de asemenea, prin Adresa No. 33095 din 28 Sept. 1920 mi-a cerut devizul construcțiunei și arătarea în metri cubi și pe esențe a materialului necesar (. . .). Pentru facerea devizului și înaintarea lui la Ministerul de Domenii, am intervenit la primăria din Baia Mare*[48] *și la Direcțiunea Serviciului Silvic de acolo căreia i-am trimes și niște schițe de planurile acelor clădiri. . .*"[49]. În același context, confruntat cu identificarea posibilelor surse, fapt impus oarecum obligatoriu de cerințele realizării unui proiect atît de ambițios, Strâmbu abordează, discută și obține acordul prețios al celei de-a doua puteri financiare din țară, banca Marmorosh & Blanc, care „*și-a manifestat bunăvoința prin domnul Aristide Blanc de a face aceste construcții în contul Ministerului, rambursîndu-i-se cheltuielile în cîțiva ani — dacă Statul n-ar putea cheltui imediat*"[50]. Vom fi de acord că această capacitate anticipativă și căutarea unei alternative viabile problemelor de importanță majoră sînt expresii elocvente ale unui spirit lucid, temeinic organizat și intrepid. În absența reacției ministerului, demersurile angajate de Strâmbu dovedesc că *inițiativa particulară* a fost factorul decisiv, declanșator al primei etape în realizarea proiectului. Redactat în timpul desfășurării ei, al doilea memoriu trebuia să catalizeze oficialitățile în luarea deciziei, sarcină facilitată, de acum, după depășirea tatonărilor prealabile. Stă dovadă în acest sens sublinierea explicită : „. . .*rămîne prin urmare numai aprobarea Domniei Voastre ca lucrarea să înceapă*"[51]. Prin structura problematicii abordate, noua intervenție se concentrează asupra principalei sfere de interes a inițiativei — construirea atelierelor și locuințelor. În același spirit al inițiativei particulare, fără a beficia de girul oficial solicitat cu insistență[52], informațiile și sugestiile vehiculate aici evocă valoarea și importanța atribuită de Strâmbu propriului proiect. Se conturează acum planurile a trei categorii distincte de clădiri, stăruitoarele insistențe pentru obținerea terenului, a materialelor de construcție, sondarea alternativelor de finanțare etc., fapte asupra cărora vom reveni în cele ce urmează.

48. **Primăria orașului**, Registrul nr., acte administrative, la poziția figurează însemnarea : Întrucît pînă acum nu am depistat documentul, bănuim doar că va fi fiind vorba de această „intervenție", amintită aici.
49. Vezi **Anexa 2**, [§1—05—06 și §2—01].
50. **Ibidem**, [§5—03].
51. **Ibidem**, [§1—07].
52. Nu este exclus ca Strâmbu să fi acționat astfel în baza unor împuterniciri sau înțelegeri verbale. Însă nu ne sînt cunoscute, cel puțin deocamdată, eventuale asemenea împuterniciri oficiale, verbale sau scrise, din partea ministerului. Ca atare apreciem demersurile sale ca expresii ale unei inițiative particulare, îndemnați și de tonul revenirilor sale care este unul de întîmpinare și de provocare pozitivă a reacțiilor ministerului.

https://biblioteca-digitala.ro

Un al treilea memoriu, datat 11 ianuarie 1921[53], venea să impulsioneze din nou factorii de răspundere, care, după cinci luni de la inițierea proiectului încă nu se pronunțaseră (anexa 3). Este de remarcat și în acest document minuțiozitatea cu care autorul și-a continuat întreprinderile pe cont propriu, astfel încît demersurile preliminare sînt materializate în bună măsură. Treptat, Strâmbu se apropie tot mai mult, pe calea inițiativei particulare, de mediatori și soluții operante. Regăsim aici personalități politice sau administrative locale care aderă la ideea proiectului, asumîndu-și, în raport de propriile funcții, sarcini în problema construcțiilor și a aspectelor conexe : protopopul Alexandru Breban pentru teren, părintele Costin desemnat de Consiliul Urban să studieze întreaga acțiune, senatorul Pocol Alexa tot pentru teren și un oarecare Kövári pentru materialele de construcție[54]. Și, pentru a fi mai convingător, Strâmbu reia și detaliază oferta lui Aristide Blanc, dovedind odată mai mult un deosebit simț practic[55].În acest context se produce și așteptata reacție a ministerului. Prin persoana lui Virgil Cioflec se solicită Consiliului Urban Baia Mare actul oficial de donare a terenului promis pentru ridicarea construcțiilor[56]. Rezoluția așternută pe document poartă data 15.1.1921. Este cea dintîi implicare a instituției menite să realizeze practic proiectul, și în aceeași măsură începutul unei modificări în desfășurarea acțiunilor. Se produce un transfer de inițiativă din sfera particulară la nivelul factorilor oficiali. În acest fel, Ministerul Artelor își asumă, de acum înainte, întreaga inițiativă și responsabilitate, însușindu-și soluțiile propuse de autor. La numai șapte zile după rezoluția favorabilă pusă de Cioflec, Primăria orașului Baia Mare era înștiințată că *„am luat cu multă mulțumire cunoștință prin Domnul profesor Strâmbu de generoasa propunere a Primăriei din Baia Mare de a dărui terenul trebuitor pentru așezarea unei colonii de artiști pictori în acest pitoresc oraș"*[57]. Formularea prin care este solicitat *„actul oficial al daniei"*[58] ne lasă să întrevedem intenția factorilor de decizie de a prelua, după insistentele interpelări, principala constantă a proiectului — *construirea atelierelor*[59]. O adresă ulterioară a aceluiași minister deplasează interesul oficial de la chestiunea, mai restrînsă, a obținerii actului de proprietate funciară, la însușirea întregii acțiuni imaginate de Strâmbu, de *„aducerea la îndeplinire a proiectului instituirii acestei colonii prin construcția de ateliere pentru școala de Arte Frumoase și a locuințelor necesare artiștilor și a lua orice măsuri de înlesnire în acest scop*[60]. Prin semnătura lui Cioflec ministerul atribuie unei ase-

53. După toate probabilitățile a fost redactat la București, asemenea celui din 12 octombrie. Semnalăm că toate cele trei memorii sînt lipsite de numărul de înregistrare, atît al Registraturii Generale cît și al registraturii Direcției Generale a Artelor. Faptul pare să indice scoaterea actelor de sub incidența regulilor birocratice obișnuite, care, pe lîngă obligativitatea înregistrării imediate, prevăd și un termen limitat de formulare a răspunsului **scris** (despre eventuala existență a unui asemenea document nu avem cunoștință).
54. Vezi **Anexa 3.**
55. **Ibidem.**
56. **Ibidem,** rezoluția semnată de Virgil Cioflec.
57. **Vezi Primăria orașului,** act. nr. 477/24 ianuarie 1921. Documentul poartă și numărul de expediere 2239/21 ianuarie 1921 al registraturii generale a ministerului.
58. **Ibidem.**
59. **Ibidem,** formularea completă este următoarea : **Ministerul v'ar fi recunoscător Să-i înaintați actul oficial de danie spre a putea lua măsuri în vederea construcțiilor ce-ar trebui . . .".**
60. Vezi Anexa 4, ca beneficiar al construcțiilor apare „Școala de Arte Frumoase" din Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1 Ipolit Strâmbu, **Portret de fată,** Muzeul de artă al R.S.R., inv. nr. 7066

Fig. 2 Ioan Thorma, **Portret de fată,** Muzeul județean Maramureș.

Fig. 3. Ipolit Strâmbu, **Fată cosînd,** Muzeul de artă al R.S.R., inv. nr. 8229

Fig. 4. Ioan Thorma, **Fată cosînd,** Muzeul județean Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

menea întreprinderi o valoare exemplară, însuşindu-şi de fapt spiritul director al intenţiilor profesorului bucureştean considerînd-o o operă „...*de interes general şi naţional*"[61]; scopul suprem, în ton cu substanţa ideatică a proiectului, este al unui „apostolat" cultural, spre „*înrădăcinarea în acele ţinuturi a unei culturi serioase care să facă cinste neamului nostru şi să pună în valoare în adevărata lumină puterea lui de muncă şi originalitate*"[62].

La Baia Mare, întocmirea formelor legale în problema terenului a început curînd după adresa din ianuarie. Urmînd o procedură oarecum complicată[63] (cu avizul favorabil, de principiu, formulat în Consiliul Urban[64] aducerea la cunoştinţa publică a intenţiilor conducerii oraşului, pentru a se evita eventuale contestaţii[65], etc.), problema este finalmente rezolvată prin avizul favorabil al Prefecturii judeţului Satu Mare[66] acordat *Hotărîrii Consiliului Urban Baia Mare* din 19 aprilie „*relativ la cedarea fără compensaţie a terenului proprietatea oraşului ce se află înregistrată în cartea funduară din Baia Mare No. coalei 2081 sub Nr. topografic 3892 pe seama Ministerului de Culte şi Arte*"[67]. Această decizie rezolvă una din principalele probleme practice impuse de proiectul lui Strâmbu. Din păcate, este şi singurul element pe care am reuşit să-l reconstituim cu precizie. Rămîn deocamdată nedesluşite detaliile referitoare la evoluţia demersurilor pentru finanţarea construcţiilor, procurarea materialelor etc. În primul rînd, însă, sînt cu totul neclare împrejurările care au împiedicat, în cele din urmă, finalizarea lui. Indiferent de aceste necunoscute, îi atribuim, credem pe drept, o certă valoare istorică. Constrîns, neîndoielnic, de vicisitudinile epocii, să rămînă un simplu „model" de gîndire culturală (dar cine oare poate afirma că o gîndire autentică, chiar neîmplinită, este un simplu şi nesemnificativ accident), el se înscrie cu îndreptăţire în sfera de investigare a istoriei şi ideilor culturale ca un bun spiritual greu de evitat.

În cele ce urmează încercăm să surprindem tocmai din această perspectivă valenţele demersurilor conturate în cele trei memorii. Între ele există o evidentă continuitate de idei şi iniţiative. Parcurgîndu-le, asistăm la o deplasare a interesului — firească prin ordinea priorităţilor de ordin practic— de la viziunea cuprinzătoare, de „construire mentală" a întregului, la abordarea nemijlocită a soluţiilor practice impuse de realitatea contingentă. Întregul ansamblu astfel configurat conturează un *model şi o imagine coerentă* proprie unei proiecţii de certă semnificaţie intelectuală şi, totodată, un raport cu mari puncte de interes între particularităţile originale ale gîndirii autorului şi elemente inspirate sau asumate din realităţile şi antecedentele culturale locale.

3. *Structura şi configuraţia unui model de „centru cultural".*

Precizînd cele de mai sus, se cuvine să explicăm opţiunea pentru acest subtitlu, sau mai precis să motivăm *ce fel de model* întrevedem în proiec-

61. Vezi **Anexa 4**, „**Pentru realizarea cît mai grabnică a acestei opere de interes general şi naţional...**".
62. **Ibidem.**
63. Vezi **Primăria oraşului**, act. nr. 4321/1921.
64. **Ibidem**, act. nr. 1067/6 martie 1921.
65. **Ibidem**, act. nr. 1067/9 aprilie 1921.
66. **Ibidem**, act nr. 4321/23 iunie 1921 (adresa Prefecturii judeţului Satu Mare cu nr. 1312/1 iunie 1921).
67. **Ibidem**, act. nr. 1062/9 aprilie 1921 şi act. nr. 4321/28 iunie 1921.

https://biblioteca-digitala.ro

tul lui Strâmbu. Fără îndoială că în acest caz ne situăm departe de cuprinderea, valoarea și semnificațiile unui „*model cultural*", deși, poate ca expresie ultimă a unor aspirații socio-culturale de incontestabil interes național, *modelul de gîndire culturală* etalat de artist și *modelul de centru cultural* pe care l-a imaginat nu sînt complet străine de „*acea schemă care a dirijat activitatea intelectuală a unei colectivități într-un moment dat*"[68]. Deci, în compensație, credem că descifrăm în cele trei documente nu un singur model ci chiar două, sau mai exact două arii de interes cumulate într-o construcție mentală ce se vrea a fi modelatoarea unor aspirații și realități imediate. Față de reconstituibilul „model cultural" al epocii, ambele se situează în poziția particularului raportat la general, a componentei atomare nemijlocit concrete dar contingentă sintezei globale cu valoare definitorie pentru „modelul cultural", care va trebui să le încorporeze într-o formă sau alta. „Modelul" construit de Strâmbu se caracterizează printr-o dublă ipostază a particularului: sfera de *aplicabilitate largă*, prin care proiectatul centru artistic, localizat la Baia Mare, decupează din geografia tendințelor culturale ale epocii un punct anume spre care converg interese naționale majore, și respectiv *aplicabilitatea individualizatoare*, în sensul de specifică, proprie doar lui, care, după cum vom încerca să surprindem într-o analiză sistematică, vine prin structura și rosturile-i specifice în întîmpinarea unor idealuri artistice și culturale de asemenea de cel mai înalt interes național. Vom observa însă, după cum e și firesc, că nu avem de-a face cu un particular accidental. Dimpotrivă, și în măsura în care putem vorbi despre o gradualitate în interiorul particularului, cazul de față se află la un nivel superior, conex momentului de implicare directă a generalului. De fapt în aceasta constă, între altele, valoarea „modelului" în discuție. Și tot o deschidere către general trebuie descifrată în calitatea lui de a se constitui într-o expresie proprie unei gîndiri coerente și lucide, în care se completează vizionarismul aspirației cu dăruirea pragmatică către „terestrele" probleme și griji practice, în interesul cărora artistul și-a angajat din plin potențele de organizator. Prin urmare vom vorbi în aceeași măsură despre aspecte materiale și funcționale, dar și despre atribute spirituale ale „modelului". Operînd asemenea distincții necesare, considerăm că ne aflăm în prezența unui *model pragmatic complex*, ipostază pe care o identificăm ca atare din moment ce avem de-a face, înainte de toate, cu o *construcție mentală* bine argumentată, dar și cu stăruitoarea accentuare a unor probleme tehnice, organizatorico-administrative. De altfel, proiectul lui Strâmbu depășește cu mult caracterul unidimensional al unei probleme oarecare. Complex fiind, putem vorbi și despre o structură a „modelului". Caracteristicile de organizare și funcționare ale centrului cultural propus — elemente ce fixează cadrul de manifestare destinat acelei „*mișcări culturale fără pereche*" la care rîvnește artistul — pot fi deduse din cele cîteva nivele care concentrează diferențiat direcțiile de interes ale autorului.

68. Cf. Alexandru Duțu, **Modele, imagini, priveliști**, Cluj, 1979.

https://biblioteca-digitala.ro

0.1. *Nivelul preocupărilor materiale.* În mod firesc, Strâmbu se apleacă cu prioritate asupra aspectelor legate de realizarea bazei edilitare a centrului cultural, *„pentru care un singur lucru se cere: construcția de ateliere și locuințe"*. Le revine o atît de mare importanță, condiționînd de fapt împlinirea întregii inițiative, încît acest nivel material este cel mai bine reprezentat în toate cele trei memorii. Programul de construcții propus inițial cuprinde 11 clădiri. Nouă, construite din lemn, trebuiau să servească coloniilor de vară ale *„celor cinci națiuni"*: — România, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia și Rusia. O distribuire funcțională complexă a spațiului include ateliere pentru elevi și profesori, locuințe, sală de mese și bucătărie. Două clădiri *„de zid"* urmau să adăpostească opt ateliere și locuințele corespunzătoare ale absolvenților și profesorilor[69]. Programul este reconsiderat și completat în cel de al doilea memoriu, prilej cu care sînt înaintate ministerului și schițele planurilor de construcție[70], aproape în același timp cu schițele proiectului bucureștean[71]. Acum, repartizarea pe funcțiuni devine mai riguroasă, se menține distincția între clădiri din lemn și respectiv zid, dar apare ca element nou gruparea lor în trei categorii, corespunzător unor atribute specifice. Cea dintîi — *litera a* (fig. 5) — desemnează atelierele de vară ale coloniilor, încorporînd în patru edificii identice un număr de 12 ateliere.[72] *Litera b* (fig. 6) corespunde celor cinci clădiri internat, cu o capacitate totală de 250 locuri.[73]

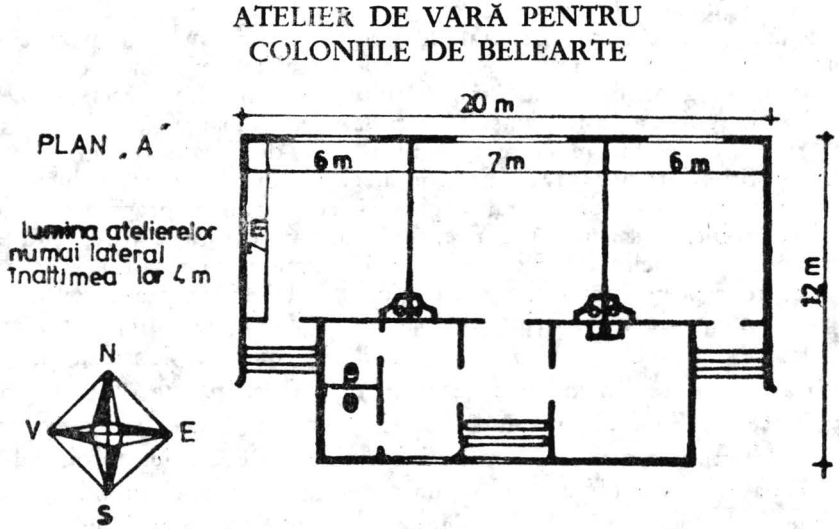

Fig. 5. Ipolit Strâmbu, proiect pentru **Atelierele de vară pentru coloniile de belearte** (litera a). octombrie 1920.

69. Vezi **Anexa 1**, [§5—01—04].
70. Vezi **Anexa 2**, [§4—01—07] și fig. 5, 6, 7.
71. Vezi **Ministerul Artelor**, dos. nr. 483/1920, act. nr. 35450/18 septembrie 1920.
72. Vezi **Anexa 2**, [§4—01—03].
73. **Ibidem**, [§4—04—06].

https://biblioteca-digitala.ro

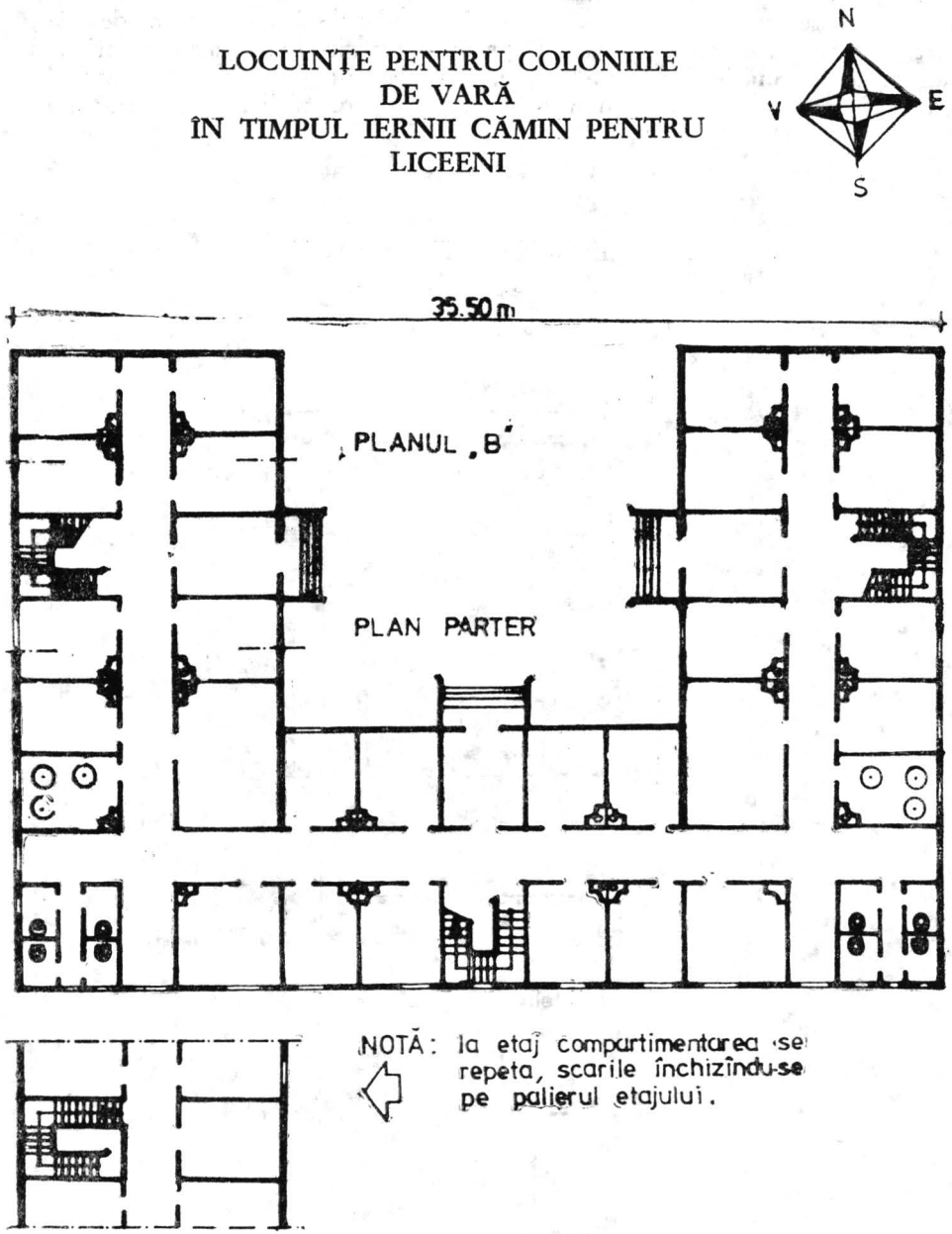

Fig. 6. Ipolit Strâmbu, proiect pentru **Locuințe pentru coloniile de vară** (litera b), octombrie 1920

https://biblioteca-digitala.ro

În sfîrşit, *litera c* (fig. 7) furnizează detalii asupra clădirilor cu ateliere permanente, care să se realizeze „*din zid*", în număr de 2, cu un total de 8 ateliere plus camerele de locuit. Faţă de primul memoriu, lipsesc acum referirile la cantină şi bucătărie. În compensaţie, noi elemente vin să întregească valoarea funcţională a proiectului prin propuneri de utilizare suplimentară a

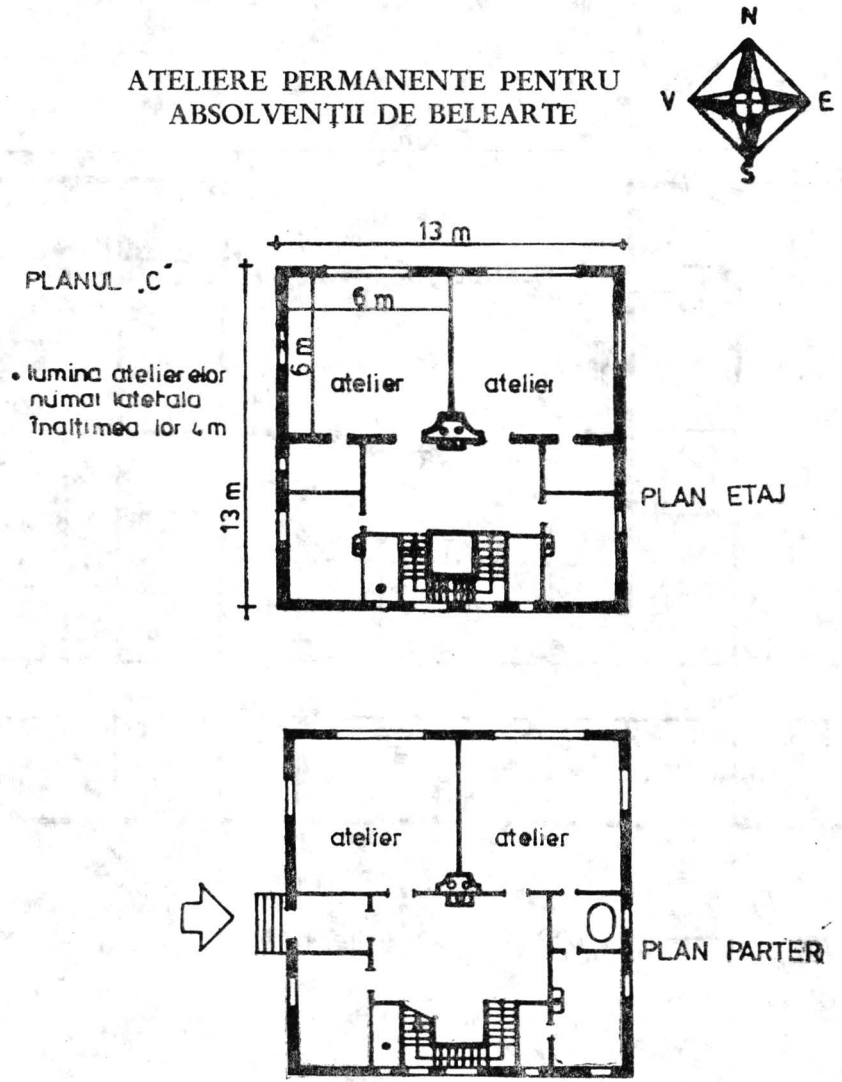

Fig. 7. Ipolit Strâmbu, proiect pentru **Ateliere permanente pentru absolvenţii de belearte** (litera **c**), octombrie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro

clădirilor afectate activităților artistice temporare. Astfel, pe timpul iernii cele de la *litera a „ar fi transformate în cantina elevilor din liceu"*, iar cele de la *litera b „toate la un loc ar adăposti 250 elevi de liceu.*[74] În acest scop însă, precizează autorul, *„și ele ar trebui să fie de zid"*.[75] Amploarea acestui program edilitar se întregește prin sugestia cuprinsă în finalul primului memoriu, Strâmbu luînd în considerare o posibilă lărgire a cadrului schițat prin construirea eșalonată și în perspectivă a *„unui local comun de expoziții artistice precum și a mai multor ateliere pentru închiriat la artiști care ar voi să vie să lucreze în Baia Mare"*[76]. Iată deci cum programul conturat în proiect ne apare ca o cerință minimală condiționată de împrejurări obiective. Pentru înfăptuirea lui se propune mai întîi o eșalonare pe 5—6 ani cu prioritate firească pentru clădirile destinate coloniei românești. Problema este detaliată în memoriul din 12 octombrie, acum fiind sugerate cele două posibilități de finanțare a lucrărilor : prin inițiativa statului, începînd din primăvara anului 1921, sau alternativa investiției particulare — *„dacă statul n'ar putea să clădească imediat"*[77] — simultan, sau eșalonat în etape succesive, parcursul — acum restrîns — a doi-trei ani. Este interesant de văzut cum, în prelungita așteptare a răspunsului ministerului, intuind poate și eventualitatea unui refuz, sau a unor complicații financiare, opțiunea lui Strâmbu pare să se deplaseze hotărît către alternativa finanțării particulare, lucru pe care-l mărturisește deschis în ianuarie 1921 cu prilejul celui de-al treilea memoriu.[78] Dar — și aici apare un element fundamental pentru gîndirea profesorului bucureștean — asemenea soluție nu este decît un mijloc eficient, nu și o stare definitivă, de finalizare a proiectului. Practic nu este vorba despre altceva decît de un împrumut, rambursabil — afirmă Strâmbu — în cîțiva ani, astfel încît, în cele din urmă statul apare ca autor moral și material chemat să realizeze într-un fel sau altul acest program de construcții. Fără îndoială, structura celor trei categorii de clădiri, dar în egală măsură și rolul rezervat statului în înfăptuirea întregii inițiative culturale, conțin semnificații majore și exprimă în același timp o intenție constantă a autorului. Este clar deci că avem de-a face cu imaginea ideală a unui program amplu. Marea ei calitate rezidă în structurarea detaliată, elaborată minuțios, a ansamblului edilitar destinat să înalțe un autentic centru cultural.

Am amintit, în treacăt, problema terenului. La început soluția este sugerată în formularea de principiu *„terenul necesar va fi cedat de comună"*,[79] apoi va fi dezbătută și în al doilea memoriu.[80] Intervenția din ianuarie, consacrată chestiunilor de ordin material, solicită tocmai urgentarea cedării terenului.[81] Faptul se petrece în sfîrșit în iulie 1921,[82] tranzacția

74. **Ibidem**, [§4—03, 06].
75. **Ibidem**, [§3—02].
76. Vezi **Anexa 1**, [§8—02].
77. Vezi **Anexa 2**, [§5—01—04].
78. Vezi **Anexa 3**, [§4—01—02].
79. Vezi **Anexa 3**.
80. Vezi **Anexa 2**, [§1—02—05 și §2—01].
81. Vezi **Anexa 3**, [§1 ; §2 ; §3—01, 02].
82. Vezi **Primăria orașului**, act. nr. 4321/28 iulie 1921.

https://biblioteca-digitala.ro

fiind astfel definitiv rezolvată. Atrag însă atenţia condiţiile formulate pentru ca spaţiul afectat să corespundă destinaţiei sale. Ele exprimă spiritul modern al activităţilor artistice în aer liber, corelînd nevoile pedagogice şi ale creaţiei propriu-zise (*„studiul picturei în aer liber are nevoie de lărgime de verdeaţă şi apă curgătoare"*[83]) cu cele de dimensionare (*„în total ar trebui cam 6 hectare şi jumătate"*, restrînse ulterior la 2—3).[84] Strâmbu are în vedere şi repartizarea pe funcţiuni a spaţiului. O expune în primul memoriu fără a relua ideea în cel de-al doilea. Cum însă acesta din urmă doar detaliază, prin schiţele însoţitoare, împărţirea pe tipuri sugerată deja la 17 august, putem aprecia că repartizarea iniţială rămîne validă şi în contextul formularilor din 12 octombrie. Astfel, fiecărei şcoli (*litera a*) îi revine cîte un hectar, celor două clădiri „de zid" (*litera c*) un hectar şi jumătate, şi mai mult de 300 m.p. de fiecare pavilion (*litera b*)[85]. În contextul în care Ministerul Artelor întîrzie să-şi precizeze poziţia în raport cu propunerile sale, Strâmbu restrînge dimensiunile terenului solicitat la mai puţin de jumătate (2—3 hectare)[86] cu prilejul memoriului din ianuarie, sperînd probabil că această moderare va facilita obţinerea terenului.

Problema procurării *materialelor de construcţie* face şi ea obiectul unei preocupări consecvente. Prin determinarea celor două categorii de construcţii, *de lemn* şi *de zid*, interesul său se îndreaptă doar asupra materialului

Fig. 8. Ipolit Strâmbu, **Tîrg la Baia Mare**, Muzeul de artă al R.S.R., inv. nr. 5852.

83. Vezi **Anexa 1**, [§7—02].
84. Suprafaţa preconizată iniţial în primul memoriu (vezi **Anexa 1**, [§7—04]) este aproximată în cel de-al treilea (vezi **Anexa 3**,
85. Vezi **Anexa 2**, [§4—01, sqq].
86. Vezi **Anexa 3**, [§3—01].

https://biblioteca-digitala.ro

lemnos, prin urmare asupra construcţiilor destinate activităţilor temporare. La 17 august Strâmbu oferă prima soluţie subliniind : *„în ce priveşte procurarea materialului de construcţie, regiunea Silvică din localitate va binevoi să-l acorde . . .“*, şi notează faptul că *„s-au făcut intervenţiunile necesare în acest scop pe lîngă Ministerul Domeniilor . . .“*.[87] O asemenea orientare nu explică vreo opţiune preferenţială sau neglijarea extrem de interesantului punct al programului propus (construcţiile de la *litera c*), ci ordonează înfăptuirea prevederilor sale într-o serie a priorităţilor perfect concordantă cu spiritul director al iniţiativei culturale. Demersul său pare încununat de succes din moment ce aminteşte la 12 octombrie *adresa 33095* prin care i se solicită din partea amintitului minister detalierea *„în m³ şi pe esenţe a materialului necesar“*.[88] Reia problema şi în ianuarie cînd furnizează noi argumente ale strădaniilor de a găsi o soluţie pozitivă.[89] Prin urmare cu fiecare prilej problema ne apare în curs de rezolvare şi, invariabil, sursa avută în vedere este cea locală.

În sfîrşit, *finanţarea* constituie un element esenţial pe care autorul proiectului l-a abordat cu multă abilitate. Opţiunea de principiu este definitorie pentru întreaga sa concepţie culturală : Ministerul Artelor, deci *Statul*, este solicitat să preia realizarea întregului program de reforme, tendinţă care preconizează, în cele din urmă, stimularea unui impact fructuos între centrul băimărean şi întregul mediu artistic românesc. Pentru început Strâmbu se ataşează finanţării nemijlocite de către stat[90]. Mai apoi o solicită *„din bugetul Ardealului, a Ministerului Instrucţiei şi Artelor“*.[91] Constatăm că indiferent de instituţia guvernamentală fixată, oscilaţia între mai multe ministere indică căutarea alternativei viabile, în interiorul sistemului organelor statului. Preocupat însă de găsirea sursei capabile să investească, lucru nu tocmai facil în împrejurările complicate ale eforturilor de reconstrucţie de după război, artistul îşi modelează lucid căutările şi ajunge la alternativa colaborării cu Banca Marmorosh & Blanc. În acest sens el apelează la oferta lui Aristide Blanc preconizînd-o însă *„în contul statului“* şi sub rezerva unei rambursări eşalonate[92]. Consecvent cu această variantă, reia oferta lui Blanc în 11 ianuarie, cînd indică şi modalitatea practică : construirea şi finanţarea prin Societatea Generală de Construcţii şi respectiv prin Banca Oraşului Baia Mare[93]. Simptomatic pentru opţiunea lui Strâmbu este şi faptul că reapare, în acest context, ca un adevărat „leit motiv“, ideea rambursării investiţiei.[94] S-ar părea că sîntem în faţa a două posibilităţi, Strâmbu preferînd varianta finanţării particulare. În realitate asistăm la formularea unei viziuni unitare şi consecvente în care pot fi distinse două preocupări convergente : de-a convinge, pe de o parte, instituţia guvernamentală să preia

87. Vezi **Anexa 1**, [§9—01].
88. Vezi **Anexa 2**, [§1—06].
89. Vezi **Anexa 3**, [§3—02].
90. Vezi **Anexa 1**, [§10—01] : **„Prin prezenta îmi permit a interveni pe lîngă Ministerul Artelor rugîndu-Vă călduros Dle Ministru să binevoiţi a acorda suma necesară construcţiilor suspomenite, pe locul şi cu materialele ce se va obţine“.**
91. Vezi **Anexa 2**, [§9—02].
92. **Ibidem**, [§9—03].
93. Vezi **Anexa 3**, [§4—1].
94. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

programul *în numele statului*, de-a identifica, pe de altă parte, o formulă viabilă, aptă să susţină materializarea lui printr-un intermediar temporar. Degrevat de o investiţie masivă şi imediată, onorîndu-şi împrumutul în cîţiva ani, *Statul* trebuia să devină în acest fel adevăratul autor, material şi moral, al activităţii. Faptul rămîne esenţial. Se respectă astfel opţiunea formulată de Strâmbu în primul memoriu. Programul este ridicat la înaltul nivel al intereselor culturale naţionale, iar soluţia finanţării particulare se vrea numai un mijloc de realizare, practic şi eficient, însă nimic mai mult.

Aceasta este imaginea de ansamblu a primului nivel. O putem considera fundamentală în măsura în care ea reuşeşte să surprindă întregul complex al acţiunilor practice capabile să transforme iniţiativa — deci „construcţia imaginară" — într-o realitate. Şi în aceeaşi măsură pentru motivul că această trasformare a structurii „modelului", de la proiecţia imaginară la realitate, este condiţionată, nemijlocit, de înfăptuirea nivelului preocupărilor de ordin material.

02. De aici încolo, nivelele următoarelor sfere de interes relevate în proiectul lui Strâmbu trasează coordonatele modelului imaginat. *Nivelul structurii de organizare* a activităţilor descrie un program complex de manifestări artistice şi didactice. Distingem două forme organizatorice autonome. Pe de o parte se situează *activitatea temporară*, cu o funcţie prioritar didactică, căreia îi corespunde, ca formă de organizare, *colonia* de studii. Echivalentul ei contemporan îl putem regăsi în binecunoscuta *practică de vară*. Descifrăm însă într-un asemenea tip şi altceva decît simpla formă a unor manifestări didactice de rutină, în măsura în care îl raportăm la fenomene asemănătoare întîlnite în contemporaneitatea noastră imediată. Pentru că, în definitiv, actualele *tabere* (*simpozioane*) *de creaţie* aproape că nu se deosebesc de ceea ce intenţiona Strâmbu prin *coloniile* pe care le propune. Atît doar — şi nu am putea spune că este un amănunt lipsit de semnificaţie — că sarcina principală atribuită coloniilor este cea didactică, în vreme ce taberele ori simpozioanele de azi au, ca primă cerinţă, un scop de creaţie artistică propriu-zisă. Numai că, prin însăşi natura sa, activitatea artistică este una de creaţie, indiferent dacă stă sub semnul formării profesionale sau la adăpostul unui atestat. Sigur, există diferenţe de nunţe, nu însă o antinomie. Adeziunea lui Strâmbu la acest tip de organizare este deplină. O mărturisesc eforturile practice pe care le depune pentru a-i asigura dotarea materială corespunzătoare, singura alternativă capabilă să transforme un fenomen mai vechi, care la origine s-a manifestat într-un cadru mai mult sau mai puţin spontan şi liber, într-o mişcare culturală autonomă bine dirijată şi organizată. Modificarea pe care o urmăreşte se relevă mai pregnant dacă avem în vedere înaltul patronaj sub care trebuia să prindă viaţă. Din cele trei categorii de clădiri, două (literele *a* şi *b*) sînt rezervate exclusiv coloniilor, atelierele proiectate încorporînd şi locuinţa temporară a profesorilor însărcinaţi cu conducerea fiecărei colonii în parte. Acesta este temeiul organizatoric apt să genereze posibilitatea exersării spiritului creator printr-o „competiţie culturală" internaţională în cel mai bun sens al

https://biblioteca-digitala.ro

cuvîntului și în condiții materiale de perfectă egalitate.[95] Pe de altă parte, nivelul structurii de organizare are în vedere și tipul de *activitate permanentă*, definită prin trei referiri distincte. Mai întîi cea existentă la Baia Mare. În preambulul memoriului din 17 august Strâmbu evocă momentul de permanentizare a activității artistice de după întemeierea mișcării, în 1896 și corelează acest fapt cu baza edilitară care i-a fost pusă la dispoziție : *„Mai tîrziu numărul s-a mărit, și au venit [nu] numai pentru lunile de vară și unii s'au stabilit tot anul, pentru care s'au construit ateliere în toată regula cu camera de locuit"*[96]. Observăm că, bine informat, el face distincție netă între *„elevii școalei"* și *„artiștii"* deja formați, sau altfel spus între activitatea temporară desfășurată în *„lunile de vară"* și cea permanentă, *„din tot anul"*. De altfel el păstrează cu consecvență acest binom *elevi-artiști* pe parcursul scurtei sale informări despre mișcarea locală.[97] Deși nu apare ca element autonom în contextul propriu-zis al proiectului, este de presupus că autorul va fi avut în vedere și mișcarea permanentă, prezentă și viitoare, de la Baia Mare. Cu atît mai mult subscriem acestei ipoteze cu cît ședințele sale în localitate l-au familiarizat pe Strâmbu cu starea de aici, cu faptul că atelierele deja existente aveau ca scop tocmai întreținerea și stimularea unei activități permanente.[98] Toate aceste elemente apar doar în contextul explicativ al primului memoriu, nu și nemijlocit în cuprinsul programului organizatoric. Oricum, însă, detașîndu-ne puțin de litera proiectului, credem că este logic să vedem inclusă în perimetrul activităților permanente luate în considerare și întreaga mișcare artistică locală. În favoarea unei asemenea ipoteze găsim un argument și în sugestia avansată Ministerului Artelor, tot în memoriul din august[99]. Propunerea de a lărgi programul de construcții odată cu ridicarea unor ateliere suplimentare și a localului comun pentru expoziții pleacă, aproape sigur, de la sistemul băimărean de închiriere a atelierelor pe timp limitat (de obicei pe un an). Mai mult, practica deja curentă la Baia Mare îi sugerează lui Strâmbu însăși forma de desfășurare a *activității permanente*. Dincolo de mișcarea artiștilor deja stabiliți în oraș, se preconizează un fel de „colonizare", poate tot temporară însă cu o durată mai mare, pentru acei *„... artiști care ar voi să*

95. Vezi **Anexa 1**, [§ 3—01 sqq]; în definitiv, această idee a instituirii unei comunități artistice internaționale, chiar dacă „regională", transcede o realitate specifică orizontului cultural european de la finele sec. XIX și de după spumoasa „la belle époque", stare alimentată între altele și de vigu**r**oasa circulație internațională, pe întinderea întregului continent, a **oamenilor** — creatori sau consumatori de artă, a **ideilor** — ce au prins, mai mult sau mai puțin fertil, cu deosebire în spațiul central, est și sud-est european, totul într-o evidentă ambianță de edificare și intersectare a diverselor arii culturale naționale. Elocvent, de altfel, este că tocmai în acest moment, prelungit apoi peste granița veacului douăzeci, se constituie așa-numitele **școli naționale**, în diverse domenii, fenomenul fiind identificabil și în sfera artelor vizuale. Un rol deosebit într-o asemenea ridicare culturală pare să revină tocmai consecințelor dialogului emanat din această amplă circulație și din bogatele contacte reciproc întreținute, dar care deocamdată sînt insuficient reliefate în cercetarea acestor părți de istorie modernă și contemporană.
96. Cf. **Anexa 1**, [§2—03].
97. Vezi **ibidem** [§2—02, 03, 04, **05, 06**]. „În scurt timp numărul **artiștilor** se ridică la 10—20 iar al **elevilor** la 80—120. Unsprezece **ateliere** le stau la dispoziție dintre care șase pentru **artiști**, restul pentru **elevi**"; „După războiu numărul **elevilor** scade la 10—20 reducîndu-se la cei din localitate, iar dintre **artiști** cîți-va nu se mai întorc în atelierele lor" (s.n.).
98. Vezi **Anexa 1**, [§2—05].
99. Vezi **ibidem**, [§8—02]: **„Din potrivă s'ar putea face mai mult decât atât, prin construirea și a unui local comun de expoziții artistice precum și a mai multor ateliere pentru închiriat la artiștii care ar dori să vie să lucreze în Baia Mare"**.

https://biblioteca-digitala.ro

vie să lucreze la Baia Mare".[100] Este adevărat că asupra acestui punct al activităţilor permanente referirile sînt sintetice şi exprimă mai degrabă aspiraţia către o stare ideală, ceea ce nu ne împiedică să vedem relaţia, în definitiv firească, între realităţile locale şi sumarele indicaţii cuprinse în proiect şi consemnate mai sus. Iar dacă se cuvine să definim substratul acestei relaţii, înclinăm să credem că ea preconizează, în subtext, lărgirea cadrului organizatoric de desfăşurare a activităţii permanente plecînd tocmai de la experienţa locală, deja validată în decursul a 26 ani.

Pe de altă parte, proiectul vine cu o propunere originală. De această dată se avansează ideea unei formule noi, chiar dacă înrudirea ei cu tipurile tocmai analizate poate fi uşor sesizată. Atelierele permanente ale „*absolvenţilor şcolilor de belle arte*" (*litera c*) urmau să statuteze o experienţă organizatorică inedită, cu adînci rezonanţe culturale. În primul rînd destinaţia lor este de excepţie: „*... cei mai aleşi absolvenţi ai Şcoalelor noastre de belearte să fie aduşi aici să lucreze liniştiţi în faţa naturii 3—4 ani dîndu-le mijloacele necesare şi un profesor de compoziţie*"[101]. Scopul are el însuşi o importanţă specifică: „*în sensul acesta de pe o parte li s'ar completa cultura artistică în ce priveşte conceperea şi executarea unui tablou; pe de altă parte li s'ar [pune] la dispoziţie atelierele care lipsesc şi-n Iaşi şi în Bucureşti*"[102]. Credem că nu riscăm mai mult decît şocul asocierii asimilînd conţinutul acestei propuneri cu forma didactică contemporană, azi atît de răspîndită, a specializării *postuniversitare*. Deşi nu este pronunţat un asemenea termen, apar toate premisele care l-ar defini: dotare materială specifică, participare selecţionată pe principiul discriminării valorice, preferenţiale pentru „*absolvenţi de excepţie*" ai unei forme prealabile de învăţămînt superior, cadru didactic specializat precum şi un fel de „programă", exprimată ce-i drept foarte concentrat şi mai mult ca o expresie a unui ţel de principiu. Desigur, se poate obiecta că avem de-a face cu o modalitate cunoscută, destul de răspîndită în epocă, anume cu acele burse de specializare în străinătate pe care statul le-a distribuit, mai mult sau mai puţin pe merit, unor absolvenţi ai şcolilor noastre de artă. Dacă prin conţinut, cele două forme se apropie de un numitor comun — studii „libere" de specializare — şi asta numai pînă la un punct, formula propusă de Strâmbu se deosebeşte net prin caracterul organizatoric pe care tinde să-l impună. În definitiv nu este lipsită de importanţă intenţia constituirii *unui centru propriu de specializare, în ţară*. Realizarea unei asemenea instituţii sub patronajul oficial al unui organ de stat, aşa cum intenţionează Strâmbu, putea consacra un real cîştig cultural şi didactic, deopotrivă pentru mişcarea băi-

100. În cei 26 de ani de existenţă anterioară iniţiativei lui Strâmbu, mişcarea plastică băimăreană a cunoscut numeroase asemenea cazuri în care unii artişti s-au stabilit în localitate pentru unul sau mai mulţi ani, fără a rămîne definitiv aici. Acest gen de fixare temporară, pe o durată mai lungă însă, prevalează în raport cu stabilirile definitive. Problema, de altfel foarte interesantă sub raportul circulaţiei oamenilor, ideilor, contactelor, repertoriilor tematice şi iconografie etc., nu a fost analizată încă, în mod distinct. Iată cîteva exemple de stabilire temporară prelungită: Grünwald I. Béla, familia Ferenczy, Boromisza Tiberiu, Grigore Negoşanu, Perlroth C. Vilmos, Cornel Liuba, Tzoni Miltiade, Liteczki Andrei, Ioan Mattis Teutsch, Peer Melröe, Petre Abrudan etc.

101. Cf. **Anexa 1**, [§4—01].

102. Cf. **Ibidem**, [§4—02, 03].

https://biblioteca-digitala.ro

măreană și pentru arta românească în ansamblul ei. Strâmbu însuși pare conștient de acestea atunci cînd atribuie proiectului său valoarea de principiu, într-un fel supremă, concentrată în expresia *„o îmbunătățire de ordin național artistic"*.[103] În ciuda formulării lacunare, nimic nu ne împiedică să vedem în ea o referire cu dublu sens, atît în beneficiul mișcării artistice locale, care astfel se vede ridicată la cel mai înalt nivel al intereselor culturii naționale, cît și în beneficiul general al artei românești care putea dobîndi prin realizarea proiectului un așezămînt cultural și de învățămînt capabil să îi servească interesele în cel mai înalt grad. Corelarea nivelului de interes local cu cel național este exprimată limpede de Strâmbu, de la bun început, în chiar prima frază a celui dintîi memoriu : *„Subsemnatul pictor, profesor la școala de belearte din București, dîndu-mi seama de influența culturală excepțională ce școala de pictură din Baia Mare ar putea exercita asupra artei românești, dacă-i s'ar aduce cîteva îmbunătățiri îmi permit să arăt aici îmbunătățirile acestea și să fac apel la sprijinul Domnii Voastre de care depinde în cea mai mare parte înfăptuirea lor"*.[104]

03. În nivelul *structurii de participare* descifrăm două sfere majore. Pe de o parte *sfera națională*, care înglobează două categorii distincte de participanți, corelate însă prin relații didactice și profesionale : *elevii* — artiști în devenire, și respectiv *artiști* cu un statut corespunzător, profesori sau creatori. Categoria *elevilor* beneficiază de două forme organizatorice. *Elevii studenți*, proveniți din școlile specializate ale țării urmau să-și completeze studiile în cadrul *coloniei de vară* printr-o activitate temporară sub îndrumarea unor profesori. *Elevii-absolvenți* — elita instituțiilor românești de învățămînt artistic — beneficiază de cadrul anume destinat, în care și-ar fi desăvîrșit studiile în spiritul unei activități postuniversitare, și ei sub îndrumarea unui profesor. Categoria *artiștilor* propriu-ziși cuprinde profesorii conducători ai coloniilor și absolvenților, pe acei eventuali doritori să se stabilească aici și, desigur, prezențele locale, nenominalizate expres, dar pe care le subînțelegem din nou. Iată, deci, configurația *sferei naționale* cu trei categorii care surprind, în definitiv, trei etape deosebite ale devenirii artistice : *momentul formării*, al *desăvîrșirii* și apoi cel *al exprimării plenare*. Nu este locul să insistăm asupra acestei chestiuni altminteri de mare interes. Ne mărginim să remarcăm valoarea de expresie oficială a unei politici culturale pe care ar fi dobîndit-o configurația sferei naționale în condițiile în care statul și-ar fi însușit și pus în practică întregul proiect așa cum preconiza Strâmbu.

A doua sferă a structurii de participare, cea *internațională* conferă „modelului" imaginat de profesorul bucureștean o dimensiune cu totul deosebită. Ea este determinată de participarea celor *patru state* vecine, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia și Rusia, ele urmînd să se manifeste în cadrul organizatoric al *coloniilor de vară* similare cu cea românească. Se cuvine să zăbovim puțin în acest punct, întrucît el ne relevă, prin idei și intenții, o particularitate cu totul surprinzătoare, proprie gîndirii culturale a lui Srâm-

103. Formularea apare ca atare în **ibidem**, [§ 4—01]; vezi și **nota 14**.
104. Cf. **ibidem**, [§ 1].

https://biblioteca-digitala.ro

bu. Departe de a ne afla în fața unei preocupări marginale, constatăm că sfera *participării internaționale* reprezintă o linie de forță a programului cultural propus, căruia îi impune o a treia arie de cuprindere și de interes, cea europeană, moment conex dimensiunilor locale și naționale. Mărturie în acest sens stau particularitățile complexului edilitar sistematizate în nivelul preocupărilor materiale și deopotrivă gruparea categorială a tipurilor de activități ce definesc nivelul structurii de organizare a activităților. Altfel spus, regăsim constant participarea internațională ca o problematică fundamentală în funcție de care Strâmbu își modelează *într-un anume fel* propria sa imagine asupra modelului centrului cultural. Dacă în primul memoriu programul edilitar este enunțat global — „*clădirile de lemn* (9 la număr — n.n.) *ar fi pentru coloniile de vară ale celor cinci națiuni, fiecare colonie avînd atelierele sale (2 pentru elevi, unul pentru profesor)*" și „*un pavilion cu 60 camere de locuit pentru elevi în timpul verii cu sală de mîncare și bucătărie*"[105] — cel de-al doilea detaliază sistematic prin planurile celor trei tipuri de clădiri, operînd și o distincție mai limpede între cele cu destinație artistică : „*În chipul celei de sub litera a s-ar cere patru clădiri, una destinată coloniei românești, celelalte trei statelor învecinate : Cehoslovacia, Polonia și Rusia. Pentru Ungaria ar rămîne construcțiile existente*"[106] și respectiv cele cu funcționalitate adiacentă — „*clădirile din litera b ar fi în număr de cinci destinate coloniilor celor cinci state*".[107] Prin urmare două din cele trei tipuri cuprind în egală măsură sfera națională și internațională a participării. Acea *literă c* care se adresează exclusiv unui interes național, nu reprezintă, nici pe departe, reflexul vreunei tendințe de discriminare. Vedem în ea o propunere practică, reclamată de insuficiențele organizatorice ale vieții artistice naționale. Desigur, în planul tipurilor de activități artistice corespunzătoare, deci în contextul *nivelului de organizare*, particularitățile proiectului plasează net sfera de participare internațională în domeniul *activităților temporare*. El nu detaliază calitatea membrilor străini participanți. Presupunem însă, prin asimilare cu colonia românească, că ea corespunde, în principiu, statutului de *elevi-studenți*, din moment ce se vorbește și despre cîte un *profesor îndrumător*. Funcția didactică a acestora din urmă trebuia dublată prin creația propriu-zisă. Mișcarea artistică astfel edificată devine, în întregul ei, expresia imanentă spiritului acelei emulații stimulative, sugerată prin formularea explicită „*. . . de asemenea și profesorii vor căuta să se întreacă prin învățătura ce-ar da elevilor lor și lucrările ce ar produce*".[108] Pe de altă parte, credem că nimic nu ne împiedică să vedem printre acei „*artiști care ar voi să vie să lucreze la Baia Mare*"[109] și artiștii străini, adăugînd în acest fel ambianței internaționale și dimensiunea activității permanente, în prelungirea unei stări asemănătoare care exista la acea dată în Baia Mare independent de programul lui Strâmbu. Oricum, este deosebit de interesantă o atare deschidere culturală europeană care trebuia

105. Cf. **ibidem**, [§ 5—03].
106. Cf. **Anexa 2**, [§4—01].
107. Cf. **ibidem**, [§4—04].
108. Cf. **Anexa 1**, [§3—04]
109. Cf. **ibidem**, [§8—02].

https://biblioteca-digitala.ro

să se exprime într-un cadru organizat. Insistăm şi aici asupra semnificaţiei pe care ar fi cîştigat-o preluarea întregii iniţiative de către stat, act în urma căruia proiectul putea dobîndi, prin intermediul sferei internaţionale a structurii sale de participare, valoarea unui program cultural oficial cu implicaţii adînci, chiar dacă regionale, oricum de cuprindere europeană. Nu cred că ne-am îndepărta de adevăr atribuind acestor sublinieri ale proiectului forţa exemplară a unui program cultural singular, expresie nemijlocită a unei viziuni de incontestabilă substanţă progresistă. Dacă nu uităm că ne aflăm exact în 1920, an străbătut de ecouri încă neestompate ale naşterii noii Europe postbelice ; dacă ne reamintim starea de spirit politic care a premers şi întreţinut dialogurile de la masa tratativelor de pace, în sfîrşit, dacă nu pierdem din vedere rezervele, animozităţile şi „sechelele" politice care, precum bine ştim, n-au fost spulberate prin paragrafele Versailles-ului, angajarea în „competiţia" culturală constructivă la care aspiră Strâmbu dobîndeşte indiscutabil valenţele unui posibil act politic de maximă importanţă. Deschiderea europeană a modelului pe care l-a imaginat nu este o pură întîmplare. Dincolo de coordonata continuităţii pe care se situează o asemenea opţiune în prelungirea unor realităţi anterioare[110] momentului imediat postbelic, prea puţin încurajator pentru dialogul şi colaborarea culturală promovate de la nivelul politicii de stat, cunoaşte prin demersurile contestatului artist atitudinea valoroasă, deopotrivă lucidă şi comprehensivă, a unui spirit generos, exemplar pentru gîndirea românească progresistă a epocii interbelice.

04. *Nivelul structurii activităţilor artistice.* Înfăptuirea scopului major avut în vedere[111], prin care *„s-ar crea în această localitate o mişcare culturală fără pereche"*[112] depinde, în viziunea lui Strâmbu, de cei doi factori, de cele două îmbunătăţiri *„ce s-ar putea aduce şcolii . . ."*[113]. Ambele accentuează importanţa activităţilor artistice, decupînd tendinţele prioritare naţionale şi internaţionale cărora li se supune specificul programului cultural. Fixînd o firească determinare între scopul ultim şi modelul său de realizare, ambele condiţionate de structura *nivelului de ordin material*, Strâmbu atinge şi o problematică strict artistică. Ponderea ei în economia aspectelor dezbătute este însă mult redusă în favoarea chestiunilor de ordin practic. Faptul este de altfel firesc dacă luăm în considerare priorităţile imediate la care se raportează demersurile sale. Astfel, numai în primele două memorii putem descifra cîte ceva din conţinutul artistic al activităţilor. Configuraţia lor este imediat subordonată formelor de organizare propuse. De aici distingem cele două tendinţe fundamentale ale programului cultural care fixează la o extremă *creaţia efectivă*, să-i zicem „profesionistă", iar la polul opus activitatea de formare, pedagogică în cel mai înalt grad, a tinerilor „elevi-artişti". Strâmbu îşi defineşte anumite puncte de interes în perimetrul

110. Vezi nota 5.
111. Vezi **Anexa 1**, [§ 1] : „. . . dându-mi seama de influenţa culturală excepţională, ce şcoala de pictură din Baia Mare ar putea exercita asupra artei româneşti, **dacă-i s'ar aduce câteva îmbunătăţiri îmi permit să arăt aci îmbunătăţirile acestea. . .**" (subl. n.).
112. Cf. **Ibidem**, [§3—02].
113. Vezi **Ibidem**, [§ 1].

https://biblioteca-digitala.ro

pedagogiei artistice, dar nu în numele unei preferinţe personale, ci în mod obiectiv, din moment ce la originea iniţiativei sale se află imboldul de a găsi o alternativă problemelor legate de formarea tinerelor cadre de plasticieni. Forma organizatorică a *coloniei* de vară îmbină două cerinţe în consens cu spiritul pedagogiei vremii în materie de învăţămînt artistic. Mai întîi, studiul picturii în aer liber care, susţine Ipolit Strâmbu, pentru a se desfăşura în condiţii optime „*... are nevoie de lărgime, verdeaţă şi apă curgătoare*".[114] Practic, studiul nemijlocit în natură polarizează intenţiile învăţămîntului organizat argumentate de înseşi rosturile acestei iniţiative, dar şi opţiunea elevilor studenţi formulată în propriile lor solicitări.[115] Pe fondul acestei direcţii predominante în dobîndirea şi cultivarea meşteşugului artistic, atît proiectul din 17 august cît şi cel din 12 octombrie preconizează prezenţa cîte unui profesor în fruntea coloniilor „celor cinci naţiuni". Fără ca Ipolit Strâmbu să-şi precizeze limpede punctul de vedere în privinţa substratului pedagogic cuprins în formularea „*... şi profesorii va căuta să se întrecă prin învăţătura ce-ar da elevilor lor...*"[116], e de presupus că, în afara dirijării activităţilor de plen-air v-a fi avut în vedere în mod deosebit conducerea studiilor de atelier după model, activitate apreciată adeseori superficial şi cu o tentă peiorativă nu totdeauna justificată, în literatura noastră de specialitate, drept „academistă". În perspectiva procesului de formare al unui artist, această a doua latură a procesului de învăţămînt, preponderentă în timpul anului şcolar, urmează deci să fie extinsă şi în contextul practicii de vară, reflectînd, în programul cultural propus, o formulă deja experimentată la Baia Mare, ca de altfel în mai toate „academiile libere" europene. Fără alte detalii de ordin pedagogic, memoriul din 12 octombrie repetă imaginea configurată în cel din august, însă îi localizează mai precis cadrul specific de desfăşurare prin acel tip de clădire de la *litera a*. Mai notăm, în această privinţă, că sugestiile avansate în vederea proiectării construcţiilor[117] şi condiţionările terenului de amplasament[118] pleacă şi ele de la premisa adecvărilor la necesităţile reclamate de cerinţele învăţămîntului artistic.

E de la sine înţeles că instituirea unui proces organizat de învăţămînt presupune, deopotrivă cu elementul educativ, şi factorul educator, cadrul specializat. Este ceea ce accentuează şi unele elemente ale proiectului în discuţie, care trasează tot în contextul *activităţilor temporare*, dimensiunea *creaţiei efective* susţinută prin prezenţa profesorilor coloniei. În formulările memoriilor există o singură referire explicită la acest aspect. Ea fixează, la nivelul aspiraţiilor ideale, posibilitatea condiţionată de realizarea întregului program propus, ca alături de „competiţia" artistică a elevilor celor cinci

114. Cf. **Ibidem**, [§7—02].
115. Vezi **Ministerul Artelor**, dos. nr. 533/1920, act. nr. 26.658/19 iulie 1920: Adresa Asociaţiei elevilor şcoalelor de belle arte din România către Ministerul Artelor cu solicitarea organizării coloniei: „**... organizînd şi anul acesta o colonie de vară la Baia Mare, pentru studiul picturei în aer liber, scoţând astfel pe tinerii elevi în mijlocul naturei...**".
116. Cf. **Anexa 1**, [§ 3—04].
117. Vezi **Ibidem**, [§ 6—01]; De asemenea **Anexa 2**, [§3—01, 02 § 4—02, 03, 05, 06, 07], şi mai ales [§2—01]: „**...am trimis şi nişte schiţe de planurile acestor clădiri, cu arătarea numărului încăperilor necesare şi dispoziţia lor ca lumină**": Vezi şi fig. 5, 6, 7.
118. Vezi **Anexa 1**, [§ 3—01] § 7—01—04] şi **Anexa 2**, [§ 2—05].

https://biblioteca-digitala.ro

națiuni „... *și profesorii va căuta să se întreacă prin... lucrările ce ar produce*"[119]. Plecînd de la o realitate nemijlocită, ușor de demonstrat prin înseși lucările realizate de Strâmbu la Baia Mare în cei doi ani petrecuți aici (fig. 1 și 3),[120] vedem că această creație artistică propriu-zisă rămîne în atenția lui Strâmbu, dar într-un mod anume, lăsînd practic la latitudinea fiecărui artist în parte exprimarea potențelor sale creatoare. Faptul este oarecum firesc. Evită, astfel, impunerea unui program sau a unor tendințe „de grup" coercitive, și circumscrie opțiunea personală în perimetrul a ceea ce am putea numi *exprimarea liberă individuală*, deci specifică fiecărui caz în parte, într-un cadru organizatoric care, doar el, este supus — firesc de altfel — unor rigori exterioare actului de creație.

O stare identică, reflex cultural cert al binecunoscutului „laissez fair, laissez passer" — tendință specifică politicii economice a liberalismului burghez, regăsim și în precizările, sau mai corect spus în lipsa unor precizări specifice, asupra activității permanente proprii mișcării băimărene preexistente și celor ce s-ar fi stabilit aici. Acest al doilea moment de creație efectivă este plasat într-un cadru organizatoric aparte, are proiectată o durată de desfășurare mai mare și ne indică de fapt o aspirație a autorului inițiativei, desigur extrem de interesantă, dar asupra căreia nu i-au îngăduit să insiste prioritățile momentului.

În compensație, descifrăm prin insolitul prezenței preconizate a acelor absolvenți de elită, un moment de referință pentru originalitatea programului cultural. Din punctul de vedere al particularităților acțiunii propuse, acest tip se situează la intersectarea domeniului *creației efective* cu momentul pedagogic de formare a artistului. Determinăm în conținutul lui egala prezență a elementului de învățare (presupus de acel „... *profesor de compoziție*..."[121]), cel al creației nemijlocite, deschisă efectiv spre teritoriul unor activități cvasipermanente (implicată prin sugestia „... *să fie aduși aici să lucreze în fața naturei 3—4 ani*..."[122]), susținute de o ordonare organizatorică („... *dîndu-le mijloacele necesare*..."[123]), în care atelierele de la *litera c* constituie o parte fundamentală. În ce măsură activitatea celor mai aleși absolvenți trebuia să cumuleze învățarea cu exprimarea, organizarea propriului proces de formare cu exercitarea funcției de creație, întrevedem limpede în explicațiile date de Strâmbu: „*În sensul acesta pe de o parte li*

119. Cf. **Anexa 1**, [§ 3—04].
120. Vezi Muzeul de Artă al R.S.R., **fond Saint George**, inv. nr. 1996: **Caiet al pictorului Ipolit Strâmbu cu însemnări de prețuri și numele cumpărătorilor**, mss.: Acest deosebit de interesant caiet de evidență, început după toate probabilitățile de prin 1919, consemnează prin titluri exprese nu număr de 9 lucrări realizate la Baia Mare după cum urmează: nr. crt. 1 — **Zi de tîrg la Baia Mare**, 2 — **Pe valea Săsarului**, 7 — **Piața din Baia Mare**; 17 — **Tîrg la Baia Mare**; 33. **Tîrg cu Piața Baia Mare**; 44. **Țărani din Satu Mare**; 46. **Țărancă la Satu Mare**; 52 **Tîrg la Baia Mare**; 58. **În zi de tîrg la Baia Mare.** Desigur, în afara acestora, putem bănui și existența unui alt număr de lucrări realizate aici, dar pe care titlul înscris nu le trădează ca atare. Este deosebit de interesantă lucrarea **Tîrg la Baia Mare** (fig. 8). Aflată la Muzeul de Artă al R.S.R., cu nr. inv. 5852. Ea figurează inexact sub numele de **Tîrg la Brașov**, așa cum am întîlnit-o la fața locului în 1980. Semnată și datată stînga jos „Strâmbu 1919" ca transfigurează pictural, într-o manieră care a făcut-o remarcată (vezi în acest sens Petre Oprea, **Op. cit.**, p. 276), fără nici un dubiu, panorama actualului centru vechi al orașului (Piața Libertății).
121. Vezi **Anexa 1**, [§ 4—01, 02, 03] și **Anexa 2**, [§ 4—07].
122. Vezi **Anexa 1**, [§ 4—01].
123. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

s'ar completa cultura artistică în ce privește conceperea și ezecutarea unui tablou ; pe de altăparte li s'ar [pune] la dispoziție atelierele care lipsesc și-n Iași și în București"[124]. Este neîndoielnic că asemenea particularități definesc amintitul moment al *desăvîrșirii* personalității artistice, ipostază oarecum intermediară între etapa formării și exprimarea sa plenară. Ea vine să întregească paleta unor activități artistice complete, construind profilul cu adevărat integral al unui centru cultural în toată puterea cuvîntului.

4. *Ipostaza modelului imaginar.* După ce am urmărit principalele dimensiuni, interioare, practice și ideatice, proprii proiectului lui Strâmbu, rămîne să vedem felul în care el se definește în raport cu exteriorul, cu experiențe anterioare asimilate. Putem stabili în acest fel proporția aportului de originalitate, capacitatea de asimilare, punctele care fixează această proiecție ideatică pe traseul complementar *continuitate-discontinuitate* în planul experiențelor culturale românești interbelice. Urmînd structura expunerii de pînă acum se cuvine să subliniem înainte de toate faptul că tot ceea ce imaginează gîndirea lui Ipolit Strâmbu, în acest caz, stabilește un dialog bogat, specific, ce se adresează cu prioritate aproape absolută unei realități contingente pe care tinde să o îmbogățească substanțial. Să argumentăm. Este clar că inițiativa sa descrie, prin întregul ei ansamblu, profilul unei „*...mișcări culturale fără pereche...*"[127], foarte asemănătoare mișcării băimărene deja existente, în prelungirea căreia vrea, de altfel, să se așeze. Astfel, întregul *nivel al preocupărilor materiale* tinde să dezvolte dotarea de care beneficia la acea dată mișcarea de la Baia Mare : grupul de ateliere ridicate în 1911 — problemă ce la vremea ei a stimulat dezbateri și o odisee asemănătoare[128] — odată cu ele desigur și terenul corespunzător. Nu mai puțin și *nivelul structurii de organizare* relevă puncte comune. Sistemul conceput de Strâmbu, cu dihotomica eșalonare *activități temporare-activități permanente*, își află corespondențe imediate în realitățile băimărene. *Coloniile* de vară, element fundamental al proiectului în discuție, pleacă evident de la experiența locală similară inițiată de Holloși, continuată după îndepărtarea lui[129], și

124. **Ibidem.**
125. **Ibidem.**
126. **Expoziția coloniei pictorilor români din Baia Mare, în loc. cit.**
127. Cf. **Anexa 1**, [§ 3—02].
128. Réti István, Börstök Samu, **A Nagybányai festőtelep jubiláris kiállitása illustralt katalogusa**, Budapest—Nagybánya, 1912, pp. 58—61. **Promise** încă de la venirea grupului lui Holloși în 1896, stind în permanentă atenție și în dezbaterile autorităților locale, și, după ce a trecut din faza provizoratului — atelierul școlii, construit din lemn în 1896, alte două „de zid" inaugurate după plecarea lui Holloși — noile construcții sînt ridicate în 1910—1911.
129. Neînțelegerile ivite între el și ceilalți membri de marcă ai grupului băimărean îl determină la un fel de secesiune în urma căruia părăsește definitiv mișcarea. Și după plecarea sa, nou constituita Școală liberă de pictură (vezi Réti István, Börtsök Samu, **Op. cit.**, p. 27 sqq) și-a funcționat existența tot pe cursurile de vară care au întrunit, între alți participanți „independenți", și elevi ai Academiei budapestane de artă. Această prezență se explică îndeosebi prin inițiativele lui Ferenczy Carol și Réti Ștefan, membri fondatori ai mișcării băimărene, deveniți între timp profesori titulari pe catedrele acestei instituții. Odată cu reîntregirea României, școala locală cunoaște o ultimă etapă, marcată de o spectaculoasă dezvoltare între 1920—1930, cînd cifrele cursanților ating cote superioare. Și acum însă forma de bază a activităților rămîne **colonia de vară**, alimentată mereu cu studenți ai școlilor de arte frumoase de la București, Iași, Cluj, cărora li se adaugă elevi ai academiei budapestane, „independenți" precum și localnici.

https://biblioteca-digitala.ro

dezvoltată spectaculos în deceniul trei[130] — amănunt ce vine să şi valideze opţiunea lui Strâmbu. În aceeaşi măsură, regăsim în practicile statuate la Baia Mare ,după cum am mai observat, şi specificul activităţii permanente susţinute de localnici sau de cei „*care ar voi să vie să lucreze*" aici. Descoperim similitudini şi la *nivelul structurii de participare*. În egală măsură, *elevii-artişti*, *profesorii* şi *artiştii* de condiţie corespunzătoare se regăsesc în prevederile şi activităţile anterioare, dar şi care i-au succedat la Baia Mare, statuate efectiv în acel *Regulament al Asociaţiei Pictorilor din Baia Mare* publicat în 1913[131]. Sfera internaţională de participare îşi are şi ea corespondenţele sale[132]. În ce priveşte *nivelul structurii activităţilor artistice*, atît procesul de formare a personalităţii creatorului cît şi exprimarea sa plenară, ca artist deja format, se regăsesc în contextul activităţilor mişcării locale.

Ar fi prea facil, nerelevant, şi nu mai puţin eronat, să calificăm atare similitudini, apropieri şi identităţi ca rezultante ale unui proces de preluare, de însuşire mecanică a elementelor unei experienţe artistice anterioare. În realitate ne aflăm în faţa consecinţelor unui tipic dialog cultural. Cei doi termeni se constituie vizibil pe parcursul descifrării proiectului. Constatăm mai întîi că iniţiativa porneşte din partea lui Strâmbu, fapt subliniat tocmai de aceste momente de identitate, de apropiere, prin care, dovedind un spirit lucid şi comprehensiv, el tinde să-şi compatibilizeze „construcţia mentală" cu realităţile concrete pe care doreşte să le dezvolte. Această poziţie este reclamată obiectiv de dorinţa de a asigura şansa viabilităţii propriului demers. Prin urmare atitudinea lui Strâmbu este una activă, modelatoare şi nici pe de parte reflex al unei preluări simpliste. Că este aşa o dovedeşte fără drept de replică selecţia pe care o operează în interiorul modelului ales pentru dialog. După 26 de ani de existenţă, mişcarea băimăreană are deja o istorie proprie. Conştient de aceasta el selectează şi optează cu toată convingerea pentru o etapă anume, adică cea aptă să răspundă pozitiv intenţiilor sale declarate, aşa cum le putem citi în formulările proiectului. Este tocmai elementul participativ internaţional, atît de semnificativ, cum am văzut, în configurarea structurilor „modelului imaginar" căruia îi dă o culoare aparte. Nu este greu să-l corelăm cu etapa Holloşi din mişcarea artistică băimăreană, cu acest moment care a proiectat-o la rangul unei democratice reuniri internaţionale. Momentul ulterior lui 1902 pierde mult din

130. În contextul modificărilor operate în viaţa politică şi economică, odată cu îndepărtarea din guvernele ţării a oamenilor de cultură ardeleni care deţinuseră anterior aproape permanent portofoliul Ministerului Artelor, apoi al Cultelor şi Artelor, dispare treptat şi interesul guvernamental pentru centrul artistic băimărean. Preferinţa oficialilor se îndreaptă, de acum, spre zona Balcicului.

131. Exemplară în acest sens este şi dihotomia aproape identică pe care o citim în tabelele publicate de Réti, unde sînt grupaţi separat elevii şcolii de pictură şi artiştii din afara ei, aceştia din urmă posesori deja ai unui statut pe care azi l-am numi de „profesionişti"; vezi în acest sens **Réti István, A Nagybányai művésztelep**, Budapesta, 1954, p. 324 sqq.

132. **Etapa Hollosy** a mişcării artistice băimărene se caracterizează printr-o masivă prezenţă internaţională, explicabilă prin componenţa specifică configurată de largul evantai de naţionalităţi reprezentate în şcoala münchenează a maestrului. Marea lor majoritate şi-au urmat dascălul şi la Baia Mare, apoi în celelalte peregrinări ale acestuia, între care ultima la Teceu, lîngă Sighetu Marmaţiei. Acest fapt explică în bună măsură componenţa grupurilor băimărene în care regăsim germani, ruşi, polonezi, francezi, români (A.G Verona în 1897 — vezi **Jelentés a Hollosy festőiskolárol**, în **Nagybánya és Vidéke**, XXIII, 1897, nr. 42, 17 oct., p. 1, Vasile Ravici — vezi **A Nagybányai festőművészek**, în **Nagybánya és Vidéke**, XXIV, 1898, nr. 46, 13 nov., p. 3) şi prezenţe insolite precum elveţienii Max Buri, Hans Emmenegger, americanul Weil Adolf, australianul John Degenhard.

https://biblioteca-digitala.ro

compoziția sa „europeană", probabil și sub imperiul legislației Appony, ale cărei efecte negative majore a reușit se pare să le evite, dar tinde tot mai mult să favorizeze o compoziție prioritar „națională" înțelegînd prin acest termen, folosit impropriu, expresia vocației elitei conducătoare maghiare de-a absorbi și a vorbi pentru toate componentele constrînse sub apostolica coroană a Sf. Ștefan, sarcină ce și-o asumă cu orgoliu, de una singură și doar pentru sine. Este mai mult decît elocvent faptul că între cele două momente consemnate mai sus, selecția și opțiunea lui Strâmbu se orientează decisiv către cea dintîi.

Că, în raport cu modelul căruia i se adresează, spiritul lui Strâmbu rămîne lucid, independent și constructiv, o argumentează elementele prin care propriul său „model imaginar" se detașează de realitatea contingentă cu care dialoghează. Dincolo de deosebirile de nuanță, depistabile în chiar contextul punctelor comune, el impune atenției cel puțin două puncte de referință complet originale. Mai întîi prezența absolvenților de elită ai școlilor noastre de arte, care prin ceea ce implică în conținutul centrului cultural proiectat îi ridică cota de interes la un indiscutabil nivel național, întregindu-i totodată paleta de ipostaze pedagogico--artistice la toate cele trei nivele de structură analizate. Este fără îndoială un plus esențial. În această formulă triplă, sub convergența succesivă a momentelor *formării, desăvîrșirii și exprimării plenare*, se poate vorbi despre o trecere la statutul complet, efectiv adecvat profilului unui adevărat centru artistic. Dar factorul nou, cu adevărat fundamental, constă în rolul acordat statului pentru realizarea și apoi în susținerea întregului program cultural propus. Acest element îl deosebește net de realitățile băimărene și ar fi fost de natură să-i determine schimbări structurale de importanță majoră. Ideea trebuie înțeleasă în directă condiționare cu momentul istoric în care ia naștere, ca o ipostază-reflex, în plan cultural, al intervenționismului statului, preconizat la noi de doctrina economică a liberalismului zeletinian. Oare greșim atunci cînd credem că putem descifra în intențiile lui Strâmbu aceeași justificată ambiție națională, propusă acum într-un sector cultural, de a ne realiza *„prin noi înșine"* ? Puțin probabil din moment ce vedem că *Statul* trebuie să construiască indiferent de modalitatea aleasă, direct sau prin intermediar (și am văzut cît de mult se insistă pe această idee). Mișcarea culturală astfel edificată trebuia să servească înalte interese naționale, deci implicit *Statul*, politica culturală internațională preconizată ar fi avut calitatea unei politici oficiale, de *Stat*, soarta celor mai buni absolvenți, într-un fel a viitorului artei românești, devine, desigur, o majoră chestiune de *Stat* și, în sfîrșit, centrul cultural băimărean care, transformîndu-se în acea „mișcare culturală fără pereche", ar fi devenit o expresie directă a politicii culturale și a intereselor promovate de *Stat*, servindu-l în cel mai înalt grad. Vedem cum ideea directoare a inițiativei lui Strâmbu se atașează hotărît intervenționismului statului. Există însă și limite ale acestei tendințe. Ipostaza pe care o configurează este fixată la nivelul implicării directe, a sprijinului efectiv, într-un cuvînt, stabilește un fel de „tutelă protectoare" a statului, dar nu o asimilează statutului unei instituții proprii, oficiale Rămîne astfel su-

https://biblioteca-digitala.ro

ficient loc pentru manifestarea liberei inițiative (însăși competiția culturală internațională o presupune, ca de altfel și libera opțiune de a se *stabili* și a *închiria* ateliere în contextul programului constituit). Prin urmare modelul imaginat de Strâmbu este mai mult decît imaginea unei colonii ori școli libere, particulare, și altceva decît „o academie oficială". Între libertatea completă, necontrolată dar tolerată, și direcția unor manifestări strict oficiale, el stabilește rolul statului în sfera bine precizată *a dirijismului cultural* afirmat ca expresie dar nu ca instrument de înfăptuire a politicii sale culturale. Iată marea deosebire și în același timp plusul, contribuția de inedit și originalitate pe care o aduce în raport cu modelul băimărean existent, care de la bun început s-a mișcat exclusiv în perimetrul inițiativei culturale particulare[133].

Putem deci constata că „modelul pragmatic complex" propus de Strâmbu definește atitudinea sa activă, în egală măsură selectivă, preferențială și constructivă în raport cu experiența artistică băimăreană. El tinde să-și așeze propriul proiect în prelungirea acesteia, să o dezvolte, încercînd să-i atribuie valențe și veleități noi prin care să opereze în interiorul ei modificările substanțiale descrise aici. Credem că putem vorbi cu îndreptățire despre o tentativă de *reorganizare*, gîndită cu un acut simț practic. În măsura în care se justifică în calitate de „. . . *aspirații permanente și, în același timp, răspunde la solicitările mediului ambiant în care se află incluse clima, relațiile cu vecinii, cu tradiția etc.*", oferindu-ni-se în primul rînd ca o construcție mentală, evident „. . . *inspirată de viață cotidiană și de fondul de idei existente la acea dată*. . ." ea aspiră la un loc propriu între constitutivele schemei mentale ce va fi definit reconstituibilul *model cultural*[134] românesc interbelic. Ea însăși nu poate fi calificată drept *model cultural* autonom întrucît nu se identifică pe sine ca o schemă mentală ce a dominat o anume epocă, deși, după cum am văzut, polarizează în mare măsură interese culturale de certă talie națională. Dar și mai mult pentru simplul motiv că,

133. Așa a fost în perioada școlii lui Hollosi (1896—1901); așa a rămas și prin constituirea **Școlii libere de pictură** în 1902 fapt statutat expres în 1913, cînd, în regulamentul de funcționare a **Asociației pictorilor din Baia Mare**, ea este definită ca și o „. . . **instituție de bază a coloniei (. . .) sub conducerea fondatorilor școlii, a conducătorilor ei de acum, Ferenczy Károly, Réti István și Thorma János, în calitatea acestora de proprietari de drept și de fapt**" (cf. **A Nagybányai Festők Társaságának Alapszabályai**, Baia Mare, 1913, art. 29, 30, 31, 32). Situația rămîne neschimbată odată cu reconfirmarea Statutelor de către Tribunalul din Satu Mare în 1924 și de asemenea din 1927, în 1935 în cadrul noii Școli de arte frumoase (vezi în această problemă Negoiță Lăptoiu, în **op. cit.**, p. 357 sqq). Este adevărat că înainte de 1918 mișcarea artistică băimăreană s-a bucurat, în unele momente, de sprijin financiar din partea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice de la Budapesta (facilități la transportul feroviar, unele subvenții) dar mai ales din partea autorităților locale. Ele au fost însă departe de a se constitui într-un adevărat program susținut de stat, comparabil cu cel propus de Strâmbu, sau chiar numai cu subvențiile acordate de statul român între 1920—1930. Găsim o confirmare a situației dinainte de 1918 în articolul lui Takács Zoltán, publicat în 1912, care, în contextul marii retrospective organizate în acel an, remarca cu amărăciune: „**Puterea de atracție a orașului a fost mare atîta timp cît și Hollosy și-a petrecut acolo verile împreună cu școala sa. Însă după plecarea sa mari greutăți au stat în fața celor rămași. După multe insistențe, consiliul orașului s-a decis să construiască cîteva ateliere pentru ca să lege cu acestea, ca și cu alte mici ajutoare, cît mai mulți tineri artiști de oraș. Însă statul a rămas indiferent. Sprijinirea oficială a artiștilor s-a îndreptat asupra Szolnok-ului, Gödöllö-ului** (n.n — localități în care funcționau colonii similare celei din Baia Mare), **întrucît acestea erau zone maghiare și se aflau în apropiere de Budapesta, dar nu s-a considerat importantă sprijinirea materială și morală a Băii Mari oraș cu populație mixtă (români și maghiari) și cu un ținut românesc**" (cf. Takács Zoltán, **Nagybánya**, în **Nagybánya és Vidéke**, XXXVIII, 1912, nr. 38, 22 sept., p. 2).

134. În problema raportului **model cultural — schemă mentală — concepte și imagini mentale**, vezi Alexandru Duțu, **Op. cit.**, p. 12, sqq.

https://biblioteca-digitala.ro

nefiind transpusă vreodată în practică, ea nu a mai ajuns „. . . *să dirijeze activitatea cotidiană și explorarea intelectuală. . .*" specifice în epocă. Deci, respectînd condiția fixată, „. . .*nu vom vorbi despre modele atunci cînd nu am atins acest substrat*[135]. În încercarea de a-i fixa precis locul și valoarea culturală, afirmăm că obiectul acestui studiu se înscrie între acele „. . .*elemente caracteristice ale vieții cotidiene dintr-o epocă, de cadrul cultural format din instituții și centre care transmit cunoștințe și deprinderi — de scheme intelectuale și idealuri de viață. . .*"[136], pentru că trebuie să vedem în atitudinea, gîndirea și litera proiectului formulat de Ipolit Strâmbu tentativa formulării unei atitudini fundamentale a societății românești, o încercare de-a ilustra, în numele acestei societăți pentru progresul căreia militează „. . .*modul în care se definește pe sine și cel în care înțelege să convorbească cu alte societăți*"[137].

Am recurs în acest final concluziv la asemenea repetate citări nu de dragul constrîngerii procustiene, scolastice, a sensurilor pe care ne-am străduit să le descifrăm pe parcursul cercetării noastre și nici măcar în numele unui respect conformist pentru autoritatea invocată. Departe de asemenea avataruri, credem că regăsim în studiul ce prefațează sursa în discuție[138] îndemnul stimulator spre o abordare responsabilă și, pe cît se poate, comprehensivă. Aderăm nu la o autoritate ci, în măsura posibilităților, la o anume metodologie și la spiritul de investigare corespunzător. Ne-o impune însăși complexitatea majoră a fenomenului artistic băimărean ca singură alternativă aptă la maniera unui descriptivism de suprafață, și prin prisma căreia încercăm să validăm acum, odată cu dublul context al temei — *Ipolit Strâmbu și Centrul Artistic de la Baia Mare* — ceea ce numeam la început *nevoia de recuperare*.

135. **Ibidem**, p. 13.
136. **Ibidem**, pp. 20.
137. **Ibidem**, pp. 20—21.
138. **Ibidem**, pp. 5—29.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 1 *

Domniei Sale
Domnului Ministru al Cultelor și al artelor

DOMNULE MINISTRU!

[§ 1] *Subsemnatul pictor, profesor la școala de belearte din București, dându-mi seama de influența culturală escepți-onală, ce școala de pictură din Baia-Mare ar putea ezercita asupra artei românești, dacă-i s'ar aduce câteva imbunătățiri imi permit sa arăt aci imbunătățirile acestea și să fac apel la sprijinul Domnii Voastre de care depinde in cea mai mare parte infăptuirea lor. —*

[§ 2—01] *Istoricul școalei acestea se poate rezuma in câteva rinduri. Fondată acum 25 de ani, scopul ei a fost pictura de plin aer, care era in opoziție cu pictura de atelier. —*

—02] *La inceput numai câți-va pictori prieteni s'au stabilit aci vara, intre cari și profesorul de pictură Simon Holoși, cu elevii*
—03] *școalei sale din München, a venit in colonii. Mai târziu numărul lor s'a mărit, și au venit [nu] numai pentru lunile de vară, ci unii s'au stabilit tot anul pentru cari s'au construit ateliere*
—04] *in toata regula cu camere de locuit. Deasamanea s'au construit*
—05] *și ateliere pentru școală. In scurt timp numărul artiștilor se ridică la 10—20 iar al elevilor la 80—120. Unsprezece ateliere le stau la dispoziție dintre care șase pentru artiști, restul pentru elevi. —*

—06] *După războiu numărul elevilor scade la 10—20 reducându-*
se la cei din localitate, iar dintre artiști câți-va nu se mai in-
—07] *torc in atelierele lor. Vara trecută și'n vara aceasta o parte din elevii școalei noastre de belearte profitând de atelierele rămase libere au venit in colonie de vară și au făcut studii aci sub corectura și sfaturile foarte bune ale profesorului scoalei pictorul Thorma. —*

[§ 3] *Imbunătățirile ce s'ar putea aduce scoalei sunt cele următoare. —*

—01] *Folosindu-se poziția geografică a orașului Baia-Mare, care e in apropierea fruntariilor a patru state: Ungaria, Cehoslova-*

*) Pentru a oferi imaginea exactă a redactării proiectului în prima variantă am considerat util să nu intervenim deloc în text. În consecință nu am operat obișnuitele schimbări ortografice, cu atît mai mult cu cît documentul dactilografiat la Baia Mare, probabil cu o mașină de scris neadaptată la regulile ortografice ale limbii române, a fost corectat în parte. Rămîn însă destul de multe greșeli de dactilografie nemodificate care vorbesc în felul lor despre posibilitatea ca inițiativa lui Strâmbu să fi luat naștere și ca rezultat al unor colaborări cu factori culturali locali. Am făcut însă corecturile de rigoare atunci cînd am folosit unele pasaje în textul studiului sau la note.

https://biblioteca-digitala.ro

cia, Polonia și Rusia, folosindu-se poziția pitorească a împrejurerilor cum și înlesnirile de cale ferate, să se caute a atrage aci
—02] colonii de belearte din toate țările învecinate. Dacă ar veni aici elevii cu profesorii lor de pictură din fiecare țară, s'ar crea în
—03] aceasta localitate o mișcare culturală fără pereche. Elevii diferitelor colonii, din spiritul de ambiție națională s'ar consura
—04] între ei; deasemenea și profesorii va căuta să se întreacă prin învățătura ce-ar da elevilor lor și lucrările ce ar produce. —

[§ 4—01] În al doiilea rând o imbunătățire de ordin național artistic ar trebui sase facă, în sensul ca cei mai alesi absolvenți ai scoalelor noastre de belearte să fie aduși aici să lucreze liniștiți în fața naturei 3—4 ani, dându-le mijloacele necesare și un pro-
—02] fesor de compoziție. În sensul acesta pedeoparte li s'ar complecta cultura artistică în ce privește conceperea și ezecutarea
—03] unui tablou; pe de altaparte li s'ar [pune] la dispoziție atelierele care lipsesc si-in Jași și în București.

[§ 5—01] Pentru realizarea acestor două reforme un singur lucru se
—02] cere: construcția de ateliere și locuință. Arfi necesare 11 clă-
—03] diri, dintre care 9 de lemne și numai două de zid. Clădirile de lemn arfi pentru coloniile de vară a celor cinci națiuni, fiecare colonie având atelierele sale (două pentru elevi unul pentru profesor); și câte un pavilion cu 60 camere de locuit pentru
—04] elevi în timpul verei cu sala de mâncare și bucătărie. Clădirile de zid arfi pentru absolvenții scoalelor de belearte și profesorul lor. Ele ar coprinde opt ateliere și camerile necesare de locuit.

[§ 6—01] Planurile construcțiilor de lemn s'ar alcătui anume ținând seama de necesitățile de studii și locuința a colonilor de vară.
—02] Pentru cele de zid s'ar putea lua ca tip atelierele existente, cu mici modificări de detaliu.

[§ 7—01] Terenul necesar pentru aceste clădiri ar fi cam câte un hec-
—02] tar de fie care scoală. Se cere aceasta intindere întrucât studiul picturei în aer liber are nevoe de lărgime, verdeață și apă curgătoare. (Locul pe care sunt clădite atelierele din Calea Tra-
—03] ian este de un hectar și jumătate). Deasemenea trebue câte un
—04] hectar și pentru cele două clădiri de zid. Pavilioanele cu camerile de locuit, care ar putea [la] nevoe să fie plasate într'alta parte decât lîngă ateliere, și ar cere mai mult de 300 metri pătrați fiecare. În total deci ar trebui cam șase hectare și jumătate de teren.

[§ 8—01] Evident că toate aceste indicațiuni aproximative au nevoe să fie cercetate în amănunt de comisiuni speciale. Ele însă nu pot fi reduse prea mult fără a lovi în scopul cultural al scoa-
—02] lei. Din potriva s'ar putea face mai mult decât atât, prin construirea și a unui local comun de expoziții artistice precum și a

https://biblioteca-digitala.ro

mai multor ateliere pentru inchiriat la artiștii cari ar voi sa vie
—03] *sa lucreze în Baia-Mare. Acestea însă se pot lăsa pentru mai la urma. De altfel înseși construcțiunile pomenite mai sus s'ar putea ridica succesiv in cinci sau sase ani începând cu cele mai urgente, care sunt atelierele de zid pentru absolvenți și cele de lemn pentru colonia română de belearte. —*

[§ 9—01] *In ce privește procurarea materialului de construcție Regiunea Silvică din localitate va bine-voi să-l acorde, iar terenul nece-*
—02] *sar va fi cedat de comuna. S'au făcut intervențiile necesare pentru acest scop pe lângă Ministerul Domeniilor și Primăria orașului Baia-Mare. —*

[§ 10—01] *Prin prezenta'mi permit a interveni pe lângă Ministerul artelor rugându-Va Călduros Domnule Ministru să binevoiți a acorda suma necesare construcțiilor suspomenite, pe locul și cu*
—02] *materialul ce se va obține. Pentru precizarea sumei trebuincioasă architectul ce veți bine-voi sa delegați cu alcătuirea planurilor'va putea face și devizul cuvenit. —*

Bine Voiți Vă rog Domnule Ministru a primi incredințarea inaltei mele stime și considerațiuni. —

Baia-mare, la 17 August 1920.

Ip. Strâmbulescu
Profesor la scoala de arte frumoase
București

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 2

[Rezoluţia : 24.IV.921. La dosarul lucrărilor. (ss) Şoimescu]

Domnii sale
Domnului Ministru al Cultelor şi artelor, Bucureşti

Domnule Ministru,

[§ 1—01] *În August, anul curent, am avut onoare să înaintez Primăriei oraşului Baia Mare, Ministerului Domeniilor şi Domnii*
—02] *Voastre câte-un memoriu prin care ceream : comunei Baia Mare*
—03] *să ofere terenul necesar, Ministerului Domeniilor materialul tre-*
—04] *buincios, iar Domnii Voastre să dispuneţi a se construi în oraşul Baia Mare anumite ateliere şi clădiri pentru coloniile de bele-*
—05] *arte. Primăria, chiar de-atunci s'a arătat dispusă, în ce-o pri-*
—06] *veşte şi a şi ales locul principalei construcţiuni ; Ministerul de Domenii de asemenea, prin Adresa No. 33095 din 28 Sept. 1920, mi-a cerut devizul construcţiunei şi arătarea în metri cubi*
—07] *şi pe esenţe a materialului necesar, spre a decide ; rămâne prin urmare numai aprobarea Domnii Voastre ca lucrarea să se înceapă. —*

[§ 2—01] *Pentru facerea devizului şi'naintarea lui la Ministerul de Domenii, am intervenit la Primăria din Baia Mare şi la Direcţiunea Serviciului Silvic de acolo, cărei i-am trimes şi nişte schiţe de planurile acelor clădiri, cu arătarea numărului încăperilor ne-*
—02] *cesare şi dispoziţia lor ca lumină. Aceleaşi schiţe'mi permit să le naintez şi Domnii Voastre. Din ele se poate vedea că este*
—03] *vorba de trei feluri de clădiri : un fel pentru atelierele de vară*
—04] *ale coloniilor (lit. a) ; altul pentru locuinţa coloniştilor în tim-*
—05] *pul verii (lit. b) şi un al treilea pentru atelierele permanente de vară şi iarnă (lit. c) ale celor mai distinşi absolvenţi ai scoalelor noastre de belearte, cari ar fi înlesniţi să lucreze aci câţiva ani la începutul carierei lor.*

[§ 3—01] *Dacă atelierele permanente trebue neapărat să fie de zid,*
—02] *celelate construcţii de vară pot fi şi numai în lemn. Intrucât însă, ele ar rămîne libere din Septembre până în Iunie, adecă întregul an şcolar, mă gândesc c'ar putea fi transformate în căminuri pentru elevii liceului din localitate pe tot acest răstimp. In cazul acesta ar trebui şi ele să fie de zid.*

[§ 4— *Ca număr de clădiri, şi ca număr de încăperi am socotit astfel :*

—01] *În chipul celei de sub litera* a, *s'ar cere patru clădiri, una destinată colonii românesti, celelalte trei statelor invitate : Cehoslovacia, Polonia şi Rusia. Pentru Ungaria ar rămâne cons-*

https://biblioteca-digitala.ro

—02] *trucțiile existente. — Fiecare din aceste clădiri ar coprinde cel*
puțin două ateliere pentru elevii coloniști și unul pentru profeso-
—03] *ri lor. În timpul iernei ar fi transformate în cantina elevilor din*
liceu.

—04] *Clădirile din litera* b *ar fi în număr de cinci, destinate co-*
—05] *loniilor celor cinci state învecinate. Fiecare din aceste clădiri ar*
coprinde cel puțin 50 încăperi à 3 pe 4 metri, cari ar fi mo-
bilate sumar cu câte un pat, un scaun, o masă și un spălător.
—06] *În timpul iernei, toate la un loc ar adăposti 250 elevi de liceu.*
—07] *Construcțiile pentru atelierele permanente, de sub litera* c
ar fi numai două ca număr, fiecare având patru ateliere și ca-
mere de locuit. In ele ar sta șase absolvenți de belearte și un
profesor de compoziție, cu sarcina conducerei colonii românești
în timpul verei. —

[§ 5—01] *Cred, Domnule Ministru că nu mai este nevoe să pledez*
în favoarea acestor construcții, destinația lor vorbește îndea-
—02] *juns. Sper deasemenea că se vor găsi și fondurile necesare în*
bugetul Ardealului, la cele două ministere, al Instrucțiunei și
Artelor, ca să poată începe clădirile aceste școlare și artistice
—03] *chiar din primăvara viitoare 1921. — Dealtfel înseși „Banca*
Marmoros & Blanc", în legătură cu „Banca orașului Baia
Mare", și-a manifestat buna voință prin Domnul Aristide Blanc,
de a face aceste construcții în contul Ministerului, rambursân-
du-i-se cheltuelele în timp de câți-va ani, — dacă Statul n'ar
—04] *putea să clădească imediat. În acelaș timp ar mai fi și soluțiu-*
nea construirei lor în mod succesiv în timp de 2—3 ani, în-
—05] *cepând cu cele mai însemnate. Chestiunea însă ar trebui stu-*
diată mai întîi de serviciul architecturei din Minister spre a se
ști suma necesară construirei lor.

[§ 6—01] *Supun toate acestea la cunoștința Domnii Voastre, Domnule*
Ministru, încredințat că-și vor găsi aprobarea și soluțiunea
corespunzătoare însemnătății lor artistice.

Bine-Voiți, Vă rog, Domnule Ministru, a primi încredințarea înaltei mele stime și considerațiunei.

12.oct.1920

Ip. Strâmbu
pictor
profesor la Scoala de Arte frumoase
București

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 3

15.I. '921.

Primăria orașului Baia-Mare este invitată a supune în Consiliu cestiunea terenului și deși n'avem nicio îndoială că ar fi cu putință ca să fi revenit asupra acestei frumoase intențiuni de a face danie Ministerului nostru cu cele trei hectare teren ca să putem lua măsuri și să putem proceda la construcții; o încheere a Consiliului să ne facă oficial cunoscut cedarea terenului indicându-ne locul.

(ss) Virgil Cioflec.

Domnii sale
Domnului Ministru al Cultelor și Artelor — București
Domnule Ministru

Referitor la propunerea de a se construi in orașul Baia Mare câteva ateliere și cămine pentru coloniști pictori, deși verbal am avut făgăduiala terenului necesar, n'am putut însă obține nici un răspuns scris din partea consiliului comunal local din acel oraș. —

Pentru a nu se întârzia prea mult cu acel răspuns, îmi permit a supune părerea dacă n'ar fi mai bine ca înseși Ministerul Artelor să ceară direct Primării orașului Baia Mare relațiuni.

Terenul necesar ar fi de la 2 până la trei hectare; iar deslușirile amănunțite asupra construcțiilor le-am înaintat Primării prin Octombrie 1920 dimpreună cu schițele de plan. Dintre notabilitățile orașului am avut înțelegere verbală cu Parintele Protopop Al. Breban care mi-a și indicat locul destinat de oraș pentru acest scop; Părintele Costin Membru in Consiliul Comunal care era delegat de primarie să studieze aceasta chestiune, cu Domnul Senator Pocol, care a și intervenit in acest scop la Ministerul de Domenii și Culte, și Domnul Kövari directorul regiunei Silvice care a făcut intervenții pentru materialul lemnos de construcție.

Chestiunea acestor construcții care ar transforma Baia Mare într'un mic Barbizon, se pare a interesa pe orisice iubitor de artă, un exemplu tipic este inseși oferta Domnului Aristide Blanc, care în trecere prin Baia Mare (29—30 August 920) s'a oferit de a contribui la construirea lor, prin Societatea generală de Construcții și Banca orașului Baia Mare, cu singura condiție de a-i se restitui după câți-va ani cheltuelele de construcție. În acest sens numita societate a și făcut unele demersuri, trimețând la fața locului pe

https://biblioteca-digitala.ro

un domn inginer Aradi (prin luna Septembre) pentru a studia aceasta chestiune — iar acum în urmă a trimes la mine pe un architect al Societăţei să-mi ciară deslușiri. N'am putut să-i dau acestui domn decât lămuririle privitoare la nevoile artistice ale coloniștilor, rămânând că după răspunsul Primarii să se știe hotărât terenurile sau terenul construcţiilor, fie că aceste construcţii s'ar face de o societate sau înseși de Ministerul Cultelor și al Instrucţiunii Publice.

Primiţi Vă rog Domnule Ministru, încredinţarea inaltei mele stime și consideraţiuni.

11. ianuar. 1921.

Ip. Strâmbu
profesor
Școala de arte frumoase
București

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 4

MINISTERUL
CULTELOR ŞI ARTELOR
Direcţiunea Generală a Artelor
No. 2239/18 mar. 1921
(concept)

Domniei Sale
Domnului Prefect al judeţului SATU MARE
Careii Mari

DOMNULE PREFECT,

Primăria oraşului Baia Mare în dorinţa de a veni în ajutorul preocupărilor Ministerului nostru intenţionează să ofere terenul trebuitor pentru aşezarea unei colonii de artişti pictori şi sculptori în acel pitoresc oraş. In deosebi acum acest dar ar fi foarte nemerit pentru propagarea şi înrădăcinarea în acele ţinuturi a unei culturi serioase care să facă cinste neamului nostru şi să pună în adevărata lumină puterea lui de muncă şi de originalitate.

Pentru realizarea cât mai grabnică a acestei opere de interes general şi naţional, avem onoare a vă aduce la cunoştinţă că am delegat pe D-nul Dr. Alexandru de Racoţi-Filip a trata în numele nostru cu acea Onor. Primărie aducerea la îndeplinire a proectului instituirii acestei colonii prin construcţia de ateliere pentru şcoala de Arte Frumoase şi a locuinţelor necesare artiştilor.

Aducându-vă acestea la cunoştinţă şi întemeiaţi pe frumoasele sentimente ca arătaţi progresului culturii în ţara noastră, avem onoare a vă ruga să binevoiţi a acorda o cât mai mare solicitudine şi înlesnire pentru buna reuşită a acestei prime încercări româneşti de intensificare a manifestărilor artistice în mult încercatul nostru Ardeal.

MINISTRU
/ (ss) Virgil Cioflec

Director General

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 5

No 1067/1921

ROMÂNIA

Primăria orașului Baia Mare

Obiect. Cedarea terenului proprietatea orașului — care se află înregistrat la cartea funduară din Baia-Mare în coala nrul 2801 — pe seama Ministerului de culte și Arte în scopul edificării unor ateliere și locuință pe seama /pictorilor români/ absolvenților de belearte români precum și pentru coloniile de belearte.

DECIS

Consiliul orașului ținînd seama de acțiunea culturală ce se urmărește prin edificarea unor ateliere și locuință pe seama pictorilor români din partea Ministerului de Culte și Arte, prin care operațiune tinde la promovarea culturei științei în belearte, în chestia cedării terenului proprietatea orașului — care se află înregistrat la cartea funduară din Baia-Mare în coala nrul 2801 sub nrul topografic 3892, în mărime de 2 iugh. 1010 stânjeni cuadrați — fără nici o compensație Ministerului de Culte și Arte, conform §-lui 110 din art. lege LVIII 1912 avînd în vedere prevederile Decretului II al Consiliului Dirigent în baza căruia până dispoziții atribuțiunile reprezentanței urbane cad în sfera de competință a consiliului urban — se ordonează votare nominală, cu care ocaziune pentru predarea teritoriului în condițiunile relevate au votat următorii membrii a i consiliului urban: Dr. Popoviciu Gheorghe, primar, Bîrle Leon, prim notar șef, Dr. Rozner Stefan, Mureșan Gheorghe, Câmpian Emanuil consilieri ,Dr. Bohățiel Coriolan, iurisconsult, voturi contra cedării terenului nu s-au dat nici unul, în consecință hotărîrea a fost adusă cu unanimitate.

Consiliul orașului în acel caz, când terenul în chestiune nu se vor mai întrebuința pentru scopul din mențiune își susține dreptul asupra lui nefiind autorizat ministerul a dispune pe mai departe asupra locului.

Contra acestei decisiuni fiecare cetățean al orașului îi în drept pînă la inclusive 10 aprilie 1921 a-și înainta eventualele contestații în scris sau cu vorba la primnotarul orașului.

(mss) *Se aprobă*
Careii Mari la 13 05. 1921
Prefect :

primarul
(ss) dr. Popoviciu

https://biblioteca-digitala.ro

CERTIFICAT

Noi, primarul orașului Baia-Mare dovedim, că decisul Consiliului urban No. 1067/1921, pe data de 6 martie 1921 — cu privire la cedarea terenului proprietatea orașului care se găsește înregistrat la cartea funduară din Baia-Mare în coala 2801 No topografic 3892 — conform prevederilor § 113 din art. lege XXII 1886 a fost pus spre vedere publică din 8 martie 1921 până în 6 Aprilie 1921 inclusive, afară de aceasta s-a mai publicat și în 2 ziare din localitate, în decursul cărui timp din partea nimănui nu s-a dat nici o contestație. —

Desprece, spre aprobarea celor ce preced s-a eliberat prezentul act oficios.

Baia-Mare la 9 aprilie 1921.

primar
(ss) dr. Popoviciu

https://biblioteca-digitala.ro

IPOLIT STRÂMBU — UN PROJET INÉDIT DE RENOUVELLEMENT DU CENTRE ARTISTIQUE DE BAIA MARE

(*RÉSUMÉ*)

Cette étude représente un premier essai de recherche et mise en valeur sytématique des témoignages documentaires concernant l'histoire du Centre arthistique de Baia Mare, d'entre guerres.

Se proposant un débat compréhensif sur cette période, moins étudiée, l'auteur analyse dans le contexte géneral de la vie culturelle d'après l'Union de la Transylvanie à la Roumanie, un project *inconnu de renouvellement du mouvement artistique de Baia Mare.*

L'étude souligne également le spécifique de la pensée culturelle de l'autur du projet, l'artiste bucarestois, Ipolit Strâmbu et tente à déchiffrér dans son projet un „modèle culturel" specifique, complexe et pragmatique à la fois. On insiste particulièrement sur le relèvement du conteau des rélationes établies entre Baia Mare et Bucarest après 1918, au plus haut niveau officel comme une expression directe de l'intérêt culturel national manifesté dans la troisième décade par les institutions culturelles de l'Etat roumain vis-à-vis du mouvement artistique local. Le projet se détache particulièrement par la vision intégratrice, profondément progressive, par laquelle on essaie l'institutionalisation d'un système d'organisation ample, capable à soutenir le développement d'un mouvement artistique international.

Préconisant une réunion des forces artistiques de Roumanie, Hongrie, Tchéchoslovaquie, Pologne et Russie dans un moment politique international qui suit de près la première guerre, l'initiative d'Ipolit Strâmbu s'impose comme une contribution significative de la pensée culturelle roumaine d'entre guerres, avec certes implications politiques au domaine de la collaboration culturelle internationale dans l'aire centrale et du sud-est de l'Europe.

Malgré le fait que ce projet ne fut jamais appliqué, il reste tout de même un moment remarquable dont on ne devrait pas se passer dans la restitution de l'hisoire du Centre artistique de Baia Mare à l'époque d'entre guerres. D'autant plus il reste à savoir que la construction mentale qui est à la base du projet reprend et développe à la suite d'une sélection préférencielle quelques-unes des idées déja y véhiculées au temps de Hollosi (1896—1901).

https://biblioteca-digitala.ro

„Donația Demian" făcută Muzeului din Baia Mare

NEGOIȚĂ LĂPTOIU

Colecția de artă a Muzeului din Baia Mare cuprinde un număr apreciabil de lucrări care, asociate într-un spațiu expozițional adecvat, sînt în măsură să reflecte edificator particularitatea realității artistice băimărene din diversele etape ale evoluției ei istorice. Extinsă pe parcursul a mai bine de opt decenii, această realitate a înregistrat interesante mutații, cunoscînd după trei decenii de efervescență (pînă în jurul anului 1930) un moment de reflux în intervalul 1930—1960, pentru ca în ultimele două decenii să-și recapete din nou frenezia impulsului originar.

Pitorescul de excepție al „Barbizonului maramureșean" a constituit fermentul principal al pelerinajului artistic, deoarece așa după cum afirma și Lucian Blaga, aici „natura a fost subiect și profesor suveran"[1]. Cu timpul, însă, s-a creat un climat stimulativ, care adăuga la splendoarea ambianței și rezonanțe de factură spirituală. Aici, pînă și astăzi, cînd și Maramureșul cunoaște freamătul constructiv contemporan, un artist trăiește acut senzația unei descătușări care antrenează din plin viguroasa manifestare a resurselor interioare. Așa se explică „migrarea" către Maramureș, alături de cei obișnuiți cu respirația specifică mediului (precum Aurel Ciupe, Iosif Bene, Petre Abrudan, Cornel Cenan, Teodor Harșia, Letiția Munteanu, Vasile Kazar, ș.a.) a unor energii noi, rezumîndu-ne a aminti de Anastase Demian, Ioan Sima, Brăduț Covaliu, Mircea Bălău, Viorel Mărgineanu, Gavril Gavrilaș, Laurențiu Buda, Forro Antal etc.

După cîteva popasuri scurte, ocazionale, efectuate la diverse intervale, Anastase Demian avea să îndrăgească într-atît Maramureșul, încît în ultimii cinci ani ai vieții a încercat o *naturalizare*, petrecîndu-și aici întregul sezon estival (uneori rămînînd pînă toamna tîrziu). Șirul fertilelor sale popasuri băimărene avea să fie întrerupt în 5 septembrie 1977. Cum trecerea în lumea umbrelor s-a întîmplat la Baia Mare, unde a și fost înmormîntat, soția artistului (aflată departe de țară la vremea aceea) a efectuat un gest

1. Lucian Blaga, **O școală de arte frumoase**, în „Adevărul literar și artistic", București, 6 decembrie 1925, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

de o rară generozitate, donînd Muzeului din localitate întreaga colecție aflată în posesia familiei. În procesul-verbal alcătuit în 1978 au fost înscrise 59 de poziții, dar la unele numere figurează mape cu mai multe lucrări. Așa încît donația cuprinde în totalitate 118 lucrări, executate în diverse tehnici : ulei, pastel, cărbune, tuș și acuarelă.

Un asemenea gest merită cu prisosință amintit și comentat, întrucît grație lui, Muzeul băimărean își întregește colecția cu lucrări de o inestimabilă valoare, înglobînd soluții formale mai puțin frecventate în mediul artistic în care ele s-au infiltrat. Înscrisă celei mai autentice tradiții autohtone, creația lui Anastase Demian dezvăluie, cu discreție, cristalizarea viziunii sub puternica înrîurire a școlii franceze. Un prelungit popas parizian (1920—25), la care trebuie adăugată și șansa de a beneficia de îndrumarea unui artist de largă reputație ca Maurice Denis (1940—1943), va imprima operei sale accentul unei copleșitoare erudiții, asociind diversele înrîuriri sub semnul unei constante limpezimi clasice. Scutit de excese, dar fără a ocoli simplificările reclamate de logica internă a stilului, demersul său artistic a evoluat sub impulsul unei lucide reverii, disponibilitatea lirică a temperamentului coexistînd cu o permanentă invocare a stărilor de echilibru, voluptate, candoare și puritate.

Notorietatea lui Demian se întemeiază îndeosebi pe activitatea de ilustrator și aceea de autor a importante lucrări de artă monumentală. Prestigioase reviste de cultură și lăcașe de cult s-au bucurat în perioada interbelică de colaborarea artistului, care — după expresia lui Oscar Walter Cisek — „a reușit să proiecteze în țesătura prețioasă a imaginilor lui chipul năzuințelor unei întregi generații, deși nu rareori a prefăcut seriozitatea în jucărie gingașe ,mersul apăsat în cîntec linear și dans"[2]. Cum ilustrațiile mult solicitate (mai întîi de reviste, apoi de edituri) s-au împrăștiat în paginile tipărite, în colecția familiei au rămas doar cîteva desene, acuarele și mai ales pasteluri. De aceea ceea ce a pătruns în patrimoniul Muzeului băimărean încurajează, îndeosebi, unele considerații asupra activității sale de pictor (prioritate avînd portretistica) și mai puțin pe aceea de grafician.

Cronologic cea mai veche lucrare de pictură o constituie un ulei, *Tînără pe canapea*, desăvîrșit la Paris, în 1923. O siluetă suplă, îmbrăcată în veșminte de tonuri calde (roșu spre transparențe de roz) degajă prin sonoritatea ocrului de la epidermă o notă de senzualism delicat, aderînd clar la stilistica și atmosfera secesionistă. Pentru a intensifica respirația dominantelor calde introduce în fundal dreapta un ton complementar de verde catifelat, care aruncă reflexe și asupra eșarfei mătăsoase de pe banchetă. Într-un alt ulei *Fetiță în fotoliu* (1926), chiar dacă stilistic nu afirmă o abatere de la cultul formelor frumoase, elegant arcuite, se poate observa un cîștig în direcția unui mai evoluat rafinament al registrului cromatic, alcătuit din subtile nuanțări de galben, roșu și ocru, măiestrit interferate. Un portret al soției, *Ethel* (un ulei din 1927) reprezintă o lucrare rară în contextul întregii sale opere. Aici culoarea, preluînd și funcția desenului,

2. Oscar Walter Cisek, după C. Stoicănescu. **Artistul Anastasiu Demian,** în „Societatea de mîine" Cluj, 1—15 iulie 1930, p. 263.

https://biblioteca-digitala.ro

contribuie în mod decisiv la modelarea formelor în spațiu. Bustul feminin, văzut din spate, cu capul în profil stînga, este tratat în tonuri dense de ocru stins, matizat, fixate într-o amibanță sobră de brunuri spre albastru atmosferizat, cu o vagă deschidere spre roșu garanță în dreapta fundalului. Cele cîteva vibrații de roșu întîlnite pe obraz și buze nu sînt în măsură să modifice puternica impresie de lirism auster, departe de tentația unui intimism dulceag și factice. Statica monumentală a bustului mărturisește afirmarea — în plan stilistic — a unei accentuate voințe constructive.

Aceeași voluptate a formelor robuste o întîlnim și-n lucrările săvîrșite la distanță de un deceniu ,cum este și acel superb *Nud feminin* (1938), profilat pe un fundal marin. Disponibilitățile multiple ale coloristului, preocupat de a epuiza unui ton toate valențele sale expresive, pot fi urmărite în mătăsurile simfonice ale ocrului și verdelui, orchestrate cu reflexe de gri-albăstrui sau degradeuri de brun. Siguranța și fermitatea punerii în pagină a motivului, demonstrată de amplul pastel *Nud în picioare* (1939), sugerează că la temelia soluției formale a stat într-o fază inițială totuși un desen viguros, care a conferit volumelor sinuoase stabilitate și echilibru. Într-un alt pastel din aceeași epocă — expus la manifestarea plastică inițiată de societatea „Astra" la Cluj, în 1939 (în care Demian insistă cu stilizarea amănuntelor fizionomice), se desprinde parcă un parfum de stampă japoneză.

Din analiza atentă a celor cîtorva exemple se poate lesne observa că atunci cînd aborda — în culoare — subiecte de inspirație laică, Demian își dezvăluie admirabila rezervă de lirism ce sălășluia în străfundurile ființei sale. Aceste lucrări constituiau răbufniri și reverii iscate după practicarea îndelungată a ascezei lineare (impusă de ilustrații), sau îngrădirile imaginative determinate de severitatea schemelor iconografice, finalizate în frescă. În această primă etapă a creației, strunindu-și euforiile, a reușit să imprime motivelor nobila respirație a gestului conștientizat, capabil să spiritualizeze forma. Dar discernămîntul și subtilizarea intonației nu se mai păstrează în cadrul imaginilor de factură intimă, realizate în anii '50. Și *Nudurile* integrate în cadrul donației relevă concesiile făcute unui decorativism și senzualism, departe de exigențele estetice.

În schimb, dintre lucrările de pictură, desăvîrșite după 1950, rezistă valoric un număr important de portrete, realizate (cu rare excepții) numai în pastel. Caută cu înfrigurare chipuri angelice de copii pe care-i descoperă în repetatele sale pelerinaje. Îi preferă pe cei din mediul rustic, întrucît la prospețimea chipurilor se adaugă și posibilitatea de a transpune aspecte din splendorile costumației populare. Astfel de imagini, mult solicitate de diverși comanditari, au pătruns în colecții particulare, cîteva splendide exemplare — cu modele de oșeni — putînd fi observate în expoziția organizată — în 1973 — la Cluj. La Muzeul din Baia Mare a ajuns un pastel din 1950, *Fată în albastru*. Tratată realist, cu respect pentru logica și savoarea amănuntelor fizionomice, lucrarea mărturisește din nou măiestria rezolvării stingerilor tonale. Chipul suav al fetei, alcătuit din văpăi de galben (în zonele ce cad sub incidența luminii) și volatilizări de ocru-roșcat imaterial (în partea umbrită) se profilează pe un cîmp vibrant de verde simfonic, ani-

https://biblioteca-digitala.ro

mat de scînteierile mobile ale unui roșu feeric. Chiar și albastrul bluzei și al fundiței se estompează și vibrează sub impulsul luminii, obținîndu-se frăgezimi de ton de o rară muzicalitate cromatică. Suavitatea registrului cromatic devine sugestiv echivalent plastic al impresiei de puritate, inocență și candoare, atribute specifice vîrstei infantile. Alcătuite din tonuri catifelate, formele par mîngîiate de vibrația unui tulburător suflu liric. Într-un limbaj similar, bazat pe frăgezimi de ton și prospețimi de sentiment, sînt rezolvate și celelalte pasteluri, cu multe chipuri culese în popasurile sale prin Maramureș.

Poetica transfigurare a modelului, devenită constantă stilistică în imaginile inspirate de universul copilăriei, face loc unei sobrietăți tonale și pregnanțe volumetrice în ipostazele portretistice ale celor maturi. *Zaharia Stancu* apare modelat în forme puternice, sculpturale, de o acuzată vitalitate a datelor fizionomice. Și portretul în pastel efectuat unui alt scriitor *Cezar Petrescu* relevă aceeași simplitate și naturalețe a modalităților de expresie pe osatura unui desen viguros, fiind așternute cele două dominante cromatice, de ocru și brun,alternate funcțional. Portretele amintite făceau parte dintr-un ciclu — extrem de cuprinzător — prin care Demian aducea un pios omagiu breslei scriitoricești. Expuse (împreună cu multe altele în 1975 la Casa Scriitorilor din București) aceste portrete mărturiseau comuniunea de spirit a pictorului Demian cu lumea elevată a oamenilor de litere în compania cărora a petrecut prelungite și esențiale clipe de viață. Ipostazele portretistice se voiau un gest de veneratie pentru memoria unor spirite de excepție reactualizîndu-i conștiința unui prezent perpetuu, opunîndu-se timpului perisabil.

Consecvent multe decenii activității sale de ilustrator, freschist și portretist, cu înfăptuiri care au antrenat simpatia și interesul unui Nicolae Iorga, Lucian Blaga, Tudor Vianu sau George Călinescu, Demian a ocolit voit domeniul transpunerilor pur peisagistice. Peisajul fusese implicat drept cadru al unor compoziții și narațiuni încurajate de preocupările grafice, de ilustrator, dar subiect de sine stătător devine abia în ultimii ani ai vieții. Între impulsuri să fi fost contactul mai îndelungat cu spațiul maramureșean ? Neîndoielnic. Abordat la vîrsta senectuții, peisajul a însemnat pentru creația sa nu simple efuziuni, concesive pitorescului facil, ci pretext pentru transpunerea unor delicate stări afective.

Sentimentul cu care erau finalizate aceste transpuneri se revendică unui impuls romantic, dată fiind pasiunea pentru misterul reveriilor nocturne. Astfel, într-un *Peisaj cu o casă* (pastel pe carton, realizat prin 1975), pătratul portocaliu al ferestrei din centrul imaginii își afirmă incandescența în imensitatea unor game întunecate de verde și albastru dens. Starea de vrajă a momentului este potențată de aparițiile stranii ale verticalelor de negru (reprezentînd tulpini de pomi) ce sfîrtecă tensionat albastrul unitar al cerului, împietrit în nemișcare. Aceeași lipsă de mobilitate a naturii, ordonată în ritmuri cromatice în care intervine o puternică voință de sinteză a datelor oferite de amploarea spațiului reprezentat, se desprinde și din lectura unui alt pastel, înfățișînd *Valea Neagră la Firiza*. Prim-planul cuprin-

https://biblioteca-digitala.ro

de ușoare vibrații de galben și roșu, reflectate în apa transparentă, urmează un registru de verde viguros ce merge pînă la intensități de negru, întrerupt de orizontalele celor două case în roșu și gri. Următorul registru este animat de unduirea sinuoasă a colinelor (cu interferențe de verde și albastru) profilate pe un cer cald, puternic iluminat în galben, la orizont, iar deasupra cuprinzînd cîțiva nori, tratați decorativ, sustrași vibrației spontane și efemere. Toate elementele compoziției se integrează și subordonează unei succesiuni ritmice, mărturie a unei riguroase arhitecturări a motivelor în spațiu, bine individualizat într-o anume geografie etnică.

Cele cîteva acuarele, reprezentînd un *Peisaj* din 1924 (de fapt o notație fugară a unei periferii urbane), o compoziție cu *Femei în fotoliu*, o *Balerină* din 1952, o *Natură statică cu flori*, executată tot prin anii '50 și un peisaj cu *Biserică maramureșeană*, constituie exerciții fugare în care artistul efectua probe de culoare și virtuozitate lineară, întrucît în țesătura imaginii sînt interferate adesea și precizări de forme în creion sau tuș. Suple și elegante intervenții lineare fixau dezinvolt în spațiu motive învăluite în atmosferizări de tonuri transparente, volatile.

Și mărturiile grafice aflate în cadrul materialului donat aduc precizări importante asupra facturii stilistice și repertoriului tematic. Un *Portret de militar*, realizat în creion și pastel, în timpul primului război mondial, dovedește corectitudinea detaliului anatomic într-o fază cînd artistul nu fusese inițiat, manifestîndu-se doar sub impulsul vocației. La distanță de numai cîțiva ani se fac simțite puternic efectele pozitive ale instrucției, desăvîrșite la Paris. Un *Portret de femeie*, executat în cărbune (1926), surprinde prin vigoarea conturelor, trasate cu mult nerv. Vitalitatea conturelor ce impun în spațiu volume puternic tensionate își asociază ca modalitate stilistică și zone de clar obscur, care pun și mai acut în valoare expresivitatea ductului linear.

Pelerin pasionat de cunoaștere și adevăr, Anastase Demian a străbătut pînă la o vîrstă înaintată meleagurile țării, completînd cu noi date bogatul jurnal al experiențelor sale artistice. Notațiile sale în cărbune din anul 1967 ni-l arată în contact cu sătenii din Salcia-Suceava, Blăjești-Bacău, Războieni Neamț, Rotund-Fălticeni pînă la cei din Laloșu, din inima Olteniei. Chipurile, precizate din cîteva trăsături, stau împietrite într-o statică monumentală, degajînd multă noblețe și demnitate. Caracteristic pentru o întreagă colectivitate este portretul *Mariei Tănăsoiu*, din Laloșu, luptătoare în 1907. Vicisitudinile unor aspre solicitări sociale (sugerate ferm prin adîncirea unor cute) n-au reușit să frîngă vitalitatea unui trup care a triumfat în disputa cu un destin potrivnic. Angularitatea conturelor ce împlîntă viguros formele în spațiu trădează fermitatea și dîrzenia caracterului.

Iată, prezentate succint, cîteva din trăsăturile esențiale ale creației lui Anastase Demian, recomandate de lucrările cuprinse în prețioasa donație făcută de soția artistului (poate la sugestia și cu consimțămîntul anterior al acestuia). Ele relevă în ultimă analiză mesajul de umanitate al unui creator de referință în istoria artei românești, care, într-un interviu acordat în

https://biblioteca-digitala.ro

1972, își dezvăluia certitudini de o valabilitate universală : „Principalul este să ai o pasiune izvorîtă din inimă și rațiune chibzuită, căutînd să faci ce-ți dictează sîngele și caracterul neamului din care faci parte. Cred că asta este valabil pentru toți cei ce pictăm românește. Altfel în concertul mondial nici nu sîntem luați în seamă"[3].

„LA DONATION DEMIAN" FAITE AU MUSÉE DE BAIA MARE

(*RÉSUMÉ*)

L'étude procède à une analyse des significations qui se dégagent des ouvres d'Anastase Demian (1899—1977), données par la femme du peintre en 1978 au Musée du district „Maramureș" de Baia Mare. Les 118 oeuvres, réalisées en Différentes techniques à l'huile, en charbon, en encre de Chine, pastel ou aquarelle) relèvent des intéressantes nuances de stqle, propres aux diverses étapes de sa création. Une puissante influence de l'école francaise, plus évidente état celle de Maurice Denis, marque la peinture d'Anastase Demian. L'ensemble de l'oeuvre est dominé par le portrait (surtout des portraits d'efants) et par des nus féminins, occasion propice de transposer les sugestives hypostases de l'univers humain. On n'y manque point les paysages enveloppés d'une vibrotion lyrique, qui aide à diversifier l'aire de la représentation.

3. Livia Drăgoi, **Anastase Demian**, in „Steaua", Cluj-Napoca, 16—30 iulie 1972.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEOLOGIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Intenții și perspective privind relația muzeu-public, în cadrul tematicii expoziției de bază a secției de artă din Baia Mare

TRAIAN MOLDOVAN

Prin grija organelor locale de partid și de stat, în momentul de față secției de artă a Muzeului județean Maramureș i-au fost distribuite noi spații, care au dus la o restructurare a principalelor funcțiuni muzeale și totodată la redimensionarea posibilităților de punere în valoare a patrimoniului virtual. Astfel, dacă în anii trecuți secția dispunea de un spațiu total de aproximativ 300 m.p. — incluzînd săli de expunere și depozite ce permiteau o vizualizare a aproximativ 80—100 de piese, acum dispune de o triplare a suprafeței de mai sus, numai pentru expunere, și în același timp posibilități optime de rezolvare a depozitelor, cercuri pe genuri de artă, cabinete vizitabile structurate pe colecții și altele.

La elaborarea tematicii expoziției de bază s-a ținut cont de condițiile concrete, oferite de spațiul pus la dispoziție, de punerea în valoare a patrimoniului după criterii care să evidențieze fenomenul plastic băimărean, atît în ansamblul său, cu trăsăturile lui comune, viguros conturate, cît și pe etape, cu diferențierile-i specifice, cu momente de afirmare plenară a unor personalități care se înscriu meritoriu în galeria valorilor naționale.

Totodată s-a ținut seama de faptul că centrul artistic băimărean ia naștere și se dezvoltă pe un fundament de civilizație deja existent, creat de poporul nostru de-a lungul secolelor premergătoare și concretizat de înaintași în acele splendide vase ceramice ale epocii tracice și daco-getice, în fabuloasa creație populară adusă peste veacuri de generații după generații pînă în zilele noastre, în acele case, porți și biserici de lemn, picturi pe sticlă și lemn, care ne îndreptățesc să afirmăm că pe aceste meleaguri nu a existat un gol artistic și că mișcarea artistică de după 1896[1] nu a fost un fenomen de import.

1. Anul întemeierii Coloniei de pictură la Baia Mare, sub conducerea lui Simion Hollosy, zis Corbul (1857—1918).

https://biblioteca-digitala.ro

S-a urmărit deopotrivă o structurare a materialului ce urmează a fi expus pe două secțiuni principale, una verticală, cuprinzînd perioade, cu inerente interferențe, și a doua pe criteriu stilistic, urmărindu-se cu precădere evidențierea curentelor, tendințelor ori influențelor ce au determinat, pe parcursul a peste opt decenii de activitate, mișcarea plastică băimăreană.

De-a lungul acestei activități se remarcă un fapt deosebit de semnificativ și anume acela că acest centru de artă a avut o orientare progresistă prin unii din promotorii săi, orientare care, continuată de-a lungul a cîtorva generații de artiști, a fost, nu odată, motiv de conflict cu oficialitățile din acea vreme.

În cele ce urmează, o incursiune succintă în climatul de creație plastică de la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX, o consider necesară, pentru a releva corelația producător-consumator de artă, care, aici la Baia Mare, a avut un teren prielnic.

Începuturile acestei mișcări trebuie să le căutăm în jurul anilor 1890, la München, unde școala particulară de sub conducerea lui Simion Hollosy a luat naștere ca o manifestare antiacademică, adepții ei urmărind promovarea tendințelor novatoare în artă. Ea cuprindea un grup de tineri creatori, de diverse naționalități, uniți prin idealuri comune, printre care se aflau și Ioan Thorma, Ștefan Reti. La propunerea lor, Hollosy se stabilește cu acest grup la Baia Mare, constituind la vremea aceea, prin programul și atitudinea militantă ce și-o impun, un centru artistic progresist, deschizător de drumuri și căutări în artă.

Aici la Baia Mare, în cei șase ani de activitate ce au urmat debutului (1896—1901), membrii coloniei de pictură au găsit nu numai peisajul atrăgător al orașului minier, în care căsuțe mărunte cu acoperișuri țuguiate de un pitoresc inedit, înconjurau un centru din care răsăreau turnuri semețe, peisaj ce se continuă treptat în șerpuirea culmilor acoperite de castani, sub un cer de un albastru specific și unde lumina este parcă mai strălucitoare ca oriunde, ci și de o primire caldă din partea localnicilor, a oficialităților, care s-au străduit să le pună la dispoziție un atelier, săli pentru expoziții, bilete gratuite de călătorie pe căile ferate etc.

Faptul acesta a devenit o motivație determinantă, în momentul organizării unei școli „plen-air-iste," de către cei mai buni dintre elevi ai maestrului — Réti, Thorma, Ferenczy, Ivany Grünwald, în 1902, an în care Simion Hollosy-Corbul — nesuportînd tot mai desele presiuni ale cercurilor culturale oficiale cu care intrase în conflict, părăsește orașul și după alte cîteva peregrinări se retrage definitiv la Teceu (localitatea de naștere), lîngă Sighetu Marmației. Pe fondul acestor delimitări forțele artistice locale se regrupează înființînd „Școala liberă de pictură" din Baia Mare.

Pentru a ne da seama de principiile care au călăuzit „Școala liberă de pictură" din Baia Mare, voi cita pe unul din întemeietorii acesteia, pictorul și istoricul de artă Ștefan Réti: „Am cunoscut și am putut vedea natura, realitatea vizuală, am iubit-o, i-am fost recunoscători, pentru frumusețile ei, pentru sentimentele trezite, pentru învățătura artistică . . . . Să exercităm și să facem sensibil ochiul nostru la observarea artistică a viziunii naturii,

https://biblioteca-digitala.ro

să o interiorizăm cu tot sufletul și cu toate sentimentele, să ne contopim cu natura ; aceasta este ținta și drumul adevărat al muncii noastre artistice și al studiului nostru. Dacă putem să-i punem pe elevii noștri pe acest drum, credem că le-am dat tot ceea ce este necesar pentru dezvoltarea lor artistică."

Cu toate că elevii aveau depline libertăți în a-și alege „dascălul", în a frecventa liber cursurile contra unui onorariu modest, școala nu este scutită de greutăți, de disensiuni, care duc în 1909 la o sciziune, datorată pe de o parte unor membri din conducerea școlii devenită tot mai conservatoare (Thorma, Réti), și pe de altă parte grupului de tineri cu vederi progresiste din jurul lui Ivany Grünwald Bela, care părăsește în mod demonstrativ școala.

În toamna anului 1911 a luat ființă prima organizație profesională a artiștilor plastici, „Societatea pictorilor din Baia Mare", și tot din acel an încep să se construiască (șase) ateliere cu locuințe, pentru artiști, la inaugurarea cărora, în 1912, publicului băimărean i se oferă o amplă expoziție, cuprinzînd 522 de lucrări, realizate de 76 autori. Printre expozanți, în afară de „dascălii" școlii, găsim elevi din prima generație : Eugen Maticska (mort prematur la 21 ani, în 1906), Alexandru Ziffer, Tiberiu Boromisza, Ioan Krizsan, Andrei Mikola și alții.

Fără a trece mai departe la o analiză a mișcării în anii ce au urmat, putem trage concluzia că, încă la acea dată, orașul Baia Mare dispunea de un important fond de opere de artă, provenind de la mulți creatori (chiar peste 100 anual) și că aceasta a dus la receptarea și înțelegerea operei de artă de către publicul băimărean, ba mai mult la o simbioză fericită între creator și consumatorul de artă.

Îmi sprijin afirmația de mai sus și pe faptul că prezența în același mediu, în fața acelorași realități, crează o stare de spirit care accentuează sentimentul integrării sociale.

Colonii similare și-au desfășurat activitatea în diverse puncte ale Europei, la Barbizon, la Pont Aven sau la Worpswede și în toate cazurile astfel de conlucrări au avut darul de a crea, pe lîngă idei artistice sau stiluri, și un climat favorabil receptării operei de artă. Datorită faptului că majoritatea elevilor școlii erau studenți în diferite centre din Europa — München, Paris, Moscova, Roma, Budapesta — și frecventau doar vara „școala", aici se confruntau idei și păreri, de care consumatorul de artă începea să nu mai fie străin, ci tot mai mult implicat.

Bazîndu-ne pe acest specific local, precum și pe faptul că în diversele acțiuni cu public pe care le vom desfășura se simte nevoia unei *arhive documentare a* secției care să însumeze cît mai multe date, provenite din cît mai multe surse, și care să ofere posibilități de lucru, atît pentru specialiștii noștri, cît și pentru cei din afară, intenționăm să ne formăm un grup de colaboratori permanenți, care să ne furnizeze date și informații legate de munca și viața artiștilor și a coloniei de pictură.

Precizăm că dispunem deja de un fond substanțial de arhivă, care cuprinde documente vizînd vechea școală de pictură, ce urmează a fi completat și adus la zi, beneficiind azi de condițiile oferite de tehnică (aparataj audio-vizual, aparate de filmat etc.).

https://biblioteca-digitala.ro

O acțiune ce și-a cîștigat o bună notorietate în rîndul publicului prin exigenta ținută a manifestării GHIDUL DE ARTĂ CONTEMPORANĂ ... va fi amplificată, folosind experimental mai multe modalități de investigare a preferințelor publicului. Această manifestare are la bază, după caz, expoziție personală, colectivă, cu temă sau șantier de creație, și se desfășoară în perioada de iarnă (aproximativ pe o întindere de 4 luni, deschiderea ciclului realizîndu-se în săptămîna artelor plastice).

Fără a insista prea mult asupra a ceea ce s-a făcut, putem preciza că un fapt hotărîtor privind aderența la public a manifestărilor noastre îl constituie în primul rînd calitatea artistică a pieselor expuse, și în al doilea rînd acțiunea colaterală — întîlniri ale expozantului cu grupuri organizate, întîlniri cu poeți, cu actori, cu muzicieni, etc. În majoritatea cazurilor, expozițiile se vizionează pe un fond muzical (muzica aleasă de expozant).

Avînd scopul de-a menține treaz interesul publicului local, dar și al celui pasager, pentru fenomenul plastic băimărean, vom promova sub genericul COMEMORĂRI PLASTICE acțiuni prin care publicul se va întîlni cu o mică expoziție documentară vizînd viața și opera artistului comemorat (durata 7—10 zile). În cazul golurilor survenite obiectiv, în spațiul afectat acțiunilor de acest gen va avea loc, sub genericul VĂ PREZENTĂM LUCRAREA, expunerea unei piese, care va fi însoțită de date ce vizează autorul și lucrarea pe care publicul le află singur prin intermediul benzii de magnetofon.

În acest fel vor intra în circuitul public — vremelnic desigur — acele piese din depozit care arareori pot fi scoase spre valorificare.

De o maximă importanță se va bucura formarea și răspîndirea în rîndul elevilor a dragostei și atașamentului față de muzeu și comorile sale prin CERCURILE CU PROFIL DE SPECIALITATE, pictură, desen, modelaj, care își vor ține ședințele de lucru în săli destinate și dotate special în acest scop. Activitățile pe cercuri, în directă colaborare cu elevii și cadrele de specialitate din municipiu, se vor finaliza prin expoziții ale elevilor în muzeu. Totodată vom fi gazda primitoare a mai multor activități școlare cum ar fi : primiri în organizația de pionieri, primiri în U.T.C. etc., facilitînd contacte largi și dezvoltînd dragostea pentru frumos a elevilor.

Gală de filme despre artă, conferințe pe teme de istoria și teoria artei, concursuri pe teme de artă, simpozioane tematice vor fi manifestări plenare pe agenda de lucru a specialiștilor secției de artă, fapt ce va duce la o simbioză fericită între muzeu ca instituție de cultură și publicul larg.

La cele de mai sus, adaug faptul că EXPOZIȚIA DE BAZĂ va fi suplinită pe parcursul vizitării ei, în trei puncte nodale, cu proiecții de diapozitive color, cuplate pe fond muzical, ce se vor insera organic în tematică și care vor putea fi vizionate la cererea grupurilor și audiate, după caz, cu texte traduse în cîteva limbi de largă circulație.

Azi, relațiile sociale multiple, existente în societatea noastră, pe de o parte, instituția muzeală — reorganizată și concepută ca un spațiu dinamic — pe de altă parte, vor favoriza contactul unui public din ce în ce mai numeros cu arta, determinînd o atitudine estetică mai complexă și cu o arie de rezonanță sporită.

https://biblioteca-digitala.ro

INTENTIONS ET PERSPECTIVES CONCERNANT LA RELATION PUBLIC-MUSÉE DANS LE CADRE DES THÉMES DES L'EXPOSITION DE BASE DE LA SECTION D'ART DE BAIA MARE

(*RÉSUMÉ*)

En faisant une brève analyse des possibilités de mise en valeur du patrimoine muséal, le matériel ci-joint révèle les conditions récemment crées par l'attribution de nouveaux espaces pour l'exposition et la mise en depôt de collections d'art.

On y trouve à la fois des éclaircissements d'ordre méthodologique vis-à-vis des critères qui ont déterminé l'élaboration des thémes de la nouvelle exposition, d'ou l'on détache les conditions locales spécifiques du phénomène plastique de Baia Mare avec implications sans doute dans la relation public-musée.

On y présente le cadre de la constitution et du developpement du climat de création plastique pour illustrer la corrélation producteur — récepteur d'art, après avoir relevé les significatives actions de propagande et de popularisation muséale de même que les modalités de leur implication dans la sphère de public.

Parmi celles-ci une place importante revient au „Guide d'art contemporain", aux „commemorations plastiques", „on vous présente l'oeuvre" de même qu'aux cercles spécialisés des élèves.

https://biblioteca-digitala.ro

Obiectul etnografic muzeal în condițiile revoluției tehnico-științifice

JANETA CIOCAN

Tratarea problemei obiectului etnografic muzeal, în condițiile revoluției tehnico-științifice, presupune o definire a noțiunii sau conceptului de obiect etnografic muzeal, definiție care nu există în literatura de specialitate.

În colecțiile muzeale s-au acumulat zeci de mii de piese, ca documente ale culturii noastre tradiționale, fără a se fi pus problema determinării noțiunii de obiect etnografic muzeal. Chiar și problema criteriilor de selecție a obiectelor de cultură populară tradițională, cu valoare muzeală, nu s-a pus cu toată fermitatea și rigoarea științifică. Studiile apărute sînt puține la număr (două după cunoștința noastră) care abordează aspecte mai particulare ale obiectelor muzeale de caracter etnografic și reprezintă mai degrabă o expresie a experienței personale a cercetătorilor care au elaborat aceste articole, decît o abordare teoretică a problemei (Boris Zderciuc, „Criterii de selecție a monumentelor pentru muzeele în aer liber" în Cibinium ; Chelcea, „Criterii de selecție" în Anuarul Muzeului Satului). De aceea o dezbatere a problemei în condițiile dispariției foarte rapide a materialului etnografic devine de o stringentă actualitate. În principiu, *obiectul etnografic de muzeu*, ca orice obiect muzeal, *este un document, un reprezentant tipic al unei culturi populare tradiționale, specifică pentru o zonă, pentru o colectivitate umană, pentru un domeniu de viață și cultură, sau pentru un gen al creației artistice populare.*

Obiectul etnografic muzeal oglindește un aspect al modului de viață purtînd în sine elementele (trăsăturile) caracteristice cele mai definitorii ale aspectului respectiv. Este un răspuns al gîndirii colective la solicitările vieții în interacțiunea colectivității umane cu mediul și într-o etapă a istoriei sale. Este un răspuns colectiv și în această calitate exprimă un mod de a gîndi și de a acționa al comunității umane respective.

Desigur, nu e cazul să ne referim la diversitatea categoriilor de obiecte etnografice muzeale care sînt tot așa de variate, multiple și complexe, ca și cultura și modul de viață, mulțumindu-ne doar să precizăm că ele ilus-

https://biblioteca-digitala.ro

trează cultura populară tradițională și modul de viață în ansamblu, fie că e vorba de aspectul explicit al culturii (cultura materială), sau de aspectul implicit al culturii (cultura spirituală). Relațiile sociale și structura socială caracteristice pentru o comunitate, colectivitate umană sau pentru un popor, într-o etapă a dezvoltării sale, relații și structuri care nu pot fi neglijate de etnograf, sînt reflectate fie prin obiecte de cultură materială, fie prin cele de cultură spirituală.

Caracterul de document, de reprezentant tipic, al obiectului etnografic muzeal, se referă la toate elementele componente ale acestui obiect sau la toate aspectele din perspectiva cărora poate fi analizat, și anume :

1. materia primă
2. modul de producție (condițiile sociale-economia domestică-tehnologia producției-uneltele)
   (economia domestică = producătorul este și destinatar sau este mic meșteșugar).
3. elemente stilistice (formă, decor, proporții) ca expresie a gîndirii colective ,ca soluție (răspuns) adecvată dată de colectivitatea umană.
4. funcția (funcționalitatea) și destinatarii săi.

Am crezut utilă această introducere pe de o parte pentru a încerca o definire a obiectului etnografic muzeal, iar pe de altă parte pentru a sugera unghiurile de vedere din care poate fi privită soarta obiectului etnografic în condițiile revoluției tehnico-științifice.

Desigur că în această analiză a destinului obiectului etnografic nu vom pierde din vedere nici o dată că el (obiectul etnografic muzeal) este caracteristic pentru o structură socială de un anumit tip, societate arhaică, dominată de economia casnică închisă și că în condițiile societății moderne industrializate el rămîne un martor (cu rol dominant) al unor stadii istorico-sociale depășite. Revoluția tehnico-științifică, caracteristică societății industriale, în cazul țării noastre, caracteristică societății noastre socialiste, produce modificări fundamentale în modul de viață sub raport economic, social și cultural, rezolvînd problema trebuințelor de viață materială prin intermediul producției industriale în special.

Revoluția tehnico-științifică elimină din viața curentă obiectul etnografic în forma sa tradițională, înlocuindu-l.

Studiul vieții rurale (sectorul principal care a creat întreaga noastră cultură etnografică) demonstrează în mod evident transformările fundamentale în modul de viață al țărănimii, creatoarea culturii etnografice, și dispariția rapidă a obiectelor care au caracterizat modul de viață tradițional, deci a obiectelor etnografice.

Sectorul în care formele, tipurile și categoriile de obiecte etnografice continuă să mai fie în folosință și să se producă chiar parțial, după canoanele și în spiritul gîndirii tradiționale, sînt din ce în ce mai restrînse. Locuința și structura interiorului folosesc azi materiale, obiecte și formule arhitectonice sau de organizare a interiorului fundamental diferite față de trecut. Ocupațiile tradiționale cu unelte corespunzătoare sînt azi aproape în întregime de domeniul trecutului. Dintre meșteșugurile artistice doar cîteva au mai rămas în viață și sînt practicate pe scară tot mai redusă. Ală-

https://biblioteca-digitala.ro

turi de producția meșteșugărească rurală, în domeniul creației artistice un loc de seamă încep să-l ocupe cooperativele meșteșugărești. Portul popular și-a redus și el funcția, utilizarea sa restrîngîndu-se la zilele de sărbătoare (costum ocazional) sau la manifestări artistice. Situații similare se pot constata și în alte domenii ale culturii tradiționale.

Obiectul etnografic de muzeu are din ce în ce mai puține corespondențe în viața curentă, în viața de toate zilele. Ca urmare, funcția lui de document se accentuează. Studierea, analiza și interepretarea lui se transfomă dintr-o cercetare a vieții curente, cum se întîmpla pînă acum 2 sau 3 decenii, într-o cercetare de istorie a culturii populare tradiționale.

Din această cauză și cercetarea etnografică, dintr-o cercetare monografic-descriptivă (predominantă în trecut), devine o cercetare de analiză istorică, de interpretare și comparație, de corelare a structurii sociale cu trebuințele și funcțiile culturale. *De aici necesitatea studierii urgente a fondului etnografic încă existent în mediul rural, de colecționare și depozitare în muzee, în primă ordine de urgență, a patrimoniului etnografic existent virtual.*

Mai este un aspect pe care aș dori să-l relev. Sporindu-și funcția de document, de martor al unor realități social culturale ale trecutului, apare necesitatea unei evidențe științific muzeale riguroase a obiectelor etnografice muzeale, (cu deosebire — categoria valorilor artistice populare). Am putea spune, sub acest aspect, că dobîndește o nouă funcție, *calitatea de sursă de inspirație*, în sensul că el devine singurul produs concret care poate fi valorificat și interpretat în noile creații și produse artistice menite să satisfacă cerințele cultural artistice ale contemporaneității. Obiectul etnografic muzeal devine, așadar, în condițiile revoluției tehnico-științifice, suportul principal al permanențelor în stilul și gîndirea creatoare contemporană în domeniul culturii naționale.

L'OBJET ETHNOGRAPHIQUE MUSÉOLOGIQUE DANS LES CONDITIONS DE LA RÉVOLUTION TECHNIQUE-SCIENTIFIQUE

(*RÉSUMÉ*)

Les changements survenus dans notre société socialiste produisent des modifications fondamentales dans la manière de vivre sous rapport économique, social et culturel, en résolvant le problème des nécesités de vie matérielle par l'intermédiaire de la production industrielle en special. La révolution technique-scientifique élimine de la vie courante, l'objet ethnographique sous sa forme traditionnelle. Ainsi l'objet ethnographique devient dans les conditions actuelles un document, en restant le témoin de quelques étapes historiques — sociales dépassées.

Ayant de moins en moins de correspondances avec la vie de tous les jours, sa fonction de document s'accentue. L'étude et son interprétation se transforment d'une recherche scientifique de la vie courante, comme cela se passait il y avait deux ou trois décennies, dans une recherche d'histoire de la culture populaire traditionnelle.

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeul Ţării Crişurilor

— schiţă monografică —

SEVER DUMITRAŞCU

La 17 ianuarie 1971 şi-a deschis porţile, pentru marele public local sau care vizitează municipiul Oradea, Muzeul Ţării Crişurilor. Acest eveniment avea şi are o dublă semnificaţie — el marca pe de o parte *terminarea restaurării palatului în stil baroc*, componentă de seamă a arhitecturii istorice a oraşului de pe Crişul Repede şi pe de altă parte însemna *inaugurarea noii organizări ştiinţifice, muzeale, patrimoniale a vechiului muzeu orădean în structura nouă de Muzeu al Ţării Crişurilor*, al judeţului Bihor, al Crişanei.

La temelia acestei îndoite realizări se afla gîndirea politică clarvăzătoare şi revoluţionar umanistă a partidului şi statului nostru de preţuire şi valorificare a trecutului istoric, de preţuire a trudei şi creaţiei tuturor făuritorilor de bunuri materiale şi spirituale ce ne-au premers pe plaiurile bihorene. Era în acelaşi timp munca conjugată a arhitecţilor şi constructorilor orădeni, la care se adăugau eforturile muzeografice locale şi cele din capitala ţării noastre sau din alte centre culturale, eforturi ce dovedeau o activă şi fructuoasă colaborare, rezultat şi chezăşie a noilor relaţii de muncă şi creaţie instaurate în anii socialismului, anii marilor realizări politice, economice şi sociale ale poporului nostru, care au făcut posibile şi realizările din domeniul ştiinţei şi culturii, printre care la loc de cinste se află, în judeţul Bihor, şi Muzeul Ţării Crişurilor.

De la data inaugurării Muzeului se va împlini în curînd un deceniu, timp scurt şi totuşi lung în viaţa unei instituţii de cultură, asupra căruia în rîndurile de faţă *nu* ne-am propus efectuarea unui bilanţ. Ne-am propus în schimb să aducem în discuţie *unele elemente* ale modului în care Muzeul Ţării Crişurilor, sub îndrumarea organelor locale de partid şi de stat, a reuşit să se *implice* nemijlocit în viaţa politică, socială şi culturală a oraşului Oradea şi a judeţului Bihor, adică *felul* în care *colectivul de muzeografi* ai Muzeului valorifică pentru marele public patrimoniul cultural- istoric moştenit sau nou achiziţionat, prin prisma noilor sarcini puse în faţa ştiinţei şi culturii noastre de plenara C.C. al P.C.R. din luna iulie 1979 şi

https://biblioteca-digitala.ro

a cuvîntării tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului nostru, președintele României Socialiste[1].

Fiind un muzeu de *structură enciclopedică* (științe naturale, arheologie-istorie, etnografie-artă populară, artă, muzee memoriale, oficiu județean pentru patrimoniul cultural-național), Muzeul Țării Crișurilor are sarcini adecvate în domeniul *cercetării științifice* în diferite domenii specializate și implicit în *muzeografie*, și pe această bază de *valorificare* a acestei cercetări prin metodele sale științifice. Întreaga muncă de cercetare științifică și muzeografică este realizată de un colectiv harnic și temeinic pregătit în domeniul cercetării, dornic de afirmare, format din cadre cu experiență și mai tinere de muzeografi pregătiți de învățămîntul nostru universitar din ultimele trei decenii. Și sub acest aspect reiese limpede în evidență deschiderea profundă produsă de politica partidului nostru în domeniul pregătirii cadrelor. Astfel la secția de șt. naturale se efectuează cercetări științifice în patru domenii : *paleontologie* (T. Jurcsák), *carstologie* (L. Vălenaș), *entomologie* (M. Paina) și *botanică* (*A. Marossy*). Au fost cercetate și valorificate muzeal sau sînt în curs de valorificare cîteva *mari descoperiri* făcute întîmplător de oamenii muncii din județul nostru, de mineri, pentru care le aducem respectuoasele noastre mulțumiri : descoperirea paleontologică de la *Huta* (com. Boianu Mare), descoperirea paleontologică și carstologică de la *Chișcău* (*Peștera Urșilor*) și descoperirea paleontologică și geologică de la *Cornet* (zona exploatărilor bauxitifere de la Zece Hotare). Au fost cercetate sau sînt în curs de cercetare urmele fosilifere de pe cursul superior al Crișului Repede și resturile osteologice din peșterile defileului de la Vadul Crișului, zonele umede din valea Ierului, Oradea-Băile 1 Mai ori Răbăgani și zona carstică Padiș.

Aceste cercetări au permis tipărirea anuală a buletinului științific *Nymphaea*[2] (6 volume însumînd peste 2 300 p.), publicație ce și-a cîștigat un loc viguros în cadrul vieții științifice de șt. naturale atît pe plan național cît și pe plan internațional. Sînt efectuate schimburi cu toate instituțiile de profil din țară și cu peste 110 muzee și instituții academice și universitare din întreaga lume. Expoziția de bază s-a îmbogățit cu noi exponate și au fost realizate expoziții itinerante în Oradea și în județ. Pentru educația ecologică la muzeu se ține un curs de profil cu *preșcolarii* și numeroase *acțiuni cu elevii*, *pionierii și uteciștii* din municipiu și județ, care contribuie la cimentarea cunoștințelor și convingerilor materialist-dialectice ale tineretului.

Cercetările efectuate la secția de istorie se orientează în principal spre cercetări arheologice privind istoria străveche și veche a județului Bihor (neolitic : *D. Ignat ;* epoca bronzului și epoca fierului : *N. Chidioșan ;* mileniul I e.n. : *S. Dumitrașcu*) și cercetările documentare privind istoria medie, modernă și contemporană a județului Bihor (evul mediu : *L. Borcea ;* epoca

1. Nicolae Ceaușescu, **Cuvîntare la Plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României**, în **Scînteia**, XLVIII, 11469, 7 iulie, 1979, pp. 1—3.
2. **Nymphaea**, 1973; 1974; 1975; 1976, 1977; 1978 și este în curs de preqătire volumul al șaptelea, ce va apărea în anul 1979.

https://biblioteca-digitala.ro

modernă : *V. Faur ;* epoca contemporană : *L. Cornea*) și muzee memoriale (B. Mihoc și Tóth I.). S-au obținut rezultate în cercetarea așezării neolitice de la *Suplacu de Barcău*, a stațiunii hallstattiene și dacice de la *Tășad* și a marii stațiuni arheologice *Cetatea de pămînt de la Biharea*, privind formarea poporului român și a statelor feudale românești, în speță a voievodatului bihorean și în studierea istoriei culturii epocii moderne (1848—1918). Anuarul *Crisia*[3] se află la al IX-lea volum (volumele publicate la muzeu însumează peste 2 500 p. și vol. IX de 800 p. se află sup tipar). Studiile și articolele publicate în „Crisia" au fost receptate de istoriografia națională și europeană, publicația fiind recenzată și căutată cu interes de lumea științifică din țară și de peste hotare. Schimburi științifice se efectuează cu toate muzeele și instituțiile academice și universitare din întreaga țară și cu peste 180 muzee și instituții de cercetări științifice din întreaga lume. De asemenea au fost publicate trei monografii științifice : *Tezaurul monetar de la Șilindia ; Tezaurul de la Tăuteni-Bihor* și *Societatea de lectură din Oradea*[4].

Investigarea patrimoniului istoric al județului a permis an de an să fie îmbogățită expoziția de bază a secției de istorie, să fie organizate expoziții temporare și seri muzeale, alte acțiuni în Oradea și numeroase localități ale județului. Istoria județului Bihor a început să fie și mai bine cunoscută de masele largi, cercetările efectuate la Oradea se adaugă celor de pe plan central de la București sau din alte centre ale țării, Cluj și Timișoara.

Etnografia și arta populară de pe Crișuri și Barcău, un minunat tezaur de valori, de creații ale maselor populare țărănești, români și maghiari, a făcut obiectul unor studii sistematice privind *arhitectura populară* (I. Godea), *ceramica* (S. Tóth), *pictura pe sticlă* (A Chiriac), *arta lemnului* (B. Ștefănescu), *țesăturile* (Fl. Costin). Se află în curs de cercetare monografică localitatea bihoreană *Parhida* (com. Biharea), după care vor urma alte patru localități din zonele de cîmpie, de deal și munte ale Bihorului. Publicația *Biharea*[5], înmănunchind studii și articole de etnografie, artă populară și istoria artei se află la al șaselea volum (au fost publicate 5 volume însumînd peste 1 400 p. și volumul al 6-lea se află sub tipar). Au fost, de asemenea, publicate monografii etnografice și de artă populară : *Monumente de arhitectură din nord-vestul României ; Portul popular din bazinul Crișului Alb* și *Feronerie populară din Bihor. Biharea*, ocupînd un loc distict în publicistica etnografică a țării noastre, este primită cu interes și în schimburile științifice internaționale. În țară toate muzeele de profil au cerut-o în schimb, iar peste hotare este trimisă la 173 muzee și institute de cercetări.

3. **Crisia**, 1973; 1974; 1975; 1976; 1977; 1978; 1979 și este în curs de pregătire volumul al X-lea ce va fi dedicat aniversării a 2050 de ani de la întemeierea statului dac centralizat și independent condus de Burebista și Congresului Internațional de Științe Istorice ce va avea loc la București în 1980.
4. E. Chirilă, N. Chidioșan, I. Ordentlich, N. Kiss, **Tezaurul monetar de la Șilindia**, Oradea, 1972; S. Dumitrașcu, **Tezaurul de la Tăuteni-Bihor**, Oradea, 1973; V. Faur, **Societatea de lectură din Oradea, 1852—1875**, Oradea, 1978.
5. **Biharea**, 1973; 1974; 1975; 1976; 1977.

https://biblioteca-digitala.ro

Cunoașterea patrimoniului județean de artă populară și etnografie[6] a condus, la fel, la îmbunătățirea permanentă a expoziției de bază, la organizarea unor expoziții interjudețene și temporare în Oradea, în județ și în alte centre ale țării noastre.

Secția de artă își desfășoară activitatea de cercetare și critică de artă în domenii diferite ale artelor plastice din țara noastră: *pictură și sculptură* (M. Zintz, A. Martin), *artă decorativă* (G. Crișan) și *grafică* (C. Hora). A fost cercetată creația artiștilor plastici orădeni ai perioadei interbelice *Balogh István*, *Leon Alex* și *Mottl Roman Károly* publicîndu-se și trei cataloage din creația acestor artiști (G. Crișan). Se află sub tipar, pentru prima dată, un catalog cu opere de artă deținute de colecționarii din Oradea și județul Bihor (A. Martin), rezultatul unei importante expoziții organizate în anul 1978. Sînt organizate expoziții ale artiștilor plastici din țară și orădeni, fapt ce contribuie la cunoașterea artei contemporane, socialiste din țara noastră și se află la a IV-a ediție expoziția de *Desene ale pionierilor din județul Bihor*.

Oficiul județean Bihor al Patrimoniului Cultural Național efectuează cercetări în opt diferite domenii ale cunoașterii și valorificării patrimoniului din județul nostru: *șt. naturale* (R. Poliș), *arheologie-istorie-numismatică* (Al. Sășianu), *topografie-arheologică* (Hadnagy A.), *cartea rară* (Fl. Dudaș), *etnografie* (Fl. Goina), *arta națională și universală* (Jakobovits N.), *arhitectură istorică* (Dumitru Sandu) și *conservare generală* (R. Hîrca). Alături de depistarea de noi piese de patrimoniu cultural național prin studii și cercetări minuțioase se urmărește repertorierea întregului patrimoniu cultural. A fost publicat pentru prima dată într-un județ un repertoriu general[7]: *Repertoriul monumentelor din județul Bihor*. De asemenea, a început publicarea unor repertorii pe domenii din care a apărut *Cartea veche românească în Bihor* (sec. XVI—XVII)[8] și este în curs de elaborare un repertoriu al descoperirilor monetare antice din Crișana și un repertoriu al colecției etnografice „A. Flutur" din zona Dr. Petru Groza-Vașcău, de pe valea Crișului Negru.

La Oradea au publicat în amintitele anuare studii și articole numeroși oameni de știință din alte centre ale țării noastre și s-au ținut mai multe sesiuni cu caracter național — *Centenarul muzeal orădean* (1972), *Simpozioanele naționale de muzeografie*, avînd ca temă rolul muzeului contemporan în educația socialistă a maselor (1971, 1974, 1976, 1978), organizate în colaborare cu Muzeul de istorie al R.S.R. București și Complexul muzeal Iași și a XIII-a *Sesiune anuală de rapoarte arheologice* (1979) însoțită de expoziția *Civilizația geto-dacilor de pe valea Siretului* organizată de 8 muzee din Moldova și nordul Munteniei. Se poate spune că Oradea a devenit an de an nu numai participantă egală la mișcarea muzeografică din țara noastră, ci și inițiatoarea unei colaborări științifice cît mai rodnice,

6. I. Godea, **Monumente de arhitectură populară din nord-vestul României** (I), Oradea, 1972; (II), Oradea, 1974; T. Mózes, **Portul popular din bazinul Crișului Alb**, Oradea, 1975; A. Chiriac, **Feroneria populară din Bihor**, Oradea, 1978.
7. **Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură și artă din județul Bihor**, Oradea, 1974.
8. Fl. Dudaș, **Cartea românească veche în Bihor**, (sec. XVI—XVII), Oradea, 1978.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru slujirea cît mai adecvată a scopurilor și rosturilor muzeului în viața contemporană. Prin aceste colaborări în domeniul cercetării științifice muzeografice s-a ridicat nu numai competența profesională a colectivului muzeului, ci s-a încercat să se depășească *suficiența de nuanță provincială*, fapt care să contribuie nu numai la adîncirea cercetărilor ci la o valorificare fructuoasă a patrimoniului muzeal pentru vizitatori, pentru oamenii muncii din județul nostru. De asemenea, prin realizarea schimburilor științifice *regulate* de publicații cu țări din toate continentele (Europa, America, Asia, Africa, Australia), cu marile muzee (Muzeul Louvre, Muzeul Britanic, Muzeul Ermitaj din Leningrad, Muzeul romano-german din Mainz, cu muzee din New York, Tokio, Sidney, Roma, Tell-Aviv, Lund, Cracovia, Praga, Bratislava, Barcelona și multe altele), prin contactele cu specialiștii din alte țări care s-au documentat la muzeul nostru, cercetările din Bihor, valorile patrimoniale perene ale creației materiale și spirituale au fost mai bine cunoscute pe toate meridianele globului. La acestea se adaugă contactul zilnic cu vizitatorii din țară și de peste hotare, pentru care colectivul Muzeului Țării Crișurilor a editat o gamă largă de materiale muzeistice cu caracter științific, muzeistic, turistic, (Ghidul general al Muzeului, Ghidul secției de istorie, etnografie, artă, pliante, diapozitive, cărți poștale), constituind o încercare reală de a face din muzeu un centru cultural pentru educația maselor largi în spiritul politicii partidului nostru de prețuire a valorilor trecutului nostru național, de prietenie, înțelegere și pace cu toate popoarele, pentru omenia umanității. Sînt unele din principalele sarcini pe care Muzeul Țării Crișurilor a încercat să le îndeplinească, în activitatea colectivului său, în județul Bihor, și în cadrul activității muzeistice din țara noastră.

În adîncirea cercetărilor științifice muzeografice, de restaurare, conservare și valorificare a patrimoniului va trebui să perfecționăm și mai atent activitatea muzeală. Realizarea acestui deziderat va depinde însă de activitatea fiecărui muzeograf, de pasiunea și dăruirea cu care va munci pentru studierea și valorificarea patrimoniului muzeal bihorean.

Colectivul Muzeului Țării Crișurilor se va strădui ca, sub îndrumarea organelor locale de partid și de stat, să nu precupețească nimic pentru a-și perfecționa activitatea, pentru a se integra și mai eficient în întreaga dezvoltare a județului Bihor, pentru a înfăptui, pe măsura și la locul nostru de muncă, dar cu toată dăruirea, ceea ce secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, definea ca o *„gîndire științifică nouă, îndrăzneață, revoluționară"*.

https://biblioteca-digitala.ro

THE „ȚĂRII CRIȘURILOR" MUSEUM

(*SUMMARY*)

The author presents the ways in which the „Țării Crișurilor" Museum, reorganized in 1971 on scientific criteria, turns in good account the cultural historical inheritance which it owns, and the manner in which the museum succeded in putting into practice its results within the political, social cultural life of the district.

The museum has an enciclopedical structure, with adequate tasks in the field of scientific research and revaluation of this researches. Thus the museum issues the „Nymphea" scientific bulletin for science of nature, the „Crisia" annual for history and archeology and „Biharea" publication for etnhology and folk art, and other scientific monographs, art catalogues, folderes, indexes.

The museum has relations with museums all over the country, regular exchanges of publications with countries all over the world and it is the initiator of some large scientific manifestations with national character.

https://biblioteca-digitala.ro

Modalități de implicare a muzeului, a altor instituții și organizații în cultivarea tradițiilor artei populare autentice și dezvoltarea artizanatului în județul Maramureș

VIORICA URSU

În ceea ce privește ponderea creației populare românești tradiționale și actuale, cunoscutele zone etnografice și folclorice: Maramureș, Lăpuș, Chioar, în același timp zone istorico-geografice cu vechi tradiții de „țări românești", au un rol deosebit, datorită păstrării aici nealterate a unei imense bogății de frumos și autentic, de specific românesc.

Zonele amintite — la care adăugăm aceea a Codrului — cuprinse administrativ, integral sau parțial, în actualul județ Maramureș, păstrează, de asemenea, numeroase obiceiuri și datini, cu rădăcini adînci în evul mediu și dincolo de acesta, în istoria străveche a românilor. Portul specific, de pildă — ca să ne rezumăm doar la acest exemplu — se păstrează astăzi în Maramureș și, în bună măsură încă, în Lăpuș, Codru și Chioar.

Problema valorificării multiple a tradițiilor artei populare, a revitalizării creației artistice autentice, a cunoașterii și afirmării pe măsura valențelor artistice și educative ale acesteia constituie astăzi în România obiectul unei atente preocupări a partidului și statului.

La indicația secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în anul 1979, s-a înființat, pe lîngă Consiliul Național al Femeilor, Comisia centrală pentru îndrumarea acțiunii de valorificare a artei populare, pentru dezvoltarea producției de artizanat, de asemenea, s-au creat comisii județene, municipale, comunale, în întreaga țară.

Comisia județeană Maramureș, înființată prin hotărîrea Comitetului județean de partid, cuprinde cadre de îndrumare și conducere, specialiști, factori de răspundere și competență din domeniul muncii de partid, din instituțiile de cultură (muzee, îndrumarea mișcării artistice de masă), din do-

https://biblioteca-digitala.ro

meniul învățământului (superior, de artă sau general), al cooperației meșteșugărești și agricole, ca și din domeniul industriei ușoare și al comerțului*.

Importanța revitalizării artei populare, a creației artizanale în forme, motive și colorit autentice, a cunoașterii și afirmării în mai mare măsură a tradițiilor minunate ale acestor locuri, a determinat comisia județeană să găsească căi și soluții pentru îndrumarea și încurajarea creației populare și a producției artizanale curente. În șirul acestor strădanii s-au înscris numeroasele acțiuni menite să popularizeze și să familiarizeze creatorii mai tineri, ca și publicul larg, din rîndul acestuia, tineretul mai cu seamă, cu specificul zonelor etnografice și folclorice ale județului. Îndrumarea creatorilor spre genuri, tehnici, motive și colorit, tradiționale, spre reluarea și dezvoltarea creației populare în această idee, a fost scopul important al fiecărei acțiuni. Acestor imperative credem că le-au răspuns cele 20 de expoziții de artă populară și de artizanat organizate pe grupuri de comune (microzone) în iarna 1980—1981, de către comisiile locale de artă populară și artizanat. De asemenea, expoziția de zadii lăpușene etalînd frumusețea motivelor tradiționale ale acestui gen de textile populare — expoziție organizată de Muzeul județean Maramureș la Baia Mare — care a făcut obiectul unor dezbateri ample cu creatorii populari și artizanii din rețeaua cooperatistă a județului.

* Componența **Comisiei județene Maramureș pentru artă populară și artizanat** este următoarea: Achim Valeriu — directorul Muzeului județean Maramureș, Amați Gheorghe, — directorul Direcției generale pentru agricultură și industrie alimentară a județului Maramureș, Apostol Nicolae — pictor, Uniunea Artiștilor Plastici, Filiala Baia Mare, Ardusădan Ana — secretar, Comitetul județean U.T.C., Bota Valentin, — secretar al Comitetului executiv al Consiliului popular județean Maramureș, **vicepreședinte al comisiei**, Cărăușan Verona, — secretar, Comitetul județean P.C.R. Maramureș, Chirilă Mircea — director, Fabrica de faianță „FAIMAR", Baia Mare, Chiș Șter Ioan — lector, Institutul de învățămînt superior Baia Mare, Ciocan Janeta — muzeograf principal, șef de secție, Muzeul județean, Ciucu Dumitru, — inginer, Direcția generală pentru agricultură și industrie alimentară, Crăciun Gheorghe — profesor, Școala de artă, Dăncuș Mihai — director, Muzeul maramureșean Sighetu Marmației, Dogaru Ortansa — profesor creator, Luțaș Octavian — președinte, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Maramureș, Marinescu Valeria — președintă, Comitetul județean al femeilor, Măriej Ioan — inspector, Direcția comercială a județului Maramureș, Măriuț Cornelia, secretar al Comitetului municipal P.C.R. Baia Mare, Necula Ecaterina — vicepreședinte Uniunea județeană a cooperativelor meșteșugărești, **vicepreședintă a comisiei**, Oșan Olga — inspector, Inspectoratul școlar județean, Păltineanu Ecaterina — activist, Consiliul județean al sindicatelor, Petruț Traian — vicepreședinte Uniunea județeană a cooperativelor de consum, Pintea Letiția — inspector general, Inspectoratul școlar județean, Pop Gheorghe — rectorul Institutului de învățămînt superior Baia Mare, Pop Ionică — vicepreședinte Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă, Pop Iuliu — artist fotograf, Pop Ludovic — președinte Uniunea județeană a cooperativelor meșteșugărești, Pop Maria — directorul Oficiului județean de turism Maramureș, Pop Viorica — membră a Biroului comitetului județean al femeilor, Stoica Eliza — directorul Întreprinderii de tricotaje „UNITATEA" Sighetu Marmației, Șainelik Sabin — muzeograf principal, Muzeul județean Maramureș, Timiș Nicoară, — directorul Centrului de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, **secretar al comisiei**, Toporaș Stela — director Întreprinderea de confecții Baia Mare, Ursu Viorica — muzeograf principal, șef de secție, Muzeul județean Maramureș, **președinta comisiei**, Vida Ecaterina — creator, profesor, Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Expozițiile de bază ale Muzeului județean Maramureș — secția de etnografie și artă populară, ca și a Muzeului maramureșean din Sighetu Marmației au un rol deosebit de important privind documentarea creatorilor populari, a lucrătorilor din atelierele cooperației, constituind în același timp o permanentă bază de dezbateri despre tehnici, genuri, specific locale și modalități de reluare a acestora în creația curentă, pentru dezvoltarea artizanatului. De subliniat și rosturile deosebite ale acestor expoziții, care etalează adevărate comori de artă populară românească tradițională, în ceea ce privește educarea gustului pentru frumos al marelui public.

Consfătuirile de lucru cu femei — creatoare populare, organizate la Chiuzbaia, Bozînta, Mogoșești, Izvoarele, Tg. Lăpuș, Șomcuta, Boiu Mare, Oarța, Cernești, Recea, Tăuții Măgherăuș, Berința, Botiza, Groși etc. au constituit prilejul de a le convinge ca, înlocuind motive și culori străine tradițiilor noastre, să revină la cele autentice, specifice, de certă și perenă valoare.

Expozițiile de produse de artizanat organizate pentru contractări comerciale, la Baia Mare, au constituit și acestea prilejul unor dezbateri ample ale membrilor comisiei, cu factori din domeniul cooperației meșteșugărești și ai comerțului, apreciindu-se produsele inspirate din specificul zonelor județului. S-a stabilit, cu acest prilej, acceptarea de către comerț și încurajarea prin contractări doar a articolelor corespunzătoare, avizate, în prealabil, de Comisia județeană pentru artă populară și artizanat. În acest sens, rolul factorilor din comerț în ceea ce privește promovarea creației populare autentice și a celei artizanale cu specific local, prin contractări, este unanim apreciat ca foarte important.

Acțiunea de avizare a produselor de artizanat se realizează în județul Maramureș de către o *comisie de omologare* a acestui gen de articole, constituită prin decizia Comitetului executiv al Consiliului popular județean*. Viza acestei comisii condiționează aprobarea prețurilor și contractările de către comerț a produselor. Ședințele de omologare au loc periodic la Muzeul județean Maramureș. De la înființarea comisiei, au fost aprobate 400 de articole de artă populară și artizanat, creație curentă, inspirată din arta populară tradițională românească a acestor zone.

Revenind la expozițiile de artă populară și artizanat, ca și la acțiunea de îndrumare care le-a prilejuit, amintim expoziția realizată la sfîrșitul anului școlar 1979—1980, de către Inspectoratul școlar al județului Maramureș.

Produsele de artizanat realizate în școli la orele de activități tehnico-practice au fost analizate de către comisia pentru artă populară și artizanat, iar cele care au întrunit condițiile autenticului au fost omologate și incluse în planul de producție al școlilor. Cu sprijinul specialiștilor comisiei, s-au realizat caiete și scrisori metodice destinate rețelei școlare jude-

*Comisia de omologare constituită prin Decizia nr. 125 din 25 februarie 1980, cuprinde următorii membri: Ursu Viorica — președinte, Ciocan Janeta — secretar, Dogaru Ortansa, Măriș Ioan, Necula Ecaterina, Șainelik Alexandru, Timiș Nicoară, membri.

https://biblioteca-digitala.ro

ţene, cuprinzînd criteriile care privesc creaţia artistică populară şi cea artizanală.

În judeţul Maramureş, şcoala manifestă multă receptivitate faţă de străduaniile revitalizării artei populare româneşti tradiţionale, constituind un factor activ în această acţiune. Expoziţia amintită a demonstrat marile posibilităţi pentru cultivarea artei populare şi dezvoltarea producţiei artizanale în şcoli, eficienţa instructiv-educativă şi de formare a îndemînării, a bunului gust, a sensibilităţii copiilor, tineretului pentru acest gen al creaţiei artistice.

Consfătuiri de lucru cu producători şi factori de conducere din domeniul cooperaţiei meşteşugăreşti şi de consum, al cooperaţiei agricole şi al comerţului, se desfăşoară curent la sediul Comitetului judeţean de partid Maramureş, la Muzeul judeţean ca şi la locurile de producţie şi desfacere a articolelor de artă populară şi artizanat (cooperativele „Unirea", „Ţiblesul", „Ignişul etc., magazinul „Maramureşul"). Aceste acţiuni au avut în vedere şi analiza fiecărui produs cu scopul omologării. Adesea, procesele verbale de omologare conţin şi observaţii privind unele îmbunătăţiri, rectificări aduse produselor.

Socotită un bilanţ anual al activităţii de dezvoltare a creaţiei artistice populare, de diversificare a producţiei de artizanat, expoziţia de artă populară şi artizanat a judeţului Maramureş, ediţia august, 1980, prin amploare, prin frumuseţea articolelor prezentate, ca şi prin marea diversitate a acestora, s-a bucurat de apreciere deosebită din partea publicului local şi a oaspeţilor judeţului.

Organizată sub egida Comisiei judeţene pentru artă populară şi artizanat, întrunind, deci, efortul unui mare număr de factori angajaţi în activitatea de dezvoltare a artizanatului în judeţul Maramureş, expoziţia ilustrează creaţia populară actuală din Maramureş, Chioar, Lăpuş şi Codru, demonstrînd inepuizabile surse de inspiraţie din zestrea tradiţională, posibilităţi mari de a valorifica specificul artei populare străvechi a acestor meleaguri.

Au fost expuse articole textile (cusături, ţesături de lînă, cînepă, bumbac), articole din ceramică, miniaturi din lemn, fier forjat, sticlă, împletituri din paie şi nuiele. Obiectele prezentate cu vînzare au fost realizate de creatori individuali, de unităţi ale cooperaţiei şi de întreprinderi ale industriei uşoare din judeţ.

Expoziţia a fost remarcabilă prin bogăţia de frumos şi autentic pe care a etalat-o.

https://biblioteca-digitala.ro

1. — Expoziția de artă populară și artizanat, ediția 1979, parte din standul reprezentînd articole realizate în zona Maramureș.
2. — Covor maramureșean în culori vegetale, creație nouă după o tehnică veche reluată. Creatori : Maria și Nicolae Pipaș.
3. — Ceramică originală de Săcel, articole noi, păstrînd întocmai tehnica, formele și ornamentica străveche. Creator : Tănase Cocean.
4. — Aspect din expoziția județeană de artă populară și artizanat — standul reprezentînd articole realizate în zona Lăpuș.
5. — Ștergar din Lăpuș, creație nouă, motive tradiționale reluate.
6. — Blid. Ceramică nouă din Tîrgu Lăpuș.
7. — Aspect din expoziția județeană de artă populară și artizanat, 1980, reprezentînd produse realizate în zona orașului Baia Mare, parte a zonei Chioar.
8. — Artizanat din județul Maramureș — articole realizate de unități cooperatiste.
9. — Aspect din expoziția județeană, ediția 1980, articole realizate în rețeaua școlară a județului Maramureș.
10. — Design inspirat din arta populară maramureșeană, piese de porțelan produse ale întreprinderii „Faimar" Baia Mare.

(Fotografii realizate de IULIU POP)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Spre deosebire de ediția precedentă — expoziția județeană organizată în anul 1979, care a avut un caracter preponderent documentar-demonstrativ, vizînd și un sondaj al gustului publicului*, expoziția anului 1980 a cuprins, în exclusivitate, creația populară curentă și articole de artizanat preluînd motive autentice locale.

Aportul specialiștilor de la Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, ca și cel al artiștilor plastici băimăreni, apropiați de creația populară locală, au fost deosebite în întreaga acțiune de revitalizare a artei populare și a artizanatului în județul Maramureș și de realizare a expozițiilor anuale.

În bună parte produsele creației noi sînt realizate după piese împrumutate din colecțiile Muzeului județean Maramureș ,sau selecționate pe teren, din piesele păstrate și indicate de muzeografii de la muzeele din Baia Mare și Sighetu Marmației. Criteriul autenticității, al păstrării specificului și preluării motivelor tradiționale, au condiționat omologarea articolelor nou realizate. Procesele verbale de omologare sînt întocmite, de asemenea, de către specialiști din muzeu. Aportul lor, datorită specificului activității, a cunoașterii și studierii permanente a zonelor, ca și datorită schimburilor de experiență, organizate pe această temă în rețeaua muzeală din țară, rămîne substanțial, în întreaga acțiune desfășurată în județul Maramureș de către Comisia pentru artă populară și artizanat. Muzeografii — membri ai comisiei — chemați să-și aducă contribuția, fără a-și precupeți efortul participă la această acțiune profund patriotică, politică și instructiv-educativă, la revitalizarea artei populare a acestor meleaguri.

Întreaga activitate desfășurată de cadrele din componența comisiei, care reprezintă instituții și organizații antrenate în această acțiune, se bucură de sprijinul deosebit al Biroului Comitetului județean de partid Maramureș, al tovarășului prim-secretar Gheorghe Pop. Menționăm faptul că activitatea comisiei județene pentru artă populară și artizanat este îndrumată îndeaproape de tovarășa Angela Boțioc — secretar al Comitetului județean P.C.R. Maramureș.

Activitatea comisiilor orășenești și comunale desfășurîndu-se sub îndrumarea comitetelor de partid, a comitetelor și birourilor executive ale consiliilor populare, socotim că succesele înregistrate în această acțiune se datorează înțelegerii, ca și sprijinului larg acordate de aceste organe.

* Cu prilejul ediției din 1979 a expoziției județene de artă populară și artizanat, publicul vizitator a fost solicitat să răspundă unor chestionare privind opiniile asupra articolelor expuse — marea majoritate piese din colecții (muzeale și particulare), în vederea reluării în creația și producția curentă a acestora. Rezultatul a fost unanim și entuziast exprimat în favoarea reluării acestor genuri, motive, colorit etc.

https://biblioteca-digitala.ro

Perspectiva înființării în județul Maramureș a unei cooperative meșteșugărești specializate în producția de artă populară și artizanat specifice zonelor județului, această activitate desfășurîndu-se în prezent mai dispersat la nivelul secțiilor cooperativelor, va înlesni orientarea corectă, controlul, ca și dezvoltarea și diversificarea în suficientă măsură a producției artizanale. Acest fapt va rezolva, de asemenea, angajarea creatorilor populari într-o activitate organizată, necesară și deosebit de rentabilă, date fiind și cerințele comerțului legat de dezvoltarea turismului în județul Maramureș.

Dezvoltarea creației artistice populare, a producției artizanale, va rămîne în continuare o preocupare importantă. Articolele de artă populară specifice acestor zone vor fi în mai mare măsură prezente în rețeaua comerțului din județ și din întreaga țară. Producția de artizanat va putea satisface, de asemenea, cerințele de export, articolele de artă populară și artizanat, create în județul Maramureș, reprezentînd, ca veritabile cărți de vizită, ingeniozitatea, îndemînarea, bogăția de frumos, mesajul de omenie al oamenilor acestor locuri.

WAYS OF MAKING THE MUSEUMS AND OTHER SOCIALIST INSTITUTIONS MORE ACTIVE IN KEEPING AND ACCORDINGLY DEVELOPING THE FOLK CREATION AS WEEL AS THE HANDICRAFTSMEN'S ACTIVITY IN MARAMUREȘ

(*SUMMARY*)

The article detaliates the efforts made in the Maramureș county to develop the present day folk creation and the handicraftsmen's activity retaking traditional activities specific to the Maramureș, Lăpuș, Codru and Chioar areas. It is underlined the importance of the help brought by the specialists within this vast action, as well as the experience resulted from this.

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE, CRONICI, RECENZII

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Forumul istoriografiei mondiale

Evenimentul de mare prestigiu ştiinţific, desfăşurat, pe baza deciziei din 1975, de la San Francisco, a Comitetului Internaţional de Ştiinţe Istorice, la Bucureşti, în 10—17 august a.c., sub înaltul patronaj al Preşedintelui României, l-a constituit *cel de-al XV-lea Congres Mondial de Ştiinţe Istorice*, forumul istoriografiei mondiale, locul de întîlnire şi de confruntare a 2 712 istorici, participanţi din 66 ţări ale lumii.

Dintre acţiunile premergătoare vom aminti tipărirea şi expedierea programelor, colectarea şi tipărirea referatelor şi coreferatelor în cadrul a trei volume înmînate participanţilor la începerea congresului. În plus, forurile naţionale gazdă au tipărit şi difuzat în timpul congresului numeroase teze susţinute de membri ai delegaţiei române, precum şi zeci de pliante şi alte materiale de orientare turistică. Împreună cu instituţiile specializate, s-au organizat numeroase expoziţii, spectacole şi concerte. În conlucrare cu editurile ştiinţifice au fost puse la dispoziţia congresiştilor cărţi, în primul rînd de istorie naţională şi universală, de beletristică, de artă, în cadrul standurilor care au funcţionat permanent, precum şi a unui ziar al congresului, tipărit în limbile franceză şi engleză.

Alexander Gieysztor, istoric polonez, în cadrul unui interviu a adresat cuvinte de felicitare gazdelor, pentru faptul că înainte de congres au organizat la Bucureşti sesiunea ştiinţifică jubiliară „2050 de ani de existenţă statală pe teritoriul României", care de fapt a însemnat o încununare a manifestărilor ştiinţifice — naţionale şi internaţionale — consacrate împlinirii a 2050 de ani de la evenimentul istoric al creării statului dac centralizat şi independent de sub conducerea lui Burebista.

https://biblioteca-digitala.ro

În sala mare a Palatului, congresiștii au avut prilejul să audieze MESAJUL președintelui Republicii Socialiste România, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, urmărit cu deosebit interes și subliniat cu îndelungi aplauze, în cadrul căruia, printre altele, referindu-se la tematica variată a dezbaterilor, a spus : „Prin toată această vastă problematică, Congresul dumneavoastră este menit să se înscrie ca un eveniment de seamă în viața științifică internațională, în dezvoltarea științelor istorice, și, totodată, ca o contribuție pozitivă la mai buna cunoaștere și apropiere dintre popoare, la întărirea încrederii și colaborării internaționale, la cauza generală a înțelegerii, destinderii și păcii în întreaga lume".

Numeroși participanți la congres au subliniat, în diferite interviuri și în intervențiile lor directe de la tribuna congresului, ideile generoase ale MESAJULUI prezidențial, faptul că acestea au valabilitate universală. Iată ce spune, în acest sens, *Maria Da Gloria Alvez Portal*, din Brazilia : „Mesajul președintelui impresionează prin aceea că el enunță principiile politice ale independenței naționale, îndemnînd popoarele la pace și înțelegere universală. Este un ideal magnific".

De mare interes științific au fost cele două conferințe, susținute de către *acad. Ștefan Pascu* — despre „Geneza popoarelor de origine romanică. Originea și dezvoltarea istorică a poporului român", la deschiderea congresului și respectiv, *Virgil Cîndea*, despre „Locul poporului român în istoria universală", la închidere, ca rezultat al unor îndelungate cercetări și investigații istorice, o sinteză de istorie națională cu implicații puternice în plan universal. Audiate de toți istoricii, aceste conferințe, folosind argumente arheologice, etnografice, lingvistice, documente scrise rămase de la istorici de prestigiu, au dovedit încă o dată străvechea noastră origine traco-geto-dacică și romană, continuitatea românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic, lupta de veacuri pentru păstrarea ființei naționale, pentru unitate, bună înțelegere și pace, aducîndu-ne astfel un aport substanțial recunoscut la progresul civilizației europene, al lumii întregi.

Primele două zile au fost rezervate unor organisme internaționale afiliate și neafiliate (28 la număr) precum : „Asociația internațională de studii bizantine", „Comitetul internațional de studii slave", „Comisia internațională de numismatică", „Asociația internațională de studii sud-est-europene", „Comisia internațională a presei" și altele.

De mare interes s-au bucurat lucrările „Comisiei internaționale de istorie a celui de-al doilea război mondial", în cadrul căreia raportul general și discuțiile au abordat tema : *Propaganda în timpul războiului : mijloace, metode, imaginea inamicului, rezultatele sale.* Introducerea au făcut-o *Henrri Michel* (Franța) și *Ion Popescu-Puțuri* (România). S-au înscris cu comunicări și intervenții la această temă aproape 70 de istorici, din care peste zece români.

În cadrul acestei secții au fost puse în lumină căile moderne de propagandă în timpul celui de-al II-lea război mondial, contribuția presei, radioului, a literaturii beletristice, a afișului etc., la demascarea fascismului, la mobilizarea maselor în lupta pentru zdrobirea inamicului. Au fost criticate

https://biblioteca-digitala.ro

în același timp exagerările, tendințele de șablonizare a lucrărilor, aprecierile globale, fără suport științific, chiar unele discuții purtate cu intenția de a crea confuzii.

În zilele următoare, lucrările s-au desfășurat în trei secții : cea dintîi intitulîndu-se TEME MARI. Aici s-au prezentat rapoartele : „Europa de Est, arie de convergență a civilizațiilor" : „Forme și probleme ale păcii în istorie" ; „Statele federative și pluraliste" ; „Femeia în societate". Raportori generali la tema *Europa de Est, arie de convergență a civilizațiilor* au fost *acad. Emil Condurachi* și *Răzvan Theodorescu*, ca o recunoaștere a contribuției științei istorice românești la cunoașterea aprofundată a acestei importante zone de cultură europeană, în care civilizații ca cele traco-dacice, grecești, romane, bizantine, slave s-au împletit și influențat reciproc cu vădite cîștiguri pentru fiecare în parte.

S-au prezentat corapoarte din partea U.R.S.S., Bulgariei, Finlandei, Greciei, Israelului, Poloniei, S.U.A. și au luat cuvîntul peste 30 de istorici, făcînd referiri la noțiunile de cultură și civilizație, la Bizanț și arta bizantină, la spațiul în care aceasta s-a extins, la limba protobulgară și rolul ei în perioada prefeudală și a feudalismului începător, la relația dintre viața politică și dezvoltarea culturală a epocii ; s-a vorbit despre influența occidentală și central-europeană asupra acestei zone ș.a.

Intervențiile istoricilor români la această temă au fost dintre cele mai substanțiale, reușind să aducă în atenția participanților idei precum că viața spirituală la noi își are începuturile încă din epoca paleolitică, că noi românii nu am primit numai, în plan spiritual, ci am și dat, avînd o cultură a noastră, originală, manifestată în tradiție, în port, în limbă, în folclor, că noi românii avem o toponimie daco-romană cu specific etnic bivalent, străvechi, la care ceea ce s-a adăugat ulterior n-a afectat esența.

În secția intitulată METODOLOGIE au fost dezbătute de asemenea patru teme, ca și corapoartele lor, din care două de interes pentru specialiști — „Limbajul istoricului" și „Probleme și metode ale istoriei orale" iar două de interes general, precum : „Locul și rolul predării istoriei, în învățămîntul secundar, în ceea ce privește formarea omului sec. XX", o nouă pledoarie în favoarea însemnătății social-politice a științei istorice, și „Demografie, epidemie, ecologie", care de asemenea are un caracter practic în lumea contemporană.

Secția a III-a, CRONOLOGIE, și-a desfășurat lucrările în patru subsecții — istorie veche, istorie medievală, istorie modernă și istorie contemporană, în cadrul cărora au fost expuse peste 70 rapoarte, referate și coreferate. În subsecția de istorie veche rapoartele au fost asamblate pe două mari grupe : *Relații între Răsărit și Apus* și *Civilizații și societăți*.

În cadrul acesteia din urmă istoricul român *Hadrian Daicoviciu* și-a susținut magistral teza *Dacii și civilizația lor*, argumentînd cu existența metalurgiei metalelor (a fierului în primul rînd), cu practicarea agriculturii, confecționarea ceramicii, iar pe plan spiritual cu existența la daci a unor temeinice cunoștințe științifice, de astronomie și medicină populară, de farmacie, care în urmă cu 2050 de ani au creat condiții pentru înfăptuirea

https://biblioteca-digitala.ro

statului centralizat de sub conducerea lui Burebista. Au adus prețioase contribuții la dezbaterea temei și alți istorici din Turcia, Danemarca, R.D.G., U.R.S.S., Bulgaria, dar și din România, precum *Ion Horațiu Crișan*, *M. Popescu-Dîmboviță*, *Pompei Mureșan* ș.a. *Iosif Constantin Drăgan*, venit din Italia, a pledat cu convingere pentru vechimea și întinderea tracilor de la Baltica la Munții Haemus, pentru o civilizație care nu este cu nimic mai prejos decît a grecilor antici. După Drăgan, Dunărea este liantul civilizației traco-dacice.

În partea modernă un raport românesc a fost consacrat problemei *implicațiilor politice ale epocii luminilor în Europa de centru și sud-est*, pregătit de *Alexandru Duțu* și *Teodor Pompiliu*, iar la partea contemporană *Reformele agrare în perioada interbelică*, susținut de *Damian Hurezeanu* și *Costin Murgescu*.

La adunarea de închidere a lucrărilor congresului, *Alexander Gieysztor*, noul președinte al Comitetului Internațional de Științe Istorice, a supus aprobării congresului MESAJUL adresat tuturor popoarelor lumii, prin care cei prezenți se angajează ca prin întreaga lor activitate științifică și de învățămînt să contribuie la afirmarea ideilor generoase ale libertății și demnității omului, la eliminarea oricăror forme de discriminare sau opresiune a individului, la dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare între popoare, la consolidarea păcii și securității internaționale.

Pentru istoricii maramureșeni participarea la acest prestigios congres a însemnat nu numai o nouă experiență, dar și o ocazie unică de a beneficia de un contact direct pe pămînt românesc cu specialiștii de talie mondială, cu rezultatele cercetării lor, de a intui unde și în ce măsură știința istorică românească are nevoie de efort suplimentar. Prin viitoarele noastre activități de cercetare științifică, de valorificare muzeistică și editorială, va trebui să îndrăznim mai mult. Maramureșul tradițional și contemporan are toate motivele să se înscrie puternic în planul vieții spirituale românești și universale.

Valeriu Achim

Cercetarea istorică maramureșeană

Evenimentul împlinirii a 75 (respectiv 80) de ani de existență a muzeului din Baia Mare a prilejuit desfășurarea unei consistente sesiuni de comunicări științifice, avînd o bogată și variată tematică, grupată pe secții: istorie (veche, medie, modernă, contemporană); etnografie, artă populară și folclor; istoria artei; științele naturii. Caracterul jubiliar al sesiunii a atras la Baia Mare numeroși cercetători din întreaga țară, buna organizare a manifestării făcînd din ea un act de cultură cu rezonanță în viața Maramureșului, contribuind la mai buna cunoaștere și integrare a cercetării istorice locale în circuit național. Problematica istoriei Maramureșului și ac-

https://biblioteca-digitala.ro

tivității muzeistice din județ s-a aflat în centrul atenției, atît în comunicările oaspeților, cît mai ales ale gazdelor, fie ei muzeografi, arhiviști, cadre didactice din învățămîntul superior și mediu sau specialiști din alte domenii pasionați de studiul istoriei patriei în cele mai inedite ipostaze ale sale (istoria științei și tehnicii, dreptului și medicinei, economiei industriale și agrare, arhitecturii, lingvisticii etc.).

La ora de bilanț a acestei acțiuni științifice și cultural-educative, am consemnat opinii, observații și sugestii din partea unor participanți la sesiune, cu scopul de a releva valențe ale cercetării istorice maramureșene și obiective de viitor ale activității muzeistice din județul nostru, ale istoricilor din țara noastră în lumina programului ideologic al partidului.

Profesor univ. Vasile Netea, Institutul de istorie „Nicolae Iorga", București: Într-o primă concluzie aș evidenția entuziasmul cu care colectivul muzeului băimărean a abordat evenimentul aniversării instituției pe care o reprezintă, în ambianța de solidaritate culturală și științifică creată prin participarea celorlalte muzee din țară, stimulînd astfel preocupările și realizările maramureșene în domeniul istoriei și muzeografiei. Pe de altă parte, m-a bucurat interesul cu care intelectualii localnici se dedică studiului istoriei Maramureșului, aducînd prin aceasta o importantă contribuție la cunoașterea mai bună a istoriei noastre naționale. Lucrul e cu atît mai merituos cu cît multe comunicări valoroase vin din partea cadrelor didactice, prin urmare a celor care predau tinerelor generații istoria patriei.

Prin bogăția și varietatea materialelor prezentate, lucrările muzeografilor și cercetătorilor maramureșeni constituie reale contribuții la progresul investigației istorice românești, demne de publicațiile noastre de specialitate, cum este și Anuarul „Marmația" al muzeului din Baia Mare. Doresc să remac buna organizare a sesiunii, atmosfera cu care a fost înconjurată de către organele județene și municipale de partid și de stat, toate dovezi certe că activitatea muzeistică la Baia Mare se află pe o cale din cele mai fructuoase.

George Protopopescu, Muzeul de istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca: Am avut cinstea de a conduce secția de istorie contemporană. Investigarea epocii cere o bună pregătire filozofică, materialist-istorică și politică. N-am nici-un reproș față de lucrări, față de baza larg documentară și față de puterea interpretării datelor și faptelor istorice. Au fost reliefate elemente cu totul noi, deosebit de necesare cercetării istorice din țara noastră în ansamblul ei.

În consecință, ceea ce s-a petrecut la Baia Mare este un eveniment însemnat pentru întregul front al cercetării istorice românești.

Problematica revoluției sociale și naționale, antifasciste și antiimperialiste din august 1944 s-a aflat, prin multe comunicări, în centrul analizei. Studiile de istorie contemporană capătă tot mai mult aspectul de istorie vie, captivantă, generînd frumoase sentimente patriotice, de mîndrie față de istoria multimilenară și zbuciumată a poporului nostru, avînd în continuitatea sa un timbru unic, înălțător, nu numai pentru cercetători, ci și pentru fiecare cetățean care vine în contact cu ea.

https://biblioteca-digitala.ro

Boris Zderciuc, Institutul de cercetări etnologice și dialectologice București : O componentă a acestui important act de cultură — sesiunea jubiliară a muzeului băimărean — a reprezentat-o dezbaterea problemelor culturii populare, cu accent pe valorificarea specificului zonal, prin materiale care reliefează aspecte tradiționale și contemporane ale culturii materiale și spirituale în strînsă relație cu viața socială. Nu se mai poate concepe azi un studiu etnografic fără raportare la contemporaneitate, la destinul fenomenelor studiate în condițiile de azi și cele viitoare. O asemenea tendință este înțeleasă și la Baia Mare în consens cu solida reprezentare pe care Maramureșul o va avea în Atlasul etnografic al României, lucrare în curs de elaborare, cu o tematică vastă, angajînd toate forțele cercetării etnografice din țara noastră.

Marius Porumb, Institutul de istorie și arheologie, Cluj-Napoca : Și istoria artei are pentru Baia Mare o importanță deosebită, atît în ce privește epoca modernă, cît și arta populară tradițională de mare vechime. Nu numai sentimental, fiind maramureșean de origine, nutresc dorința să se afirme cercetarea istorică de artă la Baia Mare. Am vizitat, cu prilejul sesiunii, depozitele secției de artă a muzeului. Riguros organizate, sistematic înfățișate, ele reprezintă o bază solidă pentru expoziția ce se va realiza în curînd. Același lucru îl prezintă și celelalte secții, avînd la dispoziție un spațiu generos în curs de amenajare și beneficiind de interesul și permanenta îndrumare a organelor locale. Sînt premise care vor face într-adevăr din muzeu o carte de vizită a orașului și județului.

Prof. univ. dr. Vasile Netea : Maramureșul deține însemnate mărturii de ordin istoric și numeroase valori din patrimoniul cultural, de interes local și național. Consider că va trebui, pe mai departe, să fie dezvăluite noi izvoare istorice, arheologice și arhivistice, să fie investigate momente și personalități de seamă din trecutul Maramureșului, remarcabile împliniri contemporane sub toate aspectele.

În peisajul înnoitor al municipiului Baia Mare și județului întreg, istoria trebuie să fie o prezență activă, generatoare de noi fapte măreție în cronica neîntreruptă a vieții oamenilor de pe aceste meleaguri.

Augustin Cozmuța

Sesiunea omagială de comunicări : „Existență, continuitate, unitate și independență națională"

Sesiunea științifică a Muzeului județean Maramureș, Baia Mare, ale cărei lucrări s-au desfășurat în data de 31 mai 1980, organizată sub coordonarea directă a Comitetului județean Maramureș al Partidului Comunist Român, s-a înscris în șirul amplu de manifestări din țară prilejuite de aniversarea a 2050 de ani de la făurirea primului stat dac centralizat și independent condus de Burebista.

https://biblioteca-digitala.ro

În cuvîntul de deschidere, tovarășul dr. Gheorghe T. Pop, prim-secretar al Comitetului județean Maramureș al P.C.R., după ce a salutat pe invitați și pe numeroșii participanți, a făcut o amplă expunere, evocînd momente semnificative din istoria poporului român, începînd cu primul stat dac centralizat și independent creat de viteazul rege Burebista în urmă cu 2050 de ani, și pînă în zilele glorioase ale anilor 70—80 ai secolului nostru, anii făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Expunerile prezentate în continuare în ședința plenară, de către personalități marcante ale istoriografiei românești, au evocat de asemenea perioade și personalități deosebite din istoria noastră, arătîndu-se importanța, valoarea și semnificația lor peste veacuri ca și contribuția și participarea personalităților în mod direct la făurirea istoriei. Expunerile prezentate au fost : *Burebista și epoca sa în contextul istoriei naționale a României*, de prof. univ. dr. Hadrian Daicoviciu ; *Semnificația actuală a împlinirii a 2050 de ani de la făurirea primului stat dac centralizat și independent*, de dr. Gheorghe Zaharia ; *Partidul clasei muncitoare, promotor al făuririi statului național unitar român pe temeiul refacerii Daciei străbune*, de conf. univ. dr. Augustin Deac și *Cu privire la conceptul de „Revoluția de eliberare națională"*, *elaborat de tovarășul Nicolae Ceaușescu*, de conf. univ. dr. Mihai Fătu.

Expunerile au fost audiate de un larg public, format din activiști de partid, propagandiști, oameni de cultură și artă, oameni ai muncii din județ și din municipiul Baia Mare prezenți în sala mare de festivități a Casei de cultură a sindicatelor.

Înainte și după deschiderea festivă a sesiunii participanții au vizitat, în holul prestigiosului local de cultură, expoziția închinată evenimentului sărbătorit și aniversat, organizată de Consiliul municipal de educație politică și cultură socialistă și Filiala Maramureș a Arhivelor statului.

Lucrările sesiunii științifice au continuat în după-amiaza zilei de 31 mai în cele două secțiuni : a) de istorie veche și medie, și b) de istorie modernă și contemporană, fiind prezentate un număr de 21 de comunicări și referate.

De un deosebit interes s-a bucurat comunicarea prezentată de dr. Gheorghe Diaconu, *Populația autohtonă din nord-vestul României. Contribuții ale cercetării arheologice românești*, făcînd o periodizare științifică pe baza noilor cercetări pînă în mileniile I e.n.

Au urmat apoi comunicări care s-au referit la diferite aspecte și probleme privind populația traco-daco-geților pe teritoriul locuit de urmașii lor de azi, românii ca : *Descoperiri tracice în nordul Transilvaniei*, de Carol Kacsó, de la Muzeul județean Maramureș, Baia Mare ; *Dacii liberi ca factor important în problema continuității*, de Magda Tzony, de la Institutul de arheologie, București, *Unele considerații privind organizarea și puterea armată la geto-daci pe vremea lui Burebista*, de Gheorghe Gal, de la Asociația juriștilor, Baia Mare ; *Populația autohtonă în Dacia romană*, de Ioan Mitrofan de la Muzeul de istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca ; *Substratul tra-*

https://biblioteca-digitala.ro

co-geto-dac al limbii române, de Pamfil, Bilț, de la Biblioteca județeană, Baia Mare ; *Dacii din nord-vestul României și urmașii lor maramureșeni*, de Aurel Vaida, de la Filiala societății de științe istorice Maramureș.

De mare atenție s-a bucurat comunicarea *Contribuții la cunoașterea mileniului I e.n. pe teritoriul județului Maramureș*, susținută de Georgeta Maria Iuga, de la Muzeul județean Maramureș, Baia Mare, avînd în vedere că această perioadă este puțin cercetată de istoriografia noastră. Interesantă și instructivă a fost comunicarea *Considerații privind cnezatul de Vișeu în sec. X—XI.* prezentată de Adrian Tomoioagă din București.

Istoria Maramureșului, parte integrantă a istoriei naționale, a fost tratată în comunicările, *Evul mediu maramureșean în contextul istoriei patriei*, de Viorica Ursu de la Muzeul județean Maramureș, Baia Mare și *Circulația cărții vechi în Maramureș, dovadă a legăturilor permanente între cele trei provincii românești*, de Viorica Bîrsan, de la aceeași instituție. Problema permanenței populației românești a constituit obiectul comunicării *Continuitatea populației autohtone românești pe meleagurile băimărene în baza unei conscripții toponimice din anul 1886*, a lui Ioan Sabău de la Arhivele statului, Baia Mare. Prezentarea comunicărilor din această secțiune a sesiunii s-a încheiat cu evocarea luptei poporului român pentru apărarea pămîntului strămoșesc prin expunerea, *Monumentele comemorative ale luptei pentru unitate, libertate și independență de stat*, de Traian Ursu, de la Muzeul județean Maramureș, Baia Mare.

În secțiunea de istorie modernă și contemporană au fost prezentate comunicări privind probleme de cultură, *Criterii etno-lingvistice pentru definirea continuității teritoriale și culturale*, de dr. Valeriu Rusu, de la Institutul de cercetări etnologice și dialectologice, București ; *Personalitatea complexă a lui Petre Dulfu. Circulația operei lui în tot spațiul cultural românesc*, de dr. Gheorghe Pop, de la Institutul de învățămînt superior, Baia Mare. *Elemente de individualitate a culturii populare chiorene*, de dr. Ioan Chiș Șter, de la același institut și *Aspecte ale unor relații culturale dintre Maramureș și Moldova din a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, de Vasile Căpîlnean, de la Arhivele statului, Baia Mare.

La legăturile economice și culturale ce au existat din totdeauna între locuitorii de pe ambele versante ale Carpaților s-a adăugat și conștiința de neam a acestora, element subliniat și în presa din Baia Mare, așa după cum rezultă din comunicarea *Ideea conștiinței unității în ziarul „Gutinul" din Baia Mare*, prezentată de Valeriu Achim, de la Muzeul județean Maramureș. În două comunicări s-a subliniat lupta muncitorilor băimăreni pentru drepturi sociale și politice și participarea lor la transformările în anii imediat următori actului de la 23 August 1944. Acestea sînt : *Considerații privind masele populare din bazinul băimărean în primele două decenii ale sec. al XX-lea și lupta lor pentru emancipare socială și politică*, de Coloman Oszoczki, de la Arhivele statului Baia Mare și *Contribuția muncitorimii băimărene la transformările revoluționare din anii 1946—1948, reflectată în ziarul „Colț de țară"*, de Gheorghe Robescu, de la Muzeul județean Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

În anii puterii democrației populare au avut loc mari transformări în toate domeniile de activitate în județul nostru ceea ce s-a desprins din prezentarea comunicării *Mutații economice în județul Maramureș în anii construcției socialiste*, de Mihai Ardelean, de la Direcția județeană de statistică Maramureș.

După discuțiile pe marginea comunicărilor prezentate în secțiuni, participanții au asistat în sala de spectacole a Teatrului dramatic la spectacolul de gală susținut de Ansamblul folcloric „Mara" al Casei de cultură a municipiului Sighetu Marmației, cu prilejul decernării de către Fundația Herder a premiului internațional „Europa" pentru artă populară.

Lucrările prezentate la această sesiune au constituit o reușită și vor fi valorificate prin „Maramația", publicația Muzeului județean Maramureș.

Traian Ursu

Schimb de publicații cu străinătatea

În ultimii ani, biblioteca documentară a Muzeului județean Maramureș și-a îmbogățit patrimoniul cu numeroase cărți și cataloage primite prin schimb din străinătate. Informîndu-ne asupra publicațiilor, editurilor, muzeelor sau galeriilor, le-am solicitat schimbul și le-am oferit la rîndul nostru publicațiile muzeului. S-a acordat preponderență publicațiilor care au ajutat, prin consultarea lor, la o mai bună rezolvare a problemelor prevăzute în planul de activitate științifică a muzeului.

În sfera schimburilor bibliotecii documentare se înscriu muzee, galerii, colecții, fundații, asociații, edituri, reviste, oameni de cultură etc. Dintre țările și instituțiile mai importante cu care biblioteca întreține un schimb regulat de publicații menționăm :

— ANGLIA (*British Museum* — Londra, *Victoria and Albert Museum* Londra, *Tate Gallery* — Londra, *Ashmolean Library* — Oxford) ;

— AUSTRIA (*Museum Carolino Augusteum* — Salzburg, *Niederosterrlisches Landesmuseum* — Viena, *Stadtmuseum* — Linz) ;

— BELGIA (*Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique* — Anvers) ;

— CEHOSLOVACIA (*Narodni Galeri* — Praga, *Slovenské banské múzeum* — Kniżnica, *Slovenské Národni muzéum* — Bratislava, *Moravské muzeum* — Brno) ;

— ELVEȚIA (*Musèe d'Art et d'Histoire* — Geneva, *Galerie Beylen* — Basel, *Kunstmuseum* — Zürich ;

— FRANȚA (*Bibliotheque Forney* — Paris, *Bibliotheque National* — Paris) ;

— R.D. GERMANIA (*Staatliches Museum für Völkerkunde* — Dresden, *Museum für Ur-und Frühgeschichte* — Potsdam, *Landesmuseum für Vorgeschichte* — Berlin, *Martin Luther-Universität* — Halle, *Bibliothek* — Weimar) ;

https://biblioteca-digitala.ro

— ITALIA (*Museo Civico*) ;
— IUGOSLAVIA (*Arheološki musey* — Zadar, *Arheoloski muzey* — Pola, *Voyvodanski muzei* — Novi Sad) ;
— POLONIA (*Muzeum narodowe* — Varşovia, *Universytet Jagiellonski* — Cracovia, *Muzeum Archeologiczne* — Wroclav, *Polka Akademia Nauk*) ;
— PORTUGALIA (*O Arqueólogo Portugues* — Lisabona) ;
— S.U.A. (*Art Institute of Chicago, Philadelphia museum of Art*) ;
— UNGARIA (*Móra Ferenc múzeum* — Szeged, *Rippl-Rónoi múzeum* — Kaposvàr, *Néprajzi múzeum Könyvtára* — Budapest, *Herman Ottó múzeum* — Miskolc, *István Király múzeum* — Székesfehérvár) etc.

Majoritatea publicaţiilor primite prin schimb vizează următoarele specialităţi : istorie, arheologie, etnografie, numismatică, artă, ştiinţele naturii, geologie, pedagogie, muzeologie, cataloage şi alte domenii.

Faţă de exemplele de mai sus care nu epuizează lista partenerilor este uşor de înţeles că acest schimb de publicaţii a cuprins numeroase ţări cu orînduiri sociale diferite, practic aproape din toate continentele lumii. În acelaşi timp publicaţiile noastre se bucură de un real interes peste hotare. Printre publicaţiile expediate de noi peste hotare, numai în ultimii ani, amintim : *Marmaţia nr. I—IV* (Anuarul muzeului), *Lupta maselor populare maramureşene împotriva exploatării, pentru edificarea, sub conducerea P.C.R. a societăţii socialiste*, *Mormîntul unei căpetenii celtice de la Ciumeşti* (M. Rusu, O. Bandula), *Tezaure şi descoperiri monetare din colecţia Muzeului judeţean Maramureş* (E. Chirilă, A. Socolan), *Cnezatul Marei* (*R.* Popa) etc.

Am dori ca, în viitorul apropiat, numărul partenerilor de schimb să crească, dîndu-ne astfel posibilitatea să punem la îndemîna cercetătorilor din ce în ce mai mult material informaţional provenit de la instituţii similare din străinătate, cunoscînd că şi în acest fel contribuim la o mai bună cunoaştere reciprocă, la un preţios şi multilateral schimb cultural, la cimentarea unor trainice relaţii de ordin ştiinţific pe plan mondial.

Viorica Bîrsan

Expoziţia tracii şi geto-dacii din nord-vestul României

Expoziţia TRACII ŞI GETO-DACII DIN NORD-VESTUL ROMÂNIEI, vernisată pe rînd la Oradea, Carei, Baia Mare şi Sighetu Marmaţiei, a fost închinată aniversării a 2050 de ani de la întemeierea statului dac centralizat şi independent condus de Burebista. Organizată de muzeele din Baia Mare, Oradea şi Satu Mare, cu largul concurs al muzeelor din Carei şi Sighetu Marmaţiei, expoziţia a prezentat o parte din cele mai semnificative descoperiri arheologice făcute în nord-vestul ţării, ce au aparţinut populaţiilor tracice, dacice şi daco-romane, locuitorii autohtoni

https://biblioteca-digitala.ro

ai acestei zone. Prin aceste populații s-a asigurat aici, ca de altfel și în celelalte teritorii ale României, o continuitate multimilenară de viață materială și spirituală.

Cele mai vechi piese expuse datează din mileniul al II-lea î.e.n. și reprezintă vestigii ale epocii bronzului, o etapă deosebit de importantă în procesul de sinteză culturală, etnică și lingvistică a neamurilor tracice. Procesul a cuprins unitar tot spațiul carpato-dunăreano-pontic și a început cu indoeuropenizarea, a continuat cu cristalizarea populațiilor tracice timpurii și apoi, în cursul epocii fierului, cu constituirea deplină a tracilor și individualizarea ramurii nordice, din care s-a dezvoltat populația getodacică.

În cursul epocii bronzului, nord-vestul României a fost locuit de purtătorii culturilor înrudite Otomani, Wietenberg și Suciu de Sus. Multe din obiectele ce au aparținut acestor culturi, prezentate și în expoziție, constituie adevărate capodopere de artă preistorică. Ceramica găsită în așezări (Berea, Ciumești, Culciu Mare, Derșida, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Otomani, Sălacea etc.) sau în necropole (Berea, Ciumești, Lăpuș, Pir etc.) este splendid ornamentată cu motive spiralo-geometrice, realizate prin excizie-incizie.

În nord-vestul României a fost descoperit un număr foarte mare de piese de bronz și aur. Ele dovedesc că aici a existat o înfloritoare metalurgie, a cărei bază o constituiau însemnatele resurse de minereuri neferoase din zonă. Firește, în cadrul expoziției n-a putut fi prezentată decît o mică parte din producția acestui centru metalurgic: depozitele de bronzuri de la Lăpuș, Oradea, Rozavlea, Săpînța, topoarele, spadele, pumnalele de la Ilba, Oarța de Sus, Oradea și Pir, tezaurul de aur de la Oarța de Sus.

Comunitățile tribale din nord-vestul României s-au aflat, pe tot parcursul epocii bronzului, în contact atît cu celelalte comunități de pe teritoriul țării, cît și cu civilizațiile înaintate din alte părți ale Europei. Pentru evoluția lor, cele mai importante sînt legăturile ce le-au avut cu lumea anatolo-egeeană. Dovezi ale acestor legături sînt spectaculoasele descoperiri de la Sălacea (templu-megaron) și Oarța de Sus (complex ritual cu sacrificii umane și înmormîntări de cai). Cîteva din materialele găsite în aceste așezări s-au aflat și ele printre exponate.

Cercetările arheologice au demonstrat faptul că între epoca bronzului și cea a fierului n-a existat o cezură. Schimbările în structura vieții materiale și spirituale au fost consecința dezvoltării ascendente a populației locale, de factură tracică. Dovezile cele mai eclatante în acest sens le-au adus descoperirile din marea necropolă tumulară de la Lăpuș, larg prezentate și în expoziție (ceramică, bronzuri, obiecte de piatră).

La începutul epocii hallstattiene se răspîndește pe spații largi ceramica neagră canelată. Această ceramică continuă în mod organic ceramica epocii bronzului, nord-vestul României fiind una din zonele unde ea apare foarte de timpuriu. Descoperirile de la Lăpuș, Tășad, Bogdan Vodă, prezente și în expoziție, ilustrează tocmai procesul de uniformizare a culturii materiale, petrecut în cadrul unei sinteze culturale, cu baze locale.

https://biblioteca-digitala.ro

Trecerea la epoca fierului a fost determinată de progresul forțelor de producție, legat în special de înmulțirea obiectelor de fier și apoi generalizarea metalurgiei fierului. Este de remarcat că în teritoriile de nord ale Transilvaniei (la Lăpuș și la Rozavlea) s-au descoperit cele mai timpurii obiecte de fier din România, ele datînd din secolul al XIII-lea î.e.n., dintr-o perioadă în care metalurgia bronzului se găsea în plin apogeu.

Pe baza datelor arheologice și a celor din izvoarele scrise s-a stabilit că fondul etnic principal al epocii fierului l-a constituit populația nord-tracică care, începînd cu secolul al VI-lea, poate fi caracterizată drept populația geto-dacică.

Cercetările arheologice pentru perioadele Hallstatt-ului mijlociu și tîrziu din nord-vestul României sînt de dată mai recentă. Descoperirile făcute sînt însă deosebit de interesante, ele demonstrînd pe de o parte permanența și aici a populației traco-dacice și evoluția ei spre forme superioare de organizare socială, ce vor culmina în cea de a doua epocă a fierului, pe de altă parte contactul acestei populații cu elemente etnice sau influențe culturale alogene. Dintre materialele ce aparțin acestor perioade, în expoziție au figurat piese de la Biharea, Girișu de Criș, Mișca, Salonta, Sanislău și Sarasău. Deosebit de importante și semnificative sînt descoperirile din necropola plană de incinerație de la Sanislău. Aici au fost cercetate 68 de morminte și s-au descoperit 34 de vase lucrate la roata olarului. Acest fapt este cu totul remarcabil, avînd în vedere încadrarea cronologică a necropolei — a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n, deci cu multe decenii înainte de apariția celților, despre care s-a crezut pînă nu de mult că sînt cei care au adus pentru prima dată roata olarului în Transilvania.

Născută pe un fond puternic autohton, civilizația geto-dacică reprezintă un produs propriu și specific, ce se manifestă pe un vast areal geografic. În cursul evoluției lor, triburile geto-dacice au recepționat și unele influențe venite din partea populației sud-tracice, precum și din partea grecilor și celților. Procesul de „latènizare" a culturii lor materiale s-a desfășurat pe o perioadă de timp destul de îndelungată, el putînd fi considerat ca terminat către sfîrșitul secolului al II-lea î.e.n.

În faza clasică a civilizației geto-dacice, numărul descoperirilor arheologice și numismatice din spațiul nord-vestic al Daciei sporește simțitor. Multe din așezările dacice au caracter de dava, unele fiind apărate cu sisteme de fortificații complicate. În zonele de cîmpie, așezările au mai mult un caracter agrar.

În vremea marelui rege Burebista, teritoriile de nord-vest ale Daciei se integrează și ele în statul creat de „cel dintîi și cel mai mare rege al Traciei". Chiar dacă nu dispunem de date concrete în acest sens, putem presupune, cu destule șanse de a ne fi apropiat de adevărul istoric, că dacii de aici au participat și la expedițiile militare organizate de abilul și perspicacele om politic, care a fost Burebista.

În expoziție au fost prezentate numeroase piese ce au aparținut populației dacice, în așezările de la Birtin, Cliț, Oarța de Sus, Oncești, Tășad, Valea lui Mihai, Zerindu Nou, precum și tezaure monetare (Ciumeghiu,

https://biblioteca-digitala.ro

Aspect de la vernisajul expoziției la Baia Mare.

Dieci, Șilindia) și tezaure de podoabe de argint (Oradea, Săcălășău Nou, Tășad).

Numărul mare de tezaure de argint descoperite în nord-vestul Transilvaniei (20 de tezaure, ceea ce reprezintă 21% din totalul descoperirilor de acest tip din România) situează acest ținut printre cele mai bogate în astfel de vestigii. Aici au fost create și cîteva tipuri noi de bijuterii dacice, cum este diadema de la Oradea sau colanul de la Tășad. În așezarea de la Tășad a fost descoperit și un atelier de argintar, fapt ce dovedește că obiectele de argint dacice au fost lucrate de meșteri locali specializați.

Statul dac creat de Burebista s-a destrămat în mai multe mici formațiuni, imediat după moartea lui, survenită în jurul anului 44 î.e.n. Dintre aceste formațiuni, doar cea din jurul cetăților din Munții Orăștiei s-a menținut mai puternică. Ea a constituit focarul de recentralizare statală de la sfîrșitul secolului I e.n., sub conducerea regelui Decebal.

Fără îndoială, alături de evoluția internă, la noua reunificare politică a geto-dacilor a contribuit și accentuarea pericolului roman. În ultimele decenii ale secolului I e.n. și în primii ani ai secolului următor, mai întîi sub împăratul Domițian, apoi sub împăratul Traian, Roma pornește la cucerirea Daciei pe calea armelor. Deși dacii s-au apărat cu înverșunare, dovadă fiind în acest sens și lungimea războaielor daco-romane, în cele din urmă, în anul 106 e.n., armatele romane reușesc să înfrîngă rezistența viteazului rege Decebal și să încorporeze o bună parte din Dacia în Imperiul

https://biblioteca-digitala.ro

roman. De aici înainte, evoluția istorică de pe teritoriul României intră într-o nouă etapă istorică.

Printre teritoriile dacice ce au rămas în afara provinciei romane se numără și Crișana și Maramureșul. Aceste teritorii, aflate în permanentă legătură cu provincia, au fost locuite de o populație liberă, ce nu și-a modificat structural formele tradiționale de viață. Numeroasele descoperiri făcute în nord-vestul țării, larg prezentate și în expoziție (Biharea, Călinești, Culciu Mare, Mediașu Aurit, Moroda, Otomani, Simand, Simian, Valea lui Mihai etc.), demonstrează continuitatea de viață locală și legăturile cu provincia. Deosebit de importante, prin rezultatele obținute, sînt cercetările de la Mediașu Aurit, unde au fost dezvelite 13 cuptoare de ars ceramică și necropola așezării.

Există dovezi arheologice certe și cu privire la continuitatea vieții comunităților autohtone dacice în perioada post-romană și la legăturile acestor comunități cu Imperiul roman tîrziu. Sînt prezente în mai multe așezări, alături de ceramică de factură locală, ceramică de factură provincial romană tîrzie, cu analogii exacte în descoperirile din fosta provincie romană Dacia. Existența unei asemenea ceramici dovedește faptul că evoluția culturii materiale, atît în teritoriile ce au aparținut anterior provinciei, cît și în zonele din afara ei, s-a petrecut pe aceleași coordonate.

Din perioada secolelor IV—VI e.n., în expoziție au figurat materiale provenite de la Biharea, Culciu Mare, Lazuri, Mișca, Oradea, Satu Mare.

Închinată unui moment jubiliar cu deosebite rezonanțe, expoziția TRACI ȘI GETO-DACII DIN NORD-VESTUL ROMÂNIEI a prezentat publicului larg vestigii arheologice strînse cu migală și pasiune de mai multe generații de cercetători. Organizatorii expoziției (N. Chidioșan, S. Dumitrașcu, C. Kacsó, Gh. Lazin) s-au străduit să reliefeze originalitatea culturii materiale și spirituale creată în părțile de nord-vest ale României de-a lungul a aproape trei milenii, dar și apartenența acestei culturi la marea civilizație a spațiului carpato-dunăreano-pontic. Materialele expuse au fost însoțite de numeroase texte explicative, extrase din izvoarele literare antice, hărți, fotografii. Catalogul detaliat al expoziției, precedat de un larg text introductiv, a oferit vizitatorului posibilitatea de a cunoaște și înțelege mai bine vestigiile multimilenare.

Carol Kacsó

Expoziții de minerale

Îmbinînd în mod armonios cele două direcții majore în activitatea muzeală — creșterea, valorificarea științifică și păstrarea patrimoniului, cu prezentarea valorilor către publicul larg, secția de științele naturii din cadrul Muzeului județean Maramureș și-a propus și a realizat, cu real succes, în ultimii ani o serie de expoziții temporare la sediu, respectiv sălile

https://biblioteca-digitala.ro

de pe str. Bicazului 1—3 și Piața Libertății nr. 18, precum și în unele orașe din țară, ca Bacău, Pitești, București și Ploiești.

În rîndurile de față vom prezenta succint ultimele expoziții organizate în holurile centrale ale Muzeului de științele naturii din Pitești, deschisă în perioada iulie 1979—1 iunie 1980 și Muzeului tehnic „Prof. ing. D. Leonida" din București, deschisă în perioada 5 iulie—10 august 1980.

Ambele expoziții au fost organizate cu material din patrimoniul muzeului nostru, în număr de 92 eșantioane, provenite din zăcămintele Baia Sprie, Herja, Băiuț, Nistru, Cavnic și Ilba, fiind expuse specii minerale ca blendă, galenă, pirită, calcopirită, tetraedrit, marcasită, stibină, calcită, rodocrozit, siderit, wolframit, baritină, gips, cuarț și altele.

Condițiile de colaborare au fost stipulate în protocoale ce au prevăzut obligațiile celor două muzee organizatoare privind cheltuielile de transport, asigurarea spațiilor adecvate, supravegherea și securitatea pieselor, încasările cuvenite muzeelor.

Activitatea practică de organizare a expozițiilor a cuprins o serie de acțiuni dintre care amintim pe cele mai reprezentative pe etape — selectarea și verificarea exponatelor, întocmirea listelor de inventar, ambalare și transport, panotare și vernisajul.

Tematica ambelor expoziții a fost „Formă și culoare în lumea mineralelor", materialul expus fiind astfel selectat și panotat pentru a servi major această idee.

Interesul manifestat de aceste expoziții s-a materializat în numărul mare de vizitatori care, în ambele cazuri, au avut cuvinte elogioase la adresa organizatorilor.

Organizarea unor astfel de expoziții are o deosebită importanță, făcînd cunoscut în zone geografice cu alt specific unul din marile patrimonii muzeale ale țării, așa cum este colecția de minerale a Muzeului județean Maramureș.

Experiența acumulată cu aceste ocazii ne face să credem că eforturile depuse se justifică pe deplin și ne întărește convingerea de a organiza și în viitor asemenea expoziții în alte orașe ale patriei.

Victor Gorduza

Ion Miclea, Radu Florescu,
Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă.
București, „Meridiane", 1980, vol. I, **Preistoria Daciei**, 124 p., + 134 ilustrații; vol II, **Geto-dacii**, 78 p., + 535 ilustrații; vol. III, **Decebal și Traian**, 95 p. + 488 ilustrații; vol. IV, **Daco-romanii**, 124 p., + 403 ilustrații, 213 p., + 854 ilustrații.

Din suita lucrărilor apărute cu prilejul sărbătoririi a 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat, unitar și independent de sub conducerea lui Burebista și a desfășurării celui de al XV-lea Congres internațional de

https://biblioteca-digitala.ro

științe istorice ne reținem, în mod deosebit, atenția volumele ce alcătuiesc ciclul STRĂMOȘII ROMÂNILOR *Vestigii milenare de cultură și artă*, apărute prin grija binecunoscuților oameni de cultură — artistul fotograf Ion Miclea și cercetătorul Radu Florescu.

În contextul istoriografiei românești actuale nu sînt tocmai frecvente tentativele de a oferi sinteze cuprinzătoare asupra vestigiilor noastre de istorie și artă scoase la lumină prin numeroase și îndelungate cercetări arheologice. Volumele de față se constituie tocmai într-o astfel de sinteză, ele fiind o adevărată enciclopedie a culturii și civilizației strămoșilor noștri.

Ciclul se compune din patru volume, distincte și unitare. Volumul I — *Preistoria Daciei* — supune unei analize atente și convingătoare procesul istorico-cultural al evoluției pe teritoriul țării noastre a formelor de viață materială și spirituală din paleolitic pînă în sec VI î.e.n., moment în care geto-dacii se definesc ca popor. Materialul arheologic vizînd această lungă perioadă de timp este prezentat pe culturi, din cadrul fiecăreia selectîndu-se cele mai reprezentative artefacte.

În vol. II — *Geto-dacii* — se pune accent pe cele două perioade de maximă înflorire a vieții materiale și spirituale a acestora : sec. IV î.e.n. și sec. I î.e.n.—I e.n. Materialul arheologic a fost grupat, în acest volum, pe așezări, ansambluri urbane și monumentale, depozite închise, scoțîndu-se în relief diversitatea în unitate a culturii acestui popor.

În volumul III — *Decebal și Traian* — se încearcă o reconstituire a desfășurării războaielor daco-romane din 101—102 și 105—106, pe baza reprezentărilor de pe Columna lui Traian și a Monumentului de la Adamclisi.

Volumul IV — *Daco-romanii* — cuprinde două tomuri în care se ilustrează procesul de romanizare a populației din provincia Dacia, paralel cu dezvoltarea sub aspect cultural a dacilor liberi, sinteza culturală a acestor două procese, în condițiile retragerii armatei și administrației romane la sudul Dunării și constituirea unei culturi daco-romanice ; raporturile culturii daco-romanice cu culturile popoarelor migratoare care au trecut peste teritoriul țării noastre ; dezvoltarea culturii daco-romanice și începuturile culturii vechi românești. În prezentarea culturii provinciilor romane s-a folosit gruparea pe așezări și centre monumentale, iar prezentarea culturii dacilor liberi, daco-romanicilor și a migratorilor — pe culturi — ansambluri tipologice.

Ciclul se remarcă prin calități majore de metodologie competent condusă, de argumente puternic susținute de documentare temeinică, totul bazat pe erudiție și matură chibzuială.

Fiecare volum se deschide cu o introducere istorică ce precizează marile probleme și procese istorico-culturale ale perioadei ; urmează un set bogat și compact de ilustrații ale căror comentarii sînt grupate pe capitole cuprinzînd importantele probleme precizate și prezentate pe larg, totodată fiecare imagine este însoțită de un comentariu. În acest fel claritatea expunerii este îmbinată cu rigoarea argumentului vizual. Punctele de vedere aduse în discuție sînt susținute de un bogat material bibliografic, fiind, astfel, deosebit de utile.

https://biblioteca-digitala.ro

Fără să se pretindă exhaustivă, investigaţia este condusă cu competenţă şi siguranţă, imaginile selectate fiind concludente. Nu putem să trecem cu vederea şi să nu remarcăm calitatea excepţională a imaginilor care, nu de puţine ori, sînt mesagere ale unor sugestii nebănuite.

Operă de valorizare şi valorificare, lucrarea se vrea un „muzeu imaginar", capabil să ilustreze devenirea creaţiei materiale şi spirituale pe teritoriul patriei noastre din cele mai vechi timpuri pînă la formarea poporului român.

G.M. Iuga

Radu Popa, Monica Mărgineanu-Cârstoiu.

Mărturii de civilizaţie medievală românească

O casă a domniei şi o sobă monumentală de la Suceava din vremea lui Ştefan cel Mare. Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1979, 164. p.

Înscriindu-se în tradiţia străduinţelor de a descifra şi interpreta vastul document istoric scos la iveală de săpăturile arheologice, cartea lui Radu Popa şi Monica Mărgineanu-Cârstoiu vine să completeze şi să îmbogăţească imaginea noastră asupra epocii de mari împliniri pe tărîmul culturii şi civilizaţiei româneşti — epoca domniei lui Ştefan cel Mare.

Este o lucrare remarcabilă şi deosebit de complexă, bazată atît pe documentul scris, cît şi, mai ales, pe o rafinată analiză şi interpretare a datelor arheologice.

Cartea este structurată în patru capitole mari, iar în prefaţă, semnată de Radu Popa, se exprimă convingerea că punerea acestor descoperiri în circuitul ştiinţific, prin publicarea metodică şi integrală, va constitui un pas înainte în cercetarea secolului al XV-lea şi va trezi interesul specialiştilor, fiind „o descoperire arheologică de interes cu totul deosebit", „care sporeşte în mod substanţial documentaţia materială privind... arta şi civilizaţia superioară, de curte, din vremea lui Ştefan cel Mare".

În primul capitol — *O „casă a domniei" lîngă cetatea Sucevei* — sînt prezentate condiţiile şi etapele descoperirii „casei domneşti", în timpul campaniilor arheologice din 1955—56 şi 1964—65, pe „Cîmpul şanţurilor", la cca. 300 m de şanţul cetăţii. Întemeindu-se pe analiza structurală şi topografică a artefactelor, precum şi pe observaţiile făcute asupra pivniţei, se încearcă o reconstituire a clădirii, operaţie destul de dificilă ţinînd seama că, în principal, materialul de construcţie a fost lemnul. Autorul, Radu Popa, şi-a asumat însă acest risc şi a izbutit în bună parte.

Clădirea se compunea dintr-o sală mare (aprox. 220 m^2) în care se afla soba ce face obiectul lucrării, precedată de un vestibul, şi o pivniţă. În urma unei interpretări riguroase a raporturilor şi argumentelor ce decurg din analiza internă a complexului şi datele deja cunoscute privind cetatea Sucevei, se propune datarea complexului în jurul anului 1480. În ceea ce priveşte funcţionalitatea, autorul presupune că era un spaţiu de reprezen-

https://biblioteca-digitala.ro

tare legat de nevoile militare şi politice, o „casă a domniei", loc unde se ţinea sfatul şi se desfăşura ospăţul cu căpăteniile oastei moldovene sau străini.

În încheierea primului capitol este abordată în profunzime problematica deosebit de interesantă a arhitecturii feudale româneşti de lemn, recurgîndu-se, îndreptăţit, la analogia cu mediul omogen românesc din Maramureşul secolelor XIII—XIV şi nordul Bihorului. Apreciată în contextul legăturilor istorice, dar şi a realităţilor arhitecturale actuale, analogia cu Maramureşul oferă un punct de sprijin de cea mai mare importanţă, autorul ajungînd la concluzia că despre o arhitectură feudală românească de lemn se poate deja vorbi la nivelul sec. XII—XIII, cel tîrziu, ea născîndu-se din arhitectura populară, cu osebire în ţinuturile de deal şi dinspre munte, unde începuturile evului mediu ne dezvăluie existenţa unor vechi „ţări" româneşti.

În capitolul al doilea — *Cahlele sobei din „casa domniei"*, autorii, în colaborare cu Victoria Batarciuc, ne dau cîteva date privind tehnica de execuţie şi catalogul cahlelor, unde, supuse unei analize atente, acestea sînt grupate pe categorii, subcategorii, tipuri, subtipuri şi variante. Desfăşurată în cadrul bine delimitat al unei riguroase analize a stilului şi funcţionalităţii, investigaţia precede următorul capitol, al treilea — *Reconstituirea sobei din „casa domniei" de lîgă cetatea Sucevei* — capitol semnat de Monica Mărgineanu-Cârstoiu. Analizînd întregul material, se ajunge la concluzia că aceasta aparţine unei singure sobe, avînd un aspect monumental atît ca mărime (înălţimea 3,80 m, suprafaţa soclului 7,80 m^2), cît şi din punct de vedere al compoziţiei plastice — volumetrice de ansamblu : fiecare din cele cinci registre care o compun sînt tratate detaliat pe probleme specifice aparţinînd plasticii şi funcţionalităţii.

În ultimul capitol se fac consideraţii privind locul sobei monumentale de la Suceava în contextul sobelor româneşti din secolele XIV—XV şi cel al sobelor gotice din centrul şi răsăritul Europei, autorii ajungînd la concluzia că, din punct de vedere artistic şi tehnic, aceasta nu reprezintă una dintre cele mai reuşite şi spectaculoase realizări de acest gen, ea fiind probabil o replică a unui exemplar (sau a unor exemplare) montate pe la 1480 pentru nevoile curţii domneşti şi ale cetăţii de scaun, însă se înscrie într-un *tip moldovenesc* specific. În urma unei analize stilistice nuanţate se ajunge la aprecierea că soba de la Suceava reprezintă o reflectare a arhitecturii de zid a epocii, preocupările pentru amenajarea spaţiilor interioare, cu implicaţii asupra prezenţei elementelor gotice în arhitectura moldovenească de interior, iar prin cele cîteva elemente renascentiste ale sale ea pledează pentru o datare mai timpurie a începuturilor influenţei Renaşterii în Moldova.

În ansamblu lucrarea reprezintă o contribuţie originală de mare utilitate practică pentru studiul artei, arhitecturii şi civilizaţiei medievale româneşti, remarcîndu-se prin caracterul laborios al metodelor de cercetare utilizate şi finalizate prin ipoteze şi concluzii nu de puţine ori interesante şi utile.

G.M. Iuga

https://biblioteca-digitala.ro

Teodor Pavel,
Mişcarea românilor pentru unitate naţională şi diplomaţia puterilor centrale (1878—1895),
Editura „Facla", Timişoara, 1979.

Cercetarea în arhivele străine, care deţin numeroase documente de valoare privind istoria românilor, este o acţiune de mare importanţă pentru cunoaşterea trecutului nostru şi înţelegerea unor perioade din istorie, altfel mai greu de descifrat. Din acest punct de vedere lucrarea prezentată este o dovadă concludentă, cu cele 123 de documente inedite, alături de altele cinci publicate aici, piese care reprezintă o parte doar dintr-un material mult mai bogat din arhivele Republicii Federale Germania şi din setul de microfilme vieneze şi budapestane existent în Arhivele Statului din Bucureşti.

Valoarea şi importanţa lucrării sînt subliniate de acad. prof. Ştefan Pascu în prefaţa pe care o semnează şi pe care o încheie cu pasajul „Cuprinsul lucrării universitarului Teodor Pavel, studiul instructiv şi documentele — cel dintîi foarte competent şi în aceeaşi măsură obiectiv, documentele concludente prin însuşi textul lor — pe lîngă înmulţirea dovezilor lărgeşte orizontul de înţelegere a celei mai importante probleme din istoria modernă a poporului român. Este cu atît mai bine venită o asemenea lucrare, cu cît mai sînt voci certate cu obiectivitatea istorică sau cu etica ştiinţifică şi care continuă, uneori la dimensiuni sporite, inducerea în eroare a celor neştiutori, de bună credinţă, sprijinirea celor interesaţi să tulbure apele de rea credinţă" (p.8).

Lupta românilor transilvăneni pentru unirea cu România, visul lor secular, a căpătat o amploare deosebită în a doua jumătate a secolului trecut, şi în mod special după anul 1878, anul cuceririi independenţei depline a statului român de dincolo de Carpaţi. Această luptă s-a manifestat în multiple şi variate forme, încît nu mai putea fi ignorată de diplomaţia şi guvernele imperiului bicefal şi nici de diplomaţia şi guvernele altor state.

Mişcarea naţională a românilor din Transilvania a stat în atenţia diplomaţiei imperiului german, diplomaţie care a descifrat şi cauzele dezvoltării acesteia, văzîndu-le tratamentul şi politica de deznaţionalizare practicată de guvernele de la Budapesta.

Din studiul introductiv al lucrării şi din documentele conţinute se desprinde clar că privarea românilor transilvăneni de drepturi politice, economice, sociale, culturale etc. de către guvernele de la Budapesta, ca şi alipirea Transilvaniei, în mod abuziv, la Ungaria în anul 1867, a făcut ca populaţia majoritară de aici să-i vadă salvarea ei în unirea cu statul român, de care era legată etnic şi geografic.

Volumul prezentat cuprinde trei părţi : 1) Mişcarea naţională română după războiul de independenţă (1878—1883), 2) Mişcarea naţională română şi diplomaţia puterilor centrale după aderarea României la Tripla Alianţă (1884—1895) şi 3) Corespondenţă diplomatică.

https://biblioteca-digitala.ro

În prima parte sînt prezentate momentele premergătoare acestei etape, precum și rolul presei din Transilvania și România, angajată în sprijinirea mișcării naționale române atît pe plan cultural cît și politic. Spre exemplificare sînt suficiente două citate din articolele publicate de George Barit în 1877 : *Poporul român are conștiința că este compact în număr de opt milioane și ocupă un teritoriu care în interesul Europei nu se poate lua din mîinile românilor*" și „*România se numește Dacia Nouă, care nu va conține numai teritoriul României de azi dimpreună cu Basarabia, ci și Bucovina, Transilvania și Ungaria de sud cu Timișoara* (adică Crișana și Banatul — n.a.)" (p. 20). Și ziariștii străini constată că populația Transilvaniei își îndreaptă privirea tot mai insistent spre România, cu care trebuie și e normal să se unească. Elocvent în acest sens este raportul jurnalistului vienez Lachmann, care constată că și populația săsească dorește această unire — notînd următoarele : „*Am avut prilejul să discut cu mai mulți cetățeni ai coloniei săsești care nu s-au sfiit să recunoască în fața mea că singura lor speranță o întrezăresc în aceea că doar va deveni odată românească provincia* (Transilvania — n.a.). *In ce privește pe români să găsesc pretutindeni suficiente elemente de agitație care descriu în cele mai frumoase culori România Mare a viitorului*" (p. 22).

Un loc și un spațiu important sînt rezervate organizației semi-legale înființată pe teritoriul României, Societatea „Carpați", din care făceau parte „*românii transilvăneni, bănățeni și bucovinieni care au fost siliți să-și părăsească temporar sau definitiv ținuturile natale, aflate sub dominația străină*" (p. 34). În istoriografia noastră sînt puține referiri la Societatea „Carpați", aici ea fiind prezentată pe larg, cu sublinierea că avea o bază „*de masă pe tot teritoriul național*" și că se caracteriza printr-o practică revoluționară ce excludea acțiunile individuale teroriste și în general printr-un plus de realism politic (p. 34). În acest spirit societatea a pregătit pentru anul 1882 o răscoală care să ducă la eliberarea teritoriilor locuite de români aflate în imperiul austro-ungar. Conjunctura internațională face ca acest plan să nu poată fi pus în aplicare în anul 1882, dar „Carpatinii" nu vor renunța la el pentru viitor, fără a-l putea pune în aplicare nici mai tîrziu.

În finalul acestei părți este subliniată situația dificilă a României aflată între două imperii care promovau o politică de expansiune în Balcani Tînărul stat independent trebuie să se apropie de una din părți. S-a optat pentru Austro-Ungaria, cu toate că între aceasta și România existau neînțelegeri multiple, cea de prim ordin fiind subjugarea populației românești din imperiu. Privind relațiile României cu Rusia țaristă acestea au avut de suferit o lungă perioadă de timp, pentru că după victoria în războiul antiotoman din 1877—1878, „*tratamentul ce i s-a aplicat* (României) de *către propriul partener*" ... „*au convins factorii politici din București că Rusia țaristă constituia o sursă periculoasă de virtuale atentate la adresa suveranității și integrității țării*" (p. 58). Pînă la urmă România va fi atrasă în Tripla Alianță, fapt ce va afecta temporar sprijinirea mișcării naționale românești din monarhie de către România, fără a fi însă sistată decît formal.

https://biblioteca-digitala.ro

Partea a doua a studiului introductiv este concludentă în această direcție, dezbătînd în principal activitatea mișcării naționale românești ce se desfășoară chiar în teritoriile ocupate de monarhie, dar cu un larg sprijin venit din România. Acum este editată revista „*Romanische Revue* — organ de susținere al intereselor naționale pe plan european", revistă ce va fi recunoscută și ca organ al Partidului Național Român din Transilvania. Prin această publicație a fost popularizată cauza națională peste hotare, intenție stabilită programatic de la bun început: „*să facă accesibile marelui public din țară și străinătate informații conștiincioase asupra situației și tendințelor românilor din Ungaria și să facă înțelese aspirațiile lor politice*" (p. 84). Pe toată perioada apariției (1885—1895), ea va fi sprijinită financiar de către statul Român, așa cum acesta va sprijini și alte acțiuni. Într-un asemenea context aderarea la Tripla Alianță nu a fost urmată, după cum era și firesc „*de împlinirea speranțelor austro-ungare și germane în privința mișcării naționale*" (p. 92). Ca dovadă stă corespondența diplomației austro-ungare ce se ocupă de mișcarea națională română care subliniază că „*n-au încetat nici presiunile politico-diplomatice asupra guvernului român*" (p. 92), în toată perioada 1884—1895.

Mișcarea memorandistă s-a bucurat de sprijinul statului Român și a populației românești de pretutindeni și a ilustrat „*energia, tenacitatea și admirabila solidaritate a națiunii românești*" (p. 116).

Partea a treia, prin documentele inedite publicate, aduce la cunoștința cititorului date și dovezi concrete privind atitudinea diplomației vieneze și berlineză ca și a guvernului austro-ungar și a imperiului german față de mișcarea națională a românilor din monarhia dualistă. Din aceste documente se desprinde cu claritate că diplomația celor două imperii, dar mai ales a celui german, înțelege cauzele mișcării naționale române, dar că guvernele de la Budapesta erau refractare la orice sugestie privind moderarea politicii lor deznaționalizatoare adoptată după 1867.

Consulul german de la Budapesta, într-un raport trimis lui Bismarck, vede „*dăsmembrarea Ungariei și unirea Transilvaniei cu România consecință posibilă a viitorului război european*" (p. 214). Documentele publicate exprimă opinia populației românești că: *Transilvania e țară românească, care, mai de vreme sau mai tîrziu, se va uni cu România*" (p. 216).

Consulul german Monts, de la Budapesta, în raportul său către cancelarul Caprivi, face o *amplă și documentată expunere asupra evoluției și cauzelor mișcării naționale române din Austro-Ungaria. Formalismul legislației din 1867—1868 și fatala eroare politică de a încerca deznaționalizarea românilor. Vitalitatea poporului român, unitatea culturală a provinciilor românești și larga audiență în mase a aspirației de formare a României Mari. Oprimarea culturală și politică, dublată de asuprirea socială a transformat țărănimea română într-o masă de hiloți* (p. 225). Exemplele de acest gen sînt numeroase sporind cota de interes pentru cunoașterea acestor documente.

Conținutul lucrării face din ea un veritabil instrument de lucru pentru cei ce doresc să cerceteze mișcarea națională română, și nu numai pentru aceștia, de la sfîrșitul secolului trecut, așa că este așteptat cu real interes și

https://biblioteca-digitala.ro

volumul II al acestei lucrări, ca și altele ce se află în manuscris, de același autor.

În încheierea prezentării noastre, este util să relevăm că documentele diplomației străine amintesc personalitățile de seamă din județul Maramureș, care au desfășurat o prodigioasă activitate pe plan politic, pedagogic, cultural etc., în România sau Transilvania : Ion Popescu (1830—1901), născut în Coaș, profesor și directorul Școlii normale din Bîrlad, om de cultură și deputat în România ; *Petre Dulfu* (1856—1953), născut în Tohat, profesor și scriitor în București, *George Pop de Băsești* (1835—1919), memorandist și om politic în Transilvania, dr. *Vasile Lucaciu* (1852—1922) născut în Apa, județul Satu Mare, care a trăit mulți ani la Șișești, om politic de seamă și memorandist.

Traian Ursu

Dr. Ioan Godea, Dr. Ioana Cristache-Panait, (colaboratori : Aurel Chiriac, Marin I. Mălinaș),

Monumente istorice bisericești din eparhia Oradiei, județele Bihor, Sălaj și Satu Mare, Bisericile de lemn,

Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, Oradea, 1978.
Prefață : Prea Sfinția Sa Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei.
Studiu introductiv : Prof. univ. Dr. Vasile Drăguț.
528 pagini, Rezumat în limbile franceză și engleză, Bibliografie generală, Indice de zugravi, Indice de copiști, Indice general.

Lucrarea pe care o supunem atenției publicului cititor se înscrie în seria eforturilor și acțiunilor generoase, întreprinse cu perseverență de oameni de știință și cercetători de prestigiu, pentru cunoașterea și valorificarea creației cultural-artistice, inclusiv a arhitecturii tradiționale românești, ca expresie a specificului și originalității artei poporului nostru, dar și ca document al autohtoniei, permanenței și continuității sale de viață și muncă pe aceste meleaguri. Pentru domeniul special căruia îi este consacrată cartea, respectiv *bisericile de lemn*, se cuvine să evocăm, din trecut, studiile unor savanți de vrednică amintire ca Victor Brătulescu, Coriolan Petranu, ale unor profesori ca Atanasie Popa, Dr. Ștefan Lupșa, Titus Roșu, iar în zilele noastre contribuțiile științifice de remarcabilă valoare ale Acad. Prof. Virgil Vătășanu, Prof. Dr. doc. Grigore Ionescu, Prof. Univ. Dr. Vasile Drăguț, Dr. Paul Petrescu, Dr. Arh. Andrei Pănoiu ș.a. În acest cadru științific prestigios, menționăm și Prefața cărții în discuție, scrisă cu sensibilitate și caldă prețuire de Prea Sfinția Sa Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, precum și studiul introductiv de largă respirație și profundă analiză datorat Prof. Univ. Dr. Vasile Drăguț, Rectorul Institutului de arte plastice „Nicolae Grigorescu" din București.

Prezenta recenzie pe care o încercăm asupra cărții lui Ioan Godea și a Ioanei Cristache-Panait, carte la care și-au dat contribuția, în calitate

https://biblioteca-digitala.ro

de colaboratori, Aurel Chiriac și Marin I. Mălinaș, trebuie considerată doar ca un act de prețuire a unui susținut efort științific realizat cu o mare cheltuială de energie și, mai ales, *ca o invitație la o lectură directă*. Spunem aceasta pentru că, oricît de amplă și de analitică ar fi o recenzie, ea nu poate comunica toată bogăția de conținut și de semnificații a unei cărți. Iar în cazul volumului analizat această dificultate de cuprindere este și mai greu de depășit, pentru că ne găsim în fața unui ansamblu de *141 de mici monografii* prezentînd monumentele de lemn diseminate pe un vast teritoriu din Nord-Vestul Transilvaniei, respectiv județele Bihor, Sălaj și Satu Mare.

Desigur, așa cum pe bună dreptate subliniază Vasile Drăguț, ele constituie o familie, o componentă originală a marii familii a bisericilor de lemn de pe teritoriul întregii țări, a arhitecturii populare românești în totalitatea sa, cu pregnante elemente de înrudire în materialul și tehnica de construcție și în viziunea plastică, în plan și elevație, în armonia proporțiilor și în ornamentică, în sensibilitatea și marea pricepere de integrare în peisaj, această inegalabilă știință și artă a dialogului cu mediul natural de care dau dovadă meșterii noștri populari. Dar ca monument, ca operă de artă, fiecare biserică este o creație originală și trebuie considerată ca atare. De altfel, în ideea acestei asamblări într-un corpus unitar și integrat de informații, păstrînd fiecărui monument specificul său, rezidă unul din marile merite, calitatea fundamentală a lucrării. În planul prezentării și descrierii această însușire a fost concretizată prin soluții adecvate, în sensul că autorii n-au recurs la maniera cea mai comodă de prezentare prin texte standard, de tip fișă, ci pentru fiecare text s-a folosit o formulă proprie, de regulă cea mai convenabilă pentru relevarea caracteristicilor și particularităților monumentului. Descrierea este făcută, adesea, cu participare afectivă, fără a influența valoarea obiectivă a datelor și informațiilor.

În timp, monumentele prezentate în lucrare acoperă o perioadă de peste trei secole, cele mai multe datînd din secolul al XVIII-lea, secol în care, după aprecierea lui Vasile Drăguț, „în toată țara, dezvoltarea artei populare a cunoscut o explozivă înflorescență" (vezi pag. 29 din studiul introductiv „O vatră de străveche cultură românească").

Pe scara întregii țări, aceasta este perioada din care se mai păstrează marea majoritate a monumentelor de arhitectură populară, laică sau bisericească. Ele continuă însă o tradiție mult mai veche, tradiție autohtonă, care coboară pînă în epoca dacică. În acest sens arheologia și istoria ne aduc argumente peremptorii, argumente la care se adaugă cele ce pot fi extrase din logica istoriei, la fel de convingătoare. Marea vechime a folosirii și prelucrării lemnului, de la unelte pînă la monumente de arhitectură, într-o țară acoperită cu imense suprafețe de pădure, este o realitate etnoculturală românească, demonstrată cu prisosință arheologic, istoric și etnografic. Cine a văzut la lucru meșterii noștri dulgheri, cine le-a analizat producțiile artistice, de la cioplituri la crestături și sculpturi, nu se poate să nu fi remarcat că aceasta este o deprindere care se moștenește din adîncurile istoriei și nicidecum o învățătură trecătoare, obținută adhoc. De altfel, acești meșteri

https://biblioteca-digitala.ro

populari, acești meșteri locali se află la rădăcinile întregii noastre arte medievale.

Odată cu construcția, ca atare, sînt prezentate și alte elemente care întregesc imaginea monumentului, înlesnind receptarea : obiecte de cult, cărți, icoane, picturi murale, chiar și unele legende păstrate de memoria colectivă.

Ceea ce socotim absolut remarcabil, ca atitudine metodologică a autorilor, este preocuparea de a lega monumentul de oameni, de viața colectivităților umane, ale căror trebuințe și aspirații culturale monumentul le slujește și le exprimă. Sînt evocate evenimente semnificative din istoria localităților, se menționează nume de meșteri și de preoți, se fac referiri la aspecte social-economice etc. În această privință, textele monografice de descriere și analiză a monumentelor pot servi ca exemple de prezentare etnografică.

Textele sînt redactate cu claritate, coerent și cursiv, într-un limbaj științific elevat, fără căutări pretențioase și, mai ales, sofisticate.

Ne oprim aici cu considerațiile noastre asupra conținutului și sensurilor lucrării, lăsînd cititorului plăcerea de a descoperi alte aspecte valoroase prezente în lucrare.

Nu putem încheia aceste rînduri fără a releva meritele Editurii Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, care a realizat lucrarea în condiții tehno-redacționale de nivel, bogata ilustrație fotografică în alb-negru și color (cîteva imagini în special în alb-negru suferă, e drept, sub raportul clarității), grafica valoroasă, precum și cele trei hărți color, care ilustrează aria de răspîndire a monumentelor pe teritoriul investigat.

Bibliografia, rezumatele în franceză și engleză și un minuțios „Indice general" adaugă noi elemente științifice lucrării.

Prin valoarea conținutului, prin calitățile și acuratețea prezentării, lucrarea „Monumente istorice bisericești din Eparhia Oradiei — Bisericile de lemn" constituie o expresie a politicii culturale a statului nostru, politică în cadrul căreia studierea și valorificarea tradiției artistice ocupă un loc important.

Janeta Ciocan

Gheorghe I. Bodea,
Vida, artist militant,
Editura „Dacia", Cluj-Napoca, 1980, 139 p.

Despre activitatea pe tărîmul artei a sculptorului Gheza Vida s-a scris mult, numele său fiind definitiv consacrat. Se cunoaște însă mult mai puțin referitor la personalitatea sa ca militant comunist, despre conștiința artistului angajat în lupta pentru progres social.

Autorul monografiei, cercetătorul Gh. I. Bodea, fost elev al liceului „Gheorghe Șincai" din Baia Mare și o vreme chiar discipol al maestrului, și-a propus și a reușit ca prin această carte să ne dezvăluie personalitatea lui

https://biblioteca-digitala.ro

Gheza Vida privită din perspectiva istoricului și mai puțin din cea a unui critic sau istoric de artă. „*Ceea ce dorim noi să întreprindem* — ne spune autorul — *este o analiză istorică a împrejurărilor și condițiilor în care Gheza Vida a devenit un artist militant, revoluționar, a felului cum încă de la început s-a manifestat pregnant simbioza luptătorului comunist cu cea a artistului angajat.*"

Lucrarea are meritul de a fi analizat viața și activitatea maestrului Vida în contextul social economic și politic în care acesta a trăit. Se subliniază influența covîrșitoare pe care mediul muncitoresc în care s-a născut a avut-o asupra sculptorului. Autorul ne restituie imaginea Băii Mari de odinioară, „*unde la fiecare colț de stradă vedeai șevalete la care lucrau pictori*", dintre care unii locuiau în gazdă la familii de mineri, plătindu-și chiria în tablouri. Deosebit de interesante sînt referirile la serbările populare minerești, la obiceiurile minerilor, azi dispărute și care au rămas adînc înrădăcinate în memoria sculptorului. Un spațiu larg este acordat problemelor social-politice și economice ale bazinului minier al Băii Mari, dinainte și din timpul războiului. Autorul insistă asupra influenței pe care problematica social-politică a exercitat-o asupra mediului artistic băimărean, participării directe a unor artiști plastici băimăreni la lupta pentru democrație și progres social, activității sculptorului Gheza Vida în cadrul mișcării muncitorești și comuniste băimărene.

În scopul reliefării acestor aspecte autorul recurge la documente de arhivă, la presa vremii, la memoriile sculptorului sau la amintirile acelora care au activat alături de el, au avut ocazia de a-l cunoaște. Din noianul de informații autorul le reproduce pe cele semnificative pentru activitatea sculptorului și pentru epoca în care s-a manifestat creația sa artistică. Războiul civil din Spania, la care Gheza Vida a participat, ocupă un loc important în cadrul lucrării. Capitolul intitulat „*Cavaler al speranței*" este dedicat în întregime acestui eveniment. Autorul n-a realizat și nici nu și-a propus o descriere amănunțită a evenimentelor din Spania anilor 1936—1939; subliniază doar ecoul în rîndurile forțelor democrate europene a luptei drepte a poporului spaniol împotriva reacțiunii de extremă dreaptă.

Cele petrecute aici sînt redate prin prisma artistului militant care luptă cu arma în mînă pentru apărarea republicii spaniole, convins că în felul acesta acționează pentru libertatea propriei sale patrii. Semnificative pentru configurația sufletească a artistului sînt acele momente, descrise de însuși Gheza Vida, legate de luptele cu inamicul sau de momente de repaos de care maestrul profită pentru a sculpta, stîrnind admirația camarazilor „*Lupta din Spania* — mărturisește artistul — *a fost o școală a dîrzeniei, a învingerii greutăților, care m-a învățat să știu să pierd fără să-mi fac reproșuri că am încercat să realizez ceva și pentru moment n-am reușit*".

După două scurte capitole care urmăresc peregrinările sculptorului în lagărele de concentrare din sudul Franței, apoi anii grei din timpul ocupației horthyste asupra nordului Transilvaniei, ultimul capitol este dedicat în întregime perioadei de după Eliberare, insistînd asupra activității pe tărîm artistic. În acest sens autorul recurge la cele mai semnificative aprecieri ale cri-

https://biblioteca-digitala.ro

ticii asupra operei lui Gheza Vida, subliniind elementul de continuitate și constanță între creația maestrului dinainte și de după Eliberare.

Considerăm că lucrarea cercetătorului Gh. I. Bodea a reușit să ofere cititorilor imaginea reală a vieții și activității artistului Gheza Vida și a realizărilor social-politice, economice și culturale ale bazinului minier băimărean dinainte și de după al doilea război mondial.

Dacă viața artistului băimărean și mișcarea muncitorească din această regiune au constituit obiectul multor articole și studii de specialitate, meritul acestei lucrări rezidă în încercarea de a le fi prezentat împreună, de a fi reliefat legăturile dintre ele, accentuînd modul în care mediul muncitoresc a influențat viața artistică băimăreană, participarea artiștilor direct sau prin intermediul artei la lupta pentru democrație și progres, modul în care acest mediu muncitoresc a înțeles mesajul transmis de artistul militant.

Gheorghe Robescu

100 de ani de presă tulceană (1879—1979)

Istoricul presei din oricare parte a țării a suscitat întotdeauna un interes aparte ; o cercetare largă a publicațiilor fiecărui județ se impune ca o necesitate de primă mărime, în scopul punerii în valoare a acestui patrimoniu cultural național, de însemnătate concretă, în contextul prefacerilor social-economice și politice, ce au avut loc de la începuturile apariției ei.

De la „Steaua Dobrogei" la „Delta", lucrarea editată de specialiștii Muzeului județean tulcean ne prezintă o sinteză (de peste 100 file), care reflectă în primul rînd considerații privind cercetarea și periodizarea tipăriturilor apărute într-un secol, într-o ordine cronologică.

Prezentarea celor peste 160 de publicații apărute în decurs de un veac, publicații ce reprezintă un valoros material documentar, de limbă și tradiție, de viață politică și economică, constituie o sursă inepuizabilă de lucru pentru cunoașterea aprofundată a istoriei județului tulcean și a presei românești în general.

Structurarea acestora pe perioade de apariție, mai puțin pe orientări sociale sau politice, dau posibilitatea punerii în valoare a conținutului și a destinației materialelor apărute. Există așadar, în funcție de conținut și destinație, o posibilitate în plus, care facilitează studierea acestora, fără să se omită și apariția unor periodice pe teritoriul Dobrogei în limbile naționalităților conlocuitoare : bulgară, turcă, greacă.

Presa pînă la primul război mondial, între anii 1916—1918, perioada interbelică, apoi presa de după eliberare, ca și aceea de după 1948, ne relevă date de importanță majoră privind situația economică, social-politică și culturală a Dobrogei. De la corespondența revoluționarilor de la 1848 refugiați în Dobrogea (adunate mai tîrziu de Ion Ghica într-o culegere), la frămîn-

https://biblioteca-digitala.ro

tările și situația concretă generată de stăpînirea acestui ținut de către Imperiul Otoman (pînă în 1878, cînd presa era împiedicată să apară), se vede împlinită dorința românilor la 22 iunie 1879, cînd apare „*Steaua Dobrogei — Foaia intereselor locale*".

Demn de remarcat este faptul că, pe lîngă presa cu preocupări economice, sociale, politice ce a apărut la Tulcea, Sulina, Cerna, Mahmudia, Isaccea etc. și cu o lungă perioadă de apariție : *Steaua Dobrogei*, *Dobrogea liberă*, *Farul*, *Tulcea*, au apărut ziare preocupate de cercetarea folclorului, studii pedagogice, creații literare, precum și unele cu caracter umoristic.

Ziarele *Voința*, editat de organizația județeană P.C.R. și *Dunărea Socialistă*, editat de organizația județeană a P.S.D., se impun prin conținutul și combativitatea față de situația reală a anilor de început a făuririi socialismului, ultimul devenind, din februarie 1948, Organul de presă al Comitetului județean Tulcea al P.M.R. Ziarul *Delta*, organul de presă al Comitetului județean Tulcea al P.C.R. și al Consiliului popular județean, prezintă problemele majore ale politicii interne și externe a partidului nostru, continuînd să pună în valoare mărețele înfăptuiri ale poporului nostru și pe acest străvechi pămînt românesc.

Tradițiile glorioase ale presei românești, ale celei comuniste, constituie un patrimoniu de preț al României socialiste, care, așa cum sublinia conducătorul partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu „*a cunoscut o puternică dezvoltare, afirmîndu-se ca un instrument activ și eficace în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, pentru transpunerea în viață a politicii partidului și statului nostru socialist. De la modestele foi din anii ilegalității, pînă la ziarele de astăzi apărute în milioane de exemplare, presa noastră a cunoscut un drum lung și glorios. Ea a devenit o puternică forță socială, cu o mare capacitate de influențare și un puternic rol mobilizator și organizator în marea operă de construcție a societății socialiste.*"

George Maria Banu

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Tehnoredactare : Ing. Ion CRĂCIUN
Culegere : Liviu DAROLȚI
Paginație : Ladislau CSOMA
Tipar înalt : Ion DULFU și Petre BANCOȘ
Zincografiere : Gheorghe OȘVAT
Legătorie : Gavril COZMUȚA și Letiția MĂDĂRAȘ

Tiparul executat sub comanda nr. 797,
la Tipografia „Maramureș" din Baia Mare,
Bd. București, nr. 25.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MOBILITATEA PENDULARĂ

DEPLASARE A FORȚEI DE MUNCĂ SPRE INDUSTRIA MINIERĂ DIN BAIA SPRIE

PROF V OPRIȘ, 1980 –

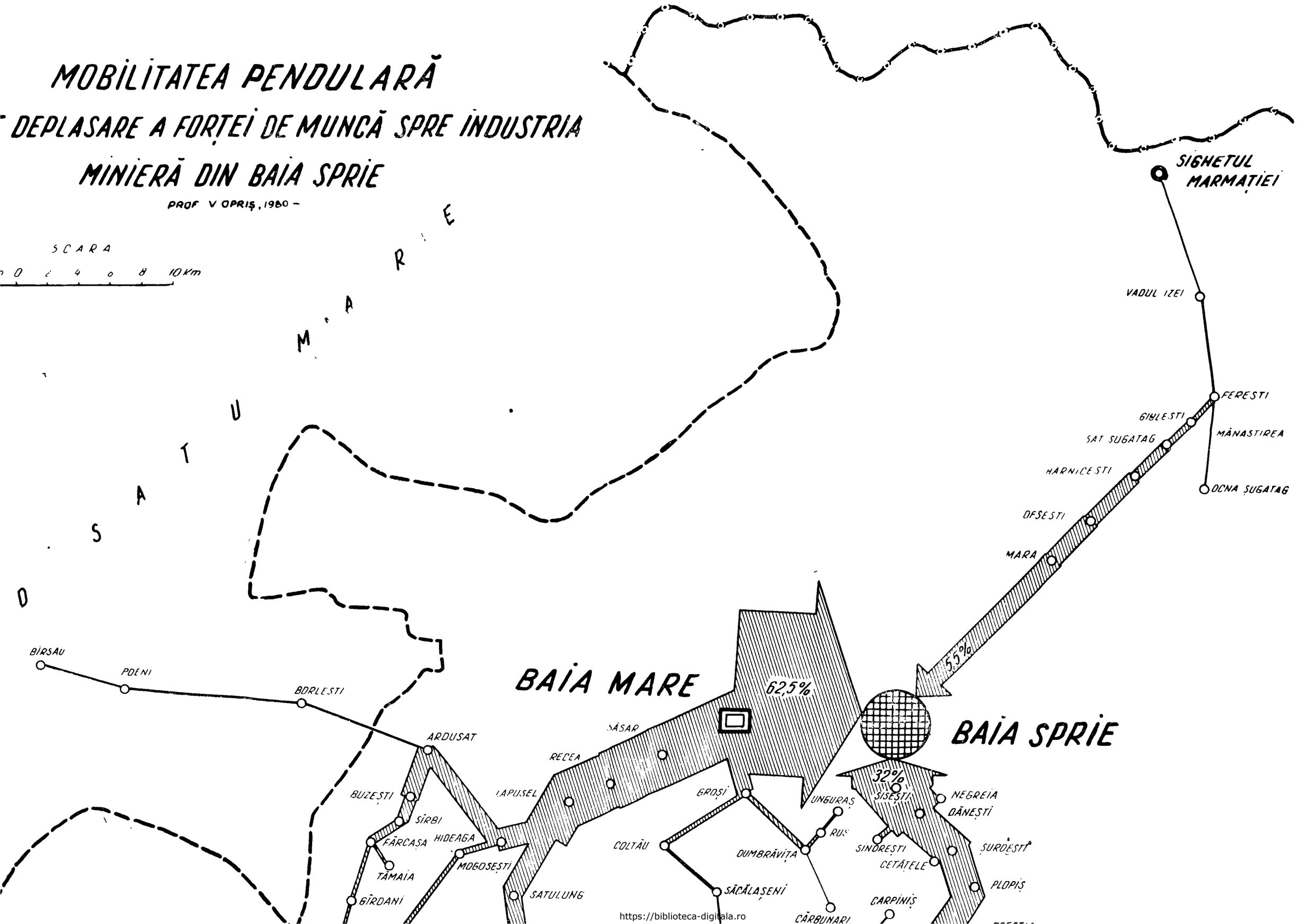

https://biblioteca-digitala.ro

MOBILITATEA PENDULARĂ

LINIILE DE DEPLASARE A FORȚEI DE MUNCĂ SPRE INDUSTRIA MINIERĂ DIN BAIA SPRIE

PROF V OPRIȘ, 1980 –

SCARA

2Km 0 2 4 6 8 10Km

JUDEȚUL MARAMUREȘ

BÎRSAU
POENI
BORLEȘTI
ARDUSAT
BUZEȘTI
SÎRBI
FĂRCAȘA
HIDEAGA
TĂMAIA
MOGOȘEȘTI
GÎRDANI
SATULUNG
LAPUȘEL
RECEA
ȘĂSAR
BAIA MARE
62,5%
GROȘI
COLTĂU
UNGURAȘ
RUS
DUMBRĂVIȚA
SĂCĂLAȘENI
CĂRBUNARI
55%
32%
SIȘEȘTI
NEGREIA
DĂNEȘTI
SINOREȘTI
CETĂȚELE
CARPINIȘ
BAI
ȘURL
PL

https://biblioteca-digitala.ro

JUD

BIRSAU
PODENI
BORLESTI
ARDUSAT
BUZEȘTI
SÎRBI
FĂRCAȘA
HIDEAGA
TĂMAIA
MOGOȘEȘTI
GÎRDANI
LUCĂCEȘTI
SĂLSIG
TULGHEȘ
ARINIȘ
TOHAT
MIREȘU MARE
IAOARA
ULMENI
DARTA DE SUS
DARTA DE JOS
ȘOMEȘ UILEAC
ARDUZEL

BAIA MARE

62,5%

SĂSAR
RECEA
LAPUȘEL
SATULUNG
FÎNTEUȘUL MARE
SOMCUTA MARE
VĂLENI
CURTUIUȘU MARE
FERICEA
ILEMNIU
RASTOCI
COLTĂU
GROȘI
SĂCĂLAȘENI
COAȘ
DUMBRĂVIȚA
UNGURAȘ
RUS
CĂRBUNARI
CIOLI
BERCHEZOAIA
BUTEASA
RIPICIUMI
VALEA CHIOARULUI
BOIU MARE
MESTEACĂN

55%

BAIA SPRIE

32%

SIȘEȘTI
NEGREIA
DĂNEȘTI
SINDREȘTI
CETĂȚELE
ȘUROEȘTI
PLOPIȘ
CARPINIȘ
FĂURESTA
TRESTIA
CIOCOTIȘ
BERINȚA
FÎNAȚE
VAD
COPALNIC MĂNĂSTUR
CERNEȘTI
TG. LĂPUȘ
ROHIA
BOIERENI

JUD. SĂLAJ

JUD. CLUJ

JUD. BISTRIȚA - NĂSĂU

LEGENDA

Benzi dimensionate

1 mm = 30 navetiști

https://biblioteca-digitala.ro

BAIA MARE

62,5%

BAIA SPRIE

55%

32%

BORLESTI

ARDUSAT

BUZEȘTI

SÎRBI

FĂRCAȘA

HIDEAGA

TĂMAIA

MOGOȘEȘTI

GÎRDANI

SĂLSIG

TOHAT

ULMENI

ARDUZEL

LUCĂCEȘTI

TULGHEȘ

MIREȘU MARE

IAOARA

SĂSAR

RECEA

LAPUȘEL

SATULUNG

FÎNTEUȘUL MARE

SOMCUTA MARE

VĂLENI

COLTĂU

GROȘI

UNGURAȘ

RUS

DUMBRĂVIȚA

SĂCĂLAȘENI

CĂRBUNARI

COAȘ

CIOLI

BERCHEZOAIA

BUTEASA

RIIȘIUMI

CURTUIUȘU MARE

FERICEA

VALEA CHIOARULUI

MESTEACĂN

BOIU MARE

RASTOCI

LEMNIU

SĂLAJ

SÎȘEȘTI

NEGREIA

DĂNEȘTI

SINDREȘTI

ȘUROEȘTI

CETĂȚELE

PLOPIȘ

CARPINIȘ

FĂURESTI

TRESTIA

CIOCOTIȘ

BERINȚA

FÎNAȚE

VAD

CERNEȘTI

COPALNIC MĂNĂSTUR

TG. LĂPUȘ

ROHIA

BOIERENI

JUD. CLUJ

JUD. BISTRIȚA - NĂSĂUD

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro